Українська Академія Наук — L'Académie des sciences d'Ukraine
Комісія на уложення історичного словника українського язика

ІСТОРИЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОГО ЯЗИКА

Т. І

А—Ж

Уложили проф. Е. Тимченко,
Е. Волошин, К. Лазаревська,
Г. Петренко.

Зредаґував проф. Е. Тимченко

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ХАРКІВ 1930 КИЇВ

Бібліографічний опис та шифри для бібліотечних каталогів на цю книгу вміщено в „Літописі Українського Друку“ та „Картковому репертуарі“ Української Книжкової Палати.

ПІДГОТОВКА ЕЛЕКТРОННОГО ВИДАННЯ: «ІЗБОРНИК» http://litopys.kiev.ua/ 25.XI.2006

иївськ. Окрліт № 232. Замов. № 4962—3000. 34½ арк.

ПЕРЕДМОВА.

Завдання Комісії Історичного Словника українського язика— вичерпати той слівний скарб, що ми маємо в пам'ятках нашого письменства з найдавнішого його часу до XIX віку. Але, як відомо, в XV—XVI і почасти XVII віці ми переживали період певної літературно-язикової спільности з письменством білоруським. Отже повстає питання, як у цій справі розмежуватися з білорусами? Студіювання пам'яток згаданих віків, що зв'язані з нашою територією, показало, що виділити білоруський лексичний знадібок ми на разі не мусимо. Це є завданням прийдучого, коли вже буде готовий і побачить світа відповідний білоруський словник, а до того нам доводиться обмежуватися на вибір слів з писаних на нашій території пам'яток, хоч би вони й були з виразним забарвленням білоруським. Отже поки що ми відмежуємося тільки територіяльно, хоч само собою не абсолютно, бо деякі пам'ятки, несумнівно до української мови належні, писалися або друкувалися в Білорусі. Слова, що подибуються у кількох авторів в білоруськім фонетичнім обличчі, увійшли в словник, але відзначуються як білоруські. Опріч впливу білоруських канцелярій на мову адміністраційних орґанів на Україні, ми маємо різними добами великий вплив церковної слов'янської, а найбільше польської мови. Слова цієї катеґорії, що характеризують літературний язик певної доби, увійшли до словника, але ті слова цієї катеґорії, що характеризують індивідуальний стиль письменника, напр. ц.-слов'янські цітати, або чисто польського типу слова, що не увійшли в літературний ужиток і були властивістю тільки даного письменника, або в.-русизми індивідуальної мови письменників другої половини XVIII віку, коли вони писали власне російською, тільки макаронічною мовою, не уміщено в словнику.

Завданням Комісії є вичерпати, по змозі, увесь матеріяль наших забутків мовних, але на разі це річ неможлива з багатьох причин, і виконання такого завдання—робота може й не одного покоління. А тим часом потреба на історичний словник, що вже віддавна відчувається, і що її незаспокоїнням журилося багато дослідників української мови, і не тільки мови, а й історії та побуту нашого, та діячів нашої школи, піднімає Комісію вже тепер подати друком той знадібок, що вже є, в постаті 4—5 підставових томів словника, не чекаючи на повний вичерп джерел. Але і в тім, що тепер подає Комісія, використано близько 400 пам'яток мовних і до Комісії без перерви припливає новий мовний матеріяль з невикористаних ще джерел.

На початках діяльности Комісії до неї передав А. Кримський матеріяль, що назбиравсь у П. Житецького в лічбі 10—12 тисяч карток слів, вибраних з Іпацького літопису (вибирав сам Житецький), з віршів Климентія, друкованих в «Основі» 1861 року, з творів Галятовського, з Палинодії Копистенського і ін. На жаль той матеріяль в невеликій мірі придався до словника, бо вибір слів був або неповний (Палинодія), або з неповного і некритичного видання (Климентій), або без означення твору і сторінки (Галятовський); більше придався матеріяль з Іпацького літопису. Той матеріяль перевірено з новим виданням, доповнено і цітовано сторінками нового видання. Потім того, Комісія одержала 60 тисяч карток слів, вибраних з 34 джерел, від Е. Тимченка. В 1905 році цей матеріяль в формі опрацьованого словника був поданий на Костомарівську премію від «Кіевской Старины», разом з матеріяльом словника живої мови (див. Отчет о присужденіи преміи Н. И. Костомарова за словарь малорусскаго нарѣчія 29 декабря 1905 г.). Далі Комісія одержала в дарунок (в 1920 р.) від Кам'янецького університету 26.700 карток слів, вибраних за вказівками проф. Е. Тимченка переважно з Архиву ЮЗР і від проф. Е. Тимченка ще 4194 картки. Решта матеріялу, понад 212.284 карток, вибрано в Комісії на протязі 9 літ, з 1921 по 1929 рік.

Отже з цього огляду вже знати, що матеріяль вибирало багато людей і різними часами, і матеріяль цей складався з новодруків, стародруків та рукописів. Вартість цього матеріялу значна під поглядом лексичним (а це найістотніша річ для словника), далеко не однакова під поглядом ґрафічним і граматичним. Новодруки, як відомо, за невеличкими винятками тих, що їх вида-

вали фільольоґи в цілях своєї науки, оголошувалися друком або від істориків або від людей, що не надавали великої ваги тому, щоб друк достотно відповідав рукописові, і керувалися їм звичними правописними і навіть часом граматичними нормами російської граматики, (напр., і **г** і **ґ** віддавали літерою **г**, літеру ѧ знаком **я**, літеру **і** писали, згідно з правилом російського правопису, перед голосівкою і **й**, і таким чином заміняли знак **и** в цих позиціях знаком **і**, навіть в тім разі, коли **и** вказувало на тверду вимову попередньої шелестівки, себ-то було рівнозначне сучасному **и**, а не **і**, і т. под.), або коли де й додержували написання первотвору, то непослідовно, випадково, через те в матеріялях з новодруків годі шукати несумнівно певного відбиття ориґіналю. В вибраних прикладах чи то з новодруків, чи то з стародруків, чи то з рукописів Комісія старалася достотно відбити писання своїх джерел, але коли приступлено до друкування, то виявилося, що з технічних причин коли й можна друкувати, то без жадних діакритичних знаків. Для Комісії в таких умовах друкування було дві дорозі: або розкривати титла ориґіналю, подаючи випущені літери, або в дужках чи в який інший спосіб їх визначаючи, або так і лишити слова, як вони писані, тільки без тител. Комісія, щоб уникти жадної довільности в відбудуванні опущених знаків, воліла цей другий спосіб, і тільки в виключних випадках (коли могла зайти неясність що до значіння слова) уживала дужок на означення опущених літер. З тих саме технічних причин довелося числові означення литерами замінити на цифри. Курсивною літерою відзначувано наголос, коли тільки він був у рукописові або в старо-або новодруку.

Матеріяль слівний вибирано і з пам'яток датованих і з недатованих. Зміщаючи джерела в хронольоґічнім ряді, само від себе зрозуміло що недатований матеріяль доводилося зміщати на підставі принятого для нього приближного його датування. Що до Іпацького літопису, то хоч ми його уміщаємо під XV віком, але в дужках відзначаємо літописний рік, під яким вибрано слово, бо слівний матеріяль в цім літопису займає кілька віків.

Матеріяль, як ми сказали, вибирали різні люде. Вони були і не одної освіти, не одних здібностей і не одного ставлення до праці. Отже приклади на карточках не завжди відповідали вимогам Комісії що до їх повноти, достатности, поправности і т. под., і укладачам словника доводиться часто їх перевіряти в

процесі своєї роботи з ориґінальом друкованим або писаним. На жаль не всі пам'ятки, що з них вибирано слова, є в повсякденнім розпоряді Комісії, і не завжди вона може поправити дефектну карточку: її доводиться відкидати, коли їй на-взамін є інші кращі, а коли ні, то використовувати хоч і в такій недосконалій постаті.

Деякі граматичні катеґорії слів протягом століть відміняли своє обличча, і в титулових словах таких катеґорій додержано одної певної форми написання; вибиралося або найдавнішу, як напр. в кінцівках сучасних дієслівних речівників на **-ння** і прикметників на **-кий, -гий**. В першім випадку принято форму **-нье,** а в другім **-кый, -гый**, або правописну норму, що домінує протягом кількох віків, як в речівниках на **-ія**, де так і пишемо **-ія**, а не **-ия.** В цитатах літери **є** вживаємо по м'яких шелестівках і по голосівках.

Робота над матеріяльом вже уложеним під абетку, складається з двох моментів: 1) з уложення матеріялю в хрональоґічний по віках і роках порядок з окресленням значінь слова, і в перевірці цітат по джерелах і коли потрібно в їх доповненні або скороченні, і 2) в редакції словника; вона полягає в поправках і змінах що треба внести в працю укладачів, в доповненнях новим матеріяльом, що поступив під час друкування, в допильнуванні семантичної хронольоґії і ін. і в означенні походу слова, де це можливо або потрібно.

Першого тому літери А, Б, В уложив директор Комісії Е. К. Тимченко, літери Г, Ґ, Ж уложили К. Лазаревська і Г. Петренко, літери Д, Е, Є—Е. Волошин, що, крім зазначеної вище роботи укладачів, виписував на ці літери матеріялі для визначення походу слова, роботу їх усіх зредаґував Е. Тимченко.

Комісія уважає своїм приємним обов'язком висловити подяку Народньому Комісаріятові Освіти за уможливлення видати це діло, асиґнувавши кошти на друкування цього тому.

Технічне приготування словника до друку впорядкування скоротів словника, а також дуже важку і відповідальну коректу цього видання перевела Г. Петренко [1]).

Усі недогляди, друкарські огріхи і доповнення будуть зазначені в кінці тому. Там будуть уміщені доповнення і додатки з матеріялю, що назбирався в Комісії протягом друкування І-го тому, і також додаткові скороти нових джерел.

---

[1]) Словник почато друком перед запровадженням нового правопису.

Випускаючи в світ перший том своєї довголітньої праці, Комісія з почуттям великого жалю згадує свого жертвенного, цілком відданого справі, товариша Марію Лев, першого секретаря, справника і бібліотекаря Комісії, що не дожила до цієї їй дорогої хвилини, так передчасно від нас відійшовши († 31. XII. 1923). Заслуги М. Лев перед Комісією, а тим і перед українською наукою годі висловити в двох словах, але досить сказати й того, що коли Комісія не зійшла на ніщо, а багато і продуктивно працювала в тяжких умовах 1920—1922 рр., то те вона завдячує Марії Лев.

Слова на картки вибирали такі співробітники: Л. Білозір, Е. Боровик, Е. Волошин, Ф. Гаєвський, Г. Грушевська, О. Грушевська, М. Зеров, Л. Кістяківський, П. Ковалів, К. Лазаревська, М. Лев, Л. Назаревська, О. Назаревський, Г. Петренко, А. Різник, П. Рулін, Е. Смолинська, В. Ставниста, М. Станиславський, Е. Тимченко, М. Тимченко, М. Хомичевський, С. Якимович й инші.

СКОРОТИ

а). Автори й джерела.

Автоб. свящ.—Автобіографія южно-русскаго священника 1-й половины XVIII ст. «Кіевская Старина», т. XI, февраль 1885 г.

Ак. Бор.—Акты Бориспольскаго мѣйскаго уряда (1612—1699). Кіевъ, 1892 г. «Кіевская Старина».

Ак. Зем.—Акты по исторіи землевладѣнія въ Малороссіи. Сообщилъ А. М. Лазаревскій «Чтенія въ Ист. Общ. Нестора Лѣтописца» кн. IV, Кіевъ, 1890 г.

Ак. ЗР.—Акты, относящіеся къ исторіи Западной Россіи, собранные и изданные Археографическою Коммиссіею Т. I (1340—1506). СПБ. 1846 г.; т. II (1506—1544). СПБ. 1848 г. т. III (1544—1587). СПБ. 1848 г.; т. IV (1588—1632). СПБ. 1851 г.; т. V (1633—1699). СПБ. 1853 г.

Ак. Копн. С.—Акты копныхъ судовъ «Приложенія» до росправи Н. Иванишева: «О древнихъ сельскихъ общинахъ въ Юго-Западной Россіи». Кіевъ, 1863 г. ст. 35—68.

Ак. Мг. м.—Книга крѣпостей Монастыря Мгарскаго Лубенскаго в копіяхъ. Рукопис. Акти з 1619—1729 р.

Ак. Нѣж. Бр.—Акты Греческаго Нѣжинскаго Братства. Списанные и изданные проф. А. А. Ѳедотовымъ-Чеховскимъ. Кіевъ, 1884 г.

Ак. Нѣж. Маг.—Акты Нѣжинскаго магистрата. Отрывки изъ нѣжинскихъ магистратскихъ книгъ 1657—1674 г. Черниговъ, 1887 г.

Ак. Полт. Гор. Ур.—Актовыя книги Полтавскаго Городового Уряда XVII вѣка: Выпускъ I. Справы поточныя 1664—1671 гг.; Выпускъ II. Справы вѣчистыя 1664—1671 гг. Редакція и примѣчанія В. Л. Модзалевскаго. Изданіе Полт. Губ. Уч. Арх. Коммиссіи. Черниговъ, 1912 г.; Выпускъ III. Справы вѣчистыя 1672—1680 гг. Черниговъ, 1914 г.

Ак. Полт. С.—Акты Полтавскаго суда. Слова з Актів Полтавського суду, що знаходяться у «Очеркахъ народной жизни въ Малороссіи во второй половинѣ XVII ст.» Ор. Левицкаго. Надруковані у «Кіевская старина» за 1900, 1901 гг. Томи LXXII—LXXV.

Ак. Полуб.—Акты фамиліи Полуботокъ съ 1669—1734 гг. (Изъ Архива графа Милорадовича), Черниговъ, 1889 г.

Ак. ЮЗР.—Акты, относящіеся къ исторіи Южной и Западной Россіи, собранные и изданные Археографической Коммиссіею: т. I (1361—1598). СПБ. 1863 г.; т. II (1599—1637). СПБ. 1867 г.

Ак. 1624 р.—Актъ избранія Захаріи Копыстенскаго на Кіево-Печерскую Архимандрію. Голубевъ: «Кіевскій Митрополитъ Петръ Могила». Мат. т. I; 269—271 ст. Кіевъ, 1883 г.

Акт. Старод. кн.—Актовая книга стародубскаго городового уряда 1693 года. Подъ редакціей В. Л. Модзалевскаго. Черниговъ, 1914 г.

Ал. Муз. № 417.—Ц. Арх. Музей при Київ. Дух. Академії № 417. Збірничок полов. XVIII в. Уривок «Александрії». Переховується у ВБУ. Відділ Рукописів.

Ал. Муз. № 488.—Ц. Арх. Музей при Київ. Дух. Академії № 488 (Лебед. № 835)—скоропис пол. XVIII в. 24 картки: Уривки «Александрії». Рукопис. Перех. у ВБУ. Відділ Рукописів.

Ал. Печ.—«О Александрѣ Македонскомъ». Рукопис XVII в. належить бібл. кол. Кієво-Печ. Лаври. Збірник по опис. М. Петрова, № 202 ст. 165—181.

Ал. Тиш.—Тишôвска «Александрія» из початку XVIII в. Текст и языкову анализу подає д-р Иван Панькевич. Науковый Зôбрник товариства «Просвѣта» в Ужгородѣ за рôк 1922. Рôчник I. Ужгород, 1922 р.; 7—108 ст.

Антир.—Антиризисъ или апологія противъ Христофора Филалета. «Русская Историческая Библіотека» т. XIX. СПБ. 1903 г.

Ап. Ап.—Ἀπωλλεία—Апологіи книжки діалектомъ Русским написанои, польскимъ зась ве Львовѣ друкованои, вкоротце а правдиве зъсуммованая. Року 1628. Голубевъ, «Петръ Могила». Мат. I, ст. 302—317.

Арх. Вид. м.—Архів Видубицького манастиря. Рукописи, що переховуються в бібліотеці Видубицького манастиря, здебільшого господарські справи XVIII в.

Арх. Гал.—Прилуцький Архів Галаганів. В'язка №5. Справи 32, 33. Рукопис перех. у Полтавському Архіві.

Арх. Люб.—Любецкій Архивъ графа Милорадовича. Вип. I, Кіевъ, 1898 г.

Арх. Мот.—Мотыженскій Архивъ. Акты Переяславскаго полка XVII—XVIII в. Изд. Андр. и Алекс. Савицкихъ. Кіевъ, 1890 г.

Арх. отр.—А. Лазаревскій. Архивные отрывки для исторіи Полтавской епархіи. Полтава, 1887 г.

Арх. Родз.—Родинний Архів Родзянок. Рукопис. Нумерації нема. Полтавський Архів.

Арх. Роз.—Прилуцький Архів Розумовських. В'язка № 5, справа № 31. Рукопис перех. у Полтавському Архіві.

Arch Sang.—Archiwum xx. Sanguszków w Sławucie. T. I—VII. Lwów, 1910 г.

Арх. Сул.—Сулимовскій архивъ. Фамильныя бумаги Сулимы Скорупъ и Войцеховичей XVII—XVIII в. Кіевъ, 1884 г.

Арх. Сул. ц.—Архів церкви села Сулимівки на Київщині. Зміст: укази XVIII в. з 1741 р. і далі (за цариці Єлизав. Петр.) переважно Арсенія Берло еп. Переяславського, про втечу ченців з манастирів, їх прикмети. Архів цей мав бути переданий до Центрального Архіву у Київі.

Арх. ЮЗР.—Архивъ Юго-Западной Россіи, изд. врем. Коммиссіею для разбора древнихъ актовъ. Ч. I—VIII, Кіевъ.

Бар. Письма—Письма преосвященнаго Лазаря Барановича съ примѣчаніями 1663—1689 гг. Черниговъ, 1865 г.

Бар. Тр.—Барановичъ Лазаръ. Трубы на дни нарочиты праздниковъ Гдских, Бгородичных... Апстолских, Мчнических, Стлских', Чудотворцов, Безсребр'ников, Благочестиваго цр и кнзей и проч. въ... Лаврѣ Кіево-Печерской... въ лѣто 1674.

Бер. Вірші—Сычевская А. И.: Памва Берында и его вирши на Рождество и др. дни 1616 г. Чтенія въ Ист. Общ. Нестора Лѣтоп. Кн. 23. В. I. ст. 65—96.

Бер. Лекс.—Лексіконъ славенороссkій. Именъ толькованіе, Всечестным Отцемъ Кур.: Памвою Берындою Протосиґелом Өрон: Іер. слимского, згромаженый. В лѣто от Ржства Хва ахнг (1653).

Бер. Різдв. Вірші,—Різдвяні вірші Памви Беринди 1616 р. В. Резанов. Драма українська Вип. I. Киев, 1926 р.

Берест. соб.—Берестейскій Собор и оборона его. Сочиненіе Петра Скарги 1596 г. «Русская Историческая Библіотека». т. XIX. СПБ 1903 г.

Бог. і Лаз.—«Пьеса о богачѣ и Лазарѣ» із збірн. XVIII в. бібл. Нар. Дому ві Львові № 102, к. 287—9. В. Перетцъ. Къ ист. пол и рус. нар. театра «Изв. Отд. Рус. Яз. и Сл Ак. Наукъ» 1909 г. т. XIV, кн. I, ст. 153—8

Богл.—Богогласникъ, Почаїв, 1790 р. 4°. Стародрук Кам'янецького музею.

Богсл.—Богословіе. Рукопис писаний півуставом та скорописом XVII—XVIII в. 4° невідомого автора, містить у собі розправи про світ бачний и небачний, про малий світ або людину, про церкву тощо. Рукопис Кам'янецьк. Музею (Сіцінськ. № 98).

Бр.—Передмова Львівського брацтва до Требника виданого у Львові, 1695 р. Стародрук Кам'янецьк. музею (Сіцінськ. № 37).

Быт. млр. обст.—Бытовая малорусская обстановка въ документахъ XVII—XVIII в. «Кіевск. Старина» 1887 г, т. XIX, Октябрь, ст. 336—356.

Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр.—Збірка матеріялів до історії Лівобережної України та українського права XVII—XVIII вв. Надруковано в Українському Археограф. збірнику т. I. Київ, 1926 р. ст. 57—161.

Вел. Сказ.—Сказаніе о войнѣ козацкой з поляками Самійла Величка. Пам'ятки Українського письменства. Т. I. Видає Археографічна Комісія Української Академії Наук. Київ, 1926 р.

Вид. Ник. м.—Видѣніе сколко в Мнстирѣ сто Николскомъ Пустино-Кіевскомъ всяких послушниковъ... Іеромонахом Петромъ Красѣнскимъ економомъ сочиненное 1733 г. Рукопис in folio з бібліотеки Микільського манастиря, № 1. 72 к.

Вил. соб.—Соборъ въ богоспасаемомъ градѣ Вільні бывшій 1509 р. «Русская Историческая Библ.» т. IV. СПБ. 1878 г.

Вірші воскр.—Вѣрши на Воскресеніе Христово 1719 р. В. Перетцъ. «Къ ист. пол. и рус. нар. театра». Изв. Отд. Рус. Яз. и Сл. Ак. Наук. Т. XIV, кн. I, ст. 129—142.

Вірші нищ. — Вѣрши нищенские утѣшние Див. В. Перетцъ. «Къ ист. пол. и рус. театра»

Изв. Отд. Рус. Яз. и Слов. Ак. Наук. Т. XVI, кн. 4, ст. 50—62.

Вірші праздн.—Вирши праздничные и обличительные на аріанъ конца XVI, начала XVII в. Пам. Др. Письм. и Иск. 182 т.

Вірші різдв.—Різдвяні й великодні віршіорації зі збірника кін. XVII—поч. XVIII в. Зап. Наук. Т-ва ім. Ш-ка у Львові, 1910 р. т. 96, кн. IV, ст. 119—146.

Зл. Буд.—Владимірскій Будановъ, М. «Черты семейнаго права Западной Россіи въ половинѣ XVI в.» Приложенія. «Чтенія въ Ист. Общ. Нестора Лѣтоп.» кн. IV. Кіевъ, 1890 г.

Зопр.—Вопросы и отвѣты православному зъ папежникомъ 1603 р. «Русская Историческая Библіотека» т. VII. СПБ. 1882 г.

Вѣн. реєстръ—Вѣновный реєстръ 1786 р. Труды Черн. Губ. Архивн. Коммиссіи 1897—1898 г. Вып. I.

Вѣра каѳ.—Вѣра єдинои стои каѳолицкои Апстлскои цркве. Рукопис in 4° другої половини XVII в. Переховується в Бібліот. Києво-Соф. Катедри № 309.

Гав.—Якуб Гаватович, автор перших руських інтермедій з 1619 р.—Написав М. Павлик. Зап. Наук. Т-ва ім. Ш-ка, т. XXXV—VI.

Гал. Боги пог.—Боги поганскіи в' болванахъ мешкаючіи духове злыи, тутъ же посполу их' розмаитіи злости написани... от велебного в' Бгу Гсдина Отца Іоанѣкия Галятовского... свѣту обявленны. Року 1686. Стародрук.

Гал. Гр. Розм.—Грѣхи розмаитіи во кратцѣ написанные до споводника и до исповѣдаючагося належатъ жебы до сповѣди готуючийся книжку тую читалъ... в' чернѣговѣ Року ахпе... Презъ... Іоанѣкія Галятовского. Переплутано сторінки: 14, 15 треба навпаки; 18 нема, а замісць неї дві 19; 24 нема. Карток 28 по нумерації 29. Текст весь. Стародрук. Власність П. Попова.

Гал. Каз.—Казаня приданыи до книги Ключъ Разумѣнія названои. Тvпомъ въ ст. Вел.: Чудотвор.: Лаvрѣ Кіевопечерск. Року от Воплощ.: Хва, ахѯ (1660) Мсца, Іюн: дня к. (20).

Гал. Кл. Раз.—Ключъ Разумѣнія, сщенникомъ законникомъ и лаиком належачій з поправою из придатками, от недостойного ієромон. Іоанѣкіа Галятовского. Року 1665. Въ Львовѣ;

Гал. Кл. Раз. I.—в Кіевѣ, 1659 р. Стародруки.

Гал. М. Пр.—Месіи Правдивому Ісу Хрсту сну бжію... сію книгу... офѣруєтъ... Іоаникій Галятовскій Киев, 1669 р. Стародрук. Титулової картки нема.

Гал. Н. н.—Нбо новоє, з новыми звѣздами сотворенноє. То єстъ, Преблсвенная Два Мріа Бца з чудами своими, за старанємъ найменшого слуги своєго недостойного ієромон. Іоанікіа Галятовского Року 1665 г. Въ Львовѣ в' Тvп. Міхаила. Сліозки. Стародрук.

Ганна Монт.—О. Левицкій. Ганна Монтовтъ. Историко-бытов. очеркъ изъ жизни волынскаго дворянства XVI в. «Кіевская Старина», 1888 г., 4, ст. 94—161.

Гарм.—Гармонія восточной церкви съ костеломъ Римскимъ, 1608 г. «Русская Историческая Библіотека» т. VII.

Ген. сл. Черн. п.—Генеральноє слѣдствіє о маєтностяхъ Черниговскаго полка XVII в.; 1729—1730 рр. Черниговъ, 1909 г.

Гол. П. М.—С. Голубевъ. Кіевскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники. Т. I і II. Приложенія: Матеріалы для исторіи Западно-Русской церкви. Кіевъ, 1883 г.

Гр. Барск.—Странствованія Василія Григоровича-Барскаго по святымъ мѣстамъ Востока съ 1723 по 1747 г. Изд. Правосл. Палест. Обществомъ по подл. рукоп. подъ редакціею Николая Барсукова. Ч. I—IV. СПБ. 1885—1887 г.

Гр. кн. Лит.—Грамоты великихъ князей литовскихъ съ 1390 по 1569 г.г. Собр. и изд. подъ редакціею В. Антоновича и К. Козловскаго. Кіевъ, 1868 г.

Гр. Митр. Мис.—Грамота Кіевского Митрополита Мисаила къ папѣ Сиксту IV 1476 г., обнародованная Ипатіемъ Поцѣемъ въ 1605 г. Арх. ЮЗР. I, VII, ст. 193—231.

Дв. п'ятн.—Ц. Арх. Муз. при Київ. Дух. Академії № 417. Збірничок полов. XVIII в. «Сказаніє» про 12 п'ятниць. ВБУ. Відділ рукописів.

Діал. Волк.—Діальоґ Йоаникія Волковича з 1631 р. подав М. Возняк. Зап. Наук. Т-ва ім. Ш-ка, т. 129.

Діал. о пр. вѣрѣ.—Диалог ал'бо розмова о православной и справедливой вѣри... от стѣйшаго... отца Мелетія, Патриярхи Александрийскаго написано ис Костантинополя хв (1602 р.) Рукопис із збірника, що переховується в Бібл. Київо-Софійській під № 46. (Петр. № 169).

Діал. о см.—Пропавшая западно-русская книга «Діалогъ о смерти 1629 г.». Изв. Отд. Рус. Яз. и Сл. Академіи Наукъ, 1912 г. т. XVII, кн. 1.

Діал. Прозба—Діалогъ «Прозба на попа слободы «Не рушъ мене» отъ парафіанъ». Див.: В. Перетцъ. К истор. пол. и рус. театра.

Изв. Отд. Рус. яз. и Слов. т. X, кн. 2, ст. 404—418.

Діар. Фил.—Діаріушъ берестейскаго игумена Аѳанасія Филипповича, 1646 г. «Русская Историческая Библіотека» т. IV. СПБ. 1878 г.

Діар. Хан.—«Діаріушъ или журналъ то есть повседневная записка случающихся при дворѣ... окказій и церемоній... наченшійся 1722 году и оконченный въ томъ же году... Николаемъ Ханенкомъ». Москва, 1858 г.

Дм. Рост.—А. Титовъ. «Проповѣди Святителя Димитрія, Митрополита Ростовскаго на украинскомъ нарѣчіи кон. XVII в.». 1909 г.

Дм. Тупт.—«Комедіѧ на днь Рождества Хрства Сочінена преосвещ. Дімітриемъ М. Р. Я.» Резанов, Драма Українська вип. IV. Київ, 1927 р. ст. 86—145.

Дн. гетм. канц.—Отрывки изъ дневника гетманской канцеляріи за 1722—23 г. Кіевъ, 1897г. Відбиток з «Чтенія въ Общ. Нестора Лѣтописца» кн. XII.

Дн. Марк.—Дневникъ генеральнаго подскарбія Якова Марковича 1717—1734 гг. ч. I—III. Кіевъ, 1893 г. Т. IV, 1735—1740 рр. Львів, 1913 р.

Дн. Хан.—1. Дневникъ генеральнаго хоружаго Николая Ханенка 1727—1753 гг. Кіевъ, 1884 г. Видання «Кіевск.Старина».При покликанні на цю книгу рік у словнику не позначено. 2. Дневникъ Николая Ханенко 1719—1723 гг. и 1754 г. Відбитка з журн. «К. С.» з передм. А. Титова. Кіевъ, 1896 г. Рік у словнику зазначено.

Довг.—Интерлюдіи Митрофана Довгалевскаго XVIII вѣка. «Кіевская Старина». 1897 г. т. IX—XI. Прилож.

Докум. аз. игры.—В. А.(нтонович). Процессы по дѣламъ объ азартной игрѣ. «Кіевская Старина» 1888 г, т. XX. Отд.: Документы, извѣстія и замѣтки, 1—8.

Докум. Млр.—А. Лазаревскій. Очерки замѣтки и документы по исторіи Малороссіи в. I—V, Кіевъ, 1891—1899 г.

Домецк.—О везваню до законоу и о досконалости вшедших в него, обовѧзуючимсѧ послѣдовати гсду іису Хрсту, избрано из оученій разных оучителей трудом Гавріила Домецкаго, недостойнаго архімандріта пречстныѧ свтыѧ великіѧ обители Пречстныѧ Бпы общителнаго Сѵмонова мстрѧ 1683 г.

Др. Богд. Хм.—Драма, Милость Божія, Украину отъ неудобъ носимыхъ обидъ лядскихъ чрезъ Богдана Зиновія Хмельницкаго преславнаго войскъ запорозкихъ гетмана, свободившая... репрезентованная въ школахъ Кіевскихъ 1728 лѣта. «Истор. Пѣсни Малор Народа съ объясн. В. Антоновича и М. Драгоманова» т. II, в. 1. Кіевъ, 1875 г, ст. 141—165.

Др. Ол. Ч. Б.—Драма про Олексія чоловіка божого (1673 — 1674). Драма українська вип. V. В. Резанов. Збірник Історично Філологічного відділу, Київ, 1928 р.

Дѣло Бих.—Дѣло по доношенію Зѣновии Кучичовои и Марии Хмеловскои Биховцовн... на Любовию Бутовичевну Биховцевую о ... владѣніи нею Бутовничевною добръ ... Биховцовских по умертвии брата их а ... Бутовичовни мужа Михайла Биховця, оста... шихся самоволно. 1722 р. На 188 картк... Переховується в бібліот. Київ. Універс... в книгозбірні О. Лазаревського. Рукопис.

Дѣло бр. Орг.—Дѣло братов Оргиенковъ, жителей Єдутинских о грунтах з малжонкою тютки своєи. Рукопис 1666 р.

Дѣло о реп. Ак.—Дѣло о репарации Академии Киевской 1757 р. Рукопис.

Дѣло о рыб.—Дѣло о ученении выправы, какое количество рыбы по разнымъ родамъ ло... виться 1804 р. Рукопис переховується в Центр. Архіві.

Дѣло Слѣс.—Дѣло о умершемъ кіевском мѣщанинѣ Павлу Слѣсару, равно о дѣтяхъ его и имѣнияхъ 1804 г. 26. II. Рукопис переховується в Губ. Арх.

Дѣло Цеху Гонч.—Дѣло цеху киевского гончарского 1783 р. Рукопис переховується в Губ. Арх.

Дѣло Цеху Резн.—Дѣло резницкого киевского цеху 1800 р. Рукопис переховується в Губ. Арх.

Єв. Вил.—Учит. еванг. Стародрук. Титулової карти нема. Написано олівцем: видання виленського братства. Подаровано Софійській бібліотеці Михайлом Олекс. Максимовичем 1... травня 1865 р. Київ, Соф. бібл. № 1144.

Єв. Вол.—Волынское рукописное Евангеліе XVI вѣка Прот. Н. Н. Трипольскаго. Волынскій историко-археологическій сборникъ Вып. II. Житоміръ, 1900 г.

Єв. Калл.—Єуглїє учителное, албо казанѧ на кождую ндлю и свята оурочистыѣ. Пре... ст: отца ншего Калліста, стѣйшого архіеппа Константинополского и вселенского Патріарху по ґрецку написаное, а тепер повторе ново з ґрецкого и словенского языка на рускій переложеное... Выдрукованое в ст. великой Лаврѣ Печерской Кіев: Року ахл... (1637).

Єв. Пер.—Описаніе Пересопницкой рукописи XVI в. съ приложеніемъ текста евангелія

отъ Луки, выдержекъ изъ другихъ евангелистовъ и 4-хъ страницъ снимковъ. Составилъ П. Житецкій. Кіевъ, 1876.

Єв. Пер. (рк.). — Пересопницька евангелія (1556—1561). Рукопис. Переховується у Полтавському Музеї.

Єв. Реш.—Сія книга написася ахз года. Наука християнская зъ Єугля. Въ коротцѣ зложоная; Въ кождую Неделю и Празники Господскія и Богоматерныя на увесь цълый рокъ... Зложилося ... Семїономъ Тимофѣевичемъ сщникомъ на тот час Решетиловъским: Трак'ту Полтав'ского сослужителем Храму в Престола Успенія Прст.: Бцы Списа же: року Бж. ахо (1670). Рукопис. Переховується в бібліотеці Київо-Софійській за № 297. (Петр. № 180).

Єв. Уч.—Евангелія учительная 1604 р. З бібл. Михайловського манастиря № 1643 без початку. У кінці напис: исписася сїа книга именем еглїя оучителная въ лѣто по нарожденіи іссу ха сна бжїя тисяча шесть сотъ четвер'того мца марта ѳ (9) дня.

Єв. Ѳомы—В. Адріанова. «Евангеліє Ѳомы въ старинной украинской литературѣ». Приложеніе. «Изв. Отд. Рус. Яз. и Сл. Ак. Наукъ». 1909 г. т. XIV, кн. 2, ст. 29—47.

Ж. Курб.—Жизнь кн. Андрея Михайловича Курбскаго въ Литвѣ и на Волыни. «Акты, изд. Врем. Коммис. при Кіевскомъ Ген.-Губернаторѣ». Т. I и II. Кіевъ, 1849 г.

Жив. Св.—Животи святихъ отцевъ на шест мсцей. Починається 1-го марта и кончається 31-го августа. Рукопис XVII віку на 563 картки, в шкуратяній оправі in folio. Переховується в бібліотеці Киево-Софійської Катедри під № 129 (Петр. № 278). Титулової карти нема.

Жит. Петра—Карпаторусское житіе апостола Петра. «Изв. Отд. Рус. Яз. и Слов. Ак. Наукъ» т. XIX, кн. 4, ст. 81—93.

Жит. Св.—Збірник Житій Св. Март, Апрѣль, Май, Іюнь, Іюль, Августъ. Рукопис. Бібл. кол. Лаврська № 155 (Петровъ № 370). 644 к. in fol. Скоропис XVII в.

Жит. Св. 1678 р.—Збірник «Житій святих» з березня до липня; 2—3 початкових карток нема. Рукопис Лаврської бібл. № 156 (Петровъ № 371) in fol. на 669 картках. Півустав, писано р. 1678. Запис на к. 546.

Журн. Дан. Апост.—Журналъ о поѣздкѣ въ МосквуГетмана Даніила Апостола р. 1728. Судіенко. Матеріалы для отечеств. исторіи. Т. I.

Заг.—Заговоры и апокрифическія молитвы по карпаторусскимъ рукописямъ XVIII и нач. XIX-го в. Ю. Яворскій. «Русскій Филолог. Вѣстникъ» 1915 г. № 2, ст. 197—223. Слова вибрано з рукоп. XVIII в.

Зап. Мовч.—Прилуцкій полковой асаулъ Михайло Мовчанъ и его записная книга «Кіевская Старина». Т. XI, 1885 г.

Зап. П. Мог.—Собственноручныя записки Петра Могилы. Арх. ЮЗР. I, VII, ст. 49—185.

Зап. Черн. Губ. Ст. Ком.—Записки Черниговскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. Кн. 2. Черниговъ, 1868.

Зб. № 20.—Збірник, що має в собі: 1) Вірші релігійного характеру. 2) Пісню про те як козаки взяли Варну. 3) Апокрифічні статті. Рукопис. Переховується в ВБУ. рукоп. відділ кол. у-ту за № 20 (Масл. № 209).

Зб. 1693 р.—Соборникъ или собрание во кратцѣ зъ розмаитыхъ бгодухновенныхъ стыхъ отецъ... А сей соборник' раба бжія Филиппа Ѳеодоровича писара на тотъ час будучог(о) городово(го) Сенецкого року ахчг (1693) мца септевріа еі (15). Зміст: Статті з пролога, житія святих, «приклади» з Римськ. Діянь, казаня, статті з історії Варл.—Іосафа, Алкоран (за Петровим твір Галятовського), Синопсис Гізеля та инш. Бібліотека Київо-Михайлівського манастиря. Рукопис № 1734 (Петр. № 478) 249 карток F°.

Зиз. Лекс.—Лексисъ. Сирѣчь реченія, въкратцѣ събран'ны. И из словенскаго языка на простый Рускій діялектъ истол'кованы. Л. З. (1596 р.). Студії і матеріяли до історії української фільольогії. У Львові, 1911 р.

И. Виш.—Четыре сочиненія Іоанна изъ Вышни концаXVI вѣка (з рукопису XVII віку).«Акты Юго-Зап. Россії» т. II, ст. 205—287. Неизданныя сочиненія Іоанна Вышенского начала XVII вѣка. «Архивъ Юго-Зап. Россіи» I, VII, ст. 19—48.

Ик. Зоз.—Извѣстіе о иконѣ чудотворной Зозов'ской. Рукопис. Описує події років 1750—53 але не в хронольогічнім порядку; очевидно копія. Лаврська бібл. № 1761 (Петр. № 541)

Интерм. — Интермедія XVII — XVIII стол. В. Перетцъ: Къ ист. пол. и рус. театра «Изв. Отд. Рус. Яз. и Слов.». 1907 г. т. XII кн. IV, ст. 79—84.

Интерм. Р. Хр.—Интермедій на рождество христово. Див. В. Перетцъ: Къ истор. пол. и рус. театра. «Изв. Отд. Рус. Яз. и Слов. Ак. Наукъ» т. X, кн. I, 1905 г. ст. 63—66.

Ип.—Ипатьевская лѣтопись. Полное собраніе русскихъ лѣтописей Изданное Имп. Археогр. Ком. Т. II, СПБ. 1908 г.

Ист. о разб. Флор. соб.; **Ист. о разб. Флор. соб. (стдр.).**—1. Исторія о разбойничьемъ Флорентійскомъ Соборѣ, изд. клир. Острожскимъ въ 1598 г. «Русская Историческая Библіотека» т. XIX. СПБ. 1903 г. ст. 433—476. 2. Те саме. Стародрук.

Ист. оч. Полт. Луб.—А. Лазаревскій. Историческіе очерки Полтавской Лубенщины XVII—XVIII вв. «Чтенія въ Общ. Нестора Лѣтописца» кн. XI, отд. II, ст. 34—203.

Ист. Хр. Бусл.—Историческая Хрестоматія Буслаєва.

Ієр. Мих.—Ієрея Михаила «Оброна вѣрному члвку». Сборникъ Отд. Русск. Яз. и Слов. РАН. Т. XCVII, № 2.

Ірм.—Ірмологіон без року з малюнками поч. XVIII в. Рукопис. Полтавський Музей № 79.

К. Р. н.—Каленъдаръ Римский новый. Архивъ ЮЗР. I, VII, ст. 250—265.

Каз.—Збірка казань, без початку й кінця невідомого автора. Рукопис Кам'янецького музею (Сіцінськ. № 73).

Каз. № 2.—Збірка казань 7 карток писано півуставом і 7 скорописом невідомого автора Рукопис Кам'янецького музею (Сіцінськ. № 74).

Каз. № 3.—Збірка казань без початку й кінця, невідомого автора,писано скорописом XVII—XVIII в. Рукопис Кам'янецького музею.

Каз. № 32.—Казанія разныя. Рукопис in folio першої половини XVII в.; титулової карти нема. Переховується в бібліотеці Києво-Печер. Лаври. На внутрішнім боці оправи написано: Казанія разныя № 32 289/61.

Карп. Каз.—Казанье двоє. Одно на Преображеніє Гда Бга и Спса нашего Іс. Ха. Другоє на Успеніє Прчстоє и Преблгсловенное Влдцы нашоє Бцы, прсно Двы Маріи. Которе мѣлъ, отцъ Леонтій Карповичъ... В року 1615... Друковано в' маєтности Его Млсти Князѧ Богдана Огинского. Подкоморого Троцкого. В' Євю (Карат. № 220).

Карп. Наука—Наука Леонтія Карповича в неділю перед Різдвом XVII в., текст по виданню С. Маслова. «Зап. Наук. Т-ва у Києві». Т. II. 1908 г.

Катех.—Южнорусскій православный катехизисъ 1600 г. Сообщено С. Т. Голубевымъ «Чтенія въ Ист. Общ. Нестора лѣтописца». Кіевъ 1890 г., кн. 4.

Катех. а. вызн. в.—Катех*изі*съ ал'бо вызнаніє в*ѣ*ры стоє соборное... в'сходнеє црквн. Рукоп. 1600 р. як зазначено на к. 170-б. Рукопис із збірника рукописів під загальною назвою: Апокалипсис. Переховується в Софійській бібліотеці № 46. Въ кількох місцях написано «1618 р.». Може коло того часу було його переписано (Петр. № 169).

Кл. Коз. Зап.—«Украшеной партретъ» військового Отамана Чепіги та «Козак-Запорожець». Пилип Клименко. «Записки Історично-Філологічного відділу». Кн. VII—VIII, 1926 р. ст. 461—462.

Кл. Місто і тер.—П. Клименко. Місто й територія на Україні за гетьманщини. Надруковано: «Записки Історично-Філологічного відділу ВУАН» кн. VII—VIII. Київ, 1926 р. ст. 354—357.

Кл. ц. н.—Ключъ царства небеснаго. Западнорусское полемическое сочиненіе 1587 г. «Арх. ЮЗР.» I, VII, ст. 232—249.

Клим. Вірші—Вірші Єром. Климентія Зиновієва сина «Пам. укр. мови і літерат.» т. VII, Львів 1912 р.

Клим. Прип.—Пр*и*повѣсти [або теж присл*о*віѧ] посполитыє и аз'букою ради скорѣйшого (якового слова) поісканѧ, новособравшіисѧ споряженные и зде положенные для розных потребъ. Которых зажываютъ в речахъ слушных православные. З збірника: Климентій Украинскій стихотворецъ. Бібліотека Київ. Унів.№ 193 (Масл. № 73). Рукопис. Укр. скоропис XVII—XVIII віку.

Кн. гл. Лист.—Старинный малорусскій письмовникъ «Книга глаголемая листовня»(1680—1712). Съ предисловіемъ Б. Гринченка. Черниговъ, 1901 г.Приложеніе къ Земскому Сборнику Черниговской губ. Ноябрь, 1901 г.

Кн. Гродск. Волод.—Книга Гродская Володимерская. Рукопис Київськ. Центр. Архіву.

Кн. Гродск. Жит.—Книга Гродская Житомирская. Рукопис Київськ. Центр. Архіву.

Кн. Гродск. Луцк.—Книга Гродская Луцкая. Рукопис Київ. Центр. Архіву.

Кн. Декр.—Книга декретовая суда консисторского митрополитского Кіевского (1693 г.) Неповний рукопис бібліотеки Київо-Софійськ.

Кн. Земск. Луцк.—Книга Земская Луцкая.

Кн. Казн. Києво-Пуст. Ник. м.—Книга казначейская казначея Киево-Пустино-Николаєвского Первокласного монастиря иєромонаху Гаврилу данная для записи в оную прихода и расхода буваємого чрезъ увесь 1796 год. Рукопис з архіва Пустинно-Миколаївського манастиря.

Кн. Мѣск. Полт.—Сія книга мѣская Полтавская за вѣдомомъ и росказан'емъ Его Млсти

Пана Павла Семеновича, полковника войска ихъ Црского Пресвѣтлого Влчества Запорозкого Полтавского. Споражена в' потомные часы для вписан розныхъ справъ Року 1691. Рукопис in folio у шкіряній оправі. Переховується у ВБУ. за № 921.

Кн. Нос.—Збірник паперів, що написано в канцелярії Прилуцького полковника Петра Носенка 1728 р. Так звана «Книга Носенка»—рукопис in folio.

Кн. о Вѣрѣ; Тит. (Кн. о Вѣрѣ); Арх. ЮЗР. (Кн. о Вѣрѣ).—1. Книга о Вѣрѣ єдиной, стой Соборной Аплской Цркве, Которая под розсудокъ Цркве Всходней поддаєтъс. Стародрук. Без року і місця; Титов гадає, що її друковано в Киево-Печ. Лаврі 1620—1621 р. 2. Надруковано: Титовъ. Приложенія къ І-му т. Ист. Кіево-Печ. Лавры, ст. 33. 3. Надруковано в «Арх. ЮЗР.» І, VIII, 180—344.

Кн. Пр.—Книга пріємна 1752 г. Рукопис. Київо-Соф. бібл. № 695 (Петр. № 412).

Кн. Рож.—Книги Рожаю, выклад мѣсцъ труднѣйших. Рукопис в чверть аркуша половини XVII віку, 225 карт., титулового аркуша нема. Переклад і тлумачення трудних місць з Біблії. Переховується в Лаврській Бібліотеці під № 111 (Петр. № 9).

Кн. Цеху Золот.—Книга Золотонского цеху кравецкого, кушнѣрского и шапочнецкого за коштом цехмистра, брата старшого ключника и братіи сооружена для записив давних фундушов и братіи. Найдавніший фундуш 1627 р. Рукопис. Переховується в Губ. Архіві.

Кн. Цеху Кол.—Сіє книга Колачницкая, Составлена рабомъ Бжіємъ Назаромъ Макаровомъ. Здася Року 1732 Мсця Марта 9 дня. В Глуховѣ. Рукопис in folio у шкіряній оправі переховується у Чернігові.

Кн. Цеху Кр.—Книга Цеху Кравецкого и кушнѣрскаго ремесла. Списана року 1678. Мѣста Кролевца. Записи з 1660 до 1785 р. Рукопис in 4°. У шкіряній оправі. Переховується у Чернігові.

Кн. Цеху Рѣзн.—Книга братерству рѣзницкого цеху Глуховского. В году 1716 мсця февраля 20 дня. Рукопис in folio у шкіряній оправі переховується у Чернігові.

Кн. Цеху Тк.—Книга цеху ткацкого Кіевского 1784 года. Справи починаються з 1764 р. З ВБУ № 251. Перша картка писана неясно, а друга починається так: 1784-го года Августа 9 д. Сія книга в которой записивается всѣхъ майстеровъ какъ то цехмистровъ і урядниковъ... и во всей братіи цеха ткацкого хлощи к наученіє ремесла ткацкого съ коего года мця и числа.

Копист. Пал.—Захарій Копистенскій. Палинодія 1621 г. «Русская Историческая Бібліотека». т. IV. СПБ. 1878 г.

Кр. оп. Млр.—Краткое описаніє Малороссіи. Додаток до «Лѣтопись Самовидца», Кіевъ, 1878 г., ст. 211—319.

Кр. оп. Млр. (рк.).—Лѣтописецъ собраній и сокращенный что было и что дѣлалось XIV—XVIII вв. Диканський Архів Репніних, папка № 76, Справа № 96. Рукопис знаходиться у Полтавському Архіві. Один зі списків тексту що надрукований у додатку до «Лѣтопись Самовидца»: «Краткоє описаніє Малороссіи», але по мові більш архаїчний.

Крон. Боб.; Крон. Боб. (др.).—Лѣтописецъ си єстъ кроника зъ роз'ныхъ Авторовъ и гисторыковъ многихъ диалектом рускимъ єстъ написана в' монастыру Сто-Троєцкомъ Илинскомъ Чернѣговском Ієромонахомъ Леонтиємъ Боболинскимъ, законником монастыра Выдубицкого Кієвского. Року от Р. Хр. 1699. Картки 1—390. Переховується в Чернігівському архіві за № 97. Від 390 картки материял вибрано з уривку надрукованого в додаткові до літоп. Грабянки, зазначено **(др.)**.

Kron. Ierl.—Latopisiec albo kroniczka Ioachima Ielricza z rękopisu wydał K. Wł. Wojcicki. T. I. Petersburg, 1853. На 115 і 116 ст.—дві укр. пісні, друк. латиницею, дата 1648 р.

Крон. Лит.—Кроника о початку и назвиску Литвы, и о князехъ Литовских, о дѣлахъ ихъ, з історикоъ Полскихъ и Руских собраная.

Крон. Полск.—Кроника о земли Полской, отколь Поляки Лехами и Поляками названы суть о перших и о далших князех и королех Полских, зъ историковъ Полскихъ вькоротце собранная и рускимъ языком списаная року отъ Рождества Христова 1682.

Крон. Соѳ.; Крон. Соѳ. (рк.).—Кроника з лѣтописцов стародавных, зъ святого Нестора Печерского и инших, также с кроник полских о Русіи... собранная працою иеромонаха Ѳеодосия Соѳоновича игумена монастыря Михайловского Золотоверхого Киевского, року 1672 новодрук; **Крон. Соѳ. (рк.).**—теж рукопис переписаний пізніш 1672 р. Переховується в бібл. Київо-Софієвськ. за № 525 (Петр. № 310).

Крон. Стрыйк.—Кройника которая пред тымъ николи свѣта не видала с полского на руский діалектъ преложона: презъ Матфея Стрыйковского... року 1582. Скоропис

XVI—XVII в. Рукопис. ВБУ. відділ Лазаревськ. № 52 (Масл. № 106).

Куп. Мат.—П. А. Кулишъ. Матеріялы для исторіи возсоединенія Руси. Т. І. 1578—1630 г.

Л. Кимб.—Письмо супральскаго архимандрита Сергія Кимбара къ кіевскому митрополиту Макарію около 1536 г. «Архивъ Юго-западной Р.» І, VII, ст. 1—15.

Лекс.—Лексисъ съ толкованіємъ словенскихъ мовъ просто. Кінця XVI в. «Чтенія И. Об. Исторіи и Древностей Рос.» Москва, 1884 р. кн. 2.

Листи Конт.—Листи Лебединського ігумена Філотея Контаровського 1765—1767 рр. Відбитка: «Кіевская Старина», 1882 р., № 7. Сторінок 28.

Лист Абрам.—Лист Елисавети Абрамовичевої з 8 липня 1652 року. «Записки Іст. Філ. відділу ВУАН» кн. Х. 1927 рік. ст. 310.

Лист И. П.—Листъ Ипатія Потея къ князю К. К. Острожскому 3 іюня 1598 г. «Русская Историческая Библіотека» т. XIX. СПБ. 1903 г.

Лист І. Бор.—Лист Іова Борецького до архидіякона Софії Арсенія Берло. Рукопис бібліотеки Київо-Софійської.

Лист Самойл.—Модзалевский, В. Будування церквів в Лубенському Мгарському Манастирі. Лист гетьмана Ів. Самойловича. «Наше Минуле» 1918 р., ч. 3. ст. 68—80.

Літ. Вел.—Лѣтопись Самоила Величка, т. І. 1848 г.; т. II, 1851 г.; т. III, 1855 г.; т. IV, 1864 г. Кіевъ.

Літ. Гр.—Лѣтопись Григорія Грабянки. Издана Временною Коммиссіею для разбора древнихъ актовъ. Кіевъ, 1854 г.

Літ. Гр. (рк.).—Дѣйствія презѣлной и от начала Поляковъ кровавѣйшой небывалой брани Богдана Хмелницкаго... зъ разных, лѣтописцовъ и изъ діяриуша на той войнѣ писаннаго въ градѣ Гадячу трудомъ Григорія Грабянки собранная и самобитних старожиловъ свидѣтельствы утвержденная. Року 1710. Рукопис з Університетського відділу ВБУ, № 49 (Масл. № 149).

Літ. Гукл.—Літопись Гукливська. Угроруські літописні записки. Подав Я. Біленький «Зап. Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові» т. CIV, 1911 р., кн. IV., ст. 75—81.

Літ. Густ.—Густынская лѣтопись. Полное собраніе русскихъ лѣтописей, т. II, СПБ. 1843 г.

Літ. Густ. м.—Лѣтопись монастыря Густынскаго. Приложенія. 1. Листъ до кн. К. Вишневецкого отъ митр. Ісаіи Копистенского, ст. 39—42. 2. Пункта священъникомъ Исаіи Копистенского, ст. 43—44. 3. Тестамент о. И. Торского, иг. Густынского 1645 р., ст. 44—47. 4. Фундушъ кн. Вишневецкого на манастыръ Густынскій 1615 р., ст. 47—49. 5. Потверженє фундушъ отъ княгинѣ Вишневецкои монастыреви Густынскому данєе по смерти кн. Мих. Вишневецкого 1619 р. ст. 49—51. 6. Фундушъ кн. Вишневецкои на монастыръ Мгарскій 1619 р., ст. 52—53. 7. Выписка из кн. земских воев. Кіев. 1632 р. ст. 52. 8. Фундушъ кн. М. Вишнев. на мон. Ладынскій ст. 54—55. 9. Постановенє поддан. Ладынским 1628 р. ст. 57—8. 10. Тестамент А. Якимовича, иг. Густын. 1695 р. 62—4. 11. Разныя замѣтки ст. 62—64.

Літ. Льв.—Львовская лѣтопись. «Русскій историческій сборникъ». Т. III, кн. 3. Москва, 1839 г., ст. 233—267.

Літ. Мг. м.—Отрывки изъ лѣтописи Мгарскаго монастыря 1682—1775 г.г. Кіевъ.

Літ. Попск.—Лѣтописецъ албо кройника о землѣ полской отколя лѧхи лѧхами названи и полѧками от перших и далшихъ кнзей и королей собрано з латинскихъ гисторій полских на руский язик списано року 1673, ст. 1—29. Рукопис бібл. Київського Універс., № 57 (Масл. № 107).

Літ. Рук. — Лѣтописецъ, то єстъ кройника з розных многих и досвѣдчоных авторов и историковъ діалектом Руским єстъ зложена.—Рукопис. Переховується в бібліот. Київськ. Ун. за № 45 (Масл. № 41). Спочатку йдуть Хронольогічні таблиці. Скоропис.

Літ. Сам.—Лѣтопись Самовидца. Издана Кіевскою Временною Коммиссіею для разбора древнихъ актовъ. Кіевъ, 1878 г., ст. 3—207.

Літ. Хм.—Хмельницкая лѣтопись. 1636—1650 г. Додаток до «Лѣтопись Самовидца», Кіевъ, 1878 г. ст. 77—81.

Літ. Черн. — Черниговская лѣтопись. «Кіевская Старина» 1890 г. т. XXIX. Додаток.

Льв. Пал.—Львівська Палінодія. «Зап. Наук. Т-ва ім. Ш-ка», 1903 г., т. LIV, ст. 23—33.

Льв. Ставр.—Львовское Ставропигіальное Братство. Опытъ церковно-историческаго изслѣдованія. А. Крыловскаго. Кіевъ, 1904 г. Додатки.

Лѣк. на осп. ум.—Лѣкарство на оспалый оумыслъ чоловѣчій Бъжствен'наго Іоанна Златооустаго до Өеодора Мниха. З друкарнѣ Остроз'ское, рокоу от Р. Хр. 1607. Київо-Соф. бібл. № 147 (Карат. № 190).

Лѣств.—Иже въ стых оца нашего Іоанна лѣствичьника: Собраніе от главизнъ его. Рукоп

з бібл. кол. Духовної Академії № 0. 4°86. Збірник.

Лѣт. Новор.—Лѣтописныя замѣтки о событіяхъ въ Новороссіи 1740—1806 г. «Кіевская Старина» 1890 г. т. XXVIII, мартъ.

Лѣт. ЮР.—Южнорусскія лѣтописи открытыя и изданныя И. Бѣлозерскимъ Т. I. Кіевъ, 1856 г.

Люб.—Г. А. Милорадовичъ. Любечъ, Черниговской губ. Городницкого Уѣзда. Москва, 1871 г.

Марк.—Н. Маркевичъ. Исторія Малороссіи. Т. IV. Москва, 1842 г.

Мат. Вас.—Матеріалы для ист. економич. юридич. и общ. быта Старой Малороссіи; изд. под ред. Н. П. Василенка. Выпускъ. I. Генеральное слѣдствіе о маетн. Нѣжинскаго полка 1729—1730 г. Черниговъ, 1901 г.; в. II. Екстрактъ изъ указовъ, инструкцій и учрежденій съ раздѣленіемъ по матеріямъ на девятнадцать частей 1786 г. Изданіе ред. «Земск. Сборн. Черниг. губ.». Черниговъ, 1902 г.

Мат. Вишн.—О. Николайчикъ. Матеріалы по исторіи землевладѣнія князей Вишневецкихъ въ Лѣвобережной Украинѣ. «Чтенія въ Истор. Общ. Нестора Лѣт.» Кн. XIV, 1900 г., Отд. III, ст. 85—192.

Мат. для общ. б.—А. Лазаревскій. Матеріалы для исторіи общественнаго и частнаго быта въ Малороссіи XVIII вѣка. «Чтенія въ Истор. Общ. Нестора Лѣтописца.» Кн. XI. Кіевъ, 1896 г. Отд. III.

Мат. и зам.—«Матеріалы и Замѣтки» почерпнуты изъ архива П. Я. Дорошенка, архива Черн. Депут. Собранія и Румянц. Генеральн. описи Малороссіи. «Труды Черн. Арх. Коммиссіи» в. X. Черниговъ, 1913 г.

Мат. ЗР. ц.—С. Т. Голубевъ. Матеріалы для исторіи западно-русской церкви. «Чтенія въ Истор. Общ. Нестора Лѣт.» Кн.V, Отд. III, 145.

Мат. Ист. ЮР.—Матеріалы для исторіи Южной Руси. «Черниговскія Губернскія Вѣдомости» 1858 г. № 10—12, 14—24.

Мат. Полт. Полк.—В. А. Модзалевскій. Матерьялы для исторіи Полтавскаго полка. Полтава, 1905 г. Вып. I и II. Відбитки з «Трудовъ Полт. Уч. Арх. Коммиссіи».

Млр. дом. лѣч.—Малорусскіе домашніе лѣчебники XVIII в. «Кіевская Старина» 1890 г., т. XXVIII. Додатки.

Млр. Посп. Кр.—Малороссійскіе посполитые крестьяне 1648—1783 г. Историко-юридическій очеркъ по архивнымъ источникамъ А. Лазаревскаго. Черниговъ, 1866 г.

Млр. Род.—Модзалевскій В. Малороссійскій родословникъ. Кіевъ, 1908—1914 г., т. I—IV.

Модз.—Модзалевскій В. Отрывки из Стародубовской мѣской книги за 1664—1673 г. Відбитка з VIII вип. «Трудовъ Черн. Арх. Ком.» Черниговъ, 1911 г.

Наука Іер.—Наоука Іерсомъ до порѧдного отправованѧ службы бжое вел'це потребнаѧ. Стародрук без титулової карти, оправлений разом з «Шумл. Зерц.» Перехов. в бібл. Київо-Софійській.

Наука о прот. ук.—Святаго Кирілла ексарха Александрійскаго игумена. Наука о противной уніи против благочестивыхъ священниковъ православныхъ ясное указаніе. Около 1626 г. «Чтенія въ Истор. Общ. Нестора Лѣт.» Кн. VI, 1892 г. Отд. III, ст. 3—28.

Науки парох.—Наоуки пароxіальніѧ на недѣли и ств оурочистыѧ, цѣлого року, з'еѵглій подлугъ обрѧду греческаго расположенныхъ з приданіемъ при конци науки при шлюбѣ, двохъ наукъ при погребеніи и на пѧтки стаго великаго поста о страстехъ Хрстовыхъ. З славенско-рускаго на простый и посполитый ѧзыкъ рускій преложенніѧ... и изданніѧ въ стѣй чудотворнѣй Лаврѣ Почаевской 1794 г.

Нищ. Вирша—Нищенская вирша. Рукопис Львів. Нар. Дому, № 164. Перетцъ. Къ ист. пол. и рус. нар. театра в «Изв. Отд. Русск. Яз. и Слов. Ак. Наукъ» 1909 г. т. XIV, кн. I., ст. 145—6.

Нов. Бокк.—Новелла Боккачьо въ южнорусскомъ стихотворномъ пересказѣ XVII—XVIII ст. «Кіевская Старина,» т. XII, 1885 г. VI.

Нѣж. Полк. С.—Нѣжинскій полковой судъ. «Замѣчанія на историческія монографіи Д. П. Миллера» А. М. Лазаревскій. Харьковъ, 1898 г.

О ед. вѣрѣ—О единой вѣрѣ. Соч. Острожскаго свящ. Василія 1588 г. «Русская Историческая Библіотека» т. VII, СПБ. 1882 г.

О обр.—«О образѣхъ». Надруковано з осібною пагинацією в «Книга о Вѣрѣ» після 317 ст. від 1 до 308 ст.—стародрук, та новодрук в «Архивъ Юго-Зап. Россіи» I, VIII. «О образехъ, о крестѣ, о хвалѣ и молитвѣ святыхъ и инныхъ артикулѣхъ вѣры единое правдивое церкве Христовы (около 1602 г.)»

О осми пом.—Рукопис 1604 року з бібл. Києво Печерської лаври 93—94 (Петр. № 267) Збірник. «Стто Нила о осми помыслох о которых теж и отец касиянъ римлянин ширей писал на иншом мѣстцу тутъ коротко зобрано» ст. 127—128.

О сл. Дав.—Іоанна Златоустого, патріарха Константинополского: О словѣ Давыда Пророка. Выдруковано разом з «Лѣкарством на оспалый оумыслъ».

О хр. жит. О христіанскомъ житіи, Почаїв, 1783 р. Стародрук Кам'янецького музею. (Сіцінськ. № 150).

Об. уніи—Оборона уніи «Русская Историческая Бібліотека» т. IV. СПБ. 1878 г.

Об. Черн.—Объясненіе полковника И. Черняка о работахъ козаковъ на Ладожскомъ каналѣ. Августа 2 дня 1722 року. «Кіевская Старина» 1884 г. V, ст. 116—122.

Оп. Док.—Опис документів, що здебільшого належать до Межигірського манастиря XVIII в. 8°. Тектурна оправа обклеєна шкірою, 82 карті. Переховується в бібліотеці Києво-Софійській.

Оп. им.—Опись краткая имѣній монастира Золотоверхого Михайловского Кіевского собранная 1701—1736 года. Бібліотека Києво-Софійська № 372.

Оп. им. Дан. Апост.—Описаніе имѣній, принадлежавшихъ Гетману Даніилу Апостолу. Матеріалы для отечественной исторіи. Изд. М. Судіенко. Т. I. Кіевъ, 1853 г. отд. 3.

Оп. Кур.—Опис дому и имѣния, оставшагося по смерти мѣщан. Василя Куропянченка. Рукопис 1804 р. Переховується в Губ. Архіві.

Оп. ст. кн. — Опись старопечатныхъ книгъ. Музей Подольскаго Церковнаго Историко-археологическ. Общества. Сост. Є. Сѣцинскій. Кам. Подольскъ, 1904 г. Приложеніе къ X вып. «Трудовъ Подольскаго Церк. Археол. Общества.»

Оп. ст. Млр.—А. Лазаревскій. Описаніе старой Малороссіи. Т. I. Стародубскій полкъ. Кіевъ, 1888 г. Т. II. Нѣжинскій полкъ. Кіевъ, 1893 г. Т. III. Прилуцкій полкъ. Кіевъ, 1901 г.

Осв. Иер. — «Освобожденный Иерусалим» Т. Тассо в украинском переводе к. XVII—XVIII вв. В. Перетц. «Исслед. и мат. по ист. стар. укр. лит.» XVI—XVIII вв. Ленинград, 1928 г.

Отп.—Отписъ на листъ Виленскихъ унитовъ 1616 г. Новодрук в «Арх. ЮЗР.». I, VII, ст. 266—278.

Отп. И. П. кл. Остр.—Отписъ Ипатія Потея клирику острозскому 1598—99 г. ст. 1041—1122. «Русская Историческая Библіотека» т. XIX. СПБ. 1903 г.

Отп. кл. Остр. И. П.—Отписъ клирика острозского Ипатію Потею. «Русская Историческая Библіотека» т. XIX. СПБ. 1903г. Ст. 377–472.

Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.).—Отпис на листъ в бозѣ велебного отца ипатїа володимерского и берестейского еппа. До іасне освецоного кнжати костєнтина острозского, воеводы Киевского. От залецаню и прехвалѧню восточнои црквы, з' заходным костеломъ оунѣи або згоды. В року афчи (1598); писаный через' одного наменшого клирика црквы острозской, в том же року описаный. Бібл. Києво-Соф. № 681.

Отр. Зем.—В. М. Отроковскій. Тарасій Земка, южнорусскій литературный дѣятель XVII в. СПБ. 1921 г.

Отч. Пер. Полт;—Жит.;—СПБ. 1911 г.—СПБ 1913 г. В. Н. Перетцъ. Отчетъ объ екскурсіи семинарія русской филологии: въ Полтаву. Кіевъ, 1910 г.; въ Житомиръ 21—26 окт. 1910 года. Кіевъ, 1911 г.; въ СПБургъ 13—28 февр. 1911 года. Кіевъ, 1912 г.; въ СПБургъ 23 февр.—3 марта 1913 г. Кіевъ, 1913 г.

Оч. млр. фам.—Очерки малороссійскихъ фамилій сообщ. А. М. Лазаревскимъ. Русскій Архивъ, 1750 г.

П. Мог.—Собственноручныя записки Петра Могилы. «Архивъ Юго-Зап. Россіи». I, VII, ст. 49—185, Голубевъ, Петръ Могила I, II т.; Титовъ, «приложенія» Кіевъ, 1918 г.

П. П.—Старинный южнорусскій переводъ Пѣсни Пѣсней съ послѣсловіями о любви. «Основа», 1861 г. ноябрь—декабрь.

Пал. Изб.—Палеографическій Изборникъ.—Матеріалы по исторіи южнорусскаго письма въ XV—XVIII вв., издан. «Кіевской Комм. для разб. др. акт.» Вип. I. Кіевъ, 1899 г.

Пам. КК.—Памятники, изданные Кіевскою Коммиссіею для разбора древнихъ актовъ т. I, II и III, изд. 2. Кіевъ, 1898 г., т. IV, Кіевъ, 1859 г.

Пам. укр. м.—Памятки українсько-руської мови і літератури. т. I—VI. Львів, 1896—1906 р.

Панег.—Три панеґірики XVII віку. Подав др. Кирило Студинський. «Зап. Наук. Тов. ім. Ш-ка», 1896 р. т. XII, ст. 11—32.

Панеґ. Εὐφ.—Εὐφωνία веселобрмячая. Панеґірик, присвячений П. Могилі в році 1633. «Зап. Наук. Т-ва ім. Ш-ка», т. VIII, 1895 р.

Пелгр. Ип. Виш.—Пелгримація или Путешественн[ик]ъ честного іеромонаха Ипполита Вишѣн[ск]ого 1727 г. Православный Палестинскій Сборникъ. Выпуск 61-й. СПБ. 1914 г.

Пер. иссл. и мат.—В. Перетц. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI—XVIII в. Ленинград, 1926 г.

Пер. Мат.—В. Н. Перетцъ. Историко-литературныя изслѣдованія и матеріалы. Т. I. Изъ исторіи русской пѣсни. Ч. I. Начало искусственной поэзіи въ Россіи. Изслѣдованія о вліяніи малорусской виршевой и народной поэзіи XVI—XVIII в. на великорусскую. Къ исторіи Богогласника СПБ. 1900 г. Ч. II. Приложенія. Описанія сборниковъ псальм кантовъ и пѣсенъ. Вирши изъ старопечатныхъ изданій. Малорусскія пѣсни изъ рукописей XVIII в. СПБ. 1900 г. Т. III. Изъ исторіи развитія русской поэзіи XVIII в. Ч. I. О древне-русскомъ народномъ стихѣ... Къ вопросу о началѣ малорус. нар. стиха. Жизнь и труды свящ. I. Некрашевича. Ч. II... Вирши свящ. Некрашевича. СПБ. 1902 г.

Пер. Пол.—Частная переписка Григорія Андреевича Полетики 1750—1784 г. Кіевъ, 1895 г.

Пер. Укр. Лир.—Перетцъ В. Н. Новыя данныя для исторіи старинной украинской лирики. СПБ. 1907 г. Відбитка з «Изв. р. яз. и сл. Р. Ак. Наукъ» т. XII. кн. I, ст. 144—184.

Письмо Кимб.—Письмо Супральскаго архимандрита Сергія Кимбара къ кіевскому митрополиту Макарію II, около 1536 г. «Арх. ЮЗР.» I, VII. ст. 3—15.

Плачи—Перетцъ В. Н. Новые труды о «жидовствующихъ» XV в. и ихъ литературѣ. Кіевъ, 1908 г. Відбитка з «Унів. Извѣстій».

Плет. Вѣз. Цн.—Вѣзерунокъ цнотъ превелебного отца Є. Плетенецкого, року 1618. Подав В. Перетц. «Зап. Укр. Наук. Т-ва в Києві». Кн. VI.

Пол. прот. прот.—Полемическое сочиненіе противъ протестантовъ нач. 2-й пол. XVI в. «Архивъ Юго-Западн. Россії» I, VIII, ст. 1—44.

Пол. прот. ун.—Полемическое сочиненіе противъ латино-уніатовъ 1597 г. «Архивъ Юго-Зап. Россіи» I, VIII, ст. 505—561.

Полск. Рус. Кал.—Польско-русскій календарь.

Полт. Полк. Канц.—Полтавська Полкова Канцелярія 1753 р. Справа: «Доношеніе в Полк. Полт. Канц. о разорен. невѣдомо какими розбойниками Диканского дворца... и о забратіи... вещей и денегъ». Переховується у Полтавському Архіві. Рукопис.

Полѣт.—Полѣтика свѣцкая от иностранных авторовъ вкратцѣ собранная 1770 р. Кілька відмінних прикладів узято з передруку в 1790 р.; їх зазначено «1790». «Україна» 1914 р., кн. III, 46—55.

Посл. до Лат.—Посланіе до Латинъ изъ ихъ же книгъ. 1582 года. «Русская Историческая Библіотека», т. XIX. СПБ. 1903 г.

Посл. Домн.—Посланіе Домника архиепіскопа Венетийского еже посла к святѣйшему патриярху великіа Антиохіа киръ Петру, о опресноку «Русская Историческая Библіотека» Т. XIX. СПБ. 1903 г.

Поуч. Няг.—Поученія на евангеліе по Няговскому списку 1758 г. «Сборникъ Отд. Русск. Яз. и Сл. РАН.» Т. XCVII, № 2. СПБ. 1921 г.

Поуч. о сакр.—Краткое поученіе о седми сакраментахъ... напечатася в Типографіи стой Троецкой Илинской Чернѣговской року 1716.

Пр. Жел.; Пр. Жел. (Ev.).—Предмова Арсенія Желиборского до «Леїтургїаріон *си* єстъ: Служебникъ от лтургій с. Вас*и*лїа, Іоанна злат. и преждесвѧщенныхъ». Стародрук. Львовъ, 1646 р.; **Пр. Жел. (Ev.)**. — Передмова А. Желиборського до Евхологіона вид. у Львові 1645 р. (Карат. № 590, Унд. № 575). Стародрук Кам'янецького Музею.

Права—Права по которымъ судится малороссійскій народъ изд. под редакцією А. Кистяковскаго, Кіевъ, 1879 г.

Права (рк.)—Права по которимъ судитсѧ малороссійскій народъ. В градѣ Глуховѣ 1743. Рукопис ВБУ. № 235.

Прол.—Проліог XVII—XVIII в. В. Перетцъ. Къ ист. пол. и рус. театра. «Изв. Отд. Рус. Яз. и Лит.» Т. XII, кн. IV. ст. 84—85.

Просв.—«Просвѣтитель» Иосифа Санина в украинском переводе нач. XVII в. Сборник по русск. яз. и слов. т. I. в. I. В. Перетц. Исследов. и материалы по ист. стар. укр. литературы XVI—XVIII вв. Ленинград, 1928 г.

Прот. Борз. Рат.—«Протоколы Борзенской ратушной книги». Додатки до кн.: А. Лазаревскій «Замѣчанія на историческія монографіи Д. П. Миллера о малорусскомъ дворянствѣ и о статутовыхъ судахъ.» Харьковъ, 1898 г.

Прот. Полт. С.—Протоколы Полтавскаго полкового суда в рукописах: том I. 1673—1740 р.; т. II. 1673—1740 р; т. III. 1747—1750 р. т. IV. 1755—1757 р., томи III, IV переховуются в ВБУ. том III за № 922; т. IV за № 924. Т. I і II переховуються в бібл. Ун. Відділ О. Лазаревського № 39—(II) і 39—(I). Рукописи in folio.

Прот. спр. пот.—Протокулъ до записованя справъ поточныхъ на рокъ 1690. «Черниг. Губ. Вѣдомости» 1852 г., №№ 36—45.

Пуст. Ник. м. — Пустинно Николаевскаго мнстра дѣло о гайдамаках 1769 р. Рукопис.

Путк. Іер.—Путныкъ до стаго града Іерусалима иеромонаху Макарію и Силвестру, идущимъ з великого монастира всемилостиваго Спса Новгородка Сѣверскаго поклонитися Гробу Хву року 1704. Рукопис в 4° переховується в бібліотеці Київо-Софійській під № 704 (Петр. № 182).

Р. Правда — Русская Правда въ Кормчей 1282 г. Историческая Хрестоматія Буслаева.

Р. Рад. Ог.—Огородок Прстои Бци и прсно Двѣ Маріи Различными словес' неделных праздников гсподских, Бгородичных' розных стых' и иныхъ къ спсенію належачих речей цвѣтами през' недостойнаго раба Бжго и Мріи іеромонаха Антоніа Радивиловского намѣстника на тот час Печерскаго насажденный. Въ стой вел. и чудотвор.: Лаврѣ Кіево-печер. Року ахои (1678) мсца марта 1 дня. Реєстръ Речій в' сей кнізѣ першаго тому знайдуючихся. Рукопис ВБУ.

Рад. Вік.—Вѣнецъ Хвъ з проповѣдій неделныхъ аки з' цвѣтов рожаных на оукрашеніе православно Каѳолической восточной цркви исплетенный... През... Антонія Радивиловского (прибл. 1676—83 р.). Рукопис ВБУ.

Рад. (Марк.).—Антоній Радивиловскій, южнорусскій проповѣдникъ XVII в. съ приложеніемъ неизданныхъ проповѣдей изъ рукописныхъ «Огородка» и «Вѣнца». М. Марковскаго, Кіевъ, 1894 г.

Рад. Ог.—Огородок Маріи Бцы розмаитыми цвѣтами словесъ на праздники Гдскія, Бгородичны и проч. стыхъ... през Антонія Радивиловского... Року 1676. Стародрук ВБУ.

Разг. Паст.—Діалога, іл разговор пастырей пол. XVIII в. В. Перетцъ. Къ исторіи пол. и рус. театра. «Изв. Отд. Рус. Яз. и Слов. Ак. Наук», 1905 г. т. X. кн. I, 69—71.

Разн. марц. — Разновидности марципаннъ и ганусковой горѣлки. Рукопис середини XVIII в. «Кіевская Старина», 1883 г. т. VII і далі.

Ракуш.—В. Модзалевський. Перший підскарбій Р. Ракушка. «Зап. Філ. Відд. ВУАН.» кн. II—III. Київ, 1923 р. ст. 43—59.

Расх. тетр. рыбк. ц.—Расходная тетрадь управѣ рыболовного правила Киевского 1788—1796 г. Рукопис in folio без оправи 17 карт. Перехов. в Центр. Архіві м. Київа.

Рев. Черк. п.—Ревѣзия полку Чернѣговского, составлен. 1734 г. Рукопис. Переховується в м. Конотопі.

Рев. Черк. п. — Ревизія полку Чернѣговского дворового числа такъ козаковъ яко посполитихъ стрельцовъ бобровниковъ пташниковъ съ подсусѣдками 1735 году. Фонд Археографічної Комісії в Центральному Архіві Давніх Актів у Київі № 390.

Реєстръ—Аркуш, на якому перераховано, що знайдено в «інбарѣ». Ни року ни підпису нема. З письма знати, що початку XVIII віку. Переховується в бібліотеці Київ. Універс. в паперах О. Лазаревського. Рукопис.

Реєстръ Ризн. Соф.—Реєстръ 1734 года іюля 18 дня по указу Рафаила Заборовского мнѣ ієродіякону Іліи Іванову Ревѣ пріймуючому ризницю катедри Киево-Софійской от честнаго Іеромонаха Пахомія. Рукопис in folio на 16 картках переховується в бібліотеці Київо-Софійській.

Реєстръ Ѳеодосія—Реєстръ вещей іеромонаха Ѳеодосія, оставшихся в лебединскомъ магистрату. Рукопис XVIII в. Перехов. у бібліот. Київо-Софійській.

Ризн. Соф. Кн.—Ризничная книга софійского собору для записи сколько и каких вещей 1740 въ ризницу поступило. Рукопис на 149 картках in folio. Переховується в бібліотеці Київо-Софійській.

РКПЛ.—Реєстръ всѣхъ сосудовъ и всякихъ утварій обрѣтающихся во стой великой Бгоматерной цркви Печерской. Слѣдованъ на чисто 1739 году мца декабря. Рукопис.

Розн. Каз.—Казаня. Рукопис початку XVII в. в чверть аркуша, титулової картки нема. На першій картці написано: Разныя проповѣди. Рук. № 73 286/73, № 23. Переховується в бібліотеці Киево-Печерської Лаври.

Рук. К. У. № 21.—Збірник духовних та світських пісень українською та польською мовами XVIII в. Рукопис Київського університету № 21 (Масл. № 210). На 1-й сторінці приписано: «Въ библіотеку Университета св. Владиміра 1874 г. Ноября 9 дня отъ Якова Головацкого».

Рук. Муз. № 513.—Рукопис Музею № 513. Початку нема. Тут є: з 1—19 к. Отпис Кл. Остр. Ип. Пот.; з 19-б—39 к. Історія о разб. Флор. соб.; з 40—59-б к. Казання. (Леб. 890) ВБУ.

Рук. Хрон.—Рукописный хронографъ: Кроника си естъ лѣтописецъ изъ розныхъ многихъ кроникаровъ діалектомъ рускимъ написана до 1656 лѣта чрезъ много лѣтъ дописана 1771. Рукопис належав Редакції ж. «Кіевская Старина» Тепер ВБУ. № 165.

Рук. Црк.—Рукопис з бібл. Киево-Софійськ. «О цркви и о всѣх црковныхъ речахъ» без автора й року. Рукопис оправлено разом з книгою І. Галятовського «Боги Поганскіи».

Рук. № 26. — Рукопис ВБУ. № 26 (Масл. № 205). Містить у собі латинські польські й українські тексти. Матеріял вибрано з українського тексту: «Процес Рускій» ст. 77—104.

Рук. № 45.—Рукопис № 45. «Разсмотрѣніє и изслѣдованіє лѣтъ воплощения бга слова». Рукописний відділ кол. у-ту № 45 (Масл. № 42). XVIII вік.

Рук. № 49.—Документи (копії) що є у рукопису № 49 разом з літописом Грабянки: 1) Універсал гетмана Данила Апостола про скасування зборів з старшини, козаків і всіх військових товаришів, 1727 р.; 2) Лѣтописецъ краткій року 1647: в мцѣ декамвріи заведенний что в котором году былося и сколко тому годъ до 1734 году. Рукопис ВБУ. № 49 (Масл. № 149).

Рук. № О. 4°. 86.—Рукопис з Бібл. Духовної Академії. Збірник. Тепер належить ВБУ.

Рум. Купч.—Рум'янцевський опис: Містечко Трипілле Київського полку. Купчі протопопа Величковського 1700 і 1703 р.

Руно Ор.—«Руно орошенное пречистаѧ и преблгословеннаѧ дѣва маріѧ» 1702 року. Дмитра Ростовського. Стародр. Чернігівськ. Переховується в ВБУ. Слова вибрано з передмови.

Рѣш. Полт. Полк. С.—Рѣшенія Полтавскаго Полкового Суда. 1683—1700 г. Додаток до кн. А. Лазаревскій: «Замѣчанія на историч. монографіи Д. П. Миллера о малорусскомъ дворянствѣ и о статутовыхъ судахъ». Харьковъ, 1898 г.

С. і Р.—Судъ і росправа в' правахъ малороссійскихъ обширно на разныхъ мѣстахъ показаннаѧ а зде въ еденъ краткей и ясный ексцерптъ в' прекращеніе горкой в судах волокіти собранная в полезное же употребленіе малороссіанамъ пущеннаѧ. Року от рождества Христова 1750, 18 октоврія. Рукопис ВБУ. № 207.

Сб. лѣт.—Сборникъ лѣтописей, относящихся къ исторіи Южной и Западной Руси, изд. Комм. для разб. древн. актовъ. Кіевъ, 1888 г.

Сб. Мат. Лѣвоб. Укр.—И. Лучицкій. Сборникъ матеріаловъ для истории общины и общественныхъ земель въ Лѣвобережной Украинѣ XVIII в. Кіевъ, 1884 г.

Сб. мат. отд. III.—Сборникъ матеріалов для исторической топографіи Кіева и его окрестностей. Изд. Комм. для разб. др. акт. Отд. III. Извѣстія, грамоты и документы. Кіевъ, 1874 г.

Сб. стат.—Сборникъ статей и матеріалов по исторіи Юго-Западной Россіи изд. Кіевск. Ком. для разбора др. актовъ. В. I. Кіевъ, 1911 г.; В. II. Кіевъ, 1916 г.

Сб. ЮР.—Южнорусскій сборникъ 1679 года. «Чтенія въ Имп. Общ. Ист. и Древн. Росс. при Моск. Универс.» 1880 г., іюль—сентябрь. Кн. 3. ст. 66—88.

Св. и Зам. — Сборникъ Отдѣленія русск. яз и слов .Имп. Ак. Н. т. 1—12. Срезневскій «Свѣдѣнія и Заметки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ». СПБ. 1874 г.

Сильвестр. Сборн.—Сильвестр. Сборникъ Изв. Ак. X. VI.

Синон. сл-р.—Словарь книжной малорусской рѣчи по рукописи XVII вѣка. Додаток до «Очеркъ литературной исторіи малорусскаго нарѣчія въ XVII вѣкѣ». П. Житецкій, Кіевъ, 1889 г.

Ск. о р. Мил.—Сказаніе о роде дворян и графов Милорадовичей. Києвъ, 1884 г.

Сказ. ц. Мих.—Сказаніе о царствѣ царя Михаила. Церковно-Археолог. Музей Київськ. Дух. Академії № 417. Збірничок полов. XVIII в.

Сковор.—Сочиненія Григорія Саввича Сковороды собранныя и редактированныя проф. Д. И. Багалѣемъ. Харьковъ, 1894 г.

Сковор. Б. Бр.—Собраніе сочиненій Г. С. Сковороды. Т. I. Съ біографіей Г. С. Сковороды М. И. Ковалинскаго, съ замѣтками и примѣчаніями Владимира Бончъ-Бруевича. С.-Петербургъ, 1912 г.

Сл. Док. —Въ Духовную Греко-Оріенталную Православную и Житомирскую Консисторію слезное доношеніе 1722 р . 24—VIII монахини Антонии. Рукопис з архіва Київо-Софійської. бібліот.

Сл. о збур. п.—Слово о збуреню пекла. Резанов. Драма українська. Вип. I. Київ, 1926 р.

Сл. о збур. п. (В.)—Слово о збуреніи пекла М. Возняк. «Записки Наукового Товариства імени Шевченка» т. CXLVI. Львів 1927 р.

Сл. о п. Иг.—П. В. Владимировъ. Древняя русская литература Кіевскаго періода XI—XII вв. Кіевъ 1900 г.

Сл. о см.—Слово о смрти як прийде к чвку. «Рус. Фил. Вѣстн.» 1910 г. № 3—4, ст. 334—336.

Смотр. Гр.—Грамматіки Славенскиѧ правилное Сѵнтаґма, потщаніемъ Многогрѣшнагѡ Мніха Мелетіѧ Смотрискогѡ, в' Коіновіи Брат'ства Церковнагѡ Виленскагѡ при храмѣ сошестеіа Престагѡ и животворѧщагѡ Дха,назданномъ странствующагѡ снисканное и

прижитое: Лѣта от воплощенїа Бга Слова ахѳі (1619). Переховується у бібл. кол. Лаврськ. за № XXIV 5/46 Г XII — 20. Титулової сторінки нема.

Смотр. Каз.—С. И. Масловъ. Казанье Мелетія Смотрицкого на честный погребъ о. Леонтія Карповича 1620 р. «Чтенія въ Ист. Общ. Нестора Лѣт.» Кн. XX, в. II—III. 1908 г. (Відбитка).

Собр. ист.—Собраніе историческое сочин. в 1770 г. Додаток до «Лѣтопись Самовидца».

Собр. Прип.—Собраніе припадковъ краткое и Духовнымъ Особомъ потребное... Тупомъ же Общежителнаго Монастыря Супраслскаго, чину Стаго Василія Великаго. Року афкв. (1722). Мсца генваря дня ні (18) изданное. Бібл. Київо-Соф.

Сп. прот. Лют.—Списаніе противъ Люторовъ. «Русская Историческая Библіотека», т. XIX. СПБ. 1903 г. 2 редакції: XVI та XVII вв.

Стат.—Книга статутъ и прочіе права Малороссійскіе и другие служащіе в тому переписаны Трудовъ и собранія Василея Петрова сина Кондратьева. 2 нумерації: 1-ша позначається Стат. 2-а Стат. (II). Рукопис ВБУ. № 217.

Стат. Полоцк. Бр.—Статут Полоцкого Братства. Рукопис 1651 року без початку й кінця з Михайл. манастиря.

Суд.Бож.—«Судъ Божій надъ душой грѣшника» южно-русская драма конца XVII в. съ предисловіемъ Ц. Неймана. «Кіевская Старина» 1884 г. VI, 289—305.

Суд. Инкв.—А. Лазаревскій. Судебная «Инквизиція» въ бывшей Гетманщинѣ 1713 г. «Кіевская Старина» 1886 г. I, ст. 195—198.

Сѣмя Сл. Б. — Сѣмя слова божія на нивѣ сердецъ человѣческих сѣяного. Въ Тупографіи Почаевской афов (1772) та 1782 р. Стародруки.

Тест. Адам.—Тестамент Єлени Адамовичової 1688 р. «Наше Минуле» 1918 р., ч. I, ст. 168—170.

Тест. Вас.—«Тестаментъ в Христѣ побожного и славного монархи свѣта Василія, цесара кгрецкого до сна своего южъ коронованого Лва Филозофа». Видруковано разом з «Лѣкарствомъ на оспалый оумыслъ». Бібл. Київо-Соф. № 147.

Тит. — Приложенія къ первому тому изслѣдованія заслуженнаго профессора протоіерея Ѳеодора Титова: Типографія Кіево-Печерской Лавры. Историческій очеркъ. Кіевъ, 1918 г. Автори зазначено в дужках.

Тих. № 8.—Збірник Тіхонравова № 8. Скоропис 1788 р. Зміст; апокріфи, легенди, житія, повісти, одна інтермедія. Перех. Москва, Румянц. Муз.

Тих. № 11.—Збірник Тіхонравова № 11 кінця 1760 рр. Пісні, казка, апокріфи, вірші. Переважно твори народні. Писаний у Харкові. Перех. Москва, Румянц. Муз.

Тр. П. М.—«Εὐχολογίων ал'бо Молитвословъ или Требникъ» Петра Могилы 1646 р. У трьох частинах.

Тр. Полт. Уч. Арх. Ком.—Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссіи. Полтава, 1909—1916 г.

Тр. постн.—Тріодь постная. Изд. Кіево-печ. лавры 1627 г.

Тр. цв.—Тріодь Цвѣтная 1631 року. Передмова Петра Могили.

Тр. Черн. Арх. Ком.—Труды Черниговской Архивной Коммиссіи X випусків.

Транкв. Зерц.—Сия кніга, нарицаемая Зерцало Бгословіи избранна от многихъ кнігъ бгословских трудолюбиемъ съставленна ерм. Кирила Тран'квѣлїона... выдроукована в монастырv Почаевском'. Рокоу 1618. Стародрук Київо-Соф. бібл. № 947.

Транкв. П. Мн.—Перло многоцѣнное, сост. Кирилломъ Транквиліономъ Ставровецкимъ. Могилевъ, 1699 г.

Угр. Заг.—Угрорусскіе заговоры и заклинанія начала XVIII в. А. Петровъ. Матеріалы для исторіи Угорской Руси. IV. СПБ. 1906 г.

Укр. Госп. Пор.—Український господарчий порадник з 1788 р. «Зап. Наук. Т-ва ім. Ш-ка», т. CXXII.

Укр. ист. м.—Ал. Лазаревскій. Украинскія историческія мелочи. Кіевъ, 1901 г.

Укр. - Р. Арх.—Українсько-Руський Архив. Т. IX і X: Матеріяли до історії української пісні і вірші. Тексти і замітки. Вид. М. Возняк. Львів, 1913—1914 р.

Ул. Мат.—Уляницкій В. А. Матеріалы для исторіи взаимныхъ отношеній Россіи, Польши, Молдавіи, Валахіи и Турціи въ XIV—XVI вв. Москва, 1887 г.

Унів. Дан. Апост.—Универсалы Гетмана Даніила Апостола (1727—1732). Матеріалы для отечественной исторіи, изд. М. Судіенко. Т. I. Кіевъ, 1853 г. Отд. II-е.

Унів. Маз.—Хлопикъ, П. «Вновь найденный универсалъ гетмана I. Мазепы 1708 года. «Сб. Ист. Фил. О-ва при И-тѣ кн. Безбородько въ Нѣжинѣ», т. VIII. Нѣжинъ, 1912 г.

Унів. Палія—Труды Черн. Губ. Уч. Арх. Комиссіи. В. XI: Матеріалы и замѣтки: Къ характеристикѣ личности и дѣятель-

ности Семена Палѣя. Пять универсаловъ. Черниговъ, 1915 г. ст. 158—161.

Унів. Старод.—Універсали Стародубських полковників 1689—1718 років. «Наше Минуле» 1918 г. ч. I, ст. 171-4.

Унія гр.—Унія Грековъ съ костеломъ Римскимъ. 1595 г. «Русская Историческая Библіотека» т. VII. СПБ. 1882 г.

Урб.—Первый печатный памятникъ угрорусскаго нарѣчія «Урбаръ.» А. Петровъ. Матеріалы для исторіи Угорской Руси. V. СПБ. 1908 г.

Хоз. Гетм.—Слабченко. Хозяйство гетманщины въ XVII—XVIII ст. Т. II. Судьбы фабрик и промышленности. Одесса, 1922 г. Приложенія: ст. 187—205. Акти XVII в. з Полтавщини.

Хр. Пасх.—Вѣршѣ зъ Трагодіи Хрістосъ пасхонъ (1630). «Зап. Наук. Т-ва ім. Ш-ка» т. CXVII—VIII, ст. 161—178.

Хр. Фил. Апокр.—Апокризисъ, соч. Христофора Филалета (1597—1599). «Русская Историческая Библіотека» т. VII. СПБ. 1882 г. ст. 1006—1818.

Хрон. Рымши—И. Каратаевъ. Описаніе славяно-русскихъ книгъ, напечатанныхъ кирилловскими буквами. Т. I. съ 1491 по 1652 г. СПБ. 1883 г, Хронологія составлена Андреемъ Рымшею въ Острогѣ 1581 г. мая 5 ст. 217—19. № 103:

ЦАМ. № 32.—Церковно-Археольогич. Музей. № 32 за Петровим № 333. Рукописний требник, 8° XVI—XVII вв. ст. з 55—58 Лечебникъ; ст. 110—115-б Зельникъ. Перехов. в ВБУ.

ЦАМ. № 33.—Церковно-Археольогічний Музей № 33 (П. 476) Перех. в ВБУ. Збірник переважно духовних віршів 1750—1790 рр. 42 картки 8°.

ЦАМ. № 475.—Церковно-Археольогічний Музей № 475 (П. 39). Збірник віршів (кантів та псальм XVIII—XIX в. 54 картки. Перех. в ВБУ.

ЦАМ. № 608.—Церковно-Археольогічний Музей, № 608. Збірник казань. Півустав XVII в. in folio 42 картки. Перех. в ВБУ.

Цехи—П. Клименко. Цехи на Україні т. I, в. I. «Збірн. Іст. Філ. в. ВУАН.», № 81. Київ, 1929 р.

Черн. Тип.—Два документа къ исторіи Черниговской Типографіи (1679—1701). «Кіевская Старина», 1886 г, XI, ст. 571—78.

Чет. 1489 р.—Четія 1489 року. Починається так: (м)сца сентебрїя... а днь житье иже в стых прподбного оца нашего семиона сто(лп)ника и мтре ег марѳы отче блгсві прочести. Рукопис Лаврського Музею Культів.

Шумл. Зерц.—Зерцало до прейзренѧ и латвѣйшаго зрозуменѧ Вѣри стой... през... Іосифа Шумлянского... новоспорѧженное. З' Tvпографія стои обители Уневскои ахп (1680).

Эварн. Источн.—Эварницкій, Д. И. Источники для исторіи Запорожскихъ казаковъ Т. I—II. Владиміръ, 1903 г.

Эварн. Мат. ист. зап. коз.—Д. И. Эварницкій-Яворницкій. Вольности запорожскихъ козаковъ. СПБ. 1890 г. Приложеніе: Матеріалы для исторіи запорожскихъ козаковъ.

Эйнг. Млр. Дух.—В. Эйнгорнъ. Очерки изъ исторіи Малороссіи въ XVII в. I. Сношенія малороссійскаго духовенства съ московскимъ правительствомъ въ царствованіи Алексѣя Михайловича. Москва, 1899 г.

Эпѣл.—Эпѣліоґ XVII—XVIII ст. Див. Перетцъ В.: Къ исторіи пол. и рус. театра. «Изв. Отд. Рус. Яз. и Лит.» т. XII, кн. IV, ст. 84—85.

ЮРГр.—Южно русскія грамоты. Собранныя В. Розовымъ. Т. I. Изданіе Отд. Русск. яз. и слов. Ак. Наукъ. Кіевъ, 1917 г.

Ѳед. Лис.—С. Моравскій. Ѳедоръ Лисовскій 1709—1722. Очеркъ изъ внутренней исторіи Малороссіи въ I-й пол. XVIII в. «Кіевская Старина» 1891 г. IX—X.

Ѳеод. Черн.—Матеріалы для жизнеописанія святителя Ѳеодосія Черниговского чудотворца. «Труды Черн. Губ. Арх. Коммиссіи» 1897—1898 г. Отд. II.

б) Слова.

Анат.—анатомічне.
анг.—англійське.
ар.—арабське.
астр.—астрономічне.
блр.—білоруське.
болг.—болгарське.
бот.—ботанічне.
відм.—відмінок.
гебр.—гебрайське.
гол.—голянське.
гоц.—гоцьке.
гр.—грецьке.
грам.—граматичне.
дв.—двоїна.
див.—дивіться.
дієпр.—дієприкметник.
дієприсл.—дієприслівник.
др.—друковане, друк.

дс.—дієслово.
дс. сер.—дієслово середнє.
дс. терп.—дієслово тертне.
дс. ч.—дієслово чинне.
есп.—єспанське.
займ.—займенник.
здрібн.—здрібніле.
зл.—злучник.
зоол.—зоольоґічне.
іт.—італьянське.
к.—картка.
кельц.—кельцьке.
лат.—латинське.
мат.—математичне.
мінер.—мінеральогічне.
мн.—множина.
недосл.—недослівце.
нім.—німецьке.
норд.—нордське.
одн.—однина.
перс.—перське.
пол.—польське.
пор.—порівняйте.
пр.—передмова.
правн.—правниче.
прийм.—прийменник.
прикм.—прикметник.
прил.—приложеніє.
присл.—прислівник.
рж.—речівник женського роду.
рк.—рукопис.
рм.—речівник музького роду.
рн.—речівник ніякого роду.
род.—родовий.
рос.—російське.
росл.—рослина.
рум.—румунське.
ряд.—рядове.
сер. гор. нім.—середнє горішнє-німецьке.
сер. гр.—середнє-грецьке.
сер. лат.—середнє-латинське.
серб.—сербське.
словин.—словинське.
сп.—спільне.
ст. гор. нім.—старо горішнє-німецьке.
ст. пол.—старопольське.
ст. ц. сл.—староцерковно-слов'янське.
стдр.—стародрук.
тат.—татарське.
тур.—турецьке.
тюр.—тюрське.
уг.—угорське (мад'ярське).
фр.—французьке.
хем.—хемічне.
ц. сл.—церковно-слов'янське.
ч.—чеське.
числ.—числівник.
Кр.—Кримський. Це відзначалося при словах східного походу, коли їх етимольоґію подав А. Кримський.

A

А, *недосл. Вираз допусту мимоволі.*

XVIII. Бо для чогожъ мы часомъ грѣху допускаемся? Найболше для того, же себѣ розважаемъ такъ: а! согрѣшу я нынѣ, а потомъ буду каятися Сѣмя Сл. Б. 10.

А, *зл.* 1. *Сполучує речення, дієслова, речівники, прикметники і прислівники: і, та.*

XIV. А рокъ от спсва дне а до спсова дне ЮРГр. № 16 (1386).

XV. И какъ тепере держить, вѣчно а непорушно Ак. ЗР. I, 68 (1450).—Абы правыи не гибли, а выноватыи кажьнены были ib. 71 (1456).—Мають то вѣдати клеплинцы а выбойники ib. 144 (1494). — Стояли передъ нами очевисто... Ивашко а Єско а Дорошко, Харьковы дѣти ib. 197 (1499).—Одно бы вже твоя милость вѣрно а правдиво помогъ господару нашому ib. 211 (1500).

XVI. Бо не от заходу выплынулъ законъ и фундаментъ а твержа всей вѣры Ист. о разб. Флор. соб. (стдр.) 3.—Княземъ слава а дружинѣ Сл. о п. Иг. 46.—А день маеть в собѣ годинь дванадесять а и ночь 12 Єв. Пер. (рк.) 443-б. — Гласъ святои церкве а набожнои души къ жениху Христову П. П. 50.

XVII. Только грибовъ а бабковъ въ лете вельми много было зродило Кул. Мат. I, 83 (1604).—(Богъ) то дивным кшталтом, а прекрасным порядком все справити рачилъ Кн. о Вѣрѣ, 3.—Поживати теды таин прстых пристоит часто а годне ib. 294. — Привернѣмъся до чести славного Гетмана, которий опустивши ґмахи нбсные, спустилъ ся на низкіє краини земніе, а вселилъ ся во живот Пречстои Панни, а ннѣ ся рождает оу бидлячой стайнѣ Прол. XVII, 85.—Всѣ смутъние ляменти (Бгъ) взялъ твои на себе, а до нба яко Бгъ самъ провадит тебе Еп̃ѣл. XVII, 84.—Вийдѣте що рихлѣй, а пойдѣмо до замку Рук. № 0.4⁰ 86, к. 52-б.—На гласъ Аггелский зъ мертвыхъ уставаю, а поклонъ тобѣ низкий отъдаваю Суд. Бож. 293.—О драпѣжный а ядовитый звѣру Жив. Св. 3.—Широкая а узловатая мова рѣдкий пожиток члку приносит Єв. Реш. 2-б.—Фарисей у едну сѣтку (діаволскую) попавъ у пыху... а в другую... такъже упавъ въ осуждніе, иж осудивъ другого ib. 4-б.—Ставши М. Гавриленко выразил явне, доброволне а непримушоне Кн. Мѣск. Полт. 5 (1692).—Мовлю то щире а правдиве Літ. Густ. м. 40.—Ѣдмо посполу, а буду товаришомъ дороги твоей Рук. Хрон. 22.

XVIII. Але я естъ послана, а хочу тебе взяти Сл. о см. 18.—Гой, гой, сядмо вколо, а весело заспѣваймо Укр. Р. Арх. IX, 57.—Пусти ему кровь зъ той жили, которая есть между копитомъ а между клеіомъ Укр. Госп. Пор. 61.—Такую масть прикладай въ рану а згоится ib. 66.—Мякини конопляние... змѣшать з пивом а варить Млр. дом. лѣч. 20.—Трудно въ огнѣ бути а не згорѣти, альбо въ терніи а не поразитися Науки парох. 5.—Потоцкий... приказалъ слугамъ своимъ гнати за Хмелницким, а завернути его до себе Вел. Сказ. 6.

А се, *ось.*

XV. А се же суть имена князем Киевьскым Ип. (X), 1.—А се я панъ янъ Щькотьский... свѣдчю то и познаваю сим нашим листом ЮРГр. № 40 (1409).

А такъ, *через те, тим пак.*

XV. А такъ было безвѣстьно и безъ отказу войны не пускати Ак. ЗР. I, 71 (1456).—Нашъ великій князь не маетъ отца, а такъ проситъ, абы... твоя царская милость... былъ ему вторымъ отцемъ Ак. ЮЗР. II, 111 (1494).

XVII. Валакъ... реклъ до старшихъ... выгладит нас той люд... а такъ послалъ послы до Валаама Крон. Боб. 58.—А такъ: не для реторовъ... хс... во плот члчую оболкся Єв. Реш. 2.

XVIII. Треба воламъ... подстѣлати...а такъ до лежаня имъ будетъ мягко Укр. Госп. Пор. 68.

2. *Власне, саме.*

XVII. Я Іяковъ, а братъ твой, Судіе и Пане, прошу, нехай зъ декретовъ такъ ся нашихъ

стане Суд Бож. 303.—Квѣтоване данное... а на жадане... отца Генадия Прот. Полт. С. II, 3-б (1671).

А то, *власне, а власне, саме.*

XVII. Актовалас справа Веремѣемъ резником поводом и Гаврилом Михаленком, а то в тен способ: аже В. вынен был долгу Ак. Бор. 61 (1661).—Позволяем... внуку жити, а то для дозору Прот. Полт. С. II, 100 (1682).

XVIII. Аще не покаетесѧ вси такожде погибнете, а то вѣчне Сѣмя Сл. Б. 20.

3. *Підкреслює домінуюче виображення в реченні.*

XIV. Ми то сдержати крѣпко и до своего живота а не измѣнити Ак. ЮЗР. II, 102 (1386).

XVIII. Филипъ... на войнѣ бывши а за сына не знавъ Ал. Тиш. 28.—Не схочет а мертвой тя щыро поминати Клим. Вірші, 174.—Шалвѣю а увертѣть съ перцемъ и потомъ варити Млр. дом. лѣч. 26.

4. *Виражає послідовність, наступність з відтінком протиставн.*

XV. Первѣе начѧста кнѧжити в Киевѣ Дирдъ и Аскoлдъ, одино кнѧженіе. А по нею Олегъ. А по Ользѣ Игорь. А по Игорѣ Стослав. А по Свѧтославѣ Ярополкъ. А по Ярополцѣ Володимеръ Ип. (X), 1.—И быша 3 брата единому имѧ Кий, а другому Щекъ а третьему Хоривъ ib. 7.

5. *Але, ж.*

XIV. А коли которыи торговець поидеть торговатъ... без печали будте. А кто поидеть съ сею грамотою... не велю ихъ заимати ЮРГр. № 1 (1341).

XV. Аче самъ оутечеть мене, а женоу и дѣти от него отимоу Ип. 335 (1146).

XVII. А на тотъ часъ гетманъ Іван Мазепа стоялъ на Коломаку Літ. Сам. 190.—А gды розсвѣтился днь шестый... Крон. Боб. 2-б.—А для обмышляня свѣчъ... кануни им (ремесникам) ситити позволяем Кн. Цеху Кр. 3-б (1662).—Іерусалимъ зневажають, а Рымъ выносятъ Літ. Густ. м. 40.—Отцъ без початку, а снъ не без початку от отца бо Кн. о Вѣрѣ, 53.—Игуменъ Змиевский бывший, а теперешний полтавский Прот. Полт. С. II, 2-б (1675).—А тепер подросши.. дойшолем своей власной отцевщини ib. 56 (1678).—Кто Бгу молитъсѧ, а грѣшитъ, зле той молитъсѧ Гал. Кл. Раз. 305.—Єлень єстъ боѧзливый а прудкій ib. 466.—Бо ти жид, а я русин Интерм. XVII, 80.

XVIII. (Христос) насъ людей от неволѣ бѣсовской откупилъ, а закупилъ Нбу Сѣмя Сл. Б. 5.—Отвѣщеваху ми, еденъ тако, а другий інако Вел. Сказ. 3.

А-вжди, *одначе.*

XVI. Авжды читаемо иж о нем (Іуді) Хс повѣдѣлъ, горе члку тому, им же снъ члческій предастсѧ Рук. Муз. № 513 к. 3.

А-вже-жъ, *оджеж, певно, запевно, само собою.*

XVIII. Авжежъ побачимо кто кого звоюетъ Тих. № 8, к. 85-б.

А за тымъ, *а з рештою, а через те.*

XVII. Кождая таковая справа и поступок крадѣжемъ, а за тым и грѣхом смертелным естъ Пам. КК. 1, 45 (1624).

А нежели, *аніж.*

XVII. Лѣпшей... пят словъ... проповѣсти з вырозумѣньем... а нежели тму словъ безъ вырозумѣня Єв. Реш. 2-б.

А—теды, *а—то.*

XVII. А ижъ ваша милост рачите овде до насъ писати строны листов прошацких, теды на прозбу и на писане наших ласкавых панов, печат прикладаем и руку нашу подписуем Льв. Ставр. 40 (1609).

А (онъ), *шо (він), котрий.*

XVI Оуздрѧт сна члческаго, а онь идет на облацѣхь Єв. Пер. 70.

XVIII. Єсли знайдетъ где... младенца у двонадцати лѣтъ, а ходитъ безъ оружія, то заразъ изистъ Пелгр. Ип. Виш. 48.

А въ тымъ, *аж ось, коли це.*

XV. А въ тымъ заслону отслонено, вышла панна ку отцу своему, уклонившися стала Ак.ЮЗР. II, 112 (1494).

А що, *тим шо, бо.*

XVII. А що Тишъко Батюга... не барзо инстикговалъ, то мы, зуполный урядъ засѣлый, до высокоповажного суду енералного... доносимъ Прот. Борз. Рат. 59.

АБАХТА, *рж.* (нім. Haupt-wacht). *Сторожа, варта.*

XVII—XVIII. Часть козаковъ стояла ночью и днемъ въ кругъ церкви абахта Літ. Мг. м. 76.

АББРЕВІАТОРЪ, *рм.* (лат. abbreviator—скоротник). *Автор короткого витягу з обширнішого діла.*

XVII. (Феофилактъ) Златоустого св. аббревіаторомъ бывши иншого зданя быти не моглъ Копист. Пал. 445.

АБДАНКЪ, *рм.* (з нім. Habe Dank). *Старий польський герб з літ. W.*

XVII. Лебедь, абданкъ, подкова, и при крстѣ стрѣлы твоей служат дѣлности Тит. 134 (Земка 1625).

АБЕЦАДЛО, *рн.* (пол. abecadło). *Польська абетка.*

XVII. Азбука, алфабетъ албо абецадло Бер. Лекс. 9.

АБИ, зл. *Див.* **Абы.**

XVIII. Молю всещедраго Давца Бога, аби вамъ даровалъ миръ Гр. Барск. IV, 35.

АБЛАМЪ, *рм.* (з нім. Blam). *Блам, штука хутра певної міри.*

XVII. Выкрадено... өутеръ абламовъ два чорныхъ Прот. спр. пот. 130.

АБЛУКО, *рн.* (ст. сл. аблъко) *Див.* **Яблуко.**

XVIII. Другая (патериця) з рыбей кости на ней возглавіе из аблуковъ пят сребраних позлащенихъ, на версѣ ж камен' шафѣровій РКПЛ, 81.

АБО, *зл.* (а+бо). 1. *Чи то, рівно-ж.*

XIV. А хто иметь тоє закладывать або от цркви бжьея отдаливать и мьстити єму бгъ Ак.ЗР. 1, 21 (1377).

XV. А не маємь уступати сѧ у тыи имѣнья оли жь заплативши триста копь широких грошей пану чусе або потомь будучимь ЮРГр. № 70 (1434).

XVI. Мовте: ни кому! Або тежъ: всимъ! Отп. И. П. кл. Остр. 1089.

XVII. Або з отцем ровнал, албо отца переходилъ Тр. постн. 282, II.

2. *Себ-то, чи-то, иначе.*

XVI. Стоуднѧ або криницѧ Єв. Пер. 19.— Вышолъ тотъ декретъ або тоє росказанье Отп. кл. Остр. И. П. (стдр) 17.

XVII. Не розумѣй... іжбы то сяя... книга... зложена для якои о себѣ гордынѣ або высокоумія Єв. Реш. 1-б.—Сторожъ або преложоный над темницею Крон. Боб. 26.—Внесл жаль свой або рачей скаргу Ак. Полт. Гор. Ур. I, 4 (1669).—Збудовати церковъ свою на вѣрѣ або на вызнанью Петровомъ Копист. Пал. 353.

XVIII. Фанаръ або лѣхтарня Гр. Барск. II, 165.

3. (абожъ). *Хіба, чи-ж.*

XVI. Або то малая речъ—подъ ухвалы Триденского синоду поддатися Хр. Фил. Апокр. 1174.

XVII. Або не она (церковъ) есть маткою всего христіанства, або не Іерусалимъ есть головою, по Господѣ Бозѣ, всего свѣта Крон. Боб. (др.) 322.—Каинъ... отказалъ, не вѣдаю, абожъ я естем сторожемъ брата моего Крон. Боб. 5-б.—Або я якая нецнота, же до дому моего ходите мене перестерѣгати Рѣш. Полт. Полк. С. 67 (1694).—Абожъ то тылко злото даръ ест знаменитый Пан. Евф. 13.—Або, пане, стратишъ справедливыхъ при злыхъ? Рук. Хрон. 16.—Абожъ ты слуги своей въ моцы своей не маешъ? ib. 15.

XVIII. Що ся тому, братие, чудуете, або звычаю не знаете? Ал. Тиш. 50.

АБОВѢМЪ, *зл.* (а+бо+вѣмъ, ст. пол. abowiem). *Бо, тим шо, для того шо.*

XVI. Панове рада казали... просить вашое милости..., абы таковыхъ речей, которые ся стягають ку сказѣ... великого князства, не рачилъ допускать... абовѣмъ далъ ваша милость управильеваные права... великому князству Ак. ЮЗР. I, 89—90 (1538).

XVII. Абовѣм вшелякий, хто возноситься понижонъ будетъ Єв. Реш. 4.—Съ повинности абовѣмъ то моеи пастырскои писати мушу Крон. Боб. (др.) 321.—Нбо не тоє, котрое завше видимо, абовѣмъ тоє второго дня ест створеноє Крон. Боб. 1-б.—Крве абовѣмъ его от рукъ твоѣхъ взыщутъ? Пр. Жел. 3.—Насыченіє абовѣмъ противникомъ есть смакови Єв. Калл. 434.—И намъ, възлюбленныи, потреба нн ѣ многаго молчаніа и тайнаго въ оумѣ безмольвіѧ абовѣмъ хощем... приступити къ свѣту неприступнаго Бжства Транкв. Зерц. Ав.—Всѣ абовѣмъ, якъ едными устами, моблятъ, же на словахъ побожности и на камени вызнанья... збудовалъ церковъ свою Христосъ Господь Копист. Пал. 349.

XVIII. Мают абовѣм отци езуити... кого... наворочати Літ. Вел. I, прил. 49.

АБОЖЪ, *зл. Див.* **Або** 3.

АБОЛИ, *зл.* (а+бо+ли). *Чи.*

XVII. Спытай... Бога... чого бы хотѣлъ, козла, вола аболи теж птахи якои Жит. Св. 46.

АБРИСЪ, *рм.* (нім. Abriss). *Нарис, плян, рисунок, проект.*

XVII. Показывалъ нам оный (майстръ) абрисъ чернѣговское... церкви Лист Самойл. 72.—Тое деисусовое дѣло скоримъ поспѣхомъ досконалою хорошостю и оздобою было спораженно подлугъ позорного абрису, такъ яко бы кождого уподобалося Літ. Мг. м. 51.—(Будовничой) маетъ предъ собою абрисъ Дм. Рост. 13.

XVIII. Уконтрактовался я... в церковъ... по поданному мною абрису маистатъ... здѣлать Арх. отр. 56 (1764).—Кулябка принюсъ ко мнѣ абрисъ двора губернаторского Дн. Марк. II, 101.—Что въ которой (коморѣ) продается, виситъ надъ коеюждо коморою абрись тоя вещи изображенный Гр. Барск. I, 33.

АБСОЛЮТЪ, *рм.* (лат. absolutus). *Самовладник, необмежений монарха.*

XVIII. Принца сего прадѣдъ былъ абсолютъ Дн. Марк. I, 318.

АБСОЛЮЦІЯ, *рж.* (лат. absolutio). *Розгрішення.*

XVII. На патріарху блюзнилъ и запречилъ, а папежскими абсолюціами, которіи єму не помогли, тѣшачися Копист. Пал. 473.

АБТЕКА, *рж.* 1. *Див.* **Аптека**.

2. Ліки.

XVII. Пантелеимонъ... не такъ абтеками якъ ласкою Христовою всѣмъ добре чинил Жит. Св. 572.

АБТЕКАРЪ, *рм. Див.* **Аптекаръ**.

XVII. Напротив през улицу ворота противъ двора пана Марцина Рыхлицкого, абтекара Пал. Изб. I, 13 (1640).

АБШИТОВАН(Н)ЫЙ, *прикм.* (пол. abszytowany). *Відправлений зі служби.*

XVIII. Про память мною (все наведене вище) абшитованим бунчуковимъ товаришемъ, Андреемъ Демяновичемъ Мазаракіемъ записано Зап. Мовч. 81.—Сотникъ абшитованний Домонтовскій... подписался Арх. Мот. 187 (1764).

АБШИТЪ, *рм.* (ст. пол. abszyt з нім. Abschied). *Відправа зі служби, увільнення з війська.*

XVIII. Ю. показовалъ данный себѣ изъ полковой канцелляріи абшитъ Дн. Хан. 331.

А-БЫ, *зл.* 1. *Щоб.*

XIV. А на крѣпость того листа привѣсили іесмо наша печат, абы то крѣпко здержат ЮРГр. № 23 (1388).

XV. А тыхъ людей, которыи будуть то чинили, велѣлъ бы еси сказнить, абы впредъ того не было Ак.ЗР. I, 71 (1456).

XVI. Выполнил'ся часъ абы породила сна Єв. Пер. 27.—Съ цесаромъ Турецкимъ перемирье взяли, а тою бы мѣрою тымъ панствамъ своимъ отчизнымъ безпечность и покой вчинили Ак.ЗР. I, 221 (1501).—(Козаки) жонокъ охочихъ тыхъ намовляли и закликали, абы зъ ними на низъ ишли Кул. Мат. I, 57 (1590). — Прото подъ такимъ подобенствомъ згоды аби ся не лучилъ жаденъ до лукавыхъ Отп. И. П. кл. Остр. 401.

XVII. Молбы до всемогучого и милосердого Бга приносити, абы души ихъ... ласкаве навѣдилъ и потѣшилъ Єв. Калл. 927.—Часу оного примусил Іис учнѣ своѣ абы вступили в лодь ib. 935.—Павла пустелника учень, ґды єму учитель росказалъ, абы три лѣта молчалъ, то выконалъ Лѣств. 23-б.—Мы... квѣтуемъ... абы игуменъ з братіею... нѣчого не упоминалися Прот. Полт. С. II, 3-б (1671).—(Душа) зѣло на своєволю была роспущена, тожъ годно, аби была неба отсуждена Суд. Бож. 303.—Пошлѣте людей зацни хи писара, аби тие єго тиранские рани и немилостивий бой били осмотрени и записани Кн. Мѣск. Полт. 15 (1692).—Для того казала сию духовницю записати, аби при моци своєй вѣчными часи зоставала ib. 35 (1693).—Козаки из Запорожъя посылали до того нецъноты господаръчика, абы имъ нагороду дал Кул. Мат. I, 25 (1604).—Ремесником... писане наше даємъ... абы жаденъ... крывди имъ... не важился чинити Кн. Цеху Кр. 4 (1662). — Король... росказалъ, абы войско.. (Конецпольський) зготовилъ потужное Літ. Льв. 249.—(Хс) просилъ отца, абы келихъ смрти мимо от него велъ Кн. о Вѣрѣ 68.—Сидор... просил насъ, вряду меского Полтавъского, аби то било записано Ак. Полт. Гор. Ур. I, 17 (1664).—Нехай утихнет гнѣвъ твой, абы не рекли Єгиптяне, хитро ихъ (жидовъ) вывелъ Бгъ, абы погубилъ в горах Крон. Боб. 49-б.

XVIII. Барабашъ... ездилъ до... Владислава... и... просилъ... аби волно било имъ з-между себе вибрати... гетмана Вел. Сказ. 14.—Не розумѣй того, божеволній глупче, абы тебе и одна душа живая... тимъ тебе назвати хотѣла, чимъ себе, негоднику, титулуєшъ Літ. Вел. III, 115. — Чрез всякіе три днѣ сколко позвовъ в реєстръ впишется тии толко и осужоватъ справи... Аби тотъ кто в реєстръ первѣе впишется, тожъ напередъ и суженъ былъ С. і Р. 17—17-б.—Молѣмъ ся Богу, абы насъ избавивъ выдъ усего злого Поуч. Няг. 77.—Абы вамъ ту(т) Бгъ далъ вѣкъ в фортунах проживати Вірші різдв. 130.—Пріказалъ намъ дать келію... абы я тамъ жилъ Пелгр. Ип. Виш. 13.—Воли робочіи аби не худіе були: треба воламъ... подстѣлати солому Укр. Госп. Нор. 68.—Алеж самого того, абы такъ вамъ поводилос҄ѧ, от когожь иншого можете сподѣватис҄ѧ, если не от Бга? Сѣмя Сл. Б. 8.

Абыхъ (а+аор.быхъ), **абымъ** (а+бы+єсмь). *Щоб я.*

XV. Господарь послалъ мне, абыхъ межи ними розыѣхал ЮРГр. № 37 (1404).—Ты хочешь абыхъ была в домоу твоєм Чет. 1489, к. 49.

XVI. Прошу, абыхъ не былъ опущонъ Ак.ЗР. III, 72 (1556).

XVII. Єго милост, обачившы справы мои правныи, писати рачил до наместника своєго пана Осташе, абых я при всем своем зостал Ак. Бор. 6 (1614).—Не дай Бже, абых о тых (апостолах) што злого мовѣлъ Каз. № 32, к. 16.—Теды умыслилем, абим роспорядил домъ мой

Прот. Полт. С. II, 98 (1682).—Всегда тщаливое попеченіе о мнѣ, абы-мъ въ цѣлости и порядкахъ моихъ завше трвало ненарушнѣ Дм. Рост. 123.

XVIII. Єднакъ упевненъ тогда былемъ словомъ маршалковскимъ и гетманскимъ, абымъ виправовалъ зъ инструкціею пословъ моихъ Літ. Вел. II, 299.—Стерезы сну, прошу тѧ, моего здоровѧ, абим то еще з вами побыв на свѣтѣ Пам. укр. м. I, 169 (Рк. Тесл.).—Абымъ васъ не много бавилъ, першую часть заразъ беру на оувагу Сѣмя Сл. Б. 2.

Абы-еси, абы-єсь, абысь, *шоб ти.*

XV. Абы еси о томъ довѣдалсѧ Ак.ЗР. I, 71 (1456).

XVI. Прошу, абысь ваша милость... за рубежъ въ землю неприятельскую... не ходилъ Ак.ЗР. III, 147 (1568).

XVII. А въ штожъ ся южъ днесь ласки мои премѣнили, которіе для тебе во свѣтѣ служили, аби есь небеснихъ добръ могла доступити (душа) Суд Бож. 297.—До тебе пишу... абысь до мене пришолъ Крон. Боб. 192.—Абысь оразъ, по прочитаню писма, гроши войсковіе... до насъ привозилъ, ласкаве наупоминаю Ак. Нѣж. Маг. 63.

XVIII. Зичачи того сердечне, абись... доступилъ вскорѣ и того святителского чина достоинства Літ. Вел. III, 382.

Абыхомъ, абыхмо, абысмо, *шоб ми.*

XIV. У торунь к мѣстычемъ... абыхомъ васъ пустили... торговатъ ЮРГр. № 1 (1341).—Пожадалъ есть у насъ слуга нашъ вѣрный Ходко Быбелскій, абыхомъ потвердили князя Львовы листы Ак. ЮЗР. I, 1 (1361).

XV. Король господарь приказалъ намъ своимъ листомъ абыхмо выѣхали ЮРГр. № 53 (1422).

XVI. Били намъ чоломъ, абыхмо имъ листомъ нашимъ назнаменовали Ак.ЮЗР. I, 85 (1534).—Євангелиста выписоуе, заповедаючи абыхмо не приводили на лихое ближнихь Єв. Пер. 61.

XVII. Просил нас, абисмо тое казали до книг меских записат Ак. Бор. 76 (1665).

Абысте, *шоб ви.*

XVI. Придоут днове, коли боудете хотѣти, абысте видѣли единь день сына человѣчьскаго, а не оузрите Єв. Пер. 62.

XVII. Дай рожденни, абысте дольгий вѣкъ мешкали Епѣл. XVII, 85.

XVIII. Вашмости... приказуемъ абисте слушній во всѣхъ селахъ подъ державами особними будучихъ учинили порахунокъ Літ. Вел. III, 432.—Прошу васъ, абисте до мене... пріихали, абимъ зъ вами во всемъ розмовился ib. IV, 274.

2. *Хоч би, бодай, тільки б.*

XV. Аще не поидете к нам, то налѣземъ кнѧзѧ себѣ и реч к нимъ Стославъ: а бы кто к вам шелъ Ип. 57 (980).—Я есмь бес тебе и на Волгу ходилъ а ци что ми было, а нпѣ абы со мною Бгъ былъ и хрстьная сила ib. 376 (1149).

XVIII. З гною телячого попелъ упаливши, змѣшать з оцтомъ, аби тепло, и на бородавки прикладать Млр. дом. лѣч. 3.—Абы мцъ на мене свѣтивъ, а звѣзды хоч и такъ Клим. Прип. 200.

Абы-где, *будь-де, де-небудь, де трапить ся.* Также туляют сѧ и жиды по всемъ свѣту, абы-где в якихь землях и в котром повѣту Клим. Вірші, 35.

АВВА, *рм.* (з гр. ἀββᾶ). *Отець.*

XVII. Стый Авва Георгий в синайской горѣ скончилъся Крон. Боб. 325-б.

АВГУСТЪ, *рм.* (гр. αὔγουστος; лат. augustus). *Серпень, восьмий місяць в році.*

XV. Привѣсили к сему нашему листу оу Самборѣ мсцѧ авгус оу третий день ЮРГр. № 92 (1458).

XVI. Мсца августа, по гебрейску аовъ либо авъ, просто серпень Хрон. Рымши, 218.

XVII. Року Бжія ахоа мсця Августа Прот. Полт. С. II, 3-б (1671).—(Козаци) напавши мѣсяця Августа... до свѣта збили вшистокъ людъ Літ. Льв. 251.—Епспы... засѣли семого дня августа Крон. Боб. 353.

АВДИЄНЦІЯ, *рж.* (лат. audientia). *Послухання.*

XVII. Кто есть на прехадце а шукаетъ забавъ, даетъ авдыенцию всимъ Домецк. 41.

XVIII. Оные посланци имѣли авдіенцію у государя Дн. Хан. 4.

АВДИТОРСТВО, *рн. Уряд авдитора.*

XVIII. Оурядъ Авдыторства естъ быти при Єпспѣ и судѣти справы задворныи, которыи албо себѣ вымовилъ до своего суду Єпспъ, албо который хощетъ сторона оукривжоная, осужденны быти пред Єпспомъ Собр. Прип. 72.

АВДИТОРЪ, *рм.* (лат. auditor, пол. audytor) (біскупський). *Намісник біскупський.*

XVIII. Авдиторъ маетъ при Єпспѣ, или безъ Єпспа постановленныхъ въ Іерейство ексаминовати Собр. Прип. 72.

АВИЗІЯ, *рж.* (пол. awisa з фр. avis). *Відомість, вістка, новина, донесення.*

XVIII. Бо не дивно било тому автору Пуфендорфію и розминутися въ чомъ зъ прав-

дою... въ странахъ нѣмецкихъ жившему... на почтовихъ тилко авизиях и кгазетахъ полагавшемуся Вел. Сказ. 9.—Яко авизіи зъ Камянца Подолского сентеврія 18 писаніи, свѣдителствовали Літ. Вел. II, 500.

АВКСИЛѢЯРНЫЙ, *прикм.* (лат. auxiliarius) *Помічний, посилковий.*

XVIII. Зъ войсками авксилѣярними малоросийскими Полякомъ на Шведа ординованними проходя тогобочную... Украину... видѣхъ многіе гради и замки безлюдніе Вел. Сказ. 2.

АВРЕА, *рж.* (лат. aurea—золота). *Блиск, світлість.*

XVII. Перша҄ заплата в нбѣ знайдуєтьс҄ Аврея, котора҄ залежитъ на огл҄даню лица Бжого Гал. Кл. Раз. 331.

АВРЕОЛЯ, *рж.* (лат. aureola). *Світляний круг, що оточа голову святих, німб.*

XVII. Друга҄ заплата в' нбѣ знайдуєтьс҄ Авреол҄, та҄ єстъ велика҄ оутѣха на мысли Гал. Кл. Раз. 331. — Много албовѣмъ єсть чиновъ стыхъ... которіи за цноты свои особливыи будуть мѣти авреолѣ Рад. Ог. 87.— Пренайстѣйша҄ трца коронуєтъ ю (Богородицю) тро҄кою короною, которую теолоґове называютъ Авреол҄ ib. 359.

АВРИПИҐМЕНТЪ, *рм.* (пол. auripigment з лат. auripigmentum). *Злотокіст (мін.).*

XVII. Маєтъ еще и то аврипиґментъ, же пазуры отновл҄ет Рад. Він. 1432.

АВСТЕРІЯ, *рж.* (пол. austeria). *Див.* **Астерія.**

XVIII. При австеріяхъ лежай, си есть при орчмахь подорожнихь Гр. Барск. I, 91.

АВТЕНТИКЪ, *рм.* (пол. autentyk, гр. αὐθέντικος) 1. *Автентичне письмо, річ не фальшива.*

XVII. Доводы о предвѣчном и vпостасном исхоженю Дха Прстого от самого толко отца, не голыми и не вѣтрными словы, але Автентиками Кн. о Вѣрѣ, 164.

2. *Урядове письмо з печаткою і підписами (не копія, а ориґінал); уповажнення, повновласть.*

XVII. Станули очевисто перед врядом... возные єнералове..., которых автентики и верное вряду своєго заживанє актом нинешним ест ведомо Арх. ЮЗР. I, VI, 469 (1618).—Кирилъ Островский... который за показанъемъ перед урядомъ нинешнимъ автентику кресованя на врядъ свой... ку записаню до книгъ... сознаяъ ib. VI, I,424 (1622).

XVIII. Що... король...заграбилъ... зъ мѣстъ, обозовъ... вернетъ тіє автентики Вел. Сказ. 250.

АВТЕНТИЦЕ, АВТЕНТЫЦЕ *присл. Правдиво, вірогідно.*

XVI. Екстрактъ съ книгъ земскихъ Кременецкихъ рускимъ письмомъ автентице выданный Пам. КК. IV, 40 (1597).

XVII. Передъ судомъ автентыце доводилъ Ак.ЮЗР. II, 26 (1612).

АВТЕНТИЧНЫЙ, АВТЕНТЫЧНЫЙ, *прикм. Правдивий, справжній, непідроблений, вірогідний, несумнівний.*

XVII. Автентичныи уставы и ухвалы находити Копист. Пал. 583.—Листы паркгаминовые автентичные Ак. ЗР. V, 2 (1633).— Позвовъ кгродскихъ Киевскихъ автентычныхъ два Гол. П. М. I, 547 (1633).—Ми судъ оный (привилей) для вписаня до книгъ приймуючи и видечи быть автентичный, целый и ни в чомъ не подойзреный, перед собою читати казали єсмо Арх. ЮЗР. I, VI, 19 (1635).—Которого ограниченя Меняне листъ автентичныи показовали Ак. Зем. 117 (1689).

АВТЕНТИЧНѢ, *присл. Певно, справді.*

XVII. Сіе посланіе и до ннѣ автентичнѣ на мембранѣ славенским языком писаное... въ книгохранилищи Стыя Вел.: Лав: Печат: Кієв: обрѣтается Тр. П. М. 806.

АВТОРЪ, *рм.* (лат. auctor). 1. *Творець, створитель, винахідник.*

XVI. Авторъ—творецъ, створитель, роботник Зиз. Лекс. 108.

XVII. Небожчикъ, нарекаючи на помененыхъ особъ, авторовъ того злого непристойного учинъку.. до дому се поспешилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 583 (1631).—Стан малженскій ест... од самого Автора Сакраментовъ всѣхъ, тоест, от Бога в раю еще постановленый Тр. П. М. 926.—Авторове якои новои речы сутъ славныи, которыи найперше речъ якую новую вымыслили и оучынили Гал. Кл. Раз. 369.

XVIII. И от Лвова о его прибытіи, хоча й без певного автора, проголошалися вѣдомости Літ. Вел. IV, 60.

2. *Укладач, письменник.*

XVII. Самъ авторъ тое книги написал Карп. Наука, 129.—Иле що бы з Авторовъ Стыхъ старыхъ было, а ними с҄ пожиток Црквн оучинило Бер. Вірші, 96.— Авторъ (ції книги) ласки Бжеи... зычитъ Гал. Н. н. (пр.) Ав.—Такъ тамъ пишетъ авторъ житі҄ стых Рад. Ог. 87.—Авторовъ засъ жадных инших у вытлумаченю не найдешъ Єв. Реш. 1.— Якъ в многих поважныхъ авторовъ прикладах читаемо Тит 276 (П. Мог. 1632).

XVIII. Вивѣдай... которого она (грамматика) автора, то есть, какъ ему имя, которій оную сконпоновалъ или выдалъ Гр. Барск.

IV, 63. — Усмотрѣхъ за бл(а)го положити здес пунктъ зъ гистории нѣмецкого автора Вел. Сказ. 8.

АВѢЗА, *рж.* (пол. awiza з фр. avis). *Вість, звістка.*

XVII. По такъ невесолых авѣзахъ албо вѣстѧх, который дотол доходили оушій нашихъ, слухачу прав., слушнаѧ уже абысмосѧ... в сей день веселили Рад. Ог. 966.

АВѲЕНДИКЪ, *рм. Див.* **Автентикъ**.

XVI. Книги кгрецкіе авѳендики оріиналы єстъ книгамъ латинскимъ, бо з них списованы Ист. о разб. Флор. соб. 25.

АГА, *рм.* (тур. aga). *Старший (над яничарами).*

XVIII. Двохъ аговъ свѣжо взятихъ до рукъ пановъ коммисаровъ заразъ отдали Літ. Вел. II, 292.—Татаре... стали проситись на миръ и вишло три аги Млр. Род. IV, 31.

АГАРЯНИНЪ, *рм. Потомок Агарі: Половчанин, Татарин, Сарацин.*

XV. Црю же отшедъшю на Агарѧны и дошедшю єму Черное рѣкы, вѣсть єпархъ посла єму Ип. 5 (866).—Преда Гсдь градъ Єрслмъ сты̑ безаконьнымъ тѣмь Агарѧномъ ib. 655 (1187).

XVII. Отъ поганого царя Перекопского Мендикгирия и отъ нечестивыхъ его агарянъ Сб. лѣт. 83 (Кіев. лѣт.).

XVIII. Агарѧне, бо они сѧ от Агары і от Измаилѧ зачали Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.).

АГАРЯНСКЫЙ, *прикм. Татарський.*

XVII. (Запорозці) выслали изъ... войска низового своєго товарыща, знающого добре агарянскимъ языкомъ Эварн. Источн. I, 711 (1697).

АГГЕЛЪ, *рм.* (гр. ἄγγελος). *Див.* **Ангелъ**.

XVI. Аггелъ—дух Зиз. Лекс. 98.

XVII. Ннѣ тому аггли с пастирми спѣваютъ Прол. XVII, 86.—В ночи праве кгдысмы (пастухи) звыкле пильновали, агглъ знагла гдесься взявши, тоуж стал над нами Бер. Вірші, 71.—Аггелъ охранитель Суд.Бож. 295.—Видѣлъ Двдъ аггла стоячого з мечем... и росказалъ Гсдь Бгъ аггловн мечъ сховати Крон. Боб. 107-б.—Мѣлъ злый Аггелъ розмову в раю з першою родителкою нашею Рад. Ог. 968.

XVIII. Днес аггели в небѣ весело ликуютъ Укр. Р. Арх. IX, 79.—А ти, Варваро, невѣсто и дѣве, аггелом тебе назват могу смѣле ib. 178.

АҐҐРАВАЦІЯ, *рж.* (з лат. aggravare—обтяжувати). *Обтяження, утиск.*

XVIII. Церковъ Божія православная въ тамошномъ розграничномъ краи... бываєтъ опримована агграваціями Літ. Вел. III, 567.—Всякому полку моєго товариству преходячому през тоє вижей выражоноє мѣстечко Княжичи, якимъ колвекъ способомъ жадныхъ приказуємъ вимисловъ и aggравацій не вщинати Унів. Палія, 161 (1709).

АГІАЗМА, АГІЯЗМА, *рж.* (гр. ἁγίασμα). *Свята вода.*

XVII. Которые... прагнутъ Таинъ Христовыхъ, жебы не агіязмою, але... тѣломъ и кровію... причащены были Ак.ЗР. IV, 526 (1631).—Нелѣпаѧ церемоніѧ о причащеніи Агіѧзмою, або стою водою Бгоѧвленскою Тит. 372 (Εὐχολόγιον, 1646).

XVIII. Именують же ю (воду) тамо агіазма, си єсть вода, освященная отъ преподобнаго Саввы Гр. Барск. I, 348.—Тоту стую воду, которая ся называет агиязмою Пам. укр. м. II, 183 (Рк. Тесл.).

АҐЛИЦКЫЙ, *прикм.* (вульг. рос.). *Див.* **Ангелскый**.

XVIII. Федоръ... накупилъ... суконъ аґлицкихъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 262 (1719).

АҐНУСОКЪ, *рм.* (з лат. agnus — ягня). *Воскове ягня, що посвятив папа; має ховати від злих пригод.*

XVII. Срамлѧютсѧ на себѣ крста хва носиты и в мѣсто того аґнуски якієсь з воском носѧтъ Льв. Пал. 30.

АҐРЕСТЪ, АҐРИСЪ, *рм.* (пол. agrest, іт. agresto). *Аґрус*, Ribes grossularia L.

XVIII. Не можется зась отправовати Служба Бжая на винахъ приправныхъ, то єстъ на винѣ піолунковымъ, декоктѣ, аґрестѣ Собр. Прип. 19.—Нарвавши agресту... повичищать Разн. Марц. 640.—Возми аґресту великого, выбери зъ него насѣння ib. 645.—Рахуба древам разнымъ: аґрис Клим. Вірші, VI—VII.—Писалъ въ Почепъ... о аґрестѣ красномъ Дн. Хан. 489.

АДАМАНТОВЫЙ, *прикм.* (лат. adamanteus—сталевий). *Твердий як сталь, як диямент.*

XVII. Адамантова статечность Копист. Пал. 1136.—Моцно адамантовыми пригвожденъ єстъ врагъ правды доводами Тит. 32 (Кн. о Вѣрѣ 1620).

АДАМАНТЪ, *рм.* (гр. ἀδάμας—сталь; диямент). *Діямент (камінь).*

XVII. Вѣра твердаѧ, паче желѣза и адамантъту Транкв. Зерц. 58.—Пишет Оригенъ, же адамант имъ болшъ битый будет тымъ болшъ его сила свѣтит Рад. Ог. 1087.

XVIII. И тамъ єст камень адамант, а такъ твердъ, иж его не розбієтъ ничимъ, толко козлію кровію Пам. укр. м. IV, 32 (Сок. Рк.).—

Адамантъ, драгій каменъ общенарицаемій діяментъ и родится якоже слышахъ, въ горахъ Пафскихъ Гр. Барск. II, 309.

АДАМАШКА, *рж. Груба взориста шовкова тканина (від назви міста Δαμασκός).*

XV. Шуба соболья волочоная аксамитомъ або адамашькою Ак. ЗР. I, 109 (1486).

XVI. Двораном... нашим... послати есмо велели... аксамиту и адамашки на шаты Arch. Sang. VII, 176 (1567).—Стихари два дъяконскихъ зъ белое адамашки Арх. ЮЗР. I, 1, 80 (1577).—Ризы одны адамашки блакитное на золоте Ж. Курб. I, 118 (1578).

XVIII. Сагайдачный... прислалъ ему (Владиславу) полатку свою кармазиновую зеленою адамашкою подшитую Літ. Вел. I, прил. 35.

Див. **Одамашка.**

АДАМАШКОВЫЙ, *прикм. З адамашки.*

XVII. Воздухъ адамашковый Пам. КК. I, 117 (1627).

XVIII. Рызъ пара адамашкових жолтих РКПЛ, 27.

Див. **Одамашковый.**

АДВЕРСАРЪ, АДВЕРСОРЪ, *рм.* (пол. adwersarz, з лат. adversarius). *Противник, неприятель.*

XVI. Мовчали есте, панове адъверъсары Антир. 679.

XVII. Нам мовятъ маложичливыи адверсары наши, же то Грецка—хлопска есть вѣра Крон. Боб. (др.) 325.—Михайленко, ведлугъ жалоби адверсара своего, до того браня, которое Веремѣй меновалъ, не узнался Ак. Бор. 61 (1661).—До которое (инквизиціі) обадва адверсоре такъ Думитрашко, яко и Хвеско поповичъ ку очевистому зъ собою ростертю становлени Арх. Мот. 127 (1683).

АДГЕРЕНТЪ, *рм.* (пол. adherent з лат. adhaereo). *Сторонник, прихильник, приятель, поклінник.*

XVII. Девѧть хоров' Аггелских'... на исполненіе мѣстъ с' которыхъ Люциферъ з своими адгерентами стручоный спалъ, мѣстце назначоное маютъ Тит. 218 (П. Мог. 1639).—Особливое пошанованъя у началныхъ адгерентовъ его пастырской милости Черн. Тип. 574 (1679).

XVIII. Станѣслава Лещинскего адгеренти Дн. Марк. III, 377.

АДМИНИСТРАТОРСКЫЙ, *прикм. від «администраторъ».*

XVII. Въ діецезіи нашой адмѣнѣстраторской Ак. ЗР. V, 269 (1694).

АДМИНИСТРАТОРЪ, *рм.* (лат. administrator). 1. *Управитель, завідовець.*

XVII. Всихъ уходовъ над реками Хоролем и Псломъ по обудвох берегахъ въ поссесию тому же администраторови нашему (королевскому) не подалъ и овшемъ заборонилъ Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 59 (1622).—Панъ Александеръ Прокоповичъ, провѣзоръ и адмѣнѣстраторъ друкарнѣ Арх. ЮЗР. I, XI, 145 (1642).

2. *Шо часово заряджує, повнить обовязки справжнього урядовця.*

XVII. Желѣборскому, епископови Лвовскому Галицкому и Каменца Подолскаго, администраторови митрополіи Кіевскои... авторъ щасливости дочаснои и вѣчнои зычитъ Гал. Кл. Раз. (пр.) 2.—Лазарь Барановичъ, администраторъ митрополіи Кіевской Бар. Письма, 222.

АДМИНИСТРАЦІЯ, *рж.* (пол. administracja з лат. administratio). *Заряд, завідування чужим добром.*

XVII. Приступилисмо... до обѣраня... новаго старшого, который бы паслъ стадо Христа Бога нашого, а намъ всѣмъ былъ,такъ въ церковной администрацыи, яко и въ монастырскомъ строенію, предводителемъ Гол. П. М. II, 495 (Лист Вил. бр. 1646).

АДМИНИСТРОВАНЬЕ, *рн. Зарядження, завідування, господарювання.*

XVII. Выдано на него (Діоскора) вырокъ отсужаючи его... справованя всѣхъ чиновъ... администрованя Крон. Боб. 315.

АДМИНИСТРОВАТИ, *дс.* (пол. administrować з лат. administrare). 1. *Заряджувати, завідувати, господарювати.*

2.—**шо,** *уділяти кому чого, виконувати на кому що.*

XVII. Сакрамента адмѣнѣстровати Арх. ЮЗР. I, X, 601 (1653).

XVIII. Оурядъ Ѥрея естъ... людемъ вси Сакрамента админѣстровати Собр. Прип. 53.

АДМѢРАЛСКЫЙ, *прикм. від «адмѣралъ».*

XVIII. Дунский летнантъ забитий в адмѣралском окрентѣ Вел. Сказ. 243.

АДМѢРАЛЪ, *рм.* (нім. Admiral). *Старший над фльотою.*

XVIII. Врангелъ, адмѣрал шведский, подъ градомъ Анселмомъ ничого не вскуравши, обернулъ увесъ флот свой морский под другий град дунский Сандебургъ Вел. Сказ. 240.

АДОВЪ, *прикм. Шо належить до Аду.*

XV. Хсъ... пришолъ моцно въ адова мѣста в тую темность Чет. 1489, ст. 48.

XVII. Хсъ... вырвавъ нас з пащекъ адовых Ѥв. Реш. 10.

АДОНАЙ, *рм.* (гр. ἀδωναΐ). *Господь.*

XVII. Жид... ляментъ зачинаетъ: овей, Адонай, бозе зивий Инт. XVII, 84.

АДСКЫЙ, *прикм. Властивий Адові.*

XVII. Ланъцухи *адъского* в*ѧ*зан*ѧ* крушитъ Транкв. Зерц. к. Гд.

XVIII. А в пеклѣ адстіи сили ся крушили Укр. Р. Арх. IX, 76.

АДЪ, *рм.* (гр. ᾅδης). 1. *Бог підземного царства (у греків); володар у пеклі.*

XV. Имѣния бо не бѣ сыт(ъ), яко адъ Ип. 552 (1172).

XVIII. Христосъ... имаетъ муць на смерть, и на дявола, и на ада Поуч. Няг. 144.—Лечъ ся южъ достану во муки пекелному аду во руки Укр.-Р. Арх. X, 247.—(Діяволъ) пошовши до пекла станет говорыти Адови: Брате мой Аде, буд готов Пам. укр. м. II, 320 (Рк. Тесл.).

2. *Сторона підземна без просвітку, пекло.*

XV. Грѣшници вь адѣ суть Ип. 169 (1071).—Сведоша и въ адъ ib. 553 (1172).

XVII. Адъ: Мѣстце которого нѣ знаемо нѣ *видимо*... адъ преисподній: найни*жшее* на *са*момъ сподѣ мѣстце пропастное, *або* пекло Бер. Лекс. 224.

XVIII. Оушитко ишло засполъ до аду, оу подземную сторону непросвѣтимую и мрачную Пам. укр. м. II, 178 (Рк. Тесл.).—Дша его стая пошла до Аду пекелного ib. 317.—Вы впистки умираете и до аду исходите Ал. Тиш. 75.

АЕРЪ, *рм.* (гр. ἀήρ). 1. *Повітря, обітря, небо.*

XV. (Кыяне) мн*ѧ*тьс*ѧ* яко аера достигше Ип. 714 (1200).

XVI. Ннѣ влдко ги иже обит*а*еши въ вѣкы, кот*о*рого очи въздвигнуты превышше аера Отп. кл. Остр. И. П. 432.

XVII. Аеръ наполнился дымомъ и скваромъ Копист. Пал. 1023.—П*о* збытнемъ дожчи чистый аеръ и свѣтлый стаетс*ѧ* Тит. 117 Копист. 1625).—Дшѣ по в*ы*стю з тѣлъ быв*а*ютъ турбованы и гам*о*ваны на аерѣ О обр. 125.

XVIII. Єще аерь от труповъ человѣческихъ просмраднийся не пришелъ... до чистого... естества своего Вел. Сказ. 179.

Див. **Аиръ**.

2. *Подув повітря.*

XVII. Чловѣкъ хитрый, временемъ служачій, на всякъ аеръ рушаючійся Копист. Пал. 1177.

АЄРЪ, *рм.* (гр. αἶρα). *Татарське зілля (рослина)* Acorus calamus.

XVIII. Накопать кореня аєру, что близъ рѣкъ ростетъ Млр. дом. лѣч. 41.

АЖЕ, *присл.* (а + же). 1. *А про те, одначе*

XVII. Аже по волѣ его не сталося Літ. Сам. 71.

2. *Адже.*

XVII. Аже дша вс*ѧ* єсть въ въсем тѣлѣ Тит. 369 (Εὐχολόγιον, 1646).—Аже зъ турками... нѣкгды диавол не воюется Єв. Реш. 212.—Аже животъ славы свѣта сего честенъ мужу сему Смотр. Каз. 40.

XVIII. Аже у свѣтѣ увидять Ляхи, же новіе шанци вижше ихъ валовъ стали Літ. Гр. 72.

3. *Ото—ж.*

XVII. Аже мовит: молодший сынъ рече отцу Єв. Реш. 8-б.—Аже ткнулося ижъ Процикъ... на ярморокъ поехалъ Прот. Полт. С. I, 19-б (1673).—Аже за причиною и за прозбою людей зацних Чаленка даровано горлом ib. II, 147-б (1678).

АЖЕ, *зл.* 1. *Коли, коли ж, коли тільки, скоро тільки; а що.*

XIV. Аже не выкупить его (село) на тотъ рокъ, имѣеть держати то село оп*ѧ*ть до другого року ЮРГр. № 16 (1386).

XV. И паки Олговичи начаша просити оу Ярополка, что ны отць держалъ при вашемъ отци того же и мы хочемъ, аже не вдасть, то не жалуйте Ип. 296 (1135).

XVII. Аже на Запорожу зоставати не могъ за-для залоги... пойшолъ на Низъ ку мору Літ. Сам. 6—7.

2. *Що.*

XV. Слышавъ же Всеволодъ, аже прислалъ Стославъ сна своего, помагая з*ѧ*ти своему Ип. 614 (1180).—А у Черновци возы не стрясти, але купець дасть свою вѣру, аже не имаетъ заповѣданый товаръ Ак. ЗР. I, 31 (1407).—Знаемо чиним симо нашимъ листомъ... аже кроль, господарь нашь казалъ намъ розъѣхати границю Игнатови с Кунцѣрем ЮРГр. № 49 (1419).—И вызнали, аже по лисичии брод земл*ѧ* црквная ib. № 53 (1422).

Аже бы, *щоб.*

XV. А мы с*ѧ* поддаемъ, аже бы оуз*ѧ*лъ оу нашемь имѣнии оу Карловѣ п*ѧ*тьдес*ѧ*тъ воловъ ЮРГр. № 92 (1458).

XVII. Ажеби сей декретъ... былъ важнѣйший Прот. Полт. С. II, 54 (1678).

3. *Бо.*

XVII. Не внидуть в землю обѣцанную... вси, аже ропташа до мене Крон. Боб. 55-б.—Немашъ травы чередам слугъ твоихъ, аже тяжкий голод ib. 31.—Купилъ панъ Захарый часть половинную... за золотыхъ полтораста, аже ведлугъ декретъ ихъ милостей пановъ

суддей енералныхъ в той клѣтцѣ одну заставку углядѣлисмо Захарыю Ив. Мат. Ист. ЮР. 6 (1671).—Старший... у ватазѣ струсилъ, аже у Кирикого... штани... витрусилъ Прот. Полт. С. III, 106 (1690).

4. *Як тільки, ино лиш.*

XVII. Аже почулъ (Шереметевъ), же жолнѣрове з ордою зближаются, рушилъ з Ставищъ ку Уманю Літ. Сам. 39.

5. *Як, о скільки, в якій мірі.*

XVII. Аже нестатечная приязнь вовку з бараномъ, такъ християниновѣ з бесурманиномъ Літ. Сам. 24.

АЖНО, *присл.* і *зл. Див.* **Ажъ,** *присл.* 2. і **Ажъ,** *зл.* 8.

АЖЪ, АЖЬ, *присл.* 1. *Виражає граничну міру місця, часу, великости, сили, ступеня натуження, крес чинности.*

XV. Тые имѣнья князю Андрею Володимеровичу данье великого князя Витовта и держалъ тые имѣнья князь Андрей ажъ до смерти Ак. ЗР. I, 105 (1484).

XVI. Почавши от понеделъка аж до середы седели Арх. ЮЗР. VIII, IV, 444 (1575).—Што-наскромней уживалъ, а не такъ много, ажъ снать и до брыдкости людемъ учонымъ Отп. И. П. кл. Остр. 1053.—Зобралесься отче Ипатій ажъ дивъ на такъ потужный доводъ, яко паукъ на сѣти Отпис кл. Остр. И. П. 428.

XVII. Ламех... ся кохалъ въ мысливствѣ ажъ до старости своеи Крон. Боб. 7.—Понамарь... ажъ до смерти тръвалъ тамъ Рук. № О. 4° 86, к. 57.—(Вышемиръ) Полксое розъширилъ панство аж до границъ Дунского королевства Крон. Полск. 351.—Гетманъ Конецпольскій ходилъ за козаками ажъ до Медвежих лозъ Літ. Льв. 239.—От пяти ножнои ажъ до главы Гал. Боги пог. 1.—Отъ весны... ажъ до зимы Літ. Мг. м. 55.—(Тимко) такъ тиранско (Ганку) билъ, же ажъ заледво водою оную отлили Рѣш. Полт. Полк. С. 69 (1700).—Признаки положени на дубехъ от окопу аж через увес байракъ Прот. Полт. С. II, 27-б (1676).—Такъже от початку вѣры и ажъ до того часу крстимосѧ Кн. о Вѣрѣ 11.—Прибыли ажъ в самий Почепъ Прот. спр. пот. 125.—(Скабуртина) ставши ажъ на третий-день на право, заносилъ жалобу Акт. Старод. кн. 105.—Де ж пакъ не лають? От т[illegible]лают, що ажъ лихо Довг. 98.—Ажъ п[illegible] геды второе Хво прибудетъ прист'е все [illegible]о сѧ колвекъ за оумерлыхъ отправуетъ, пожитокъ приноситъ Тр. постн. 39.—Дондеже: ажъ поки Бер. Лекс. 36.—В томъ оного (хлопца)... упевняю, абы... своего родича не слухал ажъ поки ґды одийде ему назначоная черта Кн. Цеху Кр. 10 (1678).—Тые... не мают умерти поты, поки аж обачат славу Єв. Реш. 29-б.

XVIII. Переймаючи (наших) рубали и колами ихъ ажъ въ самій таборець гнали Літ. Вел. III, 443.—И так з лихом зайшовъ аж до ихъ школи Укр. Р. Арх. IX, 47.—Сѣвба аж до покров зелена была Літ. Гукл. 77.—Слѣпіи... ажъ до дому іисового идучи, взывати не переставали Науки парох. 45.—Всѣ много барзо танцовали ажъ до поту Дн. Хан. 39 (1722).

2. *Тільки, лишень.*

XVI. Ажъ въ неделю, кгды ее милость, пани Браславская до костела на нешпоръ шла, тогды поповъ двохъ... въ замокъ пущоно Арх. ЮЗР. I, I, 294 (1591).

XVII. Ажъ въ килка день сусѣди другіе, тую солому беручи, дитину найшовши, за опитомъ, на обвиненихъ, же зъ ихъ то се стало, дойшли Ак. Нѣж. Маг. 13.—Ударилемъ зешлого обухомъ у голову разъ, одъ которого разу ажъ дня другого у вечеръ змерлъ ib. 23.

XVIII. Покаѧніе же или покута... есть сакраментъ ажъ четвертый Сѣмя Сл. Б. 18.—Ажъ приникнувши в лѣтописная писанія козацкия довѣдалемся мало причин... запустѣнію... Украини Вел. Сказ. 3.

Аж-но, *і тільки.*

XVII. Ажно наопослѣ вже у Васка Бови лемѣшъ узяли (злодѣи) Прот. Полт. С. I, 96 (1690).

АЖЪ, АЖЬ *зл.* 1. *Шо.*

XV. И слышавъ Романъ, ажь король за Горою оуже, и бѣжа Ип. 661 (1188).—Половци же слышавше, ажь Стославъ ѥхалъ в Кыевъ... ѣхаша к Товаромоу ib. 672 (1190).—Право так нашло, ажь пана игнатовы лісты оуморени на вѣки ЮРГр. № 52 (1421).—Оузрелъ госпожю пречистоую ажь ее стая млсть молитсѧ Чет. 1489, к. 46.

XVII. И видѣло сѧ емоу, ажь ис того великій ему хосенъ боудетъ Пам. укр. м. 11, 221 (Угр. уч. ев.).—Ґды такъ тривалъ, ажъ уже было цалеко в ночь: бѣси зо всеи краины онои згромадились Рук. № О. 4° 86, 52-б.

XVIII. Чомъ за сего фарисея никто не рюкъ, ажъ овунъ естъ неправеденъ... а Христосъ осудилъ его Поуч. Няг. 4.—Якъ пушовъ на небо Христосъ... узявъ ся, якъ блискъ, изперед очей ихъ (учнів), и смотрѣли, ажъ идетъ на небеса ib. 73.

Ажъ бы, *шоб*.

XIV. И хотѧче по немъ аж бы тымъ лѣпей и вернѣй намъ... послужилъ онъ ЮРГр. № 29 (1394).

XV. Рѣчи которыи жь в часу бывають, аж бы не проминулы съ проминучими часы подобно есть имѣлы ли бы приити къ будущои знаемости аж бы вѣчностью листовъ былы потвержены ЮРГр. № 54 (1424).—Ты бы людемъ своимъ приказалъ, ажьбы въ нашой земьли... пьчолъ не драли Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVIII. Ажъ бы не было оу сѣлской хащи досить дрива, мусить панъ кметюмъ слободити и другу хащу Урб. 48.

Ажъ хиба, *хіба шо*.

XVIII. Не будет... роса на земли або дожчъ... аж хиба я Бга моего оупрошу Пам. укр. м. I, 297 (Рк. Тесл.).

2. *Так шо, навіть, шо навіть*.

XVI. Ждали часъ немалый врядника панеи Петровои, ажъ по него посылали, абы на копу пришолъ Ак. Копн. С. 41 (1570).—Множество великое рыбь загорноули, ажъ и мрѣжа сѧ ихъ порывала Єв. Пер. 34.—Насыпали (рыбою) обѣ лодѣ так, ажъ сѧ затопляли ib.

XVII. Татарченко (Вовдю)... обухомъ ударилъ, ажъ пала Ак. Нѣж. Маг. 24.—Нѣ желѣзомъ, нѣ огнемъ не могли их (мишей) отогнати ажъ мусѣлъ в лодѣ втѣкати Крон. Полск. 2.—Болше шести тисячъ турковъ полегло, ажъ трупу немогли переховати Літ. Сам. 194.—Былъ такий голодъ великий, ажъ люди съ голоду мерли Сб. лѣт. 75 (Кіев. лѣт.).

XVIII. И будем у церквѣ голосно спѣвати, аж стѣни церковнии будутся розлѣгати Укр.-Р. Арх. IX, 51.

3. *Поки*.

XVI. Послоужи ми, ажь сѧ я наимь и напію Єв. Пер. 62.—Бѣжи до Єгvптоу и боуди тамо, ажь ѧ повѣмъ тобѣ Єв. Пер. (рк.) 24-б.—Сѣдѣтѣ в мѣсте Иерусалиме, аж будете приоболочении моцю з высокости Катех. 50.—Не судите предъ часомъ, ажъ бы Панъ прышолъ Антир. 925.—(Слугъ) до форты замковое гайдуки не пущають, ажъ имъ мусели дать якоесъ мыто Арх. ЮЗР. I, I, 289—290 (1591).

XVII. Семирамис... от мѣста не отступила ажъ его добыла Крон. Боб. 12-б.—Не пущу, ажъ мя благословишъ ib 22.—А ты, прошу, тут мене почекай... ажъ ся верну до тебе Лѣств. 47-б.—Абовѣмъ и Иліа до неба възнестись не могъ, ажъ милоть скинул Тит. 287 (П. Мог. 1632).—Вижу тя немощьного, аж покарму зажиешъ Жит. Св. 420-б.—Кнжа... казал его Өеодота... жилами поты бити... ажъ признает, мовит, богов нашихъ пановане Жив. Св. 2.—Голубица ґды п'етъ, неподноситъ главы, ажъ все, поки ей досить вып'етъ Рад. Ог. 820.—Не отпущайте изъ церкве людей, ажъ ихъ первей чого доброго научитъ Ак. ЗР. V, 205 (1687).—В углѣ табуру заперлися и не здалися, ажъ усѣхъ выбито Літ. Сам. 67.

XVIII. Жебы того не чинили, ажъ ся первей оповѣдятъ Его Кор. Мосцѣ Літ. Вел. II, 248.—И смокъ не будетъ смокомъ, ажъ смока згризетъ. ib IV, 234.—И такъ довго тую заволоку держати, ажъ волосѣнь перегніе Укр. Госп. Пор. 61.—Там не пропускают, аж пересмотрят всего Пелгр. Ип. Виш. 20.—Адзи-кгерей султанъ блудилъ по лѣсу дней 5, ажъ его мужикъ еденъ выпровадилъ на дорогу Літ. Черн. 86.

4. *Коли*.

XV. Ажъ вамъ любо едите к намъ на сию сторону Ип. 675 (1193).—Ажь вы годно а ѣдете к намъ ib.—Ажъ бы хто хотѣлъ о дѣ(ди)чьство... габати... супоръ имѣетъ быти припущонъ на свѣтки Ак. ЗР. I, 40 (1420).—Ажъ того чоловѣка оу селѣ нѣтъ, тогда мает истецъ ждати того чоловѣка ЮРГр. № 73 (1435).—А дѣти, ажь будуть первого мужа, въ имѣньи имають остати Ак. ЗР. I, 75 (1457).

XVI. Мыто отложили до нашого щастного, ажъ дасть Богъ, приѣханья Ак. ЗР. II, 180 (1527).

5. *Як, як уже*.

XVII. Єдно скончили свою пѣснь старци, ажъ заразъ наступила музыка Агглскаѧ Рад. Він. 36.

XVIII. Заледво отправилъ почту, ажъ Остранинъ рушился зъ Голтвы Літ. Вел. IV, 207.

6. *Тільки (до часу)*.

XVII. Гетманъ рушив ся пудъ Пилявцы, и ажъ 13 сентября зъ ляхами потреба была Літ. Хм. 80.

Не—ажъ, *тільки, а тільки, хіба шо*.

XVI. А естли бы шынковано, нехай же бы гостей не выпущано, ажъ въ день Ак. ЗР. III. 28 (1551).—Давно ся-мъ готовалъ до вашой милости... зъ нѣкоторыми рѣчами послати, але не моглъ есми до того прийти, ажъ теперъ ib. IV, 81 (1595).

XVII. Король даетъ вряды до живота... и не отбираетъ ихъ ни у кого за лядаякую причину, аж коли хто горломъ заслужитъ Ак. ЗР. 211 (1600—1605).—Не будет дожчу... ажъ за словом моим Крон. Боб. 117-б.

XVIII. Люде... не приходѧт до нас, аж по смерти Пам. укр. м. IV, 238 (Присл. Рк.).—И то не всякому, ажъ то кому трафится значному тамъ быть Пелгр. Ип. Виш. 15.

7. *Коли тут, коли це, коли вже.*

XVII. Тогды ся съ собою (козаки з поляками) на шесть годинъ били, кгдыбы не дощь окрутне великій перешкодилъ, спать бы вшиткихъ и ноги не выпустили, ажь гетманъ знакъ покою выставилъ—и перестали Літ. Льв. 241.—Пошолемъ к Петровѣ, ажъ Петро стоѣтъ у пекарнѣ Прот. Полт. С. I, 106-б (1690).—Молотывъ я въ гумни жыто, ажъ прыйшла до мене Таращиха Ак. Полт. С. II, 107 (1690).—Шукалемъ шкапи свои въ полю и идучи до води пити, аж невѣста бѣгучи, гвалтъ волаючи, мене проситъ Ак. Нѣж. Маг. 24.

XVIII. Гди скрозъ сщѣлину оконичную началъ присмотрѣватися,... ажъ увидѣлъ несподѣванниxъ людей Літ. Вел. II, 360.—Обернуся в зад, ажъ мнѣ бандолетъ урвалъся Вірші різдв. 130.

8. *Вказує на те, що несподівано виявляється.*

XVII. Хотѣламъ понести его (перехрист) у комнату, ажъ двери комнатные мотузкомъ завязаны Рѣш. Полт. Полк. С. 69 (1700).—Оуважиш з чого створеный, ажъ земля. оуважишъ житіе ажъ пара єстъ Рад. Ог. 4.

XVIII. І здаетсѧ, же будетъ ничого не треба: Разсмотритсѧ напотымъ, ажъ всего потреба Клим. Вірші, 54.

Аж-но. Я, бачця, гулкъ на небо, ажно небо сиво Довг. 93.

9. *Але, так.*

XVII. Члкъ... поглядѣлъ сюды и туды, ажъ невидно нѣкого Жит. Св. 22.

XVIII. Пришли хотѧчи оумерлого землею засыпати, ажъ нѣчого не знайшли, ѡкром черевикув Пам. укр. м. III, 81 (Перем. Пр.).—Пришовъ позно, ажъ завозно Клим. Прип. 138.—Пришовъ рано, ажъ не дано іb.

10. **Якъ—ажъ**, *коли—то.*

XVIII. Не треба вѣры доймати губѣ; бо як в ней торкнешъ, ажъ захочется ѣсти Клим. Прип. 233.

АЗА, **АЗАЖЪ**, **АЗАЛИ**, *зл.* (а+за+ли, ст. пол. aza, azaż, azali), 1. *Хіба, або-ж, чи-ж.*

XVI. Аза не маете прывилья Владислава? Антир. 679.—Азажъ мы того не бачимо? Хр. Фил. Апокр. 1064.—Хотя однакъ позволилъ—аза позволилъ згола? іb. 1160.

XVII. Аза и оно малая преложоныхъ твоихъ, отступнику, збродня? Копист. Пал. 934.—Хр. азажъ кривѣ не застановлялъ? Гал. Кл. Раз. I, 48.—П. Могіла... аза жъ не былъ свѣтиломъ нбснымъ? Гал. Н. н. Пр. к. Аг.—Стый Іоанъ Прдтча азажъ не єстъ мудрымъ и собою владнучим? Рад. Ог. 177.—Азажъ того не видимо своима очима, што ся дѣетъ? Літ. Густ. м. 41.—Азали не оттуль наука Христова по всемъ свѣтѣ ся розширила? іb. 40.—Азажъ Іовъ дармо служитъ Богу? Рук. Хрон. 36.—Агглъ... мовилъ... азажъ немашъ Бга во Израили, же ходите до болвана? Крон. Боб. 122.—Азажъ ты, злодію, з прибишами не приходивъ нид мою хату Ак. Полт. С. 24.—Хто ж тя нимъ (крещениемъ) прыоболокъ, аза не отъ небесе Богъ Арх. ЮЗР. I, VII, 267 (Отп. 1616).—Азажъ ти свѣтъ сей милъ; азажъ нбсная отчизна нелюба? Смотр. Каз. 49.—Азажъ всѣхъ оных' збавенных' словъ, якобы плонныхъ и безпотребных' мимо себе не пускаемо? Єв. Калл. 950. — Тое пррцство на Хѣ ся выполнило, бо азажъ не затрѧс Хс нбомъ? Гал. М. Пр. 205.—Азали въ тобѣ єстъ якая вина? Діал. Волк. 51.—Азали Гдь Бгъ і тепер дасть ублагати ся скрухою сердечною Діал. о см. 266.—Але мовит' до нас: Азалим' вам еще мало зоставил, зоставивши такъ много добръ и клейнотовъ Тит. 120 Копист. 1625). — Азали не ясне оказуетъ звычай чиненѧ ялмужнъ при памѧтехъ оумерлыхъ? іb. 149.—Тот азали не прагнулъ пристя Хвого? Карп. Наука 136.

Азали бъ, *якби, щоб.*

XVII. Прошу млстей ваших, азали бъ я вконец не погибъ Прот. Полт. С. I, 97-б (1690).

2. *Може, чи не, ачей.*

XVI. Читай же пилней листъ мой... въ которомъ тые пожитки... суть описаны: азали ся зъ нихъ чого доброго научишъ Отп. И. П. кл. Остр. 1065.

XVII. Азали таковыми дарами ублагаю брата моего Рук. Хрон. 22.—Не боймося, друже мой и зацний комъпане, азали нас на хитрост смерти тоєй стане Вірші різдв. 138.

XVIII. Дождалисмо паски, а затым азали дождемо и Бжей ласки Клим. Прип. 111.—По сіе время о томъ молчалисмо, надѣючися азали прійдешъ до розуму своего Літ. Вел. II, 31.

АЗАРЪ, *рм.* (гр. ἄσαρον лат. asarum). *Рослина, її лист і коріння вживають в фармації.*

XVIII. Вонности... кордымонія, бобки, азаръ Собр. Прип. 16.

АЗБУКА, *рж.* (з назов двох перших літер в ц. сл.: азъ+боукы). *Збір літер, абетка, абецеда.*

XVII. Буква: Азбука, алфабетъ албо абецадло Бер. Лекс. 9.—(Сынъ единого царѧ) на слугахъ всю азбуку выписал, едного назвавши А, другого Б Рад. Ог. 288. —Аѳанасий... просил старца, абы ему написавъ азбуку и научил его читати Жит. Св. 491.

АЗБУКОВНЫЙ, *прикм. від «азбука».*

XV. Начаста съставлѧти писмена азъбуковная Словеньскы Ип. 19 (898).

АЗБУЧНИКЪ, *рм. Граматка.*

XVII. Букварѣ: азбучники Бер. Лекс. 9.

АЗБУЧНЫЙ, *прикм. від «азбука».*

XVII. Лѣтеры азбучныи, иж з них всѣ книги суть написаны Бер. Лекс. 312.

АЗИЙСКЫЙ, *прикм. від «Азія».*

XVIII. Зъ далечайшихъ странъ Азийскихъ Літ. Вел. III, 7.

АЗИМА, *рж.* (з гр. ἄζυμος). *Прісний хліб, прісняк, маца.*

XVII. Єсли бовѣм мовитъ (патріарха) простоазиму празника жидовского ѩсти зложеніе и отлученіе наводит Кн. о Вѣрѣ, 276.

АЗИТИЦКЫЙ, *прикм. Азийський.*

XVIII. Сармация... татарская або Азитицкая Пам. укр. м. IV, 33 (Сок. Рк.).

АЗИЯТИЦКЫЙ, *прикм. Азийський.*

XVIII. Нетилко в своей Єуропѣ но і в далних странах Азиятицкихъ Вел. Сказ. 18.—Шамханъ зъ полковникомъ привитались манѣеромъ азіятицкимъ Дн. Марк. II, 46 (1726).

АЗМАЛТЪ, *рм. Див.* **Змалтъ**.

XVIII. Крестъ весъ среброкованъ съ украшеніемъ злата, азмалта Гр. Барск. III, 25.

АЗЪ, *рм.* 1. *Першої літери назва.*

XVII. Азъ двоє значитъ: в' азбуцѣ славенской первому писмени имѧ, а в' языку славенском мѣсто имени, я Бер. Лекс. 1.

XVIII. Дяк... и сказав минѣ першую лѣтеру азъ Укр.-Р. Арх. IX, 70.

2. (ц. сл.) *займенник=я.*

XIV. Се азъ владыка Иванъ из Луцка ЮРГр. № 30 (1388).

XV. Се азъ рабъ Божій, князь Андрей Владимировичъ Ак. ЗР. I, 59 (1446).

Див. **Язъ**.

АИЛЕ, *присл.* (а+иле). *Тим більше, особливо.*

XVII. Абы кождая жена, аиле сенаторка, мѣла двохъ мужовъ Рук. Хрон. 148.

XVIII. Запорожци...перемѣнили маршъ свой аиле непотребній ку Чуднову Літ. Вел. II, 16.—Розложилъ свои Шведскии по всей Великой Полщѣ, аиле в столечних и значнѣйших мѣстахъ кгварнизони Вел. Сказ. 127.

АИРНЫЙ, *прикм. Повітряний.*

XVII. Облакъ аирный Транкв. П. Мн. 142.

АИРЪ, *рм.* 1. *Див.* **Аеръ**.

XVII. Аиръ: вѣтръ, въздух, повѣтре Бер. Лекс. 225.

XVIII. А мсцъ от чого созданъ єсть?—От аіра албо повѣтра, то єстъ от воздуха Пам. укр. м. IV, 14 (Яр. Рк.).—Аиръ, си єстъ повѣтре, тамо здравое обрѣтается Гр. Барск. II, 128.

2. *Воздух, покрівальце, що ним покривають начиння з св. дарами.*

XVII. Аировъ два: єденъ золотомъ гаптованый атласовый червоный а другий жовтый Ак. Бор. 66 (1663).

АЙНО, *присл.* (а+ино). *Тільки.*

XVIII. Айно, ци тотъ чоловѣкъ смиряетъ ся передъ Богомъ, который лише словомъ смиреннымъ и одежею, и умомъ простымъ изъ метаніемъ многымъ указуєтъ смиреніе Поуч. Няг. 5.

АКАДЕМІЯ, *рж.* (гр. ἀκαδεμία). *Вищий заклад науковий.*

XVII. Константинъ... назбиралъ до Академіи преднѣйшихъ философовъ Крон. Боб. 277-б.—Академіа Замоискаѧ так много народови нашему пожитку и оутѣхи принесла Тит. 243 (П. Мог. 1631).

XVIII. Имуть же й унѣверсалъную академѣю, въ ней же различнихъ наукъ даже до философѣи учатся Гр. Барск. I, 261-2.

АКАѲІСТОСЪ, АКАѲІСТЪ, *рм.* (гр. ἀκάθιστος). *Несідальне, гимна, що коли її співають, то не можна сидіти; первісно так звалася гимна Богородиці, що співано в Византії з ночи на суботу 5-го тижня Великого посту.*

XVII. Который то Праздникъ Акаѳістосъ, то есть Несѣдалное Стыи Отци нарекли Тр. постн. 663.—Акаѳістъ: несѣдалное, так названыи млтвы при котрых не сѣдят Бер. Лекс. 225.

АКВАВИТА, *рж.* (з лат. aqua-vitae). *Оковита, горілка раз тільки дистильована.*

XVII. Горелъки простой куфъ две, аквавиты куфа одна Арх. ЮЗР. III, IV, 133 (1649).

АКИ, *зл.* (ц. сл. акы). *Як.*

XV. Погибоша аки обри Ип. 9.

АККОЛИТЪ, *рм.* (з гр. ἀκόλουθος—товариш). *Нижчий ступінь духовної особи.*

XVII. Якъ мають акколитовъ на посвященіє до насъ епископа присылати Ак. ЗР. V, 198 (1687).

АККОМОДОВАТИСЯ, *дс.* (пол. akomodować się з лат. accomodare). *Пристосовуватися.*

XVII. До... писма нашего... панове полковники аккомодуючися руки свои подписуютъ Кн. Цеху Кр. 8-б (1678).

АККУРОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Курованье**.

XVIII. Денги... за аккуроване мене и за лѣчбу скалѣченной ноги издержани Оп. ст. Млр. II, 280 (1745).

АКО, *зл.* (ц. сл.) *Шо.*

XV. Ты єс намъ хрстъ цѣловалъ, ако ти поити с нами на Изѧслава Ип. 363 (1148).

АКОВОТА, *рж. Див.* **Аквавита.**

XVII. Аковстее мы коли б скоштовали Др. Ол. Ч. Б. 151.

АКОМОДОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Аккомодоватися.**

XVII. Назбыть глупаѧ рѣчь, ставшисѧ длѧ Бга оубогимъ не бгу але свѣту акомодоватисѧ вырекшисѧ оного Домецк. 27.

АКОРДЪ, *рм.* (пол. akord з фр. accord). *Згода, уклад, умова.*

XVIII. (Варшава) в себѣ звонтпивши, на акордъ здалася. Но Ракочий акорду не додержавши... въ Варшаву вшедши, вирубал в ней всю шляхту Вел. Сказ. 153.—Кгварнизонъ Брандебурский склонился на акордъ, обѣцуючи зъ Косцяна заразъ уступити ib. 154.

АКРІДЫ, АКРЫДЫ, *рж.* (гр. ἀκρίς-ίδος). *Коники (комахи); рід рослини.*

XVII. Трава або зѣлье, котрого корень вколо себе иных зелій смак притѧгает, вдѧчный до вкушенѧ и трвалый в' сытости ест; тож' зри и пружіє. А прузи того ж имене Коники за подобообразіє цвѣта и корене оного зѣлѧ Бер. Лекс. 226.

XVIII. Плод барзо предивный: бѣлые брунки як свѣт на подобенство горохового стручa, а солодок як цукер албо мовѧчи сахаръ и барзо сытно, и то сѧ называет языком турецким акрыды, а по ґрецкій бронъцы, а по словенскій пружіє, а по рускій бронки, а по угорскій березинѣ Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).—Древа, именуєміє акриди (еже есть рожки Турецкіє) при пещерѣ растутъ Гр. Барск. I, 381.

АКРОМАНЦІЯ, *рж. Наука про способи давати трутизну.*

XVIII. Читаючіи книги чародѣйскія... о акроманцыи, то есть о способах даня трутизны... впадаютъ в клятву Собр. Прип. 128.

АКРОСТІХІСЪ, рм. (гр. ἀκρόστιχον). *Віршований твір, що початкові літери поодиноких віршів складають слова.*

XVII. Акростіхісъ... рожай вѣрша так зложеный же на вышшіи литеры и головныи имѧ якоє або мову замыкают, чрез главы вѣршовъ переходѧчи Бер. Лекс. 226.

АКСАМИТНЫЙ, *прикм. З аксамиту.*

XVI. Царъ будучи, не у златоглавехъ и у аксамитныхъ або въ одамашкохъ, и у иншихъ шатахъ красяшеся, но въ посте и вретищи Спис. прот. Лют. 162.

XVIII. Плащеница на златой парчи жемчугомъ и драгими камушками накладная кругомъ лиштва червона аксамитная гаеована. РКПЛ. 20.—То єсть маєтность моя: шапокъ аксамитныхъ две Арх. ЮЗР. I, I, 23 (1750).—Палашъ болшій въ пахвахъ аксамитнихъ, туркусами саженихъ Літ. Вел. III, 8.—Балдахіумъ чорное аксамитное зъ золотыми френзлями Діар. Хан. 17.

Див. **Оксамитный.**

АКСАМИТЪ, *рм.* (гр. ἑξάμιτον). *Волохата шовкова тканина.*

XV. Шуба соболья волочоная аксамитомъ, або (себ-то) адамашькою Ак. ЗР. I, 109 (1486).

XVI. А естлибы... гробъ до церкви принесли, злотоглавомъ або аксамитомъ и иншимъ едвабомъ прикрывши, тогды тое покрывало маетъ при священникахъ остати Ак. ЗР. II, 399 (1544).—Двораном... нашим... послати єсмо велели... аксамиту и адамашки на шаты Arch. Sang. VII, 176 (1567).

XVII. Отъ штуки аксамиту грошей копа (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).—Єvгліє на чорном аксамитѣ оправленоє под срѣбро Прот. Полт. С. II, 265-б (1695).

XVIII. (Тога) красного аксамиту Діар. Хан. 24. — Омофоръ з крестами аксамиту червоного Реєстръ Ризн. Соф. 3-б.—Шапку новую далемъ шить и на онную два баранки чорныхъ и на вершокъ чорный аксамитъ Дн. Марк. I, 217.—Чепцовъ пять, єденъ на аксамѣтѣ венецкомъ Быт. млр. обст. 353.

Див. **Оксамитъ.**

АКСЕЛЕНТА, *присл. Окселентуючи.*

XVIII. Спѣваєтъ акселента горою воловато, говорить грубо (чернець) Арх. Сул. ц. 132.

АКСИОМА, *рн.* (гр. ἀξίωμα). *Правда очевидна без доводів, певник.*

XVII. Аристотелесъ зоставилъ таковое аξиωма. Конецъ перший ест въ предсявзятю послѣднѣйшій въ выконаню Гол. П. М. II, 474 (Зобр. 1646).

АКТИКАЦІЯ, АКТИКОВАНЬЕ, АКТИКОВАТИ,—СЯ, *Див.* **Актыкація** і т. д.

АКТОВАТИСЯ, *дс. Подаватися до вписання в акти.*

XVII. Актовалас справа Веремѣемъ резником поводом и Гаврилом Михайленком, а то в тен способ: аже Веремѣй выпен был долгу тому Михайленку за розный товар Ак. Бор. 61 (1661).

АКТОРКА, *рж. Жіноча форма від «акторъ».*

XVII. Которая акъторка и пасербица еи Галка позванная обличне Прот. Полт. С. II, 108-б (1683).

АКТОРСКЫЙ, *прикм. Що стосується до актора, поводовий, що позиває (до суду, до права).*

Акторская сторона, *хто позиває до суду, тягне до права.*

XVII. Акторская сторона жалосная, рожоная сестра небощика домовлялася судового вказанчя Ак. Полт. С. 70.—А поневажъ акторская сторона его горломъ даровала, теди суд наш нинѣшний наказуетъ Кн. Мѣск. Полт. 34 (1693).

АКТОРЪ, *рм.* (лат. actor). 1. *Сторона, що позиває до суду, поводова сторона, позивач.*

XVII. Повода на то зась повѣдилъ, ижъ поводъ есть належнымъ акторомъ Ак. ЮЗР. II, 27 (1612).—Судъ... форумъ той справе узънавши, позванымъ поступовати, въ поступованю належъныхъ акъторовъ узнавъши, позванымъ одповедати наказалъ Гол. П. М. II (П. Мог. 1644).

2. *Дідич, власник.*

XVII. Матвѣй... менених акторов... од того кгрунту утискует Прот. Полт. С. II, 296 (1700).

XVIII. До сего запису вечистого прошоный печатор от іхъ млтей пановъ акторовъ вижей мененных подъписуюся, Григорий Отвѣновский, писаръ майстрату Стародубовского Мат. и Зам. 171 (1708).

АКТУАЛНЫЙ, *прикм.* (пол. aktualny). *Чинний, фактичний, правдивий.*

XVIII. Интенцыя актуалная естъ на той часъ, коли кто выразне мает волю дати сакрамент Собр. Прип. 4.

АКТЪ, *рм.* (лат. actus). 1. *Урочистий обхід, церемонія, обряд.*

XVII. При том жалосном актѣ хочу оуказати, якіи цноты гетман повиненъ мѣвати Тит. 49 (Сак. 1622).—Або вѣмъ згромажаючисѧ на такіи акты нѣчого иного не дѣлали, ено плакали и рыдали ib. 113 (Копист. 1625).—Жегнаетъ его мслть пан имркъ: и васъ всѣхъ православныхъ хрстіѧнъ, знаемыхъ и незнаемыхъ, товаришов и сусѣдовъ, и гостей, которыи зобралистесѧ на той актъ жалосный (погребъ) Гал. Кл. Раз. 495.—Всѣ... которые зобралистеся на той актъ жалосный Єв. Реш. 425-б.—Отцъ... надѣялся в дому своемъ веселний актъ отправовати ib. 450.—Старостою под час их акъту весѣлного будучи Прот. Полт. С. II, 109 (1683).

XVIII. За унѣверсаломъ Короля Его Милости рицерский станъ, духовній, законнихъ и свѣцкихъ, якъ тежъ и братства ставропигіяне и партикулярніи братства на той публичній акт прибули Літ. Вел. III, 252.

2. *Чин, об'яв.*

XVIII. И несправедливе мовилибысте хрістіане, же поневажъ нуждными естесмо простаками, трудни до поѧтіѧ науки, и же длѧ того не оумѣючи чинити актовъ милости ко Бгу Науки парох. 67.

3. *Дія в театральній штуці.*

XVIII. Кидано о тое ліоси, кому зъ якою панею пріидетъ актъ комедіялній Літ. Вел. III, 515.

4 *Об'яв діяння або чинности.*

XVII. При том актѣ або направеню житія своего повинен члкъ три речи мѣти Єв. Реш. 20-б.—Тот актъ посту стого... од господа бога... постановленный ib. 32.

5. *Списання чинности правної, приватної урядової, судової.*

XVII. Деклиоровалъ онъ, Савка, от сего акту за тиждень Прот. спр. пот. 13.

Акта, Акты (лат. acta). *Книги, щоб записувати в них ріжні документи.*

XVI. До актъ записати казали Арх. ЮЗР. I, VI, 122 (1597).

XVII. Мостицкій... унѣверсалъ его милости пана гетмана Іоанна Виговского до актъ нинешнихъ в справе нижей описаной подалъ Ак. Нѣж. Маг. 35.

АКТЫКАЦІЯ, *рж.* (пол. actykacja). *Подання документу, щоб його вписати до актів.*

XVII. Актикація унѣверсалу монастыреви нѣжинскому даного 26 октовря Ак. Нѣж. Маг. 34.

АКТЫКОВАНЬЕ, *рн. Вписування до актів.*

XVI. Его милость... архіепископъ Полоцкій къ актыкованью до книгъ земскихъ Полоцкихъ у суду покладалъ (грамоту) Ак. ЗР. II, 60 (1509).—Его милость... староста Луцкий, подалъ до актыкованья до книгъ нинешнихъ кгродскихъ Луцкихъ листъ его королевское милости Арх. ЮЗР. I, VI, 116 (1596).

XVII. Актыковане до книгъ головныхъ трибунальныхъ Ак. ЮЗР. II, 70 (1615).—Суликовскій... до актыкованя в книги майстратовіе листъ в певной нижей виражоной справе подалъ Ак. Нѣж. Маг. 39.—Подалъ ку актикованю до книгъ ратуша Нѣжинского тепершних тестаментъ Тест. Ад. 168.—Актиковане росписки о смертном забойствѣ до актъ Ак. Старод. кн. 37.

АКТЫКОВАТИ, *дс.* (пол. aktykować). *Вписати до актів.*

XVI. Давши его (листъ)... до книгъ урядовыхъ кгродскихъ актыковати Арх. ЮЗР. I, VI, 164 (1587).—Тотъ дей инвентаръ мелъ быть данъ актыковать до книгъ кгродскихъ ib. I, I, 357 (1593).—Болобанъ... просилъ, абы тотъ листъ до книгъ актыкованъ былъ ib. 482 (1596).

XVII. До книгъ мѣстскихъ актыковати Ак. ЮЗР. II,33 (1605).—Такіе я права маючи на пергаменахъ и видячи, же суть потребные, актиковалемъ ихъ до книгъ гродскихъ Діар. Фил. 71.—Що теж за вѣдомостю вряду нашего меского Полътавъского принявъши то Іванъ Макаренко и до згоди пришовъши просилъ, аби тая справъка ясне акътикована била в книгах меских полътавъскихъ Ак. Полт. Гор. Ур. I,8 (1664).—Акътикованая оповѣд... игумена Прот. Полт. С. II, 69 (1680).—Сесь квитъ... до... книг наших... был акътикованъ ib. 138-б (1685). —Іванъ... просилъ нас вряду, абы его сознаніе до книг нших мѣскихъ... было актиковано Ак. Мг. м. 92 (1681).

АКЦЕПТОВАТИ, *дс.* (пол. akceptowаć з лат. accipere). *Приймати.*

XVIII. Аби... при давнѣйшихъ правах билъ захованимъ... нових не акцептуючи Вел. Сказ. 245.

АКЦИДЕНЦІЯ, *рж.* (пол. akcydencja з лат. accidens). *Дохід попа, несталий прихід з оплат.*

XVIII. До храму Воскр. Христ. на сороκоустъ, со всѣми акциденціями талярей десятъ Арх. Мот. 30 (1725).

АКЦІО, *рн.* **АКЦІЯ**, *рж.* (лат. actio) 1. *Чинення, чинність, діяння, дія, виступ.*

XVI. Дедукцие его... до акций ничого не маютъ Арх. ЮЗР. I, VI, 174 (1597).

XVII. Пѧтое предикаментумъ есть Акціо, чиненье, ґды кто чинитъ що доброе албо злое Гал. Кл. Раз. 458.—Жаденъ тотъ, кому мы винны, не маютъ до того двора жадной акции мѣти Прот. спр. пот. 15.—На першой акціи стые отцове почали мовити Крон. Боб. 343. —Соборъ той въ чотирохъ своихъ сессіахъ и акціахъ, то естъ засѣданяхъ и дѣяхъ... свѣдчатъ Копист. Пал. 639.

2. *Битва, потичка, бій.*

XVII. Была акція пятнадцятая 26 дня априля Рук. Хрон. 344.

XVIII. Слишно, что у Перекопу была акцѣя армѣи нашой з татарами Дн. Марк. IV, 202.

3. *Процес, справа, судове поступування.*

XVII. На роки земъские Луцъкие Светотроицъкие интенътовалъ былъ акъцию... о грабежъ комяги з збожемъ Гол. П. М. II, 293 (П. Мог. 1644).

АКЪ, *зл.* (ц. сл.) *Як.*

XV. Начаша выступати полки половецкии акъ боровѣ Ип. 641 (1185).

АЛАБАРДА, *рж.* *Див.* **Алябарда**.

XVIII. На капелюшахъ и на алабардахъ были чорніе креповіе фліоры Діар. Хан. 17.

АЛАБАРТНИКЪ, *рм.* *Узброений алябардою.*

XVII. Іс... не маючи з собою жадного жолнѣрства, жадныхъ слугъ, жадныхъ алабартниковъ Єв. Вил. 94.

Див. **Галабартникъ**.

АЛАБАСТРОВЫЙ, АЛАВАСТРНЫЙ, *прикм. від «алавастръ».*

XVIII. Олтари алавастрними и порфирними деками упещренни Гр. Барск. I, 129.—Иноки... обрѣтоша единь конобъ великь, полнъ злата, верху алабастровимь каменемь покровенъ ib. 249.

АЛАВАСТРЪ, *рм.* *Див.* **Алябастеръ**.

XVII. Щуйцою поднесенною держащъ алавастръ, альбо слоикъ лекарскій Дм. Рост. 101.

XVIII. Церковь... преупещренна вся порфирами, алавастрами Гр. Барск. I, 131.

АЛАЖА, (татар.), *рж.* *Шовкова смугаста перська тканина.*

XVIII. От штуки алажи шаговъ три Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 67 (1727).

АЛБАНСКЫЙ, *прикм.* *Прикметник від Албанія.*

XVII. На той часъ заволалъ Лехасъ Духаґинъ: Сходѣтесѧ, сходѣтесѧ, кнѧжата Албанскіи Гал. Кл. Раз. 411.

АЛБАНЧИКЪ, *рм.* *Мешканець Альбанії.*

XVII. Албанчыкове называли муромъ Шкандербеґа Гал. Кл. Раз. 411.

АЛБО, *зл.* *Див.* **Альбо**.

АЛБОВѢМЪ, *зл.* *Див.* **Альбовѣмъ**.

АЛБОЛИ, *зл.* (пол. alboli). *Чи то, чи ж, або ж.*

XVII. Ремесники... мѣют промежку себе порядокъ слушный захов уючи брать старшого алболи цехмистра... обирати Кн. Цеху Кр. 3-б.

XVIII. Хочъ и даст и перси', и то якъ нехотя: анежели з' щыростю алболи тежъ хотя Клим. Вірші. 174.

АЛЕ, *зл.* (а+ле). 1. *А, одначе.*

XIV. Петръ позналъ, ижь его ранилъ, але то зъ его початку Ак. ЗР. I, 7 (1347). —Ижь было на двое, але ѧ далъ за одино ЮРГр. № 2 (1349).

XV. А имають пана Юрковьского люди... дрыва рубати, але не паствити Ак. ЮЗР. I, 9 (1424).—А у Черновци возы не стрясти, але купець дасть свою вѣру Ак. ЗР. I, 31 (1407).—А нынѣ такъ не только татьбою, але явно воюють ib. 71 (1456).

XVII. Не толко вышаднен'е з Нба, діаволу сталося... але и рожаю члчского початку, то ест Адамови... з роскоши Райскои стало выгнан'е Тр. постн. 11.—Товаришъ естъ дши тѣло по злученю, але шкодливый Транкв. Зерц. 23.—

Не тилько псовъ або котовъ, або щуровъ, але и людей ѣли Літ. Льв. 236.—Я того не знаю, але якъ ти свою вѣру, так я свою выхваляю Инт. XVII, 82.—Ремесники… побори… повинны будутъ… отдавати… але и послушенство… полнити Кн. Цеху Кр. 4 (1662).—Выбравъ гдь не книжных, але простых Єв. Реш. 2.—Словеса правѣ премудрыхъ не повинны ґласкати и увеселѧти але колоти Рад. Він. 18—Єдинъ жидъ прибѣгши хотѣлъ зопхнути з маръ на землю тѣло Пречыстои двы, але єму заразъ невидимо были оттѧти руки обѣдвѣ Гал. Н. н. 14.—Сѣножать єсть незаставная, але купленая Мат. Ист. ЮР. 14 (1690).—Немалая… єст речь воду жадными греблями незасыпаную задержати, але далеко болша уста неповстягливіє погамовать Лѣств. 23-б.

XVIII. Але ѧ єсть послана, а хочу тебе взѧти Сл. о см. 18. — Таке мовлю житіє не до нба, але на пропасть вѣчную пекелну провадить Науки парох. 29.—Немешѣ… на противо Француха готовилисѧ, але лише келчикъ оуробили орсаґови и розійшлися без всякого хосна Літ. Гукл. 80.—Врагъ… не тилко… крвѣ… здѣлалъ пролитіе, але и великоє… Украинѣ… нанеслъ спустошене Вел. Сказ. 7.—Не сегодня, але вчора Дн. Марк. II, 103.

2. *Тільки, як.*

XVII. Уживанє тѣла и кровѣ Хв… не иначей але дванадцат пожитков приносит Єв. Реш. 73-б.

3. *Так, а так, запевне, не йначе.*

XVII. Драгомиръ мовилъ до мене: «што то за пани, отче, и где ѣде съ такимъ оршакомъ немалымъ»; я не вѣдаючи одповѣдити єму толко реклемъ: «але, але» и одшолемъ до сани Діар. Фил. 58.

АЛЕҐОВАТИ, *дс. Див.* **Аллеґовати.**

АЛЕКСѢРЪ *рм.* (ар. el-ixir). *Фармацевтичний препарат: мішанина певних сиропів з алкоолятами.*

XVIII. Въ аптецѣ купилемъ алексѣру Дн. Марк. II, 211. — Алексѣръ проприетатисъ в винѣ… заживать Млр. дом. лѣч. 2.

АЛЕМБИКОВЫЙ, *прикм. Перегнаний на алембік.*

А. водка (пол. alembikowa wódka). *Чиста горілка.*

XVIII. Писалемъ о присылцѣ сюда… 5 барилець водки алембиковой Дн. Марк. II, 261.

АЛЕМБИКЪ, *рм.* (ар. al-ambik). *Прилад для дистиляції.*

XVIII. Видѣлъ подъ часъ смерти въ покойного К. О. дому алембикъ битихъ таляровъ Мат. ист. ЮР. 47 (1716). Треба водки двойной полвѣдра перегнати на алембикъ Разн. марц. 647.

АЛЕМПАРДОВЫЙ, *прикм. Див.* **Лямпартовый.**

XVIII. Попона алемпардова одна Мат. ист. ЮР. 105 (1744).

АЛЕНДЕРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Голендерскый.**

XVIII. Кошуль алендерскихъ з рукавами кисевими Арх. Сул. 219 (1744).

АЛЕТЬ, *присл. Див.* **Алить.**

XVII. Алеть добро и заисте годитьсѧ кохатисѧ в науцѣ писм свѣцких О обр. 202.—Алеть тамъ знайдете дитѧтко повитоє Бер. Різдв. Вірші, 61.

АЛЕФБЕТЪ, *рм. Альфабета.*

XVII. Далетъ… слово д алефбету єврейского Бер. Лекс. 265.

АЛИ, *зл.* (а+ли). 1. *Або.*

XIV. Кто коли на тои листъ оузрить али оуслышит ЮРГр. № 21 (1388).

2. *Але.*

XV. Они же (про ставлення муру круг Видубецької церкви) мнозѣ недерьзьноуша помыслити о древнихъ, али нъ дѣлоу ятисѧ Ип. 709 (1199).

XVIII. Чомъ за сего фарисея никто не рюкъ ажъ овунъ єсть неправеденъ, али человѣкъ честный, а Христосъ осудилъ Поуч. Няг. 4.

3. *Аж, власне.*

XVII. Литва обладала Кіевом али до смерти князя Літ. Сам. 1.

АЛИЖЪ, АЛИЖЪ,-ТИ, *зл. Аж; аж ото, аж тут.*

XIV. Города Луцська блюсти ми, а никому не дати, алижь осподарь мой великий король возметь коли оузхочеть ЮРГр. № 15 (1386).

XV. (Дали воєводѣ Стефану земли) от рѣки Колочина прямо поперекъ поля Болохова, алижь до великои рѣки Днѣстра Ул. Мат. 39 (1433).

XVI. Ижъ никого не маємъ карати, алижъ правомъ прєконаного Антир. 559.—Єще владыкове до Кракова не доехали, алижъти въ Новомъ Месте поткано ихъ листы одъ єго королевскоє милости ib. 641.—А коли се забудутъ, алижъ ти зъ оноє поставы поважноє смеху и шидерства полно зъ себе начинять Отп. И. П. кл. Остр. 1043.

АЛИТЬ, *зл.* (а+ли+ти, пол. alić). 1. *Аж.*

XV. (Граница) на верхъ Валуйце, обчиною, алить до пасеки Ак. ЮЗР. I, 9 (1424).

2. *Аж тут, аж ото.*

XVII. Алить панове судовые каптуровые воєводства Берестейского… прислали особъ килка шляхты до монастыря нашего Діар. Фил. 147.—

Ледво окомъ мгнешъ, алит внетъ голова спадет Тит. 50 (Сак. 1622) Ледво бовѣмъ люде починают жити, алить смерть южъ на них розмаитые сѣти заставуєтъ Тр. П. М. 938. Чтося ткнетъ покарму, алитъ найлѣпшая звѣрина Рад. Ог. 39.

3. *Але, одначе.*

XVI. Алить скоро по въступеню его зъ стану свецъкого... его княжацъкая милость... писалъ до него Антир. 575.

XVII. Обецует упокоеніе, алит даруєтъ замѣшан'є Рад. Ог. 693.

4. *Адже.*

XVII. Пойдѣмъ до стыхъ Бжіихъ, алить и тыи выходѧтъ на споткане Мріи Рад. Ог. 351.

АЛКЕРМЕСОВЫЙ, *прикм. З алкермесу.*

XVIII. Водокъ карбункoловой и алкермесовой посла̂лемъ до п. Михайла Скороп. Дн. Марк. II, 226.

АЛКЕРМЕСЪ, *рм.* (ар. al-kirmiz). 1. *Гатунок робачків* Coecus ilicis *з родини черцевих.*

2. *Сироп з робачків черцю.*

XVII. Шкатулка з олейками розмаитыми: з дриякъвою, алъкермесом, сервистаномъ Арх. ЮЗР. I, VI, 654 (1632).

XVIII. Алкермесъ чайную ложечку по утру принимать Млр. дом. лѣч. 46

АЛКИВЪ, *рм.* (ар. al-kobba—покоїк). *Ліжниця без вікна.*

XVIII. Увойшол Алексей з облюбеницею до алкиву Єв. Реш. 340-5 (1710).

АЛКИРѢКЪ, *рм. Здрібн. від «алкиръ» (алкъръ).*

XVII. Посадилъ ю (душу) у глиняномъ алкирѣку Транкв. П. Мн. 2.

АЛКОРАНЪ, *рм.* (ар. al-koran). *Книга науки Магометової.*

XVI. А бодай и Турецкого алкорану не учился Ак. ЗР. IV, 209 (1600).—Твоя Быблия зъ Алъкораномъ помешаная Отп. И. П. кл. Остр. 1045.

XVII. Отрицаюся Алкорана и всего писания и учения проклятаго Мехмета Тр. П. М. 93.—Махомет нечистоты полный поганин в своем Алкоранѣ нас хрстіанъ за незбожныхъ маетъ Рад. Ог. 144.

XVIII. Присягали на вѣрность по своему обычаю цѣлуючи алкоранъ Дн. Марк. II, 52.

АЛКѢРЪ *рм.* (пол. alkier, нім. Erker; ср. лат. arcora). *Бічний покоїк в хаті.*

XVII. Стефанъ вшедши з ним (Дометианомъ) до его алкѣра... забилъ его Крон. Боб. 253.—(Іосифъ) вшедши до алкѣра, плакалъ Рук. Хрон. 28.—Тому подданому халупу ихъ милость на збудоване собе алкера знесли и оному... похвалки и погрозки... чинили Арх. ЮЗР. VI, I, 452 (1625).—Котрыхъ знаючи козаковъ значныхъ до себе зазъвавши въ алкѣръ по-одинцемъ, (Цюцюра) казалъ повязати Літ. Сам. 59.

XVIII. О замкахъ, що замыкаютъ... коморы, алкѣры Клим. Вірші, 215.

АЛЛА (з араб. allah—біг). *Покрик заохоти, осміления, що його вживають нападаючи мусульмани.*

XVII. (Поляки) пошли утекомъ... отъ козаковъ поробившихся въ татарскую одежду и крикнувшихъ: «алла, алла!» Літ. Сам. 221.

АЛЛЕҐАЦІЯ, *рж.* (лат. allegatio). *Покликання, цитата.*

XVI. Умоцованый стороны позваное... при перъшихъ алекгацияхъ и оборонахъ своихъ стоячи, поведилъ, иж... каране самое особы духовъное... у права светъского зысковать не може Арх. ЮЗР. I, VI, 103 (1594).

XVII. Въ канонахъ Нікейскихъ канону о апеляціи мнѣманой, ведлуг ихъ аллегаціи, не найдено Копист. Пал. 590.

АЛЛЕҐОВАТИ, *дс.* (пол. alegować з лат. allegare). *Складати довід, доводити, попирати, цитувати, покликатися на.*

XVI. Чому тыми привилеями Петровыми не аллекгуєтъ Хр. Фил. Апокр. 1404.—Але и того всего не беру себе на помочъ, хотя бы выкрутачъ могъ тымъ безъпечъне алекговати Антир. 505.

XVII. Люде... справедливост... которую от Бга взяли аллеґуют Кн. Рож. 113.—Сейм... прожно и тым алекговат мает, бо та констытуцыя не то в собе замыка, абы се шкрутынѣум тратит мѣло Арх ЮЗР. VIII, III, 515 (1605).

АЛЛЕҐОРЫЧНЫЙ, *прикм. Переносний.*

XVII. Ведлуг сенсу аллеґорычного закрытого Гал. М. Пр. 184.—Чворакій єстъ сенсъ в Писмѣ стомъ: литералный, моралный, аллеґоричный и апаґоґичный Гал. Кл. Раз. 167.

АЛЛИҐОРІА, *рж.* (гр. ἀλληγορία). *Переносня.*

XVII. Аллиґоріа: иновѣщаніе... фігура, гды иное розумом', иное словы юказуєтсѧ Бер. Лекс. 227.

АЛЛИЛУІА, *рж.* (з гебр. халлелу). *Хваліте Бога (славослівя).*

XVII. Аллилуіа: хвала Бгу Бер. Лекс. 227.

АЛМАЗИКЪ, *рм. здрібн. від «алмазъ».*

XVIII. Перстень алмазній, въ немъ алмазиковъ 10 Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 116 (1746).

АЛМАЗНЫЙ, *прикм. Прикметник від «алмазъ».*

XVIII. Канак алмазній Реестръ Ризн. Соф. 16 (1734).—Гаптарю... что обложил перлами кресть алмазный Ризн. Соф. кн. 133-б (1743).

АЛМАЗЪ, *рм.* (араб. almas). *Діямент.*

XVII. Адамантъ: діаментъ або твердый, неужитый, алмаз, москов. Бер. Лекс. 224.

XVIII. Перстень въ девяти алмазахъ 120 руб.; перстень въ восми алмазахъ—80 руб. Арх. Мот. 110 (1773).

АЛМУЖНА, *рж. Див.* **Ялмужна**.

XVII. Даймо ж мы сему жебраку алмужну Др. Ол. Ч. Б. 170.

XVIII. Сиротам, старцемъ алмужни не дала Укр. Р. Арх. X, 297.

АЛОЕСЪ, АЛОИЗЪ *рм.* (пол. aloes, гр. ἀλόη). *Рослина* Aloe vulgaris.

XVIII. Вонности... алоесъ, ирыда, бделлія, опобалсам Собр. Прип. 16.—Алоизу, бѣлоеру, селѣтры чистой Разн. марц. 648.—Посланы въ домъ... отъ доктора алоесъ Дн. Хан. 227.

АЛОЛОЙ, *рм. Годинник.*

XVIII. Індѣ жъ ся зоветъ зеgар годинникъ люб алолой Клим. Вірші 9.

АЛТАБАСОВЫЙ, АЛТАЙБАСОВЫЙ *прикм. З алтабасу.*

XVI. Шата злотоглавная... Делия алтабасовая подшита кунми Arch. Sang. VI, 214 (1558).—Полица алтабасовая Ак. ЮЗР. I, 264 (1596).

XVII. Петрахил алтайбасовый белое дно Арх. ЮЗР. I, VI, 502 (1621).—Алтабасовий копенякъ Ак. ЮЗР. II, 213 (И. Виш.).

АЛТАБАСЪ, *рм.* (тур. alton+bazz). *Тканина: основа шовкова, а пітканя золоте.*

XVI. Князя Слуцкого алтабасъ, кресть на немъ перловый Гол. П. М. I, 8 (оп. 1554).

АЛТАРІЯ, *рж.* (лат. altaria). *Запис на утримання вівтара; вікарійство.*

XVIII. Єпископе Римскіи не разомъ посщаютъ и парохіи роздаютъ, але первѣе посщаютъ на вѣкарійства или алтаріи посылаютъ, а посемъ по множѣхъ лѣтехъ даютъ парохіи Собр. Прип. 58.

АЛТЕРАЦІЯ, *рж.* (пол. alteracja, ср. лат. alteratio). 1. *Підроблення, сфальшування приватного або урядового акту.*

XVII. Абы не було... в томъ дѣлу алтерации и заводовъ правовихъ Прот. Полт. С. II, 191-б (1688).

2. *Зрушення, гризота, смуток.*

XVIII. Не спалемъ ночь для алтераціи сонной Дн. Марк. I, 67.—В обѣднюю годину началъ уже мѣшатися; подъ часъ якой алтераціи были при Его Вельможности медикъ Діар. Хан. 72.

АЛТЕРКАТОРЪ, рм. (сер. лат. altercator). *Суперечник.*

XVIII. До найменшой части таковихъ добръ упорника и неповинного алтеркгатора варую, аби не смѣлъ... утиску отцу Антонію Романовскому задавати Арх. Мот. 137 (1707).

АЛТЕРКАЦІЯ, *рж.* (лат. altercatio). *Спір, суперечка, сварка.*

XVII. Мы теды уваживши на обѣ сторонѣ и на зезнаня свѣдков... умораемъ тую справу, абы болших алтеркаций Сивак и Григор не вщинали под уложенем вини Ак. Полт. Гор. Ур. I, 202 (1670).—Втручатися з дѣтми своими... не повинна и жадной алтеръкаціи Гапцѣ Браиловнѣ и дѣтем еи чинити не мает под виною на его млсти боярина и пана гетмана тисячу купъ а на врад наш полковницкий и мѣстцкий талярей ib. 96 (1667).—Урадъ что чуючи отъ сторонъ, а запобегаючи болшой ихъ алтеркацѣ и споровъ Прот. спр. пот. 73.—В тыхъ алтерикаціяхъ и въ озяблости... смерть нас находить Єв. Реш. 135.

АЛТЕРНАЦІЯ, *рж.* (лат. alternatio). *Зміна, відміна.*

XVII. Мы, вышъ спецификованый врядъ, отъ Вовдѣ добровольное сознане слышачи, безъ всякихъ алтернацій казалисмо тые слова до снаднѣйшое уваги на врядъ записати Рѣш. Полт. Полк. С. 55.

XVIII. Правними затрудняти алтернаціями Арх. Мот. 22 (1712).

АЛТИНЪ, *рм.* (з рос. алтын; тур. alten, altun—злот). *Давня дрібна московська монета, 3 коп.*

XVII. Я, Степанъ Куриловичъ далъ два алтини Кн. Цеху Кол. 121-б (1666).

XVIII. Помаранскому, писару сотенному грошей чтири золотихъ безъ алтина Быт. млр. обст. 338.

АЛТѢСТІЙ, *рм. Див.* **Алцѣста**.

XVIII. Роспись котория взяти пѣвчия:.. алтѣстія Кн. Мѣск. Полт. 303-б (1727).—Мат. Полт. Полк. I, 38.

АЛФАБЕТУМЪ, АЛФАБЕТЪ, *рм.* (лат. alfabetum, з гр. назви двох перших літер абетки: ἄλφα+βῆτα). *Абетка, азбука, абецеда.*

XVII. Отказуетъ тобѣ на тыи слова лексиконъ Ѳеліотикумъ през алфабетум написаный Гал. М. Пр. 110.—Буква: *азбука, алфабетъ* албо абецадло Бер. Лекс. 9.

АЛХИМИЦКЫЙ, *прикм. від «алхимія».*

XVII. Роботу, которую килка лѣтъ скончити старалемся... алхимицкую (пану Борецкому)... ее пущаю Пам. КК. II, 408 (1631).—А надто трапили мя огнѣ алхимицкіе, которіе палено въ седми печкахъ Діар. Фил. 95 (1646).

АЛЦѢСТА, *рм.* (пол. alcista). *Той, що співає альта.*

XVIII. Велѣлъ обискати хлопцовъ... двох алцѣстъ съ хорошими голосами Кн. Нос. 10.— Принесенъ... листъ... для сиску двохъ пѣвчихъ алцѣстъ Журн. Дан. Апост. 108.

АЛЬ, *зл.* (а+ли). *Або ж.*

XV. Казни ихъ любо слѣпи, аль даи намъ Ип. 605 (1177).—Тоє селищо къ церкви ль слушало къ святому Михаилу аль пакъ нашо было поданьє Ак. ЗР. I, 106 (1488).

АЛЬБО, АЛБО, *зл.* (а+ли+бо; пол. albo). = **Або**.

XV. Кто коли на тот листъ позрить албо услышит его чтучи ЮРГр. № 44 (1412).

XVI. Поховано альбо погребено тело ее милости у Могилева Кул. Мат. 1, 50 (1578).

XVII. Поссесорови... волно... заживати... албо кому хотячи назичити Прот. Полт. С. II, 97-б (1682).—Идутъ албо до монастыра, албо на пущу жити Гал. Каз. 72.—Городокъ албо замок Диямунтъ Літ. Сам. 204.—На нбѣ єстъ Зодіѧкъ албо звѣринецъ, в которомъ то Левъ то Быкъ, то Баранъ, то звѣрѧта иншии знайдуютсѧ Гал. Н. н. (пр.) Ад.

XVIII. Помагай Богъ, вшм., албо вечер добрий Укр.-Р. Арх. IX, 47.—Онъ Великій Государъ... знаменитій и стучній въ морѣ здѣлалъ былъ гавань албо пристань корабелній Літ. Вел. III, 386.

АЛЬБОВѢМЪ, АЛБОВѢМЪ, *зл. Див.* **Абовѣмъ.**

XVII. Альбовѣмъ: чи не капала кровъ зъ древа Гал. Кл. Раз. I, 59.—Пришедши ку домовце, легламъ спочивати на землю, позачинявши дверѣ, албовѣмъ унукъ мой Иванъ тогды былъ на току Рѣш. Полт. Полк. С. 62.— Тысь (Бца) албовѣмъ мене любовію ку сыну своєму и себѣ запалѧла Рад. Ог. (пр.) 1.

XVIII. Не въ закладѣ албовѣмъ, но въ поселствѣ присланъ єсмъ до королевского Величества Вел. Сказ. 75.—Гвалтовъний албовѣм ратунок имъ належитъ Арх. ЮЗР. I, XII, 512 (1717).

АЛЬФА, *рж.* (гр. ἄλφα). *Назва першої літери грецької абетки* (α), *гебр.* alef(a) *метаф.: початок.*

XVIII. Я єстемъ ал'фа і ѡмеґа—я початок і кінець Пам. укр. м. III, 70 (Рк. Тесл.).

АЛѢАНСЪ, *рм.* (фр. alliance). *Союз, примир'я, звязок, трактат між державами.*

XVIII. Воєватся съ Москвою готовы, а то по восприятому съ татарми алѣансу Кр. оп. Млр. 227.

А-ЛЮБО, *зл. Або.*

XIV. А поидѣть ли царь на лѧхи, а любо кнѧзи темнии кнѧземъ литовьскымъ помагати ЮРГр. № 3 (1352).

XV. Кто коли на нь оузрить а любо оуслышить ЮРГр. № 43 (1411).

АЛЯБАРДА, АЛЯБАРТА, *рж.* (фр. Hallebarde, нім. Hellebarde з ст. г. нім. Helmbarte). *Ратище з сокиркою; зброя що колоти або рубати.*

XVI. Дрекол, алѧбарта Зиз. Лекс. 98.

XVII. Дреколь, алѧбарта, галѧбарда Бер. Лекс. 38.

XVIII. Є. В. взялъ алябарду Діар. Хан. 21.

Див. **Галюбарда, Галябарда.**

АЛЯБАСТЕРЪ, *рм.* (1. гр. ἀλάβαστρος. 2. τὸ ἀλάβαστρον лат. alabastrum). 1. *Сніжно-білий, дрібно-зернястий гіпс.*

XVII. Пѧтый палацъ з алѧбастру єстъ оучиненый Гал. М. Пр. 66.

XVIII. С того острова камен мармуръ и алябастръ приходитъ Пам. укр. м. IV, 33 (Сок. Рк.).

2. *Слоїк, банька, алябастрове начиння.*

XVII. Грѣшница... принесла аляvастръ то ест шкляницу мира дорогоцѣнного Єв. Реш. 111.

Див. **Галябастеръ.**

АМАНАТЪ, *рм.* (ар. aman—вірність, оборона; тюрк. amanat'az). *Закладник.*

XVIII. Сына своєго полякамъ въ аманатахъ отдай Кр. оп. Млр. 236.—Чепанъ Шафкалъ мѣєтъ пріѣхать къ генераламъ и отдать своєго унука въ аманати Дн. Марк. I, 310.

АМАРИКОВАТИ, *дс.* (срд. лат. amaricare). *Гірко нарікати.*

XVII. Що панъ гетманъ... на манастир надал... я не повинен того отнимати... любо то нашѣ инъшіє в томъ амарикуют Ракуш. 48 (1663).

АМАТИСТЪ, *рм. Див.* **Аметистъ.**

XVII. Марсъ (был) на аматисце Ал. Печ. 165.

АМБАРЪ, *рм.* (рос. амбар з тур., перс. anbar, (h)ambar). *Комора, шпіхлір.*

XVIII. Подъ олтаремъ внизу амбаръ каменній Арх. отр. 5 (1766).

Див. **Инбаръ.**

АМБИЦІЯ, АМБѢЦІЯ, *рж.* (лат. ambitio). 1. *Почуття особистої гідности, честь.*

2. *Прагнення чести, жада слави, пиха.*

XVII. Найдетъ все тоє въ теперешнемъ своємъ дому доброволноє зъ самой роспусты и амбиціи Копист. Пал. 925.—Приходитъ амбѣціѧ, албо прагнене чести Рад. Він. 83.

XVIII. Для своихъ власныхъ приватъ и амбицій, а не для ползи всенародной Літ. Вел. II, 296.

АМБОНА *рж.* **АМБОНЪ,** *рм.* (гр. ἄμβων— трибуна). *Казальниця, церковна мовниця.*

XV. На высоцѣ мѣсте сред црквиеже зоветсѧ амбон Чет. 1489, к. 26-26-б.

XVI. Єго милость отецъ митрополитъ... сѣдши самъ на амбонѣ, архидіякону своему казалъ оповѣдати Ак. ЗР. IV, 73 (1594).

XVII. А месце погребови... в соборной церкви пред враты царскими, межи амъбономъ и дверми Арх. ЮЗР. I, VI, 393 (1609).—Казнодѣи скончивши казане на катедрѣ албо на амбонѣ звыкли... на казанье людей запрошати Гал. Кл. Раз. 518.—За амбономъ посередъ церкви (труна) поставлена была Копист. Пал. 472. Амбоны изъ церкви выкидати Ак. ЮЗР. II, 272 (И. Виш.).—Цесар... амбон учинилъ з... камѣня Крон. Боб. 328.

XVIII. Святый Романъ кондакъ пѣлъ на амбонѣ Пелгр. Ип. Виш. 18.

АМБОННЫЙ *прикм. від «амбонъ».*

XVII. Обытие зас амбонное нехай зостаетъ в Полтавѣ — (при росподілу річей поміж манастирами) Ак. Полт. Гор. Ур. III. 19 (1668).

АМБРА, *рж.* (ар. anber). 1. *Запашна матерія, що деякі звірята виділяють з кишок.*

2. *Вода з амбри.*

XVIII. Взять... если можно имѣть, амбры и москусу, дѣлается жъ и без москусу и амбры Разн. марц. 637.

АМЕТИСТЪ, *рм.* (гр. ἀμέθυστος—тверезий). *Прозорий кварц фіялковий на колір.*

XVII. Аметистъ отганѧетъ пiѧнство, бо кто его при собѣ маетъ, не латво можетъ оупитисѧ Гал. Кл. Раз. 129.—З инших засъ придбных... кто сiѧет, як якинѳъ, кто як аметист Рад. Ог. 312.—На таблицѣ планетъ... былъ Марсъ на аметистѣ. Крон. Боб. 163.

АМИҐДАЛЪ, *рм. Див.* **Миґдалъ**.

XVIII. Вертоградъ... съ лозіемъ винограда смоквами, амиґдалами Гр. Барск. II, 34.

АМИНЪ, АМИНЬ, *невідм.* (гебр. amen— хай так буде). 1. *Вираз, що ним кінчається молитви: справді так.*

XV. Гси Ісссе Хе Бе нашь! помилуи насъ аминъ Ип. 174 (1074).

XVII. Аминь засъ кладетъся на конщу для тогожъ оупевненя, иж так а не иначей ест Гол. П. М. II. 441 (Кор. Н. 1645).

XVIII. На вѣки вѣчныи. Аминъ Пам. укр. м. II, 108 (Рк. Тесл.).

2. *метаф. Кінець.*

АМ(М)УНІЦІЯ, *рж.* (срд. лат. admunitio; фр. amunition). *Материялі до стріляння: порох, кулі і т. ин.*

XVIII. Такожде солтанъ, царъ Турский, во все царство свое розослалъ чаусовъ для забраня скарбовъ многихъ и провіянтовъ вшелякихъ на войско потребнихъ, также риштунковъ и всякихъ аммуницій военнихъ Літ. Вел. III, 428.—Обозъ весь съ амунѣціею взяли Кр. оп. Млр. 259.

АМНИСТІЯ, *рж.* (гр. ἀμνηστία). *Звільнення від кари, прощення, що дає той хто панує.*

XVIII. Роздѣлъ III. О войнѣ Хмелницкого... о причинахъ Лядских до оной и зкасованю трактату и амнистіи Бѣлоцерковской Вел. Сказ. 59.

АМПЛѢФѢКОВАТИ, *дс.* (лат. amplificare; пол. amplifikować). *Розширяти, розволікати, розводитись над чим.*

XVII. Треба тую часть казанѧ амплѣфѣковати, розширати Гал. Кл. Раз. 530.

АМФИТЕАТЕРЪ, *рм.* (гр. ἀμφιθέατρον). *Ча тина театру проти цени.*

XVII. О видоку на Рымскихъ амфитеатрахъ албо дивовискахъ, нѣгды невидѣный видоку Рад. Ог. 1048.—Дивная... указалася намъ ласка Хрста... ннѣ февуръ золотіе кола накеровалъ до океяну нашого, чого свѣдомы сут Амъфѣтеатри то єсть дивовиска того падолу плачу Рук. № 0.4° 86, к. 95.

АМФОРА, *рж.* (лат. amphora з гр. ἀμφορεύς). *У давніх: рід джбана з двома вухами.*

XVII. Амфора: фляша, конва Бер. Лекс. 229.

АМѢНЬ, *невідм. Див.* **Аминъ**.

XVIII. З тоей присяги моей... бже поможи... Амѣнь Вел. Сказ. 217.

АНАҐРАММА, *рж.* (гр. ἀνάγραμμα). *Переставлення літер або складів.*

XVII. През анаґрамма дойшло того, же в имени и титулѣ твоемъ єсть рай Рад. Ог. пр. 8.

АНАТЕМА, *рж. Див.* **Анаѳема**.

XVI. Отецъ Михайло Рагоза... зъ епископами на соборе Берестейском осудивши его (Г. Болобана)... с того достоенства и того владыку Львовского, съ того стану... зложили и, анатеме ихъ предавши, съ церкви Божое викляли Арх. ЮЗР. I, VI, 116—117 (1596).

АНАТОМИСТА, *рм. Хирург.*

XVIII. Панъ Полторацкій анатомиста Діар. Хан. 72.

АНАТОМІЯ, *рж.* (гр. ἀνατομή). *Хирургія і взагалі лікування.*

XVIII. Суть различніе училища въ нихъ различнихъ язиковъ, мусыки, анатомѣи, си єсть врачества Гр. Барск. I, 123.

АНАХОРЫТЪ, *рм.* (гр. ἀναχωρητής) *Пустельник.*

XVI. Оные анахорытове, то есть пустынножители Антир. 749.

АНАѲЕМА, *рж.* (гр. ἀνάθημα). *Церковна клядьба, виклятття.*

XIV. Да пребудуть же непорушно подъ анаѳемою ЮРГр. № 11 (1376).

XVII. Єсли кто симъ образамъ не покланѧєтъсѧ и не цалуєтъ ихъ,... таковый нехай будет анаѳема, то єстъ проклѧтъ Тр. постн. 294. —Але таких (геретиковъ) оцеве стыи синодалне анаѳемѣ предали Рад. Ог. 164.

АНАѲЕМАТИЗОВАТИ, *дс.* (пол. anatematizować). *Кидати анатемою, виклинати.*

XVII. Лаікове анаѳематисавани быти маютъ Кн. о Вѣрѣ 21.—Єретиковъ... за анаѳематизованыхъ, то єсть за проклятихъ мѣти Копист. Пал. 910.

АНБОНЪ, *рм. Див.* **Амбонъ**.

XVIII. Пошъло на анъбонъ святителя Христова Николая чотири золотии Кн. Цеху Кол. 4. (1733).

АНБРА, *рж. Див.* **Амбра**.

XVIII. Цукоръ смажити въ рожевой водцѣ, придавши анбры Разн. марц. 641.

АНГЕЛИКЪ, *рм. Здрібн. від «ангелъ».*

XVIII. На рипидахъ... по обоимъ сторонамъ по два ангелики Ризн. Соф. кн. 79 (1741).

АНГЕЛСКЫЙ, *прикм. від «ангелъ».*

XV. Миноулъ воинества англьская Чет. 1489, к. 43.

XVIII. Рукою ангелскою чудовне... кормлен бывал... Іоан;... Іоан... агглскым пѣніем... Бга своєго хвалил Єв. Реш. 330; 330-б (1710).

АНГЕЛЪ, *рм.* (гр. ἄγγελος — посланець). 1. *Небесний дух.*

XV. От всѣх стых ангелъ и от пророкъ и аспл ЮРГр. № 83 (1446).—Англъ господень на всѧк час при детѧти былъ Чет. 1489, к. 17.

XVI. Где уста оные... абы слушне анъгельми Господа Вседеръжителя названи быти могли Отп. И. П. кл. Остр. 1097.

2. *Дух опікунчий, патрон.*

XVIII. Брегадиръ... своего целебровалъ ангела Дн. гетм. канц. 24 (1722).

АНГЛЕНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Анеґлскый**.

XVIII. Король его милость Французской и король, его милость Англенской побужаютъ Порту Оттоманскую на войну против Москвы Марк. IV, 353 (Грам. Орл. 1719).

АНГОЛИКЪ, *рм. Див.* **Ангеликъ**.

XVIII. Ажъ, бачця, анголикъ з рогами до мене прибрався Довг. 93.

АНҐАРИТЕСЪ, *рм.* = **Маргаритесъ** (гр. μαργαρίτης). *Перло.*

XVII. Дорогій камень... анґаритесъ, которій єстъ сребру подобный Рад. Ог. 1104.

АНҐАРІЯ, *рж.* (гр. ἀγγαρεία). *Підвода; обовязок перевозити речи, листи державні, тягарі.*

XVII. Вси шкоды, укрывженя и уруганя, такъже анкгарие вшелякие Арх. ЮЗР. VI, I, 426 (1622).

АНҐЕЛСКЫЙ, *прикм.* (пол. angielski). *Прикметник від «Анґлія».*

XVII За панованѧ Генрика III, кролѧ Анґелского Гал. М. Пр. 183.

XVIII. О прибытю в Данѣю флотов Олендерского и Анgелского Вел. Сказ. 299.—Султанъ Турецкій прибѣрался въ землю Венгерскую, не слухаючи и медіяціи о покою короля Анкгелского Літ. Вел. III, 429.—Жолнѣръ королѧ анґел'ского Стефана Пам. укр. м. IV, 237 (Присл. Рк.).

АНҐЕЛЧИКЪ, *рм.* (пол. angielczyk). *Див.* **Анґлик**.

XVII. Мѣсто названое Тервана анґелчикове ґды взѧли и шарпали и запалили, в цркви образъ Престои Бци... стоѧлъ Гал. Н. п. 57.

АНҐЛИКЪ, *рм.* (пол. anglik). *Родом з Анґлії.*

XVII. О наверненю до вѣры... Анґликов... постарал (Григорий) Жит. Св. 50-б.

XVIII. Король под Смоленскомъ взялъ... нѣмецкую пѣхоту съ командиромъ Ал. Деслаусемъ англикомъ Кр. оп. Млр. 217.

АНДЕЛСКЫЙ, *прикм. Див.* **Ангелскый**.

XVII. Ты... чистост анъделскую маєш Єв. Реш. 306.

АНЕЖЕЛИ, *зл. Див.* **Анижели, Анижли**.

XVIII. Хоч и дасть и персий, и то якъ нехотя: анежели зъ щыростю алболи теж хотя Клим. Вірші 174.

АНИ, АНѢ, *зл.* (а+ні). *І не, зовсім ні, навіть ні.*

XVI. На Орши и до Радомли Мстиславля тыхъ замковъ не подходила, ани рушила Кул. Мат. I, 50 (1580).—О которыхъ словахъ Грекомъ на онъ часъ ани снилося Отп. И. П. кл. Остр. 1109.

XVII. Не опустѣло небо безъ сатана, ани церковъ опустѣла без Каіяфа и безъ папежа Ак. ЗР. IV, 226 (1600-5).—Не для реторовъ, анѣ для филозофов... хс снъ бжий во плот оболкся Єв. Реш. 2.—Певна иста, же ани что изобрѣсти такого моглъ былъ Рад. Ог. (пр.) 1.—Не мали що ѣсти, анѣ пити Літ. Льв. 236; не хотѣлося ничого родити, ани и травы не было ib. 255.—Не дивуйся они тебе нехай не тривожитъ тоє о чом ся вышше рекло Лѣств. 28.

XVIII. Нѣґды не будеш лица моего цѣловати, анѣ теж я тебе не буду облапляти Пам.

укр. м. I, 160 (Рк. Тесл.).—О спасенныхъ дѣлахъ ани помышляти Клим. Вірші 68.

Ни—ани: *ні—ні.*

XIV. Ни земле ролное, ани сѣножати Ак. ЮЗР. II, 102 (1340).

XV. А въ тое ненадобѣ уступатися никому, ни моимъ ближнимъ а ни моему роду Ак. ЗР. I,104 (1483).

Ани—мало, *зовсім, ани трохи.*

XVII. Веліорибъ... его (Іону) выкинулъ... з живота своего ненарушивши здоровя его анимало Крон. Боб. 132-б.

Ани—ани, *ні—ні, і не—і не.*

XVII. (Бг) не потребуетъ нѣ нба, анѣ землѣ, анѣ инои яковои твари Транкв. Зерц. 1.—Петръ межи апостолами анѣ достоинствомъ анѣ владзою не продкуетъ Копист. Пал. 358.—Анѣ мовити, анѣ зрозумѣти не можная рѣчъ Кн. о Вѣрѣ 94.—Анисте дотол послушенства отдали, анисте насъ навѣдили Гол. П. М. II, 25 П. Мог. 1633). — Своего насилия анѣ урядомъ, анѣ сусѣдами не оголосивши, по часѣ того стала доходити Акт. Старод. кн. 16.

XVIII. Не браковав Хс собѣ слугъ з мудрых фѣлiозофовъ и з ученых анѣ з богатых людей, анѣже пышных приложоных и мудрых Пам. укр. м. III, 25 (Рк. Тесл.).

Ани тамъ—ани самъ, *ні туди—ні сюди, нікуди.*

XVII. Римляне ся... не могли анитам, анисам рушати Крон. Боб. 212.

АНИГИЛІОВАТИ, АНѢГИЛІОВАТИ, *дс.* (пол. anihilować з лат. annihilare). *Знищити, уневажнити.*

XVIII. (Конституціи противнии) жеби знесени и анѣгиліовани были Літ. Вел. II, 227.

АНИЖЛИ, АНѢЖЕЛИ, АНѢЖЛИ, *зл. Ніж, як.*

XVI. А то ижъ большей залецаешь незгоду анижли згоду и милость межи хрестияни Отп. И. П. кл. Остр. 1055.

XVII. Зъ самого писма справу нашу провадити... анижли з себе што мовити будемо Копист. Пал. 323.—Лѣпше ся щитити Іерусалимомъ и до него ся горнути, анижли до Рыму Літ. Густ. м. 40.—Лѣпшое пошанование ляда жидищевѣ спросному било, анѣжели найлѣпшому християниновѣ русиновѣ Літ. Сам. 11.—Лѣпей естъ же быс теперъ покуту чинилъ, а ниж ли коли быс усталъ на силѣ Рук. № 0.4⁰ 86, 59.

XVIII. Лѣпше любят собѣ ночъ, анѣжли днь Пам. укр. м. II, 105.

АНИЖЪ, АНѢЖЪ, *зл. Див.* **Нижъ.**

XVI. Латвей на долъ до преисподнихъ спасти, анижъ на высоту взълетити Отп. И. П. кл. Остр. 1047.

АНИКОЛИ, *присл. Див.* **Николи.**

XVI. Чего аниколи въ насъ не могъ зъеднати Кул. Мат. I, 68 (1596).

АНИМОВАТИ, АНѢМОВАТИ, *дс.* (пол. animować з лат. animare). *Заохочувати, загрівати, додавати духу, відваги.*

XVIII. Розислали попов... аби анѣмовали и коммововали на войну Літ. Вел. IV, 193; персвадуючи рицерству, анѣмовал их до прудкого наступованя ib. 196.

АНИМУШНО, АНѢМУШНО, *присл. Мужно, відважно.*

XVII. Потоцкій досить анѣмушно строфовалъ Хмелницкого Літ. Льв. 262.—Павъ кгды на свои оздобные позыраетъ крылѣ, на той час анѣмушно ходитъ, на той часъ самъ себѣ приписуетъ якобы былъ премъ над всѣми птицами Рад. Він. 1221.

АНИМУШНЫЙ, АНѢМУШНЫЙ, *прикм. Мужний, відважний.*

XVII. По винѣ кто не выкрыкуетъ? кто естъ анѣмушный Рад. Ог. 129.

АНИМУШОВАТО, АНѢМУШОВАТО, *присл. Див.* **Анѣмушно.**

XVII. Анѣмушовато — щапственнѣ Синон. сл. р. 5.

АНИМУШОВАТЫЙ, АНѢМУШОВАТЫЙ, *прикм. Повний анімушу, зуховатий.*

XVII. Мѣлъ пріихати не конми анѣмушоватыми Гал. М. Пр. 118.

АНИМУШЪ, АНѢМУШЪ, *рм.* (пол. animusz з лат. animus). 1. *Дух, серце, характер, душа.*

XVII. Еслибовѣмъ Гекторъ похваленый будучи от отца дл҃ особливыхъ анимушу своего цнотъ... мовитъ Тит. 137 (Копист. 1625).— Преосщенный Петре: што учинишъ бачне? В тебе панскій анимушъ, чогожъ ты не знаешъ ib. 309 (Σώφωνία, 1633). — Вынеслости анѣмушу Копист. Пал. 412.—Упадокъ анѣмушу свѣтового Гал. Каз. 43.—Болеславъ отъ смѣлости и высокого анимушу Смѣлый названый... зосталъ кролемъ Полскимъ Крон. Полск. 363.

XVIII. Зъедноченя анѣмушовъ такъ барзо розрозненихъ Літ. Вел. II, 251.—Запаматалые то, знать, въ таковыхъ злыхъ души, же показуютъ бѣсу вгодные анѣмуши Клим. Вірші, 28.

2. *Мужтво, відвага, сміливість, дух.*

XVII. Незбожность жидовская высоко поднесла роги анѣмушу своего Гал. М. Пр. (пр.) 3.—Тот же анѣмуш свой Рыцерскій освѣдчил под Стародубом Тит. 332 (П. Мог.).— Анимушъ вашъ надутый згинулъ Гал. Кл.

Раз. 15.—А протестуючый... пославъ по музыку не сподеваючися на себе жадного небезпеченства з анимушомъ своимъ в танецъ былъ пошолъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 602 (1646).

XVIII. Анѣмушъ ихъ (ляхов) так имъ сказилемъ, же уже противко мнѣ впередъ повставать нѣgди не отважатся Вел. Сказ. 66.—На добрий ку войнѣ здобившися анѣмушъ ib.82.

АНКЕРОКЪ, *рм.* (пол. ankierek). *Дубова бочка на* 6—9 *гарців.*

XVIII. Прислалъ водки анкерокъ Дн. Хан. 73.

АНКІРА, **АНКѴРА**, *рж.* (гр. ἄγκυρα). *Котвиця, якір.*

XVII. Еслибы кто в посродку оусталъ, пустившися анкіры, кормы тое стое, выпасти моусит зараз Лѣк. на осп. ум. 2; вѣтрила низложивше и анкѵры ниспоуствивше (котвы запустивши) ib. 28.

АННАТЫ, *рж.* (пол. annaty з срд. лат. annata). *Перворічний дохід з бенефіції, що давано толиці Римській за одержану бенефіцію.*

XVII. О аннатахъ, которыи зъ Полски до Риму идутъ Копист. Пал. 928.

АННОТАЦІЯ, *рж.* (пол. annotacja з лат. annotatio). *Дописка, приписка.*

XVII. Читай там аннотацію: также его (хрста) зовет образомъ бга невидимого Кн. Рож. 154.

АНО, *зл.* (а+но). 1. *То, то тоді.*

XV. Ино коли бы его богъ не даи воите с того свѣта спедъ ано на его дѣти сулимовь има сполна спасти ЮРГр. № 44 (1412).

2. *Що.*

XVI. Вы коли юж оузрите ано сѧ тыи рѣчи дѣють, вѣдайте жь, иже близко есть црство бжіє Єв. Пер. 70.

3. *О то ж.*

XVII. Ано тымъ таковымъ способомъ не толко самъ Петръ есть каменемъ, але и другіи апостолы таковымъ же суть каменемъ Копист. Пал. 341.—Хочетъ кто ю (св. Варвару) похвалити з премудростю ано показуетъ себе быти теолоґомъ Рад. Ог. 687.

4. *Але.*

XVIII. Не чинѣте имъ ничого злого, ано их сюда провадте Пам. укр. м. I, 171 (Рк. Тесл.).

5. *А то, аж то.*

XVIII. Он будет гадати, ижъ вода сѧ блищыт, ано срѣбро Пам. укр. м. IV, 304 (Рк. Тесл.).

6. *Аж, аж тут.*

XVII. (Бог) хотѣлъ оказатися Моисеови, глянетъ на него, ано видитъ его человѣка добраго, кроткаго, незлобиваго Дм. Рост. 3.

XVIII. И посмотрыт, ано оувидѣли—идет поганий смок Пам. укр. м. VI, 117 (Рк. Тесл.); нажавши снопокъ свой поставилем єго. и вы всѣ нажалисте. Ано вашѣ впитки единадцять сноповъ пришли и почали ся кланяти моєму снопови ib. I, 158.—И то имъ бесѣдующимъ ано тутъ гдесь сѧ узѧлъ великій орелъ Ал. Тиш. 28.

АНТАЛЪ, *рм.* (угор. antalag). *Міра вина, барилко у дві відрі.*

XVIII. У склепу билемъ, где у споднемъ вина 2 бочалки, а анталовъ 3 неповнихъ Дн. Марк. I, 74; (вино венгерское) по 20 р. анталъ продавался ib. II, 164.

АНТАРКТИКУСЪ, *рм.* (гр. ἀνταρκτικός—противопівнічний). *Полудневий.*

XVII. Старый законъ можетъсѧ назвати полюсъ Антарктікосъ, который низко єсть под нами Гал. Кл. Раз. 268.—Небо сѧ держитъ на двохъ завѣсахъ албо пунктахъ, которыисѧ называютъ полѣ, и єден' сѧ называєтъ Арьктикусъ, пулночный... Другій сѧ называєтъ Антарктикусъ: полудневый, который сѧ под нами з'найдуєтъ, и нѣґды его не видимо Гал. Боги пог. Б.

АНТВАСЪ, *рм.* (ст. пол. antwas з нм. Handfass). *Мідниця зі жбаном, умивальня.*

XVIII. Антвасовъ цѣновихъ шесть РКПЛ, 53.

АНТЕПЕНДИОНЪ, *рм.* (лат. antependium—передня заслона) *Див.* **Антипедіа**.

XVII. Анътепендионъ темно-лазурового адамашку Арх. ЮЗР. I, X, 175 (1637).

АНТЕСИГНАНЪ, *рм.* (лат. antesignanus). *Привідця.*

XVII. Зъ которыхъ, яко антесигнановъ, одинъ первѣй отъ робацтва въ болотѣ объѣденъ былъ Копист. Пал. 469.

АНТЕЦЕДЕНСЪ, *рм.* (лат. antecedens). *Попереднє, підстава.*

XVII. Знесши антецеденсъ отступницкого доводу... мовлю Копист. Пал. 531.

АНТЕЦЕС(С)ОРКА, *рж.* *Попередниця.*

XVII. При бывшой антецесорки своей панны Ульской (А. Гумепицкая церковъ) реставровала Ак. ЮЗР. II, 97 (1636).

АНТЕЦЕС(С)ОРЪ, *рм.* (лат. antecessor). *Попередник.*

XVII. Ничого по анътецесоре моємъ не зостало Сборн. стат. 2.81 (1625).—Арс. Желѣборскій... братъ и антецессоръ столиивости твоєй (оборонилъ Львовъ) Гал Кл. Раз. (пр.) 3.

XVIII. Въ полку Гадяцкомъ, який зъ всѣми своими городами, городками и селами отъ прежнихъ антецессоровъ нашихъ на особу гетманскую належалъ Мат. ист. ЮР. 29 (1709).—

Имѣтимешъ себѣ зъ насъ друговъ... яковихъ имѣлъ антецессоръ и тесть твой Літ. Вел. II, вкл. III.—Петру Дорошенку славной пѫмяти антецессорѣ нашомъ гетманѣ Запорожскомъ Унів. Маз. 4 (1708).

АНТИДОРНЫЙ, *прикм. від «антидоръ».*

XVII. Да измыет водою добрѣ над антідорным блюдомъ Тр. П. М. 247.

АНТИЛІОҐІЯ, *рж.* (гр. ἀντιλογία). *Суперечність у письменника.*

XVII. Трудная то єст антиліоґіа тых євглистовъ стыхъ Матѳеа и Луки Гал. М. Пр. 105.

АНТИМИ(Н)СЪ, *рм.* (гр. пізн. ἀντιμίνσιον). *Освячений обрус що лежить на престолі у церкві.*

XVII. Развій антімисъ на стомъ Прстлѣ Тр. П. М. 262.—Антімінсъ: мѣсто трапезы Бер. Лекс. 232.—Антиминсовъ три Пам. КК. I, 117 (1627).

АНТИМИСНЫЙ, *прикм. від «антимисъ».*

XVII. Вземъ антімисную губу, да отретъ длань добрѣ Тр. П. М. 249.

XVIII. Антимисною губою добрѣ да отреши Поуч. о сакр. 21.

АНТИОХІЙЧИКЪ, *рм. Мешканець Антіохії.*

XVII. Антіохійчикове обвалили и зневажили образъ цесарѧ Гал. М. Пр. 210.

АНТИПАСХА, *рж.* (гр. ἀντίπασχα). *Перша неділя по Великодні.*

XV. Днь антипасхы мца апрілѧ кд Ип. 209 (1093)

АНТИПАТІЯ, *рж.* (гр. ἀντιπάθεια). *Відраза, обрида, нехіть.*

XVIII. Развѣ бы прежнюю свою къ Дорошенку и Чигрину бывшую поставилъ во ескузу антипатію Літ. Вел. II, 467.

АНТИПЕД(І)А, *рж.* (лат. antipedium). *Чолова стінка від столу вівтаря до його ступня.*

XVII. Ховано... антипедий, заслонъ без личбы Крон. Боб. 328.

XVIII. Антипеда до престола великого сереброглавная боковая и верхная з золотими мохрами и жертовника такая жъ з золотимъ позументомъ РКПЛ, 16.

АНТИФОНЪ, *рм.* (гр ἀντίφωνος). *Хорові співи, співані навперемін: їх співають на відправі і на утрені.*

XVII. Антифоны называются пѣсни отповѣдаючіи Рук. Црк. 12.

АНТИХРИСТЪ, *рм.* (гр. пізн. ἀντίχριστος). *Противник Христа, фальшивий Христос, чорт.*

XV. Которому Бу вѣруєта, ѡна же рекоста антихрьсту Ип. 166 (1071).

XVII. Прийдет Антихрист Єв. Реш. 12-б.—Розумѣли вси, же то .. былъ Антихрист Крон. Боб. 263-б.

АНТРОПОМОРФИТЪ, *рм.* (гр. ἀνθρωπόμορφος—чоловікоподібний). *Сторонник доктрини, що природа Божа на подобу природи людської.*

XVII. Антропоморфитове мовили, же Бгъ єсть телесный, маєтъ тѣло такъ же, як члвкъ Гал. Кл. Раз. 25.

АНУАРІЙ, *рм.* (лат. januaris). *Січень, перший місяць в році.*

XVII. (Іахия) въземъ обещаниє помощи отъ техъ (запорозців) нынѣ ануария во дватцатый (день) възыде въ Черкасы Кул. Мат. I, 168 (1624).—Року бжого 1666 мсца ануария 15 дня Ак. Полт. Гор. Ур. II, 20 с (1665).

XVIII. Ануарія 12 полуднѣ Вел. Сказ. 200.

Див. **Іануарій**, **Генваръ**.

АНУЖЪ, *зл. Ну ж.*

XVII. Анужъ, невѣрнику, тобѣ глаголю: прочитай книжку хочай єдну Ієр. Мих. 241.

АНЦИБОЛЪ, *рм. Анциболот, болотний чорт.*

XVIII. Прирва по головам дѣдькам даст добра чоса и старшому анциболу утре добре носа Разг. Паст. 71.

АНЬЕЛЪ, *рм. Янголь.*

XV. Они бо бѧху водими аньеломъ по повелѣнью Бжью, аще ли кто речеть яко аньела нѣстъ оу поганыхъ Ип. 263 (1110).

АНѢМУШЪ , *рж. Див.* **Анимушъ**.

АНѲРОПОПАѲОСЪ, *рм.* (гр. ἀνθρωπόπαθος).

XVII. Анѳропопаѳосъ, си єст Книга Живота или каталоґъ, поминаємыхъ во вѣри и чтности живущихъ а во блгочестіи оусопшихъ православных ктиторей блгодѣтелей и прочиихъ Хрстіѧнъ Отч. Пер. Жит. 22 (1669).

АПАҐОҐИЧНЫЙ, *прикм.* (гр. ἀπαγωγός). *Опертий на доведенію фальшивости суперечного твердження.*

XVII. Апаґоґичный засъ сенсъ належитъ до црквы тріумфуючеи Гал. М. Пр. 353.—Чворакій єстъ сенсъ въ писмѣ стомъ: литералный, моралный, аллеґоричный и апаґоґичный Гал. Кл. Раз. 167.

АПАРАТЪ, *рм. Див.* **Аппаратъ**.

XVII. Мы... погодилися... апарата церковные, книги отдати Прот. Полт. С. II, 3-б (1671).—(П. Могила) апарата взялъ на себе, которыи самъ Патріархъ святѣйшій посвящовалъ Літ. Льв. 247.

XVIII. На Святѣйшихъ апарата отъ золота съ камѣннямъ Пелгр. Ип. Виш. 8.

АПАТЕКА, *рж. Див.* **Аптека**.

XVI. Встань, вѣтре, от полночи, а встань, вѣтре, полуденный, провейте огородокъ мой, мироположныхъ апатѣкъ добровонныхъ рѣчей єє П. П. 53.

АПАТЕКАРЬ, *рм. Див.* **Аптекаръ**.

XVI. Ягодки лица его яко заградки добровонныхъ рѣчей, посажены отъ апатекаревъ П. П. 54.

АПЕЛЕВАТИ, АПЕЛЛЇОВАТИ, *дс.* (лат. appellare). 1. *Відкликатись.*

XVI. Тые попы апелевали на розсудок его милости отца владыки Арх. ЮЗР. VIII, III, 365 (1583).

XVII. Отъ которого декрету позваный до трибуналу апелевалъ Ак. ЮЗР. II, 27 (1612).—Павелъ апеліовалъ до Цесара Жит. Св. 473-б.

XVIII. До Суду Войскового Єнералного апелліоватъ Унів. Дан. Апост. 26.—О що ми... непремѣнно... мѣемъ до Єго Королевского Величества... апелліовати и суплѣковати Вел. Сказ. 21.

2.**—одъ чого**, *відступатись від чого, зрікатись чого.*

XVIII. Если бы кто кому и чему самъ доброволно на судѣ признался, то ј тому от признанія и обвыненія своего апелліовать не должно С. і Р. 26.

АПЕЛЛЯНТЪ, *рм. Той що апелює.*

XVIII. Сколко нибудь апеллянтовъ будетъ одного ведомства, тѣхъ всѣхъ справи отсудить в завитомъ сроку С. і Р. 32.

АПЕЛ(Л)ЯЦІЯ, *рж.* (лат. appellatio). 1. *Відклик до вищого суду (права).*

XVI. Отъ которого декрету сторона позваная апелевала до его королевское милости, а сторона поводовая апеляции боронила Арх. ЮЗР. I, I, 169 (1583).—Апеляцыи есьмо не допустили ib. VIII, IV, 188 (1584).—Приточилася справа передъ судъ нинешний головный трибунальский за апеляцыею отъ суду кгродского Луцкого ib. I, VI, 80 (1591).—Апеляцыя безъ контроверсии быти не можетъ ib I, I, 330 (1592).

XVIII. Апелляцыя от Собору до пришлаго Собору то есть, коли кого осудятъ на Собори, а онъ того суду не слухаючи, хочетъ судитися на пришломъ Собори Собр. Прип. 44.

2. *Назва.*

XVII. Нареченіе: Назване, апеллѧціѧ Бер. Лекс. 87.

АПЕТИТЪ, *рм. Див.* **Аппетитъ**.

XVIII. Апетитъ зопсований направують винне чорние Млр. дом. лѣч. 1.

АПЛЯВДОВАТИ, *дс.* (пол. aplaudować з лат. applaudere). *Оплескувати.*

XVIII. Що за монарха Вифлеом нинѣ резидуе, же му вшисток свѣт гойне аплявдуе Укр.-Р. Арх. IX,64.

АПОКАЛИПСА, -СІЯ, *рж.* (гр. пізн. ἀποκάλυψις). *Відкриття св. Іоана, остання книга Нового Завіту.*

XVI. Апокалипсия страшную фикгуру непокорства Римского до церкви Фиятирское пишетъ Посл. до Лат. 1147.

XVII. В Апокалипсѣ стый Іоанъ Бгословъ мовитъ Гал. Боги пог. Б.

АПОКАЛИПСИНЪ, *рм. Див.* **Апокалипса**.

XVII. Тлъкованіе на Апокалѵѱін стго Апсла и Єѵгліста Хва Іоанна Бгослова Тит. 136 (Копист. 1625).—Обачиш виборние и потр бнѣйшіе речи собѣ до науки: яко напред з книг богословскихъ, из зерцала и апокалипсинъ Пер. Иссл. и Мат. 107.

АПОКАЛИПСИЧНИКЪ, *рм. Автор апокалипси.*

XVIII. Гласъ оный, бывшій иногда съ нбси къ Апокаліпсичнику: отиметъ, рече, бгъ от очію тѣхъ, которі вступѧтъ въ жизнь тую всѧку слезу Сѣмя Сл. Б. 525.

АПОКРИФЪ, *рм.* (гр. ἀπόκρυφος). *Книжка чи письмо, що фальшиво або помилково приписують якомусь авторові.*

XVII. Єсть в Бѣблѣи нашой Книга Прмдрости Соломоновои, але мы тую книгу апокрифом, подкиненою называемо Гал. М. Пр. 373.

АПОЛИНАРИСТЪ, *рм. Сторонник Аполинарієвої науки.*

XVI. Потоплѧемо аполинаристов еретиков Пам. укр. м. V, 111 (Ст. Зиз.).

АПОПЛЕКТИКА, *рж.* (з гр. ἀποπληξία). *Вилив криві в мізку і в наслідок цього пораження влади руху і притомности; жартівливо: рід заправленої горілки.*

XVIII. Апоплектика якъ робится Разн. марц. 641.

АПОСТАЗІЯ, АПОСТАСІЯ, *рж.* (гр. ἀποστασία). *Відступство, відщепенство.*

XVI. Тое апостазыи ихъ передъ папежомъ не утаили Антир. 701.

XVII. А еще отцемъ и пастыремъ смѣется тобе православный русине, вызувшись презъ апостасію своего отцевского сыновства и патріаршего послушенства Гол. П. М. I, 262 (гр. Бор. 1621).—За душу губячій блудъ уницкую апостазію узнавши, пристойную покуту учинилъ ib. II, 142 (гр. 1638).—Справу отступства того называютъ отступникове унією, а мы еи зовемо апостасією Копист. Пал. 1054.

XVIII. (Грѣхъ) апостасія от закону, то есть коли кто з монастыра до свѣта оудастся Собр. Прип. 45.

АПОСТАТ(А), *рм.* (гр. ἀποστάτης). *Відступник, відщепенець.*

XVI. Лѣпѣй съ отцы святыми... анижьли зъ Юліаномъ апостатою Ак. ЗР. IV, 90 (1595).— Декретъ въ Берестью на апостаты учиненый ib. 193 (1599).

XVII. Запомнѣвши того, ижъ ты самъ... до единости святоѣ приступивши... подписался... стался еси того всего апостатою Ак. ЗР. IV, 254 (1605).—Естъ апостата и отщепенецъ гсда и Бга Льв. Пал. 32.—Юліанъ Апостата чынилъ перехвалки на хрстіѧнъ Гал. Кл. Раз. 317.—Прошу услышѣте, што того незбожного апостата поткало Жит. Св. 27.

XVIII. Хмелницкий... отдалъ молебное бл(а)годареніе... бгу, помогшему ему на апостатовъ Поляковъ Вел. Сказ. 40.—Въ Олицѣ городѣ чрезъ апостатовъ своихъ поляковъ и унѣятовъ... зосталъ (Братковскій) пойманъ Літ. Вел. III, 566.

АПОСТАТСКЫЙ, *прикм. від «апостата».*

XVII. Доводъ апостатский Копист. Пал. 342.—(Змій) пѧтую (голову) апостатскую... мает Гал. М. Пр. 15-б.

АПОСТОЛОВАТИ, *дс. Виповняти послаництво апостольське, бути апостолом.*

XVIII. (Іуда) апостоловалъ и чуда чинилъ силою Хрстовою Сѣмя Сл. Б. 277.

АПОСТОЛСКЫЙ, *прикм. від «апостолъ».*

XV. Препрѣли злых хулников стымъ писаниемъ пророческимъ и апслькимъ Чет. 1489, к. 48-б.

XVI. В тръжествіахь влдчнихь и бгородичиных, апслъскых Єв. Пер. (рк.) 443.

XVII. Третій постъ Апслскій, который ся починает назавтріе по Ндли всѣхъ стых Гол. П. М. II, 404 (Кор. Н. 1645).—Мнихъ хтивый... кождой годины... слова Апостолскіе в памяти маетъ Лѣств. 27.

АПОСТОЛСТВО, *рн. Апостолування, діяльність апостола.*

XVII. На апостолство выбравъ гдь некнижных Єв. Реш. 2.—Іяковъ... обран был Гсдем на апстлъство Жит. Св. 478-б.

АПОСТОЛЪ, *рм.* (гр. ἀπόστολος — посел). 1. *Учень Христа.*

XV. В то же лѣто сщена бысть церкви оу Бѣлѣгородѣ святыхъ апостолъ Ип. 314 (1144).

XVI. Матѳей єѵглиста і апслъ гнь Єв. Пер. (рк.) 20-б.

2. *Книга діянь і послань апостольських.*

XV. Застали есмо оу стго спса на красном... еваньгелье кованое, апостолъ, половина прилога ЮРГр. № 63 (1429).

АПОСТРОФА, *рж.* (гр. ἀποστροφή) *ретор. Звернення мови до осіб і річий мертвих, до себе, до Бога, щоб піднести враження.*

XVII. Отступникъ до такой ся апострофы удалъ Копист. Пал. 504.

АПОТЕКА, *рж.* 1. *Див.* **Аптека**.

2. *Склад, комора.*

XVIII. Много апотекъ, си естъ коморъ купеческихъ Гр. Барск. I, 162.

АППАРАМЕНТЪ, *рм.* (з лат. apparamentum). *Приналежности, причандали (гармати, кулі, порохи, вози).*

XVIII. Ввесь восковый аппараментъ и модерунокъ мой всѣмъ. дѣтемъ... брата моего... леgую Оп. ст. Млр. III, 118 (1724).—Хмелницкий... зъ обозу (лядского) прочее въсе войску козацкому позволилъ забрати... кромѣ воинскихъ аппараментовъ, зъ которихъ три булави... осмнадцятъ штукъ арматъ добрихъ, девятнадцятъ паръ котловъ, пятдесятъ шисть корогвей, два бунчуки, тридцятъ осмъ трембачовъ Вел. Сказ. 40.

АППАРАТЪ, *рм.* (пол. aparat з лат. apparatus). 1. *Прилади, приналежности.*

XVIII. Всѣ армати, кулѣ и всякіе до нихъ належащіе аппарати... повинни королю шведскому... отдани бити Вел. Сказ. 127.

2.—**военый**, *аппарамент, гармати, кулі, порохи, вози і ин.*

XVIII. Королъ... хотѣлъ... въ апаратъ воений добре прибратися Вел. Сказ. 118.

3.-**та церковніи**, *церковні убори.*

XVII. Скриню аппаратами прикрили Рук. Хрон. 327; вложилъ на него патріаршіе аппарата ib. 349.—Згорѣло... священниковъ два браты рожоныхъ, во всѣхъ аппаратахъ, якъ служили, которые аппарата коштовали на килка тисячей Літ. Сам. 43.—Анна... у олтара въ оныхъ аппаратах Аароновых офѣры офѣровалъ Крон. Боб. 191.

XVIII. Церковніи аппарати, образи и книги и инніи рѣчи Літ. Вел. II, 109.

АППЕЛІОВАТИ, *дс.* (з лат. appellare). *Див.* **Апелевати**.

XVII. Аппелюю до вышшого Синоду Крон. Боб. 303-б. — Скрилниченко... аппелевал и супликовал до... гетьмана Прот. Полт. С. II. 142 (1678).

XVIII. Въ дни Стыя... не волно зась позывати, судити, от декрету аппеліовати, свѣдчити Собр. Прип. 109.

АППЕЛЯЦІЯ, *рж.* (лат. appellatio). *Див.* **Апеляція**.

XVII. Самъ Предвѣчный Бгъ Спситель нашъ Іис Хс аппелѧціѣ до себѣ, ани до Бга Отца

и Дха стого не зоставилъ Тит. 322 (П. Мог.). — Теды з суду его милости пна полковника самого, занесенноѣ апеляции служаючого онъ Пилипъ, позванный, дал рожоному своему копъ пят грошей Акт. Starod. кн. 53.

АППЕРАЦІЯ, *рж. Див.* **Аппаратъ**.

XVIII. Ладовницы, пистолеты, фузеи... и прочу апперацію... внуку моему... записую Оп. ст. Млр. II, 424 (1740).

АППЕТИТЪ, *рм.* (лат. appetitus). *Побуд, хіть до їжі.*

XVIII. Аппетитъ чинить листья полиню свѣжого Млр. дом. лѣч. 28.

АППЛѢКОВАТИ, *дс.* (пол. aplikować з лат. applicare). *Прикладати, стосувати.*

XVII. З' тыхъ чудовъ (Богородиці) могутъ и казнодѣи помочъ мѣти, до казанѧ на праздники Бгородични и на иншыи ста и неделѣ и на погребѣ, и на оказыи розныи беручи ихъ и апплѣкуючи до своеи мовы Гал. Н. н. Вг.— Треба читати книги о звѣрах, птахах... и тое собѣ нотовати и апплѣковати до своеи речи Гал. Кл. Раз. 519.—Рабинове наши тыи слова Іаковы апплѣкуютъ до Іеровоама Гал. М. Пр. 6.

XVIII. Сію книгу... апплековали до храму вишъменнаго Оп. ст. кн. 57 (1760).

АППРЕГЕНЦІЯ, рж. (лат. apprehensio). *Смуток, розпука.*

XVIII. Хмелниченко... впалъ заразъ въ переполохъ и апрегенцію Літ. Вел. II, 35.—Султанъ, царъ Турецкій, любо впалъ въ аппрегенцію, заслышавши, что Цесарь христіянскій зъ французомъ и инними монархами христіянскими мѣетъ прійти до енералной згоди и союза ib. III, 428.

АППРОБАЦІЯ, *рж.* (лат. approbatio). *Похвала, узнання, добре прийняття.*

XVIII. Просячи о аппробацію и потверження... пактовъ Гадяцкихъ Вел. Сказ. 216.— Тогда для аппробации оного розиску посиланы били сотникъ полковий... товаришъ значковий, до хутора помянутой Довгой, и в той аппробации тии жъ, що въ первомъ розиску, свидѣтелѣ Сб. мат. Лѣвоб. Укр. 13 (1730).

АППРОБОВАТИ, *дс.* (лат. approbare). 1. *Ствердити, потвердити, визнати за добре, ухваляти.*

XVII. Фрідерикъ Цесаръ третій Римскій аппробуетъ, котрый гербъ оказалый друкарни даруетъ Тит 309 (Εὐφωνία, 1633).—Маетъ Црковъ тую повагу... писмо стое выкладати и оучители аппробовати Гол. П. М. II, 402 (Кор. Н. 1645).—Апробуем, ствердивши печатю нашею полковою и подписом рук наших Ак. Полт. Гор. Ур. II, 54 (1669).—Ныдал книгу названую Требник од Синоду Кіевского и от с. Патріархи Константінополского аппробованую Гал. М. Пр. 321.

XVIII. Спорние сторони... требовали чтоб тотъ росискъ вправду аппробовати Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 12—13 (1780).

2. *Похвалити, приняти за добре.*

XVIII. Указы во всѣ сотнѣ послалемъ зъ обстоятельнимъ виражениемъ, якій прибор повинни мѣти козаки и самимъ п. сотникомъ онихъ аппробовать Дн. Марк. I, 34.—Вещъ апробована Млр. дом. лѣч. 40.

АППРОБОВАТИСЯ, *дс. Бути аппробованим, ухваленим, признаним за добре.*

XVIII. Предлагаются прето, до уваги подаются и аппробуются на сейму... пакта поменение Гадяцкіе Вел. Сказ. 216.

АПРИЛЕВЫЙ, *прикм. Що буває в Апрілі, квітневий.*

XVII. Рочьки кгродские Луцкие априлевые Гол. П. М. II, 271 (П. Мог. 1643).

АПРИЛЬ, *рм.* (лат. aprilis). *Квітень, четвертий місяць в році.*

XV. Мца априля Ип. 190 (1078).—Писанъ у Луцку подъ лѣты... Априля двадцать третего ЮРГр. № 76 (1438).—Писана въ Троцѣхъ въ лѣто 6967, Апрыля въ 21 день Ак. ЗР. I, 78 (1459).

XVI. Мсца априлѧ, по гебреиску нисак, просто кветень Хрон. Рымши, 218 (1581).—Писанъ листъ... лѣта отъ нарожденья Сына Божого тысеча пятьсотъ осмдесятъ девятого, мѣсяца Апрыля двадцать третего дня Ак. ЗР. IV, 17 (1589).

XVII. Априля осмого дня, водлугъ старого календару Арх. ЮЗР. I. VI, 90 (1630). —Року 1662, мца априля 4 дня Мат. и Зам. 154 (1662).

XVIII. Мцъ априль Кн. пр. 19.

АПРОБАЦІЯ, *рж. Див.* **Аппробація**.

XVII. Апробація альбо конфѣрмація отъ великоѣ церкве таковоѣ згоды Ак. ЗР. IV, 244 (1601).

XVIII. А теперъ кгды уже вручилъ... короговъ черезъ цѣдулу, писаную в листѣ, о апробаціи писаномъ, то мусимо певне для его единого, хто куда влуча расходитись Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 107 (1723).

АПТЕКА, **АПТЫКА**, *рж.* (гр. ἀποθήκη— склад). *Місце, де приправляють, переховують і продають ліки.*

XVI. Врачебница—дом где лѣчат и тыж аптыка Зиз. Лекс. 96.—Наша аптека вышелякым речам пожитечным обфите зраженая Катех. 45.

XVII. Хто при мѵропродавцу або при аптыпѣ

сѣдит и нехотѧчи онъ запах пріймует Кн. о Вѣрѣ, 306.—Покажы погодную тварь, читателю ласкавый, (книжица) аптеку души твоей оуказуетъ Гол. П. М. II, 232 (Дид. 1637).—Тѣлесные оуста хвы были аптекою лѣкарскою Рад. Ог. 604.

XVIII. Ты бувъ в той компанѣи, якъ аптику чи лѣкара розбито Хоз. Гетм. II, 192 (1706).—Єсть по аптикахъ у лѣкаровъ... губка Укр. Госп. Пор. 59.

АПТЕКАРЕВЪ, *прикм. Що належить до аптекара.*

XVI. Как бы столпъ домный зъ добровонныхъ рѣчей мирры а ливана а всякого пороxoy мироположного аптекарева, зложеного зъ розполистыхъ зелей П. П. 52.

АПТЕКАРЪ, АПТЫКАРЪ, *рм. Власник аптеки; хто приправляє і продає ліки.*

XVII. Час певний вамъ ку постановеню перед нами... в дому пана Яна аптыкара складаем Львв. Ставр. 23 (1604).—Мvроварникъ: аптыкаръ або що олѣйки робит Бер. Лекс. 298.—Приправа вонности сотвореное мvро отъ аптыкара въ устѣхъ кождого Копист. Пал. 1135.

АПТЕЧКА, *рж.* 1. *Здр. від «аптека»*

2. *Різні ліки домові; схованка на домові ліки.*

XVII. Аптечка гебановая одна Арх. ЮЗР. I, XII, 28 (1666).

XVIII. Писано въ Москву до пана Василя Максимовича и до кватермейстера Гофмана о аптечцѣ Дн. Хан. 9.

АРАВИНЪ, АРАВИТА, АРАВИТЪ, *рм. Мешканець Аравії.*

XVII. Розне его (море) тежъ зоветъ Аравіта Тит. 298 (Εὐχαριστήριον, 1632).

XVIII. Агарѧне, по просту Татаре и Турки. Аравиты, Сарацины Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.).—Вертоградарь тамо есть поставлень, единъ аравинъ, подданій монастирскій Гр. Барск. II, 14.

АРАВИТСКЫЙ, *прикм. від «Аравія».*

XVIII. От землѣ Аравитскои Пам. укр. м. I, 296 (Рк. Тесл.).—Єдин' оузѧл подарунки злото аравитско ib. II, 15 (Рк. Тух.).—Где ковчег Ноевъ стоитъ?—На горахъ аравицких ib. IV, 413 (Рк. Н. Д.).

АРАВИТЯНКА, АРАВЛЯНКА, *рж. Мешканка Аравії.*

XVII. Иродъ... былъ сынъ Антіопатровъ з жоны Аравитѧнки Єв. Вил. II, 260—Жона же за Іовом была Аравлянка Пам. укр. м. I, 267 (Рк. Тесл.).

АРАВСКЫЙ, *прикм.* = **Аравитский**.

XVII. Землѧ Аравскаѧ щасливаѧ Рад. Ог. 211.

АРАВЪ, *рм.* = **Аравита**.

XVII. Повстали на него Аравы, Муринове и иншые непріѧтелѣ Гал. Кл. Раз. 407.

АРАНДА, *рж. Див.* **Аренда**.

XVI. Выбравши вси податьки и платы, и з арандъ мытныхъ всѣ пожитьки псбравши Арх. ЮЗР. VIII, VI, 429 (1575).

XVIII. Правній запис важенъ бил би так жъ на аранди, мита, корчми Стат. 55-б.

АРАНДАРЪ, *рм. Див.* **Арендаръ**.

XVI. Арандар пожитковъ его кор. милости Пам. КК. II, 557 (1569).

XVII. Заслѣплени будучи подарками от старост и жидовъ арандарей Літ. Сам. 5.

XVIII. Всѣмъ Малоросияном от нихъ Поляковъ и Жидовъ, їхъ арандаровъ и любимихъ факторовъ, по сее върeмя дѣялися обиди Вел. Сказ. 48.—Өеодоръ Курпичъ тогдашній арандиръ посвѣдчаетъ Оп. ст. Млр. III, 110 (1728).

АРАПИНЪ, *рм. Арабин.*

XVII. Хс Спситель не смотритъ на тое, чи кто ест Жидъ, чи Турчинъ, чи Татаринъ, чи Арапинъ Рад. Ог. 321.—Еденъ Арапинъ идучи до дому своего и яко діавола в собѣ маючи, оустрѣлилъ Прстую Бцу в колѣно О обр. 27.

АРАПСКЫЙ, *прикм. Арабський.*

XVII. Где есть славное царство Арапское? скопчилосѧ Гал. Кл. Раз. 15.

АРАПЧИКЪ, АРАПЪ, *рм. Див.* **Арапинъ**.

XVII. Арапчикове (боговъ чтили) сроґихъ и тварію окрутныхъ Рад. Ог. 152.

XVIII. И то видѣвши Жидове, увѣрило ихъ во Ха 10, Турковъ 80, Татаровъ 100. Араповъ 200, Индиѧновъ 36 Пам. укр. м. II, 394 (Униѣв. Рк.).—Людей мало зостаетъ над берегомъ морскимъ... и то все арапе толко Путн. Іер. 5.

АРБИТЕРЪ, *рм.* (лат. arbiter). *Роз'ємний суддя, посередник.*

XVII. Той диспутаціи арбитеръ або судія Копист. Пал. 914.—На которую то суму и высадели арбитров и рахункѣ Арх. ЮЗР. I, XI, 697 (1647).

АРГИШЪ, *рм.* (Тюр. арγыш Радл.). *Торговельна каравана, обоз.*

XVI. А котрый аргишъ тыми разы пришолъ до Кіева, тотъ аргишъ выняли есмо на насъ; а мытнику Шамаку въ тотъ аргишъ не надобѣ вступатися и мыта съ тыхъ купцовъ брати Ак. ЗР. II, 1 (1506).—Воеводы киевские тотъ замокъ отъ насъ держали, кромъ аргиша великого, што здавна на насъ прихоживало Арх. ЮЗР. VIII, V, 462 (1542).

АРҐУМЕНТАЦІЯ, *рж.* (лат. argumentatio). *Доводження, попирання арґументами.*

XVII. Отвѣт тому геретикови шаленому на єго арґументацію есть даный Гал. М. Пр. 236.

АРҐУМЕНТОВАТИ, *дс.* (з лат. argumentari). *Подавати доводи, приточувати арґументи, попирати арґументами, доводити.*

XVI. Не по католическу аркгументуєть Антир. 833.—Аргументуючи... не писмомъ слова щырого Божого... а только силогизмою Ак. ЗР. IV, 125 (1596).

XVII. Приличност чстого и непокалѧнного зачатіѧ Мріи так арґументую Рад. Ог. 747.—Зле то жидовине арґументуєшъ Гал. М. Пр. 288.

АРҐУМЕНТЪ, *рм.* (лат. argumentum). *Довід.*

XVI. А такъ вже теперъ припатримъся твоимъ аръкгуменьтом (альбо доводомъ) и конклюзиямъ Отп. И. П. кл. Остр. 1053.—Всѣ слухают вдѧчне аркгументов Пам. укр. м. V, 115 (1596).

XVII. Але для короткости тымъ той аркгументъ мой замыкаю Арх. ЮЗР. I, VII, 271 (Отп. вил. ун. 1616)—Отказъ на аркгументы противным о Бжствѣ Хвѣ Кн. о Вѣрѣ, 61.—Филипъ Мелѧнктон геретикъ, которій о Духу стом такіи незбожности и блюзнѣрства полный клалъ арґументъ Рад. Ог. 138.—З такимъ арґументомъ з герцу мусиш пречь оуступити Гал. М. Пр. 76.—Тяжкий то на геретики арґументъ Кн. Рож. 58-б.—Одкрытая мова... всѣ обширные аркгумента... загортуєть Єв. Реш. 2-б.

XVIII. Отступили члци от правды и чешоут слухи приправными словами, и всѣ слухают вдѧчне аркгументовъ Пам. укр. м. IV, 390 (Дуб. Рк.).

АРЕНДА, *рж.* (сер. лат. arrenda). 1. *Держава.*

XVI. Оставивши... потомку моему то, што бы потреба была на... выхованє єго до лѣтъ зуполныхъ єго на аренды пустить Арх. ЮЗР. I, I, 101 (1579).—Абы моглъ и далей туюжъ сѣножать арендою держати ib. I, XI, 127 (1599).

2. *Право шинкування, пропинація.*

XVII. А здирства вшелякими способами вимишляли так самъ гетманъ, якъ и синове єго, зостаючи полковниками: аренды, стаціє великіє Літ. Сам. 169.—Постановили, жеби юже арендъ не било на Украинѣ на горѣлку, а нѣ на жадний напитокъ, опрочъ инъдукти ib. 171.

3. *Шинок, корчма.*

XVIII. Бабусю щебетухо, бачу низько ся хиляєш, ци тим, що на арендѣ кватирку добре вихиляєш Укр.-Р. Арх. IX, 66.

АРЕНДАРКА, *рж.* *Шинкарка.*

XVII. Огафія Тимошковна, арендарка Батуринская Ак. Нѣж. Маг. 20.

АРЕНДАРОВЪ, *прикм.* *Що належить арендареві.*

XVII. Черезъ слугъ арендаровыхъ... ни-якоє мыто... брано не было Ак. ЗР. IV, 250 (1605).

АРЕНДАРСКЫЙ, *прикм. від «арендаръ».*

XVIII. Унѣверсалъ... на млынъ уволнѧючий от мѣрочок арендарских Оп. Док. 40.

АРЕНДАРЪ, *рм.* 1. *Той, що тримає в аренді, державець з-окрема шинків, млинів.*

XVI. А ведже отецъ архимандритъ... маєтъ арендару Торговицкому за таковый же платъ, яко арендаръ, и иншиє кола въ томъ млыне... арендовати будетъ, пустити Арх. ЮЗР. I, I, 101 (1579).—Што бы с тоє меры панове арендаре шкодовали, нагородити им будем повинни Пам. КК. I, 163 (1594).

XVII. Млинъ, котрый збудовалъ Максимъ Мельникъ подъ монастыремъ зупелне при монастыру зоставаць ма безъ перешкоды отъ арендаровъ Літ. Густ. м. 51.—(Ченци) кгрунту маютъ уживати... ненарушне от старостовъ арендаровъ Ак. Мг. м. 2 (1619).

XVIII. У должника взялъ сто золотихъ, у арендара жида талярей сто Мат. ист. ЮР. 78 (1730).—И що ся вамъ чинитъ отъ арендаровъ, ви тоє добре знаете Літ. Вел. III, 112.

2. *Шинкар, коршмар.*

XVIII. Плачутъ и ридаютъ по нему арендарѣ, что бивало онъ ихъ виплачоваєтъ и збогачаєтъ Листи Конт. 8.

АРЕНДОВАТИ, *дс.* 1. *Віддавати в аренду, пускати на аренду.*

XVI. Гр. Санкгушко Кошерский (з дружиною) арендовали єсмо добра... пану Авраму Шмойловичу Пам. КК. I, 157 (1593).

XVII. Маєтность нашу церковную... арендовали єсмо их мл. п-ну Войтехови Станишевскому... на шесть лет зуполныхъ Сборн. стат. 2.77 (1621).—Правда, котораѧ себе очесемъ людским арендуєть, от Бга Отца не может падѣѧтисѧ заплати Рад. Він. 460.

XVIII. Арендуючій Єпспъ домъ свой лихвяромъ—запрѣщается Собр. Прип. 69.

2. *Мати, тримати в аренді.*

XVII. Дороги мытники арендоуютъ О сл. Дав. 30.

АРЕНДОВАТИСЯ, *дс.* *Триматися в аренді, бути арендованим.*

XVIII. Кождая рѣчъ может'ся арендовати: село, дом, озеро, ставъ, корчма и прочая Собр. Прип. 124.

АРЕНДОВНЫЙ, *прикм.* 1. *Що стосується до аренди.*

XVI. Село Дорогиничи, которое панъ Романовский за правомъ арендовнимъ держить Арх. ЮЗР. I,I, 373 (1593).—На то дали есьмо тотъ нашъ листъ арендовный записъ пану Авр. Шмойловичу Пам. КК. I, 160 (1595).

XVII. Не огледаючися на записъ и обликгъ арендовный Арх. ЮЗР. VI, I, 353 (1607).—Серники п. И... за правомъ арендовнымъ... держить ib.—В посессии их милости протестуючых аренъдовной ib. III, IV, 107 (1649).—В селе Семеновъце у арендовъных добрах их мил. розносили, розъшарпали и розобрали ib. 209 (1649).

XVIII. Треба, абы арендаръ... по выйстю змовы или контракту арендовного, без спустошеня оуступилъ Собр. Прип. 124.

2. *Що тримає аренду.*

XVI. Тие всѣ именья... у мене, яко пана доживотного, а въ пана Войского, яко державцы арендовного панъ владыка Луцкий... отнялъ Арх. ЮЗР. I, I, 230-31 (1586).

XVII. Пану своему на тотчасъ аренъдовному, починили Арх. ЮЗР. III, IV, 205 (1649).—Квѣтанция... шафаром ншим мѣскимъ арендовним... даная Прот. Полт. С. II, 230 (1691).

АРЕНДОВЫЙ, *прикм. Що в аренді.*

XVII. Чинитъ въ ратушныхъ арендовыхъ шинкахъ шкоды Ак. ЗР. V, 245 (1691).

XVIII. Пустилисмо... архимандриту Новгородскому арендовіе, горѣлчаніе, тютюніе и дегтевие шинки в завѣдованіе Укр. ист. м. 44 (1704).

АРЕСТЪ, *рм. Див.* **Арештъ.**

XVIII. Подъ арестъ взяти (Хмелницкого) повелѣнно ест Вел. Сказ. 16.

АРЕШТОВАНЬЕ, *рн. Припинення.*

XVII. До арештованя тое справы всее будучи приволываные Арх. ЮЗР. III, IV, 466 (1650).

АРЕШТОВАТИ, *дс.* 1. *Притримати урядово. позбавити вільности.*

XVI. Тутъ на уряде арестую и до него мовити хочу Арх. ЮЗР. VIII, III, 378 (1583).

XVII. Гдѣ колвѣкъ лучитъся за границею... взаемнѣ грабятъ и арештуютъ Ак. ЗР. V, 284 (1699).

2. *Покласти арешт на що.*

XVII. Ив. Гурба... арештовавъ дом Іванов з двором Прот. Полт. С. II, 85 (1681).—За которие сала Колѣнъку казалисмо мы, врадъ, Костючковъ двуръ изъ огородомъ ариштоват Ак. Бор. 104 (1696).

АРЕШТОВНЫЙ, *прикм. від «арештъ».*

Арештовный листъ, *лист, що дає право на арешт.*

XVIII. Тотъ арештовний листъ при подписѣ насъ уряду и съ притисненемъ печати мѣской Баришпольской позволилисмо видати Арх. Мот. 17 (1706).

АРЕШТОВЫЙ, *прикм.* = **Арештовный.**

XVII. З реєстру арештового тая справа передъ суд... припала Арх. ЮЗР. I, VI. 460 (1618).

АРЕШТЪ, *рм.* (сер. лат. arestum). 1. *Притримання, увязнення, часове позбавлення вільности, затримання особи.*

XVII. Котораго взданя ижъ позваный, будучи о године звыклой до арешту черезъ того жъ возного приволыванъ, не арештовалъ и арештовати не хотелъ Арх. ЮЗР. VI, I, 366 (1611).

XVIII. Старшина здѣшняя роменская за арештъ на арматѣ осажена была Дн. Марк. I,68.

У арештъ дати, *арештувати.*

XVIII. Ажъ бы такій грѣшный оуже не молодый, албо не барзъ здоровый бы бувъ, тогды оу арештъ треба его дати Урб. 67.

2. *Заняття річи або нерухомости в силу судового вироку.*

XVII. Теды и тые котълы арешътом затруднили и выдавати не казали Арх. ЮЗР. III, IV, 406 (1650).—Арешътъ Івановъ... на дом Сухининъ Прот. Полт. С. II, 85 (1681).

XVIII. Іванъ... Курчанин отобрал у Полтавѣ под свой арештъ товару у Никифора Прот. Полт. С. II, 324 (1706).—Я... арештъ положивъ урядовне на комори Арх. Мот. 16 (1706).—Указы отправлены въ полки зъ колегіи, чтобъ арештъ въ маетности монастира Гамалѣевского знято Дн. Марк. II, 160.

АРИСТОКРАЦІЯ, *рж.* (гр. ἀριστοκράτεια). *Влада уприві́льованої кляси народу.*

XVII. Троѧкаѧ есть власть, една монархіѧ, другаѧ аристократіѧ, третѧѧ демократіѧ Гал. Кл. Раз. 32.

АРИТМЕТИКА, *рж.* (гр. ἀριθμετική). *Наука за числа і ділання рахункові.*

XVII. Абыся... математическихъ наукъ: аритметики, музыки и инших научил (Іустинъ) Жит. Св. 382.

АРИТМЕТИКЪ, *рм.* (пол. arytmetyk). *Той, що займається аритметикою.*

XVII. Кто есть ораторомъ, філіозофомъ, ѳеологомъ,...математикомъ аритметикомъ, албо иншую мудрость и науку в собѣ маетъ, и длѧ тоеи мудрости и науки в пыху подноситъсѧ Гал. Кл. Раз. 131.

АРИТМЕТИЧНЫЙ, *прикм. від «аритметика».*

XVIII. Арітметічна книжка РКПЛ, 57.

АРІАНСКЫЙ, *прикм. від «аріанинъ».*

XVII. Аріанскою герезією заповѣтреный Гал. М. Пр. 173.—Противко блюзнѣрства аріанского таковыи маємо доводы дшесиительныи у Мар. ст. Євглисты Тр. П. М. 905.

АРКА. *рж.* (пол. arka з лат. arca). *Скриня.*

XVII. Вмѣсто арки тестаменту Пресвятая Богородица—заступница роду нашему Арх. ЮЗР. I, XI, 319 (1607).—Уважте, що ся стало з аркою Божією, котрую были взяли Філістины Рук. Хрон. 225.

XVIII. Арка старого Закону в такой повазѣ была, же негодне тылко на ню взирающихъ пятдесятъ тысящъ оумерло Собр. Прип. 23.

АРКАБУЗЪ, *рм.* (ст. пол. arkabuz з фр. arquebuse). *Гаківниця, ручна зброя без багнету з лютовим запалом* в *XV—XVI віці.*

XVI. Стиснул на мене аркабуза так, же дей кулка пробивши ми убране, за мною в землю вдарила Кн. Гродск. Луцк. 1564 к. 103.—(Взяли) при том ручницъ долгихъ губчастыхъ сорокъ, аркабузовъ долгих и коротъких с костми тридцат Арх. ЮЗР. VIII, VI, 177 (1566).—Аркабузов два, оденъ в ложи железном Ж. Курб. II, 26 (1572).

АРКАНЪ, *рм.* (тур. örkän, arkan). *Волосінний посторонок, щоб ловити коні в табуні, з петлею на однім кінці.*

XVIII. Трупи оніє янчарскіє... арканами чепляти, до стрименъ кульбачнихъ привязовати Літ. Вел. II, 363.

АРКГУМЕНТЪ, *рм. Див.* **Арґументъ**.

XVII. Що ведлугъ аркгументовъ права майдебурія, до книгъ мѣскихъ Переяславскихъ принялисмо Арх. Мот. 129 (1683).

АРКОМО, *присл.* (а+рекомо). *Сказати б.*

XVI. Не вѣм єсли и ваших, аркомо оцукрованых потрав оскомины... на зоубѣх не останоут Пам. укр. м. V, 216 (Кл. Остр.).

АРКТИКУСЪ, *рм.* (гр. ἀρκτικός). *Північний.*

XVII. Нбо сѧ держитъ на двохъ завѣсахъ албо пунктахъ, которыи сѧ называютъ полѣ; и єденъ сѧ называєтъ аръктикусъ, пулночный, которыйсѧ показуєтъ надъ нами, и завше єго видимо Гал. Боги пог. Б.

АРКУЧИ, (пол. arkąc). *Кажучи, мовлячи.*

XV. Повѣсиласѧ на шии єго арекоучи нине вже вѣдаю Чет. 1489, к. 16.

XVI. Ярославна рано плачетъ во Путилѣ на забралѣ аркучи Сл. о п. Иг. 38.

АРКУШОВЫЙ, *прикм. Мірою, форматом в аркуш.*

XVII. Таблиц рѣзаных розных аркушовой мѣры № 22 Арх. ЮЗР. I, XII, 354 (1662).

XVIII. Великій аркушовій букварь Літ. Вел. III, 417.—Осматрувалемъ на горѣ шкла великихъ аркушовыхъ шибъ и всѣхъ показалося 30 Дн. Марк. I, 131.—Реєстръ книгъ аркушовихъ латинскихъ РКПЛ, 63.—50 шибъ аркушовихъ Дн. Хан. 166.

АРКУШЪ, *рм.* (пол. arkusz з лат. arcus). *Всяка маса широка, пласка, більш-менш тонка.*

XVI. Два (мамрамы) на полуаркушу, а третий на аркуши Арх. ЮЗР. I, VI, 59 (1570).—Который списъ на чотырохъ аркушохъ писанъ, шолкомъ белымъ оные чотыри аркуши зшиты ib. I, I, 67 (1577).

XVII. Границею обвести в аркушу папѣру, котрым до выличенѧ нѣхтъ не найдет мѣру Тит. 16 (Митура, 1618).—На килкохъ аркушахъ жалобы своей Бар. Письма, 243 (1689).—(Запорозцы просятъ у Мазепы) желѣза... 600 и 3 аркуши Эварн. Источн. I, 328 (1691).

XVIII. На згагу: аркушъ паперу, умочивши въ горѣлку з товченимъ перцемъ, на живот прикладать Млр. дом. лѣч. 16.—О взятіи Азова чрезъ Козаковъ писалъ на двохъ аркушахъ пространній листъ до Гетмана Мазепи зъ-подъ Азова наказній Гетманъ Яковъ Лизогубъ Літ. Вел. III, 387.—Писару... от декретовъ на аркушъ 12 грошей на два аркушѣ 24 грошѣ на паргаменнѣ 48 грошей... битъ должно Стат. 39.

АРМАДІЯ, *рж. Армія.*

XIX. Москаль Француха голодом и зимов оу полях при Москви цѣлу армадію заморозив Літ. Гукл. 81.

АРМАРІЯ, *рж.* (гр. ἀρμάριον, лат. armarium). *Шахва.*

XVII. Цесарь уставил абы до тых книг нихто не ходил... поховано их было до одного мѣстца святого за один скарбъ, до золотои армарии Пер. Отч. СПБ. 1913 р. 76 (Хрон. Макс.); теж Крон. Боб. 183.

АРМАТА, *рж.* (лат. armata). 1. *Діло, гармата. Див.* **Гармата.**

XVII. Арматъ штукъ осмъ узяли Літ. Сам. 184.

XVIII. Всѣ оруженосци по трижди випалили и изъ арматъ быто Пелгр. Ин. Виш. 9.—Стрѣляно зъ арматъ Журн. Дан. Апост. 1.—Три штуки арматъ полевих легкихъ Вел. Сказ. 29.

2. *Всяка зброя зачіпна й відпірна, узброєння.*

XVI. Армату, такъ дѣлъ и гаковницъ, пулгаковъ, вельми при себе множество мелъ Кул. Мат. I, 64 (1595).—Некоторые панове... зъ великою личьбою людей и зъ аръматою, яко до войны, прыехавъши... пострахи и погрозъки митрополитови и владыкамъ чинили Антир. 525.

XVII. Зъ тижъбою людей въ армату прибраныхъ въшедши, домагалисє, абы имъ менс-

ваная пани Корсаковая ключи... дала Гол. П. М. I, 531 (Протест. 1633).

3. *Стрільба, артиллерія; амуниція.*

XVI. Пан рачиш, абымъ для тей арматы... которая... з Борысова рушила, тримал стражу Arch. Sang. VII, 232 (1568).—(Козаки) зъ арматою... южъ до воєводства Волинского притегнули Арх. ЮЗР. III, I, 49—50 (1593).

XVII. Богданъ Хмельницкій изъ реестровыми козаками... (войско польское) живцемъ, зо всѣми добрами, оружіємъ и арматою розхватили Літ. Льв. 262.—Папове волынские... волохи отгамовали, войско Могилево побили, армату отняли Кул. Мат. I, 75 (1600).—По земли вправдѣ армату до штурму и вываленѧ муру способную зближали Тр. постн. 661.—Войска мают... випровадити до Путивля зоставившы армату военную Пам. КК. IV, III, 26 (1660).

XVIII. При немъ (Гетманѣ) арматѣ войсковой быть въ Батуринѣ жъ Літ. Вел. III, 47. — Вскорѣ потомъ Хмелницкого армата зъ пѣхотою настигла Вел. Сказ. 38-39.

4.—**морская**, *фльота.*

XVII. Осколдъ и Диръ утратили армату и людей много подъ Константинополемъ Крон. Соѳ. 9.—(Ксерксъ) пославши великую морскую армату выбыти их (Греков) росказалъ Рук. Хрон. 346.—Приготовилъ (Ярослав) армату великую полторы тисячи кораблей на устю Днепра реки ib. 435.

XVIII. Великій реймент войска и всю морскую армату подъ команду давалъ оному Літ. Вел. IV, 6.

АРМАТКА, *рж. Здрібн. від «армата».*

XVIII. Арматок малих спѣжових Реєстръ, 1-б XVIII в.—Стануло уже тутъ у Хмелницкого арматъ и арматок 26 Вел. Сказ. 37.

Арматка водная, *воєнне судно.*

XVIII. Килконадцят било арматокъ невеликих водних, зъ достаткомъ пороху и куль Вел. Сказ. 35.

АРМАТНЕ,-О, *присл. Збройно, узброєно.*

XVII. Арматно на Холму мостъ переехали Арх. ЮЗР. I, VI, 603 (1629).—Дня дванадцатого іюля, кгвалтовне, арматно на помененый дворъ... наехавъши Гол. П. М. I, 531. (Прот. 1633).—Аръматно сами серио наступовати... почали Арх. ЮЗР. VIII, III, 597 (1638).—Арматне и збройне в личбѣ великой людей розно узброеныхъ Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 61 (1645).—Сами... аръматно з розным оружєм и стрелбою наехали Арх. ЮЗР. III, IV, 238 (1649).

АРМАТНЫЙ, *прикм.* 1. *Гарматний.*

XVIII. Мало хто укритися могъ отъ арматного и инного огненного пострѣлу Козацкого Літ. Вел. IV, 61.—Дарагана, сотника наказного Переяславского наказали... арматнымъ вязенемъ чрезъ цѣлый тыждень Журн. Дан. Апост. 2.

Арматна куля, *куля, що стріляють з гармати.*

XVIII. Многіє... отъ напущенниxъ густо арматниxъ и ручничних козаками куль поражени зостали Літ. Вел. IV, 46.

2. *Артилерійний.*

XVII. Зъ такими великими обозовыми и арматными тяжарами Ак. ЗР. V, 194 (1686).—Другий значний признавца, асаулъ нашъ арматний Прот. Полт. С. II, 212 (1690).

XVIII. Панъ судія... прислалъ в городъ нашъ асаула арматного Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 105 (1723).

3. *Узброєний.*

XVII. Войска арматные Діар. Фил. 106.—З немалою купою дракгании и люду посполитого аръматных Арх. ЮЗР. III, IV, 46 (1649).

XVIII. Сємъ арматниxъ окрентовъ Шведскихъ было приплинуло (себ то военних кораблів) Вел. Сказ. 192.

АРМАТУРА, *рж.* (лат. armatura). *Зброя, воєнний риштунок.*

XVII. Тисѧча тарчій и вшелѧкаѧ арматура албо зброѧ, на той... вежи висит Тит. 313 (Парамиѳіѧ, 1634).

АРМАШЪ, *рм. Гармаш, артилериста.*

XVIII. Тая (армата) мѣетъ быти въ Каневѣ, около ней нѣчого не маєтъ быти непотребниxъ людей, окромъ ведле звичаю пушкарѣ и армашѣ Літ. Вел. IV, 276.—Въ томъ же походѣ слугамъ воисковимъ, армашамъ и пушкарамъ, на провіантъ стратилъ 9 р. 70 к. Оп. ст. Мрл. III, 111 (1725). — Армашамъ чотиромъ по сємъ рублей Унів. Дан. Апост. 35.—Полковникъ далъ мнѣ два стоги сѣна, которые на степу показаны чрезъ армаша Дн. Хан. 100.

АРМЕНИНЪ, *рм. Вірмен.*

XVII. По Михайле наступил звѣроименитый Левъ Арменинъ О обр. 33.

XVIII. (Хмелницкий) получилъ по приказу... ханскомъ... кватеру, въ єдного... богатого.. арменина Вел. Сказ. 25.

АРМЕНІЯ, *рж. Вірменія.*

XVIII. Тигръ и Єфраѳъ текут скрозъ одну гору, которую зовут Патрас, а оттоля течет скрозь єдину землю, которая зовется Армения Пам. укр. м. IV, 29 (Сок. Рк.).

АРМЕНКА, *рж. Вірменка.*

XVII. Константинъ... взялъ за жону собѣ Марию арменку Крон. Боб. 353-б.

АРМЕНСКЫЙ, *прикм. Вірменський.*
XVII. Акакий в краях арменских... родился Жит. Св. 182.—Теридат княжа Арменское Пам. укр. м. II, 341 (Мал. Пр.).
XVIII. Монастир френский и арменский Путн. Іер. 14-б (1704).—Крисъ, арменъскій ксонжа Ал. Тиш. 93.
АРМЕНЪ, *рм.*=**Арменинъ**.
XVII. Лео Арменъ мордовалъ и забілъ хрстіанъ Гал. Кл. Раз. 319.
XVIII. Арменове зле вѣруючіи... влѣваютъ тылко въ чашу вино, а воды не вливаютъ Собр. Прип. 19.
АРМОНІЯ, *рж.*=**Гармонія**.
XVII. Рыцыръство тя Нбное вкроугъ оступило... В Армонію на хоры сличне співаючи: и згоднымъ голосомъ весело волаючи Бер. Вірші. 75.
АРОМАТА, *рж.* (гр. ἄρωμα). *Дужий і приємний дух; зілля і коріння з дужим пахом.*
XV. Блгоуханіе отъ гроба бысть и вонѧ подобна ароматъ многоцѣнных Ип. 927 (1289).
XVII. (Щасливы тые) которые смакъ твое солодкости и вдѧчне пахнучую аромат твоихъ воню чуютъ Карп. Каз. (ж).—Набери єобѣ вонныхъ речий... ароматы 250 лотовъ Крон. Боб. 48-б.—Напоминаю вас, абысте вмѣсто... ароматъ... въспомагали молитвами Єв. Реш. 437-б.
АРОМАТНИКЪ, *рм. Фляkон на аромата.*
XVIII. Ароматниковъ серебранихъ два—2 р. Пуст. Ник. м.; дѣло о гайдамаках (1769).
АРСЕНА, *рж.* **АРСЕНАЛЪ, АРСЕНАРЪ, АРСЕНАСЪ**, *рм.* (гр. ἀρσηνάλης з ар. arsinā'a). *Місце, де переховуються кораблі.*
XVIII. Двѣ арсены съ горницамы къ храненію малых и средныхъ кораблей Гр. Барск. III, 183.—Арсеналъ изрядный, въ немъ же иноцы хранятъ своя кораблы и ладіи и сѣты и прочая нуждная и потребная къ морскому художеству ib. 390.—Иматъ же и арсенаръ крѣпокъ... съ двѣма враты, идѣже маліе и великіи кораблѣ монастирскіе... извлѣкаются художестнѣ колесомъ ib. 219.—Арсенасъ, си естъ кораблехранилище, идѣже востягающе внутръ кораблѣ, хранятъ иноцы и отъ вѣтровъ и отъ дождевнаго ліянія ib. 156.
АРСЕНАЛНЫЙ, *прикм. від «арсеналъ».*
XVIII. Безъ труда почерпаетъ воду отъ источника кипяща предъ враты арсеналными Гр. Барск. III, 393.
АРСЕНАРИСЪ, *рм. Що завідує арсенал.*
XVIII. Арсенарисъ, си естъ кораблехранителныкъ Гр. Барск. III, 43.
АРТИКУЛЪ, **АРТЫКУЛЪ**, *рм.* (лат. articulus). 1. *Розділ, уступ, параґраф, точка.*
XVI. Нѣкоторые артыкулы тому братству ихъ потребные зложили и выписали Ак. ЮЗР. I, 103 (1538).—Водле статуту розделу второго надцат артыкулу семого Ж. Курб. I, 106 (1579).—Иже послове отъ всихъ griановъ великого князства Литовского... оповѣдали и межи иншыми артыкулами намъ подали Ак. ЗР. IV, 1 (1588).
XVII. О вписаню стану духовного и шляхецкого такъ тежъ и посполитого люду. Артикулъ 2. Гол. П. М. I, 240 (Уст. Вил. Бр. 1620).—Винайшлисмо декретъ о потварцохъ въ роздѣлѣ четвертомъ артикулъ 105 Кн. Мѣск. Полт. 14 (1692).
XVIII. (Канцеляриста Купчинскій), виписуючи артикули правніе неприличніе къ дѣламъ, г. Арсеневу обявляетъ, приличніе же артикули иначей толкуетъ Журн. Дан. Апост. 116.—Я Филиппъ Орликъ (присягаю)... а ку проступнымъ ведлугъ артикуловъ правныхъ справедливость заховати обецую Марк. IV, 339 (Прис. Орл. 1719).
2. *Припис, часть певної устави.*
XVI. Митрополитъ... присягнулъ... на артикулъ,ижъ Духъ Святый отъ Отця и Сына походитъ Кул. Мат. I. 71 (1596).—Дванадцат артикулов вѣри християнское Катех. 63.—Осмый артикулъ вызнанѧ вѣры Пам. укр. м. V, 40 (Ст. Зиз.).
XVII. Людъ убогий... сприсягли ся на тые артикулы Крон. Боб. 148.—Што она (церков) разъ приняла на седмихъ Соборахъ стверженыи и постановленыи артикулы вѣры,—до того часу всѣ въ цѣлости, ничого не придаючи, а ни уймуючи заховуетъ Крон. Боб. (др.) 323.
XVIII. Тіи евангелисти засвѣдчили артикулъ вѣры нашеѧ Науки парох. 119.
3. *мн. Приписи або інструкції.*
XIV. Вси, которые артыкулы дали есмо имъ на томъ привильи нашомъ выписаныи Ак. ЗР. I, 26 (1388).
XVI. Тыхъ поселствъ такіи артикулы въ собѣ маючихъ, слухаемо Хр. Фил. Апокр. 1044.
XVII. Артикулы войсковые Арх. ЮЗР. III, IV, 94 (1649).—Склали клятви, ведлугъ артикуловъ на противники Рук. Хрон. 354.
XVIII. Нижей описанніи артикули въ своихъ пунктахъ и кляузуляхъ маютъ ненарушоное... зоставати Літ. Вел. III, 512.
АРФА, *рж.* (гр. ἅρπη—серп; срд. лат. harpa; нім. Harfe). *Струнне музичне знаряддя.*
XVII. Будемо хвалити Ба на арфѣ и на гуслехъ Гал. Кл. Раз. 176.—Коли... дхъ... злый порывал Саула, брал Двдъ арфу Кн. Рож. 71.

XVIII. Царъ Давидъ на арфіи грае Укр. Р. Арх. IX, 80

АРФІСТА, *рм. Що грає на арфі.*

XVII. Гудец: арфіста, цитаріста Бер. Лекс. 32.

АРХА, *рж. Див.* **Арка**.

XVI. Нои арху готуєтъ божимъ повеленіемъ Хрон. Рымши, 218.

АРХАНГЕЛСКЫЙ, *прикм. від «архангелъ».*

XV. Архангелская стояния Чет. 1489, к. 43.

АРХАНГЕЛЪ, *рм.* (гр. ἀρχάγγελος). *Янголь вищого ряду.*

XV. Пречистая Богородице! Вышьши єси ангелъ, архангелъ Ип. 531 (1168).

АРХЕТИПЪ, *рм.* (пол. archetyp). *Див.* **Архитипъ**.

XVI. Пошлютъ... по архетипа або орігиналы того собору Никейского Хр. Фил. Апокр. 1504.

АРХИБИСКУПЪ, *рм.* = **Арцибискупъ**.

XVIII. Идохомъ къ ректору школь и къ архибискупу полскому Гр. Барск. I, 10.

АРХИБУНТОВНИКЪ, *рм. Головний, найбільший бунтовник.*

XVII. Люде... пристали до Ханана, архибунтовника Крон. Боб. 213-б.

АРХИВА, *рж.* (лат. archivum). 1. *Збір окументів і важних паперів.*

XVIII. Особливе архиву полковую о всякихъ дѣлехъ въ належитомъ содержано б спрэту Журн. Дап. Апост. 73.

2. *Місце, де переховуються документи і важні папери.*

АРХИДІАКОНСТВО, *рн. Старше дияконство.*

XVIII. Оурядъ архидіаконства єсть рызнѣцу єпспскую ховати Собр. Прип. 72.

АРХИДІЄЦЕЗІЯ, *рж. Дієцезія під зарядом архиєпископовим.*

XVIII. Метрополѣта можеть повелѣти Єпспови, абы тоє заховалъ в своєй діецезыи, что заховуется въ архидіецезыи метрополѣтанской Собр. Прип. 67.

АРХИЄПИСКОПІЯ, *рж.* 1. *Уряд, гідність, достоєнство архиєпископове.*

XVIII. Архиєпспія не єсть чиномъ црковнымъ, но токмо єсть оурядомъ или годностію въ цркви Собр. Прип. 53.

2. *Дієцезія архиєпископова.*

XVII. Өеофанъ, патріарха Іерусалимскій... посвятилъ Іова Борецкого на митрополію Кіевскую, Ісаию Копинского на архиепископію Смоленскую Крон. Полск. 398.

XVIII. Обобранъ на архиепископію чернѣговскую... Антоній Стаховскый Дн. Марк. I, 5.

АРХИЄПИСКОПЪ, *рм.* (гр. ἀρχιεπίσκοπος). *Найвищий єпископ.*

XVI. Өеофілакта арьхиєпскпа болгар'ского Єв. Пѣр. (рк.) 13.

XVII. Стго оца ншго Андреа архіепспа кесаріа каппадокіискіа Тит. 135 (Копист. 1625).—Архиепѣскопове, метрополѣтове, патріархове будутъ отповѣдати Бгу за сщенников Гал. Гр. Розм. 19—19-б (пом. зам. 18).

АРХИЄРЕЙ, *рм. Найвищий ієрей, священник; єпископ.*

XIV. Гсди помози рабу своєму юрью волковичю, создавшему црьквь и олтарь стаго архиерѣя хсва николы ЮРГр. № 4 (1350).

АРХИЄРЕЙСКЫЙ, *прикм. від «архиєрей».*

XVIII. Оутяв единому архиерейскому слузѣ правоє оухо Пам. укр. м. II, 229 (Рк. Тесл.).

АХРИЄРЕЙСТВО, *рн. Єпископство.*

XVII. Єдного тя на архіереvство наставилъ, и годным пастыремъ црковь свою набавилъ Бер. Вірші, 90.

АРХИЄРЕОВЪ, *прикм. Що належить до архиєрея.*

XVIII. Привели его до двора архиєреова Пам. укр. м. II, 229 (Рк. Тесл.).

АРХИКАПЛАНЪ, *рм.* (пол. arcykapłan). *Архиєрей.*

XVII. Отцъ... до єрслімоу архvкаплана радитисѧ пришол Розп. Каз. 256.

АРХИМАНДРИТА, *рм.* (гр. ἀρχιμανδρίτης). *Старший над монастирем.*

XVII. Позволяемъ єму... отцу Өеодосию, архимандритѣ Єлецкому Өеод. Черн. 14 (1689).—Іннокентій Ґизіел, архимандрита Печерскій Рад. Ог. (пр). 8.—Архимандрита Печерскій Іосифъ Тризна з братією зоставали у монастиру печерскомъ Літ. Сам. 27.

XVIII. Потиръ, діскосъ и звѣзда сребропозлащенніе архімандріты Вѣктора РКПЛ, 2. —Іовь Новгородскій... посвяти мя архимандритою на Великіе Луки Гр. Барск. I, 171.

АРХИМАНДРИТОВЪ, *прикм. Що належить до архимандрити.*

XVI. Александро Семашко, подкоморий Володимерский, того врядника Жидичинского небожчика архимандрытова, Саву, до себе принялъ Арх. ЮЗР. I, I, 19 (1570).

АРХИМАНДРИТСКЫЙ, *прикм. від «архимандрита».*

XVIII. Видѣ стая Бца 12 муку архиепископскую, митрополитскую і епископскую, архимандритскую Пам. укр. м. IV, 137 (Яр. Рк).

АРХИМАНДРИТСТВО, -Ц(С)ТВО, *рн. Гідність архимандрити; уряд А.*

XVI. Пильчевский... справца архимандритства Жидичинского Арх. ЮЗР. I, I, 18 (1570).—

Єго милость... тоє архимандритство у пана владыки... отняти мѣлъ ib. 146 (1580). — Уступаючи єму архимандрицство ib. I, VI, 111 (1596).

XVII. Згодне и одностайне зъ посродку капитулы на тоє архимандрицтво велебного отца Захарію Копыстенского... обиралисмо и обираємо Гол. П. М. I, 270 (Ак. 1624).

АРХИМАНДРИТЪ, *рм. Див.* **Архимандрита**.

XV. При том был оць нашь никола архимандритъ печерскии ЮРГр. № 83 (1446).

XVI. Ваша милость отче архимандрыте Арх. ЮЗР. I, VI, 29 (1539).—Прото скоро оный архимандрытъ и тыє чернцы до тебе приедутъ Гол. П. М. I, 3 (1540).

XVII. Подданыхъ монастирскихъ десять забито... и самъ отецъ архимандритъ былъ оу великомъ страху Літ. Льв. 243.

АРХИМАНДРИТЬЯ, *рж. Архимандрицтво.*

XV. Король єго милость далъ єму архимандритью монастыря Печерского въ Кієвѣ Ак. ЗР. I, 143 (1494).

XVI. Старцы того манастыря... мають архимандрита... обрати... и мы, на жаданье ихъ, маємъ тому тую архимандритью дати, кого они оберутъ Сб. Мат. Отд. III, 18 (1522).— Онъ архимандрытью Жидичинскую держалъ Арх. ЮЗР. I, I, 160 (1582).

АРХИМАНДРИЧИЙ, *прикм. від «архимандрита», архимандрицький.*

XVI. Ѣздилъ пресвит. Конст. Григор... до... архимандрита Печерского Кієвского Никифора Тура, упоминаючи єго, абы онъ на себе чинъ архимандричий принялъ Ак. ЗР. IV, 76 (1594).

XVIII. Архимандрыта... заживаєтъ въ службѣ Бжієй мутры, полицы и архимандричого жезла Собр. Прип. 70.

АРХИМАНДРИЧИНЪ, *прикм. від «архимандрита».*

XVI. Врядника архимандрычина не застали Арх. ЮЗР. I, 1, 19 (1570).

АРХИМАНДРІЯ, *рж. Уряд архимандричий, архимандрицтво.*

XVI. И казали єму зъ оного везеня того архимандрита моцно взяти и выпустити и тую архимандрию въ моцъ и справу єму дати Гол. П. М. I, 1 (1540).

XVII. Мы на жаданье ихъ маємъ тую архимандрію дати кого они оберутъ Гол. П. М. I, 270 (Ак. 1624).— Петръ Могила... на архимандрыю Печерскую въступилъ року 1628 Крон. Полск. 400.

АРХИМЫТНИКЪ, *рм. Старший над митниками.*

XVII. До поживанѧ Прстыхъ таинъ маємо прикладъ збавенный Закхеа Архімытника Кн. о Вѣрѣ, 311.

АРХИСАТРАПЪ, *рм. Старший сатрап.*

XVII. Архісатрап' теды, то єст старшій староста Сарваръ... приспѣлъ ажъ и до самого Хрусополѧ Тр. постн. 680.

АРХИСИНАГОГЪ, *рм.* (гр. ἀρχισυνάγωγος). *Первосідальник в юдейській синагозі.*

XVI. Пришоль єдинь от архисинагога (от оучителѧ людоу жидовьского) Єв. Пер. 43.

XVII. Нѣктось пришовъ з дому князя оного архисинакгокга Єв. Реш. 154.

XVIII. То єще Іису глаголющу, приспѣвъ посланецъ до архісінагога, то естъ до кнѧзѧ іаіра Науки парох. 96.

АРХИСТРАТИГЪ, *рм.* (гр. ἀρχιστράτηγος). *Найстарший вож.*

XV. Рече к немоу архистратигъ Михаилъ Чет. 1489, к. 12-б.

АРХИТЕКТОНЪ, *рм.* (гр. ἀρχιτέκτων). *Головний, перший будівник.*

XVI. Поважны и премудры архитектон... воєвник Павел Пам. укр. м. V, 202 (1599).

XVII. Много тамъ Хрстосъ Снъ Бжій, яко неба и земли архитектон наробил крѣсел Рад. Ог. 105.—Самъ тотъ найвышшій будовничій и архитектонъ нбсный Карп. Каз. 36.

XVIII. Бяше же первый здатель великый художникъ и премудрій архитектонъ Гр. Барск. IV, 4.

АРХИТЕКТОРЪ, *рм. Див.* **Архитектонъ**.

XVIII. Архитекторъ первѣє требуєть матеріяловъ С. і Р. 2.

АРХИТЕКТУРА, *рж.* (лат. architectura з гр. ἀρχιτέκτων). 1. *Будівництво.*

XVII. Архітектура: майстерство албо наука около будованя Бер. Лекс. 238.

2. *Будова, уклад.*

XVIII. Архітектура воинская РКПЛ, 57.

АРХИТИПЪ, *рм.* (гр. ἀρχι+τύπος). *Первовзір, первопис.*

XVII. Отозвавшися єднакъ первѣй до старого незопсованого архитупу Грецкого, которого на весь часъ въ рукахъ мѣти не моглемъ Копист. Пал. 448.—Абовѣмъ почесть образови выражанаѧ на архітупъ оходит О обр. 19.—Архітупъ: началный образ' Бер. Лекс. 238.

АРЦЕХЪ, *рм.* (нім. Herzog). *Архикнязь.*

XVIII. Арцехъ земли Сканской Марк. IV, 260 (Ман. Кар. XII).

АРЦИБИСКУПІЙ, *прикм. від «арцибискупъ»* (пол. arcybiskupi).

XVII. Коли выежджалъ (королевичъ Владиславъ) зе Лвова съ камяницѣ арцибискупѣй, Сагайдачный у воротъ стоялъ Літ. Льв. 238.

АРЦИБИСКУПСТВО, *рн.* 1. *Уряд, гідність арцибіскупська.*

2. *Дієцезія арцибіскупова.*

XVII. Въ тим же року 1635 на Св. Михалъ, арцибѣскупъ Гроховскій, на арцибѣскупство въѣхалъ до Львова Літ. Льв. 251.

АРЦИБИСКУПЪ, *рм.* (пол. arcybiskup). *Архиепископ, найвищий біскуп.*

XV. На ту же ночь высла сѧ Володимеръ къ арцибискупу и къ въеводамъ королевымъ Ип. 450 (1152).—Свѣдци были кнѧзь ѧнъ, арцибискупъ львовский ЮРГр. № 47 (1415).

XVI. Арцибискупъ слалъ до короля, его ясности и выправилъ коммисію на намѣстника нашего Ак. ЗР. II, 358 (1539).

XVII. Арцибѣскупъ гнезненскій Літ. Сам. 367.

XVIII. Празно живущимъ геенскій огнь зготованъ и его служителемъ, слугамъ того богатаго града, римскимъ царюмъ, кардиналомъ, арцибѣскупомъ Іер. Мих. 238.

АРЦИГЕТМАНЪ, *рм. Головний, перший гетман.*

XVIII. Надъ всѣми войсками Великороссійскими былъ началнѣйшій вождъ и арцигетманъ, ближній бояринъ...В. Голицинъ Літ. Вел. III, 8.

АРЦИКАПЛАНЪ, *рм.* (пол. arcykapłan). *Найвищий каплан, великий каплан, священик.*

XVII. (Римъ) на тотъ часъ кролевалъ и пановалъ над мѣстами, пред единовладцами и преложоными арцыкапланами О обр. 225.

АРЦИМИНИСТЕРЪ, *рм. Найвища особа в лютеранських і кальвинських зборах.*

XVII. Арциминистрами зборовъ статися Копист. Пал. 1079.—Арциминистер Арій роспуклъсѧ и внутрности з него всѣ вышли Кн. о Вѣрѣ, 28.

АРЦИОФѢРНИКЪ, *рм.* (пол. arcyofiarownik). *Головний жрець, священик, піп.*

XVII. Бунтовники не фолговали тежъ и офѣрникомъ и арциофѣрникомъ Крон. Боб. 213-б.—Арціофѣрникъ римскій Рук. Хрон. 219.

АРЦИПОЖИТЕЧНЫЙ, *прикм.* (пол. arcypożyteczny). *Дуже пожитечний.*

XVIII. Опрочь того ровы копати... палити ведлугъ звичаю всюда вѣдомого и уже практикованого есть рѣчь арципожитечна Укр. Госп. Пор. 73.

АРЦИПѢСКУПЪ, *рм. Див.* **Арцибискупъ**.

XV. Многы дары высла арципискупу Ип. 450 (1152).

XVIII. Арципѣскупи и бѣскупи Пам. укр. м. IV, 327 (Тухл. Рк.).

АРЦУКЪ, *рм.* (нім. Herzog). *Див.* **Арцехъ**.

XVII. Карлъ Густавъ, Божиею милостию король свѣйской... арцукъ естонскій Сборн. Стат. I, 29 (1656).

АРЦѢБѢСКУПЪ, *рм. Див.* **Арцибискупъ**.

XVII. Митрополитъ Кіевскій съ четирма рускими владиками по арцѣбѣскупѣ ґнезненскомъ засѣдалъ бы въ сенатѣ Літ. Сам. 252.

XVIII. Король... назначилъ виконати оную (присягу) арцѣбѣскуповѣ Ґнѣзненскому Вел. Сказ. 104.

АРЧАКЪ, *рм.* (тат. arčak). *Дерев'яна частина сідла, дерев'яна снасть в сідлі.*

XVIII. Арчакъ зъ покровцемъ суконнимъ Літ. Вел. IV, 117.

АРШИНЪ, *рм.* (тур. aršen; блг. аршин). *Міра довгости уживана уві Львові: п'ять четвертий локтя краківського; російська міра довгости.*

XVI. Сукна люнского синего аршинов осмъ Ж. Курб. I, 260 (1585).

АСА(В)УЛА, АСА(В)УЛЪ, *рм.* (тур. jesa(v)ul —помішник, адютант вожа). 1. *Козацький офіцер, адютант отамана.*

XVII. Хмелницкій прислалъ Богунови на ратунокъ Демка асавулу з войскомъ Крон. Полск. 407.—Хмелницкій прислалъ на ратунокъ Богуновѣ Демька своего асаулу Літ. Полск. 16.—Заднѣпрянского войска асаулъ онихъ побралъ Літ. Сам. 121.—При битности Яреми Корсунца, асавула полъку Полътавъского Ак. Полт. Гор. Ур. I, 18 (1665).

XVIII. На Ивана Обѣденка, асаула полкового, нѣякієсь вини зложивши, гвалтовне зъ домовъ ихъ побрали Літ. Вел. II, 164.—Присилалъ Миргородскій асаулу свого полкового Семена Дн. Марк. I, 43.—Пан судія... без повелѣнія вельможностей вашихъ, як здавна поводиться... прислалъ в город нашъ асаула арматного Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 105 (1723).—Енаралніе Асаулы, хорунжій и бунчучній жили при гетману, по перемѣнамъ, для повелѣваемыхъ отъ гетмана дѣлъ ib. 125 (1751).

2. *Сторож (городового магістрату); стражник.*

XVII. А урад, маючи над ними литост, ведлуг ради товариской, наказали-смо асавулум нашим двома киями его скарати Ак. Полт. Гор. Ур. I, 60 (1665).—Асавулъ нашъ... оповѣстив Прот. Полт. С. II, 48-б (1676).

АСА(В)УЛЕЦЪ, *рм.* 1. *Здрібн. від «асавулъ, асаулъ».*

2. *Див.* **Асавулъ**, 2.

XVII. Що-смо позволивши и придавши аса-

вулцов, казали того Хведора поймати Ак. Полт. Гор. Ур. II, 88 (1671).—Послали-смо асаулцовъ туда где живетъ Сергий Прот. Полт. С. I, 129-б (1691).

XVIII. Асавулцю двоpовому, который за розными дилами посилается, дается зъ дворца... чобутъ пара одна Оп. им. Дан. Апост. 250.

АСА(В)УЛИНА, *рж. Асаули жона.*

XVIII. Панiи судiина Лисенкова, асаулина Якубовичева и бунчучная Оболонская, а потомъ полковниця Тютчева и писарка судовая Пиковцева Дн. Хан. 186.—Пна асаулина на мене и на суд полковий написала Кн. Нос. 63.

АСА(В)УЛСТВО, *рн. Асаули гідність; асаули уряд.*

XVII. Панъ Чернякъ зъ заслугъ своихъ за бувшого небощика гетмана, принявши власть єнералного асаулства, а по асаулствѣ вступивши на урядъ полковництва Полтавского, вомѣнилъ тихъ преречонихъ козаковъ за людей посполитихъ Рѣп. Полт. Полк. С. 72 (1700).

XVIII. Избирали кандидатовъ на асаулство полковоє Дн. Хан. 33.

АСАМБЛЕЯ, *рж.* (рос. з фр. assemblée). *Товариське зібрання, вечірка.*

XVIII. Былъ на асамблеи до полночи Журн. Дан. Апост. 113.

АСАФЕТИДА, *рж. Сгуслий сік з рослини* ferula asa-foetida, *дуже смердючий.*

XVIII. Накаждовати асафетидою, которой достане у Жидов аптикаровъ Укр. Госп. Пор. 71.

АСЕКУРАЦІЯ, *рж. Див.* **Ассекурація.**

XVII. На що и асекурацию, на часъ помененый заплаты гропий таковыхъ пѣнязий, паномъ братцтву на себе далъ Арх. ЮЗР. I, XI, 84 (1616).

АСЕКУРОВАТИ, *дс. Див.* **Ассекуровати.**

АСЕСОРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Ассесорскый.**

XVI. Декретъ суду нашого асесорского Арх. ЮЗР. I, VI, 207 (1597).

XVII. Судъ асесорский Арх. ЮЗР. VIII, III, 488 (1601).

АСИСТЕНЦІЯ, *рж. Див.* **Ассистенція.**

XVIII. Въ притомности и асистенцiи всѣхъ стыхъ аггловъ Науки парох. 192.

АСПЕКТЪ, *рм.* (лат. aspectus). *Всякі знаки на прийдуче, віщування, пророкування.*

XVIII. Ку Лохвицѣ путь свой... (Искра) в нещасливий зачалъ аспектъ Вел. Сказ. 200.

АСПИДА, *рж. Див.* **Аспидъ.**

XVII. Памѧтозлобiе бовѣм естъ аспида, гнѣздѧчаѧсѧ в нас Кн. о Вѣрѣ, 313.

АСПИДНЫЙ, *прикм. від «асписъ».*

XV. (Кн. Аньдрѣй) аспидными цатами оукраси (цркві) Ип. 581 (1175).

XVI. Чара аспидна, серебромъ обложена Ак. ЮЗР. II, 124 (1509).

АСПИДЪ, *рм.* (гр. ἀσπίς). *Гаспид, гадюка, отруйна змія.*

XV. Живѧху в немъ аспиды Чет. 1489, к. 4.

XVII. Якъ аспидъ глухій, затикали уши свои Копист. Пал. 779.—Смоки и аспиды и змiи Iоанна в пустынѣ боѧлисѧ Рад. Ог. 165.

XVIII. В колодязѣ... было множество гаду нечистого: аспиди і єхидни Єв. Реш. 326 (1710).—Называет сѧ змием полозъ и гадина і ящоръ толстый і аспид долгій, сердитій, который вѣтру и шумлѣнѧ лѣсного ненавидит, затыкает оуха свои хвостом Пам. укр. м. II, 175 (Рк. Тесл.).

АСПИСОВЫЙ, *прикм. від «аспись».*

XVIII. Крестикъ асписовій Мат. для ист. общ. б. 86 (1752).

АСПИСЪ, *рм.* (гр. ἴασπις). *Мінераль: червоно або жовто забарвлений роговик.*

XVII. Асписъ зеленостю змѣшаный знаменуєтъ несмертелность стыхъ Транкв. Зерц. 70.

XVIII. Прекраснiє палати когдась были отъ мармуру и отъ аспiсу Пелгр. Ип. Виш. 38.

АСПРА, *рж. Дрібна срібна турецька монета (в піастрі 120 аспер).*

XVII. 15 тисячiй аспръ Копист. Пал. 1062.—Патрiархъ не аспръ, але червоныхъ золотыхъ отъ тебе потребуєтъ Ак. ЗР. IV, 209 (1600—1605).

XVIII. Обѣщахуся мя випровадити честно оттуду без утрати единой аспри Гр. Барск. I, 213.

АСПѢСОВЫЙ, *прикм. Див.* **Асписовый.**

XVIII. Доска аспѣсовая чорная Арх. Люб. 25 (1764).

АССЕКУРАЦІЯ, *рж.* (лат. assecuratio). *Забезпечення, убезпечення.*

XVIII. Заходить насъ въ тихъ вашихъ панскихъ ассекурацияхъ и сблѣgахъ нѣякаясь вонтпливость Вел. Сказ. 170.—Дана отъ короля Яна Казѣмѣра... унѣверсалная ассекурація на потвержѣнє добр монастирскихъ Літ. Вел. II, 90.—Привелъ отъ радной старшини ассекурацiи о висилцѣ дерева Дн. Марк. I, 63.

АССЕКУРОВАТИ, *дс.* 1. *Запевняти.*

XVII. При описанной особе ассекуровал я теди, щомъ оному обецал во всемъ ему уистилемъ Кн. Цеху Кр. 7 (1678).

XVIII. Матрони всѣ Полскiе, в той войнѣ подъ арештъ Шведский забраннiе, ассекуруєтъ Витембергъ, же где-колвекъ суть, взаємне

мужамъ своимъ отдани будутъ Вел. Сказ. 141. —Ми тежъ и повторе ассекуруемъ Вашъ-Мосцѣ, Мосцѣ Пану, же Орда и Поляки отъ насъ не заступятъ тя Літ. Вел. II, 33.

2. *Забезпечувати, убезпечувати.*

Карта асекурована, *карта на забезпечення.*

XVIII. Священоіерей Василий... злотих тридцат сповна отдаетъ и карьту асекуровану на себе Оп. ст. кн. 11.

АССЕКУРОВАТИСЯ, *дс. Зобов'язатися.*

XVIII. Онъ (Долбня) ассекуровался писменно зъ своими вѣрителями о долгахъ росправитись предъ судомъ Єнералнимъ Журн. Дан. Апост. 102.

АССЕРЦІЯ, *рж.* (лат. assertio). *Запевнення, твердження.*

XVII. До поприсяженья тоѣ еѣ бѣлоголовской вымученой ассерціи Ак. ЗР. V, 75 (1645).

АССЕСОРІЯ, *рж. Асесорський суд в давній Польщі, суд з королевських достойників і реєнтів, де розглядалися справи про королевські добра і привілеї.*Собр. Прип. 59.

АССЕСОРСКЫЙ, *прикм. від «ассесоръ».*

XVI. А такъ судъ нашъ асессорский... бояръ... отъ... тежаровъ... вольными учынилъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 273 (1596).

АССЕСОРЪ, *рм.* (лат. assessor). *Співсуддя, молодший суддя, що засідав з головним суддею.*

АССИГНАЦІЯ, *рж.* (лат. assignatio). *Папір, що випускав банок; він заступав ув обігу металеві гроші.*

XVIII. Я взялъ ассигнаціями тринадцать тысячъ рублей Арх. Родз. (1798).

АССИСТЕНТЪ, *рм. Чоловік почту, двору, підручник, прибічник.*

XVIII. Потоцкий... прибилъ до Бродовъ... Где слишалъ и от асъсистентовъ своихъ многіе собѣ похвали Вел. Сказ. 5—6.

АССИСТЕНЦІЯ, *рж.* (лат. assisto—я присутн.). 1. *Супровідні особи, оточення.*

XVII Яко бовѣмъ на нбѣ, обокъ маестату Бжго девят чиновъ служачи славят Бга, такъ тоут (обокъ Агнца) обокъ Ха ассистенция в девяти часткахъ Рк. Црк. 9.—Не бываетъ проваженъ з такою помпою, з так великою ассистенціею Хс Спаситель до Іерусалиму, яко проважен был продок его Двдъ Рад. Ог. 1018.—Вся его ассистенціа дванадесятъ четыри сенатори встали зъ креслъ своихъ Дм. Рост. 72.

XVIII. Прибылъ Ясневельможный съ дворомъ своимъ и со всею ассистенціею Діар. Хан. 12.—Потоцкий... з многими и високими собѣ ровними шляхти Полской персонами прибилъ до Бродовъ... зъ тоею жъ своею асъсистенціею ходячи по валахъ... тѣшился велце Вел. Сказ. 6.

2. *Присутність.*

XVII. Давши ку вѣчнои его похвалѣ овый напис: Ассистенціѧ Θеодосіѧ, то ест предстоѧніе Θеодосію Рад. Ог. 75.

АССИСТОВАТИ, *дс.* (пол. asistować з лат. assistere). *Бути коло боку, не відступати, супроводити, служити й помагати в уряді, чинности й обряді.*

XVII. Серафи́ми ассистуйте ей рабски, якъ монархинѣ Дм. Рост. 63.

XVIII. На воздусѣ Цар со аггелскими вои грядетъ взяти душу Матере в руцѣ свои, самъ ей ассестуетъ, в небѣ презентуетъ Укр. Р. Арх. IX, 214—15.—Сенатори же егда ассистують ему (дожеві), тогда вь червленнихь, егда же ни, то вь черних (шатах) Гр. Барск. I, 162.

АСТАРЪ, *рм.* (пер.—тур. astar—підбійка Кр.).

XVIII. Полштука астару мамсъ бѣлий на кафтанъ Кн. Мѣск. Полт. 130 (1717).

АСТЕРІЯ, *рж.* (італ. osteria). *Шинок, корчма подорожня, заїзд.*

XVIII. О другой годинѣ по полудню гуляли в астеріи Діар. Хан. 25.

АСТРОЛАТРЪ, *рм.* (гр. ἀστήρ—звізда, зоря; λατρεύω—служу за гроші).

XVII. Я бымъ тыжъ о астролатрах кролехъ промовил,... хотѣл бымъ... обяснити. С котрого мудрцѣ оные родзаю пошли якъ Иродова окрутеньства штоучне оушли. Якъ они Виѳлеемъ и Вертепъ навѣдили Бер. Вірші, 77.

АСТРОЛ(І)ОҐИЦКЫЙ, *прикм. від «астрольоґія».*

XVII. Еднакъ астролоґицких забобоновъ не откинул Гал. М. Пр. 370.

АСТРОЛ(І)ОҐІЯ, *рж.* (гр. ἀστρολογία). *Середньовічна наука: умітність з зір віщувати долю людську; наука про вплив зір на людину і її долю.*

XVII. Незвычайную дорогу торовала, бѣгъ своуй ведлугъ астролокгіи отмѣнивши, астролокгувъ бгомысльными оучинивши Бер. Вірші, 79.

АСТРОЛІОҐЪ, *рм.* (гр. ἀστρολόγος). *Дослідник впливу зір на долю і справи людські.*

XVII. Такое пророчество... зоставивъ... великий астроліогъ Єв. Реш. 246-б.—Астроліогъ бѣгъ слчный в зодіацѣ знаетъ Тит. 297 (Εὐχαριστήριον, 1632).

АСТРОЛІОДЗСКЫЙ, *прикм. Див.* **Астроліоґицкый.**

XVII. Три учоные и барзо бѣглые в науцѣ звѣздочетской або астроліодзской Єв. Реш. 246.

АСТРОЛОҐЪ, *рм. Див.* **Астроліоґъ.**

XVII. Звѣздословъ, или Астролоґъ: практыкаръ, также: звѣздозорца, звѣздаръ Бер. Лекс. 45.

АСТРОНОМІЯ, *рж.* (гр. ἀστρονομία). *Наука про небесні тіла, звіздарство.*

XVII. Павелъ чернецъ умѣючий астрономию Крон. Боб. 344-б.—Волхвовъ оныхъ чары і астрономіи Лѣк. на осп. ум. 4.

АСТРОНОМСКЫЙ, *прикм. від «астрономъ».*

XVII. Милѧ астрономскаа кроков 4 Бер. Лекс. 112.

АСТРОНОМЪ, *рм.* (гр. ἀστρονόμος). *Що займається астрономією, досліджує тіла небесні, спостерігає неба, звіздарь.*

XVII. Звѣздозаконникъ или астроном Бер. Лекс. 44.—Дометианъ... выгналъ... астрономовъ и математиковъ Крон. Боб. 252-б.—Вдался там за доктора, и в науках звѣздарских, ажъ ся за знаменитого астронома быти розславилъ Ал. Печ. 165.

АСФОДЕЛЮСЪ, *рм.* (гр. ἀσφόδελος). *Зілля. Ledum palustre.*

XVIII. Зѣлля асфоделюсъ, то єсть злотоголовъ або иначей, якъ зовуть багно Укр. Госп. Пор. 72.

АТАКОВАНЬЕ, *рн. Напад; штурм.*

XVIII. Подъ часъ того атакованя Очакова Сб. Лѣт. 68 (Кр. оп. Млр.).

АТАКЪ, *зл. Див.* **А такъ.**

XVII. Атакъ поневаж тоє село здавна вже з наданя на монастир Прот. Полт. С. II, 119 (1684).

АТАМАННЯ,—НЬЯ,-НІЯ, *рж. Збірне: атамани, старшина.*

XVII. Атаманьѣ куренной и всему войску Ак. ЗР. V, 122 (1669).—Два днѣ радилися тилко сами атаманья Эварн. Источн. I, 314 (1691).—Теды не тилко вы атаманья и войти... сурового не уйдете караня Мат. Ист. ЮР. 19 (1694).

XVIII. Абысь вашмость... приказалъ всей полковой и сотенной старшинѣ, такожъ атаманнѣ и всему полку вашмостинного товариству Унів. Дан. Апост. 120.—За совѣтомъ Кошового и всеи атаманнѣ курѣнной, віехалъ Хмелницкий зъ своимъ товариствомъ зъ Сѣчи Вел. Сказ. 25.

АТАМАНОВАТИ, *дс. Бути атаманом, бути на уряді атамана, в ролі атамана.*

XVIII. Когда князій ґрунтъ на монастир данный окопувано, онъ (Андрѣй) атаманувалъ у Волшанцѣ Ак. Мг. м. 321-б.

АТАМАНСКЫЙ, *прикм. від «атаманъ».*

XVII. Я... не своволне на том пляцу живу, але за позволеннем атаманским и войтовским Ак. Полт. Гор. Ур. 1, 20 (1665).

XVIII. З трохъ солодовенъ: пана Левенцевой, атаманской и войтовой в Полтавѣ наратушъ не бѣралось Мат. Полт. Полк. II, 42 (1722).

АТАМАНСТВО, *рн. Уряд, гідність атамана.*

XVII. За атаманства Олешъка Кованки... сыя книга создашася Ак. Полт. Гор. Ур. III, 1 (1672).

XVIII. У Андрѣя Донця имѣєтъся... унѣверсалъ на уряд атаманства манастирского Кн. Нос. 14-б.—Дацѣй пріехалъ зъ писмомъ громаднимъ на атаманство лукомское Дн. Марк. I, 70.

АТАМАНЪ, *рм.* (татар. атаман; ата—батько, таман—тьма (10000) війська). *Старший.*

А. городовый, *старший над городом.*

XVII. Романъ Дубовикъ, атаман городовый Кн. Цеху Кр. 3 (1662).—Ознаймуємъ симъ нашымъ писанємъ... атаманови городовому з товариством Мат. Ист. ЮР. 2 (1667).

XVIII. Василь Желѣзнякъ, атаманъ городовий Новомлинский С. і Р. 198.

А. кошовый, *старший над кошем.*

XVIII. Хм. зъ атаманнєю курѣнною знову зийшлися до атамана кошового Вел. Сказ. 30.

А. куринный, *старший над куренем.*

XVII. Демянъ Зиновичъ на тотъ часъ атаманъ куринный Ак. Нѣж. Маг. 39.

А. наказный, *заступник атамана.*

XVII. Я... послал наказного атамана того (Ивана) збороняти Прот. Полт. С. II, 256 (1694).

А. рыбалский, *старший над рибалками.*

XVIII. Опредѣливъ атамана рибалского для полову рибы... отъехалъ Дн. Хан. 491.—При томъ стану (рыбном) атаманъ Павло Таран Оп. им. Дан. Апост. 275.

А. сѣлскый, *старший над селом.*

XVII. Я... повѣривши на слово Ємченковой господынѣ отдала єй тоє плаття з мѣхомъ, оповѣстившись атамановѣ сѣлскому и людѣмъ добримъ Ак. Полт. С. 427.

А. тесельскый, *старший над теслями.*

XVI. Коли межи себе посварат ся (теслі), тотже атаман теселский ихъ судити маєт Арх. ЮЗР. VII, I, 171 (1552).

АТГЕРЕНТЪ, *рм.* (лат. adhaereo, прич. adhaerens). *Прихильник, сторонник, зволінник, приятель.*

XVIII. Виговскій... до полковниковъ, атгерентовъ своихъ, писалъ Вел. Сказ. 202.

АТЕИЗМЪ, *рм. Заперечення існування Бога, невизнання Бога* (з гр. ἄθεος—безбожний).

XVI. И до жыдовъства, альбо и до атеизму удаютъ Антир. 665.

АТЕИСТА, *рм.* (гр. ἄθεος). *Що не вірить в існування Бога, не визнає його, безбожник.*

XVI. Были (Арыяни, новокръщенъцы, атеисты и иные розъные) геретыки Берест. соб. 324.—Былъ противникъ веры не только Рымское, але и Греческое, згола геретикъ, атеиста, епикурчикъ Антир. 895.

АТЕНЧИКЪ, *рм. Мешканець Атен.*

XVI. Апслъ Павел мовит до Атенчиков Катех. а. вызн. в. 134-б.

XVII. Хвалебна была Атенчиков оустава Рад. Ог. 216.

АТЕСТАЦІЙНЫЙ, *прикм. Посвідний.*

XVII. Мы дигнитатори урядники земскіе и кгродские... которые з тое атестацыи подписали, ознаймуемы тымъ нашимъ атестаційнымъ листомъ Гол. П. М. I, 298 (1627).

АТЕСТАЦІЯ, *ржс.* (лат. attestatio). *Посвідчення, посвідка.*

XVII. Теды с Петровец такая атестация подана, написанная при Козмѣ Семеновичу атаману Петровском, и при многих особахъ: в подойзреню Харко Москаленко зостает: в Павла Соболенка подсвинка взял и лицем вернул, за що и каранъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 128 (1668).—Мы... дали слушний выводъ и атестацію Прот. Полт. С. II, 29 (1676).—Пред нас Уряд Городовый Полтавский принесена от уряду Кишѣнского виписанная атестація, которая таковий в собѣ текстъ маетъ Кн. Мѣск. Полт. 13 (1692).

·АТЛАСНЫЙ, АТЛАСОВЫЙ, *прикм. від «атласъ»: з гладкої шовкової матерії.*

XVII. Жупанъ зеленый атласовый з кгузами Арх. ЮЗР. III, IV, 67 (1649).—Первии (стихар) атласний бѣлий Прот. Полт. С. II, 3 (1675).—Жупанъ червоний атъласовий Прот. Полт. С. II, 129 (1676).—Материи атласовой шкарлатной Тест. Ад. 169.

XVIII. Рызъ пара атласовых вишневих РКПЛ, 32.—Третѣй (пояс) атласовій великой руки Быт. млр. обст. 353.

Див. **Гатласный.**

·АТЛАСЪ, *рм.* (тур. atlas—гладкий). *Ґатунок гладкої шовкової матерії.*

XVIII. Купилемъ атласу блакитного... китайского аршинъ... 8 Дн. Марк. II, 244.

Див. **Гатласъ.**

·АТЛЯСЪ, *рм.* (гр. ἄτλας). *Збір географічних мап.*

XVIII. Василь Томара позичив у мене атлясъ на время Дн. Марк. I, 248.

АТО, *зл.* (а+то). *А ото, а власне.*

XVII. Стала угода промеж Гарасимом а Романом, а то в том способѣ Прот. Полт. С. II, 1-б (1673).—Аже тежъ на спаціях главъ... не положилося: ато мало що потребно Єв. Реш. 2-б.

·АТОВНЫЙ, *прикм.?* (пер.—тур. ахтä, ahta) Розчинений (Кр.).

XVIII. А привезли оттол: атовного чабака 1000 за 1 руб. 80 к. Дн. Марк. IV, 190.

АТОЖЪ, *присл. Ось.*

XVII. Атож тут: не о ком иншом, єно о самых простачках... мовит гдь Єв. Реш. 2.—Атож тут кождый... человѣкъ... может зрозумѣти ib. 11.

АТОЛИ, *гл.* (пол. atoli). *Одначе, мимо того.*

XVI. Не дочекавшися пиякого росказанья в. м., атоли вижу, же ся намъ часъ назначеный дороги нашей приближаетъ Хр. Фил. Апокр. 1067.

АТТАКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «аттаковати».*

АТТАКОВАТИ, *дс.* (фр. attaquer). *Напасти, штурмувати, добувати.*

XVIII. Король теж Полскій... стороною рушилъ под Дугласа, хотячи его чрез Вислу увидѣти... и якъ би его тамъ аттаковати Вел. Сказ. 142.—О намѣреніи Шведскомъ аттаковати Ґданскъ ib. 146.

АТЬ, *зл. Нехай, хай.*

XV. Видиши, кнѧже, людье възвыли, псли, ать блюдуть Всеслава Ип. 160 (1068).—Новагорода не березѣта, ать сѣдѧть сами о своеи силѣ ib. 308 (1140).—Начаша сѧ просити, Черниии Клобуци оу Мьстислава на передъ, ать соглѧдаемь, княже, велика ли рать ib. 517 (1162).

АТЮТАНТЪ, *рм.* (фр. adjutant). *Помішник у військовій службі, офіцер під рукою старшого, щоб подавати його розкази.*

XVIII. До генераловъ присланъ з поздравленіемъ Ушаковъ атютантъ его Дн. Марк. I, 329.

АУДИТОРЪ, *рм* 1. *Див.* **Авдиторъ.**

2. *Слухач.*

XVIII. Въ градѣ львовѣ, бывшого тотъ часъ аудитора фѣлозофѣи р. б. 1783 и на розныхъ мѣсцяхъ зостаючого Укр. Р. Арх. X, 293.

АУТЕНТЫЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Автентычный.**

XVII. Позовъ головный трибуналский Любелский аутентычный однеслъ до села и замочку Несвича Пал. Изб. I, 16 (1663).

АФЕДРОНЪ, *рм.* (гр. ἀφεδρών). 1. *Дупельце, відхідник.*

XVII. Всяко еже входитъ въ оуста, въ чрево вмѣщается и афедроном' исходит' Гал. М. Пр. 236.

XVIII. Когда держить фебра, то наварить чорнобѣлю... то вийдеть въраcаньемъ илы афедроном Млр. дом. лѣч. 52.

2. *Виходок.*

XVIII. Въ вся афедроны проходитъ вода Гр. Барск. II, 58.—Въ поварни и въ афедронахъ обрѣтается вода текущая ib. 96.

АФЕКТАЦІЯ, *рж.* (лат. affectatio). *Жадання, прагнення.*

XVII. Абы было принято и до книгъ нинешънихъ кгродскихъ Луцъких вписано (просили), што на афекътацию свою отрымали Гол. П. М. II, 294 (П. Мог. 1644).—Листъ купный на афектацию его милости пна судиѣ от слова до слова до книг мѣских стародубовскихъ принятъ Акт. Старод. кн. 63.

АФЕКТОВАТИ, *дс.* (лат. affectare). *Жадати.*

XVII. Зъ того листу господина отца архиепископа зрозумѣвши чого аффектуєтъ и о што проситъ Гол. П. М. I, 308 (Ап. Ап. 1628).

XVIII. И мы вдячни будучи велце, декляровалисмо вамъ... такую нашу ласку и респектъ, якои бисте тилко отъ насъ аффектовали и вожделѣли Вел. Сказ. 15.—Аффектуючая сторона въ потомние часи для... певности сіе письмо до рукъ своихъ отримала Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 83 (1710).

АФЕКТЪ, *рм.* (лат. affectus). 1. *Зворушення, пристрасть, запал, серце.*

XVI. Безстрастіе—нетерплене, незневолене от афектовъ Зиз. Лекс. 94.—Отецъ Иосифъ, афектомъ порушоный, началъ тыкати братию и зневажати Арх. ЮЗР. I, XI, 109 (1599).

XVII. Движеніе сръдечное: порушене сердечное *а*ффектъ Бер. Лекс. 211.—Милостынѧ... оускромлѧєтъ аффектъ запалчивости Єв. Вил. 35.—Лепак за подушченем покусы якой або злим аффектом унесеный грѣшит Кн. Рож. 49.—От телесныхъ афектовъ и намѣтностій отлучене быти повѣдаю Смотр. Каз. 34.—Кнжа... жадного афекту напротивко (тебе) не мѣючи... взовет тебе до себе Жив. Св. 171-б.

2. *Почуття, почування; настрій, успособлення.*

XVII. Аффектъ мой к отцу стому добрый Тит. 113 (Копист. 1625). — Але еднакъ хотѧчи з повинности нашеѣ архіерейскоѣ болшій и горѧчшій аффектъ в срдцахъ вашихъ ку отправованю повѣренного собѣ от Бга оурѧду взбудити ib. 324 (П. Мог. Уч. Єв. 1637).—Постъ оусмирѧєтъ аффектъ пожадливости Єв. Калл. 67.—Марцинъ Ясинъский... нехуть ее (малжонки) кгды услышалъ и обачылъ доперо жъ спатъ южъ в собе афектъ злый и заятреный на выконанье злого учынъку маючы заразомъ ее чеканомъ... въ голову ударилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 600 (1644).—Что ж естъ волѧ члческаѧ если не вождъ всѣх аффектовъ и смыслов члческихъ? Рад. Він. 108.—Тыи сут власности... з которых познати аффектъ або срдце бжие ку нам Кн. Рож. 140-б.

XVIII. О всѣхъ полскихъ афектахъ добре вивѣдавшися Літ. Вел. II, 232.—(Мазепа) писалъ... обширній листъ до войска Низового Запорожского, дякуючи ему за добрій афектъ ку собѣ ib. III, 59.

3. *Прихильність, симпатія.*

XVII. Новымъ аффектом, поневолничым, але сыновскимъ отцу нбсному (члкъ маетъ) служити Карп. Каз. 3.

XVIII. Ликги з Олендерами и афектовъ ихъ на вѣки Прусакъ отректися мѣетъ Вел. Сказ. 130.—(Хмелницкій) мало не всѣхъ народовъ до себе аффектъ наверпулъ, Літ. Вел. IV, 34.—Однакъ съ природного своего къ отчизнѣ афекту запевную вамъ потѣху предлагаю ib. 61.

АФОРИЗМЪ. *рм.* (гр. ἀφόρισμα). *Правило, здання висловлене в кількох словах.*

XVII. Посполитый то ест афоризм: к т согрѣшил, той и покутуєтъ Гал. М. Пр. 269.

АФРИКАНСКЫЙ, АФРИЦКЫЙ, *прикм. від «Африка».*

XVII. Воинъ з Карѳагены, мѣста Африканскаго Гал. Кл. Раз. 484.—Африцкій волъ Рук. Хрон. 303.

АФФЕКТЪ, *рм. Див.* **Афектъ.**

АХАТЕСЪ, *рм.* (гр. ἀχάτης). *Камінь, зложений з ріжних відмін кварцу.*

XVII. Пиррусъ царъ мѣл перстень, в котором былъ ахатес камень вправленый Рад. Ог. 789.

АХТАИКЪ, *рм.* (гр. ὀκτώηχος). *Див.* **Охтаикъ.**

XVI. Ахтаики два Гол. П. М. I, 10 (Оп. 1554).

АХТАИЧНЫЙ, *прикм. від «ахтаикъ».*

XVI. Въ вѣликий постъ канонъ ахтаичьный по вся дни пѣти Арх. ЮЗР. I, VII, 6 (Письмо Кимб.).

АХЪ, *недосл.* 1. *Вираз смутку.*

XV. Церковъ Восточная набоженства Греческого и Руского, которая (ахъ!) нѣкгдысь, черезъ часъ долгій, въ нѣякой разности и въ расколѣ вѣры... хвѣялася... приведена есть до единости Ак. ЗР. I, 56 (1443).

XVII. Реклъ Іезекіиль: ахъ, ахъ, Гсди Бже мой Крон. Боб. 137.

2. *Вираз довади, жалю на кого.*

XVIII. Начиталемъ слово; и гдѣ оно ест, ах запамяталемъ Клим. Вірші, 162.

3. *Вираз перестраху.*

XVIII. «Ох» і «ах» вопіютъ Пам. укр. м. IV, 145 (Яр. Рк.).

АЧЕ, *зл. Див.* **Ачъ.**

XV. Аче не любо ти а ворочюсѧ дому моему Ип. 263 (1110).—Аче по тѧ и прислета братя, не ѣзди к нима ib. 328 (1146).

АЧЕЙ, *зл.* 1. *Може.*

XVI. Нехай осыплю гноемь (смоковницу) ачей пакь оуродит плодь Єв. Пер. 55.—Ждѣте собе: ачей самъ его милость панъ над'едеть Кн. Гродск. Луцк. 65 (1564).

XVII. Не вонтплю теды, же ся ачей на то жаснеть и васъ понехаеть Ак. ЮЗР. II, 30 (1604).

XVIII. Ачей буду потугою, а въ москаля заслугою Довг. 96.—Єстъ бо он млсрдный и побожный, члвкъ добрый, а чей он нам отпустит Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).—Мыслил собѣ цръ, ачей сѧ опамѧтает знову на свою вѣру ib. VI, 133 (Рк. Тесл.).—Ачей придешъ до розуму и всего того перестанешъ Літ. Вел. II, 34.—Тым я собѣ чести не утрачу, а ласки ачей набуду Ал. Тиш. 39.

2. *Чи ж, або ж, хіба.*

XVI. Ачей одна щасливая годына все то справити можетъ, чого килька летъ не дали Антир. 973.

XVIII. Ачей естъ грѣхъ, коли плачеме умерлыхъ братю нашихъ отцевъ, снвъ, роду, пріятелевъ Поуч. Няг. 156.

АЧЕСЬ, *зл. Хоч зараз.*

XV. Аще бы Левъ и людье мои сде былѣ вси, то оуразъ велии быша земли сеи оучинилѣ и град съ ачесь приѧтъ бы былъ Ип. 823 (1254).

АЧЕТЬ, *зл. Хоч.*

XV. Се вамъ оставливаю Къстѧжка, моужа своего, ачеть ваи таи к собѣ. а самъ ѣха Коурьскоу Ип. 328 (1146).

АЧИ, *зл.* 1. *Може, чи не.*

XV. Кнже! не стрѧпай, ѣди вборзѣ, Всеволодичь бо недобрѣ жилъ съ оцмъ твоимъ и с тобою; ачи что замыслить лихое? Ип. 522 (1164).

2. *Хіба.*

XVI. Мовили (апостолы) межи собою: ачи сердце наше не розгоровалосѧ в нась, коли мовил намъ на поути Єв. Пер. 77.

АЧКОЛВЕ, АЧКОЛВЕКЪ, АЧКОЛВѢКЪ, *зл.* (пол. стар. aczkolwie; aczkolwiek). *Хоч, принаймні.*

XVI. Всякіи рѣчи цнотливыхъ справъ... ачъ-колве заплату знаменитую... пріймують Ак. ЗР. II, 143 (1522).—Ачколвек тых озер не маем на листех и привилеях наших меновите описаных, але на то маем довод слушный, иж то суть озера волостныи имѣнья нашого Вишенского Арх. ЮЗР. I, VI, 41 (1545).

XVII. Ачъ колвек и инъшими разы воевали... вавилоняне Єв. Реш. 197.—Александер... мѣлъ сыновъ двохъ Гиркана и Аристовула ачъ колвекъ былъ старший Гирканъ Крон. Боб. 140.—Ачколвек я самъ не видѣл: вшакже шомъ от них слышал тое-м оповидѣл Бер. Вірші, 77.—Ачколвѣк и въ выкладѣ того имени «кvфа» барзѣй бымъ волѣлъ вѣру дати двомъ, або тромъ старожитнымъ свѣдкомъ... нѣжли всѣмъ отступникомъ Копист. Пал. 381.

АЧЪ, *зл.* (пол. acz). 1. *Хоч.*

XIV. Ачъ подлугъ часовъ розныхъ обычаи и учинки человѣчи измѣнны... а про тожъ мы... узнали есьмо Ак. ЗР. I, 2 (1347).

XV. Отъ жалобы, ачь много къ ней прислухаеть, одно паметное имѣеть быть Ак. ЗР. I, 40 (1420).

XVI. Ачъ засѣданѧ и намовы чинили, але ничого не завирали шест мѣсяцей Ист. о разб. Флор. соб. 440.—Теды (бчолы) вылѧгут троутнѧ, которій потом ач много шумит, але жадного пожитку им не оучинит, толко всю працу их выист Пам. укр. м. V, 215 (1599).

XVII. Стый Тихонъ был з родичовъ ач убогих, але благочестивых Жит. Св. 436-б.—Вѣра отдѣлне взятая, ачь слушне называется фундаментомъ усправедливенья и вшелякихъ цнотъ, лечъ церкви фундаментомъ вѣра не есть власне Копист. Пал. 377.

2. *Принаймні, хоч.*

XV. А тотъ неприятель господара нашого, ачъ хотя на тотъ часъ съ тобою въ прыязни мѣшкаетъ, а твоя милость можешъ и самъ по немъ вѣдати, каковоѣ онъ высокоѣ мысли есть Ак. ЗР. I, 210 (1500).

XVI. Ач то рад вижу, же Ваша Милост рачишъ миловат жону Arch. Sang. VII, 96 (1566).—Другіе ачъ признають, же поправа была потребна Хр. Фил. Апокр. 1186.

XVII. Зъ немалымъ своимъ жалемъ закололь (дочку) на жертву Богови Дм. Рост. 36.

АШПУРСКЫЙ, *прикм. Ауґсбурський.*

XVIII. Штофа на пукляхъ, ашпурской работы, болѣе цеховой кварты, зъ накривкою, зъ середины вызлоченая, сребреная Быт. млр. обст. 343.—Лямпъ три... ашпурскои работы Дѣло о реп. Ак. 15.

АЩО (пол. aсо). *Нехай.*

XVII. Ащо мовит: зимѣ: тоест: ижбы вас не найшов ден той озяблых Єв. Реш. 14.

АѲЕИСТА, АѲЕЙ, *рм. Див.* **Атеиста.**

XVII. Не могли зраховати трохъ персонъ Бзскихъ аѳеи, бо мовили: же немашъ жаднои персоны Бзскои Гал. Кл. Раз. 211.—Не маючи Бга правдивого, сталисѧ аѳеистами безбожными Гал. М. Пр. 49.

АѲЕКТЪ, *рм. Див.* **Афектъ.**

XVII. Мы тот же аѳектъ и тоєж прагнене мѣли Карп. Наука 136.

Б

БА, *недосл.* 1. *Навіть, ще і, ще до того.*

XVII. Въ другомъ способѣ смѣшный, ба и подступный єстъ отступникъ Копист. Пал. 593.—Што имъ самимъ ку ганьбѣ и соромотѣ, ба и ку грѣховѣ быти могло ib. 1056.—Вечерѧ у царей, кнѧзей и инших богатыровъ сего свѣта, ба и у найубожшаго члка звыкла бывати по скончeню днѧ Рад. Він. 1359.—Црковъ Всходнѧѧ Грецкаѧ. ба, и Римскаѧ единым предтым любве Хвой звѧзком споєнаѧ Кн. о Вѣрѣ, 229.

XVIII. И той с пекла родом: ба єще три милѣ зза пекла Клим. Прип. 219.—Бувал и я колис мовний, ба колис и мудримъ Укр. Р. Арх. IX, 70.

2. *Навпаки, власне, ото ж.*

XVIII. Христос воскрес, ба, правда, народився не дивуйтеся, п(анове), щом помилився Укр. Р. Арх. IX, 54.—Христосъ мовитъ: прячте собѣ иманіе на небесѣхъ, а мамонъ мовитъ: ба, на земли Поуч. Няг. 94.

3. *Ну, ото ж.*

XVIII. Ба би(й)мося из нею, поки нас тут стане Вірші Різдв. 139.—Ба! на что жъ ты полнялъ крила Сковор. 234.

БАБА, *рж.* 1. *Заміжня жінка, мужатка, невіста.*

XV. Бѣ бо баба ходѧщи и коупѧщи корълмлю потаи въ градѣ Вѧднѣ приносѧщи Ип. 837 (1258).—Прилоучи же сѧ сице, за грѣхы, загорѣтис Холмови от оканьныя бабы ib. 841 (1259).

XVII. Посполите мовѧт: смѣлшаѧ далеко баба за стѣною, нежели рыцеръ в полю Рад. Ог. 537.—Михаилъ... якъ баба былъ не дбаючи ни о що Крон. Боб. 372-б.

2. *Стара жінка.*

XVII. Господинѣ моей бабѣ кон сивый Прот. Полт. С. II, 98-б (1682).

XVIII. Бувъ собѣ дѣдъ та баба Клим. Прип. 202.

3. *Літня жінка: наймичка, робітниця.*

XVIII. Бабѣ, что смотала моточки бавелняніє... далъ 30 к. Ризн. Соф. Кп. 128-б.

4. *Батькова або материна мати, бабуся, бабуня.*

XV. И мониста великая золотая бабы своєи и матери своєи все полья и розъсла милстню по всеи земли Ип. 914 (1288).

XVII. Житіе стой... княгини роской Олги... бабы стого... Володимера Жит. Св. 517.—Унукъ оной... говорилъ Настѣ: за що ты, бабо, бьєшъ чоловѣка Прот. Полт. С. I, 14 (1683).

5. *Знахарка, ворожка, чарівниця.*

XVII. Пани.. по розних местцах до бабъ и людей розных для розмаитых трутизн посилала Арх. ЮЗР. VIII, III, 427 (1602).

XVIII. Котры' члкъ... бабъ ворожокъ требуєтъ:—То' писани' стых ввес закон преч ницуєтъ. Не велит бо Гсдь Бгъ бабам вѣровати Клим. Вірші, 70.—Оудаваняся до бабъ чаровнѣцъ... и инныхъ забобоновъ выстерегалися Собр. Прип. 104.

6. *Баба, що діти від поліжниць приймає, повитуха.*

XV. Анна оуспытала бабы рекучи што єсми родила Чет. 1489, к. 16.

XVII. Розказалъ (фараонъ) бабамъ, которые жидовскіе дѣти отъ положницъ пріймовали, абы каждое дитя мужеского полу забивали Рук. Хрон. 38.—Фараонъ росказалъ бабамъ єврейскимъ, ґды оуродитъсѧ снъ єврейскій, жебы его забили, а ґды оуродитъсѧ цорка, жебы єи живили Гал. Кл. Раз. 349.

XVIII. Двѣ бабѣ, которіе дѣти бирали от Жыдовокъ Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).—Бабѣ дитячой даны 50 к. Дн. Хан. 119.

Баба пупорѣзна, *акушерка, повитуха.*

XVII. Семениха... била бабою пупорѣзною Прот. Полт. С. I, 156-б (1693).

БАБАКЪ, *рм. Зоол.* Arctomys bobac.

XVIII. Медведѣ и бабаки и знову жъ куницы Клим. Вірші, 13.

БАБАНАРІЯ, *рж. Бабинець, присінок церковний.*

XVI. Єще же и другое оклеветаніе неправедно глаголюще, яко «митрополитъ сотвори ставропигію во бабанаріи» Ак. ЗР. IV, 45 (1592).

БАБАСЯ, *рж. Здрібніло-пестл. від «баба».*

XVIII. Бабасю щебетухо, бачу низко ся хиляеш Укр. Р. Арх. IX, 66.

БАБИКОВЫЙ, *прикм.?*

XVIII. (Сподница) четвертая бабиковая зеленая Мат. Ист. ЮР. 82 (1744).

БАБИНЕЦЬ, *рм. Церковний присінок, де баби стають.*

XVII. Хотелъ привитать в присенку костельномъ то есть в бабинцу Кн. Гродск. Луцк. 736 (1639).—Казалъ передние двери до церкви з притвору, алиасъ бабинъца выбить, а выбивъши до бабинъца, а не могучи в самую церковъ дверми добытисе, зходами до церковъки алъбо капличъки под звонищею вшедши, тамъ другими дверми на хоръ вошли Арх. ЮЗР. I, VI, 752 (1639).

XVIII. Той привилей маютъ... дахи црквей, двери, окна, закристія, звонница, бабинецъ Собр. Прип. 106.

БАБИНЪ, *прикм. Що належить або тичеться до баби.*

XVII. Великая же тетка глется сестра дѣдная или бабиная Тр. П. М. 373.

XVIII. Зачавъ вдовжъ стъ урочища бабиной могили до заору куреня мелниковского Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 233 (1767—8).—Хорошъ якъ бабинъ Ярошъ Клим. Прип. 251.

БАБИТИ, *дс. Приймати діти; трудитися акушерством.*

XVIII. Пойдете бабити до Жыдовокъ Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).

БАБИЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Бобичный.**

XVIII. (Кораль)... стерти съ водкою бабичною, на ночъ питъ Млр. дом. лѣч. 28.

БАБІЙ, *прикм. Що тичеться баби, бабам властивий, до бабів належний.*

XVII. Хрисостом... штрофуючи и нарѣкаючи на шепты и ворожки бабѣи над болными мовить О обр. 78.—Бавятся забобонами, оным вѣруют, яко то бабѣм шептам, выливаню воску и олови Тр. П. М. 907.

БАБКА, *рж.* 1. *Здр. від «баба».*

XVII. Абы юж учынил шпиталным бабкам мѣсце на зиму на предмѣстю Арх. ЮЗР. I, XI, 205 (1656).

2. *Мати, баба і прабаба материна або батькова, бабуся, бабуня.*

XVI. Зъ ее милостю панею Загоровскою бабкою своею оттоль з Земна, з маткою своею въ домъ ее до Клеваня єхала Арх. ЮЗР. I, I, 70 (1577).

XVII. Никто же можетъ пояти в жену себѣ внучку жены своея, сієстъ бабку и внучку Тр. П. М. 269.—Никтоже можетъ пояти в жену правнучку жены своея, сієстъ бабку и правнучку єя. Никтоже можетъ пояти себѣ в жену праправнучку жены своея, сієстъ бабку и праправнучку ib. 370.—Бабка образы на головѣ нщей клала Крон. Боб. 360.

3. *Повитуха, пупорізна баба.*

XVII. Химка Семениха... Мартишиной дитинѣ бабкою була Прот. Полт. С. I, 127-б (1691).

4. *Рід гриба:* Boletus scaber.

XVII. Только грибовъ а бабковъ въ лете вельми много было зродило Кул. Мат. I, 83 (1604).

5. *Ніжка або стовпчик в ослоні.*

XVIII. Андрѣй... взял валящую з... ослона бабку; Степанъ... ослоновою бабкою его Івана ударылъ по головѣ Прот. Полт. С. III, 26-б (1747).

6. *Невеличке ковадло.*

XVIII. Молоток з бабкою Арх. Вид. м. 68 (1754).

7. *Дрібна монета, гаріль.*

XVIII. Такъ мовивъ и Василій, коли уздрѣвъ и богатыи, што ся постятъ и чинятъ молитву и за грѣхы стогнутъ, а убогымъ нѣ одну бабку не дали Поуч. Няг. 126.

8. *Комаха:* Coccinella.

XVIII. Діявол... дерзнулъ... потворити... мыши, бабки и мухи и комарѣ Клим. Вірші, 156.

9. *Росл.* Plantago.

XVII. Троскотъ: посполите всѧкое зѣле... а иногды выкладаетъсѧ подорожник, язичокъ, бабка Бер. Лекс. 173.

БАБКУВАТЫЙ, прикм. *До баби подібний.*

XVIII. На твари бабковатъ Арх. Сул. ц. 132.

БАБУСЯ, *рж. Здрібніло-пестл. від «баба».*

XVII. З вторую бабусею... старое Юсипкою Прот Полт. С. II, 259-б (1694).

XVIII. О витайте, бабусю щебетухо Укр.-Р. Арх. IX, 66.

БАБЯКЪ, *рм. Бабій, ледащо.*

XVII. То видишь ижъ тая хула на отшедшихъ во пустыню, или въ горы, не Златоустого есть истинного Богословца, але бабяка и домолѣжня Арх. ЮЗР. I, VII, 41—42.

БАВЕЙ, *мс.* (пол. bawej). *Дивись.*

XVII. Бавей, лотре, бавей здрадцу положи, дѣтя... бо тебе розшарпаем Жив. Св. 114б.

БАВЕЛНА, *рж.* (пол. bawełna на зразок нім. Baumwolle—деревна вовна). *Бавовна.*

XVIII. Окупъ... товарами, то естъ мосулбесами, мамсами, киндяками, габами, бавелною, сафянами Літ. Вел. II, 383.—Хлѣба житного, соли, бавелни, пороху змѣшавши, урбити галку Млр. дом. лѣч. 20.—Тогда взявши того лягру, бавелни намочивши на той зубъ, которой болитъ, приложити Укр.

Госп. Пор. 78.—На подушечки четыри к омофору... купилъ бавелны Ризн. Соф. Кн. 123-б.

БАВЕЛНИЦА, *ржс.* (пол. bawełnica) *Тканина з бавелни; бавелняна хустка, килим; авовниця.*

XVII. Єдвабницы и бавелницы тонкие з запонами... до церкви братское належати маютъ Арх. ЮЗР. I, VI, 508 (1621).—Килим турецкий, которую именовалъ бавелница, затикана червоним Прот. Полт. С. II, 3 (1675).

XVIII. Бавелницъ бѣлихъ злотом затканнихъ четиры РКПЛ, 50.

БАВЕЛНЯНЫЙ, *прикм.* (пол. bawełniany). *З бавелни, бавовняний.*

XVII. Поясъ бавелняный Пам. КК. I, 118 (1624).

XVIII. Бабѣ, что смотала моточки, бавелнянін, дал 30 коп. Ризн. Соф. Кн. 128-б. —Хустокъ бавелняних розного ж цвѣту з засновками золотими и с квѣтками 12 РКПЛ, 50.—Хустку у Несторовича взялемъ новообразцевую бавелняную Дн. Марк. II, 220.

БАВИТИ, *дс.* (пол. bawić). 1. *Лишатися, зіставатися, провадити, точити час.*

XVII. Іоанъ... на бгомислности час бавилъ Єв. Реш. 233.

XVIII. За забоемъ воску бавилъ (я) три днѣ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 235 (1754).—Хрстосъ Спаситель на молитвѣ ажъ до вечера бавивъ Науки парох. 50.

2. *Гаяти, марнувати час.*

XVII. Нашѣ въ Криму не бавили Літ. Сам. 173.

XVIII. Жеби трактатъ чинили и болше двох годинъ дзегаровихъ зъ тимъ не бавили Вел. Сказ. 139.—Сфримарчивъ бим єго межи купцями, не бавивши и години Укр. Р. Арх. IX, 55.

3. *Затримувати, гаяти, зволікати.*

XVI. Прошу, абы не допустилъ речи труднити и суду бавити Кн. Гродск. Луцк. 182 (1570).

XVII. Але я не бавячи предмовою сею, далей въ книгу сію отсылаю Літ. Густ. 233.—Не хотѧчи бавити довгою мовою моєю свѧтобливости твоєи, минаю тутъ зацный домъ ихъ млстей пановъ Вѣннѣцкихъ Гал. Кл. Раз. пр. 4.—И абыхмы васъ больше южъ в мовѣ не бавили и повѣсти о дальшихъ речахъ не правили Бер. Різдв. Вірші, 67.—О томъ всюм широко бым на тымъ мѣстцу правил, але же бымъ не былъ прикрим и васъ не бавил: ово дроугій в кротце за мене то отправитъ и васъ не долго мовою о томъ забавитъ Бер. Вірші, 77.

XVIII. Мене болшъ надъ три днѣ тутъ бавити будешъ Літ. Вел. IV, 52.—Абымъ васъ не много бавилъ, першую часть заразъ беру на оувагу Сѣмя Сл. Б. 2.

4. *Бавитися, трудитися, займатися чим.*

XVII. Резники, которыи... рѣззю бавят Кн. Цеху Золот. 3 (1627).

БАВИТИСЯ, *дс.* (пол. bawić się). 1. *Баритись, гаятись.*

XVII. А прето не бавтесѧ на дорозѣ пелкгримства вашего въ зепсованыхъ елменътахъ свѣта сего... но къ вышнему отчеству спѣшѣмосѧ Транкв. Зерц. 77.—Чверть години не бавился вступуючи до неба Гал. Кл. Раз. I, 144.—Болше не бавячися у Днепра, пойшли с Приклонскимъ к Лубнямъ Літ. Сам. 69.—Далей пойдѣмо, дарма ся тут бавим: юж вижу, тута ничого не справим Др. Ол. Ч. Б. 170.

XVIII. Казикерманци... не бавящися въ своихъ жилищахъ, заразъ того жъ вечера уступили зъ верхнего города Літ. Вел. III, 282.—Хмелницкий... однакъ обширними допросами не бавячися... чинилъ поспѣхъ у маршу своємъ Вел. Сказ. 30.

2. *Залишатися, зіставатися, затримуватися; знаходитись, пробувати, баритись.*

XVI. Он з молодости моєє при мнѣ бавячися послуги свое рыцерские... показовал Ж. Курб. I, 37 (1572).—Для которыхъ потребъ моихъ бавилемъся... въ Луцку на тыхъ рокахъ ажъ по сесь часъ Арх. ЮЗР. I, I, 224 (1586).—Наливайко... черезъ посли свои до пана Байбузы, писара городового, грозечи посылалъ, для чого писаръ бавитися у Браславъли не хотелъ ib. III, I, 67 (1594). — Старанємъ чинилъ у єго Господар. мил., абы посланци В. М. не даремно се ту бавили Гол. П. М. I, 156 (1598).

XVII. Єдного днѧ в шестую годину на млтвахъ набожне бавѧчисѧ (Василисса)... видѣла весь Ликъ стыхъ дѣвъ Тит. 156 (Копист. 1625).—Веспасіанъ приближался до мѣста, бо в Кесаріи бавился часъ не малый Рук. Хрон. 216.—Позволено мнѣ показатисѧ тебѣ, але долго бавитисѧ непозволено Рад. Він. 462.—Людъ оный при тобѣ бавитсѧ Єв. Реш. 101.—По соймѣ король отѣхалъ былъ до Литвы и тамъ презъ лѣто бавился Літ. Льв. 252.—Гдѣ пасешъ овечки твоѣ, где ся бавишъ в полудне Лѣств. 30-б.

XVIII. Болше тежъ бавитися тутъ не маю Літ. Вел. III, 138.—Гетм. Брюховецкий не малое время на Москвѣ бавячися, оженился тамъ ib. II, 96.—Не бався довго у тихъ, котрыхъ

навѣжаешъ Полѣт. 52.—Въ том походѣ бавылысь бунчуковые до трехъ годъ Сб. лѣт. 57 (Кр. оп. Млр.).

3. *Займатися чим, трудитися чим, кохатися в чім, віддаватися чому, присвячуватися чому, поратись коло чого, ходити коло чого, точити час в чім, пильнувати чого.*

XVI. Воинствую, жолнѣрством сѧ бавлю Зиз. Лекс. 95.—Перекгрынациями бавилися Отп. И. П. кл. Остр. 1073.

XVII. Бавитися тесельствомъ Бер. Лекс. 37.—малярствомъ ib. 43.—(Гапка) шинкомъ бавилася Рѣш. Полт. Полк. С. 70 (1700).—Харько Педорченко тоею ж крадежкою бавился Ак. Полт. С. 35.—Бавитися чаровництвомъ ib 199.—Будетъ ся бавити пянствомъ Рад. Ог. 67 (Марк).—Долгими мовами бавился Хр. Фил. Апокр. 1208.—Законникъ на кождый день бавитсѧ оучинками законными Домецк. 12.—З якою пѣлъностю на той науце бавится маемо Каз. 32, 1-б.—Хто якое... дѣло зачинаетъ, а молившися приходитъ и еще около того ся бавитъ от дѣмоновъ поругань есть Лѣств. 29-б.—Противныи хотѧжъ сѧ прут бжства Дха стго, вшакже мало сѧ о том писмы и мовенемъ бавѧтъ Кн. о Вѣрѣ, 57.—Ісавъ... бавилъся около роли и мысливства Крон. Боб. 19.—Отецъ его при олтару бавился урадомъ своимъ архіерейскимъ Рук. Хрон. 197.

XVIII. (Що мати нешляхтянка) дѣтямъ шляхетскимъ впредъ шкодити не будетъ толко бы ремеством шинкомъ і крамаръствомъ не бавились Стат. 35-б.—Сам сѧ бавил... 40 днїй и 40 ночїй постом и млитвами Пам. укр. м. I, 253 (Рк. Тесл.).—Козаки по островахъ Днѣпровых рибними и звѣринними добичами бавячися... начаша вселятися Вел. Сказ. 11.—Бавитися нѣ чимъ иншимъ тилко по поляхъ розбоемъ, стрелянемъ звѣру и по рѣкахъ ловленемъ рибъ Літ. Вел. IV, 4.—Никифоръ купеческимъ промисломъ бавячійся.. жил... в Москвѣ Кн. Нос. 68.

4. *Забавлятъся, розважатися, мило точити час.*

XVII. Люде жартами ся бавятъ Гал. Кл. Раз. I, 156.

XVIII. Правда, пиятиками нерадся я бавлю Вірші Рїздв. 130.—(Снове его... на пасовиску) сѧ бавили и не йшли до дому Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).—(Покоіовый) з короліовою бавився нечистотою Собр. Прип. 31.

БАВЛІОВАТИСЯ, *дс. Многоразова постать від «бавитися».*

XVIII. Сѣти собѣ пробаіовали і около рыбарства сѧ болше бавлїовали Пам. укр. м. III, 25 (Рк. Тесл.).

БАВОВНА, *рж.* (нім. Baumwolle: Baum-дерево Wolle-вовна; в укр. в наслідок людов. етимольоґії Wolle—вовна). *Вовниста ослона з насіння з росл.* Gossypium herbaceum.

XVIII. З чобот... бавовну повиймавши, попалити в печѣ Прот. Полт. С. I, 250-б (1705).—Куртина китаева нова на бавовнѣ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 292 (1744).

БАВОВНИЦА, *рж. Див.* **Бавелница.**

XVIII. От штуки бавовницъ шленскихъ шаговъ осмъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 66 (1727).

БАВОЛІЙ, *прикм. від «баволъ».*

XVII. Тамъ (в гербі Могил) на рогахъ баволѣхъ сіѧетъ корона Гал. Н. н. (пр.) Аа.

БАВОЛНА, *рж.*=**БАВОВНА.**

XV. А што привезетъ изъ Бесарабъ, или перецъ, или баволну, или будь што: отъ 12 кантара... полъ рубель серебра Ак. ЗР. I, 31 (1407).

XVII. Баволна—бумага Синон. сл. р. 5.—Але он жадной рани не отнеслъ, яко бы хто баволною на него кинулъ Жит. Св. 255-б (1678).

XVIII. Простира турецка... баволною ткана Ск. о р. Мил. 12 (1739).—Перегнать, положивши на лѣйцѣ баволну чистую, чрезъ неи водка чтобъ ишла Разн. Марц. 638.—Баволна значитъ отъ древа рожденная волна; это есть слово нѣмецкое баумъ-волле; баумъ—дерево, волле—волна Сковор. 249.

БАВОЛНИЦА, *рж. Див.* **Бавелница.**

XVII. Рейстр худоби Хвесковой: подушок три, ложник, плахот двѣ, пталт з гапликами срѣбрними, сорочок двѣ, намѣток двѣ и баволница Ак. Полт. Гор. Ур. I, 132 (1668).—На мене наволѣкаютъ в крадежи грошей, чарокъ... и баволницѣ способной Прот. Полт. С. I, 67 (1689).

XVIII. Баволницъ старихъ чтири Літ. Вел. IV, 125.—Баволницъ штукъ две, а третая начатая Арх. Люб. 24 (1764).

БАВОЛНЯНЫЙ, *прикм. З бавовни.*

XVII. Хусток 2 баволняных Арх. ЮЗР. I, XI, 186 (1656).

XVIII. Хусток шолковихъ и баволняних Реестръ Ризн. Соф. 13-б.—Купленъ колпакъ баволняный Дн. Хан. 314.

БАВУЛЪ, *рм.* (іт. baule). *Подорожня скриня з опуклим віком.*

XVIII. Скринь 3 и бавулъ Укр. ист. м. 39 (1748).—Бавулъ Самсоновъ з вещами Арх. Вид. м.; екон. д. сент. (1756).

БАГАТО, *присл. Не мало, дуже, сила, багацько. Див.* **Богато.**

XVIII. Людий багато потопилося, хати повиносило (водою) Оп. ст. кн. 26 (1789).— Багато казат, да нѣчого слухат Клим. Прип.203.

БАГАТЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Богатый.**

2. *Великий, гойний, роскішний.*

XVIII. Зь багатими користми вернулся (Конашевич) Кр оп. Млр. (рк.) 163 (1597).

БАГАТЫРЬ, *рм.* (монг. baghatur, тр. bahader). *Герой, муж великої сили, мужноти, посвячення.*

XV. Бурунъдаи багатыр(ь), иже взя Болгарьскоую землю Ип. 785 (1240).

БАГАТЫРЬСКЫЙ, *прикм. від «багатырь».*

XV. Который (муж) храборъ добрая дѣла багатырьская вдѣлает на осподарьском дворѣ Чет. 1489, к. 39.

БАГАЦКОСТЬ, *рж. від «багацко»; велика кількість.*

XVIII. Волъ кулгавъ для багацкости збирающойся ропи Укр. Госп. Пор. 69.

БАГМУТКА, *рж. Сіль з Бахмутки (ґатунок соли).*

XVIII. Две бочки соли багмутки Оп. им. Дан. Апост. 170.

БАГНИСКО, *рн. Згр. від «багно».*

XVII. Повеленемъ бжіимъ збѣглисѧ воды в низины... тогда землѧ явиласѧ яко сухаѧ речъ, черъна, шпетна, яко нѣѧкое багниско мокротна, нага и неоукрашенна Транкв. Зерц. 15

БАГНИСТЫЙ, *прикм. Богатий на багна, болотній, грузький, калюжистий.*

XVII. Багнистые озера Ак. ЗР. V, 163 (1680).—Макарий... ишол до пущи багнистои Жив. Св. 347-б.

XVIII. А по сторонамъ багнистое вельмы болото Сб. лѣт. 45 (Кр. оп. Млр.).—Долина въ багнистомъ барзо положеню Літ. Вел. IV, 10.

БАГНО, *рн.* (зближ. з сгн. bah). 1. *Гуща з води й землі, болото, гружавина, дрижава.*

XV. З багны и з болоты Arch. Sang. I,74 (1477).

XVI. З сажавками, крыницами, болотами, багнами, реками Пам. КК. I, 167 (1596).

XVII. Просился Яковъ от оного приведения сидючи в багнѣ Прот. Полт. С. I. 156 (1693).

XVIII. Всякий... сягаючи щирои землѣ, а не на плавѣ албо багнѣ тынъ од води устроилъ Ак. Мг. м. 166-б (1719).

2. *Зілля:* Ledum palustre.

XVIII. Зѣлля асфоделюсъ, то есть злотоголовъ або иначей якъ зовутъ багно Укр. Госп. Пор. 72.

БАГНЯ, *рн.* (пор. пол. bagniętko). 1. *Ягня.*

XVII. За багнята в суботу Лазарову—гр. 26 Арх. ЮЗР. I, XI, 404 (1633).

2. *Здрібн. від «багно»* **2.**

XVI. Ваіе: розки з квѣтов, лоза, багнѧта Зиз. Лекс. 95.

БАГОРЪ, *рм.* (ст. блг. багъръ). *Одіж червоного кольору, шарлат.*

XV. И се мужь одѣнъ в багоръ Ип. 272 (1111).

XVI. А волосы головы твоеи якъ багоръ златъ-тканыи царевъ П. П. 55.

XVII. Багоръ: шарлатовая фарба, пурпура Бер. Лекс. 1.

БАГРАННЫЙ, *прикм.*=**БАГРЯНЫЙ.**

XVII. Надал до неи чашу дивпую, которую привезъ зъ Венгеръ мармуровую, багранную, мудрорѣзаную Крон. Соѳ. 285.

БАГРАСТЫЙ, *прикм. Червонастий.*

XVIII. Отганяю цуха нечистаго... отъ бѣлой, отъ чорной, отъ половой, отъ червеной шерсти, отъ темной, отъ баграстой Угр. Заг. 62.

БАГРОВЫЙ, *прикм. Шарлатний, пурпуровий, черво-синій.*

XVI. Багрѧница—шарлатъ албо єдвабъ багровои фарбы Зиз. Лекс. 93.

XVII. Тулы ихъ багровые Крон. Соѳ. 256.

XVIII. Не допущаю и запечатаю... напрасной напрасницѣ, жолтой болячцѣ, зеленой, червеной болячци, синой, багровой Угр. Заг. 62.

БАГРЯНИЦЯ, *рж. Багряні шати, шарлат.*

XV. Аще бых вѣдалъ, сель чстнъ ликъ чернецьскии, выходѧща съ англы къ прстлу Гню бес пристава снѧлъ быхъ вѣнець и багрѧницю Ип. 531 (1168).

XVII. Багрѧница: шарлатъ албо єдвабъ багровои фарбы или шарлатнаѧ шата Бер. Лекс. 1.

БАГРЯНЫЙ, *прикм. Шарлатний, шарлатовий.*

XV. Принесе же (кн. Дан.) чашю от землѧ Оугорьскыя мрамора багрѧна Ип. 845-6 (1260).

БАҐАЗИЄВЫЙ, *прикм. від «баґазія».*

XVI. Староста... велелъ имъ приволоки бакгазиєвые блакитные до барвы своее мети Арх. ЮЗР. VIII, V, 236 (1583).

БАҐАЗІЯ, *рж.* (тур. з ар. bagazija—тк. шовк.). *Бавовняна тканина.*

XVI. Под кнталт под торбу взято бакгазеи локоть Ж. Курб. I, 312 (1579).—Жупан сукна фалюндышу бурнатого подшитый бакгазыею ib. II, 218 (1590).—Стихаръ полотна простого, бакгазиею зашитый Арх. ЮЗР. I, I, 183 (1583).—Ризы 1 бакгазыи зеленое ib. 366 (1593).

XVIII. Баgазѣи чтири штуки Кн. Мѣск. Полт. 1316 (1717).

БАҐАТЕЛЯ, *рж.* (пол. bagatela з фр. bagatelle). *Дрібʼязок, дрібничка.*

XVIII. За розные баgателѣ кухенные 4 р. 2 к. Дн. Хан. 39.

БАҐАТНЫЙ, *прикм. Баґетний* (?).

XVII. Антепедия цекгластая перско и бакгатная, друкованая до Божого гробу Арх. ЮЗР. I, XI, 187 (1656).

·**БАДАВѢЯ,** *рж.* (тур. bedevi—пустелевий, себ-то at—кінь). *Кінь турецької породи.*

XVII. Или не вѣдаешъ, яко на тыхъ гордыхъ бадавѣяхъ, валахахъ, дрыкгантахъ... о животѣ вѣчномъ мыслити—вмѣстити не можетъ? Ак. ЮЗР. II, 215 (И. Виш.).

БАДАНЬЕ, *рн.* (пол. badanie). 1. *Доходження, дослідження, пошукування.*

XVII. Абыс мѣлъ науку хрестіянскую вытанемъ и баданемъ, а не вѣрою зрозумѣлъ Жит. Св. 82-б.—Пилнымъ баданемъ... писмъ бжественных бавмося ib. 479-б.

2. *Заглублення, проникнення.*

XVI. Баданіе внутръ сердецъ людскихъ и мыслей ихъ Катех. 21.—Очи Бжии и гляженіе значит виденіе всѣхъ речей... и баданіе внутръ сердцъ людских Кат. а. вызн. в. 137-б.

3.—**ся**, *довідування, вивідування.*

XVII. Абы не в баданесѧ о житіи ближнего очи свои влѣпил Тит. 283 (П. Мог). — Тое тежъ мы заховати вызнаваемо, заховавши полнѣйшее о синодѣ Никейскомъ баданьеся Копист. Пал. 595.

БАДАТИСЯ, *дс.* (пол. badać się). 1. *Допитуватись, дошукуватись, довідуватись, заглублятись у шо.*

XVII. Нам пристоит также вѣрити и тоеи науки слухати, а не бадатисѧ о рѣчи вышше розуму нашего. Кн. о Вѣрѣ, 196.—В тайнахъ преднаписаных обѣ особѣ вцалѣ Дхомъ захованы пребываютъ. Больше не бадайсѧ, бо тайна естъ и справа Дха ст. ib. 249.—О Бзѣ, кто онъ естъ ведлугъ прирожен'ѧ и на которомъ мѣсцу, и якъ всѣ речи з нѣчого оучинилъ и в бытность привелъ, згола жаднымъ способомъ о томъ не бадатисѧ Тр. постн. 148.—Я о нихъ (справах Бозских) бадатися не хочу, але каждой справѣ Бозской простымъ серддемъ вѣрую Діар. Фил. 61.—Не бадатися о Бозѣ Дм. Рост. 11.—Берѣте теды, что Вашего естъ, а не бадайтесѧ о томъ что чужого ест Рад. Ог. 597. — Тут сѧ еще бадати можемъ, чему Петръ стый не словами, але слезами грѣх свой змывает'? ib. 1059.—Императоръ бадалсѧ отъ философовъ, что была за натура слоня Рад. 77 (Марк.).—Того зъедночения упостасного не моглъ св. Іоанъ розумомъ своимъ понять и не смѣлъ о томъ ся бадати Гал. Каз. 83.—О томъ, што вшелякій розумъ превышаетъ, бадатися не хотячи Копист. Пал. 799.—О непонѧтыхъ судбах Бжихъ з текавостю бадатисѧ ...належитъ Гал. М. Пр. 204.—Тыѣ... справки... абыся о нихъ глубоко и цикаво бадано потребуютъ Пр. Жел. 5-б.—Дай ми зрозумѣне а буду ся бадал закону твоего Кн. Рож. 146.—Хс гь... вѣдаетъ и бадается серца и внутрностей человѣческих Єв. Реш. 20.—Абысмо отворивши внутрныѣ срдца нщего слухи, силу слов вырозумѣвали, и вшелѧкою готовостю в них бадаючисѧ глубокости розуму писменного... шукали Єв. Калл. 447.

2. *Займатися.*

XVII. Црквъ... и в таємницах, вымове и розумови людскому, неподлеглых, выдворными дискурсами се не бадает Карп. Каз. Дг.—Михайла... легкомислним дѣломъ бадаючагося декретомъ прикрили Кн. гл. Лист. 18.—Сталъ отрокъ Іс въ црквы учачи и бадаючися с книжниками и фарисеями Жит. Св. 606.

XVIII. Тимош Стефаненко... неробочим дѣлом бадался Кн. Мѣск. Полт. 204 (1718).—Сего сынъ Семенъ бадается продажею бакалѣи Ист. оч. Полт. Луб. 94 (1766).—Шляхтичъ которои би въ городѣ осѣдлость припявши торгомъ шинкомъ люб крамомъ за скудость бадался з волносты шляхетской не вичислялся бъ Стат. 35-б—36.

БАДАХНИЦЪ, *рм. Головка, гало.*

XVIII. Трость подъ черным лакомъ и съ бадахницемъ топнаковимъ Арх. Сул. 116 (1776).

БАДАЧЪ, *рм.* (пол. badacz). *Дослідник, розвідач.*

XVII. Бадачъ—испитатель, истязатель Синон. сл.р. 5.

XVIII. Наступѧтъ бо на насъ... мытниц'твъ первѣйшіи оурѧдники и словесъ бадачѣ и рахмистры повѣтр'ные Пам. укр. м. IV, 203 (Осл. Рк.).

БАДЛИВЕ, *присл. Допитливо, з цікавістю.*

XVII. Продокъ нашъ Адамъ, иныи речи зоставивши, о Бзѣ рачей выбадовалъ сѧ и о его прирожен'ю ясне хотячи вѣдати бадливе выпытовал' Тр. постн. 148.

БАДЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. badliwy). *Допитливий, цікавий.*

XVII. Суды Бжіи вѣдати не можнаѧ естъ речъ и длѧ того належитъ намъ не быти в том бадливыми Тит. 123 (Копист. 1625). — Въ таємницы божіи бадливыи очи впустивши Копист. Пал. 921.

БАДЯНЪ, *рм.* (з перс. bādāin—ганус). *Росл. бодян* Amisum stellatum.

XVIII. Курдимону, калгану, бадяну Разн. Марц. 642.

БАЖАТИ, *дс. Хтіти.*

XVII. А если бъ щирѣ не мѣли Черкасцѣ бажати васъ о помочь до спроваженья ихъ на сюю сторону Днѣпра, прикладомъ Мошенцовъ, теды... Ак. ЗР. V, 135-136 (1675).

БАЖИТИ, *дс. Хтіти, прагнути, жадати.*

XVIII. Али, хрестіанине, смотри, ци можешъ учинити тулко дѣлъ, кулко бажитъ, желаєтъ выдъ насъ Христосъ, ци нѣтъ Поуч. Няг. 11.—Вѣруйме, ажъ воскреснеме изъ гнилости на пожитокъ вѣчный, котрого бажиме выдъ Бога ib. 57.

БАЗАЛУЧЬЕ, *рн.* (тур. bazuluq—нараменник Кр.).

XVIII. Пистолетовъ паръ двѣ и сагайдакъ изъ базалучемъ Оп. ст. Млр. I, 168 (1727).

БАЗАНОВЕЦЪ, *рм. Росл.* Lysimachia.

XVI. Востволіє зѣльє єсть, базановецъ Зиз. Лекс. 96.

БАЗАРЪ, *рм.* (перс. bāzār). *Торг, торговиця, майдан торговельний.*

XVIII. (Слуги войсковіє) устремилися на базари Вел. Сказ. 141.

БАЗИЛИШКОВЫЙ, *прикм. від «базилишокъ».*

XVII. Слышали там страшне шарканѧ базилѣшкове Пам. укр. м. IV, 398 (Рк. Ур.)

БАЗИЛИШОКЪ, *рм.* (гр. βασιλίσκος). *Ящурка.*

XVII. Зъ лва базилишкомъ и смокомъ пекельнымъ станути Діар. Фил. 130.—Былъ въ яскинѣ базилѣшокъ, который ядомъ своимъ много людей заразилъ Гал. Н. н. 89.

БАЗИЛѢЯНИНЪ, *рм. Законник (чернець) згромадження св. Василія.*

XVIII. Идѣже нинѣ иноки отъ Грековь болше же отъ Русовь обитають, именуеміе Базилѣяне Гр. Барск. I, 135.

БАЗѢКАТИ, *дс. Порожні балачки провадити.*

XVIII. Алежъ бо то въэ (вже) и ты базѣкаєшъ дурно, то въэ (вже) далибу минѣ ажъ на серце нудно Пер. Мат. III, II, 158 (Некр.)

БАИЛЯ, *рж. Знахарка, шептуха.*

XVIII. Коли упадаете у якую кощовань дяволову, албо у страхъ смертный, албо у кварь, не идѣте ико баилямъ, албо ико ворожкамъ, албо ико кому иншему, али лише учини молитву правую смиреную Поуч. Няг. 114.—А мы, дурныи, коли есме бетѣжнѣ, а мы идемо ико баилямъ жонамъ, штобы намъ баяли, а коли одна не можетъ помочи намъ, а мы ся извѣдуєме до десятои ib. 155.

БАЙ, *рм. Знахар, шептун, замовляч, ворожбит.*

XVIII. Познавайме, ажъ у нашуй неволи не могутъ помочи баи, та й ніякѣ лѣкы, тай ни зѣля безъ помоче Христовои Поуч Няг. 59.—Усякый бай не иньшая доброта, лише єсть дявулская молитва ib. 155.—Оттолъ то от диѧвола почали сѧ баи Пам. укр. м. II, 187 (Тухл. Рк.).

БАЙБАРАКЪ, *рм.* (тат. бäрäк—рід грубої матерії. Радл.). *Кожух, критий сукном або иншою якою матерією.*

XVII. Байбаракъ киндюковий зайцями подшитий Прот. Полт. С. I, 274 (1698).

XVIII. Дѣла... Ивана... присланного за покражу... байбарака китайки гранатовой под сывими смушками Прот. Полт. С. III, 159 (1749).—Укриватися въ дорозѣ не било чимъ, бо байбарака жалую по росѣ мочити Гр. Барск. IV, 34.—Писано о присылки кулбакъ и байбарака Дн. Хан. 153.—Мужское разное платье:... байбаракъ подъ сукномъ блакитнымъ и чорнымъ футромъ Дѣло Слѣс. 1 (1804).

БАЙДА, *рж.* (нім. Beute). *Паля, велике загострене бервено.*

XVII. Под Кієвомъ мостъ на байдахъ уроблено широкий Літ. Сам. 149.

БАЙДАКЪ, *рм. Рід судна.*

XVII. На завтрѣ въ Кієвѣ байдаковъ 50 и човновъ безъ личби спалили Літ. Львъ. 244.—Войску казано... и липи и байдаки на борошно за пороги провадити Літ. Сам. 174.

XVIII. Много байдаковъ зъ вапномъ отъ Кієва до Казикермена... спущено Літ. Вел. III, 500.—Виправилъ Днѣпромъ на нихъ в байдакахъ реєстровихъ Козаковъ пять тисячей ib. IV, 8.—Човенъ човномъ, и байдакъ байдакомъ по одной водѣ плавлят Клим. Прип. 256.

БАЙДАЧНЫЙ, *прикм. від «байдакъ».*

XVIII. Круковъ байдачнихъ 2 Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1767).

БАЙКА, *рж. Вигадка, бридня.*

XVI. Баснь, казка, слово, байка Зиз. Лекс. 94.—Знать, ижъ тотъ, который нерозмыслнетую байку зложилъ, николи папежа ани оного опата не виделъ Отп. И. П. кл. Остр. 1111.

XVII. Только если тыє байки литорскіє знаютъ, то тѣжъ къ баснямъ доскональшимъ родителемъ сихъ, то єсть до латини паки возвращаются Арх. ЮЗР. I, VII, 28 (И. Виш.).—Єсть то байка, але до нашеи мовы квадрует Гал. Кл. Раз. 313.—Тоє пошло зъ порожнеи байки людскои Єв. Реш. 270.—О музо, перестань

з' старѣлымъ прешлым байком вѣрити Тит. 301 (Ἐὐχαριστήρια, 1632).—Он сам (богач) слухаючи писма не вѣрил, а то, што читано або казано было, байки быти розумѣлъ Єв. Калл. 608.

XVIII. Сицевоє видѣніе, которое любо походило на байку и неправду, и любо до лѣтописнихъ не належитъ рѣчей Літ. Вел. III, 487.—Але то ест байка простацкая иж то сѧ звѣзда оурвала Пам. укр. м. I, 327 (Рк. Тесл.).

БАЙКОПОВѢДАЧЪ, *рм. Хто повідає байки.*

XVII. Баснословъ — байкоповѣдачъ Бер. Лекс. 1.

БАЙЛЯ, *рж. Див.* **Баиля**.

XVIII. Гадина... вкусивши оутѣкает и говорыт: «По зѣля и по байлю» Пам. укр. м. II, 175 (Рк. Тесл.).

·**БАЙРАКЪ**, *рм.* (тур. bajrak—корогва). 1. *Відділ татарської орди.*

XVIII. При каждомъ полку байраки имѣются Унів. Дан. Апост. 109.

2. *Яр порослий лісом.*

XVI. Отписую двор свой власный... жонѣ моєй Маріи... с полем пахатними сенокосами, взевши з усте Чутки от Ирклеє аж до Привороте леса Чути, где Германовскіе байраки в Чутку речьку потекли Пал. Изб. I, 13—14 (1600).

XVII. Грицко... лекговалъ байракъ назвискомъ Товстій на монастыръ Мгарскій Ак. ЗР. V, 107 (1660).—(Войско)... рушило таборомъ оттоля куКняжимъ Байраком Літ. Сам. 9.

XVIII. Третая (пасѣка) въ Чорномъ лѣсѣ зъ сема байраками Унів. Маз. 5 (1708).—Ночлѣгъ имѣли при байрацѣ всѣ вкупѣ Дн. Марк. IV, 256.

·**БАЙРАМЪ**, *рм.* (тур. bajram). *Свято по рамазані.*

XVI. Всѣ неволницы байрамъ татарскій одностайне с татарами обходити поневоли мусят Отп. кл. Остр. И. П. 403.

XVIII. Стрѣляютъ козаки Хмелницкого... празднуючи... великодний праздник... еже єст, подлугъ бѣсурманского нарѣчия, байрам великий Вел. Сказ. 26—27.

·**БАЙРАЧОКЪ**, *рм. Здрібн. від «байракъ».*

XVI. Отписую двор свой власный... пасеку будучую на Чутцѣ с пчелами и дванадесетми байрачками Пал. Изб. I, 13—14 (1600).

БАЙСТРУКЪ, *рм.* (сер. лат. bastardus). *Неправого ложа хлопець; лайка: неправоложник.*

XVII. Поневаж тен зрайца байструк многие шкоды людем строил... за проступъство єго виною... велѣли-смо єго скарати Ак. Полт. Гор. Ур. 1, 206 (1670).

XVIII. Байструкъ то от невѣнчаннои жени или дѣвки родившейся ктому в наслѣдие добрь отческихъ ничего бить не можетъ бо доброму ничего злого и непочътивого в дому терпѣть не годится Стат. 36.

БАЙСТРЯ, *рн. Неправоложна дитина.*

XVII. Жемъ была байстря привела Прот. Полт. С. I, 154-б (1693).

·**БАКАЗІЯ**, *рж. Див.* **Баґазія**.

XVII. Ризы полотняные бѣлые, з листвою баказіи бленкитной Арх. ЮЗР. I, XII, 55 (1619—34).

БАКАЛАРЪ, *рм. Див.* **Бакаляръ**.

XVIII. Бакаларамъ своимъ покорно вслугуйте Клим. Вірші, 201.—Григорій бакаларъ Иванковский Оп. ст. кн. 33 (1717).

·**БАКАЛІЯ**, *рж.* (тур. bakkal). *Полудневі сушені овочі: родзинки, миґдали і ин.*

XVIII. Мѣдной посуди и разной бакалѣи турецких товаров неищисленное множество Дн. Марк. IV, 283.

БАКАЛЯРІЯ, *рж. Учителювання.*

XVIII. Далъ на ню (книгу) таляровъ шестнадесятъ Григорію на тенъ часъ зостаючому оу Вашковцахъ на бакаляріи Оп. ст. кн. 27 (1726).

БАКАЛЯРЪ, *рм.* (сер. лат. baccalaureus). *Учитель початковий.*

XVI. Маєтъ єє милость... бакаляра статечного, который бы ихъ науки Латинского писма добре учити могъ Арх. ЮЗР. I, I, 74 (1579).—При той же церкви и замочку хочемъ (мати) науку дѣтокъ малыхъ, для чого, абы ховано два бакаляры, такихъ жебы оденъ училъ погречку, а другий пословенску ib. 237 (1588).—Братству ихъ (минск. мѣщ.) позволяемъ... школу мѣти и бакаляра въ ней ховати Ак. ЗР. IV, 54 (1592).

БАКХАНАЛІЯ, *рж.* (лат. bacchanalia). *Гулянка, пиятика, оргія.*

XVIII. Въ сей день для запустнихъ... отправуемихъ бакханалій... нѣякихъ дѣлъ... не отправовано Дн. Гетм. Канц. 31.

БАКШТА, *рж. Див.* **Башта**.

XVII. Згорѣла... бакшта великая, и бакшта другая з горницею Літ. Густ. м. 62 (1695).

XVIII. Посвѣдчилъ... Іаковъ Молодецкий, же за игуменства небожчика отца Мелетія Дзѣка, на Оболоню для выгоды мещаномъ Кіевскимъ, жебы отъ бакшти Воскресенской и отъ бакшти Бискупской мѣли випустъ своимъ конемъ и быдлу, попущено было мѣстце, именно до озера Іорданского Сб. мат. отд. III, 130 (1701).

БАКЪ, *зл. Ж, же, пак.*

XVIII. А що бакъ ты у чорта, искажи, за птиця Довг. 92.—Коли-б бакъ хто сей снище заразомъ отгадалъ ib. 93.

БАЛАБАЙКА, *рж. Рос. музичне людове на дві або три струні знаряддя.*

XVIII. Заехалемъ до едного татарина игравшого у балабайку Дн. Марк. I, 278.

БАЛАМУТИТИ, *дс. Мутити, крутити, туманити.*

XVI. Греческой релѣи людми безъ встыду баламутили Хр. Фил. Апокр. 1178.—Тая присега стегается не только на сынодъ Трыдентейский, яко Ѳилялетъ баламутитъ, але теж и на... вси... соборы вселенские Антир. 753.

БАЛАМУТНЫЙ, *прикм. Що баламутить, туманить, зводить.*

XVI. Гроши баламутными повѣстьми собираютъ Ак. ЮЗР. I, 287-8 (1598).

XVII. Єго (Зизаніи) книжкамъ баламутнымъ лѣпѣй, нижъ евангеліи вѣрятъ Гарм. 180.

БАЛАМУТНЯ, *рж. Чинність від «баламутити».*

XVI. (Народъ греческій) баламутнею ся бавятъ Ак. ЮЗР. I, 286 (1598).—Все есть фрашкою, баламутнею Хр. Фил. Апокр. 1220.—Достаточней теперъ зъ моего писма, а нижъ съ Ѳилялетовы баламутни, зрозумети можешъ Антир. 663.—Видишъ... што слухаешъ баламутни Унія гр. 158.

XVII. Блєвны... которые... баламутнѣ и кривды стерегутся Єв. Реш. 401.—Познавши его баламутню, въ царских полатахъ того Гришка царя бояре и простые люде Московскіе забили Крон. Полск. 397.—Але в рокъ его (Гришки) баламутню Москва познали Літ. Полск. 11.

БАЛАМУТСТВО, *рн.*=**БАЛАМУТНЯ.**

XVII. Абы баламутствомъ ближнего звитежилъ Вопр. 101.

БАЛАМУТЪ, *рм.* 1. *Той, хто баламутить.*

XVI. Не слухай же тыхъ баламутовъ Ак. ЗР. IV, 235 (1600—5).—Комужъ тутъ лепей верити: чи Ѳилялетови (баламутови), чыли сенаторомъ панъскимъ Антир. 805.

XVII. Старый баламутъ Стефанко Гарм. 180.—Абысте... баламутомъ не имали вѣры Ак. ЗР. V, 184 (1685).

XVIII. У нашихъ сыновъ восточной церкви есть желѣзная вѣра, старшая отъ римскихъ баламутовъ книгъ ихъ Іер. Мих. 277.

2. *Мороченя, одурення.*

XVI. Ѳилялете, не тверди того, жебы потомъ на (таковые) повѣсти твое хто не зазвонилъ въ такий колоколъ, што на баламуты звонятъ Антир. 933.

3. *Порожня людина, вітрогон талалай.*

XVI. Бл..дивый: Суесловный, св..ѣотливый, пружномовный, лгаръ, баламутъ Бер. Лекс. 8—9.

XVII. Полонѣцкій вашъ баламутъ, выбаламутивъ у мене дѣвку Ѳеод. Черн. 30.

XVIII. Сесь облудникъ, вижу, баламутъ: обицялъ, а не доказалъ Сѣмя Сл. Б. 160.

БАЛБѢРЪ, *рм. Див.* **Балвѣръ.**

XVI. По балбера послали есмо Ж. Курб. II, 32 (1572).—Обачили, же балбѣръ Горуховский не может ему досыть учинити и помочи Арх. ЮЗР. VIII. III, 375 (1583).

БАЛВАННИЦА, *рж. Поганська святиня.*

XVI. А ваши церкви балъванъницами называютъ (геретикове) Антир. 977.

XVII. Мы... балванницъ не будуем Крон. Боб. 172-б.

БАЛВАНОДЕРЖЕЦЬ, *рм. Хто держить балвани.*

XVIII. Оубила множество балвохвалціи и двох сыновъ балванодержц.. нѣкоего Пам. укр. м. III, 86 (Кузик. Рк.).

БАЛВАНОКЪ, *рм. Здрібн. від «балванъ».*

XVII. (Іюда Маккавей) кгды люд, над которым преложеный был от непріателей по..итый и посѣченый видѣл, и пазухи их вытрясаючи, захованыи балва..ки понаходил О обр. 306.

БАЛВАНСКЫЙ, *прикм. Поганський.*

XVII. И до тыхъ то образов балванских оныи слова служат О обр. 4.—Краину Самарійскую вшелякими балванскими безецностями сквернили Копист. Пал. 836.

БАЛВАНЪ, *рм.* (пол. bałwan). 1. *Бовван, великий шмат дерева; дерев'яний образ.*

XVII. На его (мужа) мѣстцу... балвана з дерева положила Тр. П. М. 921.

2. *Бовван, поганський божок.*

XVI. Кумиръ—балванъ Зиз. Лекс. 101.—Ани правдивого Бога, ани жадного балвана фалити Унія гр. 152.—Нѣмцы... зобравшися съ процесіею... и зъ великимъ вытесанымъ балваномъ вмѣсто креста Господня Ист. о разб. Флор. соб. 440.

XVII. (Богъ) заказуетъ подобенства и рытя балванов богов фалшивых О обр. 3. — (Володымеръ) Россію окре тивши балваны поганскі.. покрушилъ Літ. Густ. 233.—Богъ не уставалъ оной (жидовской земли) карати отводячи и отъ балвановъ Копист. Пал. 829.—(Володимеръ) коханыи свои балваны, яко то Перуна, Волоса, Погвизда, Ладу, Купала и инныхъ немало крушилъ Рад. Ог. 225.—Не учинишъ собѣ балвана, албо рытого образу а ни жадного подобенства тых речій Гол. П. М. II, 462 (Кор. Н. 1645).

БАЛВАНѢТИ, *дс. Бовваніти, мріти, ввижатися.*

XVIII. Фигура балванѣет Сковор. 377 (Б. Бр.).

БАЛВЕРЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «балверъ»*.

XVI. Въ ложъку поясъ и шапку тогожъ балверчика (найшли) Арх. ЮЗР. VIII, III, 474 (1596).

БАЛВЕРЪ, *рм. Див.* **Балвѣръ**.

XVI. Будучи я посажонъ тутъ въ замку Луцкомъ за обжалованьемъ балвера Луцкого Каспора Арх. ЮЗР. VIII, III, 334 (1581).— Мене дей, чоловека так змордованого, для зыстъя крви зомдленого, балверови мене... опатрить и ни одного припустить до мене (К. Терлецкий) заказалъ ib. I, VI, 92 (1592).

БАЛВИРЧИКЪ, *рм. Голяр.*

XVII. А потом балвирчикови на то приспособленому стрычи казал и всю голову оному острыжено Арх. ЮЗР. I, VI, 312 (1601).

БАЛВОФАЛСТВО, *рн. Див.* **Балвохвалство**.

XVI. За Манасія и за єго сына Амоса, якоє идолослуженіє, балвохфалство, якіє нечистыє офѣры въ дому Божомъ справовано Отп. кл. Остр. И. П. 418.—Где первей была голова всего панъства балъвоѳалства и всякихъ блудовъ, жебы тамъ была голова всякои святобливости и правдивоє вѣры Отп. И. П. кл. Остр. 1031.

XVII. Абы человекъ... въ балвофалства бѣсовские не вѣрив Єв. Реш. 125.

БАЛВОФАЛЦА, *рм. Див.* **Балвохвалца**.

XVI. Насъ такими жъ балвофалцами... зовутъ Унія гр. 146.

XVII. Окалѣчоными называєтъ гъ... балвофалцовъ або идолослужителей Єв. Реш. 174.

БАЛВОХВАЛКА, *ржс. Шо віддає Божу честь балванам, поганка.*

XVII. Стаѧ Фекла двца и мчница оумерлую матку свою балвохвалку млтвами своими воскресила Гал. Кл. Раз. 486.

БАЛВОХВАЛНИЦА, *ржс. Святиня поганська.*

XVII. Владимеръ... начинитъ балвохвалницъ и балвановъ Крон. Соѳ. 16.

БАЛВОХВАЛНЫЙ, *прикм.* = **БАЛВОХВАЛСКЫЙ**.

XVII. Балвохвалный телецъ Літ. Рук. 40.

БАЛВОХВАЛСКЫЙ, *прикм. Поганський.*

XVII. Языки.... спросними и балвохвалскими... грѣхами... змазанные Єв. Реш. 123-б.

XVIII. Капище древного балвохвалского бога Діар. Хан. 22.

БАЛВОХВАЛСТВО, *рн.* (пол. bałwochwalstwo). *Поганство, честь шо дається балванам.*

XVI. Который грехъ до балвохвалства письмо светоє прыровнываєтъ Берест. соб. 204.

XVII. Юліанъ преступникъ... от Ха до балвохвалства перешолъ и отступилъ Тр. постн. 273.—(Юліанъ) балвохвалство отворилъ и христіанъ до балвохвалства тиранско приневолилъ Копист. Пал. 763.—Ся удали жидове на пущи до балвохвалства, оудѣлавши себѣ телца Рад. Ог. 139.—Впавши в балвохвалство, презъ долгій часъ въ томъ грѣху валялися Гал. Кл. Раз. I, 12.—Не явноє єсть балвохвалство дереву, золоту и срѣбру кланятися Тит. 277 (П. Мог. 1632).—Полный балвохвалства и чаровъ градъ Египетскій Дм. Рост. 111.

XVIII. Балвохвалство, то єсть тая честь, которая отдаєтся балваномъ, а не Бгу Собр. Прип. 105.

БАЛВОХВАЛЦА, *рм.* (пол. bałwochwalca). *Поганин, шо божу честь дає бовванам.*

XVI. Тыхъ, которыє до него (дому Божого) ходили, балъвохвалцами крестили Антир. 939.

XVII. А ты, хлопе, вѣръ в чары, а буд балвохвалца Крон. Боб. 9.—Люд отважній, а на взглядъ чорній, нѣкчемній, страшній, чарами бавятся, балвохвалцѣ Літ. Сам. 88.—Мойсей... такъ былъ горливымъ, же разъ стоѧчи за честь бжію, много тисѧчей забилъ балвохвалцовъ Рад. Ог. 155.

БАЛВѢРЪ, *рм.* (пол. balwierz). 1. *Голяр.*

XVII. Далем ѣм на балвѣра грош. 6 Арх. ЮЗР. I, XI, 454 (1657).

2. *Цилюрик, фельчер.*

XVII. Балвѣръ, кгды бы хорого во єдин день лѣчил, а в другий занедбал, вмѣсто злѣченя в болшую бы хоробу єго приправил Пам. КК. I, 52 (1624).—Короста якаясъ людемъ на поднебенню се чинила, которой єсли заразомъ балвѣръ не ростялъ, заразъ умиралъ хорий Жив. Св. 122.

БАЛДАХИНЪ, *рм.* **БАЛДАХІУМЪ**, *рн.* (Сер. лат. baldakinus від baldak—Багдад). *Дашок розіп'ятий на дручках над кріслами, або щоб носити.*

XVIII. (Владиславъ) Сагайдачному даровалъ зъ парою коней легкихъ, въ шорахъ позлоцѣстихъ бывшихъ лектичку свою з балдахиномъ табину зеленого Літ. Вел. 1, прил. 36.—Балдахіумъ чорноє аксамитноє зъ золотыми френзлями Діар. Хан. 17.

БАЛЕНЯ, *ржс.* (лат. balaena). *Кит.*

XVII. И напервѣй повелѣ бгъ водѣ, да изведе дшу живу, рибы, китовъ великих и бален множество и гадъ всѧкій въ водахъ Транкв. Зерц. 13.

БАЛИКЪ, *рм.* (турськ. bałyk—риба). *Осятра або виза вуджений хребет.*

XVIII. Куплено... рыбы разной до монатиря, а именно:... баликовъ два пуда и 5 ф. Арх. Вид. м.; економ. спр. (1759).

·**БАЛІЯ,** *рж. Плитке бондарське начиння прати хуста.*

XVIII. Балія одна, цибул вѣнков 8 Арх. Вид. м. (1756).

·**БАЛКА,** *рж.* 1. *Діл в степу, степовий яр.*

·XVII. Дал нам приятел наш... ниву в Жуковской балцѣ Прот. Полт. С. II, 201-б (1688).

XVIII. Не доходячи Сугаклія будетъ на шляху балка грузкая Літ. Вел. III, 484.—Грунтъ... по-над балкою Хоменковою Кн. Мѣск. Полт. 180-б (1725).

2. **Балька,** (сгн. Balke). *Бервено оброблене четверокутне, трам.*

XVI. Сердце основанно на совѣсти разума... яко вѧзане и бал'ки в будованню моцне знѧтые Пам. укр. м. V, 203 (1599).

XVII. Ѳеодосію... за волосы на балцѣ завѣшоную... оболокъ.. покрыл Жит. Св. 376.

БАЛСАМОВЫЙ, *прикм.* 1. *Від «балсамъ».*

XVIII. Древо балсамовое Собр. Прип. 16.

2. *Від бальсамового дерева.*

XVII. Єдна лѣторосль (была) балсамоваѧ Гал. Кл. Раз. 509.

БАЛСАМЪ, БАЛСАНЪ, *рм.* (гр. βάλσαμον). *Живична істота з домішкою рослинних летних олійків.*

XVII. Возми... речий вонныхъ до каженя, балсаму, мирри Крон. Боб. 48-б.—Магдалина... миром и балсамом тѣло его (Іса) оздобити могла Єв. Реш. 220.—Телеса балсамомъ намазаныи не подлѣгаютъ истлѣнію Рад. Ог. 378.—Матеріа Мνропомазаніѧ естъ олива змѣшанаѧ з балсамомъ и з иншыми олѣйками пахнучими Гал. Кл. Раз. 106.

XVIII. Невѣдаючи еще о томъ ани Мріа Магдалина, ани иншіѧ съ нею бывшіѧ невѣсты рано длѧ помазаніѧ тѣла съ балсамами и иншими дорогими мастѧми спѣшили до его гробу Науки парох. 7.—Таѧ вода... внетъ оучынила сѧ яко бы была з драгаго балсану благовонна масть Пам. укр. м. II. 416 (Літм. Рк.).

·**БАЛТА,** *рж.* (тур. balta). *Сокира осаджена на обух, колишня зброя.*

XVII. Студентовъ своихъ оружно, с кордами, шаблями и балтами... выслали Арх. ЮЗР. I, VI, 593 (1627).

БАЛЯСА, *рж.* **БАЛЯСЪ,** *рм.* 1. *Круглий стовпчик.*

XVII. За двадцать балясовъ далем грошій 40 Арх. ЮЗР. I, XI, 347 (1612).

XVIII. Токарѣ... точатъ до церквей балясы и лыхтарѣ Клим. Вірші, 118.—Дѣлать 300 балясъ до будинку городиского Дн. Хан. 174.

2. *мн. Ряд стовпчиків звязаних поручами, балюстрада.*

XVI. Узяли... балясы ку охандоству замку Арх. ЮЗР. III, I, 25 (1590).

XVII. Балясы з хоровъ, образы розъные, над олтарами будучые побраны Арх. ЮЗР. III, IV, 156 (1649).—На двери церковные, на баляси, на рама церковные до оболонь и сницерови на колѣ и на его роботу. видалисмо золотыхъ сорокъ Літ. Мг. м. 55.

XVIII. Окруженни суть балясами мраморними степени (сходи) Гр. Барск. I, 128.—Реентъ... пхнулъ мя исъ хоръ черезъ желѣзные баляси Автоб. Свящ. 325.

БАНДОЛЕТЪ, *рм.* (фр. bandelette). *Пас до палаша.*

XVII. Бандолетов долгих инъдерлянских два Арх. ЮЗР. I, VI, 654 (1632).—О взяте през тыхже подданыхъ коня почътового, цисавого, з бандолетомъ, кулбакою ib. III, IV, 190 (1649).—Побрано кони, бандолеты, шабли ib. 590 (1651).

XVIII. Обернуся в зад, ажъ мнѣ бандолетъ урвалъся Вірші Різдв. 130.

БАНДОРИСТЪ, *рм. Див.* **Бандуриста.**

XVIII. Былъ у насъ же и бандористъ слѣпій Дн. Хан. 53.

БАНДУРА, *рж.* (гр. πανδοῦρα). *Триструновий музичний інструмент, рід лютні.*

XVIII. Бандуру далемъ маляреви помалювать Дн. Марк. 171.

БАНДУРИСТА, -ТЪ, *рм. Що грає на бандурі.*

XVIII. Были у нас дворцовый бандуристъ слѣпый и два скрипцісты Дн. Хан. 266.—Заходили до бандуристы слѣпого М. Ѳ. ib. 340.

БАНДУРКА, *рж. Здрібн. від «бандура».*

XVIII. Отдалемъ князеви бандурку малого своєго Дн. Марк. I, 45.

БАНЕЧКА, *рж. Здрібн. від «банька».*

XVI. У олтару:... банка глиненая зъ виномъ, банечка и гадка миденая, што воду носятъ, маленкие Арх. ЮЗР. I, I, 183 (1583).

БАНИТОВАТИ, *дс. Карати на вигнання, виганяти робити банитою.*

XVI. Митрополитъ апостата выклинаетъ, а король банитуетъ Ак. ЗР. IV, 193 (1599).

БАНИТЪ, *рм.* (лат. прич. від bannire). *Вигнанець з певного місця з забороною туди повертатись; людина позбавлена оборони законами.*

XVI. Помененый Кидройтъ зо всихъ панствъ выволанъ и вѣчнымъ банитомъ есть Арх. ЮЗР. I, VI, 127 (1597).—Декретомъ короля его

милости домовлялся, абы яко банитъ до справы не былъ припусчонъ ib. 260 (1599).—Архимандриту Печерскому одъсужоному и банънитови, вольно было у митрополита килканадъцатъ селъ, на митрополита належачихъ, побрати Антир. 859.

XVII. Противники мусятъ зъ пляцу уступовати а за баниты, то естъ за поконаніи и осуженіи и проклятыи себе узнати Копист. Пал. 910.

БАНИЦИЙНЫЙ, *прикм. від «баниція».*

XVII. (Бояре) вину баницыйну узнали есмо Арх. ЮЗР. VIII, V, 418 (1614).

БАНИЦІЯ, *рж.* (сер. лат. bannitio). *Вигнання; позбавлення оборони законами.*

XVI. Въ праве свецкомъ сутъ двоякие албо троякие баницие: сутъ простые, взглядомъ певныхъ кривдъ и долговъ, которые поточными зовутъ, сутъ другие о справахъ криминалныхъ, которые одно сеймъ чинитъ, другие тежъ староста, а жаденъ съ тыхъ, поколь таковое баницие з себе не знесе, будь поточней, будь то криминалней, справы своее жадное попирать не може Арх. ЮЗР. I, VI, 170 (1597).

XVII. Отецъ Гулевичъ баницію зъ себе зноситъ Діар. Фил. 88.—Баниціи на нихъ (пресвитеровѣ) выносили Копист. Пал. 1065.

БАНІОВАНЬЕ, *рн.* (пол. baniowanie). *Засуд на вигнання з певного місця з забороною туди повертатися.*

XVII. Баніованя, вязеня духовныхъ Копист. Пал. 1114.

БАНКА, *рж. Див.* **Бақька.**

XVII. Ячайце: Банка лазебнаѧ, судина гожа ку наливаню оливы в' лѧмпу Бер. Лекс. 210.—Банками кровъ пущаю ib. 213.

БАНКАРТЪ, *рм. Див.* **Бенкартъ.**

XVIII. Буваютъ же часомъ изъ банкартовъ люде Клим. Вірші, 69.

БАНКЕТОВАТИ, *дс. Бенькетувати, пити та гуляти.*

XVII. Терлецкій дній колко зъ нимъ (Богуринскимъ) банкетовавши, его отпустилъ Копист. Пал. 1061.—Добре банкетовал Хс Спаситель по такъ военной праци на горѣ Өаворской Рад. Ог. 299.

БАНКЕТОВАТИСЯ, *дс. Вдаватися в бенькетування, гуляти.*

XVII. Завше на свѣтѣ веселѧтсѧ, банкетуют'сѧ Гал. Кл. Раз. I, 58-б.—Богатыи люде... не могутъ долго на свѣтѣ жити, бо они часто банкетуют'сѧ Гал. Кл. Раз. 33.—Филистинѣ... по офѣры банкетовалися Крон. Боб. 69-б.—Премислава, банкетуючогося под запусты... многіи раны задавши, забили Крон. Полск. 373.—(Сынове Іова) банкетуючися оу старшого брата з жонами... от заваленя дому мизерне погинули Тр. П. М. 941.

XVIII. Всю нощъ безъ сна провождаютъ, ядуще и веселящеся и банкетующеся Гр. Барск. I, 261.

БАНКЕТОВЕЦЬ, *рм. Учасник «банкету».*

XVII. Банкетовці—пиряне Синон. сл. р. 6.

БАНКЕТЪ, *рм.* (іт. banchetto). *Бенькет, бесіда.*

XVI. Знать, же не ездятъ на банъкеты, ани на опилства Антир. 599.

XVII. Чутно было о якомсь мужу о велетѣ, же мовитъ у господаря Волошского на банкетъ посилъ верблюда на едни руцѣ Літ. Льв. 255.—А чи всиж тыи, которыи от него (царя) званіи были, зостали оучасниками банкету веселного? Рад. Він. 651.—Тамъ же млтвъ занехавши па памѧтехъ ихъ банкеты збыточныи и пянства справуете Тит. 160 (Копист. 1625).—Оурадоватися слушная ест речъ, и з отцемъ банкету зажити, же Снъ мой сей, мертвый былъ грѣхомъ первѣй и ожилъ Тр. постн. 22.—То есть въ дому пиру, в дому мовлю оучтъ и банкетовъ Смотр. Каз. 26.—Члкъ нѣякис учинивъ банъкетъ великий Єв. Реш. 171.—При банкетах, бесѣдах и розных оучтахъ грѣшат Тр. П. М. 910.—Злый тебѣ, княже, банкетъ готуется: бояринъ твой Филипъ змовился зъ Александромъ княземъ тебе убити Крон. Сое. 236.

XVIII. При банкетахъ в пановъ изъ арматъ стрѣляютъ Клим. Вірші, 109.—По банкетѣ въ килко день все войско Козацкое... Государь... отпустилъ ласкаве Літ. Вел. III, 386.—(Король)... оучту справивъ веселную длѧ сна своего и великій наготовавши банкетъ, запросивъ многихъ Науки парох. 65.

БАНКРУТЪ, *рм.* (фр. banqueroute). *Той, що збанкрутував.*

XVIII. Судіею не можетъ битъ молодчій двадцяти одного году, безчестный, банкрутъ Стат. 2.

БАННЫЙ, *прикм. З опуклим покрівлям* (?).

XV. Строенно банное камѧно Ип. 200 (1090).

БАНОВАНЬЕ, *рн. Туга, жаль.*

XVIII. Мовитъ Христосъ: токмитъ у сердци члвѣку мирнусть и весѣля, а мамонъ: токъмитъ журу и банован Поуч. Няг. 94—5.

БАНОВАТИ, *дс.* 1. (уг. bán). *Тужити, журитись, сумувати, уболівати.*

XVIII. Не бануйте и не бойте сѧ, иж то есте мѧ ту продали Пам. укр. м. I, 172 (Рк. Тесл).—А за мною не бануй ib. 337.

2. *Жалкувати* (*на кого*).

XVIII. О црю Дарию, не бануй на мене Ал. Тиш. 55.

БАНОВНА, *ржс. Банова дочка.*

XV. Итако пославъ Изѧславъ и приведе бановну за брата своего Володимера Ип. 408 (1150).

БАНТАЙРОВЫЙ, *прикм.* (араб. bandajra—корогва Кр.).

XVIII. Бантайровій пузиментъ до ризъ Дн. Хан. 104

БАНТАЛЪРОВЫЙ, *прикм.* (пор. іт. bandoliera).

XVIII. Аппараты, при них сѣтка банталѣрева Дѣло о реп. Ак. 15-б.—Купил банталѣровой строки бѣлой двадцять осмъ локоть Ризн. Соф. Кн. 122-б.

БАНЪ, *рм.* (уг. bán). *Правитель в Угорських провінціях (банатах).*

XV. Изѧславъ... пояша оу бана дчерь за Володимера Ип. 407 (1150).

БАНЬКА, *ржс.* 1. *Фляконик, слоїк.*

XVI. Розбивши бан'коу выльяла (мvро) на главоу его Єв. Пер. 18.

XVII. Такъ стыи дужы будутъ, ижъ еденъ стый можетъ ввесъ свѣтъ якъ баньку шклѧную скрушити Гал. Кл. Раз. 237.

2. *Скляне начиння цилюрицьке, шоб натягати кров.*

XVIII. Когда что въ ухо впадеть: сухо баньку надъ ухо поставити Млр. дом. лѣч. 24.

БАНЪТЪ, *рм. Див.* **Банитъ.**

XVII. Банѣцію укажемо банѣтови Копист. Пал. 910.

БАНЪЦІЯ, *ржс. Див.* **Баниція.**

XVII. Банѣцію укажемо банѣтови Копист. Пал. 910.

XVIII. Рѣчъ посполитая для рицерства много учинила на сеймѣ, чверть даровано, банѣціи позношено Літ. Вел. IV, 226.

БАНЯ, *ржс.* (сер. лат. bagnum). 1. *Опукле начиння глиняне або метальове, казан.*

XVI. Котлы и банѣ горѣлчаные... побрано Арх. ЮЗР. I, VI, 161 (1597).

XVII. Баню мидяную и две конъвы мидяные Арх. ЮЗР. III, IV, 97 (1649).—Баня медяная великая кухеньная ib. 160.—Банѣ 2 мѣдяных до покосту ib. I, XII, 354 (1662).

XVIII. Алембикъ, баня и трубъ шестъ Літ. Вел. IV, 118.—Баня еликая з шапкою, алембикъ великий Реестръ XVIII в. 2.—Два члвѣка... в Яремихы... побравши казачи винничие два и баню и сал девять Кн. Мѣск. Полт. 201 (1716). — Бань до освщенія воды двѣ РКПЛ, 53.

2. *Опукле покрівля на церкві, купола.*

XVI. Панъ староста на церковъ Божию гайдукомъ своимъ на баню и на крыжъ стреляти казалъ Арх. ЮЗР. I, I, 292 (1591).

XVII. Самую баню (церкви) знову робили Сб. лѣт. 82 (Кіев. лѣт.).—Майстра... постараемся... прислати в манастир до побиваня бань церковных Лист Самойл. 79 (1686).—(Игуменъ) оглядалъ очима своима баню середнюю на церквѣ мурованой Літ. Мг. м. 45.—(Запорозцы просятъ у Мазепы) желѣза бѣлого на двѣ банѣ Эварн. Источн. I, 328 (1691).

XVIII. Надъ гробомъ хвимъ церковная баня не заклеплена Путн. Іер. 19-б.—На церковь соборную Успенія Пресвятыя Богородици крѣпкій ударилъ перунъ и верхъ оноя пробилъ и дерево подъ банею запалилъ былъ Літ. Вел. III, 57.—Бань (на церкві) немашъ Пелгр. Ип. Виш. 46.—Середняя баня не накріта ib. 66.

БАНЯ, *ржс.* (сер. лат. bagnum). *Лазня мильня.*

XV. Видѣхъ... банѣ древѧны Ип. 7.

XVII. Баня: крщеніе, ванна, лазня, мылнѧ Бер. Лекс. 1.

XVIII. О банях (то ест о лазняхъ) або теж по литовски о мылняхъ Клим. Вірші, 149.

БАНЯ, *ржс.* (уг. bánya). *Копальня залізної руди.*

XV. И приде (Ростиславъ) к бани рекомѣи Родна Ип. 778 (1237).

БАРАБАНЪ, *рм.* (тур. darabàn). *Тарабан, бубон.*

XVII. Єще и въ барабани на нощъ не бито, як теи сталъ кгвалтъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 82 (1666).

БАРАКАНЪ, *рм.* (ар. barrakān). *Ґатунок вовняної тканини.*

XVIII. Юпки вибойчаной, бараканомъ подшитой (не віддав) Полт. Полк. Канц. (1753).

БАРАНИЙ, *прикм.* 1. *Баранячий.*

XVIII. Вовка побили баранѣи сліозы Клим. Прип. 206.

2. *Зроблений з баранячого хутра.*

XVI. Кожух бараний чабаньский Ж. Курб. II, 131 (1582).

БАРАНИНА, *ржс. Бараняче м'ясо.*

XVII. Самоилъ... положилъ єму (Саулови)... часть баранины Крон. Боб. 90.

БАРАНИЦА, *ржс. Виправлена баранча шкура.*

XVIII. І пойдет до гарбовки у човнѣ хитати: козлыны и бараницы хоч и габелки окрашати Клим. Вірші, 104.

БАРАНКОВЫЙ, *прикм. від «баранокъ».*

XVII. Онъ тое вино пересадилъ, змѣшавши з землею, з кровю лвою, свинею, баранковою

и кота морского Гал. М. Пр. 66.—Пришло веселе Баранково, то ест Хво Гал. Кл. Раз. 472.—Знашли по старыхъ начинѧх црковныхъ образ Хвъ написанъ в особѣ баранковой О обр. 37.—Найшли шапку заживанную баранковую, фалендишовую, на улицѣ Акт. Старод. кн. 92.

БАРАНОКЪ, *рм.* 1. *Ягня самець*; *ц. сл. агнецъ.*

XVI. Агнецъ—баранокъ Зиз. Лекс. 93.

XVII. Радуютсѧ и играютъ другіи горы, а пагорки скачутъ яко баранки Карп. Каз. Ав.—Жидове... поживали баранка або Пасху свою великодную Єв. Реш. 42.—Паси баранки мои Копист. Пал. 407.

XVIII. Хс его стаѧ млть столл ѧко баранок посредѣ волковъ Пам. укр. м. II, 228 (Рк. Тесл.).

2. *Образ Христа.*

XVI. Ясти пасхоу [баранка] Єв. Пер. 184-б (рк.).

XVII. Стыи ґды видѣти будут Ха, который єсть Баранкомъ невиннымъ на той часъ будутъсъ Хмъ веселитисѧ Гал. Кл. Раз. 99.—Вѣрячи в мессию в баранка грехи гладячого Каз. 32, к. 8.

XVIII. Царю Христе, Пане милый, тыс баранку незлобивый Укр.-Р. Арх. X 470.

3. *Хутро з баранків.*

XVII. Курта шиптуховая, баранками подшитая Прот. Полт. С. I, 21 (1674).

XVIII. Пара баранковъ чорнихъ Літ. Вел. IV, 131.—Кучму з чорного баранка Дн. Хан. 129.—Футро сукна оливкового, подшито баранками рудыми Дѣло Слѣс. 1-б (1804).

БАРАНЪ, *рм.* 1. *Зоол. Самець* Ovis aries.

XVI. Кури, гуси, бараны побили Арх. ЮЗР. I, I, 198 (1585).

XVIII. Зарѣзано барана старого Арх. Вид. м. 78-б (1754).

2. *Воєнна машина розбивати мури.*

XVII. Жидове... на баштах мѣли засадити бараны желѣзные для розбиваня муровъ Крон. Боб. 223.

3. *Одно з сузір зодіяку.*

XVII. На нбѣ єсть зодіѧкъ албо звѣринецъ, в которомъ то Левъ, то Быкъ, то Баранъ, то звѣрѧта иншыи знайдуютсѧ Гал. Н. н. (пр.) Ад.

БАРАНѢЙ, *прикм. Див.* **Бараний**.

XVI. Скиры яловичие и баранѣе Арх. ЮЗР. I, VI, 160 (1597).

XVIII. Смуш баранѣй Дн. Хан. 175.

БАРБАРА, *рж.* (пол. barbara з імення ж. р. Barbara). *Груба довга линва, уживана при перевозах на річках; нагайка.*

XVIII. На его панскіе плечи... зъ сотню барбар нагайскихъ положивши... въсадили на коня Вел. Сказ. 36.—Єжели удастся часом злая прочвара:—не научит такои и толстая барбара Клим. Вірші, 179.—По двѣстѣ барбаръ жаловалъ яригамъ, и за тое они, яриги, з мертвого глумились Листи Конт. 8.—Тяжко мене барбарами бито Оп. ст. Млр. II, 298 (1727).—Остапъ... противности подѣлалъ за якіе барбаръ годенъ былъ Вид. Ник. м. 5-б (1734).

БАРБАРСКЫЙ, *прикм. Тиранський, нелюдзький, дикий.*

XVIII. Поляки барзо скорбѣли о такомъ вчинкѣ барбарскомъ Чарнецкого Сб. Лѣт. 23 (Кр. оп. Млр.).

БАРБЕРЪ, *рм. Див.* **Балвѣръ**.

XVI. Она для опатреня его послала по барбера до Горухова Арх. ЮЗР. VIII, III, 375 (1583).

БАРВА, *рж.* (сгн. varwe, пол. barwa через ч barva). 1. *Колір, фарба, масть.*

XVI. Якось тые новопеременъные квѣтки и маи вмѣсто зеленое барвы все бѣлое намъ зверху притрясаютъ Арх. ЮЗР. I, VII, 253 (Кл. ц. н. 1587).

XVII. Опоны... гаѳарским дѣлом вышиваны, тоест... баръвы брунатнои темночирвонои Крон. Боб. 47-б.—(Завѣсы) модрои барвы брунатнои Рук. Хрон. 46.—Небо воднистой єсть барвы Дм. Рост. 83.

XVIII. Другое нбо огнистое барвы, третое нбо модрое барвы Пам. укр. м. IV, 27 (Сок. Рк.).

2. *Знак, ціха, признака, характер.*

XVI. И жадное барвы моцы духовное не маючи Берест. соб. 206.

XVII. Найдуютсѧ нѣкоторыи законники, которыи маютъ на собѣ барву живота дховнаго побожного Домецк. 105.—Описуючи встыдливост... яко то паненской чистоты власную барву Єв. Реш. 266-б.

3. *Уподоба, смак, міра.*

XVII. Ведле своеи барвы отца собѣ шукайте (чернцы) Жив. Св. 26.

4. *переносно*: *Покривка, позір, шкура.*

XVII. Шатан... под барвою приятеля Каз. 32, 127.

5. *Тканина або убрання якої барви.*

XVI. Староста... велелъ имъ приволоки бакгазневые блакитные до барвы своее мети Арх. ЮЗР. VIII, V, 236 (1583).—Костокь до барьвы кнзя его милости тузьний два Ж. Курб. 1, 313 (1590).

XVII. Ходила въ барвѣ небесной, то есть блакитносвѣтлой Рук. Хрон. 180.

6. *Умундурування військове.*

XVI. И кони въ шерсть и зброи и барву списати Ак. ЗР. III, 40 (1551).

XVII. Дослуживши умовеного часу, зъ жолду и барвы, намъ вымовеное, не пооднокротъ

просилисмы се у княжати его милости Арх. ЮЗР. VI, I, 397 (1619).—Цехмистръ... з братіею... суплѣковалъ... що не тилко барву на войско... щорочне шіютъ Оп. ст. Млр. III, 96 (1686).—Посылаемъ... на комонное товариство самые гроши, а на пѣхоту барву суконную и грошовый придатокъ Ак. ЗР. V, 241 (1690).—До двора своего король (пѣхоту Дорошенкову) узялъ и барву и плату онимъ далъ Літ. Сам. 127.

XVIII. (Король Собескій) барву и плату грошевую имъ (сердюкам) давши, удержалъ при себѣ для службы пришлой Літ. Вел. II, 366.

7. *Ліберія.*

XVII. Слуги умножаютъ, барвы справляютъ Ак. ЮЗР. II, 225 (И. Виш.).

XVIII. За роботу барвы служителямъ заплачено кравцю... 3 р. Дн. Хан. 145.

БАРВЕНЫЙ, *прикм. Фарбований.*

XVI. Сагайдаковъ пахолчихъ, барвеныхъ, зъ луками и зъ стрелами... которые коштовали осмъ копъ грошей Арх. ЮЗР. VI, I, 122 (1582).

БАРВИСТЫЙ, *прикм. Повний живих барв, живого кольору; вовнистий, волохатий, кошлатий.*

XVI. Даю и дарую... жеребцовъ чотыри барвистых стада моего Arch. Sang. VII, 400 (1571).

БАРВИЦА, *рж.* (пол. barwica). *Все, чим вистілають меблі: сіно, шерсть, волос, солома.*

XV. Панцырь, шеломецъ, поручи, station бляхы, барвица Ак. ЗР. I, 137 (1494).

БАРВИЧКА, *рж.* (пол. barwiczka). *Косметик малювати вид, румянило.*

XVII. Лицемѣръ, естъ то невѣста шпетная, котораѧ абысѧ піенкною показала, барвичками и бѣлилом сѧ что раз намазует Рад. Ог. 821.

БАРВѢРЪ, *рм. Див.* **Балвѣръ.**

XVI. Кгдым у барвѣра у Горухове былъ тот балвѣръ ехати не хотел Арх. ЮЗР. VIII, III, 381 (1583).

БАРВЯНОХОДЕЦЪ, *рм. Убраний в барву, в ліберію, ліберійний.*

XVII. Мы предся предстоящихъ барвяноходцевъ по колко десять маемо Ак. ЮЗР. II, 242 (И. Виш.).

БАРВЯНЫЙ, *прикм.* (пол. barwiany). *Кольоровий, барвний.*

XVII. Суконъ пара барвяных Арх. ЮЗР. I, VI, 654 (1631).

БАРДА, *рж.* = **БАРДЫШЪ.**

XVIII. Ношаше (смерть)... орудія къ мученію: мечи, стрѣли, копія, барди Пам. укр. м. IV, 180 (Рк. Яр.).

БАРДАБУШКА, *рж.* (пол. berdebuska). *Рід стрільби, гаркебуз.*

XVI. Одного полгака небожчиковского короткого, товстого, яко бы къшталтом бардабушки, ложе оправлено, позычил ми пан Микита Ощовский Арх. ЮЗР. VIII, III, 404 (1583).

БАРДАКЪ, *рм.* (тур. bardak—банька). *Кальянова банька, кальян.* (Кр.).

XVIII. Особнож іны' навык (табак) бардакомъ тягнути: през котрый не едному прышло смыслу збути. Іные бо бардакомъ так ся затягаютъ, аж нагле души свои в той, часъ извергаютъ Клим. Вірші, 18.—Не ворчи якъ бардакъ ни на кого Клим. Прип. 265.—Булисмо у вечеру у Нестеровича, з братомъ Семеномъ Заруднымъ и Василемъ Глинскимъ, которій бардакъ персидскій даровалъ мнѣ Дн. Марк. I, 187.

БАРДАЧНИКЪ, *рм. Що бардиші (барди) робить (?).*

XVIII. Слово вѣршовное... бардачникам, кабачникамъ, сагайдачникам и пиворѣзамъ Клим. Вірші, 122.

БАРДЫШЪ, *рм.* (сер. лат. barducium). *Кий з сокиркою на кштальт галебарди.*

XVIII. С колами, з биґары, с копіями острыми, з бардышами страшными Пам. укр. м. II, 228 (Рк. Тесл.).—Обрѣтахуся бо вь корабляхъ по нѣколико арматъ... бардишовь и копій Гр. Барск. II, 155.

БАРЗЕ,-О (ст. пол. barz, barzo). *Дуже, вельми.*

XVI. Декретъ патриаршый... переложоно зъ кгрецкого барзо словы піенкными Кул. Мат. I, 69 (1596).

XVII. Наука християнская... зложоная... барзо простою мовою Єв. Реш. 1.—Погрѣшили барзо Копист. Пал. 1117.—Богъ двоякого есть взроку барзо быстрого и барзо тупого Дм. Рост. 46.—Барзо налѣгали на таборъ были Літ. Сам. 145.—Неврожай барзо великий Літ. Хм. 77.—Шкодливы суть барзо Смотр. Каз. 38.

XVIII. Мазепа барзо былъ контентъ Літ. Вел. III, 59.—Тота (Рахиль) была барзо красная Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).—Мѣнѣ тут барзо добре без тебе било Сл. о см. 18.—Барзе бура великая була Клим. Вірші, 177.—Пашѣ барзо было мало 177. Літ. Гукл. 76.

БАРЗЫЙ, *прикм.* (пол. barzy). *Швидкий.*

XVI. До имѣнія его милости пана барзого пана старосты Лвовского Петра Ак. ЗР. III, 137 (1565).

БАРЗѢЙ, *присл.* (ст. пол. barziej). *Вищий ступінь від барзо: більше.*

XVII. О розумъ не страшно, о сумниніе и барзей Льв. Ставр. 49 (1616).—О мѣстце

над нбо барзѣй коштовнѣйшеє Бер. Вірші, 69.—Князь Владимеръ... на небесныи барзѣй, нижъ на земныи смотрѣлъ рѣчи Крон. Соѳ. 312.—Єще барзѣй караєтъ Богъ за грѣхи отцевскіи Гал. Кл. Раз. 85.

XVIII. Отправили листи... по городахъ... а барзѣй в которихъ ярмарки буваютъ Кн. Нос. 27-б.—Мы... отдалѧемсѧ от доброго и иншого не чинимо поступку, тилко що разъ барзѣй наклонѧемсѧ до злого Науки парох. 81.—Смерть бо всегда в хитрости своей ест такова, же барзѣ' оная ждетъ кого неготова Клим. Вірші, 7.

БАРИЛА, *рж. Див.* **Барило.**

БАРИЛКО, *рн. Здрібн. від «барило».*

XVI. Не найшли большей, только зъ барилко Арх. ЮЗР. I,I, 318 (1591).

XVIII. Барилко водки Дн. Хан. 52.

БАРИЛО, *рн.* **БАРИЛА**, *рж.* (іт. barile з лат. barillus). *Бочка опукла; міра течи: 24 гарці.*

XVI. Салетры пулшосты солянки, а єще фасочка полная, яко бы пол барылы Арх. ЮЗР. VII, I, 143 (1552).—А в пивници вина барилъ две, малмазеи полбарила Кн. Гродск. Луцк. 17 (1571).

XVII. Балвану... давали на кождый день... вина барилъ 6 Крон. Боб. 152.—Горшками горелку з барила наточивши, в своєй господѣ з сестрами своими подпиваютъ Акт. Starод. кн. 104.—Я взял барило горилки приливаной з ягодами Прот. Полт. С. I, 212 (1699).—Барила зъ медами, барилка зъ винами Ак. ЮЗР. II, 222 (И. Виш.).

XVIII. Барилъ алембиковой водки умиспне перегнать зо три бедренцовой Арх. Сул. 46 (1725).

БАРИЛЦЕ, *рн. Здрібн. від «барило».*

XVI. Послал єсми девку свою до буды по барилце Кн. Гродск. Луцк. 93 (1565).

XVIII. Андрѣй... намацалъ барилця з горѣлкою Прот. Полт. С. III, 21 (1748).—Сливянки барилце Арх. Вид. м. сент. (1756).

БАРИТИСЯ, *дє. Бавитись; гаятись, довго залишатись де.*

XVII. Степанъ, овчар Миколаєвъ, приказавши мнѣ овци, и сам пошовши к Новому Санджарову, и там барился болей тижня, подобно пили Ак. Полт. Гор. Ур. 1, 159 (1669).

XVIII. Ну вжеж пойду на мѣсто, щоб намъ не баритись Довг. 110.

БАРКА, *рж.* (сер. лат. barca). *Вітрилове безпокладове судно.*

XVIII. Дванацят барк отъ Шведовъ добувши, и... въ оние всѣвши, пребули заразъ въ нихъ тамошную одногу морскую Вел. Сказ. 240.

БАРКАННЫЙ, *прикм. від «барканъ».*

XVII. Продалъ власную свою часть отцевского пляца огородного... по границу барканную до другоє части того жъ огорода Акт. Starод. кн. 33.

XVIII. За 11 пленицъ барканых дал золот. 8 Арх. Вид. м. (1737).

БАРКАНЪ, *рм.* (сер. нім. Perkan) *Огорожа з дощок, бальок, стовпів.*

XVII. Дом... стоячий в старым баркане объ межу з одноє стороны Войтъка козака Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 74 (1664).

XVIII. Дворъ... баркаиомъ старимъ и новимъ... обнесенъ Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1767).

БАРКИ, *р. мн. Вища частина спини нижче карку від одного раменного суставу до другого, рамена.*

XVII. (Йовъфима Сконтина) вяжучи, барки обох раменъ повыворочали (козаки) Арх. ЮЗР. III, IV, 465 (1650).

БАРЛОГЪ, *рм.* (пол. barłóg). 1. *Лігво, скота, барліг.*

XVII. Мы же... лежачи яко вепрѣ в барлогу в роскоши свѣта того хочемо вылежат црство нбсноє Транкв. Зерц. 83.

2. *Нужа, убозтво, кал, гній, болото.*

XVIII. Сынъ марнотравный... познавши своє нещастя найперше щире постановив оу себе з барлогу грѣховного повстати Науки парох. 138.

БАРМА, *рж. Див.* **Барва.**

XVII. За... гетмана... давалася бармa а борошно (музикам) Оп. ст. Млр. II, 293 (1671).

XVIII. Минулася барма, що давали дарма Клим. Прип. 226.—Всеи музици воисковои... поставъ сукна на барму... давати Кн. Мѣск. Полт. 306-б (1711).—Барму молодикамъ моимъ далемъ Дн. Марк. I, 78.—Когда сукна на барму козакамъ прислали Др. Богд. Хм. 153.—Дано єму (Гоголю)... барму и плату з скарбу королевского Кр. оп. Млр. 281.

БАРМИНЪ, *рм.* (тур. bar—вага; ар.-пер. menn—хупт Кр.).

XVIII. Нафти бакѣнской барминъ продавался по 7 гривенъ Дн. Марк. I, 294.

БАРОКЪ, *рм. Дручок у возі упоперек повішений, що на його кінцях зачіпляються посторонки, щоб запрягати коні, орчик.*

XVIII. Дано за три барки до колясокъ 6 к. Дн. Хан. 109.

БАРОМЕТРУМЪ, *рм. Прилад міряти тиснення повітря.*

XVIII. Архиерей... говорилъ о способу чинить простіе барометри Дн. Марк. II, 237. —Барометрумъ купилемъ у иноземца Морица за 1 р. ib. 244.

БАРСОВЫЙ, *прикм. від «барсъ»*.

XVI. При том... седле ряд сребреный былъ в которомъ было сребра три гривны ис кутасом барсовымъ Arch. Sang. VI, 17 (1555).

XVIII. Попон барсовихъ 3 Арх. Люб. 25 (1764).

БАРСЪ, *рм.* (перс. bars). 1. *Зоол.* felis irbis. *Пантера.*

2. *Барсова шкура.*

XVIII. Леговано... барсовъ два коней верховых покривать Ск. о р. Мил. 3 (1726).

БАРТА, *рж.* (нім. Barte). *Ґатунок широкої сокири.*

XVI. Сѣчиво: барта, топоръ Зиз. Лекс. 106.

XVII. Сѣчиво барта, топоръ, сокира Бер. Лекс. 169.

БАРТОКЪ, *рм.* (пол. bartek). *Простак, мурло.*

XVIII. А ти, бартку, озми картку Укр.-Р. Арх. IX, 158.

БАРХАНОВЫЙ, *прикм. Зроблений з бархана.*

XVII. Каптан бархановый коштовал чотыри золотых Ак. Бор. 9 (1615).

БАРХАНЪ, *рм.* (ар. barrakān). *Лянно-бавовняна тканина.*

БАРХАТНЫЙ, *прикм.* (з рос.). *Оксамитний.*

XVIII. Келѣхъ... в пудлѣ бархатном замикающійся Дѣло о реп. Ак. 14.

БАРШОНОВЫЙ, *прикм. з баршону, себ-то з оксамиту* (уг. bársony—оксамит).

XVIII. Какову одежу носиша овца, такову и пастыріе: овчую, волняя и козяя кожѣ изшивали, а не баршоновую Іер. Мих. 240.

БАРЩЕВЫЙ, БАРЩОВЫЙ, *прикм. Ясночервоний.*

XVII. Кобенякъ мой люнъский барщовый коштовалъ три копы грошей Арх. ЮЗР. VIII, III, 493 (1602).

XVIII. Рызъ пара зеленосреброглавныхъ барщевихъ РКПЛ, 24.—Барщовый кунтушъ Літ. Вел. IV, 119.

БАРЫЛКО, *рн. Див.* **Барилко**.

XVII. Горѣлъки барылко, в ним квартъ двесте Гол. П. М. II, 297 (П. Мог. 1630).

БАРЫШЪ, *рм.* (тур. барыш—згода, примир'я). *Зиск.*

XVIII. Останокъ есть то же, что барышъ, ростъ, приложеніе Сковор. 72.

БАСАЛЫКЪ, *рм.* (тур. basałyk). *Бич з оливяною кулею на кінці.*

XVII. Цар... казал... его (Феодора) бит оловяными басалыки Жив. Св. 296-б.

БАСАМАНЪ, *рм.* (фр. passement). *Лямівка, ґальон.*

XVIII. Федоръ... накупилъ... матерѣй дорогихъ бавелницъ, хустокъ, басамановъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 262 (1718).—Басаманъ зъ злотимъ на чтири подплаща Літ. Вел. IV, 125.—Сподница... кругомъ въ три ряди борщевими басаманами обложена Быт. млр. обст. 352.

БАСАРУНОКЪ, *рм.* (нім. Besserung). *Винагорода за побій.*

XVII. Слугам пана Муроховского басарунку далисмо злот 40 Арх. ЮЗР. I, XI, 344 (1612).

БАСИЛІЯНИНЪ, *рм. Див.* **Базилѣянинъ**.

XVIII. Суть католици, то есть унѣяти, церкви Римской послушни, якоже въ Польши Басиліяни Гр. Барск. II, 48.

БАСИСТЪ, *рм. Хто співає баса.*

XVIII. Взяти пѣвчия полтавского полку: Данило Захаріевъ басистъ Кп. Мѣск. Полт. 303-б (1712).

БАСКАКЪ, *рм.* (тур. baskak). *Староста, урядник татарський.*

XV. Изъѣхавше яша Милѣя баскака Ип. 829 (1255).

БАСНИКЪ, *рм. Знахар, шептун, ворожбит.*

XVIII. Дша... волхов и басников яко змии Пам. укр. м. IV, 230 (Рк. Н. Д).

БАСНОСЛОВИТИ, *дс. Говорити басни, байки.*

XVIII. I откровенія нѣякія баснословлятъ Клим. Вірші, 33.

БАСНОСЛОВІЄ, *рм. Байок оповідання.*

XVII. Баснословіе: баяне, байки повѣдане Бер. Лекс. 1.

БАСНОТВОРЕЦЬ, *рм. Автор байок.*

XVII. Нѣкоторые баснотворцы... звикли мовити безумне Єв. Реш. 249-б.

БАСНЯ, *рж.* 1. *Байка, вигадка.*

XVII. Люде... иншие басни повѣдали Крон. Боб. 326-б.

2. *Оповідання, переказ, подання.*

XVII. Баснѣ фалшивыи, смѣху годныи Гал. М. Пр. (пр.) 6-б.—Много ихъ у своих баснях писали, якобы ся не мѣл такъ уродити, яко иныи члкъ Ал. Печ. 180.

БАСТРУКОВЫЙ, *прикм. Байструковий.*

XVII. Досвѣдчене нецнотливых поступков Тимошовых баструковых Ак. Полт. Гор. Ур. I. 205 (1670).

БАСУРМАНЪ, *рм. Див.* **Бесурменинъ**.

XVIII. Арапи озмут (того члвка) а будут мучити щоб басурманом ставъ Путн. Іер. 14-б.

БАСЪ, *рм.* (лат. bassus). 1. *Найнижчий музький голос.*

2. *Хто співає баса.*

XVIII. Дишканцѣста и басъ... пили днесъ квасъ Вірші Вскр. 137.

БАТАЛІЯ, *рж.* (іт. battaglia). *Битва, бій.*

XVIII. Року 1683... Янъ Собецкый, король

полскый, съ цесарскими електорами совокупившись и ушиковавши полки... зъ вѣзеремъ турецкимъ далъ баталѣю Зап. Мовч. 73.—Учинивши съ ляхами баталію под Переясловомъ, множество ихъ побили Кр. оп. Млр. 217.—(Поляки и Шведы) дали себѣ баталію єнералную Вел. Сказ. 143.—(Любомирскій) постановилъ, не даючи баталѣи отвористой, партіями набѣгати ib. 151.—Не менѣй слабость и плохость Московскую являєтъ баталія, съ Єнераломъ войскъ нашихъ графомъ Левенгауптомъ справленая Марк. IV, 264 (Ман. Кар. XII—1708 р.).—Петръ Олексѣевичъ баталию зъ турками чинилъ Літ. Черн. 97.—Баталѣя под Калѣшем была Стат. 28.

·БАТЕНКО, *рм. Здрібніло-пестливе від «батько», батенько.*

XVII. (Я) питалем при роженю дитини, з ким би оная тое дитя прижила, теди она сказала, а щожъ батенку Бабичовъ челядникъ Леско Назаренко Кн. Мѣск. Полт. 30 (1693).

XVIII. Казав мѣнѣ батенко погнати кози Укр.-Р. Арх. IX, 105.

БАТЕРІЯ, *рж.* (іт. batteria). *Певна лічба діл під заслоною шанців.*

XVIII. Станулъ шанецъ нѣмецкій, а потомъ батерія была далѣй збудована Літ. Вел. IV, 242 (Діар. Ок.).

·БАТКО, *рм. Див.* **Батько.**

XVI. Человѣк мой влостивый из баткомъ своимъ Костюкомъ Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 94.—И вкрадши тую скрынку баткови своєму отдала ib. 1564, к. 161.

XVII. Бгу дшу ховаю, толко бы на родного батка правду мушу зезнат Ак. Полт. Гор. Ур. I. 40 (1665).

XVIII. Батко твой жебрак єсть Літ. Вел. III, 114.—Єсли тутъ що знайдемъ, то ти своєму батку не кажи Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 81 (1713).—Что ти батьку надѣлавъ великой бѣди Прот. Полт. С. IV, 225 (1757).

·БАТКОВСЧИНА,-ЩИНА, *рж. Батьківщина, спадок по батькові.*

XVII. Казалисмо записат (двор)... дитяти небожчика Грицка, яко батковсчина Ак. Бор. 69 (1663).—Имъ (дітям) волно свою батковщину откупить Акт. Starод. кн. 63.

·БАТКОВЪ, *прикм. Див.* **Батьновъ.**

XVII. По указу батковомъ вернувшис и ключъ, где лежалъ зас, положившы, пойшли до Букуса Акт. Старод. кн. 30.

·БАТКѢВЩИНА, *рж. Див.* **Батковщина.**

XVIII. И говоритъ имъ царевичъ за что ви б'ется и вони... говорятъ єму за баткѣвщину Тих. № 11, к. 22.

·БАТМАНЪ, *рм.* (тур. batman). *Турецька міра ваги: 19 рос. хунтів.*

XVIII. Въ тулубъ єденъ 10 и болшъ батмановъ вмѣщается, а батман шаховъ 14, а гилянскій 12 фунтовъ содержить въ себѣ Дн. Марк. 1, 294.

·БАТОГЪ, *рм.* 1. *Батіг, бич, пуга.*

XV. Се бо (Половци) єсть батогъ єго (Божий) Ип. 603 (1177).

XVII. Я-мъ... отопхнул єи (жону) от двора и батогомъ билемъ Прот. Полт. С. I, 22-б (1674).

2. *Штаба, шина.*

XVII. Стала намъ шкода батогов пяти желѣза... Вкравши тие пят батоги желѣза Прот. Полт. С. I, 54-б (1688).

·БАТОЖЖЕ, *рн. Збірн. від «батогъ».*

XVIII. Єропкинъ полковникъ провожатаевъ козаковъ чорноярскихъ при насъ батожемъ казал быть Дн. Марк. I, 272.—Суду батожжем быто и в силку послано в Камчатку ib. IV, 359.

БАТТЕРІЯ, *рж. Див.* **Батерія.**

XVIII. Баттеріи до арматъ и редути на кшталтъ горъ повиносилъ Літ. Вел. IV, 60.

·БАТЪ, *рм.* (сер. лат. bat(t)us). *Більший вітриловий човен.*

XVII. Ледво въ батѣ самъ (Отонъ II) утеклъ Рук. Хрон. 382.

·БАТЪГЪ, *рм. Див.* **Батогъ.**

XV. Се бо єсть бо батъгъ божии (Половци) Ип. 213 (1093).

·БАТЬКО, *рм.* 1. *Отець.*

XVI. Штож дей батько твой Денис и ты самъ свекрови єє... вена єсте не отдали Арх. ЮЗР. VIII, IV, 349 (1548).

XVIII. Чого не станет, батко достанетъ Клим. Прип. 254.

2. *Духовний отець, пан-отець.*

XVII. (Свято) Василия Великого и Стрѣтѣня... сятого Амъброся и бат'ка Николи Интерм. XVII, 83.

XVIII. Нам що поп, то батько Клим. Прип. 234.—И мой батько сію пѣсенку спѣваєтъ Сковор. 171.

·БАТЬКОВЪ, *прикм. Що належить на батька.*

XVIII. Батковъ хлѣбъ не навчитъ Клим. Прип. 203.

·БАТЯ, *рм. Батько, отець.*

XV. Отдаваєть ти батѧ Черниговъ, а съ мною въ любви поживи Ип. 514 (1161).

XVIII. Не борони батю узяти за хату Клим. Прип. 233.

·БАУЛЕЦЪ, *рм. Здрібн. від «баул (бавул)».*

XVIII. Въ расходъ мой даны 3 р... 60 р. въ баулцѣ Дн. Марк. II, 333 (1722).

БАХАНАЛІЯ, *ржс. Див.* **Бакханалія**.

XVIII. Видѣхъ дивное твореніе (еже по вся годи биваетъ) въ баханаліи, си есть въ мясопусти, предъ четиредесятницею Гр. Барск. I, 164.

БАХМАТОВАТЫЙ, *прикм.* (пол. bachmatowaty). *Низький, присадистий.*

XVIII. Кобила... ясногнѣдая бахматоватая зъ лошачкомъ буланимъ Дн. Марк. III, 374.

БАХМАТЪ, *рм.* (тат. bachu — широкий; at—кінь). *Татарський кінь грубо-плоский на низьких ногах.*

XVI. Брату (Али-Хазія) дано бахмата Ак. ЗР. II, 382 (1542).

БАХМУТКА, *ржс. Іатунок солі (з Бахмута).*

XVIII. От бочки соли бахмутки копеекъ три Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 67 (1727).

БАХОРЪ, *рм.* (гебр. bāchur). *Жидівська дитина.*

XVII. Ваши жидове Книги псуютъ, фалшуютъ и откидаютъ, и молодым бахоромъ читати забороняютъ Гал. М. Пр. 372.

БАХТЕРЪ, *рм. Див.* **Бехтеръ**.

XVI. Рыштунку военного: бахтеровъ... немало... погорѣло Арх. ЮЗР. I, I, 104 (1579).

БАХУРЧИКЪ, *рм. Жидівський молодик.*

XVI. Невѣрные жидове бахуръчики, на йме Израиль а Нисанъ... на взгарду закону и виры християнское каменемъ метали Арх. ЮЗР. I, I, 266 (1590).

БАХУРЪ, *рм.* 1. *Див.* **Бахоръ**.

XVII. З ним ся то тамъ было стерти, не зъ своими бахурами Арх. ЮЗР. I, VII, 276 (Отп. 1616).

2. *Полюбовник, любас (лайлива).*

XVIII. Цить у тебе бахуры есть Тих. № 11, к. 25.

БАЧЕНЬЕ, *рн.* 1. *Увага, бачність, око.*

XVI. А маючи мы, господаръ, милостивое бачене на службу... хоружого нашого... дали есмо ему тое имѣнице Ак. ЮЗР. I, 33 (1507).—Затымъ самъ себе... милостивому баченю Вашей Милости... залецам Arch. Sang. VII, 75 (1563).—Со всихъ кгрунтовъ и ярмарковъ всякіе пожитки до нее (церкви) належачые на себе брати и зъ нихъ водлугъ пристойности и баченья своего священиковъ тамъ ховати Ак. ЗР. IV, 11 (1588).

XVII. Во всемъ баченю высокому... покорне ся оддаю Діар. Фил. 119.—Ты... на покорныи бачене и взглѧдъ маешъ Тр. постн. 661.—Дворѧнинъ единъ часто на кесарѧ нарекалъ, же на заслуженыхъ дворѧнъ своихъ жадного не маетъ баченѧ Рад. Ог. 564.—(Помылки) ласковому баченю и пилному дозорови твоему злецаем О обр. 183.—Блсвеный который мает бачене Кн. Рож. 121-б.—Росказалъ Титъ старостѣ... абы мѣлъ великое бачене на жиды Крон. Боб. 242.

XVIII. Приставние офѣцери... (козаковъ). безъ жадного баченя зъ повелѣния господина... Леонтиева, немилостиво бючи ихъ у роботи палками... безъ одпочивку приганяютъ Об. Черн. 120.—Май баченя и милосеръдя на тоту удовицю бѣдную Ал. Тиш. 56.

2. *Розвага, розум; пам'ять, притомність, свідомість, змисли.*

XVI. А Михайло Джуса тотъ манастыръ... держати и уживати... ведлугъ налепшого баченъя своего Арх. ЮЗР. I, I, 51 (1575).—И иными словы до баченя лепьшого прыводечи его милость пана воеводу Берест. соб. 194.—Маю въ Пану Богу надею, ижь кождый баченя побожного и мудрого прудъший будетъ до веры ib. 230.—Давши ми поличокъ, безъ баченя рубалъ, и ударяючи на мя штыхомъ, сромотячи злыми неучтивыми словы Арх. ЮЗР. I, VI, 265 (1599).—Добрымъ розмысломъ будучи при баченю доскональомъ ib. I, XI, 124 (1599).

XVII. (Агглъ) до насъ мовилъ, не бойтеся. не бойте, при баченю тылко боудте, а менжне стойте Бер. Вірші, 71.—То даръ ест Бжій, которого родичи безъ особнои ласки Бжеи мѣти не могутъ, тылко з моци того Сакраменту малженства стго, если бачен'е и розумъ правовѣрный христіянскій мѣти будутъ Тр. П. М. 928.—(Таковый) нехай будеть... непрощен поты, аж блюзнѣрства своего на речи законные перестанет и до баченя прийдетъ Пам. КК. I, 34 (1623).

3. *Увага, згляд, розсуд, піклування.*

XVI. Который бы (подданый) не шолъ (на панщину)... на пню хлосту ему дати мают вшелякож з баченъемъ Arch. Sang. VII, 120 (1567).—Всѧкиз пожитки належачие... водле баченьѧ своего выбирати и примножати маютъ Ж. Курб. I, 197 (1581).

XVII. Гдь... ведлугъ милосердного... баченя своего... заплату... дарует Єв. Реш. 48.—Суровое... безъ фолькги и баченья... каранье Ак. ЗР. V, 108 (1660).

XVIII. Не мѣемъ такъ отъ монарховъ нашихъ, яко отъ всѣхъ вас сполне ласкавого баченя и благосердного призрѣнія Літ. Вел. III, 172.—Азали яко панъ бачній своим мудримъ баченемъ той проступокъ наш покривши ib. IV, 246.

Мати на баченю, *мати на увазі, уважати мати на оці, не спускати з ока, з уваги.*

XVI. Прозьбу на ласкавомъ баченью мѣти Ак. ЗР. III, 50 (1554).—Маючи на баченью повинность нашу хрестіянскую іb. IV, 171 (1597).—Не маетъ ровного собѣ... который бы мѣлъ щирѣй справы ихъ на баченью іb. 232 (1600).—Маючи все на баченью ку обнаженью того скрытого фалшу Хр. Фил. Апокр. 1056.

XVII. Мѣти на баченю и стараню крывду дидаскалову Арх. ЮЗР. I, XI, 210 (1657).—Просимъ насъ не забывать, але... на оку и баченю мѣти Гол. П. М. II, 29 (П. Өеоф. 1633).—Мѣй на баченю оутоплене тых, которые плавают на томъ мори Лѣк. на осп. ум. 27.

XVIII. Маючи на пилномъ баченю Поляковъ (Хм.) приказавъ ему (Тимошеві) ити поволѣ Вел. Сказ. 61,

БАЧИТИ, *дс.* 1. *Видіти, спостерігати.*

XVI. С которое раны око все запухло, и не ведати, будет ли имъ бачити Кн. Гродск. Луцк. 74 (1562).—Князя Ярослава зрадливе пострелено... чого єсмо знаки явные бачили Arch. Sang. VI. 232 (1564).—Которого (К. Малинского) бачачи на око, єхали-смы до двора Кн. Гродск. Луцк. 337 (1576).

XVII. Очима своими будутъ чуда мои бозские бачити Єв. Реш. 176.—Ламех... от старости не моглъ на очи, а ничого не бачилъ Крон. Боб. 7.—Душа Бога не бачитъ Гал. Кл. Раз. I. 139.

XVIII. Сова спит да куры бачит Клим. Прип. 245.—Ти, бачу, пяний Прот. Полт. С. IV, 51-б (1756).—М. Кол. не бачилъ на очи от лѣтъ чтирохъ Ик. Зоз. 2.

2. *Достерігати, уважати.*

XVI. Бачечи мы, ижъ тая нива подле валка по обудву сторонах дорогъ у глиницъ... тую ниву отцу Семеону... присудили Арх. ЮЗР. I, VI, 29 (1539).—Поднялесьсе, бачу, не своего дела письмомъ ширмовати Отп. И. П. кл. Остр. 1051.

XVII. Елена... трудност... около того бачила Єв. Реш. 272-б.—Бачите заправды о мужіе: же мы далеко болшъ даемо людей до войны нижли вы Рад. Ог. 66 (Марк.)—Ослѣпъ якъ бачу бѣжишъ до пекла Жит. Св. 1678 р. 132.—Иншіи зась не бачечи пожитку на млтвѣ легцѣ оную поважают Домецк. 90.—Южъ я бачу страсть свою и ляментую, хочъ еще жаднои навалности не чую Сл. о Збур. п. 150.

3.—**на що**, *уважати на. що, узгляднити що, рахуватися з чим, оглядатися на, брати до розуму що, брати в рахубу що.*

XVI. Мы, бачачи на єго старость, ижъ онъ вжо недужъ на службы наши ѣздити и тымъ врадомъ справовати, дозволили єсмо на его мѣстце сыну єго князю Өедору на тую службу нашу... ѣздити Ак. ЮЗР. I, 67 (1525).—Мы бачучи на упадокъ того манастыря (Печерского) и хотячи то мѣти, абы тотъ манастырь къ споможенью пришолъ... дали єсмо архимандриту и всей братьи въ томъ манастыри общину мѣти Сб. мат. отд. III, 17 (1522).—В. М. на тоє не бач, ижъ со мною въ брацской пріязни мѣшкаєшъ Ак. ЗР. II, 186 (1527).—Не бачачи на станъ свои духовный, на насъ ударилъ Арх. ЮЗР. I, I, 16 (1569).

БАЧИТИСЯ, *дс.* 1. *Бачити себе.*

XVII. А тепер ся уже удовою быти бачу Жит. Св. 68-б.

2.—**зъ кымъ**, *бачити оден одного.*

XVII. Єлена и Парисъ... жадаючи здавна з собою бачитися Крон. Боб. 76-б.—Намъ было треба з нымъ бачится Арх. ЮЗР. IV, I, 110 (1683).

3. *неособ. Здаватися, ввижатися.*

XVII. Прето що ся куму бачитъ, волно яко собѣ рачитъ Транкв. П. Мн. предм. 3.—Нѣт, бачитца, не чули Др. Ол. Ч. Б. 146.

·БАЧМАҐА, *рж.* (тур. bašmak). *Черевик.*

XVI. Дали за боты... за двѣ пары бачмагъ полтретя зол. Арх. ЮЗР. I, XI, 35 (1599). Ты ноги въ бачмаги вволочешъ Ак. ЮЗР. II, 214 (И. Виш.).

XVII. Выступцѣ: бачмаґи або пантофлѣ Бер. Лекс. 25.

·БАЧМАЖНИКЪ, *рм.* *Той, хто носить бачмаги.*

XVI. Але стой ты, крывоногій бачмажниче, изъ своєю крывоногою бачмагою. Чи можешъ нею такъ попрати силу вражію, якъ той невытертый черевичище Ак. ЮЗР. II, 214. (Ив. Виш.).

БАЧНЕ, *присл.* *Уважно, обережно, оглядно.*

XVI. Пристоит тогда утекати от креста вшак же бачне и так, абы надто, пристоит Катех. 45.—Што кольвек чинили, то бачне чинимъ Кул. Мат. I. 67 (1596).

XVII. Пріймижъ тотъ оупоминокъ от слугъ своихъ вдячне, преосвещенный Петре, што учинишъ бачне Пан. Еѵф. 14. (1633).

БАЧНОСТЬ, *рж.* *Увага, згляд, бачення на що, око; обережність, оглядність.*

XVI. Ино мы на то бачность маючи, штожъ небожчикъ князь Дмитрей никоторое памятки по своеи души... не вчинилъ... Ак. ЗР. I, 371 (1506).—Угленувши у привильи ихъ и на добрую бачность маючи на захованье предковъ єго и на отца єго небощика пана Станислава... дали єсмо пану Станиславу Станиславовичу

тот врадъ—староство Жимоитское Ак. ЮЗР. I, 71, (1527).—Приказуемъ, абы еси на то добрую бачность мѣлъ ib. 109 (1541).—Подданые нашы тых замковъ нашых, не дбаючи бачности на нас господара, з некоторое направы або сами своею волею повстали были на него (старосту) Арх. ЮЗР. VIII, V, 27 (1541).—Потреба з доброю бачностю ходити Пам. КК. IV, в. II, 92 (1545).—Маючи на бачности, иж она... многими речами в потребах моих спомагала... Арх. ЮЗР. VIII, III, 14 (1546).—Справивши тастамент водлуг доброе бачности и мысли своее под печатю своею ib. 63 (1564).—Кнгнѧ мѧла великую бачност до того Ждана Мироновича Ж. Курб. I, 212 (1581).

XVIII. Тежъ и о подстиланю подъ воли чистимъ разъ на разъ потреба бачность мати Укр. Госп. Пор. 68.—Майможъ принаймнѣй подобну и около вѣчного здоровѧ душевного бачность Науки парох. 6.

БАЧНЫЙ, *прикм. Уважний; оглядний, обережний; розсудний, розважний, розумний.*

XVI. Але еслижесь бачний—розумею, же на оные слова паметати будешъ Отп. И. П. кл. Остр. 1049.—Кождый бачъный розъсудити можетъ Антир. 503.—Снаднѣ то кождый мудрій и бачный зрозумѣеть и у себе уважить Ак. ЮЗР. II, 175 (1571).

XVII. Члкъ... кгды ся... розгнѣвает, не встыдается, але бачным будучи поправует Каз. 32, 141-б.—Блгоухищренный: ростропный, достѣпный, бачный Бер. Лєкс. 7.—В научаню братіи ростропный, в строфованю бачный Смотр. Каз. 46.—Бачный проповѣдниче, абѣцал ся еси... свою вѣру ославити Жит. Св. 388-б.—О архіерею Великій значный, яко в речахъ непохибне дѣлный и бачный Бер. Вірші, 66.—Панна... маючи уже лѣта ку розознан'ю бачныи, услышала... евгліе и слово правды Жит. Св. 535.—Заховаймо... розумъ бачный, мысль чулую, сумнѣнѧ чистое Пам. укр. м. IV, 212 (Осл. Рк.).

XVIII. Азали яко пан бачній, своим мудрим баченємъ той проступок наш покривши Літ. Вел. IV. 246.

БАЧЦЯ, *дс. неос. Здається.*

XVIII. Ажъ, бачця, анголикъ з рогами до мене прибрався Довг. 93.—Я, бачця, гулкъ на небо, ажно небо сиво ibid.

БАША, *рм.* (тур. paša). *Високий урядник турецький.*

XVI. Который (патріярха) большъ дастъ башы, альбо цесарови Турецкому, того давного съ преложенства зложатъ. а тому, который купитъ, патрыярьховство дадутъ Ак. ЗР. IV, 108, (1595).

XVII. Завъжды два баши турецкіи з потугою яничаръскою бывати звыкли Діал. о пр. вѣрѣ 349-б.—Наступилъ былъ... до Волохъ Скиндеръ баша Арх. ЮЗР VI, I, 397 (1619).

XVIII. Баша Силійстрійскій Літ. Гр. 204.

БАШИНЪ, *прикм. Що належить до баші.*

XVIII. Уронивши великое число турковъ и сына башиного Сб. лѣт. 42.

БАШЛИКЪ, *рм.* (тур. bašłyk). *Каптур на голову з довгими кінцями, щоб вязати.*

XVIII. Кунѣцкій... имѣя... от него (Ивана) одинадцет башликовъ Прот. Полт. С. III, 161 (1749).

БАШЛОВКА, *рж. Почесний дар з добичи тим, хто відзначив ся в бої.*

XVIII. Хмелницкий... Тугай Бея зъ тоей добичи значною башловкою опатривши, прочее все Козакамъ и Татарамъ допустилъ забрати Вел. Сказ. 36.—(Сѣрко) зъ скотовъ и овецъ Кримских на всѣ куренѣ сѣчовіе доволную учинивши башловку, учинилъ заразъ и енералный со всѣмъ войскомъ въ Сѣчи банкетъ Літ. Вел. II, 377.

БАШНИКЪ, *рм. Баштовий.*

XVI. Кажетъ намъ (староста) города Черкаского стеречи, а перед тымъ дей мы его не стерегивали, стерегивали его башники Ак. ЗР. II, 353 (1539).

БАШНЯ, *рж.* (рос.) *Башта.*

XVII. (Ватажане) взяли (в городѣ Ново-Богородицкомъ) въ одномъ мѣстѣ овецъ со сто и зажгли двѣ башни Эварн. Источн. I, 369 (1692-3).

БАШТА, *рж.* (ч. bašta з лат. bastia) *Сторожева вежа, насипана землею, що припирає до мурів.*

XVI. Иноцы, видячи страхъ, збѣглися до пиргу або до башты монастырскои Ист. о разб. Флор. соб. 471.

XVII. Обликгъ пана Цибулского на конъченъе муру коло манастыра и башътъ Арх. ЮЗР. I, X, 519 (1610).—З паркановъ и баштъ стриляти почели ib. III, IV, 597 (1651).—Вежа... збудована естъ з баштами Розн. Каз. 26.—Монархове... оуглѧдѣвши мѣсце высокое, муромъ обводѧтъ, баштами и вежами оукрѣплѧютъ Рад. Ог. 535.—Указали мнѣ... въ якую башту и куда дорогу ко Іордану Єв. Реш. 306.-б —(Ярославъ) башту тежъ недалего отъ святой Софіи коштовную поставилъ, а на ней и церковъ Благовѣщенія Пресв Богородицы змуровавши, золотыми покрилъ бляхами, отколь золотая башта, албо золо-

тыи ворота названо Кроп. Соѳ. 38.—Вигорѣло усе мѣсто, же жадная не тилко хата не зостала, але анѣ башта Літ. Сам. 135.

XVIII. Сотнями башти и брами обваровали Літ. Вел. IV, 198.—Противъ тоей же прістанѣ есть високихъ три башти Пелгр. Ип. Виш. 34.

2. *Рухома военна вежа.*

XVII. Слонѣ, на которых были башты деревяныи ку ношеню потребъ военных Ал. Печ. 176.

БАШТАНЪ, *рм.* (перс. bostan). *Шмат землі, що засівають на нім кавуни, дині, огірки і ин.*

XVIII. От жителя хотяновского Івана Тарасенка денегъ рубль двадцят коп. за баштан Кн. пр. 27.

БАШТОВЫЙ, *прикм. Що при башті, що стосується до башти.*

XVII. Сторожъ баштовій Баришовскій Арх. Мот. 127 (1683).

БАЮРКЪ, *рм. Багно, болото, калюжа.*

XVII. Сонмъ водный: зтѣкъ, водъ згромаженье, ставъ, баюркъ, озеро Бер. Лекс. 153.

БАЯНЬЕ, *рн. Чинність від «баяти».*

XVII. Баснословіе: баяне Бер. Лекс. 1.

БАЯТИ, *дс.* 1. *Говорити, мовити, казати.*

XVI. Ино нетъ тамъ тое баламутни, о которой Ѳилялетъ баетъ Аптир. 829.

XVIII. Посилаю сей мой до васъ зъ низкимъ поклономъ листъ, въ которомъ баю вамъ извѣстку, же теперъ пребиваю въ славетномъ и великомъ городѣ Дамаску Гр. Барск. IV, 36.

Сны баяти, *верзти, казати незнать що.*

XVII. Што колвекъ о соборѣ томъ Сардикійскомъ отступникъ Креуза баетъ, сны баетъ Копист. Пал. 589.

2. *Замовляти.*

XVIII. Молитва отъ дюга соль баяти Угр. Заг. 61.—А мы, дурныи, коли есме бетѣжнѣ, а мы идеме и ко баилямъ жонамъ што бы намъ баяли Поуч. Няг. 155.

БДЕЛЛІЯ, *рж.* (гр. βδέλλιον, слово гебрайського походження). *Смолиста матерія подібна до мирти.*

XVIII. Вонности... бделлія, опобалсам, москусъ или пижмо Собр. Прип. 16.

БДѢТИ, *дс.* (ст. ц. сл. бъдѣти). *Чувати, не спати.*

XVII. Поучает нас... Хс Гъ мовячи: бдѣте Єв. Реш. 14.—Тутъ жезлъ бдѧщъ, палцат чующій значитъ каранье Бозское Гал. Кл. Раз. 478.

БЕ, *недосл. Овечий голос, бекання.*

Ни бе ни ме, *нічого, ні слова.*

XVIII. Не вмѣетъ ни бе ни ме Клим. Прип. 234.

БЕГДАШЪ, *рм.* ?

XVIII. Зроби луг слабый зъ поташу або бегдашу Укр. Госп. Пор. 75.

БЕГЕТАТИ, *дс. Бекати, подавати голос (про вівці).*

XVII. Кгдысъмы... в пищалки нашѣ разне заграли... бегечучи (овечки) почали рѣзко скакати, радости и веселья намъ збытъ додавати Бер. Вірші, 76.

БЕГТИ, *дс. Див.* **Бѣгти.**

XV. Чому дей мене бежишь чадо? Чет. 1489, к. 45.

XVI. Бежит дорожка Арх ЮЗР. VIII, V[1], 252 (1569).

БЕГУНКА, *рж. Див.* **Бѣгунка.**

XVII. На люди были... хоробы великие: горячки, бегунки Кул. Мат. I, 80 (1602).

XVIII. На бегунку кровавую сталь бочковую терти пилкою Млр. дом. лѣч. 54.

БЕГУНЪ, *рм. Див.* **Бѣгунъ.**

XVI. Ся тамъ бегунове зъ местъ и селъ пашихъ не переносили Арх. ЮЗР. VIII, V, 242 (1585).

XVII. Бегуновъ черндовъ и чинови тому противных, абы в том монастыре не приймовано Пам. КК. IV, I, 37 (1602).

БЕГЪ, *рм. Див.* **Бѣгъ.**

XVI. Мы господаръ ему (кн. Роману) водлугъ жалованя и бегу прав посполитых... сказали о учынок самый Arch. Sang. VI, 283 (1565).

БЕГЪ, *рм.* (тур. beg—князь, пан). *Пан (у турків).*

XVIII. З ханской сторони Кази Ага... и преднѣйшіи беговѣ (были комисари) Літ. Вел. I, 154.

БЕДРЕНЕЦЬ, БЕДРИНЕЦЬ, *рм. Зілля* Pimpinella.

XVIII. Зѣля бедренецъ есть полезное исты Млр. дом. лѣч. 46.—Бедринецъ кров чистит ib. 23.

БЕДРЕНЦОВЫЙ, БЕДРИНЦОВЫЙ, *прикм. від «бедринець».*

XVIII. Барилъ алембиковой водки умислне перегнать зо три бедренцовой Арх. Сул. 46 (1725).—Насѣнья бедринцовое тую жъ моцъ маеть Млр. дом. лѣч. 25.—До панеи писалемъ о присилцѣ водки бедринцовой и рожи Дн. Марк. II, 243.

БЕДРО, *рн. Горішня частина ноги.*

XV. И червье кынѧхусѧ подъ бедру ему с мочения Ип. 185 (1074).

XVI. Бокъ, бедро, чересло Зиз. Лекс. 110.

XVII. Іоанъ... мѣвъ... поясъ ремѣнный около бедръ своихъ Єв. Реш. 198-б.

БЕЗАДЩИНА, *рж. Безотчина(?).*

XVI. Въ безадщины ихъ и въ отумерщины не вступоватися нам Ак. ЗР. III, 16 (1547).

БЕЗАКОНІЕ, *рн. Див.* **Беззаконство.**

XV. Данилъ... видѧ безаконие ихъ и повелѣ (я изоимати X. П.) Ип. 791 (1240).

XVII. Безаконіе: неправость Бер. Лекс. 1.

XVIII. Много людей... вдалисѧ оу великіе свояволѣ и в безаконіа нечестівыи, поганыи Пам. укр. м. I, 297 (Рк. Тесл.).—Упавши у безаконіе споганылъ столецъ кролевскій ib. II, 339 (Унів. Рк.).

БЕЗАКОННИКЪ, *рм. Див.* **Беззаконникъ.**

XV. Лазорь Домажирець и Иворъ Молибожичь—два безаконьника отъ племени смердьѧ Ип. 790 (1240).

XVIII. Безаконникъ правдивого не любитъ Пам. укр. м. I, 318 (Рк. Тесл.).

БЕЗАКОННЫЙ, *прикм. Див.* **Беззаконный.**

XV. (Крест) безаконнымъ законъ Чет. 1489, к. 21-б.—Преда Гсьградъ Ерслмъ сты безаконьнымъ тѣмь Агарѧномъ Ип. 655 (1187).—Безаконьный лихый Семьюнько ib. 759 (1229).

БЕЗАКОНОВАТИ, *дс. Див.* **Беззаконовати.**

XV. Яко же сгрѣшихомъ и безаконьновахомъ Ип. 668 (1190).

XVII. Безаконуютъ нынѣ Латинскіи сынове от мудрости прожного ошуканѧ О обр. 202.

БЕЗАКОНСТВО, *рн. Див.* **Беззаконство.**

XVIII. Бгъ затратив Содому и Гомору за ихъ поганое безаконство Пам. укр. м. I, 332 (Рк. Тесл.).

БЕЗБАШНЫЙ, *прикм. Рабіжний* (?)

XVII. Знатный товарищъ Максимъ... билъ нещадно орду безбашную Эварн. Источн. I, 567 (1694-5).

БЕЗБАШЪ, *рм. Рабунок* (?)

XVII. (Козаки городовые) жебы впередъ безбашами своими кримцовъ не шкодили Эварн. Источн. 1, 363 (1692).—(Козаки городовые) ходячи на безбаши, шкодять панству кримскому ib.

БЕЗБЛАЗНЕНО, *присл. Без спокуси.*

XVI. Безмолвникъ, еримита, который не в гуку, а без затръвоженѧ свѣта того безблазнено, без погоршенѧ живетъ Зиз. Лекс. 95.

БЕЗБОЖЕНСТВО, *рн. Безбожність, безсумлінність.*

XVIII. Выдкрыетъ ся гнѣвъ Божій изъ неба на усякое безъбоженъство и неправду людскую Псуч. Няг. 129.

БЕЗБОЖНЕ,-О, *присл. Безсумлінно, не по правді.*

XVII. Не переймай на тых, которые безбожне поступуют Єв. Реш. 17-б.—Много дворянъ у мене лучшихъ избрать можно, если вже захотѣла такъ жити безбожно Нов. Бокк. 297.

XVIII. (Ю. Хмелниченко) беззаконно торжествуетъ надъ неповинующимися нещадно ихъ убивати и въ плѣнъ Полякомъ и Агаряномъ безбожне похищати и отводити допустивши Літ. Вел. II, 22.

БЕЗБОЖНИКЪ, *рм. Чоловік, що не має Бога в собі, безсумлінний.*

XVII. Знялися имъ руки, безбожникамъ, погубити невинныи души Ак. Полт. С. 16.

БЕЗБОЖНОСТЬ, *рж. Невіра в Бога; безсумлінність.*

XVII. Безбожность — беззаконіе Синон. сл. р. 6.

БЕЗБОЖНЫЙ, *прикм. Що не вірує в Бога, нечестивий, безсумлінний.*

XV. Безбожнии Измалтѧнѣ аканьнии Ип. 612 (1179).

XVII. Скарал... гдь Бог... трох мужей безбожных Єв. Реш. 25.

XVIII. (Немѣрич) такую безбожную здѣлавши своеволю, повернулъ до Чигрина Вел. Сказ. 202.

БЕЗБОРОДЫЙ, *прикм. Що не має заросту на бороді.*

XVII. Княгиня... Витолда за собою выпроводила въ паненской одежи, и не познано его, бо былъ безбородый Крон. Літ. 335.

БЕЗБРОННЫЙ, *прикм. Що без броні, неузброєний.*

XVII. На месчанъ безбронныхъ ударили и людей невинныхъ, незбройныхъ, съ котрыхъ жаденъ ручницы а ни брони ручное не мели... позабияли Арх. ЮЗР. VI, I, 384(1617).—Зъ тоею жъ бронъю за оными безбронными... скочивши... преора монастыра того... штыхомъ пхнулъ Пам. КК. I, 63 (1635).

БЕЗБѢДНИКЪ, *рм. Що не дізнав біди, що не в біді.*

XVII. Безбѣдникъ: не сый въ бѣдахъ Бер. Лекс. 226.

БЕЗБѢДНЫЙ, *прикм. Непідлеглий біді, лихові.*

XVIII. Хто... без нужди клинется... грѣхъ не... тяжкий, тилко... не безбѣдний Єв. Реш. 358-б (1710).

БЕЗВЕДОМНЕ, *присл. Без відома.*

XVI. Подданый мой на ймя Игнатъ безъведомне выкрадшися з ыменя моего Коршовца з жоною, з детми и з статками, прочь втекъ Кн. Гродск. Луцк. 1574 р., к. 6-б.

БЕЗВЕДРНОСТЬ, *рж. Негода.*

XVIII. Боже... подавай безведрность мѣрно Клим. Вірші, 143.

БЕЗВЕДРНЫЙ, *прикм. Негодяный, сльотавый.*

XVIII. Въ безведрное время вся тварь дряхлуєтъ Клим. Вірші, 143.

БЕЗВЕРЕДНО, *прикм. Без ушкоди, ціло, в доброму стані.*

XVIII. Ханъ... казалъ ихъ (Лядскіе посли) безвередно назад отпровадити Літ. Вел. IV, 55.

БЕЗВЕРЕМЕНЬЕ, *рн. Злигодні. лиха година.*

XVI. Въ безвеременні своємъ предки єго у наших предковъ опочивище ймали Ак. ЗР. II, 190 (1528).

БЕЗВИННЕ,-О, *присл. Без вини.*

XV. Он в них вз*л имѣне безвинне оу винах у своих Arch. Sang. I, 94 (1491).

XVI. Што они (жидове) надъ право свое... безвиннѣ приймують Ак. ЗР. II, 221 (1533).—Ивана Кисла безвинне збито Арх. ЮЗР. VIII, VI, 101 (1561).—Безвинне помовили одного жида Гр. кн. лит. 98 (1564).

XVII. Скаржилася і оповѣщала пнѣ Нахимова Старая жал и зневагу свою, которую безвинне одержала од Кулини Ак. Полт. Гор. Ур. I, 195 (1670).—Который безвинне нападши, лжил его словами ущипливими Акт. Старод. кн. 12.

XVIII. Пришедши безвинне въ великое безчестіе и разореніе Вел. Сказ. 19.—Без всяких обрѣзков з грязю змѣшав безвинно Клим. Прип. 203.—Плетьми били безвинно Арх. ЮЗР, I. II, 138 (1766).

БЕЗВИННЫЙ, *прикм.* 1. *Що не має вини.*

XV. Тогда бо не мало зла подъяша безвиньнии хрстьани Ип. 643 (1185).

XVII. Благочестіа вѣрніи сторожове безвинны суть въ томъ Копист. Пал. 736.—Сама смерти я годна,—пусть же пойду зъ свѣта, не дасть онъ предъ Богомъ безъвинній отвѣта Нов. Бокк. 301.—Вину вскладати на бога безвинного грѣх есть Пер. Иссл. и мат. 80.

XVIII. Я вас посылаю, якъ уцѣ посередъ вовкувъ, будьте мудрѣ, якъ гадины, и безъвинны, якъ голубцѣ Поуч. Няг. 87.

2. *Без вини, не за вину.*

XVII. Тое безвинное битя й кривавие рани задание на подпитку могоричу одержалем от Пархома Ак. Полт. Гор. Ур. I, 210 (1671).

БЕЗВИНОВНЫЙ, *прикм. Що не має в собі вини. причини.*

XVII. Вѣрую первое быти лице' въ стѣй Тройци Отца иже єсть безначалный, нерожденный и безвиновный Тр. П. М. 119-20.

БЕЗВОДНЫЙ, *прикм. Позбавлений води.*

XVI. Въ полѣ безводнѣ жаждею имъ лучи съпряже (солньце) Сл. о п. Иг. 39.

XVIII. Не маємо тутъ що пити, пут єст безводный Пам. укр. м. II, 153 (Рк. Тесл.).—Степъ тамъ безводній, травы жаднои нетъ, а пѣсокъ самий толко Дн. Марк. II, 78.

БЕЗВОДЬЕ, *рн. Брак води, суша, посуха.*

XVI. Измерзъ отъ студени и зомлѣлый зъ безводя Арх. ЮЗР. I, I, 295 (1591).—Коло. которое... воду мело изъ Стыра до сажавокъ, зопсовали, рыбы изъ сажавокъ повыловляли. а иншую зопсованемъ того кола безъводя поморили іb. I, VI, 161 (1597).

XVII. Брат... на дорозѣ от безводя пал Жит. Св. 357-б.—Многіе с козаковъ померли и конѣ попропадали, а то усе з безводя замитилися Літ. Сам. 177.—Корсуняне безводемъ стиснены, мусили Владимиру со всѣмъ скарбомъ царскимъ здатися Крон. Соѳ. 24.

XVIII. Тіе для безводя мусѣли уступити назадъ Літ. Вел. IV, 30.—А если бы тіи колодязи кріницы отнялъ, вимерли бы всѣ з безводдя Пелгр. Ип. Виш. 14.

БЕЗВОЛОКИТНО, *присл.* (рос.). *Без проволоки.*

XVIII. Розсудити и росправити безволокитно Літ. Вел. II, 126.

БЕЗВСТЫДНОСТЬ, *рж. Брак встиду, сорому, безсоромність.*

XVIII. Овы* роспусты безвстыдности дл* непам*ти на бо*знь и притомность всюди Бжую Науки парох. 29.

БЕЗВСТЫДНЫЙ, *прикм. Що не має встиду. сорому, безсоромний.*

XVII. И слоушне абы корона такъ коштовная... здалека венцъ свѣтила, шарлатною кръвю вся свѣтно проквитаючи; безвстыдный народ Жидовскій завстыжаючи Бер. Вірші, 85

БЕЗВѢДОМЕ, *присл. Невідомо де.*

XVIII. Тѣло его стое потаємне хрстіанинъ єдинъ з оного древа зн*вши межи многими гробами безвѣдоме погреблъ Пам. укр. м. III, 210 (Перем. Пр.).

БЕЗВѢРНИКЪ, *рм. Що не має віри, недовірок.*

XVII. Знай о тымъ запевне безвѣрнику Транкв. П. Мн. 193.

XVIII. Безвѣрникове вси, которіи не обратять ся отъ своей секты римляне Іер. Мих. 289.

БЕЗВѢРСТВО, *рн. Брак віри, недовірство.*

XVII. Вмѣсто зась вѣры и надежды и любви—безвѣрство Ак. ЮЗР. II, 225 (И. Виш.).

БЕЗВѢСТНО, *присл. Не даючи вісти.*

XV. Люди зъ твоее земли пришодши безвѣстно... подъ город Мценескъ Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVI. Татарове... реку Рось перешли.. жебы безвѣстно в панство наше вторгнути Arch. Sang. VII, 21 (1558).

XVII. Тот злочинца москаль, за роскованем через самого Лизуненка, утюкъ гдес безвѣстно Акт. Старод. кн. 30.

XVIII. Хмелницкий рушилъ зъ челяддю своею спѣшно и безвѣстно въ пут намѣренный Вел. Сказ. 6.—(Слуги и джуры войсковіе) безвѣстно во свояси робѣглися ib. 141.—(Запорозци в землю Венгерську) безвѣстно прибувши, и шесть городовъ знатныхъ на пограничу добувши и сплюндровавши... повернули назад Літ. Вел. II, 16.

БЕЗВѢСТНЫЙ, *прикм. Що нема про його вісти, невідомий.*

XVII. В том мору (в цім світі) жеглованѧ безвѣстное, часъ смртный въ глубиноу адову; корабль состарѣлый грѣхъ, стырникъ дѣмонъ Транкв. Зерц. 29.

XVIII. Барабашъ... получилъ вѣдомост о безвѣстном... Хмелницкого... кудас отездѣ Вел. Сказ. 17.—Пакта Гадяцкіе были тогда... безвѣстни Козакамъ ib. 241.

БЕЗВѢТНЫЙ, *прикм.*

XVII. Нарицателное имѧ естъ еже общіѧ и безвѣтныѧ вещи знаменуетъ, яко отецъ, царь Смотр. Гр. 16-б.

БЕЗГАДЛИВЫЙ, *прикм. Нерозумний, безрозумний.*

XVIII. Ко Галат. 104: О безгадливыи люде, кто васъ перелестивъ правдѣ не покаряти ся, а передъ очима вашима Христосъ Поуч. Няг. 81.

БЕЗГАЙДАМАЧНО, *присл. Без гайдамаків.*

XVIII. В Полщѣ нашей Украинской все благополучно и мирно, безъгайдамачно, і скотскій падежъ отойшолъ и о приморкахъ, какъ было слишно, уже не слихать Листи Конт. 16.

БЕЗГЛАВНЫЙ *прикм.* (ц. сл.). *Без голови, без провідника, без пастира.*

XVI. Єсте-сте безъглавни, бо поведаєте церковъ по всему свету розсеяную Отп. И. П. кл. Остр. 1089.

XVIII. Сему и порабощаеми изъ фодрами ваши мужіе, жены и псы, попы, патри безглавніи. Наша глава не патріярхове, но самъ единъ Христосъ Іер. Мих. 287.

БЕЗГЛАСНЫЙ, *прикм.* (п. сл.) 1. *Безголосий.*

XVIII. Рыбы безгласные Пам. укр. м. II, 67 (Рк. Тесл.).

2. *Замкнений, раптовий, вибуховий (звук).*

XVII. Безгласна соуть: б, в, г, ґ, д, к, п, т, ф, х, ѳ: сице нареченна, зане мнѣе гласѧт (ніж ж, з, ѯ...) Смотр. Гр. 4-б.

БЕЗГОДИЕ, *рн. Негода.*

XVII. Да призовутъ его, не взирающе ни на едино времени безъгодіе или на иное коелибо препятіе Тр. П. М. 2.

XVIII. Ляхи... имѣли отъ безгодія многія скорби Літ. Гр. 106.

БЕЗГОДНЫЙ, *прикм.* 1. *Негодяний.*

XVIII. Днше панство якъ би роса отпадаетъ безгоднаго часа. Роса не постоитъ слнцу, такъ тежъ панство безгодному концу Рук. К. У. № 21, к. 20.

2. *Безчасовий, недочасний.*

XVII. Мовитъ Соломонъ: уста нечестиваго покрыет плачъ безгоденъ Рад. Він. 1054.

БЕЗГОДНѢ, *присл. Без часу.*

XVII. Наглѣ и безгоднѣ умираючого диспоновати Ак. ЗР. V, 201 (1687).

БЕЗГОЛОВИЕ, *рн.* 1. *Брак голови.*

2. *Позбавлення голови, згуба, смерть.*

На безголовие, *на нещастя, на лихо.*

XV. Осажалъсѧ ими (нашими ворогы) около, а намъ на безголовие Ип. 313 (1142).

БЕЗГОЛОВНЫЙ, *прикм.* 1. *Що не має голови.*

2. *Що не має голови, старшого, пастира.*

3. *Дурний, безглуздий.*

XVI. В том спорѣ их, а безголовнои справѣ.. грошы стерлися Пам. КК. IV, II, 191 (1545).

БЕЗГОСПОДАРНЕ, *присл. Без господаря.*

XVII. З... Мусѣем овчаромъ бувшимъ Тимошовим, а тепер вже онъ безгосподарне шишовалъ Прот. Полт. С. I, 191-б (1697).

БЕЗГРѢХОВНЫЙ, *прикм. Що з того не буде гріха.*

XVII. Даруй намъ безгърѣховнои забавы. Транкв. П. Мн. 17.

БЕЗГРѢШНЫЙ, *прикм. Вільний від гріхів.*

XVII. Фарисей... сам себе за... безъгрѣшного почитав Єв. Реш. 6.

БЕЗҐРУНТОВЫЙ, *прикм. Що не має ґрунту, землі.*

XVIII. Мужиковъ безгрунтовихъ 11 Дн. Марк. III, 229.

БЕЗДВОРНЫЙ, *прикм. Що не має двора.*

XVIII. Обмежу дворовъ козаковъ... а зъ четвертой сторонъ бездворной хати козака Петра Переченка Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 212.

БЕЗДЕННЫЙ, *прикм.* (пол. bezdenny). 1. *Бездонній, без дна.*

2. *Незмірно глибокий.*

XVII. Годна естъ тая душа пропасти безденной, бо въ злой запалчивости мешкала штоденной Суд Бож. 305.—Алексия... до едного склепу безденного... вкинули Крон. Боб. 373-б.

БЕЗДНА, *рж.* (ц. сл. бездъна, пол. bezdna). *Безодня*; *перенос.*: *безмірна кількість.*

XV. Сѣдить (антихрист) вь безднѣ Ип. 166 (1071).

XVII. Члвкъ есть бездна грѣховъ, а Бгъ єстъ бездна млсрдіѧ Гал. Кл. Раз. 271.— Любовъ просвѣщенія бездна ест Лѣств. 30-б.

БЕЗДНЫЙ, *прикм.* (ст. пол. bezdny). *Безодній*; *невичерпаний.*

XVII. Кгды часу потопу прервалися были вси источницы бездныя и отворилисѧ хлѧби нбсныя Рад. Ог. 817.

БЕЗДОЖГЬЕ, БЕЗДОЖДИЕ, *рн.* *Брак дощу*, *посуха*, *суша.*

XV. Оу се же лѣто бысть бездожгьє (П. бездождіє) Ип. 288 (1124).

БЕЗДОЛНИКЪ, *рм.* *Бездольний чоловік.*

XVII. Самъ ся на земли яко бездолникъ туляешъ Транкв. П. Мн. 89.

БЕЗДОЛНЫЙ, *прикм.* *Що не має долі*, *нещасливий.*

XVIII. Лѣпше быся было нѣкгды не родити, нижли мѣзерному на семъ свѣтѣ жити, албо вродившися скоро в земли гнити, щобы бездолному на свѣтѣ не жити Укр.-Р. Арх. IX, 231.

XVIII. Бездолная отчизна наша страждетъ и упадаетъ Літ. Вел. II, 98.

БЕЗДОМОКЪ, *рм.* *Що не має дому*, *притулку.*

XVII. Безкровный—бездомокъ Бер. Лекс. 2.— Бездомков в домы свои... приймаймо Єв. Реш. 6-б.—Жебраковъ и бездомковъ введи в дом свой Єв. Калл. 654.

БЕЗДОРОЖНЫЙ, *прикм.* *Що не має дороги*, *непутній.*

XVII. Мой милый брате, длѧ чого в бездорожной пустыни мешкаешъ? Рад. Він. 544.

XVIII. Зима была... нестатечная и бездорожная Вел. Сказ. 32.

БЕЗДОРОЖЬЕ, *рн.* *Брак дороги*, *місце що нема дороги*; *непуть.*

XVII. Свѧжи оразъ и нозѣ, если оусылують бѣгчи на бездорож'є Рад. Ог. 1275.—За великимъ бездорожемъ и своихъ коней надтратили (козаки) Літ. Сам. 181.

XVIII. (Я) повернулся... въ самоє бездорожже Оп. ст. Млр. I, 414 (1725).—Нестатечной зими, бездороже тогди учинившой, мусѣвъ перестояти въ Черкасехъ чрезъ постъ великій Літ. Вел. IV, 8.—За превеликимъ бездорожжемъ толко увойшли 3 версти Дн. Марк. II, 202.

БЕЗДУШНИКЪ, *рм.* *Що не має духа*, *безбожник.*

XVIII. Безъдушъникъ єстъ и вашъ отецъ, римскій папѣжъ, духа не имаєтъ правдивого Іер. Мих. 268.

БЕЗДУШНОСТЬ, *рж.* *Нечулість*, *злість.*

XVI. Великая безпечная бездушность ваша Хр. Фил. Апокр. 1180.

БЕЗДУШНЫЙ, *прикм.* 1. *Що не має душі*, *неживий*, *мертвий.*

XVII. Сами бездушныи речи здалися ей (паннѣ) допомогати фрасунку и плачу Жит. Св. 68-б.—Вшелякоє сотворенъє... рухомоє и лежачоє, живоє и безъдушноє Єв. Реш. 422.— В потребах своих болванов нѣмых и бездушных питали Гал. Боги пог. А.

XVIII. Камен бездушний Пам. Укр. м. II, 119 (Тух. Рк.).—Да владѣетъ земля бездушная... скарбами моими Вел. Сказ. 8.

2. *Нечулий*, *лихий.*

XVIII. Шаленого и бездушного Чаплинского... коварства и козни Вел. Сказ. 20.

БЕЗДѢЛНО, *присл.* *Без діла*, *даремно*, *непродукційно*; *спокійно.*

XVIII. Два грады споминаетъ євангелиста: у єдном ускіи дверѣ безъ воротъ, безъдѣлно лежащіи Іер. Мих. 238.—Дша... ко агглом... бездѣлно молится Єв. Реш. 324 (1710).—Бездѣлно даремними стратившис лежами теперъ у холоди и голоди вшедши, хочетъ воеватись Вел. Сказ. 83.—Ми... пройдохом то (митарство) бздѣлно, мало что давша Пам. укр. м. IV, 187 (Рк. Яр.).

БЕЗДѢЛНОСТЬ, *рж.* *Бездільність*, *порожність*, *даремність*, *марність*, *непродукційність.*

XVIII. И то рукодѣлност, а не безпотребнаѧякаѧ бездѣлност Клим. Вірші, 187.

БЕЗДѢЛНЫЙ, 1. *прикм.* *Що без діла*, *що не робить*, *не продукує*, *гулящий.*

XVIII. Однакъ и тогда не бездѣлны козаки били, лечъ по прежнему лѣсние припаси готовили Об. Черн. 118.

2. *Нескутечний*, *порожній*, *марний.*

XVIII. Когда тая їхъ рада... била суєтна и бездѣлна, абіє... возгорѣлся огнь гнѣва Вел. Сказ. 35.—О сеймѣ Варшавскомъ бездѣлномъ ib. 86.—Полякн... позволили Татарамъ онимъ, в награжденіє труду ихъ бездѣлнихъ и полякамъ не полезних ясиръ... брати ib. 118.—Тая ханская персфазія и желаніє било бездѣлноє, поневажъ... Виговскій з ханомъ до желаємого ему пришолъ союзу и братерства ib. 177.—О бездѣльномъ добуваню чрезъ Бруховецкого Бѣлой Церкви Літ. Вел. II, 87.

БЕЗДѢЛЬЕ, *рн.* *Брак діла.*

XVIII. Бо мовят замутися творя того дѣля: и замутывшис справиш хочай и бездѣля Клим. Вірші, 59.

БЕЗДѢТИННЫЙ, *прикм. Що не має дітей.*

XVI. Дедичъ... безжонны и бездетинъный Арх. ЮЗР. VIII, IV, 368 (1524).

БЕЗЕЦНЕ, *присл.* (пол. bezecnie). *Нечесно, безсоромно, ганебно, гидко.*

XVII. Збитъ безецне и розмаите сплюгавлялся божественный домъ оный отъ многыхъ кролевъ Жидовскихъ балванскими оферами Копист. Пал. 835.—Ми теди... казалисмо дат Петра до вязеня... же чужую жону подмовил и з нею безецне мешкает Ак. Полт. Гор. Ур. I, 71-2.—Симонъ... яко нендзний чловек... безецне умеръ Єв. Реш. 396.

БЕЗЕЦНИКЪ, *рм.* (пол. bezecnik). *Безчесний чоловік.*

XVI. Подданные наши.. того истого... Железха за безецника маючи... в дому своємъ іе переховували Arch. Sang. VI, 285 (1565).

БЕЗЕЦНИТИ, *дс.* (пол. bezecnić), *Безчестити.*

XVII. Отступникове... ексистимацію ихъ... (патріарховъ) добрую потварами безецнятъ Копист. Пал. 734-735.

БЕЗЕЦНИЦЯ, *рж. Безчесна жінка.*

XVIII. Тая то безец'ниця црца Єзавел Пам. укр. м. I, 297 (Рк. Тесл.).

БЕЗЕЦНОСТЬ, *рж.* (пол. bezecność). 1. *Безчестя, нечестя.*

XVII. Безецность — нечестіе Синон. сл. р. 6.

2. *Паскудство, мерзота, гидота.*

XVII. Знаменитый во всякихъ безецностяхъ Копист. Пал. 835.—По шинкахъ безецности и частіе забойства Літ. Сам. 135.

БЕЗЕЦНЫЙ, *прикм.* (пол. bezecny). 1. *Відсуджений від чести, винятий з-під закону, з-під права.*

XVI. А хто бы въ чомъ сему нашому постановеню противенъ быть хотелъ... обецуемъ горъла его збавить и за безецного меть будемъ Арх. ЮЗР. II, I, 30 (1574).

XVII. Злодѣи... сталися безецними подлуг права майдебурского Прот. Полт. С. I, 201-б (1698).

XVIII. Горко стужаетъ и болитъ мое сердце, быти въ такихъ реестрѣ, которіи для якого своего пожитку дочки свои вдаючи ку волѣ людскои, безецнимы и вигнанья и горлового караня годними, правомъ твердимъ суть осужены Марк. IV, 173 (Л. Коч.).

2. *Нечестивий, ганебний, гидкий, підлий, безсоромний.*

XVII. Безецная роскошъ Ак. ЮЗР. II, 251 (И. Виш.).—Безецныи иноплеменникове отдѣленную єму (народу. Израильскому) краину Самарійскую вшелякими балванскими безецностями сквернили Копист. Пал. 836.—Припадетъ тебѣ, человѣче, часу молитвы на мысль видокъ якои безецнои и невстыдливои Венеры Рад. Він. 1083.—За що былъ и каранъ—за такий безецний на майстра своего поднятий жартъ Прот. Спр. Пот. 73. — Всѣ... которыи в болотѣ безецныхъ свинскихъ намѣтностей роскошують Єв. Вил. 14.—Длѧ тои чашѣ златои матки безецныи дѣти свои на блоудъ продають Транкв. Зерц. 34.—Насмѣѧтисѧ обецуетсѧ и на безецный оупадокъ выдати ихъ на вѣки Смотр. Каз. 51.—Тотъ (Лотъ) во единомъ безецномъ городѣ, а пречистая дѣва во всемъ мірѣ Дм. Рост. 60 (1693).—Козакъ... покъладал скаргу свою на тую безецную чародѣйницу Прот. Полт. С. I, 90-б (1690).

XVIII. Безецную руку поднесли на его королевскую милость Літ. Вел. IV, 258.

БЕЗЖЕНЕЦЪ, *рм. Безженний, нежонатий чоловік.*

XVII. Безженецъ—холостый Синон. сл. р. 6.

БЕЗЖЕННЕ,-О, *присл. Без жони.*

XVII. Не мешкаючы при парафии безженне, неслушне и непорядне в второе малженство вступивши, над заказъ духовный литоргию Божественную отправовати и дѣйствовати священствомъ усиловалъ Гол. П. М. II, 18 (П. Мог. 1633).—Андрей... безженне жилъ Жит. Св. 476-б.—Повѣдают, для того Встыдливый названъ, ижъ безъженно весь вѣкъ свой пережилъ Крон. Полск. 371.

БЕЗЖЕННЫЙ, *прикм. Що не має жони, що живе без жони, нежонатий, без жони.*

XVI. Каплани безъженные настали Антир. 739.

XVII. Безженный животъ Копист. Пал. 1056.

XVIII. Тихъ великорослихъ людей вибравши безженнихъ Унів. Дан. Апост. 92.—Безженных за то караютъ здавна Клим. Вірші, 69.

БЕЗЖЕНСТВО, *рн. Безженний стан, життя без жони.*

XVI. О безженствѣ презвитерскомъ и діаконскомъ—также Ист. о разб. Флор. соб. 456.—Поступокъ втягненья безженства на полскіе попы Хр. Фил. Апокр. 1162.

XVII. Яко малженство наполняет землю, такъ паненство и безженство небо Кн. Рож. 4.—Безженство капланское Рук. Хрон. 388.—Будешъ в безженстве ни так ни сяк жити Др. Ол. Ч. Б. 141.

БЕЗЖОННЫЙ, *прикм. Див.* **Безженный.**

XVI. Дедич березолупский, на здорови недолужный, безжонны Арх. ЮЗР. VIII, IV,

368 (1524).—Безжонный попъ Ак. ЮЗР. I, 301 (1568).

БЕЗЗАЗОРНО, *присл.* (рос.) *Бездокірно.*

XVIII. I в'пять беззазорно сталъ в мнстыр поспѣшат' Клим. Вірші, 32.

БЕЗЗАКОННО, *присл. від «беззаконный».*

XVIII. Иаринский... жену гетманскую насилствовалъ, и купно со сыномъ беззаконно убилъ Вел. Сказ. 9.

БЕЗЗАКОННЫЙ, *прикм. Що без закону божого, не по божому, безбожний.*

XVII. Тяжкие грѣхи члкъ беззаконный... поповняет Єв. Реш. 30.

БЕЗЗАКОНОВАТИ, *дс. Чинити, поводитись беззаконно.*

XVII. Беззаконуючіи жиды Копист. Пал. 837.

БЕЗЗАКОНСТВО, *рн. Беззаконні вчинки.*

XVI. Беззаконства промежку посполитыхъ людей вашимъ (правосл. дух.) недбалствомъ умножились Ак. ЗР. IV, 39 (1591).—Упалисмо, як листе з дерева, за беззаконства наши Катех. 41.

XVIII. Благыи суть люде, котрымъ вытпустятъ ся грѣхы ихъ, и котрымъ покрыло ся беззаконъство ихъ Поуч. Няг. 61.

БЕЗЗАПЛАТНО, *присл. Без заплати, даремно, дурно.*

XVIII. Служитъ беззаплатно Арх. Мот. 167 (1744).

БЕЗЗАЧЕПНО, *присл. Вільно від зачепу.*

XVIII. Мешканецъ (с. Архиповки)... жилъ тогда на слободѣ беззачепно Оп. ст. Мпр. I, 189 (1733).

БЕЗЗУБЫЙ, *прикм. Що не має зубів, щербатий.*

XVII. Снъ царский... стрѣнулъ... старца... беззубого Єв. Реш. 446-б.

БЕЗИЗДНО, *присл. Не виїздячи.*

XVIII. Жить безиздно, за крѣпкимъ карауломъ Дн. Марк. III, 25.

БЕЗИННЫЙ, БЕЗЫННЫЙ, *прикм. Зроблений з бези.*

XVII. Три покровци... литонов два безинъныхъ, кадилница спижовая Акт. Полт. Гор. Ур. III, 21 (1673).—Коцик бѣлий безынъный и килимъ турецкий ib. 22.

БЕЗКЛОПОТНЕ, *присл. Без клопоту.*

XVI. На тое дѣло выслалъ насъ, абыхмо безклопотно промежи ними того досмотрѣли Арх. ЮЗР. VIII, IV, 161 (1510).

XVII. Блгослвны... скромные... иж безклопотне... промешкають на свѣтѣ Єв. Реш. 401.

БЕЗКЛОПОТНЫЙ, *прикм. Вільний від клопоту.*

XVII. Безклопотное и завше веселое вѣчное мешканье Єв. Реш. 45-б.—Єжели (члкъ)... желаєтъ... оглядати днѣ безклопотные... нехай... удержит языкъ свой ib 144.

БЕЗКОНЕЧНЫЙ, *прикм. Що не має кінця.*

XVII. Бгу... нехай будетъ от насъ честь, хвала и поклонъ нынѣ, завжды и въ безконечныи вѣки. Аминь Єв. Вил. II, 24.—Который ест... славословимый во безконечные вѣки Єв. Реш. 38-б.

БЕЗКОРОЛЕВСТВО, *рн. Див.* **Безкоролевье.**

XVI. Въ безкоролевъстве суды и роки были бы постановеные, актыковати Арх. ЮЗР. VI, I, 164 (1587).

БЕЗКОРОЛЕВЬЕ, *рн. Час вакування трону, стан краю без короля.*

XVII. Позвати позвом правным и не правнымъ до которого колвек права, суду и вряду, кгродского, земского и трибуналского, задворного, а часу, чого Боже уховай, безкоролевя, каптурового Арх. ЮЗР. VIII, III, 533 (1611).

БЕЗКОШТОВНЫЙ, *прикм. Що не потрібує кошту.*

XVIII. Сторони поѣздки его в Сенчу для выручки людей наших хочай не безкоштовной Дн. Марк. IV, 125.

БЕЗКРОВНЫЙ, *прикм. Що не має криві.*

XVII. Въ горней части члка въ главѣ, в бѣлом и безкровномъ мозку, оумъ невидимый Транкв. Зерц. 21.

БЕЗКРОЛЕВЬЕ, *рн. Див.* **Безкоролевье.**

XVII. Оные подчасъ безкролевя... в тих всих добрахъ розные кривъди и шкоди починили Арх. ЮЗР. III, IV, 203 (1649).

БЕЗКРУЛЕВЬЕ, *рн.* (пол. bezkrólewie). *Див.* **Безкоролевье.**

XVII. О смерти славнои памяти небожчика отца Аѳ. Филиповича... року 1648 сталой подъ часъ безкрулевя Діар. Фил. 146.

БЕЗЛАКОМСТВО, *рн. Брак лакомства.*

XVII. Бачучи Александеръ великую справедливост их безлакомства, объявился им Ал. Печ. 177.

БЕЗЛЕПИЦА, *рж. Недоречність, абсурд.*

XVI. И никчемными безълепицами не поскверънилися Отп. И. П. кл. Остр. 1113.

БЕЗЛѢТНО, *присл. Без часу.*

XVI. Дхъ стый... от него (од Отця) предвѣки безлѣтно не порожденіемъ, але похожденіем произшолъ Рук. Муз. № 513, к. 31.

БЕЗЛѢТНЫЙ, *прикм. Безчасовый, позачасовий.*

XVII. Завждыбытное слово Отчее, единородный онъ снъ Бжій, безлѣтенъ будучи... оулѣтовавшисѧ: захотѣл и зезволил ншего прироженѧ

оучастникомъ быти, и под лѣта себе поддати Єв. Калл. 349.

БЕЗЛЮДНО, *присл. Без людей.*

XVIII. Полчанъ своихъ въ городи Малоросійскіе росправивши, самъ безлюдно сюда жъ прибывалъ (Палѣй) Літ. Вел. III, 209.

БЕЗЛЮДНЫЙ, *прикм. Що без людей.*

XVIII. Безлюдные городы Кр. оп. Млр. 278.—Видѣх многіе гради и замки безлюдніе Вел. Сказ. 3.

БЕЗЛЮДЬЕ, *рн. Брак людей; безлюдне місце.*

XVII. Тутъ якъ на безлюдьѣ, никого Дм. Рост. 26.

XVIII. И Хома дворянинъ на безлюдю Клим. Прип. 217.—Тотъ млинъ есть на безлюдѣ и на пущи Мат. и Зам. I, 45 (1701).

БЕЗМАЛЬ, *присл. Трохи не, мало не, ледве не; мало що не.*

XVII. Ба! безмаль южъ не такъ, бо хотяжъ по Полску мовимо, але правъ и звычаевъ запомнѣлисмо Копист. Пал. 958.—Смерть не тылко часто, але безмал и не завше неготсвых... нас зостает Єв. Реш. 211-б.—Далъ мнѣ москал шовку сего фунтъ да безмал он не крадений Прот. Полт. С. I, 236 (1700).

XVIII. Але безмал ци не лѣпше би верх печи сидѣти Укр.-Р. Арх. IX, 65.—Упоминался плати... шестисотъ тисячей золотих монети доброи, а безмал чи не битих талярей Вел. Сказ. 104.

БЕЗМЕЗНИКЪ, *рм. Що не бере мьзди, себ-то плати.*

XV. Созда црквь стыма безмезникома Ип. (XII) 845 (1259).

БЕЗМИЛОСТИВЫЙ, *прикм. Що не має милости, милосердя.*

XV. Безъмлствъ сыи мчтль Ип. 552 (1172).

БЕЗМИЛОСТНЫЙ, *прикм. Немилосерний, лютий, окрутний.*

XVIII. Безмилостное вязаніе Літ. Гр. 121.

БЕЗМОЗҐЫЙ, БЕЗМОЗКЫЙ, *прикм. Що не має мозку, дурний.*

XVI. Але и овое пудло твое безмозкгое Антир. 923.

XVII. Езопова то о головѣ хорошой, але безмозгой баснь Копист. Пал. 589.—Длѧ тóго якъ безмозґій шалѣешъ и плетеш ледащо Гал. М. Пр. 325.—Албо розумѣешъ, же з людми безмозкими и остатнимъ глупством и невѣдомостю ослѣплеными розмовлѧешъ О обр. 296.

БЕЗМОЛВНИКЪ, *рм. Той, що не мовить, не говорить, мовчазний, безмовник, мовчан.*

XVII. Исихій—безмолвникъ Бер. Лекс. 278.

БЕЗМОЛЬВИЄ, *рн. Брак мови, мовчання.*

XVII. И намъ възлюбленныи потреба нѣ многаго молчаніа и тайнаго въ оумѣ безмольвіѧ, або вѣмъ хощемъ реченіемъ и слухомъ приступити къ свѣту неприступного Бжства Транкв. Зерц. Ав.

БЕЗМУЖНО, *присл. Не маючи чоловіка.*

XVIII. I такъ (вдови) безмужно живутъ Клим. Вірші, 67.

БЕЗМУЖНЫЙ, *прикм. Незамужній; ж., що не має мужа.*

XVII. Самыхъ безмужныхъ дѣвицъ обрѣтеся въ плѣнѣ двадесятъ тысячъ и една Літ. Густ. 347. — Сквернолюбнаѧ невѣста безмужнаѧ Шумл. Зерц. 36.

БЕЗМЫТНЕ, -О, -Ѣ, *присл. Не платячи або не беручи мита.*

XV. И вы бы ихъ безмытно вездѣ пропускали, доброволно, безъ каждоѣ зачѣпки Ак. ЗР. I, 239 (1500).

XVI. Безмытно торговати Ак. ЮЗР. I, 69 (1525).—Быдло доморослое за границу... безмытнѣ пропускано быти маетъ Ак.ЗР. III, 103 (1559).

XVII. Гандле... безмытне волно емъ было отправовать Ак. Нѣж. Бр. 44 (1657).—Гандлiовати безмытне и безъ вшелякого датку до скарбу нашого належного Пам. КК. III, 396 (1659).

БЕЗМЫТНЫЙ, *прикм.* 1. *Вільний від мита.*

XVI. Безмытное торгованье Ак. ЮЗР. I, 69 (1526).—А што ся дотычетъ безмытного продаванья... житъ Ак. ЗР. III, 29 (1551).

XVII. Вольное... и безмытное торгованье Ак. ЗР. V, 108 (1660).

XVIII. Монастыревѣ Межигорскому на безмытный на мосту... переѣздъ (грамота) Оп. Док. 21-б.

Безмытный листъ, *грамота на право безмитної торгівлі.*

XVI. (Мѣщане) мыта за товаровъ своихъ имъ давати не хотять а повѣдають, ижъ листы наши безмытныи мають Ак. ЮЗР. I, 75 (1529).—Торъховъцы которыи до Черкасъ приезджають, листовъ безмытныхъ не маючи, тыи дають па замокъ мыта отъ копы по 3 гроши Арх. ЮЗР. VII, I, 82 (1552).

2. *Що не бере або не платить мита.*

XVII. На остатку бовѣмъ... нашихъ справ, зо всѣхъ годинъ живота нашего, от безмытного судіи будетъ пытане Тр. постн. 37.

БЕЗМѢНОВЫЙ, *прикм. Що до безміну стосується.*

XVI. Того всего срѣбра вага... фунтов тридцат и пол фунта на вагу безмѣновую Arch. Sang. VI, 5 (1550).

БЕЗМѢНЪ, *рж.* (ст. сканд. besman, bisman, тат. basman). *Рід ваги без шаль.*

XIV. Дали есьмо сюю нашу грамоту Борысовпомъ, што же тивуномъ дохода ихъ безмѣномъ не давати Ак. ЮЗР. I, 2 (1396).

XVI. Которые торгомъ ся обыходять и въ безменъ важать, и въ локоть мѣрятъ... тые вси люди... мають къ ратушу мѣста Кіевского... платъ давати Ак. ЮЗР. I, 58 (1518).

XVII. (Соляникомъ) толко самимъ позволяю соль квартою, албо безмѣномъ продавати Мат. и Зам. 177 (1680).—Штобъ купци и торговіе люди товаровъ своихъ... нѣгде въ домахъ особихъ кантарами и безмѣнами не вѣсили Оп. ст. Млр. II, 56 (1698).

XVIII. Дублянский... съ козаковъ взялъ по безмѣну сала Оп. ст. Млр. I, 360 (1723).—Безмѣн з желѣзвою головкою Арх. Вид. м.; економ. спр. (1755).

БЕЗМѢРНЕ, *присл. Без міри; дуже, аж надто.*

XVIII. Милорадовичъ... козакамъ и посполитимъ безмѣрне... чинитъ здирство и налоги Журн. Дан. Апост. 39.—Всю чернь безмѣрно зтривожилъ Літ. Вел. IV, 19.

БЕЗМѢРНЫЙ, *прикм.* 1. *Що не має міри, неміряний, неомежний; величезний, обширий.*

XV. Написалъ господь богъ тайность безмѣръную Чет. 1489, к. 40-б.

XVI. Небеса небесные... безмѣрную мають личбу Пам. укр. м. V, 157 (1596).

XVII. Мѣлъ бы быти дымъ барзѣй въ купинѣ, гдѣ хворостъ... а нѣжъ на горѣ, той гдѣ и не стебля єдинаго яковаго могло быти на безмѣрной высокости Дм. Рост. 3.—Дивуюс твоеи пысѣ безмѣрнои Ал. Печ. 170.—Даст тобѣ Гдь Бгъ для безмѣрного труда... що просити будешъ Жит. Св. 421-б.—Много людей побожныхъ... покусами бываютъ трапены... тыи безмѣрным утрапенемъ будучи стиснены, розумѣютъ же в великіе... грѣхи заходятъ Рук. № О. 4⁰ 86, к. 49.

XVIII. Царіе зъ востока... дары принесоша: злато, ливанъ и смирну купно милость безмѣрну владыцѣ Укр.-Р. Арх. X, 323.—Безмѣрный страхъ Вел. Сказ. 143.—Безмѣрный крикъ и галасъ Літ. Вел. IV, 10.—Зъ безмѣрними добичами ib. 11.—Безмѣрное число шляхти Кр. оп. Млр. 526.—З журы великоѣ, безмѣрнои назбытъ Пам. укр. м. II, 134 (Рк. Тесл.).

2. *Надмірний, непомірний, неуміркований.*

XV. Въ ѣденьи мьнозѣ и въ питьи безмернѣ възрастають помысли лукавии Ип. 174 (1074).

XVIII. При покою збитнемъ и безмѣрнихъ роскошахъ пайдовалися Літ. Вел. IV, 5.

БЕЗМѢСТНО, *присл.* (гр. ἀτόπως). *Недоречно, нерозумно.*

XVI. Възбранися отъ шестаго Вселенскаго Собора, яко безмѣстно и безаконно Ак. ЗР. IV, 29 (1589).—Такъ и то... хулно и безмѣстно есть, еже Святому Духу отъ двохъ лицъ, сирѣчъ отъ Отца и отъ Сына происходити исповѣдующе О єд. вѣрѣ, 695.

БЕЗМѢСТНЫЙ, *прикм.* (гр. ἄτοπος). *Недоречний, нерозумний.*

XVII. Штоколвекъ през весь рокъ безмѣстного и спросного оучинили, нпѣ скрушаючисѧ, и през' постъ понижаючисѧ и корѧчи, зглаѣдили и знесли Тр. постн. 149.

БЕЗМѢСТЬЕ, *рн.* (гр. ἀτοπία). *Невигода; недоречність, дивність, нерозумність.*

XV. Осажалъсѧ (Святославъ) ими (нашими ворогы) около, а намъ на безголовие и безъмѣстье и собѣ Ип. 313 (1142).

XVI. Смиреніе наше увѣрися отъ многихъ, яко со прочіими безмѣстіи, яже обрѣтохомъ въ сей епархіи Ак. ЗР. IV, 29 (1589).

БЕЗНА, *рж. Див.* **Бездна**.

XV. В мори въ всихъ безнахъ Ип. 279 (1114).

XVII. Любовъ богъ есть: о его же концѣ хто мовити постановилъ, слѣпым будучи в безнѣ злѣчити пѣсокъ хочетъ Лѣств. 30.

XVIII. Межи водами и межи безною преисподнею передѣливъ и перегородивъ Бгъ пѣскомъ тверъдымъ Ал. Тип. 88.

БЕЗНАДЕЖНЫЙ, *прикм.* (рос.). *Безнадійний.*

XVIII. Зоставили Полщу... без людей воених пусту и цѣлости своеи безнадежну Вел. Сказ. 65.—Безнадежни зоставши своего суккурсу ib. 136.

БЕЗНАЛЕЖНО, *присл. Без належности, неправно.*

XVIII. Денегъ взялъ у насъ громадскихъ безналежно золотыхъ полсемдесятъ Млр. Посп. Кр. 56 (1724).

БЕЗНАЧАЛНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Безпочатковий, одвічний.*

XVI. Отецъ есть Богъ ведле порадку первая персона Бозства безначалный Катех. 55.

БЕЗНЕБЕЗПЕЧЕНСТВО, *рн. Небезпечність.*

XVII. Оуфаючи в Гсдѣ... (тот Стый) барзо глубокіи... валы безнебезъпеченства перебывалъ Тр. постн. 554.

БЕЗНИНЫЙ, *прикм. Див.* **Безовый**.

XVII. Козикъ бѣлый безниний и килим турецкий Прот. Полт. С. II, 3 (1675).

БЕЗНОГЫЙ, *прикм. Що не має ніг.*

XVIII. Подобенъ онъ (грішник) безногой пташинѣ Сѣмя Сл. Б. 538.

БЕЗНУЖНО, *присл. Без нужди.*
XVIII. Надлежащіе Гдревы повинности безнужно несли Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 202 (1767).
БЕЗО, *прийм. Див.* **Безъ**.
XIV. Безо лсти и безъ хитрости Ак. ЗР. I, 28 (1400).
БЕЗОАРЪ, *рм.* (фр. bezoard). *Ліки на трутизну, антидот.*
XVII. Шкатулка з олейками розмаитыми: з дриякъвою, алъкермесомъ, сервистаномъ и с килъку безоаровъ Арх. ЮЗР. I, VI, 654 (1632).
БЕЗОБОРОН(Н)ЫЙ, *прикм. Що не має оборони.*
XVIII. Край отворений и безобороний Вел. Сказ. 65.—Ханъ и Орда... килконадцятъ городковъ не крѣпкихъ и безоборонихъ до щенту вирубали ib. 91.
БЕЗОБРАЗНЫЙ, *прикм. Що не має образу.*
XVII. Горнее же мѣсто его (воздуха) горячее барзо, огневидно, само по естеству безобразно Трапкв. Зерц. 11.
БЕЗОБРОННЫЙ, *прикм. Що не має броні, неозброєний.*
XVI. Шляхтичов у ночи зрадливе а шкодливе безоброннныхъ поранил Ж. Курб II, 274 (1574).
БЕЗОВОЦНЫЙ, *прикм.* (пол. bezowocny). *Що не дає овочу, безплідний.*
XVII. Жебысмо якъ дерево безовоцное до огнѧ вѣчного... отосланы не были Єв. Вил. II, 77-б.
БЕЗОВЫЙ, *прикм. З безу зроблений.*
XVIII. Чаиныхъ серветъ двѣ одна швабская, а другая безовая Мат. для общ. б. 86 (1752).
БЕЗОДНЯ, *рж. Що не має дна, відхлань, пропасть.*
XVII. Бездна: безоднѧ, пропасть Бер. Лекс. 2.
XVIII. Безоднѧ аж до преисподней стороны Пам. укр. м. VI, 135 (Рк. Тесл.).
БЕЗОМАННЫЙ, *прикм. Що без омани.*
XVII. Мой съ тобою нетинный, прямый, безоманный поступок Ак. ЗР. IV, 500 (1618).
БЕЗОПОВѢДНЕ, *присл. Не оповівши, не сказавши.*
XVII. Ти... безъ оповѣдне отихалъ Арх. Мот. 12 (1694).
XVIII. Начаша многіе Поляки упорне и безъ оповѣдне съ подъ своихъ коронгвей и отъ боку Королевского въ доми отездити Вел. Сказ. 83. —(Запорозці) з служби его великого государя з Инфлянтъ безоповѣдне поуходили в малороссійскіе горсди Эварн. Источн. I, 962 (1705).
БЕЗОПОВѢДНЫЙ, *прикм. Що без оповіди.*
XVII. Обжалованя пна Петра... за безоповѣдное угнате козъ в кгрунтъ его Прот. Полт. С. II, 172 (1686).
БЕЗОРУЖНЫЙ, *прикм. Неоружний, без оружжа, беззбройний.*
XVIII. Гагинъ... повелѣлъ... старшинамъ и чернѣ безъоружнимъ туда прийти Кр. оп. Мпр. 260.
БЕЗОТКЛАДНО, *присл. Не відкладаючи, не відрочуючи.*
XVI. За указомъ нашимъ албо урядника нашого безоткладно... віиздить должни Гр. кн. лит. 50 (1516).
БЕЗОТКУПНЕ, *присл. Що не можна відкупитися.*
XVII. Бражникъ... безъоткупне попадет у вину... гетъманови таляров сто Прот. Полт. С. II, 14 (1675).
БЕЗОТПОВѢДНЕ, *присл. Не відповідаючи.*
XVII. Который, привюзши тютюн на ярмарокъ Зборницкий, безотповѣдне шинковалъ втай, отчого имъ, арендарсмъ, немалая кривда и убел в том шинкованю чинится Акт. Стород. кн. 26.
БЕЗОТПУСТНЕ, *присл. Не маючи відпусту, конечне.*
XVII. Кгди-би еще Іванъ Говоруха, люб пасинки его мѣли на Аръттюха якие-ли колвекъ похвалки строити и слушне би ся то на них того довело, теди безопустне Іванъ и потомки его попадут у вину до шкатулы войсковой сто таляров Ак. Полт. Гор. Ур. I, 214 (1671).—(Сомко) безотпустне караня смертелного не уйдетъ конечне Ак. Полт. С. 3 (1683).
XVIII. За такую свою упорчивость и противъ зверхности нашей неповиновеніе не тилко тую тысячу талярей безъотпустне заплатишъ Мат. Ист. ЮР. 35 (1711).
БЕЗОЧНЕ, *присл. Не бачивши, по-за очі.*
XVII. Кгдыбы теж кто хотѣлъ отъ даскала сына своего на потребу иную взяти, теды не безочне а ни през кого иного толко сам своею особою... взяти его мает Пам. КК. I, 53 (1624).
БЕЗОЧНЫЙ, *прикм. Що не має очей, сліпий, темний.*
XVII. Другим разом оуказуетсѧ чпкъ тѣлом ѧкимсь слѣпым и безочным Тит. 368 (Σὺχ. 1646).
БЕЗПАКОСТНО, *присл. Без пакости.*
XVIII. Готовый к смерти... пред маестатъ Бжий безпакостно дойдетъ Клим. Вірші, 7.
БЕЗПАМЯТЛИВЫЙ, *прикм. Що не добре памятає, непамятущий.*
XVIII. Котрий чловекъ безпамятливий не оставит дѣло свое в суботу... да будет проклят Пам. укр. м. IV, 65 (Кал. Рк.).

БЕЗПАМЯТНЕ, *присл. Без памяти, не памятаючи себе.*

XVII. Трвати в грѣсѣ и въ немъ бзпамятне валятися остатнюю наводит погибель Єв. Вил. 13-б.

БЕЗПЕННО, *присл. Без пені.*

XVI. Мы маемъ... отъ кривдъ боронити и очищати такъ, какъ бы его милость самъ и по немъ будучіи потомки держати безпенно, вѣчно, въ покои Ак. ЮЗР. I, 59 (1518).

БЕЗПЕРЕМѢННЫЙ, *прикм. Що без переміни.*

XVIII. Понеже я будучи въ беперемѣнной, якъ више показано, службѣ, чрезъ то убытокъ и розореніе своего дому несу Арх. Мот. 33 (1738).

БЕЗПЕРЕПОННО, *присл. Без перепони.*

XVIII. Кондратъ... лучкою в самомъ ставку... владѣти мѣет безперепонно Ак. Мг. м. 166-б (1719).—10 лѣтъ владѣлъ безперепонно Діар. Хан. 43.

БЕЗПЕРЕРЫВНО, *присл. Без перерви.*

XVIII. Весь день великая вода безперерывно на всѣ ставы шла Дн. Хан. 198.

БЕЗПЕРЕРЫВНЫЙ,-ВОЧНЫЙ, *прикм. Що не має перерви, що не переривається, тяглий, неустанний.*

XVIII. Панщини и роботизни тяжкія, безпериривнія Арх. Мот. 44 (1740).—Громъ безперивочній годинъ на 10 и жестокій билъ, ажъ сумно Листи Конт. 27.

БЕЗПЕРЕСТАНИ,-НКУ, *присл. Не перестаючи.*

XVI. Иж дей они вставичне а безъперестани на кождый Божий день наезды, грабежи и крывды имению моему чинять Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 259.—Панъ Гулевичъ зъ давныхъ часовъ безъперестани мнѣ великие кривды и шчкоды чинить ib. 1573, к. 322.

XVII. Чтири днѣ потужне з Хмелницким безперестанку билися Літ. Полск. 19-б.

БЕЗПЕРЕЧЪ, *присл. Раз-у-раз.*

XVIII. Никифор... упиваяся безпереч по шинках Прот. Полт. С. II, 324 (1706).—Они безъперечь танцовали Дн. Хан. 39 (1722).

БЕЗПЕРЕШКОДНО, *присл. Без перешкоди.*

XVII. Увѣдомляемъ.... же въ той намѣреной дорозѣ будете гостити безперешкодно Ак. ЗР. V, 219 (1688).

БЕЗПЕЧАЛНЫЙ, *прикм. Що не має печалі.*

XVII. Вас безпечалных учинимо Єв. Реш. 50.

БЕЗПЕЧЕНСТВО, *рн.* (пол. bezpieczeństwo).

1. *Безпечність, безпека.*

XVIII. Безпеченство паномъ коммисаромъ мѣе быть обмышлено Літ. Вел. II, 251.

2. *Вільність від печі, спокійність.*

XVI. Безпеченство уролило недбалство и запамятаня всѣх цнот Рук. Муз. № 513, к. 13.

XVII. Єсли бовѣмъ прешлых еѣ ку нам добродѣйствъ вдячни будемъ, великое собѣ и до пришлых з'готовим безпеченство, и невыповѣдимых добръ достипим Тр. постн. 670.

3. *Забезпечення, порука, ґарантія.*

XVII. Объявленье то есть отцевское, то естъ церкве фундаментъ, то есть безпеченство вѣчности Копист. Пал. 346.

4. *Сміливість, відвага.*

XVII. Страшно и трепетно было обу сторонъ безпеченства и мужества видѣти Рук. Хрон. 378.—З иными тежъ невѣрными... и роздираючими наше Вызнан'е о смотреніи в тѣлѣ Га и Ба нашго... (Григорій Великій) частокроть великимъ безпеченствомъ розмовлялъ и диспутовал Тр. постн. 398.

БЕЗПЕЧНЕ,-О, *присл.* 1. *Не маючи, не боячись небезпеки, спокійно.*

XV. Мы, Стефанъ... в земли нашей молдавской, маемъ быти и пановати на пришлыи часы цѣло и безпечне Ул. Мат. 171 (1499).

XVI. Пану Киселю сеножати моее... дати... и листомъ своимъ, за которымъ бы то панъ Кисель и потомство его безпечне держали, упевнити Арх. ЮЗР. I, I, 91 (1579).

XVII. Идѣте вже и рукава спустивши (то есть безпечно) вѣдаю до царя для ялмужны ѣдете и болш того справовати будете Діар. Фил. 58.—Люде... во всем безпечне собѣ мешкали Єв. Реш. 12-б.—Бридился бѣ еси всѣх грѣховъ, в яких тепер услаждаешся безпечно ib. 445.—Никто безпечне не можетъ меду поживати, поки пчолъ не побієтъ Крон. Соѳ. 207.—Безпечно орда ходила, а жолнѣре нѣгде онихъ не громили Літ. Сам. 163.—Максимъ на дорози безпечне огонь розкладавъ Ак. Полт. С. 30.

XVIII. Не спи безпечне въ Чигринскомъ дому своемъ Літ. Вел. II, 32.

2. *Вільно від небезпеки.*

XVI. На чужую скуру безпечно грѣшить Хр. Фил. Апокр. 1240.

3. *Сміло, відважно, не лякаючись.*

XVI. Чомужъ, отче владыко, такъ смѣле и беспечне замыдляешъ очи Отп. кл. Остр. И. П. 404.

XVII. До турмы до мене пришли строфовати, же такъ безпечно галасую Діар. Фил. 143.—Москва... в ночи безъ вѣсти, безпечне грозно вдарила на палацъ самого царя Кул. Мат. I, 85 (1606).—Авраам... ударилъ на них (Єгиптян) безпечне и поразилъ ихъ Кроп. Боб. 41.—Чему тылко старыи безпечно преднего (Іова-

суддю) выходят, а молодіи крыютсѧ Рад. Він. 799.—Безпечне мовлю, же не вси добрѣ знаемъ Бога Дм. Рост. 1.

БЕЗПЕЧНОСТЬ, *рж.* 1. *Стан вільний від обави, від печі, спокійність.*

XVI. Съ цесаромъ Турецкимъ перемирье взяли, а тою бы мѣрою тымъ панствамъ своимъ отчизнымъ безпечность и покой вчинили Ак. ЗР. I, 221 (1501).—Отъ неприятеля великая безпечность была Пам. КК. IV, II, 122 (1545).

XVII. Даруй намъ Царства твоего правдивого свободу и безпечность вѣчную Транкв. П. Мн. 15.

XVIII. Въ домахъ своихъ безпечность мали Літ. Вел. II, 247.

2. *Смілість, відвага.*

XVII. Андрей... мужне и з великою безпечностю, явне упоминал людей абыся Цесарови зводити не дали Жит. Св. 486-б.

БЕЗПЕЧНЫЙ, *прикм.* 1. *Вільний від небезпеки, незагрожений.*

XVII. Мѣйсьце безпечное Рук. Хрон. 72.—Безпечное и непорушное добре обвароване мѣшканье Копист. Пал. 350.—Безпечный и волный ты, Пилате Гал. М. Пр. 41.—Гетманове спровадивши войско свое насред поле до битвы розмѣреное, воиновъ своихъ окопуютъ валами длѧ безпечнѣйшаго потканѧ се з непріателѧми Рад. Він. 1263.

XVIII. Ти собѣ господонку безпечную маеш Тих. № 11, к. 12-б.

2. *Що не має небезпеки.*

XVII. Добрая и безъпечная ест речъ все за живота распорядити Єв. Реш. 202.

3.—**чого, в чім, на чім,** *певний чого, спокійний за що.*

XIV. Абы корол был безпечнѣиши оу нашеи службѣ и оу правдѣ ЮРГр. № 23 (1388).

XVII. Дѣлности естесмы по немъ безпечни Арх. ЮЗР. VIII, V, 371 (1606).—Не будучы безпеченъ здоровъя своего ib. III, IV, 121 (1649).—Волю при самомъ хлѣбѣ и водѣ быти, а безпечный спсенія своего Рад. Він. 546.—За которого (коня) при продажи шлюбовалъ, же некрадений, не носатий и не дихавичный, леч на всемъ певный и безпечний Акт. Starод. кн. 71.

4.—**від чого,** *забезпечений.*

XV. Ажъ бы земля была безпечна отъ сторонъ неприятельскихъ Ак. ЗР. I, 116 (1492).

XVI. А изъ другое тежъ стороны, то есть отъ Московского, оное панство вашое милости... не до конца покою безпечно Ак. ЮЗР. I, 87 (1538).

XVII. Абы там безпечнѣйшии были от ужовъ Крон. Боб. 39-б.—Кгды бы злото срѣбро... были будовали, теды бы от огню безпечни были Кн. Рож. 120-б.

5. *Що не боїть ся небезпеки, певний себе, вільний від обави, спокійний.*

XVII. Будь у мене безпеченъ Рук. Хрон. 20.—Там же легли без сторожи на ночъ. От них един неволникъ, утѣкши далъ знати о ихъ безъпечномъ и несправномъ на селѣ лежанью до города Крон. Соѳ. 299.

XVIII. Непріятель замкненій в мѣстѣ мало не такъ есть безпечній, як риба въ матнѣ Літ. Вел. IV, 196.—Тогды Іосифъ имивъ вѣру, сталъ пилно безпеченъ Пам. укр. м. II, 124 (Рк. Тесл.).

6. *Смілий, відважний.*

XVII. Пóты Петръ Стый не былъ в мовѣ безпечным, поки не былъ оболченъ силою свыше Рад. Він. 244.—Макарий... очи им (людям) безпечною вимовою отворяючи... Жит. Св. 160.

БЕЗПЛЕМЕННЫЙ, *прикм.* *Безрідний.*

XVI. Яко человѣка безплеменьного маетность вся... до рукъ и шафунку нашого припали Ж. Курб. I, 305 (1588).

БЕЗПЛОДНЕ, *присл.* *Не маючи плоду; бездітно.*

XVI. Михайло а Павелъ... мели с того света безплодне зыйти Арх. ЮЗР. VIII, III, 329 (1581).

БЕЗПЛОДНЫЙ, *прикм.* 1. *Що не дає плоду, овочу, неродючий.*

2. *Неплідний, бездітний, безпотомний.*

XVIII. Вы ся пильно прислухайте, безплодные жоны, которая дѣтей не маетъ Пам. укр. м. II, 65 (Рк. Тесл.).—Вдова, шедши замужъ панною а по смерти мужъней безплодною зостанетъ теди если вѣновная на вѣнѣ толко сѣсти должна, а протчое все на близкихъ и на дѣтей спадаетъ Стат. 50.

БЕЗПЛОТНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Безтілесний.*

XVII. Безътѣлесные або безплотные Аггли со небес приходили Єв. Реш. 22-б.—Бгъ ест в нбѣ безплотний Интерм. XVII, 81.

БЕЗПОДѢЛОЧНО, *прикм.* *Безподільно.*

XVIII. (Свободными войсковими землями) користовались до сего равно и безподѣлочно Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 207 (1768).

БЕЗПОЖИТЕЧНЫЙ,-ТОЧНЫЙ *прикм.* *Що не дає пожитку.*

XVII. Безпожиточный языкъ Ак. ЮЗР. II, 218 (И. Виш.).

XVIII. Соизволили протекцію турецкую, аиле безпожитечную Літ. Вел. II, 397.

БЕЗПОМОЧНЫЙ, *прикм.* *Що не має помочи.*

XVII. Мнѣ... бѣдной удовици будучи безпомочной, ни от кого поратунку не маючой Жит. Св. 157.

БЕЗПОТОМНЕ,-О, *присл. Не маючи, не лишивши потомства, дітей.*

XVII. Безъпотомне с того света (зошолъ) Арх. ЮЗР. I, VI,511 (1621).—Помененая царка моя безпотомне зоставала Пам. КК. I, 87 (1646).—Умеръ братъ единъ безпотомне Гал. Каз. 77.

XVIII. Б. померъ безпотомне Млр. Посп. Кр. 83 (1722).—Ходаковскій зешол с того свету безпотомно Арх. ЮЗР. IV, I, 89 (1735).—А брата безпотомно змершого добра на братию и потомков их имѣютъ спадать Стат. 35.

БЕЗПОТОМНЫЙ, *прикм. Що не має потомства, дітей.*

XVI. На насъ господара спало по пани Зофьи... Радивиловой, яко безпотомной, имѣнице Ак. ЮЗР. I, 33 (1507).—Ижъ тое именье Жоравъники по безъпотомномъ небожъчику Сидоре.. спало Арх. ЮЗР. VIII, IV, 195 (1584).

XVIII. Коли засъ оумретъ невѣста безпотомная, посагъ належитъ кревнымъ ея, а не мужеви Собр. Прип. 124.

БЕЗПОТРЕБНЕ,-Ѣ, *присл. Без потреби, непотрібно.*

XVI. Тогды на самыхъ тыхъ бирчихъ немалая сумма пѣнязей, а безпотребнѣ, мусила бы выходити Ак. ЗР. III, 8 (1547).—Не безпотребнѣ тежъ то его Королевской милости въ листѣхъ соймовыхъ доложити Ак. ЮЗР. I, 158 (1566).

XVII. Отселя (з коша) безпотребне посылаютъ человѣка Эварн. Источн. I, 290 (1691).—Безпотребне такъ много талантовъ срѣбра назбиралемъ О сл. Дав. 29.

БЕЗПОТРЕБНЫЙ, *прикм. Непотрібний.*

XVI. Ксендзъ... зборовъ безъпотребныхъ... чинить позанехалъ Арх. ЮЗР. II, 436—437 (1594).

XVII. Гетману безпотребных турбацій не задавала Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. XIII, 60 (1678).—Старане безпотребное взялибысмо на себе Лѣк. на осп. ум. 14.

БЕЗПОХИБНЕ, *присл. Неминуче, певно.*

XVI. Отцы святіи... той отмѣны чинити не хотѣли, хотя безпохибне за нихъ вже што колвекъ тыхъ десяти днiй уpости мусѣло Хр. Фил. Апокр. 1188.

БЕЗПРАВНЕ,-Ѣ, *присл. Не маючи права.*

XV. Я в них того имѣнѧ безправне не брал Arch. Sang. I, 94 (1491).

XVI. Взявши безправнѣ держитъ Ак. ЮЗР. I, 189 (1572).

XVII. Кгвалтовъне и безправъне побрали, пограбили Арх. ЮЗР. III, IV, 595 (1651).—До млина засъ Гринковского, которій безправне есть взятій и одъ мѣста одлучоній, аби... не втручалсе Ак. Зем. 106 (1657).—Панъ Чернякъ старий безправне и неналежне построилъ... чотирѣ колѣ млива Рѣш. Полт. С. 72 (1700).—Мирон... на той сазѣ збудовалъ (млинъ) безправне Прот. Полт. С. II, 300 (1700).

XVIII. Шляхтича безправне не братьи до гдря и до вряду и без вершения дѣла не карать и не безчеститъ Стат. 34-б.

БЕЗПРАВНИКЪ, *рм. Що чинить безправно.*

XVII. Беззаконникъ, злосникъ, нецнота... безправник Бер. Лекс. 2.

БЕЗПРАВНЫЙ, *прикм.* 1. *Непідлеглий праву, незвязаний правом, вільний, незалежний.*

XVI. На таковые повѣсти заочные и безправные не маемъ жидовъ имати а ни карати Ак. ЮЗР. I, 108 (1540).

XVIII. Безправной и безсмертной землѣ нигде немашъ Клим. Прип. 203.

2. *Противний праву, неправний.*

XVI. Упоминали ихъ о то врадовне, жебы таковыхъ кгвалтовъ своволныхъ, наездовъ безъправныхъ не чинили Арх. ЮЗР. I, I, 198 (1585).

XVIII. З позиванню шляхти ј в разоренню безправнемъ пожитковъ гдрских должни быт комисари з суда ј з сторони ответчика шляхтича, јакие дело окончит сиани Стат. 31-б.—О безправномъ вязеню шляхтича С. і Р. 9-б.

БЕЗПРАВЬЕ, *рн.* 1. *Брак права, неряд, анархія.*

2. *Вчинки проти права, нарушення права, самоволя, несправедливість, кривда.*

XVI. Тяжкіе безправя и уразы примѣшали Хр. Фил. Апокр. 1132.—Видячи панъ... таковый кгвалтъ и безправе... реистръ всихъ... речей меновалъ Арх. ЮЗР. I, I, 11 (1565).—Владыка Холмский такое неслыханое и непристойное безправе, приехавши самъ съ приятелы своими, учинилъ надъ право посполитое ib.—Аврамъ Моника, скоро зоставши старостою овруцким, великого безправья надъ ними, людьми вольными, уживаетъ ib. VIII, V, 235 (1583).—И просили есмо его милости, абы его милость намъ таковoго безправя надъ право и волности наши чинити не рачилъ ib. III, I. 17 (1585).

XVII. Флiорусъ жидомъ великое безправе чинитъ Рук. Хрон. 197.—Зъ церкве Латинской презъ незносное безправье выгнанъ Копист. Пал. 927.—(Я) могла бым била того млина моего и не продавати нѣкому, ежлибы мнѣ от пана Леонтия Черняка не чинилася кривда и безправе Кн. Мѣск. Полт.

41 (1693). — Безправе ми ся дѣешъ Жит. Св. 31.

XVIII. Не хочешъ... жадного безправя и несправедливости чинити Літ. Вел. II, 244.— Жебы ся найменшая кривда и найменшое безправе отъ подстаростого дѣлати мѣло, а томъ анѣ мислете ib. IV, 272.

БЕЗПРЕСТАННЕ,-О, *присл. Без перестанку.*

XVII. Тебѣ весь сонмъ агgeловъ, творче мой и Пане—отдаетъ честь и поклонъ вездѣ безпрестанне Суд Бож. 294.—Дша... безъпрестанно жадаючи улѣченя волает Єв. Реш. 26.

БЕЗПРЕЧНО, *присл. Не перечучи.*

XVIII. Абы всякого званія промисніє и торгуючіє... оддавали до ратуша належитость безпречно Унів. Дан. Апост. 75.

БЕЗПРЕЧЪ, *присл. Раз-у-раз.*

XVIII. Долженъ безпречъ о тое Господа просити Клим. Вірші, 60.—Ажъ бы безпречъ хотѣлъ на тую'дивитисѧ пѣчъ: и грѣтис до тако' мило притулитисѧ ib. 98.

БЕЗПРИКЛАДНЫЙ, *прикм. Що не має собі подібного, рівного.*

XVI. Й всея твари безприкладный хитрецъ и творецъ (Богъ) Ак. ЗР. IV, 5 (1588).

БЕЗПУТНЕ, *присл. Без пуття.*

XVIII. Волочитися безпутне барзо непригоже Клим. Вірші, 32.

БЕЗПЧОЛНЫЙ, *прикм. Що не має бджіл.*

XVI. Маєтъ уже пожитки всѣ на себе брати и привлащати, зъ деревомъ бортнымъ, зо бчолами и безъпчолными Арх. ЮЗР. VI, I, 268 (1598).

БЕЗРАДСТВО, *рн. Див.* **Безрядство.**

XV. А для того высокіи княжата радою уставили: абы безрадствомъ и невставичностью рѣчемъ, которые жъ ся имутъ напотомъ дѣяти, шкоды бы не было Ак. ЗР. I, 187 (1499).

БЕЗРОЗМЫСЛЬНЕ, *присл. Без розмислу.*

XVII. За ними (пастирями) безрозмысльне послѣдуютъ Ак. ЮЗР. II, 237 (И. Виш.).

БЕЗРОЗУМЛИВЫЙ, *прикм. Див.* **Безрозумный.**

XVII. Звыкли ваши духовные папѣжкого вызнаня ловити (людей) и до оное матнѣ, яко безрозумливую рибу огромностю болта своего, то естъ мовы поважное и грозное... заганяти Вопр. 94.

БЕЗРОЗУМНЕ,-О, *присл. Без розуму, безглуздо.*

XVII. Повинна малжонка своему мужеви послушенство и подданство отдавати, еднак не безрозумне Тр. П. М. 933.—Безрозумне и безъ жадной слушности Копист. Пал. 630.—Безрозумно (Вацлав, син короля Чеського) справовалъ панствомъ своимъ Рук. Хрон. 387.

БЕЗРОЗУМНИКЪ, *рм. Безрозумний чоловік.*

XVII. Онъ (Іюда) безрозумникъ забылъ того (хлѣба) Єв. Вил. II, 47.

БЕЗРОЗУМНЫЙ, *прикм. Позбавлений розуму, нерозумний, безмозкий, шалений, божевільний.*

XVI. Овцами єсте, але не безрозумными Хр. Фил. Апокр. 1260.

XVII. О розуме твой безрозумный! о шаленство твое! о запамѧталость твоѧ! члвче грѣшный Гал. Кл. Раз. 61.—Саулъ... сталъся, яко безрозумный Крон. Боб. 94-б.—И такъ теды безърозумный Хаганъ... зе встыдомъ на задъ вернулъсѧ Тр. постн. 663.—Нехайбы... тылко бесурмане... в том безрозумном недовѣрствѣ... потопленны зоставали Єв. Реш. 46. Где страхъ естъ, тамъ безрозумнаѧ страсть выкоренена ѧ ест Рад. Ог. 1109.—Одѣнье безрозумный на собѣ шарпаетъ Діал Волк. 54.

XVIII. Нѣмое и безрозумное створѣня честь и поклон своему створителю и Бгу отдавало Пам. укр. м. II, 155 (Сок. Рк.).—Онъ пяний и безрозумний... въ тѣсное туремное... велѣлъ мя въринути въязене Вел. Сказ. 20.

БЕЗРОЗУМСТВО, *рн. Брак розуму.*

XVI. Пекелное безрозумство Хр. Фил. Апокр. 1736.

БЕЗРОПОТНО, *присл. Не нарікаючи.*

XVIII. Лучше... в обытелѣ стой безропотно служити Клим. Вірші, 32.

БЕЗРУКЫЙ, *прикм. Позбавлений руки або рук.*

XVIII. Ани безрукій, ани нѣмый не можетъ крестити Собр. Прип. 10.

БЕЗРЯДНО, *присл. Неморально, розпусно.*

XVII. Безрѧдно живучихъ Пам. укр. м. IV, 205 (Рк. Осл.).

БЕЗРЯДСТВО, *рн. Неряд, нелад, анархія.*

XVI. Смысльностью рады уставлено естъ абы безрядъствомъ, а невставичъностью, речи которые ся имуть напотомъ деяти, шкоды не было Арх. ЮЗР. VIII, IV, 57 (1511).

БЕЗСЛАВА, *рж. Неслава.*

XVIII. Честь мою пожерти хочетъ прострит главу: богъ не пущаетъ но их же безславу Пер. Мат. I, ч. 2, 179.

БЕЗСЛАВИЄ, *рн. Ганебність.*

XVIII. Унуки... зъ училищъ побѣгъ дѣлая знатние жъ убитки и безславия приключали Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 278 (1749).

БЕЗСЛАВНЫЙ, *прикм. Що не має доброї слави, ганебний.*

XVIII. При силних же и славних, немощнии и безславнии .. гнѣва б(о)жія испили чашу Вел. Сказ. 32.

БЕЗСЛОВЕСНЫЙ, *прикм. Безслівний, німий.*

XVII. Дайте мнѣ, безсловесной дшѣ... помочѣ и ратунку Єв. Реш. 437-б.

XVIII. Претож сѧ не ровнай скотѧти безсловесному Пам. укр. м. IV, 314 (Рк. Тесл.).

БЕЗСМЕРТНЫЙ, *прикм. Вільний від смерти, несмертельний.*

XV. Бесмртныи Бже Ип. 705 (1197).

XVII. Дша... ест во-вѣки безсмертна Єв. Реш. 18-б.

БЕЗСНѢЖНЫЙ, *прикм. Позбавлений снігу.*

XVIII. Безснѣжна зима Літ. Вел. III, 369.

БЕЗСТУДНИЦА, *ржс. Безсоромниця.*

XVII. Млоденецъ... на оную безстудницу выплюнулъ Крон. Боб. 261-б.

XVIII. Почала... безстудницею дѣвкою наказовати, жебы то оучинил волю еи Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

БЕЗСТУДНЫЙ, *прикм. Безсоромний.*

XVII. Оныи безстудныи пророки отступили от Бга правдивого Гал. М. Пр. 48.—Безстудный отступницкій подметъ Копист. Пал. 578.—Яко яковымъ безстуднимъ... взгордилъ Дм. Рост. 15.

XVIII. Безстудное дѣло Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

БЕЗСТУДСТВО, *рн. Безсоромність.*

XVII. Новыхъ отступниковъ безстудство Копист. Пал. 592.—Против так явной правдѣ и мовити грѣхъ єстъ и безстудство великое О обр. 108.

БЕЗСТУЖИЙ, *прикм. Див.* **Безстудный.**

XVI. Хто ли иный нагодилъ, жесь такъ смелый и безстужий, паметай же на опыя слова... Гомеруса Отп. И. П. кл. Остр. 1045.

XVII. Кто такъ безстужій и дерзый оберетъсѧ тотъ стый звычай наганити Тит. 163 (Копист. 1625).

БЕЗСТЫЙСТВО, *рн. Безсоромність.*

XVIII. Оумножыт сѧ в людех безстыйство і отступство Пам. укр. м. IV, 293 (Рк. Тесл.).

БЕЗСУПРУЖНЫЙ, *прикм. Неодружений.*

XVII. Чистота безсупружныхъ Дм. Рост. 24.

БЕЗСѢМЕННЫЙ, *прикм. Без сімени, бездітний, безпотомний.*

XVIII. Самъ одинъ по умертвии жони своеи, а до того еще и безсѣменний остаю Кн. Мѣск. Полт. 111-б (1715).

БЕЗТЕЛЕСНЫЙ, *прикм. Див.* **Безтѣлесный.**

XVI. Богъ ест безтелесный Катех. 19.

XVII. Єстество агглъское безтелесно єстъ Транкв. Зерц. 2.

БЕЗТРАВИЕ, *рн. Брак трави.*

XVIII. Побѣда на ляховъ, въ великой тѣснотѣ бывшихъ и голодомъ и безтравіемъ изнемогавшихъ Кр. оп. Млр. 233.

БЕЗТЫЯ, *ржс. Див.* **Бестія.**

XVIII. Вшитки звѣрѧта и безтыи рычали, квичали и бечали Пам. укр. м. IV, 238 (Присл. Рк.).

БЕЗТѢЛЕСНЫЙ, *прикм. Що не має тіла.*

XVII. Безътѣлесные... Агглы со небес приходили Єв. Реш. 22-б.—А ижъ Господь нашъ безътѣлесный и сказѣ неподлеглый так тежъ з ненарушення тѣла нашого веселится и тѣшитъ Лѣств. 24.—Чистота ест безтѣлесноѣ натуры товариство ib.

БЕЗУМЕНСТВО, *рн. Безрозумство.*

XVIII. Божіе не можеме розумѣти никто, лише духъ Божій, чом чоловѣкъ естъ у безуменъствѣ, не може познати, чомъ душею своєю ся судитъ Поуч. Няг. 38-9.

БЕЗУМИЕ, *рн.* (ц. сл.). *Безум, нерозум, безрозумство.*

XVI. Наплънивъшисѧ безоуміа мовили єдинь къ дроугомоу Єв. Пер. 36.

БЕЗУМНИКЪ, *рм. Нерозумний чоловік.*

XVI. Албо мовте радшей, яко некоторые безумники ваши, новые теологи а старые куколники, не встыдалися и до друку выдати Отп. И. П. кл. Остр. 1093.

БЕЗУМНО, *присл. Нерозумно.*

XVII. Нѣкоторые люде безумно звыкли мовити о смерти злой Єв. Реш. 11.

БЕЗУМНЫЙ, *прикм. Безрозумний, нерозумний.*

XV. Безумныи же Стополкъ рече Ип. 131 (1018).—Почал на вечръ на вино со иными безоумными молодыми людми ходити Чет. 1489, к. 44-б.

XVII. Безумный... сам себе члкъ справедливым почитает Єв. Реш. 5-б.

XVIII. Чому ты так, безумная жоно, говорышъ? Пам. укр. м. I, 266 (Рк. Тесл.).

БЕЗУМСТВО, *рн. Безрозумство, нерозум.*

XVI. Безумство его оттол оказуется Катех. 33.

XVII. Всихъ тыхъ явное естъ безумство, которые отъ Ляховъ войску Запорожскому и народу Малоросійскому обѣцуютъ и сподѣваются сами собѣ отъ нихъ мѣти пріязнь Ак. ЗР. V, 167 (1682).

XVIII. Безумство такое братъ ншъ оучинил Пам. укр. м. I, 172 (Рк. Тесл.).—Знаю ѧ добре вашое безумство ib. VI, 135 (Рк. Тесл.).

БЕЗУМЪ, *рм. Нерозумний чоловік, що йому бракує ума.*

XVIII. То еще дѣтина молодая, еще єстъ безумъ Ал. Тиш. 35.—А про що быхъ з вашимъ безумом не говоривъ ib. 38.

БЕЗУХЫЙ, *прикм. Що не має вуха або вух.*

XVII. Алавастръ... або начиниє безухоє, не маючоє за што взѧто быти Бер. Лекс. 126.

XVIII. Збаночокъ глиняный безъухый Быт. млр. обст. 345.

БЕЗФОРТУННЕ, *присл. Без фортуни, нещасливо.*

XVIII. (Войско) вийшло на Турковъ, еднакъ безфортунне Літ. Вел. II, 464.

БЕЗФРАСУНЛИВЫЙ, *прикм. Без фрасунку, безклопітний, спокійний.*

XVII. Безфрасунливая жизнь Ак. ЮЗР. II, 221 (И. Виш.).

БЕЗХВАЛИЄ, *рн. Брак хвали.*

XVII. Безхваліє розсуждаючи вѣ собѣ, ижъ не машъ ся чимъ хвалити Ак. ЮЗР. II, 216 (И. Виш.).

БЕЗЦѢННЕ, *присл. За пів-дарма, над звичай дешево.*

XVII. Въ розныхъ людей укравши зъ десятеро (коней), безцѣнне попродалемъ жыдамъ помененымъ Ак. Полт. С. 469.

БЕЗЦѢННЫЙ, *прикм.* 1. *Що не має ціни, вартости.*

2. *Неоціненний, надзвичайно дорогий, коштовний.*

XV. Украси ю (церкву Андрій)... жемчюгомъ великымь безьцѣньнымъ Ип. 581 (1175).

БЕЗЧАДНЫЙ, *прикм. Бездітний, безпотомний.*

XVII. Понялъ былъ Клеопа жону и безчаден умер Жит. Св. 478-б.

БЕЗЧАДСТВО, *рн. Бездітність, безпотомність.*

XVII. Вижу, ижъ мене Гдь Бгъ замкнулъ въ безчадствѣ Літ. Рук. 13.

БЕЗЧЕРЕДНО, БЕЗЧЕРЕЖНО, *присл. Без черги.*

XVIII. Когда колвекъ панѣ... борошна... пришлетъ молоти,... всегда... безчередно молоть Млр. род. III, 610 (1720).—Въ млинѣ молоть безчережно и безъ тринкаля подъ нужду Арх. Мот. 148 (1736).

БЕЗЧЕСНО, *присл. Без чести, ганебно.*

XVII. Итакъ гетманъ запорожскій... пропалъ безчестно Літ. Сам. 263.

БЕЗЧЕСНЫЙ, *прикм.* 1. *Що не має чести; позбавлений чести.*

XVIII. Таковыи блюзнѣрцы суть безчестныи, не могутъ правоватися ани свѣдчити Собр. Прип. 106.—Стается Инфамісомъ, или безчестнымъ и неспособнымъ до всѣхъ оурядовъ ib. 116.

2. *Ганебний, поганий.*

XVII. Абы един другому... не чинилъ перехвалковъ як в словехъ безчесних так и в дѣлѣ Прот. Полт. С. II, 284 (1697).

БЕЗЧЕСТИЄ, БЕЗЧЕСТЬЄ, БЕЗЧЕСТЯ, *рн.* 1. *Брак чести, неслава, ганьба.*

XV. Братья и дружино! Бъ всегда русκы землѣ и руских снвъ въ бещестьи не положилъ есть Ип. 449 (1152).

2. *Образа чести.*

XVII. Безчестіє, поруганіє... од злых людей... приняв Хс Єв. Реш. 34.—Ижбы Яков... безчестія и наруганія... не поносилъ Прот. Полт. С. II, 100-б (1683).—Таковую навели на него, жалучого отца Нестора, калюмнѣю и безчесте пред всечестным господином отцемъ протопопою Погарскимъ Акт. Старод. кн. 14. (1693).

XVIII. Видричка... жалосна будучи своего безчестия Прот. Полт. С. II, 305-б (1701).—О бои и безчестіи возникъ на справѣ уряду ихъ С. і Р. 11.

Дати безчестя, *збезчестити, зганьбити.*

XVII. Дала мнѣ безчестя Яцыха Танъчичъка Ак. Бор. 89 (1678).

3. *Грошева кара за образу чести.*

XVI. А безчестья лавънику рубль грошей Пам. КК. II, 516 (1557).

4. *Позбавлення чести.*

XVIII. Шлюбуемъ никого не карать ни штрафомъ... ни безчестиемъ Стат. 31.

БЕЗЧЕСТИТИ, БЕЗЧЕСТОВАТИ, *дс. Позбавляти чести, неславити, соромотити, ганьбити.*

XVII. Блсвны... тыє, которых за слово божоє... безчестуют Єв. Реш. 401-б.—Жаловалъ Марко Стереговичъ на Игната Войтковича, иж его, Маръка, соромотилъ, безчествовалъ, ущипливыми словы и злодѣемъ называлъ Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 98 (1666).—Иванъ Лемѣшка еще перед часи сромотне мене... килко кротне безчестовал Прот. Полт. С. I, 134-б (1691).

БЕЗЧИНИЕ, *рн. Безряд, неряд.*

XVII. На такоє то безчиніє ряд церкве руское пришолъ Гол. П. М. I, 319 (Смотр. 1628).

БЕЗЧИННЕ, *присл. Без чину, ряду.*

XVI. Здалося теды братиямъ за речь неслушную такъ безчинне инокомъ жити Арх. ЮЗР. I, XI, 109 (1599).

БЕЗЧИННИКЪ, *рм. Що поводиться безчинне, непорядно.*

XVI. Ухвалили таковыхъ безчинниковъ... казнити и карати Арх. ЮЗР. I, XI, 98-9 (1599).

БЕЗЧИННЫЙ, *прикм. Нерядний, непорядний.*

XVII. Своволныхъ волочцу и безчинных соблазносѣвцовъ самовладне проважили Гол.

П. М. II, 87 (П. Мог. 1635).—Члкъ тѣло свое может ускромити... безчинному... житію своему запобѣгаючи Єв. Реш. 109.

БЕЗЧИНОВАТИ, БЕЗЧИНСТВОВАТИ, *дс. Поводитися нерядно, дешпетувати, бешкетувати.*

XVII. Помощник и спротивникъ, заступникъ и навѣтникъ... безчинуетъ в покою: ускромленя и теж битя па мнѣ не терпит Лѣств. 25-б.—Который бы брат мѣл бы пришедши на сходку безчинствовать и в реч непотребную удавати Кн. Цеху Золот. 2 (1627).

БЕЗЧИСЛЕННО, *присл. Без числа, без лічби.*

XVIII. Олова, кулей и пороху безчислено Ал. Тиш. 61.—Многое бгатство зобрал был Іосифъ... безчисленно Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).

БЕЗЧИСЛЕННЫЙ, *прикм. Що не дасться почислити, без числа; незмірний.*

XVII. Абы.., дшѣ наши... обнаженныи прикрил Хс... своим безчисленным милосердіем Єв. Реш. 6-б.

XVIII. Войска же около Рыму безчисленныи и незличенныи предстоѧти будут Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Тесл.)

БЕЗШКОДНОСТЬ, *рж. Нешкідливість, вільність від шкоди.*

XVII. Даючи имъ всякую безпечность и безшкодность Ак. ЗР. V, 73 (1645).

БЕЗШКОДНЫЙ, *прикм. Що не підняв шкоди, що не дізнав утрати, невтратний.*

Безшкоднымъ чинити, *винагороджувати шкоду.*

XVI. От позвов, зысков и презысков у кождого суду боронити, заступовати, безшкодных чинити и оные добра коштомъ и накладом своим очищати и свободными чинит аж до выштя аренды Пам. КК. I, 169 (1596).

БЕЗЩАДНО, *присл. Не жалуючи, нещадно.*

XVII. Безщадно карати Ак. ЗР. V, 90 (1653).

БЕЗЪ, *прийм.* 1. *З род. відм. визначае брак, небуття, вилучення.*

а) *Не маючи, позбавлений, втративши.*

XIV. Везо всѧкоѣ хитрости и льсти ЮРГр. № 7 (1366).

XV. Руси веселье питье, не можемъ безъ того быти Ип. 72 (986).

XVI. Мает его милость остров тот мой держаты от року до року то ест от великодня до великодня; а без року не маемъ у его мл. окуповаты Арх. ЮЗР. VIII, IV, 394 (1536).

XVII. До того дрыва за килка миль безъ дня возили есмо, не тылко до Новоселокъ, але и до Олыка Арх. ЮЗР. VI, I, 410 (1619).—Лѣпшей... пят слов... приповѣсти: з вырозумѣньем... а нежели тму словъ безъ вырозумѣня Єв. Реш. 2-б.—Без бытности моей, яко ходилъ за непріятелем Прот. Полт. С. II, 53-б (1678).—Єсли... злодѣй... будет без лиця пойманъ ib. 257 (1694).

XVIII. И тые не без прычыны сут стые пobраны (до раю) и нне сут живые Пам. укр. м. IV, 302 (Рк. Тесл.).—Гой, гой, без сусѣда нѣтъ обѣда Вірші Різдв. 157.

б) *Крім, окрім, пріч, опріч, не лічучи, вилучивши; мимо, поминувши.*

XVII. Абы насъ не преслѣдовали... а если не можетъ быти безъ того, принамнѣй, абы над силы нашѣ недопущалъ намъ терпѣти Гол. П.М. II, 440 (Кор. Н. 1645).—Супруненко... виненъ долгу людемъ тридцят таляров без таляра Прот. Полт. С. II, 263 (1695).

2. *З причин. в.: через.*

XVIII. Тые (аггли) повѣшали ся сами безъ бжій росказъ до страшного суда бжого Пам. укр. м. I, 327 (Рк. Тесл.).—А без тіи пропасти оужи протяженни, кладици хибкіе и узкѣе ib. IV, 143 (Яр. Рк.).

БЕЗЪЯЗЫЧНЫЙ, *прикм. Що не мае язика або не володае ним.*

XVI. Господь слѣпца умудряетъ, же безязычнаго и гугнивого Моvсеа в мовѣ украшаетъ Отп. кл. Остр. И. П. 380.

XVII. (Василій В.) без'ѧзычным учинилъ зухвалого Аполинаріѧ Рад. Ог. 879.

БЕЗЬ, *рж.* (тюрк. бäз). *Бавовняна тканина.*

XVII. Хустъка безю шита, коштовала повтора золотыхъ Ак. Бор. 9 (1615).

XVIII. Запона кузулбаская, едвабная, полосистая зъ квѣтами безю блакитною подшитая Літ. Вел. IV, 126.

БЕЗЬОЧИВЬСТВО, *рн.* (ст. ц. сл. безочьство). *Безсоромність; нечестивість.*

XVI. Изривая о мнѣ въ них яму потаемнымъ своего безьочивьства злодѣйствомъ Арх. ЮЗР. I, VII, 15 (Письмо Кимб.).

БЕЙ, *рм.* (тур. bej). *Див.* **Бегъ.**

XVIII. Преднѣйшии беіове Вел. Сказ. 85.

БЕЙБЕРЕЙКА, *рж.* **БЕЙБЕРЕКЪ,** *рм. Ґатунок шовкової тканини.*

XVIII. Бейберейки вишневой косякъ целій... 8 р. Быт. млр. обст. 354.—Ходилемъ въ лавки и купилемъ бейбереку аршинъ полъ 8 Дн. Марк. II, 250.

БЕЙБЕРКОВЫЙ, *прикм. Зроблений з бейберека.*

XVIII. Пошита мнѣ гусарка бейберковая Дн. Марк. II, 260.

БЕЙСКЫЙ, *прикм. від «бей».*

XVII. Убито сина ханского и сина бейского перекопского Літ. Сам. 176.

БЕКЕЙШКА, *рж. Здрібн. від «бекеша».*

XVI. Пограблено... бекейшку зеленую фалюндишовую Арх. ЮЗР. I, I, 231 (1586).

БЕКЕША, *рж.* (уг. bekes). *Довге хутро угорського крою.*

XVII. Вкрадено в комори бекешу синюю Прот. Полт. С. I, 190-б (1697).

БЕЛЕХЪ, *рм.* (пер.-тур. belek—лопатка Кр.) *Начиня шевське підробляти мездру.*

XVIII. Швець почнет свое всякое начине роскладати... шыла, чернила, ножѣ, скобелки, струги, скоски, белехи Клим. Вірші, 103.— Швець... белехом мездру пудробляеть ib. 104.

БЕЛЕЦЪ, *рм.* (блр.). *Див.* **Бѣлецъ.**

XVII. Абы в той кели, через мене у пущи... збудованой, нихто жонатый и ни теж жадная замужняя не мешкали, толко иноческого стану, то ест чернецъ албо черница; а хотя теж и белец алъбо белица, толко бы там хвалу Божию в чистости и во благочестии, а не въ унѣи будучие, отправовали Сборн. Стат. 2, 91 (1617).

БЕЛИНЫЙ, *прикм. Білячий.*

XVI. Кожушокъ белиный старый один Ж. Курб. I, 121 (1578).

БЕЛИЦА, *рж. Див.* **Бѣлица.**

XVII. Абы в той кели... мешкали... белец алъбо белица Сборн. Стат. 2, 91 (1617).

БЕЛИЦА, *рж. Див.* **Бѣлица.**

XVII. Прислали къ Владимиру послов своих... обѣцуючи платити, якъ схочетъ, хотяй воскомъ, бобрами, чорными куницами, белицами, албо и срѣбромъ Крон. Соѳ. 300.

БЕЛКОТАТИ, *дс.* (пол. bełkotać). *Невиразно мовити.*

XVIII. Сущенко:... ничего не говорилъ, но толко белкоталъ языкомъ Прот. Полт. С. IV, 209 (1757).

БЕЛЛЯ, *рж.* (пол. bela з нім. Balle). *Пака товару, великий пук.*

— **паперу,** 10 *риз.*

XVII. Пан Ян папѣрнѣк привѣз двѣ белли паперу Арх. ЮЗР. I, XI, 398 (1633).

БЕЛМАТЫЙ, *прикм. Див.* **Бѣльматый.**

XVII. Жолчъ помагаетъ на очи белматыи Крон. Боб. 138-б.

БЕЛОГОЛОВСКЫЙ, *прикм. Див.* **Бѣлоголовскый.**

XVII. Теды они (панею Корсакову) словы ущипливыми гонору ее шляхецъкого, поцътивого, белоголовского, не ушановавъши, зелъжили Гол. П. М. I, 533 (Киев. Вып. 1633).

БЕЛОКОПЫТЫЙ, *прикм. Див.* **Бѣлокопытый.**

XVI. Семена Кисляковича взяли коня шерстю вороного, белокопытого Арх. ЮЗР. VI, I, 176 (1587).

БЕЛУЖИНА, *рж. Визина.*

XVI. Солоные осетрины, белужины въ бочкахъ... и рибы розмаитые вялые Арх. ЮЗР. I, I, 362 (1593).

БЕЛЫЙ, *прикм. Див.* **Бѣлый.**

XVI. Муки росходное и белое колод шест Арх. ЮЗР. VIII, III, 442 (1585).

БЕЛЪГЪ, *рм.* (з монг. bälgä; блг. бѣлѣг; срб. белег). *Знак.*

XVI. На десноι нозѣ посреди голени белѣгъ Пам. укр. м. IV, 256 (Сварич. Ізм.).

БЕЛЮАРДА, *рж.* (пол. beluarda з іт. baloardo). *Башта.*

XVIII. Осторожнимъ казалъ быти и рейментомъ засаженимъ въ белюардахъ и реестровимъ Літ. Вел. IV, 201.

БЕНЕФИЦИУМЪ, *рн.*, **-ЦИЯ,** *рж.* (лат. beneficium). *Добродійство, ласка; ленно духовне.*

XVI. Отъ бенефиций на грецкую вѣру власне наданыхъ, одстрыхнени не были Арх. ЮЗР. I, I, 512 (1596).

XVII. Самого Бенефіциумъ Архимандритіи Кіевскои Печерскои... доступилем Тр. Цв. (пр.) 4.

БЕНИФѢКАЦІЯ, *рж. Бенефіція.*

XVIII. Церкви, монастири и бѣнифѣкаціи церковніи кгвалтовне одеймовати Літ. Вел. II, 232.

БЕНКАРТЕНЯ, *рн. Маленька дитина бенькарт.*

XVII. Доми бенкартенятъ полніе Рук. Хрон. 298.

БЕНКАРТЪ, *рм.* (пол. bękart; з нім. Bank(h)art). 1. *Побічна, нешлюбна, неправого ложа дитина.*

XVI. Бенкарта породила на обличение свое Посл. до Лат. 1137.

XVII. Нихто доброволне дѣвокъ своих... не давалъ, брыдячися ними (римлянами) яко здрайцами, бенкартами Крон. Боб. 141-б.

XVIII. Отческий синъ и дочери при мачихи за бенкарти разумѣтся не могут Стат. 36.

2. *Виродок.*

XVII. Не боудь бенкартом в панованью Тест. Вас. 34.

XVIII. Не вѣдаю, откуду дадеся пакостникъ житию моему доброму Чаплинский, бенкартъ Литовский, опиякъ Полский, злодѣй и здирца Украинский Вел. Сказ. 22.—О Александре бен-

карте, копылцю! Чого ты собѣ захотѣвъ? Ал. Тиш. 58.

БЕНКЕЛЬ, *рм.*

XVIII. Рано сукно бенкель далемъ ступовать Дн. Марк. I, 199.

БЕНКЕТОВАТИ, *дс. Пити та гуляти.*

XVIII. (Мазепа) гулялъ и бенкетовалъ Літ. Вел. III, 59.

БЕНКЕТОВАТИСЯ, *дс. Бенькетувати собі, гуляти.*

XVII. Люде запамѧталыи... завше на свѣтѣ веселѧтъсѧ, бенкетуютъсѧ, в музыкахъ, в танцахъ и в кротофилѧхъ кохаютъсѧ Гал. Кл. Раз. 138.

XVIII. Кгды ся Ірод в ден рожденія своєго бенкетовалъ Єв. Реш. 334 (1710).

БЕНКЕТЪ, *рм.* (іт. banchetto). *Велике, урочисте вшанування обідом чи вечерою.*

XVIII. А коли ся буду з ними розлучати, буду васъ усѣхъ парафіян на бенкет прохати Укр.-Р. Арх. IX, 51.—Єдиного дне зобравши крол Навходоносоръ беньѣкет и заставил тых трох отроков, абы перед нимъ грали и спѣвали своеи землѣ пѣсни Пам. укр. м. I, 315 (Рк. Тесл.).—Іоаким... учинил бенкет достатный ib. II, 68.

БЕНКЛЕВЫЙ, *прикм. від «бенкель».*

XVIII. От штуки бенклевого сукна 12 Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 62 (1722).

БЕРБИГА, *рж. Коняка, шкапа.*

XVIII. Братъ мой полумертвій зъ бербиги Геровского упалъ на землю Літ. Вел. IV, 138.

БЕРВЕНО, *рн. Трам, балька.*

XVI. Послала єсми была дерево своє влостное, дубовоє, до Луцка на будованьє, всихъ возовъ двадцять и пять, и на кождомъ вози по дви бервени, кождоє бервено по три сажни Кн. Гродск. Луцк. 1574, к. 369.

XVII. Чужий порохъ поретъ имъ очи, своєго бервена чути не хотятъ Копист. Пал. 934.—Сучец въ очеси брата твоєго видиши, во своєм же бервена не чуєши Єв. Реш. 6.—Теперешных часов, коли кто кому коло дому едино бервено вывалитъ... теды зараз до гнѣву, до свару, до позву Рад. Він. 421.

XVIII. Въ моємъ сучецъ видите, а въ своємъ бервена не видите оцѣ Літ. Вел. II, 297.

БЕРВЕНЬЕ, БЕРВИННЯ, *рн. Збірне від «бервено».*

XVI. Ижъ яко щотка, бервенье зъ стѣны и зъ обламковъ выпадало Ак. ЗР. III, 141 (1568).

XVIII. За бервеня до двора Дн. Хан. 25.—Войтъ возвратилься отъ возки бервеня, за которое на заплату дано єму денегъ 1 р. 90 к. ib. 198.—Дозволяется... обывателямъ бервиння выпущать на своє власное строєніє (в лісі) Арх. Сул. 228 (1754).

БЕРВНО, *рн. Див.* **Бервено**.

XVI. Берьвна, которое ест въ окоу твоємь не чоуєть Єв. Пер. 37.

XVII. Приуготовляютжеся бервна, сієстъ подлоги, на нихже Црков съставлятися имат Тр. П. М. II, 53.

XVII. Презъ мѣщанъ Торговицкихъ и всю волость подданные своє дерева розные на розные будынки згодные, яко: на клетъ, на клади, на бервно Арх. ЮЗР. VI, I, 400 (1619).—Бервно или бервено: трамъ Бер. Лекс. 3.

БЕРДИНЕЦЬ, *рм. Див.* **Бедринець**.

XVIII. Имберу, кубебы, бердинцю Разн. Марц. 643.

БЕРДНИКЪ, *рм. Майстер, що робить берда.*

XVIII. Бердников не треба зневажать: нехай зроблют берда, жебы было чим ткать Клим. Вірші, 184.

БЕРДО, *рн. Ткацький гребінь.*

XVIII. Ткацкіе жоны... не хотят прясти. абыб готовые нитки могли въ берда класти Клим. Вірші, 99.—У минѣ посѣкли кости и жили як ткацкое бердо Укр.-Р. Арх. IX, 70.

БЕРЕГОВЩИНА, *рж. Податок за користування берегом.*

XVIII. Взимается от насъ береговщины в год в дворъ монастирский Лѣковский... по рублю Арх. Вид. м. (1770).

БЕРЕГТИ, *дс. Стерегти, пильнувати.*

XV. Романъ же не бережеть тоя волости Ип. 686 (1195).

XVIII. Хм., берегучи цѣлости Украины, паки послалъ къ турецкому царю Кр. сп. Млр. 236

БЕРЕГТИСЯ, *дс. Стерегтись, матись на бачности, на осторозі, вистерігатись, хоронитись; уникати.*

XVIII. Надобно берегтися, чтоб не исти рибы вялой Млр. дом. лѣч. 29.

БЕРЕГЪ, *рм.* 1. *Край, де вода стикається з землею, край ріки, моря.*

XIV. Объѣздомь... до берега Днѣстра ЮРГр. № 2 (1349).—З обема береги обаполъ Бугу ib. № 11 (1376).

XV. Отринуша лодью отъ берега Ип. 129 (1016).—Дали єсмо ємоу село Липоую оу Перемильскомъ повѣте с обѣма берги ставоу ЮРГр. № 85 (1451).

XVIII. Плили, плили та на березѣ утонули Літ. Вел. IV, 75.—Такіе то плути береги рвутъ и шарпають Листи Конт. 25.

2. *Край, окрайка, кант.*

XVI. Границя от Обычи идет... лѣсом берегом Арх. ЮЗР. VIII, IV, 428 (1544).—Границя тоє земли пошла против гумна Илка Вороновича мещанина, дорожкою малою, берегом огородов и гумен местских и берегом окопища жидовского ib. VIII, VI, 251 (1569).

XVII. Бѣсы єго (Іосифа)... скинули в пропаст (з дерева); была высота дерева... з берегом пропастным семдесят ступеней Жит. Св. 354-б.—Унѣверсал пна Палѣя о листѣ на заборю Даниловскомъ і о млинѣ на Кнжицкой греблѣ при берегу земли Даниловской Унів. Палія, 158 (1700).

3. *Край, близько, коло, біля.*

XVI. Виделъ єсми в него рану на твари берег уха на левой стороне тятую, шкодливую Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 40.

БЕРЕЖЕНЬЕ, *рн.* 1. *Обережність.*

XVIII. Въ обозъ Кієвскимъ мѣщаномъ не ходить, а у городѣ себя оберегать, а огнемъ сидѣти ввечеру и въ ночь зъ береженіємъ Вел. Сказ. 113.

2. (рос.) *Заховання, схов.*

XVIII. Знамя и булава и печать и литаври держать въ бережене Літ. Вел. III, 36.

БЕРЕЖЕНЬКО, *рм. Здрібн. від «берегъ».*

XVIII. Да уже мои бережeнки вода понесла, да ужъ мою девчиненку журба обнела Пер. Мат. I, 2, 182.

БЕРЕЖИСТЫЙ, *прикм. З широкими або високими берегами.*

XV. 2 недѣли бьяхоутьс обои об рѣкоу тоу, бѣ бо рѣка та твердо текоущи, бережиста Ип. 618 (1180).

БЕРЕЖНЫЙ, *прикм. Обережний.*

XVIII. (Атеніонъ пастух) на пана своєго зрадливую и бережную поднесши руку, окрутне єго замордовалъ Літ. Вел. IV, 235.

БЕРЕЗА, *рж. Росл.* 1. *Дерево* Betula alba.

XVIII. Старои берези кора лѣчить болѣзнь Млр. дом. лѣч. 45.

2. *Березовий ліс.*

XVIII. За башнею тою полевою ирклєєвскою вишнякъ в березе Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 55 (1745).

БЕРЕЗИНА, *рж. Березове дерево.*

XVIII. Рахуба древам рознымъ:... березына Клим. Вірші, VI.—Видѣли истца, Марка Панфиленка, что в окопу березину рубал Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 48 (1745).

БЕРЕЗНИКЪ, *рм. Березовий гай.*

XV. Дали есмо со млины с полми... съ дубровами с чащи с дубники съ березники ЮРГр. № 54 (1424).

XVIII. Я... дубрувку з березником продала Кн. Мѣск. Полт. 119 (1716).

БЕРЕЗНИЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «березникъ».*

XVIII. Имѣючиися въ урочищѣ, прозиваємомъ Криничка, дубникъ и березничокъ малій волній, съ которого дубнику часть єдну малу уступаємъ козаку и жителю мѣстечка Лѣплявого Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 62 (1748).

БЕРЕЗНЯКЪ, *рм.*=**Березникъ.**

XVII. Яцъко и Давыдъ Каленскиє... яко то в ночи, а иле в березняку, до пущи поутекали Арх. ЮЗР. IV, II, 82 (1689).—Позволяєм... заняти лѣса хвойнику и березняку по обоих сторонах рѣчки... порослого Млр. Род. II, 526 (1698).

XVIII. Подъ селомъ Землянкою, за каплицею, боръ и березнякъ Мат. Ист. ЮР. 56 (1717).

БЕРЕЗОВЫЙ, *прикм. від «береза».*

XVIII. Рану добре гоить уголля березовоє Млр. дом. лѣч. 32.

Березовымъ пѣромъ выписовати, *хльостати березовою різкою.*

XVIII. Прето березовымъ пѣром выписуват тѧ треба Клим. Вірші, 28.

БЕРЕЗЯ, *рн. Березняк, березник*

XVII. Саранча... очеретъ поѣла и березя, и овесъ на нивахъ Сб. Лѣт. 96 (Меж. Лѣт.).

XVIII. Родичъ мой лозу рубавъ и березя Ракуш. 57 (1701).

БЕРЕКИНЯ, *рж.* (уг. berkenye-ограб).

XVIII. То ся называет языком турецким акрыды, а по грецкій бронъцы, а по словенскій пружіє, а по рускій броньки, а по угорьскій березинѣ Пам. укр. м. II, 69 (Рук. Тесл.).

БЕРЕМЕННАЯ, *прикм. Вагітна.*

XVII. Єсли хто беременную невѣсту ударит Крон. Боб. 60-б.

БЕРЕМИЩЕ, *рн. Тяжкість.*

XVII. Тую зъ горы дорогу... назвали здавна Чортово беремище, то єсть тяжкость чорту, бо слово славенское бремя значить тяжкость Крон. Соѳ. 26.

БЕРЕМѢННА, *прикм. Вагітна.*

XVII. Я в тотъ часъ пестямилася... же беремѣнна Прот. Полт. С. I, 199 (1698).

XVIII. Горе тогды будет беремѣнным жонам Пам. укр. м. IV, 304 (Рк. Тесл.).

БЕРЕМЯ, *рн.* 1. *Тяжар, тягота, вага.*

XVI. Накладаете на члкы беремена Єв. Пер. 51.

XVII. Бремѧ: тѧжаръ, беремѧ Бер. Лекс. 10.—Ярмо моє єсть добро, и беремя моє легко Лѣк. на осп. ум. 25.—Веремя моє... з полегкостю приидет вам Єв. Реш. 27-б.

2. *Оберемок.*

XVI. Хлопи накладывають по беремени сѣна Ак. ЮЗР. I, 92 (1538).

XVII. Казал им принести розок по беремену Пам. укр. м. III, 80 (Перем. Пр.)

БЕРЕСТЕЙСКЫЙ, БЕРЕСТІЙСКЫЙ, *прикм. від «берестя».*

XV. Намѣстникъ Берестейскій панъ Якубъ Немировичъ Ак. ЗР. I, 101 (1483).

XVI. Берестейскій ваш честный съборъ на нее (оунѣю) много пошолъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 37.

XVIII. Теперъ жадная Єпспія не маєтъ десятинъ, опрочъ никіихъ Црквей Метрополихъ, Холмскихъ и Берестійскихъ Собр. Прип. 63.

БЕРЕСТЕЦКЫЙ *прикм. від «Берестечко».*

XVII. Панъ и самъ... кровью непріятелскою татарскою Пѣлявецкіи, Зборовскіи и Берестецкіи поля почервонилесь Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.

БЕРЕСТОВЫЙ, *прикм. від «берестъ».*

XVIII. Не сем же боку берестовый байракъ называємий пустій Кн. Мѣск. Полт. 235-б (1728). Клейно... на берестовомъ пенку ib. 262 (1732).—Столъ берестовый Оп. им. Дан. Апост. 108.

БЕРЕСТОКЪ, *рм. Здрібн. від «берестъ».*

XVII. Клейно на берестку старое Прот. Полт. С. II, 154-б (1686).

БЕРЕСТЪ, *рм. Росл. Ильма, в'яз* Ulmus campesticus.

XVII. Признака... крестъ єдинъ на берестѣ вытятий Ак. Мг. м. 183-б (1683).—Сѣч... до... береста з клейнами Прот. Полт. С. II, 260 (1694).

XVIII. На берестѣ... положенъ крестъ Кн. Мѣск. Полт. 259-б (1731).

БЕРЕСТЫНА, *рж. Берестове дерево.*

XVIII. Рахуба древам розныимъ:... берестына Клим. Вірші, VII.

БЕРИЛЛЮСЪ, *рм.* (гр. βήρυλλος). *Металічний первісток з громади вапняків.*

XVII. Бериллюсъ чинитъ члка воюючого смѣлымъ Гал. Кл. Раз. 128.

БЕРКОВЬСКЪ, *рм.* (шв. biaerkö; лит. birkavas, bircova, birkals). *Вага: 10 пудів.*

XV. И въ погребѣхъ было ф берковьсковъ медоу Ип. 334 (1146).

БЕРЛАДНИКЪ, *рм. Той що з Берлади.*

XV. В то же веремѧ бѧше привелъ Гюрги Ивана Ростиславича рекомого Берладника Ип. 488 (1157).—И придоша к нему (Иваннові Берладникові) Половци мнози, и Берладника оу него искоуписѧ 6000 ib. 497 (1159).

БЕРЛИНА, *рж.* **БЕРЛИНЪ,** *рм.* (від міста Berlin). *Рід повозу.*

XVIII. Были ми у графа... который насъ своєю берлиною отослал ажъ до кватери Дн. Хан. 10.—Край инбара подъ шопою берлѣновъ три Арх. Сул. 107 (1766).—Коляска называємая берлинъ Вѣн. Реєстръ 45.

БЕРЛО, *рн.* (ч. berla, пол. berło, з лат. ferula). 1. *Ліска монарша, сцептро, знак монаршої влади.*

XVII. Берло, лѣска царская Бер. Лекс. 310.—Артаксерксъ кроль перскій гды былъ на кого ласкавъ, положилъ на шиѣ его лѣску свою кролевскую золотую, котрая называєтся берло албо щептрумъ Гал. Кл. Раз. 236 (1663).

XVIII. Царские трони и корони, берло, булава и ихъ слави Укр. Р. Арх. X, 442.—Що (скажемо) о тои трости, которую єму (Хту) на поруганіє въ мѣсто берла въ руки отдали Науки парох. 292.

2. *Монарша влада, панування.*

XVII. Потомкове Двдовы тое жъ берло держали Гал. М. Пр. 6.

3. (пол. berło). *Збіжжа помолочене, але не перевіяне.*

XVI. Чотыри разы до году по бочцѣ жыта, то есть берла водлѣ обычая давного, а тое берло маєтъ быти увъ осень, по жнивѣхъ, на сторону отмолочено Ак. ЗР. II, 195 (1529).

БЕРМОВАНЬЕ, *рн.* (пол. bierzmowanie). *Намащування миром.*

XVII. Нѣмъ бермованя доступятъ, смерть упережаєтъ Копист. Пал. 782.

БЕРМОВАТИ, *дс.* (пол. bierzmować, з лат. firmare). *Мастити, намащувати миром.*

XVII. Стефана, сына Гезина, бермовалъ, а другимъ законъ Христовъ проповѣдалъ Копист. Пал. 996.

БЕРНАРДИНЪ, *рм.* (від імення св. Бернарда). *Законник стислішої реґули св. Францишка.*

XVII. Бернардиновъ, францишкановъ, доминикановъ, босаковъ, кармелитовъ и прочихъ Гол. П. М. II, 35 (П. Леонт. 1633).

БЕРЧИЙ, *рм. Див.* **Бирчий.**

XVI. У другой скрыни... квиты берчихъ на выдане съ поборовъ королевскихъ Арх. ЮЗР. I, I, 55 (1576).

БЕСЕДА, *рж. Див.* **Бесѣда.** 1. *Розмова.*

XVI. Внегда бо начнетъ человѣкъ поститися, абіє отъ сего въ желаніє беседы Божия приходитъ, сиречь молитвы Сп. прот. Лют. 160.

2. *Бесіда, учта.*

XVI. И сынъ его Валтызаръ.. на беседе сталъ пити зъ нихъ (сосудовъ) Сп. прот. Лют. 99.—Кнегиня... посылала до Єго Милости... просячи Єго Милости въ домъ свой до себе на беседу Arch. Sang. VI, 231 (1564).

XVII. Купецъ... до теѣ беседи своѣ недошедши... завернулъся назад Прот. Полт. С. I,

108 (1690).—Іовъ.. сам з ними (сынами) на тых беседах не бывал Жив. Св. 178-б.

БЕСЕДОВАТИ, *дс. Див.* **Бесѣдовати**.

XVII. Гдѣ... ку всѣм нам... беседуєт въ словѣ своєм Єв. Реш. 47.—Писмо бжественноє ку нам о родичах Прчстой Бцы беседуєтъ ib. 277-б.

БЕСЕДОВНИКЪ, *рм. Розмовник.*

XVI. Коснемъ же ся... словесъ Григория Двоєслова или Беседовника, егоже Римляне зовутъ Розмовцою Сп. прот. Лют. 125.

БЕСКИДЪ, *рм. Гірський хребет, що можна його перейти; бір на горі.*

XVII. Овечка... блоукаючи ся заблудила, и не близко и нелацно але на горы и бескиды Лѣк. на осп. ум. 6.

БЕСПЕРЕСТАНИ, *присл. Див.* **Безперестани**.

XV. Онѣ... губѧть землю Рускую, и кровь хрестьяньску проливають бесперестани Ип. 218 (1095).

БЕСПЕЧАТИСЯ, *дс. Заслонятися від небезпечности.*

XVI. Малым возом часу пригоды не треба ся беспечати Пам. КК. IV, II, 120 (1545).

БЕСПЕЧНЕ, -О, *присл. Див.* **Безпечне**.

XVII. Ты ли Іоанне так беспечне спишъ, и Моvсей небезпеченству наближшій єст Тр. постн. 557.—Вернулъ бы ся былъ на свою столыцу беспечне Копист. Пал. 946.—И будете беспечне мешкати въ земли своюй Арх. ЮЗР. I, XII, 530 (1613).—Воинъ ґды не слышит о непрiѧтелю, жиет беспечно Рад. Він. 961.

XVIII. Давши кождому жеби не тилко стати, але и лежати моглъ беспечне таковій пляцъ Літ. Вел. III, 488.

БЕСПЕЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Безпечный**.

XVII. Реклъ Моvсей: помажте, и помазали, и были беспечными Кн. о Вѣрѣ, 210.—Мысль беспечнаѧ, яко оуставичноє веселіє Домецк. 10.

БЕСПОКРОВНЫЙ, *прикм. Що не має «покрова».*

XV. Ты бѣ... беспокровнымъ покровъ, обидимымъ застоупникъ Ип. 924 (1289).

БЕСПРЕСТАНИ, *присл. Див.* **Безперестани**.

XV. Кнѧгини же его беспрестани плакаше Ип. 617 (1180).

БЕСПРИКЛАДНЫЙ, *прикм. Див.* **Бесприкладный**.

XIV. И видѣхъ мужа велика... и страшна въ ширину бесприкладна зракомъ Сильвестр. Сборн. 660.

БЕСТВИТИСЯ, *дс.* (пол. bestwić się). *Казитись, дичіти.*

XVI. Где ся оные телцы, волы, беcтвѧчи або шалѣючи под скрыню запрѧженые переворочали скрыню Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 13.

XVII. Ся христіане надъ христіанами, безъ жадной даной имъ отъ насъ причины бествили и суровѣли Копист. Пал. 777.

БЕСТВѢТИ, *дс.*=**Бествитися**.

XVII. Разсверѣпѣваюсѧ: розбуюю, буѧю, бествѣю Бер. Лекс. 135.

БЕСТЕЛЮГА, *ржс. Згруб. від «бестія».*

XVIII. А доки жъ вы бестелюги будете звегати Довг. 98.

БЕСТІА, БЕСТІЯ, *ржс.* (лат. bestia). *Звіря, звір.*

XVI. Безсловесноє, бестіѧ Зиз. Лекс. 95.—И кгды царъ исполнился тяжкимъ гнѣвомъ, и з окрутными бестіами, плоды Ливаньскими окормлеными Отп. кл. Остр. И. П. 394.

XVII. Італійскаѧ бестіа Калаврійскій Варлам... сроґую подноситъ войну на Црковъ Хву Тр. постн. 396-б.—Стыи... любо от бестій розшарпаны бывают, любо в поломенехъ и водахъ занурѧютсѧ Тит. 123 (Копист. 1625).—Діаволы же преобразоуютъ сѧ мечтаніемъ, в различныи бестіи на устрашеніе члчскоє Транкв. Зерц. 8.—Ѣсте... якъ бестіи траву Крон. Боб. 174.—Бестіѧ на бестію себѣ подобную не порываетсѧ Рад. Ог. 269.—Бестиѧ спросная будучи пес Єв. Реш. 145-б.—Кто грѣшитъ, южъ той розуму не маєтъ и єстъ бестією нерозумною Гал. Кл. Раз. 87.—Бестія нерозумная ib. I, 13.—Был той кон... бестія моцная Ал. Печ. 166.

XVIII. А вгадати бестіи (ворожки) нѣґды не вгадаютъ Клим. Вірші, 70.—Жена сестренця моєго... публѣчне ругала... старою бестиєю називаючи мене многократнѣ Арх. Сул. 68 (1732).—Человѣкъ... з дитинства нѣчого иншого ненаучивсѧ и нѣ до чого не навыкъ, якъ тилко забавлѧтисѧ и пребывати з нерозумными бестіами Науки парох. 249.

БЕСТІАЛСКЫЙ, БЕСТІЯЛСКЫЙ, *прикм. Звірячий, бидлячий.*

XVII. Ґрецкаа моц барзѣй была притерта и понижена през тѧжкоє, а праве бестіалскоє окрутенство того, который на тот час ґрецкоє справовалъ панство Тр. постн. 658.—Не вѣдали оны: чи голови человѣчіи? чи бестіалскии мѣли офѣровати Гал. Боги пог. 22.—Тѣло... маєтъ в собѣ пожадливости быдлѧчыи бестіалскіи Гал. Кл. Раз. 223.—За бестіалскоє житиє карает пан нбсный Єв. Реш. 25.—Глупий бестіалский члкъ законъ бжий... зневажает ib. 115-б.—Позверховноє одѣня дал им Бгъ з скуръ бестіялских, абы означилъ, ижъ бестіялскою похотою внутр душѣ свои змазали Тр. П. М. 939.

XVIII. Кто з людей грѣха якого допускаетсѧ... діавола слухає, по бестіѧлску жіє Науки парох. 277.

БЕСТІАЛСТВО, БЕСТІЯЛЬСТВО, *рн. від «бестіальный».*

XVIII Бестиалство то есть сполкованіе з бестією Собр. Прип. 45.—И ина много бестиѧл'ства тогда оумножат сѧ Пам. укр. м. IV, 327 (Тухл. Рк.).

БЕСТІЯЛЬНЫЙ, *прикм. Див.* **Бестіалскый.**

XVIII. История о женѣ Мандонѣ прицибезбожнои и бестиѧльнои Пам. укр. м. IV, 326 (Тухл. Рк.).

БЕСТІЯРСКО, *присл. Як бестія.*

XVIII. Почалесь насъ нѣби власнихъ звѣровъ бестіярско снѣдати Літ. Вел. II, 344.

БЕСТКА, *рж. Звіря.*

XVII. Тѣло твоє покинемъ бесткамъ земнымъ Рук. Хрон. 215.

БЕСТРАШНЫЙ, *прикм. Не страшний, де не страшно.*

XV. Проводимъ ю (лодью) сквозѣ всѧко страшно мѣсто дондеже придеть в бестрашно мѣсто Ип. 26 (912).

БЕСТУДНИЦЯ, *рж. Див.* **Безстудница.**

XVIII. Привести дѣвку барзо красную, бестудницю Пам. укр. м. VI, 134 (Рк. Тесл.).

БЕСТЫА, БЕСТЫЯ, *рж. Див.* **Бестіа.**

XVII. Нѣмые бестыи не лацно до того привести дадутся Ак. ЗР. IV, 283 (1608).—Вы жидове естесте такими бестыами, слугами антихристовыми Гал. М. Пр. 48.—(Єгуптѧне) мѣли за боговъ бестыи: пса, волка, телца, аспида, смока, крокодила Гал. Кл. Раз. 91.

XVIII. Межи глухіи лѣсы, дикіи а окрутніи бестыи на пустелничій жывот оудалсѧ Пам. укр. м. II, 403 (Літм. Рк.).

БЕСУРМАНИНЪ, *рм.* (з араб.-тур. müsülmān). *Магометан, мусульман, поганець.*

XVII. Аже нестатечная приязнь вовку з бараномъ, такъ християниновѣ з бесурманиномъ Літ. Сам. 24.—Мертвими именуют бесурманъ Єв. Реш. 12.—Под час навалности злех бесурман в спряту будучую в лѣсѣ (складку) покрали (Семен і Степан) Прот. Полт. С. I, 180-б (1696).

XVIII. Невѣрніи бесурмани хтѣли Христа поглотити, аби єго уморити Укр. Р. Арх. X, 334.

БЕСУРМАНИТИСЯ, *дс. Ставати бесурманином, приймати магометанську віру.*

XVI. Духовные тоє патрыярхии: чернъцы, игуменове уставичне се туръчать, бесурмянятъ Берест. соб. 209-10.

БЕСУРМАНСКЫЙ, *прикм. Мусульманський, магометанський, невірний, поганський.*

XVII. Для... ошуканя бесурманского... не повинен... хрстианин вѣры своей... запрѣтися Єв. Реш. 28-б.— Послѣ Василя... в неволю бесурманскую взятого Прот. Полт. С. II, 120-б (1682).

XVIII. Хм... набивалъ нужних... вещей... ходячи... за промисломъ... под жилища бесурманскіе Вел. Сказ. 7.

БЕСУРМЕНИНЪ, *рм. Див.* **Бесурманинъ.**

XV. Оного бесоурменина яша Ип. 636 (1185).

БЕСУРМЕНСТВО, *рн. Бісурменська релігія, магометанство, іслам.*

XVI. Ажъ бы... бесурменство бы ся не ширило Ак. ЗР. II, 132 (1520).

БЕСЧЕСТНЫЙ, *прикм. Див.* **Безчесный.**

XVII. Монаше, слухай, ижь жизнь сіѧ бесчестнаѧ Домецк. 68.

БЕСЧИСЛЕННЫЙ, *прикм. Див.* **Безчисленный.**

XV. Начнемь же сказати бесчисленныа (ХП) рати и великыѧ троуды Ип. 750 (1227).

БЕСЪ, *рм. Див.* **Бѣсъ.**

XVI. Всимъ такимъ быти у беса Отп. И. П. кл. Остр. 1069.

БЕСЬ, *прийм. Див.* **Безъ.**

XV. Въ храминѣ рекше в ропатѣ стояще бес пояса Ип. 94 (987).—Язъ есмь бес тебе и на Волгу ходилъ ib. 376 (1149).

БЕСѢДА, *рж.* 1. *Розмова.*

XVII. Тепер до предсѧвзѧтои бесѣды приступую Єв. Вил. 148-б.—За малыи прожнои бесѣды грѣхи остро маемъ быти пытани О обр. 123.—Да таковыми бесѣдами слухи ихъ (жидовъ) призвычаютъсѧ Кн. о Вѣрѣ, 76.

XVIII. Темничникъ ко Іосифу прихожовалъ для науки и утѣхи и для розмаитои бесѣды и порады Пам. укр. м. I, 163 (Рк. Тесл.).—Бесѣдовалъ там з ними розмаитіи бесѣди ib. II, 331 (Унїв. Рк.).—Розмаитыми бесѣдами єго стая млсть потѣшавъ мтку свою ib. 224 (Рк. Тесл.).—Край єдного хлѣба и пій єдину чашу и єдну бесѣду со мновъ бѣсѣдуй Угр. Заг. 59.—Оглавлеше Бесѣдъ недѣлныхъ въ книгѣ сей обрѣтающыхсѧ Науки парох. (пр.).—(Парохіѧлніѧ)... науки простымъ и звычайнымъ Рускаго ѧзыка, бесѣды посполитымъ способомъ преложенныѧ ib.

2. *Веселі посідки при трунку й потравах, учта, бенькет, гулянка.*

XVI. Старосты годовые при бесѣдахъ ихъ братскихъ маютъ... пилнѣ того смотрѣти, жебы вся братья и гости... у почтивости у дому братскомъ седѣли Ак. ЮЗР. I, 104 (1539).

XVII. Гощеніє: оучта зацнаа, знаменитая бесѣда, албо бесѣда Бер. Лекс. 31.—Яко медъ

осолодѣетъ памятка его, и якъ музика при бесѣдѣ вина Копист. Пал. 1135.—При банкетах, бесѣдах и розных оучтахъ грѣшат Тр. П. М. 910.—Ходѣмо оучтиве, яко въ дни, не въ бесѣдахъ и пiянствахъ, не вшетеченствахъ и роспустахъ, не въ пóсваркахъ, ани зазрости Гол. П. М. II, 455 (Кор. Н. 1645).—Iовъ на тых бесѣдахъ з ними (дѣтми) не бывалъ Крон. Боб. 36.—Магдалина... до танцов и бесѣд квапитися вщала Єв. Реш. 216-б.—Стыи отцы... заборонили, абы з того поминалного обѣду и бесѣды ничого стравного до домовъ своихъ з собою клирицы не брали Тит. 151 (Копист. 1625).

XVIII. Люде якого кѫлвекъ чина в домах своих аби жадних схадзокъ и бесѣдъ не имѣли Вел. Сказ. 18.

БЕСѢДОВАТИ, *дс. Говорити, мовити, розмовляти.*

XV. И тако єму (Ростиславу) бесѣдовавши с ним (съ игуменомъ) и благословивъ его отпусти и Ип. 531 (1168).

XVII. Тепер кгды о расп҃ѧтого възнесенiи до васъ бесѣдую Єв. Вил. 147.—Все писанiе телесне бесѣдуєтъ къ намъ, яко до телесныхъ подлою мовою людскою Транкв. Зерц. Ад.— Iванъ... засталъ челяд свою з Мартинихою... бесѣдуючих у хатѣ надъ горѣлъкою Прот. Полт. С. I, 108 (1690).

XVIII. Отом собѣ бесѣдуют и чудуют ся, що бы то могло быти Пам. укр. м. II, 68 (Рк. Тесл.).—(Горваты) словенски бесѣдуютъ Гр. Барск. I, 128.—Тамо (въ градѣ Бѣляни) бесѣдуєтъ по арапску и по турецку ib. II, 129.

БЕСѢДОВНИКЪ, *рм. Розмовник.*

XVII. Дiалогъ: бесѣдовникъ Бер. Лекс. 266.— Григорiй Бесѣдовникъ, папа Римскiй Копист. Пал. 697.—Григорiй Бесѣдовникъ през млтву царя Траiана спаслъ Тр. постн. 38.

БЕТѢЖНЫЙ, *прикм. Хорий, слабий.*

XVIII. И речетъ Христосъ праведнымъ: «Подте вы благословеныи выдъ отца моего, чомъ было вамъ жаль голодныхъ и жадныхъ и стороныхъ и голыхъ и бетѣжныхъ и имитыхъ дѣля мене» Поуч. Няг. 11.—Не треба здоровымъ лѣкаря, але бетѣжнымъ ib. 53.

БЕТЮГЪ, *рм.* (уг. betegség). *Хорість, слабість.*

XVIII. Коли кто упадеть у якую неволю, или ятя, или у бетюгъ, или у кварь... такъ чини, якъ сесѣ люде Поуч. Няг. 29.

БЕХТЕРЪ, *рм.* (пол. bechter, срб. bachterec). *Кольчуга, кираса.*

XVI. (Взяли) так теж и збърою пана моего военную—бехтери, панцыри, зброи бляховые Арх. ЮЗР. VIII, VI, 177 (1566).—Оправленые, зброи бляховые, бехтери, панцыри ib. VIII, IV, 125 (1571).—Зброя: панцыри, бехтеры Ганна Монт. 96.

БЕЧАТИ, *дс.* (пол. beczeć). *Видавати голос: бе! бекати.*

XVIII. Вшитки звѣр҃ѧта и безтыи рычали, квичали и бечали Пам. укр. м. IV, 238 (Присл. Рк.).

БЕЧЕЛОВАТИ, *дс.* (уг. becsel). *Цінити.*

XVIII. Знаешъ ты сам добре, як тя бечелую и кохаю Ал. Тиш. 30.

БЕЩЕСТЬЕ, *рн. Див.* **Безчестие.**

XV. Бещестье на мене еста положила Ип. 429 (1151).

БЕЩИНЬЕ, *рн. Див.* **Безчиніе.**

XV. Да не твор҃ѧть бещинья в селѣхъ Ип. 37 (945).

БЖОЛА, *рж. Комаха* Apis mellifica.

XVII. Бжол жонѣ моей семеро найлѣпших (дати записую) Прот. Полт. С. II, 174 (1686).

БЗИНА, *рж. Дерево, корч бзовий.*

XVIII. Рахуба древам litтрознымъ: бзына Клим. Вiршi, VI.—Потомъ зо встиду на свою бѣду (Юда) на бзинѣ ся вдавiлъ Укр.-Р. Арх. IX, 227.

БЗОВЫЙ, *прикм. від «безъ».*

XVII. Набравши потаемне злота вложилъ в кий бзовiй Гал. Боги пог. 13.—Набравши таемне золота вложилъ въ кiй бзовый Рук. Хрон. 143.

XVIII. Дати асафетиди якъ лѣсковiй орѣхъ зъ ягодами бзовими Укр. Госп. Пор. 71.

БИБЛИЙНЫЙ, *прикм. від «библія».*

XVII. Библийныи тлумачи свѣдчат Тит. 279 (П. Мог. 1632).

БИБЛИОТЕКА, БИБЛѢОТЕКА, *рж.* (гр. βιβλιοθήκη). *Книгозбір.*

XVII. Адриан.:. мѣл свою библиотеку Крон. Боб. 253-б.—Где книги увязанiе подъ бѣблѣотекою Арх. ЮЗР. I, XII, 359 (1669).

XVIII. По смерти его ничего не оста, токмо библѣотека Гр. Барск. II, 347.

БИБЛѢЯ, *рж.* (гр. βιβλία). *Святе письмо, книги Нового і Старого Закону.*

XVII. До того що мовишъ на казаню, доводи того писмом стымъ з Библѣи Гал. Кл. Раз. 518.

БИБУЛА, *рж.* (лат. bibula). *Рід грубого паперу, що втягує в себе вохкість.*

XVIII. Купилъ двѣ лѣбры бибулы для вибранья воску... с орликовъ Ризн. Соф. Кн. 124-б (1741).

БИВАТИ, *дс. Недоконано-повторн. постать від дс. «бити».*

XVII. Рицери... непріателей ойчистых бивали Тит. 49 (Сак.). — Роскошныхъ Грековъ потужне бивалъ и панство ихъ посѣдалъ Крон. Соѳ. 14.

БИВАТИСЯ, *дс. Недоконано-повторн. постать від дс. «битися».*

XVII. Витенъ... бивалъ ся зъ Русью, былъ мужественный въ войнахъ Крон. Лит. 328.

БИВИЙ, *прикм. Див.* **Бывый.**

XVIII. Четвертый (плец) бивого писаря сотенного Шевеля Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 221 (1767).—Бивий атаманъ Василь Голота ib. 269.

БИГАМІЯ, *рж.* (з лат. bi+гр. γάμος). *Подружній звязок одночасно з двома жінками або з двома чоловіками; одружіння у-друге.*

XVIII. Бигамія єстъ на той часъ, коли хто по смрти едныя жены поймуетъ другую, или млднецъ беретъ вдову, или вдова идет млднца, или законникъ поемлетъ жену. Три теды суть бигаміи: правдивая, толкованная и подобственная Собр. Прип. 60.

БИГАМУСЪ, *рм.* 1. *Що має дві жінці нараз.* 2. *Хто має другу жінку, або за першу—вдову.*

XVIII. Бигамусъ, то естъ той, который маєтъ другую жену, албо едну, але вдову Собр. Прип. 135.

БИГАМЪ, *рм.*=**Бигамусъ.**

XVIII. Не повиненъ Єпспъ осщати бигама Собр. Прип. 60.

БИГАНІЕ, *рн. Перегони.*

XVIII. Не годится ховати... оумѣраючихъ въ биганіи конском, съ другими съ зламаніемъ шыи Собр. Прип. 136.

БИГТИ, *дс. Див.* **Бѣгти.**

XVIII. Отожъ поселъ первый бижитъ и мовитъ Сл. о збур. п. 153.

БИҐАРЪ, *рм. Кий, батіг.*

XVIII. С колами, з биґары, с копіями острыми Пам. укр. м. II, 228 (Рк. Тесл.).

БИДА, *рж. Див.* **Бѣда.**

XVII. Амон... видячи себе въ бидѣ Крон. Боб. 158-б.—(Пелгримки) отъ свицкихъ роскошей на духовные... идутъ и на той дорози биды и напасти в удрученю тила приймовати Арх. ЮЗР. I, VI, 90 (1630).

БИДЛИНА, *рж. Див.* **Быдлина.**

XVIII. I злонравной бидлины во скорбъ будетъ мѣти Клим. Вірші. 132.—Лутше би мнѣ нынѣ вмерти в той годинѣ, нѣжли скитатися въ свѣтѣ якъ бидлинѣ Укр.-Р. Арх. IX, 240.—Длѧ куплѣнѧ... воловъ пари албо иншыѧ якыѧ бидлини жадного власне ярмарку не опускаетсѧ Науки парох. 109.

БИДЛО, *рн. Див.* **Быдло.**

XVIII. На ноги коли бидло впадеть: часнокъ з собачим калом змѣшавши, обвертовать ноги Млр. дом. лѣч. 18.—Отъ крвѣ ихъ мусѣла свой колюръ и смакъ измѣнити вода, которой черезъ долгій часъ жадное бидло прагнучое не могло пити Вел. IV, 40.

БИДЛОВЫЙ, *прикм. Що до бидла стягається.*

XVIII. Лѣкарство каплѣ и пѣкгулки бидлового рецепту принялемъ Дн. Марк. I, 136.

БИДЛЯ, *рн. Див.* **Быдля.**

XVIII. Гинути мусѣли яко бидлята Вел. IV, 258.

БИДЛЯЧИЙ, *прикм. Див.* **Быдлячий.**

XVII. Нынѣ сѧ рождает оу бидлѧчои стайнѣ Прол. XVII, 85.

XVIII. Бидлячое лѣкарство... свиную... наскромадить... в хлѣби давать Млр. дом. лѣч. 17.—Лишаи бидлячии ib. 18.—Нынѣ ся родит Спаситель... в темной бидлячой стайни Укр.-Р. Арх. IX, 52.

БИКОВЩИНА, *рж. Данина від бика.*

XVIII. Чи ли злодѣйщина и биковщина, половину на полковничую особу брать, а половину сотникови з старостою роздѣлять Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 102 (1716).

БИКЪ, *рм. Див.* **Быкъ.**

XVIII. Ханъ... приказалъ одослати (Хм-му) пят биковъ и пятнадцят барановъ Вел. Сказ. 27.

БИЛИЦЯ, *рж. Бот.* Artemisia.

XVIII. Зѣлля билицю утертое лляти воловѣ въ горло Укр. Госп. Пор. 69.—Вужъ въ томъ городѣ не постане, где есть полинъ, билиця ib. 74.

БИЛИЕ, *рн. Див.* **Былье.**

XVIII. Мури... непотребнимъ биліемъ заросліе Вел. Сказ. 3.

БИЛМО, *рн. Див.* **Бѣлмо.**

XVIII. Хухать на очи отпужить тимъ билмо Млр. дом. лѣч. 8.

БИЛО, *рн.* 1. *Молоток, котрим струни натягають.*

XVII. Би́ло: молотокъ котрымъ струны натѧгают' Бер. Лекс. 210.

2. *Дошка оголошення молитов в обителях ї на инші потреби* Бер. Лекс. 210.

XV. Братья же оудариша в било и собравше сѧ вси Ип. 176 (1074).

XVIII. На вратах била і кіяки желѣзнія Пам. укр. м. IV, 145 (Яр. Рк.).—Благовѣстятъ же на правило церковное по вся дни въ древяніе и желѣзніе била. На вечерню клеплютъ вь било великое древяное Гр. Барск. I, 252.

БИЛОГЛОВА, *рж. Див.* **Бѣлоголова.**

XVII. Став пред нами персоналне би́логлова на имя Фена Микитиха Ак. Полт. Гор. Ур. I, 22 (1665).

БИЛЦЕ, *рн. Те, чим на струнах бренчать.*

XVII. Билце албо піорко, которым на струнах брѧнкают Бер. Лекс. 210.

БИЛЫЙ, *прикм. Див.* **Бѣлый**.

XVI. Звезда билого желиза Арх. ЮЗР. I, I, 183 (1583).

Платье билое, хусты билыи; *білизна, хусти, сорочки.*

XVI. (Староста Луцкий з помічниками) побрали и пограбили хустъ билыхъ, кошуль полотна ткацкого Арх. ЮЗР. I, VI, 136-7 (1597).

XVII. Дмитро покрал у Вакулы Мелника плате билое Ак. Полт. Гор. Ур. I, 22 (1665).

БИНА(Й)МНѢЙ, *присл. Див.* **Бынамнѣй**.

XVII. Которіє бъ от ихъ волности бинамнѣй не дбаючи, але яко могучи оныхъ мѣряли Літ. Сам. 3.

XVIII. Пановъ полскихъ... яко тѣла... безглавного, бинамнѣй устрашатися не хтѣймо Вел. Сказ. 51.—(Дорошенко) радъ былъ и бинаймнѣй не тривожился таковыхъ Суховѣєвихъ поступковъ Літ. Вел. II, 170.

БИНДА, *рж.* (нім. Binde). *Перепаска, опаска, тасьма; стяжка.*

XVII. Корона, бинда албо чепецъ Бер. Лекс. 26.—Капелюшъ со двома биндами и патерицу наши царіе патріярхамъ даяху Літ. Густ 357.—Талмутъ вашъ мовит: же Бгъ кождого днѧ вкладаєтъ бинду ремѣнную на голову свою Гал. М. Пр. 427.

БИНДАСЪ, *рм.* (нім. Bindaxt). *Теслиця, тесельська сокирка робити в дереві фуги, дірки і ин., виробляти корита, вулики, то-що.*

XVIII. Топуръ биндас, сверделъ палечных... стругъ и рожен Дѣло Бих. 2 (1722).—Биндас—1, натягач—1, ножиц овечих—3 Арх. Вид. м. (1755).—Але тебе перестрашу оружіємъ своимъ... то єстъ пила, биндасъ, і теслица і криваѧ коса моѧ Сл. о см. 18.

БИРАТИ, *дс. Повторно-недоконана форма дієслова «брати»*.

XV. Небожчикъ панъ Иванъ Ходкѣвичъ... хоживалъ на нашу службу, на войну, биралъ подводы Ак. ЗР. I, 110 (1486).—Врядники єго милости тамъ ѣздоковъ высылывали и вины зъ нихъ бирали и проѣзды великіє ib. 171 (1497).

XVI. Какъ и первшіи старосты... (доходы) бирали Ак. ЗР. II, 114 (1514).

XVII. На свою потребу тожъ три рази ових грошей бирал Акт. Старод. кн. 94.

XVIII. Двѣ бабѣ, которіє дѣти бирали от Жыдовокъ Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).—От Македонянъ нехоснавыхъ, от которыхъ то ємъ биравъ дань Ал. Тиш. 45.

БИРБИГА, *рж. Див.* **Бербига**.

XVIII. Всадивши його охляпъ на свою водовозную бирбигу, далъ єму на смичѣ хортовъ пару Літ. Вел. IV, 138.

БИРИВАТИ, *дс. Повторно—недоконана форма 2-го ступня від дієслова «брати».*

XV. Воєводы... тыи вряды роздавали и пошлины биривали на городъ Ак. ЗР. I, 194 (1499).

XVI. Тогды въ нихъ подводы бйривалъ зъ мѣста подъ себе Ак. ЗР. I, 361 (1505).

БИРИЧЪ, *рм.* (ч. biřic з іт. birro—судовий служник). *Урядовник, що оголошував народові накази влади, окличник.*

XV. Володимеръ же пришедъ в товары посла по товаромъ бирича глаголѧ нѣтуть ли такаго мужа, иже бы сѧ ялъ с Печенѣжаниномъ Ип. 107 (993).—Изяславъ же съ сыномъ Ярославом и посласта подвойскѣи и биричѣ по улицамъ кликати зовучи къ кнзю на обѣдъ ib. 369 (1148).

БИРКА, *рж.* (тат. bir—оден). *Варцабове кружало; жереб, льос.*

XVII. Жребіѧ: костки, бирки, ліосы Бер. Лекс. 44.

БИРКА, *рж.* (уг. birka—вівця). *Турецька, волоська або египецька вівця з товстим округлим хвостом.*

XVII. И въ язики килькодесять человѣка Татаръ поймали и бирок скилко тисячей занявши Ак. ЗР. V, 273 (1694).

БИРМОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Бермованье**.

XVII. (Муропомазаніе) откладаєтъ на бирмоване до лѣтъ досконалых Льв. Пал. 24.

БИРОВАТИ, *дс.* (уг. biró—суддя). *Володіти, рядити.*

XVIII. Земля их подъ сѣверомъ, а бируєтъ ними црь московскій Ал. Тиш. 78.—Чомъ были церкви и царства, де проповѣдали святыи апостолы... и преподобныи отци... теперъ бируютъ языкъ поганныи Поуч. Няг. 13.—Чини и роби исъ правдовъ, кому чимъ бируєшъ ib. 19.—Оустрашило мя крстноє дерево, на котором Хс распят, не могу собою бировати Пам. укр. м. II, 324 (Рк. Тесл.).

БИРОВСТВО, БИРУВСТВО, *рн. Уряд судді.*

XVIII. Панъ може такого бирова ажъ бы сѧ не по правдѣ державъ из бировства изверечи тай карати Урб. 70.—На бирувство три люде мусѧтъ сѧ выбрати, тай межы тыхъ трохъ одного сѣлска громада и зпередъ панскаго тиста нагай выбере ib. 69—70.

БИРОВЪ, *рм.* (уг. biró). *Суддя.*

XVIII. Панъ може такого бирова аж би ся не по правдѣ державъ из бировства извеҏечи Урб. 70.—А слуга єстъ на сюмъ свѣтѣ кождый, хоть король, хоть панъ, хоть шпанъ, хоть бирувъ, хоть патріарха Поуч. Няг. 120.

БИРЧИЙ, *рм. Що збирає податки.*

XVI. И для того писали до бирчихъ, абы реистра прислали тыхъ всихъ, которые што цали а которые тежъ не дали Ак. ЮЗР. I, 92 (1538).—А тыи бирчыи ваши, выбравши тыи пѣнязи серебщизные, нехай их предься до скарбу земского отдають Ак. ЗР. III, 7 (1547).—Як дей єсмо личбу головнымъ бирчимъ чинили также грши и реестра имъ отдали Ж. Курб. I, 26 (1569).—Што се тежъ дотычетъ подачокъ, его королевской милости зъ сойму уфаленыхъ... маєтъ его милость... съ того именя выбравши до бирчихъ нашихъ отдавати Арх. ЮЗР. I, I, 430 (1594).

БИРЧОЄ, *рн. Оплата на користь «бирчого».*

XVI. Бирчого и писчого на врадъ отъ прутовъ селидебныхъ съ кождого дому по два пѣнези Ак. ЗР. IV, 130 (1590).

БИСАГА, *рд.* (лат. bisaccium). *Сакви, торба що перевішується на груди і на плечі; мн. шкуратяні торби обабіч сідла.* Бер. Лекс. 204.—Синон. сл. р. 6.

БИСЕРОВЫЙ, *прикм. від «бисеръ».*

XVII. Кто хочетъ презъ оныи стислыи брамы бисеровыи внійти, не треба набывати чрева грубого Рад. Ог. 311.

БИСЕРЪ, *рм.* (тур. büsre, з араб. busra). *Перла, жемчуг.*

XV. Блженая Олена искаше мдрстью, что єсть луче всего въ свѣтѣ семъ и налѣзе бисеръ многочѣньный, еже єсть Хрстосъ Ип. 50-51(955).

XVII. Оуподобисѧ црствіє нбсноє члку купцу ищущему добрых бисерей Рад. Ог. 303.—Бисеръ: перла, женчугъ Бер. Лекс. 3.—Не дай Гди погибнути бисеру твоему Жит. Св. 157.—От крове нашой намъ порѳиру сшилесъ, бисерами слезъ матернихъ спестрилесъ Дм. Тупт. 135.

2. (пол. bisior). *Дорога східна тканина, рід тонкого білого полотна.*

XVII. Была манна якъ сѣмя кориандрово, обличие же его якъ бисер чистый Крон. Боб. 54.—Тая была шата сподняя бѣлая з бисеру Кн. Рож. 44.

БИСКУПИЦЬКЫЙ, БИСКУПІЙ, БИСКУПЛИЙ, *прикм. від «бискупъ».*

XV. Велили єсмо заставити пану Ивану Мушати к десѧтинному берегу к бискупицькому ЮРГр. № 81 (1445).

XVI. Бискупій костелъ Ак. ЮЗР. I, 126 (1549).—И того, на кого жалоба вышла, передъ судомъ бискуплимъ ставити Ак. ЗР. III, 305 (1586).

БИСКУПСТВО, *рн.* (пол. biskupstwo). 1. *Гідність, уряд, влада бискупська.*

XVII. Греки... дали ему (Колхисови) иншоє бискупство Крон. Боб. 78.

2. *Дієцезія.*

XV. Владиславъ выбраный ку бискупству влоцлавскому ЮРГр. № 67 (1433).

XVI. На краковскоє бискупство вступилъ (бискупъ Луцкий) Ак. ЗР. IV, 215 (1600-1605).

БИСКУПЩИЗНА, *рж.* (пол. biskupszczyzna). *Біскупські добра.*

XVI. Бискупщизны имъ не выдалъ Хр. Фил. Апокр. 1746.

БИСКУПЪ, *рм.* (пол., ч. biskup, з давн.-нім. biscof, з гр. ἐπίσκοπος). *Церковний достойник, що заряджує дієцезією.*

XIV. Бискупъ Краковскый и старосты Краковскый и Судомирскій могутъ дати премиріє Ак. ЗР. I, 19 (1347).

XV. Мы бискупи мацѣи премыски и офанасѣи владыка премыски ЮРГр. № 38 (1404).—Князь Миколай, бискупъ Виленьскій Ак. ЗР. I, 70 (1455).

XVII. Римского бискупа до того права припускати Копист. Пал. 1072.—(Грекове) началства над всею црквію Бжею Бискупови Римскому не признали Кн. о Вѣрѣ, 161.—В старом законѣ навышший бискупъ был над кроля Кн. Рож. 74-б.—Колхисъ, бискупъ троянский прыѣхалъ до Делфу Крон. Боб. 78.

БИСОВСКЫЙ, *прикм. Див.* **Бѣсовскый.**

XVI. Противко засадкам бисовским Катех. 80.

БИСТРИНА, *рж. Див.* **Быстрина.**

XVIII. И тобѣ що сѧ стало, Іерданы рѣко, чому бѣжиши и вертаєши сѧ горѣ бистриною своєю? Пам. укр. м. II, 189 (Тух. Рк.).—Онъ разуму научаєтъ, на путь правій наставляєтъ, во глубинахъ и въ бистринах руку подаєтъ Укр.-Р. Арх. X, 284.—(Трупи янчаровъ) Днѣпровимъ отдати глубинамъ и бистринамъ Літ. Вел. II, 363.—За два дни отплихъ въ Рахитъ, кромѣ вѣтрила, ибо самая бистрина рѣки насъ отнесе Гр. Барск. II, 159.

БИСТРОСТЬ, *рж. Див.* **Быстрость.**

XVIII. Бистрость коней Літ. Вел. IV, 235.

БИСТРЫЙ, *прикм. Див.* **Быстрый.**

XVIII. Богунъ... бистрими конми послалъ з вѣдомостю, же при Чернецкомъ много войска полского обрѣтается Вел. Сказ. 71.—Бистримъ на тоє смотрѣли окомъ Літ. Вел. II, 81.—Не толко в чолѣ, але и в тилу голови мѣти би-

строе око ib. IV, 187.—Роскоши... нѣби оу Дунаю бистромъ ся втопили Рук. К. У. № 21, к. 27.

БИСУРМЯНИНЪ, *рм. Див.* **Бесурманинъ.**

XVII. Презацное хрстіанское воинство, двѣ речи набарзѣй вас порушити, и срдца ваши запалити могутъ къ мужественной росправѣ военной з тым окрутнымъ бисурмѧниномъ Рад. Він. 1534.

БИСУРМЯНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Бесурманскый.**

XVII. Луки и стрѣлы бисурмѧнскіи Рад. Ог. 463.

БИТАНКА, *рж.* (уг. bitang). *Волоцюга.*

XVIII. А чей ты того, битанко, не дождешъ Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

БИТВА, *рж. Бій, баталія.*

XVI. Зъ ранку ажъ до вечера... межи собою (Литва й Наливайко) битву мели Кул. Мат. I, 64 (1595).

XVII. 1624 была битва ляховъ съ козаками Сб. Лѣт. 95 (Межиг. лѣт.).

Точити битву, *мати битву, бій.*

XVII. 1574. Іона Господарь Волоскій битву точилъ съ Цесаромъ Турецкимъ Літ. Льв. 234.

Зводити, звести битву, *сточити бій.*

XVII. Гды рано звели битву у Любечи приперъ его (Свѣтополка) Ярославъ надъ одно озеро сѣкучи его полки Рук. Хрон. 433.—Дарыи... извѣлъ битву из Александром Ал. Печ. 171.—Который потами своими и трудами противко таковогo неприятеля битви зводитъ, тот подобенъ ест тому, который противника своего папѣромъ звязалъ Лѣств. 24-б.

XVIII. Не тратмо мы войска своего битвою Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Тесл.).—Валную учинили битву Літ. Вел. II, 82.

БИТВОВАТИСЯ, *дс. Войдуваͅти, бучу збивати.*

XVII. Битвуюся, разсвѣрѣпѣваю Синон. сл. р. 7.

БИТЕЙСКЫЙ, *прикм. Див.* **Бытейскый.**

XVIII. Книга битейска Пам. укр. м. II, 188 (Тух. Рк.).

БИТИ, *дс. Див.* **Быти.**

XVII. Болше шести тисячей неповинно козаков бити Літ. Сам. 5.—Грицко... маетъ... при Ивану... бити и в послушенствѣ зоставати Прот. Полт. С. II, 36-б (1676).

XVIII. Прагнет бити зичливый Пер. Укр. Лир. 6.

БИТИ, *дс.* 1.—**кого,** *завдавати кому рази, товкти, окладати, сікти.*

XVI. Отповѣдаемо, кого любитъ гдь, того караетъ, біетъ всѧкого сына, которого пріймоуетъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 49.—Возница... почал подо мною коня моего бичем бити Арх. ЮЗР. I, VI, 60 (1574).—Я... видел есми... на хрибте ран чотыри битых Арх. ЮЗР. I, VI, 75 (1582).

XVII. Бъет... сына, которого до своей отцевской ласки приймает Єв. Реш. 24-б.—Нѣкоторые товариши... его (убогого) в твар биют Жив. Св. 36.—Биймо, биймо овакого сина, нехай кажет, где гроши поховалъ Прот. Полт. С. I, 156 (1693).—Ми... послали... для огляданя битих ран ib. II, 255 (1694).

XVIII. (Я) и не знаю, чи бивъ онъ Василь еи, свою жунку, или нѣтъ Суд. Инкв. 198.

2.—**що, чим, у що,** *ударяти, товкти, колотити.*

XV. Все посполство сами въ собѣ зволили и били намъ чоломъ Ак. ЗР. I, 72 (1456).

XVI. По́сти, щире бий поклоны Рук. Муз. № 513, к. 42.

XVII. Мытаръ... в перси свои бьючи Єв. Реш. 4.

XVIII. Когда вiѣздилъ Єго Велможность зъ города... бито въ котли Журн. Дан. Апост. 1.—Повелѣ в бубны быти Пам. укр. м. I, 292 (Ісп. Рк.). —(Люде пошли) благословитись гвалтъ въ дзвони бити Оп. ст. Млр. III. 343 (1728).

3. *Громити, зносити, перемагати, поконувати, разити.*

XV. И оудариша Володимира бьюче Игорѧ Ип. 352 (1147).

XVII. То видячи панъ Гетманъ, же зле, що бютъ, хоть бы еще десять разъ такъ великое было войско, нога бы ихъ не войшла, молился Літ. Льв. 245.

4. *Забивати.*

XV. Люди твои... по рѣкамъ бобры бьють и рыбы ловять, гдѣ изъдавна имъ входо́въ не бывало Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVIII. Я... воши бю Рук. К. У. № 21, к. 7.

5. *Стріляти.*

XV. Всюда по мѣстахъ бито зъ гарматъ Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVII. Банкетъ учинивши з гарматъ били Літ. Сам. 54.

XVIII. З' лука бар'зо моц'но бютъ и змѣр'но Ал. Тиш. 78.—Хм... началъ крѣпко на оний (Камянецъ) з арматъ бити Вел. Сказ. 65.

6.—**на кого,** *нападати, натирати, наступати.*

XVII. На тое жъ войско почали бити Літ. Сам. 9.—Противъ чому Апслъ бъет, мовѧчи и закладаючи, иж... не естъ много Пановъ, анѣ Боговъ много, але единъ Богъ Кн. о вѣрѣ, 6.—Тутъ самъ противъ себе бьешъ Вопр. 58.

XVIII. Найбарзѣй на Французовъ бютъ Пелгр. Ип. Виш. 29.

7. *Кувати.*

XVI. Мынца... монети... еще не почала бити Ак. ЗР. II, 36 (1508).

XVII. А талярь битій под печатю царскою былъ Літ. Сам. 39.

XVIII. Король Августъ Саксонъ... видалъ... десятъ тисячъ таляровъ битихъ Літ. Вел. III, 515.—Подъ комнатнимъ порогомъ алембикъ зъ битими талярми викопано Мат. Ист. ЮР. 48 (1716).

8.—**дорогу,** *убивати, торувати.*

XVII. (Сотникові) поля до ораня... у битого шляху надати приказуемо Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 99 (1687).

XVIII. Ой пойду коникомъ по битой дорозѣ Рук. К. У. № 21, к. 9.—Шляхъ битій бил би на полтора пърута широкій Стат. 62-б.

9.—**собою,** *битися.*

XVIII. Скоро прожеръ, зараз почал бити собою (смокъ) Пам. укр. м. I, 313 (Рк. Тесл.).

БИТИЙСКЫЙ, *прикм. Див.* **Бытейскый.**

XVII. Мойсей... и битийскии книги выписал Жит. Св. 89.

БИТИСЯ, *дс.* 1. *Бити себе.*

XVII. Мытнѣк... ся в персѣ бѣет Каз. 32, к. 8-б.

XVIII. Ногами заднѣми (кінь) въ чрево біется Укр. Госп. Пор. 67.

2.—**з ким,** *завдавати рази, товкти, окладати (обопільно); боротись, воювати, точити війну.*

XV. Можемь сѧ еще бити с Болеславомъ Ип. 130 (1018).—И начаша сѧ Звенигородьци от толѣ бити ib. 320 (1146).

XVII. Показовалися діаволи в особах шермѣровъ, которіи в очахъ его ся били Гал. Боги пог. 32.—Ся часом такъ барзо люде посполитіи кіями бють, же их ледво оурядники розвадятъ ib. В.—Занехавши Комѣсію, зъ Хмелницкимъ битися зезволили Літ. Льв. 263.—Взяли боротися и битися кулаками Крон. Соѳ. 20.—(Волохи) мусѣли вже зъ-ручъ битися, которымъ они вже будучи спрацованы, подолѣти не могли Крон. Боб. (др.) 288.

XVIII. Не бийтес, тепер постъ и грѣх Прот. Полт. С. IV, 24 (1755).—Заповѣдѫт оусѣмъ трем войскам, абы сѧ не квапили до войны быти з собою Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Тесл.).—Гетмани полскіе... начали битися съ козаками и татарами Кр. оп. Млр. 220.

3.—**о що,** *ударятись у що.*

XVIII. Они (слѣпци) о стѣну били сѧ і я сѧ с того тѣшивъ Пам. укр. м. II, 321 (Рк. Тесл.).

4.—**до чого,** *змагатись до чого, прямувати, йти.*

XVII. Послалъ есьми былъ пана сотника съ товариствомъ на тую сторону Днѣпра: которые дневъ два до Чигирина билися, а прибившися подъ Чигиринъ, не могли ани одного клаптя вынайти безъ снѣгу, гдѣбъ мѣли кони поживити Ак. ЗР. V, 182 (1685).

БИТКА, *рж. Бійка, биття.*

XVIII. Може кмѣть где хоче, тай кому хоче... што му ся родитъ продати, тото панъ ему заборонити не може, албо из кметя контрабантъ оучинити, албо грошами, албо битковъ за тото его карати Урб. 63.

БИТКОВАТИ, *дс. Битись.*

XVII. Яковъ... из жоною своею не битковал Прот. Полт. С. I, 156 (1693).

БИТНОСТЬ, *рж. Див.* **Бытность.**

XVII. Царь изволилъ своею битностію у госнодѣ у гетмана гуляти Літ. Сам. 191.—Теды десятникъ до реченного Апанаса пришедши в двор, без битности самого Апанаса... загадовалъ жонѣ его Акт. Старод. кн. 11.

XVIII. При битности Яремы... и при многих общих... персонах Прот. Полт. С. II, 4-б (1774).—Битность и присяга Хмелницкого въ Криму Вел. Сказ. 5.

БИТНЫЙ, *прикм.* (пол. bitny). *Здатний до биття.*

XVII. Коликолвек' взывала отчизна на непріѧтелѧ, валечныхъ и битныхъ Геркулесовъ: выходили завше з дому ПП. Стеткевичов Єв. Калл. (пр.) 8.—Іефѳай... былъ человѣкъ рыцерскій, битный Дм. Рост. 37 (1698).—Печенѣги и Половцы, былъ то народъ битный и рыцерскій Крон. Соѳ. 5.—Тыи всѣ народы... были военныи и битныи Крон. Лит. 317.

БИТСКЫЙ, *прикм.* (уг. bécs—Відень). *Віденьський.*

XVIII. Полотенъ тканихъ, ткацкихъ, швабскихъ и битскихъ куфъ 5 Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 97 (1725).

БИТЬЕ, *рн. Чинність від «бити»; бій, бійка.*

XIV. О битьи рыцерскомъ, а любо шляхтича и кметя Ак. ЗР. I, 14 (1347).

XVI. Которая (малжонка) тежъ досыт и безвинъне битья от мене терпила Арх. ЮЗР. VIII, III, 19 (1547).—Бите и раненье слугъ ib. I, VI, 85 (1591).

XVII. Бити его киями казалъ, а под часъ того битя кіи ламалися Гал. Боги пог. 8.—Тое безвинное битя и кривавие рани задание на подпитку могоричу одержалем от Пархома Ак. Полт. Гор. Ур. I, 210 (1671).—Мчники... от слоув бридкых постоупоуютъ до сроґого битѧ Розн. Каз. 24.—Теды барьзо великых бѣд

выганяня и битя рач тръвали Жит. Петра, 81.

XVIII. Великіи поруганіꙗ, битꙗ, изгнаніꙗ длꙗ Ха притерпѣлъ Пам. укр. м. III, 151 (Літм. Рк.).

Чоломъ битье, *прохання.*

XV. И мы на єго чоломъ битье то вчинили, и то ему потвержаемъ Ак. ЗР. I, 143 (1494).

БИЦКЫЙ, *прикм. Див.* **Битскый**.

XVIII. От пари бицкаго полотна шаговъ пять Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 66 (1727).

БИЧА, *рн. Теля, бичок.*

XVIII. Що вы таке робите,—не руште бичати Довг. 111.

БИЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «бичъ».*

XVII. При рощцѣ оливной, з бичикомъ отмаліованой, єдинъ з премудрых такій далъ написъ: каране и нагорода Рад. Ог. 896.

БИЧКАРЪ, *рм. Пастух биків.*

XVIII. Висвободивши бичкара моєго Юрка, послалъ въ Кримъ по соль Дн. Марк. II, 52.

БИЧНЯ, *рж. Обора, де бики.*

XVIII. Єздил на бичню уличили, где межи бичнею ест биковъ до роботи способних з 12 Дн. Марк. IV, 11.

БИЧОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «бичовати».*

XVII. Посты, пелкгрымства, бичованя... можемъ пожитечне шлюбовати Кн. Рож. 111-б.

XVIII. Єго оу Пилата до слупа на бичованіе катове привязали Собр. Прип. 31.

БИЧОВАТИ, *дс. Бити бичем.*

XVII. Притомъ стрежтеся людій, абовѣмъ подадутъ васъ до згромаженій и въ божницахъ своихъ васъ бичовати будутъ Копист. Пал. 826.—(Жыды) бичуютъ Ха оу столпа за тоє, же Хс ихъ провадилъ з Єгvпту до землѣ обѣцаннои Гал. Кл. Раз. 161.

XVIII. Татаре (ясир) немилостивне пред их Лядскими очима бичовали Літ. Вел. IV, 49.

БИЧОВАТИСЯ, *дс. Бичовати себе.*

XVII. Ессеи... пред людми ходячи бичовалися ажъ до крови Крон. Боб. 140-б.

БИЧОВНЯ, *рж. Пас підбичовувати воза.*

XVIII. Бичовенъ ремѣнних двѣ Арх. Вид. м. (1750).

БИЧЪ, *рм. Батіг.*

XVI. Коли и търетій разъ огурыться... ино бичомъ на лавце скарати Пам. КК. II, 520 (1557).—Христосъ... повыгонялъ нерадъ поповскій и бичомъ выбилъ Ак. ЗР. IV, 164 (1597).

XVII. Аттилꙗ кроль Венґерскій называлсꙗ бичъ Бжій Гал. Кл. Раз. 247.—Люде... тебе звяжуть и бичми усѣкуть Крон. Боб. 165-б.—Потреба законникови во дни и в нощи бичь маючи в рукахъ не засыпати Домецк. 84.

XVIII. А теперъ тѣло стоє зранили бичми Рук. К. У. № 21, к. 19.—Бити бичами дротовыми Пам. укр. м. II, 231 (Рк. Тесл.).—Щербиновна ему (Дудниченку) обявляла, что Хринченко билъ ея бичемъ Прот. Полт. С. III, 78 (1748).—Жиди все тѣло єго бичами избили Сл. о збур. п. 154.

БІЙЦА, *рм. Той, хто б'ється.*

XVII. Не бійцы, не корчемницы, не смѣхотворцы, не костыри Єв. Вил. 45-б.

БІОНЦІЙ, *прикм.* (пол. bijący). *Що б'є (про годинник).*

XVIII. Послали до Тимка два дзикгарики, біонцій и другій простій Дн. Марк. II, 157.

БІЯКЪ, *рм. Коротчий кий у цепа.*

XVIII. Біякъ одинъ Оп. им. Дан. Апост. 231.

БЛАВАТНЫЙ, *прикм. З блавату, шовковий, єдвабний.*

XVII. Кто маєтъ много шат розмаитых, суконныхъ и блаватныхъ Гал. Кл. Раз. 373.—Полковникъ лядскій зъ полкомъ... напавши на обитель нашу... (все), що мѣла, вызулъ, забравши... зъ церкви всѣ блаватные аппараты и всѣ сребные сосуды Пам. КК. II, 466 (1671).

XVIII. Сподницъ блаватнихъ и злотоглавнихъ 30 Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 97 (1725).—Оу блаватных коштовных шатах Пам. укр. м. III, 80 (Перем. Пр.).—Покрыты были червоною блаватною матеріею Дн. Марк. 21.

БЛАВАТЪ, *рм.* (пол. bławat, з ст. ч. blavaty, з нім. blau). *Шовкова тканина (блакитна); убрання з блавату.*

XVII. Съ того обозу ледво хто уйшолъ... и то въ сермизѣ не въ блаватахъ вышолъ Літ. Льв. 262.—Казал Володимер рѣзати сукна блавати и кидати людем Жит. Св. 231.—Єзуиты... з бѣлого сукна албо блавату учинятъ чорное Наука о прот. ун. 20 (1626).—А кожды з них в блавате, в пасѣ златом ходит Др. Ол. Ч. Б. 128.

XVIII. Игумени... на свои бездѣлнія нужди... карети цуги... блавати... казну церковную расточаютъ Оп. ст. Млр. II, 70 (1718).

БЛАГАТИ, *дс.* 1. *Гаряче, покірно просити, молитись.*

XVII. Жрътовникъ: мѣстце на которомъ Бга офѣрами благаютъ Бер. Лекс. 43.—Стые... га и ха своего вден и вночѣ благали Єв. Реш. 22.—Страшного судію и справедливого благаючи и милосердным чинячи, жебы звыклои своеи ку нимъ зажилъ литости и сполтерпеня Тр. постн. 37.—Человѣкъ... благалъ за грѣхи своѣ в животѣ тогож Бга Тит. 160 (Копист. 1625).—Тирановъ прозбами благати Копист. Пал. 776.—О милость Бога благали Ак. ЗР. V, 142 (1677).—Нам всим треба благати Бога загневаного Арх.

ЮЗР. I, VI, 682 (1634).—Бѣсове... просѧтъ и благаютъ... (Хта), жебы на нихъ выроку... не чинилъ Єв. Вил. II, 28.

XVIII. В милостиняхъ и офѣрахъ Бога благаймо Арх. ЮЗР. I, XII, 512 (1717).—А за ваше здоровя Господа благаємъ Вірші Різдв. 130.

2. *Лагодити прозьбою.*

XVII. Благаю: умилосерждаю Бер. Лекс. 179.—Завше благаємъ гнѣвъ судіи нбсного Рад. Ог. 936.

БЛАГО, *рн.* (ц. сл.). *Добро.*

XVII. За той долгъ... полѣцитана... пну Лєонтию... сѣножат... зо благами Прот. Полт. С. II, 80 (1681).

БЛАГОВѢРІЕ, -РЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Благочестя.*

XV. Вижь и блговѣрноую свою кнѧгиню, како благовѣрье держить Ип. 924 (1289).

XVII. Въ дни беззаконникъ укрѣпилъ благовѣріе Копист. Пал. 1137.

БЛАГОВѢРНЫЙ, *прикм. Благочестивий.*

XIV. Повелѣньемь блговѣрнаго і хрстолюбиваго кнѧзѧ ЮРГр. № 4 (1350).

XV. Члвци блговѣрнии Ип. 353 (1147).

БЛАГОВѢСНЫЙ, *прикм. Що буває на Благовіщення.*

XVIII. Вона и благовѣсного яйця споминала Довг. 110.

БЛАГОВѢСТИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Вістити добро.*

XV. Дхъ Гнь на мнѣ егоже ради помаза мѧ блговѣстить нищимъ посла мѧ ицѣлити скроушенымъ срдцмь проповѣдати полоненикомъ отпоущение... призывати лѣто Гне приятьно... оутѣшити всѧ плачющасѧ дати плачющимсѧ Сивооноу славоу Ип. 875 (1277).

БЛАГОВѢСТНИКЪ, *рм.* (ц.сл.). *Добрий вісник.*

XVI. Вся на пользу и подкрѣпленіе церкви Божьей стоящу, яже имать въ себѣ благовѣстники Ак. ЗР. IV, 37 (1591).

XVII. Высылается отъ маєстату Божого благовѣстникъ зъ райскою палмою Дм. Рост. 71 (1693).—Ангелы благовѣстники Копист. Пал. 661.

БЛАГОВѢЩЕНЬЕ, *рн. Свято 25 березня.*

XVII. Рождество Хво, Богоявлѣня... также Бговѣщеня и вербная недѣля Интерм. XVII, 83.

БЛАГОГОВѢННО, *присл. Побожно.*

XVII. Такъже блгоговѣнно в добрах дшевныхъ онаѧ чистота маєтъ быти почитана Домецк. 30.

БЛАГОГОВѢНСТВО, *рн. Побожність.*

XVI. Преподобіе, стобливость, ревность и блгоговѣнство о бозѣ Зиз. Лекс. 105.

БЛАГОГОВѢСТНЫЙ, *прикм. Побожний.*

XVIII. Абы... былъ обраный Подскарбій Єнералный, человѣкъ значный и заслуженый и благоговѣстный Марк. IV, 331 (Пост. Ор. 1710).

БЛАГОДАРИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Дякувати.*

XV. И тако Дюрги, благодарѧ Ба, вниде въ Києвъ Ип. 478 (1155).

XVII. Фарисей... такъ... моливъся: Бже блгодарю тебе Єв. Реш. 4.

XVIII. Іосифъ... блгодарывъ нбсного Бга Пам. укр. м. I, 166 (Рк. Тесл.).

БЛАГОДАРНО, *присл.* (ц. сл.). *Вдячно.*

XVII. Отожь монаше маєшъ наоуку пріимуй блгодарно от старшого твоєго строфоване Домецк. 116.

БЛАГОДАРНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Вдячний.*

XVIII. Гостей Хмелницкий радостно принявши, былъ того благодаренъ, ижъ добрихъ себѣ набилъ союзниковъ и приятелей Вел. Сказ. 66.

БЛАГОДАТЬ, *рж.* (ц. сл.). *Ласка і поміч божа.*

XV. Митрополитъ же запрети, да никомоу же не повѣдѧть, но повелѣ потаити такоую блгдть Боу явлешю над ним Ип. 354 (1147).

XVII. Выбравъ гдь некнижных... и благодатію престаго своего дха... умудрив их Єв. Реш. 2.—Гдь... смиренным дает благодат ib. 5.

XVIII. Блгодат бжаѧ восыѧла Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).

БЛАГОДЕНСТВО, *рн.* (ц. сл.). *Щасливе життя, добробут, гаразд.*

XVII. Да дастъ намъ (Богъ) благоденьство и конецъ благъ живота сего Арх. ЮЗР. I, VI, 408 (1611).

БЛАГОДѢТЕЛКА, *рж. Добродійка.*

XVII. Вашей Царской Державы моей Осударынѣ Великой и Блгодѣтелце Милостывой Гал. Боги пог. В.

XVIII. Ілія... познал же то мабит его благодѣтелка Єв. Реш. 336 (1710).

БЛАГОДѢТЕЛЬ, *рм.* (ц. сл.). *Добродій.*

XVIII. Велможній Мосцѣ Пане Мазепо Гетмане, нашъ Мосцѣ Пане брате и благодѣтелю Літ. Вел. III, 57.

БЛАГОИЗВОЛИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Ласкаво зволити.*

XVII. Хс Спситель нашъ в тую добрую и прекрасную луну вселитисѧ блгоизволилъ Карп. Каз. 13.—Кгды благоизволи Бог отцъ... послати сна своего Єв. Реш. 40.

БЛАГОПЛЕМЕНИТЫЙ, *прикм. Доброго племени, роду.*

XVI. Послахъ убо нѣкымъ... къ магистру благоплемениту і дуце сущеи въ Итаиліи Аргиру Посл. Домн. 43.

БЛАГОПОЛУЧЕНИЕ, -ЛУЧИЕ, *рн.* (ц. сл.) *Гаразд, добрий раз.*

XVII. Близны ранъ Хвых сут то поселъ погоды, знакъ благополученіа Рад. Він. 63-4.

XVIII. Велце дякую Вашой Превелебности, такъ и взаемне всякихъ при здоровю добромъ благополученій... зичу Літ. Вел. III, 382.—О благополучии Шведскомъ над Дунчиком Вел. Сказ. 188.

БЛАГОПОТРЕБНЫЙ, *прикм. Потрібний на добре.*

XVII. А поневажъ тая... наука... есть благопотребна Ак. ЗР. V, 197 (1687).

XVIII. Тетрадь блгопотребних прошений РКПЛ, 52.

БЛАГОПРИЗРИТЕЛНЫЙ, *прикм. Зичливий.*

XVII. Поважний и блгопризрителний ясневелможного Єго мыл: Пна Іоанна Мазепи Гетмана унѣверсал Кн. Мѣск. Полт. 67 (1697).

БЛАГОПРІЯТНЫЙ, *прикм. Приемний, вдячний.*

XVII. Млтвы, каноны и пѣніѧ блгопріѧтные Тит. 347 (Тріодіон, 1648).

БЛАГОРУМЯНСТВО, *рн. Добра румяність.*

XVI. Якоже бо мира сего военника дебелство плоти и благорумянство изъявляеть Сп. прот. Лют. 160.

БЛАГОСЕРДНѢ, *присл. Добросердо.*

XVIII. Якого поселства... монархъ благосердне вислухавши Вел. Сказ. 98.

БЛАГОСЕРДЫЙ, *прикм. Добросердий.*

XV. Всеволодъ же блгосердъ сый, не хотѧ кровопролитья и не ѣха на нь (на Святослава Чернігівського) Ип. 619 (1180).

БЛАГОСЛОВЕНИЕ, -НІЕ, -НЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Уділення благословенства.*

XV. И буди на мѣстьци семь блгние Стыя Горы Ип. 145 (1051).

XVI. По сакру або по благословеніе Ист. о разб. Флор. соб. 437.—Такжем тежъ и благословеня жадного не давал на оженене иншою жоною пану Василию Загоровскому Арх. ЮЗР. VIII, III, 337 (1581).

XVII. А мѣлъ бы намандрувать рамесникъ нашого ремесла до города нашого, теди без благословенія цехмистра и всей братіи стал би робить Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 77 (1667).

БЛАГОСЛОВЕ(Н)НЫЙ, *прикм. від «благословити».*

XV. Блгснъ еси, Ги, оже мѧ еси росудилъ с нимъ смртью, а не кровопролитьемъ Ип. 489 (1158).

XVI. Благословени милостивии, тые помиловани будуть Arch. Sang. VI, 80 (1577).—Благословенніи вьбозіи духомъ, яко таковых есть царство небесное Єв. Вол. 43.

XVII. Блгсловени нищіи дхомъ, абовѣмъ тыхъ есть кролевство нбсное Гол. П. М. II, 442 (Кор. Н. 1645).—Благословены... тихіи и покорныи Єв. Реш. 6-б.—Блсвенны або щасливые то сут которые... увѣрили ib. 52.

БЛАГОСЛОВЕНСТВО, *рн.* 1. *Благословіння, добре зичення.*

XVII. Наслѣдуйте же... и оное осмеро благословенства бжого Єв. Реш. 213.—Наука о осмергу благословенствах ib. 400-б.—Моусей въ правдѣ десять приказаній далъ, Іис зась Гдь Моусеовъ, девять блгословенствъ Гол. П. М. II, 441 (Кор. Н. 1645).

XVIII. Блгсвенствъ Єуглскихъ есть осмъ Собр. Прип. 119.

2. *Благословляння, бенедикція, ухвалення.*

XVI. За волею Божіею и за благословенством людей духовныхъ, (Баркулаб) заложилъ замокъ Кул. Мат. I, 48 (1564).

XVII. Благословенство отца папѣжа Ак. ЮЗР. II, 43 (1608).—Онъ за благословенством отца намъ стого оудалъсѧ до ремесла (могу речи) цного Тит. 15 (Митура, 1618).

XVIII. Я... за благословенствомъ старшихъ... у олтара служилъ Арх. ЮЗР. I, I, 22 (1750).

3. *Щастя, поміч божа.*

XVII. Зачимъ и оное Сна и Бга ее благословеньство... на ней (Бцѣ) впродъ и найособливей, отпочинуло Карп. Каз. Лв.

4. *Благий стан, благість.*

XVI. Хрс оучит о правдивом благословенству Єв. Вол. 43.

XVII. Ннѣ (на Різдво) проклятъство за грѣхъ от нас отступает, а на тыхъ мѣстъ блсвенъство наступаетъ Бер. Вірші, 67.—Овое древо, котрое проклятством бывало, благословенством вѣчным ото ся южъ стало Діал. Волк. 77.

БЛАГОСЛОВИТИСЯ, *дс. Одержати, прийняти благословіння.*

XV. Аще ли сѧ исправиши, блгословишисѧ отъ патриарха, и тогда ти сѧ поклонивѣ Ип. 341 (1147).—И блсвили сѧ есмы оу отца нашего архимандрита Николы ЮРГр. № 83 (1446).

XVII. Блгословися от него (Мелхиседека) и будешъ благословен Крон. Боб. 15.—Мѣлъ бо вѣмъ звычай Святополкъ завжды... благословившися у ігумена ити на войну Крон. Соѳ. 98.

XVIII. (Люде пошли) благословитись ґвалтъ въ дзвони бити Оп. ст. Млр. III, 343 (1728).

БЛАГОСЛОВЛѢНИЕ, -ЛЕНЬЕ, *рн. Благословіння.*

XIV. Изъ блгсвлѣнъемь пискупа ларивона ЮРГр. № 13 (1378).

XVII. Іафетовы потомки... силу и владзу словенскаго языка розширили за благословленіемъ Ноевымъ Крон. Соѳ. 3.

БЛАГОСЛОВЯТИ, -ВИТИ, *дс. Давати, дати благословіння; призволити.*

XV. И въставъ нача (Федосии) блгсвѧти мѧ Ип. 483 (1156).—Єпспъ же Володимерьскии... блгослови Мьстислава Крстомъ воздвизалнымъ на кнѧжение Володимѣрьское іb. 905 (1287).

XVI. Тебе не благословил... владыка обедни... служити Арх. ЮЗР. I, VI, 55 (1566).

БЛАГОСЛОВЯЧИЙ, *прикм. Що дає благословіння.*

XVII. Благословѧчую свѧтобливости твоєй руку Архіерейскую з покорою цѣлую... Іоанѣкій Ґалѧтовскій Гал. Кл. Раз. (пр.) 5.—Благословячыи руки Бар. Письма, 161.

БЛАГОТВОРЕЦЪ, *рм. Доброчинець.*

XVIII. Чернецъ... начнет за блготворцевъ к Бгу молбы вношат Клим. Вірші, 32.

БЛАГОФОРТУННЫЙ, *прикм. Щасливий.*

XVIII. Благофортунному довцѣпъ услугуєтъ Клим. Вірші, 169.—Зичимъ... благофортунного... поводженя Вел. Сказ. 171.

БЛАГОХВАЛНЫЙ, *прикм. Доброхвальний.*

XV. Съ блгохвалными пѣсми положиша и въ манастыри Ип. 548 (1171).

БЛАГОХУДОЖНѢ, *присл. Гарно, артистично.*

XVIII. Двѣ армати благохудожнѣ содѣланіи Літ. Вел. I, прил. 27.

БЛАГОЧЕСТИВЫЙ, *прикм. Православний.*

XVIII. Всякіе обради церковніе благочестивихъ поддаяху Жидомъ въ аренду Літ. Гр. 30.

БЛАГОЧЕСТИЄ, *рн. Православ'я, благочестива віра.*

XVII. Униты... благочестие псуютъ Отп. 266.

XVIII. (Князи) отъ благочестія отпадше, къ Римскому костелу присташа Літ. Гр. 28.

БЛАГОЧЕСТНО, *присл. Побожно.*

XVII. Благочестно знати и славити (Бога) Дм. Рост. 12.

БЛАГЪ, *прикм.* 1. *Добрий, ласкавий, милостивий.*

XV. Ярополкъ блгъ сы и млствъ... не восхотѣ створити кровопролитья Ип. 302 (1139).

2. *Добрий, щасливий, приємний.*

XV. И вложи Бгъ въ срдце Мьстиславоу мысль блгу поити на Чюдь Ип. 607 (1178).

XVIII. Лѣто благо было Літ. Гукл. 78.

БЛАЖЕННЫЙ, *прикм. Щасливий.*

XV. Блжнъ мужь милуя и дая весь днь Ип. 583 (1175).

XVII. Конецъ живота блаженный Копист. Пал. 747.

БЛАЖИТИ, *дс.* 1. *Величити, вихваляти, дославити.*

XV. Сего ради и прозваша и (Феосту) Сварогомъ и блжиша и Єгуптѧне Ип. 279 (1114).

XVII. Люде... стали якъбы за маткою блажити а Ромашка ганити Прот. Полт. С. I, 155 (1693).

XVIII. От нынѣ начнуть тя вси роди блажити Укр. Р. Арх. IX, 207.

2. *Робити щасливим, добрим.*

XVII. Поневажъ обудву конецъ живота блаженный и святый, который чловѣка блажитъ и святитъ Копист. Пал. 747.—Конецъ дѣло блжитъ Домецк. 15.

БЛАЗЕНСКЫЙ, *прикм. Властивий блазневі, дурний, недоречний.*

XVII. Стеречися маєм, возлюбленныи, кождои блазенскои и порожнеи мовы Жит. Св. 373-б.

БЛАЗЕНСТВО, *рн. Блазнування, дурість.*

XVI. Юродство, глоупство, блазенство Зиз. Лекс. 111.—Смотритежъ, до якого блазенства таковые аркгументы ваши приходятъ Отп. И. П. кл. Остр. 1091.

XVII. (Василій епископъ Критскій) просилъ єго (цесара) аби тихъ блазенствъ и насмѣвискъ зъ церковнихъ церемоній престалъ Рук. Хрон. 365.—Кощунство: жартъ, блазен'ство, трефництво Бер. Лекс. 67.

XVIII. Єще не отвыкли чинити блазенства Клим. Вірші, 85.

БЛАЗЕНЪ, -НЬ, *рм.* (пол. błazen, ч. blázen). *Людина без розсудку, без мізку, дурень; дурник.*

XVI. Юрод, дурень, глупый, блазен Зиз. Лекс. 110.—Єсть то блазенъ а болванъ, а не царевъ образъ Сп. прот. Лют. 59—60.—Блазнове со всѣмъ народомъ Христови ругаются Ак.ЗР. IV, 227 (1600-5).

XVII. Кощунникъ: блазенъ Бер. Лекс. 67.—Всѣ єго (Симеона) за блазна и глупого мѣли Жит. Св. 549-б.—Брутусъ... учинилъся шаленым... ходячи с кием яко блазенъ Крон. Боб. 147.—Всѣ... почали мовити, трефный то блазень іb. 165.—Коли злым на злоє даешъ яко венцъ другіи дают блазномъ, жарлокомъ Кн. Рож. 155-б.—Роскошная и милая намъ речь есть пьянство, але чинитъ насъ блазнями и людскоє шидарство Копист. Пал. 1061.—Чи давно ти, блазне, в Стародубове живеш Прот. спр. пот. 123.

XVIII. Николи Султаны за такими блазнями и шалвѣрами не ходили Літ. Вел. III, 115.—

(Мих. Рогоза) былъ лакомца и блазнемъ римскимъ Іер. Мих. 291.

БЛАЗНА, (-НЯ), *рн. Див.* **Блазенъ.**

XVIII. Будучи дѣтище, блазна, смаркачъ до мене такого господаря... такъ пише Ал. Тиш. 41.

БЛАЗНЕНЫЙ, *прикм. Блазенський.*

XVII. Ничого въ нихъ (епископахъ) блазненого не находилося Пам. КК. I, 130 (1621).

БЛАЗНИТЕЛЬ, *рм. Дурисвіт, ошуканець, шахрай.*

XVII. Тому Гаврилови, явному схисматикови, кривоприсяжцы, геретикови, блазнителеви... послушенство отдавали Копист. Пал. 942.

БЛАЗНИТИ, *дс.* 1. *Одурювати, дурити, ошукувати.*

XVIII. Будет людми блазнити и мутити и дива чинити хитлярствомъ своим и своею потварностию Пам. укр. м. IV, 290 (Свідз. Зб.).

2. *Блазнувати.*

XVI. Юродствую, дурѣю, блазную Зиз. Лекс. 111.

БЛАЗНИТИСЯ, *дс.* (ц. сл.). *Спокушатися.*

XV. Намъ было нелѣпо дати пискупу цѣловати стго Спса зане же стль есть, а намъ сѧ о нь не блазнити, занеже кнзии свои любилъ Ип. 523 (1164).

БЛАЗНОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «блазновати».* Синон. сл. р. 7.

XVII. Буесловіе: блазнован'є Бер. Лекс. 9.

XVIII. Не могутъ тежъ быти капланами... кугляри, инфамѣсы, бавячіи ся блазнованем' дворнымъ Собр. Прип. 55.

БЛАЗНОВАТИ, *дс. Дурня клеїти, строїти хвиґлі.*

XVI. Плутъ унеятъ блазнуеть Антир. 935.

XVII. Блазновалъ (Брутус) королеви, ходячи зъ кіемъ, яко блазенъ Рук. Хрон. 143.

БЛАЗНЬ, *рж.* (ц. сл.) *Блазнування.*

XVII. Погрѣшеніе: блазнь, омилка Бер. Лекс. 107.

БЛАКИТНОСВѢТЛЫЙ, *прикм. Ясно-небесного кольору.*

XVII. Четвертая сибилла Химера... ходила въ барвѣ нбсной тоестъ блакитносвѣтлой Крон. Боб. 183-б.

БЛАКИТНЫЙ, *прикм. Небесний, лязуровий, блаватный (колір).*

XVI. Однорядокъ люньскій блакитный Кн. Гродск. Луцк. 78 (1562).—Седла турецкие, сукномъ блакитнымъ крытые ib. 259 (1565).—Гербъ... въ полю блакитномъ Ак. ЗР. III, 297 (1585).

XVII. Аже на хоругви крест бѣлый на блакитномъ полю (Проскура) з'выклъ былъ носити Тит. 331 (П. Мог. 1637).—И заправды тѣло ест о которое опираетсѧ зракъ нашъ: то естъ о высотоу нба видимаго, котърое видѣніе блакитно Транкв. Зерц. 12.—Снови моему... жупанов два, еден гатласовий блакитный Ак. Мг. м. 105 (1669).—Ризи блакитние едамашуковие Прот. Полт. С. II, 3 (1675).—Лишътви блакитние китайчание ib. 129 (1676).

XVIII. Рызъ пара злотоглавних блакитних РКПЛ, 24 (1739).—Сакосъ блакитній штофовій квѣтомъ золотимъ... шитій Реестръ Ризн. Соф. 1-б.—Кафтанъ новый блакитного лудану Быт. млр. обст. 352.—Можна якую хотя горѣлку блакитнимъ коліоромъ заправить Разн. марц. 638.—Взято у Іанченка поставъ сукна блакитного Дн. Хан. 6.

БЛАКОТНЫЙ, *прикм. Див.* **Блакитный.**

XVIII. Тото нбо видимое, котрое видиме блакотное, носитъ на собѣ свѣтъ Ал. Тиш. 87.

БЛАМЪ, *рм.* (пол. bɫam. з нім. Flamme). *Штука хутра певної міри.*

XV. Два бламы завыйковые, а двои брушковыи Ак. ЗР. I, 165 (1496).

XVI. Бламъ футра куньего Ак. ЮЗР. I, 265 (1596).

XVIII. Полтора блама попеличого футра Літ. Вел. IV, 122.

БЛАНКА, *рж.* (з лат. planca через нім. blanke, пол. blanka). *Зубаті витинки на мурах і вежах; стрільниці в мурі.*

XVI. На бланкахъ ку обороне каменья з возъ толко, колья дубового со два возы Арх. ЮЗР. VII, I, 78 (1552).—Бланки на стѣнѣ замковой отъ иршицы оправять повинни Ак. ЮЗР. I, 252 (1594).

БЛАНКОВАНЬЕ, *рн. Риштування для стрільців.*

XVI. Городенъ 29; бланкованье на нихъ с подсябитьемъ Арх. ЮЗР. VII, I, 77 (1552).

БЛАСФЕМІЯ, *рж.* (гр. βλασφεμία). *Блюзнірство, богозневага.*

XVII. Уши мерзливост многих бласфемій слухают Діал. Волк. 60.

БЛАХА, *рж. Див.* **Бляха.**

XVIII. Єугліе... в сребніе блахи... оправное Реестръ Ризн. Соф. 10-б.

БЛЕВАТИ, *дс. Вимітувати, ригати.*

XVIII. Возмутися же ми сердце и завратися глава, яко єдва не одурѣхь... блевахь пятирицею до зѣла тако, не имій чимъ, едину нѣкую зеленъ, аки желчь, испущахь Гр. Барск. I, 176.

БЛЕВОТИНА, *рж. Блювотина, блюваки, риговина.*

XVII. Называютсѧ грѣхи болотомъ и блевотинами Гал. Кл. Раз. 61.—Блевстины да съберутся въ лняны згребія Тр. П. М. 248.

XVIII. Яко же на своя... блѣвотини возвратившися Вел. Сказ. 196.

БЛЕВУЗНИТИ, *дс. Блягузкати.*

XVIII. Що на рот налѣзет, блевузнит, або теж патякает іли вернячитъ Клим. Прип. 257.

БЛЕДОСТЬ, *рж. Див.* **Блѣдость**.

XVI. Мдлость мя зараз заразила и одменность ми заразомъ, бледость на твари и на тили плямы жолтыє стали Арх. ЮЗР. I, I, 487 (1596).

БЛЕЙВАСЪ, БЛЕЙВЕСЪ, *рм.* (пол. blejwas, нім. bleiweiss). *Оливяне білило, біла оливяна фарба.*

XVIII. Тарноліотъ росказувалъ якъ дѣлать lapidem mirabilem а именно галуну и каменя синіого по фунту одному... церузи чили блейвасу 1 лот Дн. Марк. II, 6.—Взять... живицѣ блейвасу, кожного по ложцѣ Млр. дом. лѣч. 17.—Взять оливи... блейвесу и минѣи по фунту ib. 39.

БЛЕКАВЗЪ, *рм. Див.* **Блякавзъ**.

XVII. Мѣсто оборонноє, муром крѣпкимъ валами, блекавзами вкругъ обведенноє Рад. Він. 1889.

БЛЕКИТНЫЙ, *прикм.* (пол. błękitny). *Див.* **Блакитный**.

XVI. Гербъ надаємъ... въ блекитномъ полю образъ святого Спаса Ак. ЗР. IV, 167 (1597).

БЛЕКОТАНЬЕ, *рн. Чинність від«блекотати».*

XVI. Велерѣчіе, безмѣрноє блекотанье и тыж о великих речах мовленье Зиз.Лекс. 96.

XVII. Широкословноє блекотаня Ак. ЮЗР. II, 254 (И. Виш.).

БЛЕКОТАТИ, *дс. Верзти, плести ні те ні се.*

XVII. Мудрованія въ той книжцѣ блекотаныє претерплю Ак. ЮЗР. II, 234 (И. Виш.).

БЛЕКОТНЫЙ, *прикм. від «блекота».*

XVIII. Блекотноє насѣня... всукать... въ восковую свѣчку Млр. дом. лѣч. 53 (1776).

БЛЕНКИТНЫЙ, *прикм.* (пол. błękitny). *Див.* **Блакитный**.

XVIII. Одежды своя Ієрейскія долгіи, чорныи, а не бленкитныи и пристойныи мѣлъ Собр. Прип. 57.

БЛЕСКЪ, *рм. Світло напр. сонця; денне світло.*

З блеску зацуприковати, *заховати, запроторити.*

XVIII. Жунку з дѣтми з блеску гдесь зацуприкую, а самъ пручъ куди очи и почемчикую Довг. 105.

БЛЕЩАТИСЯ, *дс. Блищати, світитися.*

XV. Виоутрьнии же еи (Холм. церкви) помостъ бѣ слитъ отъ мѣди и от олова чста, яко блещатисѧ яко зерчалу Ип. 844 (1259).

XVII. Золото... бляскомъ блещится Дм. Рост. 31.

БЛИЖЕ, БЛИЖЕЙ, *присл. Ближче.*

XV. (Післані до Бориса) подъступиша ближе Ип. 119 (1015).

XVII. Который то день ижъ и въ теперешнемъ року южъ ся къ намъ маєтъ ближей Гол. П. М. I, 301 (П. Мог. 1628).—Ового ближей, ового одалѣй мѣти зезволивши Смотр. Каз. 23.—Суть и ближей насъ в Гойщи Ак. ЗР. V, 203 (1687).

XVIII. Приступилъ ближе Мойсей Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл.).—Ближей сюда подойди до насъ Літ. Вел. III, 115.

БЛИЖИЙ, *прикм. Ближчий.*

XV. А не останут ли сѧ дѣти по ленкове животѣ ино леньkову ближему а любо кому ленко прикажеть по своем животѣ тому тако жь та̑ѧ села держати ЮРГр. №69 (1433).

БЛИЖИКЪ, *рм. Близький, родич.*

XV. Аще кто оумреть не оурѧдивъ своєго имѣнья ци и своихъ не имать да възватить (X.—възвратит) имѣньє к малымъ ближикамъ в Русь Ип. 27 (912).

БЛИЖНИЙ, *прикм. Близький; р. близький родич.*

XV. А то єсмо дали пану ивану мушати и єго дѣтемъ и єго оунучатомъ и єго ближнимъ ЮРГр. № 81 (1445).

XVII. Любов до господа... и ближняго своєго Єв. Реш. 5-б.

БЛИЖШИЙ, *прикм. Вищий ступінь від «близький».*

XV. Сыпали могилу межи дубомъ и межи букомъ на полку а от ближьшего реченого бука ЮРГр. № 37 (1404).

XVII. (Я) власную мою сеножать лежачую на ближшой Говтвѣ, подулъ, в ложу з низу од Лащенчихи... пустилемъ у вечность Кн. Мѣск. Полт. 64 (1625).—Близшая умерти нежели жити Тест. Адам. 168.—Хто тут ближший ест Єв. Реш. 12.—И скоро ся зъ ближшихъ мѣстъ забрали зъ килькадесять ихъ (поповъ) до Замостя Літ. Льв. 257.—Ближшим єсть смрти, нежели дочасного живота Стат. Полоцк. Бр. 17.

XVIII. Ближшая сорочка неже хвартухъ Клим. Прип. 203.—Оповѣдники неосѣдлиє на право становитись должни, а без причини за нестаньє на право јмѣєт сидѣти 12 недель у вязен'ню, а в справѣ без доводу донощика обжалованний ближший будет отприсягтися в' невинности Стат. 32-б.—Тоє все онъ же посилний из шляхтою долженъ зреестровать и тотъ реестръ, тамъ на ближшомъ урядѣ сознат С. і Р. 22.

БЛИЗКО, *присл. від «близкый».*

XVI. Аггль гнь сталь близко ннхь Єв. Пер. 28.—А єсли тотъ ничого не ведалъ, хто близко былъ, поготову отлеглый ничого не ведалъ Арх. ЮЗР. I,I, 424 (1594).

XVII. Нив двѣ близко криницѣ у царинѣ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 26 (1665).—Старший... сынъ... приходив юж близко дому Єв. Реш. 7-б.—Єсли трафитъ водѣ проходъ близко вулкана и камені ѧ распаленог: тогда загрѣваетсѧ вода Транкв. Зерц. 13.—Чоловѣкъ вдарылъ снѣжною грудою по головы близко уха его Акт. Старод. кн. 25. —Двѣ особѣ... такую сторожу над собою мѣли, ижъ нѣгды до себе близко не приступовали Рук. № 0.4° 86, к. 54.

XVIII. Стоитъ завше близко при Хрсту оу маєстату Бжого Пам. укр. м. II, 108 (Рк. Тесл.).—(Гетмани коронннии) станули... обозомъ... близко Корсуна Вел. Сказ. 38.—Близко до Кіева приступить Кр. оп. Млр. 257.

Близко, *з числ.* = *коло, більш-менш, майже, приблизно.*

XVII. Вшъ домъ Пресвѣтлый Могилеанскій єст' старожитный, бо юж близко двохъ тысѧчей лѣтъ на свѣтѣ трваєтъ Гал. Н. н. (пр.) Ва.

XVIII. Ляпцкоронскій... близко тисячи оной (черни) вистинавши, взялъ чотири корогви Літ. Вел. IV, 59.

БЛИЗКОПРИШЛЫЙ,-ПРИЙДУЧИЙ, *прикм.* (пол. blizkoprzyszły). *Що має незабаром бути.*

XVI. У волторок близко пришлый Ж. Курб. I, 189 (1580).—Близкопришлый сеймъ Хр. Фил. Апокр. 1094.—До другого сойму близъко пришлого въ покою все заховуючи Антир. 861.

XVII. Ся обецали на близко пришлых сеймиках всѣх, сполне зобравшися, о то голосно мовити Льв. Ставр. 25 (1604).—Въ недѣлю близкопришлую Ак. ЗР. V, 155 (1679).

XVIII. О такую рѣчъ новую можетъ укривжоний позвать на тіе ж першіе близко прийдучіе сроки С. і Р. 17-б.

БЛИЗКОСТЬ, *рж.* 1. *Недалекість, невідлеглість.*

XVII. Межи животом и смертю стислая барзо близкость показалася Тр. П. М. 938.—Не до истности тѣла, але до мѣйсца належат одлеглост' и близкост' Гал. М. Пр. 234.

XVIII. (Козаки) по килка сотъ человѣкъ зъ полковъ (машинѣ двѣ) на себѣ не въ близкости переносили Об. Черн. 119.

2. *Спорідненя; право, що випливає зі спорідненя; право відкупити в певнім часі добра по родичах.*

XV. Коли зрадца утечетъ отъ господаря чоломъ не ударивши, ни на кого его имѣнья по близкости не спадутъ Ак. ЗР. I, 149 (1495).

XVI. Панъ Юрьи Сологубовичь Єршевичи подо мною правомъ зыскалъ близкостью отчизны своее Ак. ЮЗР. I, 34 (1507).—А єслибы... которое именье... через право которое або близкость якую отъ ихъ... милости... отыйти мело, тогды я... и потомки мои... наградити маємъ Арх. ЮЗР. I, I, 46 (1574).

XVII. О братѣ нашем речи не можемо, близкости з ним и повиноватства и знаємости не маю Єв. Калл. 564.—Татияна... доходячи близкостю материзны своее на Марии Рѣш. Полт. Полк. С. 57 (1664).

3. *Добра, речи, що належать до кого з права близкости.*

XVI. Онъ держитъ имѣнье, жоны его близкость, на имя Лоско Ак. ЗР. I, 363 (1505).—По отцу ихъ приходитъ тая близъкость Арх. ЮЗР. VIII, IV, 190 (1584).

XVII. Прихляючис до права посполитого с правъ Майдебурских в Порадку на листу пятом о спадках и близкостях описанум, где пишет: ґды умрет невѣста, имѣня еи на дѣти припадают... приказуем Ак. Полт. Гор. Ур. I, 95 (1667).

БЛИЗКОТА, *рж. Див.* **Близкость**.

XVIII. Никакого владѣнія собственности, близкоти и викупного права не оставляю Арх. Мот. 103 (1765).

БЛИЗКЫЙ, *прикм. Що є недалеко, недалекий (в просторонi й часі).*

XVI. Отдаляючи отъ всѣхъ кревныхъ близкихъ... моихъ Арх. ЮЗР. I, VI, 12 (1507).—Деялосе... в пятницу близкую пред неделею третею Антир. 963.—Жикгмонтъ третій... королевства Шведского наближшый дѣдичъ и пришлый король Ак. ЗР. IV, I (1588).

XVII. Ани жони, ани дѣтий, а ни покревних, яко далеких так і близких Ак. Полт. Гор. Ур. I, 42 (1665).—Была єдна невѣста оубогаѧ близкаѧ роженью Гал. Н. н. 38.

XVIII. Опекуномъ бил би от отца в тестаментѣ записній албо братъ старшій надъ меншими, любъ дядки, любъ близкие по мечу и по куделѣ Стат. 53.

БЛИЗНА, *рж. Знак по рані або болячці.*

XVII. Близна загоєнои раны знакъ Бер. Лекс. 216.—Самы от путъ и ланцуховъ натертыи близны тѣла сего Смотр. Каз. 41.—Не в пурпурѣ обѣцался Хс прійти... але обѣцался прійти з близнами Гал. Боги пог. 31.—Видѣли чудо преславное, иж тѣла стых мчнкъ жаднои близны не мѣли але цѣли Жит. Св. 229.—Идетъ

Хс до отца своего... показуючи ему что разъ близны ранъ своих Рад. Ог. 305.

БЛИЗНЕЦЪ, *рм. Див.* **Близнякъ**.

XVII. Өома... которого зовут близнец Єв. Реш. 49-б.

БЛИЗНИЦЯ, *рж. від «близнець» ж. форма.*

XVIII. Ити... на могилки Двѣ Близницѣ степомъ, а од тих могилокъ до байрачка Кн. Мѣск. Полт. 236 (1728).—А от оного майдану просто шляхомъ к Двомъ Близницям великимъ, а от тѣх же могилъ просто степомъ до могили Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 16 (1731).

БЛИЗНОВАТЫЙ, *прикм. Що має близни.*

XVIII. Которые были... каправые, сухие, слутавые, близноватые, раненые, вшитки тоты сътали от тоеи воды здоровы Ал. Тиш. 83.

БЛИЗНЮКЪ, *рм. Див.* **Близнякъ**.

XVIII. Мало где близнюки на свѣтѣ взрастаютъ Клим. Вірші. 78.

БЛИЗНЯ, *рн.* 1. *Дитя народжене разом з иншим, близняк.*

XVII. Уродила Фамар близнята Крон. Боб. 33-б.—Борисъ изъ Глѣбомъ суть в Црквѣ близнята з рóдного брата а дознали ката -Бар. Тр. (пр.) 3.

XVIII. О женахъ близнята раждающихъ, сирѣчъ по двое дѣтей Клим. Вірші, 78.

2. *Оден з сузір зодіакових, Кастор и Полюкс.*

XVII. Кгды слнце матеріалное в зодіаку нбсномъ в знакъ Близнѧт вступило Рад. Ог. 515.

БЛИЗНЯКЪ, *рм. Хто разом з ким на світ народився.*

XVII. Близнецъ: близняк Бер. Лекс. 7.

БЛИЗНЯТКО, *рн. Здрібн. від «близня».*

XVI. Два сесца твоя яко два телятъка дикои козы близнятка П. П. 52.

БЛИЗСКЫЙ, *прикм. Див.* **Близкый**.

XVII. Млтва... Аггло̃м близская розмова з господом Єв. Реш. 411-б.

БЛИЗУ, *прийм. Близько.*

XVI. Вже близу року жадного писаня до себе от Ее Милости не мам Arch. Sang. VII, 96 (1566).

XVII. Близу оустъ пріемлющаго стую чашу поддержи Тр. П. М. 258.

БЛИЗШИЙ, *прикм. Див.* **Ближший**.

XIV. А помрутъ стрыечныи братья, тогды на близшее племя имѣніе прійдетъ Ак. ЗР. І, 18 (1347).

XV. Не маючи въ себе дѣтей и нѝкого иного близшихъ кровных своихъ, толко близшую сестру кровную свою... продалъ есми имѣне свое Ак. ЮЗР. II, 108 (1470).

БЛИЗЪ, *присл. Близько.*

XV. І яко прийдоста близъ, видѣста свѣщи многы Ип. 202 (1091).—Мы есмь оу тебе близъ ib. 385 (1149).

XVIII. Дѣва юж тогды была близ порожѣнѧ Хва Пам. укр. м. II, 124 (Рк. Тесл.).—(Монастиръ) иматъ близъ двохъ сотъ келій и иноковь такожде Гр. Барск. II, 202.

БЛИСКАВИЦА, *рж. Блиск, що попереджає грім.*

XVII. Блискавица барзо страшная была Діар. Фил. 153.—Моусеови показалъсѧ Бгъ зъ блискавицами Гал. Кл. Раз. 136.—Перла родятся въ глубинѣ морской отъ блискавици Транкв. П. Мн. (пр.) 1.—И была блискавица и наполнилася келія... запаху... вдячного Жит. Св. 503-б.—Знагла якъ бы блискавица з нба Гднее присте будетъ Тит. 181 (Земка, 1627).—Стрѣлба... скоро до запалу приложатъ огнѧ, зараз з себе выдаетъ блискавицу Рад. Ог. 118.

XVIII. Хмара силная з жестокою бурою, дожчем, блискавицею и великим громом Дн. Марк. IV, 27.—Превеликій дожчъ, градъ и зъ жестокими блискавицями Діар. Хан. 74.

БЛИСКАНЬЕ, *рн. Чинність від «блискати».*

XVII. Лафідоръ: блисканѧ або лѧмпы Бер. Лекс. 291.—За блисканемъ посполите дождъ надходитъ Кн. Рож. 149.—Громы и блисканя... всих людей застрашили Жит. Св. 281.—Бгъ перепустилъ на Египтянъ дожчъ, блискане, громъ Крон. Боб. 44-б. — Было теды тресеня землѣ, гром, блисканя Ал. Печ. 166.

XVIII. Хмара... чинитъ блисканя и громы страшные Ал. Тиш. 36.—Чинять ся на небѣ страшные громы и перуны и блисканя ib. 91.

БЛИСКАТИ, *дс. Видавати блиск.*

XVII. Блискавица на землю явно спадаетъ и блискаетъ Рад. Він. 1185.—Тогожъ року первой недѣлѣ поста гримѣло и блискало Літ. Льв. 235.

XVIII. Але стражъ коло гробу от страху упали, гди розніе голоси и громи блискали Укр.-Р. Арх. IX. 81.—Очи страшне блискают якъ огнем Пам. укр. м. IV, 143 (Яр. Рк.).

БЛИСКЪ, *рм. Блисненння, бляск, блискавка.*

XVIII. Якъ пушовъ на небо Христосъ... узявъ ся, якъ блискъ, изпередъ очей ихъ (учнів) и смотрѣли, ажъ идетъ на небеса Поуч. Няг. 73.

БЛИСКЫЙ, *прикм. Див.* **Близкый**.

XVIII. Треба сповѣдатися в той часъ, коли кто чуется быти блискимъ смерти Собр. Прип. 39.

БЛИСНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «блиснути».*

XVIII. Обѣцовалъ себѣ много и своимъ за онимъ блисненемъ ошуковаючой фортуни у Голтви Літ. Вел. IV, 207.

БЛИСНУТИ, *дс. Одноразова форма чинности від «блискати».*

XVII. Якъ громъ страшный блиснетъ Транкв. П. Мн. 204.

XVIII. Яко блискавиця, коли барзо блиснет Пам. укр. м. I, 314 (Рк. Тесл.).—Он блиснетъ мечомъ своимъ огнистымъ ib. 329.

БЛИСТАЛНИЦЯ, *рж. Та що «блистаеться».*

XV. Звѣзда вьсия на западѣ, испущающи луча, юже прозываху блисталницю Ип. 154 (1065).

БЛИСТАНИЄ, *рн.* (ц. сл.) *Блискання.*

XV. Городенъ погорѣ вьсь и црквы каменая от блистания молниѣ и шибения грома Ип. 634 (1183).

XVII. Хс... князя пекелного блистаніемъ божества во адѣ связавши Єв. Реш. 122-б.

БЛИСТАТИСЯ, *дс. Блищатись.*

XV. И блистаса лице има яко и слнце Ип. 183 (1074).

XVII. Рызы его (ха) блисталися Єв. Реш. 399.—Была свѣтлост велика полковъ Даніиловыхъ отъ оружія блистаючогося Крон. Соѳ. 265.

БЛИХА, *рж. Див.* **Блоха.**

XVIII. А блихи як козаки вискакаютъ Укр.-Р. Арх. IX, 54.

БЛИЩАТИ, *дс. Мати блиск.*

XVIII. Омофоръ свѣтяще, паче електра блищащій Укр.-Р. Арх. IX, 217.—Сади... блищат Тих. № 11, к. 69-б.

БЛИЩАТИСЯ, *дс. Блищати собі.*

XVI. Якъ звезда над луною хорошо ся блищить,—а светла месечного бынамней не нищить Пер. Мат. I, I, 74 (1591).

XVIII. Вѣнъ мовивъ, що єму въ очехъ блищится Укр.-Р. Арх. IX, 65.—Подножіе...углажденное сице яко блищится, аки зерцало Гр. Барск. II, 100.—Он будет гадати, ижъ вода ся блищыт, ано срѣбро Пам. укр. м. IV, 304 (Рк. Тесл.).

БЛІОВАТИНЬЕ, *рн. Збірне: блювоти, блюваки.*

XVII. На исповѣдехъ (душа) всегда она обецала, же ся отъ злихъ учинковъ повстягнути мала, а потом ся вертала, якъ песъ къ бліоватинню Суд Бож. 304.

БЛОНКА, *рж.* (пол. błonka). *Болонка, плівка.*

XVII. Перегороду то єст блонку, которою плод бывает увиненый, которую теж прорвавши родится Кн. Рож. 25.—Чѣпокъ золотый єстъ блонка окриваючая мозкъ ib. 101-б.

БЛОНЯРЪ, *рм.* (пол. діал. błoniarz). *Скляр.*

XVII. Жидом блоняром од роботы трох оболон... зл. 11, гр. 10 Арх. ЮЗР. I, XI, 656 (1628).

БЛОХА, *рж. Ком.* Pulex irritans.

XVII. Форосъ: блоха або комаръ Бер. Лекс. 320.—Кого ганишъ вслѣдъ ли пса умершого албо ли вслѣдъ блохи единои Крон. Боб. 96.

XVIII. На блохи: варить у водѣ кмѣнъ... тою водою кропить Млр. дом. лѣч. 45.—Не души блохи албо иншого робака при другихъ Полѣт. 51.

БЛОЩИННИКЪ, *рм. Росл.:* Ledum palustre.

XVII. Коріандра... блощинник Бер. Лекс. 289.

БЛОЩИЦЯ, *рж. Ком.* Acanthia lecturia.

XVII. Скніпы... мошки, комарѣ и тежъ блощыцѣ Бер. Лекс. 310.

XVIII. На блощицѣ... полиновимъ олѣйкомъ натирать лужко Млр. дом. лѣч. 10.—Зготовалемъ былъ собѣ в ющѣ по блощѣчицѣ Вірші Різдв. 126.—Оучинили ся блощицѣ вонячіи ис того то струпу Пам. укр. м. I, 251 (Рк. Тесл.).

БЛУДИТИ, *дс.* 1. *Блукати, тинятися, тулятися, ходити без дороги й цілі.*

XV. Не изгнаста ли вы мене брата своя и не блудих ли по чюжимъ земл́ямъ Ип. 191 (1078).

XVI. Яко въ звадe ночной то сюды, то туды товчетеся и блудите Отп. И. П. кл. Остр. 1089.

XVII. Дша... в темномъ и злосливомъ мирѣ блоудитъ яко слѣпецъ Транкв. Зерц. 24.—Блудило ведле панского байраку... осмеро козъ Прот. Полт. С. I, 184-б (1696).—Вожи, не вѣдаючи куды князей провадити, блудили Крон. Соѳ. 264.—Кадес, великая пуща Сараценская... где жиды блудили през м лѣтъ Кн. Рож. 118.—Не йшолъ (Самойловичъ) просто на Кримъ, але по степахъ блудилъ Літ. Сам. 170.

XVIII. Хожу, блужу по юлонъцѣ тяженко здихаю Укр.-Р. Арх. IX, 238.

2. *Розминатися з правою дорогою, збочувати з простої дороги.*

XV. Но тотъ имъ законъ не полюбилъ ся и почали опять блудити от закона бжия (жиди) Чет. 1489, к. 18.

XVI. А если оумъ потемнітся, потемняетъ и дшу, и от стежки заповѣдей бжіихъ блоудит Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 5.

XVII. Блудили без тоѣ дороги оныѣ древныѣ Тит. 336 (П. Мог. 1637).—Чомус намъ допустилъ блудити з дорог твоих Кн. Рож. 173-б.—Несвѣдомый человѣкъ дороги завшеся оней (если не хочетъ блудити) повинен пытати Рад. Він. 905.

XVIII. В дорозѣ... дай Бже не блудити Клим. Вірші, 20.—Хто питается, тотъ не блудить Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 108 (1727).

3. *Помилятися.*

XVI. Въ всѣхъ иншыхъ справахъ... блудити О єд. вѣрѣ, 666.

XVII. Кто сѧ часто цвичитъ в музице, не барзо блудитъ в спеваню Домецк. 24. — Магдалена... мудре блудит, бо и вѣдавши не вѣдаєт Єв. Реш. 221.

XVIII. Также и сесь блудний (син) молодый ходивъ, блудячи Поуч. Няг. 9.

Блудити в слові, *не додержувати слова.*

XVIII. Забула дівчинонка мила, а своє словонко в непамет̀ пустила, тадже, моє серце, сама се осудиш. чы я тому винен, що ти в слові блудиш Укр.-Р. Арх. IX, 11.

4. *Перелюб чинити, жити нерядно.*

XV. И некоему въсхотѣвшю блудити с нею искаше єя яти ю хотѧ Ип. 279 (1115).

БЛУДЛИВЫЙ, *прикм.. Хибний, непоправний, помилковий.*

XVI. За ихъ блудливою наукою ишли Хр. Фил. Апокр. 1240.

БЛУДНИКЪ, *рм. Той, хто блудить.*

XVI. Блудниковъ слухати росказалъ Хр. Фил. Апокр. 1236.

XVII. Блудникъ: вшетечникъ, вырва, лотръ Бер. Лекс. 8.—Діаволъ... приводит... до... згибели... блудников Єв. Реш. 37.

XVIII. И злы люде, як то злодѣеве, разбойници, блудники Пам. укр. м. II, 104 (Рк. Тесл.).

БЛУДНИЦА, *рж. Повія.*

XVII. Блудница: нерѧдница або посполитая вшетечница, своволная, невстыдливая Бер. Лекс. 8.—Оучинилъ Хс веселую блудницу, котораѧ слезами ноги Хви омывала и волосами отирала Гал. Кл. Раз. 128.—Мусѣла тому вѣрити Венедикта блудница, же грѣшныи... въ пеклѣ мучатся Єв. Реш. 435-б.

БЛУДНИЧИЙ, *прикм. від «блудникъ».*

XVII. О чомъ свѣдчитъ апстлъ: не вѣсте ли яко телеса ваша оудове хрстовы суть: въ земли оудеса хрстова; сотворю оуды блудничіи Домецк. 33.

XVIII. Оболокают бо ся во блудничи ризы Пам. укр. м. IV, 282 (Свідз. зб.).

БЛУДНИЧИТИ, *дс. Бути блудником.* Лекс. 9.

БЛУДНО, *присл. Роспусно, нерядно, марнотравно.*

XVII. Сынъ... полотровавъ все добро своє марне, живучи блудно Єв. Реш. 7-б.

БЛУДНЫЙ, *прикм.* 1. *Що блудить, блукає.*

XVI. Мелникъ... з оборы своєє тыхъ... пятеро скота на продажу зъ нимъ, яко блудныхъ... погнал Арх. ЮЗР. VI, I. 73 (1570).

2. *Хто блудить, помиляеться, іде неправою дорогою.*

XV. Плачюща видиши (Господи) и противу течеши обращая блудьнаго Ип. 588 (1175).

XVII. Пристав блудный сынъ до єдного обывателя Єв. Реш. 9.

3. *Помилковий, фальшивий, непоправний.*

XVI. Коротко взгляну и въ подпоры блудного розумѣнья єго Хр. Фил. Апокр. 1214.

XVII. Новый (календаръ) єсть блудный и непотребный Копист. Пал. 1174.—В школахъ... млодзь розного стану людий наукою блудною горшити и заражати... допустилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 795 (1644).

4. *Роспусний, нерядний, неморальний.*

XVIII. Не заходитъ сѧ при моємъ войску грѣхъ блудный кремъ своихъ женъ и то подъ обычай Ал. Тиш. 77.

БЛУДОДѢЯ, *рм.*=**Блудникъ.**

XVII. Навернувшися ко мънѣ повторе блудодѣя Прот. Полт. С. I, 101 (1690).

БЛУДОДѢЯННЫЙ, *прикм. Див.* **Блудный** 4.

XVII. Он был, должникъ, у секвестру за учинокъ єго блудодѣянный, яко то добутя дитины дѣвцѣ, посаженый Акт. Старод. кн. 6.

БЛУДЪ, *рм.* 1. *Фальшиве, неправдиве поняття про річ, помилка.*

XV. Абы блудъ забытья сталыхъ рѣчей, подъ часомъ оборочаючихся, покрытъ не былъ шкодою Ак. ЗР. I, 195 (1499).

XVI. (Противници) в розмаитые оупадают блуды Пам. укр. м. V, 196 (Зиз.).

XVII. Напоминаю, яко пастыр ваш власный, абысте доброволне в долший блуд не заходили, але до правдивого послушенства приступили Льв. Ставр. 20 (1604).—Въ церкви нашой жадного блуду... не знайдетъ Ак. ЗР. IV, 527 (1631).—Не машъ за ласкою Божиею въ церкви нашои жадного блуду, жаднои єреси Літ. Густ. м. 40.—Много тамочныхъ людей отвелъ отъ блудовъ єретицкихъ очистилъ Копист. Пал. 560.—Аже не перестаєтъ своим куколемъ непріятель шкодити доброму насѣню правды выходѧчи завше блуды Кн. о Вѣрѣ, 132.—Іоасафатъ... всѣ блуды поганскии в землѣ своєй выкоренилъ Крон. Боб. 117-б.

XVIII. (Ляхи) тогди не въ часъ уже познали свой блудъ, ижъ не потреба було зъ подъ Константипова... рушатися Літ. Вел. IV, 26.—У винѣ рече єст блудъ, не упивайтеся Клим. Вірші, 55.

2. *Роспуста, неправоложне життя, нечистість.*

XV. Бѣ бо томитель (Бенедиктъ) боѧромъ и гражаномъ и блоудъ творѧ Ип. 722 (1205).

XVI. Блуды и роспусты великіе ставати почали Ак. ЗР. IV, 186 (1598).

XVII. Антихрист... уродится од блуду Єв. Реш. 12-б.—Пятый... грѣхъ смертелный нечистост тоест... блуд ib. 140-б.

XVIII. (Лотъ) оучинивъ блудъ из своими дѣвками Пам. укр. м. I, 332 (Рк. Тесл.).—(Землѧ) оскверненна и споганена... блудами содомскими ib. IV, 307.

БЛУДЯГА, *рм. Товарина що заблудила.*

XVII. Пожитки замковые вины, пересуды, децкованя, выжованя, блудяги — ведле статуту (брати) Арх. ЮЗР. IV, I, 40 (1684).

БЛУКАНЬЕ, *рн. Чинність від «блукати,-ся».*

XVI. В пустыню... скорбій и выгнаня а блуканяся по свѣту утекати Ист. о разб. Флор. соб. 475.

XVII. Скитаніе: Блуканье, лазуцтво, туланье Бер. Лекс. 147.—Зачимъ не порвался до покути, але яко Каинъ до утекання зъ палацовъ и Царигороду и блукання Рук. Хрон. 343.

БЛУКАТИ, *дс. Ходити без цїли, тинятися, тулятися.*

XVII. Юж килкаден вул блукав, и того дня того вола питавъ чоловѣкъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 75 (1666).—Нехай скоро... поворачаються, нигдѣ не блукаючи Ак. ЗР. V, 131 (1673).—Я тилко три недѣлѣ ходивъ с прибишами, з Хвескомъ... блукали Прот. Полт. С. I, 70-б (1689).

XVIII. По свѣтѣ блукаю, отради не маю Укр.-Р. Арх. IX, 240.—Що за люде и за якимъ дѣломъ по полю... блукають? Літ. Вел. II, 539.

БЛУКАТИСЯ, *дс. Блукати.*

XVI. Никифоръ давно съ Царагороду утекъ и тутъ се часъ немалый въ Волоскои и мультаньскои земли блукалъ Берест. соб. 322.—Поведилъ: вы не ходить з кгрунту паньского, блукайтеся, якъ можете, по лесу, ажъ я паномъ дамъ знати Кн. Гродск. Луцк. 498 (1573).

XVII. Мысль то там, то сам завшесѧ блукаетъ Рад. Ог. 90.—Коло Чигрина блукатися Ак. ЗР. V, 168 (1682).—(Законникъ) на млтвѣ оумысломъ не блукаетсѧ Домецк. 3.

XVIII. Прикріи военніи усмиривъ невчаси... (король) блукаючійся народъ Украинскій и войска запорожскіи... великовладному своему прилучилъ панованю Літ. Вел. III, 247.—I азъ... тож провандровалсѧ: люб в далекіе краѣ да зле не блукалсѧ Клим. Вірші, 32.

БЛУЩИЦЯ, *рж. Див.* **Блошиця**.

XVIII. Якъ розѣгралися воши и блущицѣ то попадали горшки ис полицѣ Укр.-Р. Арх. IX, 65.

БЛЪВАНЪ, *рм. Див.* **Болванъ**.

XVI. Тьмутораканьскый блъванъ Сл. о п. Иг. 9.

БЛЫСКАВИЦА, *рж.*=**Блискавиця**.

XVII. Хсъ... пріидетъ з нба як блыскавица Єв. Вил. 69-б.

БЛЫСКАНЬЕ, *рн. Див.* **Блисканье**.

XVIII. На блысканѧ грому око людское тупѣетъ Пам. укр. м. III, 75 (Перем. Пр.).

БЛЫСКАТИ, *дс. Див.* **Блискати**.

XVII. Яко нбо звѣздами блыскалы Кн. о Вѣрѣ, 229.

БЛЫШКА, *рж. Блішка.*

XVIII. Азъ же что, старый брехачь, блышка Бога моего, мушка скакливая точію Іер. Мих. 266.

БЛѢДО, *присл. від «блїдий».*

XVII. Блѣдо, сине що трупѣю фарбу маетъ Бер. Лекс. 4.

БЛѢДОСТЬ, *рж. Блідість, блідота.*

XVII. Лица твоего красота вся въ страданію блѣдостю змѣнена Транкв. П. Мн. 110.—Видѣлем тваръ его (старца) през блѣдост змѣненную Жит. Св. 420-б.—Папѣжъ стый Манихейчиковъ не за подлость сукнѣ и блѣдость и хитрость в геретицтвѣ осудил Кн. о Вѣрѣ, 225.

БЛѢДЫЙ, *прикм. Білявої цери або барви, що наближається до білої.*

XVII. Люде... блѣдую тваръ оуказати, змышляли... якобы доброго сумненѧ полную Єв. Реш. 32-б.—Члвкъ одинъ другому здавалъся быти блѣдым Крон. Боб. 370.—Невѣста... буде боязлива, хора, блѣда Жив. Св. 217.—Конь блѣдый значит секту Махометанскую Гал. Кл. Раз. 137.—Мсць, ґды есть блѣдый, значитъ же будетъ дожчъ ib. 172.—А яко луна на нов'ю ест незначнаѧ... разъ блѣдаѧ, разъ червонаѧ, разъ хмурнаѧ, разъ погоднаѧ Рад. Ог. 278.—Члкъ... блѣдѣйшим над злото бывает з великого прагненья богатства О сл. Дав. 31.

БЛѢДѢТИ, *дс. Блїднути, ставатися блїдим.*

XVII. Ґды хрстіане припоминаютъ собѣ муки пекелныи вѣчныи, которыи грѣшным людѣмъ наготовано, и от страху блѣдѣют Гал. Кл. Раз. 172.

БЛѢХАРНЯ, *рж. Віддїл на фабрицї, де біліхують тканини, пряжу, нитки.* Бер. Лекс. 11.

БЛѢХАРЪ, *рм. Вибілювач полотна, воску.*

XVII. Бер. Лекс. 11; Синон. сл. р. 7.

БЛЮВАНЬЕ, *рн. Чинність від «блювати».*

XVII. Бер. Лекс. 258.

БЛЮВАТИ, *дс. Див.* **Блевати**.

XVIII. Дягилевое кореня гризти часто... когда блюетъ, то перестанет Млр. дом. лѣч.

47.—Нѣчим вовку блювати, так ликами Клим. Прип. 235.

БЛЮДО, *рн.* (з гот. biuds). *Плитка миса.*

XV. Все розда и блюда великаа серебряная и кубъкы золотые Ип. 914 (1288).

XVII. Антідорное блюдо Тр. П. М. 247.—Блюдо: миска албо миса Бер. Лекс. 8.

XVIII. Что ли сут покровци на стомъ блюдѣ? Пам. укр. м. IV, 21 (Яр. Рк.).

БЛЮДЦЕ, *рн. Здрібн. від «блюдо».*

XVIII. Блюдце сребрное Реєстръ Ризн. Соф. 11-б.

БЛЮЖНЕНЬЕ, БЛЮЗНЕНЬЕ, *рн. Чинність від блюзнити.*

XVI. Блюжненье тамъ было, не клятва Берест. соб. 322.—Хуленіе, поганбенье, блюзнене Зиз. Лекс. 109.

XVII. Іоанъ... мовилъ до всѣхъ, абы утекали от того блюзненя Крон. Боб. 253-б.—Анѣ в чистотѣ языка отповѣдѧт, але злореченіем, оуруганіем и блюзненіем Тит. 35 (Кн. о Вѣрѣ, 1620).—Помстится самъ (Богъ) блюзненя Ассvрійчиковъ Рук. Хрон. 124.

БЛЮЗНЕРСКО, *присл. Блюзнірсько, богозневажно.*

XVI. Се блюзнерско и богопротивно будетъ О єд. вѣрѣ, 686.

БЛЮЗНЕРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Блюзнѣрскый.**

XVII. Римскому епископови имя тоє блюзнерскоє оферовано естъ Копист. Пал. 672.

БЛЮЗНЕРСТВО, *рн. Див.* **Блюзнѣрство.**

XVI. Але вже теперъ выкиньте... злость, блюзънерство... з устъ вашихъ Антир. 947.

XVII. Блюзнерство естъ на святыхъ и на соборы, а не на арґумента Копист. Пал. 590.

БЛЮЗНЕРЦА, *рм. Див.* **Блюзнѣрца.**

XVI. Блюзнеръцы имени Божого Антир. 511.

XVII. Злодій и блюзнерца Касянъ выдалъ книжку Діар. Фил. 90.

БЛЮЗНИРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Блюзнѣрскый.**

XVII. На вкоренене такъ блюзнирскоє и чортовъскоє професии... школи якиесь одтворити... дрепустилисте Арх. ЮЗР. I, VI, 759 (1640).

БЛЮЗНИТЕЛЬ, *рм.* (пол. bluźniciel). *Див.* **Блюзнѣрца.**

XVII. Не были пастырами нашими... але блюзнители и зводители Вопр. 100.

XVIII. Дорозумѣваетежсѧ хрістіане звѣтки фарісеє повзѧли причину, же іиса блюзнителемъ называли Науки парох. 41.

БЛЮЗНИТИ, *дс.* (пол. bluźnić). *Зневажно казати проти Бога і святих річей; гудити, ганити, лаяти.*

XVI. Хулю, ганю, блюзню Зиз. Лекс. 109.—Противъ королю его милости... блюзнилъ Берест. соб. 204.

XVII. Хулю: ганю, блюзню Бер. Лекс. 188.—Сирійчики блюзнили Бога Ізраилского Рук. Хрон. 115.—А до того частокротъ створителя своего еси блюзнилъ и ближняго своего гордо отправовалъ Діал. о см. 270.—Много перед тымъ на Ха Ба нашего и на тую, котораа его родила, зле мовил и блюзнил тот нендзник Тр. постн. 660.—Єдинъ з оных разбойниковъ... блюзнив его (Іса) Єв. Реш. 43.—(Жидове) ха... блюзнили устами... самарянином... называли ib. 163-б.—Глѧнъ геретикъ в мѣстѣ Геліополю блюзнилъ Пречистую Дву Бцу, и не хотѣлъ шановати Гал. Н. н. 60.—Людскими способы и вымыслами доходити бозских рѣчій естъ блюзнити Кн. о Вѣрѣ, 172.—За што онъ на патріарху блюзнилъ Копист. Пал. 473.

XVIII. Перестанте простаки писмо блюзнити Клим. Вірші, 146.—Почнет еще блюзнити языком своимь мерзким на самого Сотворителѧ нбсного Пам. укр. м. IV, 294 (Рк. Тесл.).—Ты его (Бога) блюзниш, а я его хвалю ib. VI, 151.—Фарісеє... мовили между собою, же Хрстосъ блюзнитъ: сей хулу глаголетъ Науки парох. 41.

БЛЮЗНИТИСЯ, *дс. Занечищуватись, каляmись.*

XVII. И многіи пойдуть вслѣдъ ихъ нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ Копист. Пал. 315.

БЛЮЗНѢРСКЫЙ, *прикм. від «блюзнерца».*

XVII. Много людей звелъ (Невродъ) своєю мовою блюзнѣрскою на свою сторону Крон. Боб. 10-б.—Єдинъ нѣѧкийсь змежи противныхъ Сараценовъ конный, блюзнѣрскими словы Константинополь менуючи и црковъ простымъ назвискомъ Софію называючи, в еденъ ровъ з конемъ падши, здохъ Тр. постн. 667.

БЛЮЗНѢРСТВО, *рн.* (пол. bluźnierstwo). *Огуда, ганьба Бога і св. річей; образа релігії словом або чином.*

XVI. Хула, ганба, блюзнѣрство Зиз. Лекс. 109.—Иные бовѣм змышъляютъ выступокъ ереси, иные хулы, то ест блюзнѣрства Катех. 42.

XVII. Терпитъ отъ жидовъ блюзнѣрство Гал. Кл. Раз. I, 77.—Своим блюзнѣрством хотят бзкую хвалу твою затлумити Гал. М. Пр. (пр.) 1.—Гнѣвливого на блюзнѣръство и оубійство приводятъ (бѣсове) Транкв. Зерц. 8.—О шаленство! о великоє блюзнѣрство на Дха стаго Рад. Ог. 138.

XVIII. Блюзнѣрство єстъ слово зелживоє противо Бгу или стымъ Собр. Прип. 106.

БЛЮЗНѢРЦА, *рм.* (пол. bluźnierca). *Той, що блюзнить, ганить, гудить Бога або святощі.*

XVI. Хулникъ: блюзнѣрца Зиз. Лекс. 109.— Жидове, явныи блюзнѣрци маєстату Божого Апокр. 1194.

XVII. Хулникъ: вредяй и скверняй инаго славу, блюзнѣрца Бер. Лекс. 188.—Радуйся пщоло, котраа медъ выпущаешъ, а жаломъ блюзнѣрцовъ на Духа затинаєш Пер. Мат. 1, 2, 154 (1614).—Настанутъ часы лютыя, будутъ бовѣмъ чловѣкове самолюбцы... горды, блюзнѣрцы Копист. Пал. 315.—Пред свинѣ бовѣмъ, то єст пред єретики блюзнѣрцѣ, перел не метати Христосъ приказалъ Арх. ЮЗР. I, VIII, 240 (Кн. о Вѣрѣ).—Закон наш... таких блюзнѣрцовъ не приймаетъ Єв. Реш. 192-б.

XVIII. Єстъ много блюзнѣрцевъ на стую вѣру хрстову и на самого Сна Бжого Пам. укр. м. IV, 293 (Рк. Тесл.).

БЛЮЗНѢРЪ, *рм.* (пол. bluźnierz). *Див.* **Блюзнѣрца.**

XVII. Товаришъ Кальвиновъ (Мих. Сервет) єще горшій блюзнѣръ и образоборца, повсталъ Арх. ЮЗР. I, VIII, 69 (О обр.).

БЛЮСТИ, *дс. Стерегти.*

XIV. А города Луцьска блюсти ми ЮРГр. № 15 (1386).

XV. Тобѣ кнѧже головы своєѣ достоить блюсти Ип. 234 (1097).—А мнѣ великому князю Казимиру блюсти Псковитина, какъ и своєго литвина Ак. ЗР. I, 56 (1440).

БЛЮСТИСЯ, *дс. Стерегтися.*

XIV. Не блюдитесѧ ничего поидите ЮРГр. № 1 (1341).

XV. А ты блюдисѧ сего повелику Ип. 128 (1015).

БЛЮСТИТЕЛЬ, *рм.* (ц. сл.). *Хто стереже, пильнує.*

XVII. Исаакій Борисковичъ, смиренный Єпископъ православный, блюститель митрополіи Киевской рукою власною Гол. П. М. I, 399 (Зав. Бор. 1631).

БЛЮЩЪ, *рм. Росл.* Hedera.

XVII. Смілаксъ: блющъ Бер. Лекс. 311.

БЛЯКАВЗЪ, *рм.* (нім. Blockhaus). *Деревний будинок на оборону, тверджа з бльоків.*

XVIII. (Хмелницкій) казалъ блякавзивъ два висипати и на онихъ арматокъ двѣ заточити Літ. Вел. IV, 24.—Була збудована батарія зъ дубовъ, а на горѣ зъ землѣ виставленій блякавзъ ib. 250.—Турецкій блякавзъ 17 юля подкопали Кр. оп. Млр. 295.—Блякавзи яко гори Літ. Гр. 72. — На блякавзу зъ 3-хъ пушокъ ударено Діар. Хан. 58.

БЛЯНКЕТЪ, *рм.* (нім. Blankett). *Папір з видрукованою датою і прізвищем особи або фірми.*

XVIII. Листи откровение под блянкетом каждому возвратится повинни за удержание дванадцят рублей Стат. 32.—Врученни мнѣ листи... отпущенніе подъ єднимъ блянкетомъ, въ которомъ листовъ два Дн. Марк. I, 20.

БЛЯСКЪ, *рм.* (пол. blask). 1. *Ясність.*

XVII. Хс Ісе спситєлю нашъ, который єси, тоє веледѣпноє славы, днѧ нынешнего на Ѳаворѣ блѧскъ и промень... оказалъ Карп. Каз. 14.—Фениксъ оный натуралный около шии своєи маєт блѧскъ злата Рад. Ог. 213.

2. *Роскоши, виставність.*

XVII. Такъ помпы, богатства и чести сегосвѣтные нѣмъ на нихъ оударитъ блѧскъ противнаго щастѧ, поты трвают Рад. Він. 1339.

БЛЯТИКЪ, *рм. Здрібн. від «блятъ».*

XVIII. Купил блятикъ єденъ золота малярского Ризн. Соф. Кн. 121-б.

БЛЯТЪ, *рм.* (нім. Blatt) 1. *Річ пласка і тонка, плита.*

XVIII. Столяру... что здѣлал шесть блятовъ з рямами на иконы Ризн. Соф. Кн. 133-б.

2. *Плаский подовжний полумисок.*

XVIII. Мигдалы крѣпко втерти и на бляты положить, на сковородѣ ставить Разн. Марц. 240.

БЛЯХА, *рж.* (нім. Blatt). 1. *Тонкий метальовий плат.*

XVII. Од одливання блях на звонницу Арх. ЮЗР. I, XI, 353 (1612).—Еvангеліє писаноє посродку бляха срѣбная ib. I, X, 145 (1637).—Сщенникъ найвышшій старозаконный мѣлъ золотую блѧху, на которой вырыты были слова Гал. Кл. Раз. 109.—Прикладано блѧхи желѣзные роспаленые до боковъ стои великомчницы Варвары Рад. Ог. 671.—Ярославъ... вежи при церкви золотыми бляхами побилъ Крон. Соѳ. 38.—Далем єму (Проциковi) двѣ блясѣ срѣбра грошей Прот. Полт. С. I, 51-б (1688).—Зъ скринки тоє ночи зодравши бляху, взято Прот. спр. пот. 67.

XVIII. И євангелски бляхи робятъ (золотарі) Клим. Вірші, 37.—Добраѧ бляха отбуде Русѣна и Ляха Клим. Прип. 212.—Євгліє... в сребніе бляхи... оправноє Реєстръ Ризн. Соф. 10-б (1734).—Подъ престоломъ закріта золотими бляхами купина Пресвятой Дѣви Пелгр. Ип. Виш. 45.—До раки стителя Христова Михайла с лица придѣлана среброчеканая бляха, в ко-

торой вѣсу сребра фунтовъ 8 с наддачею РКПЛ, 16.

2. *Начиння з бляхи.*

XVIII. Класти ложкою на бляху разними фигурами Разн. Марц. 245.

3. *мн. Зброя.*

XV. Панцырь, шеломець, поручи, бляхы, барвица Ак. ЗР. I, 137 (1494).

БЛЯХМАЛЬ, *рм.* (нім. Blachmal). *Накладання золотими або срібними бляшками, емаля.*

XVIII. Ложка одна великая подъ бляхмаль позлоцѣстая Літ. Вел. IV, 113.

БЛЯХНѢРЪ, *рм.* (пол. blachnierz). *Бляхар.*

XVII. Ивана бляхнѣра... до монастира для побитя бляхою церкве мурованой Літ. Мг. м. 48 (1688).

БЛЯХОВНИКЪ, *рм.* (ст. пол. blachownik). *Бляхар.*

XVII. Бляховникови от поправы стибла и що одирали бляху, далем з. 3 Арх. ЮЗР. I, XI, 430 (1657).—Бляхувникови на роботу далем з. 10 ib. 449 (1657).

БЛЯХОВЫЙ, *прикм. від «бляха».*

XVI. (Взяли) так теж и збърою пана моего военную—бехтери, панцыри, зброи бляховые, шишаки Арх. ЮЗР. VIII, VI, 177 (1566).

XVIII. Бляховые шоры Дн. Хан. 505.

БЛЯЦКОВАНЬЕ, *рн. Огорожа.*

XVI. Тое бляцкованє также погнило Пам. КК. IV, II, 68 (1545).

БЛЯШАНЫЙ, *прикм. Зроблений з бляхи.*

XVIII. Єдинъ же отъ нихъ, началній, веземь прочетъ и подъписа нѣколико словь своєю рукою и давше ми печать бляшану поведоша мя въ ликь избранниххъ пелгримовъ Гр. Барск. I, 115.

БЛЯШКА, *рж. Здрібн. від «бляха».*

XVII. Хустка... рознымъ єдвабемъ и бляшкою вышитая Пам. КК. I, 122 (1627).—Євнгеліє напрестолное... з бляшкою мосендзовою Прот. Полт. С. II, 2-б (1675).

XVIII. Митра... з бляшками сребрнимы Реестръ Ризн. Соф. 4-б.

БЛЯШКОВЫЙ, *прикм. від «бляшка».*

XVIII. Нараквицѣ зеленіє злотоглавніє бляшковіє Реєстръ Ризн. Соф. 6-б (1734).—Сагайдакъ з рондомъ бляшковимъ зъ срѣбними пуклями Мат. Ист. ЮР. 86 (1744).

БЛЯШНЫЙ, *прикм. від «бляха», в бляхах.*

XVIII. Шоръ бляшних цуґъ купленъ в Глуховѣ Укр. ист. м. 37 (1748).

БО. *зл.* 1. *Тим що, тому що, з тої причини що.*

XV. Не ѣзди к нима, лоукавый бо пронырливыи дьяволъ Ип. 328 (1146).—Плакала на трехъ иконахъ стая Бца видѣвьши бо Мти Бия пагубу хотѧщюю быти надъ Новымъ городомъ ib. 561 (1173).—И оставили есмы воитко при сулимовѣ, бо воитек за другую половину дал м коп. ЮРГр. № 44 (1412).—Ты бы людемъ своимъ приказалъ, ажьбы въ нашой земьли звѣру не били... бо мы въ твою отчизну... не велимъ вступатися Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVI. Цѣлуй мя цѣлованіемъ оустъ своихъ, бо лѣпши оустъ перси твои надъ вино П. П. 49.

XVII. Ное... знайшолъ ласку пред Бгом, бо онъ толко сам... зосталъ... в боязни Бжои Крон. Боб. 7.—Наука хва... простою мовою повинна быт... проповѣданна... бо широкая и узловатая мова рѣдкий пожиток члку приносит Єв. Реш. 2-б.—Баторій казалъ козака Подкову стяти, бо посолъ Турецкій скаржилъ на него Літ. Льв. 234.—Король... не дойшовши, от горъ вернулся, бо зима надходила Літ. Сам. 180.

XVIII. Павлиха... одийшла, бо грошей у неи не принято Прот. Полт. С. II, 305-б (1701). Зъ нуждою ми било, же не взявъ якои свити албо кобеняка, бомь кошулю нѣнащо зопсовавь Гр. Барск. IV, 34.

2. *Справді, але ж.*

XV. Мы бо ту не пишемъ, не хотяще посрамити тя Ак. ЗР. I, 33 (1415).—Та бо (милостиня) покрывает грехи наша Чет. 1489, к. 19-б.

XVI. Видѣли бо єсмо звѣздоу его на всходѣ слнца Єв. Пер. (рк.) 23-б.

XVII. Хочу бо там ити Жит. Св. 101-б.—Имъ же бо судомъ судиши судится тобѣ Єв. Реш. 5.

3. *Що.*

XVII. Выстерѣгаймосѧ грѣховъ и длѧ того, бо за грѣхи караєтъ Бгъ Гал. Кл. Раз. 64.

БОБИЧНЫЙ, *прикм. Бобковий.*

XVIII. Бобичное листья уваривши Млр. дом. лѣч. 25.

БОБКА, *рж. Див.* **Бобокъ.**

XVIII. Взять кореня бобки зѣлля, оскромадить и добре покришить Млр. дом. лѣч. 3.

БОБКОВЫЙ, *прикм. від «бобокъ».*

XVII. Лаврус:.. бобковое дерево Бер. Лекс. 290.

БОБЛИЦЯ, *рж. Риба:* Rutilus rutilus L.

XIX. Рыбы:... сплотва, боблиця Дѣло о рыб. 4-б. (1804).

БОБОКЪ, *рм.* (пол. bobek). 1. *Росл. Лявр* Laurus; *бобкове листя; бобкові ягоди.*

XVII. Оть каменя бобковъ по полтора гроша (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).

XVIII. Бобки суть теплиє и мокриє, а силу имѣють такову: аще кто столкши з солю из

вином зогрѣеть и пить надще будеть, то ввесь окорм от сердца вигоняеть Млр. дом. лѣч. 57.—На корѣння разное яко то: гвоздики... перецъ, бобки... вишло денегъ 5 руб. Зап.Черн. Губ. Ст. Ком. 294 (1744).—Вонности:... кордымонія, бобки, азаръ Собр. Прип. 16.

2. *Лайно овече, козяче, мишаче, оленяче.*

XVIII. Порохъ курячого калу бобки албо кров сушеная всякого звѣра випить Млр. дом. лѣч. 2.

БОБРОВНИКЪ, *рм.* 1. *Урядник, що опікувався бобровими гонами.*

XV. А бобровникъ одинъ с конемъ и со псомъ, а дохода ему грошъ Ак. ЮЗР. I, 17 (1444).

XVI. А с тыхъ же людей подати: обѣстки идеть кузня меду, а бобровнику куниця да корчага меду Арх. ЮЗР. I, VI, 10 (1507).

2. *Ловець бобрів.*

XV. Туто гонити бобры бобровникомъ и великого князя и боярьскымъ Ак. ЗР. I, 69 (1453).

XVIII. Другий (посполитий) в бобровники вписался Оп. ст. Млр. I, 335 (1730).—Подсусѣдки козацкие... бобровники мало грунтовніе Рев. Черн. п. 90 (1734).

БОБРОВНИЦТВО, *рн. Боброві гони.*

XVI. Бобровництво Полоцькое Пам. КК. II, 528 (1537).

БОБРОВНЫЙ, *прикм. Див.* **Бобровый.**

XVIII. Бобровніе гони отнимати Стат. 60.

БОБРОВЩИНА, *рж. Оплать, податок за право ловити бобри.*

XVI. Бобровщины грошей пятьдесять широких Ак. ЮЗР. I, 229 (1589).

БОБРОВЫЙ, *прикм. від «бобръ».*

XV. И тоулы ихъ (слугъ владыки Перемышльскаго) бобровые раздра Ип. 794 (1242).—И з бобры з бобровыми гоны ЮРГр. № 84 (1451).

XVI. Островъ... с осетримы луками и из бобровими гоны Арх. ЮЗР. I, VI, 21 (1517).

XVIII. Бобровые гони Стат. 60.

БОБРЪ, *рм.* 1. *Звіря* Castor biber.

XV. Якоже рече приточникъ: боуесть домоу твоего скроушитьсѧ бобръ и волкъ и язвѣць снѣдѧтьсѧ Ип. 794 (1241).—Люди твои... по рѣкамъ бобры бьють Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVIII. Ввес подобный часъ зимный зле проминетъ: аж в весняный часъ бобромъ на ухо наженетъ Клим. Вірші, 144.—Бобрувъ два добули Хоз. Гетм. II, 188 (1706).—За убийство чорного бобра четире копи, за карого две копи Стат. 64.

2. *Боброва шкурка.*

XVI. Кожухъ куний, сукномъ чорнымъ фалюндышомъ крытый, съ петличками безъ бобра Арх. ЮЗР. I, I, 54 (1576).

XVIII. Бобровъ три добрихъ, видиръ добрихъ двѣ Быт. млр. обст. 354.

БОБЧАНЫЙ, *прикм. Бобковий.*

XVIII. Взять... двѣ мушкатние галки и толко ж бобчаного насѣня Млр. дом. лѣч. 2.

БОБЪ, *рм. Росл.* Faba.

XVII. Ты возми собѣ пшеницу... и бобъ Крон. Боб. 137.—Стый... куповалъ собѣ трохи гороху або бобу Жит. Св. 191-б.

XVIII. Бобу на порох спалит и пить Млр. дом. лѣч. 5.

БОБЫРЬ, *рм. Риба* Aerina tanaicensis.

XIX. Риби... менюкъ, бобырь Дѣло о рыб. 4-б (1804).

БОВВАНЪ, *рм. Див.* **Болванъ.**

XVII. Духъ злый, который в том бовванѣ мешкав Єв. Реш. 315.

БОВДУРЪ, *рм. Димарь; дурбас, йолоп.*

XVIII. Не рачъ теди впередъ Ваша Ханская Мосць мѣти (якъ приказують) поля за бовдуръ Літ. Вел. II, 380.—Не мѣй поля за бовдуръ и лѣса за дурня Клим. Прип. 235.

БОВТЪ, *рм. Рибальський дручок наганяти рибу до сітей.*

XVIII. Бугриновци... напали и челядника моего бити остми и бовтами... Ѳед. Лис. 47.

БОВѢМЪ, *зл.* (пол. bowiem). *Бо, для того що.*

XVII. Не естъ бовѣмъ то ровная речь будувати моцную стѣну и душу Копист. Пал. 368.—В день бовѣм гнѣву... од вѣчного затраченя вызволит его (члка) гдь Єв. Реш. 11-б.—О всѣхъ бовѣм то обще речено Дм. Рост. 24.—Якъ палацъ дшу свою цнотами оббивши годная бовѣмъ естъ абы того (Збавителя) почтити Бер. Вірші, 67.

XVIII. Хто бовѣмъ хоч малое церкви учинит зло: постыгнет великое за тое его зло Клим. Вірші, 22.

БОГАДЕЛЬНЯ, *рж. Шпиталь.*

XVI. Валирияна, бивши и мордовавши, во богадельню въ ланцугъ казали посадити Кул. Мат. I, 59 (1592).

БОГАРАДНО, *присл.* (Бога+ради). *Дурно, без грошій, за-так-грошій, даремно.*

XVI. Душу вписати въ поминникъ св. Николы безъ каждоѣ даты, богарадно Ак. ЗР. II, 124 (1518).

БОГАСТВО, *рн. Див.* **Богацтво.**

XV. Изѧславъ... хотѧ створити вышии сего манастырѧ надѣясѧ бгаствѣ, мнозии бо манастыри от црь и от бояръ и от богаства поставлени Ип. 147 (1051).

БОГАТЕСТВО, *рн. Див.* **Богацтво.**
XVII. Сие богатество над злато любѣте Вірші праздн. 86.
БОГАТИРСКЫЙ, *прикм. від «богатирь».*
XVIII. Богатирскіє дѣянія Вел. Сказ. 2.—Суть же и инних лѣпотнихь полать богатирскихъ много Гр. Барск. I, 259.
БОГАТИРЪ, *рм. Див.* **Богатырь.**
XVIII. (а). Который по ономъ великомъ богатиру Жолковскомъ рейментъ себе отданій мѣлъ Літ. Вел. IV, 200.
XVIII. (б). Что же будеть, когда рекуть намъ такъ, якоже оному богатиревѣ, которій в огнѣ пекелномъ будучи просилъ Авраама о каплю воды Сѣмя Сл. Бож. 22.
БОГАТИТИ, *дс. Робити богатим, убогачувати.*
XV. Ты всемощенъ еси оубожа и богатѧ Ип. 554 (1172).
XVI. Мѣсто богатити Ак. ЮЗР. II, 173 (1571).—Господь убожит и богатит Катех. 15.
XVII. Богачу: богатымъ чиню Бер. Лекс. 246.—Тоє богатить душу нашу въ дѣла добрыи Транкв. П. Мн. 112.—Язонъ Грековъ богатилъ през воду Тит. 304 (Εὐχαριστ. 1632).—Єдинъ бовѣм єсть и самъ Бгъ, который оубожит и богатитъ Єв. Калл. 99.
БОГАТИТИСЯ, *дс. Богатіти, ставати богатим.*
XVII. Поганцѣ... з поту и крви ближних своих богатѧтся Єв. Вил. 36.—Єпископы убогихъ грошми богатѧтся Рук. Хрон. 369.— Ато леда шевлюга, леда жидъ богатится Літ. Сам. 5.—Хотѧщіи богатитисѧ впадають в сѣти діаволскіє Домецк. 9.
XVIII. Въ добріи оучинки и цноти человѣкъ богатитисѧ маєтъ Науки парох. 145.
БОГАТНО, *присл. В великій лічбі, кількости.*
XVI. Богатно насыщаєтеся Арх. ЮЗР. I, Х, 82 (1592).
XVII. Богатно: обфите Бер. Лекс. 9.—Твою же ми любовь низпосли богатно Вірші праздн. 82.—Бжскій свѣтъ... просвещаєтъ ю (церкву) богатно, и не отемлетъ сіанiѧ своего от неи Транкв. Зерц. 55.
БОГАТО, *присл.* 1. *Присл. від «богатый».*
XVII. Ахиллес... приѣхалъ з товаришом своим... прибрано и богато Крон. Боб. 82.
XVIII. Кони богато убиранные Кр. оп. Млр. 222.—Люди статечніє богато ходять Пелгр. Ип. Виш. 6.
2. *Не мало, дуже.*
XVIII. А ни позваляй такъ богато губѣ, щобъ тилко мѣла привести ко згубѣ Укр.-Р. Арх. X, 426.
3. *Довго, довгий час.*
XVIII. Не можно стояти. (на горѣ). богато: когда вѣтрено, то скинет человѣка Пелгр. Ип. Виш. 56.—Отъ тихъ хмаръ и туману, якъ богато стоитъ, то заражаются люде ib.—О, що ти такъ богато пророкуеш! Сл. о збур. п. 152.
БОГАТОДАРОВНЫЙ, *прикм. Щедрий, гойний.*
XVII. Богатодаровный: щодробливый, оквитый Бер. Лекс. 245.
БОГАТОЗЛОТОГЛАВНЫЙ, *прикм. З коштовного злотоглаву.*
XVIII. Нараквицѣ богатозлотоглавніє Реєстръ Ризн. Соф. 6.
БОГАТСТВО, *рн. Див.* **Богацтво.**
XVI. Не симъ... погибающымъ богатствомъ кипя... но живыми чюдесы Христовыми обогатися О єд. вѣрѣ, 608.
XVII. Люди... познают, же их... богатство и слава порожня и надаремная была Єв. Реш. 14-б.—Откинже збират богатствъ, а милуй учтивую худобу О осми пом. 127.
XVIII. Мался оу богатствѣ добре Пам. укр. м. I, 264 (Рк. Тесл.).—Взяттє Збаража зъ богатствами шляхетскими Вел. Сказ. 5.
БОГАТУРЪ, *рм. Див.* **Багатырь.**
XV. Себѣдѧй богатоуръ и Боуроунъдаии багатырь Ип. 785 (1240).
БОГАТЦТВО, *рн. Див.* **Богацтво.**
XVII. Гдѣ Бгъ речий наших богатцвъ... ничого не потребуетъ Кн. Рож. 111-б.
БОГАТЪ, БОГАТЫЙ, *прикм.* 1. *Що має богацтва, заможний, грошовитий, маєтний, достатній.*
XVII. Ото на свѣт к нам прійдет Пан богатый з неба, народитсѧ з оубогой двци, такъ треба Гал. Н. н. 2.—Богач и найбогатший... всѣ... пред лицем хрствым станутъ Єв. Реш. 14.—Были... люде велми бгатые Крон. Боб. 211-б.
XVIII. Хто богат, той всѣмъ брать Клим. Вірші, 62.
2. *Засібний, що має багато чого.*
XVII. Бгъ сый богатъ въ милости Транкв. Зерц. 1.—Хс... єст сыном отца нбсного, добрый, богатый во всем Жит. Св. 149-б.—Члкъ одинъ был богатый в речи земныи Жив. Св. 109.—Іовъ... былъ богатий барзо в злото, сребро, въ челяд Крон. Боб. 36.
XVIII. Нехай будет и во мнѣ дхъ такій богатый, якій єст оу тобѣ Пам. укр. м. I, 302 (Рк. Тесл.).—Домы ихъ богатіи на злото и сребро ib. IV, 289 (Свідз. 3б.).—Вси богати въ сребро и ина имѣнія Гр. Барск. II, 169.
БОГАТЫРЪ, *рм.* 1. *Див.* **Багатырь.**

XVII. Породила жена Маноева в старости... Сампсона..., же мѣлъ быти мужнымъ кавалієромъ и богатыромъ великимъ Рад. Ог. 742.

XVIII. Великій богатиръ Жолковскій Літ. Вел. IV, 200.

2. *Багатий чоловік.*

XVII. Ты богатыровъ зъ богатества обыдрала Транкв. П. Мн. 150.—Погоржали тыми класами богатырѣ сего свѣта Рад. Ог. 34.

БОГАТѢТИ, *дс. Ставати багатим.*

XVII. Моим власним добром богатѣет Рудяпъка Прот. Полт. С. II, 119-б (1682).

XVIII. Одны богатѣютъ люде правдовъ... а другыи кривдовъ Поуч. Няг. 175.— А тимъ самимъ не собѣ, але въ Бгу жебысмо богатѣли Науки парох. 103.

БОГАЦТВО, *рн. Заміжність, маєтність, дістаток; скарби.*

XVII. Богатыи люде маммону, богацтва свои за Бга мают Гал. Кл. Раз. 34.—Добротливость єго (Бога), же єст з натуры узычаючаяся, яко истност богацтва своєго Крон. Боб. 1.

БОГАЧОВЫЙ, *прикм. від «богачъ».*

XVI. Жебысь и зъ Лазаромъ своимъ... не досталесься на богачовомъ местце Отп. И. П. кл. Остр. 1047.

БОГАЧЪ, *рм. Багатий чоловік.*

XVI. Гдѣ... трапить всѣх праведников, а богачом додаєт добръ, додаєтъ маєтностій Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 46.

XVII. Чему не потратите тыхъ богачовъ Крон. Боб. 215.

XVIII. Богачъ царство может куповати Клим. Вірші, 45.—(Лазарь) оному надъ нимъ немилосердному богачови зла не жичивъ Науки парох. 89.

БОГДАЙ. *Див.* **Бодай.**

XVI. Богдайже и тыє твоє судьи... таковую жъ заплату... взяли Антир. 873.

XVII. Богдай же тобѣ дядко наш бороду врѣзав принамнѣй то било Прот. Полт. С. II, 186 (1689).

XVIII. Але богдай такой науки не зазнати Укр.-Р. Арх. IX, 72.

БОГИНЯ, *рж. Мітольоґічне бозтво жіночої стати.*

XV. Елини бо имѣяхуть ю яко богиню великоу (ехидну) Чет. 1489, к. 6-б.

XVII. Греки... мудрости мѣли богиню Мѣнерву, мысливства Діанну, збожа Цереру Гал. Кл. Раз. 91.

БОГМЕ, *присл. Справді, до правди, авжеж.*

XVIII. Другий мовит, богме, буду исти, аж роспережуся Укр. Р. Арх. IX, 53.—Нарайте ми, панове, купця, богме и тане продамъ (сермягу) ib. 72.—Богме не втерплю, але я вам го вкажу Вірші Вскр. 256.—Богме-сь чоловік хороши Гават. 9.—Богме я буду служити коли так схочеш варити ib. 29.

БОГМИТИСЯ, *дс. Казати «бог-ме», присягатися, клястися.*

XVII. Рочус ѧ:... богъмюс ѧ, далибогаюс ѧ, присѧгаю Бер. Лекс. 140.

БОГОБЛАГАТЕЛНЫЙ, *прикм. Що благає до бога.*

XVII. Которая... бгоблагателная книга... по ґрецку названа єсть литургіаріонъ Пр. Жел. 3-б.

БОГОБОЙНЕ,-Ѣ, *присл. від «богобойный».*

XVI. Пани Борколабовая... побожне, богобойне, зъ великимъ набоженствомъ принявши святыя тайны, душу свою Господу Богу предала Кул. Мат. I, 63 (1594). — Михайло Рагоза... заховуючися съ вами богобойнѣ для порядку въ церкви Божой посылалъ сослужителей своихъ до вас вшелякихъ справъ вашихъ духовныхъ доглядати Ак. ЗР. IV, 240 (1600).

XVII. Богобойне, чистотне, стобливе и справедливе жилъ Тит. 165 (Копист. 1625).—Вѣкъ свой богобойне изнурили Ак. ЮЗР. II, 215 (И. Виш.).

БОГОБОЙНОСТЬ, *рж. Боязнь, страх перед Богом.*

XVI. Благочестіє; богобойность, побожность, набоженство Зиз. Лекс. 95.

XVII. Благочестіє: богобойность, побожность, доброє о Богу розумѣньє и доброє єго хвалене Бер. Лекс. 7.

БОГОБОЙНЫЙ, *прикм. Що Бога боїться, побожний; святобливий.*

XV. Бѣ же кнѧзь моудръ и рѣченъ языкомъ и бгобоинъ и чстнъ в землѧхъ Ип. 656 (1187).

XVI. Всѣ братья... обрали згодне человѣка побожного, богобойного Арх. ЮЗР. I, 1, 62 (1576).—Привилей... на выхованье священниковъ богобойныхъ и всихъ слугъ ib. I, VI, 104 (1594).

XVII. И богобойному священникови жона не зашкодить Вопр. 87.—Одна... римлянка набожная и бгобойная Жив. Св. 190.—Богобойный учинокъ Рук. Хрон. 396.

XVIII. (Царъ) блгочестівый и бгобойный Пам. укр. м. IV, 297 (Рк. Тесл.).

БОГОБОРЦА, *рм. Що повстає проти Бога.*

XVII. А прото обачайте богоборцы бжственнои волѣ єго (ха) произволеніє Кн. о вѣрѣ, 71.

БОГОБОЯЗНИВЫЙ, БОГОБОЯЗНЫЙ, *прикм. Що живе в боязні божій.*

XV. Кнѧзю же Всеволодоу блговѣрноу ї богобоязнивоу Ип. 605 (1177).

XVI. Члкь тоть то быль справедливый и бгобоязнивый Єв. Пер. 29.

XVII. Не поддали свесченика богобоязного Арх. ЮЗР. I, VI, 609 (1630).

XVIII. Обоє были бгобоязныи и добрыи Пам. укр. м. I, 330 (Рк. Тесл.).

БОГОБОЯЧИЙ, *прикм. Богобійний, богобоязний.*

XVII. Іоан... кохался барзо... в... богобоячих справах Єв. Реш. 222-б. — Богобоячій кроль Рук. Хрон. 90.—Симеонъ... былъ справедливый и бгобоящий сщеникъ Крон. Боб. 188.

БОГОВАТИ, *дс. Бути за бога.*

XVIII. Нехай еще Поръ тотъ инъдійскій богъ богуе, потеръпѣмъ єму мало Ал. Тиш. 60.

БОГОВГОДНО, *присл. Догоджаючи Богові.*

XV. Даи намъ бговгодно жити Чет. 1489, к. 19-б.

БОГОВИДЕЦЪ, *рм. Що бачив Бога.*

XVII. Обачилъ бовѣмъ великій вѣрою Бговидецъ Моѵсей теплаго в вѣрѣ слову самовидца Петра Карп. Каз. Аг.—Боговидецъ Моѵсей чотырдесѧт дній пóстивши, законъ взѧлъ Єв. Калл. 65.

БОГОВИДНЕ, *присл. Видно Богові.*

XVI. Толко то, што боговидне отъ священыхъ словесъ изъяснено О єд. вѣрѣ, 684.

БОГОГЛАСНЫЙ, *прикм. Що повідає про Бога.*

XVIII. Стый євглисть, бгогласный Лука Пам. укр. м. II, 124 (Рк. Тесл.).

БОГОДАННЫЙ, *прикм. Даний від Бога.*

XVII. За насъ гришныхъ и за богоданъные потомъки наши Господа Бога... просити Арх. ЮЗР. I, VI, 407 (1611).

XVIII. То ест поселъ до тебе от сна твоєго а от брата моєго бгоданного Александра Ал. Тиш. 98.

БОГОДУХНОВЕННЫЙ, *пр?км.*(ц. сл.).*Натхненний від Бога.*

XVII. Кто оком внутрнымъ розуму Бгодухновенного оной (книгѣ) приглядится, смакъ щасливости нбснои... почуєтъ Тр. Цв. В.

XVIII. Училъ и нынѣ учитъ богодухновенымъ писаніемъ Моисей и Михаилъ: «Ниже брыєте брадъ вашихъ» Ієр. Мих. 243—4.

БОГОЗАБЫТНЫЙ, *прикм. Хто забув на Бога.*

XVII. Єсли засто з наважденіѧ діаволѧ же або на чары бгозабытный хрстіанинъ, або длѧ козній своихъ невѣрный оукрадъ отлучитисѧ имат от служеніѧ... іерей Шумл. Зерц. 48.

БОГОЛЮБЕЗНЫЙ, *прикм. Див.* **Боголюбный.**

XIV. При боголюбезномъ калисти єпспи холмъскомъ и белъзскомъ ЮРГр. № 11 (1376).

БОГОЛЮБЕЦЪ, *рм. Що любить Бога.*

XVI. Роздѣлити бголюбцовъ от свѣтолюбцовъ, славолюбныхъ от покорных веселитбосѧ Гъ о таковом раздвоеніи разлученіа Отп. кл. Остр. И. П. 25 (стдр.).

XVII. Өеофілъ: Бгоприатный або бжій друг или бголюбец Бер. Лекс. 279.

БОГОЛЮБИВЫЙ, *прикм. Боголюбний.*

XV. Боголюбивому кнѧзю Ярославу Ип. 143-4 (1051).

БОГОЛЮБНЫЙ, *прикм.* 1. *Що любить Бога.* 2. *Любий Богові.*

XV. Дѣла боголюбна Ип. (ХП), 713 (1200).

БОГОМАЗКЫЙ, *прикм. Що тичиться до богомаза, що зробив богомаз.*

XVIII. Богомазкіе чуд образки не маютъ Клим. Вірші, 106.

БОГОМАЗСТВО, *рн. Ремество богомаза.*

XVIII. І до сых богомазства часъ не скореняютъ, бо многіе глупаки в науку ставаютъ Клим. Вірші, 107.

БОГОМАЗЪ, *рм. Маляр, що погано малює св. образи, невмілий іконописець.*

XVIII. Имѧ им богомазы, же малярства не дойшли Клим. Вірші, 106.

БОГОМАТЕРНЫЙ, *прикм. від «Богомати».*

XVII. Наука християнская... въ кождую неделю и празники... Вогоматерныя Єв. Реш. 1.

XVIII. Реєстръ всѣхъ сосудовъ и всяких утварій, обрѣтающихся во стои великой Бгоматерной церкви Печерской РКПЛ, 11.

БОГОМАТИ, *ржс. Мати Божа, богородиця.*

XIV. К црквы бжои пречтои бгомтри на богомоле ЮРГр. № 11 (1376).

БОГОМЕРЗЕНЫЙ, БОГОМЕРЗКЫЙ, *прикм. Мерзений, бридкий Богові.*

XVII. Богомерзеная молитва Рук. Хрон. 375.—Члкъ... на гнѣв господа бога... подвизаєт... учинками богомерзкими Єв. Реш. 5-б.—Выпроважаєт... оного (чоловѣка) діяволъ... на горшеє и богомерзѣйшеє мешканъє ib. 9.

XVIII. О богомерзкихъ бабахъ шепотницахъ Клим. Вірші, 70.

БОГОМИРНЫЙ, *прикм. В Бозі спокійний.*

XV. Богомирная словеса Ип. 713 (1200).

БОГОМОЛЕЦЪ,-ЛЦА, *рм. Що молиться до Бога.*

XV. Прысылалъ до насъ богомолецъ нашъ архимандрытъ Печерский Арх. ЮЗР. I, I, 1 (1481).

XVI. Жеби он (свещенникъ) богомолцем вашей милости был Arch. Sang. VII, 7 (1554).

XVII. Оны, яко богомолцы наши, уставичне

маютъ за насъ и потомки наши Господа Бога просити о здоровю и спасенію нашому Літ. Густ. м. 51 (1619).—Богомолца братолюбиа вашего Іовъ Борецкій Гол. П. М. І, 275 (1625). —Дивуємося тобѣ наивышший архиерею пане а бгомолцо нш҃ъ Крон. Боб. 214.

XVIII. Дховныхъ отцевъ своихъ и бгомолцевъ не слухаєте Пам. укр. м. IV, 450 (Рк. Н. Д.).

БОГОМОЛЬЕ, *рн. Моління до Бога.*

XIV. Придали єсмо к цркви бжои пречстои бгомтри на бгомоле вечистоє села стрижово, слепче, космово ЮРГр. № 11 (1376).

БОГОМОЛЬСТВО, *рн. Моління до Бога, набоженство.*

XVI. Якобы... и богомольство за насъ господаря со всякою учтивостю отправовано было Ак. ЗР. IV, 11 (1588).

БОГОМУДРЫЙ, *прикм. Що знається на божих речах.*

XV. Малоє небо богомудраго—душа Ип. 713 (1200).

БОГОМЫСЛЕНЫЙ, *прикм. Затоплений мислю в Бозі.*

XVI. Передо мною (поставилися) очевисто богомысленыє отецъ Григорей Лозовицкий, протопопа Арх. ЮЗР. I, VI, 208 (1598).

БОГОМЫСЛЕЦЪ, *рм. Що мислить за Бога.*

XVII. Скитникъ: Подвижникъ, страдалец, богомислецъ Бер. Лекс. 147.

БОГОМЫСЛНОСТЬ, *рж.*(пол. bogomyślność). *Затоплення мислю в Бозі, споглядання Бога.*

XVII. Богомыслности мѣсце, скитъ Синон. сл. р. 7.—Богомыслности и повинностей своихъ не прерывали Пам. КК. I, 41 (1624).—Іоанъ... на богомислности час бавилъ Єв. Реш. 233-б.— На горахъ богомыслности душу мою постизаютъ Транкв. П. Мн. 22.—Келию мою новую въ монастыри женскомъ Михайловскомъ для богомыслности и уединеня зо всѣмъ на все даю и отказую Гол. П. М. I, 397 (1631).— Ку Богу мысль свою и розум подвышивши, и часъ вѣсь на млтвахъ и бгомысльности забавивши... бѣсовскіи войны помочу Бзкою дощаду звѣтѧжаєтъ Тр. постн. 395.—Травлю часу болшъ на Бгомыслности, на млтвѣ Рад. Ог. 282.—Богомысльность въ поднесеню мысли ко Богу Дм. Рост. 17.

XVIII. Во богомыслности присноопребывающий Клим. Вірші, 204.—Словомъ и прикладомъ побожным много дшъ позыскала на досконалшую бгомысльность Пам. укр. м. III, 47 (Перем. Пр.).

БОГОМЫСЛНЫЙ, *прикм.* (пол. bogomyślny). *Див.* **Богомысленый.**

XVII. Марія провадила живот Бгомысл'ный, завше о Богу мыслила Гал. Кл. Раз. 243.— Паукъ значить людей богомыслныхъ, которыи мыслятъ о речахъ небесныхъ Бозскихъ Гал. Каз. 16.

БОГОНОСНЫЙ, *прикм. Що в серці своїм носить Бога.*

XV. И от всѣх мчнкъ и прпбных и бгоносных отцъ антоніа и ѳеодсіа печерьскых ЮРГр. № 83 (1446).

XVII. И противъ всимъ светымъ богоноснымъ отцемъ церкви Восточноє Гарм. 181.

БОГОНЬКО, *рм. Здрібн. від «богъ».*

XVIII. Вашъ (католицький) то, а не нашъ богонько слабый єсть, бо часто погрѣбаєте папежа, а нашъ толко єдинъ кратъ бѣ погребенъ Іер. Мих. 280.

БОГООТЕЦЬ, *рм. Возький предок.*

XV. Бгооць Двдъ веселия исполнисѧ, скаkáше играя Ип. 656 (1187).

БОГОПРИЄМЕЦЬ, *рм.* (ц.сл.) *Назва св. Симеона, що прийняв Христа на руки.*

XVIII. Слово и пророцтво Семиона старушка Богопріємца Пам. укр. м. II, 135 (Рк. Тесл.).

БОГОПРИЯТНЫЙ, *прикм. Приятний Богові.*

XV. (Богъ) вдохноувъ мысль благоу во богоприятноє серце великомоу кнзю Рюрикови Ип. 708 (1199).

XVIII. (Іс Хс) пошовъ на нбса со плотію бгоприятною Пам. укр. м. II, 331 (Унѓв. Рк.).

БОГОРОДИТЕЛКА, *рж. Богородиця, Бога родителька.*

XVII. Мои ласкаве панове, братство честнаго храма Успенія Пречистыя Владичицы нашея Богородителки Гол. П. М. I, 158 (1601).

БОГОРОДИЦА, *рж. Бога родителька.*

XIV. Помолилсѧ єсмь боу і стоі бци ЮРГр. № 17 (1386).

XV. Похвалиста Ба и стую Бцю Ип. 369 (1148).

XVI. Игорь ѣдетъ по Боричеву къ святѣй Богородици Пирогощей Сл. о п. Иг. 45.

БОГОРОДИЧИНЪ, *прикм. Що до Богородиці належить.*

XVI. В тръжествіахъ влдчнихъ и бгородичиных Єв. Пер. 443 (рк.).

XVII. А не толко Хвы и Бгородичины образы чинѧтъ чуда, але и стыхъ О обр. 29.

XVIII. Иконы Бгородичины такую маютъ имѣти честь, якую маєтъ Бца Мрія Собр. Прип. 101.

БОГОРОДИЧНИКЪ, *рм. Збірник служеб Пр. Богородиці.*

XVI. Шестоденецъ и охтаикъ, псалтыръ, полуставецъ и уставъ, прелогъ, требникъ, богородичникъ, минея июневая Арх. ЮЗР. I, I, 183 (1583).

БОГОРОДИЧНЫЙ, *прикм. Що стосується до Богородиці, на честь Богородиці.*

XVII. Праздникъ Бгородиченъ Гал. Н. н. к. Вг.

XVIII. Свѧта господскіе и Бгородичніе и нарочитих стихъ Пам. укр. м. IV, 149 (Яр. Рк.).

БОГОСАДНЫЙ, *прикм. Що Біг садив.*

XVII. Так пристоитъ речи, отросли Бгосадныѧ Кн. о Вѣрѣ, 94.

БОГОСЛОВЕЦ(Ь), БОГОСЛОВЦЯ, *рм. Що оповідає слово боже.*

XV. На памѧть стго Ивана Богословьца Ип. 552 (1172).

XVII. Сталасѧ свѣтлость наперъвѣй разоумнаѧ: бытность агглъскаѧ, яко о томъ згодне всѣ бгословци повѣдаютъ Транкв. Зерц. 1.

XVIII. Стыи и фѣліозофове и теолоґове и бгословци Пам. укр. м. IV, 308 (Рк. Тесл.).—Пишутъ бгословъци, ижъ то оттоль оустанутъ блискавицѣ великіе Ал. Тип. 91.

БОГОСЛОВИТИ, *дс. Повідати про Бога і божі річи.*

XVII. А блженый Ѳеодоритъ по томъ зъедноченю медосолодкими бгословит словы Кн. о Вѣрѣ, 127.

БОГОСЛОВІЯ *рж.*-**ВЬЕ,** *рн. Наука про Бога і бозькі річи, теольоґія.*

XV. Иванъ... исписалъ бгословье Чет. 1489, к. 41.

XVII. Хочемъ... в самое съкровище тайнественнои Бгословіи вънити Транк. Зерц. Ав.—А тыми двѣма мѣстцами Бгословіи своеи згажаетьсѧ стый Дамаскин з стым Григоріем Бгословом Кн. о Вѣрѣ, 147.

XVIII. Описуетъ... во своей тайной бгословіи в книзѣ Вовлейотеци Пам. укр. м. IV, 319 (Рк. Тесл.).

БОГОСЛОВСКЫЙ, *прикм. Що має в собі науку бозьких річей, теольоґічний.*

XVIII. Цноты суть двоякіи, Бгословскіи и моралныи... Цнотъ бгословскихъ есть три: Вѣра, Надежда, Любовъ Собр. Прип. 118.

БОГОСЛОВЦА, *рм. Див.* **Богословецъ.**

XVII. О діаволах, же сут на повѣтру Бгословцы повѣдают О обр. 126.

БОГОСЛОВЪ, *рм. Див.* **Богословецъ.**

XVII. А было то (слово) в писмѣ стом и оуживали его Бгословове Кн. о Вѣрѣ, 10.

БОГОСТУДНЫЙ, *прикм. Богопротивний.*

XV. Бьющимсѧ крѣпко с богостоудными тыми Агарѧны Ип. 667 (1190).

БОГОТКАННЫЙ, *прикм. Що Біг ткав.*

XVIII. Опало от них (Адама и Евві) боготканное одѣня Пам. укр. м. II, 176 (Рк. Тесл.).

БОГОУБІЙЦА, *рм. Забійця Бога.*

XVII. Тиснулась се (Бца) презъ въоруженную оныхъ бгоубиецъ зкграю Карп. Каз. 34.

БОГОУТѢШНЫЙ, *прикм. Утішний Богові.*

XVII. Ради промышленія... о богоутишномъ житіи всего христіанства... въ мирѣ... да пребываетъ Крон. Боб. 317—318 (др.).

БОГОХВАЛНЫЙ, *прикм. Що хвалить Бога.*

XV. С писньми богохвалными положиша его Ип. 593 (1175).

XVII. Уста богохвалные Ак. ЮЗР. II, 215 (И. Виш.).

БОГОХВАЛЦА, *рм. Той, що Бога хвалить.*

XVII. Благоговѣйство вышнихъ богохвалцовъ Дм. Рост. 13.

БОГОЦѢННЫЙ, *прикм. Що бозької ціни.*

XVII. Пред дверми богоцѣнными того олтара стоитъ тисъ здалека принесеный Крон. Соѳ. 284.

БОГОЧТЕЦЪ, *рм. Той, що шанує Бога.*

XVII. Хто бгочтец есть и волю его творит Жит. Св. 499-б.—Аще кто богочтец ест, сего бог послушает Єв. Реш. 411-б.

БОГОЯВЛЕНЕЦЬ, *рм. Член Богоявленського брацтва.*

XVII. Панове богоявленцѣ року 1647, недѣли второи великого поста оддали долгу церкви з. 50 Арх. ЮЗР. I, XI, 696.

БОГОЯВЛЕНСКЫЙ, *прикм. від «Богоявлѣнье».*

XVIII. I на Богоявленский праздникъ Клим. Вірші, 118.

БОГОЯВЛѢНЬЕ, *рн. Свято 6 січня, Водохрищі.*

XVII. Рождество Хво, Богоявлѣня, Василия великаго и Срѣтѣня Интерм. 83.

БОГЪ, *рм. Найвища істота, створитель світа і всього, що в нім.*

XV. А кто сѧ оуступит, тотъ оувѣдаеть сѧ со мною перед богомъ ЮРГр. № 79 (1443).—Єсли то здержу, Боже помози ми, а если не здержу, побій ме Богъ въ души и въ тѣлѣ Ак. ЮЗР. II, 110 (1480).

XVI. Дайте жь што есть цесарево цесареви, а што есть бжіе... бви Єв. Пер. 68.

XVII. Погане в Рымѣ збудовали божницу Янусовѣ богови своему фалшивому Гал. Н. н. 3.—Купало, которого урожаю быти бога розумѣли Жит. Св. 530.

XVII. З Богомъ не з хлопцемъ жартовати Клим. Вірші, 21.—Верещите голоснѣ, подобно ваш буг спитъ Єв. Реш. 337-б (1710).

Про Богъ, *на Бога, для Бога, на милість божу, ратуйте.*

XVII. Про Богъ! церковъ горить Літ. Сам. 43.

БОДАЙ, *част. Дай Боже, щоб.*

XVI. А бодай бы не была толко послѣдн҃ѧ (згода) горша первых Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 57.

XVII. Бодай бым ниґды на той не седѣлъ столици ꙃды црковъ зневолена Крон. Боб. 352.— Бодай мене живого черви изъзѣли Прот. Полт. С. I, 74 (1689).

XVIII. Бодай… насъ живых земля пожерла Клим. Вірші, 10.—О бодай же в кузнѣ був коли змерзъ у руки Довг. 91.— Бодай того Богъ з душею розлучивъ, хто насъ розлучаетъ Марк. IV, 224 (Лист Маз. до Коч.).

БОДАКЪ, *рм. Росл.* Xantium spinosum Лекс. 4.

БОДАЧЬЕ, *рн. Збірне від «бодакъ».*

XVI. (Клеветники) збирают от бодачѧ фѣги Пам. укр. м. V, 223 (1599).

БОДЕЙ, *част. Див.* **Бодай.**

XVI. Бодей естли што врядники и подданые мои будут вчинили, то гды-то вчинили боронечи кгрунту моего Ж. Курб. I, 5 (1566).

БОДЕЦЬ, *рм.* (пол. bodziec). *Колючка.*

XVII. Бодци той короны въ тѣлѣ своемъ завжды чути маетъ Копист. Пал. 825.—Припадки и шкоды, якъ бодецъ якій острый приходѧть от Бга на люди Єв. Вил. II, 29.—(Небезпеченства) суть якобы бодцемъ якимъ остро колючим и лѣнивых з недбалства порушаютъ Єв. Калл. 437.

БОДЛИВЫЙ, *прикм. Що боде, що коле, що любить колоти.*

XVII. Бодливый: колючий Бер. Лекс. 9.

БОДНАРСКЫЙ, *прикм. Бондарський.*

XVII. Хищникъ: начинье боднарское, гакъ котрымъ обручѣ заводѧтъ на фасы Бер. Лекс. 185.

БОДНАРЪ, *рм. Див.* **Бондаръ.**

XVIII. Трох хлоповъ ремесниковъ боднаровъ …посекли Арх. ЮЗР. III, IV, 350 (1749).

БОДНЯ, *рж. Дерев'яна діжа чи бочка з замиканим віком.*

XVI. Показовалъ намъ скрынку и боднюю розбитую и полупаную Кн. Гродск. Луцк. 15 (1564).—А з бодни взято: плахот две, сорочок пят, полотна локот тридцать ib.—Взято боднюю з бѣлымъ платемъ (плахти, сорочки, полотно і ин.) ib. 42.—Тые вси (листы), одни въ скрини а другие въ бодни… зостали Арх. ЮЗР. I, I, 26 (1570).

XVII. У еи (Лѣсковои) боднѣ… витрусили Фиринчика убраня портное Прот. Полт. С. I, 212 (1699).

XVIII. Якъ бодня порожня, то нихто не загляне Діал. Прозба, 412.

БОДРЕЛИВЫЙ, *прикм. Жвавий, ручий.*

XVII. Въспоминаніе онои блаженнои жизни приводитъ грѣшныхъ на покаѧніе, и лѣнивыхъ бодреливыми показуетъ Транкв. Зерц. 75.

БОДРСТВОВАТИ, *дс.* (ц.сл.) *Чувати, не спати.*

XVII. Бодрьствуйте ж а не бойтесѧ Єв. Реш. 14-б.

XVIII. Хмелницкий… бодрствовалъ зъ килконадцятма другами своими Вел. Сказ. 17.

БОДРЫЙ, *прикм. Чуйний, жвавий, ручий, ѧистрий.*

XV. Бодру (ХП.) быти на пѣние црквьное Ип. 174 (1074).

XVII. Бождрета: Бодрый, чуйний, неоспалый Бер. Лекс. 9.

БОДУЧИЙ, *прикм. Колючий.*

XVII. Маетъ бовѣм тое дерево (фиґовое) нѣѧкоесь и до грѣха подобенство, ґды напеpед оусоложаючи, потым от листѧ острое и бодучее Тр. постн. 148.—Земля изростила терніе и глод бодучій Літ Рук. 5.

БОЄВАНЬЕ, *рн.* (пол. bojowanie). *Чинність від «боєвати».*

XVI. Панове наши хотѣли бы умыслъ свой боєванья для обороны вѣры светоѣ хрестіяньскоѣ противъ поганства обернути Ак. ЗР. I, 221 (1501).

XVII. Борба: валка, запасництво, боєванье Бер. Лекс. 9.

БОЄВАТИ, *дс.* (пол. bojować). *Точити бій, битись, боротись.*

XVII. На герцу боюю Бер. Лекс. 156.—Яко многіи за благочестіє боюючи… утерпѣлъ бѣды и утрапенѣѧ вшелѧкіи Тр. постн. 396.

БОЄВИСКО, *рн.* (ст. пол. bojowisko). 1. *Місце де б'ються, пляц бойовий.*

2. *Тік.*

XVII. Боище: боєвиско, мѣстце где збоже молотѧт, токъ Бер. Лекс. 246.—Снъ Бжій днѧ теперешнего до Іерслиму в'їжджает, абы яко плеву ячменную на боєвиску на крстѣ грѣхи твоѧ превѣялъ Рад. Ог. 1013.

БОЄВЫЙ, *прикм. Що б'є, що має бій.*

XVIII. Боєвій дзикгарикъ Дн. Марк. II, 232.

БОЖБА, *рж. Божіння.*

XVII. Божбы єго (цра)… незфукано Крон. Боб. 209.

БОЖЕВОЛНЫЙ, *прикм. Божевільний, не сповна розуму, дурний.*

XVIII. За (Мазепиного) гетманского уряду (запорозці) божеволного Петрика учинивши

гетманомъ... приходили на полкъ полтавскій войной Эварн. Источн. I, 965 (1705).—Не розумѣй того, боживолній глупче, абы тебе и одна душа живая тутъ зъ-межи народу тимъ тебе назвати хотѣла, чимъ ты себе негоднику титулуешъ Літ. Вел. III, 115.

БОЖЕНИКЪ, *рм. Присяжний, присяжник.*

XVIII. Нотаріуша тай боженики село выбрати може тай извеpечи без панской вѣсти Урб. 70.

БОЖЕНКА, *рж. Божниця.*

XV. Поѣхаста туда на оустье Припети на Двдву боженку, оттолѣ же ѣхаста въ Острьскии городокъ Ип. 417 (1151).—Перешедше Днѣпръ оу боженки ib. 515 (1161).

БОЖЕНЫЙ, *прикм. Присяжний.*

Братъ боженый, *побратим.*

XVIII. И оучинилъ его собѣ црь Александеръ Кандавлуса братом боженым и присягли еденъ другому ажъ до смерти любовне жити Ал. Тиш. 94.

БОЖЕНЬЕ-СЯ, *рн. Чинність від «божитися».*

XVII. Што колвекъ хто з насъ речет все слова порожныи... Бга и людей... ображаючіи, боженѧсѧ, проклинане, присѧги Єв. Вил. II, 67.

БОЖЕСКЫЙ, *прикм. Бозький.*

XVII. Оное войско розгромилъ з допущенія божеского Літ. Сам. 10.

БОЖЕСТВЕ(Н)НЫЙ, *прикм. (ц. сл.) Бозький.*

XV. Ни помѧноути оцьства и о хсѣ оутверженья, ни бжественыя любве Ип. 328 (1146).—Бжественое писание Чет. 1489, к. 42.

XVII. Для обмышляня свѣчъ до церкви Бжественные кануни им (ремесникам) ситити позволяем Кн. Цеху Кр. 3-б (1662).—Якъ и въ писмѣ бжественном ест положено Єв. Реш. 4-б.—Досконалства своего (Бог) створеню удѣляючи, абы... каждое... одробину сщастя бжественнаго... мѣло Крон. Боб. 1.

БОЖЕСТВО, *рн.* (ц. сл.) *Див.* **Бозство.**

XVII. (Христос) члчествомъ на крстѣ виситъ, а бжствомъ слнце и луну въ т'му облачитъ и землею трѧсетъ Транкв. Зерц. к. Гд.

XVIII. (Хс) по земли члвечеством, а бжеством чуда чинил Пам. укр. м. II, 126(Рк.Тесл.).

БОЖИЙ, *прикм.* 1. *Господній, від бога.*

XIV. Бьею млтью кнѧзь и гдрь подольскои земли ЮРГр. № 10 (1375).—З Божей ласки великій князь Литовскій Ак. ЗР. I, 23 (1388).

XV. По Бжью же строенью вь се времѧ разболѣлсѧ Володимиръ Ип. 96 (988).

XVI. Єдиность наша не зъгажаеться з волею Божею Отп. И. П. кл. Остр. 1053.—Предкове твои записали на церков Божю печерскую... з именей своихъ Боровня а Кречевичи Arch. Sang. VII, 8 (1555).—С помочоу бжіею дописана книга Єв. Пер. 198-б (рк.).

XVII. Штоколвек Бжого языкомъ до вырозумѣня яко найснаднѣйшим для цвиченя (абы было) прочитано Стат. Полоцк. Бр. 8.—Субѣллѧ Європеа за спорѧжеп'ем Дха Бжого, такое пророцство о Прчстой Двѣ, свѣту об'ѧвила Гал. Н. н. 3.

XVIII. О тѣло грѣшное... брухато и тлусто, ласки божой пусто Рук. К. У. № 21, к. 6.—Ясновелможній... по выслуханю службы Божой былъ у... Государинѣ Журн. Дан. Апост. 98.

2. *Яким Біг створив.*

XVII. Все створеня Бжое Интерм. XVII, 82.—Року Бжія 1671 Прот. Полт. С. II, 3-б.

3. *Христовий, Ісусів.*

XIV. Дана іесть грамота оу бохури по бжьюмъ нарожѣнъѣ ЮРГр. № 12 (1377).

4. *Відданий Богові, побожний, богобійний.*

XVII. Где бы оного мужа божего найти Жив. Св. 35-б.

БОЖИТИСЯ, *дс. Свідчитися Богом.*

XVI. Спираюсѧ, вымовлѧюсѧ, божусѧ Зиз. Лекс. 105.

XVII. Себе самого поприсѧганем проклинаю богъмюсѧ... божусѧ, Бер. Лекс. 141.

XVIII. Клѧтисѧ. божитисѧ отнюдъ заказалъ Хрстосъ Сѣмя Сл. Б. 90.

БОЖНИЦА, *рж.* 1. *Місце посвячене Богові, святиня.*

XV. Престависѧ Євъпраксии Всеволожа дщи... и положено быст... тѣло ея в Печерьскомъ манастыри оу двериии яже къ оугу и вчиниша над нею божницю Ип. 260 (1109).—И пакы скоупишасѧ вси Кияне оу Тоуровы божьницѣ ib. 321 (1146).

2. *Нехристиянська святиня; дім молитви, синагога.*

XVI. Чтилище или чтимое, капище, божница Зиз. Лекс. 110.—Онъ в божници або съборѣ Єврейскомъ читалъ тое мѣстце в книгахъ Ист. о разб. Флор. соб. 442.

XVII. Народъ... не дали взяти школы собѣ албо божницѣ своеи жидовскои Пам. КК. III, 52 (1608).—Погане в Рымѣ збудовали божницу Янусовѣ богови своему фалшивому Гал. Н. н. 3.—Жидъ ночовалъ в божницы поганской Аполлѣнови отданой Гал. М. Пр. 134.—Тими новотними божницами... брижуся Копист. Пал. 606.—Я... завше училем в божницѣ и въ цер-

квѣ Єв. Реш. 41-б.—Марцеллюсъ Римл҃нин так был злучил божницу цноты из божницею чести Рад. Ог. 265.—В Атенахъ была божница милосердіѧ завше отвръстаѧ Рад. Він. 1094.—Пятсотъ и трохъ млоденцовъ было на офѣру до божници приведено Крон. Боб. 14-б.

XVIII. Божницу болванскую, Амасонум названую, самою молитвою розваливъ Пам. укр. м. III, 77 (Перем. Пр.).—Турци... побудуют божницю своего Махомета ib. IV, 330 (Тухл. Рк.).—Божницѣ засѣ наши будуть прожновати и балвани певнои дойдутъ згубы Літ. Вел. II, 405.—Всѣ жиды отъ роботъ и забавъ инших волніи длѧ слуханѧ права законного до божницъ збиралисѧ Науки парох. 104.

БОЗДЕРЕВО, *рн. Росл.* Artemisia campestris.

XVIII. Боздерево утерти съ оливою Млр. дом. лѣч. 30.

БОЗКО, БОЗСКО, *присл. від «бозкый»*.

XVII. Над тобоюся бѣднымъ бозко злитовавши Діал. Волк. 74. — Црковъ и бозско зобраный еи людъ... держитъ и заховуетъ Тит. 163 (Копист. 1625).

БОЗКЫЙ, БОЗСКЫЙ, *прикм. Що походить від Бога, що йому властивий, божий.*

XVI. Бозтво маєт и натуру бозкую Катех. а. визн. в. 130-б.—Бозкій знакъ Катех. 51.

XVII. Бозкое установенє Копист. Пал. 524.—Послухай нетескливе тоєй бозкой справи Прол. XVII, 85—86.—Въ немъ бозекую обачилъ справу Рук. Хрон. 129.—В Ха Збавителя дня того нароженье и з высокости Бозского насъ навеженье Бер. Вірші, 65.—Ахъ мнѣ южемъ изъ опеки Бозской виверженa Суд Бож. 299.—До страшливои послуги своеи „бозскои... выбравъ гдѣ некнижных Єв. Реш. 2.—З допущенія Бозского Літ. Сам. 10.

XVIII. И намъ тежъ удѣляет щедротъ бозких мнозтва Вірші Різдв. 144.— Що сѧ теж так и стало досыть справою бозкою, иж то сѧ народила... дѣвка Пам. укр. м. II, 71 (Рк. Тесл.).

БОЗО, *прийм. Безо.*

XIV. А противу имъ никды не быти ни однымъ веремѧнемъ бозо лсти и без хитрости ЮРГр. № 27 (1393).

БОЗСКЫЙ, *прикм. Див.* **Бозкый**.

БОЗСТВО, БОЗТВО, *рн.* 1. *Возька істота.*

XVI. Бозство маєтъ и натуру бозкую Катех. 10.—Єдину оную невымовную... истъност бозтво маєт Катех. а. вызн. в. 130-б.

2. *Бозькість, природа божа.*

XVI. Ку пониженью бозъства Сына Бєжого Отп. И. П. кл. Остр. 1065.

XVII. Вѣру бозства Христова напервѣй оказале оголосилъ (Петръ) Копист. Пал. 357.—(Христос) члченствомъ въ гробѣ полагаетсѧ, а бзъствомъ гробы многіи отворѧетъ Транкв. Зерц. к. Гд.—Три Персоны Бзкіи мають єдно Бзтво Гал. Боги пог. 6.—Рождества таемница ведлуг бозства... не может быти познана Розн. Каз. 2.

XVIII. Тераз же Христос встал з своим бозством Укр.-Р. Арх. IX, 56. — Бгъ ест во тройци, а тройца ест во єдином бозствѣ Пам. укр. м. IV, 25 (Сок. Рк.).

БОІОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Боєванье**.

XVII. Подвигъ: Игриско, страданіє, силованє боіованє Бер. Лекс. 107.

БОІОВАТИ, *дс. Див.* **Боєвати**.

XVI. Сынове матере моєє боіовали соуть противо менѣ П. П. 50.

XVII. Въ тыхъ подвигахъ боіовалъ Тит. 162 (Копист. 1625).

БОІОВИСКО. *рн. Див.* **Боєвиско**.

XVII. Збоже або плевы, которые на боіовиску молотят Кн. Рож. 165.

БОЙ, *рм.* 1. *Битва.*

XV. Роусь... придоша во станы гадающимъ, како поити к городоу на бои Лѧхомъ же не хотѧщимъ битисѧ Ип. 755 (1229).

XVII. Вернутся Волохи, а Турки по нихъ удадутся, але ся сперти не дадуть,—и вступнымъ боемъ чинячи зъ ними мужне ся имъ опирають Крон. Боб. (др.) 287.

XVIII. Съ турками ручнимъ боемъ билисѣ Кр. оп. Млр. 279.—Дати бой Ромодановскому Літ. Вел. 27.—Началъ (король) прибѣратися до бою зъ Бруховецкимъ ib. 81-2.

2. *Биття.*

XVI. В тот... час яко их бито (людей Чудновских), при том бои погинуло в... дяка... сыкгнет золотый Arch. Sang. VII, 27 (1558).

XVII. Будучи ми въ корчмѣ на подпитку и заводъ взяли изъ Р. Гапоненкомъ, и въ томъ нѣчого намъ не шкодило и не єсть виненъ въ тоєй справѣ и въ томъ бою Ак. Борз. Рат. 57.

XVIII. Жолнѣровъ... зъ мѣлкого и арматного бою покладаючи трупомъ Вел. Сказ. 39.

3. *Побиття, рази.*

XVI. Абы мѣщане... отказывали шляхтѣ за бой и за раны у правѣ земскомъ Ак. ЗР. III, 37 (1551).—С которого дей бою ажъ кровъю хрипълю Арх. ЮЗР. VIII, III, 360 (1583).

XVII. Уховай Боже бою любъ помсти на того, который бы далъ причипу и початкомъ стался до того Ак. Нѣж. Маг. 33.—Отцъ Терпило вставши другим разом стал єго бити палицею, а бючи и конецъ тоєи палици уломилъ, а по томъ бою пошолъ отцъ

Терпило до дому Кн. Мѣск. Полт. 2.—Левко... тогож бою оглядаючи... и нам урядом освѣдчено Прот. Полт. С. II, 31-б (1676).

XVIII. Ключник Каленик наказанъ кієвим боєм Дн. Марк. IV, 187.—По листу Ясневелможного о бои... сотника... Келембета, послана... грамота Журн. Дан. Апост. 123.—За бой і ґвалтъ і избегъ з войска о зрушенню покоя, за поличокъ на урядѣ судѣйскомъ, винний мандатъ чест и горло тратить Стат. 31-б.—О бои и безчестіи возних на справѣ уряду их С. і Р. 11.

БОЙКА, *рж. Бійка; битва.*

XVII. Просилъ, абы такого галасу и бойки в дому его не чинили Кн. Гродск. Луцк. 1638, к. 658.—(Терпило) другий разъ замахнувши ударилъ по руцѣ Тимоша ложечника и палици нѣтрохи не зламалъ, тилко било всего тоеи бойки Кн. Мѣск. Полт. 3.—Съ тои жъ бойки взятъ былъ панъ Синявский Літ. Хм. 79.

XVIII. А то что два шрама на щекѣ? Эту рану взялъ на бойкѣ Сковор. 289.

БОЙКО, *рм. Верховинець з укр. люду, що мешкає в Карпатах, між Гуцулами на схід і Лемками на захід.*

XVIII. Муж будет москал або литвинъ або бойко або цыганъ Клим. Вірші, 84.

БОЙНИЦА, *рж. Башта, що з неї стріляли.*

XVII. Починилъ Новуходоносоръ бойницы округъ Ієрусалиму Рук. Хрон. 126.—Бойницѣ на колахъ поробивши до приступу готовалися ib. 377.—Турки... не одступали од своих бойницъ Крон. Боб. 378.—Турки шанцѣ... з поля из валом равніе подвели и бойницѣ против бойницъ висипали Літ. Сам. 123.

БОЙНЫЙ, *прикм. Военний.*

XVII. Мало люду было московского бойного Літ. Сам. 200.—Видѣти люд бойный завжды хотѣл Ал. Печ. 166.

XVIII. Ишли мимо Ґайліонъ. Велікъ зело, імѣетъ у себе бойного люду двѣ тисячи Пелгр. Ип. Виш. 24.—Зъ нимъ (пашою) было больше двохъ тисячъ бойного люду ib. 95.—Прислано хану на помощ килко сотъ человѣка Калмиковъ бойнихъ людей Літ. Вел. III, 159.

БОКЛАГА, *рж.* **БОКЛАГЪ,** *рм.* (тур. баклак). *Шкіряне начиння на воду або на що иншого.*

XVI. Серпъ и боклагу в него взято Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 257.

XVII. Взялъ... Авраам боклагъ воды и хлѣба Крон. Боб. 17.

XVIII. Боклагъ насипавши сховалемъ у лѣсѣ Кн. Мѣск. Полт. 73 (1705).

БОКОВНЯ, *рж. Купа в'яленої риби.*

XVII. Взялъ риби пять головъ боковнѣ Арх. Мот. 133 (1688).

БОКОВЫЙ, *прикм.* 1. *Бічний, що з боку.*

XVIII. До прѣстоловъ-же стго Первомчнка Стефана і Іоана Бгослова антипеды верхній и боковій без мохровъ и без пузименту. РКПЛ, 17.—Боковій вѣтрь тамо именуютъ быти чуждымь Гр. Барск. I, 187.

2. *Сусідній.*

XVII. Гдѣ уже было жидовское имя повсюду славно въ околичности боялися ихъ боковыи кролеве Літ. Рук. 33.

3. *(грам.) В термінольогії М. Смотрицького всякий відмінок опріч номінативу і вокативу.*

XVII. Правыхъ два, именителный и звателный, прочіи же вси косвенніи или боковые Смотр. Гр. (Є.) 264-б.

БОКУНЪ, *рм. Ґатунок міцного тютюну.*

XVIII. Взяли барило гор. и куль тютюну, а другій бокуну Дн. Марк. II, 33.

БОКЪ, *рм.* 1. *Бік, ліва або права сторона тіла.*

XV. От его бока вынем ребро Чет. 1489, к. 17-б.

XVI. Чресло: бокъ, бедро, чересло Зиз. Лекс. 110.

XVII. Тогды его (Іону) казано... бити... так иж боки его окрутне покраяны зостали Жит. Св. 97.—Стый близко царя по правом боку сѣлъ ib. 400-б.—Той, который на правомъ боку седѣлъ, повставши мову чинилъ до царя Копист. Пал. 238.

XVIII. Бокъ стій копіемъ пробили Рук. К. У. № 21, к. 20.—Полинъ... варивши з оцтом тепло до боку прикладат Млр. дом. лѣч. 12.—Маючи шаблю при боку своемъ и въ рукахъ самопалъ, можете своихъ древнихъ волностей тимъ оружіемъ у поляковъ доходити Вел. Сказ. 15.

Близкый боку (*чиему*), *близький до кого, поближчий, прибічник.*

XVIII. Хм. от ближайшихъ боку панского слугъ... зосталъ перестереженъ Вел. Сказ. 6.—(Мазепа) былъ близкимъ боку короля тогдашнего Яна Казѣмѣра Літ. Вел. II, 342.

До боку (*чийого*), *до кого.*

XVII. Хто не хочетъ еще з стримя войскового виступати, з борошномъ с каждое сотни, жебы до боку нашего в Каневъ ставали... росказуемъ Ак. Нѣж. Маг. 49.—Посланецъ... поспѣшилъ до боку гетманского в Батуринъ Эварн. Источн. I, 435 (1692).

XVIII. Теды радимъ вашей милости оттуль уходити и до боку нашого въ Батуринъ зъ товариствомъ поспѣшати Марк. IV, 219 (Л. Мазепи, 1707).

Одъ боку (*чийого*), *від кого*;—**своего**, *від себе*.
XVI. Не так голодные мѣстца и не так близкие од боку неприятельского Сорици а Чашники Arch. Sang. VII, 146 (1567).
XVII. (Патріархъ) выслалъ отъ боку своего екзарху Діонисія Копист. Пал. 1060.—Преосщений... прислалъ мене келара... от боку своего Прот. Полт. С. II, 2-б (1675).—Мосцѣ пане Рутковскій! Чему... для авизій всякихъ не пришлеш певного и имовѣрного во всемъ человѣка отъ боку своего до мене Эварн. Источн. I, 502 (1693).—Папѣжъ прислалъ легата от боку своего Літ. Сам. 147.
XVIII. (Паны Полскіе) отдалили оное (войско) далеко отъ боку своего Вел. Сказ. 38.
Подъ бокомъ (*чиїм*), *близько*, *коло кого*.
XVI. Все рыцерство войска нашого будучи под боком того неприятеля... в великой небезпечности сут Arch. Sang. VI, 227 (1563).
При боку (*чиїм*), *коло кого*.
XVII. Мы корол с паны радами нашими при боку нашом на тот час седячими Мат. Вишн. 112 (1605).—Врадники наши дворные при боку нашомъ на тотъ часъ будучые Ак. ЮЗР. II, 81 (1633).—Мы митрополитъ з велебными епископами православными, при боку нашомъ будучыми... усудилисмо Гол. П. М. II, 19 (П. Мог. 1633).—Зоставши при боку отца Загоровского... умислилем себѣ послужити войску запорожскому Ак. Мг. м. 77 (1660).—Я... ходилъ за непріятелем при боку пна... Левенца Прот. Полт. С. II, 53-б (1678).—При моемъ боку завше будеш Жит. Св. 513.—Посадилъ еси при боку своемъ грѣшниковъ Транкв. П. Мн. 44.—(Римский епископ) сидѣлъ при боку цесарскомъ Копист. Пал. 719.
XVIII. Цесар... ишол, а при боку своемъ Евстафия мѣлъ Єв. Реш. 346-б (1710).—Хм. и сина своего при боку ханском... в закъладѣ зоставити готовъ ест Вел. Сказ. 26.
2. *Беріг*, *край*, *сторона*.
XVII. И то мнѣ мовил Шаля: юж нам тилко б коней допастися, пойду к Днепру на той бок Ак. Полт. Гор. Ур. I, 196 (1670).—Абы козаки по Горѣнь и Случъ и Припеть далей не заходили... а поляцы из сего боку ку нымъ не переходили Літ. Льв. 265.—Листъ от его мдсти пана Палѣя сторони Даниловки, млина на Бобрици и всѣхъ добръ Аксаковских на семъ боцѣ Ірпиня и Стугни Унів. Палія, 158 (1700).
XVIII. Границя... симъ бокомъ Коломака Кн. Мѣск. Полт. 173-б (1722).—На томъ боку Днѣпра прилучился къ нимъ и Семенъ Палѣй зъ полкомъ охотницкимъ Літ. Вел. III, 254.—Пріихали у Рогъ, на правый бокъ, на ночъ Пелгр. Ип. Виш. 13.—Было зѣло тяжко за хлѣбъ на оба боки Бескѣда Літ. Гукл. 76.
3. *Сторона*, *убіч*, *усторонь*.
XVI. (Поле) первым боком лежит берег дороги, з Володимера до Коилна идучое Арх. ЮЗР. VIII, VI, 253 (1569).—Двери зъ сеней, одни на улицу, а другие дверки въ бокъ, въ садъ къ церкви ходити ib. I, I, 80-81 (1577).
XVII. Жинки идуть бокомъ Ак. Полт. С.
XVIII. Лѣчба немалая бокомъ къ нему (Остранину) приходила Літ. Вел. IV, 208.—Зѣмою бѣжит слнце боком низко и от нас далеко Пам. укр. м. IV, 34 (Сок. Рк.).
Зъ боку.
XVII. Сѣнь при дому зъ боку полудневого Рук. Хрон. 47.—Сенахерим... положился войском своим... и брал з... ставу з едного боку воду Крон. Боб. 134.—Татаре—людъ свѣжій—зъ боку на нихъ (Волоховъ) пришолъ Крон. Боб. (др.) 288.—Ниви з двох боков окопание Прот. Полт. С. II, 35-б (1676).
XVIII. Любилисмы се повтора рока, покуль не знали вороги з бока Укр.-Р. Арх. IX, 18.—З обохъ бокѣвъ стѣни ледяніе Пам. укр. м. IV, 142 (Яр. Рк).—Явисѧ ему агглъ бжий з боку идучи ib. 218 (Даш. Рк.).
По бокъ, *побіч*.
XVII. Пошолемъ по бокъ лѣвыхъ Морскихъ лозъ, и пришолемъ на самый шпѣль албо рогъ Морскихъ лозъ Ак. Зем. 125 (1685).
XVIII. По бокъ церкви поставленъ столъ долгій Пелгр. Ип. Виш. 9.
У бокъ.
XV. Изяславъ же съ Мьстиславомъ... въѣха в нѣ в бокъ имъ и начаша сѣчи Ип. 326 (1146).
XVII. Тит... наготовилъ... тараны... перший... поставили в бокъ... башты Крон. Боб. 232.
XVIII. Ослѧтко скочивши оу единъ бокъ притерло ногу до стѣны Пам. укр. м. I, 259 (Рк. Тесл.).—Теди ослѧ ступило с путе оу бок ib. 261 (Тух. Рк.).—У бокъ мосту стоитъ монастиръ Грецкій Пелгр. Ип. Виш. 6.—Каплічка збудованная у серединѣ, у бокъ престолъ и храмъ ib. 17.—Отъ того мѣсца у бокъ... стоит церковъ Грецкая ib. 68.
4. *Бік у війську*, *флянга*.
XVIII. Правій бокъ своихъ жолнѣровъ далъ въ коменду воеводѣ Кіевскому Літ. Вел. IV, 19.
БОЛВАНЕЦЬ, *рм. Здрібн. від «болванъ»*.
XV. Другое (село) верхъ болванцѧ оу смотрицкои волости ЮРГр. № 61 (1429).
БОЛВАННИЦА, *рж. Святиня поганська. Див.* **Балванница**.

XVII. До болванницы вступилъ Іовиша Рук. Хрон. 164.

БОЛВАНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Балванскый.**

XV. Крстъ болванським похвалам порушѣніє Чет. 1489, к. 21-б.

XVIII. Божницу болванскую, Амасонум названую, самою млтвою розваливъ Пам. укр. м. III, 77 (Перем. Пр.).

БОЛВАНЪ, *рм. Див.* **Балванъ.**

XV. Почали (люди) идоломъ и болваном служити Чет. 1489, к. 18.

XVI. Истуканъ: вылитый болъванъ Зиз. Лекс. 100.—Болваны называеть богами Катех. 16.

XVII. Не сотвориши себѣ кумира, то єстъ болвана Гал. Боги пог. В.—Тамъ же єдинъ болванъ барзо великий, деревяній, поганский Арх. ЮЗР. I, VI, 711 (1635-6).—(Богъ) глянетъ на людъ той, ано въ нихъ видитъ невдячность, бунты: тыи на Моисея ропщутъ, другіи о болванахъ мыслятъ Дм. Рост. 4.—Иншіє за бога маютъ болваны Гал. Гр. Розм. 12.

XVIII. Каждий станъ миръский и духовний... за роскоши свѣта и гонори кланяютъ ся болвановѣ, горе, горе будетъ таковимъ Укр.-Р. Арх. X, 276.—Болвофалци... вѣрыли болваномъ, идолом поганым Пам. укр. м. I, 296 (Рк. Тесл.).—Идѣже течетъ вода бистрою струєю отъ каменаго болвана или фигури Гр. Барск. I, 104.—Россіяне всуе порохъ и пулѣ на праздные пслатки и болваны вистриляли Кр. оп. Млр. 285.

БОЛВОФАЛЬСТВО, *рн. Див.* **Балвохвалство.**

XVII. Рускаѧ великаѧ землѧ, котораѧ первим болвофальством шалѣючи а конечне покалѧ на будучы'й темностью почернѣла Просв. 123.

БОЛВОХВАЛНИЦА, *рж. Див.* **Балвохвалница.**

XVII. Возвали (Моавитяне) ихъ (Израильтян) въ болвохвалницы свои Рук. Хрон. 60.

БОЛВОХВАЛСКЫЙ, *прикм. Див.* **Балвохвалскый.**

XVI. Неамонъ молился... абы за грѣхъ не малъ, што коли ходитъ за царемъ своимъ до болвохвалской церкви Спис. прот. Лют. 103.

БОЛВОХВАЛСТВО, *рн. Див.* **Балвохвалство.**

XVII. Нинусъ найпервѣй вымыслилъ презъ образы болвохвалство Рук. Хрон. 10.— Згрѣшилъ былъ люд Ідумейскій снове Ісавовы през болвохвалство и иныи спросныи грѣхи, Бгу чести Бзкои оуймуючи Рад. Він. 576.

БОЛВОХВАЛЦА, БОЛВОФАЛЦА, *рм. Див.* **Балвохвалца.**

XVII. А ты, хлопе, вѣрь въ чары, а будь болвохвалца Рук. Хрон. 8.

XVIII. Люде поганыи, невѣрныи болвофалци, которые... вѣрыли болваномъ Пам. укр. м. I, 296 (Рк. Тесл.).

БОЛВѢРЪ, *рм. Див.* **Балвѣръ.**

XVIII. Заледво гири ихъ (козаків) при привалку зъочили, прудшей єи зъ мушкету, нѣжли болвѣръ ножицами устриглъ Літ. Вел. IV, 257.

БОЛГАРИНЪ, БОЛГАРЪ, *рм. Чоловік з Болгарії.*

XV. Побѣжая полкы поганыхъ болъгаръ Ип. 590 (1175).

XVII. Болгаре вѣры махометовой Жит. Св. 528.—Болгаре ударили на обоз Никифоровъ Крон. Боб. 356.

XVIII. За издѣлку ляды в лавки, гдѣ болгар сидит Расх. тетр. рыбн. ц. 14 (1795).

БОЛГАРИНЯ, БОЛГАРКА, *рж. Жінка з Болгарії.*

XVII. Пятая (жена Володимера) болгариня Жит. Св. 526.—Борис и Глѣбъ... родилися... от болгарки кралевны ib. 561-б.

БОЛГАРСКЫЙ, *прикм. від «Болгарія».*

XVII. Володимеръ... владнул... землею болгарскою Жит. Св. 561-б.—Архієпспъ Болгарскій Димитрій Хоматенъ Кн. о вѣрѣ, 283.

БОЛДИНКА, *рж. Рід рушниці, булдимок.*

XVIII. Пару болдинокъ Гаврилу на дорогу далемъ Дн. Марк. I, 232.

БОЛЕЗНОВАТИ, *дс. Див.* **Болѣзновати.**

XVII. Подвизатисѧ: Болезновати Бер. Лекс. 108.—Таѧ то жена... облюбеница хва (церква); всегда єму родит вѣрных сновъ єго... и в том рожденію баръзо болезнуєтъ и мучитсѧ Транкв. Зерц. 56.

БОЛЕЗНЫЙ, *прикм. Див.* **Болѣзный.**

XVII. Оуважь яко спъ Бжій в болезной матцѣ своей был терпѣливый Домецк. 125.

БОЛЕЗНЬ, *рж. Див.* **Болѣзнь.**

XV. (Федосій) впаде в болезнь Ип. 176 (1076).

XVII. Недугъ: Немоч, хороба... болезнь Бер. Лекс. 91.—Злыи сут хоробы и розмаитыи на семъ свѣтѣ болезни Рад. Він. 1461.—Єдна невѣста терпѣла болезнь от дисентерыи Гал. Н. н. 21.—Жоны перскіє роскош очом соут, а болезнь срдцу Ал. Печ. 171.

XVIII. Тылко мя нынѣ все злоє до себе пригорнуло: страхъ, болезнь, стогнаня и плачливоє нарѣканя Укр.-Р. Арх. X, 242.

БОЛЕЙ, *присл. Більше.*

XVII. Козацкого войска при гетману Хмелницкому болей ста тысяч было Літ. Сам. 14.

БОЛЕНЬЕ, *рн. Боління, біль.*

XVIII. Пілат... в незносном боленю сам себе рукою своєю замордовал Пам. укр. м. II, 341 (Мал. Пр.).—От болення сердца руту ярую... приложить Млр. дом. лѣч. 12.

БОЛЕСНЫЙ, БОЛЕСТНЫЙ, *прикм. Болізний; болючий.*

XVII. (Рана) ачъ естъ болесна, але смерти не приноситъ Копист. Пал. 956.—Возведет его гдь з постелѣ болестнои Єв. Реш. 92.—Сщникъ... жадного ратунку оному... болестному человѣковѣ не учинивши ib. 163.

БОЛЕСТНЕ, *присл. З біллю.*

XVII. За множство твоихъ грѣхов болестне слезися Діал. Волк. 53.

БОЛЕСТЬ, *рж. Див.* **Болѣсть.**

XV. Самъ (Владимір) болꙙше велми, в неи же болести и скончасꙙ Ип. 115 (1015).

XVII. Якаꙗ болесть, якаꙗ трвога на той часъ на срдце црское пала Рад. Ог. 57.—Скруха ест властиве болесть умыслу Лѣств. 22.—Онъ знятый болестію сердца, не мѣлъ штобы єму отповѣдалъ Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 56-б.

XVIII. Фрасунокъ ми ест на души, а в тѣлѣ болест Укр.-Р. Арх. IX, 194.

БОЛЕЧЕ, *присл. Див.* **Боляче.**

XVIII. И сюды гарече и туды болече Клим. Прип. 217.

БОЛИИШЕ, *присл. Більше.*

XV. Юрьгий Кончакович бѣ болиише всихъ Половець Ип. 740 (1224).

БОЛИНА, *рж.* ?

XVI. (Гр. Болобанъ) въходы по собе пооткидать казалъ, маючи тамъ у себе посторонковъ и болинъ не мало для спущенъя Арх. ЮЗР. I, VI, 132 (1597).

БОЛКОТЛИВЫЙ, *прикм. Белькотливий, недорікий.*

XVII. Медленоязычный:. болкотливый Бер. Лекс. 77.

БОЛКУНОВЩИНА, *рж. Данина від бовкуна (вола).*

XV. Болкуновщину даивали на приездъ князю великому Витовту Арх. ЮЗР. VII,II,1 (1471).

БОЛМА, БОЛМИ, *присл. Дуже.*

XV. Възвеселисꙙ сердце его (Святополка) болма Ип. 123 (1015).—Сего же болми охоудѣвающи силѣ... и рече ib. 680 (1194).

БОЛНИЦА, *рж. Приміщення для хорих.*

XVII. Болница: шпиталь Бер. Лекс. 9.—Хорых, которыи не могли робыти отсылал до болници, придавши до неи братію, абы им услуговала Жит. Св. 495-б.

БОЛНИЧАРЪ, *рм. Службовець в больниці.*

XVII. О которого (хорого) бы здоровю вонтпили, теды болничар до стого шедши ознаймовал Жит. Св. 495-б.—Больничарь пріиде къ архимандриту, нося тоболу пѣнязей въ рукахъ Арх. ЮЗР. I, VII, 75 (П. Мог. 1625).

БОЛНЫЙ, *прикм. Недужий, хорий.*

XV. Азъ есмь велми боленъ Ип. 320 (1146).

XVIII. И такъ обертай коня на тую сторону зъ которой нога болная есть Укр. Госп. Пор. 61.

БОЛОНЬЕ, *рн. Розлога рівнина, укрита травою; велике пасовисько.*

XIV. И сѣножатьми и с лугомъ и з болонъемь и со всѣми оужитки ЮРГр. № 24 (1391).

XV. Володимерь... ста... на болоньи Ип. 315 (1144).—А вольно бывало изъ старины мѣщаномъ на болоньи сѣно косити Ак. ЗР. I, 145 (1494).

XVI. Всю нощь съ вечера босуви врани възграяху у Плѣсньска на болони Сл. о п. Иг. 23.—По оному болоню быдло и кони свои переховывают Пам. IV, отд. II, 122 (1545).—Двое тутъ в Луцку на болоню з-межи колкусот коней покрадено Арх. ЮЗР. VIII, III, 410 (1583).—Млынъ будовати есми былъ почалъ... ровы у двохъ мѣстьцахъ черезъ болоне копаючи ib. I, I, 195 (1585).

XVII. Коней двое я сам узяв на болоню под мѣстом сивого, а гнѣдий за мною бѣгъ Ак. Бор. 59 (1660).

БОЛОСТЬ, *рж. Болість.*

XVII. И в той своей болости родила дитину плоти женское Прот. спр. пот. 156.

БОЛОТЛИВЫЙ, *прикм. Що росте на болотах.*

XVI. Дрова... подлые болотливые Ак. ЗР. III, 76 (1557-8).

БОЛОТНЫЙ, *прикм.* 1. *Повний болота, болотяний, багнистий.*

XVII. (Ошуканцы) рыбы пущаючы до калюжъ болотных... руками своими хватали Крон. Полск. 387.—Тую рѣчку болотную называютъ Пляшова, а другую за милю от тоеи рѣчку болотную Ихву ib. 407.—Орач... не жалуетъ своего збожя... метат в ролю болотную Жит. Св. 98.—Земля низкая и болотная поганская ест Каз. 32, к. 110-б.

2. *Каламутний, нечистий.*

XVIII. Днес роскошне исть и пиет, а заутра голоденъ и воды болотноѣ жаденъ Ал. Тиш. 64.—Бѣдный зайче... бѣжи, утопися где юж в болотную воду Клим. Вірші, 131.

3. *Нечистий, кальний.*

XVII. Мы болотныи на земли... грехами... обътяжены Каз. 32, 44.

4. *Болотного кольору.*

XVIII. Внизу лиштва болотная Дѣло о реп. Ак. 16-б.

БОЛОТО, *рн.* 1. *Калюжа, багно, баюра.*

XIV. И з болоты, и с ловищи и со всѣми оужитки ЮРГр. № 12 (1377).

XV. Симъ же бѧше полкомъ нѣлзѣ битисѧ с ними тѣсноты ради, зане бѧхоу болота пришли Ип. 315 (1144).

XVI. Тимѣніе: болото грузкое Зиз. Лекс. 108.

XVII. По отцу моем мнѣ належние хутор... и болота половину Прот. Полт. С. II, 161 (1686).

XVIII. Другая часть (обозу) въ болотѣ ономъ загрузла, и прочиимъ заднимъ пут затарасовала Вел. Сказ. 39.

2. *Кал, грязь, земля розмокла на дощу або бруди змішані з течою.*

XVI. Тыи воды, котрии в очах людскихъ сут ясныи, пред обличом бжіим мутныи сут и болотом замуленіи Рук. Муз. № 513, к. 55.

XVII. Аменафилъ... росказалъ... абы... жиды... з мѣстъ болото выносили Крон. Боб. 38-б.—Члкъ естъ... болото взгорженое О сл. Дав. 29.—(Христос) плюнул на землю и оучинилъ болото з слины и помазалъ болотом очи слѣпому Єв. Калл. 272.—Хс... оному члковѣ... помазует... очи грязю албо болотом Єв. Реш. 66.—Ластовка з болота гнѣздо собѣ чынитъ длѧ мешканѧ Гал. Кл. Раз. 68.—Нехай рыдает и плачет той, который грѣхами ся что день, яко свинѧ болотомъ мажет Рад. Ог. 988.—Тѣло мое гнюсно, чорно й якъ болото смердѧчое Жит. Св. 140-б (1678).

XVIII. Мусѣли Жыдове калъ, болото мѣсити Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).—Отрокъ твой играющеся в рѣцѣ сотвори з болота 12 птахов Єв. Θомы, 42.

3. *переносно: бруд, нечисть моральна.*

XVII. Всѣ... которыи в болотѣ безецныхъ свинскихъ намѣтностій роскошуютъ Єв. Вил. 14.—Сповѣдю стою, покаѧніемъ стымъ омыймо болото грѣховное на дшѣ нашой водою слезною Гал. Кл. Раз. 44.

БОЛОТЦЕ, *рн. Здрібн. від «болото».*

XVI. Стена учинена... черезъ болотъца въ поляхъ Арх. ЮЗР. I, I, 474-5 (1595).

XVIII. З четвертой сторони по дорогу, идучую от куреня в поле и чрезъ дорогу островокъ поможъ болотця сойшолся клиномъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 64 (1749).

БОЛОТЫНА, *рж. Болотяна містина.*

XVI. Перейшедши болотыну Чернев, другый конец закопалы Арх. ЮЗР. VII, II, 18 (1530).

БОЛОТЯНЫЙ, *прикм. Болотний.*

XVI. С того болотяного монастыря не пойдутъ Арх. ЮЗР. I, X, 117 (1596).

XVIII. Води... болотяной не давать... коню Млр. дом. лѣч. 19.

БОЛОХОВЕЦЪ, *рм.* ?

XVIII. Я зъ иншими его панскими болоховцями по пущи... ходячи за звиромъ Оп. ст. Млр. II, 511 (1702).

БОЛТЪ, *рм.* (пол. bołt). *Рибальський друк наганяти рибу до сіти.*

XVII. Ловити (людей)... яко безрозумливую рибу огромностю болта своего Вопр. 94.

БОЛУСЪ, *рм.* (гр. βῶλος). *Ґатунок глини.*

XVIII. Болусу полтора золотника всыпать Разн. Марц. 244.

БОЛШЕ,-И, *присл. Більше.*

XIV. От бохурѧ болше милѣ ЮРГр. № 12 (1377).

XV. Нынѣ жалоую болши (ХП.) по Игорѣ, братѣ моемь Ип. 645 (1185).

XVI. Абы намъ онъ о томъ болши того не жаловалъ Гол. П. М. I, 26 (Гр. 1558).

XVII. Образъ добродѣтелей болши важитъ нижъ слова Домецк. 54.

XVIII. Єще болше его зненавидѣли Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

БОЛШИЙ, *прикм. Більший.*

XV. И на болшю крѣпость нашего осуженнѧ помочное взѧли есмы оу кролѧ ЮРГр. № 38 (1404).

XVI. Боліи: болшіи Зиз. Лекс. 94.

XVII. Много ест ихъ (небес) там... болших, ширшихъ Крон. Боб. 1.—Немалая... ест речь воду жадными греблями незасыпаную задержати, але далеко болша уста неповстягливіе погамовать Лѣств. 23.

XVIII. Болшій палецъ на правой его нозѣ сокрушен Пам. укр. м. IV, 300 (Рк. Тесл.).

БОЛШИНА, *рж. Більшина, великість, як завбільшки.*

XVIII. Кораліовъ червонихъ въ низцѣ одной двадцять шесть, болшиною въ орѣхъ лѣсковій зерно Быт. млр. обст. 353.

БОЛШОСТЬ, *рж. Більше число.*

XVI. До болшости братий одложена тая справа Арх. ЮЗР. I, XI, 104 (1599).

XVII. А же малост братій при том была до болшости братій отложено Гол. П. М. II, 162 (Пр. Сес. 1638).

БОЛШЪ, *присл. Див.* **Болше.**

XVII. А ни его Федора Короля болшъ турбовала Мат. Ист. ЮР. 15 (1690).

XVIII. Болшъ од жалю не могу писати Марк. IV, 223 (Л. Маз. до Коч.).—Болшъ на пакость, неже на выгоду Клим. Вірші, 2.

БОЛЬ, *рм. Біль.*

XVII. Сімеонъ Првдный пророковалъ о томъ, же боль якъ мѣчъ дшу Пречстой дѣвы мѣлъ проразити Гал. Н. н. 12.—Ты... жадного в члонках своихъ не чуешъ болю Рад. Він. 715.—

Боль Ха Гсда над болѣ всѣхъ инших людей болшій былъ Гол. П. М. II, 386 (Кор. Н. 1645).—О лѣченю болю, который насъ трапитъ пилно стараемо сѧ Єв. Вил. 53.—Прилучити до млтвы скромное вшелякого болю вытрыванъе Єв. Рещ. 208-б.—Далъ... им (людем)... Бгъ розмаитыи боли и хоробы Крон. Боб. 5.

XVIII. Єvва бѣднаѧ великий боль имѣла во оутробѣ своей и плакала горко Пам. укр. м. II, 187 (Тух. Рк.).

БОЛЬШЕ, БОЛЬШЕЙ, БОЛЬШИ, *присл. Див.* **Болше.**

XIV. А больши того не маетъ права брать Ак. ЗР. I, 9 (1347).—Тогды братья большъ не маютъ дати одно вѣно ib. 17 (1347).

XV. Абы намъ большей того отъ нихъ жалоба о то на тебе вжо не приходила Ак. ЗР. I, 151 (1495).

XVI. Гдѣ много умовъ, тамъ большъ розумовъ Ак. ЮЗР. I, 96 (1538).—Были тамъ годинъ зекгаровыхъ большъ пяти Кул. Мат. I, 67 (1596).

XVII. И абыхмы васъ больше южъ в мовѣ не бавили, и повѣсти о дальшихъ речахъ не правили Бер. Вірші, 79.

БОЛѢЗНЕННЫЙ, *прикм. Див.* **Болѣзный.**

XVIII. И станет црство его (Антіхрыстово) темное и смутно, болѣзненно и всѧ сила его ослабѣетъ Пам. укр. м. IV, 305 (Рк. Тесл.).

БОЛѢЗНОВАТИ, *дс.*—**на що,** *нездужати.*

XVII. По всѧ дни житіѧ моего срдцемъ болѣзновалемъ Тит. 370 (П. Мог. 1646).

XVIII. В безведрное время вся твар... крѣпко сердцы болѣзнуетъ Клим. Вірші, 143.—Болѣзновати на голову Млр. дом. лѣч. 51;—на поперекъ ib. 53.

БОЛѢЗНУЮЧИЙ, *прикм. Хорий, слабий, недужий.*

XVIII. То для Сагайдачного отъ ранъ смертнихъ болѣзнуючого было наготовано Літ. Вел. I, прил. 35.—Єздилемъ посѣщать болѣзнуючихъ А. Миклашевского и Ѳ. Гамалѣю Дн. Марк. I, 311.

БОЛѢЗНЫЙ, *прикм.* 1. *Що справляє біль, болючий.*

XVIII. Чи заслуговался я на такую язвами болѣзними окриваючую мя ганебность Марк. IV, 173 (Л. Кочубея).

2. *Смутний.*

XVII. Тварь болѣзная барзо Гал. Каз. 146.

БОЛѢЗНЬ, *рж.* 1. *Хорість, слабість, недуга.*

XV. I начаша тивунѣ его (Всеволода) грабите люди и продаяти, сему не вѣдущю оу болѣзнѣхъ своихъ Ип. 208 (1093).

XVII. А то я уже з болѣзни умираю Діал. о см. 264.—В болѣзни былемъ и ненавѣдилисте мене Єв. Реш. 10-б.—(Хс) всѧкую згола болѣзнь душѣ нашеи отженетъ Кн. о вѣрѣ, 309.

2. *Біль.*

XVII. Діаволъ заразилъ Іова струпами... и до незносной бо́лѣзни привѣлъ Гал. Боги пог. 1.

XVIII. О бо́лѣзнех животовыхъ Клим. Вірші, 43.

БОЛѢЙ, *присл. Більше.*

XV. А хотѣчи тымъ болѣй рыцерства своего доказовати ЮРГр. № 76 (1438).—А твоей милости то свѣдомо болѣй, **нижьли** кому Ак. ЗР. I, 157 (1496).

БОЛѢНЬЕ, *рн. Чинність від «болѣти».*

XVIII. На горла бол(ѣ)ние: кашу ячную уваривши добре... оцту приливши полоскат(ь) Млр. дом. лѣч. 3.

БОЛѢСТЬ, *рж.* 1. *Хороба.*

XV. Разболѣсѧ Володимеръ Глѣбовичь болѣстью тѧжкою Ип. 652 (1187).—Коли бы пригодилася наша, а любо земьская служба, а любо болѣсть: тымъ того не истратить Ак. ЗР. I, 83 (1468).

XVI. Болезнь: бо́лѣсть Зиз. Лекс. 94.

XVII. Той былъ начальникъ той болести (ереси) Сб. Лѣт. 79 (Кіев.Лѣт.).—Небожчикъ... барзо хорий, великою болестю зняты до дому поспешилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 385 (1622).—Которіе колвекъ цѣлого сердца чутемъ плачъ осягнули, тыѣ теж и животъ свой яко наполненный трудами слезъ и болѣстей... зненавидѣли Лѣств. 22.

2. *Біль, терпіння.*

XVII. Шата твоя болести неспосной есть причина мнѣ Рук. Хрон. 25.—Жона которая мѣла без болести родити Крон. Боб. 4-б.—Црь Ираклій... в великои болести и фрасунку будучи, зоставивши царство, шолъ по Евксинопонту Тр. постн. 658.—Ходѣте ко мнѣ... болестями обтяжоные Єв. Реш. 27-б.

XVIII. Никитѣ нѣчого не зашкодило и болести жадной не чул Пам. укр. м. VI, 134 (Рк. Тесл.).—От жалю и болести великои срдце сѧ в ней краяло ib. II, 143 (Рк. Тесл.).

БОЛѢТИ, *дс. Даватися болізно чути, справляти біль.*

XV. Ростиславъ же увѣдавъ, оже Олегъ велми болить, нача слати къ Олгови, велѧ ему миритися Ип. 526 (1167).

XVII. Родичи... барзѣй нѣжъ хорый ихъ сынъ або дочка болѧт Єв. Вил. 71-б.—Найболшей мене твой фрасунокъ отче мой болить Крон. Боб. 24-б.—То мя страшит, тое мя бо-

лит Лѣк. на осп. ум. 23.—Рад бы члкъ з тым што его барзо болит комуся вѣрному звѣрил Каз. 32, к. 18.

XVIII. Єжели болить сердце взять селѣтри чистой... дать болному випить Млр. дом. лѣч. 38.

БОЛѢТИ, *дс. Терпіти біль, хорувати.*

XVII. Взявши непотѣшную вѣдомость отъ милостей вашихъ о преставленіи... Жолудя... велице сердцемъ болиемъ Гол. П. М. II, 490 (П. Мог. 1646).

XVIII. Шчо настане на той час, не хотів би міти, по вся віки сердечне на тоє боліти Пер. Укр. Лир. 7.

БОЛѢТИСЯ, *дс. Боліти.*

XVII. Вѣдаю тоє... же ся болѣєте серцем Крон. Боб. 199.

БОЛЯСЫ, *рж. Див.* **Балясы.**

XVII. Боляси, що около будинку були, зъ мѣсцъ ихъ повибиравши и до купи склавши, попалилъ Арх. Мот. 132 (1688).

БОЛЯЧЕ, *присл. Болізно.*

XVIII. Бѣда Украинѣ: и оттоль горяче и отсель боляче Літ. Вел. III, 138.

БОЛЯЧКА, *рж. Опух запалінний, чирка.*

XVI. Пси... облизовали гной его [вроды або бол҄чки] Єв. Пер. 61.

XVII. Вредъ: вродъ, бол҄чка Бер. Лекс.17.— Потым бол҄чками розными и пухлиною моровою народ людзкій давила Гал. М. Пр. 391.— (Іовъ) взявши шкорупу отиралъ ропу з болячокъ текучую Гал. Боги пог. 1.

XVIII. Бол҄чки, скулы, спырщки злые и вроды неисцѣлные Пам. укр. м. IV, 303 (Рк. Тесл.).—Болячки твердіє от мила... отмягчают Млр. дом. лѣч. 5.—Болячка волосова ib. 46.—Синъ мой Петръ преставилъся... болѣзнію на болячку подъ горломъ Дн. Хан. 97.

БОЛЯЧКОВАТЫЙ, *прикм. Успособлений на болячки.*

XVIII. Розмаито дѣти род҄т, слутаво ал'бо свѣдроокоє... оуломноє, бол҄чковатоє Пам. укр. м. II, 177 (Рк. Тесл.).

БОЛЯЩИЙ, *прикм. Хорий, слабий.*

XVI. При туй купели пят притворов было в котрыхъ много было болящихъ слѣпих хромых Рук. Муз. № 513, к. 54.

XVII. Млтва... спасет болящого Єв. Реш. 24.

БОМБА, *рж.* (іт. bomba). *Куля наповнена вибуховою матерією.*

XVIII. Началъ на него зъ арматъ бити и бомбы метати Літ. Вел. II, 81.

БОМБАРДИРОВАТИ, *дс.* (рос. бомбардировать). *Бомбардувати.*

XVIII. (Густавъ) велѣлъ зо всѣхъ сторонъ Краковъ бомбардировати Вел. Сказ. 125.

БОМБОНДѢРЪ, *рм. Бомбардір, старший канонір.*

XVIII. За тими каретами єхали верхами бомбондѣри Журн. Дан. Апост. 32.

БОНДА, *рж.* (пол. діал. bonda). *Гроші, що заробив невільник.*

XV. Коли первоє украдеть, ино его не вѣшати, а заплатити бондою его Ак. ЗР. I, 82 (1468).

XVI. Челяди неволной, которыи маютъ приробки а бонды свои, по полторы копы жыта на рокъ давано Ак. ЗР. II, 195 (1529).

БОНДАРКА, *рж. Жінка бондарева.*

XVII. Насъти бондарцы Арх. ЮЗР. III, IV, 155 (1649).

XVIII. Маря же бондарка, схвативъ вилки желѣзные... стала мене... бытъ Арх. Вид.м. (1753).

БОНДАРНЯ, *рж. Бондарська робітня.*

XVII. (Сгорѣла) бондарня и стелмашня Літ. Мг. м. 72.

БОНДАРСКЫЙ, *прикм. від «бондаръ».*

XVII. Постановилемъ... абы всѣ... бондарского и рымарского ремесла господарѣ были зъ собою в єдномъ братствѣ Ѳеод. Черн. 7 (1687).

XVIII. Близъ хатки бондарскои Кн. Мѣск. Полт. 108-б (1715).

БОНДАРСТВО, *рн. Бондарське ремество.*

XVIII. Честно єст и бондарство и велми надобно Клим. Вірші, 100.

БОНДАРЪ, *рм. Той, що робить або направляє бочки, діжки, граблі, ложки і ин.*

XVII. Я Яким Бутом бондар камяненский Прот. Полт. С. II, 128 (1685).

XVIII. Бондарямъ, що направляли бочки до пива, меду и до лазнѣ дано 60 к. Дн. Хан. 102-3. — Платных служителей при дворѣ... бондар, чоботар Оп. ст. Млр. II, 308 (1736).

БОРАНІЙ, *прикм. Див.* **Бараній.**

XIV. Коли ему хто наганить, имѣєтъ положить лупежъ бораній Ак. ЗР. I, 17 (1347).

БОРБА, *рж. Боротьба, боювання, змагання.*

XVII. Брань: борба, война, битва, бой Бер. Лекс. 10.

БОРГОВАТИ, *дс.* (пол. borgować). *Давати на-бір, на віру, кредитувати.*

XVIII. Боргуютъ збоже дорожей, нижли на торгу продаєтся Собр. Прип. 113.

БОРГРАБИЙ, *рм. Див.* **Бурґрабий.**

XVII. Борграбимъ, державцомъ, бурмистромъ... ознаймуемо Діар. Фил. 143.

БОРГЪ, *рм.* (нім. Borg). *Кредит, віра (тільки в наступних виразах):*

На боргъ, на боргохъ, въ боргъ, въ боргохъ, *на кредит, на віру.*

XVI. Жыта наши... мають быти... роздаваны на борг Ак. ЗР. II, 195 (1529).—Ижъ дей кожуховъ, сермягъ, китликовъ и тимцовъ пана своего роздалъ єсми на боргохъ кому знаючи болшей двадцати копъ грошей до часовъ слушных Кн. Гродск. Луцк. (1565), к. 60.

XVII. За заборгованыє книги, которыє он самъ роздал на боргъ, долгу з. 1754 Арх. ЮЗР. I, XI, 697 (1647).

XVIII. Балясный долженъ єму (Чалому) денегъ... за купленіє в боргъ сто семъдесятъ девять пятъ овецъ Прот. Полт. С. IV, 27 (1756).—Вороного жеребца... на боргъ за пятдесятъ рублей купують Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

БОРДЗО, *присл. Див.* **Борзо.**

XV. Ижъ ты передъ тымъ пословъ єго милости въ себе много держивалъ, а не бордзо къ єго милости ихъ отпускивалъ Ак. ЗР. I, 118 (1492).

БОРДЮГЪ, *рм. Див.* **Бурдюгъ.**

XVIII. Албо на єи (козу) могла напасти мотилиця, отожъ и намъ на бордюгъ скори половиця Укр.-Р. Арх. IX, 71.

БОРЕНЬЕ, *рн. Боротьба, борня, борба.*

XVI. Бореніє: борене, валка Зиз. Лекс. 94.

БОРЕЦЪ, *рм. Той, хто бореться.*

XV. Бѧхуть бо лодьи покрыти досками, и борци стояще горѣ въ бронѧхъ Ип. 423 (1151).

XVI. А на закладную куницу на насъ брати по десяти грошей, а борцу по два грошы Ак. ЗР. I, 352 (1503).

XVII. А се мужъ (Голіат) борець єстъ от юности своєѧ Рад. Він. 45.—Натрижнєніє: нагорода заводницкаа, або герцыреви, любъ шермѣреви, або борцеви: или напасникови, побѣдная почесть Бер. Лекс. 89.—Не тратмо людей, поставмо зъ обоихъ сторонъ борцовъ дужихъ Крон. Соѳ. 18.

XVIII. О Николає чудотворче и всѣхъ врагов наших борче Укр.-Р. Арх. IX, 178.

БОРЖЕ, *присл. 2-й ступ. від «борзо».*

XV. Аже ти будемъ в борзѣ надоби, а посли противу к намъ, атъ мы борже поидемъ Ип. 434 (1151).

БОРЗДО, *присл. Див.* **Борзо.**

XVI. Мене не борздо, але добре сусиди моє мыти починають Антир. 631.—Борздо после року и часу менованого Пам. КК. II, 531 (1557).

БОРЗДЫЙ, *прикм. Див.* **Борзый.**

XVII. Далъ єму великіи дары и коня своєго борздого Крон. Соѳ. 221.

В борзде, *в борзі, небавом, невзабарі.*

XVI. Замокъ... на зломъ фундаменте єстъ збудованъ и в борзде упасти мусить Arch. Sang. VII, 104 (1566).

БОРЗО, *присл. Швидко, прудко, хутко.*

XV. Кнѧзь же... радъ быст, и посла по нь борзо Ип. 107 (993).

XVI. Их такъ борзо славити и в книги уписовати не хотел Арх. ЮЗР. VIII, III, 281-2 (1573).—И борзо приноудилъ (Іисусъ) оученикы своѧ вѣсти в лодю Єв. Пер. 17.

XVII. Рекла... сестра Моисеова... поиду и призову жидовку, абы накормила єго, рекла кролевна, иди борзо Крон. Боб. 39.—Будеш же ся гараст мяти та борзо хоч прыбываты Гав. 36.

XVIII. Вертайсѧ, дѣтино моѧ, борзо до дому Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

БОРЗОПИСЕЦЪ, *рм. Той, що швидко пише.*

XV. Мефедии же посади 2 попа борзописца велми и преложи всѧ кънигы исполнь от Грѣцька языка въ словѣнѣскъ Ип. 20 (898).

БОРЗОСТЬ, *рж. Швидкість, хуткість.*

XIV. Але тая борзость въ судѣхъ и въ жалобахъ имаєтъ быти розумно розсмотрена Ак. ЗР. I, 6 (1347).

XV. Оному же утекшю... борзости ради конскоє Ип. 734 (1213).

XVII. Такъ же и борзость єго (ангола) дивна, дхъ бо вѣмъ єстъ скороходный яко быстрость блискавици и помыслу нашего Транкв. Зерц. 2.

XVIII. Во всемъ будут подобнаѧ агглу борзостю и быстротою Пам. укр. м. IV, 318 (Рк. Тесл.).

БОРЗЫЙ, *прикм. Прудкий, швидкий, хуткий.*

XV. Мьстиславъ же великоую похвалоу створи Данилови и дары ємоу дасть великыи и конь свои борзыи сивыи Ип. 735 (1213).

XVI. Для борзѣйшоѣ справедливости Ак. ЗР. III, 104 (1559).

XVII. Абысмо (в добрѣ)... кохалися, лѣнивы будучи до злостій, а борзы до добродѣтели Єв. Вил. 13.—Далъ єму коня своєго борзого Крон. Соѳ. 227.

XVIII. Вѣтръ... тоту хмару в боръзомъ часѣ роспорошитъ Ал. Тиш. 37.—Во всѣх скорбехъ борзого помощника Пам. укр. м. I, 329 (Рк. Тесл.).

БОРЗѢЙ, *присл. 2-го ступня від «борзо».*

XVIII. По смерти... трупа з хаты чимъ борзѣй виносѧтъ Сѣмя Сл. Б. 480.

БОРИТИСЯ, *дс. Див.* **Боротися.**

XV. Можесь сѧ с нимь борити Ип. 108 (993).

БОРКАРЪ, *рм. Той, що буркує вулиці.*

XVII. Боркарови Яцкови от забуркованя на улици подсѣня Арх. ЮЗР. I, XI, 438, (1633).

БОРКЪ, *рм. Барк, частина руки від суставу при лопатці до локтя; мн. рамена, плечі.*
XVII. Тогож (Скойтина) вяжучи борки обох рамен повыворочали Арх. ЮЗР. III, IV, 465 (1650).
БОРОВЫЙ, *прикм. від «боръ».*
XVII. Сілуан: лѣсник, дикій, лѣсный, боровый Бер. Лекс. 309.
БОРОДА, *рж.* 1. *Частина обличча під долішньою губою.*
XV. И опада ємоу (Володимерови) все мясо с бороды Ип. 916 (1288).
XVI. Панъ Борис... стрелилъ с того полгака, полгакъ назадъ торгнулъ, ажъ на землю з услона спалъ... и с правого боку под бородою в горли щепа от полгаку урвавшися рану учинила Арх. ЮЗР. VIII, III, 375 (1583).
XVIII. На бородѣ и усах бруду нѣтъ Арх. Сул. ц. 131.
2. *Волосся на бороді.*
XV. И повелѣ (Мстиславъ) Андрѣева посла емьше постричи голову передъ собою и бороду Ип. 573 (1174).
XVI. Судя Костюшковичъ, препомневши Бога и справедливости светое, сам дей особою своєю того попа за бороду порвавши и служебнику своєму за ноги єго дей взяти казал, и сыну своєму пану Власному казал, єго лежачого києм бити Арх. ЮЗР. I, VI, 74-75 (1582).
XVII. Іезекіиль взѧвши мѣчъ оголивъ собѣ голову и бороду Гал. Кл. Раз. 259.—Моглобъ в твоей бородѣ нѣ волоска не стати Интерм. XVII, 82.—Оголивши бороду и голову... пустился до Македоніи Ал. Печ. 165.
БОРОДАВИЦА, *рж. Див.* **Бородавка**.
XVIII. У кого бородавици цибуля... прикладиваемъ Млр. дом. лѣч. 30.
БОРОДАВКА, *рж.* 1. *Дрібний на тілі ґудзик.*
XVII. Акрохордонъ: бородавка Бер. Лекс. 243.
XVIII. З гною телячого попелъ упаливши... на бородавки прикладать Млр. дом. лѣч. 3.
2. *перенос. Вада, хиба.*
XVII. Маютъ тежъ святыи свои бородавки Копист. Пал. 503.
БОРОДАТЫЙ, *прикм. Що має бороду.*
XV. ѧзъ тебе старѣи есмь не маломъ, но многомъ, азъ оуже бородатъ, а ты сѧ єси родилъ Ип. 430 (1151).
XVII. Максимъ... былъ... пномъ раднымъ за Константина Бородатого Жит. Св. 603.
БОРОДКА, *рж.* 1. *Здрібн. від «борода».*
2. *Бородавка.*
XVIII. На бородки: листомъ вербовим оние окласти Млр. дом. лѣч. 3.
БОРОДНЫЙ, *прикм. від «борода».*
XV. Челюсть бородная перегни Ип. 916 (1288).
БОРОЗДИТИ, *дс.* 1. *Борознити, робити борозни.*
2. *переносно: Баламутити, перешкоджати, заваджати.*
XVIII. Єсли ты будеш бороздити, то мы тя оба з Олександром выженеме и що будеш чинити? Ал. Тиш. 99.
БОРОЗЕННЫЙ, *прикм. від «борозна».*
XVIII. Границя ... у-право... поки звороти борозенние... означают ся Кн. Мѣск. Полт. 248 (1731).
БОРОЗНА, *рж.* 1. *Жолоб зроблений орючи плугом або сохою на ріллі.*
XVI. Борозен о двадцать наорано Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 101.—А я дей не толко єго дубровы не копалъ, але и одное борозны єсми не драл ib. 1571, к. 115.—У три сохи три борозны проорали ib. к. 180.
XVII. Бразда: Борозна Бер. Лекс. 10.
XVIII. И старый борозны не псуєтъ Клим. Прип. 218.
2. *Рівчак межи загонами до стягання води.*
XVIII. Межа... з єдной стороны по нивя борозною Кн. Мѣск. Полт. 158-б (1719).
3. *переносн: Зморшки, брижі.*
XVII. Роспрострѣмо прето срдцъ наших борозны Єв. Вил. II, 25.—Розширмо ж прето борозны срдцъ нашихъ Єв. Калл. 613.
БОРОКЪ, *рм. Здрібн. від «боръ».*
XV. Оу Шелвова боркоу Ип. 325 (1146).—А сѣна за рѣкою не мають косити, нижьли мають косити один день подъ боркомъ Ак. ЗР. I, 144 (1494).
XVI. Левъ Лясота с гумна Боремецкого на борку взялъ стогъ пшеницы Арх. ЮЗР. I, I, 21 (1570).
XVII. Ізяслава догнали въ озера, въ борокъ въезджаючи Крон. Соѳ. 152.
XVIII. (Мы продали) борокъ тутъ же при дворѣ найдуючыйся Мат. и Зам. 170 (1708).
БОРОНА, *рж. Рільниче знаряддя волочити рілля.*
XIII. Нъ еже далъ ємоу (рольному закупові) господинъ плоугъ и бороноу, тъ то погоубивъши ему платити Р. Правда, 316.
XVI. Маютъ тіє люди два дни у недѣли пригону служити съ сохою або съ бороною Ак. ЮЗР. I, 79 (1531).
XVIII. Кто би в спокойномъ держаню землѣ имѣлъ, а другій безправне... соху порубалъ

таковому гвалту дванадцять рублей мѣеть уплатить з навязкою такъ за соху десять... за борону шесть грошей Стат. 62.

БОРОНА, *рж.?*

XVIII. Осталъ... велѣлъ зазженнихъ килко походенъ подкинути подъ башту, много боронъ пороху мѣвшую Літ. Вел. IV, 13.

БОРОНА, *рж. Оборона.*

XVII. Же бы (царь Турецкій) его (Брюховецкого) принялъ подъ свою борону Літ. Сам. 99.

БОРОНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «боронити».*

XV. Таковая лодья и от бурѧ или боронения земнаго боронима Ип. 26 (912).

XVI. Ничого ненарушоного не зостало... єдны декрета касуют, других боронят, боронен'є Анафемѣ предаемо Рук. Муз. № 513, к. 16.

БОРОНИВАТИ, *дс. Повторна форма від «боронити».*

XV. А хлѣба имъ и соли не боронивано Ак. ЗР. I, 210 (1500).

XVII. Чернцѣ до того лужка не втручалися, тилко Пирскій боронывалъ и заставши мене... дрова беручого кобилу заграбивъ Ак. Мг. м. 322-б.

БОРОНИТЕЛЬ, *рм. Оборонець.*

XVIII. Своєволник боронитель винного самъ на том учинку горячомъ пойманъ С. і Р. 44-б.

БОРОНИТИ, *дс.* 1. *Бронею заслонювати; охороняти, обороняти.*

XIV. Кгды на улицы Петръ Яна гонилъ и ранилъ тогды Петръ не боронилъ своєго живота Ак.ЗР. I, 7 (1347).—Со усею своєю силою, без лсти того исного города боронити ib. 23 (1388).

XV. Хто продалъ дѣдичьство кому, имѣлъ єго боронить отъ нагабанья три лѣта Ак. ЗР. I, 40 (1425).

XVI. Будемъ отчины нашоє боронити Ак. ЗР. II, 44 (1508).—Всѣ, бороначи здоровя, на коленкахъ по кутехъ седели, а иные въ церкви мурованой здорове заховали Арх. ЮЗР. I, I, 11 (1565).—Они потомъ, пришедшы до Витавы, кгды имъ врядникъ мой подъданыхъ моихъ боронити хотелъ, запалили село ib. III, I, 59 (1593).

XVII. Неотмѣнне оу себе постановляю никгды тебе не отпущати и твоє чести завжди боронити Стат. Полоцк. Бр. 1.—Турки боронѧчи мѣста выстрелили з дѣла шротами Гал. Н. н. 117.—Руки боронѧтъ все тѣло от непріѧтелѧ Гал. Кл. Раз. 31.—Мтка Бжаѧ от вѣчныхъ мукъ мене пекелныхъ боронитъ Гал. Гр. Розм. 4-б.—Тѣло... боронитъ дшу от пыхи Транкв. Зерц. 23.—Аріѧне не могутъ лжею правды своеи боронити ib. к. Вг.—Призывай двцу Марію и моли, абы... справу твою у сына своєго боронила Діал. о см. 277.—Встань о Пастыру встань, Црков боронити Бер. Вірші, 89.—Боронити монастырскаго добра Бар. Письма, 42.—Моцную вѣру свою... боронили Жит. Св. 92-б (1678).—Кгрунту, о который ку росправѣ ставъши очивисто, Павел Зѣнковичъ боронилъ купчимъ правомъ Акт. Старод. кн. 110.

XVIII. Около раю сут горы великие, а в них лежат смокове и гадове и дивные звѣрята, которые боронят входу, иж жаден члкъ до него дойти не может Пам. укр. м. IV, 30 (Сок. Рк.).—Ой, нѣкому боронити, нѣхто не ратує Укр.-Р. Арх. IX, 236. — Ужева голова... боронит от слиногора Млр. дом. лѣч. 4.—Слова королевскіє, волностей оружіємъ боронити Козакам позволившіє... били... подтвержени Вел. Сказ. 15.

2. *Ховати, крити (про Бога).*

XVII. Богъ мой мене боронилъ Рук. Хрон. 21.—Нехай же млсрдный Гсдь... боронитъ и стережетъ васъ от грѣховъ Тр. П. М. 910.

XVIII. Бгъ васъ от того и тому подобного боронивъ нещастѧ Науки парох. 113.

3.—**кому чого,** *забороняти, не допускати, не давати.*

XIV. Єму того имѣнія напротивку кгвалтови хочемъ боронити Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XV. Мужи же бороняхуть єму поити Чернигову Ип. 473 (1154).—Помочи єсмо не дали єму, а хлѣба и соли... єму не боронили Ак. ЗР. I, 109 (1486).—Пити... не бороню коли бы члвкъ не пилъ и онъ бы от жажи не был живъ Чет. 1489, к. 50-б.

XVI. Псалмиста мовитъ: «ото устамъ моимъ не бороню: Господи, Ты розумѣешъ» Отп. кл. Остр. И. П. 380.—Томоу который в тебе отимаєть соукьманоу, не борони ємоу и сорочьки Єв. Пер. 37.

XVII. От беручого оу тебе верхнюю шату и споднеѣ не борони Єв. Калл. 559.—Церковъ соборную святого Георгия стрелбою и военным людом осадили... хотячи мнѣ кгвалтомъ боронити входу до церкви Льв. Ставр. 22.—Вода оная боронила приступу неприятелеви Жит. Св. 79.—Не чекат аж дверѣ непріятель опануеть, але теж здалегод боронит єму вхоження Рук. № 0.4° 86, к. 65.—Фелерусъ... хотѣлъ Греком боронити берега, але раненъ и поражонъ от Ахиллеса Крон. Боб. 78.

XVIII. Гды бым просил тѧ о половину црства твоего, то быс мнѣ єго не боронил Пам. укр. м. III, 115 (Перем. Пр.).—Нѣкоторий

бувши раз обраним Депутатомъ з єдного повѣту, старается абы зараз на другий рокъ былъ з другого повѣту депутатомъ, над право, которое того боронит до лѣтъ килку С. і Р. 38.

БОРОНИТИСЯ, *дс. Бронею, оружжам або чим иншим відпирати напад, боронити себе.*

XV. (Отъ турковъ) боронитись намъ никакъ занужъ помочь и подпоры жадной не имаємъ Ул. Мат. 86 (1456).

XVII. Боронилисѧ єму тамъ мѣщане добре Рук. Хрон. 142.—Показуєтъ заразъ напротивъ нему и зброю и брони, которыми ся єму боронити Копист. Пал. 859.—Старшина татарская у господѣ боронились Літ. Сам. 121.—Сподние речи на немъ розодрала-м, а онъ, боронячися, розсол бураковий на мене вылил Ак. Полт. Гор. Ур. I, 118.—Козаки за Ляхами пошли, и мѣста, где ся боронили, поплюндровали Літ. Хм. 79.—Судъ нинешнъий, досконале справу вирозумѣвши и контроверсий Василевих и жоны єго, котрими ся боронили, за неслушние уваживши, заховуєт дворъ увес при дочцѣ Контевой Євгении Акт. Старод. кн. 83.

XVIII. Чрезъ три днѣ крѣпко боронилися Літ. Вел. IV, 12.—Ова, буду ся боронити якъ могучи бо не подобаєтъ ми из своєго панства оутечи Сл. о збур. н. 156.

БОРОНКА, *ржс. Ґрата.*

XVI. А и онъ то стоитъ за стѣною нашею, смотрячи єквозе окна а преглядаючи через боронки П. П. 51.

БОРОННИЦА, *ржс. Борона.*

XVI. Жоны ихъ (ляхів, що одружилися в Литві) выправують (воєн. повинність) тогды досыть надзнѣ на клячахъ, на боронницах зъ рогатинками Ак. ЮЗР. I, 89 (1538).

БОРОНЯ, *ржс. Броня.*

XVI. Яръ туре Всеволодѣ! Стоиши на борони прыщеши на вои стрѣлами Сл. о п. Иг. 13.—Зъ слугами и иншими поддаными... которыє мѣли при себе кождый съ нихъ бороню, то єсть: шаблю, сокѣрки Арх. ЮЗР. VI, I, 95 (1572).

БОРОТИ, *дс. Дужати, осилювати, подужувати.*

XV. Аще, кнѧже братья наша исѣченѣ суть, можемь по тобѣ бороти Ип. 128 (1015).

XVI. Хто хочет, тот их борет, и сами межы собою в своих кривдах розсудитися не могут Пам. КК. IV, отд. II, 193 (1545).

XVII. Нѣкоторыи зась лѧментуютъ на діѧвола, же их збытне мысльми блудными боретъ Домецк. 41.

БОРОТИСЯ, *дс. Дужатись.*

XV. (Редедя и Мьстиславъ) яста сѧ бороти крѣпко Ин. 134 (1022).

XVII. Абым боручися з вами не была вам причиною пожиткови Жит. Св. 311-б.—Катове, оурванци и которыє з звѣрми борются Лѣк. на осп. ум. 14.

XVIII. З дужымъ боротысь смерть на умѣ Клим. Прип. 216.

БОРОШЕНКО, *рн. Здрібн. від «борошно».*

XVII. Отцы стыи... взявши по-троху борошенка кождый Єв. Реш. 303-б.

БОРОШЕННЫЙ, *прикм. від «борошно».*

XVII. Помочи намъ жадной и вспоможенья нѣ грошового, нѣ запасу борошенного не чинишъ Эварн. Источн. I, 247 (1690).

XVIII. Тутъ... за горѣлку борошенного провиянту достать (можно) Арх. Сул. 46 (1725).—Крайній недостатокъ у всего войска наступилъ борошенного запасу Літ. Вел. III, 18.—Нѣтъ их (солодовниковъ) винъ в борошенных затратах Клим. Вірші, 127.

БОРОШНО, *рн. Змелене зерно збожеве.*

XVI. Перед Великоднем, приєхал до дому моєго свещенникъ Николский на ймя Федор Безсонъ з Межиречя зъ Заставя, маючи з собою возов з речами, з борошномъ три, и сталъ господою в дому моємъ Арх. ЮЗР. I, VI, 78 (1586).

XVII. Борошна муки житной осмачокъ пятдесятъ Ак. Зем. 109 (1659).—Хутор пущаю в завѣдоване... за... пол мѣрки борошна житнего, муки три осмачки Прот. Полт. С. II, 16-б (1675).—Стати зъ готовымъ борошномъ въ Чигиринъ-Дубровѣ Ак. ЗР. V, 172 (1682).—Просячи о даванье оброковъ яринныхъ борошѣнъ ib. 248 (1691).—Войску казано... липи и байдаки на борошно за Пороги провадити Літ. Сам. 174.—Войты, жебы подъ борошно подводы козаковъ давали, росказуємъ Ак.Нѣж. Маг. 49.

XVIII. Крупъ грецкихъ бочку и пшона бочку, а иншого борошна не надобно Арх. Сул. 46 (1725).—Борошна жытного... гречаного... пшеныччого Кн. Мѣск. Полт. 231 (1727).—И Лубенского полку и Гадяцкого подводи борошна возили на Таванскій островъ Літ. Вел. III, 375.—Борошна на полшости браги Быт. млр. обст. 348.

БОРСУКОВЫЙ, *прикм. від «борсукъ».*

XV. И прилбичѣє ихъ (слуг владики Перемиського) волъчьє и боръсоуковые раздраны быша Ип. 794 (1241).

XVII. Слуги єго розбивъ, тулы ихъ багровыє подралъ, такъже и прилбицы волчіє и борсуковыи Крон. Соѳ. 256.

XVIII. Возми... борсукового сала Заг. 205.

БОРТНИКЪ, *рм. Бджоляр, що ходить коло лісових бортій.*

XIV. А се бортници: пашко бортикъ исъ іємелина ЮРГр. № 9 (1370).

XVI. А указалъ єсми на своє мѣсто отвести имъ тую землю бортнику Ак. ЮЗР. I, 37 (1508).—Омелянъ бортникъ на волоци— тотъ ни робитъ, а ни податку не даетъ, одно бору пилнуєтъ Арх. ЮЗР. VI, I, 205 (1590).

XVII. Янко бортникъ Ак. Копн. С. 63 (1608).

XVIII. Ледаякого бортника и мед ледачимъ пахнет Клим. Прип. 223.

БОРТНИЦА, *ржс. Балька.*

XVI. Казал был нам везти бортницы до Буга, а мы перед тым бортниц невожували и не везли Ж. Курб. II, 154 (1582).

БОРТНИЦЬКЫЙ, *прикм. від «бортникъ».*

XVI. Лыка на лежва мають брати водле стародавного обычаю бортницького Ак. ЮЗР. II, 138 (1533).

БОРТНОЕ, *рн. Данина з меду або грошева оплата від борті.*

XVIII. Бортноє ѕди виволатся, улей випустить волно Стат. 63—63-б.

БОРТНЫЙ, *прикм. Що тичиться бортництва, з бортю, до борті.*

XIV. Хто бортноє дерево зрубить безъ пчолъ, то полгривны заплатить Ак. ЗР. I, 18 (1347).—Се же придалъ... к црькви... землю бортную ЮРГр. № 4 (1350).

XV. Съ тоѣжъ земли бортноѣ шло кадь меду святому Николѣ Ак. ЗР. I, 79 (1460).

XVI. Надаемо тыи имѣнья вышеозначоныи зо всѣми данинами грошными и тыж землею бортною и даниною медовою Отч. Пер. Спб. 1912 р. 34 (1556).

XVII. Подрубано сосну бортную, отъ осми лѣтъ неподглядану Ак. Копн. С. 64 (1608).

XVIII. Копилъ бортній Быт. млр. обст. 350.

БОРТЬ, *ржс. Вулій в дуплі в дереві.*

XIV. Села... съ лѣсомъ и съ бортми и съ пчелами Ак. ЮЗР. I, 1 (1361).

XV. О кметехъ, которые держать борти въ запустѣ Ак. ЗР. I, 41 (1420).

XVII. Видрано одны пчоли у Якова з бортий дуба, а другие у Тетяни з сосни Прот. Спр. Пот. 30.

XVIII. Кто маєтъ борти у чией колвекъ пущѣ либо озерѣ, либо сѣножати... то к озеру єхать бы, а собакъ, рогатинъ и стрел'бы... не брат бы Стат. 63.

БОРТЬЕ, *рн. Збірне від «бортъ».*

XVII. Грунтъ... съ деревомъ бортнымъ и до бортя згожимъ Ген. сл. Черн. п. 669 (1693).

XVIII. Дерево бортноє и до бортя згодноє Люб. 49 (1716).

БОРУКАТИСЯ, *дс. Див.* **Борюкатися.**

XVII. Иванъ, все борукаючися, хотѣл мя сколоти, где ми и руки тим же ножом подрѣзал... и так оба-два борукаючися, впалисмо у воду, и там ми у водѣ, силуючися, голову понурялъ, хотячи втопити Ак. Полт. Гор. Ур. II, 95 (1671).

БОРЩЕВЫЙ, *прикм.* 1. *Що до борщу тичеться.*

XVIII. Полумисковъ борщевих с кришками— 2 Арх. Вид. м. (Оп. игум. пос. 1758).

2. *Борщевого кольору.*

XVIII. Апарат... лудановый борщевый Дѣло о реп. Ак. 15-б.—Пятдесят кахол борщевого цвѣту Расх. Тетр. Рыбн. ц. 13 (1795).—Сподница... кругомъ въ три ряди борщевими басаманами обложена Быт. млр. обст. 352.

БОРЩИКЪ, *рм. Здрібн. від «борщъ».*

XVI. Ты за борщикъ, а слуга за пукатую штуку мяса Ганна Монт. 144.

БОРЩЪ, *рм.* 1. *Кисла юшка на сирівці або з оцтом, з буряками й капустою.*

XVIII. Матка єго... почала мене... лаяти: иди мовить сякая такая нецното, зѣлье у борщъ криши Суд. Инкв. 197.

2. *Бураковий квас на борщ.*

XVIII. Борщу сирового или тѣста кислого... прикладать Млр. дом. лѣч. 9.

БОРЪ, *рм. Див.* **Боргъ.**

XVIII. В боръ роботникам соли Арх. Вид. м.; розходн. кн. без загол. XVIII.

БОРЪ, *рм. Сосновий ліс.*

XV. И бѧше около города лѣсъ и боръ великъ Ин. 7.—И поидоша полци Половецьстии аки борове и не бѣ перезрити ихъ ib. 254 (1103).

XVI. Пастухи на боръ съ статками погналися Кул. Мат. I, 56 (1588).

XVII. Комоникъ козацкій з обохъ сторонъ далъ бой от поля, з тоєй сторони от бору Літ. Сам. 66.

XVIII. Подъ селомъ Землянкою за каплицею боръ и березнякъ Мат. Ист. ЮР. 56 (1717).—Бору, лесовъ, пущъ каждіи моргъ по 40 копеекъ отдават С. і Р. 41-б.

БОРЬБА, *ржс. Див.* **Борба.**

XV. И рече Редедѧ къ Мьстиславу: не оружьємь сѧ бьевѣ но борьбою Ин. 134 (1022).

БОРЮКАТИСЯ, *дс. Дужатись, моцуватись.*

XVII. Нашедъ на него (Іакова) мужъ и с ним борюкалъся, ажъ до свѣтанья Літ. Рук. 18.

БОСАКЪ, *рм. Босий чоловік; босий чернець.*

XVII. Бернардиновъ, Францишкановъ, Доминикановъ, Босаковъ, Кармелитовъ и прочихъ Гол. П. М. II, 35 (П. Леонт. 1633).

XVIII. О босакахъ, що босые без обувенія в зымѣ ходятъ Клим. Вірші, 32.

БОСИНКИ, *ржс. мн. Жидівське свято задушне.*

XVII. Босинки и пасху веспол з жидами (обходити) Арх. ЮЗР. I, XI, 330 (1607).

БОСО, *присл. Без обув'я, голоніж, босоніж.*

XVI. Тилко дей панъ Несвѣцкий самъ босо, въ одной кошули, на болото втекъ Кн. Гродск. Луцк. 150 (1565).

XVII. Цръ... босо... древо Крста Стго внеслъ Крон. Боб. 340.

БОСТВО, *рн. Див.* **Бозство.**

XVI. Єстъ Богомъ правъдивымъ... незъбожонымъ, але боствомъ дарованый Антир. 607.

БОСТИ, *дс. Колоти.*

XV. И поидоста по городоу сѣкоучи и бодоучи Ип. 853 (1261).

XVII. Окусавши то, што бы имъ очи боло Копист. Пал. 564.—Роскоши... якъ терньє душѣ нашѣ бодут и колют Єв. Вил. II, 125.—(Козел) почалъ другихъ козъ бости также и иный добытокъ Літ. Рук. 8.

XVIII. Огнистыми их (волув) желѣзами бости казал Пам. укр. м. III, 47 (Перем. Пр.).

БОСЫЙ, *прикм. Необутий; голоногий.*

XV. Нази ходяще і босѣ Ип. 216 (1093).

XVI. Въвръжеся на бръзъ комонь и скочи съ него босымъ влъкомъ Сл. о п. Иг. 41.

XVII. Вячеславъ... босыми ногами... в великіе морозы... ходылъ Жит. Св. 16-б.—Іоан... босий и простоволосий, николи не маючи головы покрытой ib. 187.

XVIII. О босакахъ, що босые без обувенія в зымѣ ходятъ Клим. Вірші, 32.

БОТВИНА, *ржс.* 1. *Буракове листя.*

XVII. Капуста, ботвины, цыбуля... то все морозъ побилъ Кул. Мат. I, 80 (1602).

2. *Потрава з квашеної ботвини.*

XVIII. Та была там и ботвина и вшелякая зверина Гав. II, 66.

БОТИКЪ, *рм. Здрібн. від «ботъ».*

XVIII. Изволила ея і. в. смотрѣть ботика Дн. Хан. 61.

БОТИЛКОВЫЙ, *прикм. ?*

XVIII. Саломъ ботилковим... голову шмаровать Млр. дом. лѣч. 7.

БОТНЯ, *ржс. Див.* **Бодня.**

XVIII. З ботнѣ взято киндюк Прот. Полт. С. I, 249-б (1705).

БОТЪ, *рм.* (гол. boot). *Однощоглий статок.*

XVIII. (Король) з тоей поражки чрез... амѣрала своего в маломъ боту заледво увезенъ Вел. Сказ. 197.

БОТЪ, *рм.* (фр. botte). *Чобіт, обув'я з холявою.*

XVI. Сапогъ: ботъ Зиз. Лекс. 106.—Ботовъ паръ пятеры музскихъ, за кождую пару по 10 грошей даваломъ Арх. ЮЗР. I, I, 34 (1571).—Ботовъ музскихъ три пари, жонскихъ ботовъ двѣ пари, черевиковъ чотыри пари ib. 241 (1588).

XVII. Диоклитианъ... убравшися в боты золотые... казалъ всѣмъ... в боты цѣловати Крон. Боб. 266.—Дайте перстень на руку єго и боты на ноги Єв. Вил. 16-б.—Не єстемъ годенъ принавши розвязати ремѣнь ботовъ єго Єв. Калл. 884.—Чирвоныє альбо жолтыє боты Тест. Вас. 44.

БОТЯНОВЪ, *прикм. від «ботянъ».*

XVII. Маєтъ пречстая Два въ крылахъ своихъ перо ботяново Гал. Кл. Раз. 293.

БОТЯНЪ, *рм. Див.* **Боцянъ.**

XVII. Ботяны освѣдчаютъ вдячность родичомъ своимъ Гал. Кл. Раз. 293.—(Фѣґура) четвертая ботянъ Рад. Ог. 356.

БОХАНЕЦЪ, *рм. Буханець.*

XVII. В... хлопца... (мы) застали в пазусѣ боханецъ и шматъ хлѣба Прот. Полт. С. I, 209-б (1699).

БОХЕНОКЪ, *рм. Буханець.*

XVII. Прошу позычь ми до утра три бохенки хлѣба Рад. Ог. 419.

БОХОНЪ, *рм.*—**хлѣба**, *округлий хліб.*

XVI. Съ одноѣ службы маєтъ дати кождый по одному бохону хлѣба Ак. ЗР. II, 201 (1529).—У паймита Мойсѣйцова взято хлѣба бохоновъ чотыри Кн. Гродск. Луцк. 31-б (1570).

XVII. Одинъ... принеслъ дванадцет бохоновъ ячмѣнных хлѣба Жит. Св. 427-б.

БОЦЯНЪ, *рм. Птах* Ciconia.

XVII. Еродій: птахъ подобенъ боцяну або чапли, жієтъ на воднистыхъ мѣстцехъ Бер. Лекс. 272.—Набралъ Мойсей зъ собою много боцяновъ, которые сут с природженя ужом неприятелми Крон. Боб. 39-б.

XVIII. Знаходивъ там... еродиевъ, то ест боцяновъ, которыхъ црь Двдъ споминаєтъ у псалътыри у псалмѣ 103 еродіево жилище тото єст звѣр', а инъшіи єго зовутъ боцянъ Ал. Тиш. 84.

БОЧАЛКА, *ржс. Невелика бочка, барилко.*

XVIII. (Хан Крымскій) прислалъ будто єму (Голицину) подарунку шесть бочалокъ червоныхъ золотихъ Літ. Вел. III, 73.—У склепу билемъ, где у сподномъ вина 2 бочалки Дн.

Марк. I, 74.—Дегтю доброго в бочалки Арх. Вид. м.; реєстръ по отдачи возного (1780).

БОЧАНЪ, *рм.*

XVII. Поти держали (черици) кгрунта поки бортніи дерева и бочаны их найдуются Оп. ст. Млр. I, 431 (1687).

БОЧИЩЕ, *рн. Згруб. від «бокъ».*

XVIII. Вѣйлочище пуд бочище, кулбачище под головище Рук. К. У. № 21, к. 7.

БОЧКА, *рж. Начиння бондарське дводенне.*

XV. Медъ въ бочкахъ Ип. 110 (996).—Пять кадей меду, двѣ бочки хмелю Ак. ЗР. I, 80 (1463).

XVI. Чотыри бочки мяса солонного яловичого, рыбъ солоныхъ бочку Арх. ЮЗР. I, I, 20 (1570).

XVII. (Козаки) стада займовали, мяса до бочок солили, живность собѣ готовали Літ. Льв. 258.—Росказалъ єй (вдові Авдеовой) Єлисей, абы напозычала бочокъ порожних Крон. Боб. 123.—Пан Євоимиян... выставити вашмостям мает бочку соли Др. Ол. Ч. Б. 145.—Продалем... бочку борошна Прот. Полт. С. II, 57 (1678).

XVIII. Довгій а товстый и круглый як бочка Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).

БОЧКОВЫЙ, *прикм. від «бочка».*

XVIII. Сталь бочковую терти пилкою... мѣлко Млр. дом. лѣч. 54.

БОЧНЫЙ, *прикм. від «бокъ», боковий, бічній.*

XV. Предъ бочными дверми Ип. 845 (1259).

XVII. Подле стины бочней Арх. ЮЗР. VI, I, 323 (1606).

БОЧУЛКА, *рж. Невелика бочка.*

XVI. Врядничкамъ... по бочулце пива имъ давать Arch. Sang. VI, 83 (1577).

БОЯЗЛИВОСТЬ, *рж. від «боязливый».*

XVII. Говѣніє: боязливость в' коло оглѧдуючаѧсѧ Бер. Лекс. 211.

БОЯЗЛИВЫЙ, *прикм. Схильний до боязні.*

XVII. Боязливыми и тръвожливыми всѣх иле ест под звѣрхностю твоєю оучиниш Тест. Вас. 37.—А если бы хто въ томъ преслѣдованю боязливымъ былъ и запрѣлъ бы ся Христа... такій кождый царства небесного не доступитъ Копист. Пал. 828.—Єлень єстъ боѧзливый а прудкій Гал. Кл. Раз. 466.—И ты, о старче Іосифе трвожливый, в повереномъ тобѣ клейнотѣ боязливый Вер. Вірші, 74.—Чему єсте срдца боязливого Ал. Печ. 170.

БОЯЗНЕННЫЙ, *прикм. Страшний.*

XVIII. Члвкъ... оуряду Агломъ самымъ боязненнаго доступуєт' през' чинъ Ієрейства Собр. Прип. 2.

БОЯЗНЬ, *рж. Бояння, страх.*

XV. Бѣ бо ємоу боѧзнь велика во срдци єго Ип. 753 (1228).

XVII. Апслъ... Петръ... для боязнѣ изрѣкъся быв ха пана своего Єв. Реш. 19.—Тогды боязни вшелякоє створенє наполнено боудет и страху, и дрыжаня Лѣк. на осп. ум. 12.—Предъ вами ясли Сераѳіми оупадаютъ, и боязню великою зняти бываютъ Бер. Вірші, 69.—Мелники под сумленем и боязню бжею оглядали греблю Прот. Полт. С. II, 26 (1676).

XVIII. Может'ся дати Єлеопомазаніє заповѣтронымъ не палцом для боязни смрти, але древомъ Собр. Прип. 50.—До боѧзни и страху слушну причину маютъ богатіи Науки парох. 110.—Дытя... въ боязни Божской выцвѣчала Клим. Вірші, 74.

БОЯРИНЪ, *рм.* 1. *За княжого часу особа, що належала до вищої служилої верстви.*

XIV. Вси бояре и земляне будуть городъ твердити Ак. ЗР. I, 20 (1375).—Нашим вшего посольства боѧръ прилюблѣнием ЮРГр. № 20 (1388).

XV. Не бѫшеть тоу кнѧзя, а боярина не вси слушають Ип. 426 (1151).

2. *В давній Литві чоловік посереднього стану межи шляхтою і поспільством.*

Бояринъ путный, *б. що їздив з листами від старост.*

Бояринъ панцирный, *б. на военній службі.*

XV. (Имѣніє) зъ лугами хмеловыми съ бояры путными Ак. ЮЗР. II, 108 (1470).

XVI. У великій постъ украдено у боярина моего Богуринского... вола Ак. Копн. С. 40 (1570).—Именья мои отчизныи... з людьми, то єсть бояры панъцырными, путными, подворыщными, тяглыми Арх. ЮЗР. VIII, III, 426 (1584).—Бояри путныє и панцирныє Пам. КК. I, 161 (1591).

3. *В московській державі великий пан, шляхтич давнього роду; особа боярської гідности.*

XVII. Царъ єму милость свою великую сказалъ... учинилъ єго бояриномъ, то єст сенатором Крон. Полск. 423.

XVIII. Боярове и воеводове, приказніи люде Літ. Вел. II, 106.—Подданниє посполитство и бояре княжескиє хоружескиє и шляхетскиє от платежовъ новихъ подводъ... визволяются Стат. 36.—Всѣ Малороссіяне чиновніи и рядовіи воискового стану люде суть шляхта и бояре; и они нѣкому з землями своими в дачу нѣкогда не производятся по своим правам, привилегіямь, и волностямъ С. і Р. 41.

4. *Дружба весільний.*

XVII. Шаблю Ромашкову украл, который приѣхавши на веселя дал ми в комору до схованя з другими бояри Ак. Полт. Гор. Ур. I, 50 (1669).

БОЯРКА, *рж. Жона боярина.*

XVI. Почтивую шляхтянъку, к тому боярку слуги моего панцерного... збили Арх. ЮЗР. VIII, III, 266 (1572).

БОЯРСКО, *присл. В характері боярина, в бояринах, як боярин.*

XVII. Козака, который у Киселя боярско въ Менѣ служилъ и зъ другыми боярами... на томъ ограниченю... былъ Ак. Зем. 117 (1689).

XVIII. Козакам... позволяетъся любо козацко служит под сотнею... любо боѧрско при мс. межигорском Оп. Док. 76-б.

БОЯРСКЫЙ, *прикм. від «бояринъ».*

XV. А от тых липников к великои рудѣ великою рудою на низъ по боярьскую руду пошедши горѣ боярьскою рудою ЮРГр. № 91 (1458).—А коли бы нашъ человѣкъ вину далъ князьскому или паньскому или боярьскому человѣку Ак. ЗР. I, 81 (1468).

XVIII. Козаки подвернени были... в боярскую службу Млр. Посп. Кр. 9 (1729).— В малои Россіи в' боярскіе и шляхетскіе ґрунта нѣзакого увязивать не поводится С. і Р. 41.

БОЯРСТВО, *рн.* 1. *Гідність боярська.*

2. *Стан давньої шляхти руської і литовської.*

3. *Збірне. Бояре.*

XV. Ркоша црѧ и боярьство все Ип. 22 (907).

БОЯРЫНЯ, *рж. Жінка боярського стану.*

XV. Руси бо бѣахоу полонилѣ многоу челѧдь и боѧрынѣ (ХП. боѧринѣ) Ип. 757 (1229).

БОЯТИСЯ, *дс. Дізнавати боязні, страхатись.*

XIV. Боѧтимсѧ его какъ бога ЮРГр. № 15 (1386).

XV. Аще сѧ ты боиши Руси, но мы сѧ не боимъ Ип. 253 (1103).

XVI. Вамь... мовлю абысте сѧ не бояли Єв. Пер. 52.

XVII. Южъ ся козаковъ не боимо Літ. Льв. 256.—Боѧвъсѧ Пилатъ Ха судити, видѧчи его невинность Гал. Кл. Раз. 162.—(Аггелъ) до насъ мовилъ, не бойтесѧ, не бойте, при баченю тылко боудте, а менжне стойте Бер. Вірші, 71.

XVIII. Тромъ да козы боятисѧ Клим. Прип. 247.—Навязки наипаче убогимъ і молодимъ людямъ крѣнко боятись треба С. і Р. 37.

БРАГА, *рж. Гуща, що зістається по відгоні горілки.*

XVI. Не утаится шило въ меху, але врыхле натечетъ съ ковъшомъ на брагу Отп. И. П. кл. Остр. 1115.

XVII. Не волно козаковѣ в дому своемъ жадного напитку на потребу свою держати, не тилко меду, горѣлки, але и браги Літ. Сам. 4.

XVIII. Медомъ зась, пивомъ и брагою волно всякому... шинковати Укр. ист. м. 44 (1704).— А індѣ въ арендѣ и брага бываетъ, хто нечував звѣку, той велми ся удивляетъ Клим. Вірші, 202.

БРАГАМОТОВЫЙ, *прикм. Бергамотовий.*

XVIII. Одолжите... присылкою... розокгъ гливныхъ брагамотовыхъ Гер. Пол. 168 (1781).

БРАЖНИКЪ, *рм. Той що шинкує брагою.*

XVIII. Бражници якие брагою шинкуютъ в самой Полтавѣ: Кирило Коливошка, Ємка... Мат. Полт. Полк. II, 42 (1722).

БРАЖНИЦКЫЙ, *прикм. від «бражникъ».*

XVIII. Бражницки шинки: Хелемендичка вдова, Иванъ Забарний... а с тихъ же бражницъ не брано ничего Мат. Полт. Полк. II, 51 (1722).

БРАЖНИЦЯ, *рж. Та, що шинкує брагою.*

XVIII. Бражніе (шинки): Петро Бражникъ,.. Мат. Полт. Полк. II, 46 (1722).

БРАЖНЫЙ, *прикм. від «брага».*

XVIII. Видение города Решетиловки, сколко в ономъ шинковъ пивнихъ бражнихъ и протчиего чего найдуется Мат. Полт. Полк. II, 46 (1722).

БРАЗАЛѢЯ, *рж.* (від назви краю Brazylja). *Бот.* Caesalpinia.

XVIII. От каменя бразалѣи и от бубковъ шагъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 67 (1727).

БРАЗКА, *рж. Пражка* (?).

XVI. Бразка перловая съ фереты золотыми и съ каменемъ дорогимъ, коштовала тридцать и двѣ копе грошей Литовскихъ Арх. ЮЗР. VI, I, 121 (1582).

БРАЗКАТИ, *дс. Видавати бразк.*

XVIII. Бразкаютъ для гуку и дзвону Літ. Вел. III, 87.

БРАЗКЪ, *рм. Тупий звук від удару об себе метальових річий.*

XVI. Не пенезьми властными, але бразкомъ ихъ намъ платятъ Посл. до Лат. 1135-6.

БРАЗНУТИ, *дс. Доконана форма від «бразкати».*

XVII. Трома тылько злотниками предъ Господемъ бразнемъ Дм. Рост. 28.

БРАЙЦАРЫ, *рм. мн.* (нім. Bräter). *Кільця, гачики, що на них висить бинда або пас від шаблі.*

XVIII. Четвертая (шабля) паски сутозлоцѣстіє и муштучекъ, крижъ зась, брайцари и оковекъ желѣзніє, а ренкоистъ червоная Літ. Вел. IV, 113.

БРАКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «браковати».*

XVI. Продал Єго Милость мнѣ попел... в бочках под брак Кгданский для которого бракованя мает княз... своего попелного Arch. Sang, VII, 10 (1555).—Безъ бракованя особы Катех. 78.

XVII. Без жадного особъ бракованѧ Смотр. Каз. 48.

БРАКОВАТИ, *дс.* 1. *Вибирати.*

XVI. Мает он (жид) собѣ тотъ попел браковати на березі беручи на комагу, а который бы ся ему не подобал, того брати не мает Arch. Sang. VI, 108 (1551).

XVIII. Не браковав Хс собѣ слугъ з мудрых фѣліозофов и з ученых анѣ з богатых людей, анѣже пышных приложоных и мудрых, але с простых и неучоных і убогих, из рыболововъ брав собѣ Хс апостолов Пам. укр. м. III, 25 (Рк. Тесл.).

2.—**ким, чим**, *нехтувати, відкидати, легковажити.*

XVI. Прыймуетъ, не бракуючы писмами ихъ Антир. 909.—Судіѧ особами не бракует Пам. укр. м. V, 155 (Зиз. 1596).

XVII. Теолокгія... поетами и выборными бракуе Транкв. П. Мн. (пр.) 3.

XVIII. Тылко, жеб гладкими (грішми) навет не браковали Клим. Вірші, 163.

БРАКОВЫЙ, *прикм. Вибракований; послідній, лихий.*

XVIII. Принято от іеромонаха Антонія браковыхъ денегъ рублей четиринадцят Кн. пр. 18.

БРАКШПИЛЬ, *рм.* (гол. brandspil). *Поземий коловорот на переді водного статку щоб витягати з води котву і іншу вагу.*

XVIII. Лоцманъ поворовалъ болтовъ 2, крукъ до руля у полъ 3 пуда, дерева половину купленого на бракшпиль за 4 р. Дн. Марк. II, 151.

БРАКЪ, *рм.* (нім. Brack). 1. *Рід, ґатунок.*

XVI. Продал Єго Милость мнѣ попел... добрый... в бочках под брак Кгданский Arch. Sang. VII, 10 (1555).

2. (і з тур. brák - покидь Кр.). *Вибір, ріжниця.*

XVII. Гетманы, коли идут до потребы з непріѧтелемъ, повинни в войску своимъ чинити бракъ, и такихъ молодцовъ выбирати до потканѧсѧ з непріѧтелемъ, которіи бы чола своего не крыли Рад. Він. 1587.

XVIII. И вози незмѣрнымъ наваломъ запертіє на переправахъ зостали; тогди велѣлъ до нихъ принятися и розжаковати жадного не чинячи браку Літ. Вел. IV, 28.

Без браку, *без ріжниці, без винятку, зарівно.*

XVII. Смерть... всѣхъ без браку до гробовъ впроважала Рад. Ог. 3.—Слнце без браку свои променѧ пущает на чистыи мѣсца и на нечистыи ib. 365.—О ґдыбысь црю самъ возрѣлъ без браку в кождого справы Рад. Він. 567.—Хто бы до Братства ншего хотѣл ся вписати и братом нашим зостати, таковый кождый без особ браку, нимъ будетъ имя єго в реестръ ншъ внесеное Стат. Полоцк. Бр. 5.

XVIII. Найпершій Хрстосъ тое намъ... подалъ право, да всѣхъ безъ браку и самыхъ наветь враговъ любимъ Сѣмя Сл. Б. 166.

3. *Нехтування, вибраковування, легковаження.*

XVIII. Добримы грошми же бы не было браку Кн. Нос. 43.

БРАМА, *рж.* (нім. Brame). *Брамування, лиштва в сукні, лямівка.*

XVI. Вдоли (в сукні) по три брамы оксамитныхъ Кн. Гродск. Луцк. 1574, к. 354.—Побрали и пограбили... сукню фалюндышу брунатного с петми брамами Арх. ЮЗР. I, VI, 241 (1598).

БРАМА, *рж.* (пол. brama). *В'їзд або вхід в будівлі, ворота; отвір.*

XVI. Тая церковъ, которую брамы пекельные премогъли, быть не можеть Берест. соб. 306.—Приєхалъ панъ... до брамы манастыра Арх. ЮЗР. I, I, 298 (1591).—Єго милость... тотъ позовъ... у ворота брамы замку... уткнулъ ib. 326 (1592).

XVII. Людъ яко нарыхлѣй ворота й брамы мѣсцкіи отворивши, до ґрунту всѣхъ позабіалы Тр. постн. 682.—Брамы пекелныи не звытѧжат єи (Церкви Хвои) Гал. Кл. Раз. 112.—Іс... и учениковѣ его... приходили до брамы мѣской Єв. Реш. 138-б.—Предмѣстя лвовскіє вистинали по самую браму Літ. Сам. 185.

XVIII. Помпа ишла... чрезъ браму Тріумфалную Діар. Хан. 17.—Муровано у два мури, брами каменніє Пелгр. Ип. Виш. 25.

БРАМКА, *рж. Головний жіночий стрій, чільце.*

XVI. Узял есми у Их Милости... двѣ брамки малых с перлы за десят коп грошей Arch. Sang. VI, 5 (1550).—Взявши скрынку и брамку з нее вынявши перловую, шаблею єє порубалъ

на штуки Арх. ЮЗР. VIII, III, 375 (1583).— Перстени золотые с каменьми дорогими, брамки перловые... вси побрано ib. I, VI, 93 (1592).

XVII. (Взяли кгвалтовне) брамки две перловыхъ Арх. ЮЗР. I, VI, 417 (1613).

БРАМНЫЙ, 1. *прикм. від «брама». 2. рм. Брами сторож.*

БРАМОВАТИ, *дс. Обшивати, лямувати, облямовувати, викладати чим по берегах.*

XVI. Суконь файлюндышовых пят: одна сукна червоного, оксамитом черным брамованая Арх. ЮЗР. VIII, III, 245 (1573).

XVII. По краяхъ шаты брамованы перлами и золотомъ Рук. Хрон. 47.

БРАМУШКА, *рж. Мурашка, робак?*

XVIII. Вси ѧко же брамушки землѣ вылѣзутъ Пам. укр. м. IV, 358 (Бач. Рк.).

БРАНА, *рж. Див.* **Брама.**

XVI. Браны пекелные Хр. Фил. Апокр. 1572.

БРАНЕЦЪ, *рм. Полоняник, невільник.*

XVII. Добрый якіи скарбы маетъ, такіи и бранцемъ своимъ роздаетъ Діар. Фил. 138.

БРАНТОВЫЙ, *прикм. Чистий, щирий (про золото або срібло).*

XVII. Келихъ срѣбра брантового Арх. ЮЗР. I, X, 149 (1637).

БРАНЬЕ, *рн. Чинність від «брати».*

XIV. О неправедномъ бранью, любо о закладѣхъ, любо о стежанью... убогыхъ Ак. ЗР. I, 3 (1347).

XVI. Реєстръ браня речей с коморы у Григоря Өедоровича Ж. Курб. I, 310 (1590).

XVII. Терпелемъ от него (Черняка) кривди в неслушного браню розмѣру Прот. Полт. С. II, 303 (1700).

XVIII. Взять ложку пива, вина, оцту, оливи... змѣшат в купѣ и перед бранем оноє випить Млр. дом. лѣч. 3.—Людей своєволнихъ под образомъ жолнѣровъ чинячихъ шкоду в браннѣ живности и в протчемъ карать Стат. 34.

БРАСЕЛИКЪ, *рм.* (фр. bracelet). *Обручка.*

XVI. В которой скрынце были уберы жоны моєє тканки браселики перловые Ж. Курб. I,33 (1571).

БРАТАНА, *рж. Див.* **Братанка.**

XVII. Булская помовила була пяная Матвѣеву братану дѣвку Зѣню нецнотливыми речами Ак. Вор. 60 (1660).

БРАТАНЕЦЪ, БРАТАНИЧЪ, БРАТАНОКЪ, *рм. Братів син, небіж.*

XV. Язъ князь Иванъ Юрьєвичъ Новосилскій и Одоєвскій исъ своими братаничы, съ княземъ Өедоромъ и съ княземъ Вас. Михайловичы, били єсмо чоломъ Ак. ЗР. I, 77 (1459).

XVI. Замокъ... братаничу... моєму.. вечностью отписую Арх. ЮЗР. I, I, 113 (1579).— Братанца Авраамова... послалъ Ак. ЗР. IV, 228 (1600).

XVII. Стрый, брат отчій или мтрній, иже єстъ третіяго степене къ своєму братанку Тр. П. М. 373.—Аще же стрый поемлетъ сестреницу, братаничъ не поемлетъ тетку, слитія ради именъ ib. 381.—(Юстинъ) Юстініана братанка своєго по себѣ цесаромъ зоставилъ Рук. Хрон. 324.—Трохим з братаничем своим Гарасимом ускаржалъся на брата своєго Олихвира Ак. Полт. Гор. Ур. I, 24 (1665).

XVIII. (Меөодій єписк. Оршанскій) дочку свою Меөодієвну прирекль въ малженство за братанича Бруховецкого Літ. Вел. II, 158.— Сей Святѣйший Кирило бывшого Патріархи Макарія... братаничъ Пелгр. Ип. Виш. 60.— Той Лотъ был братаничъ Авраамовъ Пам. укр. м. I, 332 (Рк. Тесл.).—Прилетѣла седмица тетерваковъ и три братанича єго Сковор. 240.

БРАТАНКА, *рж. Братова дочка, небога.*

XVI. Жаловалъ намъ кн. В. К. Острозский на невѣстку свою княгини Ильиную Константиновича Острозскую княгини Біату... и дочку єє княжну Алжбету... о томъ, што жъ де она восполокъ съ тою дочкою своєю братанкою єго, хотять мѣти одны сами собѣ волость кузьминскую Ак. ЮЗР. I, 121 (1546).

XVII. Никто же может братанку свою, сієстъ дщеръ брата своєго роднаго въ жену себѣ пояти Тр. П. М. 365.

XVIII. Пріехал Юско з Уляною и з Улясею братанкою моєю Дн. Марк. IV, 149.

БРАТАННА, *рж. Див.* **Братанна.**

XV. Призва Всеволодъ Гюргевичь Володимѣра Стославича... и вда за нь свою братанъноу Михалковоу дчерь Ип. 612 (1178).

XVI. И митрополитъ мовилъ, ижъ... тоє имѣние єстъ братанны моєє Салтановоє дочки Ак. ЮЗР. I, 52 (1516).—Въ оборону и въ подаванье зятю своєму пану Богдану Сопѣзѣ жонѣ его, а братаннѣ своей Ак. ЗР. III, 231 (1578).

XVII. Петр... поняв собѣ жону дочку Аристовулову братанну Варнавы Єв. Реш. 395.— Дѣвчына Маря Прокоповна, мужа моєго братанна, на тот часъ в десяти лѣтахъ, завивала... жито Акт. Старод. кн. 78.

БРАТАННИНЪ, *прикм. від «братанна».*

XVIII. На веселле Іваннусине братаннине... пнѣ родителка... дала... червонихъ 5 Арх. Сул. 62 (1730).

БРАТАННЫЙ, *рм. Див.* **Братаничъ.**

XVIII. Од кгрунтов... Григора братанного моего Кн. Мѣск. Полт. 90 (1712).

БРАТАНОКЪ, *рм. Див.* **Братанецъ.**

XVII. Іжъ, мѣючи собѣ приятеля близкого, братанка своего в первыхъ... принели его Акт. Старод. кн. 48.—Братанки его Янъ и Василій Андр. Карповичи Ак. ЗР. V, 1, (1633).

БРАТАНЪ, *рм. Див.* **Братанецъ.**

XV. Ростиславъ же пришедъ Киеву, и поча сѧ молити о братанѣхъ своихъ Ип. 480 (1155).—Прибѣже исъ Црѧгорода братанъ црвъ кюръ Андроникъ ib. 524 (1165).

БРАТАТИСЯ, *дс. Приязнитись, куматись.*

XVI. Єванъгеликове, съ которыми ся противъ насъ братаєте, васъ за геретиковъ маютъ Отп. И. П. кл. Остр. 1065.

XVII. Огражденіємъ єсть законъ, который далъ Бгъ жыдомъ, и огородилъ ихъ тымъ закономъ, жебы до поганъ не преходили и з ними сѧ не бра́тали Гал. Кл. Раз. 151.

XVIII. Але ты... не май ся з нимъ братай, лукаво бо ходит Ал. Тиш. 38.—З паномъ не братайсѧ Клим. Прип. 269.

БРАТЕНЕЦЬ, БРАТЕНИКЪ, *рм. Брат.*

XIV. Три братенники держали одного млынаря Ак. ЗР. I, 10 (1347).

XV. Тогды облазничеве трие братеници оучинили с даниломъ розъѣздъ ЮРГр. № 43 (1411).—А се ѧ кнѧз левъ вызвали есмы с литовъскоѣ земли два братѣньцѧ, тутениѧ а монжѣка ib. № 79 (1443—46).—Тое свѣтчили два братеники васил а гринь ib. № 91 (1458).

XVI. На томъ дворищи три братеники: Остапец Євхимец и Матѳеецъ... меду дають из дворища три ведри Arch. Sang. VI, 38 (1558).

БРАТЕНЪ, *прикм. Братній.*

XV. Ономоу же (Володим. Вол.) лежщю в болести своеи, услышавъ братенъ приѣздъ воставъ и сѣдѣ Ип. 902 (1287).—Повѣдаючи рѣчь братьню ib. 902-3.

БРАТЕРСКЕ,-О, *присл. Як брат.*

XVI. Веръне, братеръске з нами се заховають Антир. 649.—Лечъ братъ не братерско поступивши, гдесь индей тѣло загрѣбъ Арх. ЮЗР. I, XI, 120 (1599).

XVII. Мы рейментаръ отцевско... и братерско... упоминаемъ всѣхъ вашъ-мостей Ак. ЗР. V, 167 (1682).—Такъ тиж и пнъ Кост при той зобопслной угодѣ братерско с Кондратом поступивши Ак. Полт. Гор. Ур. II, 99 (1671).

XVIII. Братерско совѣтую Літ. Вел. II, 41.

БРАТЕРСКЫЙ, *прикм.* 1. *Братній; брацький.*

XVI. Згода и милость братерская межи двема церквами восточною и заходною... до зъедноченья и до скутку пришла Арх. ЮЗР. I, I, 427 (1594).—До успокоенья и посднанья братерского... не прийдеть ли Лист И. П. 1031.

XVII. Братерскимъ сердцемъ было то зношено Копист. Пал. 557.—Послалъ (Іаковъ) послы до Ісава брата, ласки братерской просячи Рук. Хрон. 21.

XVIII. Дарованѧ оуразы ближнымъ стосуетсѧ до захованѧ братерскои милости Науки парох. 144.—Богданъ Хмелницкий... видячи людей... украинскихъ... плачъ і стенаніе, братерскимъ... уболѣвалъ сердцемъ Вел. Сказ. 15.

2. *Що тичеться або належить до брацтва церковного, або цехового.*

XVI. Службы наши братерские ласце вашей милости нашихъ милостивыхъ и ласкавыхъ пановъ и брати отдаемы Арх. ЮЗР. III, I, 42 (1593).

XVII. Чтыри фунта воску до скринки братерское Ж. Курб. I, 321 (1618).—Дѣялося в дому братерском Прот. Полт. С. II, 34-б (1676).—Братъ нашъ... далъ до скринки братерской копъ три грошей Кн. Цеху Кр. 5-б (1678).—Отправовалъся судъ сей в дворѣ братерском црkви соборноѣ Полтавскоѣ Кн. Мѣск. Полт. 5 (1691).—Братерский союзъ до помноженя хвали Божое стягается Ак. Нѣж. Бр. 56 (1696).

XVIII. Нѣкіимъ же знаменитшимъ даются (изъ монастира) и маслини, иногда же и вареніе братерское Гр. Барск. I, 350.

БРАТЕРСТВО, *рн.* 1. *Любов братерська; тісний звязок, приязнь.*

XVI. (Вы) роспорошили братерство, прогнали пріязнь, впровадили заятренье Отп. кл. Остр. И. П. 406.

XVII. Товариство и братерство взѧвши воевали на Іерслимъ Гал. М. Пр. 162.—Лисъ з козломъ взѧвши братерство, ходили посполу днь и другій по пущи и полѧхъ, шукаючи себѣ пищи Рад. Він. 1421.—Кроль татарский... братерство з нимъ (Ахилеем) взялъ Крон. Боб. 79.—Хмелницкий вислалъ своихъ посланцовъ до хана Кримского, чинячи з оними згоду и пріймуючи братерство Літ. Сам. 7.—Присягу виконали на братерство ib. 54.—Славенскій ѧзыкъ... от полуднѧ з Греціею в сусѣдствѣ и в братерствѣ живетъ Тит. 75 (Копист. 1623).

XVIII. Король вашъ зъ нашимъ Ханомъ поприсягли на братерство Літ. Вел. IV, 73.—Старатися о обновленье давного зъ панствомъ

Крымскимъ братерства Марк. IV, 324 (Пост. Орл. 1710).

2. *Брацтво.*

XVI. Братерство якоесь установляти Кул. Мат. I, 53 (1583).—Мало перед тымъ приѣжджалъ до насъ легатъ братерства твоего Копист. Пал. 730.

XVII. Чинимо вѣдомо... ижесмо на жаданє пановъ ремесниковъ... позволили братерство и цехъ мѣти Кн. Цеху Кр. 3-б (1662).

БРАТИ, *дс.* 1. *Захоплювати, займати руками.*

XVII. Шабасъ єстъ, негодитсѧ тобѣ брати постели Єв. Вил. 121.—Начинѣте... лопат, гаковъ и в щобы мѣли огонь брати Крон. Боб. 48. — Сагайдачный, спосредку Турковъ беручи по єдному, водилъ до своєго обозу Літ. Льв. 238.—А то ижъ єстесмо слабы и бридимосѧ брати ѣсти мѧса сурового, а барзѣй члвѣчого Кн. о вѣрѣ, 194.

XVIII. Рабусѣ поволно... в ставу... брати воду Кн. Мѣск. Полт. 229 (1727).—Поляки... позволили Татарам... ясиръ по Украинѣ брати Вел. Сказ. 118.

2. *Приймати.*

XVII. Мущизни той фалшъ брати почали Крон. Боб. 340-б.—(Люде) сквернѧтъ повѣтре, беручи его в себе и отдыхаючи имъ Гал. Кл. Раз. 118.—ѧ на себе всѣ грѣхи твои беру Гал. Гр. Розм. 27.—То єст самоє тѣло и тая жъ истотная кровъ Хрста... которую беремъ Жит. Св. 262.—Пастырове... небесные потравы з устъ его (Венедикта) брали Жив. Св. 25.— Беру собѣ тебе за малжонка Тр. П. М. 417.

XVIII. Ходиме изъ другыми умѣсто до церкве, та чиниме молитву, та береме тѣло Божіє Поуч. Няг. 133.—(Члвкъ) коли берєтъ Єлеопомазаніє, юже сповѣдатися не можетъ Собр. Прип. 49.—Сповід чыныли блыско к вслыкодню, причасте бралы, тіло, кров Господню Укр.-Р. Арх. X, 353.

3. *Відбирати.*

XIV. Много людемъ злого чинили и кгвалтомъ брали Ак. ЗР. I, 6 (1347).—Не дадуть землѧне и слугъ брати ЮРГр. № 18 (1386—1418).

XV. Начаша скоть брати от мужа по четыри куны Ип. 130 (1018).

XVII. Жаденъ староста... не маєт... єму (хрстианину) волности брати Крон. Боб. 255.

4. *Одержувати.*

XVII. З того то имени Пренайстѣйшаго Іс глухіи брали слухъ, хро́міи ноги Рад. Ог. 802.—Тыи на сем... свѣтѣ... берутъ заплату свою Єв. Реш. 16.—Беремо од єрея розгрешенє Каз. 32, к. 3.

5. *Стягати, збирати.*

XIV. Съ нашего монастыря Островьского куници не брати Ак. ЗР. I, 28 (1399).

XV. И дани поча (Олегъ) брати Ип. 227 (1096).

XVIII. Панфило з поля около оной балкы, кто з обивателей ораль, брал просом десятину и оноє поле забороняль Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 36 (1745).

6. *Понімати (за жінку).*

XVII. Розгудила и не позволяєтъ жалуючоє сину своєму дочки брати Акт. Старод. кн. 23.

Брати в память, *старатися запамятати.*

XVIII. Я... досмотровался в памят собѣ тоє беручи Прот. Полт. С. I, 250 (1705).

Брати в уста, *вимовляти.*

XVII. Яковъ... не смѣл... в уста свои имени того страшного Исус брати Жив. Св. 10-б.

Брати в уши, *слухати, уважати.*

XVII. Слухайте тыхъ речій всѣ народове, берѣте въ уши всѣ, которыи живете на свѣтѣ Копист. Пал. 1101.

Брати вывѣдованье, *вивідувати, випитувати.*

XVII. А мѣняйлиха єще болше бесѣду заведши подпивали и лѣпше вивѣдованє о грошах от дочки моєй брала в подпилоє Кн. Мѣск. Полт. 39 (1693).

Брати гору, *перемагати, звитяжати.*

XVII. Неприятел брал гору над Римянами Крон. Боб. 148. — Унѣя почала гору брати Літ. Сам. 11.

Брати дорогу, *простувати.*

XVII. Тую перед себе беру дорогу зъ Гадяча Ак. ЗР. V, 162 (1680).

Брати здоров'я, *одужувати.*

XVI. Стуновал абовѣмъ аггль гсднь (в сажалку) и возмущалъ воду, и кто первѣє до воды вношеный был, здоровя брал Рук. Муз. № 513, к. 54.

Брати злоє серце, *гніватись, мати за зле.*

XVII. Жолнѣры... для голоду... на Гордиана злоє серце брали Крон. Боб. 260.

Брати дармо, на даремно, *уживати без потреби.*

XVII. Не будешъ брати имени Га Ба твоего надаремно Тр. П. М. 907.

XVIII. А бог перш каже: вір в Бога одного друге: не бери дармо імя його Укр.-Р. Арх. X, 352. —Второє приказаня Божеє: «Не брати имени Господа Бога своего на даремно» Поуч. Няг. 211.

Брати на себе, *вбиратися у що, вкладати на себе.*

XVII. Лѧтавецъ, єст то дух проклѧтый, берет на себе людское тѣло, формованоє з по-

вѣтрѧ... не маючи правдивого тѣла Шумл. Зерц. 37-8.

XVIII. Шат свѣтлыхъ на себе не брала Пам. укр. м. 66 (Рк. Тесл.).—Тоты лѣтавцѣ берут на себе тѣло злых члвковъ и мртвых оу вѣрѣ хвои ib. 176.

Брати на увагу, *уважати на що.*

XVIII. Абымъ васъ не много бавилъ, першую часть (казання) заразъ беру на оувагу Сѣмя Сл. Б. 2.

Брати ненависть, *ненавидіти.*

XVII. Гетманъ... почалъ брати ненависть на Москву Літ. Сам. 97.

Брати опіну, *опікуватись.*

XVI. Прото я, забегаючи тому, абы въ часъ вшелякая вѣдомость до его милости, яко головы и старшого опекуна, доходити могла, при его милости, пану Виленскомъ, злецилъ есми опеку брати Арх. ЮЗР. I, I, 99 (1576).

Брати помноженье, *множитись.*

XVII. А то... з розныхъ потравъ... буйность.. въ тѣлѣ ростетъ и помножене береть Лѣств. 20-б.

Брати серп (на що), *жати.*

XVIII. Овсы оу многих мѣстах такъ погорѣли, что никто на них серп не брав Літ. Гукл. 79.

Брати соромоту, *приймати, досвідчувати сорому.*

XVII. Мѣсто выграня брали соромоту сиріане Жит. Св. 429-б.

БРАТИСЯ, *дс.* 1. *Прийматись, терпна сторона дієслова «брати».*

XVIII. Много разы можется брати кождый сакраментъ?—Еѵхаристіа, Покута, Єлеопомазаніе и Малженство могутся многажды брати, крещеніе зась, Мѵропомазаніе и Чинъ Іерейства разъ токмо въ все житіе братися мают Собр. Прип. 2.

2. *Удаватися до чого, прийматися за що.*

XVI. Заходници тым болшей бралися до великих силоисмов широкими словы речь свою здобячи змоцняли Рук. Муз. № 513, к. 26.

XVII. Правовѣрныи абы не хвѣючисѧ, статечными в вѣрѣ трвали и за житіе доброе сѧ брали Кн. о вѣрѣ, 108.

3. *Іти, простувати.*

XVII. Гетманове оборонною рукою уступовали беручися в поля ку Росавѣ Літ. Сам. 10.—Сулимка... прийшолъ под Бѣлую Церковъ беручися до боку Виговского ib. 83.—Объявилъ Гдь Богъ Іакову, абы брался до своеи отчизны Рук. Хрон. 21.—Кастиусъ... бралъся до мѣста Крон. Боб. 201-б.

XVIII. Алемся почав зо страху до неи (хати) братися Укр.-Р. Арх. IX, 67.—Кривоносъ, минувши Полонное кгди брался ку Константинову, набрилъ въ той дорозѣ два полки Лядскихъ Вел. Сказ. 55.—Когда увидѣли татаре что... къ нимъ идуть (Драгуни) то стали по малу до горъ братись... и по малу утѣкати, за которими подъ саміе гори подогнались (драгуни) Дн. Марк. I, 321.

4. *Змагатися до чого, іти до чого, битись до чого.*

XVII. А теперешніе... и овъшемъ отъ тогожъ отъ котораго и мы помочи потребуючи просятъ и до зъгоди светое берутъся Арх. ЮЗР. I, VII, 195 (1605).—А Хс обачивши хитрость ихъ и вѣдаючи до чого берут'сѧ допускает (біси до свиней) Єв. Калл. 619.—Мы ся брали до покою и премире взяли з ним (Веспасіаном) Крон. Боб. 204-б.—Оутѣкай тоее глубокости, оутѣкай от тых навалностей, берися до высокого мѣсца Лѣк. на осп. ум. 27.

XVIII. И такъ же то, Гетмане, берешся до покою зъ Ляхами Літ. Гр. 108.—Ракочий не послухавши, брался непремѣнно до союзу з Поляками на Хмелницкого Вел. Сказ. 73.

5. *Удаватись до чого, починати що, заходитись коло чого; хапатись до чого.*

XVI. По которой повести, до мене се зъ руками мене вытати брали Арх. ЮЗР. I, I, 486 (1596).

XVIII. Злаго житія поперестали, а до покути ся брали Літ. Вел. II, 16.—До бронѣ всѣ мои жолнѣре берѣт ся Сл. о збур. п. 157.—Але берѣте ся до него смѣле, ставайте з ним цѣле ib.

6. *Удаватися у що.*

XVII. Роспачѣ або отчаянія не берися Єв. Реш. 213-б.

7.—**з чого,** *вибиратись.*

XVIII. Беры ся ты з дому твоего... і утѣкай Пам. укр. м. I, 332 (Рк. Тесл.).

8—**на що,** *іти, повертатись на що.*

XVI. Беручися на тую дорогу до господаря короля его милости, ку Варшаве Арх. ЮЗР. I, I, 31 (1571).

XVIII. Дерется, на новое берется Клим. Прип. 211.

9. *Розумітись.*

XVII. Была бы то речъ и неслушная, если бы обѣ тыи словѣ «Пе́тръ» и «пе́тра» о едномъ Петрѣ мѣли ся брати Копист. Пал. 385.

10. *Дружитись.*

XVII. Веселя дній заказаныхъ не отправовати и въ повиноватствѣ законнымъ не братися Гол. П. М. II, 407—8 (Кор. Н. 1645).

XVIII. Не добре родители... поступують, если братися дѣтей своихъ насылують Клим. Вірші, 81.

БРАТИТИСЯ, *дс. Див.* **Брататися**.

XVI. З кимъ и якими людьми ся братили и розлучали въ онъ часъ Ак. ЮЗР. II, 162 (1568).

БРАТИШОКЪ, *рм. Братчик.*

XVI. Отъ тыхъ братишковъ будоватися (церков) была зачала Антир. 935.

БРАТКО, *рм. Здрібн. пестл. від «братъ».*

XVIII. О, що ти такъ богато пророкуєшъ (братку)? Сл. о збур. п. 152.

БРАТНАЛЬ, *рм.* (нім. Brettnagel). *Гвіздок прибивати дошки.*

XVII. Теселчиком, що побивали плот у монастыру и за братнали з. 2 гр. 18 Арх. ЮЗР. I, XI, 421 (1633).

БРАТНІЙ, *прикм.* 1. *Братів, братовий.*

XV. Аврамъ поялъ братьню дщерь Ароню Сарру Ип. 79 (986).

XVII. Володимер... идет на него (Ярослава) мстячися смерти братнеи Жит. Св. 525.— Потым... обачиш, якъ выкинути маленкую порошинку з ока братнего Єв. Реш. 6.— Братняя жона Гал. Каз. 77.

XVIII. Многиє люде... впоминалися жебы за напитокъ братний долги выплачувала (Катря) Прот. Полт. С. I, 249 (1705).—Братний синъ братаничъ или по брату племѣнникъ Права, 353.—Не сквернѣте рукъ своих братнею кровію Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).

2. *Братерський.*

XVII. Передъ ними клав и даравъ до полаты на общую братнюю потребу Літ. Густ. м. 60.—На схадцѣ братней не повиненъ жаденъ не вписанный быти Гол. П. М. I, 245 (Уст. Вил. Бр. 1620).

XVIII. Се познася братняя любовь Гр. Барск. I, 90.

БРАТОВА, *рж. Братова жінка.*

XVI. И там передо мъною приехавши пытали єє братовоє своєє Арх. ЮЗР. VIII, III, 310 (1580).

XVII. Имѣлъ бяше оу брата своєго жену сіест братовую Тр. П. М. 383.—Ставши, пнъ Процик... в ремеслѣ и в цеху ткацком, з братовою у ремеслѣ Степанихою, жалосне оповѣдъ чинячи о забитю на головѣ и раны смертелни... от Савы Резника Ак. Полт. Гор. Ур. I, 47 (1665).—Тимох... заносил жалобу на Федору Василеву, братовую, которая навела на дворъ жалуючого чары Акт. Стarод. кн. 78.

XVIII. Братовая, вторая жона братняя а мачуха Анни Докум. Млр. V, 120 (1717).

БРАТОЛЮБЕЗНО, *присл. Братолюбно.*

XVI. Братолюбезно зело сотвори Сп. прот. Лют. 121.

БРАТОЛЮБЕ́ЦЪ, *рм. Що любить брата.*

XV. Преставися... Вол. Мономахъ... братолюбець и нищелюбець Ип. 289 (1126).

БРАТОЛЮБИЕ, *рн.* (ц.сл.) *Братерська любов.*

XVII. Послушаємъ о семъ ваше братолюбиє Отп. 41.—Празнуймо... празник... въ братолюбіи Єв. Реш. 47.—Заздрост звѣтяжаймо братолюбіем ib. 60-б.

БРАТОЛЮБНЕ,-О,-Ѣ, *присл. від «братолюбный».*

XVI. Братолюбно учинилъ Сп. прот. Лют. 122.

XVIII. Опочивахомъ... бесѣдующе братолюбнѣ Гр. Барск. I, 59.

БРАТОЛЮБНЫЙ, *прикм. Що любить брата; з братерською любов'ю.*

XVII. Братолюбноє напоминанє Копист. Пал. 773.

БРАТОУБИЙСТВО, *рн. Забійство брата.*

XV. Створити такоє же зло братооубииство Ип. 133 (1019).

БРАТСКЫЙ, *прикм. Що належить до брацтва.*

XVIII. Братскіє маєтности Сб. Лѣт. 37.

БРАТСТВО, *рн.* 1. *Братерство.*

XV. Боудоущю же Володимероу Кыєвѣ, присла сна своєго Ростислава в Галичь и прия с нимъ (съ Даніиломъ) братьство и любовь Ип. 772 (1234).—Предки отцы межи собою бывали въ братствѣ Ак. ЗР. I, 210 (1500).

XVIII. Будутъ, црю, такиє люди... которыи ся будутъ побирати в роду в приятелъствѣ покревном, в братствѣ, у сватствѣ Ал. Тиш. 180.

2. *Стоваришування, корпорація.*

XV. О братствѣхъ мѣстскихъ и о товарѣхъ ихъ, што староста имаєтъ уставить Ак. ЗР. I, 41 (1420).

XVI. Били намъ чоломъ... мѣщане мѣста Виленского, всего братства кушнерского Ак. ЮЗР. I, 103 (1538).—Мы мѣщани у Вишни закону грьческого зволилися єсмо вшитци въсполокъ братство имѣти Арх. ЮЗР. I, VI, 51 (1563).

XVII. А хто бы зъ доброє воли своєє на тоє имъ братство церковноє што надалъ... то на всѣ потомные часы при ономъ братствѣ ихъ церковномъ вѣчно зоставати маєтъ Діар. Фил. 71.—Кгды пришла недѣля иноци всѣ, такъ же П. П. братство зешло ся до братства Гол. П. М. II, 90 (М. С. 1634).—Я хведко...: вписався в братство кравецкоє Кн. Цеху Кр. 23

(1696).—Дом мой... межи братства цеху шевского, а з другой стороны Гавриша Прот. Полт. С. II, 17 (1675).

БРАТУЧАДЪ, *рм. Братів син, братанич.*

XV. Со Александромъ братоучадомъ єго (Данила) Ип. 762 (1230).

БРАТУЧАДЬЕ, *рн. Братів син або дочка.*

XV. Крамолѣ же бывши во безбожныхъ боѧрехъ Галичкыхъ, свѣтъ створше со братоучадьємь єго (Данила кн.) Олександромъ на оубьєньє и преданьє землѣ єго Ип. 762 (1230).

БРАТЧИКЪ, БРАТЩИКЪ, *рм. Член брацтва.*

XVI. Въспоменувши тотъ листъ братъщикомъ даный Антир. 831.

XVII. Братщикъ церкви новоє Светого духа Ак. ЮЗР. II, 44 (1608).—Взялем в... братчиковъ девятнадцат золотих Прот. Полт. С. II, 18-б (1676).

XVIII. Братчикъ Федоръ Спичка... об'являлъ и вся братія прислухали Кн. Цеху Кр. 32-б (1765).

БРАТЪ, *рм.* 1. *Народжений від тих саме батьків, що і другий.*

XIV. Єъ єго братомь казимиромь мазовьскымь ЮРГр. № 3 (1352).

XV. А ты же мой сынъ, ты же мой братъ Ип. 418 (1150).

XVII. Якъ бы (Парисъ) моглъ помститися братовъ своих над Ахилломъ Крон. Боб. 82.

XVIII. А ну бра, за що ты збувъ ту шкуру собачу? Пер. Мат. III, II, 157-8 (Некраш).

Братъ въ другихъ, *дядьків або тітчин син.*

XVII. Тот Юхимъ Григоровѣ тому, з которим Мартиниха сплодила дитину оную, брат в других Прот. Полт. С. I, 127 (1691).

2. *Член брацтва.*

XVII. Мы... приймуємъ помененного мужа за брата и товариша до цеху нашего Кн. Цеху Кр. 6 (1678).

XVIII. За цехмистра... Матюшенка и старшихъ братовъ... Ярового... Басараба Кн. Цеху Кр. 40 (1748).

3. *Чернець, законник.*

XVII. За часу святого Игумена Никона был еден брат именем Никита: он хотѣл быти славным у людый Пер. иссл. и мат. 94.

4. *Колеґа, товариш.*

XVIII. Ты, брате подчашій, знову прійдешъ до першои ласки црскои Пам. укр. м. I, 164 (Рк. Тесл.).

5. *Рівний другому.*

XVIII. Истинний Малія России синъ, тебѣ же, чителнику тоеяжъ отчизни,... братъ и слуга, Самоилъ... Величко Вел. Сказ. 4.

БРАТЫНА, *рж.* (нім. Bratpfanne). *Металеве начиння щоб пекти на нім.*

XVIII. Братына мѣдяная Быт. млр. обст. 345.

БРАТЬЩИНА, *рж. Бенькет у складку.*

XV. И начаша Ростислава звати льстью оу братьщину къ стѣи Бци Ип. 495 (1159).

БРАТЬЯ, БРАТЯ, БРАТІЯ, *рж. Збірне від «братъ».*

XV. Стополкъ сѣдить в Кыевѣ избивая братью свою Ип. 128 (1015).

XIV. Опроче своєѣ братьѣ... а коли братья кнѧжа поидуть на королѧ кнѧзю Дмитрию братьи не помагати ЮРГр. № 7 (1366).

XVI. Укрепляй братю свою Берест. соб. 248.—Жаловала намъ виноградничка... на игумена святого Николи Пустинского и на ихъ братию Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).

XVII. Всякую радост имѣйте братія Єв. Реш. 60.—Ганьна скаржилася на цехмистра... и на всю братю єго Прот. Полт. С. II, 83 (1681).—Игуменъ и вся братїя... недалеко от манастыра стоячого злодѣя з лицем найшли Рук. № 0.4° 86, к. 56.

XVIII. Братія спѣвали: «Достойно єсть» Пелгр. Ип. Виш. 44.—На небожчиковъ браттю нашу Вел. Сказ. 22.—Отче мой любый и вы братїѧ моѧ Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

БРАТЯЙ, *рм. Брат.*

XV. Велѣли єсмы нашему вѣрному братяю Логоѳету писати и привѣсити печять Ак. ЗР. I, 32 (1407).

БРАЦКО, *присл. Як брат.*

XVII. Приискрьно:... пріателски, брацко Бер. Лекс. 124.

БРАЦКЫЙ, *прикм. Що належить до брацтва.*

XVII. Іеремия Вонсянскій послушникъ монастыра Брацкого Києвского Гол. П. М. I, 554 (1633).—(Монахи) яко оумерлыи свѣту ничого не дбали на скарги брацкіє Домецк. 115.

БРАЦСТВО, БРАЦТВО, *рн. Див.* **Братство.**

XVII. Хто бы хотѣлъ уписатися до брацтва церковнаго... маєть достатечне о всѣхъ вѣдати повинностяхъ Гол. П. М. I, 239 (Уст. Вил. Бр. 1620).—Было... в Царигородѣ єдно брацтво Крон. Боб. 345-б.

XVIII. Не препомнѣлъ... ялмужною брацства Лвовского уконтентовати Літ. Вел. I, прил. 50.

БРАШНО, *рн.* (ц. сл.). *Пожива, страва, покормо.*

XV. Аще не пришлеши брашна прѣдатисѧ имамъ Ип. 212 (1093).

XVII. Положиша трупія рабъ твоихъ брашно птицамъ небеснымъ Копист. Пал. 1023.—Я

брашно тоє маю уживати, которого вы не вѣдаєте Єв. Реш. 62.

БРЕГАДИРЪ, *рм. Старший над бригадою.*

XVIII. Ввечеру присилалъ брегадиръ... просить на завтреє къ себѣ обѣдать Дн. Хан. 175.

БРЕГЪ, *рм.* (ц. сл.). *Див.* **Берегъ.**

XV. А от ближьшего реченого бука ѧко стоить на брегъ долины простѣ на дубъ ЮРГр. № 37 (1404).

XVIII. Зъ оного рѣки брега Літ. Вел. I, прил. 23.—А безъ тіи пропасти оужи протяженни, кладици хибкіє и узкѣє... На брезѣ кладокъ тих сидит великій зѣло яко гора муж Пам. укр. м. IV, 143 (Яр. Рк.).

БРЕДЕНЬ, *рм. Рибальське знаряддя ловити рибу.*

XVIII. Орудия до ловли рыбъ:... сѣтки, волоки, бреднѣ Дѣло о рыб. 1 (1804).

БРЕДИТИ, *дс. Верзти, дурниці казати.*

XVI. Ничого не отказываю, поневажъ тоє жъ бредитъ Антир. 809.

БРЕДНЯ, *рж. Верзіння, недоречність, банелюки.*

XVI. И на бредню Θиляалетову... ничого не отказую Антир. 889.

XVIII. Добра и бреднѧ, да не щоднѧ Клим. Прип. 210.

БРЕМЕННА, *прикм.* (ц. сл.). *Див.* **Беремѣнна.**

XVI. Тогды то бремен'на (Марія) была Єв. Пер. 28.

XVII. Одна панна... на него (Сүмеона) солгала якобы он еи беременную учинил Жит. Св. 550.—Матка стого Кондрата... бременною будучи... крилася Жив. Св. 20.

XVIII. Жена будучи бремена, то єстъ тѧготна... отроча лехко породитъ Пам. укр. м. IV, 70 (Бач. Рк.).

БРЕМЯ, *рн.* (ц. сл.). *Тягар.*

XVI. Высокє сѣдиши на своємъ златокованнѣмъ столѣ... меча бремены чрезъ облаки Сл. о п. Иг. (Макс. 96).

XVII. Тыє неудобъ носимые бремена Черн. Тип. 576 (1689).—Бремя моє легко єст Єв. Реш. 6-б.—Пнове... просили єго (Ровоама) абы улжилъ бремени отцевского над посполитымъ людом Крон. Боб. 114-б.

БРЕНИЕ, *рн.* (ц. сл.). *Болото, глина з водою.*

XVII. Не имате ли власти скудельникъ на бреніи, отъ тогожде смѣшенія сотворити овъ убо сосудъ въ честь, овъ же не въ честь Копист. Пал. 799.—Слава єго (чоловіка) и богатство, и чести и родовитост фамилѣи бреніє суть Рад. Він. 158.

БРЕНКЪ, *рм.* (пол. bręk). *Бряк.*

XVII. Голос: дзвенк, бренк Бер. Лекс. 28.

БРЕСТИ, *дс. Переходити через воду.*

XVIII. Оттуду бо нарекошася и Броди, яко до града чрезь води брести требѣ Гр. Барск. I, 4.

БРЕТЕРЪ, *рм. ?*

XVIII. Бретери добре мѣю, хто хоче зажити Укр.-Р. Арх. IX, 73.

БРЕТ(Ь)ЯНИЦА, *рж. Комора.*

XV. Бѣ же тоу готовизни много въ бретьяничахъ (ХП. бретяницех) и в погребѣх вина и медовѣ Ип. 333 (1146).

БРЕХАЙЛОВЫЙ, *прикм. Брехунів.*

XVIII. Брехайлова книга Корницкого Іоань, Янъ, ляше, ктось въ тобѣ бреше Ієр. Мих. 280.

БРЕХАНЬЕ, *рн. Чинність від «брехати».*

XVI. Лаѧніє, вытьє, бреханьє Зиз. Лекс. 101.

XVII. Лаѧніє... бреханьє, щеканьє Бер. Лекс. 70.

БРЕХАТИ, *дс.* 1. *Гавкати (про собаки, лисиці і ин.).*

XVI. Лисици брешуть на чрълеңыя щиты Сл. о п. Иг. 10.

XVII. Чюжіє псы на того, кто ихъ годоуєт єднако брешоут Тест. Вас. 36.

XVIII. Волно собацѣ и на Бга брехати Клим. Прип. 204.

2. *Брехати як пес, вигадувати.*

XVII. Пне атамане, так і п(ане) войте, райцѣ мискич, гды то я, пяний будучи мовил на пна Андрия своими ложными словы, то я старостю своєю брехал, а не мовил Ак. Полт. Гор. Ур. I, 36 (1665).

XVIII. Гладко Ляхъ зъ страху бреше Літ. Вел. IV, 30.—То всему свѣту явно, що лжешъ и брешеш ib. III, 115.—Пластуй мовитъ не бриши ти пластухо Тих. № 11, к. 16-б.—Алексѣй... на тебе брехал як песъ Прот. Полт. С. II, 306 (1701).

БРЕХАЧЪ, *рм. Той що гавка (про собаку); той що говорить неправду (про людину).*

XVI. Лаѧтел: брехач Зиз. Лекс. 101.

XVII. Лаѧтель: брехачъ Бер. Лекс. 70.

XVIII. А єщем сѧ дав брехачови извести і очаловати Пам. укр. м. III, 122 (Рк. Тесл.).—Азъ же что старый брехачь, блышка Бога моєго Ієр. Мих. 266.

БРЕХЛИВЫЙ, *прикм. Що любить брехати, що часто бреше.*

XVIII. Пришел бы да боюсь: у тебя собаки брехливы, а челядь лихая и двери твои скрипливы Пер. Мат. I, I, 234.

БРЕХНУТИ, *дс. однораз. ф. від «брехати».*

XVIII. Ґды хотят мовити, то раз мовит, а другий раз брехнет. Прето зовут их песѣми

головами Пам. укр. м. IV, 31 (Сок. Рк.).— Знаходив Александеръ людей с песѣми головами, с песѣми хвостами раз мовитъ разъ брехнетъ Ал. Тиш. 78.

БРЕХНЯ, *рж. Неправда.*

XVIII. Лѣпше-бъ тебѣ щенюку въ такихъ богопротивнихъ лжахъ и брехняхъ твоихъ пожовати язик свой Літ. Вел. III, 115.

БРЕХУНЪ, *рм.* 1. *Дворовий пес.*

XVI. За чотыри домовые брехуны по три рубли грошей Кн. Гродск. Луцк. 57 (1567).

2. *Той, що бреше.*

XVIII. Мнѣ Хмелницкому отъ нещнотливого сна и брехуна Чаплинского, дозорци Чигиринского, пришло было терпѣти и голови позбути Вел. Сказ. 48.

БРЕЧКА, *рж.* (пол. brzeczka). *Брага.*

XVII. Пріємнѣйшаѧ была (жидам) бречка, нѣжели вода от каменѧ текущаѧ Рад. Віп. 803.—Пан Євѳимиян... самой оковитой бречки дасть до воли Др. Ол. Ч. Б. 145.

XVIII. Возми корѣня... вари въ бречцѣ от пива Укр. Госп. Пор. 66.

БРИДИТИСЯ, *дс.*—**ким, чим,** *або* **кого, чого.** *Гидувати чим, чути відразу до чого.*

XVI. Гнушаюсѧ: бриджусѧ Зиз. Лекс. 97.— Римского костела блудами ся бридимо Хр. Фил. Апокр. 1020.—Яко жидовскои неволѣ бридимо сѧ опрѣсноков Пам. укр. м. V, 111 (Зиз.).— Нестатечностями, опилствомъ, танцами, играми, прохожками пустошными, чародействы, ворожками и иншими, Богу противными, злыми речми, што въ насъ дворствомъ зывали або зовутъ, брыдятъ се Арх. ЮЗР. I, I, 76 (1577).

XVII. Єстемо слабы и бридимося брати ѣсти мяса сурового, а барзѣй человѣчого тѣла Арх. ЮЗР. I, VIII, 234 (Кн. о Вѣрѣ).—Члвкъ оучтивый и поважный бридитсѧ нечистою господою Рад. Ог. 883.—Кто з стыхъ бридитсѧ грѣшниками... а Мрїѧ и грѣшниками не погоржает ib. 937.—Бридился бѣ єси всѣх грѣховъ в яких тепер услаждаешся Єв. Реш. 445.—Всѣми бовѣмъ тими новотними божницами, якъ злосливими зграмаженями, брижуся Копист. Пал. 606.—Ставлю собѣ спросност того грѣху перед очи: ижъ ся не тылко Господь Богъ ным бридит, але теж и люде найгоршіє Рук. № О. 4° 86, к. 65.—(Колмики) нѣчимъ ся не бридятъ: и мишъ, жаба, свиня, тилко опрочъ рака єдиного не люблять и бридятся ракомъ Літ. Сам. 88.

XVIII. Нехай ся з нас не бридятъ Укр.-Р. Арх. IX, 181.—Бридячися уже многолѣтною и многокровною войною Вел. Сказ. 68.

БРИДКО, *присл. від «бридкый».*

XVII. Ваценко... пред судом оного (Лукяна) ганитъ якося не годитъ и слухаючим бридко Прот. Полт. С. I, 174 (1694).

XVIII. Леско... ударилъ о кганки (отця) назвавши бридко матерно Арх. Мот. 20 (1711).— Жартовати бридко Сѣмя Сл. Б. 165.

БРИДКОСТЬ, *рж. Гидкість, гидота, мерзота.*

XVI. Мерзость, мерзеность: бридкость Зиз. Лекс. 101.

XVII. Завтра вам дам мяса на цѣлый мѣсяцъ, ажъ ся обернетъ в бридкост Крон. Боб. 54-б.

XVIII. Мы бродилисмо въ грѣховныхъ бридкостехъ злосливе Науки парох. 8.

БРИДКЫЙ, *прикм. Гидкий, відразливий.*

XVII. Похвалки чинить през писанє своє барзо до читаня бридкоє Кн. Гродск. Жит. 1646, № 17, к. 384.—Иди, бридкая душе, иди по неволѣ, а дай справу предъ судомъ зъ своєй своєволѣ Суд Бож. 295.—Всяких грѣховъ бридкихъ и богомерзских, яких трудно и зглаголати, скоштовалъ єси Діал. о см. 272.—Тот злий учинок, Богу бридкий пополняючи, єще до такого ж злого учинку поважился крадежѣ... грошей Ак. Полт. Гор. Ур. I, 64 (1665).— Офѣры приносити дѣмономъ бридким Транкв. Зерц. 32.—Сарданапалюс был над невѣсту... бридких учинков Крон. Боб. 12-б.

XVIII. Превеликіє оному (походу) учинилися препятія отъ збитнего черезъ цѣлій тиждень бывшого тогди дощу и плюскотъ и отъ нихъ умножившихся всюда бридкихъ калюжъ и рудокъ Літ. Вел. IV, 63.

БРИДЛИВОСТЬ, *рж. Бридкість, гидкість.*

XVI. Сьгнушеніє, мерзеность, бридливост Зиз. Лекс. 108.—Уходячи бридливости, замовчую Хр. Фил. Апокр. 1760.

БРИДЛИВЫЙ, *прикм. Бридкий, гидкий.*

XVII. О секте бридливой ариянъской мову всчали Арх. ЮЗР. I, VI, 787 (1643).—Краина содомская згорѣла для грѣху бридливого содомского Кн. Рож. 16-б.

БРИЖОВАНЬЕ, *рн. Оздоблювання брижами.*

XVI. Щапленіє тоєж и тамже брижованє Зиз. Лекс. 110.

БРИЖѢ, *рм. Карбовані, фризовані оздоби на жіночій сукні; сукня оздоблена брижами.*

XVIII. Онъ мужъ мой, ухвативши мене ззаду изненацка за брижѣ и обваливши навзнакъ о землю, почалъ лежачую первей кулачемъ по пудбочу быти Суд. Инкв. 197.

БРИЗКА, *рж. Промінь будь якої течі, що розприскується.*

XVIII. Постановѣте оную (труну)... у возѣ якомъ, окривши добре лубямъ для того, жебы бризки грязніе на труну не падали Арх. Сул. 41 (1721).

БРИКАТИ, *дс. Хвицяти ногами.*

XVIII. Он тота, що стоит у кутѣ якъ святиця, а в танець як пойде, брикає якъ телиця Укр.-Р. Арх. IX, 67.—Конь гулѧти и брикати хощетъ по оброцѣ Сѣмя Сл. Б. 80.—Випій же свату до дна, щобъ воли орали.—Отъ такъ свату в гору хвись, щобъ тобѣ брикали Пер. Мат. III, II, 158 (Некраш.).

БРИЛА, *рж.* (пол. bryła). *Грубий шмат чого, кругловатий, боввper, куля.*

XVIII. Оніе труповъ яничарскихъ змершіеся брили въ полонки (пѣхота) втаскивала Літ. Вел. II, 363.

БРИЛЬ, *рм. Солом'яний або повстяний капелюш.*

XVIII. Невидомий человѣкъ... вискочилъ... оставя в хатѣ свою одежу, каѳанъ бѣлий, бриль и сапоги Арх. Вид. м; екон. спр. (1758).

БРИМѢТИ, *дс. Див.* **Брмѣти**.

XVII. О котором (Ипатію) слава бримѣла Жит. Ср. 110.—Тои же голос з великим громом бримячий услишалъ Збірн. 1693 р. к. 77-б.

XVIII. Заставилъ в Румелѣей всѣмъ кузницямъ в кованю оружія желѣзомъ бримѣти Вел. Сказ. 177.

БРИНЗЯ, *рж.* (рум. brînze). *Маса з гострого овечого сиру.*

XVIII. Там то, панове, мѣсто снѣгу бринзя як снѣг з мѣха ся сиплет Укр. Р. Арх. IX, 69.

БРИСТИ, *дс. Див.* **Брести**.

XVIII. Которіи бридутъ по колѣна... а которіи еще глубше,... а которіи аж по шію бридутъ Пам. укр. м. IV, 152 (Яр. Рк.).—Припустилисьмося съ судномъ ботомъ къ самому берегу иже не мѣлисмо лодки мусили бристи порозберавшись зъ споднѣхъ убіоровъ Дн. Хан. 32 (1722).

БРИТА, *рж.* (нім. Breite, пол. bryt). *Широкість матерії або поставу сукна.*

XVIII. Сподниця новая, бѣлокосу доброго, у пять бритъ, локотъ десятъ вкругъ Быт. млр. обст. 352.

БРИТАНСКЫЙ, *прикм. Анґельський.*

XVII. В кролевствѣ Британскомъ єденъ млоденецъ кождого днѧ млилсѧ Пречистой Двѣ Бци Гал. Кл. Раз. 492.

XVIII. Той лист найшол ся в земли Британской Пам. укр. м. IV, 63 (Дрог. Рк.).

БРИТАНЪ, *рм. Ґатунок дужого пса.*

XVIII. Медведевъ британами... травлено Журн. Дан. Апост. 34.

БРИТВА, *рж. Голінний ніж.*

XV. Безаконьє оумысли языкъ твои яко бритва изострена Ип. 124 (1015).

XVII. Были такіми волосами Іилтѧне вѣрныи, люде побожныи, на которыи волосы послалъ Бгъ бритву, Навходоносора Кролѧ Вавулонского Гал. Кл. Раз. 470.—Бритва абы не была на головѣ его (мужа) Крон. Боб. 57.

XVIII. А яко есть посполитое прислове: же тонучій и бритви хопится Літ. Вел. III, 127.—Языкъ якъ бритва выостреннаѧ Пам. укр. м. IV, 203 (Осл. Рк.).

БРИТОВНИКЪ, *рм. Покровець на бритви; бритовна шлиферня.*

XVIII. За шесть бритовъ съ ножичками и бритовникомъ дано 60 к. Дн. Хан. 287.

БРИЦЯ, *рж. Росл.* Setaria glauca.

XVII. Мой ячмѣн з брицею и я-м свой власний солод помолол з брицею, толко припаленъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 116 (1667).

БРМѢНЬЕ, *рн.* (пол. brzmienie). *Чинність від «брмѣти».*

XVII. Брмѣня—звѣцаніе, звукъ Синон. сл. р. 8.

БРМѢТИ, *дс.* (пол. brzmieć). 1. *Видавати звук, бриніти; розлягатись, лунати, гриміти.*

XVII. Радуйся пастыру, котрый якъ труба шумиш, и аж до пришествія Христова въ церквах брмиш Пер. Мат. I, II, 154 (1614).—И дѣдич острожный цнотъ их знаменитых: о котрых брмит слава и брмѣти потол будет Тит. 14 (Митура, 1618).—Кто будетъ слухати, будутъ брмѣти обѣ двѣ уши его Рук. Хрон. 87.—Музыку на повѣтрю брмѧчую чулъ стый Пафнутій Гал. Кл. Раз. 472.

2. *Голосити, виражати.*

XVII. Завше здаєтмисѧ в оушах моихъ онаѧ страшливаѧ труба брмѣти: востанѣте мертвыи, прійдѣте на суд Рад. Він. 159.—Голос тых утѣсковъ в небе брмячий помсту... приведет Каз. 32, к. 113.—Жидовскій засъ текстъ брмитъ Гал. М. Пр. 268.

БРОВА, *рж. Див.* **Бровъ**.

XVII. Павло обыватель Оношенский жалосливе ускаржался на Василя... показуючи... брову ростятую Ак. Полт. Гор. Ур. I, 143 (1668).

XVIII. Над лѣвою бровою шрамъ Арх. Сул. ц. 130.

БРОВАРКА, *рж. Див.* **Броваръ**.

XVIII. В ярку за броварками (кгрунт) Кн. Мѣск. Полт. 221 (1719).—Завозниковъ 4, що землю возитимуть на броварку Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 69 (1720).—А тоєю дорожкою паки на броварки до помекелского шляху Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 212 (1767).

БРОВАРНИКЪ, *рм. Сторож бровару; що служить в броварі.*

XVII. Наругання от посполитих людей, а найбольше от гултяйства то есть... от броварниковъ, вынниковъ Літ. Сам. 13.

XVIII. И броварниковъ або пивоваров треба Клим. Вірші, 128.

БРОВАРНОЄ, *рн. Податок від роблення і продажу трунків.*

XVI. Чинши, броварное, и всякие доходы... собѣ берете и въ свой пожитокъ оборочаете Арх. ЮЗР. I, I, 156 (1580).

БРОВАРНЫЙ, *прикм. від «броваръ».*

XVI. Котелъ броварный Арх. ЮЗР. I, I, 54 (1576).

XVII. Тутже сполне продалем двор з броваром и казанъ броварный в нем Кн. Мѣск. Полт. 37 (1693).

XVIII. Меду з дѣжки розситили, а было 2 казаны броварныхъ Дн. Марк. I, 123.

БРОВАРЩИЗНА, *рж. Податок з бровара.*

XVII. Такъже пива волные въ тыхъ маетностяхъ моихъ быть не маютъ, опрочь веселъ и то за ведомостю арендаровъ, отъ которыхъ броварщизны повиненъ заплатитъ грошей Арх. ЮЗР. VI, I, 343 (1607).

БРОВАРЪ, *рм.* (пол. browar, з нім. Brauerei). *Пивоварня.*

XVI. А бровары маютъ мѣщане по мѣсту волные мѣти Ак. ЮЗР. I, 81 (1531).—На доле подъ замкомъ, замъковогожъ будованья стайня, а броваръ съ светлицею Сб. Мат. Отд. III, 28 (1545).

XVII. Меду сытити... въ бровару мѣстскомъ ратушномъ Ак. ЗР. V, 92 (1654).—Пива не робилем и огон загашон в бровару Ак. Полт. Гор. Ур. I, 116 (1667).—На... монастир... отказуемо бровар наш увесъ з казаномъ посудкомъ и мѣсцемъ Ак. Мг. м. 213 (1695).

XVIII. Которые (шафаре) по панахъ бурмистрахъ и старшихъ райцахъ господарами особливыми и дозорцами мѣскихъ добръ, зъ бровара и корчемъ мѣскихъ походячихъ, бываютъ Літ. Вел. III, 548.

БРОВОНКА, *рж. Здрібн. від «брова».*

XVIII. Чорные очи і бровонкі Укр. Р. Арх. IX, 14.

БРОВЦА, *рж. Здрібн. від «брова».*

XVIII. Приди, приди, козаченько, съ черными бровцами Пер. Укр. Лир. 40.

БРОВЪ, *рж. Вузький пасок волосся на горішнім окрайку очного долу.*

XVI. Самому... пану нашому въ бровъ Антир. 805.

XVII. Хто не в якомъ другомъ мѣстѣ, тылко в самом великославном Римѣ бывши, кгдыбысѧ присмотритъ, штосѧ за неправость дѣетъ от тыхъ которыи на высокость подносѧтъ бровъ (то есть которыи гордо собѣ починают) и хвалѧтъсѧ же Апсльскіи посѣли мѣсца О обр. 190.

БРОДА, *рж.* (пол. broda). *Борода.*

XVIII. Брыви и брода чорнаѧ Пам. укр. м. III, 18 (Унѣв. Рк.).

БРОДЕНЬ, *рм. Див.* **Бредень.**

XVI. Рыбъ ловити крыгою, удою, броднемъ, тригубицею... урядъ и неводничій не маютъ заборонити Ак. ЗР. III, 86 (1557).

БРОДИТИ, *дс.* 1. *У-брід перебувати, ходити бродом.*

XVII. Мелники... у воду бродили Прот. Полт. С. II, 24-б (1676).

2. *Перебувати в чім, тонути.*

XVII. Повстаютъ простыи и пориваютъ небо, а мы з нашими науками въ тѣлѣ и крови бродимо Копист. Пал. 907.—Такимъ нецнотамъ допускаете в спросности бродити Прот. Полт. С. I, 188-б (1697).

XVIII. Не противтеся, панове, що я попод окна вашѣ хожу, бо я у писмѣ по колѣна брожу: знаю я, що то за книга торколой, знаю, що псалтира и всѣх книг много я знаю Укр. Р. Арх. IX, 47.

БРОДИТИСЯ, *дс. Переходити в брід.*

XV. Идоша на половцѣ къ Лубьну въ 6 часъ дне бродишасѧ чересъ Сулу Ип. 258 (1107).—Быс вѣсть... оже Изѧславъ бродитсѧ чересъ Десну ib. 507 (1160).

БРОДНИКЪ, *рм. Див.* **Броденъ.**

XVIII. Обыватели откупаютъ ловить рыбу сетьми, бродниками и неретами Оп. им. Дан. Апост. 103.

БРОДОВЫЙ, *прикм. Що тичиться до броду.*

XVII. Вишедши на дорогу тую, що іздять до броду, а от бродовой дороги на ту дорогу, що іздятъ до пасѣки Арх. отр. 37 (1680).

БРОДОКЪ, *рм. Здрібн. від «бродъ».*

XVII. Продалем пну Семенови Яременкови... сѣножат мою власную... лежачую на Свинковцѣ в бродка Ак. Полт. Гор. Ур. II, 83 (1671).—Способное мѣсто на заняте греблѣ бродокъ прозиваемій Конская Ген. сл. Черн. п. 334 (1698).

XVIII. З едной—по бродокъ поуз Кононенкову займу и по дорожку, идучую до Прохоровки, з другой сторони по шляхъ, идучій з селища в поле Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 65 (1749).

БРОДЪ, *рм. Мілина впоперек річки, де можна передатись без перевозу.*

XV. Володимѣръ... заложи городъ на броду томь и нарче и Переяславль Ип. 108 (993).—Поченши от малого криховца от потока от бродоу дорогою, што идеть от зоудечева к дѣдошичемъ до рѣкы до великого крихова до броду ЮРГр. № 64 (1430).

XVII. Перепровадилъ свой набытокъ через бродъ (Ияковъ) Крон. Боб. 21-б.—Жидове... зступили до броду Іордана ib. 65-б.

XVIII. Войско полское... з вождомъ своимъ неслиханною отвагою на море в бродъ пустившися, преплинулъ оное конми Вел. Сказ. 203.—Трактъ отъ Мѣшуриного Рогу до Очакова, до Богу и Пѣщаного на немъ броду зосталъ въ канцеляріи войсковой описанъ Літ. Вел. III, 471.

БРОЖОКЪ, *рм. Рід повозу.*

XVII. На тыхъ лектыкахъ, брожкахъ, карытахъ... о животѣ и вѣчномъ мыслити—вмѣстити не можетъ Ак. ЮЗР. II, 215 (И. Виш.)

БРОИТИ, *дс.* (пол. broić). *Чинити, робити щось недоброго.*

XVI. Не видаю якимъ обычаємъ у церковъ уломився и тамъ што хотел, то броил Арх. ЮЗР. I, VI, 65 (1579).—И Өлявиана... зъ ними забилъ и иные єпископы помордовалъ и броилъ бы былъ далей Берест. соб. 326.

XVII. У войску великоє своволенство: што хто хочетъ, то и броит Кул. Мат. I, 80 (1603).—Все злоє самимъ броити Ак. ЮЗР. II, 44 (1608).—Поколъ чловекъ Бга сѧ держитъ и покол при немъ найдуєтсѧ поты нѣчого здорожного не броитъ, и поты нѣчого погибели годного не чинитъ Єв. Калл. 23.—Тотъ законопреступникъ якъ много и яковыи речи броилъ, кто вымовити зможет Тр. постн. 282.—На вѣру народу того насилства не чинили, якъ нынѣ выродкове ихъ броятъ Копист. Пал. 988.

XVIII. Смерть, що хочетъ броитъ Літ. Вел. II, 165.—Все злоє броити унѣтомъ ib. 232.

БРОКЪ, *рм.* (пол. brok, з нім. Brocke; окрушина). *Дрібний шріт.*

XVII. На отливанъя лѣтеръ новыхъ давать мнѣ олово, шпижъ, глясъ... желѣза доброго броки и уголъя Черн. Тип. 574 (1679).

БРОНА, *рж. Див.* **Брама.**

XVI. Врата: върота, брона Зиз. Лекс. 96.—Броны до замъку две з башътами подъ вежами Сб. Мат. Отд. III, 28 (1545).—Мещане володимерские казали... брону местскую замкнути Ж. Курб. I, 33 (1571).—Почал подо мною коня моего бичем бити и от броны Глушецкоє забегати Арх. ЮЗР. I, VI, 60 (1574).—Тых не перемогут а ни брони пекельные и того свѣта прелести Катех. 73.

XVII. Броны пекелніи не перемогутъ противъ церкви Копист. Пал. 834.—А сам з ґвардиєю на конехъ въехалъ въ брону и през увес манастыр Арх. ЮЗР. I, VI, 588 (1627).

БРОНКА, *рж.*

XVIII. Бѣлые брун'ки... и то сѧ называет языком турецким акрыды, а по ґрецкій бронъцы, а по словенскій пружіе, а по рускій брон'ки, а по угорскій берекинѣ Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).

БРОННЫЙ, *прикм. від «броня».*

XVI. Притом попысе бронных речы оповидеты мни земяне ы мещане Арх. ЮЗР. VII, I, 137 (1545).

БРОНЦА, *рж.*

XVIII. То сѧ называет языком турецким акрыды, а по ґрецкій бронъцы Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).

БРОНЬ, БРОНЯ, *рж.* (пол. broń). *Те, що служить до оборони, оружжя; зброя, узброєння.*

XV. И нѣчии налѣзоша бронѣ оу болотѣ, занесены бурею Ип. 314 (1143).

XVI. Потребно єсть, абы тотъ замокъ... Кієвъ, который же тыми часы въ бронѣ и въ потребѣ замковой єсть велми недостаточенъ... потребами тыхъ часовъ потребныхъ былъ опатрон Ак. ЗР. II, 174 (1526).—Зъ бронями жадными до свѣтлицы братскоє нихто не маєть ходити Ак. ЮЗР. I, 105 (1539).—Взявши бронь духовную отъ недужного и неумѣлого Кл. ц. н. 238.—Ты... зъ бронями..., то єсть съ полюками, ручницами короткими... вшолъ єси Арх. ЮЗР. I, I, 304 (1591).

XVII. Множество люду служалого... брони поотнимавши... попускали Кул. Мат. I, 85 (1606).—И людей невинныхъ, незбройныхъ, съ которыхъ жаденъ ручницы а ни брони ручноє не мели, окромъ двохъ, которые, маючи брони ручные, шли для догляданя направы мосту Арх. ЮЗР. VI, I, 384 (1617).—То их бронь была и ест Крстомъ звитяжати Тит. 14 (Мит. 1618).—Сварятся, а за тымъ до злых словъ и до брони Копист. Пал. 916.—Идеши на мя въ оружіи и броняхъ Гал. Кл. Раз. I, 18.—Видѣлъ Іюду... з жолнѣрскою ротою идучого... з мечами з киями з походнями і зъ иншими бронями Збірн. 1693, к. 154.—Звѣрата... мѣсто брони мають пазурѣ и зубы Крон. Боб. 209.

XVIII. На схадзках не мают быти зъ бронями Арх. ЮЗР. I, X, 813 (1707).

БРОСКВИНА, *рж. Росл.* Amygdalus persica vulg.

XVI. Овоцы их быти мають, мед в пасеци, окром вина и бросквин Пам. КК. I, 164 (1595).

XVIII. Рахуба древам розным... бросквина Клим. Вірші, VI.—(Рахить градъ) много имать древа садовнаго отъ смоковъ, бросквинъ и лимоній Гр. Барск. I, 408.—Лѣски... гдѣ барзо родится шаптали то есть бросквинъ Дн. Хан. 33 (1722).

БРОСКВИННЫЙ, БРОСКОВИНЫЙ, *прикм. від «бросквина»*.

XVIII. Бросквинное зерно з пивом вистилимъ увертѣти и на чоло приложити Млр. дом. лѣч. 4.—Взять... косточокъ обраннихъ брасковинихъ и вишневихъ Разн. Марц. 637.

БРОЧИТИ, *дс.* (пол. broczyć). *Заливати (кривлею), кривавити.*

XVIII. (Krew) гартовную всю зброю...брочила Осв. Иер. 189.

БРУВАРЪ, *рм. Див.* **Бровзръ.**

XVI. Въ томъ дому... бруваръ рубляний и кади пивные Арх. ЮЗР. I, I, 53 (1576).

БРУДМА, *присл. Брідма.*

XVIII. Сталисмо лагеремъ на другой сторонѣ Кумтаркалской рѣчки, перейшовши черезъ оную брудма, которая была глубиною по черево коневи Дн. Марк. II, 65.

БРУДЪ, *рм.* 1. *Нечистість.*

XVII. Нечистота: скверна, брудъ Бер. Лекс. 97.—Вода жива... омываетъ дшу ншу з бруду грѣховнаго Рад. Він. 132.—Кгдыс оумываемъ, вшакъ от рукъ зачинаемъ... з рукъ впередъ брудъ оумываемъ ib. 1194.

XVIII. Потомъ свекруха зъ нимъ же мужикомъ моимъ, зволѣкши мене зъ мѣсця тамъ же у сѣнцяхъ на лавочцѣ посадили и свиту зъ мене, якая вся у бруду была, зняли и велѣли мнѣ ополоскати Суд. Инкв. 197 (1713).

2. *Поріст волосу у людини, що голиться.*

XVIII. На бородѣ и усах бруду нѣтъ Арх. Сул. ц. 131.

БРУКАТИСЯ, *дс.* (пол. brukać się). *Калятись, брудитись.*

XVII. Печати ся псуют и самые орыенали брукают Арх. ЮЗР. I, XI, 212 (1657).

БРУКОВАНЬЕ, *рн. Буркування, бурк.*

XVI. Брукованье въ ринку Ак. ЮЗР. I, 278 (1598).

БРУКОВАТИ, *дс.* (пол. brukować). *Буркувати, викладати, бурком мостити.*

XVI. Мостъ мостити або бруковати... мають Ак. ЗР. IV, 168 (1597).

БРУКЪ, *рм.* (пол. bruk; нім. Brücke). *Поверхня улиці, дороги, плящу виложена камінням, бурк, камянка.*

XVI. Молодости летъ своихъ на марнотравстве и роспустахъ по бруку не тратилъ Отп. И. П. кл. Остр. 1071.

XVII. И так дви лити на бруку мешъкаючи в туи халупце купленой потравил Арх. ЮЗР. VIII, III, 581 (1622).

БРУНАТНО, *присл. В брунатний колір.*

XVII. Скоры овчии... єдну червоно, а другую брунатно фарбованыи Кн. Рож. 43.

БРУНАТНОСТЬ, *рж. Брунатний колір.*

XVII. (Вода) справуєтъ... брунатность в фиалках Рад. Він. 132.—Гранат... маєть... берилл брунатность Рад. Ог. 346.

БРУНАТНЫЙ, *прикм.* (іт. bruno, нім. braun). *Темний (про колір).*

XIV. Дорогимъ сукномъ брунатънымъ пошита ЮРГр. № 13 (1378).

XVI. Побрали и пограбили... сукню фалюндышу брунатного Арх. ЮЗР. I, VI, 241 (1598).

XVII. Второе (Євангелие) напрестолное въ оксамитѣ брунатномъ, оправлено срѣбромъ Гол. П. М. I, 167 (1601).—Делѣа жамдишовая, брунатная зе срѣбными кгузиками Арх. ЮЗР. I, XI, 125 (1636).—Ношеня сребрное злотистое московское, з чотырма каменми брунатными або вишневыми Пам. К. К. I, 122 (1627—76).—Кто (народилъ) оучтлей яко брунатных Гуацинтов? Рад. Ог. 196.—Завѣсы модрои барвы брунатнои Рук. Хрон. 46.

БРУНЬКА, *рж. Пупяшок.*

XVIII. Бѣлые бруньки... то ся называет языком турецким акрыды Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).

БРУСКОВЫЙ, *прикм. від «брусокъ».*

XVIII. Мила брускового 32 Арх. Вид. м; оп. Яросл. дв. (1757).

✓ **БРУСНИЦА**, *рж. Росл.* Vaccinium Vilisidaea.

XVIII. Лубку сушенихъ черницъ и бочку брусницъ Дн. Хан. 224.

БРУСОВАТИ, *дс. Пов'язувати брусами верхи стовпів, що стоять рядом.*

XVIII. Свѣтлицъ три, ковната, сенцѣ, прикганки, на версѣ свѣтелка, а округъ кганки новые, брусованіе подъ одну кровлю, кгонтами побивани Быт. млр. обст. 338.

БРУСОВЫЙ, *прикм. Зроблений з брусів.*

XVIII. Келій двѣ болшихъ... деревяніе брусовіе старіе Арх. отр. 5 (1766).

БРУСОКЪ, *рм. Здрібн. від «брусъ».*

XVIII. Мила великий брусокъ Арх. Вид. м. (1737).

БРУСЪ, *рм.* 1. *Чворокутне бервено.*

XVII. Иванъ... бруса натесав и опустив низше Прот. Полт. С. II, 278 (1696).—Я... покравъ з комори... брусовъ сорокъ ib. I, 212 (1699).

XVIII. Послано писмо... о привозѣ дубового бруса Дн. Хан. 221.—Куплено брусовъ сорокъ четыри Расх. тетр. рыбн. ц. 10 (1793).

2. *Шматок в формі бруса.*

XVI. Мыла брусъ—грошей два Ж. Курб. I, 313 (1579).

3. *Камінь гострити в формі бруса.*

XVIII. Бодай коса сломилася, а брусъ перебився, а щоб же мой козачен'ку по мнѣ не журився Пер. Укр. Лир. 38 (XVIII).

БРУХАТЫЙ, *прикм. Що має велике брухо.*

XVIII. О тѣло грѣшное надуто, пишное, брухато и тлусто Рук. К. У. № 21, к. 6.

БРУХО, *рн.* 1. *Живіт, черево.*

XVI. Кафтанъ по конецъ бруха мало не наскрозь пробитый Арх. ЮЗР. I, VI, 146 (1597).

XVII. Бруховъ у нас толстых не маем Крон. Боб. 171-б.

XVIII. Лошадь... сивая, в коей на бруху и ɡуля родимая Арх. Вид. м. (1760).

2. *Шлунок; їдження, пожива; нижча потреба.*

XVII. Трощемося и печалуем о бруху своем Єв. Реш. 134-б.—О якъ много таких законниковъ, которыи под тытуломъ захованѧ здоровьѧ стаютсѧ бруха своего невольниками Домецк. 93.—(Грѣшницы) потравы в кухнѧхъ богу своему бруху приоздоблѧютъ О обр. 48.—Бруху и мамоне служатъ Карп. Каз. БД.

3. *Середина, надро.*

XVII. В животѣ або бруху церкви мешкает правда Кн. Рож. 127-б.

БРУХОВЫЙ, *прикм. від «брухо».*

XVII. Мы (авторі) теперешные (могу смѣле речи) бруховое быдло Єв. Реш. 1-б.—Жесмо не хрстіане: Але бруховое быдло ib. 134-б.

БРУХЪ, *рм. Див.* **Брухо**.

XVI. Оу Ишпаніи и ве Өранціи, где не толко члка посполитого, але и самых кролев пуйналами ножами в броухъ отъ писма до згоды приводѧтъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 33.—Называет богом брух Катех. 16.

XVII. Якъ, бовѣмъ можетъ праздновати той, который брухъ свой мает собѣ за Бга, обжирству и піанству голдуетъ? Єв. Калл. 202.

XVIII. Абож немалий в собѣ брух, тягар тѣщит Укр. Р. Арх. IX, 52.

БРУШКО, *рм. Шкурка брюхова.*

XVI. Жупица мухаяровая, лисми брушками подшита Арх. ЮЗР. I, I, 23 (1570).—Колпакъ оксамиту бурнатного подшитый брушками рысими Ж. Курб. II, 218 (1590).

БРУШКОВЫЙ, *прикм. З брушків зроблений.*

XV. Два бламы завыйковые, а двои брушковые Ак.ЗР. I, 165 (1496).

XVI. То есть маетность моя: кожуховъ лисих брушковыхъ три Арх. ЮЗР. I, I, 23 (1570).

БРУШТИНЪ, *рм. Див.* **Бурштынъ**.

XVIII. Прошокъ з бруштину... пити Млр. дом. лѣч. 5.

БРЪМѢНЬЕ, *рн. Див.* **Брмѣнье**.

XVII. Бръмене и слова апостолскіи загремѣли Копист. Пал. 966.

БРЪМѢТИ, *дс. Див.* **Брмѣти**.

XVII. Нѣякие нестроенія бръмѣли Бар. Письма, 131.

БРЫВА, *рж. Брова.*

XVIII. Брыви и брода чорнаѧ Пам. укр. м. III, 18 (Унґв. Рк.).

БРЫДИТИ, *дс.*—**кому**, *чинити відразу.*

XVIII. Єсть же и такіе що иные и ядятъ: и тые паче Бгу и стым всѣмъ брыдятъ Клим. Вірші, 18.

БРЫДИТИСЯ, *дс. Див.* **Бридитися**.

XVI. Люди... Богу противными... речми... брыдятъ се Арх. ЮЗР. I, I, 76 (1579).—(Артикулъ) о малженствѣ ижся каплани римскіе малженством брыдятъ Ист. о разб. Флор. соб. 441.

XVII. Животомъ житейскимъ брыдитисѧ маемо Смотр. Каз. 37.—Выливаете кров необрезанцовъ, которыми ся брыдите Крон. Боб. 242-б.—Брыдятся жидове самарянами Єв. Реш. 62.—А претожъ братіе... грѣшними сѧ не брыдмо Єв. Вил. 19-б.—Оубогими, хорыми, трудоватыми, вязнями и оумерлыми брыдятся Тр. П. М. 910.—Свинею барзо жиды ваши брыдѧтсѧ Гал. М. Пр. 340.

БРЫДКО, *присл. Див.* **Бридко**.

XVII. Немилосердіе бовѣмъ не толко Бгу есть мерзено; але и Агглом и добрымъ, а скромнымъ людемъ естъ брыдко Єв. Калл. 466.

XVIII. Нюхати (табаку) брыдко и безчестно Клим. Вірші, 17.

БРЫДКОСТЬ, *рж. Див.* **Бридкость**.

XVI. Брыдкостью естъ у пана уста кламливые Антир. 949.

XVII. Безсластіе: мерзеность, брыдкость Бер. Лекс. 2.—А еслисѧ мѧ (оумерлого) доткнетъ своею рукою, внетъ еи мыетъ, якъ от смердѧчого гною, брыдкость внетъ чует, и хутъ тратит до еден'ѧ Тит. 50 (Сак. 1622).

БРЫДКЫЙ, *прикм. Див.* **Бридкый**.

XVI. А мы, католики, чымъ есмо вамъ такъ брыдъки, ижь о зъедноченье зъ нами такъ се велми на своихъ старшихъ гневаете Берест. соб. 206.

XVII. На первей мене словами брыдкими, злыми и соромотными зелжилъ Кн. Гродск.

Жит. 1618, № 13, к. 995-б.—Брыдкими справами своими станъ духовный... змачил и въ огиду подал Арх. ЮЗР. I, VI, 569 (1625).—Ваша молитва єстъ нечиста и брыдка Гал. М. Пр. 47.—Барзо брыдкоє... жидовскоє набоженство в школах... отправуется Єв. Реш. 46.—Оушомъ нашимъ словъ плонныхъ, вшетечных и брыдкихъ слухати не допущаймо Єв. Калл. 213.—Жаденъ человѣкъ не ест так брыдкимъ перед Бгом, яко той который вставши з грѣховъ, знову в оныиж впадаєтъ Рад. Він. 80.—Сщенници владнутъ дшею людскою, розвязуючи оную з грѣхов Бгу брыдких Тит. 322 (П. Мог. 1637).

XVIII. То єстъ грѣхъ брыдкій перед Бгомъ Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

БРЫДЛИВОСТЬ, *рж. Див.* **Бридливость.**

XVI. Оучинил вол'ную брыдливость, оставивши закон отцовъ своих Пам. укр. м. V, 208 (1599).

БРЫДЛИВЫЙ, *прикм. Див.* **Бридливый.**

XVII. Споминаєшъ Єгипетъ брыдливый Транкв. П. Мн. 141.

БРЫЖОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «брыжовати».*

БРЫЖОВАТИ, *дс. Оздоблювати брижами.*

XVI. Пятая шата табиновая злотоглавом брыжована Arch. Sang. VI, 5 (1550).

БРЫЛА, *рж. Грубий шмат чого кругловатий, бовван, куля.*

XVII. На другій день знайшли великую брылу злота на олтарѣ Гал. Н. н. 96.—Законники... знайшли великую брылу злота Єв. Реш. 320.

БРЫЛЬ, *рм. Солом'яний капелюх.*

XVI. Шапокъ поповскихъ двѣ, чорныхъ утерфиновыхъ, лисами подшитыхъ, брылевъ два чорныхъ Арх. ЮЗР. I, I, 240 (1588).

БРЫСТИ, *дс. Див.* **Брести.**

XVIII. Передніи на конехъ плыли, а середніи по колѣна конѣ брыли Ал. Тиш. 72.

БРЫТВА, *рж. Див.* **Бритва.**

XVII. Цесаръ Турецкій казалъ брытву принести Гал. М. Пр. 391.

XVIII. Голый якъ костка, а остер як брытва Клим. Прип. 207.—Як твоя честь изгибла от брытви, так и ты погибнешъ от меча без чести Ал. Тиш. 93.

БРѢДИТИ, *дс. Див.* **Бредити.**

XVII. Тамъ мукамъ, а не очищеню часъ, яко Оригенъ брѣдитъ Вопр. 57.

XVIII. В казцѣ не сказати того, що он брѣдит Клим. Прип. 219.

БРѢДНЯ, *рж. Див.* **Бредня.**

XVI. Хто жъ уваживши тую такую брѣдню, не видитъ, же тыє церемонѣи вже самъ... речью самого заразъ зноситъ Хр. Фил. Апокр. 1162.

XVII. Брѣдень горко- и сладколюбецъ Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

БРЮЙНА, *рж.* (лемк. діал.). *Брама.*

XVIII. Видѣлъ брюйну єдну, але заперту Пам. укр. м. IV, 242 (Присл. Рк.).

БРЯЖЧАТИ, *дс. Див.* **Брязчати.**

XVII. Звенящ": Брѣмячи, дзвинячи, бряжчачи, звонячи Бер. Лекс. 50.

XVIII. Ключами бряжчатъ Літ. Вел. III, 87.

БРЯЗКАЛО, *рн. Те, що брязчить.*

XVII. Брязкало: бряцало Синон. сл. р. 8.

БРЯЗКАЛЦЕ, *рн. Здрібн. від «брязкало».*

XVII. Бряцало: брязкалце, тоє што брязчит, яко клепало... цимбал Бер. Лекс. 10.

XVIII. (Токарѣ точуть) тыє брязкалца, що дѣтей забавляютъ Клим. Вірші, 119.

БРЯЗКЪ, *рм. Металевий звук, або скляний, порцеляновий.*

XVII. Голосъ трубный, дзвіенкъ, брянкъ, брѣмене, брязкъ Бер. Лекс. 50.

БРЯЗНУТИ, *дс. Одноразова форма дс.* **Брязчати.**

XVIII. И ударилъ разъ у чарку щиглом... потомъ другіи разъ брязне в чарку Пам. укр. м. I, 137 (Ісп. Рк.).

БРЯЗЧАТИ, *дс. Видавати брязк.*

XVII. Брязкалце, тоє што брязчит Бер. Лекс. 10.

БРЯКНУТИ, *дс. Видати звук об металеву річ.*

XVIII. Стукнуло-брякнуло въ лѣсѣ Пер. Мат. I, I, 289.

БУБЕНИСТА, *рм. Той, що б'є в бубен, добош.*

XVII. Албо мнимаєшъ, ижъ ты отъ трубача... и бубенисты што о духовныхъ рѣчахъ коли слышалъ Ак. ЮЗР. II, 218 (И. Виш.).

БУБЕНЪ, *рм. Музичний струмент: циліндер з нап'ятою шкурою, що по ній б'ють пальцатами.*

XVII. Избиени быша: зостали як бубенъ Бер. Лекс. 53.—Тѵмпанъ: бубенъ ib. 316.—Як бубенъ надутымъ стался Копист. Пал. 1041.—Шахъ Гетманъ... привитавши Подкову за Господара Волоского, казалъ вдарити въ бубны, и такъ его ажъ до Сороки провадили Крон. Боб. (др.) 296.—Били в бубны Крон. Боб. 34.—Хвалѣте его (Бга) на бубнѣ и на пищалцѣ Гал. Кл. Раз. 176.—Устали бесѣды и бубны, перестали спеваня веселых Каз. 32, к. 79-б.

XVIII. (Шведы) вийдутъ за городъ своимъ строємъ и под розвинеными вгору знаками з бубнами и из запаленими при мушкетахъ лонтами Вел. Сказ. 140.—Повелѣ в бубны бити

Пам. укр. м. I, 292 (Ісп. Рк.).—На кшталтъ палцатовъ, що до бубна заживають Полѣт. 47.

БУБКА, *рж. Див.* **Бобка.**

XVII. Колибис не попуститвъ якъ коза бубъки Интерм. 82.

БУБЛИКЪ, *рм. Рід обаринку.*

XVIII. Не повиненъ никто... безъ позволенія цехмистрового калачовъ и бубликовъ пекти Оп. ст. Млр. III, 97 (1719).—Плетеные бублыки Разн. Марц. 242.—Творятъ нѣкіе кулори албо округліе плетянки на подобіе обаранковь албо бубликовь Гр. Барск. II, 170.

БУБЛИЧНЫЙ, *прикм. від «бубликъ».*

XVIII. Я Онисимъ Іювичъ імѣю мѣсце на бубличной лавцѣ Кн. Цеху Кол. 131 (1732).

БУБНИТИ, *дс. Бити в бубни.*

XVII. (Біси) ему в Печерѣ показовалисѧ на возах ѣздѧчи, в бубны бубнѧчи Гал. Каз. 121.

XVIII. (Довбишѣ) в бубны бубнят Клим. Вірші, 184.

БУБОНОКЪ, *рм. Здрібн. від «бубонъ».*

XVIII. Татарскіе жолнерѣ... такіе жъ бубонки, талерки, якимъ брязглютъ и игри мѣють, якъ турки Дн. Хан. 33 (1722).

БУБОНЪ, *рм. Див.* **Бубенъ.**

XV. Возмите сопѣли а бубны и гусли и оударѧйте Ип. 184 (1074).

XVI. Дочка его (Еѳая) одиначка, радуючисѧ з звытѧжства отцевого, вышла против емоу з боубны и с танцы Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 20.

XVIII. Казалъ Александеръ... в бубны бити Ал. Тиш. 55.—(Тѣло) черное и яко бубонъ надутое Літ. Вел. II, 78.

БУВАТИ, *дс.* 1. *Бути не раз, звичайно.*

XVIII. Отправили листи... по городахъ... в которыхъ ярмарки бувають Кн. Нос. 27-б.—Щаслившии мои писма, що въ рученкахъ твоихъ бувають Марк. IV, 224 (Л. Мазепи до Коч.).

2. *Траплятись.*

XVII. Кгды бувало пойду з отцем моим Прот. Полт. С. II, 253-б (1694).

3. *Вчащати, відвідувати.*

XVIII. Я в дворъ его (тестя) не буватиму Прот. Полт. С. I, 239 (1701).—Матулейку голубойко, сокѣлъ прилѣтае.—Давай доню принадойку, нехай часто буваєт Рук. К. У. № 21, к. 8.

4. *Бути, зіставатись (в висловах зичення).*

XVIII. Бувай же здорова, Ганусейку чорноброва Рук. К. У. № 21, к. 12.

БУГАЄЦЬ, *рм. Здрібн. від «бугай».*

XVII. Зимание Стецко... и товариство его... з убитим волом, чорнимъ бугайцем Прот.Полт. С. I, 204-б (1699).

БУГАЙ, *рм.* (тур. buga). 1. *Бик.*

XVIII. Бугай дурний верещитъ, рикае Довг. 105.—Бугай старий, который в плугу хоживалъ Арх. Вид. м.; екон. спр. 79 (1754).

2. *Птах* Ardea stellaris.

XVIII. Бугай мовит: я в очеретѣ пробуваю и вам на басу виграваю Тих. № 11, к. 18-б.

БУГАЙЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «бугай».*

XVIII. Назимок—1, бугайчик—1 Арх. Вид. м.; екон. спр. (1757).

БУГАСЪ, *рм.*

XVIII. Бугасовъ три, мерлюшокъ пятдесят Кн. Мѣск. Полт. 130 (1717).—Бугасовъ сѣмнадцетъ по рублю ib. 131-б.—Бугасовъ карафиліовь гвоздѣковиx двохъ (невказано) Полт. Полк. Канц. (1753).

БУҐРАБА, *рм. Див.* **Бурґрабій.**

XVI. Панъ... посилалъ до него пана букграбу... абы кгвалту церкви не чинилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 65 (1579).

БУДА, *рж.* (нім. Bude). 1. *Клітянка з дерева, соломи, глини і т. ин.*

XV. Вложимы и (Андр. Богол.) любо си в буди гробъ Ип. 591 (1175).

2. *Поташня.*

XVI. Наехавши... на властный кгрунт мой Скулинский буду спалити казалъ Ж. Курб. I, 86 (1577).

XVII. О наехание буды, гдѣ поташъ на манифестанта роблено Арх. ЮЗР. III, IV, 225 (1649).

XVIII. Сих часъ єстъ будищ много, где буды бували Клим. Вірші, 138.

БУДАРЬ, *рм. Робітник на поташні.*

XVII. (Петръ) онихъ турковъ обложенцевъ казалъ забрати у будари Літ. Сам. 190.

БУД(Д)ЕН(Н)ЫЙ, *прикм. Несвяточний (день).*

XVI. У буденный день Ак. ЗР. III, 113 (1561).

XVII. Росказует нам гъ працовати в днѣ будденние Єв. Реш. 88.—В тые буденные днѣ приходите ib. 167-б.—Оный (розслабленый) в день свѧточный оуздоровлен был; а сей в день будденый Єв. Калл. 401.

XVIII. Не имѣючи собѣ свободного не тилко буденного дня, но и неделного Млр. Посп. Кр. 30 (1727).

БУДЕНЬ, *рм. Несвяточний день.*

XVIII. Нѣ в будень, нѣ в свято Тих. № 11, к. 13.

БУДИНКОВЫЙ, *прикм. ід «будинокъ».*

XVIII. Бомбами великими всѣ склепеня будинковіе... пробивати Вел. Сказ. 125.

БУДИНОКЪ, *рм. Те, що виставлено, будівля, забудування.*

XVII. Будинки строилъ, села Діал. о см. 269.—Дали-смо и на вѣчност пустили домъ нашъ стоячий в мѣсте Полтавѣ, на рогу, против дому Попъкова, а бокомъ одле дому Якова Звонника, с пляцем и будинком, яко се самъ в собѣ маєт Ак. Полт. Гор. Ур. II, 59 (1669).—Онъ мдючи домъ з будинкомъ в самомъ мѣсте Чернѣгове... продалъ Ак. Полуб. 13 (1696).—Абисмо приятелеви нашему нагородили будинки огорожу и садовину Прот. Полт. С. II, 201-б (1688).—В будинках дворовъ зо всѣми немалъ маєтностями... вигорѣло Літ. Сам. 135.—Домъ зо всѣмъ будинкомъ и пляцомъ Ак. Нѣж. Маг. 6.—Ижъ будинок увес свой... на пляцу их власном стоячий, то есть хату, свѣтелку, инъбаръ, комору и димоване и бапю, такъже и ворота зо всѣмъ будинъком, кроме лежачого дерева и кроме пляцу... продала пну Ісаку Акт. Starод. кн. 3.

XVIII. Тотъ градъ (Новобогородицкій) въ церквахъ и будинкахъ докончился совершенно чрезъ людей Малороссійскихъ Літ. Вел. III, 61.—В тои денъ добре... доми будинки основати Тих. № 11, к. 53-б.—Продажа дому зъ будинками быти можетъ Арх.Мот. 15 (1702).—Єзавел... з високого будинку окном викинена ест Єв. Реш. 339 (1710).—Дарилъ я пляцъ той, на котором стоялъ поповъ будинокъ Дн. Марк. IV, 12.—Прошены были мирскіє особы въ будинки Гетманскіе на кушанье Діар. Хан. 74.

БУДИТИ, *дс.* 1. *Очучати зі сну.*

XV. Мьстиславъ же съ дружиною всѣдъ на кони, и нача будити Оугры Ип. 442 (1151).

XVII. Щербаченко... оконницею комнатною трусячи... будил мене Прот. Полт. С. I, 173 (1694).

2. *Збуджувати, заохочувати, загрівати.*

XVII. Людей... оная тяжко прикрая покуса будит Єв. Реш. 415.

XVIII. Поблагодаримъ стому Апстолу за такій трудъ его, що насъ будитъ Сѣмя Сл. Б. 528.

БУДИЩЕ, *рн. Місце, де була буда.*

XVIII. Сих часъ єстъ будищ много, где буды бували Клим. Вірші, 138.

БУДКА, *рж.* 1. *Здрібн. від «буда»* 1.

XVII. Куща: кучка, будка Бер. Лекс. 67.—Іона... сѣдѣлъ в будцѣ, которую собѣ оучинилъ Крон. Боб. 132-б.—Якъ боудка садовая земля оупадетъ Лѣк. на осп. ум. 12.—Позвол же в дому твоемъ мнѣ будку вчинити, бым в ней якую-колвекъ моглъ выгоду мѣти Др. Ол. Ч. Б. 176.

XVIII. (Туркмани) не любятъ сѣдѣти въ градѣхъ или весехъ, но всегда въ пустини подъ скиніями и кецаними каливами, албо будками Гр. Барск. II, 120.

2. *Накриття на возі, кариті, бричці.*

XVIII. Загорный... взялъ коней... и возъ з будкою Кн. Нос. 65.—Мои посланцѣ завернули єи (невѣстки) палубець... да будку съ подушками Арх. Сул. 272 (1728).

3. *Критий повіз.*

XVIII. (Сгорѣли) коляси, будки, глабци Літ. Мг. м. 72.—Будокъ на коловоротѣ и пасахъ три Мат. для общ. б. 87 (1752).—Будок двѣ... на пасах Арх. Вид. м.; екон. спр. 67 (1754).

БУДЛИ, *зл. Або.*

XVII. Єсли бы до року семянину жалуючих будли якому з них мѣл який припадокъ стати, теди правному подлегатиметъ Росада з сином караню Акт. Старод. кн. 59.

БУДНИКЪ, *рм. Той, що виробляє поташ.*

XVI. Буду спалити казалъ, а будниковъ дей побилъ Ж. Курб. I, 86 (1577).

XVII. Наругання от посполитих людей, а найболыше от гултяйства, то єсть от броварниковъ, вынниковъ, могилниковъ, будниковъ наймитовъ Літ. Сам. 13.

XVIII. Тыє будники в ншой землѣ бувають: що поташъ Туркамъ сукна хварбоват выробляют Клим. Вірші, 138.—О мужикахъ, будникахъ и винокурахъ, своєволне въ Украинѣ козаками нарѣкшихся Літ. Вел. III, 42.—Рубували дерево будники до буды Оп. ст. Млр. II, 512 (1702).

БУДНИЦКЫЙ, *прикм. від «будникъ».*

XVIII. Будницкиє хаты Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. I, 255.

БУДНЫЙ, *прикм. від «буда».*

XVI. З буды взѧли сокер будныхъ Ж. Курб. I, 87 (1577).

XVII. О взятє майстра и челяди зъ сокирами будноє пятидесятъ Арх. ЮЗР. III, IV, 225 (1649).

БУДНЫЙ, *прикм. Буденний, не святковий.*

XVII. Въ будный день Ак. ЗР. IV, 523 (1631).

XVIII. Коли слухавъ Служби Бжои, в день будный, аггли за него орали Собр. Прип. 31.—Въ будніи дни работами... и працѧми забавлѧтисѧ обыкли єсте Сѣмя Сл. Б. 208.

БУДОВАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «будувати».*

XV. Роботы на будованье городовъ нашихъ новыхъ Ак. ЗР. I, 76 (1457).—Дозволили єсмо єму... на будованье дому и на дрова... въ пущахъ нашихъ дерево брати Ак. ЮЗР. I, 25 (1500).

XVI. Не мають мѣщане... дерева брати на будованье домовъ Ак. ЗР. II, 89 (1511).

XVII. Забавлѧлисѧ бовѣм около будованѧ домовъ, мнѣмаючи, же якъ дома мешкати будутъ Тр. постн. 667.—Великое будованя церквей божіихъ Літ. Сам. 135.

XVIII. Мѣли цале тамъ у Днѣпрѣ около будованя городковъ лѣто тое пробавити Літ. Вел. II, 491.

2. *Будинок, будівля, будова.*

XVI. Зданіе, зда, будоване, подстрѣше Зиз. Лекс. 99.—Допустили миряномъ нѣкимъ домковъ старыхъ монастырскихъ... для поправы монастыря, того старого будованя поправляти Пам. КК. III, 31 (1591).—Тое имене Водирады естъ такъ спустошало, же двора ани будованя жадного въ немъ нетъ Арх. ЮЗР. I, I, 429 (1594).—Велико естъ, будованье на чюжомъ закладати фундаментѣ небеспеченство Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 1. — Шкулку муромъ осмотрити и зачатое будованя скончити Арх. ЮЗР. I, XI, 101 (1599).—Есми на вѣчност продал... комору свою властную крамную с пляцем, з мѣстцомъ и зо всимъ на все будованемъ Пал. Изб. I, 11 (1600).

XVII. Камень в оуглѣ будованѧ положеный зрубы двох стѣнъ держит Ев. Калл. 491.—Огонь... все оное будоване попсовалъ Рук. Хрон. 327.

XVIII. В двор и в будован'е дворовое... увязать С. і Р. 43—43-б.

БУДОВАНЬЕ, -СЯ, *рн. Чинність від «будоватися».*

XVII. А если вызнанья фундаментъ будованяся въ Христовой заложить повиненъ, теды не Петръ Копист. Пал. 361.

БУДОВАТИ, *дс.* 1. *Ставити (будинок).*

XVI. И церкви хто какіе хочетъ, тотъ тые будуетъ Ак. ЗР. I, 348 (1503).—Вы съ помощію Божію почали есте будовати храмъ Божій Ак. ЮЗР. I, 141 (1558).—Княз... Московский... на устьи реки Улы замок будуетъ Arch. Sang. VII, 108 (1566).

XVII. Позволилисмо... на прорвѣ греблѣ подоловской млын будовати Мат. Ист. ЮР. 1 (1662).—Замок будовано Ярославский Літ. Льв. 234.—И росказалъ имъ мѣсто будовати ib. 250.—Константин... церквѣ божіе по всему свѣту будовати роскозавъ Ев. Реш. 272.—Будовалъ собѣ дворъ у Цекийновцѣ Літ. Сам. 155.—Замыслил (Люцифер) ровны з Богом престол будовати Др. Ол. Ч. Б. 126.

XVIII. Естъ високихъ три башти, которіе еще Фараонъ будовалъ все Жидами Пелгр. Ип. Виш. 34.

2. *Поліпшувати, уморальнювати.*

XVII. Вы теды возлюбленныи, святою вашею вѣрою будуючи себе, въ Дусѣ Святомъ молячися, сами себе въ любвѣ Божей заховайте Копист. Пал. 323.

3. *Робити, творити.*

XVII. Церковъ свою Христосъ будовати обѣцуетъ Копист. Пал. 340.

БУДОВАТИСЯ, *дс.* 1. *Будинки для себе ставити.*

XVI. Я... своимъ властнымъ коштомъ и накладомъ будовалемся Арх. ЮЗР. I, VI, 122 (1597).

XVII. Люде ѣли, пили, будовалися Ев. Реш. 12-б.—Если хочешъ будоватися... то за грошъ свой наймаючи... а не вигономъ панщанъ Арх. Сул. 25 (1688).

XVIII. Родичъ мой... там ся будовалъ, де мои двори стоят Ракуш. 57 (1701).

2. *Бути будованим.*

XVII. Року 1625 за панства лядского скоро монастир ставъ будоватися Ак. Мг. м. 320 (1681).

3. *Ставитись, засаджатись, грунтуватись.*

XVII. На томъ фундаменту грунтовномъ и моцномъ... будуется Церковъ Христова Копист. Пал. 350.

4. *Брати добрий приклад.*

XVII. Всѣ зъ него добрий приклад брали, всѣ зъ него будовалися Гал. Кл. Раз. I, 64.—Сщенники мають жити прикладне, жебы з нихъ иншыи люде будовалисѧ и жили побожне Гал. Кл. Раз. 145.—Поклонися (богомъ), жебыся с тебе другіи будовали Жит. Св. 401.

5.—**в чому,** *вправлятись, поліпшуватись, уморальнюватись.*

XVII. Тыми чудами (Богородиці) могутъ всѣ Хрстіѧне православныи вѣру свою спирати и всѣмъ людемъ не вѣрнымъ, геретыкомъ, жыдомъ и поганомъ отпоръ давати и сами сѧ въ добрыхъ оучинкахъ будовати Гал. Н. н. Вг.—Можемо, глѧдѧчи на прпдбнго Ѳеодосіа, будоватисѧ в чулости Гал. Каз. 121-б.

6.—**чим,** *будувати себе, поліпшуватись, уморальнюватись.*

XVII. Вашею вѣрою будуйтеся Наука о прот. ун. 24.

БУДОВЛЯ, *рж.* 1. *Будування.*

XVII. Лаврышовичъ... працовал... около будовлѣ келий Арх. ЮЗР. I, XI, 443 (1633).

XVIII. Не мѣти въ будовлѣ з полку споможення Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 94 (1714).—Зрублено в окопѣ сорок пят дерева, годного на будовлю Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 49 (1745).—Лѣсъ болшій.. въ оному дерево на будовлю Оп. ст. Млр. III. 209 (1767).

2. *Те, що збудовано.*

XVII. Все на єго основѣ, на єго фундаментѣ, на єго будовли починатисѧ будовати и кончити будетъ Тит. 167 (Копист. 1625).— Мѣщане... огон подкидали под тыи дерева ихъ будовли Крон. Боб. 325-б.

XVIII. Землю з пашнею, з будовлею пановѣ своему и совсемъ оставили бъ Стат. 59.

БУДОВНИКЪ, *рм. Той, хто будує.*

XVI. Будовникъ Костела Божого Хр. Фил. Апокр. 1258.—Богъ Создатель, рекше будовникъ О єд. вѣрѣ, 685.

XVII. Называются... будовниками, столпами и великими твержами Копист. Пал. 499.— (Авраам) очекивалъ мѣста маючого фундаменты, которого ремесникомъ и будовникомъ сам Бгъ Єв. Калл. 831.

XVIII. Збудовалем высокую вежу, а ты мнѣ кажешъ, абым єи, которои єстем будовником, знову сам єи обваливъ Пам. укр. м. III, 117 (Перем. Пр.).

БУДОВНИЧЫЙ, 1. *прикм. від «будовникъ».*

XVII. Без... роботы будовничои той свѣтъ сътанулъ Крон. Боб. 1.—Зступил огон з неба и все начинє будовничоє попсовал Жив. Св. 37-б.

2. *рм. Будовник.*

XVII. Але сам тылко, яко наддер вымысльный будовничий... церков свою Бог будует Арх. ЮЗР. I, XI, 326 (1607).—Якъ умѣетный будовничой фундаментъ заложилемъ Копист. Пал. 356.—Маляръ маєтъ кунштъ предъ собою, а будовничой — абрисъ Дм. Рост. 13.— Єсли бы хотѣли инокинѣ якоє собѣ поставити будованє, посылал до них будовничого Жит. Св. 306-б.—Камен, которого занедбали будовничиє Єв. Реш. 118-б.—Пречстаѧ Два показаласѧ въ снѣ будовничому и казала єму трохъ хлопѧтъ з школы взѧти, жебы они столпы рушили Гал. Кл. Раз. 328.

БУДОВНЫЙ, *прикм.* 1. *Будований.*

XVII. Тыє... волы толстыє, спижарни наполненыє, кгмахи коштовне и превахне будовныє, зе вшелѧкими достатками... на стогнах своихъ маютъ Карп. Каз. Вв.—Человѣкъ... выдалъ дєчку свою за Клима... и далъ при немъ дворъ будовный зо всѣми до него кгрунтами Θеод. Чєрн. 31 (1693).

2. *Добре забудований.*

XVI. Мѣсто будовноє Хр. Фил. Апокр. 1810.

XVII. Огон на разных месцах заложивши, где домов и мешканя тамочных будовных... деветнадцет... спалили Арх. ЮЗР. III, IV, 707 (1652).—Мѣсто Іерслимъ было велми красноє и будовнѣйшоє над иншиє мѣста Крон. Боб. 223-б.—Былъ на той часъ Києвъ великій, богатый, будовный, широкій Рук. Хрон. 433.

БУДОВЦА, *рм. Див.* **Будовникъ**.

XVII. Бгъ сый богатъ въ милости и премоудрій будовца всѣх речій, вѣдомыхъ и невѣдомыхъ Транкв. Зерц. 1.—Вы єсте первыи Іерусалима будовци Транкв. П. Мн. 57.

XVIII. Бгъ добротливый будовца и творецъ єст всѣх речій Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).

БУДТО, *присл. Ніби, буцім, неначе, наче, немовби.*

XVII. Васіл, штукою зайшовши, будто жони питал, в ночи засвѣтивши свѣчку, засталі Хвеска с Пѣчковною Ак. Полт. Гор. Ур. II, 89 (1671).—Жученчиха... продала... будто свою... сѣножат Прот. Полт. С. II, 285 (1699).— Потѣй... будто запомнѣл о схованю тихъ... пчол извѣстити ib. I, 213 (1699).

БУДУВАНЬЕ, *рн. Див.* **Будованье**.

XVII. Будуванє тоє упадет Жив. Св. 37-б.

БУДУЧИЙ, *прикм.* 1. *Той що є.*

XVI. Петръ Люба, судья будучый повѣту Белского Ак. ЗР. I, 223 (1501).—Богъ єст Духъ, то єст бытност... несотворенная, завше будучаа Катех. 22.

XVII. Сущій: будучій, притомный Бер. Лекс. 167.—Бгъ отцъ єдиній завжды будучій, по чатку и конца немаючій Шумл. Зерц. 2.

2. *Той, що буде.*

XV. Кондратъ имаєтъ изъ того дворища платити чиншь и роботы поступати намъ и по насъ будучимъ єпископомъ Ак. ЗР. I, 42 (1421).— А не маємь уступати сѧ у тыи имѣнья оли жь заплативши... пану чусе або потомь будучимь ЮРГр. № 70 (1434).

XVI. Ознаймуємъ тымъ нашимъ листомъ всемъ посполите... и напотомъ будучимъ Кул. Мат. I, 61 (1592).

XVII. Вѣдомо чиню симъ писанємъ моѣмъ кождому, кому бы то вѣдати належало, так тепер, яко и напотом будучим людем Ак. Полт. Гор. Ур. II, 59 (1669).

3. *Що знаходиться де.*

XVI. Безвѣстный, не ознайменый, знагла боудучій Зиз. Лекс. 94.—Были, мовит, нѣкоторыи въ Антіохіи боудучой цркви, пророци и оучітели Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 49.

XVII. Панъ Лащъ...Лисянку мѣстечко вшитко выстиналъ: якъ мужовъ, так и жонъ, такъ и дѣтей въ церкви будучихъ, и попа съ ними Літ. Льв. 240.—Тыи гимны Цркви всходнеи апслкои, будучою ласкою Дха Прстаго в нихъ... все вмѣру возраста дховного приводятъ Тр. Цв. П. М. а.—Абы тиє села всѣ до монастира

належалы... з млинами въ тихъ селахъ будучими Ак. Зем. 99 (1654).—Протопопа маєт листом своим зараз всѣх в єго Протопопіи будучихъ сщенниковъ обвѣстити Тр. П. М. 751.—През позвѣрховноє обмыванє водою обмывается члкъ зо всѣх грѣхов на душѣ будучих ib. 901.—Козакъ росторопній в дѣлахъ козацкихъ военнихъ и у писмѣ бѣглій и часто у двора королевского в поселствѣ будучій Літ. Сам. 6.—Пѣхоту... в чолнахъ будучую, викололи ib. 9.

XVIII. Єя Величество одійшла до палати Патріаршія до будучой тамъ церкви Діар. Хан. 20.

БУДУШЛОВАТИ, *дс. Існувати, бути* (?).

XVIII. Не можетъ, мовитъ, душа, выддѣливши ся выдъ тѣла, у сюй державѣ будушловати Поуч. Няг. 103.

БУДУЩІЙ, *прикм. Див.* **Будучий** 2.

XVIII. Іс Хс нехай ти тоє простит в вѣкъ будущій Пам. укр. м. III, 113 (Перем. Пр.).

БУДЦѢМЪ, *присл. Буцім.*

XVII. Нишкомъ будцѣмъ на орду ити, такъ поголоску пустили Эварн. Источн. I, 254 (1690).

БУДЫНКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Будинковый.**

XVIII. (Сліпий) не знаєтъ... будынковая какова оздоба Клим. Вірші, 155.

БУДЫНОКЪ, *рм. Див.* **Будинокъ.**

XVI. Даровала избу, будынкомъ добре зъпораженную Арх. ЮЗР. I, XI, 102 (1599).

XVII. В єднымъ будынку аполлиновъ болван Гал. М. Пр. 173.—На приклад, хочетъ члвѣкъ якій выставити будынок оуживаєт рукъ Рад. Ог. 112.—Роскидали оный будынокъ Жит. Св. 339 (1678).

БУДЬ-КОЛКО, *присл. Скільки є.*

XVII. Когоколвекъ бовѣмъ апостолове любъ всѣ разомъ, будь колко ихъ Копист. Пал. 512.

БУДЬ-КОТОРЫЙ, *займ. Який-небудь.*

XVI. А тело моє грешное, будь который хрестиянинъ або панъ Татаринъ, въ землю где погребетъ, за то єму... Богъ милостивый милосердьне заплатитъ Арх. ЮЗР. I, I, 69 (1577).

БУДѢЛНИКЪ, *рм. Той, що будить.*

XVII. Аѳанасій... учинил... будѣлника, абы под час чтения всю братию ходячи по церкви будилъ Жит. Св. 492-б.

БУЄСЛОВИЄ, *рн. Зухвалі слова.*

XVII. Скверномовиє и буєсловіє и кощуны яже суть неподобнаѧ Домецк. 37.

БУЄСЛОВЫЙ, *прикм. Зухвалий на слова.*

XVIII. Не могу... Запорожцовъ буєсловихъ въ такихъ поступкахъ и самоволнихъ прерѣканіяхъ и зломислнихъ намѣреніяхъ укротити Літ. Вел. III, 165.

БУЄСТЬ, *рж. Зухвалість; сміливість, відважність, запальчивість.*

XV. Данилоу боденоу бывшю в перси, младъства ради и буєсти не чюяше ранъ бывшихъ на телеси єго Ип. 744 (1224).

XVI. Ваю храбрая сердца въ жестоцемъ харалузѣ скована, а въ буєсти закалена Сл. о п. Иг. 26.—Высоко плаваєши на дѣло въ буєсти, яко соколъ на вѣтрехъ ширяяся ib. 31.

XVII. Оставилесь латинскую буєсть Копист. Пал. 1003.

БУЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «будити».*

XVII. Староста... почал дремати, иж жадным буженем... не моглъ быти обужоный Жив. Св. 130.

БУЖЕОНЫЙ, *прикм.* **Мясо**—,*бужанина.*

XVII. Сушаница: мѧсо бужеоное Бер. Лекс. 161.

БУЗАНЪ, *рм. Буза ?*

XVIII. За бузанъ никого не забивай Клим. Прип. 268.

БУЗДЕРЕВО, *рн. Росл.* Sambucus recemosa.

XVIII. Буздерево въ водѣ варити Млр. дом. лѣч. 25.

БУЗДИГАНЪ, *рм.* (тур. bozdogan). *Ґатунок військової булави, галка осаджена на короткім древці, яко знак військової влади.*

XVII. Рукоять отъ буздигана Арх. ЮЗР. I, XI, 129 (1637).

БУЗИНА, БУЗЫНА, *рж. Росл.* Sambucus nigra.

XVII. От бузини... а внизъ груши и черешни Прот. Полт. С. II, 208 (1690).

XVIII. Бузини придавши змишать Млр. дом. лѣч. 5.—Рахуба древам розным... бузына... Клим. Вірші, VI.

БУЗУНЪ, *рм.* (тюрк.). *Озерна сіль-самосадка.*

XVIII. Соли бузуну четвертинникъ, пшена четвертинникъ Оп. им. Дан. Апост. 229.

БУЗЫНОВЫЙ, *прикм. від «бузына».*

XVIII. Взять цвѣту бузынового двѣ—три горсти Разн. Марц. 637.—Дать зернятъ бузинових стовчених в теплом пивѣ Млр. дом. лѣч. 7.

БУЙ, *прикм.* 1. *Зухвалий; сміливий.*

XV. Олегъ же оусприємъ смыслъ буи и словеса величава Ип. 220 (1096).

XVI. И рече єму буй туръ Всеволодъ Сл. о п. Иг. 7.—А ты буй Романе и Мстиславе ib. 31.

XVII. Мужа буѧ забиваєтъ гнѣвъ Рад. Він. 527.

2. *Нерозумний, дурний.*

XVII. Певне и буй нѣкогда умудрится Дм. Рост. 58.

БУЙВОЛІЙ, *прикм. від «буйволъ».*

XVIII. Конь будет из головою илвовою и буйволею Пам. укр. м. IV, 305 (Рк. Тесл.).

БУЙВОЛОВАТЫЙ, *прикм. Як у буйвола, неповороткий, тугий.*

XVIII. До того трудно приспособити буйволоватую шію Літ. Вел. IV, 233.

БУЙВОЛЪ, *рм. Зоол.* Bubalus.

XVIII. Послали... х возѣвъ буйволами Ал. Тиш. 78.

БУЙМИСТЕРЪ, *рм. Див.* **Бурмистеръ.**

XVII. Передо мною... Максимом Бѣлобородкомъ, буймистром мескимъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 45 (1665).

БУЙНО, *присл. Жизно, плідно, врожайно.*

XVII. Земля котрая тернье и осетъ плодила, тая ннѣ хлѣбъ нбсный боуйно зродила Бер. Вірші, 81.

БУЙНОСТЬ *рж. Необачна сміливість, відважність.*

XVI. И сподѣвалъ быхъ ся, жебы што годного съ тебе напотомъ быти могло, але жебы тою буйностью не пресилилосе Отп. И. П. кл. Остр. 1053.

XVIII. Молодост буйност, а буйност дурност Клим. Прип. 226.

БУЙНЫЙ, *прикм.* 1. *Що дуже росте, підноситься вгору, розрослий.*

XVI. Въ одномъ местцы горбъ и овесъ буйнейший идеть, нижли на ниве Кн. Гродск. Луцк. 1573, к. 244.

XVII. Зерно збожа, которого колвекъ в землѣ посѣѧное, замираєтъ на зиму, а на лѣто квѣтнетъ и буйный выдаєтъ колосъ Гал. Кл. Раз. 497.—Обрѣзуют винныи матицы, если з нихъ хочут буйныи збирати ґрона Рад. Ог. 813.—На лѣто... буйный бываєт колос Єв. Реш. 428.—Іоакимъ, Анна, стыи корѣня тѣшатся з своrо буйного насѣня Бар. Тр. (пр.) 2.

2. *Жизний, живий.*

XVII. Умыслилъ тираннъ не слоушне пренаходити: и в буйной крви цных дѣток меч свой омочити Бер. Вірші, 82.

3. *Зухвалий, свавільний, гордий, пихатий.*

XVII. Буйный—величавый, великоумный Синон. сл. р. 8.

4. *Дужий, сильний, здоровий.*

XVII. Кров з них боуйными рѣками поплынула Бер. Різдв. Вірші, 70.

XVIII. О вѣтри буйние с сторонъ повѣйтеРук. К. У. № 21, к. 27.—Лист облетит з дерева от буйного вѣтру Пам. укр. м. IV, 306 (Рк. Тесл.).

БУЙСТВО, *рн. Сміливість.*

XVI. И великоє буйство подасть Хинови Сл. о п. Иг. 25.

БУКАРТЪ, *рм. Див.* **Бенкартъ.**

XVII. Букартъ: нечистого ложа сынъ Бер. Лекс. 74.

БУКАТА, *рж. Велике теля, бичок; шкура з букати.*

XVII. Мовил при мнѣ паном слушно дий єму заплатити из земли з дани, а не з моих букат Льв. Ставр. 91 (1627).

БУКАТА, *рж.* (рум. bucata). *Шматок, кавалок, кусень.*

XVIII. Дѣлити букату нашу изъ нимъ Поуч. Няг. 162-3.

БУКАТЯ, *рн. Збірн. від «буката».*

XVIII. Мясо повелѣлъ порубати на букатя Пам. укр. м. I, 300 (Рк. Тесл.).

БУКВА, *рж. Літера.*

XV. Нѣчии же начша хулити словеньскыя книгы глще, яко не достоить никоторому же языку имѣти буковъ своихъ, разъвѣ Єврѣи и Грѣкъ и Латины Ип. 19 (898).

БУКВИЦА, *рж. Росл.* Betonica.

XVIII. От кашлю зварити буквици у водѣ Млр. дом. лѣч. 34.

БУКВИЧНЫЙ, *прикм. від «буквиця».*

XVIII. Прошокъ з листя буквичнаго... пити Млр. дом. лѣч. 27.

БУКИ, *р, невідм. Назва літери Б в кирил. азбуці.*

XVIII. На... дубѣ клейно, уставноє слово буки Кн. Мѣск. Полт. 259-б (1731).

БУКЛѢРЪ, *рм.* (фр. bouclier). *Округла тарча посередині опукла, що уживала кіннота.*

XVI. Списы, древца, тарчины, буклѣры Арх. ЮЗР. VIII, IV, 125 (1571).

БУКОВИНА, *рж. Букове дерево.*

XVII. Волохове наКузьминомъ лѣсе поляковъ буковиною... поразили Сб. Лѣт. 74 (Кієв. Лѣт.).

БУКСОВАТИ, *дс.* (пол. buksować з нім. büksen). *Викладати буксами.*

XVII. У Анъдрея Голубца—вепровъ кормныхъ два за золотыхъ чотырнадцетъ... возъ буксованый за золотыхъ три Арх. ЮЗР. VI, I, 404 (1619).

БУКША, *рж.* (нім. Büchse). *Букса, залізна рура допасована до кінця оси.*

XVIII. Букшей з колес возовых троє Арх. Вид. м.; екон. спр. (1755).

БУКШОВАТИ, *дс. Див.* **Буксовати.**

XVII. Возъ кошоватый, букшованый, кола шакалями набитыє Кн. Гродск. Луцк. 1648, к. 23.—Коней двоє з возами букъшованими Ак. Полт Гор. Ур. I, 189 (1670).

БУКШТАБА, *рж.* (нім. Buchstabe). *Літера.*

XVII. Моисей жидовъ... научилъ писати, вымысливши букштабы до писаня Крон. Боб. 61.

БУКЪ, *рм. Росл. Дерево* fagus.

XV. А ту исыпали могилу межи дубомъ а межи букомъ ЮРГр. № 37 (1404).

XVII. Пиксъ: букъ Бер. Лекс. 303.

БУЛАВА, *рж.* 1. *Кий з грубшим кінцем.*

XVII. Погане маліовали... Геркулеса з булавою Гал. Кл. Раз. 340.—Коммодъ... ся указалъ... яко Геркулисъ убраный... маючи булаву Крон. Боб. 256.

XVIII. Рейментари ледво булавами не окладаючи удержовали (поляков) Літ. Вел. IV, 42.

2. *Знак уряду, влади гетьманської.*

XVII. Абы Чегринъ, отчизна Хмелнѣцкаго, зо всѣмъ обыстямъ своимъ въ околици при булавѣ войска Запорожского вѣчными часы зоставалъ Літ. Льв. 267.—Знаки войсковые, т. е. булави у свои руки узялъ Літ. Сам. 12.

XVIII. Булаву, бунчукъ, хорогви, бубни комисарѣ пріимовали Літ. Вел. IV, 266.—Гетману пану подай булаву, всему рицерству вѣчную славу Укр.-Р. Арх. IX, 189.—Опись маетностей на булаву и протчіе обиходи гетманскіе определенные Оп. им. Дан. Апост. 229.

БУЛАНОСТРОКАТЫЙ, *прикм. Буланий в смугах.*

XVIII. Молодий дрикганчукъ буланострокатій зчѣлгановатѣвъ барзо Дн. Марк. I, 182.

БУЛАНЫЙ, *прикм. Про коні: полової, жовтявої масти.*

XVIII. Пару коней буланых Докум. Млр. V, 117 (1717).

БУЛАТНЫЙ, *прикм. Стальовий.*

XVIII. Купилемъ за 20 а у Патрикія ножъ булатный Дн. Марк. II, 11.

БУЛБАШКА, *рм. Банька на воді.*

XVIII. Все потоль повинно кипѣти, поколь булбашки переставатимуть збѣгать Дн. Марк. II, 6.

БУЛДИНКА, *рж. Ґатунок короткої рушниці.*

XVIII. Оттоль велѣлемъ прислать отласъ рожевій, булдинокъ паръ 4 и пару карабѣнеровъ Дн. Марк. I, 33.

БУЛКА, *рж. Білий пшеничний хліб.*

XVIII. Взять мякушки булки Разн. Марц. 253.—Кладуть бульку и гамалку и до того масла много Укр.-Р. Арх. X, 436.

БУЛЛЯ, *рж.* (лат. bulla) *Папська постанова або декрет.*

XVII. Папа Римскій року 1568 выдалъ булламъ, жебы вашихъ жидовъ нши хрстіане зо всѣх панствъ своих, выганяли Гал. М. Пр. 378.

XVIII. Єпспъ пріймуючій зреченеся оуряду. противо булли Піуса Пятого запрѣщается Собр. Прип. 131.

БУЛМА, *присл. Див.* **Болма.**

XVIII. Овунъ (Хс) молитву нашу нѣколи не изненавидитъ, ани булма любитъ и заказуетъ намъ, што бесме ся молили Поуч. Няг. 110.

БУЛЬ, *рм. Див.* **Боль.**

XVII. Толико моукоу и всякій буль боудуть почували на тѣлахъ и дшахъ своихъ Транкв. Зерц. 39.

БУМАГА, *рж.* (пехл. pambak, гр. βόμβυς, сер. гр. βαμβάκιον). *Бавовняні нитки; папір.*

XVII. Бумага: баволна, папѣр албо вскакая мякота Бер. Лекс. 10.—Влѣй его (єлей) въ бумагу или въ лняныя новыя згребія Тр. П. М. 447.—Въдружають в пшеницу седмъ стручецъ обвитыхъ бумагою къ помазанію ib. 449.

БУМАЖНЫЙ, *прикм. від «бумага».*

XVII. Бумагою истирает помазанныя части тѣла, и отеръ вся, полагаетъ первый клубокъ бумажный или мягкихъ начешокъ на блюдѣ Тр. П. М. 469.

БУНТОВАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «бунтовати».*

XVI. При томъ повстаню и бунтованю ихъ стерегли и боронили Ак. ЮЗР. II, 146 (1546).

XVII. Бунтован'е Тарквиніуса Рук. Хрон. 144.

2. *Партія, сторонництво.*

XVI. (Митрополитъ) если ся до церкви появилъ, тогды ся въ ней гайдуками своего бунтованья осажалъ Хр. Фил. Апокр. 1314.

БУНТОВАТИ, *дс. Підбивати на бунт.*

XVI. Чи мы на сеймикахъ шляхту бунтуемо? Отп. И. П. кл. Остр. 1065.

XVII. Думитрашко хвалився ити въ Запороги и тамъ бунтовати Арх. Мот. 120 (1677).—Бунтуйте жъ Запорожцовъ и Дорошенка, якъ можете, абы наше намѣреніе скуткомъ сталося ib.

БУНТОВАТИСЯ, *дс.* 1. *В'язатися з ким, змовлятися, єднатися.*

XVII. Жидове... на ха га бунтуются забити Єв. Реш. 37-б.

2. *Підносити, зривати бунт.*

XVI. Мы... бачачи, же мещане... яко передъ тымъ бунтовалися, такъ и теперъ... пакта съ панствы суседскими взрушить поважились Арх. ЮЗР. VIII, V, 253 (1590).—А мы... волимо... бунтоватисе на хрестіяне Унія гр. 146.

XVII. Бунтуюся—возмущаюся, крамолюся Синон. сл. р. 8.

XVIII. Челядь обозовая... бунтоватися стала Літ. Вел. IV, 43.—Є бунты и тут як видим, все

тылко сваритеса да бунтуете са один за другимъ не знат за що Клим. Прип. 213.

БУНТОВНИКЪ, *рм. Той, що бунтує або бунтується, колотник.*

XVI. Матежникъ: бунтовник, справца трвоги Зиз. Лекс. 102.—Ино за то не карати было таковыхъ... бунътовниковъ Антир. 939. Илия єст турбатарем израилъскимъ, Христос бунтовникомъ посполства Катех. 42.—Бунтовникъ покою посполитого Хр. Фил. Апокр. 1774.

XVII. Матежникъ: Бунтовникъ, справца тръвоги, колотник Бер. Лекс. 84.—(Казимеръ) взялъ Краковъ и бунтовниковъ годне скаралъ а инших волно пустил Літ. Полск. 5.—Взмоглася война межи бунтовниками Крон. Боб. 199-б.

XVIII. Бунтовники, которіи колвекъ хотѣли бы панства помѣшати и до незгоди привести, любо зъ Волохъ, Мултянъ маютъ видавани быти Літ. Вел. III, 514.—Отожъ мѣєш за своє теперъ дурный мужыче, а бывший на своєго пна бунтовниче Клим. Вірші, 18.

БУНТОВНИЧИЙ, БУНТОВНЫЙ, *прикм. Схильний до бунту, ворохобний.*

XVII. Праве врожоную бунтовничую ненавист и нехут противко вере светои Арх. ЮЗР. III, IV, 605 (1651).—Ущедлем рукъ бунтовничих Крон. Боб. 238.

XVIII. (Запорозці) з природного своєго малоумія и давного бунтовничого налогу в дѣлѣ коммиссіоналномъ оказуются противными Эварн. Источн. I, 964 (1705).—Всякого чина люде, не слухаючи жадних бунтовничихъ прелестей и смутителних обманъ, держатся постоянно одного своєго старшого Літ. Вел. III. 106.—Бунтовный щенюкъ Петрикъ ib. 109.

БУНТОВСТВО, *рн. Бунтування, бунт, ворохобня.*

XVIII. Указъ... о забраніи предводителей къ бунтовству и розбойному нападку Дн. Хан. 218.

БУНТЪ, *рм.* (нім. Bund). 1. *Вязка, пучок (звичайно з 15 штук).*

XVII. Отъ бунта лисицъ золотых два Ак. Нѣж. Бр. 48 (1660).

XVIII. Осмъ бунтовъ сафянов Кн. Мѣск. Полт. 130 (1717).—Купилъ... пугвокъ два бунта Ризн. Соф. Кн. 123 (1741).

2. *Ворохобня, розрух, повстання.*

XVI. Декретъ таковый на Никифора выдали, абы отъ того часу болше сваровъ зъ братиями не чинилъ, анѣ на кгрунтѣ церковномъ бунтовъ не строилъ Арх. ЮЗР. I, XI, 66 (1599).

XVII. Бунты вчиню на єго мил. п. гетмана Арх. Мот. 120 (1677).—Помпеушъ... межи людми успокоилъ бунты Крон. Боб. 142-б.—Почалися бунти у войску на старших Літ. Сам. 169.

XVIII. Важилисмося посполство до своєволѣ, бунтовъ и руки поднесеня на маєстатъ и войско єго кор. мил. приводити Літ. Вел. IV, 268.—Пяный... бунты якиє вщинаєтъ Клим. Вірші, 43.—Войско от шемраня и бунту утихло Вел. Сказ. 72.—Видѣвши то Аронъ такіє бунты, избоявся Пам. укр. м. I, 253 (Рк. Тесл.).

БУНЧУЖНЫЙ, *прикм. і рм. Див.* **Бунчучный.**

XVIII. Бунчужный єнералный Скоропадскій Сб. Лѣт. 38.

БУНЧУКОВЫЙ, 1. *Прикм. від «бунчукъ».*

XVIII. Без присяги засѣдали судить судіи єнералніи и із бунчукового товариства или із старшини полковой С. і Р. 28.—Велѣли (Борсуку) службу войсковую отправовать подъ бунчуковимъ знакомъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 99 (1732).

2. *рм. Що має бунчук, як знак уряду, влади.*

XVIII. Сегодня малороссійскіе и слободскіе козаки и бунчуковіе прійшли од крѣпости св. Креста Дн. Марк. I, 311.

Бунчуковый товаришъ, *уряд в гетьманському війську офицерський.*

XVIII. Василя Солонины товариша бунчукового Оп. Док. 37-б (1725)

БУНЧУКЪ, *рм.* (тур. bunčuk). *Древце з кінським хвостом, прапір, що ношено перед гетманом.*

XVII. Знаки войсковые, т. е. булави и бунчуки у свои руки узялъ Літ. Сам. 12.

XVIII. Такъ опредѣляемъ имъ (Войцеховичамъ) службу войсковую отправовать подъ бунчукомъ Арх. Сул. 277 (1732).

БУНЧУЧЕСТВО, *рн. Уряд бунчучного.*

XVIII. Гетманскіє листы... о кандидатахъ на бунчучество єнералное Дн. Хан. 63.

БУНЧУЧНЫЙ, *рм. Що носив бунчук.*

XVII. Ставши очевисто єго милость панъ Л. А. Полуботокъ бунчучній єнералній войска Е. Ц. В. Ак. Полуб. 2 (1674).—Єму пану бунчучному отдавали послушенство Мат. Ист. ЮР. 12 (1681).

XVIII. За вѣдомом... пна Якова Лизогуба бунчучного войска... запорожского Кн. Мѣск. Полт. 167 (1710).—Бунчучній Гунинъ забитъ Літ. Вел. IV, 249.

Бунчучная, *рж. Дружина бунчучного.*

XVIII. Паніи судиина Лисенкова, асаулина Якубовичева и бунчучная Оболонская. Дн. Хан. 186.

БУРА, *рж. Див.* **Буря**.

XVII. Воздвигнулъ Гсдь вѣтръ... на мору и буру Крон. Боб. 132.—Взрушил бѣсъ вѣтръ и буру в мори Жит. Св. 336-б.

XVIII. Банѣ з неи (церкви) бура пообривала Оп. ст. Млр. II, 76 (1729).—Отъ сторони Кримской на Малую Росію тогда жъ повстала бура Літ. Вел. III, 134.

БУРАКОВЫЙ, *прикм.* 1. *Що з бураками.*

XVII. Онъ боронячися розсол бураковий на мене вылил Ак. Полт. Гор. Ур. I, 118 (1667).

2. *Буракового кольору.*

XVIII. Сподницу златоглавную жъ буракову на физы перешить Арх. Сул. 279 (1744).—Кунтушъ буракового лудану Быт. млр. обст. 352.

БУРАКЪ, *рм.* (сер. лат. borrago). *Росл.* Beta.

XVIII. Борщ из гвоздиками, бураки з лоєм Укр.-Р. Арх. IX, 49. — Бураков кадубовъ четири Кн. Мѣск. Полт. 231-б (1727).

БУРАТИКОВЫЙ, *прикм. від «буратикъ».*

XVII. Рызы буратиковыи чирвоноє дно Арх. ЮЗР. I, VI, 502 (1621).

БУРАТИКЪ, *рж.* (фр. burat, іт. buratto). *Рід вовняної матерії або шовково-вовняної.*

XVII. Патрахилев два буратику злоткового Арх. ЮЗР. I, VI, 502 (1621).

БУРБА, *рж. Див.* **Борба**.

XVI. Докладаючи тыжь того пророкь... иже тоє новорожденноє отрóча котороє имаєть иже тоє мѣти боур'боу або вал'коу с тыми невидимы(ми) врагы нашими Отч. Пер. Полт. 76.

БУРҐРАБИЙ,-БЬЯ, *рм.* (нім. Burggraf). *Дозорця замку.*

XIV. Приказуємы при нашей милости, абы каждый судья и староста и воєвода, бурграбя и оправъца, коли за судовыи вины у кого заклады беруть... абы того межи собою не дѣлили Ак. ЗР. I, 3 (1347).

XVI. Буркграбя Краковский Ак. ЮЗР. II, 151 (1559).

XVII. На вряде кгродском... передо мъною, Гелиашомъ Мамошицъким буркграбимъ луцъким Пал. Изб. I, 15 (1621).—П. Александер Жураковскій, бурграбѣй Арх. ЮЗР. I, XI, 202 (1657).

БУРҐРАБСТВО, *рн. Уряд бурґраб'я.*

XVII. Передо мною Адамом Ласком Черницъким, намѣстником замъку и буркграбства Луцъкого Гол. П. М. II, 317 (Пр. Дуб. 1645).

БУРДА, *рж.* (пол. burda, ст. фр. bourd). *Звада, колотня.*

XVI. Замешанья и буръды Виленъское... были причиною, ижь не мало людей невинъныхъ побито Отп. И. П. кл. Остр. 1061.—Приказуємъ, абы єсте большъ таковыхъ бурдъ противко старшимъ своимъ не чинили Ак. ЗР. IV, 139 (1596).—Отъ кого ся тыи бурды запалили Хр. Фил. Апокр. 1060.

XVII. Вщалися великиє свары и бурды мижи княжатами Рускими Рук. Хрон. 472.

БУРДА, *рж.* (ст. нім. Burde). *Тягар, вага.*

XVII. То сакгма... значитъ абовѣмъ, частю, олстро на тарчу, частю накрывадло або бурды, то єстъ сѣдло на осла Гол. П. М. II, 212 (Поуч. Ж. 1642).

БУРДЮГЪ, *рм.* (кавк.). *Шкуратяне начиння на хований плинів.*

XVII. Тиє полотна... Конъдратъ, овчаръ, принѣсши в бурдюгѣ, в дому моем дал невѣстцѣ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 169 (1669).—Взявши тенъ медъ в бурдюгъ, зараз зховалъ ib. 175.

XVIII. Искупъ поступили а дали червонцами въ бурдюги насыпаними Сб. Лѣт. 35.

БУРЕНЬЕ, *рн. Чинність від «бурити».*

XVII. Армати и въси апараты военные до буреня оборонъ вшеляких нележачиє Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. 62 (1649).

БУРИТЕЛЬ, *рм. Той що бурить.*

XVII. Ха хотѣли забити, яко бы непріѧтелѧ и буритѣлѧ закону своєго Гал. М. Пр. 179.—Крест хвъ... єстъ... бурител и звѣтязца над всѣми єретиками Єв. Реш. 275.—(Готты) панства Грецкого бурители Рук. Хрон. 300.

БУРИТИ, *дс.* 1. *Підбурювати, бунтувати, каламутити.*

XVII. Бурить народы Транкв. П. Мн. 24.

2. *Нищити, нівечити, руйнувати, пустошити, крушити.*

XVI. А греческого набоженства не заживаєте, але ихъ бурите, церкви пустыє зоставуючы Берест. соб. 210.

XVII. Той Михаилъ Палеологъ або отъ него посланныи Латинникове на св. Аѳонскую гору пришедши, бурили за то, же монахове тамъ живучіи не хотѣли тоєй уніи приняти Копист. Пал. 1020.—Той з великимъ безпеченствомъ и смѣлостю всходнюю краину бурѧчи и губѧчи, Грековъ в ней знайдуючихсѧ проходилъ Тр. постн. 658. — Вавѵлончикове часто бурили огнемъ и мечемъ Іерслимъ Гал. Кл. Раз. 135.—Боговъ чужих балваны олтарѣ и божници Ізраилтѧне за росказаньемъ Бозскимъ крушили и бурили Тит. 278 (П. Мог. 1632).—Цесаръ зе вшистковъ потуговъ Украину бурилъ Сб. Лѣт. 239 (Добр. Лѣт.).—Жидовъ по предмѣстю бурено Літ. Льв. 261.—Два Мріѧ грѣшника покутуючого покрываєтъ и непріѧтелѧ буритъ Рад. Ог. 537.—А ставши, не буречи року и

позву жадными причинами... усправедливитися будемъ повинни Арх. ЮЗР. VI, I, 288 (1601).—А мы... гдебысмы позвани были... за першимъ позвомъ... станути, а станувши року и права ничим не буречи, противко умоцованому, хоча неоселому ничого не мовечи... заплатити и во всем сказаню судовому досыт чинить маем Сборн. стат. 2. 71 (1613).—Латинникове зась тымже взглядомъ церковную, святую и апостольскую ухвалу бурят и зносят Арх. ЮЗР. I, VIII, 339 (1619).

3. *Збивати.*

XVI. А буречи повѣсть позваного, яко дей неслушную и неправную такъ поведилъ Арх. ЮЗР. I, I, 419 (1594).

БУРИТИСЯ, *дс.* 1. *Бути бурливим, неспокійним, непокоїтися.*

XVII. Море буритсѧ, фуріюєтъсѧ и кораблѣ з людми затоплѧєтъ Гал. Кл. Раз. 366.—Нехай ся буритъ иле хочетъ тѣло яко ся єму подобаєт Рук. № 0. 4º 86, к. 49.

2. *Бунтуватись, повставати.*

XVII. Почал гамоват, абы противко звирхности духовной невинне не бурилисе и розруху межи людми не чинили Арх. ЮЗР. I, VI, 309 (1601).—Против кому ся буриш Жит. Св. 507.—Шемрати и буритися на него (Нерона) почали Рук. Хрон. 195.—Море бовѣм ровныи горамъ валы взбужало, и на кшталтъ дикого звѣрѧ срожилосѧ, и бурѧчисѧ на непріятелей Бжеи Мтре Тр. постн. 662.

БУРКА, *рж.* (кавк.). *Вовняна опанча.*

XVIII. Далъ братъ Тихонъ... ємуВасилеви... бурку новую для слоти Вид. Ник. м. 7 (1734).

БУРКАТЕЛІОВЫЙ, *прикм. від «буркателя».*

XVII. 1 рызы буркателіовые Арх. ЮЗР. I, XI, 186 (1656).

БУРКАТЕЛЯ, *рж.* (пор. лат. brocat(um), фр. brocher). *Рід важкої матерії, шовком перетиканої.*

БУРКНУТИ, *дс. Видати голос уривчасто і не виразно.*

XVIII. И муха говоруха о минѣ не буркне Клим. Прип. 219.

БУРКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «бурковати».*

XVII. Ляшковскому от бурковане пред склепом сосудохранит. улици Арх. ЮЗР. I, XI, 426 (1633).

БУРКОВАТИ, *дс.* 1. *Робити бурк, мостити.*

XVII. Хлопом, котрыи землю розвожали... и... бурковали под школою з. 4. гр. 7 Арх. ЮЗР. I, XI, 422 (1633).

2. *Доказувати.*

XVI. Которыми подписами буркуючи и кр. єго мил. впередъ тые, которые о томъ не мыслили, за хутливые до зъедноченья зъ Римскимъ костеломъ удалъ Хр. Фил. Апокр. 1318.

БУРКРАБА, *рм. Див.* **Бурґрабий.**

XV. Не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воєвод а ни буръкрабъ, а никоторого старьшего по собѣ ЮРГр № 71 (1434).

БУРКЪ, *рм.* (нім. Brücke). *Поверхня вулиці, дороги, пляцу виложена камінням, деревяними кістками, залізними тахлями, асфальтом і т. ин.*

XVI. Княжа... молодости лѣтъ своихъ по марнотравствѣ и роспустахъ на бурку не тратил Отп. кл. Остр. И. П. 408.

XVII. Палацовъ в ней (Трои) было... много... буркъ з мармору чирвоного Крон. Боб. 75.

БУРЛАКА, *рм. Безземельна і безхатня людина, робітник, наймит.*

XVIII. Абись... вибравши безженнихъ, бездѣтнихъ и безпомѣстнихъ зъ самихъ бурлакъ или школяровъ... для отсилки въ Москву Унів. Дан. Апост. 92.—Кієвский житель шапочникъ Петро Козленко... привелъ в монастиръ кієвского бурлаку Ст. Спиридонова Арх. Вид. м. (1750).

БУРЛАКОВАТИ, *дс. Жити бурлакою.*

XVIII. Я видячи єго, же он бурлакуєтъ, ходячи по улицахъ з рушницею чрез такъ долгоє время въ одежѣ в луданових кафтанах не по приличию єго Арх. Вид. м. (1738).

БУРЛИВОСТЬ, *рж.* 1. *Бурлива година, буря.*

XVII. Вѣдати бо вамъ потреба, же якъ скалы моцнои жадныи вѣтры и бурливости двигнути не могутъ Гол. П. М. I, 393 (П. Мог. 1631).—Бурливость великая на мору повстала была Копист. Пал. 831.

2. *Неспокій.*

XVII. Старанє яко найпилней чинили о успокоєню тых бурливостей, которые се дѣютъ народови нашому Льв. Ставр. 25 (1604).—А прето и вы, злякнувшись бурливостей (якбы нѣякихъ валов) свѣта того Арх. ЮЗР. I, XI, 307 (1607).—Макарий... великую бурливость мещанъ... поднесениемъ креста успокоилъ Жив. Св. 121-б.—Іоан... тѣла своєго бурливост... неспанням... смирял себе Єв. Реш. 233-б.

XVIII. В мерзености и шемрахъ и гукахъ и бурливостех насоложовалем сѧ Пам. укр. м. IV, 202 (Осл. Рк.).

БУРЛИВЫЙ, *прикм.* 1. *Що буриться, неспокійний, з частими бурями.*

XVI. Тотъ рокъ вельми былъ мочливъ, бурливъ Кул. Мат. I, 63 (1594).—Вѣтромъ бур-

ливымъ, яко тростина, колебатися не давайте (церкви) Хр. Фил. Апокр. 1056.

XVII. Бурливыхъ вѣтровъ навальности... не могутъ єго порушити Вопр. 110.—(Законникъ) чрезъ бурливое море вѣка сего до пристаница простуєтъ Домецк. 42.—Єсть по бурливыхъ южъ Еврахъ погода Пан. Еѵф. 9.—І высокиє перешлисмо горы и на бурливом жеглїовали мори Др. Ол. Ч. Б. 174.

XVIII. Море сверѣпоє, бурливоє Пам. укр. м. IV, 139 (Яр. Рк.).

2. *Неспокійний, ґвалтівний, ворохобний.*

XVI. Легкомысл'ный поступокъ.. вихроватои и бурливои згоды Пам. укр. м. V, 202 (1598).

XVII. Бурливый подданый Рук. Хроп. 301.—Хотячи... Ария бурливого члвка з собою привезти Жит. Св. 224-б. — От мятежныхъ и бурливыхъ на церковъ Божию єретиковъ... жебы были волны Сб. Лѣт. 84 (Кієв. Лѣт.).

XVIII. Противъ яковыхъ бурливихъ стусовъ я въ невинности моей любо готовъ єстемъ застановлятися и виводитися Літ. Вел. III, 123.

БУРМИСТЕРСТВО, *рн. Див.* **Бурмистровство**.

XVIII. 1749 года билъ урядникомъ до полгода... за бурмистерства Герасима Холявки Гр. Барск. IV, 108.

БУРМИСТРА, *рм. Див.* **Бурмистръ**.

XVII. Левко бурмистра того ж бою оглядаючи Прот. Полт. С. II, 31-б (1676).

БУРМИСТРОВСКЫЙ, *прикм. Що стосується до бурмистра.*

XVI. Перешкоды... отъ священниковъ бурмистровскихъ терпять Ак. ЗР. IV, 68 (1594).

БУРМИСТРОВСТВО, *рн. Уряд бурмистра.*

XVII. Саву... утопили... за бурмистровства або рочного уряду римского Жит. Св. 176-б.

XVIII. Обявлялъ на майстратѣ универсалъ.. данный К. Іакимовичу на бурмистровство Дн. Хан. 14.

БУРМИСТРЪ, *рм.* (ст. нім. Burgmister). *Найвищий міський урядник з адміністративною і судовою владою в містах з Магдебурським правом.*

XVI. Жаловали намъ войтъ мѣста Городенского, и бурмистры и радци Ак. ЮЗР. I, 53 (1516).—Анѳипат: бурмистръ, старшїи радца албо справца в якои земли Зиз. Лекс. 93.

XVII. Мѣщанинови, бурмистрови, войтови належить (при погребѣ титулъ) славетный панъ Гал. Кл. Раз. 479.

XVIII. Писали до гетмана Мазепи бурмистри райци и всѣ урядники Кієвскіє Літ. Вел. III, 544.

БУРНАТНЫЙ, *прикм. Див.* **Брунатный**.

XV. Ризы гарусовыи бурнатныи Ак. ЗР. I, I, 136 (1494).

XVI. Сукню Лунскую бурнатную Ак. ЗР. II, 58 (1508).—Побрано... делѣю оксамиту бурнатного рытого Ж. Курб. II, 25 (1572).—Шатъ бурнатныхъ фалендышовыхъ пара коштовали шестьдесять золотыхъ полскихъ Арх. ЮЗР. I, VI, 136 (1597).

XVII. Єванъгелие паргаминовое писаное, аксамитомъ бурнатнымъ критоє Арх. ЮЗР. I, X, 521 (1611).

БУРНУСЪ, *рм.* (араб. burnus). *Рід плаща з каптуром.*

XVIII. Хм...не малоє число козаковъ до Орди прибравши шталтомъ татарскимъ в бурнусъ и виверненіє кожухи, чимъ обманулъ Поляковъ Вел. Сказ. 57.

БУРНЫЙ, *прикм. від «буря».*

XVIII. Нехай проженет сию злую тучу бурную Заг. 199.

БУРОЛИСЫЙ, *прикм. Бурий з білими плямами.*

XVII. А оны, прави, злочинци, з другим конемъ буролисим до Погару поєхали Акт. Старод. кн. 109.

БУРСА, *рж.* (пол. bursa з сер. лат. bursa—торбинка). 1. *Спільне мешкання учнів.*

XVII. Улапаного до буръсы неуцтиве впровадити (казали) Арх. ЮЗР. I, VI, 590 (1627).

XVIII. Жить... намъ въ бурсѣ Укр. ист. м. 69 (1771).

2. *Партія, ватага.*

XVII. Козачокъ в инъшой бурсѣ с прибишами бувъ, а не з нами Прот. Полт. С. I, 85 (1690).

БУРСАКЪ, *рм. Учень, що мешкає в бурсі.*

XVII. Того то Михала Мудринского... на улици буръсакомъ улапити а улапаного до буръсы неуцтиве впровадити казавъши Арх. ЮЗР. I, VI, 590 (1627).

БУРСКЫЙ, *прикм. З буру (перського шовку) зроблений.*

XVI. Двѣ опанчи бурскихъ Ак. ЗР. II, 58 (1508).

XVII. Отъ литры шолку бурского... по грошей чотыри (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).

БУРСНИКЪ, *рм. Товариш, спільник.*

XV. Вамъ дей то бурсники Ак. ЮЗР. I, 296 (1493—4).

XVI. Бурсники мои старые Ак. ЮЗР. I, 76 (1529).—Он (селянинъ) з бурсники своими украл девятеро волов Кн. Гродск. Луцк. 1570, к. 211.

БУРСОВАТИ, *дс. Товаришувати, спілкуватись, вести компанію, знатись.*

XVI. Он мовил мне: батко твой з моими неприятелми Радковичами бурсует, за то єго ненавижу Кн. Гродск. Володим. 1569, № 919,

к. 12.—Штобы не вызналъ (Степанъ) съ кимъ бы бурсовалъ въ томъ крадеже Арх. ЮЗР. VI, I, 60 (1568).

БУРТНИЦА, *рж. Дошка на три цалі.*

XVIII. Буртницъ дубовихъ млиновихъ рѣзаних Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1767).

БУРТЫ, *рм. мн. Виспи земляні.*

XVIII. А от толъ просто на греблю на рѣчки Ирклѣй, прозиваемую Бушеву, и на гору на бурти, а от буртовъ просто полемъ на могилу робленую Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 16 (1731).

БУРЧАТИ, *дс. Видавати голос.*

XVIII. Я вже то сюд то туд да и покинув жаты и посовтав до дому, да всовстався въ лихо нѣкуды вже бурчати тѣлко сидѣт тихо Довг. 116.

БУРШТИНОВЫЙ, *прикм. від «бурштинъ».*

XVIII. (Ягоди винограда) иніе бѣліе, инніе червленіе, иніе бурштиновіе Гр. Барск. I, 95.

БУРШТИНЪ, БУРШТЫНЪ, *рм.* (нім. Bernstein < Brennstein). *Копальна живиця з бурштинового дерева; річ вироблена з бурштину.*

XVII. Одинадцат кришталов, бурштинов два Прот. Полт. С. II, 3 (1675).—Бурштинъ, мѣлѣя и кглийта и то отъ его милости маетъ доходити Черн. Тип. 574 (1679).—Илектронъ: бурштынъ, мосіондзъ или крушецъ з злота и срѣбра змѣшаный и подобный им Бер. Лекс. 277.

БУРЪЯНЪ, *рм. Неужитне зілля.*

XVII. Я з убраня гроши винял и... подле шляху... в бурѣянъ кинулъ Прот. Полт. С. I, 106 (1690).

БУРЫЙ, *прикм. Темносірий з плямами.*

XVIII. Три воли, единъ бурий Арх. Вид. м.; спр. о вол. (1758).

БУРЫТЫ, *дс. Див.* **Бурити.**

XVI. Княз... маетности и служебницъ... яко который неприятел бурылъ Arch. Sang. VI, 164 (1554).

XVII. Мѣста бурылы Рук. Хрон. 321.—Они... позовъ засъ бурыли Арх. ЮЗР. VIII, V, 438 (1615).

БУРЯ, *рж. Негода: дощ з громом; сніжна заміть з вихром у зимку.*

XV. В то же лѣто быст боурѧ велика Ип. 314 (1142).

XVI. Не буря соколы занесе чрезъ поля широкая Сл. о п. Иг. 6.

XVII. Двдъ еще (мовитъ) огонь пред нимъ възгоритъсѧ и около него бурѧ кгвалтовнаѧ О обр. 138.

2. *перен. Неспокій, замішання.*

XVIII. Для отдаленя тоей бури, на которую чрезъ ихъ замисли и факции заносится Літ. Вел. II, 351.—Твардовский... вѣншуетъ себѣ того щастя, ижъ в... дванацятолѣтной бурѣ и завѣрусѣ военной... дождался покою Вел. Сказ. 252.

БУРЯКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Бураковый.**

XVIII. Сокъ буряковій албо само листя... варить Млр. дом. лѣч. 28.

БУРЯКЪ, *рм. Див.* **Буракъ.**

XVIII. Нарѣзать кружалками свѣжего буряка Млр. дом. лѣч. 36.

БУРЯНЪ, *рм. Див.* **Буракъ.**

XVIII. Народа до третеи части оумерло на глуханю и голоду по преишлого року сѣчков и бурянами, былием наґазянили Літ. Гукл. 78.

БУСА, *рж. Рід водного статку.*

XVIII. Буса моя начала спускатись на воду Дн. Марк. I, 281.—Судно—буса мѣрная ib. 283.—Сегодня буса наша рушила зъ мѣста своего и минувши квартеру мою, стала на якорахъ ib. 284.

БУСЕЛЬ, *рм. Молодий боцян.*

XVII. Сіконіа: бусел' або боцян Бер. Лекс. 309.—Ходятъ... в короткихъ сукняхъ... якъ чаплѣ и буслѣ по болоту Наука о прот. ун. 18 (1626).

XVIII. Бусель мовит Тих. № 11, к. 19.

БУСУРМЕНИНЪ, *рм. Див.* **Бесурманинъ.**

XV. Бѧше бо обрѣлъ (Кончакъ) моужа таковаго бусоурменина, иже стрѣляше живымъ огньмь Ип. 634 (1184).

БУСЮЛЪ, *рм. Див.* **Бусель.**

XVI. Неѧсыт, по грецку пелекан, птах, естъ в египтѣ, подобный бусюлови Зиз. Лекс. 103.

БУТА, *рж. Рід барила.*

XVIII. (Хан прислав запорозцям) болшихъ бутъ шесть доброго вина кримского Літ. Вел. II, 365.—Сей же воевода далъ буту вина вѣдеръ 100 и десять Пелгр. Ип. Виш. 4.—Съ привозныхъ... бутъ вина скитного... по едному рублю Оп. ст. Млр. II, 57 (1736).

БУТА, *рж. Пиха, дума, гордість, зарозумілість, надутість.*

XVI. (Вы) прогнали пріязнь, впровадили заятренье, внесли надоутость буту, пыху Отп. кл. Остр. И. П. 406.

XVII. Бута: гордость, досада, киченіе, гординя Синон. сл. р. 8.

БУТЕЛЬ, *рм. Велика бутелька, пляшка.*

XVIII. Послалъ канцеляристу Леонтеву циgу и бутель вина Дн. Хан. 53.

БУТИ, БУТЫ, *дс. Див.* **Быти.**

XVI. Пывовар мает буты нанят од врадника ку роботі пыва Арх. ЮЗР. VII, I, 177 (1552).—Було сім дымов ib. 180 (1552).

XVII. Что єст чѣстнѣйшого во християнѣхъ яко бути свѣдителем слави бжия Єв. Реш 419.—В тотъ часъ не було милосердія Літ. Сам. 15.

XVIII. Купцамъ Малоросійскимъ начали були дѣятися въ Полщѣ многія окгравацiи и обиды Літ. Вел. III, 555.—Тилко жъ я уважавъ якій конецъ с того можетъ бути Марк. IV, 222 (Л. Мазепи до Коч.).—Трудно въ огнѣ бути, а не згорѣти Науки парох. 5.

БУТИРЪ, *рм. Хатне хамло: начиння, рогачі, кочерги і т. ин.*

XVIII. За перевезеніе бутиру извощикамъ и перевощикамъ 38 к. Дн. Хан. 47.

БУТНОСТЬ, *рж. Див.* **Бытность**.

XVIII. Чрезъ всю бутность, сколко былъ на Подолѣ, щоденно обсилано зъ майстрату всякою харчою Дн. Хан. 14.

БУТНЫЙ, *прикм. Пишний, гордий, надутий, думний.*

XVII. Величавый: бутный, пышъный, хелпливый, высокоумный Бер. Лекс. 13.—Гордый: пышный, бутный ib. 30.

БУТЪ, *рм.* (пол. but). *Чобіт.*

XVI. Бутовъ сафъяновыхъ двоє Ж. Курб. I, 260 (1585).

БУТЫНОКЪ, *рм.* (сер. г. нім. biutunge). *Военна здобич, луп.*

XVI. Кгды ся придастъ Черкацомъ бутынокъ або языки з людей неприятельскихъ, тогды старосте з бутынку того одно што лепшоє: кони, або зброя, або языкъ а иншии языки и бутынокъ имъ Арх. ЮЗР. VII, I, 83 (1552).—Войско... въсю маєтность мою... побрали... и оною маєтностью, яко якою здобычею албо бутынкомъ делилися ib. I, I, 226 (1586).

БУХВА, *рж.?*

XVI. Кулі до него (дела) жадноі ніт, а з кол всі бухвы забраны Арх. ЮЗР. VII, I, 155 (1552).

БУЦѢМЪ, *присл. Нібы, неначе.*

XVIII. Буцѣмъ ти не кобзуєшъ цур пек тебѣ бѣгдай Довг. 93.

БУЧА, *рж. Ґвалт, біда.*

XVIII. А чи чулисте, пенове, о нашой пригодѣ?—Ос коли то я повѣмь бучу моєй вродѣ Вірші Нищ. 53.

БУЧИНА, *рж. Букове дерево.*

XVIII. Туживъ, гукавъ жалостию голубъ на бучинѣ Пер. Мат. I, I, 287.

БУЧНО, *присл. Пишно, надуто.*

XVII. Надуто, бутне, бучно Бер. Лекс. 32.

XVIII. Поихали бучно до Криму ридвани Літ. Гр. 47.—При... музице, гучно и бучно вехалъ до Ясъ Хмелниченко Вел. Сказ. 66.

БУЧНЫЙ, *прикм. Пишний, бутний, шумний, шиковний.*

XVII. Хс... в'ѣжджалъ до Іерслиму на ослици, не в'ѣжджалъ шэстма конми, не в'ѣжджалъ кароцами злоцистымы, рыдванами бучными, котчими оказалыми Гал. Кл. Раз. 142.—Кожный бучный але мудрый умѣйся в щастю унижати Крон. Боб. 192-б.

XVIII. Роскошне ідалъ, в шатахъ бучнихъ ходилъ Сл. о см. 19.

БУЯВЫЙ, *прикм. Що буйно себе виявляє.*

XVIII. Тая (жена) будет буява, потворица, дияволова дочка Пам. укр. м. IV, 288 (Свідз. 3б.).

БУЯКЪ, *рм.* (пол. bujak). *Бик.*

XVIII. Тамъ васъ отсылаю, где чорный вюръ недорегочетъ, где чорный куръ недопоєтъ, где чорный песъ недобрешетъ, где чорный буякъ недоборичетъ Угр. Заг. 58.

БУЯРА, *рж. Рід судна.*

XVIII. Разніє ишли судна, то єсть бота, баржи, буяры Діар. Хан. 24.

БУЯТИ, *дс.* 1. *Вільно й високо літати.*

XVII. Кгды роскошуєтъ черево буѧютъ мысли Єв. Вил. II, 59-б.

2. *Буйно виявлятись.*

XVII. Развсверѣпѣваюся: розбуюю, буяю, бествѣю Бер. Лекс. 135.—Тѣло и кровъ в младенцу сама з себе буяла Жит. Св. 72.

XVIII. Люди развсверѣпѣют сѧ, розбуѧют сѧ и оумножат сѧ зѣло и почнут буяти, из закону бжого виступати Пам. укр. м. IV, 332 (Тухл. Рк.).—Такъ бы мои пчели були весели, играли, буяли, якъ риба в рѣкахъ Заг. 206.

3.—**въ чому**, *гойно матись.*

XVI. Жывиж зъ тыми гербами ты зацный скумине, абуяй въ своєи славе на веки и ныне Пер. Мат. I, I, 75 (1591).

XVII. Невѣрныи народы и пышныи роскошници міра злосливого; и несытыи грѣхолюбъци яко єленѣ рогатыи буѧютъ в роскошахъ Транкв. Зерц. 37.

БЧОЛА, *рж. Ком.* Apis mellifica.

XIV. Хто будетъ ожалованъ о злодѣйствѣ бчолъ а любо меду Ак. ЗР. I, 7 (1347).

XVI. О дерево бортноє и о бчолы мають ся они сами межи собою судити Ак. ЗР. II, 368 (1540).—Панъ Александро... взялъ... десетеры бчолы Арх. ЮЗР. I, I, 20 (1570).

XVII. О бчолѣ єдиной мѣлъ другий (чловѣкъ)... забаву и не моглъ... єи вытлумачити Єв. Реш. 404-б.

БЪРОНЯ, *рж. Див.* **Броня**.

XVI. Съ бъронями заказаными до замку або по месте ходилъ. Арх. ЮЗР. II, I, 29 (1574).

БЫ, *зл. Аби, бодай, хоч-би; щоб.*

XVI. Не мовъ же пышно, бы на зло не вышло Отп. И. П. кл. Остр. 1051.

XVII. Прето оженить его моя мысль и рада, бы при моей головѣ научился... господарства пилноватъ Др. Ол. Ч. Б. 137.

XVIII. До Хва воскресенія оушитко ишло до пекла, бы грѣшныи, бы стыи за подписом Адамовымъ Пам. укр. м. II. 317 (Рк. Тесл.).—Блженства вам и мнѣ дай Бже заслужити: бымо... могли по смертех в нбѣ жити Клим. Вірші, 32.

БЫ, *давній аорист дієслова «бути»* (быти), *що відмінявся: быхъ, бы, бы; быхове, быста, быста; быхомъ, бысте, быша. Тепер править за частку на вираз гаданого способу.*

XV. Коли бы есте хотѣли про все слышати... послышьте Чет. 1489, к. 21.

БЫБЛѢОТЕКА, *рж. Див.* **Библиотека.**

XVIII. Выблѣотека церковна доволна Гр. Барск. III, 180.

БЫБЛѢЯ, БЫБЛЯ, *рж. Див.* **Библѣя.**

XVI. Маетность мою... побрали и пограбили...а меновите:.. евангелие учительное... быбля друку Острозского Арх. ЮЗР. I, VI, 136 (1597).

XVII. Умом своим проидеш всю быблѣю Пер. иссл. и мат. 107.

БЫВАЛОСТЬ, *рж. Часте перед тим бування де.*

XVII. Штожбым рекл и о зацной особѣ Вш. Мл. бывалость в чужых землях и языковъ оумѣетность Тит. I, 84 (Бер. 1623).

БЫВАНЬЕ, *рн. Бування, присутність.*

XVII. Заисте не допуститъ молчати намъ твоя охота, быванья на сеймиках и валных сеймах Тит. 338. (П. Мог. 1637).—Панамаръ... для кождоденного быванія и працованя въ цркви Гол. II. М. II, 211 (Поуч. Ж. 1642).

XVIII. Клятва отлучаетъ Iерея... от бываня въ Црkви Собр. Прип. 61.

БЫВАТИ, *дс.* 1. *Бути не раз.*

XV. Нехай то будеть по тому, какъ здавна бывало Ак. ЗР. I, 110 (1486).

XVI. Оуздоровлени бывали Єв. Пер. 36.

XVII. Тот... который нерозумне наготы тоѣ наслѣдуетъ, з двох сторон обнажоным бываетъ Лѣств. 27-б.

XVIII. Бывалемъ гетманомъ, звано мене паномъ Літ. Вел. II, 164.

2. *Бувати, траплятись.*

XV. Паче же женами бѣсовьская волъхвованія бывають Ип. 169 (1071).

XIV. Вѣрное послушство держат подъ присягою и под честью подлугъ обычая яко кол бывает при голдованию ЮРГр. № 23 (1388).

XV. Рѣчи которыи жь к часу бывають аж бы не проминулы с проминучими часы ЮРГр. № 54 (1424).

XVIII. Так и перед тымъ бывало Пам. укр. м. I, 318 (Рк. Тесл.).—Подеколи бываетъ, што кмѣть слобуднымъ языкомъ албо иншимъ дѣломъ зъгрѣшитъ Урб. 67.

3. *Знаходитись, перебувати.*

XVII. То пришло з прелякненя нового посщения, хто в тымъ не бывавъ Крон. Боб. 115-б.

4. *Відвідувати, вчащати.*

XV. Володимерь же, одаривъ владыку, отпоусти и, зане быс не бывалъ оу него никол же Ип. 914 (1288).

БЫВАТИСЯ, *дс. Траплятися.*

XVII. Гды зъ ними о томъ бывается въ розмовѣ, охотне берутся до книгъ «Правилныхъ» Копист. Пал. 598.

БЫВЫЙ, *прикм. Що був, давніший.*

XVIII. Величко бивий иногда... канцелляриста Вел. Сказ. 4.—Петро Суховѣй, бывый прежде писарь Запорожскій Літ. Вел. II, 166.

БЫДЕЛКО, *рн.* (пол. bydełko). *Здрібн. від «быдло».*

XVII. (Ляхи въ обители заграбовали) и быделко, згола все, волы и кони Пам. КК. II, 467 (1671).

БЫДЛЕЧЫЙ, *прикм. Див.* **Быдлячий.**

XVII. Денис пакъ попъ по проклетью и заточенью поданъ был бѣсу хульному; который се в него вселил и мѣшкал, живъ мѣсяцъ козлим голосом кричечи нечыстый, и голосами звѣриными и быдлечыми Просв. 142.

БЫДЛИНА, *рж. Скотина, товарина.*

XVII. Зыманый был тотже Собко на богомерзком дѣлѣ з быдлиною, именно з шкапою Рѣш. Полт. Полк. С. 62 (1683).

БЫДЛО, *рн.* 1. *Воли, корови, телята і взагалі домові звірята.*

XV. Вси статки домовыи, кони, быдло пограбили Ак. ЗР. I, 160 (1496).—И тежъ волно ему и нашимъ людемъ близко своего двора въ лѣсѣ кони и быдло свое паствити Ак. ЮЗР. I, 25 (1500).

XVI. Якъ нѣмое быдло за пастырми ити маютъ Апокр. 1258.—Степанка... на поля стадо и быдло нагнавши гречки потоптал Arch. Sang. VII, 38 (1558).—Панъ Иванъ Чапличъ, войский Луцкий, зъ двора Боголюбского взялъ быдла: воловъ чотырнадцать, быковъ чотыри, бычковъ два, коровъ семъ, телятъ трое, овецъ пятеронадцатеро, козъ двадцатеро и осмеро, свиней двадцатеро и одно Арх. ЮЗР. I,I, 20 (1570).—Отписую двор свой власный... женѣ моей Ма-

ріи... и хутор тамже будучий з бидлом и овцами, коней два табуне Пал. Изб. I, 13—14 (1600).

XVII. Земля... яко обора для быдла была учинена Крон. Боб. 3.—Петръ наперед казалъ гнати стада, кони а быдло ib.(др.) 298.—Фарисей... з быдла, з коней...десятину оддавав Єв. Реш. 6.—Ангелъ... казал кропити оною водою ...быдло и винницу Жит. Св. 352-б.— Конѣ хорѣли... и издихали и всякоє бидло, бо с травою и саранчу пожирали Літ. Сам. 179.— Где стоитъ быдло, хлѣвъ то Дм. Рост. 79.

XVIII. Мы, пречечониє особы... быдло рогатоє и нерогатоє и из всякою дробыною... продали Мат. и зам. 169 (1708).—На скоты и на быдла заразливост вноситъ Клим. Вірші, 2.

2. *Люде нерозумні, неморальні.*

XVII. Мы (авторі) теперешные (могу смѣле речи) бруховоє быдло Єв. Реш. 1-б.

БЫДЛЯ, *рн. Домове звіря в рільнім господарстві.*

XVI. Дня торгового возили до местъ на торгъ мясо... быдляти битого Пам. К. К. II, 517 (1557). —Яко розный єстъ человѣкъ от быдляти, такъ єпископъ албо плебанъ розный єстъ отъ своихъ светскихъ учневъ Берест. соб. 242.— У тридцати хатахъ жадноє души не толко чоловека, але ни которого быдляти не машъ Арх. ЮЗР. I, 44 (1563).

XVII. Гов҄ѧдо: быдлѧ Бер. Лекс. 29.—Животина: быдлѧ ib. 43.—В Виѳлеемѣ подломъ (Хс) телесне ся находитъ... и в яслех быдлятъ нерозоумныхъ спочивает Бер. Вірші, 69.—Саддукеи не вѣрили дшам по смерти жити... яко быдлята Крон. Боб. 140-б.—Ото цар твой... идет... всѣвши на быдля Єв. Реш. 38б.—Свиня єстъ спроснѣйшоє... быдля ib. 149.—Досконалост цнотъ потужною валкою бываетъ доступена а хотяй же быс в низшихъ силах души, которіє сполне з быдляты маємъ, тяжкіє чулъ зрушеня до грѣху Рук. № О. 4⁰ 86, к. 48-б.

XVIII. (Адамъ) поровнаный был з быдлѧты нерозумными Пам. укр. м. IV, 244 (Присл. Рк).

БЫДЛЯТКО, *рн. Здрібн. від «быдля».*

XVII. Быдлятко Валаамово Діар. Фил. 100. —Спасител... росказав своим ученикомъ привести двоє быдляток барзо працовитых Єв. Реш. 38.

БЫДЛЯЧИЙ, *прикм. від «быдло».*

XVII. Скотскій нравъ: быдлѧчій норовъ Бер. Лекс. 148.—Обувъ бываєтъ оучыненый з скуры быдлѧчеи Гал. Кл. Раз. 223.— Вторый богъ Волосъ быдлячий Жит. Св. 530.—Окрутные быдлѧчые жилы Пам. укр. м. IV, 208 (Осл. Рк.).—Духъ быдлячий идет на дол, то єст оборочается в землю Кн. Рож. 99.—Поневажъ Литва часто отъ него зъ подданъства выбивалася, якъ люде поганскіи и неспокойныи, до роботъ ихъ быдлячихъ примушалъ Крон. Соѳ. 207.—Ннѣ который приодѣваетъ нбо облаками, подлими пеленами во яслех быдлячихъ убого повитый Рук. № О. 4⁰ 86, к. 94-б.

БЫКЪ, *рм. 1. Бугай, стадник; віл.*

XVI. Панъ Иванъ Чапличъ, войский Луцкий, зъ двора Боголюбского взялъ быдла: воловъ чотырнадцать, быковъ чотыри, бычковъ два, коровъ семъ Арх. ЮЗР I, I, 20 (1570).

XVIII. Такова ярость звыче в лютом быку быти Осв. Иєр. 184.

2. *астр. Одно з зодіякальних сузір.*

XVII. На нбѣ єстъ Зодіѧкъ албо Звѣринецъ, в которомъ то Левъ, то Быкъ, то Баранъ, то звѣрѧта иншыи знайдуютсѧ Гал. Н. н. (пр). Ад.

3. *Стовп, що забезпечує міст від криги.*

XVIII. Мы гетманъ... позволилисмо єму (П. Полуботкові) на рецѣ Сновѣ в єго жъ полку будучой межи селами Боровичами противъ быка или Хвацковского мостища заняти и записати греблю Ак. Полуб. 25 (1706).

4. *Знаряддя кари.*

XVIII. Сотникъ... (мене) оковавъ за шею на быку двѣ недѣлѣ державъ Оп. ст. Млр. II, 171 (1750).

БЫЛЕ, БЫЛЕБЫ, *зл. Аби тільки.*

XVI. Маю я досить книгъ отеческихъ и богословскихъ, быле ми очи служили Арх. ЮЗР. I, XI, 86 (1599).

XVII. (Жолнѣре) по дорозѣ людей невынныхъ, былебы тилко Русинъ былъ, забивали Літ. Льв. 240.— Днес утратили єсмо одного пріятеля нашего... быле одно вытръвалъ в той покутѣ, которую єму назначóно Рук. № О. 4⁰. 86, к. 52-б.

XVIII. По сакраментахъ Новаго Закону, идут' людіє до нба, былебы не были в грѣху Собр. Прип. 3.—И волкъ, былебы нагнал (заяца), то зѣдаетъ Клим. Вірші, 131.

БЫЛИНА, *рж. Рослина зільна.*

XVI. Єгда... взросла былина... тогды сѧ оуказаль и коуколь Єв. Пер. 15.

XVIII. (Я) бачу ныдовга литъ нашихъ годына, скоро цвите и вьяне, якъ у поли былына Кл. Коз. Зап. 462.

БЫЛО, *рн. Див.* **Било.**

XVIII. Єсли треба що в кухнѣ, то въ єдно было бьютъ, єсли до пекарнѣ, то въ иншоє было бютъ Пелгр. Ип. Виш. 48.

БЫЛЬЕ, *рн. Зілля.*

XVI. Былıє; зѣл'є, былье Зиз. Лекс. 94.
XVII. Непотребноє быле и остроколючее... выкидала Гол. П. М. II, 288 (П. Мог. 1644).
XVIII. Народа до третеи части оумерло на глуханю... по преишлого року сѣчков и бурянами, былием нагазянили Літ. Гукл. 78.—Гды перецъ дойзрѣет, тогды тые люде перецъ з былем запаляют Пам. укр. м. IV, 30 (Сок. Рк.).

БЫНАЙМНѢЙ, БЫНАМНѢЙ, *присл. Зовсім, цілком, ні трохи.*

XVI. Обряды и святыи дни отъ звыклого бѣгу отмѣнити безъ патріарховъ позволенья, бынамнѣй ся имъ не годитъ Хр. Фил. Апокр. 1106.
XVII. Они не подлегло быти приганѣ у себе самихъ судятъ, але у насъ бынамнѣй Копист. Пал. 916.—(Дхъ) проникнулъ през еи тѣло, бынамнѣй Дѣвства еи не нарушаючи Гал. М. Пр. 85.—Смерть намъ бынамнѣй не страшна, тылко, нехай тыхъ псовъ поганскихъ еще доволи набъемося Крон. Боб. (др.) 288.—Чи дбають же они на тоє? бынамнѣй Рад. (Марк.) 63.
XVIII. Тетера вичитавши сей листъ Запорожскій, легце оній въ себе поважилъ и бынамнѣй до того не склонился Літ. Вел. II, вкл. IV.

БЫСТРИНА, *рж. Течія, бистра вода, пруд.*

XVI. Выпусканія твоа... колодязь затверженый про глубину водъ живыхъ, которыи жъ текутъ быстринями прудкостію отъ Ливана П. П. 53.
XVII. Воспятитъ быстрины рѣчныя Дм. Рост. 59.—Слезы же зъ очей его для великого плачу истѣкали рѣчным быстринам подобячися Крон. Соѳ. 269.

БЫСТРО, *присл. від «быстрый».*

XVII. Рѣка огнистая текла быстро перед нимъ Лѣк. на осп. ум. 12.

Быстро бачити, *проникливо, гостро бачити* Бер. Лекс. 14.

БЫСТРОГОРКОСТЬ, *рж.* (?)

XVII. Иншие зась злослывіе мытарства заздрости и запалчивости и порожней хлюбы и выношенѧ сѧ, надутости и гнѣва, быстрогоркости теж и заѧтренѧ Пам. укр. м. IV, 204 (Осл. Рк.).

БЫСТРОПРУДНЫЙ, *прикм. Що бистрий пруд має.*

XVII. Нава збыт быстропрудный бѣг свой будет справовати Тит. 15 (Митура, 1618).

БЫСТРОСТЬ, *рж. від «быстрый».*

XVII. Ангол... дхъ бо вѣмъ естъ скороходный яко быстрость блискавици и помыслу нашего Транкв. Зерц. 2.—Кождому даръ якій въ мясѣ, и въ моцы, въ быстрости даючи Рук. Хрон. 2.

Быстрость взроку, *гострість, проникливість зору* Хр. Фил. Апокр. 1340.

Быстрость въ очахъ, очная, *гострозорість, далекозорість.*

Быстрость в очахъ и щодробливость орлѧ Рад. Ог. 701.—Ижъ абовѣм великаѧ розстань ест з землѣ на нбо, и быстрость очнаѧ, поднѧтого на оную высокост тѣла, дозрѣти не могла Єв. Калл. 302-3.

Быстрость розуму, *гострість, проникливість розуму.*

Якаѧ быстрость розуму оного существа Рад. Ог. 143.

Быстрость языка, *гострість язика.*

Збытная и выставная языка быстрость Копист. Пал. 323.

БЫСТРОТА, *рж. Див.* **Быстрость.**

XVIII. Тѣла стых будут подобны аггломъ быстротою их Пам. укр. м. IV, 318 (Рк. Тесл.).

БЫСТРОУМНЫЙ, *прикм. Що має бистрий розум.*

XVII. Члкъ естъ... быстроумный на несытость О сл. Дав. 29.

БЫСТРЫЙ, *прикм. Що біжить з великою силою, прудкий, швидкий.*

XVI. На брезѣ быстрой Каялы Сл. о п. Иг. 18.
XVIII. Рѣка .. есть велика глубиною и быстра Ал. Тиш. 51.

2. *Гострий, проникливий, догадливий.*

XVII. Быстрого розуму Бер. Лекс.
XVIII. Нѣкій Калмыкъ имѣетъ столь быстрые очи, что яснѣє и далѣє видитъ, нежели кая либо зрительная трубка Сковор. 62.

БЫТВА, *рж. Див.* **Битва.**

XVII. Подъ Краковомъ бытва била Літ. Льв. 234.

БЫТЕЙСКЫЙ, *прикм.* **Книга—ка,** *книга буття.*

XVII. Читаємъ в бытейских книгах Рад. Ог. 453.

БЫТИ, *дс.* (ѥс-, бы-, буд-). 1. *Бути (помічне дієслово).*

Форми тепер. часу:

Єсмь, єсми, есть, єсми, єсмо, єстем, єхмо:

XIV. ѧзъ самъ єсмь готовъ за того тобѣ на помочь всею моєю силою ЮРГр. № 26 (1393).
XV. Оузбуди и (Василька) плачь (попадьи) и рече: кдѣ се єс(т)ьмь Ип. 235 (1097).—Брате! се болень єсми вєлми ib. 337 (1146).
XVI. Я южь єсми старь Єв. Пер. 26.—Члкь есть єсми грѣш'ный ib. 34.—Не есть єсми годень назватисѧ сном твоим ib. 59.—ѧ естемъ старшимъ, ѧ естемъ кнѧжатемъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 50.

XVII. Єсмо на тѣлѣ хворим, але на умислѣ... єстем здоровим Прот. Полт. С. II. 98 (1682); дрова єхмо в лѣсѣ брал ib. 102-б (1683).—Я сам той єстем (Мессія) Єв. Реш. 62-б.

Єси, єстесь:

XV. Ты ми братъ єсь Ип. 900 (1287).

XVII. Властний єстес злодѣй Прот. Полт. С. I, 149-б (1692).—Романъ теди сказал: ти єстес члвкъ свѣдомий и казал єму на возъ зсѣсти и єхати Кн. Мѣск. Полт. 15 (1692).—Вижу тебе же пророк ты єстеся Єв. Реш. 62-б.

XVIII. Ты єстесъ погубитель Чигрина Літ. Вел. II, 470.

Єсть, є:

XV. Яже грамота (словенская) є в Руси Ип. 18 (898).—Теперь тые городы въ єго рукахъ єсть Ак. ЗР. I, 107 (1486).

XVII. Она (тая невѣста) єст власною мткою єго (дитини) Крон. Боб. 111.

Єсвѣ, єсва:

XV. Помощника ти єсвѣ Ип. 801 (1249).

XVI. Оба єсвѣ святъславличя Сл. о п. Иг. 7.

XVII. А теперъ зас, я в отци и отць в мнѣ, и зас я и отцъ єдина єсва О обр. 233.

Єсме, єсмо, єстесмо, єстесми, єстехмо:

XV. Словѣньску языку оучитель єсть Павелъ, отъ негоже языка и мы єсме Русь Ип. 20 (898).

XVII. Грехи смертелные... сами паметати и казат... винны єстесмо Каз. 32, к. 20.—Єстесмо люде оубогіє Рад. Ог. 661.—Абовѣм єстехмо з ним (Хм) посполу погребени крещеніємъ Кн. о Вѣрѣ, 87.

XVIII. Принуждени єстесми писати Літ. Вел. II, 224.

Єсте, єсть єсте:

XV. Се Бгъ вас совокоупи братье от блгспия єсте стыя горы Ип. 146 (1051).

XVI. Вы єсть єсте тыи, которыи єсте в напастех моих пребывали Єв. Пер. 72.

XVIII. Єжели де жолнѣре єсте добрыи, шаблю и силу имѣєте Кр. оп. Млр. 219.

Суть:

XV. (Дали єсмы) къ тымъ творищамъ, што суть поля того зєбопулъ лѣса Стручина Ак. ЮЗР. I, 6 (1409).—Со всѣми оужитьки што нинѣ суть што и потом могуть быт ЮРГр. № 48 (1418).

XVI. Панове рада, княжата и панята и вся шляхта суть тоє надеи и вѣры Ак. ЮЗР. I, 87 (1538).

Імперфект:

Бѧхъ:

XV. Якоже и преже бѧхъ обыклъ Ип. 146. (1051).

Бяшеть, бѣ, бѣше:

XVI. Темно бо бѣ въ г день Сл. о п. Иг. 25.—Котороє бо бѣше насиліє отъ земли половецкыи ib. 35.—Мало ли ти бяшетъ горъ подъ облакы вѣяти ib. 38.

Бѧшета:

XV. Олегъ же и Борисъ бѧшета в Черниговѣ Ип. 192 (1078).

Бѧхуть:

Кнѧжича два... заточены били Мьстиславомъ... зане не бѧхоуть єго воли и не слушахоуть єго Ип. 303 (1140).

Аорист:

Быхъ:

XVI. Я, тыє слова от пана Кузмы, иж єсми слышалъ готовъ быхъ на том присягнути Арх. ЮЗР. VIII, III, 397 (1583).

Бысть:

XV. Оубьенъ быс Ярополкъ Ип. 66 (980).—Бысть черньцемь ib. 151 (1059).—Во єдину нощь быс без вѣсти ib. 164 (1071).

XVI. Не бысь ту брата Брячяслава Сл. о п. Иг. 34.

Прийдучий час:

XIV. Вѣрен будет королеви и королици ЮРГр. № 20 (1388).

XV. Коли буде того листу потребизна ЮРГр. № 37 (1404).

XVI. Не о єдином хлѣбѣ живь боуде члкь Єв. Пер. 32.

XVII. Я ж тобѣ буду товаришъ в дорогу Интерм. 80.

XVIII. Що буде, то буде, мушу сѧ... поклонити Ал. Тиш. 39.

Вольов. спосіб:

XIV. А коли пак потомъ коли намъ бы надобѣ вы намъ таковиже будте ЮРГр. № 26 (1393).—А се знаменито будь и свѣдочно всѣмъ добрымъ ib. № 28 (1393).

Быти отмовнымъ, *відмовлятися*.

XVII. Не будте отмовны, да таки прийдѣте Др. Ол. Ч. Б. 145.

2. *Помічне дієслово в утворенні часових форм.*

1-ша ос. одн.

XV. Право сну съ Изѧславомъ єсмь не моглъ быти Ип. 477 (1155).—Присѧглъ єсмъ вѣрен быть ЮРГр. № 71 (1434).

XVI. Радоуйтесѧ... бо нашла єсми драгмоу, котороую была єсми згоубила Єв. Пер. 58.

2-га ос. одн.:

XV. Брате! Ты мене ни на льдоу ялъ, ни копьемъ мѧ єси добылъ, ни из городовъ моихъ выбил мѧ єсь, ратью пришедъ на мѧ Ип. 900 (1287).

XVI. Ты пробилъ еси каменныя горы сквозѣ землю Половецкую Сл. о п. Иг. 39.—Таковыхъ еси одъ оное роботы не одпущалъ Ак. ЮЗР. I, 86 (1535).—Добрѣ есь повидѣла Єв. Пер. 20.

XVII. Слуго мой, хоч еси бывъ и лѣнивый з початку Єв. Реш. 48.

3-тя ос. одн.:

XV. То есть столъ отца моего пережe былъ Ип. 208 (1093).

1-ша і 2-га ос. дв.:

XV. Позволѣ есвѣ оба Ип. 478 (1155).

XVI. О моя сыновчя Игорю и Всеволоде... рано еста начала Половецкую землю мечи цвѣлити Сл. о п. Иг. 26.

1-ша ос. мн.:

XIV. Мы есмо допустили Ак. ЗР. I, 22 (1383).

XV. Не свѣмы на нбси ли есмь былѣ или на землѣ Ип. 94 (987).—Сими(книгами) есми в печали утѣшаемы есмы ib. 140 (1037).—Приѣхали есмѧ к тебѣ ото всихъ Ятвѧзь ib. 879 (1279).—И на то помочное далъ, а мы есмо взѧли ЮРГр. № 45 (1413).

XVI. Єсмо из роукы враговь нашихь высвобожени Єв. Пер. 27.

XVII. Зараз почули есмо... що тупае Прот. Полт. С. I, 198-б (1698).

2-га ос. мн.:

XIV. Ѥсте просили насъ ЮРГр. № 1, (1341).—Просимъ вашей милости, штобы есте учинили иный листъ Ак. ЗР. I, 23 (1388).

XVI. Або есте не вѣдали Єв. Пер. 30.

З імперфектом:

XV. Была бѣ мти его черницею Ип. 66 (980).—И бѧху сѣдѧще в Кыевѣ мужи Ярославлѣ ib. 136 (1024).

З аористом:

1-ша ос. одн.:

XVI. А быхъ не слала къ нему слезъ на море рано Сл. о п. Иг. 39.—Не маю где быхь зобраль жита мои Єв. Пер. 53.

XVII. Такъ опый голос... приймую, яко бых его (ха) чул Каз. 32, к. 2б.—А я бых пришовши,узявъ свое зъ прибитком Єв. Реш. 166-б.

2-га ос. одн.:

XVI. Аже бы ты былъ, то была бы чага по ногатѣ Сл. о п. Иг. 28.

3-тя ос. одн.:

XV. Пакъ ли тотъ, кто иметь жити у томъ домѣ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держяти, тогды мусить съ мѣстомъ терпѣти Ак. ЗР. I, 32 (1407).

—з інфін.:

Стополкъ же оканьныи помсли в себе рекъ се оуже оубихъ Бориса, а еще како бы оубити Глѣба Ип. 122 (1015).

1-ша ос. дв.:

XV. И посла Стополкъ к Володимерю, глѧ: да быхови сѧ снѧла и о томъ подумалі быхомъ съ дружиною Ип. 265 (1111).

1-ша ос. мн.:

XIV. Пак ли быхом імо не воротили па і ден... тогда гродо наш Галичь... оу тыхо 4 тисѧчахо заставити имаемы ЮРГр. № 19 (1388).

XV. Тобѣ бы, брате, любо ли, а быхомъ брата твоего держали Ип. 346 (1147).—Коли жь быхомъ хотѣли тыи двѣ Селищи любо сами оуз ти оу него или кому приволили быхомъ выкупити ЮРГр. № 61 (1429).

XVI. Єсли бых'мо шли и накоупили страв'-ныхь речіи Єв. Пер. 44.

2-га ос. мн.:

XVI. Єсли быстe любили тыхь, которыи вась тыжь любѧть и якоую боудете мѣти млсть Єв. Пер. 37.

3-тя ос. мн.:

XV. Поиди ис Киева... а язъ ти Чернигова съступлю хрстьяных дѣлѧ дшь, а бышь (ХП. быша) не погинули Ип. 478 (1155).

Прийд. час:

XV. А мнѣ любо иноую волость в тое мѣсто даси, любо коунами даси за нее во что будеть была Ип. 685 (1195).

—з інфінітивом:

XVI. Што мы тыж боудемо чинити Єв. Пер. 31.—Боуде ли онь тебе о што просити, абы еси емоу... оуказаль Єв. Пер. (рк.). 443-б.

XVII. Жид... будет мѣти в руках тхорики Интерм. 79.

XVIII. Црь Михаилъ будет знати его, хто есте а онъ Михаила Пам. укр. м. IV, 298 (Рк. Тесл.).

Былъ+дієприкм. на **лъ (въ)**.

XV. И велѣлъ мѧ былъ избавить горла моего ЮРГр. № 71 (1434).

XVII. Дявол лютий презъ овоц былъ извѣлъ, и до неласки бозкой на вѣки былъ привѣлъ Прол. 85.

XVIII. Снѣгъ оупав быв великыи Літ. Гукл. 75.

3. *Бути, існувати.*

XV. И манастыреве почаху быти Ип. 139 (1037).

XVII. Ничего было Гду Бгу по томъ сотворенномъ небу Рук. Хрон. 1.—Що було то было Прот. Полт. С. I, 171 (1694).

4. *Бути, перебувати, знаходитися.*

XV. И были есмо в дому прчстыѧ ЮРГр. № 83 (1446).

XVII. Кирик... в байраце... з братом повины бути Прот. Полт. С. II, 64 (1679).

XVIII. Въ вѣри и въ области їхъ быти обѣщалис Вел. Сказ. 9.—Отецъ синовъ или дочокъ вирректись можетъ... 7. єслибь кто з рукъ неприятелскихъ родичовъ ӧткупить не хотѣлъ будучи на ху́добѣ ӧтческой Стат. 58-б.

5. (*з запереч.*). *Лишитись, зістатись.*

XVII. Маєшъ ся научити, абыс на попарт'є фалшу и неправды имени Га Ба твоєго надаремно не взывалъ, гдыжъ то без помсты Бжеи над тобою не будетъ Гол. П. М. II, 464 (Кор. Н. 1645).

6.—**въ гостинахъ.**

XVII. Пп. братия бели въ гостинахъ купецкихъ Арх. ЮЗР. I, XI, 164 (1647).

7.—**въ держаньи,** *держати.*

XVI. Князь Ѳ. Четвертенскій... будучи тыхъ селъ въ держаньи на тыхъ селахъ жонѣ своей... тисечу копъ грошей... записалъ Ак. ЮЗР. I, 118 (1543).

8.—**въ лѣтехъ,** *бути якого віку.*

XVII. Тот стый, ґды през взростъ телесный и шеснадцатехъ не мал' былъ лѣтех, себе привесъ Ху Тр. постн. 554.

9.—**въ ненависти** (*у кого*), *бути ненавидженим.*

XVII. И для того жь ты оу всѣхъ естесь въ ненависти о безецная и наддеръ злая заздрости Пер. Мат. I, 2, 154 (1614).

10.—**въ товариствѣ,** *товаришувати.*

XVII. Тилкож не знаю, ци годится нам быти в товариствѣ с тобою Интерм. 80.

11.—(*за кого, за що*), *бути ким, чим.*

XVII. Нѣкоторыѣ розумѣють быти за болшеє добро тую марную роскошь Єв. Калл. 606-7.

XVIII. Нехаи будет єи за опѣкуна Пам. укр. м. II, 62 (Др. Рк.).

12.—**къ,** (*до кого*), *прибути.*

XVII. Єще не было к ним Ахилеса... а мѣли Греки... же без Ахиллеса Троя не будетъ взята Крон. Боб. 77.

13.—**къ,** (*до чого*), *належати.*

XVI К той овчарни на плуг земли было Пам. КК. IV, отд. II,159 (1545).—Тоє село Начы не было до владыцства. але до церкви светыхъ мученикъ Кузмы и Демъяна Ак. ЮЗР. I, 257 (1595).

14.—(*на кого*), *бути проти кого.*

XV. Аще кто перестоупить крстьноє цѣлованиє, на того быти всимъ Ип. 318 (1145).

15.—**на помочи,** *помагати.*

XVIII. Ажъ бы панъ оу вуйнѣ до рабмаґу влапленій бувъ... тогды мусять и кметѣ панови на помочи быти Урб. 56.

16.—**отъ,** *бути з, походити.*

XVII. Филипъ бывъ от малого города Виѳъсаиды Єв. Реш. 19-б.

17.—**по воли** (*чиєи*), *слухатись кого.*

XV. А быти мнѣ по великого князя Казимировѣ воли Ак. ЗР. I, 55 (1442).

18.—(*при чому*), *бути присутнім.*

XVII. При купълени бувъ Павел рибалка Прот. Полт. С. II, 128 (1685).

XVIII. И нѣхто тамъ при томъ не был Пам. укр. м. III, 119 (Рк. Тесл.).

19.—**то єсть,** *єсб-то, тоб-то.*

XVII. Вправдѣ ям єст, котрый то з ними былем потом: То єсть по Нароженю Збавителя стомъ Бер. Вірші, 70.

БЫТНОСТЬ, *рж.* 1. *Існування, буття.*

XVI. Бытіе: бытность Зиз. Лекс. 94.

XVII. Бытіе: бытность Бер. Лекс. 11.—Створитель всего створенꙗ и Панъ, который з нѣчого все штоколвекъ єстъ, створилъ и в бытность привелъ Єв. Калл. 487.—Богъ... єсть жродлом естества и бытности Кн. Рож. 4б.—Слово Енсъ—бытност Гал. Кл. Раз. I, 124.

2. *Єство, істота, іcність.*

XVI. Сыновняя бытность не єсть сама отъ себе, але засвѣтілася отъ Отца Ист. о разб. Флор. соб. 450.

XVII. Іоанъ святый... писалъ... не о телеснѣй бытности Христовой але о божествѣ Єго Арх. ЮЗР. I, VIII, 164 (О обр. ц. Хр. 1602).—Презъ тебе Сыне Божій Агглове, небеса и земля сътворени, и всѣ бытности видимыи и невидимыи Транкв. П. Мн. 24.—В хрстѣ... сут двѣ бытности, то ест бжая и члвѣчая Жит. Св. 465б.—Бытность матерѣꙗлного нба або твердость: єстъ сухотна, легка, рѣдкаꙗ и проникателная матерѣꙗ Транкв. Зерц. 12.

3. *Стан буття.*

XVI. А коли въ згоду прійдете, житье и бытность обоихъ васъ такъ укрѣпится Ак. ЗР. I, 221 (1501).

XVIII. Заледво отмороженіе руки и тварь возмогли єму отвѣлжити и до першой приспособити бытности Літ. Вел. IV, 139.

4. *Побут, пробування.*

XVII. Отлеглая бытность вашей милости Арх. ЮЗР. I, XII, 575 (1659).—Якъ много в Капернаумъ под часъ бытности Єго (Христа) приношено до него хорыхъ Рад. Віп. 416.

5. *Присутність.*

XVI. Прагнулисмы...учтити бытностью своєю домъ або церковъ Отп. кл. Остр. И. П. 392.—Справа моя потеґаєтъ за собою и потребуєтъ бытьности самоє особы, напервей до присеги учиненя передъ вывоженемъ шкрутинии Арх. ЮЗР. I, I, 328 (1592).—Абы... вы собо-

ровъ жадныхъ не чинили безъ бытности єго кор. мл. Кул. Мат. І, 59 (1592).

XVII. При бытности всѣхъ сположителевъ мовилъ Копист. Пал. 653.—(Петро I) изволилъ своєю бытностью у господѣ у гетмана гуляти Літ. Сам. 191.—Мнѣманъ боудешъ же и при бытности и въ небытности ихъ хвалишъ Тест. Вас. 37.—Болеслав... възялъ город Конратовъ Уездовъ безъ бытности тамъ Конрата Крон. Соѳ. 302.—Без бытности самых ихъ, оповедаючих... Ганна Пащиха... по злодѣйску взяла готових грошей талярий пятдесятъ Акт. Старод. кн. 93.

XVIII. Безъ бытности моей былъ въ деревняхъ моихъ Дн. Хан. 146.

БЫТНЫЙ, *прикм. Що є, що існує.*

XVI. Сынъ правдивый правдивого отца... всегда бытный всегда бытного Ист. о разб. Флор. соб. 453.—Єгова (што се выкладает на нашъ языкъ бытный албо истный) Катех. 25.—Тоє имя Єгова Богу самому принадлежитъ, абовѣмъ значит бытность вѣчную, то єст значит Бытного, Который пред всѣми вѣки сам пред себе єст ib. 32.

XVII. Предо святится имя твоє... присно бытноє и надъ вѣки давноє Транкв. П. Мн. 14.—Дѧкуймо... Бгу, который насъ з небытности бытными оучинил Єв. Калл. 745.

БЫТНЫЙ, *прикм. Див.* **Битный.**

XVII. Вишневецкій и Остроробъ... зо всею шляхтою и жолнѣра бытного больше, нѣжлѣ на пятьдесятъ тысячій за Константиновъ подъ Пилявци, занехавши комѣсію, зъ Хмельницкимъ битися зезволили Літ. Льв. 263.

БЫТЪ, *рм.* 1. *Існування, буття.*

XVII. Что за трвалость свитанѧ? поты єго быту, поки невидати слнца Рад. Він. 1339.

2. *Стан буття.*

XVII. Члвкъ стобливый в оутисках и скорбехъ барзѣй свѣтит, нижели в добрых бытехъ Рад. Ог. 1084.

XVIII. Не будутъ (муж і жена) доброго себѣ быту мѣти Клим. Вірші, 82.

3. *Мешкання, побут.*

XVII. (Злецаем имъ) волного листу о перестя до Волох на быт просити Льв. Ставр. 35 (1609).

БЫТЬЕ, *рн. Буття, існування.*

XV. Кнѧзь... за самого Творца создавьшаго всѧчькая от небытья вь бытье дшю свою положи Ип. 585 (1175).

XVI. Якъ снъ от отца, такъ и дхъ однакъже кшталтом своєго бытѧ рознѧтсѧ Ист. о разб. Флор. соб. (стдр.) 23.

XVII. Бгъ... той, которій нѣ маєтъ нѣ початку а нѣ конца, но всегда... в завше бытномъ бытію; пред немѣримыми вѣки Транкв. Зерц. 1.

БЫТЬЕ, *рн. Див.* **Битье.**

XVII. Нѣкоторые (стые)... бытъя и змордуваня великие терпѣли Єв. Реш. 82-б.—Жадного там бытя не било, тылко Степан Матфѣя с хати выпхнулъ Ак. Полт. Гор. Ур. І, 171 (1669).

БЫХТЕРЪ, *рм. Див.* **Бехтеръ.**

XVI. Зброи церковные... Быхтеры три Гол. П. М. І, 13 (Оп 1554).

БЫЦКИЙ, *прикм. Див.* **Битский.**

XVII. Мотря... вкравши шесть штукъ полотна быцкого Прот. Полт. С. І, 138 (1691).

БЫЧОВАТИ, *дс. Див.* **Бичовати.**

XVIII. Терніємъ укоронованій у слупа тяжко бычованій за ввесь міръ Творецъ скараній Укр.-Р. Арх. X, 267.

БЫЧОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Бичоватися.**

XVII. Потом лицемѣрствующе бычуют сѧ Льв. Пал. 30.

БЫЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «быкъ».*

XVII. Продалем за корову... из бычком рябимъ Прот. Полт. С. II, 194 (1688).

БЫЧЪ, *рм. Див.* **Бичъ.**

XVIII. Богъ торжниковъ изъ нея (церкви) бычем вон ізгналъ Клим. Вірші, 161.

БѢБЛІОТЕКА, *рж. Див.* **Библіотека.**

XVII. Збираючи книги вшелѧкіи до своєи бѣбліотеки кролевскои Гал. М. Пр. 374.—В гмахахъ тихъ, где книги увязаніє подъ бѣблѣотекою остаютъ Арх. ЮЗР. І, XII, 359 (1671).

БѢБУЛА, *рж. Див.* **Бибула.**

XVIII. Чрезъ бѣбулу предистилѣіовать Разн. Марц. 638.—За бѣбулу и веровку 35 к. Дн. Хан. 348.

БѢГАНИНА, *рж. Довге і повторне бігання.*

XVII. Нечистых духов гурты по печере... строили бѣганины Жив. Св. 164-б.

БѢГАНЬЕ, *рн. Чинність від «бѣгати».*

XVII. Конноє ристаніє: вытѣчки, гарцованье, бѣганье коньми Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Ж. 1642).

БѢГАТИ, *дс.* 1. *Швидко йти, хутко рухатись.*

XVII. Рекл стый Іовъ: бѣгайте от лица меча Рад. Ог. 470.

XVIII. Смотрите... яко то колѣсце бѣгаєтъ и крутиться по земли Ал. Тиш. 42.

2. *Уникати, тікати.*

XV. Мы любви не бѣгаємь и на всеи волѣ твоєи станемь Ип. 699 (1196).

XVI. Хтож бы мѣлъ быти такъ нерозсоудным, абы... оного покою бѣгати мѣлъ Отп. кл Остр. И. П. (стдр.) 58.

XVII. Законникъ повиненъ бѣгати родителей своих и сродниковъ Домец. 96.

3. *Тікати.*

XVII. Пришествиемъ Сна Бжіа діаволъ посрамоченъ, бѣсове бѣгаютъ, прелестнаѧ служба ихъ погибе Транкв. Зерц. к. Дв.

БѢГДАЙ, *част. Див.* **Бодай.**

XVIII. Буцѣмъ ти не кобзуешъ цуръ пекъ тобѣ бѣгдай Довг. 93.

БѢГЛЕЦЪ, *рм. Утікач.*

XV. Тогда же оутече отъ нихъ бѣглѣчь (XII. беглець) єдинъ до города Ип. 877 (1277).

БѢГЛЕЦЪ, *рм. Знавець.*

XVIII. (Мазепа) былъ дворакъ и бѣглецъ во всякихъ рѣчахъ Літ. Вел. II, 342.

БѢГЛОСТЬ, *рж.* (пол. biegłość). *Досвідченість, здібність, знання на чім.*

XVI. Маючи пристойное залѣценье отъ старшого пастыря... о богобойности живота, науцѣ, въ письмѣ святомъ бѣглости... на тое пастырство протонотарія... преложили Ак. ЗР. IV 91 (1595).

XVII. Бѣглость в розумѣ Рад. Ог. 950.— Бѣглость письма Пам. К.К. II, 399 (1620).

XVIII. (Хм.) в дѣлѣ рицерскомъ бѣглостю себѣ приспособилъ Вел. Сказ. 162.

БѢГЛЫЙ, *прикм.* (пол. biegły). 1. *Швидкий.*

XVIII. По трете бѣглымъ огнемъ выпалили Діар. Хан. 21.

2. *Досвідчений, вправний; знаючий.*

XVI. Въ латинскомъ языку были бѣглые Хр. Фил. Апокр. 1330.—Єсли бы Богъ рачилъ намъ зеслати дидаскала, котрый бы былъ бѣглымъ въ грецкому языку Арх. ЮЗР. I, XI, 115 (1599).

XVII. Въ писмѣ светомъ бѣглый Ак. ЮЗР. II, 68 (1611).—Книга презъ мудрыхъ и въ писмѣ святомъ бѣглыхъ, которымъ подавана была, читана, пробована и поправлена была Копист. Пал. 322.—Моисей... былъ... в науках вшелякихъ бѣглый Крон. Боб. 39-б.—Повѣдаютъ в лѣкарских наукахъ бѣглыи люде О обр. 184.—Старался о ученыхъ людей и въ писмѣ бѣглыхъ Крон. Соѳ. 39.—Темѣстоклесъ Атенчикъ бѣглый в военныхъ справахъ гетманъ Рад. Ог. 733.—Хмелницкій козакъ росторопній в дѣлахъ козацкихъ военнихъ и у писмѣ бѣглій Літ. Сам. 6.

XVIII. (Ѳома) озвал сѧ бѣглым в том ремеслѣ Пам. укр. м. III, 112 (Пер. Пр.).— (Хмелницкій) былъ зъ природи разуменъ и въ науцѣ язика Латинского бѣглій Літ. Гр. 33.— Били люде довцѣпнии и в рѣчахъ свѣтових бѣглии Вел. Сказ. 8.

БѢГНУТИ, *дс. Бігти.*

XVIII. Тогда оузрѣвши срѣбро члвкъ из далека, якъ теперъ драґомѣту будетъ бѣгнути Пам. укр. м. IV, 304 (Рк. Тесл.).—Коли бѣгнути схоче (жона), то цищ'ки замече за плечѣ назадъ себе, а бѣжитъ прудко Ал. Тиш. 79.

БѢГОМЪ, *присл. Бігом, біжка, біжучи.*

XVII. Бѣгомъ до него пришолъ Тр. постн. 557.

БѢГСТВО, *рн. Втіки.*

XVII. Молѣтеся... ижбы не было бѣгъство ваше зимою Єв. Реш. 14.

БѢГТИ, БѢГЧИ *дс.* 1. *Швидко йти; летіти, гнати; тікати.*

XVI. Поими отрочѧ и матерь его и бѣжи до Єгvптоу Єв. Пер. (рк.) 24-б.

XVII. Нехай бѣжит жолнѣръ конем Крон. Боб. 125.—Стала за ними бѣгти погоня Збірн. 1693, к. 150-б.—Власне як которіє в днѣ корабля лежатъ, здается им же в нем стоятъ, Ґды найпрудшей бѣжатъ Рук № О. 4°. 86, к. 65-б.

XVIII. Тилкомъ бѣгучи през лѣсъ за хащъ зачапался Вірші Різдв. 130.—Сего ради устремишася бѣгти внѣ монастира Гр. Барск. II, 322.—Молитва егда рой бѣжитъ въ поле Угр. Заг. 63.

2. *Поспішати, квапитись, змагатись до.*

XVII. Такъ и грѣшникъ бѣгчи повиненъ къ источнику стого покаѧніѧ Рад. Ог. 1102.— Стые... сами доброволне бѣгли аж до смерти терпити Єв. Реш. 63-б.

3. *Текти, плинути.*

XV. По тотъ поток малыи Кріховець што бѣжит подлѣ Гоугнины дубровы ЮРГр. № 52 (1491).

4. *Минати, сходити, упливати.*

XVIII. Безъ спочинку зъ працею години бѣжать Літ. Вел. IV, 216.

5. *Обертатись, кружати.*

XVIII. Зѣмою бѣжит слнце боком низко и от нас далеко Пам. укр. м. IV, 34 (Сок. Рк.).— Сатурнусъ, тот бѣжитъ так высоко, же заледво в тридцат лѣтъ бѣгъ свой выполнить ib. 35.

6. *Уникати.*

XVII. Ѳеодосія... родичов своих бѣжала Жит. Св. 376.

БѢГУНКА, *рж. Вігунка, шлункова хороба, розвільнення шлунку* (Diarrhaea).

XVII. Стуженіє чрева: бѣгунка Бер. Лекс. 159.—На бѣгунки множество ихъ (войска) великое на дорозѣхъ и на Украинѣ змерло Літ. Льв. 264.—Хоробою диссентеріи, то есть, бѣгунки знѧтый, з животом южъ мѣлъ розвѧзатисѧ Тр. постн. 283, II.—Другіи бѣгункою померли Крон. Боб. 238-б.—(Поляки) болшую

трудность мѣли от турковъ с Камянця и хоробъ великихъ, а найболше от бѣгунки, с которой много войска полского и литовского и пруского вимерло Літ. Сам. 161.

XVIII. На рѣзачку или бѣгунку маслянку... пит Млр. дом. лѣч. 15.

БѢГУНЪ, *рм.* 1. *Той, що швидко біга; гонець, посланець.*

XVII. Аасѳиръ: бѣгунъ, посел, або поселъ на подводѣ, гонец Бер. Лекс. 221.—Барзо прудкий бѣгунъ з него (Георгия) єст Єв. Реш. 262.

2. *Збіг, перекинчик.*

XVI. За нестатечностью бѣгуновъ, старшихъ нашихъ Грецкихъ и ихъ самыхъ выреченьємъ насъ... простымъ холопомъ подавали достоєнства Ак. ЗР. IV, 150 (1596).

XVII. Бѣгуни зъ околичныхъ мѣстечокъ и зъ селъ з станцій своихъ зобравшися... за шию єго Могиленка волочили Ак. ЗР. V, 177 (1684).

3. *Волоцюга.*

XVI. Многіє зъ нихъ (мниховъ) зъ манастырей поутѣкавши, а ставшисе бѣгунами, только гроши баламутными повѣстьми собирают Ак. ЮЗР. I, 287 (1598).

XVII. Вѣнчати бѣгуновъ и пришелцовъ и не имущихъ своея си осѣдлости Тр. П. М. 360.

4. *Бистрий румак.*

XVIII. Выторговать у Обозненка гнѣдого бѣгуна Дн. Марк. I, 30.

5. *Чіп, валець, що на нім що обертається.*

XVI. Двери на бѣгунахъ Ак. ЮЗР. II, 200 (1598).

БѢГУЧИЙ, *дієприкм. від «бѣгти».*

XVII. Голосъ былъ крылъ ихъ (саранчи) яко голосъ возовъ и коней многихъ на войну бѣгучихъ Гал. Кл. Раз. 454.

XVIII. Лѣтучее потя скубешъ, а бѣгучого заяця дерешъ Ал. Тиш. 71.—Хотѧчи диспотоватисѧ з нимъ ѡ ночнихъ планетахъ бѣгучихъ Ал. Муз. № 417, к. 3-б.

БѢГЧИ, *дс. Див.* **Бѣгти**.

XVII. Свѧжи оразъ и нозѣ, єсли оусылуютъ бѣгчи на бездороже Рад. Він. 1275.

БѢГЪ, *рм.* 1. *Вігнення, прудкий хід; тікання, втіки.*

XIV. Коли тои лихии Бекбулат побѣглъ, тогда вси люди всѧ рать на бѣгъ повернулисѧ ЮРГр. № 26 (1393).

XV. Се видивше половци оустремишас на бѣгъ Ип. 222 (1096).—Полци вдаша плеци свои на бѣгъ ib. 267 (1111).—Вѣсть же примше Половци яшасѧ бѣгу опять своєю дорогою ib. 613 (1179).—Наворотисѧ дроужина Данилова на бѣгъ ib. 769 (1232).—Со всѣми бѣги водными з болоты з роудами ЮРГр. № 82 (1451).

XVIII. Бѣгъ Дону рѣки Літ. Гр. 6.—Пѣсокъ во быстром бѣгу (Арґиллян) копытами мещет Осв. Иер. 232.

2. *Оборот, рух, кружання.*

XVI. Солнце зачинаєтъ бѣгъ свой О єд. вѣрѣ, 887.

XVII. Кгдыжъ над иншихся планетъ (Виѳл. звѣзда) дивнѣй оуказала, бо незвичайную дорогу торовала, бѣгъ своуй ведлугъ астролокгіи отмѣнивши Бер. Вірші, 79.—Всѣ звѣзды... бѣгъ або поворотъ свой мают Єв. Реш. 291-б.—Корень умѣєтности седмый астрономіа, учитъ бѣговъ нбсныхъ Тит. 297 (Εὐχαριστ. 1632).—Крол... наслѣдовал ученѧ великого, а звлашча бѣгов' небесных, звѣздарства, албо чернокнизства Ал. Печ. 165.—Бгъ... слнце на слова Исуса Наввина в бѣгу своєм погамовал Тр. П. М. 913.—(Бог звѣздам) далъ и бѣги розмаитыи Рук. Хрон. 2.

XVIII. Слнце и мѣсяцъ со звѣздами и зо вшиткими бѣгами и планетами небесними Ал. Тиш. 75.—Отказал (Валаам) им книгу свою звѣздочетскую бѣговъ небесных Пам. укр. м. II, 127 (Рк. Тесл.).

3. *Тяг, протяг, перебіг; курс, дорога; дорога життя.*

XVI. Бѣгъ того свѣта безъ писма всякая речь съ памети выходитъ Ак. ЮЗР. I, 75 (1529).

XVII. Бѣгъ мой доскональемъ и вѣру заховалъ Вопр. 65.—Бѣгъ своєи повинности выполнялъ Пр. Жел. 2-б.—Законничій любо подвижный бѣгъ провадилъ Каз. См. 43.—Бѣгъ житія человѣческого Рад. Ог. 63. — Бѣгъ свой скончивши на заходѣ смерти сталъ Рад. (Марк.) 30.—(Люде) посред самого покуты бѣгу тотъ животъ скончили О обр. 94.—Памѧти годно живота и бѣгу своєго докончилъ Тит. 83 (Беринда, 1623).—Не всѣ люде добре бѣгъ той, житіє теперешнеє отправуют Гал. Кл. Раз. 354.

Бѣгъ постный, *постування.*

Ленивыє и постѧчие... поневажъ єсли сѧ и от сегоднѧ в бѣгъ постный пустѧтъ... могутъ... оупередити Єв. Вил. 85.—Бгоносныи отцеве насъ в цвичен'е заправивши и готовыми и способными до бѣгу постного оучинивши Тр. постн. 131.

4. *Порядок, триб.*

XVI. Каждая речь свѣта того, подлугъ бѣгу человѣченства, вѣдома єстъ ку сталости Ак. ЮЗР. I, 28 (1502).—Святыи дни отъ звыклого бѣгу отмѣнити Хр. Фил. Апокр. 1106.

XVII. Треба той злой бѣгъ отмѣнити Діар. Фил. 114.—Ся Россомъ отъ звыклого бѣгу отмѣняти безъ патріарховъ позволенья, бынамнѣй не годится Копист. Пал. 1147.—Над ввес прирожоный бѣгъ то ест абы желѣзо плавати само мѣло Жит. Св. 429-б.

БѢДА, *рж. Горе, нещастя.*

XV. Бѣда аки в Роднѣ Ип. 65 (980).—Хочешь мой дроугъ ближний быти и во всѣх бѣдахъ мене помочницю имѣти Чет. 1489, к. 50.

XVI. Страсть: бѣда Зиз. Лекс. 106.

XVII. Чрезъ многіи, мовитъ, бѣды пристоитъ намъ войти въ царство Божіе Копист. Пал. 878.—Мнихъ лѣтаючій надъ мѣстомъ волалъ: Бѣда тобѣ, бѣда тобѣ Риме Літ. Льв. 255.—Увы мнѣ: бѣда ми Бер. Лекс. 176.—Задержалемся на злую свою бѣду Арх. Мот. 128 (1683).—О покижъ маешъ тои бѣды терпѣти Крон. Боб. 37.—Стые... тѣлъ своих не жаловали... претерпѣти незносные... бѣды Єв. Реш. 22.—Щасливыи которыи на правици станут, але бѣда тым, которіи по лѣвици Жит. Св. 528.—Тотъ который до пріемного покоя душѣ... ся квапилъ: кождого дня которого бы досады и бѣды неотносилъ, великий ущербок... поднявши нехъ собѣ розумѣетъ Лѣств. 21-б.

XVIII. Мы ему поклонивъши ся, волимо собѣ без бѣды сидѣти при своих добрахъ Ал. Тиш. 57.—Абы за тоты сѣмъ лѣтъ бѣды не терпѣти Пам. укр. м. I, 166 (Рк. Тесл.)—З рук глядит батко у с(ы)на: на бѣду ему пойшло Клим. Прип. 116.

БѢДИТИ, *дс.* 1. *Робити бід укому, кривдити, утискати.*

XVI. Людей старожитной вѣры Греческой бѣдити почали Хр. Фил. Апокр. 1776.

2. *Переконувати.*

XV. И вси яша ему (волхвові) вѣру и хотѧ бѣдити епспа Ип. 170 (1071).

БѢДИТИСЯ, *дс.*—**зъ кимъ, зъ чимъ,** *боротись, борікатись.*

XVII. Тамъ презъ три лѣта зъ духами злыми, видомыми и невидомыми барзо бѣдилемся Діар. Фил. 85.—Жеглляр терпитъ небезпечность морскую и бѣдится в ночи и вднь з волнами морскими Крон. Боб. 209.

БѢДКОВАТИСЯ, *дс. Приймати, терпіти біду.*

XVII. Якъ ся продкомъ вашимъ... отъ ляховъ бѣдковало Ак. ЗР. V, 166 (1682).

БѢДНИКЪ, *рм. Бідний чоловік, бідак; неборак, бідолаха.*

XVII. Бѣдно... ест царствіе небесное и бѣдници одержат его Єв. Реш. 22-б.—О нещасный... бѣднику... що... тебе поткаетъ Жит. Св. 27-б.—До когожъ оный бѣдникъ оутечется шукаючи надѣи Тест. Вас. 40.—Бѣдника Лазаря передъ вороты лежачого пребачалъ Ак. ЮЗР. II, 217 (И. Виш.).

XVIII. Окаянику, бѣднику, папо римскій, грѣшнику Іер. Мих. 279.

БѢДНИЦЯ, *рж. Бідна жінка.*

XVIII. ѧ бѣдницѧ хожу от зорѣ до зорѣ Пам. укр. м. I, 266 (Рк. Тесл.).

БѢДНОСТЬ, *рж. Бідність, вбогість; недойма, вада.*

XVIII. Мы... якъ оуродимсѧ..., ниже двигнутисѧ оумѣемъ, а они (звірята) оуже таковыхъ... бѣдностей отнюдь не знаютъ Сѣмя Сл. Б. 527.

БѢДНЫЙ, *прикм.* 1. *Бідний, убогий, небагатий, незаможній.*

XVII. Богач... не мав възгляду на бѣдного... члка Єв. Реш. 11-б.—Чернякъ... имъ (вдовам) бѣднымъ кидалъ по третей часты (приходу) Рѣш. Полт. Полк. С. 72 (1700).

2. *Гідний пожалування, нещасливий.*

XV. Охъ мнѣ бѣдной кому сѧ могоу ровнати птицам ли но и тыи гнѣзда вьють Чет. 1489, к. 15.

XVII. Игуменъ и вся братія... злодѣя... найшли... и до вязеня... всадили. Онъ бѣдный видячи себе велми зелжонымъ... почалъ велми горко плакать Рук. № О. 4° 86, к. 56.

XVIII. Оуви мнѣ бѣдному! Тепер ми єст гробъ незагребенный Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).

3. *Лихий.*

XVIII. В бѣдной болѣзни его (Дан. Торянського)... принялъ... исповѣдь христіанскую Укр. ист. м. 30 (1754).

БѢДОВАТИ, *дс. Терпіти біду.*

XVII. Оучнкове знову на мору бѣдуют и трвожатсѧ Єв. Калл. 436.—Оученикове засъ на морю бѣдуютъ Єв. Вил. II, 50.

XVIII. Ой чи я жъ бы бѣдовавъ, якъ теперъ бѣдую Пер. Мат. II[1], II, 160 (Некраш.).—Когда же неба не доступимъ, на вѣки мусимо въ пеклѣ бѣдовати Сѣмя Сл. Б. 17.

БѢДСТВО, *рн. Біда, бідування.*

XVIII. Щляхта Полская... великими тяжестми и бѣдствами... утискала (козаковъ) Вел. Сказ. 13.

БѢЖАТИ, *дс. Див.* **Бѣгти.**

XV. Ты надѣешисѧ бѣжати в Половцѣ а волость свою погубиши Ип. 301 (1139).

XVII. Невѣста... бѣжала ему (Іліи) по воду Жит. Св. 542.

БѢЖЕНЬЕ, *рн.* (пол. bieżenie). *Біг.*

XVII. Яко олень бѣжи и да не будетъ лѣнивство въ бѣженю Рад. Ог. 1102.

БѢЗДЕРЕВО, *рн. Див.* **Боздерево.**

XVIII. Вужъ въ томъ городѣ не постане, где есть полинъ, билиця, бѣздерево Укр. Госп. Пор. 74.

БѢЗДНЫЙ, *прикм. Безоднїй.*

XV. Понърѣте в бѣздную глубину Чет. 1489, к. 13-б.

БѢЗЕНСТОВАТИ, *дс.* (з уг. bizonit). *Свідчити, потверджувати.*

XVIII. Поты стый Матѳей бѣзенстует Пам. укр. м. II, 123 (Рк. Тесл.).—Што бы есь не убивъ и курварство не учинивъ и не укравъ и ужу не бѣзентовавъ Поуч. Няг. 10.

БѢЗОН(У)ШАҐЪ, *рм.* (з уг. bizonsag). *Довід, доказ.*

XVIII. На судномъ дню бѣзоушаґомъ мнѣ станете и вы и я Поуч. Няг. 288.—Отож маємо слушный и справедливый довод о втором пришествіи хвом. А до того єще надто вѣрнѣйшій бѣзоншаґъ сам Гсдъ ншъ Іс Хс снъ бжій сам рек Пам. укр. м. IV, 310 (Рк. Тесл.).

БѢКА, *рж.* (нім. Bicke). *Рід мотики.*

XVII. 10 бѣкъ сталил и острылъ Арх. ЮЗР. I, XI, 645 (1628).

БѢЛА, *рж. Білка, вивірка.*

XV. Козаре... имаху по бѣлѣ и вѣверици тако от дыма Ип. 14 (859).

БѢЛЕНЬЕ, *рж. Чинність від «білити».*

XVII. Сны сщеническии... несучи полотно в речи до бѣленя Крон. Боб. 105.

БѢЛЕЦЪ, *рм. Той, що мешка в манастирі, але в закон не пострижений.*

XVI. Черньцы въ кельяхъ своихъ бѣлцовъ и робятъ держати и всяких живностей мѣти не маютъ Ак. ЗР. III, 24 (1551).

БѢЛИЗНА, *рж. Збірне: назва дрібної риби ріжного ґатунку.*

XVIII. Привезены зъ Лѣсконогъ 26 лящовъ, бѣлизнъ 4 и одинъ сомъ Дн. Хан. 488.

БѢЛИЛО, *рн. Біла фарба білити облича.*

XVII. Стибіе: бѣлило Бер. Лекс. 312.—Лице свое намажетъ бѣлиломъ Шумл. Зерц. 42.

БѢЛИЛЬНИКЪ, *рм. Той, що білить.*

XVII. Єстъ фабула о углѧрѣ и бѣлил'нику Рад. Він. 900.

БѢЛИТИ, *дс. Робити білим, малювати на біло.*

XVII. Вода... единовидна будучи, розмаѣтыѣ скутки выдаетъ: цвѣты, иншіѣ бѣлитъ, иншіѣ чернит Єв. Калл. 261-2.

БѢЛИЦЯ, *рж. Див.* **Бѣлка.**

XV. Отъ сто бѣлиць одинъ грошъ Ак. ЗР. I, 30 (1407).

БѢЛКА, *рж. Білка, вивірка; білкова шкурка, білкове хутро.*

XV. На Буйчохъ у чорнокуньцовъ по двѣ куницы да по двѣ бѣлки, а слугамъ тремъ по бѣлцѣ Ак. ЗР. I, 53 (1442).

XVI. А князю Ивану... шуба моя табиновая черленая, бѣлками подбита Ак. ЮЗР. I, 77 (1529).

XVII. Дань брали... козаре по бѣлой бѣлце Крон. Соѳ. 5.

XVIII. Кунтушъ кгранатовый женскій бѣлками подшитій 1. Быт. млр. обст. 344.

БѢЛКОВЫЙ, *прикм. від «бѣлка».*

XVIII. Купилемъ мѣхъ бѣлковый за 2 р. 20 к. Дн. Марк. II, 246 (1728).

БѢЛМО, *рн. Білява плямка на очній рогівці* (Leucoma).

XVII. Той муж... мѣл на лѣвом оку бѣлмо Жит. Св. 372-б.—Члвкъ... гноеточивъ очима или на оцѣ бѣлмо Крон. Боб. 52-б.

XVIII. Запечетую всякій гостецъ... сердце болящій, бѣлмо творящій и полудотворный Угр. Заг. 54.—Опая баба... гоила дитинѣ на очах бѣлма Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 95 (1715).

БѢЛНИКЪ, *рм. Той, що білить, біліхує.*

XVI. Одѣяніе его (Ісуса) было бѣло велми яко снѣгь, яковых то не может бѣлник оубіліти на землі Єв. Вол. 58.

БѢЛОБЛЕЩАЩИЙ, *прикм. Білий і блискучий.*

XVIII. Рызы бѣлоблещащіе злотоглавніе РКПЛ. 25.

БѢЛОВДЯЧНЫЙ, *прикм. Білий і вдячний (колір, цера).*

XVIII. (Царь Петръ) лица былъ бѣловдячного Літ. Вел. II, 513.

БѢЛОГЛОВА, *рж. Див.* **Бѣлоголова.**

XVII. Имя той было бѣлогловуй Порфирия Єв. Реш. 231-б.

БѢЛОГЛОВСКЫЙ, *прикм. Див.* **Бѣлоголовскый.**

XVII. Законницы побожніи стану бѣлогловского Ак. ЮЗР. II, 78 (1632).—Чепцы бѣлогловскіе Рук. Хрон. 77.—Были два манастыри недалеко от себе, одинъ мужский, а другий бѣлоголовский Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 54.

БѢЛОГОЛОВА, *рж.* (пол. białogłowa). *Жінка, невіста, кобіта.*

XVII. Мтка Іосифова, старая бѣлоголова... пытала, що то было Крон. Боб. 237.

БѢЛОГОЛОВСКЫЙ, *прикм.* (пол. białogłowski). *Жіночий.*

XVII. Справилъ собѣ Улисесъ крамъ, мѣючи в нем... стрѣлы, чепцы бѣлоголовские Крон. Боб. 77-б.—Моусей... на той часъ оучынил оумывалницу з зверцаделъ бѣлоголовскихъ Гал.

Кл. Раз. 104.—Звитѧжилем хвыхъ жолнѣровъ показанiемъ оукрасы бѣлоголовскои Пам. укр. м. IV, 212 (Осп. Рк.).

БѢЛОДРОБНЫЙ, *прикм. Білий і дрібний.*

XVIII. Рондзикъ бѣлодробними пуклями саженій Літ. Вел. IV, 116.

БѢЛОЄРЪ, *рм.?*

XVIII. Алоизу, бѣлоеру, селѣтры чистой Разн. Марц. 648.

БѢЛОЖОНКА, *рж. Жінка, невіста.*

XVI. Нехай бы бѣложонки нашые въ запинаные давные убералися козакинки Ак. ЮЗР. II, 190 (1589).

БѢЛОКВѢТЧАСТЫЙ, *прикм. З білими квітами.*

XVIII. Антіпедъ под них до великого престола 2, одна вишневая отласовая бѣлоквѣтчастая верхняя и боковая РКПЛ. 17.

БѢЛОКОПИТЫЙ, *прикм. З білими копитами.*

XVII. Купилем коня гнѣдого бѣлокопитого Ак. Мг. м. 81 (1674).

XVIII. Лошад гнѣдая бѣлокопита Арх. Вид. м. (1743).

БѢЛОКОРАЛОВЫЙ, *прикм. З білими коралями.*

XVIII. А два сосудца бѣлокораловiи на сребропозлащенниxъ седесах на вино и елей РКПЛ. 12.

БѢЛОКОСНЫЙ, БѢЛОКОСОВЫЙ, *прикм. від «бѣлокосъ».*

XVIII. Ризъ пара бѣлокосних червоноватих с камями зелеными РКПЛ. 30.—Шуба ношена бѣлокосна Вѣн. реєстръ, 46 (1786).—Сподница бѣлокосовая с карункою срѣбнозолотою Арх. Сул. 219 (1744).—Пояс з кам'єю матерiи бѣлокосовою Дѣло о реп. Ак. 17-б.

БѢЛОКОСЪ, *рм. Шовкова тканина в різні квіти та розводи.*

XVIII. Писалъ писма... въ С.П.Бурхъ до г. Вайникова зъ посилкою бѣлокосу и тафы блакитныхъ Дн. Хан. 485.—Сподниця новая, бѣлокосу доброго у пять бритъ, локотъ десятъ вкругъ Быт. млр. обст. 352.

БѢЛОКЪ, *рм.* 1. *Частина в яйці, що оточує жовток.*

XVIII. Коли яйце знесет, то в нем не єстъ нѣчого, толко жолток, бѣлок, плѣва и скаралуща Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).

2. *Біла частина цитринової шкурки.*

XVIII. На заправу самой жовтой шкурки цитрины облупити без бѣлка цитринового Разн. Марц. 644.

БѢЛООБРАЗНЫЙ, *прикм. На взір білий.*

XVII. Цвѣтове бѣлообразныи неоувѧдаемои красоты Транкв. Зерц. 51.

БѢЛОСРЕБРНЫЙ, *прикм. Білосрібний, посріблений на біло.*

XVIII. Кгудзiковъ позлоцѣстихъ пятдесятъ, а бѣлосребрнихъ двадцетъ Літ. Вел. IV, 113.

БѢЛОСТЬ, *рж. від «бѣлый», білий колір.*

XVII. Стѣна естъ суб'єктумъ, подмет, албо подлога, албедо—бѣлость ест акциденсъ, примет Гал. М. Пр. 99.—Єсли оуважимо першiй приміотъ бiсера, который естъ бѣлость Рад. Ог. 304.

XVIII. Тимъ способомъ полотно бѣлость належиту достанетъ Укр. Госп. Пор. 75.

БѢЛОХВОСТЫЙ, *прикм. Що має білий хвіст.*

XVIII. Кобила бѣлохвостая Арх. Вид. м.; реєстръ кон. Яросл. (1737).

БѢЛОЯСНЫЙ, *прикм. Яснобілий.*

XVII. Пiенкнаѧ вправдѣ была шата и Соломонова, бо была бѣлоѧснаѧ веселаѧ Рад. Він. 345.

БѢЛЧАНЫЙ, *прикм. Білячий.*

XVIII. Бѣлчаніе кожи Літ. Гр. 13.

БѢЛШЕ, *присл. Більше.*

XVIII. Постановилисмо не вертатисѧ до давныхъ выкрочностей нашихъ и Бга бѣлше не ображати грѣхами Науки парох. 2.

БѢЛШИЙ, *прикм. Більший.*

XVIII. И можетъ же бути бѣлшаѧ длѧ Бга над поворотъ до грѣха знεвага Науки парох. 9.

БѢЛЫЙ, *прикм.* 1. *Найяснішої барви, супротилежний чорному.*

XV. Двѣри же еи (Холм. церкви) двоя оукрашены каменьемъ Галичкым бѣлымъ Ип. 844 (1259).

XVII. Мць... ґды естъ *бѣлый* значитъ же будетъ погода Гал. Кл. Раз. 172.

XVIII. Перецъ чорен избирают, а он с прироженя своєго бѣлъ ест Пам. укр. м. IV, 30 (Сок. Рк.).

Бѣлая голова, *жінка, невіста, кобіта.*

XV. Коли осмъникъ воеводинъ застанетъ которого мѣщанина або купца, а любо козака хрестiянина зъ бѣлыми головами непочестныи рѣчи дѣлаючи, ино намѣстнику митрополичому съ того врочная вина Ак. ЗР. I, 194 (1499).

XVII. Бѣлиє голови оглянувши перед нами врядомъ визнали, же южъ тую дѣвчину паненства позбавлено Кн. Мѣск. Полт. 33 (1693).—Сенаторове... бѣлыхъ головъ сфукавши отослали ихъ Крон. Боб. 151-б.—Ктому не тылко мужчизны, але и з бѣлых головъ нѣкоторiе хотят вѣдати глубокости писма Южнор. Сб. 87 (1679).

XVIII. При такой же волѣ и свободѣ зостанут всѣ бѣлiе голови з своимъ уборомъ и спратомъ Вел. Сказ. 141.

Бѣлоє зелѣзо, *бляха.*

XVIII. Дверей снѣцарскоє роботи семеро, зъ замками и завѣсами великой руки, билого зелѣза Быт. млр. обст. 339.

Бѣлоє море, *Мармурове море* Пелгр. Ип. Виш. 21.

Бѣлоє платя, *білизна*, *хусти*, *сорочки.*

XVIII. Сколко я взялъ за нею (жоною) в посаг вѣна... одежди и убіоровъ, платя бѣлого Арх. Сул. 218 (1744).

Бѣлыи пѣнезѣ, *срібні гроші;* (*білий пінязь*—$^1/_{10}$ *гроша*).

XVI. Сто копъ грошей литовских... личачи по десяти белих у грошъ... чотырнадцат сот копъ грошей, личачи на литовскую личбу по десяти пенезей белых у грошъ, а на полскую личъбу полчетверти тисячи золотых полских Арх. ЮЗР. VIII, III, 201 (1570).—Она (вдова) оувръгла два пѣнезѣ (або два бѣлыи) Єв. Пер. 69.

Бѣлый попъ, ксендзъ, *пан-отець*, *священик* (*не чернець*).

XVI. В... монастыру... игумена нѣт, одно поп бѣлый Arch. Sang., VII, 7 (1554).

XVIII. Ляхъ Вронскій... зъ ксензями бѣлими учинили були границу Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. I, 254 (1721).

Бѣлый свѣтъ, *світання*, *світанок*, *світ.*

XVII. А они... до самого бѣлого свѣта христианами колотять Єв. Реш. 249.

2. *Чистий.*

XVIII. Скинувъ з еи (мертвои) рубашку черную бѣлую накладали (жѣнки) Прот. Полт. С. IV, 176 (1757).—Сіе доношеніе... въ бѣлую генералную опись вклучить Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 250 (1768).

3. *Сивий.*

XVII. Старецъ Полозюка на имя, бѣлий, шрамоватий Кн. Мѣск. Полт. 4 (1683).

БѢЛЬ, *рж.* 1. *Біла тканина.*

XV. И повелѣ Володимеръ рѣжючи паволокы орници (Х. П. орниче) бѣль розметати народу Ип. 281 (1115).

XVI. Багрѧница: бѣль Зиз. Лекс. 95.

2. *Білі нитки.*

XVI. Пограбили... хусток едвабомъ шитыхъ зе злотомъ и бѣлю Арх. ЮЗР. I, VI, 137 (1597).

XVIII. Бѣлѣ клубокъ 1, иляниxъ клубковъ 8 Быт. млр. обст. 349.

БѢЛѢНЬЕ, *рн. Див.* **Бѣленье**.

XVIII. Купил два решета... до бѣлѣня воску бѣлого Ризн. Соф. Кн. 131 (1742).

БѢЛѢТИ, *дс. Ставати білим.*

XVII. Оболокъ вѣлѓотный и зимный от зимна великого мерзнетъ и бѣлѣетъ и в снѣгъ обертаетсѧ Гал. Кл. Раз. 203.

БѢЛЯВЫЙ, *прикм. Білий на церу, на волос.*

XVIII. Лица бѣлявого, художеством іконописец Арх. Сул. ц. 182.

БѢЛЯКЪ, *рм. Одіж з білої габи.*

XVII. Взял в Протаса кобеняк и мѣлъ перешити на бѣлякъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 179 (1670).

XVIII. Жолдакамъ по 1 руб. въ годъ да по габяномъ бѣляку Оп. ст. Млр. II, 221 (1722).

БѢНДА, *рж. Див.* **Бинда**.

XVII. Бѣнда албо чепецъ, бѣндалникъ—вѣнецъ Синон. сл. р. 9.

БѢНДАЛИКЪ, *рм. Перепаска*, *опаска*, *тасьма.*

XVII. Главотѧжъ: бѣндаликъ, хустка Бер. Лекс. 27.

БѢРАТИ, *дс. Повторна форма від «брати».*

XVII. Пан Чернякъ... бѣравъ собѣ з их каменей (мелницких) Прот. Полт. С. II, 299-б (1700).

XVIII. Брати (подарунки) себѣ хочешъ, якъ и за Хмелницкого бѣралисмо Літ. Вел. III, 104.

БѢРМОВАТИ, *дс. Див.* **Бермовати**.

XVIII. Оурядъ Діакона естъ... в небытности Іерея крестити, але не бѣрмовати Собр. Прип. 53.

БѢРЬ, *рж. Побір.*

XVIII. Не бери бѣрь албо даръ Поуч. Няг. 19

БѢСИЛИЩЕ, *рн. Місце*, *де бісяться.*

XVII. Плясалище, игралище: игриско и бѣсилище тоєжъ Бер. Лекс. 106.

БѢСИТИСЯ, *дс. Казитися*, *шаліти.*

XVII. Єдинъ межи вами нечистый естъ и бѣсится Єв. Реш. 190.

XVIII. Вы бо чсты есте, але не вшитки, един з меже вас бѣсится Пам. укр. м. II, 226 (Рк. Тесл.).

БѢСКУПЪ, *рм. Див.* **Бискупъ**.

XVII. Якійсь поганскій бѣскупъ Аврелѣй оноє будованье болвохвалствомъ помазалъ Гал. Боги пог. 27.

XVIII. А порядокъ на сеймѣ таковъ бѣскупъ воєвода каштелянъ маршалокъ подкоморій хоружий судия подсудокъ Стат. 34-б.

БѢСНОВАТИСЯ, *дс. Біситися*, *казитися*, *шаліти*, *дуріти.*

XVIII. Заразъ станутъ бѣсноватися Пелгр. Ип. Виш. 63.

БѢСНОВАТЫЙ, *прикм. Той*, *хто біснується.*

XVII. Хс оулѣчилъ цорку бѣсноватую невѣсты хананейскои Гал. Кл. Раз. 20.

БѢСНЫЙ, *прикм. Біснуватий.*

XVII. А надто тѣнь стых и хустки хорыхъ и бѣсныхъ оуздоровлѧли О обр. 112.

БѢСОВАТИСЯ, *дс. Шаліти, лютувати, озвірюватись на.*

XVI. (Єретики) бѣсуютсѧ на благочестіє Пам. укр. м. V, 172 (1596).

БѢСОВСКЫЙ, *прикм. Бісів, що властивий бісові, що тичеться до біса.*

XVII. Вся потрава за справою бѣсовскою на твар ся еи (Евпраксії) вилила Жит. Св. 569.—Антихрист... все будет чинити фантазмою... яко то чаровникъ бѣсовъский Єв. Реш. 12б.—За наущеніем бѣсовским... ухо... откусилем Прот. Полт. С. II, 100-б (1683).—Пречистая Дѣвица Паламара за радою бѣсовскою з лицемъ пойманого и до вязеня даного з вязеня и злой славы дивне вибавила Рук. № О. 4⁰ 86, к. 54.—Волными зостаемъ от покусъ бѣсовскихъ Гол. П. М. II, 417 (Кор. Н. 1645).

БѢСОВЪ, *прикм. Що належить бісові.*

XVI. Дѣти бѣсови кликомъ поля прегородиша Сл. о п. Иг. 13.

XVIII. Бгъ бговое, а бѣсъ бѣсовое Клим. Прип. 201.

БѢСОНАЧАЛНИКЪ, *рм. Старший над бісами.*

XVII. И бываетъ тежъ зторгненый з столицы Іоаннъ... чароначалъникъ и бѣсоначалъникъ рачей а не отценачалъникъ Тр. постн. 293.

БѢСУРМАНИНЪ, *рм. Див.* **Бесурманинъ.**

XVII. Длѧ того другій крстъ вашъ не цѣлый, але половица его бо его приламали бѣсурмане Гал. Кл. Раз. (пр.) 2.

БѢСУРМАНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Бесурманскый.**

XVII. Мѣлъ ся достати монарха християнскій въ неволю бѣсурманскую Літ. Сам. 22.

XVIII. Послѣди же, уже въ державу бѣсурманскую, помалу малу населишася иноци Гр. Барск. II, 64.

БѢСУРМАНЪ, БѢСУРМЕНЪ, *рм. Див.* **Бесурманъ.**

XVII. Янъ Собескій... видячи такъ великую налогу от бѣсурманъ християномъ, якъ найскорѣй войска збиралъ Літ. Сам. 158.

XVIII. Самъ... до того заразъ наклонилъ бѣсурмана Літ. Вел. IV, 7.—Таже онъ бѣсурманъ (турецкій досмотрьщикъ) вопроси патентовъ Россійскихъ Гр. Барск. I, 208.

БѢСЪ, *рм. Чорт, дявіл, злий дух.*

XV. Золъ бо члвкъ противу бѣсу, и бѣсъ того не замыслить, еже золъ члвкъ замыслить Ип. 542 (1170).—Кажи ми, бѣсе, как взываетсѧ имѧ твое Чет. 1489, к. 33-б.

XVI. Дѣмонъ: бѣсъ, чортъ Зиз. Лекс. 98.

XVII. Молитва... Агглу лукавому, то ест бѣсови... ест печал Єв. Реш. 411-б.—Образа Бжого, на который створен был, цѣлого не заховалъ и за злосливымъ бѣсомъ оудавшися, през роскоши оуслуговалъ оного волямъ Тр. постн. 22.—Нѣчого тебе от пріязни божой не отлучитъ, ажъ быс на грѣхъ зезволилъ, а если нань не зезволишъ ани бѣсъ, ани жадное тебе створене поневолит не може Рук. № О. 4⁰ 86, к. 49-б.—Ґды такъ тривалъ ажъ уже было далеко вночъ: бѣси зо всей краины онои згромадилис ib. 52-б.

XVIII. Нехайже и твой бѣсъ старшый Клим. Прип. 232.

БѢТА, *рж.* (лат. beta). *Буряк.*

XVIII. Швецъ... пойдетъ бѣты збырать: бо потреба козлины изъ бѣтою вычинять Клим. Вірші, 104.

БѢТЦКЫЙ, БѢЦКЫЙ, *прикм. Див.* **Битскый, Бицкый.**

XVII. Тые хлопи бѣтцким албо муравскимъ кгермачкомъ ся покрываютъ Ак. ЮЗР. II, 242 (И. Виш.).—Полотна простого шестьдесятъ локотъ, а бѣцкого двадцять Літ. Мг. м. 62.

БѢЧЕЛОВАТИ, *дс. Шанувати.*

XVIII. И опять каравъ (Біг) жиды, што были почали бѣчеловати одну королицу за Бога, выдступивши Господа Бога правого Поуч. Няг. 210.—Приказуетъ Гдь Бгъ, што бесме имя его святили и бѣчеловали ib. 211.

БѢЧИ, *дс. Див.* **Бѣгти.**

XVI. Ключницу нашу дворовую из собою бѣчи намовила Кн. гродск. Луцк. 1564, к. 20.

XVII. На розлѧне крви бѣчи им (ногам) не допущаймо Єв. Калл. 214.

БѢЧЪ, *рм. Див.* **Бичъ.**

XVIII. Бѣчев ременних 2 Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1767).

БѢШЕНИЄ, *рн. Лютування, сказ.*

XV. Избавленъ бысть Бмъ (кн. Дан.) и злого ихъ (Татар) бѣшения и кудѣшьства Ип. 807 (1250).

БѢШКОКТЪ, *рм.* (пол. biszkokt, з н.-лат. bis—двічі+coctus—варений). *Бісквіт; дуже легке тісто з борошна, цукру й ясць.*

XVIII. Какъ бѣшкокты пекти.—Яйця вбыть совсѣмъ такъ, якъ на бѣшкокты Разн. Марц. 240.

БЮРДЮГЪ, *рм. Див.* **Бурдюгъ.**

XVIII. Обослалъ Ханъ особно пятма бутами вина... и двома бюрдюгами оливи Літ. Вел. II, 383.

БЮТЮГЪ, *рм.* (уг.). *Див.* **Бетюгъ.**

XVIII. Коли пришовъ на члвка якый бютюгъ великый, албо якая картань иншая на люди великая, смирили ся и постили Поуч. Няг. 25.

В

ВАБИТИ, *дс. Надити, притягати, потягати, спокушати.*

XV. Посла (Игорь) по вѧрѧгы за море, вабѧ и на грѣкы Ип. 34 (941).—В се же лѣто сѣдшю Всеволодоу Киевѣ и тогда нача слатисѧ къ Володимеричемъ и ко Мьстиславичема хотѧ мира с ним и вѧбѧше (XII. вабяше) Изѧслава Мьстислава изъ Володимерѧ ib. 304 (1140).—Доумалъ єсмъ со братмъ своимъ... поити на стрья своего... и васъ єсмь собою вабилъ ib. 348 (1147).—Начаша (Полцане) и (Ростислава) вабити к собѣ ib. 495 (1159).

XVI. Подъ свою звирхность люди вабити Хр. Фил. Апокр. 1164.—До синагоги людей вабить Антир. 921.

XVII. Плачможъ теды и гойныи з' очу нашихъ лзы выливаймо, до которыхъ и дерева насъ нѣмыи запрошують и вабѧтъ Тит. 116 (Копист. 1625).

XVIII. (Менш. і Голицын) першъ зъ войскомъ а потомъ само зъ старшиною до обозовъ своихъ Московскихъ (нас) вабили Марк. IV, 218 (Л. Мазепи, 1707).—Свѣтъ къ себѣ вабитъ Сѣмя Сл. Б. 118.

ВАБЪ, *рм.* (пол. wab). *Принада.*

XVI. Птак що падет на вабъ, где му зерна не вѣдает того до себе же в сидлѣ сидит лечъ скоро схочет полетѣти, алит его сидло не пустит Рук. Муз. № 513, к. 42.

XVII. Диавол... посыпует мнѣ троха солодкого вабу Каз. 32, к. 135-б.—Отцъ его (Вита) взявши, розмаитыи сказы и вабы подметовал, которыми его звести усыловал Жит. Св. 279-б.—Милостивый пане, дай покой, бо то вабъ на васъ, жебысте не програли за выграня и будетъ встыдъ Літ. Льв. 254.

ВАВИЛОНСКЫЙ, *прикм. від «Вавилонъ».*

XVIII. Крол вавилонскій Нав'ходоносоръ Пам. укр. м. I, 312 (Рк. Тесл.).

ВАВИЛОНЧИКЪ, ВАВИЛОНЯНИНЪ, *рм. Мешканець Вавилону.*

XVII. Вавилончикове старалисѧ о славу свѣтскую, дочасную, бо будовали вежу высокую, ажъ подъ небо Гал.

XVIII. Молили ся ему (смокови) зав'ше поганые Вавилончикове Пам. укр. м. I, 312 (Рк. Тесл.).—Вавилоняне мали собѣ за бга (смока) ib.

ВАГА, *рж.* (нім. Wage). 1. *Приряд міряти тягари тіл, шаля.*

XVI. Вложимо жъ то... на вагу Антир. 673.—(Староста Луцкий съ помочниками) побрали и пограбили... вагъ дви Арх. ЮЗР. I, VI, 136—7 (1597).

XVII. Ваги несправедливости до самого центрумъ припали Діар. Фил. 75.—Ваги и мѣры справедливыи мѣйте Єв. Вил. 50.—Архістратиг Михаил єст справедливым важителем справ наших, длѧ того з вагами его малюют Рад. Ог. 408.—Зваженый єстесь на вазѣ Гал. Кл. Раз. I, 55.—Озмѣте собѣ двѣ ваги; на єдной вазѣ положѣте злото Гал. Кл. Раз. 54.—Несправедливыми вагами...продаютъ людемъ Гал. Гр. Розм. 12-б—13.—Митник... узрѣлъ вагу Єв. Реш. 229.—Положатся грѣхи твоя на вагу ib. 445.—Добрые, (оучинки) перетягали вагоу Лѣк. на осп. ум. 22.—Стои Тройцы таемницу не на вагу розума моего складаю Рад. Ог. 132.

XVIII. У полтавский важници на скаловую вагу... мѣди отважили шест камений и полсема фунта Кн. Мѣск. Полт. 305 (1712).—Вагу, мѣру, ґарнецъ, кварту несправедливую маютъ Собр. Прип. 113.—Єдна часть мѣрила или ваги, до земли прихилѧетсѧ Сѣмя Сл. Б. 128.—Обидвѣ приязни, московскую и турецкую, Поляки на вагу разума своего зложивши, єдну з них... себѣ потребнѣйшую избрали Вел. Сказ. 190.

2. *Місце, будинок, де тягарі урядовно відважують, важниця.*

XV. Бояре... вагу и узвозъ передъ тымъ наполъ зъ мѣщаны держивали Ак. ЗР. I, 200 (1499).

XVII. Допущаем в месте преречоном... крамы, вагу, постригальню... збудовати Мат. Вишн. 106.

XVIII. Въ... городѣ Гадячѣ вага къ замку надлежащая Оп. им. Дан. Апост. 151.

3. *Тягарок.*

XVII. В зеґарѣ бывают ваги Гал. Кл. Раз. 449.—Зегаръ єсли вагами не будет попираный жадного гласу не выдаєтъ Рад. Він. 521.

XVIII. До жены отправлена посилка... дзигар стѣнный зъ двома вагами Дн. Хан. 261.

4. *Важення; перевага, балянс.*

XVII. Часе дорогий, часе не преплачоный, назбыть скупою вагою мнѣ узычоный, быстрѣй над морский корабль животъ мой провадишъ Рук. № 0, 4° 86 к. 65-б.—Огнистой стрѣльбы брали не вагою Ак. Бор. 88 (1677).—Пыха... также клевета... на єдной вазѣ ходит Єв. Реш. 5.

XVIII. Крадетъ кто оу многихъ... якоже бываетъ продаючи мѣрою скупою, вагою оуменшено, неправою Сѣмя Сл. Б. 614.

5. *Відважений тягар, відважена кількість.*

XVI. Талантъ: вага важачаѧ 6 фунтов Зиз. Лекс. 108.

XVII. Мріи блженство... любъ всѣ хоры Аглскіи на рахунокъ и вагу озмемо славу переходитъ Рад. Ог. 343.—Єсли бовѣмъ ровная вага знайдена будетъ добръ и злостей звѣтяжаетъ добротливость ку члвку Бозская Тр. постн. 39.—Вага всего лихтара из начинем его талантъ золота чистого Крон. Боб. 48.

XVIII. Всякіе вещи ядоміе, кромѣ единаго хлѣба, на вагу продаются тамо Гр. Барск. I, 53.—Видѣхъ бо на немь вериги желѣзніе,—пятьнадесятъ фунтов ваги имущіе іb. 173.—Онъ (Михаилъ) важитъ зліи и добріи дѣла, когда душа виходитъ от тѣла... Рачъ в той часъ, святый Михаиле, грѣшную душу ратовати. Хоть чого до ваги не стане, просимъ тя грѣшніи непрестанне сокрушати діаволскѣ сѣти Укр.-Р. Арх. X, 271.—Ваги въ нихъ гривенъ шесть ровно Вел. IV, 111.—Изволилъ Е. И. В. пожаловати червонымъ золотымъ вагою въ 25 червоныхъ Діар. Хан. 22.

6. *Тягар, тяж.*

XVI. Тутъ лацно обачить узрѣвши, якая вага куль Ак. ЗР. III, 237 (1578).

XVII. Вага была монеты золотоѣ всѣ иншѣ ваги перевышшаючаѧ Єв. Калл. 463.

XVIII. Кгдыб, вчинилъ еси на то такую увагу,—жеб як много достатку изчитати вагу Клим. Вірші, 152.

7. *Важність, значіння, сила, ціна.*

XVI. А так мы... тот прывылей у сес лист... вписалы, а на большую вагу ы печат... прытыснуты росказалы есмо Арх. ЮЗР. VIII, VI, 71 (1559).—Все есть фрашкою, баламутнею, блазенствомъ и у бачныхъ ваги жадной слушне мѣти не маетъ Хр. Фил. Апокр. 1220.—(Протосинґелъ) великоѣ ваги былъ у поганъ Ак. ЗР. IV, 213 (1600).—В такой вазѣ был оу апсловъ всѣхъ, же его сам Гдь нашъ Іс Хс еппом найпершим Іерслимским поставил Пам. укр. м. III, 186 (Перем. Пр.).

XVII. Привилей, презъ юнкгу Шкота отриманый, касуемо, ижъ жадное вакги меть не будет Арх. ЮЗР. II, I, 62 (1606).—Для лѣпшой вѣри, ваги и стверженія даю тот мой лист Ак. Мг. м. 2 б (1619).—Милосердіе великои ваги естъ предъ Богомъ Гал. Каз. 19.—Сторону винную и оупорную Братству волно карати будетъ ведлугъ оуваги и ваги выступку Стат. Полоцк. бр. 15.—Для лѣпшои вѣры, ваги и стверженя даю мой той лист з притисненем печати Літ. Густ. м. 51.—Мущизни, такъ и женцизни въ єдиной суть цѣнѣ и вазѣ Дм. Рост. 37.—Безъ печати и подпису руки не маетъ ваги рукописаніе Рад. Ог. 511.—Епістоліи премдрѣйшого Павла Іоаннъ мѣлъ в великой вазѣ О обр. 21.—Листънашъ для вшелякоѣ ваги при печати войсковой съ подписомъ... даемъ Ак. ЗР. V, 94 (1655).—Ся зуполне вага словъ тыхъ вырозумѣти могла Копист. Пал. 418.—Отож маешъ монаше извѣстіе, якои есть ваги чистота Домецк. 31.

XVIII. Зело естемъ подлій і ваги такой, якой естъ песъ здохлій Марк. IV, 173 (Л. Коч.).

8. — **Кримска.**

XVIII. Куплено соли сорокъ вагъ кримскихъ по полтинѣ, того рублей... 20 Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 75 (1721).

9. *астр. Сузірря в зодіаку на північній небесній кулі.*

XVII. Сія слнца в знаменіи вѣси или ваги Бар. Тр. (пр.) 8-б.

ВАГАНКИ, *рж.* (сер. гр. βαγάνι). *Корито на страву.*

XVIII. Рогач желѣзный — 1, ваганки — 1 Арх. Вид. м.; економ. спр. (1755).

ВАГАТА, *рж. Див.* **Ватага.**

XV. Коньчакъ же стоялъ оу лоузѣ его жеѣдоуще по шоломени оминоуша иныѣ же вагаты (ХП.—въгаты) оузрѣвше оудариша на нихъ Ип. 636 (1184).

ВАГАТИСЯ, *дс. Хитатись; не зважуватись, бути в непевності.*

XVII. Члонки розслабленными ставшисѧ трѧсутся и вагаютсѧ Єв. Вил. II, 35.—Которыи сѧ (люде) налѣво и направо вагаютъ и самопасно блукаютсѧ іb. 66.

ВАГЕНМЕЙСТЕРЪ, *рм. Дозорця скарбової ваги або той, що трудиться важенням.*

XVIII. Двор... аптеки вагенмейстра Матвѣя Игнатова Ист. Оч. Полт. Луб. 84 (1766).

ВАГОВНЯ, *рж. Див.* **Важниця.**

XVIII. Ваговня, воскобойня, милня, солодовня, резницѣ, полокотщина, діогтіовое и иніе приходи мѣсту належачіе при тихъ всѣхъ пожиткахъ цале заховуетъ Арх. Мот. 203 (1770).

ВАГОВОЄ, *рн. Оплат за важення.*

XVII. Одбирати... ваговое од вшелякихъ товаровъ Мат. и зам. 174 (1673).

XVIII. Ваговое на соборную церковъ Успения Пресвятои Богородици дается от пуда воску и лою Мат. Полт. Полк. II, 43 (1722).—Имѣютъ быть сбори:... в важни вагового одъ пуда... по копейки Укр. ист. м. 34 (1727).—Въ... городѣ Гадячѣ вага къ замку надлежащая, съ оной взымается вагового... по 1 коп. Оп. им. Дан. Апост. 151.

ВАГОВЫЙ, *прикм. від «вага».*

XVI. Теж плат зовут его ваговым Пам. К.К. IV, отд. II, 171 (1545).

ВАДА, *рж.* 1. *Обмова, обрехи.*

XV. Пана Олехновъ отецъ пана Василью, дядю моего, обадилъ великому князю Жикгимонту... и подлугъ его вады розгнѣвавшися въ папа Василья... его дѣльницу отнялъ Ак. ЮЗР. I, 22 (1483).

XVI. Безъ права ихъ (Витблян) не казнити по вадамъ ни въ чомъ Ак. ЗР. I, 352 (1503).

2. *Прикмета негативна, уємна, недостаток, недосконалість, дефект.*

XVII. Великая вада єсть из грѣхомъ злучена҄ невдѧчность Рад. Ог. (пр.) 6.—Промень слнчный входѧчи' взерцало и выходѧчи' з'него, жаднои вады и шкоды ему не чинитъ ib. 621.—Нехай человѣкъ' будетъ мѣти якую ваду в'ногах, рукахъ... коли очи маєтъ здоровыи, ясныи, порадити себѣ можетъ Рад. Він. 1080. —Цѣлого (звѣря) и досконалого, што не маєтъ якои вады на члонкахъ (офѣровати) Кн. Рож. 48-б.—Мудрой засъ Дѣвы хлѣбъ и вино не таковой вады, не таковыхъ злыхъ приміотовъ Дм. Рост. 57.

XVIII. Востанутъ засъ людіє хорошіи, нѣжъ были, безъ слѣпоты, хромоты, глухости и инныхъ вадъ Собр. Прип. 97.—Толко ему и вади—бѣлмо на совѣсти Листи Конт. 9.

ВАДИТИ, *дс.* 1. *Обмовляти кого, набріхувати на кого.*

XVI. Поставити его очи на очи на явномъ судѣ хрестіянскомъ и того, хто вадитъ и того на кого вадитъ Ак. ЗР. II, 87 (1511).

2. *Сварити, колотити, різнити.*

XVII. Реклъ Авраам до Лота:... стережѣмо приязни съвоеи, абы нас пастухи не вадили Крон. Боб. 13-б.

3. *Заважати, перешкоджати, шкодити.*

XVI. Вамъ то не вадитъ, ижъ Греческое релии отступуете Берест. соб. 210.—Потверженье черезъ него правъ духовныхъ волности набоженства ничого не вадило Хр. Фил. Апокр. 1082.—Болше вадитъ, нижъ помагаетъ Арх. ЮЗР. I, VII, 255 (Кал. римск. нов.).

XVII. Пущаемося в далекие страны Євѳимиянова сына шукати, о котором и тут не вадит спытати Др. Ол. Ч. Б. 165.

XVIII. Не вадив стому той огень нѣчого Пам. укр. м. VI, 134 (Рк. Тесл.).—Кому не вадит или не шкодытъ Клим. Вірші, 58.—Ижте, мовитъ, и пійте, чомъ вамъ не буде вадити. Будутъ вамъ давати усякую нечистоту, ничого не (буде) вадити вамъ Поуч. Няг. 36.

ВАДИТИСЯ, *дс.* 1. *Сваритись.*

XVI. Князь Борисъ съ тыми вязнями ся вадитъ Ак. ЗР. II, 156 (1524).

XVII. Гимнесофисти... не воюют, ани вадятъся ниским Крон. Боб. 170.—Въ великомъ Новгородскомъ княженіи, въ Псковскомъ, въ Бѣлоградскомъ и инде згоды не было, а за панство межи собою вадилися Крон. Соѳ. 7.—Непрiѧтелѣ почали сами з собою вадитисѧ, и много ихъ в той звадѣ погинуло Гал. Кл. Раз. 318.—Почнут сѧ вадити (люде) межи собою, гнѣватисѧ на себе и наступати єдинъ на другого здоров'є Гал. Гр. Розм. 16.

2. *Сперечатись, змагатись.*

XVI. Папежи вадятся завжды Посл. до лат. 1130.

XVII. Третий приклад: вадится старый Рым з новым Рымом Арх. ЮЗР. I, XI, 329 (1607).—И ледво мѧ по смрти до гробу впровадѧтъ, алитсѧ внет о мою маєнтность вадѧт Тит. 50 (Сак. 1622).—О него (яблко) вадилися тые три богинѣ Крон. Боб. 34-б.—Ѳеодосий не хотячи з Лвом о цесарство вадитися ib. 346.—О Галицкое княженіе по Романовой смерти многіи вадилися Крон. Соѳ. 209.

XVIII. Тото баба и жонка, хто ся з бабою вадит Ал. Тиш. 76.

ВАЄРЪ, *рм.?*

XVIII. Вишневецкий... знеспися зъ ваєром или грабомъ тоеи фортеци начальникомъ... пойшолъ далѣй Літ Вел. IV, 29.

ВАЖИТЕЛЬ, *рм. Той, хто важить.*

XVII. Міхаил з'своими Агглми єст справедливым мѣрителем албо важителем справ ншихъ Рад. Ог. 408.

ВАЖИТИ, *дс.* I. *ч.* 1. *Доходити ваги помічу ваг.*

XVI. Которые торгомъ ся обыходять и въ безменъ важать и въ локоть мѣрятъ... тые вси люди... маютъ къ ратушу мѣста Кіевского... платъ давати Ак. ЮЗР. I, 58 (1518).

XVII. И ровноѣ тѧжкости речи неровными здают'сѧ на неровных'вагахъ важеныѣ Єв.Калл. 670.—Сам Бог мылостиве вси нашы справы на своей шали важыт справедливе Kron. Ierl. I, 115 (1648).—Лапцушки, щомъ узялъ у панеи Максимовой... важилъ самъ Петро Арх. Мот. 9 (1691).

2. *Міркувати, гадати, брати на увагу, на розум.*

XVI. Княз... такъ то у себе важит, иж господарь наш ни для чого гонца не слал Arch. Sang. VII, 219 (1568).

XVII. Кто вѣрит статечне писмоу стомоу и зле не важит сусѣдови своему... тот, члвкъ

сыровый и живый, а не порохнавый Пам. укр. м. II, 221 (Угр. Уч. Єв.).

3. *Уважати, мати за що, цінувати.*

XVI. Который... листъ вашое милости панове ихъ милость въ себе вмѣсто особливого привилья важать и ховають Ак. ЮЗР. I, 88 (1538).

XVII. Отдалъ єму (Іакову) Ісавъ первородство своє за сочевицу важачи себѣ єго за ни за що Крон. Боб. 19.—Ты послухалес мя... болшъ моє росказанє нижли своє здорове важачи ib. 25.—Воина дѣло ест' животъ свой за нѣчто важити Рад. Ог. 50.—(Сыны Самойловича) козака собѣ городового, такъ посполитихъ, яко и значнихъ, нѣзащо важили и в двори не пускали Літ. Сам. 170.

XVIII. Люде глупыи нѣ за що єя (премудрость) собѣ важат Ал. Тиш. 90.—Козака и за жида не важать: милѣйшій имъ жидъ, нежели русинъ Др. Богд. Хм. 146.

Велице, велце важити, *дуже шанувати, поважати.*

XVI. Вшелякими волностями речъ посполитую Кретенскую даруютъ окрашаютъ и велце ихъ у себе важатъ Отп. И. П. кл. Остр. 1067.

XVII. Апостоли... велице еи (Марію) собѣ важачи Єв. Реш. 266.

Мало, легко, легце, влегце важити, *нехтувати, гордити, не дбати.*

XVI. (Король) легце собе важачи пановъ рокошанъ... хотѣвъ ихъ стерти Кул. Мат. I, 75 (1600).

XVII. Легце важешъ безбожных глупых их посварков Тит. 15 (Мит. 1618).—Прозбу и упоминанїє родителки твоей легце важиш Жит. Св. 522-б.—Легце собѣ люде оный огонь важат Кн. Рож. 120.—Иродъ безумный царство легце важитъ Рад. Ог. 387.— (Цесареве) іноковъ клятъв боялися и легко ихъ не важили Копист. Пал. 652.—Поръ мало важилъ себѣ Александра Рук. Хрон. 166.—Полки... влегце собѣ важили потугу турецкую Літ. Сам. 144.

XVIII. Не важте собѣ тоєи панни влегцѣ Єв. Реш. 350 (1710).—А если би хто оній (указъ) легце себѣ важилъ не послухавъ и ухилявся тоей войсковой служби, таковаго упоминаємъ Літ. Вел. III, 445.

4. *Поважати, шанувати.*

XVI. Жона моя... пна Томка Ощовъского... яко гостя чтила и важила Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 335.

XVII. Мѣсца тыи, на которых гдь Бгъ што доброго чинит, (люде) чтют и важат Кн. Рож. 19.—Слуга оный важачи собѣ Арсеніа а боячися цесара ознаймилъ Аркадиево злоє серце Жит. Св. 260-б.—Четвертаѧ повинност стго Архістратига Міхаила важити Рад. Ог. 408.

5. **—на що,** *наставати, чигати, намірятись.*

XVI. На здорове моє важат (служебники) Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 160.

XVII. Чему пане мой вѣришъ людемъ несправедливымъ, абымъ я мѣлъ важити на твоє здоровье Рук. Хрон. 94.—Бѣ монастир женский... богат зѣло... на него разбойники важили Збірн. 1693 р. к. 11-б.

6. *Ризикувати, наражати на що.*

XVI. Здоровье своє, копты, все для того важилъ Ак. ЗР. IV, 219 (1600).

XVII. Здоровля своѣ важити Ак. ЗР. V, 183 (1685).

7. *Сміти, відважуватись.*

XVII. А єслибыс хто важилъ сина възяти з мужыков вашых на потребу свою, таковаго кожъдого на горъле карати кажемо Арх.ЮЗР. III, IV, 56 (1649).

8. *Видавати, класти, присвячувати, не жалувати.*

XVII. Важишъ кошть на друкарню, же бы в'продъ Сіону оздоба могла быти Тит. 309 (Ебф. 1633).—Повторе чтиры тысячы золотыхъ на выдруковане книгъ Трубъ важили до друкарнѣ печерской Черн. Тип. 576 (1689).

XVIII. Старого... хто... зневажитъ, то заразъ з нетерпенья на позовъ коштъ важитъ Клим. Вірші, 96.

II. *ср.* 1. *Мати вагу, важкість.*

XVI. Сыкгнет заставный в котором важило девят золотых чирвоных Кн. Гродск. Луцк. 1561, к. 147.

XVII. (Сребро) важило лотов полтора Арх. ЮЗР. I, XI, 361 (1612).—Сребреникъ... важилъ чтыри драгмы Кн. Рож 17-б.

XVIII. Чара срѣбрная, пуклястая важитъ полъ-осми гривни Літ. Вел. IV, 111 (1704).

2. *Мати вартість, коштувати.*

XVII. Высыпавши з него (мѣшка) пнзи (Никита) пытал: а тепер чи дорог єст (мѣшок) повѣдали: ничого не важит Жив. Св. 96.

3. *Значити, становити вартість.*

XVI. Два нижшиє болшъ важили, нижли митрополитъ съ петма владыками Берест. соб. 320.

XVII. Засъ люде оубогїи сутъ и скуткомъ и дхом' же нѣчого не маютъ и не хотѧтъ мѣти, оубозство тоє много перед Бгомъ важитъ Гал. Кл. Раз. 54.—Тоє обрѣзанїє старозаконноє оу насъ хрстїѧнъ нѣчого не важитъ ib. 89.—Причина людей стобливых за нами много важить оу Ба Рад. Він. 420.—Образъ добродѣтелей болши важитъ нижь слова Домецк. 54.

XVIII. Чи важатъ что добрыи оучинки без' любвѣ?—Ничого не важатъ Собр. Прип. 103.

ВАЖИТИСЯ, *дс.* 1. *Важити себе або бути важеним на вазі.*

XVII. Першій Мчникъ Стефанъ з' Стратилатомъ в вагахъ: важатся кровію не златом Бар. Тр. (пр.) 2-б.

XVIII. Важился я после обѣда Дн. Марк. IV, 215.

2.—**на що,** *бути вартим чого, коштувати, вийти, стати.*

XVII. Мусѣло бы ся на тое (на направу млина) золотыхъ зкилка сотъ важити Бар. Письма, 187.

3. *Сміти, насмілюватись, відважуватись, пориватись на що.*

XVI. Зачимъ бы не важился нихто голыми поветми кидатися на жиды Гр. кн. Лит. 95 (1564).—Не менша не своим рѧдити домомъ троудность, тымъ болшаѧ важитисѧ вѣдати и потрафити в'чій оумыслъ смѣлость Отп. кл. Остр. И.П. (стдр.) 1.

XVII. Веніѧминъ законникъ... важилъсѧ образъ Престои Бци ножемъ скробати Гал. Н. н. 124—5.—Самъ презъ себе судити его и карати не важился Копист. Пал. 650.—Пыталисмо Максима Житника: зъ яких мир ты смил у займище ставу увязатис и так важился есъ продати Гонтовому? Ак. Полт. Гор. Ур. II, 15 (1665).—Для чого авторъ важился подыймовати такъ великую и тяжкую працу Транкв. П. Мн. (пр.) 1. — Жидове... важилися на страту дати... царя славы Єв. Реш. 50.—Розумѣется тут члкъ... который грѣхи свои утаивши... важится приступоват до сакраменту ib. 123-б.—Дейнецѣ нѣхто не важился чинити найменшой перешкоды Мат. Ист. ЮР. 16 (1690).—Важилъ бысся кто яковою спросностю ошпетити домъ царскій Дм. Рост. 23.—Насъ важилися своими змышлеными плетками турбовати Арх. Мот. 12 (1694).

XVIII. Въ такъ далекую важилемся отъихати дорогу Гр. Барск IV, 33.— А єжели хто сей тестамент мой важитимется касовати, анафема да будетъ и судитъ ему Богъ Арх. Мот. 31 (1725).—На що сѧ важишъ своим шаленым розумомъ Пам. укр. м. II, 143 (Тух. Рк).—Писалемъ до него Семена Палѣя... аби такого дѣла... всему христіянству шкодливого чинити не важился Літ. Вел. III, 221.

ВАЖКЫЙ, *прикм.* 1. *Тяжкий, що має свою вагу.*

XVII. Не важкую тобѣ реч дамъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 8(1669).—Я тот човен для того поновил, ижъ барзо важокъ бил Кн. Мѣск. Полт. 26 (1692)

2. *Накладений, наладований, з вагою.*

XVIII. От мосту на ставку Кобелячку... вибирается: от важкого воза чужосторонного по шагу, а от порожнего—по чеху Мат. Полт. Полк. II, 51 (1722).

ВАЖНИЦА, *ржс.* 1. *Місце, будівля, де скарбова вага міська.*

XV. Допущаемъ тежъ мѣти въ томъ мѣстѣ нашомъ Полоцкомъ важницу, которая будетъ къ ужитку нашого скарбу привернена Ак. ЗР. I, 180 (1498).

XVI. Важницу со всѣми вагами при ратуши заховуемо Гр. кн. Лит. 50 (1516).—Допущаемъ тежъ въ томъ мѣстѣ нашомъ мѣти важницу Ак. ЮЗР. I, 136 (1552).

XVIII. Исакъ Расенокъ имѣлъ у себе въ закупѣ годовомъ Стародубовскую важницю Унів. Дан. Апост. 59.—Отдана моя пенка въ важницю, которой заважено 7 берковцев Дн. Хан. 112.—Въ ратушномъ дворѣ важница... в опой важницѣ терези Оп. им. Дан. Апост. 111.—Имѣются при... магистратѣ важниця мѣская, млинъ Оп. ст. Млр. I, 133 (1754).

2. *Вага.*

XVIII. Листъ отъ Платюнки о присилцѣ сюда важницъ 3 Дн. Марк. I, 210.—Железа чугунного, которое до важницы употреблялось штукъ девятъ Оп. им. Дан. Апост. 109.

ВАЖНИЧЫЙ, *прикм.* *Дозорець важниці, той що трудиться важенням.*

XVIII. За доказателствомъ тамошнихъ старожиловъ и важничихъ тое жъ самое показалось, что ваговое въ томъ мѣстечку зъ давныхъ лѣтъ на церковъ св. Николая ишло Унів. Дан. Апост. 62.—Отправили въ Глуховъ Павла важничого для покупки вина Дн. Марк. I, 27.

ВАЖНО, *присл. від «важный».*

XVI. Але ижъ Марко Ефескій (в Ферарі) трех патріархов персону на собѣ носил, не здалосѧ всѣмъ без' его съборовати, а хотѧ бы без него и съборовали, не было бы важно Ист. о разб. Флор. соб. (стдр.) 18.

ВАЖНОСТЬ, *ржс.* 1. *Вартість, ціна.*

XIV. Естли бы важности пѣнезей позычоныхъ не вчинила, абы жидъ судови своему тую заставу оказалъ Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVI. Ланцух золотый важностю сто золотых черленых Арх. ЮЗР. VIII, III, 14 (1546).

2. *Правосильність.*

XVI. Ижбы вряды земскіе... постарому у своихъ важностехъ и пожиткахъ были захованы Ак. ЗР. III, 57 (1554).

3. *Дійсність, справжність.*

XIV. Жидъ, присягши на важности онеѣ заставы, а за ся присягши хрестьянинъ,

досвѣтчилъ бы то на него,—маєтъ єму то заплатити. Ак. ЗР. V, 23 (1388).

4. *Вага, сила, значіння.*

XVI. Кождого водле важности заслуг и особ в памети... нашой господарской мети хочемъ Arch. Sang. VII, 175(1567).—Оденъ зъ нихъ, ведле важности справы и речи о што идетъ, пилновати, попирати, доводы и отводы въ речах (чинити має) Арх. ЮЗР. I, VI, 210 (1598).—Єсли такіє выводы мають въ собѣ якую слушность и важность Хр. Фил. Апокр. 1422.

XVII. Не может быти важност еѣ (мудрости) розумом огорнена Крон. Боб. 171.

ВАЖНЫЙ, *прикм.* 1. *Важкий.*

XVII. Южъ в'тотъ часъ скрынѣ с талѧрами, нѣ шкатулы важныи с' портукгалами, нѣчого не помогутъ чловеку смртному Тит. 50 (Сак. 1622).

2. *Вартий.*

XVII. Обѣ (повѣсти) тщого орѣха важны Копист. Пал. 642.

3. *Значучий, цінний.*

XVII. Доводы певныи и важныи Кн. о Вѣрѣ 208.—Кровъ Хва такъ єстъ важна, же в'весь свѣт' переважитъ Гал. Кл. Раз. 450.

XVIII. Таковому вишшей виразному и овшемъ важному... фундушовѣ Кн. Цеху Золот. 4 (1724).

4. *Поважний, шановний.*

XVIII. Такому псу хто важный у шію даваєтъ: а за вдарення вдаряща Бгъ прощаєтъ Клим. Вірші, 44.

5. *Той, що має вагу силу що до права, правосильний.*

XVI. Тыє привилеє... чи были и въ тотъ часъ важные, коли еще Петръ въ Римѣ не былъ? Хр. Фил. Апокр. 1398.

XVII. Декретовалъ правънє и узналъ важъный шлюбъ першый зъ деляторомъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 622 (1649).—Єсли хочемо жебы постъ нашъ былъ важный, постѣмо доброволнє Гал. Кл. Раз. 529.—Єсли грѣхъ якій затаитъ (чоловік), не важнаѧ таѧ єго сповѣдь єстъ Гал. Гр. Розм. 1-б.—Ствержаєм... абы юж декрет сей ферованний и судом войсковым стверженний, в кождого права и суду важний был и не касованний Ак. Полт. Гор. Ур. I, 4 (1669).—Поневажъ такъ учинили они, то не маєтъ быты присяга важна Крон. Боб. 63-б.—Тая продажа без оголошення не мает бити важная Ак. Мг. м. 292 (1693).

XVIII. Декрета, вироки, сказанія или решенія судей главнихъ главно суда єнералного должни быть такъ важніє, то єстъ силніє, яко наши господарскіє на сейму учиненніє С. і Р. 49-б.

ВАЖНЯ, *рж. Місце, де стоїть вага.*

XVIII. З важни вагового одъ пуда... по коп. Укр. ист. м. 34 (1727).

ВАЖѢНЬЕ, *рн. Чинність від «важити».*

XVII. Оуголница называєтсѧ ѧзычокъ с правилом оу ваги на верху, который оуказуєтъ ровноє важѣнье Бер. Лекс. 116.

ВАЗНЬ, *рж.* 1. *Поводження, щастя.*

XV. Далъ бѧшетъ єму (Володим. Волинськ.) Бгъ вазнь не токмо и на одиныхъ ловехъ, но и во всемь за его добро и правдоу Ип. 906 (1287).

2. *Див.* **Васнь.**

XVI. Оный жидъ несправедливѣ на нихъ то оповѣдалъ, маючи на нихъ нѣкоторую вазнь, або тежъ съ подущенья непріятелей ихъ Ак. ЮЗР. I, 107 (1540).—Сенько а Демьянъ, маючи вазнь на отца моего Степана... стали его прутьемъ бити Ак. Копп. С. 36 (1564).—Староста... забороняючи мнѣ направы церкви... взявши якусь вазнь противко мне, того дерева... носити... не казалъ Арх. ЮЗР. I, I, 300 (1591).—Петръ Чаплицький... маючи на мене ниякуюсь вазнь... хотячи мя умыслне забить або до шкодъ якихъ приправити ib I, VI, 264 (1599).

ВАКАНСОВЫЙ, *прикм.* 1. *Той що вакує.*

XVIII. На вакансовіє уряди кандидати Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 110 (1727).—На вакансовоє мѣсто въ сотню Корибутовскую выбрать волними голосами... двохъ или трохъ кандидатовъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 241 (1767).

2. *Що на пенсії.*

XVIII. Нынѣ... братами его (мужа) сотникомъ вакансовымъ Стефаномъ да... Андрѣемъ Стороженками забрано (имѣнія) Укр. ист. м. 37 (1748).

ВАКАНСЪ, *рм.* (фр. vacance). 1. *Посада, уряд не обсаджений урядником.*

XVIII. (Суховѣй) возжелалъ вакансъ столка Бруховецкого засѣсти Літ. Вел. II, 167.—Свѣдитель ми єстъ Богъ, же до сего часу, а нѣмъ помисливъ когда о вакансѣ архіепископіи Чернѣговской ib. III, 417.

2. *Пенсія.*

XVIII. Я... зубожалый на такомъ худомъ вакансѣ Оп. ст. Млр. II, 161 (1719).

ВАКАНЦІЯ, *рж.* = **Вакансъ.**

XVIII. Мы... все посполство по смерти... войта кіевского... въ ваканціи мѣючи войтовскоє мѣстце и на оноє хотячи избрати годного зъ межи себе человѣка, первѣй удалисмося о томъ до... пана Гетмана Літ. Вел. III 545.

ВАКАЦѢЙНИКЪ, *рм. Той, що на пенсії.*
XVIII. Вакацѣйники стали попувати Діал. Прозба, 412.

ВАКОВАТИ, *рм.* (лат. vacare). 1. *Бути не занятим, вільним, що спорожнив оден і не заняв другий.*

XVI. Казали вашой милости покорнѣ просить, абы рачилъ тыє достоиньства, который теперъ вакують, то єсть воєводство Троцкоє, паньство Троцкоє... роздать Ак. ЮЗР. I, 36 (1538).—Архимандритство... которое... по зоист'ю съ сего свѣта небожчика Іоны... вакуєть Ак. ЗР. III, 149 (1568).—Столица митропольства Кієвского... на тотъ часъ вакуєтъ ib. IV, 25 (1589).—Што съ таблицею не ходилъ и брата на мѣстце своє не просилъ, для чого скарбъ церковный вакова́лъ Арх. ЮЗР. I, XI, 60 (1599).—Будетъ столица римского костела ваковати Хр. Фил. Апокр. 1744.

XVII. Александрійская столица ваковала, бо на томъ соборѣ Діоскоръ зъ достоинства того былъ зложенъ Копист. Пал. 694.—Теоліокгія с въ колѣ философскомъ вакуе Транкв. П. Мн. (пр.) 3.—Селище называємое Дешковичи... ваковало и порожновало Оп. ст. Млр. I, 188 (1679).

XVIII. Престолъ вакуєтъ и Отца святого еще не маємо Літ. Вел. II, 243.—Полковництва суть вакюучіи Діар. Хан. 36.—Повиненъ Єпспа загодѣти той парохъ, который наступуєтъ на Парохію вакуючую Собр. Прип. 58.

2. (а). (**про речи**) *не вживатися, бути без ужитку;* (б). (**про поле**) *не оброблятися;* (в). (**про роботу**) *не робитися, спинитися.*

XVII. (а). Куншты нашѣ вакують, и мы ваковали Пан. Ебф. 13.—Была розмова о друкарни, абы не ваковала Гол. П. М. II, 161 (1636).—Позволяємъ єму, пану Михайлу, абы помененнымъ Котляренкамъ отдалъ грошѝ копъ сѣмь, за що и они были купили (в його матері поле); а що черезъ якій часъ ваковали гроши за нівя данныє, то не вотще—за тоє Котляренки зъ пашеной десятины пожитки собѣ мѣли Зап. Мовч. 75.

XVIII. (а). Казанъ мѣдный вакующий Арх. Вид. м.; економ. справи (1755).

XVII. (б). Пустые поля... вси вакуютъ и ваковати мусятъ Арх. ЮЗР. III, IV, 213 (1649).

XVIII. (б). Самого... купленного поля увъ облогахъ вакуючого [а то для того, що не паіовано и не свѣдомо имъ (нащадкамъ)... якоє (поле) имъ... лекговано]... вынайшлося волокъ сто Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 301 (1719).

XVII. (в). На прудцѣ презъ оного (посланца) абы работа не ваковала, чотыриста золотыхъ посилаємо Ак. ЮЗР. I, 275 (1610).

3. *Бути без роботи, не працювати.*

XVII. Єсли бы товариство куншту друкарского не мѣючи роботы мѣло ваковать, въ тотъ часъ контентацыя имъ отъ его пастырской милости маєтъ быти Черн. Тип. 575 (1679).—Ремесники тамъ не ваковали Ак. ЗР. V, 177 (1684).

4. *Гаяти, марнувати* (**час**).

XVII. Пошов гдес Максим, Супрунов овчар, с товариством на добычъ, и сподѣваюся, же там часу не будут ваковати Ак. Полт. Гор. Ур. I, 175 (1669).

5. —**на кому**, *лишатися, зіставатися.*

XVII. Бралем в пна Вакули чтири бочки меду прѣсного, за который ми шлюбовал Вакула за добрий мед три бочки-ж доброго, а четвертая неспособная, который привезши к Полтаве, отдалем назад тую бочку меду, увезши в двор Вакулин. I в том ми сума за бочку меду вакует на Вакуле Ак. Полт. Гор. Ур. I, 213 (1671).

ВАКОВАТИСЯ, *дс.*=**Ваковати,** 2 і 3.

XVIII. Подводы будут там ваковатися занапрасно Кн. Нос. 55.—І могут (перевозники)... знову працовати, жеб люде не могли сл дармо ваковати Клим. Вірші, 116.

ВАКОВНЫЙ, *прикм. Що нікому не належить, що не має власника.*

XVI. Манастырь Жидичинский не єсть ваковный, але я єго за правомъ своимъ, отъ єго королевскоє милости мне даннымъ, держу Арх. ЮЗР. I, VI, 155 (1597).

ВАКСОВАТИ, *дс.* (лат. vexare). *Знущатися з кого, мучити.*

XVIII. Зят... взявши за груди турмосовавъ и як хотѣвъ ваксовав мя Прот. Полт. С. I. 238-б (1701).

ВАЛАХЪ, *рм.* (нім. Wallach). 1. *Валашаний самець однокопитих звірят; валашаний кінь.*

XVI. А господину моему Жикгимонту королю послати тридцать корабельниковъ а валахъ лѣпшій Ак. ЮЗР. I, 77 (1529).—Тотъ взявши передъ себе злый умыслъ... тоєсть у мене укралъ коня валаха Арх. ЮЗР. VI, I, 273 (1599).

XVII. Валахъ—каженикъ Синон. сл. р. 9.—На тыхъ гордыхъ бадавѣяхъ, валахахъ, дрыкгантахъ... о животѣ вѣчном мыслити вмѣстити не можетъ Ак. ЮЗР. II, 215 (И. Виш.).

XVIII. Барановъ валахов трыдцять Кн. Мѣск. Полт. 231 (1727).

2. *(за чоловіка). Різанець, евнух.*

XVII. Каженик': валашаный человѣкъ, зри Єvнухъ, рѣзанецъ, валахъ Бер. Лекс. 63.

ВАЛАШИТИ, *дс. (про огиря). Робити валахом, каструвати.*

XVII. Валашеный—требный Синон. сл. р. 9.

XVIII. Старъ да не валашанъ Клим. Прип. 242.

ВАЛЕДИКЦІЯ, *рж.* (лат. valedictio). *Прощання.*

XVIII. Для оддання рейментару своему валедикціи послѣдной и многіе поважные были... особы Дн. Гетм. Канц. 5 (1722).

ВАЛЕЧНЕ, *присл.* (пол. walecznie). *Мужно, сміло, відважно, хоробро.*

XVII. Валечне воевалъ зъ поганами Гал. Каз. 33.—Козаковъ ляхи не достали, бо валечне ся были окопали Літ. Хм. 78.

ВАЛЕЧНИКЪ, *рм. Муж «валечный», знакомитий войовник, багатир, герой.*

XVII. Смертоносного оружя... нѣмашъ на вшелякого неприятеля и бунтовника противко Христу и церкви его валечника Арх. ЮЗР. I, XI, 306 (1607).—Так чинили оные валечници... Троянчици Сб. Лѣт. 91 (Ківск. Лѣт.).

ВАЛЕЧНИЦА, *рж. Жінка «валечна», войовниця, багатирка, героїня.*

XVII. Лечъ незвалчонаѧ Валечница през барзо мало жолнѣровъ... барзо ихъ много позабіали, и оттолѧ ґрекове, осмѣлившисѧ и оувеселившысѧ под Воеводою незвѣтѧженою Бжіею Мтрію, ихъ оуставичне потужне поражали Тр. постн. 681.

ВАЛЕЧНЫЙ, *прикм.* (пол. waleczny). 1. *Воєнний, військовий, мілітарний.*

XVI. Имъ тяжкость великая ся дѣетъ, не только въ нынѣшніе валечные часы, отъ тыхъ... штожъ... ихъ ницують и грабятъ Ак. ЗР. II, 99 (1511).—Тые пѣнязи абы были збираны и складаны въ скарбѣ нашомъ... на тые пришлые валечные часы къ оборонѣ земской ib. 345 (1538).

2. *Мужний, смілий, відважний, хоробрий, дільний, битний.*

XVI. Въизбранный, валечный, выборнѣйшій в битвах Зиз. Лекс. 95.

XVII. Мужнымъ тежъ и валечнымъ былъ той народъ и славнымъ рыцерскою дѣлностію еще за часу войны Троянской Копист. Пал. 1103.—Гедіонъ валечный гетманъ и судіѧ люду Іилского, триста выбравши люду рицерскаго, ударилъ с' ними на великое множество войска мадіанитовъ и поразилъ на голову всѣхъ Рад. Він. 1554—5.—От того Сцеволи валечного и отважного и горливого ку отчызнѣ своей рыцера Рымского идетъ презацнаѧ фамиліѧ ихъ Млстей пановъ Могиловъ Гал. Н. н. пр. к. Вв.—Гетманъ Потоцкій... розказалъ валечному войску, абы за Днѣпръ на лежу пошлы на зиму Літ. Льв. 255—6.—Было сорокъ тисячий валечних людий до бою Крон. Боб. 62.—Ятвежи... валечный былъ смерти недбаючій народъ Крон. Соѳ. 6.

XVIII. Добре памятний валечній Богданъ Хмельницкій Літ. Вел. II, 32.

3. *Великий, вальний.*

XVII. Власне на валечную войну пришолес Єв. Реш. 212.—Описали... о войнахъ валечныхъ Літ. Густ. 233.—Якося з обоихъ сторонъ валечная сточила битва Рад (Марк.) 59.—В котором рушаню войск великая и валечная потреба была на переправѣ Літ. Сам. 143. —Усѣхъ потребъ по чотири кротъ валечнихъ било и на всѣхъ потребахъ турки шванковали ib. 159.—Силно валечніе орды на Русь пошли... войною Ак. ЗР. V, 267 (1693).

XVIII. Ох, мой свѣте валечний, чемусь жес такъ небезпечній Укр.-Р. Арх. IX, 163.—А тут у насъ развѣ звычай той по мѣстахъ валечнихъ, якъ то по стародавных городахъ столечныхъ Клим. Вірші, 77.—І що ест злых разовъ, все зимы нестатечной: не един ся натерпитъ бѣды валечной ib. 144.

ВАЛИЛО, *рн. Те, чим валять.*

XVII. А по укрунтованю обох гребел... во всемъ половына... обытели... с каменей, з ступъ, з фолюшов, з валил Ак. Полт. Гор. Ур. II, 52 (1669).—Трете (коло) весняное, гдѣ найдуются гнѣздъ пять... и валило переднее Прот. Полт. С. II, 272 (1696).

ВАЛИТИ, *дс.* 1. *Бурити, розвалювати, розбивати.*

2. *Сунути лавою, громадою.*

XVIII. А потомъ козаки стали прикро натирати, а за ними болшая еще валила потуга Літ. Вел. IV, 18.

3. *Розмелювати валилом.*

XVIII. А буде бы кто домашній хлѣбъ молоть или толкти или валить привезъ... надлежащую мѣрочку дать и платить долженъ Арх. Мот. 49 (1742).

ВАЛИТИСЯ, *дс. Падати цілою вагою.*

XVII. А кгды се на земълю валиты почала... обухомъ ударилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 600 (1644).

ВАЛІОРЪ, *рм.* (лат. valor). 1. *Ціна, вартість.*

2. *перен. Значіння, вага, вартість, цінність.*

XVII. Наказавши, аби, респектом лекгации, хоч южъ валіору не маючой по смерти змерлои дѣвчини, далъ Василю Трубачу М. М. коп пятнадцет грошей Ак. Старод. кн. 83.

XVIII. На остатокъ уважте..., же зъ стану шляхетского релѣгіи вашей люде... будутъ

мѣти валіоръ, голосъ волній и повагу Літ. Вел. III, 251.

ВАЛІОХА, *рж. Зроблена з валу.*

XVIII. Запаска валіоха Оп. им. Дан. Апост. 250.

ВАЛКА, *рж. Боротьба, бій, битва, війна. Див.* **Валька.**

XIV. Нѣкоторыи зъ нашихъ пановъ, коли то на валцѣ, єсли имъ мѣстцо дано будетъ, а они того мѣстца не смотрять Ак. ЗР. I, 2 (1347).

XV. Отца моєго запис в тыи валки изгыблъ Arch. Sang. I, 39 (1443).

XVI. Ихъ милость... валку противъ погань-скоѣ окрутности справляти и радити почали были Ак. ЗР. I, 220 (1501). — Господарь нашъ хочетъ съ нимъ (непрыятелемъ) валку почати ib. II, 9 (1507).—Непріятель вашоє милости предъ ся валки не хочетъ престати ib. 173 (1526).—Господарь нашъ... тую валку невпокойную въ собѣ застановилъ ib. 223 (1533).—Обадва непріятели наши съ нами валку вести будутъ Ак. ЮЗР. I, 114 (1541).—Нам господару Хрестьянскому на народъ хрестянский валки поднести не годится Arch. Sang. VII, 68 (1562).—Владыка... давши причину до неспокойныхъ розъруховъ и внутренноє валки наслалъ... кгвалтомъ... войско... на имене Арх. ЮЗР. I, I, 224 (1586).—На горящую внутрной валки пломенемъ отчизну мѣлъ глядѣти Хр. Фил. Апокр. 1008.—Валка наша єсть не съ тѣломъ, ани съ кровію, але зъ духовными войски князя темности ib. 1576.

XVII. Двѣ же стихіи между собою враждоуютъ и вал'ку ведоутъ: вода и огнь Транкв. Зерц. 9.—В шестой валцѣ великии люд был пораженый Крон. Боб. 80.—Досконалост цнотъ потужною валкою бываєтъ доступена Рук. № 0. 4° 86, к. 48-б.

ВАЛКОСТЬ, *рж. Наскоки, навала.*

XVI. (Замки) добрѣ были опатрены и справлены такъ, яко быхмо часу потребного отъ валкостей непріятельскихъ безпечьни были Ак. ЗР. II, 347 (1538).

ВАЛНИЦА, *рж. Балька, що на ній лежить вітряковий вал.*

XVIII. Валници, подстрименки—все тоє порубали (люде полковникови) Өед Лис. 48 (1710).

ВАЛНИЧНЫЙ, *прикм.* ?

XVIII. Въ Кролевцю мѣстечку валничній зъ продажей приходъ и повѣдерковоє зъ важницѣ зъ давнихъ временъ на Кролевецкую Святого Николая цѣрковъ одбѣрался Унів. Дан. Апост. 61.

ВАЛНЫЙ, *прикм.* (пол. walny). 1. *Головний великий, генеральний.*

XVI. Постановленье съ сойму валного Ак. ЗР. III, 25 (1551).

XVII. Юстініанъ... валный свой вырокъ выдалъ противъ Анөима Копист. Пал. 639.—Романъ, князь Володимерскій, собравши валноє войско не толко всю Полску хотью и надѣєю огорнулъ, але тежъ науки и вѣру Лядскую знищити гордо переграждалъ ib. 1017.—В валной експедиціѣ Московской, и тамъ в' очахъ всего рыцерства показалесь дѣлность твою Тит. 339 (Єв. Калл. 1637).—Отложено єстъ до днешняго дня... для двохъ валныхъ причынъ Арх. ЮЗР. I, XI, 136 (1641).—Птаство мѣли сеймъ валный Рад. Ог. 238.—Была негдысь валнаѧ зо всеи греческои земли под Трою военнаѧ выправа ib. 335.

XVIII. По трикратной валной потребѣ многих... смертная постигнула язва Вел. Сказ. 36. —Ханъ... постановилъ... валноє учинити на войска Лядскіє наступленіє ib. 83.—При... зуполной и валной всего войска Запорожского радѣ ib. 95.—Потомъ и валную учинили битву Літ. Вел. II, 82.—Потверженіе (Гетманства) отложили до валного у Чигриннѣ зезду ib. 90.—О сеймѣ валномъ о сеймикахъ повѣтовихъ и о виправованію ихъ... обикновеннимъ способомъ листи засилатся имѣють Стат. 34-б.

2. *Великий, пишний, бучний.*

XVIII. По тимъ валний учинилъ банкетъ Вел. Сказ. 40.

3. *Що належить до вальні.*

XVIII. Казанъ пивной з ухами, другий валний малый з ухами Реєстръ, 2-б.

ВАЛНЯ, *рж. Приміщення, де валять.*

XVIII. Казанъ желѣзный отданъ до валнѣ Діар. Хан. 511.

ВАЛОВАТИСЯ, *дс. Дуже хвилюватись.*

XVII. Тоє море геенское всегда валуется; валами огненными тамо рѣки огненныи розливаются всюду Транкв. П. Мн. 210.

ВАЛОВИНА, *рж. Грубі нитки.*

XVIII. Шкода би єго (кожух) шити нитками, хиба купити валовини Укр.-Р. Арх. IX. 55.

ВАЛОВЫЙ, *прикм. від «валъ».*

XVII. Жона... покрала мутки валовиє и нитъчаниє в Клима Прот. Полт. С. I, 79 (1689).—Млын... на рѣцѣ... ставидлъ робочих три а четвертая валовая ib. II, 11 (1675).

XVIII. Полотна валового намѣтного локот 40 Арх. Вид. м.; опис дв. Яросл. (1758).

ВАЛОКЪ, *рм. Здрібн. від «валъ».*

XVI. Черезъ болоне просто ку валку старожитному Арх. ЮЗР. I, VI, 29 (1539).

XVII. Продалем ниву мою,.. у валка Прот. Полт. С. II, 73-б (1680).

ВАЛОРЪ, *рм. Див.* **Валіоръ**.

XVII. Що все объяснивши виразнимъ тимъ унѣверсалом, для певнѣйшого валору и потверження оного подписомъ и звиклою печатю стверждаю Унів. Палія, 179 (1700).

ВАЛСАМЪ, *рм. Див.* **Балсамъ**.

XVII. Олива зъ валсамомъ змѣшаная Гол. П. М. II, 216 (Муст. 1642).

ВАЛТОВАТИ, *дс.*

XVIII. Выдцѣ научайме ся (з оповідання Христового про страшний суд), яко будеме мочи ся валтовати на судѣ, коли есме не знали, та й нѣкто намъ не казавъ Поуч. Няг. 12.— Тутъ научайме (ся), братя, якъ не може члвкъ душу валтовати; никто якъ ся уже у аду стане, не выдкупит(ъ) еи ib. 34.

ВАЛУШНЫЙ, *прикм.*

XVIII. Правда же бы сѧ не годило звѣдовати из чого; таи кому десѧтина сѧ приходитъ; бо сесе звѣдованѧ не ґу сому Оурбаріумови валушне Урб. 59.

ВАЛЧАКЪ, *рм.* (уг. váltság). *Окуп.*

XVIII. Четвертая наука: Албо що дасть члвкъ за валчакъ (випр.: валчаґъ) за душу свою Поуч. Няг. 34.

ВАЛЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «валчити».*

XVI. Єго милость князь мистръ сподѣе ется межи нимц незгоды, черезъ которую жъ слушный часъ, нижъ теперъ къ валченью могли бы учинити Ак. ЗР. I, 372 (1506)

ВАЛЧИТИ, *дс. Точити вальку, боротись, боротьбу точити, боювати, воювати, борікатись, битись.*

XVI. Несправедливе стоитъ и валчитъ противъ крови хрестіянскіи Ак. ЗР. II, 174 (1526). —Валчечы съ поганиномъ, горъло своє положылъ Антир. 965.—Възбранѧю, заборонѧю и против кого валчу Зиз. Лекс. 96.

XVII. Зъ покусою многиє стыє аж до смерти валчили Єв. Реш. 415.—Противко намѣтностей людскихъ и грѣховъ стремленіємъ а не субтелностю валчити потреба Рад. Він. 19.—Листъ послалъ до того мѣста, которое з нимъ в гнѣвѣ было и валчило уставичне з паномъ и творцемъ своимъ Карп. Наука, 129.—З Богомъ самимъ валчатъ Копист. Пал. 980.—Валчили и зъ Римскимъ цесарствомъ и Римлянъ побивали ib. 1103.—Зъ тымъ поганиномъ отважне моремъ и полемъ валчили Рад. 39. (Марк).—Бгъ... бѣса... проклинает... будешъ ѣсти землю з невѣстою... и еѣ потомкомъ валчити будешъ Крон. Боб. 4-б.—Присягли козаки... зъ нимъ (кн. Василем) не валчить Сб. Лѣт. 77 (Кієвск. Лѣт.).—Пока (Дорошенко) у Кандыбъ степу не отниметъ до тѣхъ поръ валчити не перестанет Оп. ст. Млр. III, 299.—Панове Тирскіи валчили з персами Ал. Печ. 172.

XVIII. Ты з Гмъ Бгмъ валчиш Пам. укр. м. VI, 151 (Рк. Віл.).

ВАЛЧИТИСЯ, *дс. Воювати, битись.*

XVII. (Греки и Турки) такъ зъ собою валчилися цѣлій мѣсяцъ Рук. Хрон. 376.

ВАЛЧОКЪ, *рм. Валець.*

XVIII. Древо порубаноє цѣною нижей описаною (ґвалтовникъ маєтъ) заплатитъ за дубъ на валчокъ и клечки годній копу грошей Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 48 (1745).

ВАЛЪ, *рм.* 1. *Насnа, окіп.*

XV. И прииде Изѧславъ ко валови идеже есть Надово озеро Ип. 325 (1146).—Ста межи валома ib. 379 (1149).

XVI. Мы... всказали есмо тыи земли... за валом отцу архимандриту... до права в держанє Арх. ЮЗР. I, VI, 47 (1545).

XVII. А скоро (Ляхы) привернулы, зараз огурнулы, розкопалы моцнеє валы Кгоп. Іегl. I, 116 (1648).—Кто єго (Львовъ) оборонилъ в' облеженю от навалностей непріѧтелскихъ? чы муры оказалыи? нѣ, чы валы высокіи? нѣ, чы дѣла бурѧчыи? Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.— У Бернадыновъ Руси що было поутѣкали для обороны на пятьсотъ и больше постинано, также въ мѣстѣ на ратуши на валахъ Літ. Льв. 265.—Не хотятъ... на оборону при валахъ мѣскихъ становитися Ак. ЗР. V, 213 (1687).

XVIII. Гетманъ... велѣлъ войску своєму котити валъ земляний до стѣнъ Кизикерменскихъ Літ. Вел. III, 281.—Подкопъ, южъ (Турки) готовали и валъ точили ib. 449.—Стояла дивчина на валу Пер. Мат. I, I, 295.

2. *Рів, діл.*

XVII. Аменафилъ... росказалъ... абы... жиды... валы копали Крон. Боб. 38-б.

3. *Грубе прядиво з клочча, нитки з клочча.*

XVII. А другая (куля) в вал подушки єго, под головами будучоє, упала Арх. ЮЗР. VIII, III, 498 (1602).

XVIII. Валу на свѣчи—10 к. Дѣло Цеху Гонч. 3-б (1783).

4. *Велика хвиля.*

XVII. Злякнувшис валов морских Арх. ЮЗР. I, XI, 307 (1607).—Єго (корабель) валы морскіи окривали Копист. Пал. 831.—Море бовѣм ровныи горамъ валы взбужало и на кшталтъ дикого звѣрѧ срожилосѧ Тр. постн. 662.—През море и валы и широкіє глубокости жекглюет Лѣк. на осп. ум. 23.—Спулъ и валы морскіє нехъ ся лякаютъ и зъ бреговъ своихъ широко выливаютъ Хр. Пасх. 161.

XVIII. А кваша валом стала презъ порогъ ся лляти Вірші Різдв. 129.

ВАЛЬКА, *рж. Див.* **Валка.**

XV. Первий хрестьянскии цръ имѣлъ вальку великую Чет. 1489, к. 20.

XVI. На кождый годъ такъ часу вальки и небеспечности... маєть єго милость брати собе жыта Арх. ЮЗР. VIII, V, 116 (1559).—Ся збытне у валькахъ кохалъ и покою нерадъ межи крольми видѣлъ Ист. о разб. Флор. соб. 462.

ВАЛЬНЫЙ, *прикм. Див.* **Валный.**

XVI. Ино не хотячы того квапне чинити, писали о томъ на сеймъ вальный Арх. ЮЗР. VIII, V, 15 (1538).

ВАЛЮША, *рж. Знаряддя що валяти.*

XVII. Єжели будетъ завозъ до млива, толко тоє коло пушу, а єжели до валюшъ и ступъ, повиненъ тую заставку заставивши, ступную пустить Мат. Ист. ЮР. 6 (1671).

ВАЛЮШНЫЙ, *прикм. від «валюшня».*

XVII. Мѣєтъ... ступъ валюшныхъ и просяныхъ Мат. Ист. ЮР. 6 (1671).

XVIII. Что зборовъ збѣрать впредь не велено... именно... отъ валюшныхъ колесъ Унів. Дан. Апост. 4.

ВАЛЮШНЯ, *рж.*= **Валюша.**

XVII. Часть кгрунту... з ступами просяними и валюшнями суконними продалъ Ак. Полуб. 7 (1686).

XVIII. Слободка... з млинком вешняком и валюшнею Млр. Род. III, 575 (1717).

ВАЛЮШОВЫЙ, *прикм. від «валюша».*

XVIII. Займище валюшовоє на реци Росусѣ пустоє Млр. Род. III, 463 (1711).

ВАЛЯНЬЕ, *рн. Чинність від «валяти».*

XVIII. За валяння сукна—50 к. Арх. Вид. м.; економ. справи, 87 (1754).

ВАЛЯТИ, *дс.* 1. *Валити, кидати до долу.*

XVII. Той хлѣбъ ячмѣнный, покута ста҂, валѧєтъ на землю члвка Гал. Кл. Раз. 19.—Вѣтеръ валѧєтъ будинки, домы и вежы іb. 205.

XVIII. Оставшиися в обозѣ такъ знужнѣлии, що тилко живи и вѣтромъ валяєми Вел. Сказ. 84.

2. *(сукно, повсть). Виробляти з клочча.*

ВАЛЯТИСЯ, *дс.* 1. *Поневірятись; лежати покиненим.*

XVII. Трвати в грѣсѣ и в немъ безпамятне валятися остатнюю наводитъ погибель Єв. Вил. 13-б.—(Люде) през долгій часъ в грѣхах своихъ валѧютъсѧ Гал. Кл. Раз. 9.

XVIII. Грѣшніи люде валѧют сѧ у грѣхахъ своихъ, ѧко свиніѧ у болотѣ лежитъ Пам. укр. м. II, 391 (Унѣв. Рк.).

2. *Качатись.*

XVII. Снъ пав на землю валяючися и пѣнячи Єв. Реш. 30-б.

XVIII. Корабль бывъ посередъ моря, валявъ ся волнами Поуч. Няг. 11б.

3. *Звалитись, розвалитись, упасти.*

XVIII. Муръ бо безъ вапна не можетъ стояти, але заразъ ся моглъ бы и валяти Клим. Вірші, 186.

ВАНАЦІЯ, *рж.*

XVIII. Та щеж то выдумавъ якую затѣю, щоб мы давали дѣтей у ванацѣю Діал. Прозба, 404.

ВАНГОЛЪ, *рм.* (пол. węgiel). *Вугіль.*

XVI. С пущи попел, вангол, смолу...брал (ты) Arch. Sang. VI, 118 (1551).

ВАНДРОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вандровати».*

XVII. Магдалена... Іса... и учеников єго кормити... на оним вандрованю... чим бы могла Єв. Реш. 218-б.

ВАНДРОВАТИ, *дс.* (нім. wandern). *Мандрувати, подорожувати пішки; тинятися по світі, подорожувоти.*

XVII. Вандрую—шествую, странствую Синон. сл. р. 9.

XVIII. И юж вижу, же межи вами тяжко ся заратовати, хиба мушу в иншѣ краи вандровати Укр.-Р. Арх. IX, 55.

ВАНДРОВКА, *рж. Мандрівка, подоріж, волочіння, тиняння, туляння по світу.*

XVIII. Чернецъ в' мнстыру нехотящы, жити, єдно то будет бѣсу по вандровках служити Клим. Вірші, 31.

ВАНДРОВНЫЙ, *прикм. Мандрівний, що мандрує, кочує.*

XVII. Всякій музика... любъ осѣдлый, любъ вандровній... доходу... не билъ спречнымъ давати Оп. ст. Млр. III, 96 (1686).

XVIII. Невѣста... увидѣвши члка вандровного... Єв. Реш. 336-б (1710).—Чернецъ іный вандровный шалѣетъ і людей до згорщеня привожает Клим. Вірші, 30.—От юж и я вандровний пахолокъ, пришов єм до вас на той столокъ Укр.-Р. Арх. IX, 69.

ВАНЕНКА, *рж. Здрібн. від «ванна».*

XVII. Один фартух обедъве дивки змачивши у ваненъце на кганъку Арх. ЮЗР. VIII, III, 504 (1604).

ВАННА, *рж. Начиння до купання; купіль, купання.*

XVI. Ярмарочного часу крещена была, у ваннѣ погруженна Кул. Мат. I, 74 (1599).

XVII. Банѧ, крщеніє, ванна, лазнѧ Бер. Лекс. 1.—Давныи оныи люде вышедши з ван-

пы олѣйками намазоватисѧ за знакъ радости мѣли Єв. Вил. 34.—Готовано єму (Константинови) лазню або ванну Крон. Боб. 274.— Будеш здоров єсли... ванну и лазню собѣ з неи (крови) учинишъ Жив. Св. 246.—Хто зличит кропли слез єи (Магдалини), з которых ванну на омытя Гсдних ногъ учинила Жит. Св. 553.

ВАНСОВАТЫЙ, *прикм.*

XVIII. Госцу строковатый, дощковатый, вансоватый, гостець пушный, завротистый, трудоватый, запрѣщаю тебѣ Богомъ жывым Угр. Заг. 55.

ВАНТУХЪ, *рм.* (нім. Wagentuch). *Лантух, велика торба з грубого конопляного полотна на хміль, вовну то що.*

XVI. От вантуха хмелю по дванадцат грошей (берут) Пам. КК. IV, II, 227 (1545).

XVII. Набралъ вантуховъ великихъ (Іосифъ) и казалъ ихъ напхати половою Крон. Боб. 206.

ВАНЧОСЪ, *рм.* (нім. Wagenschoss). *Дерево з трох боків оброблене, а з четвертого покрите корою; дошка на клепку, клепка.*

XV. Отъ ванчюса мыта маєтъ дати три копы грошей Ак. ЮЗР. I, 26 (1500).

XVI. Пожитки съ куповъ въ лѣсѣ, то єсть смолы, ванчосъ, клепки Ак. ЗР. II, 197 (1529).—Не маю я в пущах... попелов палити... и ванчосу робити Ж. Курб. I, 112 (1578).

ВАПЕННИКЪ, *рм. Той що вапно палить.*

XVIII. О вапенниках, що вапна палятъ с крейды, а часомъ и із камѣн'ѧ Клим. Вірші, 186.—Росказавъ вапеннѣкови, абы того покоіового... вкинувъ в вапно горящеє Собр. Прип. 31.

ВАПЕННИЦА, *рж. Заклад з печами випалювати вапно.*

XVIII. Прибѣгши до вапеннѣци покоіовый ледво вымовивъ тые слова, заразъ его вкинули в вапно горящеє Собр. Прип. 31.

ВАПЕННЫЙ, *прикм. Вапняний.*

XVII. Оного вапна майстер вапенний... не поставилъ Кн. Нос. 6.—Крейцаровъ вапеных 4 Арх. Вид. м.; економ. справи, сент. (1756).

ВАПНЕНЫЙ, *прикм. Див.* **Вапенный.**

XVII. Георгій... в яму вапненую вшолъ Жит. Св. 196-б.

ВАПНО, *рн. Хем.* Calcium.

XVI. Мѣлъ—вапно и тыжъ крейда Зиз. Лекс. 102.—Отъ стреляньа ручничного малеванье зъ вапномъ отбито Арх. ЮЗР. I, I, 295 (1591).

XVII. Для вапна одбираня посылалем выростка Арх. ЮЗР. I, XI, 397 (1633).—Никто одной стѣны збудовати не можетъ, которую зъ каменья и вапна будуєтъ, гды будетъ перешкожованъ Копист. Пал. 368.—Стый Георгій тры дни в вапнѣ огнистомъ загребеный будучи не згорѣлъ и не оумеръ Гал. Кл. Раз. 350.— Теды Цесаръ... казалъ стого Георгіѧ оу вапно незагашеноє закопати Жит. Св. 289-б (1678).— (Стый Георгій) гды бымъ не былъ вождемъ хрстіанъ, не ишолъ былъ такъ охоче на горѧчоє вапно, якъ на мѧккую постѣль Рад. Ог. 52.—На предреченную црковъ соборную умовился вапно робити на рокъ прийдучий 1694 Ак. Старод. кн. 91.

XVIII. Много байдаковъ зъ вапном отъ Кієва до Казикермена самою первою весняною водою спущено Літ. Вел. III, 500.—Мурують (мури) зъ блатомь земленимъ, а не з вапномъ, токмо послѣди побѣляють вапномь Гр. Барск. I, 262.—Вапно палити Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).

ВАПНЯНЫЙ, *прикм. від «вапно».*

XVI. Печъ передъ замкомъ вапняна Арх. ЮЗР. VII, II, 28 (1552).

XVIII. Доми вси отъ камени сѣченого крѣпко и лѣпо зданни и покрови каменни или вапняни имущіи Гр. Барск. II, 57.

ВАПОРЪ, *рм.* (лат. vapor). *Визів, видих, пара, піт.*

XVII. Абовѣмъ вода морскаѧ въсходит (од близькости вогню) на высоту соуптелными вапорами, воскоуренѧмъ альбо мглами Транкв. Зерц. 10.—Облак з теплоты нбснои и з' вапоров алоб паръ земных родитсѧ Рад. Ог. 754.

XVIII. Ис тои рѣки у ночи выходятъ вапоры ал'бо мраки студеные Ал. Тиш. 51.

ВАПЪ, *рм. Фарба.*

XVIII. Написа икону, всякими вапами дорогіми и златомъ и сребромъ украси Пелгр. Ип. Виш. 107.—Вземъ кисть и вапи, заглади руку тую третюю ib.

ВАРА, *рж. Див.* **Варя.**

XV. А грошовоѣ дани десять рубли без чотырехъ грошей, а вары на нихъ грошей двадцать Ак. ЗР. I, 103 (1483).

XVI. Такъ же воєводѣ нашому отъ варъ имати гостиньцы, по полукопѣ грошей со всякоѣ вары Ак. ЗР. III, 18 (1547).

ВАРА, *недосл. Геть, пріч, стережись.*

XVI. Але кгды ся тежъ левъ очутитъ, вара, пане кролику Антир. 841.

XVII. Вара, непріятель, ты Ироде, вара Дм. Рост. 81.

XVIII. Не приступуй, вара тобѣ, небезпечно о той добѣ Укр.-Р. Арх. IX, 191.

ВАРАНИТЬЯ, *рж.* (пор. гр. βραγίων-рама).

XV. И възлозъше на варанитью (XII. на рамо) (з печери) вынесоша предъ пещеру (мощи) Ип. 202 (1091).

ВАРВАРИНЪ, *рм.* (гр. βάρβαρος).

XVII. Ты варварине превротный… смѣешься з моеи поруки Жив. Св. 198-б.—Тыи варвары великою пыхою даючи на себе през то бичъ Крон. Боб. 165-б.—На морѣ Понтійскомъ тры хрстіане кораблем плынули з варварами невѣрными Гал. Кл. Раз. 377.

XVIII. Получивши… варваринъ вѣдомость о смерти (Ходкевича)… возиграся радощами Літ. Вел. I, прил. 19.

ВАРГА, *рж.* (пол. warga). *Губа.*

XVII. ѧзык въ ѧмѣ зубами и варгами замкненый Домецк. 112.

XVIII. Слиною власною человѣкъ нехай воламъ варги чи писки пошмаруе Укр. Госп. Пор. 67.

ВАРГЕЛТЪ, *рм.* (пол. wargielt, нім. Wehrgeld). *Грошева кара за випадкове скалічення, зранення або забиття людини або товарини, відшкодування, гривна.*

XVII. Приказуемъ, абы самие принципали были туй же смерти подлегли котрое сусѣдови своему узычили, а зъ их маетку головщина вдовѣ позосталой… мает быти плачона… А помочники ихъ мают… і на урад наш тот же варгелътъ заплатити Ак. Полт. Гор. Ур. I, 49 (1665).

ВАРЕ, *присл. Аби.*

XVIII. Симбрелю варе чію не держи у себе Поуч. Няг. 19.

ВАРЕНУХА, *рж. Горілка варена з медом і сушнею.*

ВАРЕНУШКА, *рж. Здрібн. від «варенуха».*

XVIII. Варенушку между тѣмъ добру на потуху, хоть пукаломъ, чтобъ було здорово у бруху Пер. Мат. III, I, 415.

ВАРЕНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «варити».*

XVI. Въ сеняхъ коминъ для варенья есть Арх. ЮЗР. I, I, 81 (1577).

XVII. Не было дровъ до вареня Жив. Св. 166-б.—До вареня исти жадного не возилъ начиня Крон. Соѳ. 14.

XVIII. До варэння пивовъ купилося проса за золотихъ 15 Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 76 (1721).—Броваровъ два з которихъ от вареня пива господарѣ за свои пивоварение казани принимаютъ по осмъ шаговъ Мат. Полт. Полк. II, 50 (1722).

2. *Варена страва, вариво.*

XVII. (Постницы) нѣкоторыи ено кропель килка оливы в варение впущали О обр. 171.—Давано ему (Іеремии) хлѣбъ одинъ малъ на днь кромѣ варения Крон. Боб. 135-б.—Жадного смо вареніе не или Жит. Св. 309-б.

XVIII. Въ трапезѣ рано точію дается едино вареніе, вь вечерь же сухояденіе Гр. Барск. I, 226.

ВАРЕХА, ВАРЕХВА, *рж. Велика кухенна ложка.*

XVI. У кухни… секачи, келни, варехви железные… побрано Арх. ЮЗР. I, VI, 161 (1597).

XVII. За вареху желѣзную до церкви для ношеня огню зл. 1. Арх. ЮЗР. I, XI, 396 (1633).

ВАРЕШКА, *рж. Здрібн. від «варехи».*

XVI. (Пограбили) варешокъ желѣзныхъ двѣ Арх. ЮЗР. I, VI, 136—137 (1597).

ВАРИВО, *рн.* 1. *Варена страва.*

XVII. Вареніе: вариво, потрава Бер. Лекс. 12.

2. *Рослина, що варять на потраву людям (морква, буряки, капуста), ярина.*

XVII. Ліохъ и… хлѣбню… для содержанія варива огородного и хлѣба сооружилъ гетманъ Мазепа Оп. ст. Млр. III, 398 (1689).

XVIII. Варива капусты сѣченои кухвы 2 Арх. Вид. м.; економ. справи (1755).—Ліохъ входній для спряту варива Арх. отр. 5 (1766).—Погребъ для варива съ повѣтью Арх. Мот. 211 (1770).—Вариво былобъ доволное въ зиму…. какъ буряковъ, такъ квашеной капусти Арх. Сул. 118 (1776).—О присилцѣ… варива, которое вкисло… по дежцѣ Дн. Хан. 17.—Для варива погребъ Дѣло Цеху Гонч. 1 (1795).

ВАРИВЦЕ, *рн. Здрібн. від «вариво».*

XVII. А коли варива просили, тые слова мовили: сподариня,… дай ложечку дитятку варивца сырого Кул. Мат. I, 79 (1602).

ВАРИСТЫЙ, *прикм. Можливий до варення.* **Вариста пѣчъ,** *піч, що в ній варять, готують.*

XVIII. До варистой печи желѣза 16 к. Дн. Хан. 29.

ВАРИТИ, *дс. Попереджати.*

XV. Аще его (Изяслава) не варивѣ имать насъ прогнати Ип. 172 (1073).

ВАРИТИ, *дс. Піддавати кипінню, готувати.*

XV. Володимѣръ… творѧше празникъ варѧ 300 переваръ меду Ип. 109 (996).—У томъ дому корчьму не держяти; ни пива варити ни меду Ак. ЗР. I, 32 (1407).

XVII. (Ормѧне) мѧса в олтарѣх варили и потом всѣм роздавали Кн. о Вѣрѣ, 282.—Нѣмашъ того звычаю на свѣтѣ, жебы кто ягнѧ въ млецѣ матере его варилъ Гал. Кл. Раз. 394.

XVIII. Корсунъ… приказалъ женѣ своей варить вечератъ Прот. Полт. С. IV, 203 (1757).—Шкода того и говорити, чого не варити Клим. Прип. 256.

Горѣлка вареная, *варенуха.*

XVIII. Горѣлку вареную пугаром пючи Літ. Вел. IV, 37.

ВАРИТИСЯ, *дс. Готуватись.*

XVII. В пеклѣ якъ в горшку великом огнистом будут люде на вѣки грѣшныи варитися и кипѣти Гал. Кл. Раз. 478.

XVIII. Броваръ одинъ, а в немъ варится пиво и медъ варится Мат. Полт. Полк. II, 53 (1722).

ВАРИШЪ, *рм. Робітник, що варить сільну ропу.*

XVIII. Оу свою діецезію пріяв владыка... спѣшъ и дванадцят варишѣвъ Літ. Гукл. 78.

ВАРКОЧЪ, *рм.* (пол. warkocz). *Довгий сплiт волосся, коса.*

XVII. Панны и невѣсти варкочи свои рвали и на тативы крутили Крон. Боб. 180.

ВАРМЕДЬ, *рж.* (уг. vármegye — жупа, комітат). *Округа.*

XVIII. Стала ся радост... во всей варъмеди Ієрусалимской Пам. укр. м. II,108 (Рк. Тесл.). —Посылает до Выфлеому и до всеи его вармеди ib. 139.—Александер... почавъ ся выбирати изъ своими паняты велможъными во алемпиядскую вармед, Ал. Тиш. 30.

ВАРОВАНЬЕ, *рн. Забезпечення.*

XVII. Покою зобополного вированье Копист. Пал. 1143.—Дай нам от грѣхо́въ погамован'є, дай напо́томъ щироє от ныхъ варован'є Збірн. 1693. к. 156-б.

ВАРОВАТИ, *дс.*(пол. warować, з нім. wahren). 1. *Уміцняти, забезпечувати.*

XVII. Той роздѣлъ царства (Константинъ) тестаментомъ вѣчнымъ варовалъ Копист. Пал. 325.—З опатрности людей мудрыхъ вынайдено, ижъ каждую речь звыкли, писмомъ варуючи, паметь потомнымъ людямъ приводити Арх. ЮЗР. IV, I, 143 (1683).—Симъ писаніємъ варуємъ Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 71 (1689). —Под виною ста талярей варуємъ Мат. Ист. ЮР. 15 (1690).—Що все мы варуємъ и на вѣчниє часи сей нашъ запис доброволний на тот вишреченний кгрунтъ подаємъ Кн. Мѣск. Полт. 48 (1694).

2. *Боронити, ховати, стерегти, пильнувати.*

XVI. Предъ всѣмъ свои собѣ пожитки звыкли варовати Хр. Фил. Апокр. 1740.—Такъ и мы то собѣ варовали єсмо и варовати будемъ у папежа Унія гр. 129.

XVII. Того варуй и пильно постерегай, абысь болшь ани меншей надъ двѣ унціи тѣла его не шкодилъ Рад. 85 (Марк.).—Варуй того Боже, я собѣ мѣю мои власниє кгрунта Рѣш. Полт. Полк. С. 70 (1683).—Васил... задаетъ мнѣ злодѣйство, от чого рач мя Бже вароват Прот. Полт. С. I, 78 (1683).—Велено мнѣ Гусака єднати, що варуй Бже и не одмовляю ib. II, 100-б. (1683).—Варуй того Бже не тылко мовити але и помыслити вѣрному члку Тр. П. М. 915.

XVIII. Жадного над ними змилованя не майте, бо своихъ головъ варуйте Пам. укр. м. II, 139 (Рк. Тесл.).

3. *Забезпечувати, ґарантувати; застерігати.*

XVI. Ознаймуємъ, ижъ рады и рыцерство... то собѣ на соймѣ коронацыи нашой за позволеньемъ всихъ становъ варовали, а мы то имъ за вѣчноє право мѣти хочемъ Ак. ЗР. IV, 4 (1588).—Владыка... просилъ насъ... абыхмо... листомъ нашимъ варовали, такъ якобы по смерти єго, добра церковныє ни одъ кого не были... розбираны Арх. ЮЗР. I, I, 58 (1588).— Достаточне то єстъ варовано, не яко нихто з особъ свецких о речи свецкиє до права духовного никого позывати, так особа духовная в речи, тыкаючоєся самоє особы духовного, перед суд свецкий потегана быти не может ib. I, VI, 101 (1594).

XVII. Варуємъ и установляемъ симъ листомъ нашимъ Ак. ЮЗР. II, 13 (1601).—Напрод варую и Богом уклинаю, абы не заведены были ремесники в своих працах Літ. Густ. м. 45.—(Отцы стыи склад вѣры) вироками своими съборовыми варовали Кн. о Вѣрѣ, 107.— И котрая (земля) предъ тымъ завше ворогована, тая южъ єстъ покоємъ вѣчнымъ варована Бер. Вірші, 81.—Абы не было з ними якоє непотребноє звадки, сим варуємъ их доброволним постановленемъ и згодою приятелскою под виною десяти талярий Акт. Estarod. кн. 49.— Що видячи Дорошенко собою звонтпивши почалъ трактовати, варуючи своєго здоровя Літ. Сам. 129.

XVIII. Короли ровную на волности якъ Полского такъ и Руского народов викониваючи присягу, привилеями своими оной зо всѣми ихъ добрами варовали Літ. Вел. III, 78.

ВАРОВАТИСЯ, *дс. Стерегтись, вистерігатись, уникати, боятись.*

XIV. Абы кажный варовалъ ся своєму сусѣду шкоды чинить Ак. ЗР. I, 11 (1347).

XVI. П. Русинъ варуєтся того, абы што отъ мене на томъ мамраме, якая сума або долгъ пенежный написано не было Кн. Земск. Луцк. 1570. № 2094, к. 103.—Варуйтеся жъ того, абы-сьте для небреженья своєго въ той тяготѣ церковной смертью живота не поконали Ак. ЗР. IV, 33 (1590).

XVII. Оучѣмо жъ сѧ чужими приклады карати: лакомства и злыхъ дѣлъ пилнє сѧ варовати Тит. 41 (Сяков. 1622).—Благочестіє

восточное милуйте, а апостаских ересій варуйтесь Пам. КК. I, 57 (1624).—(Семирамисъ) сама бо варовалася, абы для молодости сына ея краины и панства ея не отступовали Рук. Хрон. 12.—Єсли бы хто през долгій вѣкъ жилъ в побожности и в болѧзни бжеи варуючисѧ смертныхъ грѣховъ Домецк. 14.—Ханенко по смерти короля Мѣхаила з Вишневецкихъ, варуючися пановъ, уступилъ на Заднѣпря Літ. Сам. 121.—Далѣй не йшли за великою зимою, и варовалися, же войска стояли около Днѣпра ib. 147.

XVIII. (Воеводи) того (вигнання) не варовалися надежни будучи на крѣпость замковъ Літ. Вел. II, 160.

ВАРОВИТЕ, *присл. Відповідно варункам, вимаганням, приписам; ретельно.*

XVI. Ми в повинности нашей почуваючися варовите, обом сторонам волное право зоставуем Арх. ЮЗР. I, X, 111 (1595).

ВАРОВНЫЙ, *прикм.* (пол. warowny). 1. *Уміцнений, уфортифікований.*

XVII. На местце варовъное и безъпечъное оддати схова́ти Арх. ЮЗР. I, X, 519 (1610).—Облюбеница вежи барзо варовной приравнаетсѧ Розн. Каз. 26.

XVIII. Литовскіи княжата... всѣ достатки подданихъ своихъ на миль шестьдесятъ и далѣй до варовнихъ замковъ болшъ казали звозити Літ Вел. IV, 192.

2. *Забезпечений, ґарантований.*

XVI. Рѣчъ Посполитую (король) по собѣ въ добромъ порадку и въ варовномъ безпеченствѣ зоставилъ Ак. ЮЗР. II, 169 (1571).

XVIII. Чим бы той покой зоставилъ варовнѣйший до пункту и лѣтери найменшой Вел. Сказ. 251.

ВАРОВНѢ, *присл.* (пол. warownie). *Застережливо.*

XVI. Обавляется его королевская милость, жебы за тымъ якая наглая и школдливая небезпечность зъ Угоръ на коруну не пришла... Просто на томъ же пришломъ сейме пристойная рѣчъ будетъ, абы се то варовнѣ осмотрѣло Ак. ЮЗР. II, 172 (1571).

ВАРОВЫЙ, *прикм. від «варъ».*

XVI. Мыто рыбное, повѣчщыны, грошъ варовый, мыто соляное Ак. ЮЗР. I, 57 (1518).

ВАРОШЪ, *рм.* (уг. város). *Місто.*

XVIII. Нинѣ же толъ опустѣ и раззорися, яко едва познавается градъ иногда быти, но аки нѣкая весъ или варошъ Гр. Барск. II, 160.

ВАРСТАТЪ, *рж.* (пол. warsztat з нім. Werkstatt). 1. *Рід столу, що при нім працює ремесник.*

XVII. За 10 шрубъ до варстату Арх. ЮЗР. I, XI, 665 (1628)—Засѣдаетъ якій ремесникъ на варстатѣ на роботу... чи не проситъ Га Бга абы ему в роботѣ далъ поспѣхъ Рад. Він. 1581.—Ремесники в оной црквы потом варстати мѣли Жит. Св. 516.

XVIII. I копыла з правылямъ и всѧ варстатъ іхъ (шевців) славна: знаю о том добре, и люде мовятъ здавна. А якъ сядет робити на своей варстати: Почнет свое всякое начине роскладати. Клим. Вірші, 103.

—**друкарскый,** *друкарня.*

XVI. Учителеве костела римъского... писмомъ з варстатовъ друкарскихъ... удаются до васъ народове рускіе Кл. ц. н. 236.

2. *Фах, спеціяльність.*

XVI. Хотячи за тымъ календаровымъ шнуркомъ, через отца папѣжа укрученомъ, за часомъ што иншого съ тогожъ варстату намъ горшей несмачного на насъ выволочи Хр. Фил. Апокр. 1192.—Єстъ потребная речъ, жебы люде зъ варъстату и съ цеху в. м. бывали Антир. 651.

XVII. Але заразъ отъ господарствъ суетнихъ и земледѣлствъ, або зъ варстату ремесла жолнерского Копист. Пал. 1057.

3. *Рід, ґатунок.*

XVII. Снійди живый в' пекло, пребѣжи мысленными очима варстати мукъ (пекельних)... бѣгай грѣховъ Рад. Ог. 1110.

4. *Робітня, майстерня.*

XVII. Всѣхъ ремесниковъ варстаты отвореные были Рад. Ог. 217.—Въ витью его короны положу слезъ оного жродло; речъ в' правдѣ рѣдкую, и котораа в многихъ не латво сѧ знайдуєт, которыхъ ннѣ збываетъ таемный варстат, печера найкоротшаѧ в концу при корени едном горы положонаѧ Тр. постн. 556 (теж Жит. Св. 1678. 156-б).

Див. **Верстатъ.**

ВАРТА, *рж.* (пол. warta). *Військова сторожа.*

XVII. Въ томъ часѣ, гдымъ былъ волний зъ оковъ и варты, вже надаьо толко двох нагляндиковъ, власне потребовали, абымъ утекъ из турмы Діар. Фил. 142.—(Мечиславу и Ярополку) Всеволод придавши варту волним ходити позволил Жит. Св. 234-а.—Маютъ варту у дверей и в брамахъ, жебы нѣкого не пускано Гал. Кл. Раз. I, 62.—Александер... варту великую пристановилъ Крон. Боб. 166-б.—Не позволено при оружю зоставати, опрочъ тихъ, которіе на вартѣ зоставали Літ. Сам. 157.—Іоана Выговского, воеводу Кіевского, за варту взявши, той же Маховскій и Тетера казали у Волховцу розстрѣляти Крон. Полск. 422—3.

XVIII. Когда (старушки) увойшли въ мѣсто наше, варта ихъ не чула нѣ видала Літ. Вел. II, 16.—Бруховецкий...у вечоръ оковати єго (Гамалѣю) велѣвши и за варту отдавши держалъ болше року в Гадячомъ подъ крѣпкою сторожею ib. 96—7.—Жолдаки... въ дворѣ гетманском варту отбували Оп. ст. Млр. II, 221 (1722).—Антонія...ксендзъ Загоровскій на пути гвалтом взялъ под варту Арх. ЮЗР. I, II, 140 (1766).

ВАРТАГАРНЯ, *ржс. Обахта.*

XVIII. Люди... отбували повинност: сторожу зимнею... времени подлѣ вартагарни, где со всего полку прилуцкого не малоє число вязнювъ содержится Оп. ст. Млр. 90 (1730).

ВАРТИШЪ, *рм.* (уг. vártás). *Вартовик.*

XVIII. На єдиной вартѣ весма оубити вартишѣ на Бескѣду Літ. Гукл. 76.

ВАРТОВАНЬЕ, *рн. Стояння на варті, сторожування.*

XVI. За тымъ вартованьемъ ихъ у мытѣхъ нашихъ шкода великая нам ся стала Ак. ЮЗР. I, 108 (1540).

ВАРТОВАТИ, *дс. Стояти на варті, сторожувати; пильнувати.*

XVI. Вартуючи, однакъ книги о синодахъ... трафунку напалемъ на тотъ листъ Хр. Фил. Апокр. 1424.

XVII. Кгды намъ (пастухамъ) пришло вартовати, и около стадъ чоулымися найдовати, в ночи праве кгдысмы звыкле пильновали и спокойности овецъ перестерегали, агглъ знагла... тоут стал над нами Вер. Вірші, 71.—Животныи книги пресвятого Богородичного житія вартують Дм. Рост. 71.

XVIII. На здоровъє жона твоѧ твоє ва(р)туєть Клим. Вірші, 83.

ВАРТЪ, -А, -О, *прикм. Що має вартість.*

XVIII. И самоє мученичество въ злости нѣчого не варто Сѣмя Сл. Б. 123.—(Хс) показавъ, же послуга Маѳы менше була варта, нежели сестры єѧ Маріи дѣло Науки парох. 241.

ВАРТЪ, *рм.* (пол. wart з нім. Wert). *Вартість, ціна.*

XVIII. Я... коня п. судіи... своєго далъ, которому былъ вартъ коневи талярей двадцять Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 305 (1717).—Я далъ єму (стаднику)... коня, которому вартъ тридцать рублей Ск. о р. Мил. 10 (1739)—Корова сивая росту болшого, вартъ была пяти рублей Арх. Вид. м.; спр. Юрченків і Сахненка (1760).

ВАРУНКОВЫЙ, *прикм. Що відповідає варункам, вимогам, приписам; добрий.*

XVI. Продалъ Єго милость мнѣ попел праве добрый варунковый Arch. Sang. VII, 10 (1555).

ВАРУНОКЪ, *рм.* (пол. warunek з нім. Wahrung). 1. *Забезпечення, охорона, оборона, ґарантія.*

XVI. Варунки правныи Хр. Фил. Апокр. 1084.—Вместо варунку... тыє только слова... въспоминаєть Антир. 711.—Абы... въ певномъ порядку и варунку по смерти єго вси добра церковныє зостали Арх. ЮЗР. I, I, 59 (1576).

XVII. Особливого варунку и убезпеченя о вѣрѣ и достоинствахъ духовныхъ своихъ на той часъ домовлялися Копист. Пал 1043.—Для лѣпшей себѣ певности и варунку... постановленя про память было записано Арх. Мот. 4 (1688).—Показалъ Константинъ склонпость великую до христіановъ... не тилко лагодною розмовою, але и варунками великими Рук. Хрон. 271.

2. *Кондиція, застереження.*

XVI. Оная держава Шерешовская... на выдержанье тоє сумы под певными варунки єсть дана Арх. ЮЗР. VIII, VI, 400 (1574).—Владыка... просилъ насъ... абыхмо... въ томъ варунокъ и постановенє певноє около захованья добръ церковныхъ... учинили ib. I, I, 58 (1588).

XVII. Охотне позволилисмо єго милости... только жъ зъ таковымъ варункомъ Пам. КК. II, 420 (1632).—Даю той лист под вшелякими варунками и с подписом руки моєє Арх. Люб. 229 (1658).—До викуплення подали зъ такимъ варункомъ и цилымъ упевненнемъ Прот. Спр. Пот. 15.

XVIII. Поневажъ в' универсалахъ нашихъ (если суть имъ видани) такий варунокъ положенъ Мат. Ист. ЮР. 39 (1714).

3. *Засада, підстава.*

XVII. За якую примовку и до сего часу легце важучи варунки права посполитого зъ тоєє макули доткливоє чести и слави доброй шкодливоє противный помовпа не очистилъ Арх. Мот. 2 (1688).

4. *Недорослі риби, нарибок, що виловлюючи рибу в диких ставах, державець зобов'язувався залишити.*

XVII. Ставъ полонъский зловил, навет самыє варунъки повыловялъ Арх. ЮЗР. III, IV, 73 (1649).

ВАРХОЛА, *ржс.* **ВАРХОЛЪ**, *рм.* (пол. warchoł). *Колотня, звада, спір, суперечка.*

XVII. Абы по смерти моєй межи детками и покревъными моими якого вархолу не было Пам. КК. I, 82 (1641).—Онъ же слуга отъ громады Мишковскоє принесъ реляцию, же в' томъ дому Радковомъ не бывало жадныхъ вар-

холъ Прот. спр. пот. 157.—Іс... жалуючи Апслъ... ижбы ся не полякали такого вархолу великого Єв. Реш. 191.

ВАРХОЛНИКЪ, *рм. Схильний до вархолу, колотливий, сварливець.*

XVII. Замкни пред ним дверѣ, вархолника, посварцу, шкодцу (не пускай) Арх. ЮЗР. I, XI, 315 (1607).

ВАРЦАБА, *рж.* 1. *Фігура до грання в варцаби.*

2. *мн.* (пол. warcaby, з ч. wrhcáb з нім. Wurfzabel). *Гра, що полягає на посуванні пішаків по варцабниці, дамки.*

XVI. Тавліа и заріа—таблицѣ и варцабы Зиз. Лекс. 108.

ВАРЦАБНИЦА, *рж. Квадратова таблиця на 64 квадратики, дамниця.*

XVII. То сакгме, слово кгрецкоє... хиба жебы презъ тропъ метафору значити мѣло варцабницу, або што тому подобного Гол. П. М. II, 212 (Поуч. Ж. 1642).

ВАРЦАБНЫЙ, *прикм. від «варцаба».*

XVI. Заріа, костки варцабныи Зиз. Лекс. 99.

XVII. Заріа костки варцабныи Бер. Лекс. 205.

ВАРЧАТИ, *дс.* (пол. warczać). *Гарчати, виражати злість.*

XVI. А яко уста тыє, которыє на светый соборъ варчали,... тыє ведають, которыє се научили правды мовить Берест. соб. 988.

ВАРЪ, *рм.* 1. *Кількість звареного за оден раз (пива, меду, соли і т. ин.).*

XVI. Отъ вару пива по семи грошей Пам. КК. II, 558 (1569).

XVIII. По приказу єго сотника... єго меду я розситилъ одинъ варъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 235 (1754).—Такъ ся на васъ готовятъ три ѳ варовъ пива, три ѳ печива хлѣба Угр. Заг. 56.—Заварили пива варъ Дн. Марк. I, 227.

2. *Спека, шквара, упал.*

XVII. Приступѣте къ мнѣ любимыи дроузи мои понесшии тѧготоу и варъ дневный Транкв. Зерц. 78.

XVIII. Ми бо не могохомь стерпѣти вара солнечнаго Гр. Барск. I, 37.

3. *Певна варена суміш білити стіни.*

XVIII. (Церква) внутрь побѣленна варомь чисто Гр. Барск. I, 310.

ВАРЫСКЫЙ, *прикм. від «варышъ», міський.*

XVIII. Пришол до воротъ варыских Пам. укр. м. I, 298 (Рк. Тесл.).

ВАРЫШЕЦЬ, *рм. Горожанин.*

XVIII. Вам княжатом великим славъным єрусалимскимъ и всѣмъ варышцемъ пишу Ал. Тиш. 57.

ВАРЫШЪ, *рм.* (уг. város). *Місто.*

XVIII. Того року Белґраде от Турка отнятъ и инчи многіи варышѣ Літ. Гукл. 78.—Видѣ городъ бар'зо пристойный великій варышъ на чотыри милѣ Ал. Тиш. 61.—Великый Новоходоносоръ царь возносивъ ся и мовивъ: «Ци не я учинивъ сесь варышъ Вавилонъ муцю рукъ своихъ Поуч. Няг. 4—5.—Хананеовъ побили, варышѣ их попалили Пам. укр. м. I, 258 (Рк. Тесл.)—Выйшол Лотъ на гору за варыш ib. II, 107.

ВАРЬ, *рж.* 1. *Варення.*

XVI. Воеводѣ нашому отъ варь имати гостинца, по полукопѣ грошей отъ всякоѣ вари Ак. ЗР. II, 89 (1511).

XVII. Отъ вари пива съ козака по 4 денги Оп. ст. Млр. II, 56 (1698).

2. *Вариво.*

XVII. Тотъ рокъ вари мало было; только грибы, ледники, опенки єли Кул. Мат. I, 83 (1604).

3. *Місиво замазувати прищеплені дерева.*

XVIII. Все земля мягка и добра, индѣ черна, индѣ червлена, индѣ же бѣла, яки варь Гр. Барск. I, 340.

ВАСАЖОКЪ, *рм.* (пол. wasążek). *Здрібн. від «васагъ»—віз, брика вистелена півкошками.*

XVIII. Натасовался другий галушокъ як соли мажку, шлюбую, не завѣз би и верхоблюд у васажку Укр.-Р. Арх. IX, 53.

ВАСИЛИСКОВЪ, *прикм. від «василискъ».*

XVII. Въ речахъ топкихъ прелщають василискова яду заразою Кревзы невинныи душѣ Копист. Пал. 1173.

ВАСИЛИСКЪ, *рм. Див.* **Базилишокъ.**

XVII. Василиску голову сокрушить Ак. ЮЗР. II, 214 (И. Виш.).—Василискъ єдинымъ пойзренємъ члвка забіѧєть Рад. Ог. 143.—Македоняне... ꙁды мѣсце оноє где василискъ лежалъ проходили, падали Крон. Боб. 175.—Пахомий... был такъ моцнои вѣри, иж по василисках и змиях топтал Жив. Св. 224.

ВАСИЛЬОКЪ, *рм. Росл.* Ocimum basilicum.

XVIII. Василки, стерши пити Млр. дом. лѣч. 25.

ВАСНЬ, *рж.* (пол. waśń). *Неприязнь, ненависть; спір, звада, колотня, свар.*

XVI. Васни, яко речи шкодливой... стереженье Хр. Фил. Апокр. 1008.—Незгода и васнь межы ними такая, ижъ... съ церкви светоє Соѳея выгнаны были Берест. соб. 310.

XVII. Хс допускаєть (бѣсовъ)... оказуючи, якую васнь и непріазнь мают бѣсове до людій Єв. Вил. II, 28-б.

ВАТАГА *рж.* (тат. vataha). 1. *Збройна громада, загін, відділ, роета; гурт, згромадження.*

XV. Половци... возвратишасѧ к ватагамъ своимъ Ип. 669 (1190).

XVI. Староста теперешный уходы... вси дає̂ть Кияномъ, Чернобыльцомъ, Мозыръцомъ... и инымъ чужогородъцомъ, а береть отъ нихъ, напервей пускаючи ихъ въ уходы, поклону з ватаги—овса осмакъ, то єсть пять солянокъ... або якося умовыть Арх. ЮЗР. VII, I, 85, (1552).

XVII. Ознаймуємъ... чатовникомъ, ватагом до войска идучимъ и зъ войска назадъ поворочаючимъ и затяговимъ на услугу нашу хоругвамъ Ак. Зем. 108 (1659).—Я... у ватазѣ тоєй (чумацкой) свѣдчилъ старшому Прот. Полт. С. I, 106 (1690).

XVIII. По якой оманчливой побудцѣ сего лѣта єще зъ весни двѣ ватаги товариства ихъ (запорозців), одна пѣшая зъ ватагомъ..., а другая конная... пойшли въ Полщу Літ. Вел. III, 452.—Нѣякійсь кравець Шкуринского куреня прибираєтъ собѣ ватагу, хотячи въ туюжъ Полскую ити дорогу ib.

2. *Гурт дрібного товару, отара.*

XVII. Єжли бы єще где попали меж ватагами овечими, і тих вувчаровъ ижбы изимали Ак. Полт. Гор. Ур. I, 67 (1665).—Ми овчарови вувци пригонили, жебы пасъ у єдной ватазѣ Прот. Полт. С. I. 17 (1674).

XVIII. Многіє череди скотинніє и ватаги овечіє зъ Татарами... загорнувши Літ. Вел. II, 376.

ВАТАГЪ, *рм. Старший над ватагою.*

XVII. На Запорожю кошовий Иванъ Сѣрко, ватагъ силний, померъ Літ. Сам. 150.—Отъ незбожныхъ своєволцовъ... тромъ татариномъ и двомъ урмениномъ уросла збродня, отъ нѣкоєгось ватага Иванька и Лихопуга Эварн. Источн. I, 12 (1683).

XVIII. Чугай ватагъ Запорожский Літ. Вел. II, 78.—Одна пѣшая (ватага) зъ ватагомъ, прозиваємимъ Морозомъ Каневскимъ ib. III, 452.—Самъ тилко ватагъ въ певномъ числѣ людей ушолъ до Корчина ib. IV, 40.—Островъ, в которомъ застали били гайдамакъ при ватагу Височинѣ Прот. Полт. С. IV, 85 (1756).

ВАТАЖАНИНЪ, ВАТАЖНИКЪ, *рм. Член ватаги.*

XVII. (Борошна) на кошъ по 500 бочокъ посилается... єдно на ваше низовоє товариство, а другоє на поліовыхъ ватажниковъ Эварн. Источн. I, 312 (1691).—Ватажане, то за рыбу, то за иншую добычъ чеховъ (запорозцям) надававши, потомъ знову за борошно не хотять (ихъ) брати ib. 329.

ВАТАЖКА, *рм. Див.* **Ватажокъ.**

XVIII. Іванъ Подоляка, ватажка гайдамацкій Арх. ЮЗР. III, III, 524 (1750).

ВАТАЖНЫЙ, *прикм. від «ватага».*

XVII. Вѣдомости доносим... людям ватажнимъ, которіє простуют до Рогу Ак. Мг. м. 86-б (1684).

ВАТАЖОКЪ, *рм. Див.* **Ватагъ.**

XVII. Нетяги... повтѣкали з тимъ ватажкомъ Максимом Прот. Полт. С. I, 216 (1699).

ВАТАМАНЪ, *рм. Див.* **Атаманъ.**

XV. А пак ли бы ватаман албо рѧдцѧ рѣклъ ЮРГр. № 73 (1437).

XVI. (Грамота) бурмистромъ и паномъ радцамъ и шляхетнымъ паномъ войтомъ и лентвойтомъ тивуномъ и ватаманомъ и всѣмъ Ак. ЗР. III, 137 (1565).

XVII. О чом довѣдавшис ватаман княжа византинскоє взял их (людей) зараз до себе Жит. Св. 275.

ВАФЕЛЪ, *рм.* (нім. Waffel). *Бишкоптова маса на молоці і печена в залізі на вуглях в формі тонких плястерків.*

XVIII. Подмѣшать вмѣстѣ такъ густо, какъ тѣсто на вафелы Разн. Марц. 243.

ВАХЛЯРЪ, *рм.* (пол. wachlarz, нім. Fächer). *Знаряддя дамське, щоб прохолоджуватись, повіваючи ним, вітряник.*

XVII. Ріпіда: вахлѧр, махало, оґанка Бер. Лекс. 306.

ВАЦОКЪ, *рм.* (пол. wacek). *Калитка.*

XVI. У пана Заруцкого маєтъ быти... вацокъ срѣбрный Арх. ЮЗР. I, XI, 85 (1599).

XVII. Чпагъ: кишенѧ... шабелтас, бисага, ташка, капса, тлумокъ, вацокъ. Словацки: торба, мошна Бер. Лекс. 204.

ВАШЕМИЛОСТ(И)НЫЙ, *прикм. від «Вашамилость»*

XVII. Жебы панъ Стефанъ Трощинскій зъ домомъ вашемилостинымъ сприятелился Ак. ЗР. V, 244 (1690).—Абысте... приказали быти до бою готовыми... и при справности вашемилостной чулими ib. 249 (1691).

ВАШЕТЬ, ВАШЕЦЬ, *рж.* (пол. waszeć). *Ваша милость. Див.* **Вашмость.**

XVII. Вашець млстивая Панѣ тымже именем' Анною сѧ называєшъ Гал. Н. н. (пр.), к. Аг.—А я уже яблочки приношу вашети; прийми их, добродѣю, здадутся на веты Др. Ол. Ч. Б. 147.

XVIII. О сеж и ми ик вашець стали прихожати Довг. 91.—Где б то, вашеци проше, мѣсце проискати ib. 112.—Того я вашецѣ жичу и сприяю Укр.-Р. Арх. IX, 61.

ВАШИНЕЦЪ, *рм.* (пол. waszinec). *Ваш, оден з ваших*

XVII. Вашинъ: вашинецъ Бер. Лекс. 12.

ВАШМОСТИ(Н)НЫЙ, *прикм. Що належить до вашмости.*

XVII. Для сустентованія вашмостиного левовъ сорокъ... посылаємъ ваш мил. Ак. ЗР.V. 134 (1674).

XVIII. Абысь вашмость тимъ отправляючимся нинѣ зъ полку вашмостинного козакамъ велѣлъ брать харчевого припасу на три мѣсяцѣ Унів. Дан. Апост. 114.

ВАШМОСТЬ, *рж. Ваша милость.*

XVII. Съ посродку вашмостей рачилисте двохъ братей выслати до єго господарской милости Ак. ЮЗР. I, 275 (1610).—От такой вашмосцов уволняючи працы, Алексѣя покажемъ ото на сем пляцы Др. Ол. Ч. Б. 125.

XVIII. Предлагаємъ, абысь вашмость приказалъ... вибрать зъ козаковъ... по алтину Унів. Дан. Апост. 13 (1727).—Повторе ассекуруємъ Вашъ-Мосцѣ Мосцѣ Пану Літ. Вел. II, 33.—З новиною ся ставлю, вашмосцѣ не забавлю Укр.-Р. Арх. IX, 63.

ВАШТИХУНОКЪ, *рм.* (пор. пол. wastęgiel—шевський столик).

XVIII. Ковалское начиня:... клѣщи, ваштихунок Дѣло Бих. 2 (1722).

ВАШЪ, *прикм. Що до вас належить.*

XIV. Какъ отць нашь какъ оци ваши были заодно ЮРГр. № 26 (1393).

XVII. Знайдуютсѧ єще иншыи свѣтила небесныи в' дому вашомъ Могілеанскомъ Гал. Н. н. (пр.) к. Ад.

ВБАЧИТИ, *дс. Див.* **Убачити.**

XV. Вбачивши вѣрныи службы и шляхотне врожeного кнѧжати К. И. Острозского Arch. Sang. I, 117 (1499).

XVI. Єго милость вбачилъ таковый часъ потребный вамъ и собѣ Ак. ЗР. I, 367 (1505).

XVIII. Аж шаповал носится з луком як з друком, зблизу вбачат Клим. Вірші, 101.—Вбачивши войска великіє московскіє, поутѣкали Дн. Марк. I, 3.

ВБАЧИТИСЯ, *дс. Побачитись.*

XVI. Ино дей ся я сам с княгинею вбачу и о томъ розмовлю Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 174.

ВБГАТИ, *дс. Див.* **Убгати.**

XVIII. Тепер якъ сказують, хочъ въ ухо вбгай, за то, что я всѣмъ єго дурачествамъ далъ мѣсто Пер. Пол. 102 (1758).

ВБИВАТИ, ВБИТИ, *дс.* 1. *Див.* **Убивати, —бити.**

XV. Русьстии кнѧзи объступиша Алтунопу и въбиша и Ип. 254 (1103).

XVII. Чаленко... вбив челядника Прот. Полт. С. II, 147-б (1678).

2. *Угнати биттям, забити.*

XVIII. Выйми клинокъ, которій въбивесь въ пнякъ Укр. Госп. Пор. 76.

Вбити въ память, *впоїти, всилити кому що.*

XVII. Хс Спстель, хотѧчи страхъ мукъ пекелныхъ в'бити в' памѧть нашу такого на тоє оучинилъ подобенство Рад. Ог. 1108.

ВБИЛИТИ, *дс. Див.* **Убѣлити.**

XVIII. Паче снига вбилю Укр.-Р. Арх. X, 299.

ВБИРАТИ, *дс. Див.* **Убирати.**

XVII. Воздоухомъ отдыхаємъ; душником привлачимъ воздухъ; то єст плюцами, яко мѣшками ковалскими; и в себе вбираємъ и засѧ выпускаємъ Транкв. Зерц. 11.—Потомъ єдини (служници) въ шати другіє вбирали,—другіє же вечеру вкусну готовали Нов. Бокк. 294.

ВБИРАТИСЯ, *дс. Див.* **Убиратися.**

XVII. Вбирался в нищенскія одежды, жебы єго не познали Збірн. 1693, к. 27-б.

ВБОГЫЙ, *прикм. Див.* **Убогый.**

XV. Бѣ же Глѣбъ млствъ на вбогия Ип. 190 (1078).

XVI. Єстли Богъ милый душу мою съ тѣломъ роздѣлитъ... они мають... по всимъ церквамъ соборнымъ... сороковусты годовыи и вбогимъ на єлмужну давати Ак. ЮЗР. I, 76 (1529).

XVII. Што єму (Макарию) давано, то все на вбогиє оборочалъ Жит. Св. 161.—И цар всего мира (возлюбив) вбогую простоту Вірші праздн. 108.

XVIII. (Смерте) богатых и вбогих нѣґды не минаєшъ Клим. Вірші, 6.

ВБОЗСТВО, *рн. Див.* **Убозство.**

XVI. Ку великому знищенью и вбозству пришли Ак. ЮЗР. I, 129 (1551).

В-БОРГЪ, *присл. На-бір.*

XVIII. Продавши казани чи вборгъ дали Кн. Мѣск. Полт. 204 (1718).

В-БОРДЗѢ, В-БОРЗДѢ, *присл. Див.* **В-борзѣ.**

XVI. Што єстли ся за волею Божьею стало, трвало быти мусить; єстли жъ пакъ иначей, вбордзѣ отмѣнится Ак. ЗР. IV, 92 (1595).—Ознаймуємъ вам иж кнзь... Курпский... вборздѣ выєждчаєт. Ж. Курб. I, 180 (1579).

В-БОРЗѢ, *присл. Швидко, хутко, не гаючись.*

XV. То слышавъ Стославъ вборзѣ въсѣдъ на кони съ дружиною своєю и приде къ Києву Ип. 55 (968).—Георгиєви же не могуще снѧти вборзѣ гривны съ шѣи и оусѣкънуша главу єго и тако снѧша гривну ту ib. 120 (1015).

XVI. Єстли бы... не могли быхмо вборзѣ прислати Ак. ЗР. II, 39 (1508).—А вборзѣ дасть Богъ, и другая новина щастливая насъ всѣхъ увеселитъ ib. III, 134 (1564).

ВБОСТВО, *рн. Див.* **Вбозство.**

XVI. Человекъ не может податку запълатити за... вбоством Пам. КК. II, 82 (1557).

ВБОСТИ, *дс. Відперти, відкинути.*

XV. И начаша сѧ бити и быст налога велика гражаномъ и вбодоша я въ вра (XII. врата) острожная Ип. 331 (1146).—И тако вбодоша ѣ (дружину) в Лыбѣдь ib. 432 (1151).

Див. **Убости.**

ВБРАТИ, *дс. Див.* **Убрати.**

XVII. В руцѣ оной жены пышно вбраной чаша златаѧ полъна обридливости Транкв. Зерц. 34.

ВБРЕДИТИ, *дс. Вкоїти.*

XVI. Боячися, аби ми и самому чого не въбредилъ, ехалемъ Арх. ЮЗР. I, VI, 58 (1567).

ВБРЕСТИ, *дс. Уступити в брід, вбринути.*

XV. Изѧславу же блюдоущю въбрести въ Днѣпръ и тако начашас бити по Днѣпроу Ип. 423 (1151).

ВБРИКНУТИ, *дс. Брикаючи вдарити.*

XVIII. Бо єще могла єи ягниця вбрикнути, то она ся и о(д) того могла звернути Укр.-Р. Арх. IX, 71.

ВБРИНУТИ, *дс. Вступити в брід.*

XVII. Въ который (бродъ) вбринувши конемъ по брухо, поставилъ (Подкова) стрелцы передъ собою на чоло Крон. Боб. (др.) 195.

ВБѢГАТИ, ВБѢГНУТИ, ВБѢГТИ, ВБѢЖАТИ, *дс.* 1. *Див.* **Убѣгати.**

XV. Стославъ же вбѣжа в Черниговъ съ маломъ дроужины Ип. 328 (1146).

XVII. Трѣска єи (Євпраксіі) в чоло вбѣжала Жит. Св. 569.—Половци заразъ вбѣгли въ Рускую землю и почали огнемъ и мечемъ пустошити Крон. Соѳ. 87.

XVIII. Татаре в добра полскіи даби не вбѣгали Літ. Вел. I, прил. 26.—Совенко... вбѣгъ в хату Прот. Полт. С. IV, 24 (1755).

2. *Відбігти.*

XVIII. Постаралися они немало миль отъ Глухова вбѣгнути Літ. Вел. II, 84.

ВБѢРАТИСЯ, *дс. Див.* **Убиратися.**

XVII. Вбѣралися сынове Израиля постячи Каз. 32, к. 8.

√**ВБѢРЪ,** *рм. Убір.*

XVI. Клейноты, шаты, то єсть вси вбѣры свои... малжонку своєму милому на вѣчные часы Арх. ЮЗР. VIII. III, 285 (1574).

ВВАДИТИСЯ, *дс. Унадитися.*

XV. Аще сѧ въвадить волкъ въ овцѣ, то относить по єдиной все стадо Ип. 43 (945).

ВВАЖАТИ, *дс. Див.* **Уважати.**

XVIII. Не въважаю я на святія патріярхи Тих. № 8, к. 85.

ВВЕРЕЧИ, *дс. Див.* **Уверечи.**

XVII. Казалъ... тѣло єго (Формоза) въ Тиберъ рѣку ввеpечи Копист. Пал. 934.

ВВЕРТѢТИСЯ, *дс. Уплутатись, утрутитись, несподівано з'явитись.*

XV. Роусь же приимше помощь Бжию и въвѣртѣшасѧ в нѣ (в повки Половецькі) и начаша ѣ сѣчи (и) имати Ип. 632 (1183).

XVIII. Ось щось за лихо ввертѣлось Довг. 106.

Див. **Увертѣти.**

ВВЕРХЪ, *присл. Див.* **Уверхъ.**

XVII. На вверхъ той саги, откол она... выпадаєть Прот. Полт. С. II, 303-б (1700).

ВВЕСТИ, *дс. Див.* **Увести.**

XV. Послашасѧ Галичане по Ивана по Ростиславича въ Звенигородъ, и въведоша к собѣ в Галичь Ип. 316 (1144).

Ввести въ любовь, *погодити.*

Введе и (Игорь Святославич Володимера Галицького) в любовь со оцмь єго Ип. 634 (1183).

XVI. У вѣчный миръ ввести Ак. ЗР. II, 43 (1508).

XVII. Іезекия... воду въвелъ в мѣсто Ієрусалим Крон. Боб. 130.—Философы... ввели до рады (Павла) Жит. Св. 471.

ВВЕСЬ, *займ. Див.* **Увесь.**

XVI. Малый хмары оболочокъ, кгды под насвѣтлѣйшеє солнце подступитъ, мало не ввесь свѣтъ потемняєть Отп. кл. Остр. И. П. 384.

XVII. Люд в'вес з оного мѣста бѣжал Жит. Св. 275.—Ничего не говорить, отъ жалю ввесь млѣєть Нов. Бокк. 294.—Ввесь теды радостный Матцѣ милосердія... яко моглъ дяки отдавалъ Рук. № 0. 4° 86, к. 56-б.—(Іωаннъ) ввесѧ с цѣлкомъ надхпѣнѧ ωного дха бжого великим срдцем отдал Збірн. 1693, к. 170.

XVIII. І будет іный чернецъ през ввес вѣкъ ся волочить Клим. Вірші, 30.

ВВЕЧЕРИ, ВВЕЧЕРУ, ВВЕЧЕРЪ, ВВЕЧЕРѢ, *присл. Див.* **У-вечери.**

XVII. Покажется и намъ ввечери пречистая Дѣва Гал. Кл. Раз. I, 156.—Пришли два Агглове до Содомы в'вечеръ Кн. Рож. 16.—Давидъ... молился рано ввечер и в-полудне ib. 146-б.—Колесо млиновоє аще... вернется, а ввечеръ тамъ гдѣ и вранцѣ було Єв. Реш. 445-б.—Іраклий в понеделокъ ввечер... пустилъся до Персіи Крон. Боб. 337.

XVIII. Пришолъ онъ Андрѣй... в великую суботу ввечеру Кн. Мѣск. Полт. 299 (1719).—Возвратился одтоль въ вечерѣ Діар. Хан. 62.—Ноября 27 ввечеру... земля тряслася Лѣт. Новор. 66 (1793).

ВВИДѢТИ, *дс. Побачити.*

XV. Хса бо въвидѣвъ адъ страшьливыи... оустрепетал Чет. 1489, к. 21.

ВВНУТРЪ, *присл.* **В-середині.**

XVII. Сама церковъ въвнутръ и зверху была обложена бляхами Крон. Боб. 112.

ВВОДИТИ, *дс. Див.* **Уводити.**

XV. А никоторыхъ пошлинъ новыхъ не вводити Ак. ЗР. I, 67 (1450).

XVII. Як ангелов Богъ пышных выкинул з всѣх хоров, так теж смиренных людей вводит до тых дворовъ Др. Ол. Ч. Б. 140.

ВВОДИТИСЯ, *дс. Див.* **Уводитися.**

XVII. Не вводилися лакомствомъ Рук. Хрон. 44.

ВВОЙТИ, *дс. Див.* **Увойти.**

XVII. Димитрий... до мѣста вночи... ввойти мѣлъ Жит. Св. 276.—Ввойшолъ (Потѣй) до каменици Наука о прот. ун. 12 (1626).—Тис мнѣ не дал и воды як ввойшолем в дом твой Єв. Реш. 218.—Хто дозволить непріятелевѣ ввойти до дому есть в небезпечемствѣ Рук. № 0. 4° 86, к. 65.—Ото в глубоку старость ввойшли-смо обоє Др. Ол. Ч Б. 137.—Я... тя до того мѣста ввойти примусилъ Крон. Боб. 235.

ВВОЛОКТИ, *дс. Див.* **Уволокти.**

XVI. Абы мене вволокли до воза Арх. ЮЗР. VIII, III, 466 (1594).

ВВОЛОЧИТИ, *дс.* 1. *Див.* **Уволочити.**

2. *Взути.*

XVII. Ты ноги въ бачмаги вволочешъ Ак. ЮЗР. II, 214 (И. Виш.).

ВВОРВАТИ, *дс. Урвати, одірвати.*

XVIII. Поти збан воду носит, поки уха не вворвет Клим. Прип. 237.—I поневаж теж кухмыстръ в трудах своих клопотенъ,—треба и єму тогож вворват жеб не был голоден Клим. Вірші, 126.

Див. **Уворвати.**

ВВОРВАТИСЯ, *дс. Зірватись, одірватись, упасти.*

XVIII. Лѣзъ, лѣзъ до вворвався Клим. Прип. 223.

Див. **Уворватися.**

ВВѢДАТИ, *дс. Дізнатися, довідатися.*

XV. Въвѣдалъ єпскпъ (що вмер Іван) Чет. 1489, к. 45-б.

ВВѢДАТИСЯ, *дс. Див.* **Увѣдатися.**

XIV. Кто поступитъ на моє слово, въвѣдаєт ся тотъ передъ богомъ ис моєю душею Arch. Sang. 1, 2 (1385).

ВВѢРИТИ, *дс. Див.* **Увѣрити.**

XVII. Євстафий... ввѣрил в господа бга Єв. Реш. 342-б.

ВВѢРИТИСЯ, *дс. Увійти в віру кому.*

XV. Бѣ бо сѧ єму (Болеславові Настась Десятинний) въвѣрилъ лѣстью Ип. 131 (1018).

ВВЯЗАТИ, *дс.* 1. *Див.* **Увязати.**

XVII. Жолнери... дерево великое на шію єму (василиску) ввязали Жив. Св. 3.

2. *Наложити.*

XVI. Такъ много людей не было, штобы тую суму за шкоды ввязаную вынесло Гр. кн. Лит. 132 (1568).

Ввязати въ мыто, *наложити мито, обовязати платити мито.*

Ввязати ихъ въ тоє мыто послали єсмо дворянина нашего Путяту Ак. ЮЗР. II, 115 (1507).

3. *Впровадити в посідання.*

XVI. А ввязати єє (кн. Опраню) въ тыє люди послали єсмо дворянина нашого Мишка Крыжина Ак. ЗР. II, 7 (1507).

ВВЯЗНУТИ, *дс. Див.* **Увязнути.**

XVII. Левъ... звѣсивши ногу... в которую тростина была в'вязла Жит. Св. 14.—Ввязнути у смертніи сѣти Нов. Бокк. 303.

ВГАДАТИ, *дс. Див.* **Угадати.**

XVIII. Хрѣнъ же его вгадає, що добрымъ казавсь съ дѣтку Діал. Прозба, 404.—Хочъ и дивыся на мене, та ба не вгадаишъ, вѣдкиль родомъ и якъ зовутъ не скажешъ Кл. Коз. Зап. 461.—Щобъ знать, хочъ третіого дня вашого патрона, якъ не вгадаєшъ куди и встать изъ ослона Пер. Мат. III, II, 167 (Некраш.).

ВГАМОВАТИ, *дс. Див.* **Угамовати.**

XVI. От чого дей ледве ихъ иншиє приятелѣ отвели и вгамовали Арх. ЮЗР. VIII, III, 370 (1583).

XVIII. Здумѣйтеся, панове, що за моц у квашѣ, не могли єи вгамовати всѣ нищиє нашѣ Вірші Різдв. 129.

ВГАМОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Угамоватися.**

XVI. А коли ся не вгамуєте и тыхъ подданыхъ грабити будете, тогды ся внетъ же будуть падати с тебе, возный, кожушки и колпачки Кн. Гродск. Луцк. 1572, к. 655.

ВГАРБАТИ, *дс. Забрати, захопити.*

XVIII. Я... боячися, жеби мене знову в руки свои (забойцы) не вгарбали Прот. Полт. С. I, 240-б (1701).

ВГАРЬ, *рж. Кількість того, що вгоріло.*

XVIII. (Золота) на вгарь сишло со всякого червонца полчверти Ризн. Соф. Кн. 138-б.

ВГАСИТИ, *дс. Див.* **Угасити.**

XVIII. (Огонь) вгаси, молебствуємъ Клим. Вірші, 3.

ВГАТИТИ, *дс. Див.* **Угатити.**

XVII. Романъ... з братом... сажокъ не вгатили по сый час Прот. Полт. С. II, 30 (1676).

В-ГЛУБКИ, В-ГЛУБЪ, В-ГЛЫБЪ, *присл. Завглибшки, як глибокий, а, е.*

XVI. Выкопанъ перекопъ съ трехъ стоячихъ человѣковъ въ глубки Ак. ЗР. II, 332 (1534).—В-глубки ажъ до самого кгрунту Кн. Гродск. Луцк. 1570, к. 423.

XVII. Илия... олтаръ... окопавъ ровом округъ на сажен вглыбъ Крон. Боб. 119.

XVIII. Кинулисмо на якорь о 5 сажень въ глубъ Дн. Хан. 30 (1722).—(Козаки) рови копали въширъ болшъ сажня, а въ глибъ полтора слоя Об. Черн. 119.—Копачѣ ... окопали 300 саженъ по 6 пядей въ ширъ и въ глибъ ровъ Дн. Марк. III, 316-7.

ВГЛЯДАТИ, ВГЛЯНУТИ, *дс. Див.* **Углядати.**

XVI. Ино мы вглянувши въ тыи листы, въ данину брата нашого... при томъ єсмо єго таки зоставили Ак. ЮЗР. I, 39 (1509).—Абы вглянулъ в речы наши Унія гр. 135.

XVII. А судъ або урядъ... въглянувши въ позовъ... заразъ же... учинити маєтъ, не допускаючи намъ жадноє апеляцыи и дылацыи Арх. ЮЗР. VI, I, 288 (1601).—Чи збираєм же о тоє, коли рады, абы в людзкіє поступки и житіє вглѧдано? абы пилноє взысканіє чинено Рад. Віп. 1420.

ВГЛЯДѢТИ, *дс. Див.* **Углядѣти.**

XVII. Мы зособна вглядѣвши и вычитавши писмо... гетьмана Прот. Полт. С. II, 23-б. (1676).

ВГНАТИ, *дс. Див.* **Угнати.**

XVII. Литва почала утѣкати, а Даніиловы войска, женучи за ними, въгнали их въ озеро Крон Соѳ. 281.

XVIII. В старцы пугою не вгнати Клим. Вірші, 154.—Поляки... зостали въгнани шаблями до окопу своєго Вел. Сказ. 36.

ВГНАТИСЯ, *дс.* 1. *Див.* **Угнатися.**

2. *Вбігти, вскочити.*

XV. Они же (войско кн. Дан.) сѣкоуще я (Литву) и бодоуще вгнашесѧ (ХП) во озеро Ип. 840 (1258).

XVII. Якас жонка пяная за моєю сусѣдою в двор вгналася Прот. Полт. С. I, 22-б (1674).

XVIII. Плугомъ въ середину поля... вгнатися Арх. Мот. 25 (1718).

ВГОДА, *рж. Див.* **Угода.**

XVI. Ижъ єсмо вчинили промежку собою вгоду з братомъ моимъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 84 (1578).

На якую вгоду, *на-віщо, на який ужиток.*

XVII. За чиимъ оно (ставильце) позволенемъ и на якую вгоду построєно того мы не вѣдаємъ Рѣш. Полт. Полк. С. 74 (1700).

ВГОДИТИ, *дс. Догодити.*

XV. Стани в лице со стыми вгодивъшими боу Чет. 1489, к. 13-б.

ВГОДЛИВЫЙ, *прикм. Угодовий.*

XVI. Ино вже єсмо съ панею мачохою моєю въ томъ промежку себе приятелъскимъ а вгодливымъ обычаємъ застановили Арх. ЮЗР. VIII, VI, 44 (1554).—Уво именях их єдналным вгодливым обычаєм приняли ib. VIII, IV, 432 (1560).

ВГОДНО, *присл. Див.* **Угодно.**

XV. Реч митрополитъ и єпспи: верзите жребии... и вгодно се быс Ип. 281 (1115).

ВГОДНЫЙ, *прикм. Див.* **Угодный.**

XV. Свѣтъ мои да боудет ти вгоденъ Ип. 915 (1288).—Воздыханиє и покаяниє... и вся вгодна бу Чет. 1489, к. 8-б.

XVIII. Злыє души... показують бѣсу вгодныє анѣмуши Клим. Вірші, 28.

ВГОЛОДИТИ, *дс. Лишити голодним.*

XVIII. А промыслный всякъ кухмистръ, и пну угодитъ, и себе якож колвекъ хоч мало не вголодитъ Клим. Вірші, 126.

ВГОЛОСИТИ, *дс. Оголосити.*

XVII. Соборне признано и вголошено Копист. Пал. 516.

В-ГОЛОСЪ, *присл. Голосно.*

XVI. Которыє то люди... вголос доброволне сознавали Ж. Курб. I, 291 (1588).

XVII. Судъ... велѣлъ єще всѣмъ свѣдкамъ ставши устне в-голосъ повѣдати Кн. Мѣск. Полт. 4 (1691).

ВГОНИТИ, *дс. Див.* **Угонити.**

XV. Въгонивъше Половцѣ до Дуная, полонъ отяша Ип. 257 (1105).

XVI. Люде... первшоє роскоши вгонити не могут, але на том переставать мусять, што єсть Arch. Sang. VII, 137 (1567).

ВГОРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Угорскый.**

XIV. Я кнѧзь кистютий буду правъ передъ въгорьскимъ королемъ Ак. ЗР. I, 1 (1340).

XV. А съ королемъ Вгорскимъ и съ Польскимъ... маємъ быти по давному Ак. ЗР. I, 54 (1442).

В-ГОРУ, *присл. Див.* **Гора.**

ВГОРЪ, *рм. Вугор*; *мн.: чорні крапки на шкурі в наслідок занечищення, лойові ґудзи в порах.*

XVIII. У кого вгри на лицѣ Млр. дом. лѣч. 29.

В-ГОРѢ, *присл. Див.* **Гора.**

ВГОТОВАТИ, *дс. Див.* **Уготовати.**

XVIII. Что вготуєтъ лѣто зыма прибыраєтъ Клим. Вірші, 143.

ВГОТОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Уготоватися.**

XV. На мѧ єсте были вготовалисѧ Чет. 1489, к. 13-б.

В-ГОТОВѢ, *присл.* 1. *В готовому стані.*

XVI. Были бы въ готовѣ... на войну Ак. ЗР. II, 9 (1507).

2. *Разом.*

Пустили єсмо толоку уси вготовѣ Ак. ЮЗР. II, 192 (1592).—А гоны бобровые а ловы рыбные съ озера и струги... то все вготовѣ маємъ уживать; такъ тежъ и перевѣсьє вготовѣ вживати маємъ и купенья лушные на сумѣ жъ вготовѣ маємъ вживать ib.

ВГРОЖЕНЬЕ-СЯ, *рн.* (пол. wgrożenie się). *Страхання погрозами.*

XVI. Обавямы ся, наконецъ, абысте мѣсто того построху Туркомъ и еретикомъ, которые тежъ однымъ цѣлемъ того зъедноченья быти припоминаємъ, вгроженьяся въ насъ самыхъ... не шукали Хр. Фил. Апокр. 1750.

ВГРУЗТИ, *дс. Увійти грузнучи.*

XVIII. Твоѧ кобыла вгрузнула Клим. Прип. 246.

ВГУРЕЦЪ, *рм. Див.* **Огірокъ.**

XVIII. Переваривши вгурцы... складть въ нелуженний котолъ Разн. Марц. 649.

ВҐРУНТОВАТИ, *дс. Див.* **Уґрунтовати.**

XVII. На томъ камени, мовитъ, вгрунтую церковъ мою Копист. Пал. 345.

ВДАВАТИ, ВДАТИ, *дс.* 1. *Давати, подавати, віддавати, вручати.*

XV. Рѣша Новгородци Стославу: въдаи ны Володимира Ип. 57 (970).—Испивъ половину чаши а половину вдасть кнѧзю пити ib. 155 (1066).—Или ты ми не хочеши здѣ хлѣба своєго же вдати ib. 227 (1096).—Не хощем ти вдати стола Володимерьскаго ib. 249 (1099).

XVI. А пріймоуючи кождый з нас таланты, повиненъ єсть вдавати торжникомъ, абысмо отдали єго з лихвою Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 5.

Вдати (за кого), *віддати за-між.*

XV. Михаилъ вдавъ дочѣрь за сына єго (королѧ) и бѣже Оугры Ип. 795 (1245).

Див. **Удавати.**

2. *Наражати, —зити.*

XVI. Вдаючи въ небезпечность здоровье своє Ак. ЗР. III, 217 (1577).

XVII. Отходитъ всемогучій Гсдь длѧ нечистого мужобойства Иродова научаючи нас не вдавати себе в небезпечєнства доброволне Єв. Калл. 425.—Ражу: не вдай молодости твоєи в небезпеченство Жив. Св. 139-б.

3. *Показувати, виставляти.*

XVI. Не слухай же тихъ баламутовъ, которыи тобѣ вдаютъ, иж будто бы тамъ церковъ Божія правдивая мѣла быти, гдѣ владза свѣтская зъ духовною змѣшалася Ак. ЗР. IV, 235 (1600).

XVII. Насъ духовныхъ... до єго королевскоє милости... за бунтовники и взрушители покою посполитого вдалъ Ак. ЮЗР. II, 54-5 (1609).

4. *Завдати куди, втягти, впровадити.*

XVII. Снови лѣнивства вдавши себе в самоє дно геєны пекелной затопили сѧ Пам. укр. м. IV, 209 (Осл. Рк.).

ВДАВАТИСЯ, ВДАТИСЯ, *дс.* 1. *Віддаватися, здаватися,—датися.*

XV. И не вдашасѧ имъ (князям, що обложили) Путивлечи Ип. 333 (1146).—Козлѧне жѣ свѣтъ створше не вдатисѧ Батыю ib. 781 (1238).

2.—**въ кого,** *ставатися подібним до кого.*

XVIII. Дѣти въ родычов нѣгды не вдаютсѧ Клим. Вірші, 69.

3.—**за кого,** *вдавати з себе кого, підшиватися під кого.*

XVII. Вдался там за доктора и в науках звѣздарских, аж ся за знаменитого астронома быти розславил Ал. Печ. 165.

4.—**до кого,** *зголошуватися, звертатися.*

XVIII. Онъ (Павленко) вдался... до г. Протасієва, хотячи... получить милость Вас. Зб. мат. Лівоб. Укр. 106 (1723).—Іоаннъ вдался въ унѣятскій къ інструктору украинскому суд Арх. ЮЗР. I, II, 64 (1764).

5.—**до чого,** *звернутися, зголоситися.*

XVI. До свецкого права вдаєтся Арх. ЮЗР. I, X, 111 (1595).

XVII. Мосур... хоч за мальную справу, то заразъ до суду єнералного вдаєтся Прот. Полт. С. I, 96 (1690).

XVIII. В хоробі, в шкоді до чаров ся вдавав Укр. Р. Арх. X, 352.

6.—**куди,** *скерувати куди, податись куди.*

XVIII. Зрозумѣвши, же... на Києвъ... єму не безпечно простовати, вдался ку Любечу Врагиня досягнувшися... вдался на лѣво... ку Погребищамъ Вел. Сказ. 54.—Не могучи... стерпѣти... огня... начаша многіє... въ Бугъ рѣку вдаватися ib. 63.—(Иваненко) вдался везвѣстно за Ворскло въ поле Літ. Вел. III, 95.

Див. **Удаватися.**

7.—**чому,** *підлягати, —лягти, піддаватися, —датися чому.*

XVII. Вдавшаяся браку беззаконно, может свободити себе от съпряженія онаго Тр. П. М. 395.

XVIII. Всѣ речи тлѣнію вдаються Клим. Вірші, 108.

8. *Втручатися, вступатися в що.*

XVI. Въ юрисдикцыю и въ справы духовныи ся вдаєте Ак. ЗР. IV, 41 (1591).—Слухай, цесару! не вдавай се въ речи церковныє и ряду ихъ не переворочай Берест. соб. 240.—Въ суды Божіє вдаєшся Вопр. 26.

XVII. Въ жадныи ся ряды чюжихъ діецезій не вдавали Копист. Пал. 556.

9. *Заходити в що.*

XVI. Але нихто се зъ ними вдать въ розмову оную не хотелъ Берест. соб. 278.—Въ жадныє споры... не вдавалъся Антир. 795.

XVII. З невѣстою в розмову николи не вдавайся О осми пом. 127.—Не вдаваюся в Жидовскіє прѣнія, албо дискурсы Тр. П. М. 912.—Не будучи оученымъ въ диспутаціи зъ ними (єретиками) не вдаватися Гол. П. М. II, 406 (Кор. Н. 1645).—Ева съ діаволомъ вдалася въ розмову Рук. Хрон. 4.—Не будемъ... вдаватися въ дишкурсы Дм. Рост. 12.

10. *Наражатися, виставлятися на що.*

XVI. Для чогожъ бы ся вдавалъ въ тую трудность Унія гр. 125.

XVII. Фалшиве свѣдчать на ближняго и вдаются в небезпеченство душѣ албо тѣла для марного зыску Тр. П. М. 908.—Чому ся въ таковоє небезпеченство вдаєшъ? Рук. Хрон. 76.

11.—**въ право,** *зголоситися, звернутися до права, починати процес.*

XVI. Желехъ... не хотячи... отказывати и в право ся вдавати, тыми ж... не раз поменеными прычинами зъ суда выламовался Arch. Sang. VI, 278 (1565).

XVIII. Справа... несужена зостати јмѣетъ опрочь того єслибы сторона єго противная сама доброволно в право вдатися хотѣла С. і Р. 38.

12. *Віддаватися чому цілком, затоплятися в чім, присвячуватися чому.*

XVII. На памятку сыномъ Ізраилскимъ, абыся в щенический урад не вдавали Крон. Боб. 56-б.—Человѣкъ не вдавался въ великія духовныя працы Дм. Рост. 120.—Магдалина вдалас... у спросный живот Єв. Реш. 216.—Магдалéна... сама ся вдала на побожност светобливую ib. 218-б.—Іустинъ... вдатися в оныи (науки) не хотѣлъ Жит. Св. 382.

XVIII. Много сѧ людей от Бга нбснаго отвернуло было и вдали сѧ оу великіє своєволѣ и в безаконіи Пам. укр. м. I, 297 (Рк. Тесл.).

Вдатися въ бѣгство, *пуститися на-втіки.*

Поляки... вдавшися въ бѣгство от лица Хмелницкого, яко хто моглъ и куди моглъ утѣкалъ без памяти Вел. Сказ. 57.

ВДАВИТИСЯ, *дс. Див.* **Удавитися.**

XVIII. Іюда познавши свой проступок вдавилъ ся Клим. Вірші, 13.

ВДАВНИТИСЯ, *дс. Зробитися давнім.*

XV. Ино коли о што ся єго (князя Семеновъ) отецъ не вспоминалъ, а то такъ ся вдавнило аж и до тых часовъ Арх. ЮЗР. VII, I, 31 (1498).

XVI. Коли ся тоє дѣло такъ вдавнило... и теперъ пани Пацовая маєть тоє (имѣнье) съ покоємъ держати Ак. ЮЗР. I, 34 (1507).

ВДАВЦА, *рм. Див.* **Удавца.**

XVII. Того опачного вдавцу Степана винимъ чинимъ Прот. Полт. С. I, 96-б (1690).

ВДАЛШКИ, *присл. Завдальшки.*

XVII. Оливная гора вдалшки од мѣста Ієрусалиму ступеней двѣ тисячи Єв. Реш. 70.

ВДАЛЬ, *присл. Заздалегідь.*

XVII. Вдаль огорожаючи себе и указуючи невинность свою Ак. ЮЗР. II, 56 (1609).

ВДАЛѢЄ, *присл. Далі.*

XV. Стославъ же посла брата своєго Ярослава с Половци к Новугороду, и дошедше Молочьны, и ту воротишас, вдалѣе 15 верстъ отъ града Ип. 526 (1167).

ВДАНЬЕ, *рж. Див.* **Уданье.**

XVI. Врученіє, вданіє Зиз. Лекс. 97.

XVII. Велебность твою повторе по першомъ вданю позываютъ Гол. П. М. I, 387 (Києв. Вип. 1629).

XVIII. Устнѣ маємъ воздержовати... от фалшивого вдання Єв. Реш. 356-б (1710).

ВДАРАТИ, ВДАРИТИ, *дс.* 1. *Завдавати, —дати раз, вразити, стукнути, влучити; забубнити, затрубити ґвалтовно.*

XIV. Єстли бы хрестьянинъ жида вдарилъ такъ, яко бы криви не розлилъ, маєть на немъ вина быти Ак. ЗР. I, 24 (1388).

XV. Внезапу вдаренъ бысть (Мьстислав) подъ пазуху стрѣлою Ип. 247 (1097).

XVI. Вдарил... мя по виденю Арх. ЮЗР. I, VI, 55 (1566).—Луна не измѣнится, громы не вдарят Отп. кл. Остр. И. П. 405.

XVII. Лаврентия в голову вдарено Прот. Полт. С. II, 141 (1686).—Кидала на єє, Власову, шклянками, которими правѣ не вдарила Акт. Стapод. кн. 11.—Музыки! Вдарте в струны, охоты додайте! Др. Ол. Ч. Б. 146.—

Трѹбачъ... вдарил страшно в трѹбѹ смертелнѹю Збірн. 1693, к. 59.

XVIII. Вдарено... въ обозѣ... на котлахъ, даючи гасло Літ. Вел. I, прил. 35.—Востани, Давиде, и в струни вдарай Сл. о збур. п. 151.

2. *Вразити.*

XVII. (Звѣзда) спустила ся низ на землю, вдарила свѣтлостію над самого Ха Пам. укр. м. II, 115 (Угр. Уч. Єв.).

3. *Вибухнути, викинутись.*

XVIII. Вдарилъ оттоль огнь Пелгр. Ип. Виш. 44.

4. (*з діл*). *Випалити, гукнути, вистрелити.*

XVIII. Изъ гармати вдарятъ над воду, и по томъ знаютъ, що когось страчено Пелгр. Ип. Виш 14.—З трох найболших штукъ, подлугъ давнего зъвичаю запорожского въдарено Вел. Сказ. 28-9.

5. *Кинутись, напасти.*

XVII. Москва... грозно вдарила на палацъ самого царя Кул. Мат. I, 85(1606).

XVIII. Сеѣй ночи мѣютъ татаре на обозъ нашъ вдарить Дн. Марк. II, 53.

ВДАРИТИСЯ, *дс. Див.* **Ударитися.**

XV. Волна морьская... пришедши о берегъ вдаритсѧ и опѧт розольетсѧ Чет. 1489, к. 54.

XVIII. (Запорозці) зъ тоєю Кримскою... стрѣтившися ордою крѣпко вдарилися Літ. Вел. II, 15.

ВДАРСТВОВАТИ, *дс. Обдарувати.*

XVIII. Звѣрей рачилес сылою вдарствовать Клим. Вірші, 130.

ВДАРЪ, *рм.* 1. *Напад. Див.* **Ударъ.**

XVII. Двѣ тисячи людей маєте оставити въ таборѣ, а двѣ на вдаръ подъ городъ Ак. ЗР. V, 237 (1690).

2. *Ударення.*

XVII. Сватъ... сина моєго... вдарив и с того вдару небожчикъ... дшу свою предал Прот. Полт. С. II, 187-б (1689).

ВДАТИ, *дс. Див.* **ВДАВАТИ.**

ВДАТНЫЙ, *прикм. Див.* **Удатный.**

XVI. О чом (помстѣ Бога) з... усилованємъ обмышляєм и ач держим о цѣлой хути и вдатных серцах вас, рицерства нашего Arch. Sang. VII, 81 (1564).

XVII. Проникала сердца зракомъ вдатнимъ Нов. Бокк. 291.

В-ДЕНЬ, *присл. Див.* **День.**

ВДЕРЖАТИСЯ, *дс. Див.* **Удержатися.**

XVII. Римляне... не могли вдержатися плачу Крон. Боб. 238.

ВДЕРТИСЯ, *дс. Див.* **Удертися.**

XVII. Много ихъ (Римлян) вдерлося до мѣста Крон. Боб. 240-б.—Максим... билъ на царигородскую столицу вдерся ib. 294.

ВДИ, *присл. Про-те.*

XVII. Не омыляймо ся на томъ, братя, а вди о том писмо имаємо от своих предков Пам. укр. м. II, 114 (Угр. Уч. Єв.).

ВДИРАТИСЯ, *дс. Недоконана форма від «вдертися».*

XVII. Ляхи и в далшіє мѣста вдираются Эварн. Источн. I, 17 (1685).

XVIII. Над Двиною... гдѣ ся в своимъ забѣгу вдираєтъ оная найболшей при Пѣлтинскомъ брегу Вел. Сказ. 249.

В-ДЛОЖЪ, В-ДЛУЖЪ, *присл.* (пол. wdłuż). *Див.* **Вдовжъ.**

XVI. Описати кгрунтъ яко велики волоки вдложъ и поперок Пам. КК. I—III, 532 (1557).

XVII. Вширъ тоєи землѣ сажень шесть и в длужъ сажень штирнадцять и локоть Ак. Полуб. 13 (1696).—Сѣножат... на сем боку рѣчки Слѣпорода вдложъ от дороги Ак. Мг. м. 143-б (1699).

ВДОВА, *рж. Див.* **Удова.**

XV. Преставис... кнѧгини Глѣбовая... сѣдѣвши по кнзи своємъ вдовою лѣт 40 Ип. 492 (1158).

XVIII. О вдовѣ утратнои, на вдовинномъ столцу будучой С. і Р. 11.

В-ДОВЖЪ, *присл. Див.* **У-довжъ.**

XVI. Плитницу, вдовжъ на сороку сажней вробивши, цеглы въ ней наделати Арх. ЮЗР. I, I, 80 (1577).

XVII. Въ довжъ, а въ поперекъ отъ Сирца рѣчки просто черезъ боръ Пам. КК. II, 450 (1659).—Продал я... Андрѣю Довгополому сѣножат на Говътве з нивъемъ за зол. шестдесят; волно (є)му будет и въ довъжъ и впоперекъ орат будет з него Ак. Полт. Гор. Ур. I, 107 (1667).—Кгрунтъ... вширъ и вдовъжъ, як... признаки... положили Прот. Полт. С. II, 53 (1678).—(Церковъ) въ муру пятдесятъ и сѣмъ локтей вдовжъ Літ. Мг. м. 41.—Учиниш... киот... вдовжъ полтретялоктя Крон. Боб. 47.

XVIII. Пивоваръ... вдовжъ своим загонам нивним... сѣножатъ угнавшися зорал Прот. Полт. С. II, 297 (1708).—Плецъ сажень въ ширъ на три, а въдовжъ на шесть Арх. Мот. 181 (1754).—От волоки осѣлой людмы, то єстъ от сажней троаршинниx вдовжъ 1203, а вширъ сажней 610 по 2 гроша... посилний получивши, имѣєть... истца в особливую маєтность отвѣтчикову увязать С. і Р. 21-б.

ВДОВИЙ, ВДОВИ(Н)НЫЙ, *прикм. Див.* **Удовий, Удовиный.**

XVI. Еслибы (Ее Милость) на вдовемъ стольцы седѣла Arch. Sang. VII, 52 (1559).

XVII. Станъ паненскій, вдовѣй и малженскій Тр. II. М. 922.—Для чстости своєи вдовин-

нои... Мессію дочекавши, очима своими огля-дала ib. 924.—Иная мѣла в цноте своеи вдовинной зостават Ак. Полт. Гор. Ур. I, 83 (1666).—Хвалитъ Апслъ Павелъ чыстость вдовиную Гал. Кл. Раз. 269.—Ликъ вдовинный заховуєтъ повстѧгливость ib. 429.—Змилуйся над слезами вдовинными Тест. Вас. 38.

XVIII. О вдовѣ утратнои, на вдовинномъ столцу будучой С. і Р. 11.

ВДОВИЦЯ, *рж. Див.* **Удовиця.**

XV. Ты бѣ... вдовицамъ помощникъ Ип. 924 (1289).

XVII. Всталъ з мертвыхъ снъ єдиои вдовици в Сареѳѣ Сідонской Гал. Кл. Раз. 497.—Юрко Мазуренко... з притомностю братовой своєй Агафии Афанасовой, вдовицѣ, явне, ясне и доброволне признали до книгъ Акт. Старод. кн. 70.

ВДОВИЧИЙ, ВДОВИЧИНЪ, *прикм. від «вдовиця».*

XVI. (Хс) оуздоровилъ слоугу сотникового и сна вдовичина вскресив Єв. Пер. 38.

XVII. Первоє (чудо) воскресеніє млоденца вдовичого за млтвою Іліиною в карѳатѣ Єв. Калл. 576.—Грицъ вдовичинъ синъ Арх. ЮЗР. III, IV, 602 (1651).—Хс... сына вдовичина оумерлого воскресилъ Єв. Вил. II, 116-б.

ВДОВОЖЕНЕЦЪ, *рм. Що оженився з удовою.*

XVII. Єдыніѧ жени мужъ, сієстъ не двоженецъ, ниже вдовоженецъ Поуч. о сакр. 29.—Второженцовъ, вдовоженцовъ, третеженцовъ поповъ именемъ Божіимъ и властію намъ отъ Бога данною митрополитанскою отъ священства (бр. Леонтій) отдалялъ Гол. П. М. I, 267 (Гр. Бор. 1623).

ВДОВСТВО, *рн. Див.* **Удовство.**

XVII. Оплакивала так рыхлоє и несподѣваноє вдовство своє Жит. Св. 65.—Мы на вдовство єє (Вувдѣ) респектуючи... приказалисмо декретомъ нашимъ... Прот. Полт. С.I,139 (1691).

XVIII. Беру єго ув опеку и науку, жалуючи сиротства єго и царичиного вдовства Ал. Тиш. 36.

ВДОВСТВОВАТИ, *дс.* 1. *Див.* **Удовствовати.** 2. *Вакувати, бути незапосадженим.*

XVI. Владыцъство Пинскоє, которое на онъ часъ въдовъствовало Антир. 655.

ВДОВѢТИ, *дс. Див.* **Удовѣти.**

XVI. Жона,.. покуль усхочетъ по мужѣ вдовѣти Ак. ЗР. II, 34 (1507).

ВДОДЪ, *рм. Див.* **Удодъ.**

XVII. Вдодъ: Дудокъ Бер. Лекс. 177.

ВДОЛЖЪ, ВДОЛОЖЪ, *присл. Див.* **Удовжъ.**

XIV. I с пасиками, со всѣми границѧми і вдоложь і поперекъ того існого села ЮРГр. № 33 (1400).

XVI. Нива пришла концем вдолжъ къ болотцу Куповатцови Арх. ЮЗР. VIII, VI, 21 (1553).—Виделом на руце рану рубаную вдолжь на пяд Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 178.—Скринка цуприсовая увышки полтори пяди вшир болшь пяди а вдолжъ локтя Ж. Курб. I, 161 (1578).

XVII. Въ Судомирскую страну вшедше въ ширъ и въдолжъ огнемъ и мечемъ поплѣниша Літ. Густ. 348.—Скуѳскій Хаґанъ... море в правдѣ окрутами наполнилъ з єдного дерева в должъ оучинеными Тр. постн. 650.—Манасіа... великого пророка Исаію деревѧною пилою вдолжъ роспиловати казалъ Єв. Калл. 848.—Фѣґура квадратоваѧ маєтъ в себѣ выраженый крстъ, бо сѧ през знак крста вдолжъ и впоперекъ лѣнѣами роздѣлѧєтъ Рад. Ог. 1447. —Татаре... Азію всю... въдолжъ и вширъ перешли Крон. Соѳ. 224.

XVIII. Лавою таборъ вдолжъ порушити могли Літ. Вел. II, 210.

ВДОХНОВЕНІЄ, *рн.* (ц. сл.) *Натхнення.*

XVII. Твоєго вдохновенія и совѣту не слухалъ Діал. о см. 279.

XVIII. Зоветъ насъ Богъ... чрезъ внутренноє благодати своєй в сердца наша вдохновеніє Сѣмя Сл. Б. 545.

ВДРАТИ, *дс. Див.* **Удрати.**

XVII. Дерева, дранѣ вдрати и дров до дому своєго втяти Унів. Палія, 159 (1700).

ВДРУГОЄ, *прися. Див.* **Другый.**

ВДУМАТИ, *дс. Див.* **Удумати.**

XV. И тако Изѧславъ вдоумавъ поиде к Любчю Ип. 361 (1148).

ВДУШНЫЙ, *прикм. Задушливий.*

XVIII. О кашлѣ въдушномъ Млр. дом. лѣч. 47.

ВДХНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вдихати».*

XVII. Воздуха єсть въдхненіє и отдохненіє Кн. о Вѣрѣ, 57.

ВДЫХАТИ, *дс. Вбирати в себе повітря.*

XVII. В насъ єст Дхъ от нашего прироженѧ чужъ знайдуючійсѧ, который воздуха єсть въдхненіє отдохненіє вдыхаємо и отдыхаємо Кн. о Вѣрѣ, 57.

ВДѢВАТИ, ВДѢГАТИ, *дс. Брати, вкладати на себе.*

XVIII. Вдѣваєтъ на себѣ машкару невстиду Вел. Сказ. 150.—Єи (сернягу) тѣлько вдѣгаю на роковоє свято Укр. Р. Арх. IX, 72.

ВДѢЛАТИ, *дс. Див.* **Удѣлати.**

XV. И што будетъ слушного и подобного въ томъ, мы такъ вдѣлаємъ Ак. ЗР. I, 157 (1496).

XVI. Хотечи его охотнѣйшого и потомъ поспѣшнѣйшого въ больших службахъ нашихъ и земскихъ вдѣлати... пожаловали есьмо его Ак. ЮЗР. I, 43 (1510).—Ласку нашу надъ ними вдѣлали Ак. ЗР. II, 221 (1533).

ВДѢЛЪ, *рм. Див.* **Удѣлъ.**

XVI. Пришли по смерти небожчика отца... вечным вдѣлом от сестр моих Арх. ЮЗР. VIII III, 81 (1564).

ВДѢЛЯТИ, -ЛИТИ, *дс. Див.* **Удѣляти -лити.**

XV. И коли царь впомянетъ о дани Путивльской, ажъ быхмо што єму вдѣлили Ак. ЗР. I, 211(1500).

XVII. С тоє ж худоби аби вдѣлено било ведле проможеня Ак. Полт. Гор. Ур. I, 213 (1671).—Чаленки не мѣючи чим платити, вдѣлили мнѣ кгрунтика своєго Прот. Полт. С. II, 148 (1678).

XVIII. Доколь будетъ вдѣляти слонце своего свѣта Вірші Різдв. 142.—Богъ намъ далъ и іным вдѣляймо Клим. Вірші, 27.

ВДѢТИ, *дс. Надіти, вложити на.*

XVII. Вдѣй на его (члвече) тѣло шаты Крон. Боб. 15.

ВДЯЧЕНЪ, *прикм. Див.* **Вдячный.**

XVII. Тилко боуди члче соуєтный вдѧченъ таковои ласки и даров такъ великихъ бжіихъ Транкв. Зерц. 18.

ВДЯЧИТИ, *дс. Робити вдячним.*

XVIII. Кто не вдячитъ ласки твоей, скажи, который? Укр.-Р. Арх. X, 450.

ВДЯЧНЕ, О, *присл.* 1. *Дякуючи, з подякою.*

XVI. И мы вдячне тоє ярмо на себе приймуємъ Отп. И. П. кл. Остр. 1077.

XVII. (Аркадій) строфованье вдячне принялъ Копист. Пал. 653.

2. *Добре, лагідно, ласкаво.*

XVI. Она мне... приймуючи то на собе вдячне отпустила Арх. ЮЗР. VIII, III, 18 (1547).—А то для того дъяку доброму болшъ, абы дѣти, которые в науку будутъ єму давати, а Богу и людемъ добрымъ вдячне училъ іb. I, I, 82 (1579).

3. *Прихильно, ласкаво, ввічливо.*

XVI. Панъ Гневошъ ихъ вдячне принялъ и частовалъ Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 65.—Кгды дей до мене з листы от живого короля приедешъ я таковые листы от тебе вдячне приму Ж. Курб. I, 44 (1572).

XVII. Пріими... тую нашу охочую працу вдѧчне Бер. Лекс. (пр.).—Тамъ Аѳ. Ѳ. ігуменъ честный, принялъ насъ вдячно и порадилъ, же бысмы дойшли до воеводы Карачовского Діар. Фил. 61.

XVIII. (Хмелницкий) вдячне билъ отъ самого Хана, а не чрез толмача привитанъ и поздоровленъ Вел. Сказ. 25.—Зехавшися зас и вдячне привитавшися предложени Полякомъ з стороны ханской сии пункта іb. 85.—Которие подарунки Шереметъ вдячне пріявши отехалъ зъ Риму Літ. Вел. III, 502.—Патріарх Хрисанѳ пріймовалъ насъ вдячне Пелгр. Ип. Виш. 3.

4. *Приємно, мило, любо.*

XVI. Славу добрую о тобѣ братѣ нашомъ чуємъ, штожъ намъ велми вдячне єсть Ак. ЗР. II, 21 (1507).

XVII. Осень была погодлива и вдячно глядѣти, вельми зелено Кул. Мат. I, 80 (1602).—Што... справедливе бываєтъ вдѧчно єстъ Бгу и пріємно Єв. Вил. 50.

XVIII. Ажъ вдячно было смотрѣти на такоє люстрованноє войско Літ. Вел. IV, 22.

5. *Солодко, привабно, чуло, урочо.*

XVII. Вдячне абовѣмъ ловецъ звыклъ спѣвати, гды пташку въ сѣть хочетъ уловити Копист. Пал. 797.

XVIII. Приялa его мти за мужа и жыли из собою шѣсть лѣтъ, снъ из мткою, и любили ся барзо вдячне Пам. укр. м. II, 347 (Рк. Тесл.).

ВДЯЧНОБРМЯЧИЙ, *прикм. Що подає приємний голос, вдячно бренить.*

XVII. Ото и бозскій той предивный муж (Іоаннъ Дамаскинъ) походнѧ всего свѣта, црковный соловей, вдѧчнобрмѧчеє начиніє Прстого Дха О обр. 220.

ВДЯЧНОМЕЛІОДІЙНЫЙ, *прикм. Що має в собі приємну мельодію.*

XVII. А тож прошу тѧ Гсда своєго, дай мнѣ такоє щастє, абым овый твой вдѧчномеліодійный глас: отпущают ти сѧ грѣси твои, оуслышати моглъ Рад. Він. 424.

ВДЯЧНОПАМЯТНЫЙ, *прикм. Що памятає з вдячністю.*

XVII. Дознавшы гойныхъ а знаменитыхъ з милостивоє ласки Вм добродѣйств; ач да з вдѧчно памѧтного оумыслу их никгды не выпущаю Карп. Каз. (Передмова).—Вшелякоє добродѣйство срдцу вдячнопамятному оказаноє завше повинно вдячностю ся нагорожати Тр. Цв. г.

ВДЯЧНОПРІЄМНЫЙ, *прикм. Вдячний і приємний.*

XVII. Яко лѣлѣѧ посредѣ смродливаго зеліѧ, вдѧчнопріємный побожности выпущаючи запахъ Рад. Ог. 51.—(Старецъ Сімеонъ) здобывшисѧ на вдѧчнопріємный гласъ, яко лебедь заспѣвалъ іb. 891.

ВДЯЧНОСТЬ, *рж.* 1. *Прикмета вдячного.*

XVI. То отъ нихъ зъ вдячностю приймуємъ Кул. Мат. I, 61 (1592).—Въ Єгиптѣ з вдѧч-

ностью потыкали насъ всѣ народы Отп. кл. Остр. И. П. (етдр.) 16.

XVII. Тимъ болшей з досипкою вдѧчности, що от кого взялъ, отдавати Діал. о см. 264.— Якъ велице пожитечна єстъ вдѧчность, так барзо шкодлива єст' невдѧчность Єв. Калл. 688.—Вдѧчность треба за добродѣйство освѣдчати Гал. Н. н. 137.—Алит они мѣсто вдѧчности ропщут на Бга Рад. Він. 1139.—Понамаръ... вдячност всякую выбавителцѣ своєй показовалъ Рук. № О. 4° 86, к. 57.

XVIII. На знак моєи вдячности, посилаю Вашей Ханской Милости зъ помененной Лядской зъдобичи двохъ Гетмановъ коронниxъ Вел. Сказ. 44.—Вдѧчность єму (Ху) всегда винны єсмы, жіючи такъ, якъ правдивымъ хрістіаномъ належитъ Науки парох. 169.

2. *Приємність, солодкість, принадність.*

XVII. Толкож вдячности фарб треба додавати Діал. Волк. 76.—Діаволъ сегосвѣтными насъ роскошами ошукивуючи, а позверхною ихъ вдѧчностю в мысль нашу оукрадаючисѧ, зводит насъ Єв. Калл. 134.—Третіе книги Пѣсни пѣсней, выписуючи въ ниxъ вдячность облюбленицы, церкви святой, вымыслилъ тежъ закликанє, которымъ жиды діавола выганяли Рук. Хрон. 110.—Обачилисмо палац певымовной вдячности и невѣстникъ або ложницу не рукою робленую Жит. Св. 570.

XVIII. Для бившей в немъ натуралной въдячности, ростропности и науки Вел. Сказ. 6.

ВДЯЧНЫЙ, *прикм.* 1. *Що почувається до вдячности, пам'яткий на одержане добро.*

XVI. Жона моя будучи рада и въдячна прийштью въ дом нашъ пана Томка Ощовъского, которого яко гостя, чтила и важила Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 335.

XVII. Вдячни будучи таковыхъ послугъ єго... даємо єму правомъ дожывотнымъ староство Арх. ЮЗР. VIII, V, 332 (1604).—Хс ннѣ для нас рачил ся народити, всѣж єму за то хотѣмо вдячными быти Бер. Вірші, 68.

XVIII. Такого остерегателного Вашмостей поступку естесмо велце вдячни Літ. Вел. III, 373.

2. *Привітний, лагідний, солодкий.*

XVII. Мова... єго (Николая) была тихая, вдячная Єв. Реш. 286.

XVIII. (Хм.) вдячне билъ от самого Хана привитанъ Вел. Сказ. 25.—Самъ Хмелницкий, вишедши на кганокъ вдячнимъ и веселимъ лицемъ привиталъ ихъ (пословъ) ib. 68.

3. *Приємний, солодкий, милий, любий; добрий, лагідний, ласкавий, прихильний.*

XVI. Зефиръ—вѣтръ вдѧчный, от полуднѧ вѣючій Зиз. Лекс. 100.

XVII. Въ томъ безъ жаднои особы голосъ вдячный слышати было таковый: Царъ Московскій збудуєтъ ми церковъ Діар. Фил. 53.—Ото вдѧчного чловѣка драпѣжный яструбы пошарпали Гал. Кл. Раз. 155.—Христосъ идетъ до насъ... не з громами..., але з вдячнымъ спѣванємъ: Осанна Сыну ib. I, 59.—Тыи слова псалму тая вдячная мелодіа такъ в спѣваню яко в розумѣню Кн. Рож. 148-б.—Оутѣшаєтъ тутъ слухъ нашъ музыка вдѧчнаѧ Рад. Ог. 291.—Тернє остроє и простоє, цвѣту бѣлого и запаху вдѧчного Бер. Лекс. 246.—Овоци роскошныє, вдячныє на позоръ Літ. Рук. 3.—Бываєт запах піенкной вонности перед богом, як рожа и лилѣя найвдячнѣйшая Жит. Св. 298-б.—Староста... отнявши от неи (Улиты):... сна єи оного Кирика (было бовѣмъ дитя оноє велми вдячноє)... тѣшилъ єго плачучого ib. 524-б.—(Мироносиці) стали посланицами до учнков хрствых, оповѣдаючи имъ оную вдѧчную новину: Хс вскрсъ Рад. Він. 98.—О новина вдячная, полная радости Діал. Волк. 71.—О часе вдѧчный Пан. Еѵф. 10.—Тая зас вдячная надѣя не маєт тебе чинити гнюснымъ и недбалымъ до житія побожного Рук. № О. 4° 86, к. 50.—Тылко... ты не хоти мною гордѣти, але зычъ собѣ и мнѣ вдячного пожитя на свѣтѣ ib. 55-б.—(Іс. Хр.) оучинивши перше вдячную розмову съ оучники своими... на облакы ишоль от них ко нбси Єв. Уч. 326-б—7.—В пожитках и мысливствах кохаючимся вдячна бываєт таковая праца О сл. Дав. 28.—Офѣра... гу бу єсть найвдячнѣйшая... дша покорная Єв. Реш. 6-б.—Пѣсни оныхъ птаховъ такъ вдячныє, же когда ихъ человѣкъ учуєтъ, отъ разуму отходитъ Крон. Боб. 3.

XVIII. Вдячныє пѣсни Ху Бу спѣваєть Пам. укр. м. II, 65 (Рк. Тесл.).—Рѣка (Іордан) то єст, братіе, славная и всему свѣту вдячная и самому... Богу ib. 179.—З неи выникнулъ запахъ такъ вдѧчный, иж бы сѧ з нимъ не поровналъ запахъ жаденъ того свѣта ib. IV, 242 (Присл. Рк.).—А пѣснь єму (Ху) вдячную щире заспѣваймо Укр. Р. Арх. IX, 50.—Днес и немовлятка мусят говорити, вдячную новину свѣту голосити ib. 76.—Уроди вдячной и мови сладкоплиной Вел. Сказ. 151.—Єжели бо вѣмъ єдность зъ своєго имени рѣчъ єсть вдячная и пожаданая, далеко болше зъ певности избавленія не омилной будетъ вдячнѣйшая и пріятнѣйшая Літ. Вел. III, 520.

4. *Милий, пожаданий, дорогий.*

XVII. Пошанованє такъ великого и знаменитого и вдячного гостя Копист. Пал. 640.—Добре пришлисте вдячніи мои гости Жит. Св.

519.—Сподѣваємся до насъ гостя вдячного з Москви Эварн. Источн. I, 323 (1681).—Гость тогды вдяченъ, єсли зъ гостинцомъ Дм. Рост. 43.—Вдячный тот єст приятель, который душу свою кормит Пер. Иссл и Мат. 79.

5.—**чого,** *задоволений з чого, радий чому.*

XVII. Животъ ласки єстъ вдѧчный Смотр. Каз. 36.

6. **Приймати за вдячне,** *приймати з вдячністю, радо.*

XVI. Прийми жъ за вдячне, хотя што и несмачного знайдешъ Отп. И. П. кл. Остр. 1049.

ВЕ, *прийм.* (пол. we). *Во, у.*

XV. И съ братьєю (Мстислав) видѣвсѧ ве Перемили Ип. 746 (1225).

XVII. Поручилемъ тоє мѣстце ве владзу... отцу Ісаии Ак. Мг. м. 1-б (1619).—Тоє в правдѣ жебысмы в цнотахъ працовали, ве владзы нашой єст положено Тр. постн. 396-б.—Того жъ року (1605) царъ Московский... ве Львовѣ былъ Літ. Льв. 236.— Ве звычаю то люде маютъ, же вѣдати хотятъ Гол. П. М. II, 473 (Зобр. 1646).

XVIII. Треба... туваленъ двохъ, албо єдной ве двоє зложоной Собр. Прип. 30.

ВЕ-ВНУТРЪ, *присл. В середину, в середині.*

XVII. Вевнутръ лютои жалости сердечне набывши Діал. Волк. 54.—Скриня примиръя... дарунками божіими... зверху и вевнутръ... окована Єв. Реш. 280.

ВЕҐЕРЪ, *рж.* (ст. пол. wekiera). *Кий з великою галкою на кінці.*

XVIII. А на смерть наготуймо кии дубовиє, и веґерѣ у руках мѣймо грабовиє Вірші Різдв. 138.

ВЕДАТИ, *дс. Див.* **Вѣдати.**

XVI. Онъ немало ведаєть на отца владыку Луцкого Арх. ЮЗР. I, 1, 313 (1591).

XVII. Не ведаючи одинъ о другомъ, мало не вси померли Кул. Мат. I, 79 (1602).

ВЕДЕНЬ, *дс. Див.* **Вѣдень.**

XV. Бѣ бо цсрь обьдержае Веденъ Ип. 814 (1252).

ВЕДЕРКОВОЄ, *рн. Див.* **Вѣдерковоє.**

XVII. До ратуша надаємъ городовоє помѣрноє, тоєсть ведерковоє и колодноє, жебы хто колвекъ будетъ чавуномъ горѣлку, вѣдеркомъ медъ или якую рѣчъ мѣрити Арх. Мот. 135 (1692).

XVIII. Денги ведерковыи, что продается вино во время торгу от ведра збирается по две копейки до дворца Оп. им. Дан. Апост. 233.

ВЕДЕРЦЕ, *рн. Див.* **Вѣдерце.**

XVII. В дому каплет, подставляєш под капѣж ночовки и ведерца Каз. 32, к. 36.—Слуги!.. дайте преднего трунку им (мужикам) скилка ведерец Др. Ол. Ч. Б. 148.

ВЕДЖЕ,-О, *присл. Одначе, одже.*

XVI. Ведже при границах заказал бы єси сродзе, абы нихто зачепок не смел чинити Arch. Sang. VII, 68 (1562).—Ведже не въ одно слово и не згожалися, але розни Гр. кн. Лит. 49 (1564).—Веджо перед тим роком, обачивши час слушный и доспешный, маю я приєхати Арх. ЮЗР. VIII, III, 78 (1564).—А веджо она по животе своємъ тоє сумы тисячи золотых полских не маєтъ и не может никому записати, а ни даровати, толко детем моим ib. VIII, VI, 256 (1569).—Ведже я маю тую надѣю о малжонце моей, милой же она того от дѣток моихъ и своихъ (себ-то маєтків) не отдалит Ж. Курб. I, 233 (1583).—А ведже ухожуючи збитнего продолженья, такого браку и опатрности въ уписованю тыхъ шкриптовъ заживати буду, жебы Апокр. 1028.

ВЕДЛЕ, ВЕДЛУГЪ, ВЕДЛѢ, ВЕДЛЯ, *прийм.* (ст. пол. wedle, wedla, według). 1. (ведле, ведля). *Біля, коло, близько.*

XVII. Ведле того столпа забито Авесолома Гал. Кл. Раз. I, 23.—Макарій Александрійскій сидѣлъ ведле болота на пустыни шесть мѣсѧцей Гал. Кл. Раз. 244.—Знайшли... тѣло ст. Климентіѧ лежачеє и ведле него котвицу Гал. М. Пр. 175.—Продалъ хату з хутором..., стоячую за местом ведле солодовнѣ Терешкови и з друг. сторони ведле Микити Ак. Полт. Гор. Ур. II, 10 (1665).—(Я) продалемъ... домъ с плецом ведля Юрашка Кн. Мѣск. Полт. 7 (1692).—Позволили єму тамъ ведле Любеча мѣстечка пустовсчину...на сѣножать розробити Мат. Ист. ЮР. 19 (1696).—Кости єго (Іакова) взяли и ведле отцовъ въ Еvроня сховали Рук. Хрон. 33.

XVIII. Ведле млина Демитрѣя Тихоненка Мат. Ист. ЮР. 53 (1717).

2. (ведле, ведлугъ). *Відповідно чому, згідно з чим, з огляду на що, що до.*

XVI. Маєт тыми пенезми долги мои поплатити ведле записов моихъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 103 (1565); выкупуючи (именя) ведле близкости жоны своєє, тыи єє именя... юй отдаю ib.—Ведле статуту ib. VIII, VI, 7 (1579).— Позъвали о заставу, которая ведъле права посъполитого николи давносъти не маєтъ ib. VIII, IV, 216 (1584).—Шафовати ведле воли и любости своєє Кн. Гродск. Луцк. 1571, к. 291.—Чиновнѣ—ведле порѧдку Зиз. Лекс. 110.—Ведле зданя своєго Апокр. 1006.—Непожиточно было не только ведлѣ души, але и ведлѣ тѣла Ак. ЗР. IV, 239 (1600).—Отецъ єст

Бог ведле порадку первая персона Бозства Катех. 55.

XVII. Дхъ Стый ведлугъ голосу Хва от самого отца исходит Кн. о Вѣрѣ, 92.—Ведле росказаня бозкого жити Транкв.П. Мн. 7.—Максим... мѣєт єй ведле свого уподобаня (карност) дат Ак. Полт. Гор. Ур. I,11 (1664).—Ведле артикулов правних змоцняєм и стверҗаєм перший декрет ib. 4 (1669). — Я.. присланик... ведле ошшуканя вещей Прот. Полт. С. II, 3-б (1671).—Павел святый тыхъ которіє ведле духа жити усилуютъ знамените тѣшитъ Рук. № 0. 4° 86, к. 51.—Которыи то цноты можетъ полнити кождый ведлугъ силы Тр. постн. 59.—Потребуєтъ (ближній), абысь го ратовалъ; двигни єго ведлуг преможенѧ Єв. Калл. 519.—Дробину сщастя бжественнаго ведлугъ натуры, потребы и понятя своєго мѣло (створенє Боже) Крон. Боб. 1.--Ведлугъ словъ тогожъ пророка Исаіи Рад. Ог. 36.—Ведлугъ Θемы мусѧ повѣдати все казанье Гал. Кл. Раз. 513.

XVIII. Противъ котрихъ непріятелей, ведлугъ засиланихъ зъ инших сторонъ вѣдомостей, булисмо въ роздвоєнной радѣ нашой: же оніє непріятелѣ мѣли на двѣ сторони въ край нашъ приходити Літ. Вел. III, 374.—Не хотят... ведлугъ своєго спасенія терпѣти Клим. Вірші, 30.

ВЕДМЕЖИЙ, *прикм. від «ведмідь».*

XVIII. Границя з приєзду от города Полтави з вершини на низ яру ведмежого Кн. Мѣск. Полт. 248 (1731).—Куплено кожу ведмежу Арх. Вид. м.; тетр. разн. пр. Лѣтк. (1770).

ВЕДМѢДЬ, *рм. Звіря драпіжне* Ursus.

XVIII. А єще дякъ на покутѣ от якъ ведмѣдь сидит Вірші Різдв. 140.—За ведмедя три рублѣ Стат. 63.

ВЕДОМО, *рн. Див.* **Вѣдомо**.

XVI. Ведомо нас доходить з границ, иж неприятел силы свои способляет Arch. Sang. VII, 54 (1559).—За чотыри недѣли ведомо вчинити и другий рок слушный Арх. ЮЗР. VIII, III, 78 (1564).

ВЕДОМОСТЬ, *рж. Див.* **ВѢДОМОСТЬ**.

XVI. Однакъ бы который колвекъ съ тыхъ помененихъ могъ што о томъ написати и до ведомости людскоє подати? Отп. И. П. кл. Остр. 1105.

ВЕДРО, *рн. Див.* **ВѢДРО**.

XV. Съ Полочаньской земли полъгора ведра меду Ак. ЗР. I, 37 (1415).—Василь Окуличь дасть двѣ ведрѣ меду ЮРГр. № 91 (1458).

XVI. На томъ дворищи три братеники... меду дають из дворищи три ведри Arch. Sang. VI, 38 (1558).

ВЕДРО, *рн. Погода, добра година, бездоща, посуха.*

XV. Оу се же лѣто ведро бѧше, яко ізгарѧше земьлѧ Ип. 206 (1092).

XVII. Ведро будет, червонѣєт бо сѧ црковноє нбо от видоку червоных подарков Воскрнских Рад. Ог. 10.

ВЕДРЯНО, *присл. Годиняно, погідно.*

XVIII. Ґди на земли тихо, вѣтру нема, а до того єще ґди ведряно граєт Пам. Укр. м. IV, 403 (Рк. НД.)

ВЕЖА, *рж.* 1. *Шатро, кіш.*

XV. Пришедше къ Днѣпру сташа (оугре) вежами Ип. 18 (898).—Взѧша бо тогда скоты... и кони... и вежѣ с добыткомъ ib. 255 (1103).

XVI. Кликну стукну земля: въшумѣ трава. Вежи ся Половецкіи подвизашася Сл. о п. Иг. 40.

2. *Винесла над инші будинки будівля або сама собі або як надбудова над будинком.*

XVI. Через три городни идено аж до тоє вежи которая над вороты Ж. Курб. I, 96 (1578).—Заледве доконьчилъ єси тоє вежи Бабелоньскоє Отп. И. П. кл. Остр. 1053.

XVII. Столпъ албо вежа высокаѧ значит высокую честь Гал. Кл. Раз. 29.—Антіохъ... будовалъ вежи деревѧныи на слонѧхъ ib. 58.—Монархове... оуглѧдѣвши мѣсце высокоє, муромъ обводѧтъ, баштами и вежами оукрѣплѧют Рад. Ог. 535.—Але часъ южъ рушитисѧ до штурму на збитіє вежъ вынеслыхъ О обр. 189.—Запорожскоє войско ходили под Переkоп и тамъ над Бѣлим морем вежу виняли Літ. Сам. 184.—Ярославъ... вежи при церкви золотыми бляхами побилъ Крон. Соѳ. 38.

XVIII. Вежа въ Стрилицѣ противъ Очакова Літ. Вел. III, 476.—Отецъ... запровадилъ єи (Варвару) на єдну вежу високую Єв. Реш. 347-б (1710).—Видѣхомь при томьже костелѣ изрядну превисоку вежу Гр. Барск. I, 33.

3. *В'язниця, турма.*

XVI. Въ казнь и въ вежу ихъ не сажати Ак. ЮЗР. I, 27 (1501).—Поймавши (богомолца)... на вежу... посадили Арх. ЮЗР. I, VI, 54 (1565).—Єго милость... казалъ єго былъ заразъ до вежи отвести ib. I, I, 313 (1591).

XVII. Квирин... посадил низко в вежи Александра Жит. Св. 80.—Цесар... казал... сто Георгия на вежѣ у вязеню посадити Єв. Реш. 263.

ВЕЖИЦА, *рж. Здрібн. від «вежа».*

XVI. Муры опалыє, склепы, верхъ и вежицы, такъ же и муръ замочку єпископьского муромъ оправить и побить Арх. ЮЗР. I, I, 236-7 (1588).

ВЕЖИЧКОВАТЫЙ, *прикм. На взір вежи.*
XVII. Келих срѣбрный... кранец вежычковатый Арх. ЮЗР. I, X, 149 (1637).

ВЕЗВАНЬЕ, *рн. Покликання до чого.*
XVII. Часть перваѧ о везваню до закону и досконалости Домецк. 7.

ВЕЗВАТИ, *дс.* (пол. wezwać). *Покликати.*
XVI. Марка Ефеского (котрого були усунули з собору) знову до себе везвали Рук. Муз. № 513, к. 27.
XVII. Не зъѣстъ хлѣба ошарпанець зъ везваными Діар. Фил. 107.—Онъ з землѣ Жидовскои на цесарство был везваный Гал. М. Пр. 357.—Адам... до перших роскошей райских везваный Єв. Реш. 48.

ВЕЗГЛОВИЄ, *рн.* (пол. wezgłowie). *Узголов'є; подушка.*
XVII. Жебысмо не завше матерацовъ и везгловій шукали для отпочиненѧ Єв. Вил. II, 46.

ВЕЗДЕ, *присл.* (рос. везде). *Скрізь.*
XVII. (Хлопцу) везде во всемъ вѣра абы быда дана Кн. Цеху Кр. 7-б (1678).—На станах козацких и при войсках везде Прот. Полт. С. II, 101 (1683).

ВЕЗДХНУТИ, *дс. Зідхнути.*
XVIII. До Гсда Бга з усего срца своєго вездхнул єсть за грѣхи свои Пам. укр. м. IV, 223 (Даш. Рк).

ВЕЗЕНЬЕ, *рн.* (пол. więzienie). *В'язення, арешт.*
XVI. И казали єму зъ оного везеня того архимандрита моцно взяти и выпустити Гол. П. М. I, 1 (Гр. 1540).—Въ везеню умерлъ Хр. Фил. Апокр. 1434.—Панъ Янъ тежъ абы на дзвонници ажъ до самого вечера везеня приймилъ Арх. ЮЗР. I, XI,101 (1599).

ВЕЗРЕНЬЕ, *рн.* (пол. wejrzenie). *Поглядання.*
XVII. Самого себе познанє барзѣй мѣло бысѧ мѣти з оуваженя смерти, а нижели з везренѧ частого на книги Тит. I, 189 (Копист. 1625).
На везренье, *на око, на позір.*
Любаась ты намъ на везренье, о сивизно Бер. Вірші, 74.—Овощы... на везреню вдячныє Рук. Хрон. 3.

ВЕЗРѢТИ, *дс.* (пол. wejrzeć). *Поглянути.*
XVII. Пишем до васъ... абысте вы, яко братия церковные, въ то везрѣли, жебы до таковых шкарад справы церковныє не приходили Льв. Ставр. 116 (1627).— Тыє справы в которыє ты сам пилне везриш и оусмотришъ, великую пріймоуют поправу Тест. Вас. 39.

ВЕЗТИ, *дс. Провадити кого конем, возом, судном.*
XV. Игумен... отпѣ над ним (Игорем) обычныя пѣсни и везе на конець града Ип. 354 (1147).
XVIII. Шляхтичѣ от своєго збожжа... мита не платят, а от купленного и на продаж везенного мита платилиб Стат. 32-б.

ВЕЗТИСЯ, *дс. Їхати.*
XV. Боѧре безбожнии везѧхоусѧ иноуда Ип. 763 (1230).
XVII. Казалъ околичнои шляхтѣ и людемъ зо всѣмъ везтися до Вислицы, яко до оборонного мѣста Крон. Соѳ. 110.

ВЕЙ, *недосл. Диви, ото, бач.*
XVII. Мовили теды жидове: вей як єго (Лазаря) любилъ Єв. Вил. 86.

ВЕЙЗЕРЪ, ВЕЙЗИРЪ, *рм.* (тур. vezir). *Турецького султана міністер, член державної ради (дивану).*
XVII. Вейзиръ з войсками своими подступилъ подъ город столечній цесарскій Вѣдно Літ. Сам. 158.
XVIII. Для чого слушней... Вейзерови Великому за часу запобѣгти Вел. Сказ. 80.

ВЕЙЗРЕНЬЕ, *рн.* 1. *Див.* **Везренье**.
2. *Позір, позверховність.*
XVII. Былъ Авесаломъ вейзреня піенкного над иншіи люде Крон. Боб. 104.—И былъ Іосифъ красного облича и вдѧчный на вейзреню барзо О обр. 173.

ВЕЙЗРѢТИ, *дс. Див.* **Везрѣти**.
XVII. Євангелиста Марко мовит, же вейзрѣвши на него Іис розмиловалсѧ єго Єв. Калл. 475.

ВЕЙСТЄ, *рн.* (пол. wejście). *Вхід.*
XVII. Єсли не роздавати маєтности своєѣ, великою перешкодою єсть до вейстѧ в црство Бжеє Єв. Калл. 481.

ВЕКСОВАТИ, *дс.* (пол. weksować з лат. vexare). *Знущатися з кого, мучити.*
XVII. (Зять) як хотивъ вексовавъ мя Ак. Полт. С. 153.

ВЕКУИСТЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣкуистый**.
XVII. Векуистая слава Пам. КК. III, 432 (1660).—Просили творца всея твари и монарху векуистого Карп. Наука, 128.

ВЕКЪ, *рм. Див.* **Вѣкъ**.
XVI. Которогосѧ мсца што за старыхъ вековъ дѣяло короткоє описанїє Хрон. Рымши, 217 .

ВЕЛБЕНЬЕ, *рн.* (пол. wielbienie). *Величення. виславлення.*
XVII. Для святобливости, єднакъ, своей папежъ мѣлъ бы почесть и велбеньє пристойноє Копист. Пал. 1085.—Будет пнна на свѣтѣ годна велбеня в молодом лѣтѣ Крон. Боб. 183-б.

ВЕЛБИТИ, *дс.* (пол. wielbić). *Величити, вихвалювати.*

XVI. Мы... одными усты и одными серъцы имя Божеє велбили Арх. ЮЗР. I, I, 502 (1596).

XVII. Они одну Иерусалимскую церковъ велбили и мѣли за то: хто въ ней помолится, выслуханъ будетъ, а инде нигдѣ Сп. прот. Лют. 106.—А такъ ты Ба и стыхъ єго похвалѧй, чти, велбъ и взывай О обр. 97.—И якъ ся имъ не уругаємо и серцы нашими отъ нихъ не отпадаємо, але почитаємо ихъ и велбимо Копист. Пал. 747.—Створенье Творца ижъ маєт велбити Діал. Волк. 75.

ВЕЛБЛУДЪ, ВЕЛБЛЮДЪ, ВЕЛБУДЪ, *рм.* 1. *Зоол. Звіря ратичне, безроге, що належить до відрубної родини* Camelus.

XVII. Аравитянин з гостини до дому велблюдами єдучи Жит. Св. 6.—О велблюдѣ повѣдают нѣкоторые Єв. Реш. 200.—Якожъ меншии ку старшимъ своимъ послушними быти маютъ, научаютъ насъ велбуды Рад. Ог. 19 (Марк.).—Халдейчикове... побрали велблюди и слуги позабіали Гал. Боги пог. 1.

XVIII. Іоаннъ Креститель... сукню носивъ на собѣ з острои велблудовъ шерсти Науки парох. 125.—Много коней... велблюдовъ Літ. Вел. I, прил. 19.

2. *Линва, що на ній котви з корабля спускають.*

XVII. Велбудъ розумѣти маємо або звѣра, которого зовемо велблюдомъ, або рачей лину на которой з кораблѧ котвы спусканы бываютъ Єв. Вил. 184.

XVIII. Тѧжко велбуду сквозѣ иглѧнѣ оуха пройти Пам. укр. м. IV, 59 (Рк. Біл.)

ВЕЛБЛЮДОВЫЙ, *прикм. від «велблюдъ».*

XVI. Іоаннь имѣлъ одѣня своє от влосоувь велблюдовых Єв. Пер. (рк.) 26.

XVII. А былъ Іоаннъ приодѣный шерстю велблюдовою Єв. Вил. II, 275-б.—Оброкъ наш... молоко до питя велблюдовоє Жит. Св. 92-б.—Макарий... шаты... грубые велблюдовои шерсти носилъ Жив. Св. 119.

ВЕЛҐОТНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣлґотный.**

XVIII. (Вода) землю прохоложаєтъ и велґотну єи чинитъ Ал. Тиш. 89.—По землѣ велґотной босими ногами ходить Млр. дом. лѣч. 15.

ВЕЛЕ, *присл.* (пол. wiele). *Багато.*

XVI. Пане Боже рачъ доброє здоровє Вашей Милости... на веле литъ цѣло заховати Arch. Sang. VII, 7 (1554).

XVIII. Меле, меле да муки не веле Клим. Прип. 225.

ВЕЛЕБНОСТЬ, *рж.* (пол. wielebność) 1. *Честь, пошана, хвала.*

XVI. Оучинилъ мнѣ велебность сильный и свято имя єго Єв. Пер. 27.

XVIII. (Сынъ Божій) воскресъ из мертвых, со славою на небо узнесся и по правой сторонѣ велебности отцевъскоє сѣлъ Просв. 124.

2. *Титул духовних осіб (священиків і єпископів).*

XVI. Александръ король и великій князь казалъ вашей велебности поздоровенье и пріязнь сусѣдскую повѣдити Ак. ЗР. I, 367 (1505).

XVII. Твоей велебности просимо, абысь тежъ и самъ писати рачилъ Копист. Пал. 583.

XVIII. Ажъ велебностей вашихъ... прошу велце о ласку Клим. Вірші, 89.

ВЕЛЕБНЫЙ, *прикм.* (пол. wielebny) 1. *Величній, гідний величення, чести, шановний.*

XIV. Печать привѣсили велебного королевства нашего Ак. ЮЗР. I, 1 (1361).—Печать привѣсили велебного кнѧзства нашего ЮРГр. № 12 (1377).—Чинимъ свѣдомо велебной твоей милости Ак. ЗР. I, 23 (1388).—Слюбуємъ... и записуємъ... велебноі Ядвизѣ, кролици Польскоі... вѣрно служити Ул. Мат. 7 (1393).

XV. Пан осташко давыдовскыи иныхь при томь велѣ добрыхь велебныхъ шлѧхетныхъ было им же честь и вѣра лежитъ ЮРГр. № 46 (1414).

XVI. По святе велебномъ Нафтанаилъ Терлецкий... съ того света переставился Кул. Мат. I, 64 (1594).—Велебный свѣта того мудрецъ Хр. Фил. Апокр. 1022.—(Єпископы) велебноє имѧ сіонскоє обезчещаєте Пам. укр. м. V, 226 (1599).

XVII. Велебную свою унію хитре и подступне... справили Копист. Пал. 1063.

2. *Титул духовних осіб.*

XV. Велебный отецъ, князь бискупъ Виленскій Ак. ЗР. I, 117 (1492).

XVI. Дала єсми сѣножатъ... на митрополство... велебному митрополиту Кієвскому Ак. ЮЗР. I, 147 (1559).

XVII. Звирхность велебного въ Бозѣ отца митрополита Ак. ЮЗР. II, 35 (1605).—Свщенникови и законникови титулъ належитъ: Велебный в Бзѣ отцъ имя рекъ Гал. Кл. Раз. 479.

XVIII. Велебный отец Окольскій Літ. Вел. IV, 262.

ВЕЛЕЗУБНЫЙ, *прикм. Що багато зубів має.*

XVI. Маю на себе и на сію єпископѣю льва велезубнаго, который завше извѣщаваєтъ о мнѣ гдѣ быхъ ѣхалъ Ак. ЗР. IV, 62 (1592).

ВЕЛЕЛѢПНЫЙ, *прикм. Дуже гарний.*

XVIII. Видѣли шпалери и прочеє зѣло велелѣпноє уборство Дн. Хан. 52.

ВЕЛЕМОВНОСТЬ, *рж.* (пол. wielomowność). *Балакливість, белькотливість.*

XVII. Боячися Іовъ, абы въ ономъ товариствѣ, велемовностю... противко Бгу не згрѣшили Крон. Боб. 36.—Который... як от огня так утѣкаєтъ от велемовности... таковый... от всякаго человѣческаго згромаженя утѣкаєтъ Лѣств. 23.

ВЕЛЕМОВНЫЙ, *прикм.* (пол. wielomówny). *Балакливий, белькотливий.*

XVII. Члкъ єсть... велемовная спростность О сл. Дав. 29.

XVIII. Стый Николає... велемовного блюзнѣрцу... Ария... по лицу ударилъ Єв. Реш. 356-б (1710).

ВЕЛЕМОВСТВО, *рн.* (ст. пол. wielomówstwo). *Див.* **Велемовность.**

XVII. Блѧденіє: ґаррулітасъ велемовство, плюгавоє мовленє Бер. Лекс. 8.

ВЕЛЕМОВЦА, *рм.* (ст. пол. wielomowca). *Хто багато мовить.*

XVII. Злосливыи нѣкоторыи люде... такъ великій пожитокъ, который з єго (Іоана) науки сѧ родилъ, загамовати оусилуючи, велемовцею єго и лгаремъ звати почали Тр. постн. 557.

ВЕЛЕМОЖНЕ, *присл. Див.* **Велможне.**

XVI. А велеможне погрѣбати... ничого то не єстъ помочно Сп. прот. Лют. 135-6.

ВЕЛЕМОЩНЫЙ, *прикм. Вельможний.*

XV. А дѣялося и дано чересь руцѣ велемощного Михаила Кезкгайловича-Здявилтовича Ак. ЗР. I, 77 (1457).

ВЕЛЕНЬЕ, *рн. Велiння, розказ.*

XV. Холмъ бо городъ сиче быс созданъ Бжиимъ веленьемь Ип. 842 (1259).

ВЕЛЕРИБЪ, *рм.* (пол. wieloryb). *Зоол. Кит* Cetacea.

XVII. Кvт ътоест велерибъ страшный и великий Жит. Св. 275.

ВЕЛЕРѢЧИВЫЙ, *прикм.* (*ц. сл.*) *Велемовний, балакучий.*

XVIII. Рачій бы належало скаржитися на свою гордую, велерѣчивую жену Марк. IV, 174 (Л. Маз.).

ВЕЛЕСЛАВНЫЙ, *прикм. Великославний.*

XVI. Але велеславный вседержител истиный Бгъ, отворилъ двери млсрдія своєго Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 17.

ВЕЛЕТЕНЬ, ВЕЛЕТЪ, *рм. Людина надзвичайного зросту, ґiґант.*

XVII. Ґiгантъ: велетъ, ол'брымъ, дужій а великій члк Бер. Лекс. 60.—Олбримов або велетов вода з неба затопила Єв. Реш. 434.—И ходили снове Сифовы до дочокъ [illegible]човыхъ, с которых ся велеты албо олбрымы [illegible]ародили Крон. Боб. 6.—Изъ Волохъ чутно было о якомсь мужу о велетѣ, же мовитъ, у господара Волоского на банкетъ носилъ верблюда на єдни руцѣ... а великій, мовитъ, барзо, а лѣтъ му 18 Літ. Льв. 255.

XVIII. О велетнях, або теж о великих людях, котрые негдыс были так великіе, як дубѧ Клим. Вірші, 198.—Крѣпкіе и храбріи и великіи людіе, нарицаеміи исполини и просто рекши велетнѣ Гр. Барск. II, 86.—Гордост Голияда велета Давыдова покора и смиреніе забила Ал. Тиш. 64.

ВЕЛЕХВАЛЬНЫЙ, *прикм. Що багато хвалиться.*

XVII. Мытарь... пришелъ предъ Бога вслѣдъ за велехвалнымъ фарисеєм Дм. Рост. 15.

ВЕЛЗАБУЛЪ, ВЕЛЗЕУЛЪ, *рм.* (гр. βελσεβούλ з гебр. баал—пан і зебуб—муха, себ-то пан мух). *Злий дух, дявіл.*

XVII. Велзеулъ пекелный, передъ пристѧмъ хвымъ пановалъ на свѣтѣ Гал. Кл. Раз. 258.

XVIII. Потомковѣ люципера, велзабула Літ. Вел. I, прил. 3.

ВЕЛИ, *присл. Див.* **Веле.**

XIV. И вели было добрыхъ при томъ ЮРГр. № 23-а (1390).

ВЕЛИЙ, *прикм. Великий.*

XV. Оуразъ велии быша земли сеи оучинилѣ Ип. 823 (1254).

XVII. Велия радост бывает од агглов... о єдном грѣшнику кающемся Єв. Реш. 9-б.—Од мала до веля кождому дошло заровно Ак. Бор. 84 (1673).

ВЕЛИКДЕНЬ, *рм. Велика неділя, паска.*

XIV. У тый жь день по Великомъ дни Ак. ЗР. I, 26 (Гр. 1389).

XV. Приходи Ярополкъ ко Всеволоду на великъ днь Ип. 196 (1084).—Минувши велику дни и пришедше празднѣи недѣли ib. 208-9 (1093).—От сего велика дни за два рокы ЮРГр. № 42 (1411).—Оу ндлю оу четвертую по велицѣ дни ib. 47 (1415).—Маютъ лучники кієвскіи луки воєводѣ давати къ Велико-дню и къ Божьему нароженью Ак. ЗР. I, 195 (1499).

XVI. Хожовали на празникь пасхы (на великь день) Єв. Пер. 29.—В семи неделях по велицедни Кн. Гродск. Луцк. 58 (1562).—За недѣлъ двадцать по Велико-дни Ак. ЗР. IV, 4 (1588).—Передъ святымъ великоднемъ... самъ особою моєю до тоє столици прибылъ Арх. ЮЗР. I, I, 288 (1591).

XVII. День першій по субботѣ, которого мы Великим днем, або Великоднем зовемо, початок зацности и знаменитости своєѣ взѧл от Воскрсніа Гнѧ Єв. Калл. 207.—Тамъ Исъ

Наввинъ отправовалъ великдень Крон. Боб. 62.—Пыталъ жыдовъ Пілатъ Понтійскій, кого бы имъ на Великъ днь ведлугъ звычаю ихъ оуволнилъ от смерти Гал. Кл. Раз. 150.

XVIII. Здався Биховъ, и тамъ король святковалъ великъ-день свой римский Зап. Мовч. 72.—Тогды сыротѣ великден як бѣла сорочка Клим. Прип. 246.—Моя небожка мати... на рѣздво и на великдень варила кашу с хрѣном Укр. Р. Арх. IX, 73.—И въ тую субботу Лазареву былъ Великдень жидовскій Пелгр. Ип. Виш. 28.

ВЕЛИКО, *присл. Вельми, дуже.*

XV. Реку вамъ велико братия страхъ бжии имѣти Чет. 1489, к. 51.

XVI. Тому ся велико дивуемъ Ак. ЗР. II, 44 (1508).—Чому жъ мы ся велико дивуемъ, ижъ ты таковую небачность и недбалость въ росказаньяхъ нашихъ господарскихъ чинишъ Ак. ЮЗР. I, 115 (1542).—Мы сами будучи на онъ час забавены иншими многими болшими а велико важными справами Arch. Sang. VI, 275 (1565).—Его милость... пилне и велико прошу, абы тые всѣ листы... имъ мѣлъ дать Арх. ЮЗР. I, I, 88 (1579).

XVII. Іустиниан... пнѣзей велико много давалъ убогимъ Крон. Боб. 327.

ВЕЛИКОВАЖНЫЙ, *прикм. Дуже важний.*

XVI. Абы в той речы яко великоважной а мало слыханой, што коротъкостью часу в неи ведомости якое певнейшое.. оказати могло Arch. Sang. VI, 283 (1565).—Ревидованье такъ великоважныхъ речей Ак. ЮЗР. I, 158 (1566).—Маючи его милость теперъ справы у суду... зъ... кашталяномъ Троцкимъ о речъ великоважъную и болшую... тутъ на рочкохъ теперешнихъ кгродскихъ Володимерскихъ быти не можетъ Арх. ЮЗР. I, I, 327-8 (1592).—Для великоважныхъ и пильныхъ потреб своихъ ib. 346 (1593).

ВЕЛИКОВЛАДНЫЙ, *прикм. Що має велику владу.*

XVIII. Великовладный монарха Літ. Вел. III, 212.—(Король) блукаючийся народъ Украинский и войска запорожскии... великовладному своему прилучилъ панованю ib. 247.

ВЕЛИКОДЕННЫЙ, *прикм. від «Великодне».*

XVI. По святе великоденномъ Рускомъ... владыка... шолъ до церкви Арх. ЮЗР. I, I, 266 (1590).—Къ святу великоденному... по пятнадцати каменей меду сытити Ак. ЗР. IV, 53 (1592).—Двѣ (таины): обрезаніе и великоденный баранокъ Катех. 49.

XVII. Видѣли чудовне, гды въ суботу великоденную у гробу Божого свѣчки ся сами запаляли Копист. Пал. 842.—На день великоденный хрстианские црквы... з землею зровнены Крон. Боб. 267-б.

ВЕЛИКОДНЕ, *рн. Великдень.*

XVI. У волторокъ по великодне Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 58.

XVII. Мѣсяцъ ся мѣнилъ на Великодне Літ. Хм. 79.

ВЕЛИКОДНЕВАТИ, *дс. Опроваджувати Великдень.*

XVII. Отож... в дому Заведеовом мает великодневати (Іс) Єв. Реш. 187.

ВЕЛИКОДНЕВНЫЙ, *прикм. Великоденний.*

XVII. Рокъ той... значный собранием собору ...для великодневного Пасхи сщения Крон. Боб. 275.

ВЕЛИКОДНІЙ, -ДНЫЙ, *прикм. Те, що й великоденний.*

XVI. Во вторникъ великодный Арх. ЮЗР. I, XI, 103 (1599).

XVII. Панъ Лащъ... Лисѣнку мѣстечко на самый день великодній вшитко выстиналъ Літ. Льв. 240.—Великодный даръ Тит. 79 (Беринда, 1623).—Жидове... поживали баранка, або Пасху свою великодную Єв. Реш. 42.—Было сто великодное Крон. Боб. 334-б.

XVIII. Стрѣляютъ козаки... празднуючи великодний праздникъ Вел. Сказ. 26-27.

ВЕЛИКОКОРОНЪНЫЙ, *прикм. Великий і коронний.*

XVIII. Лист... от Хмелныцкого до... гетмана великокоронъного Вел. Сказ. 21.

ВЕЛИКОКОШТОВНО, *присл. За великий кошт.*

XVIII. Состроенъ же билъ тотъ домъ Мазаракіемъ со статуями и протчими украшеніи и великокоштовно Зап. Мовч. 82.

ВЕЛИКОЛѢСЬЕ, *рн. Містина укрита великим лісом.*

XVI. Надъ великолѣсемъ до грани Бастицкое Ак. ЮЗР. I, 215 (1579).

ВЕЛИКОМИЛОСЕРДНЫЙ, *прикм. Що дуже милосердий.*

XVII. Кого бо вѣмъ не утѣшатъ насолодшіе слова Пророцкіе: щедръ и милостивъ Господь долготерпеливый и великомилосерный Рук. № О. 4° 86, к. 50.

ВЕЛИКОМОВЯЧИЙ, *прикм. Що багато мовить.*

XVI. Уста великомовячіи Хр. Фил. Апокр. 1696.

ВЕЛИКОМОЖНЫЙ, *прикм. Що має велику міць, що багато може, потужний.*

XVIII. Вшитко от злота, яко то у великоможного цр҃а Ал. Тиш. 38.—Нѣgды не мина-

єпъ: а особливе простыхъ и великоможныхъ Клим. Вірші, 6.

ВЕЛИКООБТЯЖЛИВЕ, *присл. Дуже обтяжуючи.*

XVI. Присылал до мене... игуменъ Красноселский... жалуючи и оповедаючи великообтяжливе а плачливе на врядника его милости Арх. ЮЗР. I, VI, 55 (1566).

ВЕЛИКОПИЛНЫЙ, *прикм. Дуже пильний.*

XVI. З великопилныхъ а долеглых потреб своихъ заставил єсми пану Станиславу Кугаєвскому того жъ имѣнья своєго властного двадцать волок у трохсот золотых полских Арх. ЮЗР. VIII, VI, 286 (1570).

ВЕЛИКОРОГЫЙ, *прикм. З великими рогами.*

XVIII. Волъ сѣрий великорогий Арх. Вид. м.; справа о волах що взято в армію (1759).

ВЕЛИКОРОДНЫЙ, *прикм. Великого, себ-то значного роду.*

XVII. Царъ... дал єму за жону панну великородную Дарію, племенницу князя Юрія Долгорукого Крон. Полск. 423.

XVIII. Пановъ... преславныхъ и великородныхъ Клим. Вірші, 6.

ВЕЛИКОРОЗМЫСЛЬНѢ, *присл. Дуже роздумуючи, дуже розважно.*

XVI. Собор духовный... зданьє и волю свою на томъ положили, ижъ кгды о томъ великорозмыслънѣ уважили тоє ихъ єретичьство Ак. ЗР. IV, 125 (1596).

ВЕЛИКОРОССЪ, *рм. Москаль, росіянин.*

XVII. Противо сему а не прерѣкуите великоросси, болгари и сръби Тит. 178 (Беринда, 1627).

ВЕЛИКОРЯДЦА, *рм. Старший над провінцією, містом або замком.*

XVII. На вряде кгродском... становши персоналитер, урожоный єго милост пан Миколай Загоровский, великорядца волынский Пал. Изб. I, 16 (1663).

ВЕЛИКОСАНОВНЫЙ, *прикм. Великої достойности, гідности.*

XVII. Великосановныхъ людей дѣти... въ всемъ по обычаю црковному да крщени будут' Тр. П. М. 12.

ВЕЛИКОСМЫСЛЕННЫЙ, *прикм. Дуже розумний, розсудний.*

XVII. О великосмысленный предводителю и непорушный мчников хвых филяру Жит. Св. 26-б.

ВЕЛИКОСТЬ, *рж.* 1. *Обсяг, вимір.*

XIV. Кажный, подлуг великости имѣнья своєго былъ готовъ къ службѣ земской на валку Ак. ЗР. I, 17 (1347).

XVII. Камень, мовитъ, дивнои великости, мало от того было, же мѧ не привалилъ Тр. постн. 557.—Правда єст, же тут немаш «пропорціи» ведлуг великости Гал. М. Пр. 100.—Цесаръ... в мѣстѣ Силенѣ црковъ *дивнои великости* збудовалъ Рад. Ог. 58.—Великост ся єго (крста) от гори Калвинской аж до гори Оливной досягала Жив. Св. 38.—(Церковъ) на усю Украину славна была в маліованню образовъ, в инныхъ достаткахъ так теж великостію звоновъ Літ. Сам. 135.

2. *Велика кількість, маса, многість, множство.*

XVI. (В Ферарі) юж были зобралисѧ выжей писаные особы... і иных многост, великост великая кардиналов и бискупов заходних Рук. Муз. № 513 к. 23.—Мовѧтъ длѧ поваги и вспанѧлости костела и великости людей Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 43.

XVII. (Моисей) обачилъ незличоную великост бѣсовъ Збірн. 1693, 14-б.—Нѣмъ великость водная не опадетъ волно имъ Рыжковцамъ ловит рибу Оп. ст. Млр. II, 300 (1694).—Войска козацкіи зъ ордами и хлопства незличоного купами перестрашили ихъ великостію своєю Літ. Льв. 263.—Обачилъ Кориоланъ, же великост паней идет до войска Крон. Боб. 149.—Взяли зъ собою великость добытку розмаитого Рук. Хрон. 42.—Собралися Половци въ великой великости войска ib. 442.

XVIII. Въ полю отъ великости снѣгу и зимна великого овечки померзли Літ. Черн. 75.—За великостю снѣговъ и морозовъ не моглъ онъ Федко до сего часа жадного добути языка Літ. Вел. III, 221.

3. *Значність, вага.*

XV. Имають быти казнены и сужены подлугъ ихъ великости проступковъ Ак. ЗР. I, 74 (1457).

XVI. Уважаючи... великость справъ церковныхъ Арх. ЮЗР. I, XI, 138 (1599).—Великост греха познавши, до Бога ся наверпули Катех. 44.

XVII. На всемъ широкомъ округу свѣта того знайтися таковый члвкъ не можетъ: который бы подостатку великост... свята нынѣшного... розумомъ поняти... моглъ Рук. № О. 4° 86, к. 94-б.

XVIII. (Хс) великостію заслугъ своихъ, крестомъ и мукою закѣнченныхъ, отримавъ от отца своєго превѣчнаго длѧ насъ ласку посвѧщающую Науки парох. 1.

4. *Величність, велич.*

XVI. Ба нихто нигде не видилъ... ведлуг великости єго Катех. а визн. в. 137.—Пядь и долон Бжія значит великост єго ib. 137-б.

XVII. Величіє—великост, высокост Бер. Лекс. 13.

XVIII. Помолѣмъ ся Прест. Бци Мтры Хвой сего ста єи великости оуведенія стого Пам. укр. м. II, 74 (Рк. Тесл.).—Хс єго великост тогды оустал из гроба своєго стого ib. 328 (Рк. Тесл.).—Усякому людскому створенію имаєме розъславити великусть єго (імени Божого) Поуч. Няг. 212.

5. *Титул царський.*

XVIII. Поклонися копию єго цар'скому и поцѣлуй мисюр'ку єго великости Ал. Тип. 38. —Перебачъ твоя великость, вел'цеможный црю ib. 48.

ВЕЛИКОУСИЛЬНЫЙ, *прикм. Великий і усильний.*

XVII. Уважаючи... и милостей вашихъ великоусильную прозьбу Гол. П. М. I, 291 (Гр. Бор. 1627).

ВЕЛИКОУТѢШНЫЙ, *прикм. Що дає велику утіху.*

XVI. О великоутѣшный милый сыне Божій, женише мой сладчайшій Христе П. П. 60.

ВЕЛИКОЧИСЛЕННЫЙ, *прикм. Дуже численний.*

XVII. Ханъ... началъ с пляца уступати, ужасся великочисленнаго войска полскаго Літ. Сам. 231.

ВЕЛИКОШУМНЫЙ, *прикм. Що дуже шумить.*

XVIII. Сподъ горъ другая рѣка мало меншая но зѣло бистро текущая и великошумная, течетъ бо въ пропасти глубокой между камени Гр. Барск. II, 221.

ВЕЛИКЫЙ, *прикм.* 1. *Значний на розмір, не малий.*

XV. Вс꙯ земл꙯ наша велика и ѡбилна, а нар꙯да въ неи нѣтъ Ип. 14.

XVI. А если бы над оною очерътою красными а великымь писменемь не быль написань конец... неставай Єв. Пер. (рк.) 443.

XVII. И напервѣй повелѣ бгъ водѣ, да изведе дшу живу, рибы, китовъ великих' Транкв. Зерц. 13.—Всемилостивый Ісусе, якъ же єстес за такъ короткий час так великий стался, который єс недавно так малесенький былъ Лѣств. 48.—По томъ сейму, на мясныи запусти дуга великая вказалася на заходѣ сонця Літ. Льв. 250.—Каменъ великий, которим бил прикъритий (гроб) Єв. Реш. 220-б.

XVIII. Велик свѣт да негде ся подѣт Клим. Прип. 205.—Того ж часа великий орелъ лѣталъ Ал. Муз. № 488, к. 6.

2. *Дужий з огляду на оден вимір; довгий (до часу).*

XV. Былъ єсми великий час моляс꙯ Чет. 1489, к. 49.

XVII. А тут и велика и бридка хороба Жив. Св. 181.—Плечима великъ Крон. Соѳ. 312.

XVIII. Не в великом часѣ иде знову (Кропива) Прот. Полт. С. I, 240 (1701).—Рѣка... єсть велика глубиною Ал. Тип. 51.—Того жъ року була зима великая Оп. ст. кн. 18 (1739).—Вода великая увесь лугъ стопила Арх. Вид. м. (1760).—Тогда идохомь... кь горѣ Аѳонской... чрезъ непроходиміє и високіє гори, великими снѣгами и пустими мѣстами Гр. Барск. I, 259.—1751 года вода превеликая била у Днѣпрѣ ib. IV, 108.—Чему днь зѣмѣ малый, а лѣтѣ великий? Пам. укр. м. IV, 34 (Сок. Рк.).

3. *Значний під поглядом натуження.*

XV. Вчинилъ оць єє, Якимъ пиръ великъ Чет. 1489, к. 16-б.—Ноужа єсть великая єго (слово) поведат ib. к. 40-б.

XVI. Нам ся в томъ кривда и шкода великая дѣетъ Арх. ЮЗР. I, VI, 39 (1545).—Тог'ды быль великый голодь Єв. Пер. 33.—Панъ... жалуючи на Василья и на Павла... которые... невядоме пришли... рекли великимъ голосомъ: вашей милости наша служба ib. I, I, 486 (1596).—Быти грому великому Сл. о п. Иг. 12.

XVII. Стался голод великый въ странѣ той Єв. Уч. 274.—(Я) волалъ великимъ голосомъ Діар. Фил. 94.—Ларій... почав... великимъ голосомъ ха Бга... того одного Бга вызнавати Жит. Св. 522-б.—На остатнєй бо, тайной и великой своєй вечерѣ Єв. Реш. 2.—В той сторонѣ став голод барзо великий ib. 7-б.—Што єй чинит казано... справила потомъ з великою прудкостю вернулася до келіѣ Лѣств. 47-б.—Велику бѣду тръпѣли Літ. Хм. 80.—Чителънику православний, котрий в науках не бѣглий, а хочешъ... зрозумѣти... без великои праци... прочти... сию книгу Пер. Иссл. и Мат. 107.—Великоє было молчаниє коли читано писмо оноє Жив. Св. 36-б.—И въ трепетѣ и страсѣ великом тогда были всѣ люде Транкв. Зерц. Ав.—Онъ впалъ в роспачъ для великихъ и многих грѣховъ своихъ Гал. Гр. Розм. 27.—Плакалъ... Амита великим голосомъ Крон. Боб. 235.—Весь людъ кричалъ великимъ голосомъ Рук. Хрон. 63.

XVIII. (Іосифъ) плакавъ ревне погибели своєй такой и невинности великой Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).—Яко цвѣтъ села красного от пожару великого воскорѣ премѣняєтъ ся, во пепелъ претворяєтся Укр.-Р. Арх. X, 243.—Жили... двѣ собаки въ великой дружбѣ Сковор. 164.

4. *Значний на кількість, лічбу, численний.*
XVI. Люде великие... положили ся межи Кременчука и Балаклыя Arch. Sang. VII, 30 (1558).—Он (папа) зобравшисѧ з'великим людом с помочу кроля французкаго... тягнулъ на тот зиздъ базилійский Рук. Муз. № 513 к. 34.
XVII. Еглонъ... на них (жидовъ) вложилъ великий трыбутъ Крон. Боб. 65-б.—Року 1640... Богъ дал великій урожай, же колода жита была по золотыхъ тры Літ. Льв. 260.—Маючи великий росходъ на людей чужоземскихъ... далисмо екзацію скарбовую Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 61 (1654).
XVIII. И развѣ кто з великимъ коштом добылся, тотъ моглъ рѣшеніє получить С. і Р. 27-б.—Козаки... з великими полками на Полщу приходили Вел. Сказ. 10.—Ннѣ пашня не прежнею великою цѣною покупается Кн. Нос. 75-б.
5. *Значний, видатний, важний.*
XVI. Безъ великоѣ причины Ак. ЗР. II, 9 (1507).—И начаша князи про малоє, се великоє млъвити, а сами на себѣ крамолу ковати Сл. о п. Иг. 19.
XVII. Мужній Вячеславъ, як былъ сердца великого такъ и милосердия Жит. Св. 17.—Андрей... притиснувшися до самого Цесара з великим срдцем, все собѣ отваживши закрычал на него ib. 487.—Великим и тот єсть который жадною... страстію не бываєтъ порушонымъ Лѣств. 24.
XVIII. Славніє и великіє дѣла воєвождовъ своихъ Вел. Сказ. 2.—Великую вещь вамъ оповѣсти замышлѧю Сѣмя Сл. Б. 2.
6. *Значний, вельможний.*
XVII. Іисусъ же призвавъ ихъ, рече: вѣсте яко князи языкъ господствуютъ ими, и велицыи обладаютъ ими Копист. Пал. 462.
7. *Яко епітет історичних осіб і подій.*
XVI. Звонъ слыша давный великый Ярославь, сынъ Всеволожь Сл. о п. Иг. 15.
XVII. (Свято) Василия великого Интерм. 83.
8. *Епітет при назвах географічних.*
XVI. Итти дождю стрѣлами съ Дону великаго Сл. о п. Иг. 12.
XVII. А тот Пискупенко і Олекса ишли з Лугу великого вслѣд за Петрикомъ Кн. Мѣск. Полт. 18 (1692).
XVIII. В... великом градѣ Санктъ-Пѣтербурхѣ Вел. Сказ. 3.
9. *Епітет до ріжних діб в році, що мають церковне значіння.*
XVI. У великий пост, перед Великоднем приехал до дому моего свещеникъ Н. Арх. ЮЗР. I, VI, 77-78 (1586).—Почавши от стои великои недѣлѣ пасхы Єв. Пер. (рк.) 443.
XVII. Постъ Великий, который самъ Хс. Гдь постилъ Гол. П. М. II, 403 (Кор. Н.1645).—В суботу великую в вечоръ перед заходом солнъца Діал. о пр. вѣрѣ 349-б.
XVIII. Пришолъ он Андрѣй... в великую суботу Кн. Мѣск. Полт. 299 (1719).—Великодний праздник... еже єст подлугъ бѣсурманского нарѣчия байрам великий Вел. Сказ. 27.
10. *Титул володарів.*
XIV. Се язъ кнѧзь великыи димитрии ЮРГр. № 7 (1366).—Великии король дал ми намѣстничати оу Луцьску ib. 15 (1386).—Мы вѣликии корол влодиславъ ib. 29 (1394).
XV. Мы великый князь Швитрикгайло, Литовъскій, Рускій Ак. ЗР. I, 48 (1438).
XVII. Великий гсднъ преосщений Ѳеодосий... прислалъ мене Прот. Полт. С. II, 2-б (1675).
XVIII. Великого Господара Єго Царского Величества Літ. Вел. II, 105.
11. *Вищий ступінь в ієрархії.*
XVIII. Комисар... ізвѣстилъ тоє... Потоцкому, гетману великому коронному Вел. Сказ. 17.

ВЕЛИМУЖНЫЙ, *прикм. Див.* **Велможный**.
XV. Оузрѣвши невиность мою велимужинии панови свѧтоѣ коруны польскоѣ ЮРГр. № 71 (1434).

ВЕЛИТИ, *дс. Див.* **Велѣти**.
XVI. Отецъ архимандрытъ доброволне... поступилъ тую ниву... игумену Кирилскому, тоє єсмо єму присудили и покуль конецъ и пята тоє земли Кириловскоє и Єрданскоє,—оказовати єсмо велили Арх. ЮЗР. I, VI, 29 (1539).

ВЕЛИЦЕ, *присл. Дуже.*
XVII. За аквавиту вашей милости велице дякую Арх. ЮЗР. I, VI, 341 (1603).—Зложилося... многогрѣшнымъ и велице недостойнымъ слугою Єв. Реш. 1.—Науку... дшам нашим велице пожитечную подаєт... хс гь ib. 16.—Хс... называет вѣрных своих блсвенными то єст велице щасливыми ib. 54.

ВЕЛИЧАВО, *присл. Величаючись, гордо, пишно, думно.*
XVIII. Не ходи... анѣ величаво, анѣ плохо Полѣт. 49.

ВЕЛИЧАВЫЙ, *прикм. Гордий, пишний, думний.*
XV. Олегъ же оусприемъ смыслъ буи и словеса величава, рече сице Ип. 220 (1096).—Не величаву бо єму сущю на ратьныи чинъ но похвалы ищючи от єдиного Ба ib. 390 (1149).—

Н ять быс величавый Фил҄ паробкомъ Добрынином ib. 737 (1219).

XVII. Будутъ бо человѣци самолюбцы, сребролюбцы, величавы, горди Копист. Пал. 315.—(Законникъ) не жестокій сиротамъ, не величавый в богатствах Домецк. 3.

ВЕЛИЧАНЬЕ, *рн.* 1. *Гордість, пишність, думність.*

XV. За величание его и свѣрженъ быс с нбси (антихристъ) Ип. 167 (1071).

2. *Шанування почесною назвою.*

XVII. Титулы҇й величан҄ Папины в словѣх тылко, а не в рѣчи и не в' истотѣ завислы О обр. 180.

XVIII. I годно величанємъ всѣхъ шевцовъ величати Клим. Вірші, 103.

ВЕЛИЧАТИ, *дс. Шанувати почесними именами, величити.*

XVII. Христосъ... родися... мы же єму сердце даймо... чистым сердцемъ величаймо Дм. Тупт. 121.

XVIII. Абы его яко Бга величали и выхваляли Пам. укр. м. I, 316 (Рк. Тесл.).

ВЕЛИЧАТИСЯ, *дс. Вихвалятися, пишатися.*

XV. Св҄тослав же величашес показа имъ (посламъ) батьство своє Ип. 189 (1075).

XVIII. (Церковъ) кажетъ на конецъ, абысмо тымъ величалис҄ и хвалили що Хрстосъ з' нами на семъ свѣтѣ пребываєтъ Сѣмя Сл. Б. 1.

ВЕЛИЧЕСТВО, *рн.* 1. *Великість.*

XV. Не мощно быс розметати вборзѣ его (м. Володимир) величествомъ Ип. 850 (1261).

XVIII. Здѣшнемъ обывателемъ выборность и величество войскъ своихъ ложне внушили Марк. IV, 264 (Ман. Карла XII, 1708).—Хмуры частка на землю изпала. величествомъ яко члвѣчая глава Клим. Вірші, 124.—Посилаєтъ Отоманъ слоня дивнаго величества и коня в породѣ виборного въ даръ сіят. Князевѣ Літ. Вел. I, прил. 27.

2. *Величність.*

XVII. (-віє). (Бгъ) недостигненый оу вел'можности величества своєго Транкв. Зерц. 1—. Бгъ показовалъ славу величества своєго ib. Аг.—Яко величество его, тако и милост его (Христа) Єв. Реш. 59.—Величествіє его (Бога) єсть незмѣрност' Рад. Він. 636.

3. (рос.). *Титул царів і цісарів, королів.*

XVIII. По монаршомъ его царского пресвѣтлого величества указу Вел. Сказ. 2.—Просити чрез пословъ козацкихъ королевского величества... о новии привилеи ib. 19.

ВЕЛИЧНЫЙ, *прикм. Гідний величення.*

XVIII. Буди величъно копиє Александрово и мисюръко главы его Ал. Тиш. 39.

ВЕЛІОРАКЪ, *рм.* (пол. wielorak). *Велетенський рак (байковий), кит.*

XVIII. Демон страшній, дшетлѣнній Веліорак' албо китъ Пам. укр. м. IV, 323 (Рк. Н. Д.).

ВЕЛІОРАКЫЙ, *прикм.* (ст. пол., wieloraki). *Як за різний? скількоякий?*

XVIII. Веліоракая єстъ интенцыа?—Интенцыя єстъ троякая Собр. Прип. 4.

ВЕЛІОРЫБОВЫЙ, *прикм. від «веліорыбъ».*

XVII. Ты єси и з веліорибового жолодка домъ вдячный Іонѣ:.. учинилъ Жит. Св. 514-б.

ВЕЛІОРЫБЪ, *мр.* (пол. wieloryb). *Кит.*

XVII. И зали не та҄ сама҄ млтва Іону Пророка зе внутрности Веліорыба морского вывела? Тит. 313 (Парам. 1634).—Веліорыбъ маєтъ на собѣ пюра, которыи высоко подноситъ, ґды плывати хочетъ Гал. Кл. Раз. 116.

XVIII. 2 веліорыбов, то єсть 2 китовъ Ал. Тиш. 88.

ВЕЛКЫЙ, *прикм.* (пол. wielki). *Великий.*

XIV. За велкого кн҄з҄ Олькѣрта ЮРГр. № 3 (1352).

ВЕЛМИ, *присл. Вельми, дуже.*

XV. Б҄ше бо молодъ велми (Игорь) Ип. 16. 879—Азъ єсмь велми боленъ ib. 320 (1146).

XVI. Другого дни велми рано Сл. о п. Иг. 12.—Црь засмоутилс҄ велми Єв. Пер. (рк.) 23-б. —На колоде подле долу крови велми много Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 64.—От црькви восточной много писма стого поважных и велми годныхъ доводовъ маємо Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 38.

XVII. Въ сердцѣ диханіє и жаль велми ревній Нов. Бокк. 304.—Розгнѣвивши бовѣм так велми твою доброть Єв. Вил. 15-б.—Сукня пошарпаная не велми здобитъ Копист. Пал. 781.—Стыє... велми узкою стежкою до царствія нбснаго... добывали ся Єв. Реш. 22.—Млоденец... одишов велми зафрасовавшися ib. 114.—Тебе чортъ послѣпивъ велми ib. 262.—(Уманци) велми боронилися Літ. Сам. 124.—(Покору) гсдь бгъ велми милуєтъ Домецк. 51. —(Щось) тупає и пришедши до сѣннихъ дверей торгал велми Прот. Полт. С. I, 198-б (1698).—А оны... на тых которіє... грѣховъ допустилися, велми остро и тяжко на нихъ наступовали Лѣств. 23.—Овоцы... до снѣди смачныи велми Крон. Боб. 3.—Ликургусъ... мудрецъ былъ велми ib. 162.

XVIII. Бидло велми здихало Літ. Черн. 74.—Велми скупо было на пашу Літ. Гукл. 80.—Не велми далеко отъ Лядского обозу Літ. Вел. IV, 59.—Того велми зде и тамъ Бгъ будет карати Клим. Вірші, 27.—Сам был велми красный Іосифъ Пам. укр. м. I, 157

(Рк. Тесл.).—Сіє святоє євангеліє... велми пожиточноє усѣмъ Поуч. Няг. 3.—Сей день былъ вѣтряний велми Дн. Марк. III, 2.—(Церковъ) єсть же мала и тѣсна велми Гр. Барск. I, 345.

ВЕЛМОЖА, *рм. Значний і богатий достойник.*

XVII. Древляне... послали до Олги своих велмож двадцат Жит. Св. 519.—Вложилъ на главу свою Двдъ жалобноє вретище и велможи єго Крон. Боб. 100-б.

XVIII. Множайшіє полскіє велможи... на Украинѣ імѣнія... себѣ стяжали Вел. Сказ. 9.

Див. **Вельможа.**

ВЕЛМОЖНЕ, *присл. Богато, виставно, велично, потужно.*

XVII. (Левъ) взявши Галичъ широко и велможне пановалъ Рук. Хрон. 473.

ВЕЛМОЖНОСТЬ, *рж. Велика можність, потуга; блиск, виставність, величність.*

XVII. Велелѣпота: велможность, потужност' Бер. Лекс. 12.—Правица твоѧ Ги высловлена єст... и мноствомъ велможности твоєи покрушилесь противниковъ Тр. постн. 663.—Такую жъ буду мѣти піенкность и велможность яко Богъ Гал. Кл. Раз. I, 140.—(Бгъ) недостигненый оу вел'можности величества своєго Транкв. Зерц. 1.—Бгъ со намы будетъ, которому належитъ хвала, честь и велможност на вѣки вѣчныи Пам. укр. м. IV, 213 (Осл. Рк.).—Члки... обачат... велможност бжества моєго Єв. Реш. 29.—Монастыри и церкви... сами сут свѣдками оной колись давности и велможности кіевской Жит. Св. 564.—Не оборонится (проти смерти) вкрѹгъ обточенная жолнѣрами чѹлими велможностъ кролевская Збірн. 1693, к. 145-б.

ВЕЛМОЖНЫЙ, *прикм.* 1. *Велико-можний, премoжний, потужний, сильний.*

XVII. Предъ велможнымъ твоимъ трономъ съ страхомъ нынѣ упадаю Транкв. II. Мн. 32.—Єдным срдцемъ згодне хвалили и славили вшелѧкой чти годноє и велможноє имѧ Бга Кн. о Вѣрѣ, 170.—Корол и цар... найвелможнѣйший... всѣ... пред лицем хрствым станут Єв. Реш. 14.

XVIII. Велможныи перскіє кролеве Пам. укр. м. II, 129 (Рк. Тесл.).—Небесных и земнихъ хоровъ велможный гетмане Укр.-Р. Арх. IX, 60.

2. *Величний, виставний, повний блиску.*

XVII. Іс... от велможной славы своєй... послав... дха... стго Єв. Реш. 74-б.

3. *Значний і богатий.*

XV. Княжата и велможныи панове воєводы Ак. ЗР. I, 117 (1492).

XVI. Знаємъ много людей зацныхъ и велможныхъ Отп. И. П. кл. Остр. 1071.

XVII. Сегосвѣтноє щасте... велможного неволником учинит Єв. Реш. 427-б.—Продамо тя якому велможному Пну, который тя будет мѣти за сна Крон. Боб. 25.

XVIII. Не пал жребій кролевскій на сенатора велможного Пам. укр. м. I, 335 (Рк. Тесл.).—Єгда би шляхтичъ шляхтичу от велможного аж во наубогшого заравно разумѣючи примовку якую учинилъ такъ по шляхетству яко ко ин'чей речи... тогда прымовка без доводу ображенному не шкодить Стат. 36.

4. *Титул значного панства.*

XV. Велможныи стефанъ снъ єго ннѣшнии воєвода землѣ молдавскои пришолъ за сѧ ку доброи памѧти ЮРГр. № 66 (1433).

XVI. Велможный княже господине и швакре мой милый Arch. Sang. VII, 7 (1554).

XVII. В мирѣ семъ знайдуємъ, то ясне освецоныхъ, то ясне велможныхъ, то велможныхъ Рад. Ог. 27.—Полковникови зацному велможный (титулъ) можешъ приписати Гал. Кл. Раз. 479.

XVIII. Велможний Мосцѣ Пане Дорошенко Літ. Вел. II, 98.—Велможний... пне комисаръ Вел. Сказ. 20.

ВЕЛОЖЕНСТВО, *рн.* (пол. wielożeństwo). *Многоженство, полігамія.*

XVII. Нововѣрники... хвытаются жидовских... обычаєвъ, людем до веложенства... наукою своєю... отворяют Кн. Рож. 14.

ВЕЛОРЫБЪ, *рм. Див.* **Веліорыбъ.**

XVII. По декретѣ бжемъ (грішники) впадутъ... в' пащеку на пожреніє огнерадному левіаѳану и дшетлѣнному киту албо велорыбови Транкв. Зерц. 38.

ВЕЛЦЕ, *присл.* (пол. wielce). *Велико, вельми, дуже.*

XVII. Певнымъ а велце поважнымъ особамъ Діар. Фил. 91.—Панъ гетманъ зъ разу окопалъ роту єдну велце богатую, мудрую зо вшиткихъ панятъ Літ. Льв. 243.—Животомъ житейскимъ брыдитисѧ маємо, якъ велце шкодливымъ Смотр. Каз. 37.—Цесар... велце дяковалъ гсду Крон. Боб. 328.—Велце пилно сами собѣ люде смерти жадати будут Єв. Реш. 13.—(Свѣтъ) з оубогого стаєтсѧ велце богатымъ Рад. Ог. 20.—Была срогая велце битва Рук. Хрон. 434.—Повѣншовавши з предсявзятой дороги превелебност вшу, дякую велце за листовній одозвъ Унів. Палѣя, 158 (1700).

XVIII. Велце докучают студенти у зимку Довг. 112.—Радъ тому былъ велце Літ. Вел. II, 359.—Моєму велце ласкавому добродѣєвѣ

Гр. Барск. IV, 35.—Прошу и велце прошу, рачь зо мною обачитися Марк. IV, 221 (Л. Маз.).

ВЕЛЦЕВАЖНЫЙ, *прикм. Великоважний.*

XVI. Въ такъ велцеважной справѣ прошу Ак. ЗР. IV, 83 (1595).

ВЕЛЦЕМОЖНЫЙ, *прикм. Великоможний.*

XVIII. Перебачъ твоя великость, вел'цеможный црю Ал. Тиш. 48.

ВЕЛЬБИТИ, *дс.* (пол. wielbić). *Величити.*

XVI. Одными усты и одными серцы имя Божое вельбили Ак. ЗР. IV, 134 (1596).

XVII. (Богородиця Марія) рекла:... «Будутъ мя вельбити вси народы» Арх. ЮЗР. I, VIII, 100 (О обр. Ц. Хр. коло 1602).—Бо хто велбитъ Хрстъ Хвъ и хвалитъ, самого Ха хвалитъ и велбитъ Єв. Калл. 779.

ВЕЛЬБЛУДОВЪ, *прикм. від «вельблудъ».*

XVII. Вельблудова мяса ядях Пам. укр. м. IV, 82 (Яр. Рк.).

ВЕЛЬБЛУДЪ, *рм. Див.* **Велблудъ.**

XV. Стополкъ же и Володимеръ идоста на вежѣ и полониша скоты и кони и вельблуды Ип. 219 (1095).—Вз҃ша бо тогда скоты и овцѣ и кони и вельблуды и вежѣ с добыткомъ ib. 255 (1103).—И не бѣ слышати от гласа... множества ревения вельблудъ єго ib. 784 (1240).

ВЕЛЬБЛЮДЪ, *рм. Див.* **Вельблудъ.**

XVII. Других же (звірят створив Біг) на работу, яко волове, вельблюды Транкв. Зерц. 14.

ВЕЛЬМИ, *присл. Див.* **Велми.**

XV. Бояре дей намъ въ томъ вельми мало помогаютъ Ак. ЗР. I, 72 (1456).—Были вельми печальни Чет. 1489, 14.

XVI. Вывель єго діаволь на гороу вел'ми высокоую Єв. Пер. 32.—Села вельми выпустошили Кул. Мат. I, 50 (1580).—Писар не єстъ зуполного слуху и вельми не чуєтъ и не можетъ... всего писати Арх. ЮЗР. VIII, IV, 184 (1584).

XVII. Два бѣсноватыи... срокгіи вел'ми Єв. Вил. II, 24-б.

XVIII. Ясѣ городъ великъ вельми Пелгр. Ип. Виш. 4.—Отецъ вашъ вельми страннаго сердца Сковор. 225.

ВЕЛЬМОЖА, *рм. Див.* **Велможа.**

XV. Много вельможи величаютьс҃ Ип. 140 (1037).

ВЕЛЬМОЖНЫЙ, *прикм. Див.* **Велможный.**

XVI. А то ся стало предъ вельможными и врожеными князи и паны Ак. ЮЗР. I, 83 (1533).

XVII. Црїє познали моцарство вел'можнаго Пана Прол. XVII в. 86.—Оуставичнии предсто҃телѣ вел'можного майстатоу и престола єго Транкв. Зерц. 2.

ВЕЛЬЦЕ, *присл. Див.* **Велце.**

XVII. Тыи оба два познаванья Бога и доступленья живота вѣчнаго способы суть вельце добри Дм. Рост. 2.

ВЕЛѢ, *присл.* (пол. wiele). *Багато.*

XV. Иныхъ велѣ при томь добрихь было ЮРГр. № 44 (1412).

ВЕЛѢТИ, *дс. Розказувати, наказувати.*

XV. Стополкъ же и Володимеръ посласта к Олгови вел҃чи (XII.) єму ити съ собою на половьцѣ Ип. 219 (1095).—И нача (Из҃славъ) велѣти всимъ воимъ своимъ огни великы (класти XII.) ib. 413 (1150).—И велѣлъ м҃ имить без моєѣ вины ЮРГр. № 71 (1434).—А староє Ставище велили были єсмо заставити пану данку мукосѣєвичю ib. № 81 (1445).

XVI. Велитъ послушати земли незнаємѣ Сл. о п. Иг. 9.

XVII. Не велил, кажет, корол ни паномь прилучаться, ни шляхти, ни жолниромъ Кул. Мат. I, 24 (1604).—Тотъ дворъ и цвинтаръ ихъ розобрати и спустошити казалъ и въ печахъ попалити велилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 359 (1605).—Жаднои офѣры... не велит гъ... в церковъ внести... ежели ты на кого... гнѣв маєш Єв. Реш. 16-б.—Сию угоду велѣлисмо до книг... внести Прот. Полт. С. II, 1-б (1673).—Все теди тоє велѣлисмо записати року и дня звишъположеного Кн. Мѣск. Полт. 4 (1691).—Приворотницу, перенявши якогос чоловѣка на улици, велѣла топором зтесати Акт. Строд. кн. 107.

XVIII. Велѣлъ м҃ въринути в въязенє Вел. Сказ. 20.

ВЕЛѢЯ, *рж. День перед святом, передсвяття.*

XVII. На велѣю Св. Николы отая битва предъ Польскими святы была Літ. Льв. 257.

ВЕЛЮМЪ, *рн.* (пол. welum з лат. volum). *Рід рушника з прозорої тканини.*

XVII. Еретрея... велюмъ на головѣ носила Рук. Хрон. 181.—Дванадцетая сибилла... велюм на головѣ носила Крон. Боб. 184-б.

ВЕЛЯ, *присл. Див.* **Веле.**

XVI. З веля иншихъ меръ Антир. 657.

ВЕНАЦКЫЙ, *прикм. Див.* **Венецкый.**

XVI. Запона... венацкоє роботы Мат. ЗР. ц. 158 (1555).

ВЕНГАРЪ, *рм.* (пол. węgar). *Одна з простопадно стоячих в одвірках штук.*

XVII. Муляровѝ за венгары на отдверѣ на стрых з. 4 Арх. ЮЗР. I, XI, 449 (1657).

ВЕНГЕРКА, *рж. Ґатунок сливи, угорка.*

XVIII. Прошу. . прислать... розокъ... отъ венгерокъ, сливъ черносливныхъ и отъ болшихъ вишень Пер. Пол. 168 (1781).

ВЕНҐЕРСКЫЙ, *прикм. від «венґръ».*

XVII. Аттилѧ кроль Венґерскій назывался бичъ Бжій Гал. Кл. Раз. 247.

XVIII. От полудня горы венґерские Пам. Укр. м. IV, 33 (Сок. Рк.).—Сливи зеленіє венгерскіє Разн. Марц. 646.

ВЕНДЗРИЙ, *рм.?*

XVIII. Начине... до дзигаря належного... ковадло, вендзрий, ковляр Прот. Полт. С. I, 273 (1706).

ВЕНДРОВАТИ, *дс.* (пол. wędrować з нім. wandern). *Подорожувати пішки, іти, вирушати; кочувати.*

XVII. (Ное) мусѣлъ зъ своими въ иную краину вендровати Копист. Пал. 821.—Пелґрымъ... где єго нерады приймують, тамъ и попасу нечинѧчи, вендруєтъ далѣй Рад. Ог. 784.—До гробу вендруєшъ Транкв. П. Мн. 149.—Лечъ оныи нехай (противницы) гостинцемъ своимъ вендрують О обр. 228.

ВЕНДРОВНЫЙ, *прикм.* (пол. wędrowny). *Той, хто вендрує.*

XVII. Особамъ незнаємымъ вендровнымъ людзнымъ не маєтъ іерей давати скваливе шлюбу Шумл. Зерц. 56.

ВЕНЕДИКТЪ, *рм. Росл.* Geum.

XVIII. Найдуй зѣля венедикта в мартѣ мцѣ Млр. дом. лѣч. 38.

ВЕНЕРА, *рж. астр. Плянета між Меркурієм та Землею.*

XVII. (Хс) вступит на нбо планеты Венеры Рад. Ог. 99.

XVIII. Седмъ планетъ нбсных, межи ними слнце а мсць,... Сатурнусъ,... Іовишъ, Марсъ, Венера, Меркуриушъ Пам. укр. м. IV, 35 (Сок. Рк.).

ВЕНЕРАЦІЯ, *рж.* (лат. veneratio). *Пошана, пошанування.*

XVIII. О венерации и подарунках Ханских при отклонѣ Хмелницкому... даних Вел. Сказ. 27.

ВЕНЕРОВАТИ, *дс.* (пол. wenerować з лат. venerare). *Шанувати.*

XVII. При якомъ полюбовномъ змовеню зобравшій околичныхъ людей мусила на слово Пантелѣєво южъ єй щире будто приданоє хлѣбомъ и напиткомъ венеровати, що не без кошту стало Акт. Старод. кн. 23.—З подивенемъ венеруємо Смотр. Каз. 50.

ВЕНЕЦКЫЙ, *прикм. від «Венеція».*

XVII. Отъ каменя кмину венецкого по грошей три (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).

XVIII. Венеція єстъ славна и честна, яко вь ней принцепь или вождь всего Венецкого панства и Вещь Посполита Гр. Барск. I, 162.—(Запона) другая дуклѣ венецкой полосатая Мат. Ист. ЮР. 83 (1744).—Взявши дриаквы венецкой з орѣх Млр. дом. лѣч. 24.

ВЕНЕЦѢЯНЪ, *рм. Мешканець чи громадянин Венеції.*

XVIII. Много тамо (въ градѣ Саида) обрѣтаются вѣри, Французовъ и Венецѣяновь... иже имутъ свою особну парохію и церковъ Гр. Барск. II, 46.

ВЕНЖОВЫЙ, *прикм.* (пол. wężowy). *Вужовий.*

XVIII. Просиль оу него отровы, иду венжового Пам. укр. м. III, 88. (Рк. Куз).

ВЕНЗЕЛЬ, *рм.* (пол. węzel). *Початкові літери імен власних повязані з собою.*

XVIII. Єузиков перлових 28 з вензлями золотими Реєстръ Ризн. Соф. 3.

ВЕНІАЛНЫЙ, *прикм.* (лат. venialis від venia «проща»). *Прощенний.*

XVII. Отпущеніє грѣховъ веніалнихъ Копист. Пал. 784.

ВЕНОВАТИ, *дс. Див.* **ВѢНОВАТИ.**

XVI. И не мѣлъ єи на чомъ веновати Арх. ЮЗР. VIII, IV, 205 (1584).

ВЕНОВНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣновный.**

XVI. И принесши перед мене лист тот свой веновный Арх. ЮЗР. VIII, III, 31 (1554).—Князь Роман... приєхавши на веселе... и не вземши в малженство панны, маєть справу веновную против... посагу... учинити Arch. Sang. VII, 33 (1558).

ВЕНОКЪ, *рм. Див.* **Вѣнокъ.**

XVIII. Цыбули венковъ восемъ Оп. им. Дан. Апост. 49.

ВЕНТАБКА, *рж. Антабка.*

XVIII. Феско отобралъ... крест зъ вентабками, стругъ, сокиру Быт. млр. обст. 338.

ВЕНУСЪ, *рж. Див.* **Венера.**

XVII. Третєє нбо єсть, на которомъ планета Венусъ Гал. Кл. Раз. 327.—Венусъ (был) на самфирѣ Ал. Печ. 165.

ВЕНЦЪ, *присл.* (пол. więc). 1. *Більше.* Синон. сл. р. 10.

2. *Отож.*

XVII. Венцъ намъ потрясуютъ задаючи глупство и неумѣєтность Копист. Пал. 317.—Венцъ и о стобливом и законном того Єпспа животѣ вѣдомо єст всѣм Тит. 83 (Беринда, 1623).

ВЕНЧАЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣнчалныи.**

XVI. От мужа своєго венчалного Зорки Арх. ЮЗР. VIII, III, 633 (1586).

ВЕПЕТЪ, *рм. ?*

XVI. Меду тежъ офитость великая, а предне доброго чистого белого... не только с пасек, але готового, съ вепетовъ выдираючи Арх. ЮЗР. VII, II, 21 (1552).

ВЕПРИКЪ, *рм. Здрібн. від «вепръ».*

XVII. Веприк одного убогого... где могль поживеня шукалъ Жив. Св. 92-б.

ВЕПРОВЫЙ, *прикм. від «вепръ».*

XVI. Полтей вепровыхъ дванадцать, салъ шесть Арх. ЮЗР. I, I, 241 (1588).

ВЕПРЬ(Ъ), *рм. Кабан.*

XIV. Хто коли свиній своихъ у чужій гай на жолудъ угонить, а тотъ застанетъ, чій лѣсъ, имѣетъ одного вепря съ правомъ забити Ак. ЗР I, 19 (1347).

XV. (Данило) оуби вепревъ шесть Ип. 830 (1255).—Єму взѧл вепрѣ вь єго доубровѣ ЮРГр. № 52 (1421).

XVI. Люде... заняли... у Тимоша три вепри кормных Arch. Sang. VII, 39 (1558).—Чотирє вепрѣ живыхъ кормныхъ, а два вепри побитыхъ и зъ салми Арх. ЮЗР. I, I, 34 (1571).—Князь... побилъ... вепровъ дикихъ великихъ осмъ Кул. Мат. I, 52 (1583).—У Федка Сидковича взяли овцу, вепра и гусей шестеро Арх. ЮЗР. I, I, 211 (1585).

XVII. Адратусъ... ударилъ рогатиною на вепра Крон. Боб. 153.—Мы же... лежачи яко вепрѣ в' барълогу в' роскопи свѣта того хочемо вылежат црство нбсное Транкв. Зерц. 83.—Приглѧдйсѧ якъ смродливіе вепрѣ дорогои перлы нѣзацо не мають Збірн. 1693, к. 152-б.

XVIII. Яко дивии утиваєте вепрове Літ. Вел. II, 295.

ВЕПРЯ, *рн. Порося.*

XVII. Павы, свине з вепрятами чотырдесять и инъшыхъ речей... забрали Арх. ЮЗР. III, IV, 345 (1649).

ВЕРБА, *рж. Дерево* Salix.

XVII. Мовмо з псаломникомъ: на вербѣ по средѣ єѧ объсихом органы наша Рад. Ог. 1014.

XVIII. Скажетъ на вербѣ грушы Клим. Прип. 243.

ВЕРБИНА, *рж. Вербове дерево.*

XVII. Домъ вербины Бер. Лекс. 256.

ВЕРБЛЮДИЦА, *рж. Самиця верблюда.*

XVII. Верблюдица прудкая... вшакже слово жидовское... значит велбдлюдицу Кн. Рож. 174-б.

ВЕРБЛЮДОВЫЙ, *прикм. від «верблюдъ».*

XVIII. Скура верблюдоваѧ Пам. укр. м. III, 186 (Перем. Пр.).

ВЕРБЛЮДЪ, *рм. Див.* **Вельблюдъ.**

XVII. Такъ тыжъ изъ Волохъ чутно было о якомсь мужу о велетѣ же мовитъ, у господара Волоского на банкетъ носилъ верблюда на єдни руцѣ Літ. Льв. 255.

XVIII. Ходятъ через то море веръблюдами Ал. Тип. 93.

ВЕРБЛЮЖЫЙ, *прикм. від «верблюдъ».*

XVII. Козаки отгромили в него (зятя) кошку... з поясомъ верблюжим Прот. Полт. С. I, 71-б (1689).

XVIII. Одежа была стого Іоана косматая изскоры вер'блюжои Пам. укр. м. II, 108 (Рк. Тесл.)—Одѣня его было вер'блюжа серсть ib. 403 (Літм. Рк.).

ВЕРБНЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Вербовый.**

2.—**ная недѣля,** *остання неділя Великого посту, квітна неділя.* Интерм. 83.

ВЕРБОВАТИ, *дс.* (пол. werbować з нім. werben). *Затягати до військової служби.*

XVIII. Вербовати новое приказалъ войско, якого па килконадцат тисячъ вскорѣ навербовано Вел. Сказ. 127.

ВЕРБОВЫЙ, *прикм. від «верба».*

XVIII. Листомъ вербовимъ оние (бородки) ок'ласти Млр. дом. лѣч. 3.—Водку вербовую... держать в бутилке ib. 55.—Над самою рѣкою Ворскломъ чтирѣ пнѣ вербовихъ Кн. Мѣск. Полт. 262 (1732).

ВЕРБОЛОЗОВЫЙ, *прикм. від «верболозъ».*

XVII. Вдложъ от дороги якъ пригорбокъ лежит просто в руду по кущъ верболозовий Ак. Мг. м. 143 (1699).

ВЕРБОЧКА, *рж. Здрібн. від «верба».*

XVIII. А вербочки шумятъ низко, волокутъ мене до сна Сковор. 273.

ВЕРБУНОКЪ, *рм.* (пол. werbunek, з нім. werben). *Вербування.*

XVIII. Новий войска вербунокъ Вел. Сказ. 153.

ВЕРБЫНА, *рж. Див.* **Вербина.**

XVIII. Рахуба древам рознымъ:... вербына Клим. Вірші, VI.

ВЕРБЬЕ, *рж. Збірне від «верба».*

XV. Бѣ бо городъ обишла вода и сильная лозина и вербье Ип. 755 (1229).

ВЕРВИЦЯ, *рж. Повороз.*

XVII. Панъ и самъ зостаючи в' свѣтѣ, ґды єще в' рукахъ своихъ иноческои вервици и пасторала архієрейского не мѣлесь на той часъ мѣчъ пѣстовалесь руками своими Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.—Вервица значитъ процу Давыдову ib. 461.

ВЕРВЪ, *рж.* (ц. сл. вървь). *Повороз.*

XV. (Згоріло в церкві) портъ шитыхъ золотомъ и женчюгомъ, яже вѣшали на празник въ двѣ верви Ип. 630 (1183).

XVII. И аще укрѣпится единъ, два станета противу ему: и вервь переплетена не скоро расторгнется Копист. Пал. 721.—Обернижъ южъ тотъ жезлъ вервъ названый слезне просимъ на языки не знающыѧ тебе Рад. Ог. 616.

ВЕРГАТИ,—ГНУТИ, *дс. Кидати, кинути.*

XV. Он же воинъ... иземь рогтичю ис пояса своего далече вергъ срази кнѧзя Ятвѧжьского с коня Ип. 833 (1256).

XVI. А о выдачку, коли ся оба-два выдадуть и оба-два шапками вергнуть, ино то выдачка Ак. ЗР. II, 34 (1507).

XVII. Нѣѧкій члкъ идучи мимо образ Спсов, вергл камѣн на него О обр. 26.

XVIII. Млсрднаѧ мтка дытѧ в любвѣ маетъ... немлсрднаѧ же биетъ и вергаетъ Клим. Вірші, 174.—(Чорти) каменіемъ вержутъ въ монастиръ Пелгр. Ип. Виш. 117.

ВЕРГАТИСЯ,—ГНУТИСЯ, *дс. Кидатися.*

XVIII. Аще кто отъ людій метнетъ въ воду найменшую монету квадринь, то есть шелягъ, абіе оніе дѣти вергаются зъ висоти въ глубину водну даже до дна Гр. Барск. I,56.

ВЕРДУНОКЪ, *рм.* (ст. пол. Wierdunek, нім. Vierdung). *Давня польська монета, четвертина гривни.*

XIV. Уставляемъ о подсудкохъ: коли ему нѣхто наганить, имѣетъ положить любо три вердунки, а любо лупежъ лисичій Ак. ЗР. I, 17 (1347).

XVI. Гдѣ ся пригодитъ намѣстнику зъ войтомъ вердунокъ грошей Ак. ЗР. II, 72 (1510).

ВЕРЕБНИЦЯ, *рж. Квітна неділя.*

XV. (Стославъ) быс к великоу дни на веребницю (ХП. вербъницю) Ип. 340 (1147).

ВЕРЕДИТИ, *дс. Ятрити.*

XV. Єсмь тобѣ срдце вередилъ Ип. 450 (1152).—Он (Святослав) же не вередѧ имъ срдца выведъ брата пусти и Смоленьску ib. 510 (1161).

XVI. Вонзить свои мечи вережени Сл. о п. Иг. 34.

ВЕРЕЗУБЪ, *рм. Риба*: Lenciscus Friesii.

XVI. Иншого... зверу множъство и бобровъ по речькахъ, рыбъ а звлаща верезубовъ Арх. ЮЗР. VII, II, 21 (1552).

XIX. Рыбы... рыбецъ и верезубъ Дѣло о рыб. 4-б (1804).

ВЕРЕЙКА, *рж.* (рос.) *Рід вузенького, легкого човна.*

XVIII. (Графъ) насъ своею верейкою отосланъ ажъ до квартери; дано гребцямъ, 25 к. Дн. Хап. 50.

ВЕРЕМЕННЫЙ, *прикм. Часовий.*

XV. Учинки людскіи, которыи жъ временны суть Ак. ЗР. I, 195 (1499).

ВЕРЕМѢЙ, *рм.* **Веремѣя**, *рж.* 1. *Бурна година.*

Крутити веремѣя, *маневрувати.*

XVIII. Хмелницкий зъ Ордою началъ около них (поляків) [як приказуютъ] веремѣя крутити Вел. Сказ. 39.

2. *Нісенітниця, дурниця.*

XVIII. А якую ж ти тут вашецъ човпешъ веремѣю Довг. 91.—Якую над нами крутить веремѣю... щоб мы іому на исповѣдѣ те слебезовали Діал. Прозба, 404.—Закрутывъ веремѣѧ Клим. Прип. 117.

ВЕРЕМЯ, *рн. Час.*

XIV. Не остати ми короля ни которымъ веремянемъ Ак. ЮЗР. II, 102 (1386).—А противу имъ никды не быти ни однымъ веремѧнемъ ЮРГр. № 27 (1393).—И коруны Полскоѣ не отлучити ми ся еѣ никоторымъ веременемъ Ак. ЗР. I, 28 (1400).

XV. Итларь бис в градѣ с лучшею дружиною, в се же веремѧ прішелъ славѧтѧ іс Киева Ип. 217 (1095) —В то же веремѧ Стославъ отпоусти воѣ своѣ ib. 339 (1146).

Взяти веремя (надъ кымъ), *взяти волю, силу.*

Каждый холопъ, коли веремя возметъ надъ своимъ господарем не можетъ николи добра ему мыслити Ак. ЗР. I, 211 (1500).

ВЕРЕСКЪ, *рм. Перерazливий крик.*

XVI. И в тот дей час, послышавши я таковый крикъ, верескъ в дворѣ своемъ, побѣгъ есми былъ до двора Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 18-б.

XVII. Верескъ [то єств опль] содомчиковъ розмножился Крон. Боб. 16.—Великій оуже былъ верескъ и страхован'є в' мѣсте Жит. Св. 115 (1678).

ВЕРЕТЕНО, *рн.* 1. *Деревний валок, що раз тончий до одного краю, на нього навивається нитка, що скручується, коли прядеться куделя.*

XVII. Куделя з веретеном Южнор. Сб. 87 (1679).

XVIII. Єв'вѣ дал Бгъ куделю, веретено Пам. укр. м. II, 176 (Рк. Тесл.).

2. (*у млині, в жорнах*). *Грубий залізний друк; його долішній кінець упірається в нерухому підставу, а горішній підтримує верхній камінь млиновий і обертає його.*

XVI. Стали до млына... на веретена Ж. Курб. I, 211 (1579).

XVIII. В которой мелницѣ клевци два железних, веретено, сопелѣ и протчіе до мелницѣ надлежащие інструмента Млр. Род. II, 19 (1726).

ВЕРЕТИСКО, *рн. Убога одіж, руб'я, дрантя, лахмани.*

XVII. В' веретиско оубрався и жаловал за грѣхи своє Лѣк. на осп. ум. 5.

ВЕРЕТО, *рн. Рядно.*

XVII. Вретище:... верето, рядно Бер. Лекс. 17.

ВЕРЕЦѢЯ, *рж.* = **Орація**.

XVII. Я хлѣб тобѣ приношу, пане добродѣю, а верецѣи болшей говорит не вмѣю Др. Ол. Ч. Б. 147.

ВЕРЕЧИ, *дс. Див.* **Вергати**.

XVII. Лѣпшая реч єст веречи камень упорне, нѣжли слово Пер. Иссл. и Мат. 79.

ВЕРЕЩАНЬЕ, *рн. Чинність дієсл. «верещати».*

XVII. Верещанє теди ихъ вшетечноє церковному спѣваню и читаню перешкожало Крон. Боб. 304.

ВЕРЕЩАТИ, *дс. Кричати з вереском, робити вереск.*

XVI. Я обачивши тоє почалъ єсми на нихъ верещати кгвалту Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 265.

XVII. Волаю и верещу: найяснѣйший кроль Полский, пане мой милостивый Діар. Фил. 112.—Єстесмо яко дѣти полрочные, которые... на матку толко очи своє оборочаючи верещат Каз. 32, 41.—Невѣста... у дверей єго (Якова) в ночи верещати и змилованния просити почала Жив. Св. 8.

XVIII. Верещите голоснѣ, подобно ваш... буг спитъ Єв. Реш. 337-б (1710).

ВЕРНЕГОДНЫЙ, *прикм. Вірогідний.*

XVI. Я бачечи ку собѣ вернегодного и заслужоного и завжди на мои послуги потребного служебника моєго И. Т. Волынца, который служит мнѣ (даю и дарую єму подворокъ Черничицкий) Арх. ЮЗР. VIII, VI, 76 (1560).

ВЕРНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вернути».*

XVII. Симъ позвомъ позывает до прислуханя, наказаня, отданя и верненя собе сумы готовоє шести тисечей золотых Гол. П. М. II, 295 (Жал. Коп. 1630).

XVIII. Одобралъ въ мене... привилей... о которого верненє кгдим упоминался... приказал мя в тѣсноє туремноє межи злодѣє втрутити вязенє Вел. Сказ. 24.

ВЕРНУТИ, *дс. Див.* **Вертати**.

ВЕРНУТИСЯ, *дс. Див.* **Вертатися**.

ВЕРОВКА, *рж. Мотуз, повороз.*

XVII. Птахъ хотѧ многими веровками будетъ звѧзаны, бы тыє всѣ были порваны, а єсли одна останетсѧ, теды не можетъ быти волнымъ Домецк. 82.—Умученый Маславъ веровъкою обѣшеный животъ свой зле скончил Крон. Полск. 362.

XVIII. Заложи коневѣ двѣ веровки на шыю Укр. Госп. Пор. 61.

ВЕРСАЛНЫЙ, *прикм.* — **на лѣтера**, *черенок на дужу літеру, що зачинає перший вірш, розділ.*

XVII. Такъже лѣтеръ версалънихъ остатокъ Арх. ЮЗР. I, XII, 359 (1671).

ВЕРСТА, *рж. Міра довгости 1064,5 метрів.*

XV. Ведоша и (Василька) Звенигороду, иже єсть городъ малъ оу Киева, яко десѧти веръстъ и въдале Ип. 234 (1097).

XVIII. Порутчик... єхалъ... чрез тридцят сѣмъ верстей Кн. Нос. 7.

ВЕРСТАТЪ, *рм. Див.* **Варстатъ**.

XVII. Мают ховати вси братѧ в себе товаришов або пахолѧт чтырехъ на верстатех Ж. Курб. I, 321 (1618).

XVIII. Шляхтичъ... ремесло робечи на верстате Прот. Полт. Є. III, 88 (1748).

ВЕРСТВА, *рж.* 1. *Див.* **Верста**.

XVII. Кгды... єдну верству одошли (слуги) од... Іерусалиму Єв. Реш. 407.

XVIII. Стовпи... з означеніємъ числа верствъ Кн. Нос. 9-б.—Поляки... переправивши Жолтую Воду, там же над нею ошанцовалися за... ночь вѣдолжъ и вширъ на верству Вел. Сказ. 35.

2. *Поклад, шар.*

XVIII. Верствою перекладай збоже зъ листомъ олховымъ Укр. Госп. Пор. 76.

ВЕРСТВОВЫЙ, ВЕРСТВЫЙ, ВЕРСТОВЫЙ, *прикм.* 1. *від реч. «верста».*

XVIII. Поставленніє... верствіє столпи Кн. Нос. 9-б.—Где и шляхъ верстовий, имѣючойся з Кропивной до Золотоношѣ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 16 (1731).

2.

XVII. Пред нас Кости Кублицкого, судѣ полъку Полътавского... с товариствъ теж верстових Михаила Стефановича, Артюха обозного Ак. Полт. Гор. Ур. III, 11 (1673).

XVIII. За насъ В. Рубана, атамана городового... и при битности верствового товариства Кн. Мѣск. Полт. 193 (1717).

ВЕРТАКЪ, *рм.*

XVIII. Шмаровати... тлустию чорной от вертака млинового албо колеса взявши Млр. дом. лѣч. 12.

ВЕРТАТИ, —РНУТИ, *дс.* 1. *Віддавати,— дати назад.*

XV. Воротити истьцю, у кого украдѣно и просокы половину веръвути Ак. ЗР. I, 81 (1468).

XVI. Тыє гроши заплати и записъ брата моєго верни Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 82.— Тоє быдло, занятоє на пашни моєй, єсть пану твоєму юж вернено ib. 1571, к. 271.

XVII. Тобѣ их (гроши) вертаю, одно ми верни, церограѳ Єв. Реш. 226-б.—Якъ смертись былъ росказалъ животъ нашъ забрати, так на вказъ твой мусѣла намъ єго вертати Суд Бож. 294.—Ялмужну убогим гойную давати... краденоє, выдертоє и найденоє вертати (треба) Вѣра Каѳ. 157.

XVIII. Вертаю имъ тоє, щомъ былъ оукралъ Сѣмя сл. Б. 127.—Зят... даний задаток Видрицѣ вернувъ Прот. Полт. С. II, 305 (1701).— Пречъ демони утикаютъ и записи взадъ вертаютъ ЦАМ. № 475, к. 19-б—20.

2. *Повертати.*

XVIII. Коникомъ вертає, за ручейку стискає Рук. К. У. № 21, к. 9.—Писарскоє дѣло хоч то не цѣпомъ махать, да голову горшъ цѣпа тяжко часомъ вертать Клим. Вірші, 203.

3. *Повертати, навертати.*

XVI. Ты дей ихъ у городовоє право вер нешъ Ак. ЗР. II, 179 (1527).

4. *Перевертати.*

XVIII. Верни часом дном, да і дѣтямъ оставляй Клим. Прип. 267.

5. —**на**, *направляти на кого.*

XVII. Неправедно на мене клеплютъ и злодѣйство вернутъ Прот. Полт. С. I, 164 (1693).

ВЕРТАТИСЯ,—РНУТИСЯ, *дс. Ставитись, поставитись назад, прибувати,—бути назад.*

XVI. Вер'нулисѧ до Галилеи до мѣста своєго Назаретоу Єв. Пер. 29.

XVII. А мешкала Маріа з' Єлісавеѳою якъ три мѣсѧци, потомъ вернуласѧ до дому своєго Єв. Калл. 825.—Весна ся вдячная... вертаєт Жит. Св. 85.—Вдовѣ молодой... вертатися до речей свѣцких радит ib. 566.—Вернулся теды принявши покуту до замку своєго Рук. №⁰ О. 4. 86, к. 52.

XVIII. Оборѧзую Васъ, ажебысте... до давныхъ грѣховъ, з' которыхъ чрез' исповѣдь повсталисте, не верталисѧ Науки парох. 2.— Ой жаль да не вернеця, до горы чуб им перевернеця Клим. Прип. 236.

ВЕРТЕПЪ, *рм.* (ц. сл. врътьпъ). 1. *Манівець з вибоями, дорога тяжка до перебуття, спадиста, крута.*

XVII. Въ пустыняхъ скитающеся и въ горахъ и въ вертепахъ и въ пропастехъ земныхъ Копист. Пал. 800.—Стые... утѣкали в горы, у вертепы Єв. Реш. 22.—Идучи (Іосиф) полем по вертепахъ глубоких заблудил был Збірн. 1693. к. 69.

2. *Печера; пристановище, кішло, кубло, жерло.*

XVII. Якобыся кождый з насъ моглъ... пна Збавителя в срдце своє приняти, вертепомъ и яслями себе спорядивши, якъ палацъ дшу свою цнотами оббивши Бер. Вірші, 67.—От дорогъ и вертеповъ розбойницкихъ до пер'ших верноулся цнотъ Лѣк. на осп. ум. 21.—Пелаѓій... не могучи силы неприѧтелскои здержати, з' малою купою готтов въ вертепѣ єдном замкнулся Рад. Ог. 949.

XVIII. Оу днь а он (боцян), лежыт' оу своєм жылищи, то єст оу вер'тепѣ Пам. укр. м. II, 106 (Рк. Тесл.).

ВЕРТЛИВЫЙ, *прикм. Облудний, нещирий.*

XV. (Володимиръ) бѧше къ всеи братьи своєи верьтливъ Ип. 547 (1171).

ВЕРТОГРАДЪ, *рм.* (ц. сл. врътоградъ). *Сад, город.*

XVII. (Хс) былъ в вертоградѣ поиманый и яко лотръ якій звѧзанъ Домецк. 125.

XVIII. О замках, що замыкают вертограды, склепы, ліохы Клим. Вірші, 215.

ВЕРТѢТИ, *дс. Крутити (напр. свердлом), діравити.*

XVIII. Инъшим' тѣмя свер'лами вер'тѣли Пам. укр. м. II, 140 (Рк. Тесл.).

ВЕРТѢТИСЯ, *дс.* 1. *Крутитись, обертатись.*

XVIII. Вертытся як трѣска в полонцѣ Клим. Прип. 204.—На вмѣ вертится да не згадаєшъ хутко ib. 234.

2. *Знаходитись, обертатись.*

XVII. Що зъ Бучацкои орды зъ немногую часть осталося, то тая в Польских краяхъ вертится Ак. ЗР. V, 219 (1688).

XVIII. Межи ними (хуторянами)... Семенъ вертился Хоз. Гетм. 196 (1716).

ВЕРХНИЙ, *прикм.* 1. *Що на версі, що покриває инше.*

XVII. Фелонъ: Верхніи ризы сщенническіа тежъ опонча або шата верхняя от дожчу Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Ж. 1642).

XVIII. Хлопцамъ надлежитъ... верхня одежа майстерска Кн. Цеху Тк. 14.

2. *Горішній.*

XIV. Ото изьбищьного перевоза поперекъ вольшины верьхнии конець ЮРГр. № 2 (1349).

XV. Реч Изѧславъ братоу своємоу Ростиславоу: брате, тэбѣ Бъ далъ верхнюю землю а ты тамо поиди противоу Гюргеви Ип. 359 (1147).

3. *Найвищий, найстарший.*

XVII. Отметници, кровопролци, лживѣ прорци, верхнѣ оучителіе, слѣповодци, лице-

мѣри Пам. укр. м. IV, 62 (Яр. Рк.).—Взывал своих богов на помоч верхних и нижних Ал. Печ. 165.

ВЕРХНИКЪ, *рм. Вершник, верховень.*

XVI. Кириллъ... въ тропы за Грегоркомъ верхниковъ своихъ послалъ Ак. ЗР. IV, 208 (1600).

ВЕРХНОСТЬ, *рж. Зверхність, старшина.*

XVIII. Верхность тихъ (полковниковъ) нѣгдѣ индей, толко до самого волѣ ясневелможного єго милости пана воєводи брацлавского... признаваємо Літ. Вел. IV, 268.

ВЕРХОБЛЮДЪ, *рм. Верблюд.*

XVIII. Натасовался другий галушокъ як соли мажку, шлюбую, не завѣз би и верхоблюд у васажку Укр. Р. Арх. IX, 53.

ВЕРХОВЕНЬ, *рм. Той, що верхи на коні.*

XVI. Всадник, кон'нь, верховнь Зиз. Лекс. 96.

XVIII. Заѣхали до хутора... тіи верховнѣ Хоз. Гетм. II, 196 (1716).—Жаднихъ верховнювъ и пѣшихъ... не видѣлисмо іb. 197.

ВЕРХОВИНА, *рж. Горішній біг річки.*

XV. До Почапинце влево, пускаючи до головы и верховыны Ровця Гр. кн. Лит. 7 (1431).

XVI. Одтуль привели нас на верховину Тетеревки речки Арх. ЮЗР. VII, II, 16 (1530).

XVII. Тыє насланцы... закотъ две на устю у острове Колодны за рекою на верховины Колодны порубали и внивечъ пооборочали Гол. П. М. I, 388 (Києв. Вып. 1629).

ВЕРХОВНЫЙ, *прикм. Найвищий, найголовніший, найчільніший.*

XVII. Верховный Апслъ и ученикъ хвъ Петръ стый Єв. Реш. 19-б.

XVIII. Стый Петръ... доступилъ от Хрста. же... верховный, то єсть начал'нѣйшій апстломъ названъ єсть Пам. укр. м. III, 22 (Літ. Рк.)

ВЕРХОВЩИНА, *рж. Податок від дому.*

XV. И мы для ихъ сказы отъ поганьства и для голоду, капъ и верховщину отпустили имъ сесь на одинъ годъ Ак. ЗР. I, 148 (1495).

XVI. Первый плат верховщина, з кождого дому дают старостѣ в год по дванадцат грошей Пам. КК. IV, отд. II, 170 (1545).

ВЕРХОВЫЙ, *прикм.* 1. *Горішній, що на верховині.*

XVI. Замокъ Черкаский отъ трехъ годовъ людми добродеревцы т. є. Волощаны поднепрьскими верховыми... рубленъ Арх. ЮЗР. VII, I, 77 (1552).

2. *Під верх, до їзди верхи.*

XVI. Княгиня... подводы у нихъ бирала, верховыи и возовыи Ак. ЗР. I, 226 (1501).

XVIII. Лєдовано... барсовъ два, коней верховых покривать Ск. о р. Мил. 3 (1726).

3. **—вая пушка,** (рос.) *мушир.*

XVIII. Знамена... и болшая верховая пушка, которые взяти под Конотопомъ Вел. Сказ. 233.

4. **-вая отчина**, *бортні дерева.*

XVIII. Села наши... верховою отчиною а не землею владѣютъ Оп. ст. Млр. I, 439 (1705).

ВЕРХОВЪЕ, *рн. Збірне: верхи дерева.*

XVI. Много верховя и пнев новообрубаных Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 74.—И видел єсми дуба под корень зрубаного и верьховье лежачое іb. 1571, к. 26.

ВЕРХОЗЕМНЫЙ, *прикм. Що на поверсі землі.*

XVIII. Колко ихъ (труповъ) возмогли толко ихъ и похоронили, прочіє оставивши верхоземному истлѣнію Вел. Сказ. 64.

ВЕРХОЛАЗНЫЙ, *прикм.*—**ная отчина,** *батьківщина з бортних дерев.*

XVIII. Бортной верхолазной отчины въ бору бортныхъ тридцать сосонъ Оп. им. Дан. Апост. 42 (1734).

ВЕРХОМЕНЕНЫЙ, ВЕРХОПОМЕНЕНЫЙ, *прикм. Вище названий, згаданий.*

XVI. А тую верхомененую маєтност мою всю... от панеє матки моєи мела Арх. ЮЗР. VIII, III, 136 (1569).—Питалъ єсми тых жыдов верхопомененых Ж. Курб. II, 13 (1569).

ВЕРХУ, *присл. (льокат. від «верхъ»).* 1. *Вгорі.*

XV. Даємъ тому предъ писаному пану А. Б. верху мепованая мѣста вѣчно и непорушно ЮРГр. № 65 (1433).—А тыє верхоу писаныє мѣсьца придаль єсми... стмоу николѣ іb. № 77 (1440).

XVI. Мы... при тыхъ всихъ рѣчахъ верху мѣнепыхъ... тыхъ чернцов при томъ зоставили Ак. ЗР. II, 327 (1534).

2. *прийм. На.*

XVI. Дивъ кличетъ върху древа Сл. о п. Иг. 9.

XVII. Єлисей возложилъ руку свою верху руку цреву Крон. Боб. 126-б.

ВЕРХУПИСАНЫЙ, *прикм. В горі написаний.*

XV. А на лепшую твердост сего моєго листу я, Роман, верхуписаный а Ходыка просили єсмо з обоих сторон о приложенье печатей тых же панов верхуписаных Пал. Изб. I, 5 (1500).

XVI. Имѣнья верхуписаныє Ак. ЗР. II, 41 (1508).—А записалъ єсми тыи вси верху-

писанныи рѣчи святому великому архирѣю чюдотворцу Христову Николе Пустынскому монастырю вѣчно и непорушно Арх. ЮЗР. I, VI, 17 (1512).—Водлѣ верхуписаноѣ уставы нашоє Ак. ЗР. II, 202 (1529).

ВЕРХЪ, *рм.* 1. *Місце противне сподові, гора; поверхня.*

XVII. Хрстіане... могутъ з' Хмъ по верху моря свѣтового ходити Гал. Кл. Раз. 32.

XVIII. Єдинъ бѣсъ въ главѣ шнитит, другій бѣсъ з верха наляже, третій бѣсъ в ноги єму хѣкаєт Пам. укр. м. IV, 135 (Яр. Рк.).—Єдны до поѧса в огни стоѧтъ, другіи до персій, иныи до шіи, а иныи до верха ib. 154 (Біл. Рк.).—В'роды неисцѣлныє не толко из верху, але и въ нутрех ib. 303 (Рк. Тесл.).—Звѣзда до пудла надлежащая... з каменем на версѣ Дѣло о реп. Ак. 14-б.—На версѣ лежали печеныє цѣлыє быки... гусы Діар. Хан. 21.

Верхъ мати, мѣти, *мати гору, верховодити, панувати.*

XVII. Ляхи хотѣли верхъ мати надъ Москвою Літ. Льв. 236.

XVIII. Єднакъ над женами Бгъ дал мужем верхъ мѣти Клим. Вірші, 65.

Верхъ водити, *верховодити, старшувати.*

XVII. Ты, смерте, не верхъ водишъ Дм. Рост. 109.

2. *Верхня часть чого.*

XVIII. Митра црская... на версѣ єя крестикъ Реєстръ Ризн. Соф. 4-б.—Узял єго Михаилъ за верхъ головы за волосы Пам. укр. м. I, 314 (Рк. Тесл.).—От него же (источника) на версѣ столпа вода аки стрѣла простѣ течетъ въ висоту Гр. Барск. I, 35-6.

3. *Надвірня, зовнішня сторона.*

XVI. Десятый кубокъ великий з верхом позлотистый Arch. Sang. VII, 369 (1570).

4. *Верхів'я.*

XVII. Ковчегъ єго сѣде на горахъ Араратскихъ и верхи горам' почали видѣныє быти Рад. Ог. 389.—Была вода надъ самыми верхами горъ Крон. Боб. 7.—Жолнѣре Өеодосієви з' тѣсныхъ мѣсцъ выбили неприятеля и верхи горъ отняли Гал. Боги пог. 27.—Казал схилити верхи двом деревом Ал. Печ. 175.

XVIII. Цѣлои зимы не было вѣдѣти снѣгу, лем оу версѣх помалы Літ. Гукл. 79.—Непріятель засѣлъ на версѣ горъ Дн. Марк. I, 328.—На верхъ тоєй гори лежали єи мощи Пелгр. Ип. Виш. 54.

5. *Покрівля.*

XVI. (Діявол) поставиль єго на верхоу црквнѣмь и рекль ємоу... поустися на доль Єв. Пер. (рк.). 28.—(Городні) верху треба оправити Пам. КК. IV, II, 85 (1545).—Церковъ светого Ильи верхъ, абы отъ метелицы въ ней не капало, а для того, жебы не гнила поправити Арх. ЮЗР. I, I, 80 (1579).

XVII. Пожгли городокъ Остроскъ, Гургієвъ и церковъ св. Михаила: верхъ деревомъ нарубленый згорѣлъ Крон. Соө. 135.

XVIII. Єще не достало пѣнязей на покритіє єи (полаты) вер'хомъ Пам. укр. м. III, 122 (Рк. Тесл.).

6. *Голова, куполя (в церкві).*

XV. Сверши же црквь 5 верховъ и все верхы золотомъ оукраси Ип. 491 (1158).

XVII. Збудовали... церков маючую пять верховъ Жит. Св. 229.—Верхъ (св. Софіи Юстиніанъ) учинилъ зъ самого преднего сребра Крон. Боб. 330.

XVIII. Оной звонницѣ верхъ избыто Пелгр. Ип. Виш. 73.

7. *Гора, горище.*

XVIII. Стайня була рубленная болшая, а на версѣ сѣнникъ Быт. млр. обст. 339.

8. *Димар, отвір на вихід диму з печи.*

XVIII. Верхи же, ими же димь исходить, вь всѣхь єдинимь образомь, яко лейки устроєніє Гр. Барск. I, 53.

9. *Горішній біг річки.*

XIV. Оли же до верха рѣки тоѣ ЮРГр. № 12 (1377).

XV. Кривичи, иже сѣдять на верхъ Волгы и на вѣрхъ Двины Ип. 8.—Рыбы (козаки) привозятъ зъ верху (Днѣпра) до мѣста Києвского Ак. ЗР. I, 194 (1499).

XVII. Святославъ пошолъ въ верхъ Оки реки и пришовши сталъ фрасовливый на устю реки Крон. Соө. 120.—Верхомъ Сулы простовалъ Ак. ЗР. V, 139 (1676).

10. *Кількість насипана понад рівень начиння.*

XVIII. Уставуємъ в городахъ мѣстечкахъ и селахъ збоже всякоє и товари єдною мѣрою без трясенія и верху... мѣрили бь Стат. 37.

11. *Кінна їзда, їзда на коні.*

Верхы, верхами, *кінно, на коні, на конях.*

XVI. Маючи з собою людей верьхы большей ста чоловековъ Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 259.

XVIII. Верхи издятъ у юкахъ и верблюдами Пелгр. Ип. Виш. 12.—Ихали изъ Бугарешти до Царигорода верхами пятнадесять дній ib. 14.—З Єгипту 12 дней ходу верхи до Сінай-гори ib. 42.—Злодѣи... покулбачивши коней...поєхали верхи Прот. Полт.

С. III, 202 (1749).—Єхали верхами кавалергарди Журн. Дан. Апост. 33.

12. **Верхъ, с-верха, на верху, у верху,** *у горі, вище.*

XV. Промежи тыми селы ѧко же на верху выписаны ЮРГр. № 37 (1404).—И со всими пошлинами какъ тая всѧ верхъ мененая имѣнья сама у собѣ и ко обходех своих маєть ib. № 70 (1434).—Дали єсмо тому предреченому пану Ходьку оусѧ тая села оу верьху именованая мѣста ib. № 82 (1446).—А дали єсмо напред реченомоу паноу сверха выписана села ib. № 85 (1451).

13. **Верхъ (чого),** *на чому; над чим.*

XVIII. Казано стого Никиту верхъ тоєи постелѣ положыти Пам. укр. м. VI, 134 (Рк. Тесл.).—Троха далей на верхъ муру монастиръ Авраамовъ Пелгр. Ип. Виш. 74.

ВЕРЦАДЛО, *рн.* (ст. пол. wierciadło). *Дзеркало, люстро; металева плита, з дужим лиском.*

XVIII. Верцадловъ двохъ (не вказав) Полт. Полк. Канц. (1753).

ВЕРЦИМАКЪ, *рм.* (пол. wiercimak). *Макогін.*

XVII. И верцимакъ весь крывавый, который верцимакъ панове Пузовъскиє, яко знакъ певный того мужобойства, мне, возному, до рукъ отдали Арх. ЮЗР. VIII, III, 480 (1601).

ВЕРША, *рж. Прилад на ловлення риби: вальцювата сітка з вербових різок.*

XVI. Вершами и вятерами рыбъ ловити не маютъ Арх. ЮЗР. I, I, 475-6 (1595).

XVIII. Як пявку непотребную зъ верши викинути можемъ Літ. Вел. II, 35.

ВЕРШЕНЬЕ, *рн. Доконання.*

XVIII. Прежде вершення того дѣла потомки єго і близкиє шкодоват не імѣют Стат. 32-б.

ВЕРШИНА, *рж.* 1. *Верх.*

XVIII. Кгрунтъ... границу в себѣ маючого з вершини яру Кн. Мѣск. Полт. 133-б (1717).

2. *Горішній біг річки.*

XVII. Там межи вершиною Хорола Ак. ЗР. V, 139 (1676). — Оттоль ишли межи Кобилячкою и межи Литовкою на вершину Камянки Літ. Сам. 167.

XVIII. Отъ Днѣпра пошовши перший станъ на вершинѣ рѣчки Омелника, где и дрова и вода будетъ Літ. Вел. III, 483.

ВЕРШИТИ, *дс. Доконувати.*

XVIII. Чого имъ (купцям грецьким) самимъ вершити будетъ не удобно, зъ тимъ до насъ Гетмана и до Суду Войскового Єнералного апелліовать Унів. Дан. Апост. 26.—Вершити трактатъ зъ уконтентованємъ обоихъ сторонъ Літ. Вел. II, 496.—Вершити воєнну компанію на Кримъ ib. III, 71.

ВЕРШИТИСЯ, *дс. Доконатися.*

XVII. Тоє завзятоє дѣло мѣло вершитися своимъ скуткомъ Ак. ЗР. V, 244 (1690).—Война щасливе и з пожиткомъ вершитися можетъ Эварн. Источн. I, 519 (1693).

XVIII. За повзятемъ вѣдомости о томъ же дѣлѣ зъ Константинополя... зъ тихъ мѣръ и мой не моглъ вершитися обѣцаный одозвъ Літ. Вел. III, 383.

ВЕРШЛЯКЪ, *рм.* (нім. Verschlag). *Ковальський молот.*

XVIII. Ковалскоє начиня:... вершлякъ, клѣщи Дѣло Бих. 2.

ВЕРШЛЯРЪ, *рм.* ?

XVIII. Начинє... до дзигаря належного... вершляр, молотъ, пилка Прот. Полт. С. I, 273 (1706).

ВЕРШНЯКЪ, *рм. Верхній камінь у млині.*

XVIII. При той виницѣ... трубницъ две зъ вершняками Оп. им. Дан. Апост. 83.—Посланъ же мелникъ... въ Ст. для купленя каменя вершняка Дн. Хан. 168.

ВЕРШОКЪ, *рм. Здрібн. від «верхъ».* 1. *Верховіття.*

XVII. (Мелхиседекъ) корениє и вершки дубовыє ѣдалъ Літ. Рук. 13.—Ядениє их (ченців) было... вершки дерев Жит. Св. 491.

XVIII. Дерева ясенини з вершка гѣлку Млр. дом. лѣч. 34.

2. *Покриття; верх у шапки.*

XVIII. Вершокъ аксамитній зеленій горской, чоботи пришви одни Быт. Млр. обст. 350.—Вершокъ шитий золотомъ—цена оному шесть рублей Мат. Ист. ЮР. 84 (1744).—Шапка куничная з вершкомъ оксамитнимъ Арх. Сул. 218 (1744).—(Андрѣй) взялъ... шапку суконную вершка блакитного Прот. Полт. С. III, 90-б (1748).

3.

XVIII. Коляда... вмѣсто дикихъ коней и своих вистрелюєтъ и вершки в городах вмѣсто дикихъ продаєтъ Хоз. Гетм. II, 168 (1706).—Мы... добули были октровихъ и кобилячихъ вершковъ 30 ib. 189.

4. *Накривка, вічко.*

XVI. Кубокъ ореховый сребромъ оправенъ позлотистый из вершкомъ Гол. П. М. I, 7 (Оп. 1554).

5.—**ни деревяныи** (ἀκρόδρυα). *Овочі (з дерев).*

XVI. Пружіє, вершки деревѧныи, пучѧ, и тыж коники Зиз. Лекс. 105.

ВЕРЫФѢКОВАТИ *дс.* (пол. weryfikować з лат. verificare). *Перевіряти.*

XVII. Ревѣзея всѣх кних так в секстернах, яко интролѣгованых, а то верыфѣкуючы ведлуг такъ рочного реіеструу и инвентованя для порядного дозору и пробы Арх. ЮЗР. I, XI, 204 (1647).

ВЕСЕЛЕНЬЕ,—СЯ, *рн. Чинність від «веселитися».*

XVIII. Где строи, где маєтности, где зацноє оуроженѧ, где веселенѧ сѧ? Пам. укр. м. IV, 205 (Осл. Рк.).

ВЕСЕЛИТИ, *дс. Робити веселим, тішити.*

XV. Сотона же веселяшеть ѣ в медуши и служа имъ невидимо поспѣвая и крѣпя ѣ Ип. 586 (1175).

ВЕСЕЛИТИСЯ, *дс. Тішитись, радіти, бути веселим.*

XV. И начаша (кнѧзи) веселитисѧ Ип. 856 (1262).—И иныє особы костелные, звычаю Римскоѣ церкви заживаютъ и зъ нихъ веселяться Ак. ЗР. I, 56 (1443).—Веселѣмсѧ дшами нашими Чет. 1489, к. 50-б.

XVI. С того ся веселили и тымъ охотнѣй... служити могли Ак. ЗР. III, 4 (1547).

XVII. Веселѧчисѧ отправовалъ послушаніє Іоанъ Крститель Гал. Кл. Раз. 57.—Господь... безтѣлесный и сказѣ неподлеглый, так тежъ и з ненарушення тѣла нашого веселится и тѣшитъ Лѣств. 24-б.

XVIII. Радуйся Бце Дво обрадованная Мріє, то єсть веселися Панно Собр. Прип. 100.—Тогды ся все сот'вореня зрадовало и веселило и грало Пам. укр. м. II, 104 (Рк. Тесл.).—З'того намъ треба веселитисѧ, же имами волній приступъ до нба Сѣмя Сл. Б. 6.

ВЕСЕЛЛЄ, —ЛЛЯ, *рн. Див.* **Веселье.**

XVII. З веселлєм труждайся Жит. Св. 418.—Тоєй осени тоє сталося веселля Літ. Сам. 32.

ВЕСЕЛНЫЙ, *прикм. Що стосується до весілля.*

XVII. Тому акътови веселному назначонымъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 596 (1638).—Пріателѣ яко ту стоите не маючи шаты веселнои Кн. о вѣрѣ, 296.—Маєм шату веселную побожныхъ оучинков Тр. П. М. 913.—Як єси сюда увойшовъ въ одежи... гнюсной а не веселной Єв. Реш. 121-б.— Отцъ... надѣялся в дому своємъ веселний актъ отправовати... другов... напоєм веселним частовати ib. 450.—Под часъ веселний в дому Нѣщинцевом дано (матці моїй) в пивѣ срѣбра живого Ак. Полт. Гор. Ур. I, 146 (1669).—Свашки и панны съ музикою и со всѣмъ веселнимъ приборомъ погнано въ татарскую неволю Літ. Сам. 238.

XVIII. (Король) оучту справивъ веселную длѧ сна своєго и великій наготовавши банкетъ, запросивъ многихъ Науки парох. 65.—Укончивши... веселний актъ Тимошу сину своєму Вел. Сказ. 67.—Прибыли и веселныє персоны Дн. Хан. 221.

ВЕСЕЛО, *присл. від «веселый».*

XV. Весело почалі празновати Чет. 1489, к. 36.

XVII. Хс на земли, весело Пноу спѣвайте: чсть и хвалоу имени єго отдавайте Бер. Вірші, 68.

XVIII. Повиненъ (слуга)... охочо и весело чинити тоє, що росказуютъ Сѣмя Сл. Б. 392.

ВЕСЕЛОБРМЯЧЫЙ, *прикм. Що весело бринить.*

XVII. Εὐφωνία веселобрмѧчаа на высоцеславный Өронъ митрополіи Кієвской Тит. 306 (Εὐφων. 1633).

ВЕСЕЛОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «веселовати».*

XVII. Кождый теды, который сѧ от грѣха вертаєт, а стыхъ и страшных Таин причащаєтсѧ причи́ною до веселованѧ бываєтъ Оцу и Бгу, и слугамъ єго Аплом и сщенникомъ Єв. Калл. 34.

ВЕСЕЛОВАТИ, *дс. Веселитися.*

XVII. Всѣ... которыи в болотѣ безецныхъ свинскихъ намѣтностій роскошуютъ и веселуют Єв. Вил. 14.—Сполечнесѧ зо мною радуютъ, веселуютъ Смотр. Каз. 23.

ВЕСЕЛОСТЬ, *рж. від «веселый»; радість, добрий настрій.*

XVIII. Зшелъ той день великою веселостю Літ. Вел. IV, 268.—Дхъ стый... запаляєт веселостю и в'се тѣло Пам. укр. м. I, 333 (Рк. Тесл.).—Слнце сіє єдину такую великую махыну сего видимаго свѣта освѣчаєт ясностю своєю и веселост всѣм' людем подаєт ib. IV, 319.—Киселенко з веселостей шляхетских виходитъ между людей простого стану Прот. Полт. С. III, 88 (1748).

ВЕСЕЛЫЙ, *прикм.* 1. *Що в добрім гуморі, не смутний.*

XV. Сы ночи былъ веселъ съ своєю дружиною и шелъ спать здоровъ Ип. 472-3 (1154).

XVII. Іюда рече: радуйся, учителю; а просто мовячи буд весел, пане Єв. Реш. 191.

XVIII. Буд'те веселі, розмовлѧйте, забавлѧйтесѧ, чимъ кто может Сѣмя Сл. Б. 9

2. *Що виявляє веселість, не смутний.*

XVII. Лазар нѣкгды... веселого лица своєго нѣколи не показавъ Єв. Реш. 39-б.

XVIII. Хмелницкий, вшедши на ґанокъ, вдячнимъ и веселимъ лицемъ привиталъ ихъ Вел. Сказ. 68.

3. *Що справляє веселість радість, що робить веселим.*

XVI. Уже бо, братіє, не веселая година въстала, уже пустыни силу прикрыла Сл. о п. Иг. 19.

XVIII. Вчера в дому моємъ было гойне веселя, музыковъ играня, а спѣваковъ веселоє спѣваня и на трубахъ мѣдяних викриканя скоки, танцѣ, веселоє плясаня Укр. Р. Арх. X, 241.—Не буває той день веселій, который не мавъ веселого поранку Науки парох. 249.

ВЕСЕЛЬЕ, *рн.* 1. *Веселість радість, втіха.*

XV. Нѣс веселия оу нихъ (в Болгар), но печаль и смрадъ великъ Ип. 94 (987).

XVII. Справедливыє... невымовного веселія... заживают Єв. Реш. 15.—В Руси все весел'є и приязнь в подпит'ю єст Жит. Св. 527-б.—Тыи свѣчи запаляємо и ставимо при гробахъ ихъ на знакъ весел҄ѧ Гал. М. Пр. 171.—Іяков... блгсловивши цра выйшолъ от него з веселемъ Крон. Боб. 31.—Што єй чинит казано охотне и з веселемъ оправила Лѣств. 47-б.—На семъ свѣтѣ жити повинни не въ веселью, не въ роскошахъ дни свои провожаючи, але въ смутку Копист. Пал. 801.—За фрасункомъ весел'е завше поступуєтъ Тит. 300 (Εὐχαρ. 1632).

XVIII. Веселя и радост великая Пам. укр. м. II, 71 (Рк. Тесл.).—И стало сѧ великоє весел҄ѧ межи хрстіаны з'навернен҄ѧ царева ib. III, 117 (Перем. Пр.).

2. *Бесіда, бенькет, баль, учта.*

XVII. Музика цвѣтъ весел'ѧ, корень пѣснѣй значныхъ Тит. 296 (Εὐχαρ. 1632).

XVIII. Вчера в дому моємъ было гойне веселя, музыковъ играня, а спѣваковъ веселоє спѣваня и на трубах мѣдяних викриканя скоки, танцѣ, веселоє плясаня Укр.—Р. Арх. X, 241.

3. *Пошлюбна учта, бенькет.*

XV. А по веселю ударованыи будучи, посланныи отъ царя... отъѣхали Ак. ЮЗР. II, 113 (1494).

XVI. Бракъ, женитва, весел'є Зиз. Лекс. 95.—И за тымъ тежъ весельємъ и почту своєго, который повинна ставити ку службѣ военной, не поставила а ни послала Ак. ЮЗР. I, 88 (1538).—Зложили єсмо рокъ зъ... воєводою... веселью ку отданю в малженство тоєж то девки... за княза Романа Arch. Sang. VII, 32 (1558).

XVII. Твоєго Пане слова моцъ воду в' вино претворила на веселю Єв. Калл. 376.—Господар Пилипъ з своєю жоною ходили на веселє Акт. Старод. кн. 8.—Цар... веселье справивъ сну своєму Єв. Реш. 121-б.—Дѣвица пошлюбенаѧ жениху своєму, всѣгды пребываєтъ в' жалю и фрасунку... кгды облюбенецъ єа весел҄ѧ своє откладаєтъ на далекіи часы Транкв. Зерц. 53.

XVIII. Веселя наготовала сусѣдъ милихъ избрала Укр. Р. Арх. X, 424.—Филип на той час роспустит сѣ... з женою своєю, а другую за себе понѧл и весел҄ѧ з нею отправовал Ал. Муз. № 417 к. 6.

ВЕСЕННЫЙ, *прикм. Весняний.*

XVII. Войны по морю през всѣ дни на мѣсто бывали от весеннаго часу ажъ до єсени Тр. постн. 666.

ВЕСИЛЛЯ, *рн. Див.* **Веселье.**

XVIII. Косовскаго съ свашками въ весиллю, съ дружками и музикою татаре въ неволю забрали Сб. Лѣт. 14 (Кр. оп. Млр.)

ВЕСЛО, *рн. Лопаткувато закінчений друк, щоб попихати і керувати судно.*

XV. Бѣ бо исхитрилъ Изѧславъ лодьи дивно, бѣша бо в нихъ гребци невидимо, токмо весла видити Ип. 423 (1151).

XVI. Без весла не пускайсѧ на тоє суєтноє и бур'ливоє море Отч. Пер. Жит. 98 (Єв. Триг.).

XVII. Гребло: Весло, опачина Бер. Лекс. 31.—Якъ мотыка тымъ, которыи копаютъ, якъ весло тымъ, которыи жеглюютъ Копист. Пал. 919.—В човну ихъ (хрстіан) на море без' весла пущено Жит. Св. 556.

ВЕСНА, *рж. Пора року між зімою та літом.*

XV. Не веремѧ веснѣ воєвати Ип. 252 (1103).

XVI. На весне року тепер идучого Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 210.

XVII. Слнце... показоуєтъ переходомъ всѣ четири части всего року: зиму, весну, лѣто, єсѣнь Транкв. Зерц. 17.—На веснѣ знову Мстиславъ зъ войскомъ своимъ пошолъ къ Полоцку Крон. Соѳ. 178.

XVIII. Максимовичъ... презентовалъ намъ (грунтъ) зъ озеромъ, на веснѣ зъ Днѣпра уступнимъ золотихъ за пятдесятъ Арх. Мот. 146-7 (1734).—По весни... командировалъ сина своєго Кр. оп. Млр. (рк) 168.

ВЕСНИНА, *рж. На весні посіяне збіжжа.*

XV. Придаль єсми своєго имѣнья Дользска десѧтиноу озимины и веснины десѧтоую копоу ЮРГр. № 77 (1440).

XVI. Єго милост... в тых дворцох озимину а веснину засевалъ Arch. Sang. VI, 48 (1559).—На озимину по два гроши, а на веснину по одному грошу, а десятую копу от всякого збожя Арх. ЮЗР. VIII, VI, 254 (1569).

ВЕСНЯКЪ, *рм. Селянин, селюк.*

XVII. Привѣлъ ихъ на єдно поле, котороє веснякъ коралъ Гал. Боги пог. 18.

XVIII. Весняки то єст орачѣ... розголосили... по... селах Єв. Реш. 331-б (1710).

ВЕСНЯНЫЙ, *прикм. від «весна».*

XVII. Двѣ колѣ мучних, третє весняноє Прст. Полт. С. II, 272 (1696).—Воды на тия ступки жадною мѣрою не пускано, кромѣ весняной и осѣнной воды ib. 302-б (1700).

XVIII. Скоро стало наспѣвати веснянноє время Літ. Вел. IV, 38.—Зверху рѣки Орели по воду текучую в озера весняною порою Кн. Мѣск. Полт. 139 (1718).—Млинок весняний новозбудований ib. 204-б (1718).—Люди с робот весняних уволняются Арх. Вид. м.; екон. справи (1758).—И день тепел, подобний весняному Дн. Марк. IV, 38.

ВЕСОЛОВАТИ, *дс.* (пол. wesołować). *Див.* **Веселовати**.

XVII. Лихвѧръ себе сѧ выреклєтъ, ґды незбожнымъ лихвы драпѣзствомъ збрыдившисѧ з' щодробливости весолуєтъ Єв. Калл. 124.

ВЕСОЛОКЪ, *рм.* (пол. wiesołek). *Веселий чоловік, веселун.*

XVII. Теперъ Хс на многихъ такихъ трафилъ межи нами кротофилниковъ и весолковъ, которыи не ради, абы имъ что на семъ свѣтѣ смутного повѣдано Рад. Ог. 759.

ВЕСОЛЫЙ, *прикм.* (пол. wesoły). *Див.* **Веселый**.

XVII. О заправды милую и наддеръ весолую вѣсть и новину (Бца) оуслышала Карп. Каз. ид.— Яко горлици нѣжкой весолый гласъ слышаный єстъ Рад. Ог. 17.

ВЕСПОЛОКЪ, ВЕСПОЛЪ, *присл.* (пол. wespołek, wespół). *Разом, вкупі.*

XVI. Я весполокъ зъ кнгнею єи милостью маткою моєю... надаемо тыи имѣнъя (манастыру нашому) Отч. Пер. СПБ. 1911 р. 34 (1546).—Ижъ дей онъ весполокъ изъ жоною своєю заставили мнѣ сына своєгопрозвищемъ Путила у полторы копы Вл. Буд. 81 (1555).—І мешкали, мовитъ, сынове Ізраилевы весполъ съ Хананеємъ Отп. кл. Остр. И. П. 388.—Корсакъ... весполъ съ... Ходкевичомъ сами изъ своимъ людом (замки) позакладали Кул. Мат. I, 49 (1576).—Одны речи зъ другими весполъ объясняючи Хр. Фил. Апокр. 1022.

XVII. Пришедши Георгий зъ дочкою своєю весполъ... и плывучи многиє дни, пришли до Арморѣи Кул. Мат. I, 164 (1624).— Аггелове и человѣки весполъ ликуютъ Транкв. П. Мн. 76.—Назову и небомъ той Домъ (Могил), ґдысѧ звѣздою приоздоблѧєтъ весполъ слнцемъ и луною Гал. Н. н.(пр.) Аа.—Повинни єсмо ровную честь и хвалу и поклоненіє, весполъ отцу и сыну и стому Духу въздавати Кн. о Вѣрѣ, 25.—Кождый зо мною весполъ радоватисѧ з того будетъ. Смотр. Каз. 22.—Ѣхали в дорозѣ весполъ Крон. Боб. 185.—Страннолюбецъ и лакомый весполъ з собою поткали: и послѣдный першаго нерозсудным быти назвалъ Лѣств. 26-б.

XVIII. Ото вам буду с школными дѣтми спѣвати, веспол ис церковными лики торжествовати Укр. Р. Арх. IX, 83.—Оувесь людъ веспул з' оными двѣма оупали до нугъ стго Іоанна Пам. укр. м. III, 81 (Перем. Пр.)

ВЕСТИ, *дс.* 1. *Провадити, показувати дорогу.*

XV. И повелѣ (Константин) єго вести в Песии островъ Ип. 552 (1172).

XVII. З оныхъ людій зацныхъ прикладъ беручи, и нимъ и другихъ венцъ до доброго ведучи Пер. Мат. I, II, 150 (1614).

Вести (за кого), *видавати заміж.*

XV. В се же времѧ хотѧху вести Рогънѣдь за Ярополка Ип. 64 (980).

Вести лестью, *дурити.*

XV. Княже... ведоуть тѧ лестью. хотѧть оубити Ип. 345 (1147).

Вести на (що), *направляти, скеровувати.*

XVII. На злоє члка бѣс и своєволя ведет Єв. Реш. 11.

2. *Виводити, починати.*

XVII. Рускій народъ отъ Іафета, сына Ноєва, ведетъ своє поколѣньє Крон. Соѳ. 2.

3. *Провадити; потягати за собою.*

XVII. Обжорства часто прожная хвала непріязнь ведетъ Лѣств. 23-б.

XVIII. А она нѣчого на тоє не гадаючи своє безстудноє дѣло веде Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

Вести войну, *точити війну.*

XVII. Войну чуйне и мужне ведѣте Жит. Св. 548.—С которым (титаном) уставѣчную войну ведут Каз. 32, 123-б.

Вести передъ, *передувати*.

XVII. Выскочте собѣ гречне, нехай вам заиграет, а я перед поведу, на мене ж глядѣте Др. Ол. Ч. Б. 152.

Вести приязнь, *приятелювати*.

XVI. И просилъ есми ихъ милости, абы, постерегаючи тоє статечноє приязни, которую зо мною черезъ часъ немалый вели, также и съ повинности своєє хрестиянскоє, тело моє до гробу водле пристойности допровадити рачили Арх. ЮЗР. I, I, 24 (1570).

4. **Вести (на кого)**, *завдавати*, *закидати кому що*.

XVI. Хто на кого ведетъ, а не доведетъ, тымъ самымъ маєтъ быти каранъ Гр. кн. Лит. 96 (1564).

ВЕСТИСЯ, *дс*. 1. *Провадитись*, *виходити*.

XVII. А ото отецъ Иван ведется з конем осѣдланим Прот. Полт. С. I, 147 (1691).

2. *Жити*, *пробувати*.

XIV. А они опущають Нѣмецкоє право, а ведуть ся подлугъ польского права Ак. ЗР. I, 11 (1347).

3. *Звично бути*.

XVII. Жебы (цехмистер) порядокъ добрый вѣлъ, якъ и в иншихъ городехъ ведется Кн. Цеху Рѣзн. 9-б (1664).

XVIII. На записѣ на якую колвекъ речь в которихъ имя жени якъ ведется прописано будетъ если бь мужъ особливимъ писмомъ не ствердитъ то ничего жена не одержить Стат. 56.

4. *Бути*, *знаходитись*, *жити*.

XVIII. I потреба из солю бочку иструсити, и всего що ведетсѧ тамъ пилно досмотрити Клим. Вірші, 128.

5. *Поводитись*, *іти добре*, *вдаватись*.

XVII. Богатство єсли сѧ кому ведетъ не прикладайте к нему срдца Єв. Вил. 50.—Єму не ведеться ведлугъ єго воли и мысли Крон. Боб. 465.

6. *Тягтись*, *точитись*, *тривати*.

XVII. Муж мой небожчикъ Ничипор, а брат дѣвера моєго Лукяна же тому полтори недѣлѣ ведется, якъ былъ на христинах у Гаврила Кн. Мѣск. Полт. 20.

ВЕСТЬЕ, *рн*. (пол. wejście). *Вхід*.

XVII. Третєє свѧто Пѧтьдесѧт'ницы, на памѧтку принѧтѧ закону и вестѧ в' землю обѣцаную Єв. Калл. 320-321.—Книги... в которых вест'є сновъ Ізраилевых... описуют Кн. Рож. 66.

ВЕСЬ, *рж*. (ст. сл. вьсь, пол. wieś). *Село*.

XIV. А никоторый иньшый не куповалъ собѣ шолтызства ни въ которой вьси, кромѣ пана своєго чыя весь Ак. ЗР. I, 15 (1347).

XV. Во вси рекомѣи Привища собралисы соуть Ип. 832 (1256).

XVII. Оныи речи толко дѣяти маєтъ каждый, который єго єпархіи и подъ нимъ будучимъ весемъ належитъ Копист. Пал. 1118.

XVIII. Люде... смертями... ся кончають, а грады... и веси не вмирають Клим. Вірші, 41.—В лѧховой веси на низини в волынской украйни красноє слонце просіѧ ЦАМѧ. № 33, к. 31.

ВЕСЬ, ВСЯ, ВСЕ, *прикм*. 1. *В повній своїй цілости*.

XIV. Тогда вси люди всѧ рать на бѣгъ повернулисѧ ЮРГр. № 26 (1393).

XV. Обратитесѧ ко мнѣ всимъ срдцемь вашимъ Ип. 157 (1068).—Свою землю волоскую всю держать во всѣхъ своихъ границахъ ЮРГр. № 68 (1433).—Отъ иныхъ пановъ и от всеє рады государя вашего Ак. ЗР. I. 133 (1493).—Макарей митрополитъ Киевскій и всея Руси іb. I, 174 (1498).

XVI. Ворота до всеи Европы отворили Ист. о разб. Флор. соб. 467.

XVIII. Во всю Украину Вел. Сказ. 5.—Слуга по всем замку не знайшовши Хмелницкого, удался на квартиру єго іb. 6.—По спаленю всѣх Лубень іb. 187.

2. *В повній своїй кількости*.

XIV. Вси боѧре и землѧне будуть городъ твердити ЮРГр. № 10 (1375).—Што бы моглъ намъ с того службу написаную служит во всѣхъ нашихъ пригодахъ іb. № 32 (1399).

XV. (Ольга) бѣ мудрѣиши всих члвкъ Ип. 94 (987).—Волни во всихъ тыхъ имѣньяхъ кому отдати и продати ЮРГр. № 65 (1433).—А дѣла бы наши городскіє вси згодою посполу справляли Ак. ЗР. I, 73 (1456).

XVI. А такъ о тыхъ всихъ непожиткахъ... же ся мылишъ съ правдою Отп. И. П. кл. Остр. 1065.

XVII. Десет шпеgовъ... померли всѣ нагле Крон. Боб. 55-б.

Все, *всі речі*, *кожда річ*, *всі справи*.

XIV. Все то што к цркви предалъ іесмь и своѥю братиѥею ЮРГр. № 4 (1350).—А слушати ми господарѧ своєго великого корол во всемъ іb. № 15 (1386).

XVIII. За домашнею суєтою всего позабилъ Автоб. Свящ. 321.

Зо всимъ на все, *з усім чисто*.

XVI. Яко се тотъ дворецъ, иминичко звышъ менованое, само въ собе въ своихъ границахъ и обрубехъ маетъ, зо всимъ на все, арендовали и пустили ѥсмо въ Дермане пану Лву Чечерскому Арх. ЮЗР. I, I, 462 (1595).

ВЕСѢЛЛЯ, ВЕСѢЛЯ, *рн. Див.* **Веселье.**

XVIII. Пошолъ я... в Орчикъ, щоб добути на весѣля кабана Хоз. Гетм. II, 194 (1706).—Єсли тя, Іерусалиме, забуду, єсли тя на почат'ку весѣля не з'гадаю Пам. укр. м. I, 316 (Рк. Тесл.).—На портище срѣблоглаву царованного мнѣ на весѣллѣ Укр. ист. м. 39 (1748).

ВЕСѢЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Весепный.**

XVII. Старостю подчас ихъ акъту весѣлного будучи Прот. Полт. С. II, 109 (1683).

XVIII. Весѣлная перезва незнаємо откуду взявшись... пришли всѣ въ хату Арх. Сул. 273 (1728).

ВЕСѢЛЪ, *прикм. Див.* **Веселый.**

XVIII. Буди весѣлъ собѣ и людови твоєму Пам. укр. м. I, 337 (Рк. Тесл.)

ВЕТОВАНЬЕ, *рн. Чинність дс. «ветовати».*

XVII. Бъ... таковеє до вшелꙗкихъ справъ привꙗзалъ ветованє, абы в пожитку ближнꙗго кождый свой пожиток знайдовалъ Єв. Вил. II, 112.

ВЕТОВАТИ, *дс.* (пол. wetować). 1. *Віддавати віть за віть, віддячуватись. мститися за що.*

XVI. Истрꙗсаю, кару, ветую, плачу Зиз. Лекс. 100.

XVII. Нарушенє вѣры своєй нарушенємъ вчасовъ и достатковъ нашихъ ветовати хотятъ Копист. Пал. 964.—Гъ Бгъ... за дочасноє доброє в' дочасном' єще животѣ ветуєт Тит. 136 (Копист. 1625).—За добродѣйство през' оныхъ в' животѣ намъ показаноє, добродѣйствомъ тежъ ветуємъ ib. 165.—Тотъ стый... былъ... не маючій злости стараючисꙗ ведлугъ силы добротливостю ветовати тымъ, которыи ку нему в' чимъ колвекъ, оказалы сꙗ злыми Тр. постн. 398.—Жаднымъ абовѣмъ иншимъ способомъ такъ ровно чловеколюбіє Бжеє от насъ ветовано быти не может, як' братолюбіем' Єв. Калл. 49.

2. *Винагороджувати шкоду, кривду.*

XVI. За Божьєю помочью ветуючи кривды и уближенья того панства нашого Ак. ЮЗР. II. 178 (1572).

XVII. Ку смерти сꙗ от килку недель готуючи, спов'ѣдю и жалостю грѣхи ветуючи Тит. 47 (Сакович, 1622).

XVIII. Воєвати на Москву, ветуючи свои шкоди в панствахъ и земляхъ полских чрезъ Москву учиненой Вел. Сказ. 177.

ВЕТОВАТИСЯ, *дс. Відшкодовуватись, винагороджуватись.*

XVII. Тая шъкода по грош. пят ветовалася Арх. ЮЗР. I, XI, 394 (1637).

ВЕТОШЪ, *рж.* (рос. ветошь). *Ганчірря.*

XVIII. Начинє (шевське) ветош, нитки, заветѣ, кобылицы Клим. Вірші, 103.

ВЕТХЫЙ, *прикм.* (ст. сл. ветъхыи, пол. wiotchy). *Старий, давній, неміцьний.*

XV. И хожаше с Берестового на Дьнѣпръ на холмъ, где нынѣ ветхый манастырь Печерьскый Ип. 144 (1051).

XVII. Ветхий законъ облудными сектами... былъ заражоный Крон. Боб. 187.—На стом крещеніи... члкъ... розболокаєтся ветхих рубищъ грѣховных Єв. Реш. 8-б.

ВЕТЧАНЫЙ, *прикм. Старий, зуживаний.*

XV. Два воздухи малыхъ, а третій великій, тафтяный ветчаный Ак. ЗР. I, 137 (1494).

ВЕТШАТИ, ВЕТШѢТИ, *дс. Старіти.*

XVII. Таꙗ теды любовъ наша ку ближнимъ ижъ през часъ звыкла ветшѣти и запоминатисꙗ Тит. 164 (Копист. 1625).

XVIII. Каменная церковъ... начала ветшать Оп. ст. Млр. II, 76 (1729).

ВЕТЪ, *рм.* (пол.) 1. *Взаємна відплата, віддача, відвзаємнення.*

Ветъ за ветъ, веть за веть, веты за веть, *око за око, зуб за зуб, віть за віть.*

XVII. Ярополкъ отдалъ ветъ за ветъ Ляхомъ Крон. Боб. 450.—За тоє вправдѣ годило бы ся... ветъ за ветъ, якъ посполите мовятъ, отдати Гол. П. М. II, 203 (П. Почас. 1642).

XVIII. (Хмелниченко) такъ и ихъ всѣхъ (войска Москов.) веты за веть противъ Бужина въ Днѣпръ нагналъ Літ. Вел. II, 29.—Веть за веть вашой ханской мосцѣ и всему панству Кримскому свою зневагу и обиду поветовати ib. 379.

2. **Веты** (пол. wety). *Остання потрава при обіді, десерт.*

XVII. Вси полмиски были маліованы, звѣрина и веты маліованыи Рад. Ог. 108.—Звычайнаꙗ при банкетах обѣдъ кончити на ветах ib. 386.

ВЕЦОВАНЬЕ, *рн. Чинність дієсл. «вецовати».*

XVIII. За вецованє бритовъ 32 к. Дн. Хан. 5.

ВЕЦОВАТИ, *дс.* (пол. wecować, з нім. wetzen). *Точити, гострити.*

ВЕЧЕ, *рн. Див.* **Вѣче.**
XVI. Въ дуброве, на вечю, Сенько и Демьянъ... пофативши отца моєго силою моцъю, стали єго прутьемъ бити Ак. Копн. С. 36 (1564).

ВЕЧЕРА, *рж. Їдження, живлення вечірнє.*
XVI. Прежде закон'ныя пасхы вечера бысть Посл. Домн. 35.
XVII. На обѣдъ ихъ (приятелів) до себе або на вечеру запрошують Єв. Калл. 433.—Члвкъ нѣкій имѣ два сна. Члвкъ нѣкій сотвори вечеру велію Рад. Ог. 1057.—(Амѣлкара Гетмана Карѳаинского) поймали и привели до мѣста Сіракузовъ, где южъ любо не хотѣл', мусѣл' ѣсти вечеру Гал. Кл. Раз. 405.—Рагуилъ... казалъ... учинити вечеру для гостей добрую Крон. Боб. 139.— Тую вечеру або банкетъ... справует нам Бог Єв. Реш. 171-б.
XVIII. Книгъ двѣ, обѣдъ и вечера тетрадка трапезная РКПЛ. 74.—Жена... опознившись стала уже вечеру давать Прот. Полт. С. IV, 203 (1757).
Див. **Вечеря.**

ВЕЧЕРАТИ, *дс. Див.* **Вечеряти.**
XVI. Дружина Путошинского, высадивши єго вечеромъ на печунку вечерать, того козака зарѣзали Арх. ЮЗР. III, I, 9 (1579).
XVII. Овчар Микитин кождого дня у ночи ходит до дому вечерати, тилко стережется, абы єго люди не видѣли Ак. Полт. Гор. Ур. I, 58 (1665).
XVIII. Корсунъ... приказалъ женѣ своєй варитъ вечератъ Прот. Полт. С. IV, 203 (1757).

ВЕЧЕРЕННЫЙ, *прикм. від «вечерня».*
XVI. Отпустъ... вечеренный и заутренный сътворяють Арх. ЮЗР. I, VII, 9 (Письмо Климб.).

ВЕЧЕРНИЙ, *прикм.* 1. *Той, що стосується до вечера.*
XV. Молитвы вечерніи и оутрьніи списа Ип. 926 (1289).
XVII. Нехай тебе у Александра о вечерней годинѣ знайду Жит. Св. 80.
XVIII. Войско... в собраніе до Сѣчи... пред пѣніємъ вечерним... собралося Вел. Сказ. 30.—Судія, подсудокъ и писар должни судъ земскій отправляти... всякого дни кроме неделѣ, начавъ зранку ажъ до вечерной години С. і Р. 17-б.
2. *Західний (океан).*
XVII. Константинови (далъ) Францію и Вретанскіє островы ажъ до Вечернего Океана Копист. Пал. 325.

ВЕЧЕРНИКЪ, *рм. Їдальня, де вечеряють.*
XVII. Снъ Бжій... Єvхаристію... подалъ оучникомъ, ґды былъ в вечернику, который црковъ фѣґуровалъ Пр. Жел. 5-б.

ВЕЧЕРНИЦЫ—ЦЪ, *рж. Селянської молоді вечірні посіди, де прядуть, шиють, співають, оповідають.*
XVII. Найшовши на дум их, вечерниц сподѣваючися, котрих не было, застали мужа моего подпилого Ак. Полт. Гор. Ур. I, 48 (1665).
XVIII. Дѣвкамъ не велить ходить на вечерницѣ Діал. Прозба, 407.

ВЕЧЕРНЯ, *рж. Вечірня служба церковна.*
XV. Пристоупиша вси ко градоу по зорѧмъ бишас до поздьноѣ вечернѣ Ип. 320 (1146).—А протопопъ и протодьяконъ и крылошане мають быти готовы въ суботу на вечерни Ак. ЗР. I, 80 (1463).
XVI. И тотъ съ прыстойною учтивостью... коли ся вечерня отправовала, взятъ єсть Отп. И. П. кл. Остр. 1061.
XVII. Певныи часы до молитвы сут назначони: утрня... вечерня Кн. Рож. 146-б.—Мене вечерня до церкви взывала Жит. Св. 538-б.
2. *Час вечірньої служби.*
XVIII. Коло вечерень визитовали насъ Гр. Скорупа, I. Гамалѣя Дн. Хан. 140.—Послѣ вечерень Діар. Хан. 15.

ВЕЧЕРЪ, *рм.* 1. *Пора дня між заходом сонця та ніччу.*
XV. Не хожаше женихъ по невѣсту, но привожаху вечеръ Ип. 10.
XVI. Того ж дня в неделю праве вже над вечером Ж. Курб. II, 17 (1572).—Учора у вечери позно с четверга на пятницу Кн. Гродск. Луцк. 1577, к. 10-б.
XVII. Вечеромъ называєтсѧ конецъ житіѧ людского Гал. Кл. Раз. 253.—У вечер пришлам над Іордан Єв. Реш. 306-б.—Пришедши въ вечеръ на мѣстечко, на монастиръ хтѣли вдарити Літ. Льв. 244.—Нехай... дѣти ваши учатся закону... рано и вечер Крон Боб. 60.
XVIII. Изволилъ повернутись (ясневелможній) на свою квартеру уже въ вечерѣ Журн Дан. Апост. 60.—Повелѣ' же намъ оній игумень приходити тамо на всякъ день рано и въ вечеръ Гр. Барск. I, 61-62.—Толко над вечери проезжалъся въ поле Дн. Хан. 154.—Над вечеры поѣхали обоє панство Діар Хан. 14.
2. *Вечірня забава.*
XV. Почал на вечръ на вино со иными безоумными молодыми людми ходити Чет. 1489. к 44-б.

ВЕЧЕРѢШНЫЙ, *прикм. Вечірній.*

XVIII. Будѣте мнѣ на помочи вроки излѣчити… зарашніи, полудешніи, вечерѣшни, вчерашніи Угр. Заг. 56.

ВЕЧЕРЯ, *рж. Вечірнє живлення, їжа, вечеряння.*

XV. По вечери пошли вси радуючоса Чет. 1489, к. 17.

XVII. Ту ясне Хс реклъ, хлѣбъ который на вечери онои тайной дати мѣл, тѣлом его естъ Кн. о Вѣрѣ, 182.—Але не хотѣли люде ити на тую вечерю Гал. Кл. Раз. 102.—Тыи чуда Престои Бцѣ… могутъ чытати и в' трапезѣ под часъ обѣду албо вечери Гал. Н. н. к. Вг. — О оплаканаꙗ твоꙗ вечерꙗ Ироде беззаконный Рад. Ог. 386.

XVIII. Сѣдати до вечерѣ Заг. 207.

2. *Страва на вечерю.*

XVIII. Носите вечерѣ от кума до кума Укр. Р. Арх. IX, 54.—Певный человѣкъ дуже богатымъ бувши, найкоштовнѣйшу въ дому своемъ розказавъ наготовати вечерю Науки парох. 107.

ВЕЧЕРЯДЛО, *рн.* (ст. пол. wieczerzadło). *Вечерник, їдальня що вечеряти.*

XVI. Престолъ, вечерядло, оучинилъ собѣ царь Соломонъ зъ древа ливанова, столпы его сребряны П. П. 52.

ВЕЧЕРЯТИ, *дс. Їсти вечерю, бути на вечері.*

XVI. Зготовай ми што боудоу вечерꙗль Єв. Пер. 62.

XVII. Внійду къ нему и вечеряю съ нимъ Гал. Кл. Раз. I, 60.

XVIII. Кличитъ мати вечеряти, а я жъ и не буду Пер. Укр. Лир. 40.—Азъ же послѣди звань бѣхъ сь слугами и послушники Іерусалимскими вечеряти и наситихься отъ збитковь и укруховъ доволно Гр. Барск. I, 279.—Лѣгъ спати не вечерявъши Пам. укр. м. I, 313 (Рк. Тесл.).

ВЕЧИСТО, *присл. від «вечистый».*

XV. Аже королъ заплативъ пꙗтсотъ гривенъ тымъ панꙗм има вечисто держꙗт ЮРГр. № 38 (1404).—Со всимъ с тымъ што к тымъ селомъ з вѣка здавна слушало и слушаеть вечисто ib. № 65 (1433).

ВЕЧИСТЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣчистый**.

XVI. Два поминъники: одинъ вечистый, а другій посполитый Гол. П. М. I, 10 (Оп. 1554).—Властность свою мают держати вѣчне и на веки вечистые ничимъ непорушно Арх. ЮЗР. VIII, VI, 74 (1560).—Записую и дарую в моц, в держане и у вечистое уживанъе на вечъность именъꙗ мои дубровицкие Ж. Курб. I, 275 (1580).

XVII. Правомъ вечистымъ набыли Пам. КК. I, 5 (1607).—Прощение обе всемъ взяли вечистое Прот. Борз. Рат. 58 (1676).

ВЕЧНОСТЬ, *рж. Див.* **Вѣчность**.

XVI. Вечностю (держит) Ж. Курб. I, 7 (1567).

ВЕЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣчный**.

XIV. А по семъ и детемъ нашимъ вечную памꙗть ЮРГр. № 11 (1376).

ВЕЧОРЪ, *рм. Див.* **Вечеръ**.

XVI. Дня вчорашнего у вечоръ Арх. ЮЗР. I, I, 289 (1591).

XVII. Зараз у вечор тогожъ дня новил ми камараш же дий казал господар лист писати до Львова Льв. Ставр. 90 (1627).—Ку вечерови чата одошла полъская Арх. ЮЗР. III, IV, 127 (1649).—Рано родится, а въ вечоръ оумираетъ Рад. Ог. 46.—Сват… сина моего… у вечор вдарив Прот. Полт. С. II, 187-б (1689).

XVIII. Ясневелможній и протчіе… приѣхали надъ вечоръ въ городъ Белевъ Журн. Дан. Апост. 5.—Четвертого дня у вечор Вел. Сказ. 20.

ВЕЧУРНЯ, *рж. Див.* **Вечерня**.

XIX. Абисте в суботу по вечурнѣ не робили Пам. укр. м. IV, 71 (Бачв. Рк.).

ВЕЧѢРНИЦѢ, *рж. Див.* **Вечерницѣ**.

XVIII. Я неборак у штанах добрих хотѣв пѣйти на вечѣрницѣ Укр. Р. Арх. IX, 55.

ВЕЧѢРЪ, *рм. Див.* **Вечеръ**.

XVIII. Принаймнѣй з'рана и въ вечѣръ мысль и оувагу нашу до Бга яко до отца найлюбезнѣйшого подносʼмо Науки парох. 106.

ВЕЧЮРКА, *рж. Вечірка.*

XVIII. На вечюрки не хожу: не пускае мати Пер. Мат. III, ч. I, 411.

ВЕШНИНА, *рж. Ярина.*

XVI. Кождого року тры дни орут вешнины Пам. КК. IV, отд. II, 218 (1545).

ВЕШНЫЙ, *прикм. Весняний.*

XVII. А коли почала вода вешная спадывать, якобы три дни было Кул. Мат. I, 83 (1604).

ВЕШНЯ, *рж. Див.* **Вешнякъ**.

XVII. Продали… изовъ з вешнями одинадцять Прот. Полт. С. II, 177-б (1690).

ВЕШНЯКЪ, *рм. Наплавений млин, що меле тільки по весні.*

XVI. Млынокъ вешнякъ на речце Березницы Арх. ЮЗР. I, I, 370 (1593).

XVII. Абы жадний не важился… гребелокъ и вешъняков… строити Прот. Полт. С. II, 13 (1675).

ВЕШНЯНЫЙ, *прикм. Див.* **Весняный.**

XVIII. У вешняныхъ млинахъ каменей 80, зъ которыхъ на веснѣ отъ камена отбирается по таляру Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 74 (1721—22).

ВЕШТАТИСЯ, *дс. Блукати, тинятись, тулятись.*

XVIII. Орда вешталася около войска Літ. Черн. 89.

ВЕЩЪ, *рж.* (ц. сл.). *Річ.*

XV. Єгда же слышахомъ о тобѣ, истинно увѣрени быхомъ о нѣкоторой вещи Ак. ЗР. I, 33 (1415).

XVII. Братия трех братій до [одебраня вещей церковныхъ депутовали Гол. П. М. II, 90 (М. С. 1634).—Матерія сіестъ вещ тайнѣ сей приличная Тр. П. М. 217.

XVIII. Венеція єстъ славна и честна, яко въ ней принцепъ, или вождь всего Венецкого панства и Вещъ Посполита Гр. Барск. I, 162.—Хотѧ кождій от насъ називаетсѧ хрстіаниномъ, ктожъ вѣсть, такими ли въ самой вещи и пред' Бгомъ есмы? Сѣмя сл. Б. 86.

В'ЄХАНІЕ, *рн. В'їзд.*

XVII. В'єханіе в'Іерслимъ Спсителѧ нашего Шумл. Зерц. 59.

ВЖАГАТИ, *дс. Запалювати.*

XV. Бѣси ... всѣвають черноризьцемь похотѣния лукава вжагающе єму помыслы Ип. 173—74 (1074).

ВЖАДАТИ, *дс. Зажадати, захтіти.*

XV. Данилъ... вжада воды Ип. 744 (1224).

ВЖАЖДАТИСЯ, *дс.* (ц. сл.). *Зажадати.*

XVII. Хто од оной (воды) пити будет не въжаждется во вѣки Єв. Реш. 64-б.

ВЖАЛИТИСЯ, *дс. Див.* **Ужалитися.**

XVI. Хац того врядника моего... нашол и въжалившися его... до дому своего привез Ж. Курб. I, 68 (1575).

XVII. Венедиктъ... єи (матки) ся вжаливши, молитися Гсду Бгу почал Жит. Св. 55-б.

ВЖАСАТИСЯ, *дс. Жахатися.*

XV. Половци же вжасошасѧ от страха Ип. 258 (1106).—Рече ємоу Михаилъ не бойсѧ а ни вжасайсѧ Чет. 1489, к. 11-б.

ВЖАТИ, *дс. Одержати жаттям.*

XVI. Што въжнете ярынъ, яко: овса... того скоро по жниве мають державцы нашы нам на насенье Арх. ЮЗР. VI, I, 12 (1542).

ВЖАТЬЕ, *рн. Те, що вжато.*

XVI. Штожъ тое збожье єсть вжатье ваше властное... а не купленоє Ак. ЗР. III, 103 (1559).

ВЖДИ, *присл.* (пол. wżdy) 1. *Завжди.*

XVI. Тую рѣчь обороны земскоѣ на доброй мѣрѣ и концы постановили, яко быхмо часу пришлого мѣли вжды способъ людей пѣняжныхъ мѣти Ак. ЗР. II, 346 (1538).

2. *Принаймні, одначе, хоч.*

XVI. Прошу, абымъ вжды устне гдѣ зъ вашею кн. мил. намовитися могъ Хр. Фил. Апокр. 1060.

XVII. А покимъ того злого будетъ, а вжды для Бога треба ся упаметати Діар. Фил. 114.—Чомужъ во всемъ справъ и поступковъ его не наслѣдуєтъ, абы вжды могло быти пановане его подобноє панованю Жигмонта Першого Копист. Пал. 962.—Що вжды абы и нас... дойшло в книги свои... учители... вложили Єв. Реш. 264-б.—(Моисей) а вжды о том анѣ мовити, анѣ повѣдати, што єстъ власне по бытности, не оумѣлъ Кн. о вѣрѣ, 3.

XVIII. Ты забивши тѣло дшѣ в'жды забити не можешъ Пам. укр. м. III, 117 (Перем. Пр.).

ВЖЕ, *присл. Див.* **Уже.**

XV. А я самъ, ни жона моя... никако вже въ тоє уступоватися не маємъ Ак. ЮЗР. II, 105 (1440—92).—Нине вже вѣдаю Чет. 1489, к. 16.

XVI. Гдеж вже на он час будучи на сойму... всим князем и паном земли Волынскоє,—водлуг росказаня господаря короля... ино отецъ архимандрыт его милость перед нами жалобу положилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 25 (1537).

XVII. Вже тому роковъ три як остатнего разу ходили под Перекопъ Кн. Мѣск. Полт. 12 (1692).

XVIII. В третій разъ якъ загорится (огонъ) то вже не гасят Путн. Іер. 17-б.

А вжежъ, *так, само собою, звичайна річ.*

А вжеж до тои церкви нѣколи не буду ходити Укр. Р. Арх. IX, 48.

Чи вженъ, *хіба, абож, невже ж.*

XVI. Чи вжежъ тымъ соборъ Никейский оные отцы светые посквернили Отп. И. П. кл. Остр. 1063.

XVII. Ахъ, чи вжежъ то отъ себе мене отдѣляєшъ? Суд Бож. 297.

ВЖИВАНЬЕ, *рн. Див.* **Уживанье.**

XVI. Ересей своволне уживають Арх. ЮЗР. I, I, 75 (1577).—Тую епископью... подалъ єсми въ... въживанье владыцѣ ib. 196 (1585).

ВЖИВАТИ,—ЖИТИ, *дс. Див.* **Уживати, —жити.**

XIV. А вживаючи того дворища не надобѣ ни воина, ни ѧловицѣ платити ЮРГр. № 2

(1349).—Молвили, абы в добромъ покои вжити тѣхъ вжитковъ ib. № 9 (1370).

XV. Маєть панъ Федко... того имѣня... со всякими вжытки вжывати Ак. ЮЗР. II, 105 (1440—92).

XVI. Князь Богуш... тыи земли... держит и вживает аж до сих часов Арх. ЮЗР. I, VI, 23 (1537).—Я и сынове мои, яко панове отчизные, того именя вживаємъ Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 168.

XVII. Дша... млитсѧ иж бы грѣшноє тѣло повагы и гордости і инших роскошій не вживало Єв. Уч. 273.

XVIII. І тут таких єст много, же сѧ (табаки) вжывають Клим. Вірші, 17.—Бабъ тых нечестивых (ворожок) нѣґды не вжываймо ib. 70.—Богъ... обецѧл' єму в раи роскоши райскіє вживати ЦАМ. № 33, к. 36.

ВЖИВЛЕНЬЕ, *рн. Живлення, годування, користування.*

XVII. Даємъ оному (Кимбратовичу) на вживленє село Березу Млр. Посп. Кр. 17 (1662).

ВЖИГАТИ, *дс.* (пол. wżegać). *Запалювати.*

XVII. Не вжигають свѣтилник и подставлѧют єго под спудом Тит. 368 (П. Мог. 1646).

ВЖИТОКЪ, *рм. Див.* **Ужитокъ.**

XIV. Молвили, абы въ добромъ покои вжити тѣхъ вжитковъ Ак. ЗР. I, 20 (1351).

XVII. Ни я сама, а ни потомкове мои не маємъ мѣти жадного вступу а ни въжитку... на помененную фундацію Пам. КК. II, 388 (1615).

ВЖИТОЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Ужиточный.**

XV. Тогды иншого рожаю парсуну ужиточную, почестливую, згодную которая жъ бы могла рядить и вжиточна быти, имаємь дати Ак. ЗР. I, 74 (1457).—Воленъ онъ... (Клевицкий десяток) продати и замѣнити и къ своєму вжыточному обернути ib. 187 (1499).

ВЖИЩЕ, *рн. Див.* **Ужище.**

XV. Оувиделъ на студенци ведро имоуще вжище власѧно Чет. 1489, к. 2-б.

XVI. Взяли коней... з вожками и вжищами Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 184.

ВЖО, *присл.* (блр.). *Див.* **Вже.**

XV. Въ ярлыку писалъ до отца нашого, ижъ вжо єси поѣхалъ со всими людми города Тягиня оправляти Ак. ЗР. I, 119 (1492).—Абы намъ болшей того отъ них жалоба о то на тебе вжо не приходила ib. 151 (1495).

В-ЗАВОДЪ, *присл. Швидко, прудко, що сили, що духу.*

XVII. Который... в непрїязняхъ ся кохаєтъ, а себе покутую чого за грѣхи мнѣмаєтъ; подобен єст тому, котрий през сонъ взавод бѣжати мнѣмаєтъ Лѣств. 23.

В-ЗАДЪ, *присл. В тил, вспак, назад себе.*

XV. Мирослава посласта взадъ града Ип. 755 (1229).

XVI. Людей вольныхъ такъ взадъ яко и впередъ пропускали Ак. ЗР. IV, 66 (1593).

XVII. Тогди Хмелницкий за ляхами, а взявши вѣдомост, иж ляхи пошли взад, роспустилъ войска Літ. Полск. 19.

XVIII. Обернуся взад, ажь мнѣ бандолетъ урвалься Вірші Нищ. 48.

ВЗАЄМНЕ, *присл. Обосторінно, обопільно, оден другого, другому і т. д.*

XVII. Который... пилност' в' науцѣ в заємне з'єдночивши, в' маломъ часѣ всей логїческой навыкъ оумѣєтности Тр. постн. 387.—Все войско низовоє запорожскоє велможности вашей повторе и по десяте велце за ихъ (хоругов і бубни) дякуємъ и взаємне зычимъ Эварн. Источн. I, 770 (1698).

XVIII. Ти... ласкавий чителнику... все... мнѣ прости... умоляю и взаємне тебѣ... вървременних і вѣчнихъ блгъ... желателствую Вел. Сказ. 4.—З рѣвнею своимъ привитавшися и попросившися взаємне, волно разомъ накрити (головы) Полѣт. 50.

ВЗАЄМНОСТЬ, *рж. від «взаємный».*

XVIII. Нещасная годиноньκа, коли мене (милий) покидає... взаємності не відаю, людским мовом не віраю Укр. Р. Арх. IX, 19.

ВЗАЄМНЫЙ, *прикм. Обосторонній, обопільний.*

XVII. За таковыи дары, повинна облюбеница жениху своєму отдавати: напредъ вѣру, въсѣм' в'заємную любовъ Транкв. Зерц. к. 52-3.—Хс Спситель взаємным способом и натурѣ нашій члческой тоє даєт' Рад. Ог. 105.—Мы... взаємнымъ способомъ должны зостаємъ тую добродѣтелъ Кн. Цеху Кр.7-б. (1678).

XVIII. Кошовий атаманъ (Тугай Бея) обослалъ... хлѣбомъ, виномъ... и мясом зъ взаємною къ нему являючийся дишкърецією Вел. Сказ. 30.— А я взаємне, поки живъ буду, тебе не забуду Марк. IV, 222 (Л. Маз.).—Бгу мила и пріємна єсть згода, єдность и милость щира и взаємна межи нами и ближними нашими Науки парох. 25.

ВЗАЕМЪ, *присл. Взаємно, обосторонне, обопільно; одно і друге, рівно ж.*

XV. Дая нищимъ Богу взаємь даєть Ип. 110 (996).

XVI. Взаємъ ущипливый отвѣтъ Хр. Фил. Апокр. 1014.—Бо се зъ собою поєднали и за все собе взаємъ досыть учинили Арх. ЮЗР. I, I, 422 (1594).—Взаємъ будучи и ты слугою вѣрнымъ пана своєго, можешъ слушнѣ допустить Ак. ЗР. IV, 161 (1597).

XVII. Дша и тѣло от себе взаємъ роздѣлены, нѣчого дѣлати не могутъ О обр. 122.—Простѣмо собѣ взаємъ одинъ другому выступки Єв. Вил. 100.—Братя взаєм вдячность свою указати повинни будуть Пам. КК. I, 34 (1623).—Золото взаємъ ваги (тіла Гектора) поступили Сб. Лѣт. 91 (Кієв. Літ.).—(Красноє яєчко) звыклисмо себѣ взаємъ даровати Рад. Ог. 9.—Мѣлъ двоѫкую корону терновую єдну, другую златую взаємъ з' собою сплетеныє ib. 1068.— Дамо вамъ дщери наши, и взаємъ возмемъ дщери ваши Крон. Боб. 23.—Двѣ особѣ... для однакихъ обычаєвъ и святобливости живота взаєм ся Господу миловали Рук. № О. 4° 86, 54-б.—Промыслъ вшелякій взаємъ чинити Копист. Пал. 1042.

XVIII. (Хмелниченко) от господара тожъ взаємъ привитанъ привѣтомъ Вел. Сказ. 66.

ВЗАИМОВАТИ, *дс. Позичати, запозичувати.*

XVII. Ґ, ф, ξ, ψ, θ от греческихъ согласных, греческихъ дѣлѫ и нѣкоих єврейскихъ и латінскихъ реченій взаимована сут' Смотр. Гр. 7-б.

ВЗАИМЪ, *присл. Див.* **Взаємъ**.

XVII. Вы абысте взаимъ єдинъ другого ратовати могли, повиннистесѫ оунижати Рад. Він. 597.—(Іоаннъ мовитъ) намилшіи, абысмыс миловали взаим', поневаж' любовъ з' Бга єсть О обр. 302.

XVIII. Ни онъ, ни жена єго, ни ученикъ мой, ни прочіє єго чада не привѣтствоваху мя взаимъ болше года Гр. Барск. II, 356.

ВЗАКОНИТИ, *дс. Див.* **Узаконити**.

XVIII. Хто тотъ законъ взаконилъ, мы не знаємъ Клим. Вірші, 176.

ВЗАМОРОЗЬ, *присл. В перші морози.*

XV. Бѣ бо оуже в заморозь Ип. (ХП.) 129 (1016).

XVII. Приперли єго войско ко озерамъ, межи которыми стояло взаморозь Крон. Соѳ. 32.

ВЗАПРАВДЫ, *присл. Справді, дійсно.*

XVII. Взаправды страшливая и неслиханная єсть речь Крон. Боб. 381.

ВЗАСПОЛЪ, *прикм. Спільно, разом.*

XVII. Царѣ грецкіи з онымъ (Володымером) ся сповиноватили, варовали межи собою взасполъ Копист. Пал. 1074.

ВЗАСЬ, *присл. Назад.*

XVII. (Ігумена) взась до Берестя (Пузина)... до насъ на ігуменство прислалъ Діар. Фил. 147.

ВЗБЕРЕЖЕ, *рн. Побережна смуга землі.*

XVII. Продалисмо... ґрунъть нашъ взбереже, способноє на занятє гребли Прот. Полт. С. II, 66 (1679).

ВЗБИВАТИ,—БИТИ, *дс.* 1. *Піднести в гору.*

XVI. Коли соколъ въ мытехъ бываєтъ, высоко птицъ възбиваєтъ Сл. о п. Иг. 27.

XVIII. В диму... и пѣску взбитомъ битва была недоумѣваная Літ. Вел. I, прил. 14.

2. *Настромити, посадити (на палю).*

XVII. Довѣдавшися царъ Московскій Козлова на колъ възбилъ Крон. Полск. 391.—Іустиниан... отца, который не хотѣлъ быти хрстианином на паль взбити росказалъ Крон. Боб. 326-б.

XVIII. Поляки гетмана Павлюка... на паль взбили Кр. оп. Млр. 218.

ВЗБИРАТИ, *дс.* 1. *Збирати.*

XVII. Шолудко... в дому своєм... нецнот взбираєтъ щодене и щоноще Прот. Полт. С. I, 103-б. (1690).

2. *Бити.*

XVII. Якъ хотѣли, такъ чинили, и въ плащъ го посмѣвиска убираючи, и тростиною по award главѣ взбираючи Хр. Пасх. 163.

ВЗБОРОНЯТИ,—НИТИ, *дс. Утримувати (забороняючи).*

XV. Възборони ми (Х. П. мя) от пострижения Ип. 529 (1168).

XVII. Взбороняєтъ мечъ свой отъ крове Копист. Пал. 828.—Повѣжъ ми, што єстъ што взборонѫєт тобѣ не подлѣгати Бгословіи О обр. 294.

ВЗБОРОНЯТИСЯ,—НИТИСЯ, *дс.* 1. *Оборонитися, захиститися.*

XV. Аще и таковая лодья и от бурѫ или боронения земнаго боронима, не можеть възборонитисѫ въ своя си мѣста Ип. 26 (912).

2. *Ухилитися що вчинити, не згодитися.*

XVII. Безъ своєго патріархи подписатися взборонилися Копист. Пал. 1118.

ВЗБРОНЕНЬЕ, *рн.* (пол. wzbronienie). *Перешкода, заборона.*

XVI. А ни дети єє и нихто инший в томъ переказы а ни взброненя жадного на вечныє часы єй чинити не маютъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 330 (1581).

ВЗБУЖАТИ,—ДИТИ, *дс.* 1. *Збудити, розбудити, очутити зі сну.*

XVII. Лазаръ другъ нашъ заснул, але иду же взбужу єго Єв. Вил. 86.—Седмъ

отрковъ... за часовъ Θеодосия взбужены были... 372 лѣтъ спали Крон. Боб. 261-б.

XVIII. Звоны... людей до церквей взбужаютъ Клим. Вірші, 109.

2. *Зродити, сплодити, покликати до життя.*

XVI. О то дни приходятъ, мовит Єгова, и взбужу Давидови поколѣне справедливоє Катех. 28.

XVII. Во́лно было другому братови вз҂ти жону єго. жебы в'збудилъ потомка брату своєму Гал. Каз. 77.

3. *Породити, створити, дати початок, викликати.*

XVI. Добре мовиш, иж а ни учачий а ни слухаючому дает вѣру, а ни слухающий єє в собѣ взбужает Катех. 71.

XVII. Дьяволъ взбудилъ моръ и голодъ на светє Кул. Мат. I, 167 (1624).

XIX. Воздвигну в взбуджу многую ненавѣст между вами Пам. укр. м. IV, 68 (Угн. Рк.).

4. *Збуджувати, піднімати, заохочувати.*

XVII. Софроній... статечными также в' цнотах чинитъ и до Ба взбужаєтъ Тр. постн. 624.— (Ласка Божая) насъ взбужаєть и запаляєть серце наше до покуты святои Льв. Ставр. 63 (1618).—Тиверий... взбудилъ люд ввес до великого плачу Крон. Боб. 331.— Взбудити єще свѣта сего не вид҂чи Мтку Бжію до спѣван҂, чили то не чудо Рад. Ог. 169.—Что в'збудило сотника, абы увѣрилъ в' Ха, не скорбъ ли? Рад. Він. 372.—Не въ часъ єси взбудила сердце до жалости, бо южъ моєй наступилъ часъ справедливости Суд Бож. 298.—Цесар... гоненіє... на црков Бжую взбужал Єв. Реш. 238-б.—Нечистыє... мыслы от зводителя серца и блуда духа взбужати Лѣств. 25.

XVIII. Дл҂ чого оупоминаєтъ насъ Апостолъ Павелъ стый и до витрван҂ въ постановленіи добромъ в'збужаючи мовитъ Науки парох. 3.

ВЗБУЖЕНЬЕ, *рн. Зродження, сплодження.*

XVII. Воскрсніе на ономъ мѣсцу не згола значитъ з мертвых в'станє, але рачей в'збужен'є на свѣтъ повстан'є, из' живота Панепского выведен'є Кн. Рож. 103-б.

ВЗБУРЕНЬЕ, *рн. Бунт, зворушення, розрух.*

XVII. Члкъ... ннѣ вз'буреня в'счипалъ, по малой хвѣли али єго оплакивают О сл. Дав. 29.—Въ Фрикгіи взчалося... взбуренъе Єв. Реш. 284-б.

XVIII. Теды стало с҂ межи людом великоє замѣшан҂ за в'збурен҂м Аристодема Пам. укр. м. III, 79 (Перем. Пр.).

ВЗБУРЮВАТИ,—РИТИ, *дс. Збурити, сколотити, підняти.*

XVII. На-тыхъ-мѣстъ взбурили на себе всѣх Вопр. 31.

XVIII. Горькій мятежъ, какъ пожаръ душу жгущій, възбурюєть сердцѣ Сковор. 106.

ВЗБУРЮВАТИСЯ,—РИТИСЯ, *дс. Збуритись, розхвилюватися, піднятись.*

XVII. Пророка Іону непослушного з корабл҂ мусѣли жеґл҂рѣ выкинути в' море, котороєс҂ было дл҂ Іоны взбурило Гал. Кл. Раз. 62.—Заразъ с҂ море взбурило Крон. Боб. 419.

ВЗБѢГТИ, *дс. Вибігти на що.*

XVII. Взбѣгли Веспасіанъ и Титъ въ ночи на муръ Рук. Хрон. 206.

ВЗБѢСИТИСЯ, *дс. Сказитися.*

XVII. Так назбытъ взбѣсился и ошалѣлъ, ижъ таких же слоуг божих, кгды ся ємоу не кланяли, в пѣчъ казалъ оуверечи Лѣк. на осп. ум. 4.

ВЗБѢШЕНЬЕ, *рн. Сказ.*

XVI. Гортанобѣсіе, горла взбѣшенье, коханєс҂ в роскошных потравах єстъ страсть, абы лакоты все идати хот троха, а подлыми потравами в'згоржати Зиз. Лекс. 97.

ВЗВАЛИТИСЯ, *дс. Звалитися.*

XVIII. Не ѣвъ зомлѣвъ, наѣвся взвалився Клим. Прип. 235.

ВЗВАРЪ, *рм. Див.* **Узваръ.**

XVIII. Взвару доброго грушевого сулѣя склянна Реєстръ Θеодосія, 1.

ВЗВАТИ, *дс. Див.* **Узвати.**

XV. Поиди вонъ, посѣди, оп҂ть тя взовемъ Ип. 346 (1147).

ВЗВЕЛѢТИ, *дс. Звеліти, дати розказ, наказати.*

XV. Абы єсте ваша милость взвелѣли тому Богушеви, абы прислалъ тыи пѣнязи Ак. ЗР. I, 185 (1498—9).

ВЗВОДЪ, *рн. Див.* **Узводъ.**

XVI. Дерево на оный взвод ключник повинен давати Пам. КК. IV, II, 70 (1545).— Воротный (не успѣл) прудко взвести взводъ Ганна Монт. 141.

ВЗВОЗЪ, *рм. Див.* **Узвозъ.**

XVII. Пляцъ... подлѣ взвозу Неводницкого Ак. ЗР. IV, 516 (1628).

ВЗВОЛѢКАТИ, *дс. Зволікати, накидати кому що.*

XVII. Смѣютъ на правовѣрныхъ омрачивши с҂ той свой блудъ в'зволѣкаты Льв. Пал. 23.

ВЗВОРОТИТИ, *дс. Див.* **Узворотити.**
XV. Ать взворотить Гюрги дани ихъ (Новгородців) вси Ип. 427 (1151).
ВЗВОРОТИТИСЯ, *дс. Див.* **Узворотитися.**
XV. И възвратишасѧ во свояси Ип. 316 (1144).
ВЗВОРОТЪ, *рм.* (пол. wzwrot). *Поворот назад.*
XVI. Чоловек мой просо его на взворотехъ потопталъ Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 123.
ВЗВЫЧАЙ, *рм. Звичай.*
XVII. Єдного... часу ведлуг взвычаю до мене пришедши (мужъ)...упалъ Жит. Св. 419.
ВЗВЫШЕ, ВЗВЫШКИ, ВЗВЫШЪ, *присл. У-виш.*
XV. Бѣ бо вьздано ея (церкви) при немъ (Мстиславѣ) въвзыше, яко и на конѣ стоячи рукою досѧчи Ип. 138 (1034).
XVI. Которые скрыни есть такъ велики: надолжъ по полтора сажня, в-поперекъ также по полтора сажня, а взвышки по сажню Кн. Гродск. Луцк. 1564. к. 17.— Абы Єе милость... церковъ ку фале Божьей... на моцныхъ стандартахъ высоко взвышъ на человека... заложивши Arch. Sang. VI, 76 (1577).
XVII. Кажи уробити шибеницу възвышъ локот пятдесят Крон. Боб. 158.—Поставилъ Даніилъ вежу... възвышъ локтий пятнадцать Крон. Соѳ. 284.
XVIII. На тых горах сут люде на локотъ взвышъ Пам. укр. м. IV, 30 (Сок. Рк.).
Див. **Узвышки.**
ВЗВѢСТКА, *рж. Звістка.*
XVI. Такожъ рядничій пана Миколаевъ биралъ взвѣстку у гостей купцовъ Ак. ЗР. I, 361 (1505).
ВЗГАРДА, *рж.* (пол. wzgarda). *Див.* **Взгорда.**
XVI. Владыкамъ тая възгаръда деетъся Аптир. 537.
XVII. Взгарда и убозство церкве Христовы Копист. Пал. 814.—Тие взґарди поношу для тоей причины, же мя Ярошиха усилне не допускает до моей отцевщини Ак. Полт. Гор. Ур. II, 36 (1667).—Єсли припомнимо Хрстову в'зґарду свѣта дочасного Рад. Ог. 91.— Змилуйся над нами, босмо назбыть наполнени в'згарды Лѣк. на осп. ум. 2.—На болшую взгарду стго Иоанна... на улицу глаѵу его викинули Крон. Боб. 186.
XVIII. На взгарду полякамъ порадилъ (Дорошенко) Туркамъ взятемъ Камянца Подолского Літ. Вел. II, 349.

ВЗГАРДИТЕЛНЫЙ, *прикм. Хто «взгарду» до чого мае.*
XVII. Козма и Дамиан... безсребренниками, тоест взгардителными скарбовъ сут названы Жит. Св. 480.
ВЗГАРЖАТИ,—ДИТИ, *дс. Див.* **Взгоржати,—дити.**
XVI. Снова почалъ свое ревоковати, взгаржаючи декретомъ братскимъ Арх. ЮЗР. I, XI. 59 (1599).
XVII. Молю о Прѣчистаѧ Дво Мріе! абы таѧ моѧ подлаѧ праца не была оу тебе вз'гарженаѧ Рад. Ог. (пр.). 5.—Тыи которыи бга взгардили, сами теж взгаржони были Кн. Рож. 142.
ВЗГЛЯДКА, *рж. На око, на позір.*
XVIII. Яке буде (лоша) чи вороне чи яке на взглядку Довг. 92.
ВЗГЛЯДНЕНЬЕ, *рн.* (пол. względnienie). *Погляд.*
XVI. Оуранила еси сердце мое однымъ възглядненіемъ очію твоихъ П. П. 52.
ВЗГЛЯДЪ, *рм.* 1. *Погляд.*
XVII. На взгляд его (Алексѣя) хорие немочи збывали Жив. Св. 37.
2. *Огляд, увага, (на кого, на що).*
XVIII. (Чаплинский) пяний и безрозумний... без жадного възгляду в тѣсное туремное велѣл мя вринути въязненіе Вел. Сказ. 20.—До вбогихъ мѣй взглядъ Клим. Вірші, 137.
Взглядъ мати, мѣти на кого, на що, *оглядатись, уважати на кого, що.*
XV. Припоминаючи прыязнь давную... абыхмо на нее взглядъ мѣли Ак. ЗР. I, 117 (1492).
XVI. Милостивый взглядъ на заслуги мои маючи, детемъ моимъ милостивымъ паномъ былъ Арх. ЮЗР. I, I, 75 (1579).
XVII. На покорныи бачене и взглѧдъ маешъ Тр. постн. 661.—Нѣ на порядокъ справъ, ни на речи истоту жадного взгляду не маючи Копист. Пал. 696.—Маючи взглядъ на заслуги въ войску Запорожскомъ и до далшой хотячи потягнути намъ и войску услуги пана Хому Ращенка сотника Роиского, далисмо млинъ Ак. Зем. 108 (1659).— Пѧный члкъ не маетъ взглѧду а ни на царѧ а ни на оурѧд кождому своимъ домовлѧетъ языкомъ Рад. Ог. 129.—Богач... не мав възгляду на бѣдного... члка Єв. Реш. 11-б.
XVIII. Имѣючи взглядъ на убожество ихъ. видаемъ сей нашъ унѣверсалъ Арх. Мот. 144 (1719).—Мѣютъ з собою винести (річей і грошей) колко имъ король полский позво-

лит. маючи взглядъ на особи Вел. Сказ. 141.—Гетманъ... на духовный станъ нимало взгляду не имилъ Сб. Лѣт. 33 (Кр. оп. Млр.).

3. *Стосунок*, *відношення*, *реляція*.

XVII. Без' тѣла дша самаѧ не можетсѧ персоною назвати, поневажъ маєтъ взглѧдъ до тѣла Ґал. Кл. Раз. 72.—Четвертоє предикаментумъ єсть, релѧціо, взглѧдъ, албо одношенье, который взглѧдъ кто до кого маєтъ ib. 457.

Взглядомъ, *з огляду на*, *що до*, *уважаючи на*.

XVI. А ижъ тотъ папежъ ихъ въ Римѣ мѣшкаєтъ, тымъ взглядомъ и вѣру свою Римскою вѣрою называютъ Хр. Фил. Апокр. 1150.—Бо ся таковая дата не взглядомъ листовъ, але взглядомъ особъ Антир. 705.—Другии зас сут имена Божіи, которими се Богъ называєтъ взглядом нас Катех. 34.

XVII. Речены бываютъ фундаментами всѣ апостолове взглядомъ ряду и справованя Копист. Пал. 370.—Розность межи ными в'зглѧдом церковной Іерархіи, а не до справи рукоположеніѧ Льв. Пал. 24.—Винни будутъ инове дозорцы (з тих, що смѣхи и жарты непотребные строятъ) взяти вины грошми на пулъ фунта воску взглядом того, же не на жарты ани на смѣхи, але для збавеных намовъ схажки наши постановленые суть Стат. Полоцк. Бр. 8.—Не вз'глядом особы, але за оучин'ки пріимет кождый кто чого годен Лѣк. на осп. ум. 25.

XVIII. О вѣдомости у Поляковъ възглядом рушенню Хмелницкого ку Пилявцам Вел. Сказ. 56.—Капитанъ Семичовъ бувъ и видѣлся зъ мною взглядомъ магазенов Дн. Марк. I, 48.—Писанъ листъ до ихъ же п. п. управляющихъ взглядомъ провіанту Журн. Дан. Апост. 71.

ВЗГОЛОВЬЕ, *рн.* (пол. wzgłowie). *Подушка*.

XVI. Въ сестры Маріи... кожухъ бараний, взголовей две Арх. ЮЗР. I, I, 33 (1571).

XVII. Взято ми зъ ложка взголовье и колдру Діар. Фил. 90.

ВЗГОРДА, *рж. Погорда*, *зневага*.

XVI. Закопавши свѣтлость дши своєи оумъ в' темность своєи особѣ доумы надоутости и вз'горды Отп. кл. Остр. И. П. 383.—Православіє греческоє... у взгорду пришло Ак. ЗР. IV, 205 (1600).

XVII. В нихъ (людех) Бгу взгорду, а людем зедналъ пекло (Сатанаил) Крон. Боб. 3-б.

ВЗГОРДѢТЕЛЬ, *рм. Той*, *що погордив*, *зневажник*.

XVII. Оставилъ єси тыхъ взгордѣтелей твоихъ Транкв. П. Мн. 202.

ВЗГОРЖАТИ,—ДИТИ,—ДѢТИ, *дс. Погорджати*, *зневажати*, *в погорді мати*.

XVI. Подлыми потравами взгоржати Зиз. Лекс. 97.—(Вы) порушили єсте кости отцъ, взгордили єсте ихъ вѣру, поганьбили ихъ честные и стыє справы Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 30.—Сыну мой, не възгоржай караня Господнего Катех. 40.

XVII. Пречистаѧ Два по верху морѧ свѣтового ходила, бо она взгоржала марностѧми свѣцкими Ґал. Кл. Раз. 296.—Люде... взгордивши твоим Бже росказанєм мене слухали Каз. 32, к. 135.—Теди длѧ милости хвой взгордилъ оній молодій Іоан' роскошами свѣта того Збірн. 1693, к. 169-б.—Агар .. взгордѣла Сарою, панею своєю Крон. Боб. 15-б.

XVIII. Освященнымъ мѣсцемъ церковнымъ взгоржаютъ Клим. Вірші, 166.

ВЗГОРЖЕНЬЕ, *рн. Погорджения*, *зневаження*.

XVII. Такіи грѣхи... в'згоржєнє Бга Ґал. Кл. Раз. 88.

XVIII. О взгорженю их (запорозців) Виговскимъ Вел. Сказ. 173.

ВЗГОРОКЪ, *рм. Узгірок*, *пагорок*.

XVI. Которая (границя) идет... в долину стежкою просто на взгорокъ Клиноватой ниви Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).

ВЗГОРУ, *присл. У-гору*.

XVII. Възбоджу: взгору подношу Бер. Лекс. 18.—Ово згола куды колвекъ трегачную овую намѣтность (пиху) кинешъ, завше в'згору тквѧчій єѣ гакъ найдешъ Єв. Калл. 6.— Не учинишъ собѣ балвана, албо рытого образу, ани жадного подобенства тых речій, которыи суть на Нбѣ възгору и которыи на земли низко (Исход, 20, 4) Гол. П. М. II, 462 (1645).—На верху (фѣкгуры Николай) теды взгору кладет отца, а на долѣ по обудву оуглахъ Сна и Дха О обр. 275.—Соломон... руки взгору поднѣсши... Розн. Каз. 3.

ВЗГОРШЕНЬЕ, *рн. Чинність від «взгоршити»*.

XVI. Забегаючи... дальшому възгоршенью церкви... учинили Антир. 541.

ВЗГОРШИТИ, *дс. Морально попсувати*.

ВЗГОРШИТИСЯ, *дс. Морально попсуватися*.

ВЗГОРЬЕ, *рн. Узгірря*.

XVIII. На взгорю надъ Тясминомъ ставувши Літ. Вел. II, 459.

XVIII. Благословени тые, которие ся во мнѣ не взгоршили Єв. Реш. 333-б (1710).

ВЗДАЛЕ, *присл. Далеко.*

XV. И быс ѣха в зажитье єдиною въздале от города Ип. 934 (1290).

ВЗДАНЬЕ, *рж.* (пол. wzdanie) 1. *Правне віддання річи.*

XVI. Позваный Кгедройтъ... самъ не сталъ, вздання не арештовалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 127 (1597).

2. *Здання.*

XVII. Маєтъ... тымъ монастыромъ водлуг воли и вздания своєго рядити и справовати, владати Гол. П. М. II, 236 (Фунд. Чтв. 1642).

ВЗДАТИ, *дс. Див.* **Уздати.**

XIV. Вжити тѣхъ вжитковъ пану Вятславу, яко воздали при пану Бл. Ак. ЗР. I, 20 (1351).

XV. Недооумеємь противу даромъ твоимъ въздати Ип. 104 (940).—Въздамъ месть врагомъ ib. 243 (1097).

ВЗДЕРЖАНЬЕ, *рн. Здержання, стримання.*

XVI. Мѣлъ бы посполу зъ ихъ милостью вдатися и быти готовъ ко вздержанью и преможенью поганьского непріятелства Ак. ЗР. I, 220 (1501).

ВЗДЕРЖЛИВОСТЬ, *рж. Здержливість, стриманість.*

XVI. Въздержаніе, въздержливость Зиз. Лекс. 97.

XVII. Идеть оная вспанялая вздержливость съ постом и молитвою Льв. Ставр. 60 (1618).

ВЗДЕРЖНИКЪ, *рм. Той, що здержує себе.*

XV. Дѣмьанъ прозвутерь бѧше постьникъ и вьздерьжьникъ Ип. 180 (1074).

ВЗДИРАТИ, *дс. Здирати.*

XV. Хотя ачъ дей мостъ новъ, и слуги дей твои, ходячи въ ночь, мостницы вздирають, и за то дей у нихъ съ каждого двора по грошу берутъ Ак. ЗР. I, 150 (1495).

ВЗДОВЖЪ, *присл. Удовж, в напрямі довжини.*

XVI. Замку самого вздовж од брамы воротное мимо владычын дом до Стеры пятдесят и пулпята сажня Арх. ЮЗР. VII, I, 156 (1552).

XVII. Одна (стырта) сажни дванадцатъ въздовжъ Арх. ЮЗР. III, IV, 117 (1649).—Вздовжъ полтретя локтя Крон. Боб. 46.

XVIII. Въздовъжъ и въпоперекъ войско и обозъ Лядський начаша рисовати Вел. Сказ. 39. —Тамъ взялъ и наметъ везерский, который былъ вздовжъ на сажней 40, вшеръ на сажней 20 Літ. Черн. 88.

ВЗДОЙМОМЪ, *присл. Див.* **Уздоймомъ.**

XVI. Люди... всякіє товары... мають вздоймомъ продавати Ак. ЗР. II, 92 (1511).

XVII. Все огуломъ и вздоймомъ... въ моцъ, владзу, вѣчьность и дѣдитство тому монастырю нашому Буйницкому надаємъ Ак. ЮЗР. II, 93 (1633).

Див. **Здоймомъ.**

ВЗДОЛЖЪ, *присл. Див.* **Вздовжъ.**

XVII. З ручници въздолжъ твари пострелили Арх. ЮЗР. III, IV, 67 (1649).

ВЗДОХНЕНЬЕ, *рн. Зітхнення, зітхання.*

XVII. Не може то быть жебы намнѣйшая... молитовка, албо намнѣйшоє вздохнене ко Господу Богу не мѣло быт без великого пожитку Рук. № 0. 4° 86, 51-б.

ВЗДРЫГАТЕЛНО, *присл. Страшно, жахно.*

XVII. Не єстъ дивно и не єстъ вздрыгателно—папежа выклинати и отлучати Копист. Пал. 1093.

ВЗДРЫГАТИСЯ,—ГНУТИСЯ, *дс. Здригатись,—гнутись, лякатись, злякатись.*

XVII. Поколь се тая розница отъ кгрунту не упрятнетъ... вздрыгатись мусять на тоє таковоє зъедноченє Арх. ЮЗР. I, I, 512 (1629).—Почалисѧ срдца рушати и вздрыгати то до плачу, то до покуты Рад. Ог. 119.—На самоє имя єго (диавола) вздрыгаємося Каз. 32, 141.—Узрѣвши... сила бѣсовъскаѧ крест хвъ... вздрыгнутисѧ и уляклнутися мусит Єв. Реш. 275.

XVIII. Приобѣцалъ... побесурманитися... на що наши християнскіє сумленя вздригаются Вел. Сказ. 75.—Вздригнувшися от страха ib. 120.—Можна пробовати, притискаючи клѣщами альбо рукою, где болитъ, такъ конь вздригается Укр. Госп. Пор. 61.

ВЗДРѢТИ, *дс. Див.* **Уздрѣти.**

XVIII. Слнце и мцъ ясность южъ закрили... мтка хрстова скоро то вздрѣла од страху оумлѣла Рук. К. У. № 21, к. 19.

ВЗДУВАТИСЯ, *дс. Здуватись, підноситися від дуття.*

XVIII. А єсли далій як пузиръ на водѣ вздуватися схочешъ, теди тилко ближей сюда подойди до насъ Літ. Вел. III, 115.

ВЗДЫРАТИ, *дс. Вилазити, підноситись.*

XVII. До такъ высокого и сличного палацу вздыралъ Крон. Боб. 2.

ВЗДЫХАНЬЕ, *рн. Зітхання.*

XVI. От розличнаго вздыханя голосов и болезни народов срдчный крик і не постоянный шум всю вселенную исполнилъ Рук. Муз. № 513, к. 6.

XVII. Теперъ (на цім світі) часъ слезамъ и вздыханю и жалованю Єв. Калл. 577.—Матка зась уставичные вздыханя выдавала и слезы выливала Рад. (Марк.) 73.—Ажъ на небо стогнан'ємъ, вздыхан'ємъ, хлипан'ємъ, млтвами и иными наконецъ речами... достигаючи Тр. постн. 556.

XVIII. Вмѣсто погодов'ку єго было єму тяжкоє в'здыханя Пам. укр. м. II, 66 (Рк. Тесл.).

Див. **Уздыханье.**

ВЗДЫХАТИ, *дс. Зідхати.*

XVIII. Не вздыхай, не одному тобѣ чужаѧ сторона, и намъ не всѣмъ своѧ Клим. Прип. 265.—Волѣла б зараз в тяжкіє руки ніж на ворота що раз поглєдати, що раз на него тяшко вздыхати Укр. Р. Арх. IX, 23.—Волъ (хорий) пѣчого не ѣстъ, тилко вздихаєтъ Укр. Госп. Пор. 68. — Нехъ же до неба якъ найчастѣйше сердце наше вздыхаетъ Науки парох. 145.

ВЗИЙТИ, ВЗИТИ, *дс. Зійти.*

XV. В то же времѧ взидоста кнѧжича два исъ црѧгорода Ип. 303 (1140).

XVIII. В лѣтѣ слнце под землею в ночи бѣжит боком и прудко взийдет Пам. укр. м. IV, 35 (Сок. Рк.).

ВЗИМАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Брати.*

XV. Осѣкъ во лѣсѣ полнъ люди и товара, не взиманъ бо бѣ никоторою же ратью, зане твердъ бѧше велми Ип. 882 (1280).

ВЗИРАТИ, *дс. Дивитись.*

XVII. Абысмо на Ба барзѣй в'зирали, нижъ на самыхъ себѣ Гол. П. М. I, 282 (П. Мог. 1632).—И люде взираючи на нихъ, кланѧлисѧ Бгу и кадили и свѣчи ставили О обр. 5.—Я не взираю на уроды людские Крон. Боб. 92-б.

ВЗИСКАТИ, *дс. Старатися визволити.*

XV. И вложи (дьяволъ) има мысль не взискати брата Игорѧ ни помѧноути оцьства Ип. 328 (1146).

ВЗЛЕГАТИ, *дс. Див.* **Узлегати.**

XVI. На столъ не взлегали Ак. ЮЗР. I, 104 (1538).

ВЗЛЕЛѢЯТИ, *дс. Випестити.*

XVI. А мои ти Куряне... подъ шеломы възлелѣяны Сл. о п. Иг. 8.

ВЗЛИШЪ, *присл. В залишок, в зайвину.*

XVII. Єсть и другаѧ обфитость, которую Отцъ нашъ небесный взлишъ покутуючимъ грѣшником дает Єв. Вил. 15-б.

ВЗЛОЖИТИ, *дс. Див.* **Узложити.**

XV. Азъ бо не хощю тѧжкы дани възложити на васъ Ип. 47 (947).

XVI. Тыхъ речый межи вами высълухавъши взложылъ на вырокъ нашъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 207 (1584).—Тую справу на розсудокъ вр ду кгродского... взложила Ж. Курб. I. 299 (1588).

XVIII. Сыло на шію взложити Клим. Вірші, 14.

ВЗЛѢЗТИ, *дс. Злізти, вилізти.*

XVII. Іаковъ взлѣзлъ на мури Жит. Св. 79.

ВЗЛѢСЬЕ, *рн. Див.* **Узлѣсье.**

XVII. Осужено за рич слушъную тримати вѣчне пну Феодору Жученъку... лѣсъ и взлѣся от Будищъ по балъку лѣсную, под сѣчу Ак. Полт. Гор. Ур. II, 90 (1671).

ВЗМАГАТИ,—МОГТИ, *дс. Одужувати, поправлятись на здоровлі.*

XVII. Стыє... възмагали з хороб Єв. Реш. 82-б.

ВЗМАГАТИСЯ,—МОГТИСЯ, *дс. Більшати; набирати, набрати сили.*

XVI. Подданые... потомство своє зоставуючи ширили и възмагалися Arch. Sang. VII, 81 (1564).

XVII. Потым взмоглася война межи бунтовниками оными Крон. Боб. 199-б.—Въ Єрусалимѣ взмагалася що днь война ib. 217.—Для того отщепенства грѣхи... десетерга поколѣня без мѣры ся взмагали Кн. Рож. 214-б.

ВЗМЕНИТИ, *дс.* (пол. wzmienić). *Згадати.*

XVII. Господь о познаню Бога не взмени, а любвѣ вначалѣ учитъ Дм. Рост. 5.

ВЗМЕНКА, *рж. Див.* **Взмѣнка.**

XVII. О ключахъ взменку учинили Копист. Пал. 397.

ВЗМЕНКОВАТИ, *дс. Див.* **Взмѣнковати.**

XVII. Созоменсъ и Никифоръ Калистъ не взменкуютъ о томъ Копист. Пал. 539.

XVIII. А що взменкуєшъ въ томъ же своємъ пашквильномъ писмѣ о якомъсь блудѣ, того я не знаю Марк. IV, 175 (Л. Маз.).

ВЗМИНКА, *рж. Див.* **Взмѣнка.**

XVIII. О Мазепѣ была взминка Діар. Хан. 57.

ВЗМОЦНЕНЬЕ, *рн. Зміцнення.*

XVI. Вѣры християнъскоє... възмоцненье и подъвышенье Берест. соб. 220.

ВЗМОЦНЯТИ, *дс. Зміцняти.*

XVIII. Молитва взмоцнѧетъ духа Науки парох. 55.

ВЗМОЧИ, *дс. Бути в стані.*

XVI. Хто не будетъ възмочи заразомъ сумы отдати за все имѣнье, абы по року пѣнязи платилъ Ак. ЗР. III, 53 (1554).

ВЗМУТИТИ, *дс. Скаламутити.*
XVI. Взмути рѣки и озеры Сл. о. п. Иг. 21.

ВЗМѢНКА, *рж.* (пол. wzmianka). *Згадка.*
XVII. Всюды, при всѣхъ немаль чудахъ своѣхъ' Хс. Гсдь о муцѣ своєй взмѣнку до учнковъ чинитъ Єв. Калл. 455.—О котором (голодѣ) єст взмѣнка за часовъ Руфы Каз. 32, к. 112.—Єст взмѣнка о паннахъ црковныхъ которые ся з архиереом млили противъ Елиодорови Крон. Боб. 187-б.—Илия въ томъ листѣ чинитъ взмѣнку забитя братий кролевскихъ Кн. Рож. 86.—О томъ зась тѣлѣ албо трупѣ того Івана Золотаренка взмѣнку положу, що ся стало на погребѣ оного Літ. Сам. 42.
XVIII. Въ пактахъ Подгаецкихъ жадной около того взмѣнки не было Літ. Вел. II, 250.

ВЗМѢНКОВАТИ, *дс.* (пол. wzmiankować). *Згадувати.*
XVII. Тотъ артикулъ... гды взмѣнкуєтъ о крщеніи стомъ, подаєтъ намъ способъ до оуваженя таинъ Гол. П. М. II, 408 (Кор. Н. 1645).
XVIII. Шереметъ въ розмовѣ своєй зъ... кардиналомъ взмѣнковалъ нѣякогось болшого персону Літ. Вел. III, 502.

ВЗМѢРЯТИ, *дс. Зміряти.*
XVIII. От Чуднова, Котелнѣ... (Татаре) поворочали поєдинцемъ, взмѣряючи до своєго коша ку Воронному и Умани Вел. Сказ. 119.—Рушаєтъ... от Щетина... взмѣраючи ку Познаню ib. 124.

ВЗМѢСТИТИСЯ, *дс. Зміститися.*
XVII. (Ан'тимисъ) маєть теж быти такъ великий жебыся в'змѣстилъ на немъ дискосъ Наука Іер. Б.

ВЗНАКОМИТИТИ, *дс. Зазначити.*
XVI. Кгды бы вчинки людскіе... не были черезъ листы упевнены и... къ пришлой вѣдомости взнакомичены Ак. ЗР. II, 75 (1510).

ВЗНАКЪ, *присл. Горілиць.*
XVII. Оземши тыє иконы... пустилъ на море: который образъ не възнакъ, але яко одушевленъ, ставма ногама презъ день и ночъ приплынулъ къ Риму Сп. прот. Лют. 66.—Взнакъ, сієстъ лицемъ к горѣ Тр. П. М. 543.

На взнакъ, *на спину, горічерева, горілиць.*
XVIII. Повелѣ црь положити єго на взнакъ Пам. укр. м. VI, 127 (Рк. Тесл.).

ВЗНАТИ, *дс. Див.* **Узнати**.
XV. И то и ѣщи възнали, аже влдчни люде слѣдъ гонѧть по лисичии брод ЮРГр. № 53 (1422).—Порозумѣли єсмо и възнали вѣрную и пилную службу за счастноѣ памяти къ отцу нашому Ак. ЗР. I, 196 (1499).
XVI. Которую жъ вже пріязнь панъ нашъ милостивый на вашей велебности възналъ Ак. ЗР. I, 367 (1505).—Взнавши сам по себе иж с тоє форобы жив не могу быти Арх. ЮЗР. VIII, III, 63 (1564).
XVII. Єлисавеѳа... таилася мѣсяцей пять никому ся в'знать з тым не вдаючи Жит. Св. 449.

ВЗНЕНАВИДѢТИ, *дс. Зненавидіти.*
XVII. Венедиктъ... взненавидѣвши науки Жив. Св. 29.

ВЗНЕСЕНЬЕ, *рн. Див.* **Узнесенье**.
XVI. Възнесеніе, възнесенє Зиз. Лекс. 97.

ВЗНЕЦОНЫЙ, *дієпр.* (пол. wzniecony). *Див.* **Взнѣчати**.
XVII. Имя въ людехъ взнецоное, имени Іисусову барзо противное Діар. Фил. 134.

ВЗНОВЕНЬЕ, *рн.* (пол. wznowienie). *Зновлення.*
XVI. Абы єсмо въ часъ забѣгаючи такому твоєму своволному взновеню, на шыи свои всѣдати тобѣ болшъ не допустили Ак. ЗР. IV, 122 (1595).
XVII. Взновенє придатку того Копист. Пал. 1004.

ВЗНОВЛЯТИ,—ВИТИ, *дс. Зновляти, відновляти, поновляти,—вити, на ново збудити.*
XVI. Взновити єдность зъ Римскимъ костеломъ Хр. Фил. Апокр. 1150.—То що яко бы исперва быти мѣло и бывало, взновили Ак. ЗР. IV, 204 (1600—5).
XVII. Обавлялся, абы царъ єреси образоборства не взновилъ Копист. Пал. 653.—Жадних правних заводов промеж собою не мѣли взновляти Ак. Полт. Гор. Ур. I, 199 (1670).—Пойдѣмо... взновимо збуреную службу бжую Каз. 32, к. 107.—Сторона... важилася тую справу взновити Прот. Полт. С. II, 62 (1678).—Погане... потвары... на нихъ (хрстіан) взновили Крон. Боб. 255-б.
XVIII. Жадной... не взновляючи и не винаходячи причини ку отмѣнѣ и уменшеню... онихъ (пактов) Вел. Сказ. 85.

ВЗНОВЛЯТИСЯ,—ВИТИСЯ, *дс. Зновлятися, відновлятися, поновлятися,—витися, на ново збудитися.*
XVI. Тая речь теперъ на нихъ о зарезанє детяти взновилася Гр. кн. Літ. 99 (1564).
XVII. Аби тая справа обома сторонами не была взновлена Прот. Полт. С. II, 62 (1678).—Абы... права стые єго (Бга) взновилися Каз. 32, к. 107.

ВЗНОСИТИ,—НЕСТИ, *дс.*—(**що на кого**). *Обмовляти кого, вигадувати на кого що.*

XVI. На томъ ми великую кривду чинятъ, то на мене взносячи Ак. ЗР. IV, 163 (1597).

ВЗНОСИТИСЯ,—НЕСТИСЯ, *дс. Підноситися, піднестися.*

XVII. Слушне Анафора называетсѧ, ижъ горѣ или на высокость възноситсѧ Кн. о вѣрѣ, 266.

ВЗНОШЕНЬЕ, *рн. Піднесення.*

XVI. Въздвиженіе, поддвигнене, взношене Зиз. Лекс. 97.

ВЗНУРЯТИ,—РИТИ, *дс. Відновити, збуджувати,—дити.*

XVII. Кондратъ ревѣковал своей справи, а тепер за неповстягливост губи своей и не варуючися заруки вложоной, взнурилъ тую справу Ак. Полт. Гор. Ур. II, 88 (1671).—Которая сторона важилася... тую справу взнуряти Прот. Полт. С. II, 38 (1676).

ВЗНѢЧАТИ,—НѢТИТИ, *дс.* (пол.). *Розпалювати,—лити, розжарювати,—рити, розжеврювати,—рити.*

XVI. Папежи Римскіе прошлыхъ вѣковъ и часовъ взнѣчали въ спущенью одныхъ Христіанъ изъ другими Хр. Фил. Апокр. 1652.

XVII. Великій спору запалъ былъ взнѣтилъ Копист. Пал. 918.—(Пекаръ) огонь в печѣ оной взнѣтилъ Рад. Ог. 685.

ВЗНЯТИ, *дс. Зняти.*

XV. Не буди то мнѣ вьзнѧти рукы на брата на старѣйшаго Ип. 118 (1015).—Люди великим страхомъ и радостью възнѧли руки свои Чет. 1489, к. 46-б.

ВЗОЗРѢТИ, *дс. Див.* **Узозрѣти**.

XV. Взозрѣвше есмо на вѣрную службу нашего вѣрного слуги на имя Максима Arch. Sang. I. 28 (1428).

ВЗОМСТИТИ, *дс. Помститися.*

XV. Кто състоупить крстье цѣлованиe, да сь крстъ взомьстить Ип. 310 (1142).

ВЗОРИСТЫЙ, *прикм. Див.* **Взорыстый**.

XVII. Іосифовѣ Іаковъ Оцъ его справилъ шату взористую Гал. Кл. Раз. 77.—(Іаковъ) учинилъ ему сукню взористую Крон. Боб. 25.

ВЗОРЪ, *рм.* 1. *Позір, постава.*

XV. Бѣси бо не вѣдають ничего же суть бо немощни и худи взором Ип. 168 (1071).—Бѣ (Глѣбъ) взоромъ красенъ ib. 191 (1078).

2. *Взірець.*

XVI. (Солуняне) сталися образомъ або взоромъ всѣмъ вѣруючимъ в' Македоніи и Ахаіи Отп. кл. Остр. И. П. 416.

XVII. Побудкою и... взоромъ апостолъ Павелъ (своимъ свѣдчитъ) Пам. КК. I, 133 (1621).—Поздоровлю тебе солнце науки правовѣрнихъ на взоръ старыхъ оныхъ святыхъ Рук. Хрон. 358. — Оную живую офѣру гу богу... оддали (Іоакимъ и Анна) на взор Самоила пророка Єв. Реш. 265-б.—Макарий... был взором и прикладом всѣм Жит. Св. 159.

XVIII. Можемъ взоръ и прикладъ зъ покутующого повзѧти Двда стаго Науки парох. 43.—На взоръ стыхъ апслъ живучи Пам. укр. м. III, 309 (Перем. Пр.).

3. *Рисунок, квіти на певнім тлі.*

XVI. Шолку розного килка золотниковъ а взоров на папери Ж. Курб. I, 121 (1578).

XVII. Любовъ ест то шата Іосифа Прекрасного, яко альбовѣм она мѣла на себѣ розные піенкные взоры Рад. Він. 654.—И Христови справилъ Бгъ Оцъ шату взористую, тѣло члвчее, на которомъ были розмаитыи взоры, синіи, чорныи и червоныи Гал. Кл. Раз. 77.

ВЗОРЫСТЫЙ, *прикм. Що має по собі взори.*

XVII. Коц взорыстый фарбованый, полотномъ подшитый Арх. ЮЗР. I, VI, 730 (1637).—Іяковъ... учинилъ ему (Іосифу) сукню взорыстую Крон. Боб. 23-б.

ВЗОСТРИТИ, *дс. Направити, збудити, під'юдити.*

XV. Стослав... Всеволода бо прельсти и глѧ яко Изѧславь вьстаеть сь Всеславомъ мыслѧ на наю... и тако взострі Всеволода на Изѧслава Ип. 172 (1073).

ВЗОТКУТИ, *дс. Настромити.*

XV. И оубьенъ бьс нечестивый и глава его взотъчена быс на колъ Ип. 800 (1248).

XVII. Того (чаровника) тамже забито и на колъ голову взоткнули Крон. Соѳ. 258.

ВЗРЕВТИ, *дс. Заревти.*

XVII. Грѣшницы... въ мукахʼ геенъскихъ възревутъ стогнанѧмъ Транкв. Зерц. 38.

ВЗРОКЪ, *рм.* (пол. wzrok). 1. *Змисел бачення, зір, очи.*

XVI. Быстрость взроку Хр. Фил. Апокр. 1340.—(Апостолове) вѣдали до себе, же мают моцъ недоужныхъ оуздоровлѧти, прокаженых очищати, слѣпымъ вʼзрокъ давати Отп. кл. Остр. И. П. 424.

XVII. Очи—взрокъ, уши — слухъ Арх. ЮЗР. I,XI,321 (1607).—Їды одержалʼ взрокъ слѣпый, былъ Бгъ зʼ того похваленъ Єв. Калл. 276.—Кгды Хр. Сп. мѣлъ слѣпорожденного взрокомъ обдарити, напередъ минулъ нѣкоторыхъ книжниковъ Рад. Ог.

516.—Шафъръ в'зрокъ выꙗснꙗетъ Гал. Кл. Раз. 128.—Озми жидовине перспективу поневажъ тупый взрокъ маєш Гал. М. Пр. 38.

XVIII. Не могучи знести працъ великихъ и трудних писарскихъ, якій мене взроку и здоровя помногу позбавили... упросилемъ себѣ теперь публѣцѣ отъ тоєи служби уволеня Літ. Вел. III, 555.—Твердимъ затворил сномъ страшние взроки Вірші Різдв. 136.

2. *Видовище.*

XVII. Єще и тотъ великий дивъ и взрокъ повѣдали, ижъ... слышаный былъ страшливый голосъ з неба Арх. ЮЗР. I, VI, 711 (1635—6).

3. *Увага.*

XVII. Ведлугъ своєи мудрости ласкавый взрокъ завше показовати будешъ Тит. 77 (Копист. 1623).

ВЗРОСТЪ, *рм.* (пол. wzrost). 1. *Зріст, міра, до якої хто зріс, великість, високість.*

XVI. Взрост теж паннинъ оказовал. же вже лета маєт Арх. ЮЗР. VIII, III, 129 (1569).

XVII. Мертвые всѣ... встанутъ и в одинъ взрость всѣ будоут Єв. Вил. 21.—Єденъ бовѣм' взростъ и лѣта всѣ мѣти будут' Тр. постн. 39.—Дивнаꙗ и то таємница, же Хс Бгъ нашъ, будучи чл҃вкомъ досконалым, досконалого взросту, змѣщаєтсꙗ въ малой гостіи Гал. Кл. Раз. 107.—И шукал (Закхей) видѣти Іиса, хто єст' а не моглъ перед народом' ижъ взростомъ малый был' Єв. Калл. 724.—Пигмеи... взростом на локот албо полтора Крон. Боб. 11-б.—Невѣста... дала оучинити з'мѣди образъ Хвъ в'мѣру взросту Хва О обр. 17.—Малъ былъ възростомъ Переясловецъ Крон. Соѳ. 20.—Былъ князь Давыдъ възростомъ средный ib. 204.

XVIII. Слнце а мсць видит ся одним взростом, а звѣзды менше Пам. укр. м. IV, 35 (Сок. Рк.).—Іный высокъ человѣкъ възростом Клим. Вірші, 206.—Закхей... взросту бувъ малого Науки парох. 131.

2. *Виріст, повні літа.*

XVI. Възрастъ, взрост Зиз. Лекс. 96.

XVII. Не чекаючи съвершенства лѣтъ и взросту Тр. П. М. 904.—Святое миропомазаніе при крещеніи отправовати, не откладаючи на лѣта взросту Копист. Пал. 1116.—Одложилъ онъ талярей два и золотый до взросту дитиного Прот. Спр. Пот. 25.—Доховать тыя двѣ части до взросту лѣтъ внука его Тр. Черн. Арх. Ком. 76 (1664).—Всего того маєт єму, Дороху, ровная половина до взростю помененнихъ детей Єрмолиних дойти Акт. Старод. кн. 48.

XVIII. Той который тримаєтъ дѣтя къ мѵропомазанію, не может с' тымъ дѣтятемъ за взростомъ єго, въ станъ малженскій вступити Собр. Прип. 18.

ВЗРУШАТИ,—ШИТИ, *дс.* 1. *Струшувати, —сити, порушити, скопати.*

XVII. Стый пророкъ Иліꙗ елемента взрушилъ през дивныи чуда Рад. Ог. 254.

XVIII. От наступуючого... войска козацкого показалися... Полякомъ... прахи земнии конскими копитами възрушении Вел. Сказ. 38.

2. *Зніматися, міняти місце.*

XVIII. А гдѣ зас родит, да жеб тамо и умиралъ, рѣдко бывает тое, бы з мѣсца не взрушалъ Клим. Вірші, 8.

3. *Підбурювати,—рити, роз'ятрювати, —рити; підняти, зняти.*

XVII. Посполство до бунту великого взрушила Копист. Пал. 621.—Взрушив Діоклитіан... на хрстіан гоненіе Єв. Реш. 284.

4. *Нарушати, порушати,—шити, зламати.*

XV. А хто бы хотѣлъ то възрушить, а съ того выступать, въ томъ дѣлѣ закладаємъ на насъ вины десять тысячъ рублевъ Ак. ЗР. I, 73 (1456).

XVI. Владыка... взрушаючи покой посполитый... наслалъ... кгвалтомъ войско... на имене Арх. ЮЗР. I, I, 224 (1586).—Взрушити право Хр. Фил. Апокр. 1070.—Своєго постановенья взрушити не хотелъ Антир. 713.—Княз... з немалым почтом людей приехавши... покой посполитый взрушилъ Arch. Sang. VI, 164 (1554).—Покой посполитый правомъ обвароване взрушаютъ Ак. ЗР. IV, 138 (1596).

XVII. Взрушили право посполитоє духовноє и свѣтскоє Діар. Фил. 129.—Жаднымъ способомъ взрушати не допустимо поданую от отецъ нашихъ вѣру Кн. о Вѣрѣ, 125.—Взрушивъ и роздеръ постановленіе твое (Соломонъ) Крон. Боб. 114.

XVIII. Покой посполитий взрушати Літ. Вел. II, 232.

5. *Діткнути, розлучити, змякшити.*

XVII. Ласкавостю Божественныи Отцеве взрушоными будучи за законъ то подали и оустановили, абы въ посполитости памꙗть тымъ всѣмъ каѳолицкая црквъ отправовала Тр. постн. 37.

ВЗРУШЕНЬЕ, *рн.* 1. *Рух, порушення.*

XVII. Вѣтры же и вихрове, воз'доуха в'зрушенꙗ Транкв. Зерц. 11.

2. *Порушення, нарушення.*

XVI. Взрушенье права Хр. Фил. Апокр. 1074.

3. *Збудження, піднесення.*

XVII. Иле що єсть радостного, тоу вспоминаю, а що бы до взрушеня жалю, опущаю Бер. Різдв. вірші, 69.

4. *Потяг, пристрасть, емоція.*

XVI. Страсть, взрушенє, ефектъ Зиз. Лекс. 106.

XVII. Досконалост цнотъ потужною валкою бываєтъ доступена, а хотяй же быс в низшихъ силах души... тяжкіє чулъ взрушеня до грѣху Рук. № 0. 4° 86, к. 48-б.

ВЗРУШИВАТИ, *дс.* (блр). *Див.* **Взрушати.**

XV. Єстлибы... хто... мѣлъ тотъ записъ мой взрушивати, тотъ маєтъ господарю королю єго милости заплатити Ак. ЮЗР. II, 109 (1470).

XVI. Валки не починати и перемирья не взрушивати Ак. ЗР. I, 372 (1506).—Мнѣ же самому то не взрушивати, а ни искати Ак. ЮЗР. I, 45 (1512).

ВЗРУШИТЕЛЬ, *рм.* (пол. wzruszyciel). *Порушник.*

XVI. Взрушитель права Хр. Фил. Апокр. 1070.

XVII. Взрушитель покою посполитого Ак. ЮЗР. II, 11 (1601).—Отъ протопопы тамошнего, або рачей врага не человека, барзо великого турбатора, посполитого доброго взрушителя и церкве Божоє губителя Гол. П. М. II, 29 (П. Өеоф. 1633).

ВЗРУШИТИСЯ, *дс.* 1. *Зсунутися з місця.*

XVII. Взрушилася и задрыжала земля Кн. Рож. 112-б.

2. *Порушитися, займатися.*

XVII. Гдь... гробныє печати... не взрушоны зоставив Єв. Реш. 50.

3. *Порушитись, нарушитись.*

XV. Ино єму и того мають поступити, абы докончанье тымъ ся не взрушило Ак. ЗР. I, 136 (1493).

4. *Зрушитись, розчулитись.*

XVII. Закъхей... который ся мѣлостию самою ку гду... взрушилъ Каз. 32. к. 12.—Терентиян, взрушоный чудом Жит. Св. 485.

XVIII. Взрушившисѧ до милосердіѧ надъ оною найжалостнѣйшою невѣстою... Науки парох. 83.

ВЗРѢТИ, *дс. Див.* **Узрѣти.**

XVIII. Гдыбыс (заєць) себе взрѣлъ, то и на свѣтѣ встыду ради жит быс не хотѣлъ Клим. Вірші, 131.

ВЗРѢЧЕ, *рн. Див.* **Узрѣчье.**

XVII. Идучи мнѣ до Вилна за Чорнобилемъ предъ Мозиромъ по взрѣчу Днѣпра. въ пущи, на дорозѣ придалъ ми ся чловѣкъ барзо хорый Діар. Фил. 85.

ВЗУВАТИ, *дс. Обувати, надягати обув'я.*

XVII. Боты для небезпеченства на ноги его (сина) взувають Єв. Вил. 17.

ВЗЧАТИСЯ, *дс. Початися.*

XVII. В Миррѣ голод великий взчався... въ Фрикгіи взчалося... взбуренье Єв. Реш. 284-б.

ВЗЪ, *прийм. Див.* **Узъ.**

XVII. Другая нива под Дорошевымъ рогом вз дорогу Прот. Полт. С. II, 126 (1685).

ВЗЪѢХАТИ, *дс. Виїхати.*

XV. И оттудѣ посла (Ростислав) сыну Стославу Новугороду велѧ єму възъѣхати противу Ип. 598 (1168).

ВЗЫВАНЬЕ, *рн. Покликання.*

XVII. Тоєжъ то взыванє ихъ (апостоловъ) описуєтъ ширей Єѵглистъ Лука Гал. Кл. Раз. 8.—Кролю моцный, прийми прозбу ншу в' день взываня нашего Кн. Рож. 114.—Аижъ и мы самому Бу власне взываніе привлащаємо О обр. 92.

ВЗЫВАТИ, *дс. Покликати.*

XVII. Єденъ разъ тылко взывалъ Хс тыхъ оучнковъ своихъ на Апслство, бо они от Ха не отступовали Гал. Кл. Раз. 8.—Бгъ... до покуты взывалъ Крон. Боб. 7-б.—Самого тебе на свѣдоц'ство взываю Лѣк. на осп. ум. 27.—Якъ скоро покусу тую почую... Пречистой Богородици о вспоможеня взываю Рук. № 0. 4° 86, к. 65.—Здари намъ пане доброволне и без наганы взывати тебе нбсного Ба отца О обр. 92.—Поневажъ они (злодѣи) взивали имя Бжіє надаремно и сталися кривоприсяжцями Прот. Полт. С. I, 201-б (1698).

XVIII. При яком приватном совѣту велено вдарити в котли... взиваючи войско знову в собраніе до Сѣчи Вел. Сказ. 30.—Многогрѣшного на гетманство взивано Літ. Вел. II, 235.

ВЗЫВАТИСЯ, *дс. Покликатися.*

XVI. Писмена дробныи въ очерътах положенныи, где то взываєтсѧ глава Єв. Пер. 22.

ВЗЫЙТИ, *дс.* 1. *Вийти.*

XV. Всеволодъ же взыиде противу брату Ип. 190 (1077).

2. *Зійти, принявшись показуватися з землі (про рослини).*

XVI. Чръна земля подъ копыты костьми была посѣяна, а кровію польяна; тугою взыдоша по Руской земли Сл. о п. Иг. 18.

XVII. Коли посѣяно было (насѣнє) не взышло ничого Крон. Боб. 72.

3. *Зійти, вступити на вище місце, вийти на що.*

XVII. (Ангол) въ м'гновенію ока з нба на землю снійде; и засѧ от землѣ на нбо възыйде Транкв. Зерц. 2.—На гору Ѳаворскую взышолъ Хс. млтисѧ и под часъ млтвы перемѣнилъсѧ Гал. Кл. Раз. 232.—О диво, правда якъ слнце на землю взышла Бер. Різдв. вірші, 69.—На которую гору людє, вставши зъ мертвых, не могутъ иначей взыйти, толко ногтями деручися рысими и медвежими Крон. Лит. 325.

XVIII. В зимѣ также слнце идет землею под нами, а не боком и не прудко взыйдет из земли Пам. укр. м. IV, 35 (Сок. Рк.).—Тылко тоє на память єдному мнѣ взыйшло Клим. Вірші, 160.

ВЗЫЧАТИ, – ЧИТИ, *дс. Див.* **Узычати, – чити.**

XVI. В томъ єму взычили и тую суму пятьсот копъ грошей Арх. ЮЗР. VIII, IV, 252 (1542).—Ижъ єго милость взычаючи вамъ въ томъ ласки своєє Ак. ЗР. III, 6 (1547).—Абыхъмо ихъ обваровали и взычили того жъ права, которого єсмо взычили братіи ихъ Гр. кн. лит. 96 (1564).

XVIII. Єѧ (науки) же независтны' и інѣмъ взычаєтъ Клим. Вірші, 142.

ВЗЯТИ, *дс.* 1. *Виконати брання.*

XV. Ростиславъ же... не оубоявсѧ єго но не хотѧ противу строєви своєму оружья взѧти. Ип. 153 (1065).—Володиславъ же замысли взѧти стѧгъ ib. 558 (1172).

XVI. Судя Костюшковичъ... служебнику своєму за ноги єго (попа) дей взяти казал Арх. ЮЗР. I, VI, 74-75 (1582).—Іосиф' же в'став'ши в'зѧль отрочѧ Єв. Пер. (рк.) 25.

XVII. Я-мъ уже взяла немало рѫчий дорогихъ которіє у мене были в схованю Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 55-б.—Зухвалцы... не озмут платы за зухвалност свою Єв. Реш. 18.—А потим бивши взяли мене вожками за шию Кн. Мѣск. Полт. 15 (1692).

XVIII. Посланъ до скарбницѣ войсковой писар сѣчовий, з... атаманами... взяти тамъ... клейноти войсковии Вел. Сказ. 29.—Покинь сокѣру, озми довбню Клим. Прип. 239.

Взяти въ умъ, *взяти на розум, зміркувати, розважити.*

XVIII. Нужь оубо теперь возми кождій во оумъ, въ якую осторожность предаєтъ себе грѣшникъ Сѣмя Сл. Бож. 530.

Взяти зрозумѣнье, *зрозуміти.*

XVI. Тот листъ перед нами: чтен и тому єсмо добре зрезумене взяли Арх. ЮЗР. I, VI, 23 (1537).

Взяти миръ, *помиритись.*

XV. Стославъ же слаше и Щернигова къ Изѧславу велѧ ему миръ взѧти. Ип. 517 (1162).

Взяти на интересъ, *позичити на* %.

XVII. (Я) взялемъ былъ вызиченым способом на інтерес для подпори своего господарства у п. Ивана Волошина Камянского обывателя готовых грошей шестдесятъ золотихъ Кн. Мѣск. Полт. 5 (1692.)

Взяти на що, *настромити, підняти.*

XVII. Татаре перъвей пришли на землю Резанскую и взяли на копіє город славный Резань Крон. Соѳ. 245.

Взяти отповѣдь, *взятись відповісти.*

XVII. Тота пророкиня взяла собѣ тоту отповѣд до третего дне Пам. укр. м. II, 113 (Уч. Єв.).

Взяти перед очи, *уявити.*

XVIII. Всякъ желаяй чего судомъ искать долженъ себѣ взять пред очи якую нибудь структуру домовъ, палатъ... где архитекторъ первѣє требуєтъ матеріяловъ С. і Р. 2.

Взяти передъ себе, предъ ся, *взяти до уваги.*

XVI. В тыи то супостаты речи рачи милостиве углянути и то розсудителне предъ ся взять Письмо Кимб. 5.—Рачъ то милостивый королю, ваша милость, передъ себе взять, ижъ трафится таковая пря Ак. ЮЗР. I, 93 (1538).

XVII. Єсли бы былъ тот оумыслъ взялъ перед себе... того що оучинил напотым не оучинілъ бы былъ Лѣк. на осп. ум. 16.

Взяти передъ себе въ мысль, *умислити, нагадатись, надуматись.*

XVI. Нигде инде тыє войска неприятелские тягнути в мыслъ перед себе взяли одно до панствъ нашихъ Arch. Sang. VII, 31 (1558).

Взяти путь (за кымъ), *піти у слід вистежити.*

XVII. Куда отсюды моглъ ся обернути (Алексѣй), згола за оным не возмем и пути Др. Ол. Ч. Б. 165.

Взяти честь, *заховати, зберегти честь.*

XV. Перед чюжими языкы даи ны Бог честь свою взѧти Ип. 449 (1152).

2. — **за кого,** *приняти за кого.*

XVII. Авраам... єго (Лота) взялъ былъ за сына собѣ Крон. Боб. 13.

3. *Повести, запровадити, запросити з собою.*

XVII. По стой литургии взял княз всѣх на обѣдъ Жит. Св. 229-б.—Възявши Антеноръ з собою повиноватыи свои Крон. Боб. 86-б.—Взявъ Іс дванадцат учеников Єв. Реш. 33.—(Ми) росказали взяти до вязеня (члка) Прот. Полт. С. II, 257-б. (1694).

XVIII. Под арест взяти... Хмелницкого... повелѣнно єст Вел. Сказ. 16.

4. *Забрати кого, заволодіти ким.*

XVII. Каштелянича... Потоцкого посполу с комисаромъ взято Літ. Сам. 9.— Кождому... доносим до вѣдомости ижъ... взяли под оборону и протекцѣю ншу панюю... Волскую Ак. Мг. м. 10 (1656).—Марія... рекла: взято ха га од гроба Єв. Реш. 49.—Єго (Герасима) Θебра взяла Жив. Св. к. 5-б.

XVIII. Взято било трохъ монаховъ, да и ігумена хотѣли били узять Листи Конт. 27.— Не вѣзме тебе дѣдча мати Інтерм. Р. Хр. 65.— Поляки... патріарха... въ плѣн взяли Вел. Сказ. 10.

5. **—на себе,** *вкладати на себе, надягати.*

XVII. Матка... волосяницу на себе взявши, попеломъ голову свою посыпала Жит. Св. 65.—Бгъ... всѣ смутъниє ляменти взялъ твои на себе Епѣл. XVII в. 84.—Сщеники... руки и ноги умывали, перше нижъ стую одежду на себе возмуть Крон. Боб. 48-б.— Зигисмунда... взявши шубку на себе, пришла между слуги Нов. Бокк. 293.—Роскazалъ теды одному, который шедши постат священическую взялъ на себе Рук. № 0. 4° 86, к. 54.—Працу владаня и ряженя монастыром... на себе взялъ Гол. П. М. II, 237 (Фунд. Чтв. 1642).

XVIII. Возми на себе днєь шаты Пам. укр. м. II, 66 (Рк. Тесл.).

6. *Забрати, загорнути, здобути, завоювати, заняти.*

XIV. Король возметь (Луцьскъ) коли оусхочеть ЮРГр. № 15 (1386).

XV. Хощю на вы ити и взѧти городъ Ип. 57 (970—1) —Изѧславъ... хотѧше под нимъ (Гюргиємъ) взѧти Туровъ ib. 492 (1158).

XVII. Вже бы были взяли Греки Трою але ночъ зашла Крон. Боб. 83.—Непріятелѣ вашѣ ударили на замокъ и взяли все доброє ваше Рук. № 0. 4° 86, к. 53.

XVIII. Обози іхъ (поляковъ)... зо всѣми достатками... възялисмо Вел. Сказ. 43.

7. *Подужати.*

XV. И бишасѧ с ними Лѧховѣ крѣпко одва могоша и взѧти с великимь потом Ип. 882 (1280—1).

8. *Відібрати, відняти, забрати, привластити.*

XV. Аже даси королевичю когда восхощеши можеши ли взѧти под нимь (Галичь) Ип. 750 (1227).—Имаєть тоє имѣньє под ними взѧти ЮРГр. № 74 (1437).

XVI. Твоя милост... увес кгрунт от двора Лукова... собѣ заграничилъ и на себе оземши держиш Arch. Sang. VI, 44 (1559).

XVII. Воли и конѣ взялем собѣ их в нагороду шкоди своєє Кн. Мѣск. Полт. 24 (1692).— Андрѣй Середа... доходилъ певного долгу сыну єго Михайлу... за коня, взятого през Ірша, жида Стародубовского, в пятнадцати копах торгомъ о ярмарку Десятовскомъ Ак. Сарод. кн. 20.

XVIII. Бгъ давъ, Бгъ и взявъ Клим. Прип. 201.

9. *Одружитись, поняти за жінку.*

XVI. Князь Богданъ Соломерецкий... панну Евву Баркулабовну... у станъ малженский за себе взялъ Кул. Мат. 1, 52 (1583).

XVII. Инокиню... за жену себѣ в'зѧлъ Шумл. Зерц. 33.—Сифъ взялъ себѣ за жену сестру свою Асумъ Рук. Хрон. 5.

XVIII. Єдин вѣдет за рученку, а другому жаль, а третему сердце болить, что любив да не взяв Пер. Мат. I. ч. 2, 182.

10. *Одержати, приняти, осягти. дістати, набрати.*

XV. От сего ли лъба смрть мнѣ взѧти Ип. 29 (912).—Лѣпши ми смрть исъ дроужиною на своєи отцинѣ и на дѣдинѣ взѧти нежели Коирьскои кнѧженьи ib. 305 (1140).

XVI. Єще суду и караня за учинки свои не взяли Вопр. 66.—А особливе маєть єй дочце моєй Ганне,... дати... две чарки сребрныхъ, штомъ все за маткою ее взялъ былъ Арх. ЮЗР. I, I, 77 (1577).—Посвещениє звыклоє отъ вашоє светителскоє мил., яко отъ старшого своєго, взялъ ib. 447 (1594)

XVII. Апстолове не сакраменталнымъ способомъ тую моцъ дха стго взяли, мы зась пріймуємо сакраменталне Гол. П. М. II, 216 (Муст. 1642).—Всѣ остатную и досконалую ведлугъ заслуги заплату возмут, єдни въ црствіи нбсномъ... а другіи возмут каранє вѣчноє ib. 393 (Кор. Н. 1645).—Возмете моцъ Дха стого приходѧчого на васъ Кн. о Вѣрѣ, 185.—Єму (Богові) поклону не отдаючи, зачим взяли каранє своє (ангели) Крон. Боб. 2.—Фелерусъ... о рану взялъ отповѣдь от Апполина ib. 78.—На той часъ взяла конецъ неправост людская ib. 223-б.— Такой конецъ взялъ розливца крови христианской ib. 269.—О томъ князь вѣдомость взявши до Варшавы вступилъ Літ.Льв. 264.— Зъ теи ворожки надѣю звитязтва възявши, казалъ войску своєму быти готовому на войну Крон. Соθ. 93.—Тамъ князь Даниилъ жил потол, покол аж вѣсть взял, ижъ

вышли татарове зъ земли Рускои ib. 253.—Взявши о томъ звитязтвѣ новину барзо хорій кроль Александеръ пожегнался з тымъ свѣтомъ въ Вилню Крон. Лит. 346.—Пытаючи боговъ своих, такую отповѣд взяли Гал. Боги. пог. 9.—Абовѣмъ цноты не могутъ взяти сылы, а дѣйствовати когда розумъ есть возмущенный Домецк. 70.

XVIII. То южес ми повѣдалъ, як каждая речь мает початок. Повѣж ми, який конецъ возмет? Пам. укр. м. IV, 37 (Сок. Рк.).—А предсе конца не возмутъ праведныи в радости, а грѣшный в муках ib.—Отступи мало на сторону, взявши на тое позволеніе Полѣт. 54.

11. *Запозичити.*

XVII. Маю свое мѣстество показати, которое от богов взялемъ в Египтѣ Ал. Печ. 165.

12. *Вжити; увібрати, приняти в себе.*

XVII. Не будет мѣти за невиннаго Гсдь Бгъ того, который бы взѧлъ имѧ Гсда Бга своего надаремно Шумл. Зерц. 24.—Взявши трутизну Александеръ замлѣлъ, якобы стрѣлою пробит Ал. Печ. 179.

XVIII. Мсць взялъ у себѣ землѣ и воды много Пам. укр. м. IV, 36 (Сок. Рк.).—Родыла мама да не взяла яма Клим. Прип. 241.

13. *Завязати, сточити, вступити у що.*

XVII. Выговскій взялъ згоду з войскомъ короннимъ Літ. Сам. 55.—Гаваониты... умыслили... хитро взяти пъримиръе Крон. Боб. 63.—Жиды... взяли с поганами товариство ib. 65.—Кроль татарский... братерство з нимъ (Ахилеем) взялъ ib. 79.—Взялъ товариство и прыязнь Іонафанъ снъ Сауловъ з Двдомъ ib. 93-б.—Которые межи собою пораду взявшы, ошацовали той млынъ в' копахъ сту Мат. Ист. ЮР. 7 (1671).—Взял з нею сполкованѧ, же оттол почался Александеръ Ал. Печ. 165.—Взялем вѣчное прощеніе з Іваном за побите Прот. Полт. С. II, 75 (1680).—Галка... взяла шлюб... з другим ib. 109-б. (1683).—Купилъ им Олихвѣръ за шагъ горѣлки, иднанщини и в хатѣ повторне прощеніе межи собою взяли Кн. Мѣск. Полт. 3 (1691).

XVIII. Которіи тѡ люде зъ непріятелскими людми стрѣтилися и взявши зъ ними бой. всѣхъ знесли Літ. Вел. III, 236 (1694).

14. *Вдарити.*

XVII. Реклъ до Петра: «Петре, уже ся моей страсти чаша приближаетъ», бо бачилъ, же мѣлъ взяти кіем Крон. Полск. 389.

15. *Почати.*

XVII. Взяти боротися и битися кулаками Крон. Соѳ. 20.—Возмѣмо отселѣ о безстрастію мовити Лѣств. 29-б.

XVIII. Взявши от сѣчи стежкою... до Рижоватого озера Кн. Мѣск. Полт. 94 (1712).

—**заводъ (зъ кымъ)**, *завестися з ким, почати сваритись.*

XVII. Будучи ми в корчмѣ на подпитку и заводъ взяли изъ Р. Гапоненкомъ Прот. Борз. рат. 57 (1676).

ВЗЯТИСЯ, *дс.* 1. *Бути взятим.*

XVIII. Св. Илія взятся колесницею на небо Пелгр. Ип. Виш. 96.

2. —**за кого**, *принятися за кого, приступити до кого.*

XVI. Онъ... до его милости, отца владыки, пана своего, приступил и взялъся за отца владыку Арх. ЮЗР. I, I, 314 (1591).

XVII. Вѣрне озмуся за своего прирожоного царя Єв. Реш. 247.

3. —**чого** *або* **за що**, *взяти що, схопити.*

XVI. (Давид) взялся моцно креста, и так до здоровя пришол Рук. Муз. № 513, к. 56.

XVII. Змий... взявшися за посох зубами йшол за святым слѣдомъ Жит. Св. 110.

4. *Приступити до чого.*

XVIII. Чи взѧлистисѧ до справъ житіѧ хрстіанского? Сѣмя Сл. Б. 163.

5. *Покритися, понятися.*

XVIII. Меду розбить простого чистого, поколь пѣною возмется и будетъ рѣдокъ Разн. Марц. 253.

6. *З'явитися, знайтися.*

XVII. Агглъ знагла гдесься взявши, тоуж стал над нами Бер. Вірші, 71.—З словом его (Марка) зненацка взялася гора Жит. Св. 103.—Дан. взявшися изъ обозу изъ семы-сты люду поихал на отбираня староства Літ. Льв. 253.

XVIII. Не могу тое изъ свого разуму поняти, с которыхъ бы ся причинъ он (Христос) моглъ взяти Сл. о Збур. п. 144.—Коли сѧ дитѧ почнет оу матерней оутробѣ, где сѧ ему там возмутъ кости Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).—Гдес ся вошъ... великая взяла и лѣзучи лапами юшку мнѣ пролила Вірші Нищ. I, 15.

7. *Початися, взяти початок.*

XVII. Взялася дорога знизу болота через Кустелов на Мелеховой могили Ак. Полт. Гор. Ур. II, 53 (1669).

XVIII. Рѣчище, зовемое середнее козацкое, которое взялося зъ озеръ козацкихъ же

Літ. Вел. III, 478.—У верхъ чрез стежку куди люде пѣшо ходѧтъ до монастира Николского и Печерского стежка ветхая взѧласѧ от дороги Оп. Им. 4.

8. *Почати*, *стати*.

XVII. Магдалина... взялас роскошие исти и пити Єв. Реш. 216-б.

XVIII. Исти, пити не озмуся Пер. Мат. I, 2, 165.

ВЗЯТОКЪ, *рм. Див.* **Узятокъ.**

XVII. Сумма всего взятку до рукъ моихъ зл. 3484, гр. 22 Арх. ЮЗР. I, XI, 393 (1637).—То схотѣли бы для несчастного взятку учинити въ Казикерманѣ пересторогу Ак. ЗР. V, 235 (1690).

XVIII. Отецъ... мусилъ єму Костомахѣ... далъ золотихъ 10, аби єго не ковалъ, який взятокъ отобравши Костомаха... отца привезъ Арх. Сул. 36 (1720).

ВЗЯТЫЙ, *прикм.* (пол. wzięty). *Улюблений*, *симпатичний*, *популярний.*

XVI. Теперъ Мелетій, человѣкъ барзо взятый и въ писмѣ святом барзо умѣетный насталъ Констатинопольскимъ патріархомъ Ак. ЗР. IV, 162 (1597).

ВЗЯТЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «взяти»*.

XV. И бысть же по взѧтьи Острога (XII) третіи днь Ип. 460 (1152).

XVII. Военныи инструмента, которыи на колахъ' привезли были варвары на взѧтье мѣста, всѣ огню на спаленье отдали Тр. постн. 662.—О взятью Корсуня отъ Владимира Крон. Соѳ. 24.—Церковъ отнята єсть презъ униτовъ гвалтовне, пятоє недели отъ взятя єє нами Гол. П. М. II, 50 (П. Брат. 1633).

XVIII. Взяттє Бару чрез Кривоноса Вел. Сказ. 5.—О взятію Іліи на нбо Пам. укр. м. I, 302 (Рк. Тесл.).—Гетманство Самойлєвича и взятє на Сибѣръ Многогрѣшного Стат. 28. —О гвалтовное взятє дѣвки вдови и якой колвекъ малъженской невести персона зъгвалтованная до росправи в секвестрѣ при учтивости хованна а єсли доведется... на кого гвалтъ такого горломъ казнить и четвертая часть з имѣнія гвалтовника гвалтованной ib. 66.

2. *Одержання.*

XVI. Чимъ обрушонъ Миколай Перъший, папа Римъский, выслалъ свое послы до Царьгороду только за взятье справы Берест. соб. 270.

XVII. Судіѧ справедливый Хс. Гсдь ото оуже при дверехъ, а з' нимъ и книги до взѧтѧ з' насъ личбы Єв. Калл. 668.—Мы кождого таковочо за взятіємъ вѣдомости срого безъ отпусту будемо карати Ак. Зем. 102 (1656).

XVIII. Кож'дый по взятію розуму, то єсть по исполненіи седми лѣт сповѣдал'ся Собр. Прип. 39.

3. *Вжиття*, *прийняття.*

XVIII. Повиненъ... мѣти интенцыю до взятя того сакраменту Собр. Прип. 17.

ВЗЯХА, *рж. Та*, *що бере*, *візьме.*

XVIII. Коли даха, то также будет и от мене взяха Клим. Вірші. 26.

ВИ... *Слова з приростком* **Ви** *див. під* **Вы**...

ВИВЕРКА, *рж. Див.* **Вѣверица.**

XVII. Брали дань Казаре по виверцѣ Крон. Соѳ. 7.

ВИВЧАРЪ, *рм. Овечий пастух.*

XVIII. На вивчара пять копъ—2 р. 50 к. Оп. им. Дан. Апост. 203.

ВИГИЛІЯ, *рж.* (лат. vigilia). *День перед святом*, *часто сполучений з постом.*

XVII. Вигилія албо Навечерія нѣкоторыє звычаємъ Црковнымъ захованы маютъ быти (в пості) Гол. П. М. II, 404 (Кор. Н. 1645).—При сихъ святыхъ учителехъ честный Беда, въ бесѣдѣ на вігілію святого Андрея апостола Копист. Пал. 350.

ВИДАНЬЕ, —СЯ, *рн. Бачення.*

XVII. Особностю ку тому и рѣдким' з' люд'ми видан'емъсѧ печи тои поломень, то ест', телесную роскош такъ єугасилъ, же зго́ла затлумлена оуспокоєна была Тр. постн. 555.

ВИДАТИ, *дс. Бачити.*

XVII. Угодилъ Єнохъ бгу и не видати его было болше Крон. Боб. 6-б.—Двѣ особѣ... такую сторожу над собою мѣли, ижъ нѣгды до себе близко не приступовали... анѣ твари одно другого не видали Рук. № 0. 4° 86, к.54-б.

XVIII. Бувши в Римѣ, да папѣжа не видати Клим. Прип. 202.

ВИДЕНЬЕ, *рн.* (пол. widzenie). 1. *Чинність від дієслова видіти*, *бачення*; *увага.*

XVI. Єздятъ по свету видети то, што єсть годного ку виденью Отп. И.П. кл. Остр. 1071.

XVII. Агглове... мѣют... вѣчноє веселиє з виденя облича бжественного Крон. Боб. 2.—Слухай речий Бозскихъ, который знаєт... видениє всемогучого ib. 58-б.—О томъ ширей протестація наша опеваєтъ, которую для виденя Велм. вашеє посылаємъ Гол. П. М. II, 50 (П. Бр. 1633).

2. *Вид*, *твар*, *фізіономія.*

XVI. Видел в Жданка на виденю рану шкодливую Кн. Гродск. Луцк. 80-б. (1562).—

Желехъ того Хрустицкого по виденю вдарилъ Arch. Sang. VI, 262 (1565).

XVII. Онъ Симонъ плюгавій,чор'ній, бривъ нависистих и зростом плюгавій и виденіемъ Пам. укр. м. III, 19 (Уѓв. Рк.).

XVIII. Якъ вдарю по виденю дакъ чи мощъ у жабы очи повилѣзають Довг. 95.

3. *Зір, смисел зору.*

XVII. Я рабъ Божий Іовъ Борецкій... на сесъ часъ хорый, але пятма смыслами телесными, т. є. видениемъ, слышаніемъ смакованемъ, повонянемъ и дотыканемъ... добре здоровый Гол. П. М. I, 395 (1631).—Называют'сѧ пѧть смысловъ: виденіе, слышаніе, обонѧніе смакованіе и доткненіе Гал. Кл. Раз. 103. — Грѣхи... учиненніи виденіемъ, ѓди члвкъ глѧдитъ на марности свѣцкіе Гал. Гр. Розм. 11.—Слѣпымъ видение даешъ Крон. Боб. 192.

4. *Видовище.*

XVII. Єсли бовѣмъ люд жидовскій, хотачи приступити къ горѣ огнемъ горѧщой и къ мракy и буры и непросто приступити... во издалече зрѣти страшное виденіе и исхожденіе Бжіе на Сунай гору Транкв. Зерц. Ав.

5. *Видіння, з'явлення, об'явлення.*

XVII. Іоаннъ Златоустый такъ мовитъ в' словѣ о серафімехъ, где выкладаетъ виденіе ст. пррка Исаіи О обр. 203.

XVIII. Захарія виденіе видѣвъ Пам. укр. м. II, 107 (Рк. Тесл.)

Див. **Видѣнье.**

ВИДЖѢНЬЕ, *рн. Див.* **Виденье.**

XVIII. Чистость срдца высокого виджѣнья внутрного и виджѣнѧ агтеловъ стыхъ ту моглъ заживати Пам. укр. м. IV, 244 (Присл. Рк.).

ВИДИМО, *присл. Так що видно.*

XVIII. Внутрнаѧ и внѣшнаѧ болѣзн разпост мѣют же то невидимо и видимо болѣютъ Клим. Вірші, 43.—Дхъ стый над ним яко голубъ лѣтав яв'но и видимо Пам. укр. м. II, 180 (Рк. Тесл.).

ВИДИМУСЪ, *рм.* (пол. widymus з лат. vidimus —ми бачили). 1. *Урядовий підпис, що уряд бачив і признав певне писання.*

2. *Випис з книг урядових вписаного до них акту, урядова копія.*

XVI. Декретъ королевский съ Гекгнаремъ, видимусъ съ книгъ Володимерскихъ о незаплачене сто двадцати копъ грошей Марку Жиду Арх. ЮЗР. I, I, 55 (1576).

XVII. Вынятье видимусу съ книгъ кгродскихъ Ак. ЮЗР. II, 60 (1610).

ВИДИМЫЙ, *прикм. Що його можна бачити.*

XVII. Оувесь свѣтъ сей видимый об'валити Транкв. Зерц 2.

XVIII. Мал сѧ Хс. народити на сей свѣтъ видимый Пам. укр. м. I, 296 (Рк. Тесл.).

ВИДИНЬЕ, *рн.* 1. *Див.* **Виденье.**

XV. Англи... показають нѣчто мало видинья своего, ово бо огнемь ово столпомъ, ово инако Ип. 261 (1110).

2. *Див.* **Виденье.**

XV. Се бо... видинье видиша в Печерьскомъ манастыри Ип. 268 (1111).

ВИДИТИ, *дс. Див.* **Видѣти.**

XV. Хощеши ли видити отца Федосья Ип. 483 (1156).—Злии члвци не хотѧче добра межи братею видити тако створиша ib. 513 (1161).—Рюрик же... не хотѧ видити кровопролитья... рек ib. 688 (1195).

XVI. (Возний) созналъ: ижъ маючи я при собе шляхту... видилемъ рану з лука стрелою постреленую под рукою правою Арх. ЮЗР. I, VI, 92 (1592).

ВИДИТИСЯ, дс. *Бачитися.*

XV. Не подобаеть ми вичитисѧ с вами чюжеи земли Ип. 826 (1255).

ВИДКЫЙ, ВИДНЫЙ, *прикм. Ясний.*

XVII. Ночъ была видная, бо мѣсячно и видно было Єв. Реш. 307-б.—В той часъ учинилась церков якъ крысталь видкаѧ, а олтар як огненный Пам. укр. м. IV, 100 (Біл. Рк.).

ВИДНО, *присл.* 1. *Ясно, так що можна бачити.*

XVI. Бо вже не гараздъ видно было Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 492.

XVII. Ночъ была видная, бо мѣсячно и видно было Єв. Реш. 307-б.

2. *Знати, можна бачити.*

XVIII. Из розд. 4, арт. 3 § 4 видно тое, что писари судовіе сказаніе или вирокъ или сентенцію или рѣшеніе судовое... на целулѣ вомѣщать и написать умѣть должни С. і Р. 23.

ВИДОКЪ, *рм.* (пол. widok). 1. *Місце відкрите, доступне окові, видне, де можна бачити.*

XVII. Абы ся тая содомия не множила... сего Хведора вязенем... скарали, а Оришъку в тож в стовпа публѣце оказавши, напотом на видок пред мир вивевши, сродзе в два кии велѣли скарати Ак. Полт. Гор. Ур. II, 89 (1671).—Кохaнкове сего свѣта свои гербы и знаки на публику албо на видокъ всѣмъ презъ своихъ пріѧтелей звыкли выставовати Рад. Ог. 500.—Чого потреба... тое мает быти завжды дома у руках або на видоку Каз. 32, к. 65-б.—Пишешь велмож-

ность ваша до насъ, прикладаючи тую причину о неприсланію войска, ставячи намъ тое всѣмъ на видокъ явній Эварн. Источн. I, 106 (1688).

XVIII. Всѣ стали на пляцу и на видоку всего люду Єв. Реш. 347 (1710).

2. *Те, що видно з певного пункту' панорама, перспектива.*

XVII. Сіонъ сказуєтсѧ веселый видокъ, позреня всѧкои красоты Транкв. Зерц. 49.

3. *Видовище, игрище, сцена.*

XVII. Неронъ найпервѣй заказалъ видоковъ ширмѣрских, тоест войны со звѣрами Крон. Боб. 196-б.—Погане... игриска и видоки... пилно стерегли ib. 272-б.—Того року припадали игрища або видоки Жит. Св. 321-б.—Видок І. Архангелъ Михаилъ. Слишѣте, лежащии во гробной ескинѣ Суд Бож. 293.—Дѣяние второе. Видокъ первой Др. Ол. Ч. Б. 159.

4. *Образ того, що перед очима, вигляд, постать.*

XVII. Хто бы на так сличный видокъ не рад глѧдѣл Каз. Карп. Ав. — Мы такъ часто на умерлых смотрячы и погребах ихъ бываючи, пожытку собѣ духовного съ таковогo вiдоку не беремо Льв. Ставр. 53 (1618).—Припадетъ тебѣ человѣче часу млтвы помысль видокъ якои безецнои и невстыдливои Венеры Рад. Він. 1083.—Ведро будет, червонѣет босѧ црковное нбо от видоку червоных подарков Воскрсенских Рад. Ог. 10—Члвѣкъ якій... хочетъ обачити и приглѧдѣтисѧ якому видоку, оуживаєтъ очей ib. 112.—О речъ новаѧ и неслыханаѧ! о выдоку дивный ib. 386.

XVIII. (Сарана) видокъ солнечний затмила Літ. Вел. III, 87.

5. *Знак, явище.*

XVII. Барзо страшнiи видоки на неби и на земли Діар. Фил. 85.

6. *З' явлення, сцена.*

XVII. Видокъ первой Др. Ол. Ч. Б. 125.

ВИДОКЪ, *прикм. Див.* **Видкий.**

XVIII. Там на правый бокъ видокъ Фастовъ Пелгр. Ип. Виш. 20.

ВИДОМЕ,—О, *присл. від «видомый»*

XV. Видомо бо бъ и мти бжия избави (Новгородців) млстью своєю Ип. 561 (1173).

XVII. Матѳей не смысломъ видѣл' Гсда, анѣ з' привиденѧ, але видоме мешкал' з' ним, и речивисте слухал' єго видѧчи его в' тѣлѣ Єв. Калл. 839.—Теперъ ґды бы пришолъ хрстъ видоме на свѣтъ, не знашолъ бы на свѣтѣ члка млсрдного Гал' Кл. Раз. 357.

ВИДОМОСТЬ, *рж. Див.* **Вѣдомость.**

XVII. Для лѣпшое видомости даемо отцу Василию, игумену... нашъ листъ с печатью и подписомъ власное руки нашое Арх. ЮЗР. I, VI, 95 (1630).

ВИДОМЫЙ, *прикм. Що його можна бачити, видний.*

XVI. Переминутъ теды речи видомые Пам. укр. м. V, 79 (1596).—Всѣ речи, которые сут на небѣ и на землѣ, такъ видомые, яко и невидомые, яко и въ никейском сымволу вызнаваем Катех. 14.—Царство земное и видомое нотребует цара видомого Отп. И. П. кл. Остр. 1091.

XVII. Бгъ... чловѣкови, который вѣдомымъ тѣломъ єстъ обложоный под видомыми тежъ и телесными знаки, невидомые дары своі нбсные даєтъ Гол. П. М. II, 212 (Муст. 1642).—През тыи видомыи образы оуказуєтъ пан Бъ оныи невыповѣдѣныи свѣта другого справы О обр. 144.—Вода видомаѧ, котораѧ зверху тѣло видомое омываєтъ Гал. М. Пр. 116.—Безъ того слова нѣчого не єстъ сотворено, що... єстъ сотворенія видомого и невидомого Єв. Рещ. 21-б.

ВИДОЧНЕ, *присл.* (пол. widocznie). *Явно, видно, очевидно.*

XVII. Жадноѣ хоробы такоѣ нѣмаш', котораѧ бы видочне трваючи, выходила и входила Єв. Калл. 452.—Якимъ способомъ маютъ розумѣти, въ наступаючомъ второмъ артикулѣ видочне Копист. Пал. 352.— Выходити видочне об'ѧснилъ и на око оказалъ Смотр. Каз. 38.

ВИДОЧНЫЙ, *прикм.* (пол. widoczny). *Видний, явний, очевидний.*

XVII. Чому свѣдкове видочныи Ісаіа и Іеремія Копист. Пал. 835.

ВИДПОВѢДАТИ, *дс. Давати відповідь, відповідати, відказувати.*

XVI. Видповѣдаю вамь Єв. Пер. 56.

ВИДРА, *рж. Зоол. Звіря ссуче драпіжне з родини кун* Litra vulg.

XVIII. Бобровъ три добрихъ, видир добрихъ двѣ Быт. млр. обст. 354.

ВИДРОВЫЙ, *прикм. від «видра».*

XVIII. Рукавецъ видровий волками подшитий, шапка видрова Арх. Вид. м. (1737).

ВИДУЩИЙ, *прикм. Видючий, той що бачить.*

XVIII. Он слѣпъ был, а другій ест видущій Пам. укр. м. I, 266 (Рк. Тесл.).

ВИДЪ, *рм.* 1. *Образ.*

XV. Црквь камену... пречюдноу... всими различными виды оукраси ю от злата и сребра Ип. 582 (1175).

2. *Постава, вигляд, поверховність.*

XVII. Оучителѣ и писарѣ оныи през знакъ и фѣкгуру розумѣют зверхніи виды, то єстъ особы хлѣба и вина Кн. о Вѣрѣ, 205.— Видъ не зритсѧ, лечъ самаѧ рѣчъ єстъ истотне и цѣле захована ib. 248.—Приправуютъ тежъ и оздоблѧютъ тыи колива розмаитыхъ видовъ матеріами и присмаками Тит. 162 (Копист. 1625).

3. *Постать.*

XVIII. Дхъ Стій сходитъ видом голуба Рук. К. У. № 21, к. 17.

4. *Обличча, твар, фізіономія.*

XVI. Нетъ ведома для которое причины найпервей мене у видъ ударилъ, а потомъ збилъ и зранилъ Кн. Гродск. Луцк. 344-б. (1571).

XVII. Многимъ людемъ поморозило, кому ногу, кому пальцы, другому видъ, уши, носъ Кул. Мат. I, 78 (1601).

XVIII. Єсмо Свирыдъ... самъ такъ же хороший глядѣтес мнѣ на вид Клим. Вірші, 36.—Молодиця... вдарила раз мокрою ганчиркою по виду (Бурзала) Прот. Полт. С. III, 220 (1750).

ВИДѢНЬЕ, *рн.* 1. *Зір, змисел зору.*

XVII. Видѣніємъ своимъ лучше єси взиралъ на лице женское, анѣжли на страсти хрстови Діал. о см. 274.—Смыслы суть: видѣніе, слышаніе, повоненіе, дотыкане, смакование Діар. Фил. 137.—Сут смысли человеческіи, яко то осѧзаніе, видѣніе, вкушеніе Рад. Він. 69.

2. *Образ, вигляд, те що видно.*

XVII. Для того инокъ головѣ заростии испустилъ, абы былъ шпетный на видѣню головномъ Ак. ЮЗР. II, 212 (И. Виш.).— А нбо... надъ землею простеръ (Бог)... и оукрасивъ єго видѣніе, различнымъ свѣтомъ... слнцемъ, премѣнною луною Транкв. Зерц. 17.

3. *Постать, постава.*

XV. И се мужь одѣнъ в багоръ, первыи рече видѣньемь аки Гаврилъ англъ Ип. 272 (1111).

4. *Видіння, з'явлення, об'явлення.*

XV. Тако же ина многа видѣния провидѧше старѣць сь Ип. 182 (1074).—Рекла... бца великомоу Василью... оу видѣнии Чет. 1489, к. 50.

XVII. Апостолове... видѣнія того нѣкому не повѣдали Єв. Реш. 29.—Блаженный... на небо през захвичене смыслу до видѣнія ся подноситъ Лѣств. 30.

ВИДѢТИ, *дс.* 1. *Мати зір, бачити.*

XVII. Очима бачачи своима... яко слѣпыми будут и не видѣтимутъ Єв. Реш. 300-б.

2. *Приймати очима.*

XV. Видѧчи єдного бога предо очима ЮРГр. № 51 (1421).—Во Краковѣ бѣша посли папини... хотѧше видѣти кнѧзѧ Данила Ип. 826 (1255).

XVI. Игорь... видѣ отъ него тьмою вся своя воя прикрыты Сл. о п. Иг. 5.

XVII. Люде грѣшныи в' пеклѣ на вѣки будут плакати, ґды не видѣтимуть лица Бжго Гал. Кл. Раз. 70.—Покарѧймосѧ и вѣруймо, и розумными нашими очима видмо Кн. о Вѣрѣ, 185.

XVIII. (Мироносиці) на свои очи видѣли Гсда Сѣмя Сл. Б. 162.

3. *Постерегати, виображати, уважати, домислятись, розуміти.*

XV. Видѧ идеши на смрть не ходи Ип. 165 (1071).—Нурдовлатъ и Айдаръ також у отца нашого были, хлѣбъ и соль ѣли, и жалованье видѣли Ак. ЗР. I, 119 (1492).

XVII. Что в той час быти побожне иростропне обачимо, ґды плачучи себе и зле чинячи видимо Лѣств. 22.—Стыи любо видѣтимутъ Бга ведлугъ єго истности, любо видѣтимутъ єдину истность Бозскую в' трох' Персонах Гал. Кл. Раз. 235.—То вы вѣдаєте, ижъ в дны празничныи нѣчого новшого не видите Кн. о Вѣрѣ, 293.—Видячи стараня их, самъ (король) призналъ имъ рыцерство Літ. Льв. 238.

XVIII. Ото видишъ явную къ намъ милость Божую Літ. Вел. II, 344.

ВИДѢТИСЯ, *дс.* 1. *Бачити себе.*

XVII. Нерва... Трояна... на панство видячися хорым посадил Крон. Боб. 253.

2. *Бачити оден одного, бачити взаємно, зійтися, спіткатися, стрінутися.*

XV. (Мстислав) с братьею видѣвсѧ ве Перемили Ип. 746 (1225).

XVII. Хочу с тобою видѣтися Крон. Соѳ. 295.

XVIII. Юж то ся нѣколи не будемо видѣти Пам. укр. м. I, 160 (Рк. Тесл.)

3. *Здаватись, уявлятись.*

XVI. Ино намъ и паномъ радамъ нашимъ ся видѣло, ижъ годнѣйшіи свѣдки каноницкіи, нижли митропольи Ак. ЮЗР. I, 51. (1516).—Кто єд'накь с тых трехь видит'сѧ тобѣ ближнимь быти томоу Єв. Пер. 48.

XVII. Мини своя голова видится не дешева Кул. Мат. I, 31 (1604).—Гды зъ поля въ перекопъ до рѣки посмотримъ, видится якъ пропаст Крон. Полск. 428.—Жидовѣ..

за тоє кривда видѣлася, ижъ гъ... хорых уз доровлявъ Єв. Реш. 175-б.

XVIII. Слнце а мсць видит ся однымъ взростом, а звѣзды менше Пам. укр. м. IV, 35 (Сок. Рк.).—Єще Алексанъдер дѣтище Филипово малъ ся у моихъ очохъ видитъ Ал. Тиш. 43.—Часомъ видится нам, аки бы то и спитъ Бгъ Сѣмя Сл. Б. 363.—Бачу, що мило о мене не дбає, так ми си видит, що іншую має Укр. Р. Арх. IX, 23.

ВИДЮЧИЙ, ВИДЯЩИЙ, *прикм. Що бачить.*

XVII. Видючии през дирки сутъ очи Кн. Рож. 101.

XVIII. Єдин видящій, а другій слѣпый Пам. укр. м. I, 266 (Рк. Тесл.).

ВИЖЕЙ, *присл.* (пол. wyżej). *Вище.*

XVII. Дѣялось року... вижей описанного Кн. Цеху. Вр. 7-б. (1678).

XVIII. Вижей тоєй же вежи єсть островъ зовомый Тендра Літ. Вел. III, 483.

ВИЖЕЙМЕНЕННЫЙ, *прикм. Вище помений, сказаний, зазначений.*

XVIII. Коня... з вижеймененими рѣчами... оставилъ (Загорский) Кн. Нос. 65.

ВИЖЕЛЪ, *рм. Див.* **Выжелъ.**

XVIII. Цена собакамь... за вижла двѣ копи Стат. 76.

ВИЖКИ, *рж. Див.* **Вожки.**

XVIII. На вижки 5 коп. даны Дн. Хан. 12.—А другиє вижками прудко вошъ звязали Вірші Різдв. 127.

ВИЖОВАННОЄ, *рн. Див.* **Вижове.**

XVIII. Вижованноє брать со всякого стану за вязен'не и надсматриван'не горлового шляхтича поланчужного 12 грошей Стат. 40.

ВИЖОВАНЬЕ, *рн. Оплата за судовий огляд.*

XVI. А за працу свою ижъ бы большъ вижованья не брали Ак. ЗР. III, 8 (1547).—Вижомъ пановъ воєводъ и пановъ маршалковъ и старостъ вижованье по полтинѣ грошей ib.—Вижованья грошъ, отъ присяги 2 грошы (мают давати подданыи) Пам. КК. II, 534 (1557).

XVII. Пожитки замковыє: вижоване, децковане Арх. ЮЗР. IV, I, 40 (1684).

ВИЖОВЕ, *рн. Оплата на користь вижа.*

XVI. Е. К. М. казалъ вамъ повѣдити, ижъ и тую прозьбу вашу и тыи вышей мененыи двѣ рѣчи, о вижохъ и о браньи вижового, рачитъ єго милость подлѣ тоѣжъ ухвалы... вскладати на тыхъ, хто статутъ поправовати будетъ Ак. ЗР. III, 9 (1547).

ВИЖОВЪ, *прикм. від «вижъ».*

XVI. Вижово сознанє въ книги замковыє записати казалъ Ак. Копн. С. 39 (1564).—Вижово сознанє до книгъ было записано Арх. ЮЗР. I, I, 12, (1565).

ВИЖЪ, *рм. Присяжний слідчий справ, що підлягали судові воєвод і повітових старост.*

XVI. Велицкій бралъ у меня вижомъ... боярина господарскаго... Миколая Марковича Ак. Копн. С. 37 (1564).—Архимандрит... взялъ в нас вижем служебника нашого Бѣлецкого, перед ким бы мел гран оказати, коли князь Богуш будет землю князю Ивану заводити Арх. ЮЗР. I, VI, 24 (1537).

XVII. Мы, врадъ... на огледанє ранъ, придали вижа Пархома присяжного Ак. Бор. 9 (1615).

ВИЗЕРУНОКЪ, *рм.* (пол. wizerunek). 1. *Образ, подоба.*

XVII. Подобенство або визерунокъ дати собѣ просячому Копист. Пал. 921.—Чого нѣякій визерунокъ и выображенье в' самых оучнках хвыхъ оказатиса можетъ Карп. Каз. ДБ.—Не подобал ми ся визерунокъ пирамидъ Маккавейскихъ Дм. Рост. 111.

2. *Взірець, зразок, модель.*

XVI. Посвѣдчаєтъ бранье отъ них визерунку въ отправованю набоженства Хр. Фил. Апокр. 1658.

XVII. Визерунокъ отъ єретиковъ брати Ак. ЮЗР. II, 281 (И. Виш.).—Маючи оныхъ житіа визерункомъ нѣакимсь и наставникомъ... до духовныхъ подвиговъ, моглыса подпасти Тр. постн. 132.—Мужъ сей всеи цноты визерунокъ Смотр. Каз. 43.—Приклады и визерунки слушныє мѣєш собѣ брати з розных стых жития Єв. Реш. 250-б.

3. *Рисунок, плян.*

XVII. О которой трапезѣ зъ фундаменту мурованя ведлугъ визерунку выраженого, умовленъ єстъ майстеръ Иванъ Баптиста Літ. Мг. м. 65.

ВИЗИҐА, *рж.* (рос.) *Визига.*

XVIII. Куплено... рыбы разной до монастиря, а именно:... визиґи фунтовъ 2. Арх. Вид. м.: економ. спр. (1759).

ВИЗЫТА, *рж.* (фр. visite). *Відвідини, відвідання, навідання.*

XVIII. Ясневелможній... ездилъ.. для отданя его сіятелству визити Журн. Дан. Апост. 61.—Зачинати маєтъ посѣщеніє или визыту Єпспъ от ревѣзыи Стѣйшаго Сакраменту Еухаристіи Собр. Прип. 62.—Шембракъ изъ Сапѣгою пошли оглядати Таврики свою Хану визиту отдати Др. Богд. Хм. 151

2. *Оглядини, ревізія.*

XVIII. Визытаторове, беручіи гроши на визытахъ церквей, запрѣщают'ся отъ оурядовъ своихъ Собр. Прип. 130.

ВИЗИТАТОРЪ, *рм.* (пол. wizytator) *Той, що доконує з уряду візитації, оглядач, ревізор.*

XVIII. Визытаторове, беручіи гроши на визытахъ церквей, запрѣщают'ся отъ оурядовъ своихъ Собр. Прип. 130.

ВИЗЫТОВАТИ, *дс.* (пол. wizytować). 1. *Складати візиту, відвідувати.*

XVIII. Старшина... визитовали... гетмановую Скоропадскую Дн. Гетм. Канц. 23 (1722).—Коло вечерень визитовали насъ Гр. Скорупа, Н. Гамалѣя Дн. Хан. 140.

2. *Доконувати урядової візити, щоб справдити стан річи, звідувати.*

XVIII. (Епспъ) поступуетъ до огляданя Презенты и Инвестытуры данной Іереєви на тую Црковъ, которую Спаситель посѣщает и визытуєтъ Собр. Прип. 62.

ВИЗѢРЪ, *рм. Див.* **Вейзиръ.**

XVIII. Въ року 1678 Азевъ, визѣръ порты атаманской, вторимъ приходомъ Чигиринъ взялъ Зап. Мовч. 72.

ВИКА, *рж. Зілля* Vicia.

XVIII. Зѣлля званеє гусяча вика (сочевиця) Укр. Госп. Пор. 67.

ВИКАРЫЙ, *рм. Намісник, заступник, помішник на уряді духовнім.*

XVII. Варуємъ аби викарому яко служителю Святого Алтаря... ушанованіе было Ѳеод. Черн. 33 (1693).

ВИКЛАТИ, *дс.* (пол. wikłać). *Вплутувати.*

XVI. Волно в. м. звыклый свой поклонъ (насъ однакъ до того ярма невиклаючи, а ни за насъ шлюбоуючи и присѧгаючи) єго мсти отдати Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 35.

ВИКТА, *рж.* (лат. victa). *Цілоденне утримання, пожива, страва, живність.*

XVII. Просим оним козакомъ... зуполную викту подорожную подвод Кн. гл. Лист. 5.

ВИКТОРІЯ, *рж.* (лат. victoria). *Звитяга, побіда.*

XVIII. Въ двократних, на Жолтой Водѣ и под Корсуномъ потребах наших зъ Поляками, якую подалъ намъ гдь бгъ над ними одержати викторію Вел. Сказ. 44.

ВИКТОРЪ, *рм.* (лат. victor). *Звитяжець, побідник.*

XVIII. Тѣмъ Ляховъ викторъ преславный явися, побѣдамъ єго весь міръ удивися Др. Богд. Хм. 164.

ВИКЪ, *рм. Див.* **ВѢКЪ.**

XVII. Островъ... инокинямъ побожнымъ для... заплаты сторичноє будущого вику... отдаємо Арх. ЮЗР. I, VI, 90 (1630).

XVIII. Упроси у Бога... в щастю вік прожити Укр. Р. Арх. X. 284.—Мы тѧ прославлѧти, имѧ твоє выхвалѧти на викъ ЦАМ. № 475, к. 9.

ВИЛА, *рн.* 1. *Господарське знаряддя з двома або трома зубами.*

XVIII. Глоба... вдаривъ по грудяхъ вилами и убежавъ Прот. Полт. С. IV, 51 (1756).—Ухвативши вила, притиснет вош за шию Вірші Нищ. I, 37.

2. *Кут з двох доріг, що розходяться або двох рік, що зливаються, або земля кутом між двома морськими затоками.*

XVI. Приехали єсмо до копца, который у вилахъ межи дорогами: одною што идет с Косарова, а другою дорогою старою, которая с тоє жъ дороги Косаровскоє идетъ до ставу и млына Кн. Гродск. Луцк. 197 (1571).

XVIII. Шведи... рушили... з королемъ ночю на тоє мѣсце где Санъ з Вислою злучился и в тих вилахъ до оборони... окопалися крѣпко Вел. Сказ. 135.—Городъ Суевизъ седитъ у вилахъ надъ моремъ Пелгр. Ип. Виш. 40.

ВИЛҐОСТЬ, *рж. Волога.*

XVIII. Сивыє волоси з вилґости припадают водлугъ натуры и прироженя мдлого Пам. укр. м. IV, 37 (Сок. Рк.).

ВИЛҐОТНОСТЬ, *рж. Вохкість.*

XVII. Обернулася вилкготность моя в сушу лѣтнюю Кн. Рож. 118-б.—Маєтъ землѧ в' себѣ вилґотность Рад. Ог. 296.—(Ефратъ) всѣмъ землямъ даєтъ вилґотность Крон. Боб. 4.—Вилготность тѣла твоєго страстную высушъ Дм. Рост. 105.

ВИЛҐОТНЫЙ, *прикм.* (пол. wilgotny). *Вохкий.*

XVI. И тыє сукна, яко у вилкготном мест цу, въ муре лежачи непросушиваныє, абы ся не попсовали Арх. ЮЗР. I, I, 235 (1587).

XVII. Рощи вербовыє оттѧтыє от вербы и посаженыє на якомъ вилґотномъ мѣстцу, в' великоє ростут дерево Рад. Він. 1356.—Були в насъ вѣдомости, же прошлыми вильготными часы Днѣпръ пустило было Ак. ЗР. V, 163 (1680).

ВИЛЕЙ, *рм. Див.* **Вилія.**

XVII. До того среду не постѧчи, субботу и вилей змислили Льв. Пал. 26.

ВИЛИЦА, *рж. Вилиця.*

XVII. Вилица, крукъ, гакъ Бер. Лекс. 14.

ВИЛІЯ, *рж.* (лат. vigilia). *День перед святом, переддень свята, передсвяття.*

XVI. Толко бы виліи черезъ цѣлый день посту в' день суботный не заживали Ист. о разб. Флор. соб. 456.—А назавтриє, то єсть декабра двадцетъ четвертого дня, въ вилию Божего Нароженъя самъ єго милость вечерню, альбо нешпоръ... отправовалъ Арх. ЮЗР. I, I, 483 (1596).—Року 1599 у вилию Рожества Христова по старому, рачилъ быти... у Баркулабова... его мил. пан Левъ Сапега Кул. Мат. I, 73 (1599).

XVII. Земля ся трясла на вилію Панни Маріі Громницѣ изъ суботы на недѣлю о годинѣ девятой Літ. Льв. 255.

ВИЛКЕРЪ, *рм.* (ст. пол. wielkier). *Ухвала міська.*

XVI. Вилкеръ, то єсть способъ порядку повинностей и инших розных справъ... установити позволяємъ Ак. ЗР. IV, 169 (1597).

ВИЛКИ, *рж.* 1. *Здрібн. від «вила».*

XVIII. Маря же бондарка схвативши вилки желѣзные пѣчовіи. зараз стала меня бить Арх. Вид. м. (1753).

2. *Знаряддя кухенне або столове, щоб краючи притримувати потраву або краяну брати.*

XVIII. Єсть непристойна руками брати мясо, если на тоє маєшъ вилки Полѣт. 98.

3. *Анат. На долі шиї дві подовгасті горбовини, що розходяться у гору від грудної дошки розсоховато* (forcula).

XVIII. Между грудми низше вилокъ напухло Прот. Полт. С. III, 67-б. (1748).

ВИЛЧАКЪ, *рм.* *Балька з роздвоєними кінцями, кладеться на сохах.*

XVIII. Куплено... кроковъ... нарожниковъ... вилчаковъ два Расх. тетр. рыбн. ц. 2-б. (1789).

ВИЛЧАТЫЙ, *прикм.* (пол. wilczaty). *Мастю подібний до вовка, сірий, бурий.*

XVII. Конъ зъ серниста вилчатый, который коштовалъ шестъдесятъ копъ грошей Литовскихъ Арх. ЮЗР. VI, I, 357 (1609).

ВИЛЧУРА, *рж.* *Шуба підбита вовчою шкурою.*

XVIII. Пошивъ вилчуру, а за вилчурою попелястий каптанъ Быт. млр. обст. 355.
Див. **Волчура**

ВИЛЬЧАСТЫЙ, *прикм.* *Див.* **Вилчатый.**

XVI. Познал єсми у Матвѣйца сверепу свою власную вильчастую Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 375-б.

ВИЛЬЯ, *рж.* *Див.* **Вилія**.

XV. На вилью оушестьѧ свѧтого дха ЮРГр. № 37 (1404).

ВИНА, *рж.* 1. *Відповідальність за виступ, винність, гріх.*

XV. И почаша Кияне складывати виноу на тиоуна на Всеволожа на Ратью... рекоуче: Ратша ны погоуби Києвъ Ип. 321 (1146).—Велѣлъ мѧ имить без моєѣ вины ЮРГр. № 71 (1434).

XVI. Противници набол'шую вину кладут на црков Пам. укр. м. V, 195 (1596).

XVII. Отпусти намъ наши вины, яко и мы отпущаємъ, нашимъ виноватцомъ Гол. П. М. II, 438 (Кор. Н. 1645).—Во всей винѣ сам отцъ Михайло зостаєтъ Прот. Полт. С. II, 119 (1682).

XVIII. Подлугъ ихъ винъ чинити надъ ними кари Літ. Вел. II, 125.—Не повиненъ никто ни за кого... терпѣти ни по свойству ни по накупѣ ни по пріязни, толко каждий сам за себе по приличію вини Стат. 32.

Давати, дати вину (кому), *обвинувачувати, винуватити, винити.*

XVII. (Пузовская) въ той шкодѣ своєй дала вину панеи Васильевой Вербской Ак. Копн. С. 64 (1608).—В чомъ єму вину давали быти. виннымъ не признавался Гол. П. М. II, 19 (П. Мог. 1633).

2. *Довг, повинне.*

XVIII. Которій то отдаст тобѣ нши вины Пам. укр. м. I, 316 (Рк. Тесл.).

3. *Причина; повід; оказія.*

XV. Олегъ же вину положи матерню болезнь и нача сѧ просити оу Ростислава Чернигову къ отцю Ип. 512 (1161).

XVI. Затымъ Отецъ єсть «и аітіа», вина або поводъ Ист. о разб. Флор. соб. 443.—Діавол... кгды видитъ до чого найболшей хто старанє и млсть сердечную маєтъ, оттолѧ онъ виноу або оказію пріймуєтъ до приступу Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 8.

XVII. Сея ради вины ко твоєму благородию прибеглемъ Кул. Мат. I, 131 (1622).

XVIII. Кривди... до отмщенія били виною и подгнѣтою Вел. Сказ. 41.—Урядники люде служивиє кромѣ войнъ і поселства виною служби от права вимоватся не повин'ни Стат. 32.

4. *Кара грошева.*

XIV. А будеть ли виноватъ, имѣєть быти казненъ виною, а жадноѣ вымолвы не имѣєтъ Ак. ЗР. I, 5 (1347).—Аже самъ не можеть заплатити тотъ истиньный, што же оуложать єго оу вину, хочеть ли самъ король запла-

тити за нь, а его дѣдичьство собѣ оуз҃ѧти ЮРГр. № 3 (1352).

XV. Виноватый, который вину заслужилъ, пану своему, а не иному будеть обязанъ заплатити Ак. ЗР. I, 76 (1457).—Вины господарю королю заплатити сто копъ грошей, а пану Федку... другую сто копъ грошей Ак. ЮЗР. II, 106 (1440—92).

XVI. Жаденъ о то его турбовати не маетъ подъ виною двохъ тысечы копъ грошей Литовскихъ Ак. ЮЗР. I, 33 (1507).—Кождый зъ васъ... маетъ попасти у вину десети тисечей копъ грошей Арх. ЮЗР. I, I, 118 (1582).

XVII. На обѣ сторонѣ заложили-смо заручной вини на его млсти пана гетмана копъ сто, єжли бы которая сторона, любо Клим, люб зас Семен, альбо жони их мѣли межи собою о тоє свар всчати Ак. Полт. Гор. Ур. I, 55 (1665).—Абы... нѣоткого жадноє перешкоды нѣ поносилъ, под' виною талярий пяти сотъ Мат. Ист. ЮР. 4 (1667).—Єсли того не докажеш... под вину подпадеш Ал. Печ. 166.

XVIII. Всякый яко дознанній упорникъ и алтеркгаторъ... по заплаченю.. на урядъ грошовой вини, черезъ недель шесть трапитися въ вязилищи туремномъ повиненъ Арх. Мот. 138 (1707).—В судѣ обополном обваровано і віною двох сот рублей заручено Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 15 (1730).

ВИНАРСЪ, *рм. ?*

XVIII. Взять... винарсу или водки доброй Разн. Марц. 638.

ВИНАР(Ь), *рм. Хто ходить коло винниці; хто торгує виноградом.*

XVI. Бгъ множит... вино и напои през винаревъ Катех. а. визн. в. 171.

XVII. Винаръ: винникъ Бер. Лекс. 14.

ВИНБАРЪ, *рм. Комора, шпіхлір.*

XVIII. Жита... принято у винбаръ 264 доиницъ Арх. Вид. м.; екон. спр. (1758).

ВИНДОВАТИ, *дс.* (пол. windować). *Витягати, підносити вгору.*

XVII. Дзвон великѣй виндовали Арх. ЮЗР. I, XI, 454 (1658).

ВИНЕНЪ, ВИННЫЙ, *прикм.* 1. *Той, що на нім лежить вина, обтяжений виною.*

XIV. Єстли бы хрестьянинъ жиду рану нѣкоторую задалъ, винный таковый маєтъ вины заплатити Ак. ЗР. I, 24 (1388).

XVI. Ваша милость за ними просячи къ намъ писали, абыхмо тых жидовъ у справедливости захавали, и правого за винного не велѣли безправнѣ имати Ак. ЗР. II, 351 (1539).

XVII. Оную Иваниху осудилисмо винною бити Прот. Полт. С. II, 193 (1684).—Ни в' чимъ не чюєш'сѧ винным Домецк. 115.—(Поляци) многихъ и духовныхъ и свѣтскихъ, винныхъ и невинныхъ, на паль повбивали Літ. Льв. 265.

XVIII. Єще ти винна за тоє, жесъ слезъ не точила, жалю не чинила за грѣхи Укр. Р. Арх. X, 247.—При винних и невинпии равно приняли плату и гнѣва божія испили чашу Вел. Сказ. 32. — Ображение гсдрственного маєстату... з застою на здоровє гсдрскоє разумѣтися маєть и за то имѣніє честь и горло винній тратитъ Стат. 31.

Виннымъ даватися, *признаватися до вини.*

XVI. То на обѣ сторонѣ роздѣлили, одны другимъ даючися винны Ист. о разб. Флор. соб. 456.

XVII. Мытар... давшися винным Гду Богу Єв. Реш. 4-б.—Романъ утекши къ Казимеровичомъ, послалъ до Рурика, виннымъ даючися и просячи о пробаченє Крон. Соф. 198.

Виннымъ чинити, *винити, винуватити.*

XVII. Жидове... чинили в том винным Моисея Кроп. Боб. 44.

XVIII. Кого виннимъ чинитимете, же зъ коварнихъ и злобнихъ концептовъ Лядскихъ, и на третую часть теперъ отчизна наша раздѣлися Літ. Вел. II, 297.—Человѣкъ, єжели который не доступитъ спасенія, виннымъ чинивъ не Бга, але себе самого Науки парох. 67.

2. *Повинний, обов'язаний.*

XVI. Виненъ его милость (король) кождому съ подданыхъ своих... справедливость дѣлати Ак. ЮЗР. 101 (1538).—Гору сыпати и перекопы копати винни вси, потому жъ яко роботу замковую и паркановую Арх. ЮЗР. VII, I, 616 (1552).—Мы Пасху... отправовати винни єсмо Унія гр. 143.

XVII. Одно только винни будутъ... на войну съ нами... ѣздити Ак. ЗР. V, 2 (1633).—Я... за его (хлопця) щирую услугу виненъ єстемъ... талант науки... открити Кн. Цеху Кр. 10 (1678).

XVIII. От инних грунтовъ нѣчего платить не будеть вин'на (сторона поводова) С. і Р. 46-б.

3. *Довжний, що має на собі довг.*

XVI. Были бо два долж'ники нѣякомоу члкоу вин'ни Єв. Пер. 40.—А што ся дотычетъ долговъ моихъ, хто ми виненъ на квитехъ, тымъ вси єсми отпустилъ Арх. ЮЗР. I, I, 27 (1570).—Княгиня... остала ми винна певного долгу двадцать копъ грошей іb. 37 (1571).

XVII. Сыну его отдал копъ шест, а зосталъ виненъ копъ єще девять Акт. Старод. кн. 20.—(Я) билъ... виненъ долгу людем тридцат таляров без таляра Прот. Полт. С. II, 263 (1695).

XVIII. Хто кому долженъ або теж винен Клим. Вірші, 23.—Бувши виннымъ, треба бути и платнымъ Клим. Прип. 202.

ВИНЕЦЪ, *рм. Див.* **Вѣнецъ.**

XVIII. Терновий винецъ на главу вложили Сл. о Збур. п. 154.— Все тѣло и главу збили, тернови винец наложили Укр.-Р. Арх. X, 470.

ВИНИТЕЛНЫЙ, *прикм. Причиновий.*

XVII. Чи тоє зедночєнє (межы натурою члчою и Персоною Бзкою) єстъ: кавзати адъ кавзам? винителнои речы до вины? Гал. М. Пр. 98.

ВИНИТИ, *дс. Чинити винним, завдавати вину.*

XV. Поча (Романъ) винити тѣстѧ Ип. 685 (1195).

XVIII. В' тихъ 19 случаяхъ позванний єсли не станеть, винить єго без доводовъ С. і Р. 10.

ВИНИТИСЯ, *дс. Визнавати свою вину.*

XVIII. Чи швець, чи посполитій человѣкъ, жеби кождій своей власти не винился Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 78 (1701).

ВИНИЦА, *рж. Див.* **Винница.**

XVII. Иван Гурба... арендовавъ домъ Іванов з... виницею Прот. Полт. С. II, 85 (1681).

ВИНИЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Винничный.**

XVIII. Виничнїє казаны при Хмелницкой съ дѣтми вышей намененными захвуєтъ Мат. ист. ЮР. 50 (1716)

ВИННИКЪ, *рм. Працівник у винниці, горільчаник.*

XVI. Иныи прихожіи люди и тежъ ремесники, золотари и кравцы и кушнеры и ковали и шевцы и винники и хлѣбницы и перекупники и рыболове Ак. ЗР. I, 355 (1503).

XVII. Наругання от посполитих людей, а найбольше от гултяйства то єсть от броварниковъ, вынниковъ, могилниковъ Літ. Сам. 13.

XVIII. О винниках, їли о винокурахъ, або теж о горѣлчаниках, що горѣлки робят у винницах Клим. Вірші, 111.

ВИННИЦА, *рж.* 1. *Сад засаджений виноробслями.*

XVI. Оувелъ мя єсть царь до винницъ твоихъ П. П. 49.

XVII. Охотне от самои зорѣ працовалъ в' винници Гда Тит. 165 (Копист. 1625).— Чловекъ нѣкоторый былъ господаремъ, который насадил' винницу Єв. Калл. 487.— Винницы Христовы стражникъ Копист. Пал. 766.—Гды ввойдешъ до винницы єго, ѣжъ ягоды єго колко схочешъ Крон. Боб. 62.— Часто в писмѣ ст. именем винницы названъ єст люд Бжий Кн. Рож. 135-б.

XVIII. Пошол оу свой виноград. Оувойшов'ши оу винницю оузялъ за єдино дерево и затрясъ моцно Пам. укр. м. II, 347 (Рк. Тесл.).

2. *Винний кущ.*

XVI. Кто щепитъ винницу, а зъ овоцу єи не ясть Хр. Фил. Апокр. 1746.

XVII. С того тѣшимся, Богу благодареніе воздаючи, же онъ... винницу свою плодовиту показует Гол. П. М. II, 54 (П. Мог. 1633).—Лабруска в добрую обернулася винницу и овоцъ з себе дала... вино Крон. Боб. 9.—Винница шире ниж иныи дерева рощки свои приносит Кн. Рож. 135-б.

3. *Будинок, де курять горілку.*

XVI. А иншіє... у винници скрывшися здорово потомъ до домовъ своихъ ушли Ист. о разб. Флор. соб. 465.

XVII. Двор в той же ценѣ з млином заєдно зо всею селидбою и з винницею без котлув продалем Мат. и Зам. 147 (1652).

XVIII. Въ Тулиголовахъ и винницѣ на 10 казановъ робится Дн. Марк. II, 29.—До винници на горѣлку отослано жита 5 дойниц Арх. Вид. м.; екон. спр. 79-б. (1754).

ВИННИЧНЫЙ, *прикм. від «винниця».*

XVI. Оувелъ мя єсть царь до винничного покоя П. П. 50.

XVII. Казановъ два винычнихъ Прот. Полт. С. II, 263 (1695).

XVIII. Послалемъ казанъ винничный мѣднїй зъ диркою въ сподѣ до Романа Дн. Марк. 130.

ВИННО, *присл. Повинно, належить.*

XVII. Оному жъ будет винно вѣдати о всѣхъ непритомныхъ братіяхъ Стат. Полоцк. Бр. 10-а.

ВИННОСТЬ, *рж.* 1. *Вина.*

XVI. Ни єдиноi вин'ності не нашоль єсми в том то чл҃цѣ Єв. Пер. 74.—Ревизоръ винности єго маєтъ ся довѣдати Ак. ЗР. III, 86 (1557).

XVIII. Тебе не по винности оудано, (до темници) а тебе по винности Пам. укр. м. I, 164 (Рк. Тесл.).—Упрямий в винности апеллюючіи не сищетъ но болше утратитъ С. і Р. 37-б. —Инокъ, именемъ Єрофей... оклеветалъ ихъ (архим. К.-Печ. лаври з братією) нѣкоторими винностями Літ. Вел. III, 345.

2. *Повинність.*

XVI. Винность: Тиі люде стародавного плату дают пятдесят грошы Арх. ЮЗР. VII, I, 178 (1552).

ВИННЫЙ, *прикм. Див.* **Виненъ.**

ВИННЫЙ, 1. *прикм. від «вино».*

XVI. Не боудоу пити от плода вин'ного Єв. Пер. 71—2.

XVII. Вин'нáѧ матица грона свои прикриваєтъ листѧмъ Транкв. Зерц. 48.—Ґрона винъные другимъ, а не собѣ везут Карп. Наука, 137.—Винною матицею єстъ самъ Хс. Гал. Кл. Раз. 230.—На хѣ теды будуймосѧ и фундаменту держѣмосѧ, яко лѣторасль матицѣ винной О обр. 181.—Як много и которыѣ злодѣи врыватися и красти ґрона винныѣ приходитъ Лѣств. 28-б.

XVIII. Грозно винноє барзо красноє Пам. укр. м. I, 163 (Рк. Тесл.).—Почнет єго стая мсть млтвы говорыти, якъ и пер'ше о чаши вин'ной ib. II, 227.

2. *Кисло-солодкий.*

XVIII. (Ягоди винограду) нѣціи мягки и полни соку, прочія же тверди, но сладки зѣло, другія же винніє Гр. Барск. I, 95.

ВИНО, *рн.* 1. *Виноград.*

XV. Не ядый ни масла, ни вина Чет. 1489, к. 8.

XVII. Яко вино безъ лозы не може родити такъ и вѣрныи кромѣ ха не могутъ быти Транкв. Зерц. 48.—Роботникове обрѣзавши вино, розки сухіи вонъ повикидали Жит. Св. 437.

2. *Сік виноградовий підданий ферментуванню.*

XV. Бѣ же тоу готовизни много въ бретьяницахъ и въ погребѣхъ вина и медовѣ Ип. 333 (1146).

XVII. Хс в' Канагалилейской на веселю оучынил з' воды вино Гал. Н. н. 11.—Вино з' водою мѣшаютъ Гал. Гр. Розм. 12-б.

XVIII. Не может'ся зась отправовати служба бжая на винахъ приправныхъ Собр. Прип. 19.—Ханъ... приказалъ одослати три куффи вина (Хмелницкому) Вел. Сказ. 27.

ВИНОБОЙНЫЙ, *прикм. Чим видушують винний сік.*

XVII. Жидове... обираючи винницы свои, вина в прасахъ винобойныхъ вытискали Єв. Вил. 122.

ВИНОБРАНЬЕ, *рн. Збір винограду, винозбір; час збирання винограду.*

XVIII. А коли ораня, жнива, кузба албо винобраня застане, не буде панумъ слободно кметя оу таку дорогу выгнати Урб. 53.

ВИНОВАЙЦА, ВИНОВАТЕЦЬ, *рм. Винуватий в чім; довжник.*

XV. Нихто иный, только тотъ виноватець, хто проступить Ак. ЗР. I, 74 (1457).

XVI. Просилъ о вижа на огледане тых людей виноватцов своих (себ-то тих, що вкрали йому коня) Кн. Гродск. Луцк. 158 (1562).

XVII. Тыє жъ протестантесъ просили уряду о указанье вязеня таковымъ виновайцомъ тутъ в замку Луцкомъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 601 (1644).—Выжей помененые виновайци подданые доброволне... признали се ib. III, IV, 618 (1651).—Отпущаєшъ всѣмъ виновайцомъ и непріятелемъ твоимъ всѣ вины ихъ Тр. П. М. 551.—Максимъ, постерегаючи цѣлости своє, бы єго Суммка, уховай Боже на виновайцу єго смерти не замерла, просил Прот. Спр. Пот. 49.—Тыхъ власне циганъ перед нимъ (сотникомъ) обвинивши, поводове слѣдомъ слушнымъ яко своихъ виноватцовъ дошли и на нихъ оказали Ак. Нѣж. Маг. 14.

XVIII. Держащій записъ живого виноватця своєго а по немъ наслѣдниковъ худоби его позивалъ Стат. 56-б.

ВИНОВАТИ, *дс. Вкладати вину на кого, закидати кому що.*

XIV. О владарѣ, а любо о слузѣ, што ихъ панъ винуєтъ Ак. ЗР. I, 15 (1347).

XVI. Ни въ чомъ на заочноє повѣданье и жалобы виновати Ак. ЗР. II, 6 (1507).—Позвала позвы кгродскими п. Дахна, винуючи єго в томъ ижъ онъ Кн. Гродск. Луцк. 382 (1571).—Єпископъ... варуючи собе, абы... на пришлыє часы не былъ винованъ, просилъ насъ, абысмо... тыє сукна где отътоль вынести... велели Арх. ЮЗР. I, I, 235 (1587).

XVII. Короля єго милость и пановъ радъ виновати не можете Ак. ЗР. IV, 272 (1608).—Апостоломъ зась примовлялъ, и виновалъ ихъ, же не могли моѣ хоробы оулѣчити Єв. Калл. 449.—Не натуру нашу виновати маємъ, которую Бгъ сотворилъ добрую, але грѣхъ нашъ Кн. Рож. 99-б.

XVIII. Всіх враз винуєш, чистость заховуєш нескверную Укр.- Р. Арх. X, 283.—Никого нехай не винують Клим. Вірші, 70.—Господары слугъ винуютъ, що суть лѣнивіи Сѣмя сл. Б. 390.

ВИНОВАТИТИ, *дс. Винувати, винити.*

XVII. Когож тогда будем виноватити але никого тилко сами себе. Збірн. 1693, к. 118-б.

ВИНОВАТЦА, *рм. Див.* **Виноватець**

XVI. Поганцы... волали срамотили:«выдайте намъ виноватьцу пана нашого» Арх. ЮЗР. I, I, 164 (1583).

ВИНОВАТЪ,—ВИНОВАТЫЙ, *прикм.* 1. *Винний, що має на собі вину.*

XV. Аже не вдасть, то не жалуйте, что ся оудѣеть, то вы виновати то на васъ буди кровь Ип. 296 (1135).—Пакъ ли быхъ я самъ а любъ жона дѣти или щадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогды виноватый я и воны Ак. ЮЗР. II, 106 (1440—1492).

XVIII. Виноватии о ласку гнѣвна упросыть Тих. № 11, к. 53-б.

2. *Винкий, винуватий, довжний.*

XVII. Остапъ... виноват осталъ таляръ Кн. Цеху Кр. 12-б (1660).—Припозван былъ ку отповеди правной мененний дебитор, доброволне знался ку тому, же зостаєть виноватъ сѣмъ пудовъ лою Акт. Старод. кн. 116.

XVIII. Що я кому виноватъ, за що погибаю Укр.-Р. Арх. IX, 119.

ВИНОВЕНЪ,—ВНЫЙ, *прикм. Винний, винуватий.*

XVI. Вспомнѣте, яко много незличоных дшъ за собою провадите и их погибели виновны будете Рук. Муз. № 513, к. 7.

XVIII. Грѣхи бо наши всему злу виновни Сѣмя сл. Б. 56.—Самъ себѣ кождый бываєть злого виновенъ ib. 315.

ВИНОВНЕ, *присл. Причиново.*

XVII. Оцъ розумѣєть и любитъ «ессенціалѣтеръ етъ кавзалѣтеръ» єстественно и виновне Гал М. Пр. 291.

ВИНОВНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣновный.**

XVIII. Къ сему виновному и приданному реєстру все... значитъ 2630 р. Арх. Сул. 240 (1758).

ВИНОГОРОДНИКЪ, *рм. Винниця, сад винний.*

XVII. И дамъ єй виногородники Кн. Рож. 216-б.

ВИНОГРАДНИКЪ, *рм. Винник, робітник в винниці.*

XVI. Жаловала намъ виноградничка на имя Өеодосія из зятемъ своимъ Захаркою и з иншими виноградники на игумена святого Николи Пустинского и на ихъ братію Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).

ВИНОГРАДНИЧКА, *рж. Робітниця на винниці.*

XVI. Жаловала намъ виноградничка на имя Өеодосія... на игумена св. Николи Пустинского Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).

ВИНОГРАДНЫЙ,—ОВЫЙ, *прикм. від «виноградъ».*

XVIII. Притерло ногу до стѣны виноградной Пам. укр. м. I, 259 (Рк. Тесл.).—Оувойшол на передмѣстя межи стѣни садовнии и виноградниі ib. 261 (Тух. Рк.).—Лист возного... о ниву виноградную Оп. Док. 35.—Вѣрніи такъ въ Хрстѣ Ісѣ пребывати неразлучно повинны, якъ лѣторасль въ лозѣ віноградовой Науки парох. 170.

ВИНОГРАДЪ, *рм.* 1. *Огород, сад винний, винниця.*

XVI. А в саду у винограде плотъ розламано и виноград выдоптано Кн. Гродск. Луцк. 181 (1565).—Въ виногради все вино выламали, видоптали Арх. ЮЗР. I, VI, 138 (1597).

XVII. Єденъ жыдъ в' своємъ виноградѣ землю копалъ Гал. Н. н. 58.—На той часъ манастыр паненский был там где тепер виноград при манастыру пустыном стого Николы Жив. Св. 164.—Члкъ... выкопав въ виноградѣ ліохъ Єв. Реш. 118.—В межу зъ єго жъ пна полковника виноградомъ Прот. Полт. С. II, 208 (1690).—(Я продалемъ) свѣтлицъ двѣ, виноград з садом, солодовню и всю осѣлость Кн. Мѣск. Полт. 43 (1694).

XVIII. На виноградѣ... скарбецъ замурованний, войско єго знайшедши, между себе рожжаковало Вел. Сказ. 187.

2. *Винорость, кущ, матиця винова.*

XVII. Виноградъ црквъ хва, яко самъ г(оспод)ь рекъ, я єстем лоза; а вы розки мои Транкв. Зерц. 48.

ВИНОКУРЕНЫЙ, *прикм.* (рос.).*Горільчаний.*

XVIII. Отец Петро... на винокуреній казан денег платить не хочетъ Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ВИНОКУРНЯ, *рж.* (рос.). *Приміщення де горілку курять.*

XVIII. Кришка вдругъ вся изъ винокурнѣ в рединѣ винницѣ обринулася Арх. Вид. м.; екон. спр. (1757).

ВИНОКУРЪ, *рм.* (рос.). *Гуральник.*

XVIII. О мужикахъ ,будникахъ и винокурахъ Літ. Вел. III, 42.

ВИНОЛЮБНЫЙ, *прикм. Що любить вино.*

XVII. Винолюбная утроба Ак. ЮЗР. II, 217 (И. Виш.).

ВИНОПІЙСТВО, *рн. Пиття вина.*

XVIII. Оувиклалем' пожадливостями и оуласкоталемъ винопійством Пам. укр. м. IV, 212 (Осл. Рк.).

ВИНОПІЙЦА, *рм. Що п'є вино, п'яниця.*

XVII. Се члвѣкъ ядца, винопійца, другъ мытарем и грѣшникомъ Рад. Ог. 325.

ВИНЧАКЪ, *рм.*

XVI. Комора рубленая на столпи, кгонтами побита, въ которой свердловъ комажныхъ три, пила и винчакъ Арх. ЮЗР. VI, I, 204 (1590).

ВИНЧОВАНЬЕ, ВИНШОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Вѣнчованье, Вѣншованье.**

XVII. Я-м подякованє вчинил слезноє и винчованє щасливоє дороги Льв. Ставр. 90.

ВИНШОВАТИ, *дс. Див.* **Вѣншовати.**

XVII. Здарилося намъ всему войску низовому виншовати велможность вашу постомъ святымъ четыродесятницею Эварн. Источн. I, 103 (1688).—Нехай ваши волики, козки, козенятка і ввесь статочок здоров... того вам виншую Др. Ол. Ч. Б. 149.

ВИНЩИНА, *рж. Податок з винниці.*

XVI. Накинулъ онъ на насъ по семдесять копъ грошей винщины Ак. ЮЗР. I, 62 (1522).

ВИНЯРЪ, *рм. Див.* **Винаръ.**

XVIII. Петерсиментъ также алякантъ и малвасія, поневажъ часто бываютъ приправныи, не треба ся обеспечати, хибабы от певнаго виняра были купленныи Собр. Прип. 19.

ВИРА, *рж. Кара грошева за забійство.*

XV. Володимеръ же отвѣргъ виры и нача казнити разбойникы Ип. 111 (996).

ВИРА, *рж. Див.* **Вѣра.**

XVII. Маючи при собе шляхту людей виры годныхъ Гол. П. М. I, 560 (Вып. 1636).

XIX. Приказую вамъ, абисте тому листу за виру дали Пам. укр. м. IV, 71 (Бачв. Рк.).

ВИРИДАРЪ, *рм.* (пол. wirydarz, ст. лат. viridaris). *Садок оздобний.*

XVII. Въ третемъ дворѣ были... сѣни з виридарами роскошными Крон. Боб. 113.—Днесь з виридаровъ райскіє дріады Панеґ. 27.

ВИРИТИ, *дс. Див.* **Вѣрити.**

XVII. Ты розум маючи вирит в него (бга) не хочеш Жит. Св. 281.

ВИРІЙ, *рм. Теплі сторони, де птахи зимують.*

XVIII. Синицѣ... жиють в' мирѣ а не идутъ оу вирій Рук. К. У. № 21, к. 27.

ВИРНОСТЬ, *рж. Див.* **Вѣрность.**

XVIII. Юр. Хмелниченка... нарекли гетманомъ, чаючи от него... вирности... царскому величеству Вел. Сказ. 220.

ВИРНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣрный.**

XVIII. Гей вірному твоєму слузі Пер. укр. Лир. 6.

ВИРОЗУБЪ, *рм. Див.* **Верезубъ.**

XVIII. Купили... виризубовъ 30, по 5 коп. вирозуб Дн. Марк. III, 146.

ВИРТУАЛЬНЫЙ, *прикм. Потенціальний, мабутній.*

XVIII. Интенцыя виртуалная єсть на той часъ, коли кто мѣлъ волю дати якій-колвекъ Сакраментъ, але коли єго даєт' для инныхъ мыслій Господарскихъ, не чинит' выразной воли самъ в' себѣ Собр. Прип. 4.

ВИРУСЧИЙ, *прикм. Див.* **Вѣрячый.**

XVI. Я, NN, учиниломъ змову певную за листомъ вирусчимъ, до єє милости писанымъ чрезъ сына моєго Василія Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 25.

ВИРУТНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣрутный.**

XVII. Менши подобно были грѣхи оного вирутного збойци, анѣжели наши Рад. Ог. 330.—Была... чудовная справа по такъ вирутномъ поганинѣ Крон. Боб. 289.

XVIII. Докладаю, же Поляки... через вирутного и шаленого товариша своєго Геродовского подвигнули на гнѣвъ против себе и войну Літ. Вел. IV, 291 (Д. Ок.).

ВИРХНОСТЬ, *рж. Див.* **Верхность.**

XVI. Казали... покорнѣ просить вашоє милости, абы таковыхъ речей, которые ся стягают ку сказѣ оного панства, не рачилъ допускать, але ...зъ вирхности своєє господарскоє стеречь и боронить Ак. ЮЗР. I, 89 (1538).

ВИРЧОЕ, *рн. Оплата.*

XVI. Ажбы... (староста) не бралбы єси в них (подданных) болшъ толко от кождоє сохи вирчого пенез один Arch. Sang. VII, 79 (1563).

ВИРШИКЪ, *рм. Здрібн. від «виршъ».*

XVI. Не чыталъ оного виръшика Антир. 949.

ВИРШЪ, *рм. Див.* **Вѣршъ.**

XVI. В томъ тестаменъте небожчикъ панъ Петръ малжонокъ мой одинь виршъ тотъ змазалъ был Ж. Курб. II, 134 (1582).

ВИРЪ, *рм. Оборотовий рух води або повітря.*

XVII. Яко на глубокий виръ римскую прелесть натрафили єсте Ак. ЮЗР. II, 245 (И. Виш.).—Вихор—виръ так вѣтрный якъ и водный Бер. Лекс. 217.—Вирове того моря глубокіи Транкв. П. Мн. 45.—Єстъ в' Сициліи жродло на кшталтъ виру Рад. Ог. (пр.) 7.

XVIII. Упав єм у вир Укр.-Р. Арх. IX, 70.

ВИРѢЙ, *рм. Див.* **Вирій.**

XVIII. Чайка мовит, я у вирѣй лѣтаю Тих. № 11, к, 15.

ВИСЕКТОВЫЙ, *прикм.* (гр. βίσεκτος). *Переступний.*

XVIII. Року... 1648... лѣто било висектовоє Вел. Сказ. 10.

ВИСИКОСТЬ, *рм.* (гр. βίσεκτος з лат. bissextus). *Переступний рік.*

XV. Число же лѣтомъ здѣ не писахомъ, в задняя впишемь по Антивохыйскымь Соромъ (Х. П. събором) алоумъпиядамъ, грѣцкыми же численицами Римьскы же висикостомь Ип. 820 (1254).

ВИСЛЫЙ, *прикм.* 1. *Що висить.*

XVIII. Єго ц. вел. велѣлъ дати имъ привилея с печатьми выслимы Вел. Сказ. 228.

2. *Грубий, невдалий.*

XVII. Тыи, которыи суть плохого и вислого довтѣпу Копист. Пал. 924.

ВИСНУТИ, *дс. Докон. форма від «вищати».*

XVIII. Тоты люде живутъ у далеких пущахъ непроходныхъ, родять ся и годуютъся промысломъ небесного Бга, а бесѣда ихъ разъ рече, а разъ висне Ал. Тиш. 79.

ВИСОКО, *присл. Див.* **Высоко.**

XVIII. Бгъ високо, а панъ далеко Клим. Прип. 201.

ВИСОКО-*Слова зложені з* **Високо**—*див. під* **Высоко.**-

ВИСОКОСТЬ, *рж. Див.* **Высокость.** Літ. Вел. IV, 58.

ВИСОКЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Высокый.**

XVIII. Йшли ми мимо гори барзо високиє Путн. Ієр. 6-б.—Помаранча ростетъ якъ яблонь висока Пелгр. Ип. Виш. 22.

2. *Давній, родовитий.*

XVII. Сам будучи... високой породи Єв. Реш. 225-б.

XVIII. Многии панове високими фамилѣями... въ мирѣ семъ блещавшии мѣли тогда... ищезнути и в перстъ въселитися Вел. Сказ. 32.

3. *На високім становищу.*

XVIII. Єгда... Потоцкий з... високими... персонами прибилъ до Бродовъ,... тогда... тѣшился велце, же... так знаменитая ...фортеца... зостала сооруженна Вел. Сказ. 6.

Високий станъ, *значний стан.*

XVIII. Вызнавцѣ зъ високихъ становъ Літ. Вел. III. 80.—Я NN присягою... ничего не прыкладаючи и не виймуючи буду судити, созпаня и записи приймовати не фулдуючи високимъ и подлимъ станомъ Стат. 38-38-б.

4. *Знеслий, шляхетний.*

XVII. Слезне прошу якъ маєте високий розумъ... помилуйте мя Прот. Полт. С. I, 164 (1693).

XVIII. Мѣли високіи свои вспомненя Літ. Вел. IV, 202.

ВИСОТА, *рж. Див.* **Высота.**

XVIII. Іс Хс пошовъ у висоту скрузъ всѣ нбса ажъ у самоє найвишоє нбо Пам. укр. м. II, 333 (Унѓв. Рк.).

ВИССОНЪ, ВИССЪ, *рм.* (гр. βύσσος—лен). *Дорога східна тканина, рід тонкого полотна.*

XVII. Учинѣте тежъ сѣнь при дому... от виссону пряденого суканого (збоку написано: виссонъ—ленъ) Крон. Боб 48.—Опонъ всѣхъ будетъ сто локтей... з мяккого виссу іb.

ВИСТІЯНЪ, *рм.*

XVIII. Переночовавши узялъ насъ вистіянъ, то єсть шафаръ, господаря Мунтянскаго и попровадилъ насъ мимо Царигородъ до двора своєго Пелгр. Ип. Виш. 13.

ВИСѢТИ, *дс.* 1. *Бути завішеним.*

XVII. (Хс) члчествомъ на кртѣ виситъ Транкв. Зерц. Гд.

2. *Бути близько.*

XVIII. Всѣ войска пречечонии на єго погибел вкругъ около него висѣли Вел. Сказ. 155.

ВИТАЗЪ, *рм. Див.* **Витязъ.**

XVIII. То єс' витаз', то єму рука витяз'кая Ал. Тиш. 45.

ВИТАЛНИЦА, *рж. Господа, гостинний дім.*

XVII. Виталница: господа, дом гостинный Бер. Лекс. 14.

XVIII. По службѣ Божой идохомь къ второй виталници, си єстъ гостинници, или къ шпиталю (яко же тамо именуютъ) Гр. Барск. I, 51.

ВИТАЛЬНЫЙ, *прикм. Що ним витають.*

XVIII. Сей витальный образецъ свойственный Хр. Г-ду нашему Сковор. 92.

ВИТАНЬЕ, *рн. Чинність від «витати».*

XVI. Вместо витаня, заразом падши передъ єго милостю, слезне просила Арх. ЮЗР. VIII, III, 152 (1567).—Я-мъ... черезъ витанье рукъ (тыхъ особъ), струтъ и ядомъ... зараженъ іb. I, I, 487 (1596).

XVIII. Ѓди нощ витаня годину розирвала, войска короніи надійшли Літ. Вел. IV, 242.

ВИТАТИ, *дс.* 1. *Приймати, стрівати.*

XV. Приходящии Русь да витают оу стго Мамы Ип. 22 (907).

XVII. Берѣмо потѣху в дни свои нынѣ, ижь бысмо витали в том єрусалимѣ Вірші празди. 98.—Завитал гост к' намъ пожаданый, которого круліове и пастиріє в' Вифлеємѣ витаютъ Рук № 0. 4º 86. к. 94.

2. *Виявляти свої почуття, здоровкатись.*
XVII. На земли тя грѣшницы безъ боязни витаютъ Транкв. П. Мн. 32.—Кгдыся намъ здарило тоє оглядати, почалисмы Пна в тыє слова витати Бер. Різдв. Вірші, 62.—Тебе Софія такъ з плачемъ витаєтъ Пан. Еф. 11.—В' старом законѣ ґды кто кого виталъ, ничого єму не мовилъ, тылко: миръ ти Рад. Він. 59.— Царіє от востокъ со дари витаютъ Прол. 86.—Хс позволилъ себе дѣтемъ малымъ витати и до себе приступити Гал. Кл. Роз. 142.
XVIII. Мя тамъ витаютъ за лобъ и чуприну Вірші Різдв. 131. — Милий мя приймає, здоровям витає Пер. Укр. Лир. 29.—Прибыли въ Городню, где урядники съ хлѣбомъ насъ витали Дн. Хан. 12.
Витай, витайте, *здоров! здорові!* (χαῖρε, salve).
XVII. Витай ласки повная, Господь съ тобою Гал. Кл. Раз. I, 173.—О витай же розъширителю моєго царства бѣсовского Єв. Реш. 314-б.
XVIII. О витайте ж, витайте, милиє гостеве Пам. укр. м. II, 17 (Тух. Рк.).
ВИТАТИСЯ, *дс. Витати взаємно одно одного, здоровкатись.*
XVI. Пришли ко мне и витавшися зо мною поведили Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 389.—Князь... витался съ архимандритомъ Ак. ЗР. IV, 202 (1599).
XVII. Пышные люде... руцѣ имутъ и не осяжутъ, не хотятъ з' иншыми людми витатися Гал. Кл. Раз. 400.—Въ краткомъ времени... витатися съ вами буду Сборн. стат. I, 59 (1656).
XVIII. Курбатовъ... съ Паномъ и съ прочими особами витался Діар. Хан. 13.—И почнетъ з нею витатися Ал. Муз. № 417, к. 8.
ВИТИ, *дс. Крутити, плести.*
XVII. Несправедливост гнѣздо собѣ виєт Жив. Св. 169.
XVIII. Баранъ добрій... витихъ рогъ Млр. дом. лѣч. 19.
ВИТИСЯ, *дс. Крутитися.*
XVI. Дѣвици поють на Дунаи. Вьются голоси чрезъ море до Кіева Сл. о п. Иг. 45.
ВИТРИКУШЪ, *рм.* (лат. Vitricus, пол. wytrykusz). *Дозорець церковних річей, свічкар.*
XVII. Тая скарбниця загорѣлася з неосторожности витрикуша, же тамъ свѣчки клавъ на полицѣ Літ. Сам. 43.
ВИТЫЙ, *прикм. Кручений.*
XVIII. Запечетую всякій гостецъ, витый гостецъ, крутый гостецъ, ставы змѣтающій гостецъ Угр. Заг. 54.
ВИТЬЕ, *рн. Чинність від «вити».*
XVII. В' витью єго короны положу слезъ оного жродло Тр. постн. 555.
ВИТЯЖНЫЙ, ВИТЯЗКЫЙ, *прикм. Переможний, багатирський, геройський.*
XVI. Красна си, милая моя, сладка и витяжна, яко Иерусалимъ ПП. 54.
XVIII. То єс' витаз' то єму рука витяз'кая Ал. Тиш. 45.
ВИТЯЖСТВО, ВИТЯСТВО, *рн. Перемога; багатирство, геройство.*
XVII. Надъ непріятелями зъ славнымъ витяжствомъ... къ домамъ своимъ повернулися Ак. ЗР. V, 219 (1688).
XVIII. Александер... почав ся выбирати... хотячи спробовати силы своєи и щастя и витяства и рицеръства силы своєи и моцѣ Ал. Тиш. 30.—Москалъ ищи болше витяство из Турка оуробив Літ. Гукл. 79.
ВИТЯЗЬ, *рм.* (норд. vikingr). *Переможець, багатир, герой.*
XIV. Мы панове и бояре землѣ Молдавскои... панъ Романъ, Костя витязь... слюбуємъ Ул. Мат. 9 (1395).
ВИХАНЬЕ, *рн. Див.* **Въѣханье.**
XVIII. Служили всенощну на виханіе Христово Арх. ЮЗР. I, II, 466 (1766).
ВИХЛЕВАТИ, *дс. Крутити, туманити, мутити.*
XVIII. Хиба твоєй матери.... гетманъ за тоє давъ унѣверсалъ, що бувало дѣвокъ Мазепиныхъ вихлює, якихъ бувало до Мазепи приводятъ Оп. ст. Млр. II, 248 (1728).
ВИХОЛЬ, *рм. ?*
XVII. Коня своєго власного, шерстю рижого... на хребтѣ два вихлѣ. продалъ Аліошку Ак. Старод. кн. 71.
ВИХОРЪ, *рм. Дужий вітер, що віє крутячись.*
XVI. Заверть—вихоръ Зиз. Лекс. 99.
XVII. Завертъ: вихоръ або вихер Бер. Лекс. 47.—Мы оуставъчне... плаваємо в непогоды в вихри и по забуреномъ морю Єв. Вил. 52.—Вихоръ вынесется О сл. Дав. 28.—(Диаволы) пакостятъ члку, замѣшанямъ въздоуха, вихрами, градомъ Транкв. Зерц. 7.—Вихоръ великъ исходитъ от конца землѣ Рад. Ог. 284.—Діавол вихром ударив в церквѣ Єв. Реш. 315-б.
XVIII. Зърозумѣвши... же на Кієвъ за Днѣпръ для повставшихъ воєнnихъ вихровъ не безпечно... єму (Вишневецкому) простовати

вдался ку Любечу Вел. Сказ. 54.—Понесло Ілію в нбо яко вихром Пам. укр. м. I, 302 (Рк. Тесл.).—Ахъ ушли жъ мои лѣта, якъ вихоръ с круга свѣта Пер. Мат. I, 347.

ВИХРИТИ, *дс.* 1. *Крутитись, віяти дуже.*

XVII. И вихрити престали страшливые буры Панеґ. 27.

2. *Робити забурення, каламутити, непокоїти.*

XVII. А чортъ абы между народомъ людскимъ вихрилъ и на злое привелъ, з своей стороны вѣншовалъ народу людскому Крон. Боб. 9.—Ахавъ реклъ до Іліи, ты то вихришъ в земли Іилской ib. 118-б.

ВИХРОВАТЫЙ, *прикм.* 1. *Повний вихрів, бурхливий.*

XVII. Троѣце, даруй нам'... бурливого сегосвѣтнего мешкан҄ѧ нашего вихроватое море безпечне абыс'мо преплыли Єв. Калл. 318—19.

2. *Нарваний, неспокійний, переворотний, викрутний.*

XVI. Легкомысл'ный постоупок мѣшанои а вихроватои... згоды Пам. укр. м. V, 202 (1598).

XVIII. Пнемевский... (бил як) человѣкъ... в рѣчах бѣглимъ и вихроватимъ чинил з Виговскимъ... коммисію и пакта покою Вел. Сказ. 184.—Разсмотри и уважъ, вихровата голово Дорошенку Літ. Вел. II, 345.

ВИХРЪ, *рм. Див.* **Вихоръ.**

XVI. А поганаго Кобяка изъ луку моря... яко вихръ выторже Сл. о п. Иг. 21—22.

ВИЦѢНА, *рж.* (пол. vicina). *Річне судно з рухомим дахом і щоглою (на Німні).*

XVIII. Шляхта... до Висли вицѣнъ и бреговъ морскихъ очи обернувши... зоставили Полщу всю без людей военнихъ Вел. Сказ. 65.

ВИЧИСТЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣчистый.**

XVII. Тотъ ґрунтъ з вичистих часов былъ кириловскимъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 58 (1605).

XVIII. Зуполне зайде утвержене вичистою куплею Мат. Ист. ЮР. 50 (1716).

ВИЧНЕ, *присл. Див.* **Вѣчне.**

XVII. Єго. Левона, вичне от того угодя отдалил и отдаляет Ак. Старод. кн. 112.

ВИЧНОСТЬ, *рж. Див.* **Вѣчность.**

XVII. Продалем дом свой власний пну Микити Андриевичу за готовую суму у вичност Ак. Полт. Гор. Ур. I, 10 (1665).

ВИЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣчный.**

XVII. Сим писанемъ нашим тое житие объщее манастыра Дубенского светого Спаса вичными часы стверждаемо и змоцняемо Арх. ЮЗР. I, VI. 94 (1630).

XVIII. Змилуйс҄ѧ прошу вызволь мою душу от смерти вичной ЦАМ. № 475 к. 3-б.

ВИШ... *Див.* **Выш...**

ВИШЕЙ, *присл. Див.* **Вышей.**

XVII. Єго мил... просил нас вишей писаних особ о вчинене справедливости Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).

ВИШЕНЬКА, *рж. Здрібн. від «вишня».*

XVIII. Черешенька, вишенька наробила лишенька Пер. Мат. I, ч. I, 295.

ВИШЕПИСАНЫЙ, *прикм. Див.* **Вышеписаный.**

XVIII. По виправѣ на Москву вишеписаной грамоти, получилъ Гетманъ вѣдомость... о непріязненихъ Малой Росіи намѣреніяхъ бесурманскихъ Літ. Вел. III, 217.

ВИШНЕВКА, *рж. Вишнева наливка.*

XVIII. Вишневки барилец 6 Арх. Вид. м. екон. спр. (1756).

ВИШНЕВЫЙ, *прикм.* 1. *З вишневого дерева.*

XVIII. Мало вишневого саду около озера Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 54 (1745).—Левада из садовиною вишневою Кн. Мѣск. Полт. 223 (1719).—Розмочить водою вишневого клею Разн. марц. 251.—Накопать вишневого кореня Млр. дом. лѣч. 43.

2. *З вишневих ягід.*

XVII. Соки... яблочный, грушевый, вишневый Тр. П. М. 237.

3. *Вишневого кольору.*

XVII. Гусарку адамашковую вышневую Тест. Адам. 169.—Ризи табиновие, вишневие Прот. Полт. С. II, 266 (1695).

XVIII. Малярцѣ Олишевской ...скиндячку на вишневомъ атласѣ подаровала (Быховцева) Дѣло Бих. 21.—Неуказано... байбарака з вишневой мамси Полт. Полк. Канц. (1753).

ВИШНИКЪ, *рм.* 1. *Вишневий садок.*

XVIII. Тамъ же садъ вишникъ зъ поставникомъ Мат. Ист. ЮР. 58 (1717).

2. *Горілка на вишнях, вишнева наливка.*

XVIII. Мартинъ далъ на вишникъ горѣлки козаку лукомской сотнѣ Дн. Марк. I, 319.

ВИШНЫЙ, *прикм. Див.* **Вышній.**

XVIII. Того року Гукливци церков маловали вишну, и нижную изганули Літ. Гукл. 77.

ВИШНЯ, *рж. Дерево і овіч* Cerasus vulg.

XVIII. Гей у полѣ вишня Пер. Мат. I, ч. I. 291.

ВИШНЯКЪ, *рм. Див.* **Вишникъ.**

а). XVIII. За башнею тою полевою ирклеевскою вишнякъ въ березе Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 55 (1745).

б) XVIII. Вишняку 120 квартъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 294 (1744).

ВИШТУХУНОКЪ, *рм. Справа ковальська.*

XVIII. Виштухунокъ одинъ Оп. им. Дан. Апост. 232.

ВИШЬ, *рж.* (пол. wisz). *Осока, болотяна трава.*

XVI. Вишью утопаючи фатаются Хр. Фил. Апокр. 1198.

XVII. Писаръ уніатскій, якъ тонучій, хватается и вишью, чимъ бы ся поратовати моглъ Копист. Пал. 1123.

ВИЩЫКЪ, *рм. Рід клейна на вусі.*

XVIII. На лѣвомъ усѣ вырѣзано вищыкъ (у лошати) Прот. Полт. С. I, 207 (1749).

ВІГІЛІЯ, *рж. Див.* **Вигилія.**

XVII. Бесѣда на вігілію святого Андрея апостола Копист. Пал. 350.

ВІЕЛІОРЫБЪ, *рм.* (пол. wieloryb). *Кит.*

XVII. Киты віеліорыбы Крон. Боб. 2.

ВІЯ, *рж.* (ц. сл. выя). *Шия.*

XVIII. Мірскіє послушники...съ преклоненними віями Гр. Барск. I, 251.

ВКАЗАТИ, *дс. Див.* **Указати.**

XV. Кто на рокъ не станеть а ни вкажеть, тотъ стратилъ ЮРГр. № 36 (1401).—Здѣсе присылалъ къ намъ владыка Смоленскій Іосифъ и вказалъ передъ нами листы отца нашого Ак. ЗР. I, 143 (1494).

XVI. Я держу земли Торговицкие..., якъ и князь Богуш... мнѣ завел и вказал Арх. ЮЗР. I, VI, 33 (1542).

XVII. Виростки... на Омеляна подзор вказали Прот. Полт. С. I, 217 (1699).

ВКАЗАТИСЯ, *дс. Див.* **Указатися.**

XVI. Моствил... здорового тебе... в окне видел, а ты... єму вказатися не хотел Arch. Sang. VI, 53 (1559).

XVII. На мясныи запусти дуга великая вказалася на заходѣ сонця Літ. Льв. 250.

ВКАЗНИКЪ, *рм. Той, що вказує.*

XVIII. Сего дня не праздникъ, а ты намъ не вказникъ Клим. Прип. 242.

ВКАЗОВАТИ, *дс. Див.* **Указовати.**

XV. Тогды владыка почалъ вказовати ЮРГр. № 53 (1422).

XVI. (Вы) вказовали єсте от нас листы, о которых нам не снило Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 30.

XVII. Миско... тые клейна старинные давние вказовавъ Прот. Полт. С. II, 154 (1686).

ВКАЗЪ, *рм. Див.* **Указъ.**

XVI. В Матѳея стого написаныи сут вказы Єв. Пер. (рк.) 13.

XVII. Якъ смерти-сь былъ росказалъ животъ нашъ забрати, такъ на вказъ твой мусѣла намъ єго вертати Суд Бож. 214.

ВКАЗЫВАТИ, *дс. Див.* **Вказовати.**

XVI. Тотъ листъ судовый брата нашого короля єго милости... передъ нами вказывалъ Ак. ЮЗР. I, 49 (1516).

ВКАЛЯТИ, *дс. Див.* **Укаляти.**

XVII. Адам... всѣх нас... грѣхом... вкаляв быв Єв. Реш. 68.

ВКАПАТИ, *дс. Обкапати.*

XVIII. Бороду вкапавъ сметаною Клим. Прип. 219.

ВКВАПЯТИ, *дс. Див.* **Уквапяти.**

XVI. Безъ особноѣ вѣдомости и опатренья потребности зъ валкою не вквапяти Ак. ЗР. I, 372 (1506).

ВКИДАТИ, ВКИНУТИ, *дс. Див.* **Укидати, Укинути.**

XVI. И потомъ дей мене казавъ до погреба вкинути Арх. ЮЗР. I, I, 397 (1594).

XVII. Вкидаєтъ ихъ въ розмаитые геретицтва Вопр. 97.—Во всякоє каранє Божоє, яко на противника Божого, вкидаємъ Гол. П. М. II, 489 (П. Мог. 1646).—Не маю такого приязного собѣ, жебъ мене вкинув в сюю воду Єв. Реш. 59.

XVIII. Позви судовіє з'свѣдѣтелемъ... буди же за чимъ персонално отдать неможно... то у ворота вложить или чрезь тинъ вкинуть можно Стат. 40.

ВКИДАТИСЯ, ВКИНУТИСЯ, *дс. Див.* **Укидатися, Укинутися.**

XVII. З божого допущенья повѣтре моровоє промежку нами вкинуло ся Эварн. Источн. I, 260 (1690).

XVIII. Бголюбивіи Даніилы въ ровъ левскій вкидаютсѧ Сѣмя Сл. Б. 69.

ВКИНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вкинути».*

XVI. Добрую згоду и єдномысльность вкиненьемъ споровъ и сектъ рвати и псовати хотячи Хр. Фил. Апокр. 1594.

ВКИСНУТИ, *дс. Стати кислим.*

XVIII. О присилцѣ... варива, котороє вкисло, а именно сѣченой капусти и бураковъ по дежцѣ Дн. Хан. 17.

ВКЛАДАНЬЕ, *рн. Чинність від «вкладати».*

XVI. Тоє рукъ в'кладанье... легце и ни за што важити мѣли Отп. кл. Остр. И. П. 423.

XVII. Матерїа сщенства єстъ, вкладан'є рукъ єпископскихъ на голову того, который сщенство пріймуєтъ Гал. Кл. Раз. 109. — Вкладанье камней сих живыхъ на камень Копист. Пал. 378.

ВКЛАДАТИ, ВКЛАСТИ, ВЛОЖИТИ, *дс.* 1. *Покласти в середину чого, всадити, уткнути всунути.*

XV. Пристави же сѧ Стославъ мца февралѧ въ 15 день, а въ 17 вложенъ быс в гробъ Ип. 524 (1164).

XVI. Двадцатъ золотыхъ черленыхъ... до скарбу церковного вложити єсми росказалъ Арх. ЮЗР. I, I, 24 (1570).

XVII. Кгды желѣзо роспаленоє въ огни вложишъ оу воду, тогда чинитъ шоумъ и врѣніе Транкв. Зерц. 10.—Кгды хто кладет що у мѣхъ дѣравый: тут вложив, а оно зараз внетъ и выпало Єв. Реш. 165-б.—Ведле моєго убогого приможеня знайшолем мѣсце способное... на занятя ставъка, где-м працу поднялъ и кошътъ не малий вложилъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 103 (1667).—В гребелцѣ много кошту... игуменъ вложилъ Прот. Полт. С. II, 12-б (1675).—Рымлѧне... видѣли... млднца, который в'кладалъ до поховъ мѫчъ кровью свѣжею омоченый Гал. Н. н. 35.—Двдъ... пят камений... до торбы своєй вложилъ Крон. Боб. 93-б.—Турки всѣ тыи скури... вложили до возовъ и под Ладыжинъ до цесара своєго повезли Крон. Полск. 429.

XVIII. Малый пнъ вложитъ, великий не выйметъ Клим. Прип. 226.—Іродъ... єго (Іоана) до вязеня вложити казал Єв. Реш. 333 (1710).—Розбити носокъ у яйця курячого, вложити у него грудочку галуну Млр. дом. лѣч. 34.

Вкладати себе (у що), *втручатися.*

XVI. Мы... в тую реч себе вкладаті і початком быті не хочем Пам. КК. IV, II, 63 (1545).

Вкладати, вложити въ клятву, въ неблагословенье, *проклясти, не благословити.*

XVI. Васъ в неблагословение и в клятву вкладаємъ Арх. ЮЗР. I, X, 63 (1590).—Въ клятву святых Апостолъ и богоносныхъ Отецъ васъ вкладаемъ Ак. ЗР. IV, 33 (1590).

XVII. Вложилъ єго яко непослушного звирхности своєй въ клятву Ак. ЮЗР. II, 52 (1609).

2. *Брати, рахувати, включати в що.*

XVI. Упоминаєтся у єго королевской милости упоминковъ, за три годы задержаныхъ, а то не вкладаючи до того четьвертого году, которого былъ вторгненье до земль и панствъ корунныхъ вчинилъ Ак. ЮЗР. II, 172 (1571).

XVII. Шкод... на шест тисечей золотых полских учинили, не вкладаючы в то самых єправъ старых Арх. ЮЗР. III, IV, 133 (1649).

3. *Вносити, давати.*

XVII. Яцко Локошчинъ зять скарги свои вкладалъ на Ивана Красноперича Рѣш. Полт. Полк. С. 70.

4.—**на кого, на що,** *положити, покласти, всадити, надіти.*

XVI. На єго милости тую близкость и право нашо здаємъ и въкладаємъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 382 (1535).—Оуз'доровиль...на кож'дого з'них в'ложив'ши свои руцѣ Єв. Пер. 33.—Єго руку на свою голову вкладалъ Хр. Фил. Апокр. 1466.—Тяжаръ той на него вложили Арх. ЮЗР. I, XI, 139 (1599).

XVII. Прокопъ... не важился кошту на тую гребелку вкладати Прот. Полт. С. II, 19-б (1676).—Дозор и працу вкладаємо на меншихъ пановъ братій нашихъ Пам. КК. I, 7 (1619).—Навет карност на горле сам на себе вкладаю Ак. Полт. Гор. Ур. I, 9 (1664).—Теды на нихъ вкладали руки и брали Дха стого Гол. П. М. II, 411 (Кор. Н. 1645).—Клятву св. отецъ и нашу вкладаємъ на васъ, и от всѣх добродѣйствъ церковныхъ отдаляємъ ib. 489 (П. Мог. 1646).—(Сей свѣт) єдною рукою златый ланцухъ на шыю, другою пута на ноги вкладает' Рад. Ог. 106.—Вѣнцы цвѣтныє на мертвыхъ вкладано Дм. Рост. 131.—Оузду поста принѧли и на себе вложилы Тр. постн. 133.—Вложилъ Бгъ на Каина знамя абы єго не забилъ хто Крон. Боб. 6.—Авраам... навязавши дровъ вложилъ єму (Ісааку) на рамена ib. 17-б.—Вложили дань на людей тяглихъ Літ. Сам. 90.—Вложили послугу церковную на мене Арх. ЮЗР. I, XI, 467 (1664).—Доброволный закладъ тысячу зол. полскихъ на себе вложили Ак. Зем. 126 (1689).—Їды вложатъ тѧтиву на лукъ, выпущаютъ з' него стрѣлы, котрыє людей поражаютъ Гал. Кл. Раз. 76.—Ігоръ на деревляны... вложилъ дань великую Крон. Соѳ. 10.—Ярославъ... на выкупленє жони своєи и сына податки вложилъ на Кіанъ ib. 171.—Єдинъ и очи былъ залилъ князю чашею, а князь стерпѣл на Бога помсту свою въкладаючи ib. 237.

XVIII. Который маєтъ быти 'караный... маєтъ быти подданым' тому, который кару вкладаєтъ Собр. Прип. 126.—Мы... вложеный на себе пріѧлисмо обовѧзокъ при крещеніи стомъ Науки парох. 78.

5. *Звертати на що.*

XVII. Все на невѣдомость свою вкладала Арх. ЮЗР. VIII, III, 509 (1605).—(Мы) не вымовлѧймосѧ слабостю и на натуру нашу причины не вкладаймо Кн. о Вѣрѣ. 300.—Члвкъ... на мѣсѧцъ причину хоробы сына своєго вкладаєтъ Єв. Вил. 72.—Адамови не

помогло до вымовки, же то в'кладал на жоноу мовячи, жона которую-сь ми далъ, тая мя звела Лѣк. на осп. ум. 25.

XVIII. (Загонов татарских) старшину строфовалъ гетманъ полский, вкладаючи на них вину, же не пилнуючи воєного дѣла... своєволне розехалися Вел. Сказ. 118.

ВКЛАДАТИСЯ, ВЛОЖИТИСЯ, *дс.* 1. *Вдатись, втрутитись; причинитись, поклопотатись, потурбуватись, подбати.*

XVI. И хотѣлъ єси въ тоє ся вложити и на то его привести, штобы онъ съ нами въ дружбѣ и въ докончаньѣ былъ Ак. ЗР. I, 229 (1501).—Просили насъ, абыхмо за ними вложилися и архимандрита Іосифа просили, абы имъ въ томъ житѣ легкость вчинилъ Ак. ЮЗР. I, 73 (1528).—Господарыня королевая еѣ милость, бачивши нашу тяжкость и справедливость нашу, въ то ся моцнѣ вложила Ак. ЗР. II, 360 (1539).—Панове опекунове вложившися за мною до єє млсти... рачили причини ти казати заплатити Ж. Курб. I, 287 (1588).—Послове вложилися прозбою до короля Ак. ЗР. IV, 221 (1600).

XVII. Люд... посполитий за ним вкладался (за Іоаном) Єв. Реш. 237.—Повагою нашою гетманскою вложитися засъ за ихъ кривду декляруємъ Сб. Мат. отд. III, 95 (1670).—Ваша милость, яко рейментаръ нашъ о тоє моцно вложитися и быти причиною до пресвѣтлыхъ монарховъ нашихъ о таковѣ рѣчи Эварн. Источн. I, 108 (1688).

XVIII. Ясневельможный въ тоє вложился и зоусилноє о томъ, хочай и высокого лица, старанє зостало одставлено Діар. Хан. 30.

2.—**проти (чого),** *відхитнутись, ухилитись.*

XVII. Вхопилъ стругъ, намѣраючи онымъ на голову. А кгды противъ того замаху жалуючый вложилъся, теды разилъ єго в руку Акт. Старод. кн. 101.

3.—**въ що,** *приняти на себе що, вдатись у що.*

XVII. Я, мешкаючи з мужем своим,.. лѣт десят... вкладали-смо-ся въ ґрунъта вѣръною працею своєю Ак. Полт. Гор. Ур. I, 94 (1667).

ВКЛЕПОВАТИСЯ,-ПАТИСЯ, *дс.* 1. *Помилятись що до особи або звіряти.*

XVI. Не знаю въ который обычай в жону и в статокъ мой якийсь чоловекъ вклепується Кн. Гродск. Луцк. 1570, кн. 115.

XVII. (Ничипоръ) вклепавшис у гуску Яскову Котелвину и гусака купленого у Заруби Василя, галаси там учинивши у селцѣ злодѣйство наносячи за гуси Яску Котелвѣ списомъ кожухъ пробивъ Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).—Приказуєм Кости, абы сумъленєм поднялъ, ежели бы то єго власная яловъка, постерегаючи, єжели би ся не въклепалъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 13 (1669).

XVIII. Але отнюд вклепалис (богомази) въ тоє рукодѣлья (малярське) Клим. Вірші, 106.

ВКЛОНИТИСЯ, *дс. Див.* **Уклонитися.**

XVII. Внет вклонившися Станѣшевскому, пристал до того Кучинского Арх. Мот. 128 (1683).

ВКЛѢЧОВАТИ, *дс. Включувати.*

XVIII. Козаки... много въ прислугахъ монархамъ и Рѣчи Посполитой Полской полем и морем доказовали, не вклѣчуячи ихъ давнихъ дѣл Літ. Вел. IV, 4.

В-КЛЯРЪ, *присл.* (пол. w klar; нім. klar-ясний з лат. clarus). *Ясно, отверто.*

XVIII. Унуку... я вкляръ мовилъ Докум. Млр. V, 122 (1717).—Велѣлемъ канцеляристѣ... вкляръ вичитати унѣверсалъ Оп. ст. Млр. II, 336 (1716).

В-КОЛО, *присл. Навколо, вкруг, навкруг, навкруги.*

XVI. Замочокъ вколо людми и стрелбою былъ оточенъ Арх. ЮЗР. I, I, 11 (1565).—Тая скрыня выфутрована вся въ коло зеленымъ сукномъ ib. 317 (1591).—Вколо манастыръ Жидичинский оступили ib. I, VI, 259 (1599).—

XVII. Я буду єму мовить Панъ муромъ огнистымъ вколо Гал. Кл. Раз. I, 99.—Сторожу Мултанскую... в-коло огорнули и всю поймали Крон. Боб. (др.) 281.—Тот лугъ обыйшла вода вколо Ак. Мг. м. 183-б (1683).—Многими розоумы и многыми очима вколо об'вsymbolованъ боудешъ Тест. Вас. 36.—Цесаръ Рымскій мусѣлъ ихъ навѣдити и вколо мѣста войском ся положити Хр. Пасх. 162.—Продал дум свой... вколо тином огороженый Ак. Полт. Гор. Ур. II, 20 (1665).

XVIII. Саккосъ... з лиштвою в'коло перлами саженою Реєстръ Ризн. Соф. 1.—Множество стыхъ агглъ со оружіємъ в'коло іереа Пам. укр. м. IV, 100 (Біл. Рк.).—Вколо Сѣчи обєхавши Літ. Вел. II, 359.—Садовноє дерево... вколо обсыпати треба, иначей зосхнє Науки парох. 253.

ВКОЛОШИЙНЫЙ, *прикм. Що вколо шиї.*

XVII. Монисто:... охендозство вколошійнеє Бер. Лекс. 81.

ВКОЛУПИТИ, *дс. Вколупнути.*

XVIII. Своєго вколупивъ бы здорова для милого пріятела, єслиб можно Клим. Прип. 244.

В-КОЛЪ, *присл.*=**Вколо.**

XVII. И вывернулъ мѣста тыє и вси вкол краине Кн. Рож. 16-б.

В-КОНЕЦЪ, *присл. Остаточно, до краю.* XVII. Прошу млстей ваших азали бъ я вконец не погибъ Прот. Полт. С. I, 97-б (1690).

XVIII. Самгородокъ и Прилуку разорилъ вконецъ Вел. Сказ. 70.—Напал на Сербовъ... и розгромилъ ихъ всѣхъ вконецъ, такъ ижъ мало що ушло ихъ ib. 178.

ВКОПАТИ, *дс. Див.* **Укопати.**

XVII. Я былъ на том мѣсцу крест вкопалъ Ак. Полт. Гор. Ур. III, 16 (1673).

XVIII. Костъ... повиненъ тынъ на землѣ вкопати Ак. Мг. М. 167 (1719).—И вкопай єго (медъ) в маломъ збанку подъ лавою на покутѣ Заг. 206.

ВКОПАТИСЯ, *дс. Див.* **Укопатися.**

XVII. Пепелъ же подъ Престолъ да вкопается Тр. П. М. 248.

ВКОРЕНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вкоренити»*

XVII. На заразу верныхъ Божихъ и на вкорененє такъ блюзнирское и чортовъское професии... школы якиесь оттворити... допустилисте Арх. ЮЗР. I, VI, 759 (1640).

ВКОРЕНИТИ, *дс. Твердо вщепити.*

XVII. Хитрій діаволъ... завше сѧ о тоє стараєтъ, абы доброє огидивъ: а своє злоє оуказавъ и в'коренивъ въ чловѣцехъ Транкв. Зерц. 66.—Слово хво... в самом серцу своєм... неподвижно вкорененноє мѣли Єв. Реш. 72-б.

XVIII. Там обывателѣ землѣ онои до вѣры стои навернул и имѧ Хво там в'коренил Пам. укр. м. III, 77 (Перем. Пр.).

ВКОРЕНИТИСЯ, *дс.* 1. *Запустити коріння.*

XVIII. Насѣнѧ... не мало достатечнои вѣлґотности, котора бы допомогла вкоренитисѧ въ землю Науки парох. 86.

2. *Утривалитися.*

XV. Невѣрьствиє в них вкоренилосѧ Ип. 561 (1173).

В-КОРОТЦЕ,-Ѣ *присл. Коротко.*

XVI. Ино мы тыхъ листовъ огледавши... велѣлисмо порадно а вкоротцѣ всю рѣчь, што ся въ нихъ замыкаєть, въ семъ нашомъ листѣ выписати Сб. Мат. отд. III, 36 (1570).—О порядку и сумѣ той першей части отповѣди вкоротцѣ ткнувши, до речи самой южъ приступаю Хр. Фил. Апокр. 1032.—Повѣдали єму вкоротцѣ Ак. ЗР. IV, 218 (1600).

XVII. Вкоротцѣ о повинностех прекладаєм Пам. КК. I, 40 (1624).—Наука християнская з Євгля въкоротцѣ зложоная Єв. Реш. 1.—О втором станѣ вдовѣм в коротцѣ мовити будемо Тр. П. М. 924.—На сей часъ вкоротцѣ на рацію другого свѣтка зъ науки св. учителей церковныхъ отповѣдѣвши, привожу свѣтка третего Копист. Пал. 370.—А в'коротцѣ мовѧчи нѣмаш' жадного добра, которого быс мо з' читанѧ и з' слуханѧ бжственныхъ писмъ не найдовали Єв. Калл. 580.—Кроника о земли Полской... зъ историковъ Полских въ коротцѣ собранная Крон. Полск. 350.

ВКОРОЧАТИ, *дс. Робити коротким, зменшувати.*

XVII. Абы намъ волностей нашихъ войсковыхъ не вкорочали Эварн. Источн. I, 108 (1688).

ВКОСИТИ, *дс. Див.* **Укосити.**

XVI. Што дванадцет косаров на день могут вкосити Пам. КК. IV, отд. II, 166 (1545).

ВКОЧИВАТИ, *дс. Котити в середину чого.*

XVIII. Бондаръ вкочивалъ в ліодовню куфу Арх. Вид. м; екоп. спр. (1753).

ВКРАДАТИСЯ, ВКРАСТИСЯ, *дс. Крадучись входити в що, закрадатись.*

XVI. До костела... вкралося лакомство, пыха Отп. кл. Остр. И. П. 419.

XVII. Грѣх' в'крадаєтъсѧ до срдца члвчого и члвка плоду дховного, добрыхъ оучынковъ, и цнотъ позбавлѧєтъ Гал. Кл. Раз. 129.—Кектонавъ... пилно на неи (Олимпиаду) смотрѣлъ, бо му ся вкрала в серце єго Крон. Боб. 163.

XVIII. Не вкрадалосѧ ли до их срдца... якоє зло пристрастіє? Сѣмя Сл. Б. 64.

ВКРАДЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вкрасти».*

XVII. Ставъши персоналѣтер Яцко, Бѣлохвостой зят, ускаржалъся на Василя Юсипенька о въкраденю коней Ак. Полт. Гор. Ур. I, 11 (1664).—Справа Игнатова Бражниченкова з Семеномъ Бутъкомъ о вкраденю грошей Прот. Полт. С. I, 97 (1690).

XVIII. Пнѣ Кирилова... скаржилася... и покладала інквѣзицию... о вкраденє кабана Кн. Мѣск. Полт. 72-б (1705).

ВКРАИНА, *рж. Див.* **Украина.**

XVI. Ино тыми разы на вкраинахъ отъ татар многим таковая ся пригода и шкода пригожаєтъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 172 (1501).

XVII. Не єдно царство, князство, земля, вкраина, повѣтъ, въ жалосных и лѣдво значныхъ руинахъ зостають повержены Ак. ЗР. V, 141 (1667).

XVIII. Не кождому, як бачу, Вкраина пануєтъ: єдинъ плачетъ, другий скачетъ, а третій не чуєтъ Укр.-Р. Арх. IX, 237.—Я цѣлоє намѣреніе мѣлъ жити тутъ на Вкраинѣ Хоз. Гетм. II, 189 (1706).—Подданіи мои.. одъ того долгу криются по Вкраинѣ Млр. Посп. Кр. 77 (1733).—Розбойникъ Мамай... в Полщи и по Вкраини... розбивалъ и грабилъ людей Лѣт. Новор. 60 (1749).

ВКРАСИТИ, *дс. Див.* **Украсити.**

XV. И въкраси (Єфрем) городъ переяславьскый зданьи црквными Ип. 200 (1090).—Въкрасили ю (церкву) многими святыми образы и завѣсами Чет. 1489, к. 36.

ВКРАСТИ, *дс. Див.* **Украсти**.

XIV. На тую истную заставу жидъ маєтъ присягнути, яко не вѣдалъ коли єму вкрадено Ак. ЗР. I, 24 (1388).

XVII. Сѣна возовъ с пятдесят вкрадено Прот. Полт. С. I, 13 (1691).

ВКРАѢНА, *рж. Див.* **Вкраина**.

XVII. Ханъ взялъ Хмелницкого пошолъ на Вкраѣну до дому Літ. Полск. 16.

ВКРИВАТИ, ВКРИТИ, *дс. Покривати,-крити, ховати, сховати під що.*

XVIII. В мене... сѣно брали сани вкривати Хоз. Гетм. II, 188 (1706).—И Кулины Покрова не вкрила, що безъ человѣка дитину родила Діал. Прозба, 410.

ВКРИВАТИСЯ, ВКРИТИСЯ, *дс. Ховатися, сховатися під що.*

XVII. Правѣ вкритися не хочу, але явне стану Єв. Реш. 237.

XVIII. Лягши на постелѣ и вкрившись из головою Млр. дом. лѣч. 31.

ВКРИТЬЕ-СЯ, *рн. Схований себе.*

XVIII. О вкритюся Стрѣєвского по утѣчцѣ Літ. Вел. II, 176.

ВКРИШИТИ, *дс. Покришити трохи.*

XVIII. Чи тымъ согрѣшивъ, що троха вкришивъ Клим. Прип. 256.

ВКРОЧАТИ, *дс. Вступати.*

XVIII. Не возможет уже отселѣ общий неприятель християнский... в єго... державу... безпечне вкрочати Вел. Сказ. 171.

В-КРУГЪ, *присл. Вколо, навкруги.*

XV. И бьяхоу бо сѧ идоуще в кроугъ при єзерѣ Ип. 642 (1185).

XVII. Рыцыръство тя небесноє в кроугъ оступило и вколо полками своими оточило Бер. Вірші, 75.—Оточивши теды в'кругъ мѣсто, ґды оуставичне шарпаючи трвали Тр. постн. 682.—Семениха... и сорочку тую принесла вкругъ в полахъ обдерто и кровъ на пеленѣ знати Кн. Мѣск. Полт. 33 (1693).

XVIII. Спидниця новая, бѣлокосу доброго, у пять бритъ, локотъ десятъ вкругъ Быт. млр. обст. 352.

ВКРУДОВАТИ, *дс. Знищити.*

XVIII. Жидовъ видати, которіи зараз всѣ... вкрудовани зостали Літ. Вел. IV, 12.

ВКРЫВЖАТИ, *дс. Робити кривду кому.*

XVIII. Як слушно платою оныхъ не вкрывжати Клим. Вірші, 77.

ВКУПИТИСЯ, *дс. Записатися до якої корпорації, платячи установлену ціну; приєднатися, увійти в що.*

XVI. Обчый человѣкъ невписаный до того братства ихъ, пришолъ, хотечи братскую бесѣду межи ними мѣти и на день ку трунку ихъ братскому ся вкупити Ак. ЮЗР. I, 105 (1539).

XVII. Ничим' латвѣй в' ласку Бжію члкъ вкупитисѧ не можетъ Тит. 349 (Тріодіон, 1648).

XVIII. Прокофий... в цехъ нашъ кравецкий... вкупился и далъ в оной цех денег рублей два Кн. Цеху Кр. 39-б. (1746).—В чужоє щастѧ не вкупитисѧ Клим. Вірші, 205.

ВКУПЛЕНЬЕ-СЯ, *рн. Чинність від «вкупитися».*

XVII. (Уляна не дала Денисові) копу грошей для вкупленя ся у шпитал Прот. Полт. С. I, 233 (1700).

ВКУПНЫЙ, *прикм. Що прилучився вкупом.*

XVI. Бояре путьные стародавные, а не въкупные Пам. КК. II, 513 (1557).

ВКУПОРОДНЫЙ, *прикм. Разом народжений.*

XVII. Именем Господа нашего Ісус Христа печатлѣющимся братиям Малинская сострадалица вкупородная радоватись Льв. Ставр. 28 (1607).

В-КУПУ, *присл. В одно місце, разом.*

XVII. Всю тую розмову о причинѣ вкупу збереш Діал. о пр. вѣрѣ, 33-б.—Калѣки зыйшовшися рано вкупу Єв. Реш. 228-б.

XVIII. Не мѣшай килка потравъ вкупу Полѣт. 48.

ВКУПЪ, *рм. Оплата того, хто вкуплюється.*

XV. И тежъ дей коли ся хто всхочет въ соборной церкви положити ино дей первые митрополиты бирали на себе отъ мѣста вкупъ Ак. ЗР. I, 175 (1498.)

В-КУПѢ, *присл. Разом, спільно, зарівно.*

XV. Добро єже жити братѣ вкупѣ Ип. 392 (1149).

XVI. Всим вкупе и кождомъ з особна паномъ Арх. ЮЗР. I, X, 81 (1592).

XVII. И так всѣ вкупѣ будучи снадне могут неприятеля поразити Арх. ЮЗР. I, XI, 319 (1607).—Даніилъ смолу, сѣру и волну зваривъ вкупѣ Рук. Хрон. 149.—Которыє фанты, мовитъ, тыє всѣ побралем у товариша своєго Хведора, тожъ обывателя Олехинского, с которым і мешкаю вкупѣ Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 101 (1666).—Хуста... не въ купѣ з простиралом положона Єв. Реш. 49.

XVIII. Торгуют вкупѣ Турки и христіяне Пелгр. Ип. Виш. 10.—По лазнѣ вкупѣ обѣдалисмо Дн. Марк. IV, 205.—Корол вкупѣ

зъ шляхетствомъ... неприятелей єднимъ боємъ побѣдилъ Вел. Сказ. 10.

ВКУСИТИ, *дс. Див.* **Укусити**.

XVII. Змѣй повинен... пяту члквѣ вкусити Єв. Реш. 67.

XVIII. Єжели гадина вкусить, намазать сѣркою из уха Млр. дом. лѣч. 32.

ВКУСЪ, *рм. Кусання.*

XVII. Вѣръ ми ижъ видимый хлѣбъ, хот и мал вкусом, але тѣло Хво єсть Кн. о вѣрѣ, 191.

ВКУШАТИ, *дс. Куштувати, їсти.*

XV. И не въкоуша по семь недѣль ничегоже Ин. 417 (1289).

XVIII. (Ілія) ишол... не в'кушаючи нѣчого Пам. укр. м. I, 301 (Рк. Тесл.).

ВКУШЕНЬЕ, *рн.* 1. *Їдження, коштування.*

XVII. Вкушен'є будет мѣти вшелѧких потравъ и напоєвъ сладости Рад. Ог. 291.

2. *Чинність від «вкусити».*

XVII. Отримал вкушене уха от Григора й от Макъсима, в том з ними прощениє отримал Ак. Полт. Гор. Ур. I, 177 (1670).

3. *Змисел смаку.*

XVII. Пят смыслов, яко то: вѣдѣніє... вкушеніє Єв. Реш. 213-б.

ВЛАГАЛИЩЕ, *рн.* (ц. сл.). 1. *Те, в чого середину можна що покласти, торба, кешеня.*

XVI. Влагалище д'ръжаше Іуда Посл. Домн. 35.

XVII. Собранє своє наданноє маєтности отъ когожъ колвекъ боголюбца въ влагалищи своємъ и шпыталными братскими праведно справовати и рядити маютъ ку оздобѣ и потребѣ церковной Діар. Фил. 66.

2. *Вкладка.*

XVI. Належного мѣсячного влагалища до скринки братскоє не отдавали Арх. ЮЗР. I, XI, 131 (1599).

ВЛАГАТИ, *дс. Вкладати.*

XVII. Влагая милостыня в руки нищих сія в дар бу влагаєт Єв. Реш. 11-б.

ВЛАГАТИСЯ, *дс. Вкладатися.*

XVIII. Чашка в которой огонь влагаєтся Дѣло о реп. Ак. 15.

ВЛАДА, *рж. Власть, право, воля.*

XVII. Абы... єпископови Луцкому въ єго влады... жадная перешкода не была Пам. КК. I, 17 (1620).

ВЛАДАНЬЕ, *рн. Чинність від «владати».*

XVI. Владанє и справованє половици манастыра Арх. ЮЗР. VIII, IV, 48 (1571).

XVII. Працу владаня и ряженя монастыром... на себе взялъ Гол. П. М. II, 237 (Фунд. Чтв. 1642).

ВЛАДАРСТВО, *рн. Володіння, панування.*

XVI. Владычество—владарство Зиз. Лекс. 97.—Я єсми человѣкъ подъ владарьствомъ оучененый Єв. Пер. 38.—Владарства самого въ себѣ волного, реченного ставропигія, посполитого монастыря Лвовского отсуженъ Пам. КК. III, 24 (1590).

XVII. Владычество: Владарство Бер. Лекс. 15.

XVIII. И томоу дано єст владарство и всѣ люди и поколѣнѧ народовъ Пам. укр. м. IV, 395 (Дуб. Рк.).

ВЛАДАРЪ, *рм. Володар, власник.*

XIV. Ондрѣй вызналъ (що покосив сіно), але реклъ, ижь купилъ въ єго владаря и заплатилъ Ак. ЗР. I, 15 (1347).

XVI. Владыка, владар Зиз. Лекс. 97.—Я тому именю не владар, одно ж тамъ яко наместника маю тещу мою Кн. Гродск. Луцк. 1565 к. 46.—Богъ крѣпокъ владаръ, князь смирения, отецъ будущаго вѣка Сп. прот. Лют. 108.—Ангелы владаров земных (не) возмут Пам. укр. м. V, 155 (1596).—Тото писанѧ наипер'ше сталосѧ отъ владарѧ сирьскаго Киринеѧ Єв. Пер. 28.

XVII. Тепер я их держу, яко будучи владаремъ от него Арх. ЮЗР. VIII, III, 133 (1659).

ВЛАДАТИ, *дс. Володіти, мати владу в чім.*

XVI. Рука левая вибита, которою владати не може Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 16.—И руку правую (у Романовского) збито и єю владати не может Арх. ЮЗР. VIII, VI, 178 (1566).

XVII. Который вонътплива реч, кгды жив зостане, абы рукою и ногою ливою владати мелъ Арх. ЮЗР. I, VI, 591 (1627).—До Христова распѧтіѧ справедливе владала людми смерть Єв. Калл. 770.—Владаючею абовѣмъ и росказуючею над апостолами головою Петр не былъ Копист. Пал. 411.

ВЛАДАТОРЪ, *рм.* = **Владаръ**.

XVI. Хто бы былъ владатором в небытности єго милости пана Абрама? Арх. ЮЗР. I, VI, 286 (1600).

ВЛАДЗА, *рж.* (пол. władza). *Влада.*

XVI. Власть, владза Зиз. Лекс. 97.

XVII. Перъвыи престолы албо троны... шестыи власти, владзы Транкв. Зерц. 3-4.—Жебысмы в' цнотахъ працовали... ве владзы нашой єст положено Тр. постн. 396-б.—Єднакой и ровной чести владзы, зверхности и величанія быти маютъ Копист. Пал. 3-24.—Владза єго владза вѣчная Лѣк. на осп. ум. 12.—Тоє зостало в владзи Хмелницкого Літ. Сам. 146.—Широкъ єсть Бгъ ведлугъ владзы Гал. Кл. Раз. 332.—Презвитеру... хс гъ... дав

моц и владзу вязати... грѣхи людскія Єв. Реш. 20-б.

XVIII. Зостають (городи) подъ владзею и держанємъ Єго Ц. В. Літ. Вел. II, 106.—Єстем... гроз'ный силою моєю великою и моцю страшною, владзою моєю потужною Ал. Тиш. 35.

ВЛАДИТИ, *дс. Див.* **Владѣти**.

XVIII. Єго Ц. В. владити буде належало Літ. Вел. II, 119.

ВЛАДИТИСЯ, *дс. Прийти до ладу, до згоди.*

XV. (Ярополкъ) распусти вои, а со Всеволодомъ никако же владивъсѧ ни мира с нимъ створивъ Ип. 296 (1135).

ВЛАДИЧИЙ, *прикм. Див.* **Владычный**.

ВЛАДНОСТЬ, *рж.* (пол. władność) 1. *Влада, право, сила.*

XVI. Ловов зверинъныхъ... вживати... права и владности Єи милости ничого не уймуючи Arch. Sang. VII, 52 (1559).—Жадноє духовноє моцы и владности безъ упору великого и зухвалства привлашчать собе не можете Берест. соб. 204.

XVII. (Феликсъ папежъ) владность свою отправовалъ якъ индѣ, такъ и въ Полщи Копист. Пал. 944.

XVIII. Разбойничего старѣйшину от сатанской владности выбавил Пам. укр. м. III, 87 (Кузик. Рк).

2. *Право володіння, ряджєння, можність розпоряджуватися.*

XVI. Все добро и маєтность свою... маючи єє въ держаньи и владности своєй... записую имъ, брати моєй Арх. ЮЗР. I, I, 32 (1571).—Всю владзу и справу и порядокъ оного монастыра въ моцъ, владность и справу єго подалъ Ак. ЮЗР. I, 185 (1571).—Въ моцъ, владность, держане и вживанє своє взялъ Пам. КК. I, 151 (1580).

3. *Вплив, повага, міць, сила над ким, над чим, панування.*

XVI. Они... таковыи собѣ листы неслушныє выправують, беручи собѣ въ справу свою мѣщанскую нашу господарскую владность, што не єсть рѣчь имъ подобная Ак. ЗР. II, 384 (1542).—Владность надъ попы и въѣзды на пригледанье учытелевъ у вѣрѣ хрестіянской маєть быти владыкъ нашихъ вѣчными часы Ак. ЮЗР. I, 167 (1569).

4. *Сила, важність, вартість.*

XVI. Квитъ... на один рок шестдесят третій, с которым роком моц и владност оного квиту вже прошла Arch. Sang. VII, 215 (1567).

ВЛАДНУТИ, *дс.* 1. (пол. władnąć). *Мати владу в чім, уживати чого вільно; мати силу над чим.*

XVI. Абы лакомство и телесноє попеченіє над жадным не владноуло Єв. Пер. (рк.) 35.

XVII. Руками и ногами своими не могл рушати и владнути Гал. М. Пр. 165.—Гсдь Бгъ усушилъ руки оных (людей) иж ими владнут не могли Жит. Св. 279-б.

XVIII. Мозок на троє роздѣлен: одна част владнет смыслом, а другая розумом, третяя памятю, поцтивостю Пам. укр. м. IV, 37 (Сок. Рк.).

2.—**собою**, *вільно рухатись; панувати над собою.*

XVI. Кгдымъ былъ отъ пана Бога хоробою тяжкою обложоною горачкою, або огневою... зложоный, въ которой ледво-мъ собою владнути або о собе ведати могъ Арх. ЮЗР. I, I, 339 (1593).

3. *Керувати, рядити, заряджувати.*

XVI. Вольна будеть княгиня... тым владнути и шафовати Arch. Sang. VII, 63 (1561).—Єще Константинополемъ не владнешъ, чого зычу, абы... онымъ владнулъ Ак. ЗР. IV, 164 (1597).—Хто всимъ, што въ дому єстъ, владнетъ, тотъ господаромъ єстъ всеє челяди Берест. соб. 246.

XVII. Владнулъ славою изъ кролями святыми на небѣ Діар. Фил. 118.—Монархіа єстъ тамъ, где єденъ члвкъ крол' албо цесаръ, албо иншій потентатъ панует и владнетъ всѣмъ панствомъ Гал. Кл. Раз. 32.—Якъ смерть владнетъ тѣломъ, такъ грѣхъ владнетъ душею Єв. Калл. 910.—Невѣстюхове владнуть будуть нами Копист. Пал. 937.—Сотворѣм члвка... абы владнулъ рыбами... и пътаствомъ Крон. Боб. 2-б.—Рече цар... буди вторий по мнѣ яко цар... а я нехай буду сидѣти в покою и не хочу ничим владнути Збірн. 1693, к. 74-б.

ВЛАДНЫЙ, *прикм.* (пол. władny). *Що має владу, пануючий, державний.*

XVII. Єго (Колошана) знову выгналъ Данило Романовичъ, яко владный дѣдичь Руской монархіи Рук. Хрон. 460.

ВЛАДУННЫЙ, *прикм. Належний.*

XVIII. Земля тая оранная и владунная старимъ... Панченкомъ Кн. Мѣск. Полт. 111-б (1715).

ВЛАДУЩЫЙ, *прикм. Що володіє.*

XVIII. О самыхъ господарях владущых млинами Клим. Вірші, 105.

ВЛАДЦА, *рм.* (пол. władnca.). *Див.* **Владаръ**.

XVII. Все Петръ за посполитою всѣхъ радою чинитъ, а не якъ начальникъ и властелинъ, то єсть не якъ удѣлный владца Кописте Пал. 456.—Як сам спорѧжаєть и росказуєтъ

живыхъ и мертвыхъ владца и Бгъ наш' Тит. 155 (Копист. 1625).—Гетмановъ... мѣста Кіева владцовъ Ак. ЗР. V, 124 (1670).

ВЛАДЫКА, *рм.* (ц. сл.). 1. *Владар, пан.*

XV. Игорь же нобиваємъ рече: Влдко, в роуцѣ твои прѣдаю тебе дхъ мой Ип. 352 (1147).

2. *Єпископ грецького обряду.*

XIV. На то послуси влдка Ларивунъ и кри(лошаны) перемышльскии ЮРГр. № 6 (1366).

XV. Илья владыка Перемышлеский и Самборьскый Ак. ЗР. I, 45 (1422).

XVI. А кому будетъ права духовного треба, маєтъ позовъ на него взяти у владыки Ак. ЮЗР. I, 106 (1539).—Зовемо владыки бискупами Хр. Фил. Апокр. 1020.

XVII. А было при посвященю владикъ 4: 1. Авраамій владика Смоленьскій (і ин.). Літ. Льв. 247.

ВЛАДЫЦ(С)ТВО, *рн.* (ц. сл.). 1. *Панування.*

XV. Добръ зѣло послухъ братъ твой Мьстиславъ єго же сотвори Господь намѣстника ко тобѣ твоєму влдчьству Ип. (ХП.) 922 (1289).

2. *Єпископство.*

XVI. Владыцство Луцкоє и архимандритство Жидичинскоє держали Ак. ЮЗР. I, 189 (1572).—Листы королевскиє и врядовые съ Пинского уряду и приятельскиє о кривды владыцству Пинскому належачиє Арх. ЮЗР. I, I, 55 (1576).—Владыцство а бискупство... хотяй словы розны, речу однакъ одно суть Хр. Фил. Апокр. 1074.

ВЛАДЫЧИЦА, *рж.* (ц. сл.). *Владарка, пані.*

XV. Влдчца наша бца Чет. 1489, к. 49.

ВЛАДЫЧНЫЙ, ВЛАДИЧИЙ, *прикм.* 1. *Що належить до владики.*

XV. Владычніи люде слѣдъ гонятъ по Лисичій бродъ Ак. ЗР. I, 45 (1422).

XVI. Владычнему слузѣ... дѣцкованье Ак. ЗР. II, 89 (1511).—Скарбы владычніи и церковныи въ цѣлости до воли господарской Ак. ЮЗР. I, 125 (1549).—Староста... дворъ владичий разобралъ... и на томъ владичимъ пляцу своє будованье заложилъ Арх. ЮЗР. I, I, 201 (1585).

XVII. Челядь владычая; господа владычая Діар. Фил. 94.

2. *Владний.*

XVII. Не занедбываймо... ласку Божую... до себе прывернути..., ижбы въ нас серце скаженоє збудовалъ и поправилъ, а духа правого в внутреностяхъ нашихъ отновилъ и духом своим владычнѣмъ, то єсть гетманскимъ, духомъ параклитом, в том подолѣ свѣта того плачевномъ, абы насъ провадил Льв. Ставр. 62 (1618).

ВЛАДЫЧЫНЪ, *прикм. Що належить до владики.*

XVI. Тотъ позовъ, жалоба пана владычына, ни о што инншого не стегаєтся и не єсть, одно... о манастыръ Арх. ЮЗР. I, I, 146 (1580).

ВЛАДѢНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Володіння.*

XVII. Тот луг у владѣнью єго млсти п. полковника Прот. Полт. С. II, 234 (1691).

XVIII. Стефанъ Баторий... въ козаках... устроил чинъ... и надалъ їмъ во въладѣніє... городъ Терехтемировъ Вел. Сказ. 11.

ВЛАДѢТЕЛЕВЫЙ, *прикм.* (рос.). *Що належить до «владѣтеля».*

XVIII. Посланецъ мой... которого я.. къ Волошкому владѣтелю Константину Дукѣ, сполне зъ єго владѣтелевимъ человѣкомъ Савою виправилъ, повернулся теперъ къ Батурину Літ. Вел. III, 423.

ВЛАДѢТЕЛСТВО, *рн.* (рос.). *Владність.*

XVIII. (Хмельн.) владѣтелства Молтанского в Порти Турецкой мѣлъ будто єму сину своєму докупитися Вел. Сказ. 73.

ВЛАДѢТЕЛЬ, *рм.* (рос.). *Владар.*

XVIII. Посланецъ... къ Волошкому владѣтелю К. Дукѣ Літ. Вел. III, 423.

ВЛАДѢТИ, *дс.* (ц. сл). *Володіти, мати в своїй владі, розпоряджати.*

XV. И начаста (Асколдъ и Диръ) владѣти Польскою землею Ип. 15 (862).

XVII. Господиня мѣє волю... як хотѣти добром своим владѣти Прот. Полт. С. II, 98 (1682).—Продалем пну И. Буту сѣножат з нивою... волно вѣчне користуват... люб продат и дароват, яко господару владѣти Ак. Полт. Гор. Ур. II, 43(1668).—Ты владѣєши державою морской Лѣств. 30-б.

XVIII. Добрами моими въладѣти Вел. Сказ. 20.

ВЛАЗИТИ, ВЛѢЗТИ, *дс.* 1. *Лізучи дістатися де, ввійти, всунутись.*

XV. Они же пережьгоша мовницю и влѣзоша древлѧне и начаша мытисѧ Ип. 45 (945).

XVI. Дела велыкыє бывали в которыє дела робята малыє влазечы в ганкі грывалы Арх. ЮЗР. VII, I, 137 (1545).

XVII. Орелъ приносить ґаґатокъ до своєго гнѣзда жебы тамъ оужъ не влѣзлъ и не позаѣдалъ дѣтей єго Гал. Кл. Раз. 129.

2. *Увійти, вступити; проникнути.*

XV. И влезъ во церковь (Свѧтославъ) со слезами облобыза святоую ракоу Ип. 679 (1194).

XVII. Запомнѣлъ Бога и зважился влѣзти в комору и украл прадива повѣсом три и гор-

щик меду патоки Ак. Полт. Гор. Ур. I, 90 (1667).—Въ славенскіи нѣкоторыи книги отколь влѣзло... узрятъ Копист. Пал. 554.—И в тыи народы Латинская вѣра влѣзла ib. 996.—З их двора не вѣдомо хто влѣзше до саду, починилъ многиє пакости садовинѣ Акт. Стarод. кн. 40.—Апслъ Петр... влѣзши в печеру плакавъся горко Єв. Реш. 19.—Все серце... як у бована якого влѣзет (в гроши) ib. 404.

3. *Вилізти, дістатись на гору.*

XVII. Влѣзъ былъ Саранда у вершину Прот. Полт. С. II, 226 (1691).

4. *Зміститись, поміститися, уміститися.*

XVII. У полкуфок дий в инши влѣзет кам. 25 (салитры) Льв. Ставр. 92 (1627).

ВЛАКОМИТИСЯ, *дс. Див.* **Улакомитися**.

XVI. Влакомившися на маєтности наши Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 152.—Не маючи до насъ жадноє потребы одно влакомившися на маєтность нашу, которую єсмо при собе мели, намъ дорогу заступилъ ib. 1564, к. 186.

ВЛАНЪ, *рм. Див.* **Уланъ**.

XV. Ажъбы єси прислалъ Темеша влана въ закладъ тому послу єго милости Ак. ЗР. I. 118 (1492).

XVI. Пріѣхалъ къ намъ Мамышъ вланъ Ак. ЗР. II, 48 (1508).—Через него цару самому и царевичомъ мурзамъ и вланомъ єго немалыє поминки послали Арх. ЮЗР. VIII, V, 31 (1541).

ВЛАПИТИ, *дс. Див.* **Улапити**.

XVIII. Ажъ бы Панъ оу вуйнѣ до рабмаґу влапленій бувъ... тогды мусят и кметѣ Панови на помочи быти Урб. 56.

ВЛАСНЕ, О, *присл.* 1. *Властивим способом, у властивім значінні.*

XVII. Празники мы власне называємо ярмарками, а торжества зовемо торгами Єв. Калл. 971.—Єсли-мъ тежъ в перекладаню на простоую мову не власне положилъ, альбо в чомъ не догодилъ, ты яко моудрый поправъ Тест. Вас. 44.—На прави ку той суммѣ зналъся же єстъ такъ власне долженъ Акт. Starод. кн. 55.

2. *Справді, казавши правду.*

XVII. Тоє жъ власне и теперъ дѣєтсѧ Карп. Наука, 132.—(Житіє Мар. Єг.) не толко в'четверток пѧтои ндли поста, албо Великого Канона, где власне належите служитъ, але и тутъ читатисѧ... можетъ Тр. постн. 699.

XVIII. Они тилко до справъ между унѣтами и не унѣтами власне, а не до иншихъ належати будут Літ. Вел. II, 244.

3. *Саме, як раз.*

XVI. Тоє ся власне в' томъ отписован'ю листу... зо мною дѣєтъ Отп. кл. Остр. И. П. 379.

XVII. Іисусъ Христосъ въ Церкви своєй св. всѣ уряды церковныи на себѣ власненоситъ самъ Копист. Пал. 339.—Скоро толко на смерканю пошоломъ до нихъ, которыє на мене южъ власне чекали Арх. ЮЗР. VI, I, 458 (1625).—Іды душа... войну точити почала, потом будучи утружденъна ослабѣла бы... власне як бы нѣякимъ конъчато обостронъным желѣзцемъ убодаєтъся Лѣств. 21.—Ягоди в поляхъ породилися, которихъ власне якъ серед лѣта обфитость великая била Літ. Сам. 160.—Розрутный члвкъ єст' то власне бочка дѣравај Рад. Він. 1061.—Грѣхи... походячиє, власне як од пня отрасли Єв. Реш. 94.—До мене вже пий, ужъ у єму очи посоловѣли, власне якъ у поторочи Др. Ол. Ч. Б. 150.

XVIII. Сѣдят дши грѣшных у тмѣ власне яко в ночи у дому без свѣтла Ал. Тиш. 81.—Слово божоє во утробѣ Мріиномъ, власне як оу яком будынку и як оу дому Пам. укр. м. II, 72 (Рк. Тесл.).—Тихо исходит на землю власне яко дожчъ на руно ib. 318.—Власне тогды саннаѧ панує́тъ дорога Ірм. 193-б.—Не моглемъ того дойти... якого власне року заложенъ... замокъ Бродский Вел. Сказ. 5.—До того конѧ велѣлъ кідати власне якъ доѧкого звѣра Ал. Муз. № 417, к. 4-б.

ВЛАСНОСТЬ, *рж.* 1. *Істотна, індивідуальна прикмета якої річи; свійство, свійська річ; існість, іста.*

XVI. Не славою страху, але власностью речи... показали то Ак. ЮЗР. II, 178 (1572).—А власность єсть отцу неродитисѧ, сну родитисѧ, дху стомоу походити Ист. о разб. Флор. соб. (стдр.) 21.—Зъ четвертого листу... власность словъ выписана Хр. Фил. Апокр. 1068.—И власности бозскіє и всѣ належности заровно приписует Катех. 11.

XVII. Вѣтеръ маєтъ такую власность, же вѣючи отлучаєтъ полову от доброго насѣня Гал. Кл. Раз. I, 117.—Двоякіє сутъ власности въ Бу, єдны которіє належат до истности, а тыє сутъ заровно посполитыє, так Бгу отцу, Снови яко и стому Дху... другіє власности сутъ персоналныє и непосполитыє, а оудѣлныє Гол. П. М. II, 365 (Кор. Н. 1645).—Страхаєтся Христосъ смерти, але не трепещетъ, чим двох натур власности явне показуєтъ Лѣств. 27-б.—И ихъ (астролокгув) до власности тамъ речій (звѣзда) приводила, с котрыхъ абы Ба правдивого познали Бер. Різдв.

Вірші, 67.—Поста власность єст' здоровіє и моц,а роспусты власность—немочъ, и хороба з'смертю Єв. Калл. 455.—Огнѧ властность єст палити и свѣтити Рад. Він. 1405.—Перша власност кокоши ґды з яєчок своих выведетъ курчата Рад. Ог. 32.

XVIII. Єсть то власность лакомаго з тим ся освѣдчати, же маєшъ склонность до потравъ делѣкатныхъ Полѣт. 48.—Єстество хлѣба и Віна оуступаєт истинному свойству или власности крове хвы и тѣла Поуч. о сакр. 8—9.

2. *Річ, що правно і виключно до кого належить, маєтність, добро чиє.*

XVI. До рук своих взяти и держати яко власност маю Арх. ЮЗР. VIII, III, 218 (1570).—Владаниє половицы монастыря Зѣменскаго и каменицу Виленскую маєт... сынъ мой... яко власность свою... по воли своєи вживати ib. VII, I, 30 (1571).

XVIII. Добра которіє власностію називають суть сіє: которихь кто с'перва набыль; ибо от начала всѣхь вещей добра были всѣмъ людямъ сполніє... а кто чего первѣє досталъ, тоє єго было; яко и нінѣ дѣется, когда кто набываєт добрь, которыє пред тимъ пана жадного не имѣли, потому стаєтся того, кто ихъ осягнеть то єсть займетъ С. і Р. 3.

ВЛАСНЫЙ, *прикм.* 1. *Що належить тільки до даної особи, свій.*

XVI. Пацкевичъ вступаєтся и волочитъ... кгвалтомъ озера наши власныи Арх. ЮЗР. I, VI, 38 (1545).—Справца манастыря Земенского... ушедчи до моєи коморы... взял скрыню мою власную ib. 57 (1567).—Пограбили, припадши ночю до дому моєго речей власныхъ пана моєго ib. III, I, 19 (1587).—Влас'ныи свои ов'цѣ выженеть Єв. Пер. 20.

XVII. (Жалкував, що) власный твой хлѣбъ... и напой... в самоє злото не оборочалося Діал. о см. 270.—Иван Дубяга... рукою єго власною подписано Акт. Полт. Гор. Ур. I, 5 (1669).—Не пожадай... речи, которая власная єст ближняго своєго Єв. Реш. 94.

XVIII. В тую пору по обоихъ сторонахъ Днѣпра вся земля была малороссіянамъ сполная... покамѣстъ они... под городи, мѣстечка села... осягли и позаймали и потому сталися всѣ добра малороссіянамъ бытъ власнимы... чрез займи С. і Р. 4-4-б.

2. *Що стягається до даної особи, предмету, властивий кому, чому, свійський, особистий, самостійний, непідлеглий; свій.*

XVII. Твой же власный разумъ и твоя совѣсть власная утиснет тебе отвсюду Діал. о см. 275.—Всѣ тыи учителей церковныхъ выклады пріймуємо, кождый зъ своимъ єму належнымъ и власнымъ вырозумѣньемъ Копист. Пал. 341.—Ангелъ зъ своєи власнои волѣ згрѣшилъ Гал. Кл. Раз. I, 12.—Двоякій грѣхъ єстъ: єденъ ншъ власный Гал. Гр. Розм. 16-б.—Власноѣ душѣ погибел Лѣств. 23.—Забили єго (Нинуса) слуги власныє Крон. Боб. 12-б.

XVIII. Ти власній Ісусовъ похлѣбникъ Сл. о збур. п. 152.—У себе хоронилъ и таилъ привилеи... для своихъ власних пожитковъ и користей Вел. Сказ. 19.—Построихь церковь древяну красну... стараніємь власнимь Гр. Барск. I, 170.

3. *Рідний, природний, свій.*

XV. Продалъ... дворище... єму и потомкам єго власнымъ Ак. ЗР. I, 42 (1421).

XVII. Власнаго нашего славенскаго (языка) Бер. Лекс. (пр.) в.—Надъ власнымъ добротливымъ отцем розбествивши Діал. Волк. 56.—Там знайдете дитятко повитоє, з маткою власною але отцємъ мнѣманымъ Бер. Вірші, 71.—Самого црѧ замордовали снове власніи єго Єв. Уч. 272.—В том оного (хлопца)... упевняю, абы... власного своєго родича не слухал Кн. Цеху Кр. 10 (1678).

XVIII. Разлучат мужа от власнои жоны Укр.-Р. Арх. X, 355.—Пошли до царя Іосифа, до в'ласного брата своєго Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).—Сестра власная Мойсеова ib. 247.

4. *Правдивий, справжній, існий.*

XV. Записъ власный Грынковичовъ на Юревцы згинулъ Гр. кн. лит. 31 (1499).

XVI. Степанъ Хмара єсть власный дядка своєго забийца Кн. Гродск. Луцк. 1573, к. 382.

XVII. Урожоного пана Остафея Єловича Малинского за власного єпископа Луцкого и Острожского (мали) Арх. ЮЗР. I, VI, 368 (1605).—А власне подобенство в'той мѣрѣ найдую, и собѣ то за властност слушне приписую Тит. 16 (Мит. 1618).—Имена ихъ (анголів) власныи намъ невѣдомы соутъ Транкв. Зерц. 3.—Хс сѧ народивши, нше всѣхъ збавенье: члкъ власный, а не якоє привиденье Бер. Вірші, 86.—Позитива єстъ пропріа кавза—чинѧчаѧ и власнаѧ причина Гал. М. Пр. 204.— Ты власный єстес ученик чловека того Єв. Реш. 41-б.

XVIII. Яко ставокъ оный зъ низу такъ тыи могилки на горѣ суть власною границею земель межи Кієвомъ и монастыремъ Кириловскимъ будучихъ Сб. Мат. отд. III, 127 (1701).—Не єстъ тотъ поселъ Антиохъ, але

то єстъ власный самъ црь Александеръ Ал. Тиш. 50.— А пѣди ж який франт лихий власная покуса Укр.-Р. Арх. IX, 47.—Не зналъ мѣсця власного, где крестъ схованъ билъ Тих. № 8, к. 5.

5. *Сам, своєю особою.*

XVII. Бабу самъ власный Гаврило випровадилъ зо всѣми рупесками за Днѣпр Ак. Полт. Гор. Ур. I, 12 (1669).—Которие ся кривди дѣютъ людем от власного Левенца Прот. Полт. С. II, 22-б. (1676).—Нехто инъший домовку мою огнемъ пожег тилко власний Яцко Лемѣщенко ib I, 134-б (1691).

XVIII. Да не тайся, панѣматко, признайся; власная ти зъ синомъ своимъ, а моимъ мужемъ дитину зъ мене выбили и втопили Суд. Инкв. 197.—То єстъ моє злоє дѣло и я то власный тебе ударивъ Ал. Тиш. 46.—Хмелницкий при дознанню на власном себѣ такой... кривди... тимъ барзѣй з пилностю началъ мислити о правах королевских Вел. Сказ. 16.—Я власний в такових теперъ зостаю термѣнах ib. 21.—Не от нас до того станулъ початокъ, але от вас власнихъ ib. 88.

ВЛАСНѢ, *присл.* (пол. właśnie). *Див.* **Власне**.

XVII. А той который ся того подыйметь, будет такъ власнѣ всѣхъ потребъ и справъ доглядати Стат. Полоцк. Бр. 11.— А они через сон взяли росказ так власнѣ як' бы и на ꙗвѣ Пам. укр. м. II, 115 (Угр. Уч. Єв.).

ВЛАСТВОВАНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Володіння.*

XVII. Дворы слободни от заимке властвования постоянныхъ... собѣ привлащати... і ими спокойне властвовати Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 99 (1687).

ВЛАСТЕЛИНСКЫЙ, *прикм. від «властелинъ».*

XVIII. Роки судовиє... 10 о виєхан'ю на ґрунтъ властелинский... отъправоватися повины Стат. 42-б.

ВЛАСТЕЛИНЪ, *рм.* (ц. сл.). *Владар.*

XVII. Поставилъ теды Саломонъ Ванѣя на тоє мѣсто властелина Крон. Боб. 110-б.

ВЛАСТЕЛСКИ,-О, *присл.* (ц. сл.). *Владно.*

XVII. А ижъ Дхъ стый призываєт на дѣло и властелски посылаєт Кн. о Вѣрѣ, 58.— Видилемъ же се все дѣяло не порядне, а властелско, не от єпископовъ, але отъ поповъ Гол. П. М. I, 319 (Смотр. 1628).—Теперъ все ся справуєтъ властелско, росказовне Копист. Пал. 715.

XVIII. Швецъ... на крѣслѣ по властелский сидитъ Клим. Вірші, 104.

ВЛАСТЕЛСКЫЙ, *прикм. від «властель».*

XVIII. Властелскіи лѣски оздобляютъ (золотарі) Клим. Вірші, 37.

ВЛАСТЕЛСТВО, *рн.* (ц. сл.). *Владність, панування, зверхність.*

XVII. Удѣлъного надъ апостолами властелства пан Копист. Пал. 530.

ВЛАСТЕЛСТВОВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Володарити, панувати.*

XVIII. Тіи нѣ до єдиного патріархи не належать, сами себѣ властелствуютъ Пелгр. Ип. Виш. 27.

ВЛАСТЕЛЬ, *рм.* (ц. сл.). *Володар, господар.*

XVII. Петръ єсть удѣлнымъ властелемъ церкве Копист. Пал. 380.—Вызналъ (Ха)... властелꙗ живота и смерти Єв. Калл. 920.— Я властель и панъ а не слуга Єв. Вил. 73-б.

XVIII. Ґды властел, то вспомнитъ свой высокій тытул Клим. Вірші, 189.

ВЛАСТИВЕ, *присл. Див.* **Власне**.

XVII. Скруха єст властиве болєсть умыслу Лѣств. 22.—Досыт єсть пан сенатор и слугмаєт многих, а властиве як батко до всѣх єсть убогих Др. Ол. Ч. Б. 146.

ВЛАСТИВЫЙ, *прикм. Див.* **Власний**.

XVI. Для лѣпшой вѣдомости властивою рукою своєю подписалъ Ак. ЮЗР. I, 140 (1556).—Полꙗки... властивую землю именей моих... кгвалтом поседают Ж. Курб. I, 1 (1566).

ВЛАСТИЗНА, *рж.* (пол. własciźna). *Власність; властивість, відмінна прикмета.*

XVII. Кроль Казѣміръ Росскій княжата, доброволне ся поддаючіи и при властизнѣ ихъ, то єстъ при вѣрѣ и набоженствѣ, заховалъ Копист. Пал. 1027.

ВЛАСТИТЕЛЬ, *рм. Див.* **Власникъ**. Транкв. II. Мн. 5.

ВЛАСТИТЕЛЬСКИ, *присл. Як властитель.*

XVII. Властительски, а не въ духѣ смиренія съ сестрами... поступавала Ак. ЗР. V, 70 (1644).

ВЛАСТНОСТЬ, *рж. Див.* **Власность**.

XVI. (Имѣнье) со всимъ правомъ и паньствомъ и властностью маєть быти држано и поживано Ак. ЮЗР. I, 47 (1514).—Манастыръ... зо всими властностями и належностями, къ нему... прислухаючими... владыце... єстемъ подалъ Арх. ЮЗР. I, I, 222 (1586).

XVII. А власне подобенство в той мѣрѣ найдую и собѣ то за властность слушне приписую Тит. 16 (Митура, 1618).

ВЛАСТНЫЙ, *прикм. Див.* **Власный**.

XIV. Жидъ своєю властною присягою будетъ очищенъ Ак. ЗР. I, 24 (1388).

XV. Волности шляхецкоѣ, яко властному шляхтичови, тубылцови заживати ЮРГр. № 76 (1438).

XVI. Што єстъ каранье за отступенье отъ властныхъ старшихъ своихъ преложоныхъ Берест. соб. 282.

XVII. Зъ Литовискъ 3 Апреля, року 1633, рукою властною Гол. П. М. I, 527 (П. Мог. 1633).

XVIII. Властніє грунта имѣютъ вѣчніє и отческіє, дѣдичніє, купленіє Літ. Вел. II, 207.

ВЛАСТОЛЮБИВЫЙ, *прикм.* (рос.). *Владолюбний.*

XVIII. За предводителствомъ... властолюбивыхъ... вождовъ своихъ Літ. Вел. II, 24.

ВЛАСТОЛЮБИЕ, *ім.* (рос.). *Владолюб'я.*

XVIII. Барабашъ для своихъ приватъ и властолюбия... крилъ въ себѣ... привилея Вел. Сказ. 15.

ВЛАСТЬ, *рж.* (ц. сл.). 1. *Право, воля.*

XV. Да не имѣють Русь власти зимовати въ оустьи Днепра Ип. 39 (945).

XVII. Од которого (апостола Петра) тая... власт дана єст и по сей ден... патріархом Єв. Реш. 19.—Мѣємъ власть през данноє... нам писмо суд... судити Кн. Цеху Кр. 8-б (1678).

XVIII. Власт єму корол даровалъ нѣкія мелници строити Вел. Сказ. 9.—Понеже оніи отщипенци... себѣ даютъ власть творити, еже хощуть Гр. Барск. II, 56.

2. *Влада, сила, міць, панування.*

XV. И прия Рюрикъ власть всю одинъ Ип. 14 (862).

XVII. Моавиты были под властию жидовскою Крон. Боб. 65-б.

XVIII. Єсли не умѣєшъ лѣкарской штуки, не одважъ ся радити лѣкарства того и того хорому, котрого навѣжаєшъ, анѣ пулсовъ мацай, єсли не маєшъ надъ кимъ власти Полѣт. 51.—Антихрист... власт свою простираєт меже своими наймилшими коханками невидимо Пам. укр. м. IV, 293 (Рк. Тесл.)—Так всемирно на волѣ и силѣ залежить гетманскои власти во всѣхъ десяти полкахъ учредить суддей земских, замковихъ и межовихъ С. і Р. 13.—Коли хаща пудъ пансковъ властіовъ буде, не буде кметюмъ слобудно сыровы дрыва.. оу хащи рубати Урб. 67.

3. *Волость, сторона, країна.*

XV. Приими всю власть єго за соромъ свои Ип. 746 (1225).

ВЛЕВАТИ, *дс.* (пол. wlewać). *Див.* **Вливати.**

XVII. Права вшелякиє мне о той друкарни служачиє, на оныхъ влеваю Пам. КК. I, 66 (1635).

ВЛЕВКОВЫЙ, *прикм.* (пол. wlewkować). *Див.* **Вливковый.**

XVII. Листомъ цессыйнымъ оразъ и влевковымъ записомъ Ак. ЗР. V, 72 (1645).

ВЛЕГЦЕ,-Ѣ, *присл. Легко, без ваги.*

XVIII. Прочіи въ ночи одной утекомъ влегцѣ, оставя и армати болшіє, пойшли Сб. Лѣт. 11 (Кр. оп. Млр.).—Въ дорозѣ зась, яко кролевичъ Владиславъ, такъ и гетманъ Сагайдачній войска всѣ, где кому належало пороспущали, а сами вълегцѣ, овъ до Кракова, а другій до Кіева прибыли Літ. Вел. I, прил. 36.

Влегце, ѣ важити, мѣти, *легковажити, нехтувати.*

XVII. Влегце собѣ важили потугу турецкую Літ. Сам. 144.—Выстерѣгайтеся... же бысте... покорного влегце собѣ не мѣли Єв. Реш. 1-б.

XVIII. Влегце собѣ клятву поважаютъ Клим. Вірші, 56.

ВЛЕГЧИТИ, *дс. Див.* **Улегчити.**

XVI. Того датку имъ влегчилъ Ак. ЮЗР. I, 73 (1528).

ВЛЕКТИ, *дс.* (пол. wlec). *Волокти, тягти; ловити (рибу).*

XVII. Яко рыбы влекоми Копист. Пал. 318.

ВЛИВАТИ, ВЛИТИ, *дс.* 1. *Впускати, впустити ливши, наливати,-лити.*

XVII. Їдым хотѣл влити (укроп в скляницю), спиталъ отцъ мой мене: що ты за члвкъ Жит. Св. 202.

2. *Впоювати,-їти, вщеплювати,-пити.*

XVI. Тыє речи знову вливаны въ дѣтинку мають быти, на што имъ и памятного маєть не боронити Ак. ЮЗР. II, 183 (1586).

XVII. Наука... щире показывана и вливана быти маєтъ Пам. КК. II, 398 (1620).—Тыє рѣчи знову вливаны в дитинку мают быти ib. I, 51 (1624).

3. **— на кого,** *зливати, переливати,-лити; переказувати,-зати, здати, відступати,-пити.*

XVI. На єго милость пана малжонъка моєго цале и зуполне вливаю и оному того права моєго уступую Арх. ЮЗР. VIII, III, 230 (1571).—Право моє, котороє мнѣ... пани Тесовская записала... на пана Семена тестаментомъ моимъ вливаю ib. I, I, 113 (1579).—Тыє всѣ сумы на потомство вливаю и записую Ж. Курб. I, 196 (1581).

XVII. През оныє (тайны) невидимо на душу нашу ласку свою всемогучій Богъ въливаєтъ

Гол. П. М. II, 212 (Муст. 1642).—Преступленіе первороднаго праотца ншего Адама в' самомъ зачатіи нашомъ на нас в'ли҄нное Гал. Гр. Розм. 7.—Влію благословеніє моє на потомки ваши Рук. Хрон. 3.—А речонный продавца, Феско Мазуренко, рудникъ, яко вѣчними часы самого себе... видѣдичилъ и цале, вливаючи правомъ купчимъ, на туую рудню писанимъ, зрекшися, отдалилъ Акт. Starод. кн. 32.

ВЛИВАТИСЯ, **ВЛИТИСЯ**, *дс. Ллятися в середину.*

XVII. В' престую Бгородицу, все исполненіе блгдти влилос҄ Карп. Каз. 13.

ВЛИВКОВЫЙ, *прикм. Той, що виражає переказ прав кому.*

XVI. Одобрат и оного моцю того запису моєго доброволного вливкового Арх. ЮЗР. VIII, III, 530 (1600).

XVIII. На той двор... суть єще многіє вливковыє права Оп. Док. 72.

ВЛИВОКЪ, *рм. Переказ, передання, відступ.*

XVI. По которомъ вливку права... Калиновскій тоє староство... держати будетъ Арх. ЮЗР. VIII, V. 289 (1599).

XVIII. Интромисія през лавника... в ґрунт Якова... Тустановского Герасиму Лащенку... служачая, а тепер вливком права Мон. Меж. служит Оп. Док. 36-б.

ВЛИТЬЕ, *рн.*=**Вливокъ**.

XVI. За влитєм права своєго слушного Ж. Курб. I, 90 (1577).

ВЛОВИТИ, *дс. Див.* **Уловити**.

XV. Сесь голосъ (Івана) всю землю вловилъ Чет. 1489, к. 41-б.

XVI. Рыбы, што они вловять, на себе берешъ Ак. ЮЗР. I, 54 (1516).—Послали к нему нѣкоторыхъ... абы єго в'ловили в' мовѣ Єв. Пер. 17.

XVII. Єдин ловецъ соловя вловил Збірн. 1693, к. 44.

XVIII. Вовкъ ловит, ловит, а потом и вовка вловят Клим. Прип. 204.

В-ЛОВЫ, *рм. Див.* **Ловы**.

ВЛОДАРСТВО, *рн. Див.* **Владарство**.

XVI. Въ п҄тоє на десять лѣто влодар'ства Тиверіѧ цесаря Єв. Пер. 30.

ВЛОДАРЬ, *рм. Див.* **Владарь**.

XIV. А тот влодарь уже умер Ак. ЗР. I, 15 (1347).

ВЛОЖЕНЬЕ, *рн.* 1. *Уміщення в середину.*

XVIII. При вложеню тѣла въ склепъ Діар. Хан. 74.

2. *Покладання.*

XVII. Мѵропомазаніе... гдеся стаєтъ принят'є Духа стого. яковоє бывало за часов апостолскихъ черезъ вложенье рукъ Гол. П. М. II, 411 (Кор. Н. 1645).

3.-**ся**, *вдання в що, втручання, клопоти.*

XVIII. (За вложеннємся въ тоє дѣло... царя нашего Петра) избранъ и поставленъ королемъ Полскимъ князь помененній Саксонскій Фридерикъ Августъ Літ. Вел. III, 376.

4.-**ся**, *причинення, клопоти.*

XVI. Ино за вложенємъ ся въ то ихъ милости, пановъ приятелей нашихъ... тыє всѣ розницы... которыє колвекъ межи нами, зъ якихъ колвекъ причинъ дѣялисе, угодливымъ приятельскимъ обычаємъ померковали и погодилисе Арх. ЮЗР. I, I, 333 (1592).

XVII. За вложеніемсе теды разныхъ особъ панъ Иванъ всѣ своѣ разы, зраненье и уразы пану Василю теперь и на потомніє часы отпустилъ Ак. Нѣж. Маг. 31.

ВЛОМИТИ, *дс. Див.* **Уломити**.

XVII. Резочка вломленая на моє щастя принялася Ак. Полт. Гор. Ур. I, 3 (1664).

ВЛОМИТИСЯ, *дс. Див.* **Уломитися**.

XVI. (Войска) въ дворъ мой Ѫабецкий вломилися Арх. ЮЗР. I, I, 225 (1586).

ВЛОМНОСТЬ, *рж. Див.* **Уломность**.

XVIII. Всѣ немощи позналъ... кромъ вломностей составъ Клим. Вірші, 210.

ВЛОСКЫЙ, *прикм.* (пол. włoski). *Див.* **Волоскый**.

XVI. Назначенъ былъ съборъ в' сторонах влоскихъ Ист. о разб. Флор. соб. (стдр.) 2.

XVII. Северъ сщен'никъ в' земли Влоской Гал. Кл. Раз. 486.—Посланый єст з того ж народу влоского на староство Палестыни Флявиянъ Жит. Св. 510.

XVIII. (Взять) влоского кореннь Разн. Марц. 644.— Сут ниви... влоскимъ макомъ засѣяннии Вел. Сказ. 41.

ВЛОСНЫЙ, *прикм.* (пол. włośni). *Див.* **Власный**

XVI. На влосном кгрунте Арх. ЮЗР. I, VI, 74 (1582).

ВЛОСТИВОСТЬ, *рж. Див.* **Властивость**.

XVI. То єсть кгрунтъ влостивост от давных часов именя Павловицкого Arch. Sang. VII, 28 (1558).

ВЛОСТНЫЙ, *прикм. Див.* **Власный**.

XIV. Своє влостноѣ бчолы медъ несъ до своєго дому Ак. ЗР. I, 7 (1347).—Ховалъ єго (коня) якъ же и своєго влостного, а не вѣдалъ тоѣ єму хромоты ib. 10.

XV. Ино домовыми статкы, што того татя влостноє, заплатити Ак. ЗР. I, 81 (1468).

ВЛОСТЬ, *рж.* (пол. włość). *Див.* **Волость**.

XV. Позвали суть Яна Бѣлецкого о дѣдину о бѣлку, лежачию оу влости оу львовскои ЮРГр. № 51 (1421).

XVIII. Жадного города, а нѣ мѣста, а нѣ влости Літ. Вел. II, 107.

ВЛОХЪ, *рм.* (пол. włoch). *Див.* **Волохъ.**

XVI. В Кримѣ—русь, москва, грекове, полѧцы, влоши... байрамъ татарскій одностайне с татарами обходити поневоли мусѧт Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 33.—Кандійскіе грекове зневолены єстъ от влоховъ або от венетовъ през' мѣчъ ib.

XVII. Влохи з' костей члчих' плоты около Виноградовъ чынили Гал. Кл. Раз. 490.

ВЛОЧНЯ, *рж.* (пол. włócznia). *Ґатунок списа з довгим деревцем, піка.*

XVII. Руки и ноги, то мечем, то влочнею, то иншим оружієм ваши хрстіане и народы иншіи мѣли пробіѧти Гал. М. Пр. 166.—О боку збавенный, влочнею пропхненый Хр. Пасх. 169.—Жолнѣръ Пилатов Хрсту южъ оумерлому влочнею бок пробилъ Кн. о Вѣрѣ, 216.

ВЛУДИТИ, *дс.* (пол. włudzić). *Облудно, незначно вмовити, впоїти що.*

XVI. То... панове Римяне въ насъ усилне влудити хотятъ Хр. Фил. Апокр. 1192.

ВЛУСЪ, *рм. Див.* **Улусъ.**

XVI. До васъ писали... прыказуючы, абы єстє на то добрую бачность мели, ижъ бы казаки тамошние на влусы татарскиє не находили Арх. ЮЗР. VIII, V, 30 (1541).

ВЛУЧАТИ,-ЧИТИ, *дс. Вцілювати,-лити, потрапити.*

XVIII. А теперъ кгды уже ручилъ... короговъ черезъ цѣдулу, писаную в листѣ, о апробаціи писаномъ, то мусимо певне для єго єдиного, хто куда влуча росходитись Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 107 (1723).—Якъ учали съ гарматъ стрѣлять и влучать по королевскихъ будинкахъ Докум. Млр. V, 134 (1796).—Єжели не києм, то хочъ макогономъ (бий жінку), а начнет утѣкати, влучай наздогоном Клим. Вірші, 132.

В-ЛѢВО, *присл. В лівий бік, ліворуч.*

XVII. Лотры... поглядали вправо и влѣво Крон. Боб. 214-б.

ВЛѢЗТИ, *дс. Див.* **Улѣзти.**

XVII. Пришолъ до святого Савы пустелника левъ, которому была в'лѣзла трѣска въ ногу Гал. Кл. Раз'. I, 78. — Превротпость найшла дѣру, которою бы мѣла в'лѣзти в тотъ урядъ гетманства и опановати Літ. Сам. 51.

ВЛѢПЛЕНЬЕ, *рн. Затоплення, заглублення.*

XVII. Боговидѣніє въ влѣпленю ума въ неизреченную Божію славу Дм. Рост. 17.

ВЛѢПЛЯТИ, ПИТИ, *дс.* 1. *Всаджувати, -дити, запустити, заглубити, устромити, врупити, втупити.*

XVII. А якожъ маємъ очи наши влѣплѧти в'сіє чистое зерцало Мрію Рад. Ог. 623.—На початку року (I. Хр.) хотѣлъ кровъ свою пренайдорожшую през' обрѣзаніє вылѧти, абысмо ю през' весь рокъ в'лѣпленую в'памѧти нашей мѣли ib. 811.—Влѣпивши умныи наши очи пилно въ дѣйство войны духовной, чудъ єдиный видимъ Дм. Рост. 99.

XVIII. В бестый нечистых влѣпити (силу) Клим. Вірші, 130.

2. *Впоїти, вбити, вщепити.*

XVII. Але тылко влѣпити в' мысль то маємо Тит. 344 (П. Мог. 1640).

ВЛѢТКУ, *присл. Літньою добою, літом, в літі.*

XVII. В'лѣтку завше вышше тих ступок оная сага бывала гачена Прот. Полт. С. II, 302-б (1700).

ВЛѢЧИТИ, *дс. Див.* **Улѣчити.**

XVIII. Ачей бысмо Самьсона своєго влѣчили и здоровимъ пред вами всѣми поставили Вірші нищ. 52.

ВЛЮБИТИ, *дс. Див.* **Улюбити.**

XVII. Пнъ Гарасим якую собѣ клѣтъку влюбытъ тую мѣєтъ пожитковати Ак. Полт. Гор. Ур. III, 9 (1673).

XVIII. Жыдове... влюбили собѣ ночъ и тем'ность мрач'ную Пам. укр. м. II, 104 (Рк. Тесл.).

В-ЛЯГОМО,-А, *присл. Коли лягають спати.*

XV. И сташа не дошедше Корачева: и быс влѧгомо и приде имъ вѣсть ис Корачева Ип. 336 (1146).—И быс велми вечеръ Володимиръ же нача изнемагати вѣлми и якоже бы влѧгомо, и тако Володимиръ Галичьскый кнѧзь прѣстависѧ ib. 463 (1152).

XVI. В ночи в-лягомо Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 93.

XVIII. Кгди ночная пора приспѣла... и гараздъ влягома стало, тихо, люде по улицях перестали ходити Прот. Полт. С. I. 250 (1705). Уже позно влягома ib. IV, 51 (1756).

Див. **Улягомо.**

ВЛЯКНУТИСЯ, *дс. Див.* **Улякнутися.**

XVIII. Там влѧк'ли сѧ вшитки страхом великим' Пам. укр. м. II, 340 (Униѣв. Рк.).

ВЛЯТИ, *дс.* 1. *Влити, ллючи впустити в середину.*

XVIII. Вляти тоє (лікарство) коневѣ... въ горло Укр. Госп. Пор. 59.

2. *Впоїти*, *вщепити*, *надати*.

XVII. Боги поганскіи діаволи през' мдрость имъ от Бга вл҄ѧнную ...вѣдаютъ пришліи речи нѣкоторіи Гал. Боги пог. 5.— Створенна҄ѧ мудрость єстъ албо набыта҄ѧ през працу, албо вл҄ѧна҄ѧ от Бга Гал. Кл. Раз. 374.

ВМАГАТИСЯ, *дс. Змагати до чого, допинатися чого.*

XVII. Ієронимъ... на єпископство ся не вмагалъ Жит. Св. 435.

ВМАЛІОВАТИ, *дс. Див.* **Умаліовати**.

XVIII. Напредъ мене зволте вмаліовати Довг. 114.

В-МАЛѢ, *присл.* 1. *В невеликій лічбі, з небагатьма.*

XV. Мьстиславъ в малѣ вьѣхалъ в нѣ Ип. 576 (1174).—Послах же кн҄ѧзь Даниль Лва и проч., самъ же оста в малѣ со старыми бояры ib. 822 (1254).

2.—**не**, *мало не, трохи не.*

XVIII. Возвѣя нечаянно вѣтръ противенъ и буря зѣлна и вмалѣ не потопи нась въ глубинѣ морской и вмалѣ не превратися ладія Гр. Барск. II, 339.

3. *В короткім часі, невдовзі.*

XVII. Рѣчь молодая, жебы от печали здоровя своєго не позбыла вмалѣ Др. Ол. Ч. Б.168.

XVIII. Въ малѣ, всѣ тіє мяса позвалювавши зъ театръ быковъ, пожили Діар. Хан. 21.

ВМЕНШИТИ, *дс. Див.* **Уменшити**.

XV. Панства нашего земль, великого князьства предреченого не вменшимъ Ак. ЗР. I, 76 (1457).

XVI. Тыми двѣма людьми нашоє земли не вменшишъ Ак. ЗР. II, 44 (1507).

ВМЕРЕТИ, *дс. Див.* **Умерти**.

XVI. Не ивши рибъ у постѣ або иныих потрав члвкови належитих зомдлѣю або и вмерети приидет постячи долго Рук. Муз. № 513 к. 44.

ВМЕРЛЫЙ, *прикм. Див.* **Умерлый**.

XVI. Побили и поранили и праве за вмерлыхъ полишили Гр. кн. Лит. 122 (1568).

XVII. Живого Дениса не застали але вмерлого гже розвязали Ак. Полт. С. 213.

ВМЕРТВИТИСЯ, *дс. Умерти.*

XVIII. Не годится по маломъ (дитяті) плакать. котроє вмертвиться Клим. Вірші. 76.

ВМЕРТИ, *дс. Див.* **Вмирати**.

ВМЕТУВАТИ, ВМЕТАТИ, ВМЕТНУТИ, *дс. Див.* **Укетати**.

XVI Въ таковую пропасть себе не вметуйте Хр. Фил. Апокр. 1702.

XVIII. Оного Кассяна священника унѣятского въ церквѣ откопавши и винявши вметнулъ зъ труною єго въ болото Літ. Вел. III, 565.

ВМЕШАТИСЯ, *дс. Вмішатися, втрутитися.*

XVI. Игуменъ Кирилский мовилъ: «Которыми бы то обычайми тая нива сама одна межи кгрунты Кирилские... вмешатисє мела Арх. ЮЗР. I, VI, 27 (1539).

ВМЕШКАНЬЕ, *рн. Забара, гаяння.*

XVI. Ваша милость... прыказали... ажбы... безъ всякого вмешканя на тую службу нашу... єхали Арх. ЮЗР. VIII, V, 2 (1532).

ВМИВАЛНЯ, *рж. Вмивання.*

XVIII. По вмивалнѣ рукъ третий пришолъ чернецъ Путн. Іер. 8.

ВМИЛОВАТИ, *дс. Покохати.*

XVI. Дознавъши єє до себе въ паненъстве прихилъную и въмиловавъши єє Арх. ЮЗР. VIII, III, 213 (1570).

ВМИРАТИ, ВМЕРТИ, *дс. Див.* **Умирати, Вмерти**.

XV. Даша єму (Давидові) Дорогобужь оу нѣмъ же и въмре Ип. 248 (1097).—И тотъ дей дядько мой вмеръ, а дѣтей въ него не было Ак. ЗР. I, 112 (1489).

XVI. Братъ мой небожчикъ вмер Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 66.

XVII. Кто бовѣмъ за ойчизну не хочетъ вмирати, тотъ потомъ з ойчизною мусить погибати Тит. 4 (Сак. 1622).

XVIII. Всѣ (поляки) за свои волности вмерти готови Вел. Сказ. 128.—Якъ робивъ, такъ и вмер Клим. Прип. 259.

ВМИРИТИСЯ, *дс. Помиритися.*

XV. И вмирис҄ѧ Ярополкъ съ Всеволодомъ Ип. 297 (1135).

ВМИТИСЯ, *дс. Див.* **Умытися**.

XVIII. То (кѣшка) аж пасокою въмиєтся, такъ толчутъ пикою об лаву Разг. Паст. 70.

ВМЛѢВАТИ, *дс. Ставати непритомним.*

XVIII. Дайте вто ж и ковъбаси, бо чомус вмлѣваєтъ Вірші Різдв. 127.

В-МНОЗѢ, *присл. У великій лічбі.*

XVI. Маютъ ѣздити не въ мнозѣ, але въ маломъ почтѣ слугъ своихъ Ак. ЗР. II, 201 (1529).

ВМОВА, *рж. Див.* **Умова**.

XV. Я... записала єсми подлугъ слова мужа моєго князя небожчика вмовы десятину къ святому спасу Ак. ЮЗР. I, 23 (1491).

XVI. Вчинилъ з нимъ вмову Кн. Гродск. Луцк. 60-б (1562).

ВМОВЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вмовити».*

XVIII. (Хс) до вмовленѧ в' насъ щирой и правдивой ку непрiѧтелемъ млсти двѣ тыѧ найскутечнѣйшiѧ подає причини Науки парох. 79.

ВМОВЛЯТИ, ВМОВИТИ, *дс. Див.* **Умовляти,-вити.**

XVI. (Земяне Волынские) передъ ними вмовили, што... маютъ давать... двѣ копѣ грошей Арх. ЮЗР. I, VI, 19 (1513).

XVII. Ґды частуємъ гости... (бѣсъ) помалу вмовляет насъ в' обжарство и роскошъ Жит. Св. 261.

XVIII. Люде... тих которыхъ ненавидѧтъ и доти о нихъ повѣдаютъ и говорѧт' доки ихъ, не очернѧтъ, и въ слухаючихъ злого о тих же не вмовлѧть порозумленiѧ Науки парох. 81.

ВМОЛОТИСТЫЙ, *прикм. Багатий на вмолот.*

XVII. Житу добрый урожай и вмолотистый чисто Кул. Мат. I, 82 (1603).

ВМОРДОВАТИ, *дс. Див.* **Умордовати.**

XVI. (Духъ нечистый) отъ него отходит вмордовавши єго Єв. Пер. 45.

ВМОРЯТИ, *дс. Див.* **Уморяти.**

XVI. В том листе описаныхъ, вызволяю и вольным чиню и тот лист касую и вморяю Арх. ЮЗР. VIII, III, 253 (1576).

ВМОЦНИТИ, *дс. Див.* **Умоцняти,-нити.**

XVI. Зложивши листы своими з обудву сторон под немалыми заруками то держати и полнити єсмо были описали и вмоцнили Arch. Sang. VI, 228 (1563).

ВМОЦНОСТЬ, *рж. Див.* **Моцность.**

XVI. Длѧ лепшоє певности и вмоцьности сего спису нщого печати... єсмо приложили Ж. Курб. I, 51 (1573).

ВМОЦОВАНЫЙ, *прикм. Див.* **Умоцованый.**

XVI. На што отец архимандрит через певных а достаточных вмоцованыхъ своихъ позволѧючи и выписы с книг подъ печатю врѧдовою собе побрал Пал. Изб. I, 7 (1563).

ВМОЧИТИ, *дс. Див.* **Умочити.**

XVII. Патрiарха Сергiй взѧвши Пречистои Двы шату, котораѧ тамъ была, вмочилъ в'море, и заразъ сѧ море збурило Гал. Кл. Раз. 319.

XVIII. Хлѣбъ... вмочити в оцетъ Мал. дом. лѣч. 4.— Сахаръ толко въ воду вмочить, чтобъ, гараздъ обмочился Разн. Марц. 241.

ВМУЧИТИ, *дс. Див.* **Умучити.**

XV. Єго ж (Георгiя) вмучилъ Дадиянъ Чет. 1489, к. 31.

ВМЧАТИ, *дс. Див.* **Умчати.**

XV. Володимиръ же вмча и (Игоря) во дворъ матере своєя Ип. 352 (1147).

ВМЫКАТИСЯ, *дс. Всунутись, вкрастись, вповзти.*

XVII. Ґды страхъ дши наши задержитъ, жаднаѧ злаѧ страсть до нас сѧ не вмыкаєть Рад. Ог. 1109.

ВМЫСЛЕНѢ, *присл. Див.* **Вмыслне.**

XVI. Рады коруны Польскоѣ зычуть того вмысленѣ тому отщепеньцу Ак. ЗР. II, 175 (1526).

ВМЫСЛИТИ, *дс. Див.* **Умыслити.**

XVI. Єдножъ тепер то собе вмыслила и позволяю Арх. ЮЗР. VIII, III, 80 (1564).

ВМЫСЛНЕ, *присл. Див.* **Умыслне.**

XVI. (Кн. Масалскiй) вмысльне наєхавши мопно, кгвалтом на волостную землю... служебников и поданных єго милости побил и поранилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 47—8 (1547).— Стерегъ, хотячи єго вмыслне забити Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 89.

ВМЫСЛЪ, *рм. Див.* **Умыслъ.**

XVI. От того вмыслу своєго бы ся въстягнулъ Ак. ЗР. I, 231 (1501).—Вмысломъ розмысльнымъ оповѣдили намъ и то явнѣ зъ обу сторонъ сознали ib. II, 338 (1536).—Слухи небезпечныє о вмысле неприятелском нас доходять Arch. Sang. VII, 60 (1560).—Абых ку забудованю оного замку вмыслъ мой прихиливши ib. 146 (1567).

ВМЫШЛЯТИ, ВМЫСЛИТИ, *дс. Див.* **Умышляти, Умыслити.**

XV. Ижь то ихъ милость вмыслили вчинити съ пройзрѣнья Бога милого Ак. ЗР. I, 118 (1492).

XVIII. Хоч не з своих, так зъ панских добръ мало вмышляют Клим. Вiршi, 153.

ВМѢЄТНОСТЬ, *рж. Див.* **Умѣєтность.**

XVIII. Жеб и господар (пивовара) мѣлъ за вмѣєтность похвалити Клим. Вiршi, 128.

ВМѢНЯТИ,-НИТИ. *дс.* 1. *Обов'язати.*

XV. Ажь ны єси вмѣнилъ Кыєвъ тоже ны єго блюсти подъ тобою... то в томъ стоимъ Ип. 688—9 (1195).

2. *Приписувати кому.*

XV. Не вьмѣнилъ ны єси того Ип. 572 (1174).

XVIII. Немногихъ же Поляковъ упадокъ Божiєй вмѣняти силѣ, а не человѣчестѣй Лiт. Вел. I, прил. 10.

3. *Уважати, приймати за що.*

XVII. (Душа) святiє скарби зле вмѣняла, сакраменти Бозскiє за нѣзащо вмѣняла Суд Бож. 304.

XVIII. Що все люде... за гнѣвъ божий ку себѣ бывший вмѣняли Вел. Сказ. 31.—Ханъ... що за обману и безчестiє себѣ вмѣнивши, за-

разъ и самъ порвался до нарушеня того Жванецкого трактату ib. 87.

4.—**во що**, *ставити у що.*

XVIII. Могутъ тежъ панове слугъ своихъ обѣтнѣцы, малжонкове обѣтнѣцы женъ своихъ, сновъ и дщерей ни во что вымѣнѣти Собр. Прип. 108.

ВМѢСТИТИСЯ, *дс. Див.* **Умѣститися**.

XV. Оче оумножилосѧ братьи а не можем сѧ вмѣститисѧ в печерѣ Ип. 146 (1051).

XVII. Люде... и перед дверми не могли вымѣститися Єв. Реш. 23-б.

XVIII. И такую имамъ моць, абихъ всѣх претворил во макъ, абы сѧ в'мѣстили во єдину дельву Пам. укр. м. I, 291 (Ісп. Рк.).

В-МѢСТО, *присл.* 1. *Замість.*

XVII. Вмѣсто Меска назвался Мечеславъ Літ. Полск. 3.—В'мѣсто каретъ дорогихъ и возниковъ—простий возокъ Літ. Сам. 170.—Срамлѧют сѧ на себѣ крста хва носиты и в'мѣсто того аґнус'ки якієсь з' воском носѧтъ Льв. Пал. 30.

XVIII. В мѣсто носа и губы мают двѣ дыри Пам. укр. м. IV, 31 (Сок. Рк).—Ты єму в'мѣсто мене буди якъ отцъ Ал. Тиш. 33.

2. *Як, в характері чого.*

XVII. Кейстут зъ войскомъ своимъ несподѣванне напалъ на Вилно, первѣй своихъ не мало, вымѣсто гостей, до Вилна выславши Крон. Лит. 334.

ВМѢТАТИ, *дс. Див.* **Уметати**.

XV. Повелѣ црь ражающаясѧ дѣти жидовьскыя вмѣтати в рѣку Ип. 81 (986).

ВМѢТИ, *дс. Див.* **Умѣти**.

XVI. Я и писати не вмєю Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 136.—Они (фарисеи) ємоу на тоє отповидѣти не в'мѣли Єв. Пер. 57.

XVII. Образоборца... не вмѣл що єму (Теофанові) отказати Жит. Св. 54-б.

XVIII. Плахти самыє простиє, що вмѣєте за полталяра, тут дают у 6 копахъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 70 (1720).—Саміє армати стрѣляти не вмѣютъ Вел. Сказ. 156.

ВМѢТИҐОВАТИ, *дс. Улагодити, полагодити. владнати.*

XVII. Вмѣтикгована справа промеж Назаром Коваленком и Антоном Переяславцем Ак. Полт. Гор. Ур. I, 141 (1668).

ВМѢШАТИ, *дс. Вкласти місячи.*

XVI. Квасъ все в'мѣшеноє квасить Отп. кл. Остр. И. П. (рк.) 7.

ВНЕБОВЗЯТЬЕ, *рн. Взяття на небо.*

XV. Данъ у Вильни въ середу октавы Внебовзятія панны Маріи Ак. ЗР. I, 121 (1492).

XVI. (Князь) мелъ справедливость учинити на певный рокъ, то єстъ внебовзятія теперешнего пришлого свята Гол. П. М. I, 20 (1555).

XVII. Внебовзятя насвятшоє панны Марии Арх. ЮЗР. III, IV, 58 (1649).

ВНЕБОВСТУП(Л)ЕНЬЕ, *рн. Вступ на небо; свято: Вшестя.*

XVI. По Внебовступленьѣ Божьемъ Ак. ЗР. II, 202 (1529).—(Свято) внебовступеня панского Хр. Фил. Апокр. 1112.

В-НЕВДОЛЗѢ, *присл. В недовгім часі, невдовзі.*

XVII. Вневдолзѣ прійшло до битвы съ Персами Рук. Хрон. 324.

В-НЕЗАБАВѢ, *присл. Незабавом, не забавившись, незабаром.*

XVIII. В незабавѣ посланъ знову... до Поляков толмачъ Вел. Сказ. 84.—Самъ (хапъ) внезабавѣ зъ болшими своими войсками... въ слѣдъ за ними вибратися обѣщалъ Літ. Вел. IV, 7.

ВНЕЗАПНЫЙ, *прикм. Несподіваний.*

XV. А дроузии полци стояхоу недвижими, стерегоучи внезапнаго наѣзда отъ Лѧховъ Ип. 885 (1281).

XVIII. И внезаапнаѧ радост не зашкожаєтъ Клим. Вірші, 52.

ВНЕЗАПУ *присл. Несподівано.*

XV. Двдъ... прииде внезапу и зая Володимерцѣ Ип. 246 (1097).—Боимьсѧ мьсти ихъ (князів) єда поидуть вьнезапу ратью на нас ib. 595 (1175).

XVIII. Внезапу війшол великій огнь ис того слупу Путн. Ієр. 18-б.

ВНЕСЕНЬЕ, *рн. Посаг, віно.*

XVI. Того всего внесенья єѣ милости къ нему ошацовалъ єго милость три тысячи копъ грошей Ак. ЗР. II, 191 (1528).—Внесенье дочки князя Василевы, што принесла в домъ ихъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 6 (1534).—Князь Ѳ. Четвертенскій... на тыхъ селахъ жонѣ своєй... внесенье єй безъ привѣнку тисечу копъ грошей... записалъ Ак. ЮЗР. I, 118 (1543).

XVII. Сын мой не має жадноє справы... до внесеня моєго, которое внесла до мужа своєго Васка Хведоровича, то єст вола гнедорыжого и иншоє убозство моє, котороє працею своєю набыла Ак. Бор. 13 (1637).—Там же (сховано) и внесенє от мене данноє за дочкою моєю Прот. Полт. С. I, 181 (1696).

XVIII. Агафия... жадного своєго внесеня в томъ дворѣ не оставила Кн. Мѣск. Полт. 237-б. (1721).—Женѣ моєй, В. Н., внесенния єи, червонихъ поєдинковихъ пятдесятъ, по-

винни зъ субстанціи моєи нагородитися Арх. Мот. 30 (1725).—Неосѣлій мужъ зъ внесення жены и з вена шкоду нагородил би Стат. 43-б.

ВНЕСТИ, *дс. Див.* **Вносити**.

ВНЕСТИ, *дс. Див.* **Унести**.

XVIII. Дале конь єго внѣс' Ал. Тиш. 71.

ВНЕСТЯ, *рн. Внесення, вклад.*

XVIII. Урядъ земский... скоро первая рата сумми денежнои... виідет, долженъ за тую сумму денежную которои срокъ проидетъ, також и по внестю инших ратъ... увязаніе силноє и отправу учинить С. і Р. 45-б.-46.

ВНЕТЪ, *присл.* (пол. wnet). *Зараз, незабаром, в ту хвилю.*

XVII. Ледво окомъ мгнешъ, али внет голова спадет Тит. 50 (Сак. 1622).—Єсли мене не выпустишъ, внетъ тя забію Рук. Хрон. 92.—Запытаєтъ: єслисте тоє справили, что вамъ царъ вчера росказалъ. Отповѣдятъ: же єще, але тоє внетъ справимо Рад. (Марк.) 84.—Кгды овощу... взяли (Адам и Евва) внет им очи... отворилися Єв. Реш. 67.—И скоро рукою посягнулъ по солонину, внет мя зненацка на полъ Павъло и Олешко, о которих ми не вѣдали, мене при том лицу поймали, кривавиє раны давъши, а Иванецъ втек Ак. Полт. Гор. Ур. I, 101 (1667).

XVIII. Тая вода... внетъ оучынила ся яко бы была з драгаго балсану Пам. укр. м. II, 416 (Літм. Рк.).

В-НИВЕЦЬ, В-НИВЕЧЪ, *присл. У ніщо (обернути, піти, спустошити).*

XV. А потомъ... такъ срогоє ударило зимко (зимно?), ижъ що ся зеленѣло, все посхло и въ нивечь обернулося Ак. ЮЗР. II, 111 (1494).

XVI. Я оноє право своє, привиля и листы єго королевскоє милости, которыємъ мелъ на тоє владычество... касую и въ нивечъ оборочаю Арх. ЮЗР. I, I, 137 (1580).—Пошло моихъ килька сотъ золотыхъ въ нивецъ іb. I, XI, 86 (1599).—Скрыня... маєтъ зъ возомъ упасти, перевернути, поламати и внивечъ ся обернути Отп. кл. Остр. И. П. 390.

XVII. Въ нивечъ обертайте всѣ олтари Рук. Хрон. 61.—(Мужики почали) зъ будинковъ то стелѣ збирати, то трами рубати, окна вибирати, печи розвалювати: и вънивецъ опустошили Арх. Мот. 132 (1688).

Див. **В-нѣвецъ**.

В-НИЗЪ, *присл.* 1. *Течією річки.*

XV. Оттуда (від Смоленська) поиде (Олег) внизъ и пришедъ взѧ Любечь Ип. 16 (882).—Рѣкою Оболью внизь да въ крутую водотѣчь Ак. ЗР. I, 77 (1458).

XVII. Продалем.. половину сѣчи... внизъ Ушивой Прот. Полт. С. II, 40 (1676).

2. *В діл, в долину.*

XVII. Продалемъ... половину хутора моєго ...внизъ по берег Ворскли Прот. Полт. С. II, 48 (1676).—Вниз дубка на вулеѣ крстъ іb. 154 (1686).

ВНИЙТИ, ВНІЙТИ, *дс. Див.* **Внити**.

XVI. Принудѣте ихь (убогихь) внійти Єв. Пер. 57.

XVII. Внийди... во клѣть свою Єв. Реш. 18.

ВНИМАТИ, *дс.* 1. *Слухати, уважати на що.*

XV. Ни хотѧху моихъ внимати свѣтъ (Х. съвѣт) Ип. 51 (964).

XVII. Вѣрныи, не внимайте насмѣвцом крста хва О обр. 64.

2. *Мати, уважати, рахувати за кого.*

XVII. Абы насъ кто за упорныхъ не внималъ Копист. Пал. 319.

ВНИМАТИСЯ, *дс.* 1. *Слухатися.*

XVIII. Коли бы сѧ и там црѧ не внимали, там бы (як) лютыи звѣры были рознесли Веніѧмина Пам. укр. м. I, 172 (Рк. Тесл.).

2. *Втручатися.*

XV. А вы сѧ не внимаите ни во что же Ип. 410 (1150).

ВНИТИ, *дс. Війти.*

XV. И восхотѣ (Данилъ) внити во град Ип. 788 (1240).

XVII. (Ми) хочемъ... внити в' дивныи позоры премирных Агглов' нбсныхъ силъ Транкв. Зерц. Ав.

ВНИЧИЖАТИ, *дс. Див.* **Уничижати**.

XVIII. Жена писменна мужемъ простымъ погоржаєтъ и якъ простака цѣле того вничижаєт Клим. Вірші, 68.

ВНОРОВИТИ, *дс. Догодити.*

XVI. Абы теж въ томъ отцу светому папежу и брату своєму королю Вгорскому и Ческому вноровилъ Ак. ЗР. I, 346 (1502).

ВНОСИТИ, ВНЕСТИ, *дс.* 1. *Приносити,- нести до середини, нісши впровадити.*

XV. Повелѣлъ ю внести в црковъ Чет. 1489, к. 5-б.

XVII. Жаднои офѣры... не велит гь... в церковъ внести... єжели ты на кого... гнѣв маєш Єв. Реш. 16-б.

2. *Уплатити, вкласти.*

XVII. Єсли бовѣмъ агглскій разумъ оустаєтъ о Бзѣ: надто нашъ, а прето и я смертный, не от моєи худости что внести могу по даромъ Дха стго Транкв. Зерц. к. Ад.

3. *Впровадити, запровадити.*

XV. Злыхъ еретиков злую ересь в светоую вѣру вносили Чет. 1489, к. 41-б.

XVII. Сей кроль Вѧчеславъ Ческій внеслъ гроши и монету робити росказалъ Крон. Полск. 374.

4. *Приносити.*

XVIII. (Вітер) на быдла заразливост вносить Клим. Вірші, 2.

5. *Вписувати,-сати.*

XVI. Въ выписованю тыхъ трактатовъ и тоей унѣи а особливе въ оборонѣ еи сила речій вноситъ Хр. Фил. Апокр. 1012.

XVII. Имя своє до реєстру нашего Братерскаго вънесетъ Стат. Полоцк. Бр. 5-а.—Сию угоду велѣлисмо до книг... внести Прот. Полт. С. II, 1-б. (1673).

6. *Подавати, виступати з чим.*

XVII. За мною... до Сна своего млтвы вносила Рад. Ог. (пр.) 1.—Отецъ Григорій... прибувши до коша слезную... и плачливую вносилъ прозбу о причинній листъ Эварн. Источн. I, 322 (1691).—Ото ж тобѣ, жиде на память вношу... Рождество Хво... Интерм. 83.

XVIII. До кого маю прозбу вносити Пер. Мат. I, I, 162.—О все тое пилно просимъ и от сердца молбы вносимъ Клим. Вірші, 195.—Вънощу... єднак мою причину за всѣми оними въ Кримъ посилаемими вязнями, даби ваша ханская ясност заховал їхъ в своей ласцѣ и милости Вел. Сказ. 44.

ВНОСИТИСЯ, *дс. Зноситися.*

XVII. Промени оныхъ елементовъ (солнца, мѣсяца) на высокост вносилися Крон. Бсб. 6-б.

ВНОСЛИВЫЙ, *прикм.* (пор. пол. unośny: Unośny koń i dyszlowy Sł. Karl.).

XVIII. Ктобы в дому своемь пса либо быд'ла имелъ которое бы в сосѣдствѣ шкодило... то шкоду нагородил бы... а на вносливихь конях чтобь не рострунали звоники вязан'но бь Стат. 76.

В-НОЧИ, *присл. Коли ніч, в ніч, нічну.*

XVI. На четвертой недели по святе вночи были немилостивые страхи Кул. Мат. I, 54. (1587).—Іосиф' же в'став'ши... в'ночи отиде до Єгvп'тоу Єв. Пер. (рк.) 25.

XVII. А въ недѣлю въ ночи выгорѣло предмѣстя Літ. Льв. 239.—Въ гнои въ день и вночи сидишъ Рук. Хрон. 37.—А особливе в' нóчи то чинити (молитисѧ) Єв. Вил. II, 50.—Воронъ в' ночи вылѣтаетъ з' гнѣзда своего Гал. Кл. Раз. 231.

XVIII. Вдень и вночи о тобѣ гадаю Рук. К. У. № 21, к. 24.—Члвѣкъ злостію... мучитсѧ, не маючи ни въ день, ни въ ночи покою Сѣмя Сл. Б. 124.—В лѣтѣ слнце под землею в ночи бѣжит боками прудко взийдет Пам. укр. м. IV, 35 (Сок. Рк.).

ВНОШАТИ, *дс.* (пол. wnoszać). *Див.* **Вносити.**

XVIII. Нищого буду выпроважати, бы моглъ за мною неизным до Бга прозбу вношати Бог. і Лаз. 50.—Чернецъ... важилсѧ... честнымъ законникамъ неславу вношати Клим. Вірші, 30.—Чернецъ... начнет за блготворцевъ к' Бгу молбы вношат' ib. 32.

ВНОШЕНЬЕ, *рн. Внесок, вкладка, внесені гроші.*

XVIII. Мои посланцѣ завернули (невісці) еи палубець вношенемъ еи наложенний Арх. Сул. 272 (1728).

ВНУЗДАТИ, *дс. Затягти нуздою; збудити.*

XVIII. Будучи съ Хана знову войсками татарскими вспоможени... на всякіе своеволѣ и збродне были внуздани Літ. Вел. IV, 11.

ВНУКА, *рж. Дочка синова або доччина.*

XV. Тои же зимѣ Всеволодъ отда двѣ Всеволодковнѣ, Володимери внсуцѣ (заміж) Ип. 317 (1144).—Жонѣ моей, внуцѣ князя Андреевѣ, тые имѣнья близки Ак. ЗР. I, 105 (1484).

XVI. При мнѣ на тот часъ были, якъ въ дому спокойномъ, при церкви для пригледанья здоровья моего, невистка моя... и внука моя Арх. ЮЗР. I, I, 164 (1583).

XVIII. Миґдона, в'нука црскаѧ Пам. укр. м. III, 124 (Рк. Тесл.).—За наслѣдника считается... синъ, дочь, в'нук, внука, правнукъ, правнука Арх. Мот. 36 (1738).

ВНУКЪ, *рм. Див.* **Унукъ**.

XVI. Се вѣтри Стрибожи внуци вѣютъ съ моря стрѣлами Сл. о п. Иг. 12.

XVIII. Іовъ бывъ снъ Ісавовыхъ сновъ, правнукъ Іякововъ, а в'нукъ Ісавовъ Пам. укр. м. I, 267 (Рк. Тесл.).

ВНУРАТИ, *дс. Затопляти, заглубляти.*

XVII. Ґды смотру цный Сущанскій на твоѣ клейноты, а взрокъ мыслный в'нураю в' сличны приміоты Тит. 334 (П. Мог. 1637).

ВНУТРЕ, *рн.* (пол. wnętrze). *Внутряня сторона чого.*

XVII. Въ себѣ внутре спалила и умерла Рук. Хроп. 179.

XVIII. Въ кого внутре опухло (полин) варить и пить Млр. дом. лѣч. 59.

ВНУТРНЕ, *присл. В середині.*

XVII. Которыи (родичи) его (сына) не позвѣрховне толко и ведлугъ змыслности чловекомъ, але далеко барзѣй внутрне и невидомым цнотою и наукою приоздобити старалисѧ Тр. постн. 387.—Ту внутрне от срдца оуважай каждый и правовѣрный Кн. о вѣрѣ, 107.

ВНУТРНОСТЬ, *рж.* (пол. wnotrznošć). 1. *Внутря, середина, що є в середині.*

XVII. Весь народъ людскій, стогнучи от внутрности сердечнои и до стыхъ Бжіихъ црквій прибѣгаючи... мовили Тр. постн. 660.—Хс гъ... вѣдаєтъ и бадаєтся серца и внутрностей человѣческих Єв. Реш. 20.—Тепло слнечноє проходитъ през поры земныи, и в'внутрностѧх' земныхъ крушци справуєтъ Гал. Кл. Раз. 238.—Уста наслаждающъ, внутрность уязвляєтъ Дм. Тупт. 95.

2. *Тенеса: кишки, хляки, бебехи.*

XVII. Хоробою диссентеріи... знѧтый... оуста свои назбытъ отворилъ же аж' и внутр'ности оутробы єго оказовалисѧ Тр. постн. 283, II. —(Духъ) розными отновѣдалъ способами, ал'бо през огонь... албо з' в'нутрностей быдлѧчихъ Гал. Боги пог. 28.—Кгды (Арій) пришолъ з' оучениками своими на съборъ внутрности з' него вышли и оумеръ О обр. 16.

XVIII. Взяти внутрности з чорной курки, конечне зовсѣм нѣчого не полощучи Укр. Госп. Пор. 65.

ВНУТРНЫЙ,-НІЙ, *прикм.* 1. *Той що в середині, середовий.*

XV. Вноутрьнии же єи (Хомськ. церкви) помость бѣ слитъ от мѣди о от олова чиста Ип. 843 (1259).

XVII. Оутроба, плюци, кости и инные внутрніє и позвѣрховные члонки Рад. Ог. 22.—Надвоє Црковъ дѣлится: на в'нутрній в'ход' то єстъ олтаръ, и зевнутрній, то єст самую Црковъ Рук. Црк. 1.—Розгнѣвался Бг на Азотские люде и допустилъ на нихъ боль великий внутрный Крон. Боб. 88-б.—О наоздобнѣйшая межи цнотами... тепер в внутръных скритостяхъ зранила єси душу мою Лѣств. 30-б.

2. *Краєвий, домовий.*

XVI. Покой... лепшый далеко, анижъ война внутръная Отп. И. П. кл. Остр. 1057.

3. *Схований, невидний, небачений.*

XVII. Я... дотыкаюся сердецъ и внутръных мыслий чловеческих Єв. Реш. 20.

XVIII. Якас... внутрняя... хана ку Козакам била симпатия Вел. Сказ. 28.—Толко до внутрной между собою незгоди... склонній Літ. Вел. II, 8.—Внутрнои злоби пламень въ сердцахъ людских возгорялся ib. 136.

4. *Духовний, моральний.*

XVII. Римскій костелъ заходній такъ многимъ въ внутрномъ добрѣ духовномъ, якъ и въ зевнутрномъ тѣлесномъ замѣшанємъ єстъ отъ Бога скаранъ Копист. Пал. 871.—Єлико внѣшній члкъ, мовит Апслъ изнемагаєт, толико внутрній обновлѧєтсѧ О обр. 161.—Кто оком' внутрнымъ розуму богодухновен'ного оной (книзі) приглядится, смакъ щасливости небеснои... почуєтъ Тр. Цв. (пр.) В. —Без внутрней бжиєй помочи терпѣти того не могли (невѣсти) Жит. Св. 509-б.—Гдь Бгъ... всихъ чрез внутрнеє надхненє дороги досконалои оучит Домецк. 20.

XVIII. Ласка Бжаѧ розмаитымъ насъ... якъ много внутрнымъ взбужаєтъ натхнѣнѧмъ Науки парох. 179.

ВНУТРЪ, *присл. В середину, в середині.*

XVII. Не меншая будет болѣзнь и мука снѣдающой внутръ непрестанно совѣсти Діал. о см. 278.—Бестіялскою похотю внутр душѣ свои змазали Тр. П. М. 939.—Нѣкоторіє слуги божіє з прироженя во внутръ и зверху суть лагодны Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 48-б.—Улиан... внутръ былъ... арианином Крон. Боб. 283.—Даріушъ... знайшолъ другіи слова в'нутръ гроба написаныи Гал. Кл. Раз. 510.

XVIII. Впровадити янчаровъ пѣхотою внутръ Сѣчи Запорожской Літ. Вел. II, 359.

ВНУТРЪ, *рм. Див.* **Внутре.**

XVII. Я... ґды здалека того непріятеля побачу... двери душевныѣ... замыкаю, а во внутръ голосом взываю: не приступуй Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 65.—Вычисть первѣй з внутра шклѧницу Єв. Вил. 46.

XVIII. Покажу ти внутръ срдца пекелности, где діяволи будут ся мучити и жидовскій народ Пам. укр. м. IV, 139 (Яр. Рк.)

ВНУЧА, *мн.* **Внучата,** *рн. Дитина синова або доччина.*

XIV. Ис дѣтьми своєми.... и со внучаты своєми ЮРГр. № 13 (1378).

XV. И женѣ єго и дѣтемъ єго и вноучатомъ єго ЮРГр. № 84 (1451).

XVII. Грѣх... Адама... на всѣх нас внучат єго пав быв Єв. Реш. 8-б.

XVIII. Заклинаю... всѣхъ васъ... и со внучаты и правнучаты Угр. Заг. 55.

ВНУЧЕСКЫЙ, *прикм. від «внукъ».*

XVIII. Пнъ... Залеский... приєхалъ до дѣда своєго... з своим належитим внуческимъ уклоном Кн. Мѣск. Полт. 87-б. (1711).

ВНУЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «внукъ».*

XVII. Любячи цесар лѣпшей внучка нижъ сына Крон. Боб. 194-б.

ВНУШИТИ, *дс. Почути.*

XVIII. Вишневецкий... непотѣшніє новини.. получивши, также и зо всѣхъ сторонъ бурливіє вѣтри козацкой войни и бунтовъ посполитих внушивши, якъ моглъ... вієхалъ Вел. Сказ. 54.—Внушивши холодний на себе з Швеции вѣтеръ ib. 122.

ВНѢ, *присл. Поза.*

XVII. Отлучилася Мариам от людий внѣ полка днии 7 Крон. Боб. 55.

В-НѢВЕЦЪ, В-НѢВЕЧЪ, *в ніщо.*

—обертати оборочати, обернути,-ся, *нищити, знищити,-ся.*

XVII. Пыха вшелѧкоє цнотъ богатство и справы добрыи роспорошуєтъ внѣвечъ оборочаєтъ и затрачуєтъ Єв. Калл. 4.—Тыхъ умертвляють и внѣвечъ оборочають Арх. ЮЗР. I, XI, 210 (1657).—(Хр.) голову смокову пречъ стираєт: и тиранна вѣчного внѣвечъ обертаєтъ Бер. Вірші, 93.—З' роскоши райскои выгнанцами сталисмо, и вывержеными през' зазрость вожа злости оужа и непріятеля, внѣвечъ оберненого для вынеслости Тр. постн. 10.—Згубилъ бым васъ и внѣвечъ обернулъ, єсли бымъ сѧ не задержалъ длѧ Іова служачого мнѣ ib. 40.—Абы далѣй не оборочалъ в'нѣвечъ землѣ залѧніємъ воднымъ Рад. Він. 63.—Воздухове небесныє и земныє и водныє… в'нѣвеч обертатися будут Єв. Реш. 13.—Оумерлыи не згибаютъ и внѣвечъ не оборочаютсѧ Тит. 162 (Копист. 1625).

XVIII. (Дейнеки) все руйновали внѣвецъ обертали Вел. Сказ. 187.—Всѧ працѧ и старанности ваши гинутъ предъ вами и внѣвецъ обертаютсѧ Науки парох. 118.—Слава войскъ христіянскихъ внѣвечъ обернулася Літ. Вел. III, 73.

—обдырати, *цілком, зовсім обдирати.*

XVIII. Церкви и обытели люде созыдаютъ, а они и созданных в нѣвечъ обдыраютъ Клим. Вірші, 22.

—зъ тѣла спадати, *зовсім з тіла спадати, дуже худнути.*

XVIII. От збытных скорбе' скорбным лица увядают, и особенно з тѣла внѣвечъ изпадаютъ Клим. Вірші, 47.

—пошарпати, *пошарпати до останку.*

XVII. Незбожный проклятый род внѣвеч пошарпали Діал. Волк. 59.

—ставити, *за ніщо мати.*

XVII. И чрез мене (через гнів грішний) много єси укривдилъ и внѣвечъ нѣкого не ставылъ Діал. о см. 270.

ВНѢШНИЙ, *прикм. Зовнішній, надвірній.*

XV. Обидоут градъ и пожгоуть всѧ внѣшнѧя—храмы и ограды и гоумна Ип. 823 (1254).

XVII. Єлико внѣшній члкъ, мовит Апслъ изнемагаєт, толико внутрній обновлѧєтсѧ О обр. 160.

ВНЯТИ *дс. Див.* **Уняти.**

XVI. Єсли бы была болше третеє части, что єй записалъ, тогды маютъ тоє части вняти, а пакъ-ли бы меньше было—тогда мают съ тихъ двохъ частей то пополнити Арх. ЮЗР. VII, I, 15 (1555).

XVIII. Цар води не вниметъ Клим. Прип. 254.

ВНЯТНЕ, *присл. Уважно.*

XVI. Чоломъ бью… моєго списочка милостиве и внятне выслухати Письмо Кимб. 3.

ВО, *прийм. Див.* **Въ.**

XIV. Обычаи и учинкы человѣчи измѣнны, коли жъ кожьдому человѣку во єго доспѣху Ак. ЗР. I, 2 (1347).

XV. Данилови же собравшю вои во борзѣ, посла Дьмьяна Ип. 758 (1229).—Имаєтся поставити цѣну сукнѣ у Сочавѣ, яко во Лвовѣ Ак. ЗР. I, 31 (1407).—Земли наши украинныє межи собою во упокои были ib. 71 (1456).

XVII. Вселилъ сѧ во живот' Пречистои Пан'ны Прол. XVII, 85.—(Ласки мои) для тебе во свѣтѣ служили Суд Бож. 297.—Зосталися по смерти князя Романа два сына єго: Данило въ чтирохъ лѣтахъ и Василко во двохъ лѣтахъ Крон. Соѳ. 208.—Бгъ… погубилъ ихъ во пустыни Крон. Боб. 55-б.

XVIII. Россияне, которую давно во умѣ содержаху, брань явно начинаютъ Вел. Сказ. 10.—Так' и слава свѣта сего во малѣ ся являєт, а во скорѣ погибаєт Пам. укр. м. I, 337 (Рк. Тесл.).—Давноє ся видѣлъ во раю со мною Укр. Р. Арх. IX, 56.

В-ОБЕРУЧЪ, *присл. Обома руками.*

XVI. Сама поворочуваючи єго (Ивана) киємъ в-оберуч збила, колѣнми столкла Кн. Гродск. Луцк. 1571 к. 493.

В-ОБЕЦЪ, *присл.* (пол. w obec). *Взагалі, загалом; разом.*

XVI. Всѣмъ тогды вобецъ и кождому зособна ознаймуємо Хр. Фил. Апокр. 1039.

XVII. (Бгословове) всѣ зась вобецъ и съгласне на каждомъ мѣсци оучатъ Кн. о вѣрѣ, 170.—Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому бы о томъ вѣдати належало… до вѣдомости подаю Унів. Палія, 158 (1700).

ВОБОСТИ, *дс. Встромити бодучи.*

XV. Данилъ же вободе копьє своє в ратьного Ип. 768 (1231).

ВОБРЬСТИ, *дс. Убрести.*

XV. Половци… вобрьдоша во Днѣпръ Ип. 671 (1190).

ВОВЕДЕНИЕ, *рн.* (ц. сл.) *Введення (свято).*

XVII. На ден празника воведенія Прстои Бци Прот. Полт. С. I, 40 (1687).

XVIII. Воведеніе Престои Бци Пам. укр. м. II, 71 (Рк. Тесл.).

ВОВЕРГНУТИ, *дс. Вкинути.*

XV. Дьяволъ єсть воверглъ враждоу сию межи нами Ип. 719 (1202).

XVII. Воверженъ будеши во тму кромѣшнюю Єв. Реш. 16-б.

XVIII. Благочестія святого... утѣсняємого и въ Унѣю... воверженного Літ. Вел. І. прил. 29.

ВОВКОВНЯ, *рж. Див.* **Волковня.**

XVIII. Землю в вовковню повыносили Мат. для общ. б. 113 (1760).

ВОВКЪ, *рм. Див.* **Волкъ.**

XVII. Господар мой Яцко гасло такоє давалъ: якъ вовкъ завиєтъ, люб стрѣлитъ з ручници, о том минѣ осторогу давалъ Ак. Полт. Гор. Ур. І, 199 (1670).—Тыє люде умѣют на час въ вола и вовка перемѣнятися Крон. Боб. 11-б.—Знагла прибѣгши вовкъ ухопилъ оную дитину Жит. Св. 22-б.—Поручаєш... вовъковѣ барана Єв. Реш. 188.

XVIII. Одѣвало, вовками подшытоє Быт. млр. обст. 348.—За подшитє вовками єпанчи 25 к. Дн. Хан. 124.

ВОВНА, *рж. Волос (на вівцях, вельблюдах то-що: шерсть).*

XVII. Баранъ зъ золотою вовною Рук. Хрон. 72.—Хс показалъсѧ стому Іоанну Бгослову в' об ѧвеню з' бѣлыми волосами якъ вовна Гал. Кл. Раз. 245.—Котроє быся єднакои вовны уродило, тоє ягня мѣло быти Лаваново Крон. Боб. 21.—Єсли... грѣхи ваши як чернило, як вовну убѣлю их Єв. Реш. 180-б.—Іоанъ... мѣвъ одежду... з вовны велъблюжои іb 198-б.

XVIII. В монастир Красногорский дат по 10 рун вовни чорной и бѣлой Дн. Марк. IV, 163.—Служители... забрали... вовни мѣхъ Кн. Нос. 28.—С козла ни вовны ни молока Клим. Прип. 243.—Руна вовны положи на том мѣсцу, горчокъ переверни на тіи вовны Заг. 203.

ВОВНЯНЫЙ, *прикм. Що з вовни зроблений.*

XVII. Другаѧ нитка єстъ вовнѧнаѧ з которои Пречстаѧ Два шату собѣ оуткала Гал. Кл. Раз. 245.

XVIII. Купилемъ... панчохъ пару вовнянихъ Дн. Марк. II, 251.—Иляниxъ клубковъ 8, девятый малый вовняний Быт. млр. обст. 349.

ВОВОДИТИ, *дс. Див.* **Уводити.**

XVI. Тѣсенъ путь и преискорбенъ воводя въ животъ Сп. прот. Лют. 153.

XVII. Узкиє врата воводящиє во живот вѣчный Єв. Реш. 72-б.

ВОВТОРКОВЫЙ, *прикм. від «вовторокъ».*

XVII. О... непріятелехъ знати донеслося намъ в Батуринъ в день вовторковый Эварн. Источн. І, 522 (1693).

XVIII. По вовторковой ночи Літ. Вел. IV, 9.—Рушивши... зъ ночлѣга вовторкового, обходили озера Дн. Марк. І, 321.

ВОВТОРОКЪ, *рм. Другий день на тижні по неділі.*

XVI. У вовторокъ... панъ Вас. Гул... обличне ставшы передъ паномъ Мик. Вилковскимъ... жаловалъ... на сыновца своєго пана Миколая Арх. ЮЗР. III, I, 58 (1593).—С понедилку на вовторок в ночи іb. І, VI, 224 (1598).

XVII. У вовторокъ поставили крестъ на церкви Сб. Лѣт. 83 (Кієв. Лѣт.).—Ажъ у вовторокъ прийшли ку Днѣпру Літ. Сам. 145.

XVIII. Идохомъ же помежду тими горами даже до вовторка Гр. Барск. І, 35.

ВОВЦА, *рж. Вівця.*

XVI. Козы вовцы Кн. Гродск. Луцк. 1573, к. 498.

XVII. Позосталос було убозства Васка, брата нашего стрыєчного, пебожчика товару троє и вовца Ак. Полт. Гор. Ур. І, 24 (1665).—Баба... моя... як хоче любо а продати товар и вовцѣ Прот. Полт. С. II, 98-б. (1682).—Якомъ стоявъ з вовцями... пришол до мене... свинаръ іb. 85 (1690).

ВОВЧЕНЯ, *рн. Вовче щеня.*

XVII. (Ромул і Рем) ссали єѣ (вовчицю) посполу зъ вовченятами Рук. Хрон. 137.

ВОВЧИЙ, *прикм. від «вовкъ».*

XVII. (Вы Желѣборскіи) маєте на гербѣ своємъ двѣ косы вовчыи Гал. Кл. Раз. (пр.) 2.

XVIII. Якъ мы ся маємъ вовъчому хвостови поклонити, маючи у своєм црствѣ голову ил'вову Ал. Тиш. 37.—У попа вовчіє ноги, а медвежеє черево Клим. Прип. 249.

ВОВЧИЦА, *рж. Самиця вовча.*

XVII. Почула бѣгучи вовчица плачъ ихъ (дітей) Крон. Боб. 141.

ВОВЧУГЪ, *рм. Росл.* Ononis hircina Jacq.

XVIII. Вовчугъ зѣллє широкоє, круглоє, мохнатоє Дн. Марк. II, 124.

ВОВЪ, *присл. Ув.*

XVI. Сами теперъ во-въ покою Антир. 627.

ВОВѢРАТИ, *дс.* (рос. ввѣрять). *Віддавати маючи віру до кого.*

XVIII. (Дорошенко) вовѣраючи себе зо всею тогобочною Украиною въ протекцію Портѣ Оттоманской Літ. Вел. II, 253.

ВОГОНЬ, *рм. Див.* **Огонь.**

XVII. А що зостанет... спалите у вогня Крон. Боб. 43.—В'вогнѣ сей... Ѳеодор цѣл зостал Жит. Св. 188-б.

XVIII. В вогни вѣчномъ безконечномъ Укр. Р. Арх. X, 333.

ВОДА, *рж.* 1. *Хем. Недокис водня* H_2O.

XV. Водою теплою мыюще Чет. 1489, к. 3-б.

XVI. Панъ староста Луцкий... а ни хлеба и воды въ дворъ его (владыки) не допустилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 84—85 (1591).

XVII. Вино з' водою мѣшаютъ Гал. Гр. Розм. 12-б.—Жродло и струменѣ суть єдною водою Гал. Кл. Раз. 215.—Люде... голодъ терпѧтъ лечь не голодъ хлѣба и воды, але голод слова бжего Єв. Вил. 12.—Иверове, которыи з'натуры теплои воды не могучи пити, зимнои и до келиха оуживали воды Кн. о вѣрѣ, 252.

XVIII. Якъ з воды пошовъ Клим. Прип. 259.

2. *Вода в певній кількости, простори водні: річка, море, океан.*

XIV. И дали єсмо со всѣми оужитки с лесом с дубровами с водою и съ зѣмлею ЮРГр. № 29 (1394).

XV. И с луками и с водами и с рѣками ЮРГр. № 48 (1418).

XVI. Оужо воды въсих топѧтъ Хрон. Рымши, 218.

XVII. Немалая за правды єст речъ воду жадными греблями незасипаную задержати Лѣств. 23-б.—Дидима... пустилася водою до Африки Крон. Боб. 109-б.—Билися крѣпко на устю Десны водою и сухом Крон. Соѳ. 132.—Князи всѣ Рускіи землею и водою пошли на Татаръ ib. 225.

XVIII. Много вод около землѣ течет Пам. укр. м. IV, 29 (Сок. Рк.).—Подле раю єст одна земля, которая зовет ся Інъдіа, по єдной водѣ названо Індиа, которая течет в Червоное море ib. 30.—Кара забойцѣ по ринку волочить клѣщами тѣло торгать а послѣ у шкурній мѣхъ зашивши у водѣ утопить Стат. 65-б.—З Єгипту знову пошли Нилом рѣкою уже за водою Путн. Ієр. 6-б.

Вода великая, *вода високого рівня, повідь.*

XV. В се же лѣто вода быс велика во Днѣпрѣ и въ Деснѣ и въ Припетѣ Ип. 259 (1108)—А коли у великую воду дерево попловетъ, а любо дошки, а хто своє перейметъ, а любо дружнеє въ томъ имъ ся правовати Сб. Мат. отд. III, 7 (1494).

XVI. На весне великая вода была Кул Мат. I, 53 (1599).

XVIII. 1751 года вода превеликая била у Днѣпрѣ Гр. Барск. IV, 108.

Вода малая, *вода низького рівня.*

XVIII. 1754 года весма било сухоє лѣто и вода въ рѣкахъ весма била малая Гр. Барск. IV, 108.

ВОДЕННЫЙ, *прикм. від «вода».*

XVII. Сухимъ путемъ або воденнымъ поєдутъ Люб. 19 (1670).

XVIII. Сотникъ Левко Полуботченко занялъ воденной произдъ на Стриже рекѣ Літ. Вел. II, 325.

ВОДЖОВАТИ, *дс. Многораз. форма від «водити».*

XVIII. Црь... барзо пышно ихъ воджовалъ над то над вшитку челяд свою Ал. Тиш. 78.

ВОДИТИ, *дс. Повторна форма від «вести».*

XV. Нас послаша ротѣ водить тебе и мужь твоихъ Ип. 42 (945).—И поча (Иѧславъ) и (Свѧтослава) водити подлѣ сѧ ib. 327 (1146).

XVII. Отвертайся прошу всѣма силами от того непріятеля, который тебе по учинку плюгавом водит Лѣств. 25.

XVIII. Порадте, панове, где бися затягнути служити, колибъ с ким цнотливим, хоч би и конѣ водити Укр. Р. Арх. IX. 47.

ВОДИТИСЯ, *дс. Повторна форма від «вестися».*

XV. Со Изѧславом (Даніилъ) водисѧ оу бжшипю Ип. 770 (1233).

XVI. Вашой милости во всемъ тамъ фортуннѣ а счастливѣ ся водило Ак. ЗР. II, 337 (1535).

XVII. Се злым добре водило на свѣтѣ Жив. Св. 182.

XVIII. Якъ между братерствомъ нашимъ водится Кн. Цеху Золот. 9-б. (1724).—Шнуровка другого бѣлокосу, якъ водится, ґалономъ золотимъ обложена Быт. млр. обст. 352.

ВОДКА, *рж.* 1. *Заправлена, настояна на чім вода.*

XVII. Єстественная простая вода от водки препаленой по своєму существу разнствуєтъ Тр. П. М. 236.—Маст або водка на улѣчєнє очий Жит. Св. 479.—Тая (Анна) николи лица своєго не мыла водою, але ал'бо росою або дорогїми водками ib. 532.—Коллѵріумъ єстъ лѣкарство на очи, котороє робѧт' з цукру и з' водки рожанои Гал. Кл. Раз. 69.

XVIII. Сія вся... смѣшенна съ оливою, виномъ и водкою рожовою чрезъ годину варытися маютъ Собр. Прип. 16.—Чернецъ пришолъ з рожевою водкою и насъ покропивъ. Путн. Ієр. 8.

2. *Горілка.*

XVII. А предотечи діаволскіи что разъ себе Бахусовыми водками поливаютъ Рад. Ог. 161.

XVIII. Насипати сахару и дополня крепкою водкою, жажечь Млр. дом. лѣч. 6.

ВОДЛЕ, ВОДЛИ, ВОДЛѢ, ВОДЛУГЪ, *прийм.* (пол. wedle, według). 1. *Біля, коло, під, при, побіч, близько.*

XVI. Бивали ми чоломъ многажды мужи заманастирскіи Печерского манастира... о Кононовскій дворъ, што водле ихъ саду Арх. ЮЗР. I, VI, 13 (1508).—Граница... у долины водъле дорожки Чорънолозское ib. VIII, IV, 401 (1546).

2. *Стосовно, відповідно, з огляду на, згідно з чим.*

XVI. Которое ж (мѣстце) онъ водлѣ годности и заслуги своее отъ брата нашого мѣлъ Ак. ЗР. II, 6 (1507).—И я тому врозумевши водле судового листу пановъ земянъ ихъ милости, далъ єсми имъ на то сесь нашъ листъ под нашею печатію Арх. ЮЗР. I, VI, 16 (1510).—То мають имъ отвести и ограничити водлѣ суда своєго Ак. ЮЗР. I, 48 (1516).—Водлугъ свѣдоцтва ib. 50.—И въ целехъ духовнихъ межи ними вчинилъ водле обычаю закону вашего греческаго Гол. П. М. I, 3 (Гр. 1540).—Абы не водли боязни Божои... в малженство не шли Арх. ЮЗР. VIII, III, 127 (1569).—Мы, суд, видечи то, ижъ сторона поводовая до слушъное ся речы береть, заховываючися водле артыкулу звышпомененого сорокъ осмого ib. VIII, IV, 186 (1584).—Владыка... наслалъ... кгвалтомъ... войско... розшиховавши єго на гуфы, водле воєнъное справы ib. I, I, 225 (1586).—Водлугъ справъ духовныхъ и светскихъ Кул. Мат. I, 61 (1592).

XVII. На днь Троици светоє водле римского календъдара Сборн. стат. II, 69 (1613).

XVIII. Сивыє волоси з вилґости припадают водлугъ натуры и прироженя мдлого Пам. укр. м. IV, 37 (Сок. Рк.).

ВОДНИКЪ, *рм.* (астр. aquarius). *Одно з сузір зодіаку на південній півкулі.*

XVII. Ѵдрохоосъ: Водолѣя, водникъ Бер. Лекс. 318.

ВОДНИСТЫЙ, *прикм.* 1. *Багатий на воду.*

XVII. Еродій: птахъ подобенъ боцѧну або чапли жієтъ на воднистыхъ мѣстцехъ Бер. Лекс. 272.— (Марія Єгvп.) рѣки воднистыи ногами переходила Тр. постн. 698.—Пара въ оболокъ вѣлькготный и воднистый обертаєтся Гал. Кл. Раз. I, 116.

XVIII. Александрія... на мѣстѣ зѣло равномь и воднистомь Гр. Барск. II, 130.

2. *Що відзначається кольором води.*

XVII. Крыш'талъ єсть воднистои фарбы Рад. Ог. 620.

ВОДНИХА, *рж. Діжка на воду* (?).

XVII. Сеѣ осени в року тепер идучом викрадена в мене комора зо всѣмъ убозтвом моѣмъ... теды теперъ познालем у Василя Собка власную мою водъниху, которую-м працею моєю достал Ак. Полт. Гор. Ур. I, 168 (1669).

ВОДНЫЙ, *прикм. від «вода».*

XV. Изнемогахоу жажею водною Ип. 738 (1219).—Со всѣми бѣги водными ЮРГр. № 84 (1451).

XVI. Не будет потопъ водный на свѣте Катех. 47.

XVII. До кож'дои стихіи, агглъ приставленъ єсть на стражу и справованѧ; яко писмо именоуєт' вод наго аггла Транкв. Зерц. 5.—Барзѣй над водныє на соуши забуренья тер'пимо О сл. Дав. 29.—Сосудъ водный Гал. Кл. Раз. 313.—Стыи могутъсѧ назвати кроплею водною, а Бгъ называєтъсѧ оцеаномъ вина ib. 236.—Спрацованому члвку напой водный шкодитъ Рад. Ог. 257.—Ѳеодосий... будучи гетманомъ над войском воднымъ, самъ утопилъся Крон. Боб. 295-б.—Там битву водную выйгралъ (Іраклій) Рук. Хрон. 336.—Ярославъ послалъ сына своєго Владимира зъ великимъ войскомъ на Грецкихъ царей воєвати судами водными Крон. Соѳ. 39.

XVIII. Крещеніє водноє єсть в' той часъ, коли кто крещаєт'ся водою Собр. Прип. 6.—Не виписую тутъ працъ и трудовъ моихъ для общаго добра Корони Полской... в многихъ воєннихъ окъказиях, на розних земляних и водних мѣсцах Вел. Сказ. 22.—Войска водніє Московскіє и Козацкіє зъ немалою трудностю и ущербкомъ себе также судновъ и всякихъ запасовъ преправовалися черезъ пороги на низъ Літ. Вел. III, 438.—(Козаки) що разъ по машини ровчаки два для скорѣшого проходу водного копали Об. Черн. 119.—Данило Торянский... по приключившейся єму водной болѣзни... Укр. ист. м. 30 (1754).—Єнох єще перед потопою водною взѧт єсть в рай Пам. укр. м. IV, 302 (Рк. Тесл.).—Члкъ гордый якъ пузыр водный Клим. Прип. 255.

XIX. Допусщу на нихъ чорніи птичи водноє, котроє помежду васъ лѣтаючи моровоє повѣтра размножати и розносити будуть Пам. укр. м. IV, 69 (Угн. Рк.).

ВОДОВАЖЦА, *рм. Підойма на воду.*

XVII. Журавель—у студнѣ водоважца Синон. сл. р. 25.

ВОДОВОЗНЫЙ, *прикм. Що він або що ним возять воду.*

XVIII. Пара воловъ водовозниxъ Оп. им. Дан. Апост. 110.

ВОДОВЫЙ, *прикм. Що в воді, водний.*
XVII. Хотячи видѣти морскую глубокост и чуда водовыи Ал. Печ. 180.
ВОДОКРЕЩИ, *рж. Див.* **Водохрещи**.
XIV. Передъ водокрещами, лѣта нарож. Хр. полторы тысящи и семь Ак. ЗР. I, 26 (1388).
ВОДОЛІЙ,-ЛѢЙ, *рм. Одно з дванацяти сузір екліптики, в нього сонце вступає в січні; відник.* Aquarius.
XVIII. Водолій занеже время се мокротою вѣтрною... из метелицею мѣшаєтся Ірм. 207-б.—Стрѣтаєтъ водолѣй з полнымъ воды збаномъ ib.
ВОДОНОСНЫЙ, *прикм. Що ним воду носять.*
XVIII. Ведро водоносное єдно Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1749).
ВОДОНОСТЬ, *рж.?*
XVI. Почавши отъ села отъ водоности у верьхи рѣчки Неборовки Ак. ЮЗР. II, 192 (1592).
ВОДОНОСЪ, *рм.* (ц. сл.). *Відро.*
XVII. Водоносъ муки не оскудѣєтъ Рад. Ог. 257.—Наполнѣте водоносы водою ib. 925.—Марія... взявши водонос пришла къ колодезю Єв. Реш. 243.
XVIII. Принесѣте ми чотыры водоносы воды Пам. укр. м. I, 300 (Рк. Тесл.).
ВОДОПРОДАВНИКЪ, *рм. Продавець води.*
XVIII. Сутъ на то особніє человѣцы—водопродавницы, иже почерпаютъ мѣхами кожанними отъ рѣки воду и возлагающе на верблюди, приносятъ въ градъ и продаютъ Гр. Барск. I, 419.
ВОДОТОКЪ, *рм. Місце, що ним тече вода.*
XVI. А оттоль повернули єсмо водотокомъ дорогою круто перехресною Арх. ЮЗР. VIII, VI, 368 (1571).
ВОДОТОПЛЕНЫЙ, *прикм. Що від утоплення.*
XVII. Водотопленая смерть Ак. ЮЗР. II, 230 (И. Виш.).
ВОДОТѢЧЪ, *рж.*=**Водотокъ**.
XV. А рѣкою Оболью внизъ да въ крутую водотѣчь, а тою водотѣчею въ болото опять великоє Ак. ЗР. I, 77 (1458).
ВОДОХРЕЩИ, *р. мн. Свято 6-го Січня.*
XIV. Писанъ листъ оу Сочавѣ оу недѣлю наканунѣ водохрещь Ул. Мат. 7 (1393).
XV. Ведена быс из Новагорода в недлю по водохрщахъ Ип. 368 (1148).
ВОДРА, *рж. Ковдра?*
XVIII. (Невказав) водри з матеріи критской єдной округъ червонимъ каранфиліомъ обкладеной Полт. Полк. Канц. (1753).
ВОДРУЗИТИ, *дс. Поставити.*
XVII. Служитель... скиніи истинныя, юже водрузи Богъ, а не человѣкъ Копист. Пал. 338.
ВОДХНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «водхнути».*
XVII. В' шестый теды день Адамъ створеный єстъ рукою Бжією почтеннымъ будучи и образом през' водхнен'є Тр. постн. 147.
ВОДХНУТИ, *дс. Вдихнути, вдмухнути.*
XVI. Кому бы Богъ моглъ водхнути смерть Хр. Фил. Апокр. 1690.
XVII. Хс... водхнув в лице єго (члка) дха жизни Єв. Реш. 66.—Даный албо водхненый на тот часъ даръ духовный можетъ доводомъ быти О обр. 239.
XVIII. Бгъ... водхнулъ дшу в него Пам. укр. м. IV, 28 (Сок. Рк.).
ВОДЧАНЫЙ, *прикм. Горільчаний.*
XVIII. Чарокъ водчаніхъ восемънадцять Мат. Ист. ЮР. 79 (1744).
ВОДЯНЫЙ, *прикм. Водний.*
XVIII. Тотъ потопъ так буде завышки, поки был потопъ тот першій водяный Ал. Тиш. 89.—От водяной болѣзни петрушку... употреблять Млр. дом. лѣч. 17.—Озера водяныє Пам. укр. м. II, 180 (Рк. Тесл.).—Дубовъ водяныхъ поєздныхъ четири Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1763.).
ВОЕВАЛНЫЙ, *прикм. Здатний воювати.*
XV. Снемь бо бѣ рѣченъ всимъ воємь воєвалнымъ приѣхати им ко градоу Ип. 823 (1254).
ВОЄВАНЫЙ, *прикм. Военний.*
XV. О тую исную мерзячку и шкоду воєваную намъ и корунѣ нашой оучиненую от єго отца правого чинимы и отпущаємы єму все тымъ нашимъ листомъ ЮРГр. № 66 (1433).
ВОЄВАНЬЕ, *рн. Чинність від «воєвати».*
XV. Бѣда бѣ... отъ воєванья Литовьского Ип. 721 (1205).
XVI. Ратованіє, противлєнє, воєванье Зиз. Лекс. 106.
XVII. По воєваню Татаръ за двѣ лѣта учинилася была тишина по всей земли Крон. Соѳ. 285.
ВОЄВАТИ, *дс.* 1. *Вести, провадити, точити війну.*
XV. Придоша Половци первоє на Руськую землю воєватъ Ип. 152 (1061). — И почаша (Ляховѣ) воєвати и села жечи ib. 865 (1268).
XVI. Сатана завжды воюєтъ Ак. ЗР. IV, 224 (1600—5).
XVII. Нинус... воєвати вымыслилъ Крон. Боб. 12.
2. *Битися, боротися, точити бій.*

XVII. Который... воздержаніємъ и неспанємъ воюєтъ, тотъ подобенъ ест тому, который поворозами... скрѣповалъ и тоє уморилъ Лѣств. 24-б.

XVIII. Хто мечемъ воюєтъ, тотъ и самъ от меча погибаєтъ Ал. Тиш. 83.

3. *(кого, що). Нищити, пустошити, плюндрувати, здобувати, під себе підгортати.*

XV. И почаша (Русь) воєвати Вифаньскыя страны Ип. 33 (941).— Иде Гюрги воєвать Новгорочкои волости ib. 339 (1147).—Чемоу єси брате почалъ волость мою воєвати ib. 695 (1196).

XVI. (Сатана) церковъ райскую воюєтъ Ак. ЗР. IV, 226 (1600-5).

XVII. На той час Сирію персове воєвали Єв. Реш. 223.

XVIII. Буду турковъ воєвати Довг. 96.—Зачинаєтъ Полщу воєвати Вел. Сказ. 150.

4.—**на кого,** *ходити, іти війною.*

XV. Поча Олегъ воєвати на Древлѧны Ип. 17 (883).

XVII. Року 1646 король Польскій Владиславъ 4 хотѣлъ воєвати на Турка Літ. Льв. 261.—Той врагъ на душу мою воює Транкв. П. Мн. 24.—Воєвав на него (законника) бѣсъ... грѣхомъ нечистым Єв. Реш. 319-б.—Иноплеменники воюют на мене Крон. Боб. 97-б. — Амира воєвода Перскій з войсками воєвалъ на Константінополь Гал. Н. н. 104-5.

XVIII. Братъ на брата воюватимет Літ. Вел. III, 104.—Будучи смертелними на смерть воєвати Вірші Різдв. 139.

5. *Сперечатися, колотитися, битися, сваритися, заводитися.*

XVIII. Чим тутъ воєвати Клим. Прип. 255.—Абы не воюючи на Кримъ, повернулъ назадъ Літ. Вел. III, 73.

ВОЄВАТИСЯ, *дс. Воювати з ким, боротися з ким, битися з ким.*

XV. Болѣ не воюєтесѧ (XII. Воюитесѧ) съ Мьстиславичи Ип. 312 (1142).

XVII. Мусиш... зъ неприятелем дшевным... воєватися Єв. Реш. 212.—Многіє стыє... зъ покусою... аж до смерти... воєвалися ib. 415.—Тарквиниусъ... Етрусковъ, многократ з ним воюючихся, поражалъ Крон. Боб. 144.

XVIII. Коли онъ бжій снъ, нехай собѣ в неби сидитъ, а воєвати ся з нами и пекломъ нехай не идетъ Сл. о збур. п. 158.—Бездѣлно даремними стратившис лежами, теперъ у холоди и голоди вшедши, хочетъ воєватись Вел. Сказ. 83.

ВОЄВНИКЪ, *рм.* 1. *Вояк, военник.*

XVI. Поважны и премудры Ар'хитектон... воєвник Павел Пам. укр. м. V, 202 (1599).

XVII. Штуки и хитрости... окрутного воєвника... утерпѣлъ Тр. постн. 396.—Сорому знести не могучи Благочестіѧ преслѣдовца и воєвникъ, до Латинъ отколѧ пришолъ был, оутѣкъ. ib. 397.—Мудрий... воєвникъ видаєть добре иж не завжды тот выйгрывает, который моц болшую мает Каз. 32, к. 86.—В той битвѣ конь єстъ тѣло, а дша єздецъ и воєвникъ Транкв. Зерц. 28.

XVIII. Воєвникъ на каждом' кони будет сидѣти оу зброи огнистой Пам. укр. м. IV, 305 (Рк. Тесл.).—Богородица... малою дружиною своих в монастиру бивших воєвниковъ оборонила Вел. Сказ. 129.

2. *Зброя.*

XVII. Мы, гетманъ, з войскомъ запорозкимъ городовымъ... шаблю... и всякіє воєвники при боку нашомъ носимъ Эварн. Источн. I, 525 (1693).

ВОЄВНЫЙ, *прикм. Войовничий.*

XVII. Смерть... наступуєтъ якъ непріатель воєвный потужный Пам. укр. м. IV, 212 (Осл. Рк.).

ВОЄВОДА, *рм.* 1. *Вож, старший над військом, що мав часом (в Польщі) і цивільну владу; зверхник воєводства.*

XIV. Оучинит(ь) которыи добрыи члвкъ кривду любо воєвода а любо панъ оучинити исправу ис нимь ЮРГр. № 3 (1352).—Яко въздали при пану блотишевьскомъ воєводѣ илвовьскомъ ib. № 9 (1370).

XV. Кто єсть воєвода в сеи рати Ип. 910 (1287).—Пана ленкова печать зарубича воєводы зудечовьского ЮРГр. № 43 (1411).

XVI. Я Юрій Михайловичъ Монтовтовичъ, воєвода Києвскій, староста Крымянецкій Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).

XVII. Не оборонит там царъ и воєвода Єв. Реш. 13.—И в' кождомъ порѧд'ку и полъку ихъ (янголів) поставилъ (Богъ) над' ними старѣишиноу и воєводу Транкв. Зерц. 3.

XVIII. Почали Якимови попы говорыти и воєводы црковные и увесь соборъ жыдов'скій Пам. укр. м. II, 65 (Рк. Тесл.).—Пошлет архан'гела своєго Михаила воєводу нбснаго ib. IV, 295 (Рк. Тесл.).

2. *Володар Молдавський (залежний від давн. Польщі).*

XV. Милостью Божьею мы Александръ, воєвода, господарь земли Молдавскои Ак. ЗР. I, 30 (1407).—Воєводамъ землѣ молдавскои слюбили были и записали сѧ ЮРГр. № 67 (1433).

ВОЄВОДАНКА, ВОЄВОДЗЯНКА, *рж. Воєводина дочка.*

XVI. Князь... вчинилъ... постановенье... около выправы... малжонки своєє... воєводанки Києвъское Arch. Sang. VII, 51 (1559).

XVII. Воєводзянка Сендомирская Діар. Фил. 105.

ВОЄВОДИНА, *рж. Воєводина жінка.*

XVI. Жаловалъ намъ князь Юрьи Семен. Слуцкій именемъ сестры своєє... кнегини Александры, воєводиноє Троцкоє Ак. ЮЗР. I, 78 (1536).

XVII. Абрамовичова,воєводина Троцкая Меделская старостина Лист Абрам. 310.—Аннѣ Могилѧнцѣ Потоцкои Господаринѣ Земль Молдавскихъ, воєводинои Краковскои... авторъ ласки Бжеи... зычитъ Гал. Н. н. (пр.) Ав.

ВОЄВОДИНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Воєводинъ**.

XVII. Кляшторъ заложено въ воєводиньскомъ дворѣ на стрѣлници Літ. Льв. 260.

ВОЄВОДИНЪ, *прикм. від «воєвода».*

XV. С паномъ Михаиломъ канцлѣремъ Александра воєводинымъ ЮРГр. № 92 (1458).

XVII. Воєводина матка Фотиния Жит. Св. 112.

ВОЄВОДИЧОВАЯ, *рж. Див.* **Воєводина**.

XVI. Княжа Юр. Ив. Чарторыйский изъ малжонкою своєю... воєводичовой Новогородской Арх. ЮЗР. I, I, 472 (1595).

ВОЄВОДИЧЪ, *рм. Воєводин син, воєводин нащадок.*

XVII. Петр Могила, воєводич Молдавскій Літ. Льв. 247.—Отъ прадѣдовъ, дѣдовъ воєводичъ земль молдавскихъ Рад. (Марк.) 8.—Петръ Могила, воєводичъ Волоскій... посвященъ на митрополію Кієвскую Крон. Полск. 400.

XVIII. А сам пошол на другоє коло з своим воєводичем Ал. Муз. № 417, к. 5 б.

ВОЄВОДСТВО, *рн.* 1. *Зверхність над військом; уряд, влада і достоєнство воєводи.*

XV. Король... посла воєвъ.., и великого дворьского Пота, пороучивъ ємоу Воєводьство Ип. 724 (1208)

XVII. Історіи первѣи... о чудѣ третемъ на Агарѧны, которыи сталысѧ от Бога, за млтвами и воєводствомъ Прстои Влдчци нашеи Бци благослови оче прочитати Тр. постн. 666.

2. *Провінція під зверхністю воєводи.*

XVIII. От всѣхъ урядовъ долженъ быть срокъ завитій, то єсть, каждому воєводству, землѣ и повѣту, въ томъ времени якъ єстъ въ артикулах суда главного С. і Р. 26-б.

ВОЄВОЖДЪ, *рм. Див.* **Воєвода** 1.

XVIII. Тѣмже и азъ... послѣдствуя лѣнивимъ давнимъ писаромъ, славніє и великіє дѣла воєвождовъ своихъ... без описанія оставлшимъ не дерзнулемъ того писати Вел. Сказ. 2.

ВО-ЄДНО, *присл.* (пол. w jedno). *Завжди.*

XVIII. А вы рѣки плещѣте руками, во єдно идѣте весело Пам. укр. м. II, 181 (Рк, Тесл.).

ВОЄНЛИВЫЙ, *прикм. Войовитий.*

XVIII. Послухайте, послухайте, що вас живо, яко войско воєнливо нас молойцов омылило Укр. Р. Арх. IX, 20.

ВОЄННЕ, -О, *присл.* 1. *З бронею в руках; войовниче.*

XVIII. Воєнне досить доросправи зготовался єго милость панъ полковникъ Літ. Вел. IV, 214.

2. *Як воєнний на воєнній службі.*

XVIII. Гражданско или воєнно... служить з имѣній повиненъ Стат. 50-б.

ВОЄННИКЪ, *рм. Воєн, вояк, воєнна людина.*

XVI. Рыцеръ и воєнникъ добрый Кул. Мат. I, 49 (1576).

XVII. Якъ же ты хочешѣ бѣду воєнника, бьючогося и боручогося... розогнати, розсудити Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).—Такимъ же абовѣмъ на весь свѣтъ воєнникомъ... былъ отъ Христа Бога рыбитвъ Андрей Копист. Пал. 410.—Воєвалъ Болгаровъ, значных воєнниковъ Крон. Соѳ. 14.—Ірод... послав воєнники и позабивали множество дѣтій Пам. укр. м. II, 115 (Уч. Єв.).—Был Витолдъ мужественный воєнникъ Крон. Лит. 339.

XVIII. Не єдинъ себѣ способ обѣраєтъ воєнникъ на поконане силъ непріятелскихъ Літ. Вел. IV, 192 (Діар. Ок. 1639).—Воєнъником своимъ усѣмъ приказавъ, абы чотыри мцѣ спочивши, скоро мои листы зайдутъ, абы ся войска ушитъки стѣгали до Єрусалиму Ал. Тиш. 66.

ВОЄННЫЙ, *прикм.* 1. *Що належить до війни; військовий, мілітарний.*

XV. Службу воєнную отправовати ЮРГр. № 76 (1438).

XVI. Стефанъ Батура... праве былъ человѣкъ побожный, рыцерскій, воєнный Кул. Мат. I, 49 (1576).—Шкоды мнѣ отъ... Татаръ... въ сребре... къ потребе воєнъной належачихъ речахъ... нагородити рачилъ Арх. ЮЗР. I, I, 76 (1579).

XVII. Церковъ соборную святого Георгия стрелбою и воєнним людом осадили Льв. Ставр. 22 (1604).—Справы воєнныи многокроть и красомовцы и малѧрѣ оповѣдуют и списуют О обр. 18.—Бранный супостатъ; непріѧтѣль воєнный Бер. Лекс. 10.—Кгрунтъ

Белдюжковщина... през сес час воєнный в розных завирухах вакуючи Арх. Люб. 235 (1671). —Рыцери, гет'мани, полковники и всѣ люде воєнныи Гал. Кл. Раз. 143.—Цесарѣ... окрутенствомъ над хрстіанами воєнноє собѣ от боговъ своихъ... щаст'є выпросили Гал. Боги пог. 26.—Кождій шляхтичъ з службы своєй... на добромъ коню з риштункомъ воєнного козака... повиненъ будетъ выставляти Вас. яб. Мат. Лівоб. Укр. 115 (1670).—Тяжары Зєнные рѣкою Двиною проважено Літ. Сам. 44. —Осаженіе тих городков людми воєнними ib. 193.

XVIII. (Бесурманы) имѣютъ приходити въ воєнних промислахъ подъ малоросійскіє... городи Літ. Вел. III, 219.—Зобравши сѧ воєнъным обычаєм пошов'ши звоєвали Авраама Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.).—Мечѣ, зброи, копіѧ и инъшіє оружіє воєнныѧ ib. IV, 297.—Проgресъ далший воєнний Хмелницкого Бел. Сказ. 5.—Поднесл.... воєнноє на... Поляков оружіе ib. 10.—Отстрадалем чрез Чаплинского власних добръ моихъ, многими трудами и працами воєнними... набытих ib. 21. — З оставшихся воєнних імѣний державца их служил би Стат. 33.—Гарматъ и воєнних припасовъ воюя турковъ... добули Кр. оп. Млр. (рк.) 161 (1576).

2. *Войовничий.*

XVII. Тыи всѣ народы... были воєнныи и битныи Крон. Лит. 317.

XVIII. Дали єму войска задунайского двацять тисячъ гонного рицерского, бар'зо збройного и воєнного Ал. Тиш. 58.

ВОЄНЪ, *рм. Вояк, воєнник, жовнір.*

XVII. Цар и воєнъ... ровно станут Єв. Реш. 13.

ВОЖА', *рм. Див.* **Вожъ.**

XVII. Ся звали княжатами и вожатами люду Божого Рук. Хрон. 183.

ВО́ЖА, *рж. Оден з двох довгих ременів або посторонків коло вузди; гальмо.*

XVII. Великая то (встыд) ест вожа и удило на грехи Каз. 32, 18-б.

ВОЖДЪ, *рм. (*ц. сл.*). Див.* **Вожъ.**

XVII. Поки жилъ снъ бжіи на свѣтѣ, былъ всимъ вождомъ и товарыщомъ Домецк. 65.—Внуки Иафетови... розне розышлися зъ своими вождами Крон. Соѳ. 317.

XVIII. Цесарь... призивалъ къ себѣ до Вѣдня для совѣта... на вишшихъ вождовъ своихъ и урядниковъ Літ. Вел. III, 428.

ВОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «возити».*

XV. Отъ воженіа каменіа... будуть вольни Ак. ЗР. I, 76 (1457).

ВОЖКИ, *рж. мн. Довгі ремені або посторонки коло вузди.*

XVI. Взяли коней пятеро з уздами, с хомутами, з возами, з вожками и вжищами Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 184.

XVII. А потимъ бивши взяли мене вожками за шию Кн. Мѣск. Полт. 15 (1692).

XVIII. Линники... обротѣ вожки и пуги зробляютъ Клим. Вірші, 178.—Вожокъ чотири... Кисиленко імѣлъ при себѣ Прот. Полт. С. III, 87-б (1748).

ВОЖОВАТИ, *дс. Многоразова форма від «водити».*

XVII. Юско Хведченко вожовавъ нас и тиє речи (крадені) в дом свой ношовавъ Прот. Полт. С. I, 71 (1689).

ВОЖОВАТИСЯ, *дс. Многоразова форма від «водитися».*

XVIII. Затѣялъ збирати нѣякієсь стацйпіє побори зъ людей и во всѣхъ сотняхъ приблудніє кони, чого перед тим не вожовалось Журн. Дан. Апост. 17.

ВОЖЪ, *рм.* 1. *Той, що провадить, веде до чого, провідничий, провідник, проводир; поводар, поводатар (сліпих).*

XVI. Онъ рядитъ и ведетъ, не овца рядитъ и вожомъ єстъ Берест. соб. 242.—(Пастыри) которыхъ Духъ панскій намъ далъ тутъ за вожи до живота Ак. ЗР. IV, 107 (1595).

XVII. Хтожъ єсть око въ тѣлѣ церковномъ то єсть вожъ и наставникъ Ак. ЮЗР. II, 236 (И. Виш.).—Наставникъ: настоятел., преложоный, вожъ, оучитель, проводникъ Бер. Лекс. 89.—Игуменъ: вожъ або предстател ib. 276.—Всѧкои правды и справедливости вожъ О обр. 196.—Іоаннъ Дамаскинъ, оздоба црккви, вожъ правды Тит. 150 (Копист. 1625).—Пала слѣпота на очи єго (Сергія) и просилъ вожа Жит. Св. 469-б.—Оттяти надѣю нашу, которую маємо до бга, корму моцную... вожа за руку на нбо насъ ведоучого Лѣк. на осп. ум. 2.—На завътреє вожи, не вѣдаючи куды князей провадити, блудили Крон. Соѳ. 264.—Покора... ест... вожем правым и неомылным до царствія нбсного Єв. Реш. 72.

2. (*воєнний*). *Провідничий військовії, старший над військом, воєвода.*

XV. Англъ вожь бы на иноплеменникы Ип. 262 (1110).

XVI. Игемонъ, вожъ, староста Зиз. Лекс. 100.

XVII. Письмо святоє Павла въ Дѣяніяхъ Апостольскихъ «вожемъ» або гетманомъ зоветъ, то єсть продкуючимъ Копист. Пал. 458.—Іоав... позабіявши зрадецко славных

и зацных вожов люду Ізраил'ского... цѣл зосталъ Тр. П. М. 940.—Чвертовано Долгорукого князя з синомъ, князя Ромодановского с синомъ, которіє вожами славними были у войскахъ московскихъ Літ. Сам. 154.—Княжата и вожове ихъ, которых было семдесят и два Крон. Боб. 10.

XVIII. Запорожцѣ выйшли заразъ всѣ, маючи собѣ вожемъ Сагайдачного Літ. Черн 75.

ВОЗБУЖДАТИ,-ДИТИ, *дс. Збуджуватидити.*

XVII. Въ остатний день всѣхъ отъ гроба возбудишъ Суд Бож. 224.—Возбужу єго (члка) од мертвых Єв. Реш. 177-б.

XVIII. Барабашъ... держачи... привилея королевскіє... от многих... билъ возбуждаєм при тих правах... стояти Вел. Сказ. 15.—Хм. мстячися за безчестіє своє, до бунтовъ Козаковъ возбудилъ ib. 9.

ВОЗБУЯТИСЯ, *дс. Збунтуватися.*

XVIII. (Разинъ). возбуялся былъ и противъ владыки своєго Государя Московского Літ. Вел. II, 236.

ВОЗВАНЬЕ, *рн. Чинність від «возвати».*

XVI. (Приятелі мої) ку кождой потребе моєй за ознаменемъ моимъ, зъ доброти своєи не были линивы, яко и за теперешнимъ возваньємъ моимъ, въ той хоробе моєй также щелую а неотменную приязнь... оказали Арх. ЮЗР. I, I, 24 (1570).

ВОЗВАТИ, *дс. Завізвати, покликати, запросити.*

XVII. Саулъ... возвалъ Самоила и люд в раду Крон. Боб. 91.

ВОЗВЕРХЪ, *присл. Уверх, угору, горі.*

XV. Возверхъ рѣкы Лосны Ип. 876 (1276).

ВОЗВЕСТИСЯ, *дс. Звестися, підвестися.*

XVII. Дѣва Марія... возвелася мало и сѣла на постелѣ своєи Єв. Реш. 406-б.

ВОЗВОДИТИ,-ВЕСТИ, *дс.* (ц. сл.). *Зводити, звести, підносити, підіймати.*

XV. Бѣ бо лодеи тысѧща и воидоша во Днѣпръ и возведоша порогы и сташа оу рѣкы Хорьтицѣ Ип. 742 (1224).—Володимеръ же посла Доуная возводить Литвы ib. 888 (1282).

XVII. (Бца) з одра болѣзненнаго возводит Рад. Ог. 366.—Мытаръ... не хотѣлъ и очий на небо возвести Єв. Реш. 4.—Возведет єго (болящого) господь од болѣзни ib. 24.

ВОЗВОДНЫЙ, *прикм. Звідний.*

XV. Возводныи мостъ и жеравець вожьгоша Ип. 755 (1229).

XVII. На стѣнахъ убили сто и шестдесятъ человѣковъ и мостъ возводный зажгли и ворота Крон. Соѳ. 232.

ВОЗВОРОТИТИ, *дс. Вернути.*

XV. Аже ти сѧду в Галичи, то Бужьскъ твои возъворочю Ип. 564 (1173).—Поиде (Игорь) к полкоу ихъ хотѧ возворотити к полкомъ ib. 642 (1185).

ВОЗДАВАТИ,-ДАТИ. *дс. Див.* **Уздавати,-дати**.

XVIII. Ми низовоє войско Запорозскоє... воздаємо хвалу... богу Вел. Сказ. 102.—Почали сѧ кланѧти (снопы) моєму снопови и почесть воздавати Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

ВОЗДАТЕЛНЫЙ, *прикм. Нагородний, віддячний.*

XVIII. През' службу Бжую нагорожаємъ Бгу тую кару, которую мусѣлѣбысмо терпѣти за грѣхи, и для того называєт'сѧ офѣра воздателная Собр. Прип. 28.

ВОЗДВИЗАЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Уздвизалный.**

XV. Крестъ серебреный воздвизалный золочонъ Ак. ЗР. I, 137 (1494).

XVI. Одинъ крестъ золотый воздвизальный который дей важилъ больше тисечи червоныхъ золотыхъ Арх. ЮЗР. I, I, 233 (1586).

ВОЗДВИЗАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Див.* **Уздвизати.**

XV. И нача (Андрѣи) воздвизати рать Ип. 748 (1226).

ВОЗДЕРЖАНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Здержання, стримання.*

XVII. Пост... єст воздержаніє на тѣло грѣшноє Єв. Реш. 411.

ВОЗДЕРЖЛИВО, *присл. Стримано.*

XVI. У старомъ законе воздер'жливо жили Сп. прот. Лют. 176.

ВОЗДЕРЖНИКЪ, *рм. Той, що здержує себе.*

XVII. Чистота єсть по общему разумѣнію оучителей троѧкаѧ 1 в дѣвственниках, 2 в' воздержниках, 3 в' супружниках Домецк. 29.—З сегоднешняго... празника... утѣшайтеся... побожныи воздержникове Єв. Реш. 48.

ВОЗДЕРЖНЫЙ, *прикм. Стриманий, здержний.*

XVII. Покармъ и напой скромный и воздержный Смотр. Каз. 43.

ВОЗДЕРЖОВАТИ,-ЖАТИ, *дс.* 1. *Здержувати, стримувати.*

XV. Не воздержавши оуности отвориша ворота на русьскоую землю Ип. 645 (1185).

XVII. Постится тѣло воздержуючи Єв. Реш. 411.

2. *Одержати.*

XVIII. Я тоє (платя) окроме од тестя воздержалъ, усе то моє власноє єст Прот. Полт. С. I, 239 (1701).

ВОЗДЕРЖОВАТИСЯ, *дс. Здержуватися, стримуватися, повстягатися.*

XVII. Воздержатисѧ от безаконій Рад. Він. 1206.

XVIII. Хорий... мусит не бга ради воздержоватися Єв. Реш. 354 (1710).

ВОЗДУХЪ, *рм.* (ц. сл.). 1. *Повітря.*

XV. Играющимъ же птичамъ, орлом же клекыщоущимъ и плавающимъ криломъ своими и воспромѣтающимъся на воздоусѣ, яко же иногда и николи же не бѣ Ип. 802 (1249).

XVII. Кгды бываєтъ воздухъ хмурный, не можем свѣта слнчного видѣти О обр. 160.—Того (бога) вызнавали быти бога воздуха, погоды и негоды Жит. Св. 530.—Воздухове небесныє и земныє и водные... внѣвеч обертатися будут Єв. Реш. 13.

XVIII. Ілия же спустил Єлисеєви из воздуха одежу свою Пам. укр. м. I, 302 (Рк. Тесл.).—На воздух стрѣляли Літ. Вел. II, 361.

2. *Покриття на начиння з святощами.*

XVII. Два воздухов, три покровца Прот. Полт. С. II, 3 (1675).

XVIII. (Дача) воздуха гаптованого на плащеницу Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 6 (1720).—Воздухъ аксамитній Дѣло о реп. Ак. 18.

ВОЗДУШНЫЙ, *прикм. від «воздухъ».*

XVII. Што єстъ власноє воздушнихъ вожовъ дѣло Копист. Пал. 692.—Дшѣ по выстю з' тѣлъ бываютъ турбованы и гамованы на аерѣ, што по словенску называют воздушныи мытарства дшъ О обр. 125.

XVIII. Вси преходят яко воздушные... хмуры Клим. Вірші, 41.

ВОЗДУШОКЪ, *рм. Здрібн. від «воздухъ».*

XVII. Що значат воздушки? Рук. Црк. 10.

XVIII. Гафарѣ... до церквей зробляють воздушки Клим. Вірші, 122.—Воздухъ на бѣломъ сереброглавѣ з двома меншими воздушками гаѳованній з мохрами злотими РКПЛ. 20.

ВОЗДХНУТИ, *дс. Здихнути, зітхнути.*

XVII. Схочешъ воздхнути, але перси не допустятъ Діал. о см. 267.—Мытар з покаянієм сердечным воздхнувши, такъ моливъся Єв. Реш. 4-б

ВОЗДЫХАНЬЕ, *рн. Зітхання.*

XVII. Реклъ Бгъ до жоны, розмножу... воздыхания твоя Крон. Боб. 4-б.

XVIII. Дойшла до мене тѧжкость и воздыханіе людей моих' Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл).

ВОЗИЛНИКЪ, *рм. Той, що возить.*

XVIII. Посилаєтся зъ мѣстечка Груни... женцовъ, возилниковъ и молотниковъ Оп. им. Дан. Апост. 204.

ВОЗИЛО *або мн.* **ВОЗИЛА,** *рн. Те, чим возять.*

XV. И взѧша раку Борисову и въставиша и на возила и поволокоша оужи кнѧзи и бояре Ип. 280 (1115).

XVII. О чистото, возило духовноє, которымъ державцу то єсть срдца твоєго до горы выносиш Домецк. 31.

ВОЗИНЬЕ, *рн. Чинність від «возити».*

XVIII. Не буде слобудно панумъ и за гроши кметѣ на возиня пригрозити, але аж бы панъ хотѣвъ своє зерно возити... муситъ ся перше из кметьми злагодити Урб. 55.

ВОЗИСКАТИ, *дс. Відшукати.*

XV. И отрѧдил єсть на тѧ два богатырѧ возискати тебе Ип. 794 (1243).

ВОЗИТИ, *дс. Трив. форма від «везти».*

XV. Медъ въ бочкахъ а въ другыхъ квасы возити по градомъ выпрашающе, где болнии нищии не могы ходити Ип. 110 (996).

XVI. Князь Масалский отказъ чинил: я дей... збоже с тых земль не возил Арх. ЮЗР. I, VI, 35 (1542).

XVII. Куманове чужоложницу... на осла всадивши, по всемъ мѣстѣ возыти казали Рад. Він. 1046.

XVIII. Возили ними (Жыдами) камѣнѧ Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).

ВОЗИТИСЯ, *дс. Їздити; переїздити (річку).*

XV. Нарѧжаисѧ самъ и лодье нарѧди возитисѧ на Вислѣ Ип. 885 (1281).

XVII. По мору возитись не маєте въ чомъ Рук. Хрон. 170.

ВОЗКЫЙ, *прикм. Що стосується до возного, возніський.*

XVI. Привилей короля старого на мѣсто возкоє Гол. П. М. I, 12 (1554).

ВОЗЛАГАТИ,-ЛОЖИТИ, *дс. Покладати,-класти.*

XV. Моудростию возложаше вѣроу на лжю Ип. 748 (1226).

XVII. И возложь нань руцѣ рѣче Копист. Пал. 978.

ВОЗЛѢ, *прийм. Біля.*

XV. Бѣжаще возлѣ Санъ оу гору Ип. 246 (1097).

ВОЗЛѢЗТИ, *дс. Злізти, вилізти на.*

XV. Возлѣзъше на заборолѣ Ип. 647 (1185).

ВОЗЛЮБИТИ, *дс. Полюбити, покохати.*

XV. И возлюбивъ (кн. Данило) мѣсто то (де збудовано Ховм) Ип. 842 (1259).

XVII. Возлюбиши господа бога твоєго всѣм серцемъ Єв. Реш. 11-б.

ВОЗЛЮБЛЕНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Укоханий, коханий, любий.*

XV. Гдѣ нинѣ возлюбленый мои братъ? Ип. 643 (1185).

XVII. Прето возлюбленныи... єдин другому согрѣшеніи... прощаймо Єв. Реш. 19.

XVIII. Не потаю от тебе возлюбленнаго моего Пам. укр. м. I 331 (Рк. Тесл.).

ВОЗМАГАТИ,-МОЧИ, *дс.* (ц. сл.). *Змагати, змогти, здужати, подужати.*

XV. Ни от кого же помощи требоуя, но самъ о Хрстѣ возмагая Ип. 711 (1199).—Их дарованіа привильями, достаточнымъ свѣточьствомъ твердостію листовъ возмогуть досвѣтчити Ак. ЗР. I, 75 (1457).

XVI. Врата пекельные... противъ церькви христовои не возмогуть Берест. соб. 302.

XVIII. Чрез которий би (способъ) возмоглъ зъ рукъ Барабашевих привилея... одобрати Вел. Сказ. 16.—Андрей Яблоновскѣй... не возмоглъ того шкодци нѣгде спостигнути Літ. Вел. III, 221.—Ан'тіхрыст... не возможетъ нѣгде оутѣкати Пам. укр. м. IV, 306 (Рк. Тесл).

ВОЗМОЖНО, *присл.* (ц. сл.). *Можливо.*

XV. И тако перед Гюргемъ не возможно бы имъ оудержатисѧ Ип. 476 (1154).

ВОЗМОЖНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Можливий.*

XVII. Вѣрующему вся возможна сут Єв. Реш. 31.

ВОЗМУТИТЕЛЬ, *рм.* (ц. сл.). *Баламута.*

XVIII. Кгдижъ єсли имъ двомъ возмутителемъ дати вѣру... то ми бѣдніє, развѣ негодніє, стаємся... панской обрѣсти ку себѣ... ласки Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 95 (1714).

ВОЗМУТИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Обурити.*

XVII. (Гнѣвъ) такъ помѣшаєтъ силы члвчіє и возмутитъ гнѣвливаго, же сѧ здастъ шаленым Домецк. 76.

ВОЗМѢРИТИСЯ, *дс.* (ц. сл.). *Зміритися, відмірятися.*

XVII. В ню же мѣру мѣриши, возмѣрится тобѣ Єв. Реш. 5.

ВОЗНЕНАВИДИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Зненавидіти.*

XVII. Возненавидит друг друга Єв. Реш. 14.

ВОЗНЕСЕНИЕ, *рн.* (ц. сл.). *Вшестя (свято).*

XV. Воєвалъ... бѣ (Данило) отъ крещениа до вознесения Ип. 773 (1234).

ВОЗНЕСЛОСТЬ, *рж.* *Знеслість.*

XVII. Монархіал'нои папежскои вознеслости служачих Льв. Пал. 25.

ВОЗНЕСТИСЯ, *дс.* (ц. сл.). *Знестися.*

XV. Вознесесѧ (Миньдовгъ) славою и гордостью великою Ип. 858 (1262).

XVIII. Гордостию велією вознесшаяся... шляхта полская не слушала Вел. Сказ. 13.

ВОЗНИКНУТИ, *дс.* *Повстати.*

XV. Никоторое отщепеніе, а любо недовѣрьство возникнуть Ак. ЗР. I, 74 (1457).

ВОЗНИКЪ, *рм.* *Возовий кінь.*

XV. Такая невѣста имѣеть изостать... при возникахъ, которыми вожена при мужи Ак. ЗР. I, 39 (1420).

XVI. Сънувный конь, изный конь верхом верховный Црс. книг. глава 10 колесничный конь возник, возовый Зиз. Лекс. 107.— Возниковъ вороныхъ два, а колебка старая на два кони, сукномъ чорнымъ крыта Арх. ЮЗР. I, I, 23 (1570).

XVII. Коней возников чотыри Арх. ЮЗР. I, VI, 654 (1632).—В'мѣсто каретъ дорогихъ и возниковъ—простий возокъ Літ. Сам. 170.

XVIII. Два палубных возников сивострокатих Ск. о р. Мил. 10 (1739).

ВОЗНИЦА, *рм.* *Той що возить.*

XVI. Панъ Кграєвский... рикнул на возницу своєго, жебы мя загамовалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 60 (1574).

XVII. Ты отъ всихъ пастыревъ, мысливцовъ или возовозовъ, возницъ или скачомудрецъ... што о богословіи навыклъ Ак. ЮЗР. II, 218 (И. Виш.).—Отче, ты єси возомъ Іилским и возница и справца єго Жит. Св. 425.

XVIII. Туда въ село съ самимъ однимъ возницею єхала (я) Арх. Сул. 274 (1728).

ВОЗНИЦКЫЙ, *прикм.* *від «возница».*

XVII. Черево возницкоє Ак. ЮЗР. II, 222 (И. Виш.).

ВОЗНИЧКА, *рм.* *Здрібн. від «возниця».*

XVI. Возничка мой, который при конехъ моихъ былъ, и велъ кони до воды Арх. ЮЗР. I, VI, 58 (1567).

ВОЗНИЧОКЪ, *рм.* *Здрібн. від «возникъ».*

XVIII. Четвертій... возничокъ вороній Ск. о р. Мил. 10 (1739).

ВОЗНОВСКЫЙ, *прикм.* *від «возный».*

XVI. Также и сребро Володимерское... яко и сребро въ скрынце, также печатю моею возновскою, запечатали Арх. ЮЗР. I, I, 346 (1593).

ВОЗНОСИТИ, *дс.* (ц. сл.) *Підносити, виносити.*

XVII. Справедливые возносят и выхваляются Єв. Реш. 14-б.

XVIII. Унѣя... аби впредъ... своихъ роговъ не возносила Літ. Вел. I, прил. 49.

ВОЗНОСИТИСЯ, *дс.* *Підноситися, гордіти.*

XVII. Вшелякий хто возноситъся, понижонъ будетъ Єв. Реш. 4.

XVIII. И ты, хрестеянине, чини дѣло, заказанноє отъ Господа, али за то не хвали ся и не возноси ся Поуч. Няг. 4.

ВОЗНОСНЫЙ, *прикм.* (грам). *Що зноситься, ростучий в гору.*

XVII. Оударенїѧ просо́дїѧ суть три: остраѧ, тѧжкаѧ, облеченаѧ; остраѧ бо возносноє имат оударенїѧ Смотр. Гр. 10.

ВОЗНЫЙ, *рм.* 1. *Урядовник з поліційною владою, його обов'язки відповідали обов'язкам рос. судового пристава і слідчого.*

XVI. Не мають быть през онего позваны, але през возного того повѣту Ак. ЗР. I, 223 (1501).—Надъ дванадцатьми возными одинъ єнералъ местце старшоє маєтъ Кул. Мат. I, 56 (1588).—Просилъ тотъ свещеньникъ возного на огледанє збитя... своєго Арх. ЮЗР. I, I, 274 (1590).

XVII. Єнералный возный воєводства Волынского Пам. КК. I, 14 (1620).

XVIII. Лист возного и комисара Ів. Щадкованого Оп. Док. 35.—Дѣло возного без вимовки укази судовіє и людскиє позви возить листы упоминателніє и присяжниє Стат. 39-б.

2. (*военний*). *Герольд.*

XVII. Приказалъ тогда Іисусъ през воланє возного, абыся готовали по трехъ дняхъ, през Іорданъ тягнути ку одержаню землѣ хананейскои Рук. Хрон. 63.—(Аґесилѧусъ) скупилъ все войско на єдиномъ полю, якобы длѧ попису и браку и кажетъ возному обоволати напередъ абы на сторону выступовали вси кравци Рад. Він. 1587.

ВОЗОВИКЪ, *рм. Возниця.*

XVII. Вознакъ: возовикъ Бер. Лекс. 16.

ВОЗОВНЯ, *рж. Шопа, де ховають різні повози.*

XVII. Въ возовни рыдванъ новый Арх. ЮЗР. III, IV, 123 (1649).—В возовнях, шпихлирах, коморах... кареты, рыдваны, колесы поламавшы и попсовавшы, желиза некоторыє собѣ (побрали) ib. 617 (1651).

XVIII. Конюшня и амбаръ... между ними возовня Оп. ст. Млр. III, 208 (1767).

ВОЗОВОЗЪ, *рм. Що возить вози.*

XVII. Отъ возовозовъ... што о богословіи навыклъ Ак. ЮЗР. II, 218 (И. Виш.).

ВОЗОВЫЙ, *прикм. від «возъ».*

XVI. Княгиня... подводы у нихъ бирала, верховыи и возовыи Ак. ЗР. I, 226 (1501).—Видел єсми шляхъ с тоє стерни возовый и конский, куды жито везено Ж. Курб. I, 61 1575).

XVII. Семенъ... познал свою возовую снасть вкраденую Прот. Полт. С. I, 75 (1689).

XVIII. Коней возовыхъ много побили Літ. Вел. IV, 10.—Шафа возовая болшая Быт. млр. обст. 339.—Букшей з колес возовых 3 Арх. Вид. м.; екон. спр. (1755).

ВОЗОКЪ, *рм. Здрібн. від «возъ».*

XVI. Два возки што жито возѧт с полѧ Ж. Курб. II, 245 (1563).

XVII. За привезенєм на возку криваво збитого шкодливе рожоного брата своєго Акт. Старод. кн. 11.—Простий возокъ, телѣжка московская Літ. Сам. 170.

XVIII. Сѣна єден возокъ оу Верховѣнѣ за шѣстъ золотых оуґорских не можъ было купити Літ. Гукл. 79.

ВОЗРАДОВАТИСЯ, *дс.* (ц. сл.). *Зрадіти.*

XV. Кондратъ же возвеселисѧ срдцмь и возрадовасѧ дшею о кнѧженьи Краковском Ип. 909 (1287).

XVII. Увес... Іерусалим порушився и возрадовався Єв. Реш. 185-б.

ВОЗРАСТАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Зростати.*

XVIII. И стаєт'сѧ члвкъ зо всѣмъ совершенный и возврастаєтъ оу возрастъ свой Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).

ВОЗРАСТЪ, *рм.* (ц. сл.). *Зріст.*

XV. (Данилъ) бѣ бо возрастомъ 18 лѣтъ Ип. 744 (1224).

XVII. Пришовши въ възърастъ совершенного мужа Ак. Мг. м. 82-б. (1685).—Прийдѣте вшелякого правовѣрные возрасту поклонѣмся гсдви Жит. Св. 517.—Всѣ... въ єдинъ возраст и на єдно обличе будутъ Єв. Реш. 14.—Правѣ надарємнаѧ праца и старан'е, который бы члкъ замышлѧлъ до возраста своєго придати хочай єдинъ локоть Рад. Він. 342.

XVIII. Возврастаєтъ (члвкъ) оу возрастъ свой Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл).

ВОЗРИКАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Рикати.*

XVIII. Возрикаєтъ яко левъ Пам. укр. м. IV, 143 (Яр. Рк.).

ВОЗРУШАТИ, *дс. Зрушати.*

XVI. Возрушаючи покой посполитый... подписуєтеся на нас быти противными Ак. ЗР. IV, 117 (1595).

ВОЗРЫДАТИ, *дс.* (ц. сл). *Заридати.*

XVII. Цареве и монархове... возрыдают Єв. Реш. 13-б.

ВОЗРѢТИ, *дс. Див.* **Узрѣти.**

XIV. Возревше єсмо на єго вѣрноую службу.. оставили єсмо єго ЮРГр. № 29 (1394).

XV. Знаємо чиню симъ своимъ листом, кто кол на нь возрить ЮРГр. № 35 (1401).

XVI. Тогда Игорь възрѣ на свѣтлоє солнце Сл. о п. Иг. 5.

XVII. И возрѣлъ Гсдь на Авеля и на дары єго (бо дым просто пошолъ до неба) ижъ ся єму подобали Крон. Боб. 5-б.

ВОЗСІЯВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Сяяти.*

XVII. Слнце возсіаваєтъ з' высокости Рад. Ог. 363.

XVIII. Дню возсіявати начинающу Літ. Вел. I, прил. 21.

ВОЗСМѢЯТИСЯ, *дс.* (ц. сл). *Засміятися.*

XVI. Бл҃жени плачущіи нынѣ, яко возсмѣєтеся Рук. Муз. № 513, к. 12.

ВОЗСТАВИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Скресити.*

XVII. Труба онаѧ мертвыѧ возгласивши возставит всѧ Єв. Реш. 36-б.

XVIII. Анѣ тежъ лежащаго умерша (не) возставите Клим. Вірші, 76.

ВОЗШУМѢТИ, *дс.* (ц. сл.). *Загаласувати, зарепетувати.*

XVIII. Не тилко полковники и вся старшина, але и гетманъ... возшумѣли были знову єго Кочубея на писарскомъ уряду обсталіовати Літ. Вел. III, 553.

ВОЗЪ, *рм.* 1. *Спрят щоб їздити або возити що.*

XV. Изѧславъ Двдвичь... безъ возъ пришелъ бѣ на кониxъ Ип. 335 (1146).—От нѣмецкого воза мыто четыре гроши Ак. ЗР. I, 31 (1407).

XVI. А которыи бы тежъ купцы хотѣли ити до Литвы возы або комягами, хотячы проѣжчати мыто нашо Луцкоє, тыи вси мають дати цло у Городку Ак. ЮЗР. I, 78 (1529).—Перед Великоднем, приєхал до дому моєго свещенникъ Николский на ймя Федоръ Безсонъ з Межиречя зъ Заставя, маючи з собою возов з речами, з борошномъ три, и сталъ господою в дому моємъ Арх. ЮЗР. I, VI, 78 (1586).

XVII. На завтрѣє, скоро день въ дорогу, упрошаєтъ зъ собою и Богуринского и на своємъ возѣ завозитъ єго до Фалимичь Копист. Пал. 1061.—Всадити єго (Іосифа) на свой возъ царскій... казалъ Крон. Боб. 27.—Фараонъ кроль Єгvпетскій з' войсками своими на конѧхъ и на возахъ оузброєнныхъ гонилъ за Іилтѧнами Гал. Кл. Раз. 115.— (Многогрѣшного) уложивши в возъ, накривши шкурою, повезли на Москву Літ. Сам. 113.—На триумфальномъ возѣ весело ликуєтъ Діал. Волк. 77.—Тріумфатор... звыклъ былъ на возѣ тріумфалномъ до капитоліумъ Іовишового проваженый быти Рад. Він. 47.—Ілїѧ... на огнистом возѣ перенесенный єст' до раю Збірн. 1693, к. 169.

XVIII. Вози скарбнїє козакамъ остали Літ. Гр. 47.—Возовъ воловихъ три Арх. Мот. 190 (1767).—Горе ншому козацству, що и пудводника з возов пхают Клим. Прип. 208.—Ото вуз огненний и конѣ огненнѣ станули Єв. Реш. 339-б (1710).

2. *Астр. Сузірря* Septentriones, *Ведмедиця.*

XVIII. Перскіє послове... за возом небним въ Вифлеим ишли Укр. Р. Арх. IX, 60.

ВОЗЪЯРИТИСЯ, *дс.* (ц. сл.). *Розлютуватися.*

XV. Батый же яко свѣрпый звѣрь возьярисѧ повелѣ заклати (кн. Михаила) Ип. 795 (1245).

XVIII. На козаковъ Турчинъ возярился Літ. Вел. II, 337.

ВОЗЫЙТИ, *дс. Зійти.*

XVII. На серце нѣкды не возыйшло єму (члвку) Єв. Реш. 48-б.

ВОЗЫРАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Дивитись.*

XVII. Хс... плачущим невѣстам возырающим на муку єго одповѣдѣвъ Єв. Реш. 177.

ВОЗЫСКАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Винайти.*

XVII. Пришовъ бовѣм снъ члчский... на землю возыскати... погибшого Єв. Реш. 2.

XVIII. Єсли ты нам того не учиниш, дши твоєѧ возыщеш Пам. укр. м. I, 253 (Рк. Тесл.).

ВОИНСКЫЙ, *прикм. від «воинъ», воєнний.*

XVII. Вси мужи воинстіи выйшли вночи вон Крон. Боб. 131-б.—Он єсть человѣкъ добрый, въ воинскихъ оказіяхъ справный Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 100 (1693).

XVIII. С. Б... устроилъ чинъ къ воинскому управленію потребний Вел. Сказ. 11.—Двѣ тисячи прибило воинского охотника ib. 37.—Панове, попы, кметы овесъ, жито, грошѣ на воинску помощъ даровали Літ. Гукл. 80.

ВОИНСТВО, *рн. Військо, воєнні потуги.*

XVIII. Конецъполский, воинства полского воєвода, городок Кодакъ созидати... началъ Вел. Сказ. 9.—Поляки... седмаго члвѣка из всѣхъ ізбирають въ воинство и... посилають на Козаковъ ib. 10.

ВОИНЪ, *рм. Воєнний чоловік, жовнір.*

XIV. А вживаючи того дворища не надобѣ ни воина ни ѧловицѣ платити ЮРГр. № 2 (1349).

XVII. Люб цар, люб рыцер, або воинъ... всѣ єдного отца... мѣютъ Єв. Реш. 8-б.

XVIII. В... мѣсто нових воиновъ тамо приведенних осадили Вел. Сказ. 9.

ВОІОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «воіовати».*

XVIII. До такого зась воїованѧ з' непріѧтелѧми душевными... потреба конечне терпливости великыѧ Науки парох. 188.

ВОІОВАТИ, *дс. Див.* **Воєвати.**

XVII. Гетманъ Казановскій умеръ... который много воіовалъ въ Москвѣ Літ. Льв. 254.—На Ієрслимъ воіовали розмаитыи непріѧтелѣ Гал. Кл. Раз. 167.

ВОЙ, *рм. Вояк, воїн.*

XV. Посла сына своєго из Лоучька из Дорогобоужа съ многими вои Ип. 725 (1208).

XVIII. Князя... и съ нимъ бывшіи вои удержаша Літ. Вел. I, прил. 23.

ВОЙЗРѢТИ, *дс.* (пол. wejrzeć). *Подивитись.*

XVII. Пнъ полковник... на однятя шкод ласкаве войзрѣвши Прот. Полт. С. II, 12-б (1675).

ВОЙЛОКЪ, *рм. Повсть, тверда вовна, збита на взір дуже грубого сукна.*

XVI. Староста Варшавский... съ стайни у манастыри взялъ... ярчаки зъ войлоками и зо всимъ, што до нихъ прилалежитъ Арх. ЮЗР. I, I, 33 (1571).

ВОЙЛОЧНИКЪ, *рм. Що робить войлоки.*

XVI. Курило войлочникъ (далъ) зол. 5 Арх. ЮЗР. I, XI, 31 (1593).

ВОЙМОВАТИ, *дс. Див.* **Выймовати.**

XIV. Романь воєвода Молдавьскии... на єго (короля польского) оусѣ неприятелѣ помагати, ни одного не воимуючи Ул. Мат. 7 (1393).

ВОЙНА, *рж.* 1. *Воювання, акція неприятельська.*

XIV. А имать мишь служити кролеви стрѣльцемь на каждую воину ЮРГр. № 23-а. (1390).

XV. Начнемь же сказати бещисленыя рати и великыѧ троуды и частыѧ воины Ип. 750 (1227).

XVI. Виненъ будетъ на войну зъ нами... ѣздити Ак. ЮЗР. I, 31 (1503).

XVII. Греки... войны бога мѣли Марса Гал. Кл. Раз. 91.—И на тебе (Гонория) певне война встане Др. Ол. Ч. Б. 160.

XVIII. Почали Татаре на войну ходити Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.).

Войну поднимати, подносити, *починати, виповідати війну.*

XV. Поднялъ войну (князь Московскій) на панство Литовскоє Ак. ЮЗР. II, 111 (1494).

XVII. Брань въздвижу: войну подношу Бер. Лекс. 10.—Войну уже был подноćлъ (опекун) на пана своєго Аркадия кесаря и брата моєго Др. Ол. Ч. Б. 160.

Войну точити, *провадити, вести війну.*

XVII. Гербуртъ изъ Стадницкимъ войну точил и и поймалъ былъ Стадницкого, и згодилися были въ Жолквѣ Літ. Льв. 236.—Два пнове Волоскіє за господарство Волоскоє войну з' собою точили Гал. Гр. Розм. 4.—(Татаре) промежку собою помирившись, мѣютъ на тотъ бокъ Днѣпра войну точити своими бесурманскими замислами Эварн. Источн. I, 881 (1700).

Войну чинити, *воювати.*

XVII. Рад бы тылко (опекун Гонория), як видим, все войну чинити Др. Ол. Ч. Б. 161.

2. *Битва, бій, баталія.*

XVII. Тая война зъ поранку ажъ до полудня и далей трвала Рук. Хрон. 456.

XVIII. Заповѣдѧт оусѣмъ трем войскам, абы сѧ не квапили до войны быти з собою Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Тесл.).

3. *Військо, военний люд.*

XVIII. Было з нимъ вшит'кои войны осмъ десятъ тесячъ и пят' тесячъ Ал. Тиш. 43.—Пришов'ши война вшитко забрали и слуги твои постинали мечем Пам. укр. м. I, 265 (Рк. Тесл.).—Єфтай зобрав'ши войну свою... пошов на непріятеля ib. 336.

ВОЙНИКЪ, *рм. Вояк.*

XV. Скомондъ и Бороутъ зла воиника Ип. 799 (1248).

ВОЙНИЧКЫЙ, *прикм. від «войникъ».*

XV. Вѣси бо ты войничкий чинъ Ип. 831 (1256).

ВОЙНОНЬКА, *рж. Здрібн. від «война».*

XVIII. Ой приєхав мой миленьки да й з войноньки Укр. Р. Арх. IX, 15.

ВОЙСКО, *рн. Збройна сила, армія.*

XVI. Войско литовскоє... до Могилева у погоню за козаками притегнули Кул. Мат. I, 64 (1595).

XVII. Абы поспѣшался на сюю сторону зъ войсками запорозкими и своими тогобочними... людми Арх. Мот. 120 (1677).—(Бог) роз'шиковалъ ихъ (янголів) на пол'ки, яко моудрый гетман войско Транкв. Зерц. 3.

XVIII. Уважалъ Хмелницкий... іжъ скоро прибудутъ на Украину, то заразъ и войска козацкого городового къ нему примножится Вел. Сказ. 30.

ВОЙСКОВЫЙ, *прикм. від «войско», мілітарний, жовнірський; збройний, военний.*

XVII. Войсковыє клейноты, булаву и бунчугъ и хоругвы далъ єму, Петрушкѣ, Калгасалтанъ Эварн. Источн. I, 367 (1692-3).—И сами гетманство зъ войсками коронними зъ ними втропи помалу йшли з тяжарами войсковими Літ. Сам. 8.—Чималожъ албовѣмъ таких єсть межи людми войсковыми, которіи в' дому зостаючи при покою... за крѣпких и мужественных себе почитают рицеровъ Рад. Він. 1568.—Турецкій реґіментаръ войсковый Гал. М. Пр. 72.—Семен, писар войсковий Конотопский Мат. і зам. 148 (1652).—Жученко значний и заслужоний войсковый товаришъ Кн. Мѣск. Полт. 24 (1692).

XVIII. Маєшь самъ вмсть до далшого указу нашего всякіи войсковіи въ городѣ управляти порядки Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 101 (1702).—Порядковоє право о апелляціи к росправѣ малороссіяномъ стану войскового шляхецкого... употреблятись не должно межъ войсковими людми С. і Р. 33-б—34.—Гетман тую маєтность роздать силенъ и воленъ... яко власний спадокъ войсковий ib. 47-б.—Судъ войсковый єнералный ствержаєтъ Мат.

Ист. ЮР. 22 (1707).—Мури зас... що тилко на шляху намъ в походѣ войсковомъ лучилися, видѣхъ єдни малолюдніє, другіє весма пустіє Вел. Сказ. 3.—Самоилъ... Величко, бивий иногда въ єнералной войсковой гетманской канцеляриии іb. 4.—Войсковоє дѣло в радѣ бившой докончилося іb. 29.—Играла музика войсковая Журн. Дан. Апост. 1.—Ми, старшина и чернь войсковиє Літ. Вел. III, 114.—Попи чер'цѣ з добръ войсковихъ якимъ колвекъ образомъ набитих службу войсковую приличну имѣниямъ дол'жни отбувать Стат. 33-б.—Старшину войсковую у нихъ учредилъ Кр. оп. Млр. (рк.) 161.

ВОЙСКЫЙ, *прикм. Воєнний, войовничий.*

XV. О моужи воистии! Ип. 812 (1251).

ВОЙСКЫЙ, *рм.* 1. (*в давній Польщі*). *Урядник, що доглядав порядку і безпечности в воєводстві або землі, і заступав каштеляна, коли шляхта вирушала на війну.*

XVI. Тыє именя мои... променяла єго милости пану В. Гулевичу, войскому володимерскому, дѣверу своєму Арх. ЮЗР. VIII, VI, 281 (1570).—Панъ И. Чапличъ, войский Луцкий, зъ двора Боголюбского взялъ (быдло) іb. I, I, 20 (1570).—Отказъ господаря короля... черезъ пана Себастьяна Себастьяновича Кесторта, войского земли Жомойтскоѣ Ак. ЗР. IV, 3 (1588).

2. (*у Римлян*). *Трибун.*

XVII. Пришол до стого Іоана тривунъ або войский Жив. Св. 134-б.—Цесар... дал обохъ (хрстіян) в дом Квирина войского Жит. Св. 80. —Якубъ Мелштынъскій, войскій мѣста Брезины... имя и звѣрхт ность собѣ Христа Господа приписалъ Крон. Полск. 387.

ВОЙТИ, *дс. Див.* **Входити**.

ВОЙТОВАТИ, *дс. Бути войтом, за войта, бути на уряді войта.*

XVII. Онъ войтовалъ у насъ, з тимъ хожувалъ посохомъ Прот. спр. пот. 47.

ВОЙТОВСКЫЙ, *прикм. від «войтъ».*

XVII. Што єсть про паметь до книг меских войтовских записано Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 74 (1664).—Я... не своволне на том пляцу живу, але за позволеннєм атаманским и войтовским Ак. Полт. Гор. Ур. I, 20 (1665).

XVIII. На тотъ урадъ войтовскій електовалисмо чотирохъ кандидатовъ бурмистровъ славетныхъ Літ. Вел. III, 546.

ВОЙТОВСТВО, *рн. Уряд війтів, гідність війтова.*

XV. Въ мѣстѣ вышереченомъ Полоцкомъ войтовство знову уставляєм Ак. ЗР. I, 179 (1498).

XVI. Право тоє местечько съ стародавна маєть з войтовствомъ Перемышльскимъ Гр. кн. лит. 45 (1511).—Пры роботахъ всякихъ место прыстава над людми войтовства своєго стояти Пам. КК. II, 515 (1557).—Всѣ рѣчы... побъралъ и войтовъство Квасовъскоє взялъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 204 (1584).

XVII. Унѣверсалъ Богдана Хмелницкого Івану Скиндеру на войтовство Чернѣговскоє, на села и на млини Мат. і зам. 146 (1649).—Якова Марковича тож миром обобрали на войтовство Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 94 (1666).

XVIII. Електовалисмо... бывшого субделегата войтовства Кієвского Літ. Вел. III, 546.

ВОЙТОВЪ, ВОЙТОВЫЙ, *прикм. Що належить до войта.*

XV. И положили пред нами кролевьскоє привильє воитово ЮРГр. № 43 (1411).

XVIII. З трохъ солодовенъ: пана Левенцевой, атаманской и войтовой в Полтавѣ на ратушъ не бѣралось Мат. Полт. Полк. II, 42 (1722).

ВОЙТЪ, *рм.* (пол. wójt з нім. Vogt). 1. *Голова міської ради.*

XIV. Осташко Соульскии Богданъ тивунъ воитъ Перемышльскии ЮРГр. № 6 (1366).

XV. Тогды панъ Данило не добылъ на воитѣ того дворища ЮРГр. № 43 (1411).

XVI. Жаловали намъ войтъ мѣста Городенского и бурмистры и радци Ак. ЮЗР. I, 53 (1516).

XVII. Мѣщаниновн, бурмистрови, войтови належитъ (при погребѣ титул) славетный панъ Гал. Кл. Раз. 479.—Ознаймуємъ симъ нашымъ писанємъ... войтови з' бурмистрами и посполитствомъ кролевецкимъ Мат. Ист. ЮР. 2 (1667).

XVIII. Ризъ пара аксамітних... пана П. Войнича войта Кієуского РКПЛ. 29.

2. *Старший в сільській громаді.*

XVIII. Як пѣйде до громады да войту искаже Довг. 114.—Твоѧ баба войтомъ Клим. Прип. 246.

ВОКАЦІЯ, *рж.* (лат. Vocatio). *Покликання, успособа, схильність, потяг.*

XVII. Дѣло тоє, моєи вокаціи и предсѧвзѧтѧ было припомѧнул бым Тит. 73 (Копист. 1623).

ВОКНО, *рн.* 1. *Вікно, отвір в стіні щоб пускати світло до мешкання.*

XVII. Взявши з вокна желѣзноє перехристє Прот. Полт. С. I, 226-б (1700).

XVIII. Воконъ большихъ, у волово оправнихъ и обикончинъ на завѣсахъ бѣлого зелѣза чотирнадцять Быт. млр. обст. 339.

2. *Отвір до внутря землі; студня в копальні.*

XV. Изниже тых врочищь лѣсъ и калина вокно солное и поле и доубровы ЮРГр. № 45 (1413).

ВОКНЯЖИТИСЯ, *дс. Зробитися князем.*

XV. Доброслав же вокнѧжилъ сѧ бѣ Ип. 789 (1240).

ВОКО, *рн. Див.* **Око.**

XVI. Чемоу видишь соучець оу воцѣ брата твоєго Єв. Пер. 37.

XVII. Припозвал пред судъ наш Іванъ Яковецкий Івана Чорного, ускаржаючися и у вочи мовлячи єму Ак. Полт. Гор. Ур. I, 136 (1668).

ВОКОВАТИ, *дс. Покликати; перевозити?*

XVII. Попы на продажъ до Львова килка подводами воковали (збожа) Арх. ЮЗР. III, IV, 475 (1650).

В-ОКОЛО, *присл. В-коло, навкруги.*

XVII. Въоколо єго (мѣста) єстъ перекопъ природжоный Крон. Полск. 428.

XVIII. В-около землѣ идучи за тотъ часъ уйти можетъ 5400 миль Літ. Вел. III, 487.

ВОЛАНЬЕ, *рн. Чинність від дієслова «волати».*

XIV. Єстли бы хрестьяне єму ко поможенью не прибѣгли къ воланью всякій сусѣдъ и тежъ жидъ 30 шеляговъ маєтъ заплатити Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVII. Воланє наше пріймєтъ в оуши свои Гал. М. Пр. 47.—Там будет повно... крыку и воланя Єв. Реш. 13-б.—Приказалъ тогда Іисусъ презъ воланє возного, абыся готовали по трехъ дняхъ през Іорданъ тягнути Рук. Хрон. 63.—Там наочно поколкокротноє неотмѣнноє чуючи на Хомута и на сына єго з товаришом третеє воланє, питали о той шкодѣ Хомута самого Акт. Старод. кн. 29.

ВОЛАТИ, *дс.* 1. *Підносити голос, гукати, кричати, покликати.*

XIV. Єстли бы жидъ нѣкоторый принужоный великою потребизною, часу ночного волалъ бы... Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVII. На високости Богу осанна волали Діал. Волк. 50.—Помененые обжалованые... крыкомъ великим волаючи: бый, забий ляха Арх. ЮЗР. III, IV, 767 (1653).—Кнѧзь Аманъ пред нимъ идучи, волал': сице будет' всѧкому члвку Рад. Ог. 279.—Люде... знайшли волаючую голову члвчую Гал. Гр. Розм. 4-б.—Волали всѣ: утѣкаймо Рук. Хрон. 43.—Сирота... все волала, же паненства позбила квалтовне Прот. Полт. С. I, 40 (1687).—Казали мѣскому слузѣ волати по мѣсту, бы кождый, коли крывъда сталас, впоминалис и инстикговали на тихъ злочинцовъ Ак. Бор. 98 (1686).—А я зостался в ямѣ, ажъ мусилъ волати, абы хто до єго, Семена, прийшолъ. Акт. Старод. кн. 103.

XVIII. Роcказал кликоном' всюды кликати и волати яв'но Пам. укр. м. I, 166 (Рк. Тесл.).—Голос волаючій во пустыни ib. II, 182 (Рк. Тесл.).

2.—**кого, на кого,** *кликати, прикликати, звати.*

XVI. И волалъ єдин другого и мовили Катех. 27.

XVII. Чи разъ же я на тебе сердечне волало, предъ тимъ, нѣжъ што єшче злоє ся ставало Суд Бож. 301.—Ты кто єстес, панно? Що на мене волаєш? Др. Ол. Ч. Б. 133.

XVIII. То я... на товариство голосно волаю: втѣкайте коло берковои хати Вірші Різдв. 128.—Там Богъ Адама волає, Адам ся в раю ховає Укр. Р. Арх. IX, 174.—Кождій зъ тихъ цехмистровъ зъ братьєю гуртомъ волали, пана Полоцкого на войтовство простуючи Літ. Вел. III, 549.—Творецъ приходит, до них говорит, гласомъ своим ихъ волаєтъ Пер. Мат. I, I, 119.

3.—**до кого,** *звертатись до кого, покликати до кого.*

XVII. Ґды Каинъ забилъ невинне Авелѧ брата своєго, грѣхъ той волалъ о помсту до Бга Гал. Кл. Раз. 88.—Месіє Правдивый Ісе до тебе в сей книзѣ моєй волаю Гал. М. Пр. (пр.) 2.—Всѣ стани... волаютъ и до єго милости пана гетмана, жебы по своихъ учинкахъ карность принялъ, справедливости просятъ и домовляются Арх. Мот. 128-9 (1683).

XVIII. И я ту маленкій до всѣх волаю Укр. Р. Арх. IX, 63.

4.—**на кого,** *кричати, лаяти кого, вимислятн на кого.*

XVII. Невиньне и уставичне нещадно на насъ волають Копист. Пал. 317.

XVIII. Доколѣ, тѣло, будешъ на мене слушне волати Укр. Р. Арх. X, 247.

ВОЛГКОСТЬ, *рж. Вохкість.*

XVI. Слнце невидимых мѣстець осіаєт и теплою зарею всю мокроту земную высушаєт, а невѣдаєт влъгкости садом и сѣменем розмаитым Пер. Отч. Жит. 143.

ВОЛГОТНОСТЬ *рж. Вохкість.*

XVII. Рѣка... даєт всѣм землем волготност Крон. Боб. 3-б.

ВОЛЕНЪ, *прикм. Див.* **Волный.**

ВОЛИКЪ, *рм. Здрібн. від «волъ».*

XVII. Коли якому господаревн коникъ албо волик з'тѧжаромъ якимъ в' болото оугрѧзнетъ

Рад. Ог. 943.—Нехай ваши волики, козки, козенятка. і ввес статочок здоров и єгнятка Др. Ол. Ч. Б. 149.

ВОЛИНА, *рж. Волове мясо.*

XVII. Не завше въ обозѣ свѣжая волина Тит. 49 (Сак. 1622)

ВОЛИТИ, *дс. Див.* **Волѣти.**

ВОЛІОВАТЫЙ, *прикм. З вόлом під бородою.*

XVII. Гаврило низкои суплекціи, товстый, воліоватый, у тузѣнковомъ жупанѣ Млр. Род. II, 496 (1683).

ВОЛКОВНЯ, *рж. Яма ловити вовки.*

XVIII. О ямахъ хлѣбнихъ и волковняхъ Права, 555.

ВОЛКОГОНЪ, *рм. Той, що полює на вовків.*

XVIII. У... Мазепы... были волкогоны, которые... на гетмановъ ловляли вовковъ и прочихъ звѣрей Оп. ст. Млр. II, 275 (1726).

ВОЛКОХИЩНЫЙ, *прикм. Хижий як вовк.*

XVII. Не выдай мене звѣру волкохищному Крон Боб. 267.

ВОЛКЪ, *рм.* 1. *Зоол. Драпіжний звір з родини псів,* lupus.

XV. И начаша мнози волци выти Ип. 245 (1097).

XVII. Хватаєте якъ волцы овечокъ, а потым утѣкаете... якъ вовки до лѣса Крон. Боб. 232-б.—Другая коса разить волковъ драпѣжныхъ Гал. Кл. Раз. (пр.) 2.

2. *мн. Вовче хутро.*

XVI. Чуга муравская белая волки подшитая Ж. Курб. II, 130 (1582).

XVII. Даровалъ Святославу соболи, горностаи, куны чорныи, пески бѣлыи волки и рыбіи зубы Крон. Соѳ. 147.

3. *Залізна підставка, уживана в кухнях, що на ній укладають дрова і спирають рожен: залізні штабки на ніжках, щоб ставити сковороди над вогнем.*

XVI. Панвей две, волки и окладины железныє... то все зобрали и вывезли до именя князя Любецкого Арх. ЮЗР. I, I, 212 (1589).

ВОЛНА, *рж.* (прасл.* vъlna). 1. *Вовна, мякий волос з шерсти.*

XV. Отъ того мыта имутъ дати на спрятъ отъ усего, и отъ кожи и отъ волны, и отъ овчины Ак. ЗР. I, 31 (1407).

XVI. Петръ Хомяк... взялъ... мяса солоного, двѣ полти мяса старого, двадцать рунъ волны, конопель полтораста Арх. ЮЗР. I, I, 20–21 (1570).

XVII. Козлами называєтъ (Хр.) грѣшных, з'которыхъ нѣ молока, нѣ волны Єв. Калл. 46. —И волны єму на сук'ню не быль потреба Жит. Св. 112 (1678).—Моль гризет волну Рад. Ог. 698.—Росказалъ Бг на опонах з розных шолковъ и волнъ оучинити множство херувимовъ О обр. 2.—Дервѣзїи (дервіші)... одѣн'є тѣсноє и короткоє без рукавовъ на кшталтъ мѣхов з волни або з шерсти конскои... мают' Збірн. 1693, к. 193.

XVIII. Бѣси им... во уста волну и кожу из огнем пхают Пам. укр. м. IV, 147 (Яр. Рк.).

2. *Хвиля.*

XV. Волна морьская вчинится от вѣтра Чет. 1489, к. 54.

XVIII. На немже вѣтри огненнія и волни моцне колѣблют ся под самоє нбо Пам. укр. м. IV, 139 (Яр. Рк.).

ВОЛНЕ, *присл. Див.* **Волно.**

XVIII. Законники... маютъ при своихъ костелахъ волне зоставати Літ. Вел. III, 513.

ВОЛНИНЪ, *рм.* (?).

XV. Абы... и в топылехъ зверинъныхъ по волнину стад и черед не поили... а што проробили новины по рачвамъ и под волнин, тымъ бы дали покой;... тыхъ всихъ новинъ коло рачовъ, коло вои(л?)нина отреклися Арх. ЮЗР. VIII, IV, 21 (1475—80).

ВОЛНО, *присл.* 1. *Незаборонено, дозволено, можна, є можність.*

XV. И волно єму в здѣшнем паньствѣ... волности шляхецкоѣ, яко властному шляхтичови... заживати ЮРГр. № 76 (1438).—Волно єму тоє селцє продати Ак. ЗР. I, 113 (1492).

XVI. И нам самым звѣру в запусте єго милости ловити не волно Арх. ЮЗР. VIII, VI, 368 (1571).

XVII. Євва отказала: волно нам з иншихъ деревъ поживати Крон. Боб. 4.—Бозких даров не продавали, которих волно всему свѣту заживати Ал. Печ. 167.—Не волно козаковѣ... жадного напитку... держати Літ. Сам. 4.—Тоє мѣсто (Новий Єрусалим) отворено от въсѣхъ четырохъ частій свѣта, и вол'но каждому народови приходити до него Транкв. Зерц. 68.

XVIII. Поклонитися мѣсцу волно приходити и на всякий день Путн.Ієр. 16.—Волно собацѣ и на Бога брехати Клим. Прип. 204.—Волно коту хотѣти по своєй мтри плакат ib. 205.—Волно Богу, що хотѣти, то чинити ib.—Крѣпости ни жадной не волно фундовать Пелгр. Ип. Виш. 4.

2. *Вільно, свобідно, не примушено, без перешкоди.*

XIV. Далъ ієсмь ієму волно и слободно ЮРГр. № 2 (1349).

XVIII. Волно безъ отпору зъ того посаду вишовши (войска) били зъ арматъ на тотъ верхній городъ Літ. Вел. III, 236.

Волно пустити, *увільнити*, *випустити*.

XVII. Казалъ єѣ волно пустити Рук. Хрон. 33.

ВОЛНОСТЬ, *рж.* 1. *Вільність*, *воля*, *право*.

XVI. Даючы ей волность тую суму ни на шчо иншого, одно на дети свои влити и дати Арх. ЮЗР. VIII, III, 36 (1559).—И дала єму волность з другою жоною ся оженити ib. 333 (1581).—Маючи волность власностью своєю... шафовати... сыну моєму... дарую во всѣхъ именьяхъ... моихъ пятую часть ib. I, I, 335 (1593).

XVII. Єсли бысмо в чом сеє запис нашъ нарушили, сим листом доброволным записом нашим даємо волност п-ну Станиславови Скринскому и потомком єго нас самых, а по нас наступаючих єпископовъ, позват до права уряду и суду належного кгродского Сборн. Стат. II, I, 71 (1613).

2. *Вільний стан*, *свобода*, *воля*.

XVI. Волность сумнѣнья Хр. Фил. Апокр. 1296.

XVII. А Θеодора будучихъ в выгнан'ю и темницахъ, всѣхъ зезвавши, на волности жити росказала Тр. постн. 293.—Послалъ мя... жебымъ выпустилъ на волность оутрапленыхъ Гол. П. М. II, 378 (Кор. Н. 1645).—Стый Ніколай шукалъ людей, стараючисѧ ихъ выпровадити на волность, который в неволѣ знайдовалисѧ Гал. Кл. Раз. 377.—Птенецъ что разъ толчетъ в' скорупу, абы ю пробивши, на сей свѣтъ выйти, а волности и оутѣхи на немъ зажити моглъ Рад. Ог. 13.—Махометане... птахов' с клѣтки викупивши, на волност випускают Збірн. 1693, к. 182-б.

XVIII. Маєт теж Европа в собѣ волност приятелскую, ижъ волно з одного кролевства до другого ѣхат Пам. укр. м. IV, 33 (Сок. Рк.).

3. *Право вільно чинити*, *свобода*, *незалежність*, *незвислість*.

XV. Волно єму въ здѣшнемъ панъствѣ нашомъ жону пояти и титулу вшелякого и волности шляхецкоѣ, яко властному шляхтичови, тубылцови, заживати ЮРГр. № 76, (1438).

XVI. И подъ которою мѣрою онъ на томъ врадѣ маєть мѣшкати, яко ся въ немъ справовати и рядити, и которыи волности на насъ єсмо выняли и на чомъ єго зоставили, тоє єсьмо все въ томъ привильи нашомъ єму выписали Ак.ЮЗР. I, 72 (1527).

XVII. Ужили зле волности своєй Рук. Хрон. 2.—Конътровертуємо з народом Полским о ровную волность и уживанє правъ ремеслъ и обходовъ вшеляких Льв. Ставр. 32 (1609).—Запродати значит отняти кому волност а поддати єго в чужую моцъ Кн. Рож. 77.

XVIII. В року 1648... Хм. за волности козако-рускіє поднялъ войну против Поляковъ Вел. Сказ. 12.—Єсли... боронитель винного самъ на том учинку горячомъ пойманъ будетъ, тогда тотъ... самъ себѣ тимъ учинком волность свою шляхетскую зговалтилъ С. і Р. 44-б.

ВОЛНЫЙ, ВОЛЕНЪ, *прикм.* 1. *Хто має вільність*, *хто користується з вільности*, *свобідний*, *незалежний*, *незвислий*.

XIV. Воленъ продати и за даръ дати кому коли хочеть Ак. ЮЗР. II, 102 (1340).

XV. Царъ (татарский) єстъ волный Ак. ЗР. I, 54 (1442).—А на томъ дей селцы князь Александръ посадилъ былъ людь волный прихожый ib. 153 (1496).

XVII. Розбачъже теды впрод в мысли, бось єще волный покись невымовилъ над тым' що хочеш' речи Тест. Вас. 38.—Якимъ способомъ од него ся стану волным до которого навѣки привязанъ єсмь Лѣств. 25-б.—Галка... не волна жити з тим мужем Прот. Полт. С. II, 109-б. (1683).—Завше были волныи, неусмиренныи и въ покою не сѣдячіи Славяне Крон. Соѳ. 3.

XVIII. Свѣцкий... во всемъ воленъ в своєм добром Клим. Вірші, 60.—Хм., яко волний... шляхти руской синъ, зоставалъ... въ чину конюшескомъ у... Потоцкого Вел. Сказ. 5.

XIX. Хто постит, то отъ неприѧтелѧ воленъ будетъ Пам. укр. м. IV, 88 (Яйк. Рк.).

Волный (въ чомъ), *мати вільність в чім.*

XV. Аще была ти мысль на постриженіе, в томъ єси воленъ Ип. 337 (1146).

Волный (надъ чимъ), *мати міць*, *владу*, *силу над чим.*

XV. Землѧ Божия и твоя и городи твои, а я над ними не воленъ Ип. 900—1 (1287).

Волный (отъ чого), *увільнений від чого непідлеглий чому.*

XVI. Панъна Александра вже будеть волна от тоє умовы Arch. Sang. VII, 33 (1558).

XVII. Вспомним зачатіє славно, бо от грѣха первородного волноє Рад. Ог. 342.—От всякихъ перешкодъ волный Лѣств. 27.—От вѣчных мукъ пекелныхъ волнымъ зостати Гал. Гр. Розм. 5.

XVIII. Всѣ жиды от работъ и забавъ иншихъ волніи длѧ' слуханѧ права законного

до божницъ збиралисѧ Науки парох. 104.— А вознимъ от служби военной волнимъ бит би Стат. 34-б.—Кто би кому гвалть забойство або шкоду учинивши... умерь то наследники имѣній его по доводу шкоди и навязки уплачивать и от кари горловой дѣти бивають волни ib. 70-б.

Волнымъ чинити, *увільняти.*

XVI. Отъ тое помовы и речи въ позве описаное, на всѣ потомные часы волнымъ чинимъ Арх. ЮЗР. I, I, 425—26 (1594).

2. *Незанятий, що стоїть пусткою, вакує.*

XVIII. Кгрунт... з степом волним Кн. Мѣск. Полт. 137-б (1718).—Староста вышелъ с работниками... в волний степъ Кн. Нос. 58.

3. *Приступний, незаборонений, відкритий.*

XVI. (Позовъ) о недопущене волного отправованя фалы Божое въ церкви соборной въ замку вышнемъ Луцкомъ Арх. ЮЗР. I, VI, 88 (1591).

XVII. Потребовалъ волного отъ Ярослава посломъ своимъ произду Крон. Соѳ. 201.

XVIII. Школа всяким страннымъ домъ ест волный Клим. Вірші, 158.— З'того нам треба веселитисѧ, же имами волній приступъ до нба Сѣмя Сл. Б. 6.

4. *Вільний, непідлеглий чужій волі, силі.*

XVII. Лечъ приневолити не может, бо члвкъ волнои воли ест Гол. М. П. II, 371 (Кор. Н. 1645).—А ни бѣсъ, а ни жадное тебе створене поневолит не може, поневаж маешъ волю волную Рук. № 0. 4° 86, к. 49-б.—Члкови дал Бгъ волю волную Гал. М. Пр. 201.

5. *Непримушений.*

XVII. Просили боярина Голицѣна, жеби войску позъволилъ волними голосами обрати собѣ гетмана Літ. Сам. 171.

XVIII. А ми и потомки наши препятствовать імь не имѣемь часи вѣчними волного уживання С. і Р. 3-б.—Сотняне... волними голосами... змиж себе кого... изберуть Кн. Нос. 18-б.

6. *Добровільний, своєю волею, довільний.*

XVII. Тѣло мое, которое за вас всѣх на страст и волную муку выдается Єв. Реш. 2.— Пришолъ часъ волного распѧтіѧ Г(оспод)а нашего Ісуса Ха Кн. о Вѣрѣ, 71.

XVIII. От нѣкоего Єврея крещенна, до вол'ной вѣрѣ святой прилученна Укр. Р. Арх. IX, 201.

7. *Нестриманий.*

XVII. (Александра царица) до цесара мужа своего приступивши волнымъ гласомъ заволала Рад. Ог. 66.—Не могучи их волного языка стерпѣт Жив. Св. 17-б.—Иларій... писмом трояким волным велми и острым языкомъ грѣхи и невѣрност пана оного录каралъ Жит. Св. 523.

8. *Звільнений, непідлеглий.*

XVIII. Солодовня єдна чернецкая волная (од поборів) Мат. Полт. Полк. II, 56 (1722).

9. *Повільний, малий, недужий, слабий.*

XVIII. Змѣшавши (все) на волном жару присмажить в ринцѣ Млр. дом. лѣч. 17.

10. *Широкий, обширий.*

XVIII. А обличе его (аггела) яко волний свѣтъ Укр. Р. Арх. IX, 80.

11.—**листъ**, *визвольний лист, лист на вільне вживання; що забезпечує вільність; паспорт.*

XVI. Маю домъ у Ковли и листъ на то волный Ж. Курб. I, 263 (1585).

XVII. (Злецаємимъ) волного листу о перестя до Волох на быт просити Льв. Ставр. 35 (1609).

12. **-а вода**, *літепло.*

XVII. Сестеръ... в укропъ кипячий вложено... але в теплой и волной водѣ ихъ знайдено Жит. Св. 534-б.

ВОЛНЯНИЦА, *рж. Вовняна одіж.*

XVII. Епендит': обойчик, камазелѧ, сердак, кафтан, сукнѧ, жупан, копулѧ, або волнѧница Бер. Лекс. 271.

ВОЛНЯНЫЙ, *прикм. З вовни зроблений.*

XVII. В' наррацыи выличай тыи нитки, лнѧную, волнѧную, єдвабную Гал. Кл. Раз. 526.

XVIII. Свердловъ двох, долота єдного, пояса волняного Прот. Полт. С. III, 193-б (1749).— Вся (палата) посланна бистъ волняними толстими покровами Гр. Барск. II, 371—72.

ВОЛОВАТО, *присл. Поволи.*

XVIII. Спѣваетъ акселента горою воловато, говорит грубо (чернець) Арх. Сул. ц. 132.

ВОЛОВЕЦЪ, ВОЛОВИКЪ, *рм. Воловий пастух.*

XVI. Тамъ же въ том стаде, за оказованемъ воловцовъ, видели есмо воловъ велми хорых Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 241.

XVII. Єденъ воловецъ з Ципру выспы будучи в' Царигородѣ пришолъ до црквиПрестои Бци Гал. Н. н. 81.

XVIII. Платных служителей при дворцѣ... стадникъ, воловикъ, тютюникъ Оп. ст. Млр. II, 308 (1736).—За воловиками смотрѣть, не гуляли бы они ниже одиного часа въ день Арх. Сул. 118 (1776).

ВОЛОВИЦКЫЙ, *прикм. від «воловикъ».*

XVIII. Я... воловицкого атамана просилъ, чтобъ мало погодилъ Арх. Вид. м.; прош. нам. Іларіона (1752).

ВОЛОВНЯ, *рж. Волова стайня.*

XVI. Тягнѣм вола до воловнѣ Жит. Св. 207.

XVII. Волочѣмо вола до воловни Жив. Св. 145.

ВОЛОВО, *рн.* **ВОЛОВЯНЫЙ,** *прикм. Див.* **Олово, Оловяный.**

ВОЛОВОДЪ, *рм. Мотуз водити воли, налигач.*

XVIII. Якійсь тебе катъ тягнувъ сюда воловодомъ Довг. 105.—Матвѣй... посилав пасѣчника до братовой, чтоб знову... воловодом тот ґрунтъ перемѣрити Кн. Мѣск. Полт. 258-б (1731).

ВОЛОВЩИНА, *рж. Побір від вола.*

XVI. Для сказы ихъ воловщину нашу отпустили на дванадцать лѣтъ Ак. ЗР. I, 350 (1503).—Што ся дотычет воловщины с тых подданых... теды я и малжонка моя жадное воловщины... брати не маем Arch. Sang. VI, 10 (1553).

ВОЛОВЫЙ, 1. *прикм. від «волъ».*

XVII. Волує иго: воловое ярмо Бер. Лекс. 16.—Войцехъ Сатановский, купец воловый мешкает у Кракови Льв. Ставр. 92 (1627).—Дидима... сторговала... землѣ... що может скура воловая обняти Крон. Боб. 109-б.—Стала ми шкода: взято з гумна волових двѣ колесѣ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 96 (1667).

XVIII. Возовъ воловых 2 Арх. Вид. м.; екон. спр. (1755).—Яром воловых 2 ib.—Купить ободовъ воловихъ ib.(1759).—Сотникъ.. послалъ людей своихъ з девятънадцятъ подводами воловими Прот. Полт. С. IV, 63 (1756).—Казал бити жилами воловими суровими Пам. укр. м. VI, 127 (Рк. Яр.).—Новихъ воловихъ мажъ... много Літ. Вел. IV, 59.

2. *Переносно: Важкий, під силу волові.*

XVIII. А єжели бы даякій кмѣть за волову роботу хотѣвъ бы самъ на пише пансчину отбути муситъ каждого тижня два дни робити Урб. 50.

ВОЛОДАТИ, ВОЛОДѢТИ, *дс. Мати владу в чім, посідати.*

XV. И изгнаша Варяги за море и не даша имъ дани и почаша сами в собѣ володѣти Ип. 14 (862).—Со всѣмъ правомъ предреченому бискупу... тыми землями володѣти Ак. ЮЗР. II, 106 (1451).—Маєтъ то держати и володѣти вѣчно Ак. ЗР. I, 201 (1499).

XVI. Имѣньемъ мужнимъ володаєтъ Ак. ЗР. III, 16 (1547).

ВОЛОКА, *рж.* 1. *Проволока, протягнення часу.*

XVII. Которыи (аспры) ся презъ волоку собору, кволи нему учиненую, стравили Копист. Пал. 1062.

2. *Міра поверхні—30 моргів.*

XV. От дорогинки волокою к мокрицю ЮРГр. № 91 (1458).

XVI. Мѣсто нашо новое Высокое посѣло и на волоки роздѣлили Ак. ЮЗР. I, 30 (1502).—На пустыхъ волокахъ осажати Пам. КК. II, 538 (1556).—Тые кгрунты в нас отнято за пна Фронцышка Фалчевского старосты Ковельского волоками, а волочникъ на тот час был пан П. Фалчевский Ж. Курб. II, 153 (1582).—А при церкви попъ, который попъ маєтъ две волоци подъ собою, съ которыхъ волокъ повинности жадное не чинитъ, одно справы церковные отправуєтъ Арх. ЮЗР. VI, I, 205 (1590).

XVII. Кґрунту волокъ сто Ак. ЮЗР. II, 92 (1633).

XVIII. Ґрунту зась Руской Црекви кождой, наданого, ледво где єстъ надъ двѣ волоки Собр. Прип. 59.—Поля... якъ розмѣрили, вынайшлося волокъ сто... а волока сажней вусѣмьнадцять Зап. Чер. Губ. Ст. Ком. VIII, 301 (1719).—От волоки осѣлой людми, то єсть от сажней троаршинныхъ вдовжъ 1203, а вширъ сажней 610, по 2 гроша... посилний получивши, имѣетъ... истца в особливую маєтность отвѣтчикову увязат С. і Р. 21-б.—Волока же в себѣ содержитъ морговъ 30 ib. 40-б.

3. *Шнур зав'язувати обув'я.*

XVI. (Староста Луцкий съ помочниками) побрали и пограбили... седелъ десеть зъ волоками и зъ опанчами Арх. ЮЗР. I, VI, 136-7 (1597).

XVII. Забравшы краденнимъ способомъ пар осмъдесятъ волокъ рамѣнных и лоз на подошвы... утюкъ гдес безвѣстно Акт. Стерод. кн. 58.

ВОЛОКИТА, *рж.* 1. *Тягнення часу, проволока.*

XVI. А гды бы и хотели ся в якую ж колвек реч вступовати або до права позывати... трудность и волокиту задавати... тому... заруки заплатити две тисячи грошей Арх. ЮЗР. VIII, III, 307 (1578).

XVIII. Волокити, харчи, проторовъ моихъ годъ за вусѣмнадцять, якъ право учитъ Быт. млр. обст. 339.

2. *Ходження або їжджження по різних місцях, волочення, туляння; блукання.*

XVII. Магдалина... такую солодкост науки єго (Іса) нбсной мѣла, иж для слухан'я єи волокита оная тяжка єй не была Жит. Св. 553-б.—Альбовѣмъ не ужили єсте нужи, якая бъ волокитахъ буваєтъ Ак. ЗР. V, 179 (1684).

XVIII. Пустив Богъ Микиту на уставичную юж у мир волокиту Клим. Вірші, 51.

ВОЛОКТИ, *дс.* 1. *Тягти по землі, сунути.*
XVI. Они дей насъ, зъ воды волочачи, били мордовали Арх. ЮЗР. I, I, 16 (1569).
XVII. А противницы иновѣрныи абы в зломъ вырозуменю писма не гибли и другихъ до тоеиж за собою ямы не волокли О обр. 131.— Жидове... почали его (Іса) бити... волокучи за шію поворозом Єв. Реш. 191-б.—Єдного балвана волокли зъ горы утопити въ Днѣпръ Крон. Соѳ. 26.
XVIII. Єдина пушка была, которую седмдесятъ паръ воловъ везлы, и двѣ тысящи человѣкъ волокли Гр. Барск. IV, 7.
2. *Наволікати, стягати, вкладати на кого.*
XVII. Задавали оныхъ часовъ св. мученикомъ... шаленство, а неправо то на нихъ волокли Копист. Пал. 319.—Непотребныѣ ричы на мене волокуть Докум. аз. игры, 6 (1672).
ВОЛОКТИСЯ, *дс.* 1. *Тягтися (по землі).*
XVI. Которая то флякгма, кгды деревомъ слуга пана Болобановъ з медницы взялъ и къ горе подносилъ, теды се вышей человѣка, якъ поворозъ волокла Арх. ЮЗР. I, I, 489 (1596).
2. *Тягтися, поволі йти, їхати, плентатись.*
XVI. Єдучи зъ Луцка, за окопищами надъехаломъ того небожчика, а онъ волокся на конѣ, вельми збитый Арх. ЮЗР. VI, I, 256 (1596).
XVIII. Татаре... нагнавши... волокшоеся войско венгерское, вдарили на оное Вел. Сказ. 155.
3. *Тягтися, тривати, бути.*
XVII. Не през рокъ... але аж до семого року нендза се оная волокла Каз. 32, к. 111.
XVIII. В писаню писарѣ справъ, позвовъ не розширялися бъ... чтобъ... справи не волоклися Стат. 49.
ВОЛОКЪ, *рм. Сіть ловити рибу у ставу або невеликім озері.*
XVIII. Подданіє... з остми, сутками, волоками... и зо всякимъ посудомъ до рыбной ловлѣ способнымъ полощутся (у ставу) Ѳед. Лис. 47 (1710).
ВОЛОПАСЪ, *рм. Що пасе воли.*
XVII. Вуколъ: волопасъ Бер. Лекс. 259.
ВОЛОСАТЫЙ, *прикм. Укритий волосом.*
XVI. Волосатый... ѧкъ Исав волосами оброслый Пам. укр. м. V, 162 (1596).
XVIII. Знаходивъ людей волосатыхъ Ал. Тиш. 79.
ВОЛОСЕНИЦА, *рж. Див.* **Волосяница.**
XVII. Суть нѣкоторыи законники которые себе трапѧтъ покутами розмаитыми, постами и волосеницами Домецк. 72.
ВОЛОСКЫЙ, *прикм.* 1. *Молдавський.*
XIV. То все далъ іесмь Ладомирови садити село у волоськоіє право ЮРГр. № 12 (1377).
XV. А тоє село перво рченоє имѣють нам давати подлуг права волоского ЮРГр. № 54 (1424).—Пословъ Лядскихъ и Московскихъ и Волоскихъ и Мултанскихъ не надобѣ имъ поднимати ничимъ Ак. ЗР. I, 144 (1494).
XVII. Языкомъ Волоским отповѣдалъ Ак. ЗР. IV, 218 (1600—5).
XVIII. Тимошъ... женился на... дочери тогдашного господара волоского Вел. Сказ. 7.— Князь... хвалился подаркомъ вашимъ... собакою волоскимъ чернимъ Оп. ст. Млр. I, 34 (1736).—Золотарю... купил вина волоского квартъ двѣ Ризн. Соф. Кн. 121-б (1740).— Москалѣ на Волоску сторону перейшли и билися с Турчином Оп. ст. кн. 6 (1788).—(Чоловік) говорит в нос нѣби з волоска и по волоску говорит Арх. Сул. ц. 201.
2. *Тальянський.*
XVI. Сукно волоскоє Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 119.
Орѣхъ волоскый, Iuglans regia.
XVI. Меды пресные липъци, орѣхи волоские сухие и чорные въ меду Арх. ЮЗР. I, I, 362 (1593).
XVII. Отъ бочки орѣховъ волоскихъ по грошей два (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).
XVIII. Купилося... орѣховъ волосскихъ 14 тисячъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 75 (1721).
Волоская дуля, *ґатунок груші.*
XVIII. Не пробила би дѣловая куля, хочай би була як волоская дуля Укр. Р. Арх. IX, 53.
Кропъ волоскый, Fœniculum vulg.
XVIII. Придавши соку з кропу волоского Млр. дом. лѣч. 23.
ВОЛОСОВАТИ, *дс. Тягти, скубти за волосся, бити взявши за волосся.*
XVIII. Били, волосовали, стусовали немилостиво Пам. укр. м. II, 228 (Рк. Тесл.).
ВОЛОСОВЫЙ, *прикм. від «волосъ».*
XVIII. Болячка волосова Млр. дом. лѣч. 46.
ВОЛОСОКЪ, *рм. Здрібн. від «волосъ».*
XVII. Моглобъ в твоей бородѣ нѣ волоска не стати Интерм. 83.—Яко посполите люде мовѧтъ, а ни на волосокъ заснути не можетъ Рад. Ог. 780.
ВОЛОСТЕЛЬ, *рм. Володар.*
XV. Бъ поставилъ насъ волостели в месть злодѣємъ и в добродѣтель блгочстивымъ Ип. 392 (1149).

ВОЛОСТКА, *ржс. Здрібн. від «волость».*

XV. Бояре Полоцкіи держатъ волостку Дрисецкую Ак. ЗР. I, 199 (1499).

XVI. Дали есмо ему волостку нашу Ак. ЗР. II, 41 (1508).

ВОЛОСТЬ, *ржс.* 1. *Право, вільність.*

XV. Да и не имоуть волости зимовати оу стго Мамы Ип. (X) 38 (945).

2. *Країна, сторона, провінція.*

XV. И вшедъ Ярополкъ в город Олговъ прия волость его Ип. 62 (977).

XVI. Рекль емоу діаволь: дамь тобѣ сію волость в'сю Єв. Пер. 32.

XVII. Замокъ досталъ и инніе волости попустошилъ Літ. Сам. 160.

XVIII. В едной волости (в Індии) сут люде которые зовут сѧ Агрометы Пам. укр. м. IV, 30 (Сок. Рк.).

3. *Округа, що належить до міста.*

XIV. ѧ король… далъ іесмь слузѣ… дворище… што жь слушаіеть Перемыскоѣ волости ЮРГр. № 2, (1349).

XV. И сь Ланъцюскои волости ис тѣхъ трии волостии взѧли іесмы вовса ЮРГр. № 18 (1386—1418).

XVI. А зъ волости Лемницкое дань грошовая Ак. ЮЗР. I, 54 (1516).

XVII. Теды іншые суседы горлом его, Якова, даровали, и от сего часу абы з волости сышолъ и з кгрунту своего Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 103 (1667).

XVIII. Естонѣя… з волостями, мѣстами… повѣтами… Шведамъ уже належати мѣетъ Вел. Сказ. 248-9.

ВОЛОСЧАНИНЪ, *рм. Мешканець волости.*

XVII. Моцен есть вишменованный войтъ местомъ радѣти і справовати и волосчанами здавна до мѣста належачими Ак. Зем. 97 (1649).

ВОЛОСЪ, *рм. Ниткуватий роговий утвір нашкірня, що покриває шкуру людини або звіряти.*

XV. Сии же благовѣрныи кнѧзь Володимѣрь возрастомь бѣ высокъ плечима великь, лицемь красенъ, волосы имѣя желты кудрѧвы Ип. 920 (1289).

XVI. Отирала (Марія) волосами головы своеи ногы его Єв. Пер. 21.—Панъ Кграевский… порвавши мене за волосы, почалъ мне ножичками плѣшъ стрычи Арх. ЮЗР. I, VI, 61 (1574).—Незаходячи далеко до свѣдоцтвъ давних, которих естъ якъ волосов на головѣ, пойзри отче влдка у книжки вашего полского едного бгоносца Рук. Муз. № 513, к. 16.

XVII. Поляки… волосы почали высоко стригти, которіи перед тымъ долгіи носячи, заплѣтовали Крон. Літ. 348.—Назареи волосовъ не голили, але запускали Гал. Кл. Раз. 417.—Одинъ… перемѣнился в постат жоны его… и пришла безъ пристойного убиру з волосами ростархаными Рук. № 0. 4° 86, к. 53.

XVIII. Волъ доброй познается такъ… на ушах и на лбу много волосовъ Млр. дом. лѣч. 18.—За поличокъ и за р'ване волосовъ и бороди двадцять рублей и три неделѣ вязеня Стат. 68.

ВОЛОСЬЕ, *рн. Збірне від «волосъ».*

XVII. Люде… мают бороды долгие, без волося Крон. Боб. 11-б.—У женъ ихъ волосья на головахъ не машъ ib.—На тѣлѣ моем выросло волосе Жит. Св. 102-б.

XVIII. Острыгъ волосѧ з головы своеи Пам. укр. м. I, 265 (Рк. Тесл.).—На голове волося погорело Тих. № 11, к. 29.

ВОЛОСѢНЬ, *ржс. Кінський волос з хвоста або гриви, волосінь, волосня.*

XVI. Познал есми у Матфѣйца сверипу свою власную вильчастую, в которое грива и хвостъ сивый, нога задняя правая по волосѣнь била Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 375-б.

ВОЛОСЯНИЦА, *ржс. Тканина з волосся; жалобна або покутна сорочка з волосяниці.*

XVI. Єсли теды хочеш члче выграти поединок на диаволѣ… вложи волосяницу на себе, ускроми поклонами тѣло твое Рук. Муз. № 513 к. 41—2.

XVII. Плачучого одѣніе ест' волосѧница Єв. Калл. 888.—В'се тѣло суши, попелом посыпуй, волосѧницею покрывай Рад. Він. 1601.—(Стыи) лежали нагіи на снѣгу, ходили в' острыхъ волосѧницахъ, оперѣзовалисѧ по голомъ тѣлѣ поворозами Гал. Кл. Раз. 243.—Алексей… волосяницу грубую потай родителей… носил Жит. Св. 63-б.—Будучи смутная по снохъ Ресфа оболоклася въ волосяницу Крон. Боб. 107.

XVIII. Ахавъ… убрался в волосяницу Єв. Реш. 338-б (1710).—Ряса… одна, волосяниця мухояру бѣлого Арх. Вид. м.; реестер річ.

ВОЛОСЯНКА, *ржс. Спідниця з волосяниці.*

XVII. Вукократ : власовина, волосѧнка Бер. Лекс. 259.

ВОЛОСЯНЫЙ, *прикм. від «волосъ».*

XVII. Феодоръ названий Трихина то ест волосяний Жив. Св. 135-б.—Іоан… ходил в одной волосяници… и для того волосяным названый Жит. Св. 187.—Оу единой волосѧной шатѣ ходит Пам. укр. м. III, 114 (Перем. Пр.).

XVIII. Сито волосяное староє 1 Арх. Вид. м.: екон. спр. (1755).

ВОЛОХЪ, *рм. Чоловік романського племени, румун, молдаван, італянець.*

XV. Волохомъ бо нашедшим на словены на дунаиские и сѣдшимъ в нихъ и насилѧющимъ имъ словѣне же ови пришедше и сѣдоша на Вислѣ и прозвашасѧ Лѧховѣ Ип. 5.—Зъ чужихъ земль межи єго людей, межи Волохъ никого не было Ак. ЗР. I, 177 (1498).

XVII. Цесаръ... до Волохъ свою залогу поставилъ в Сочавѣ Літ. Сам. 180.

ВОЛОЦУГА, ВОЛОЦЮГА, *рм. Особа, що не має сталого місця побуту і заняття, блудяга, туляч.*

XVI. Лестецъ, волоцюга, тулач, зрадца Зиз. Лекс. 101.—Чужоземци, которые волоцугами будучи... Хр. Фил. Апокр. 1814.

XVII. Бѣгунъ: волоцюга Бер. Лекс. 11.—Ивач и Савиха вдова скаржили на Вас., Ив., Остапа, циганъ, волоцугъ ярмарковых о покрадене коней Ак. Нѣж. Маг. 14.—Козаки... зимали и постановили предъ насъ волоцюгъ шрибишовъ неробочих Прот. Полт. С. I, 84-б. (1690).

XVIII. Не имѣтиму на волоціюгъ милости отселѣ Листи Конт. 28.—Многіє волоцюги з гултайства бываютъ Клим. Вірші, 29.

ВОЛОЧАЙ, *рм. Волоцюга.*

XVII. Волочаи оныє, которые позабѣгали были на затяги Лядскіє Ак. ЗР. IV, 177 (1684).

XVIII. Я грач цудзоземский и волочаи потѣшніи а жартун вшеленский Вірші Воскр. II, 35 (1719).

ВОЛОЧЕБНЫЙ, *прикм. 1. Що на Великоднім тижні (в понеділок, вівторок).*

XVI. У вовторокъ волочебный, кгды приездилъ до зятя Арх. ЮЗР. VIII, III, 398 (1583).

2. **-ноє,** *рн. Подарунок за орацію на Великдень.*

XVII. За волочебноє любовъ ваша слухачу православный Рад. Ог. 15.—Пришедши побожные невѣсты мѵроносицы до гроба хвого по волочебноє... не зовсѣмъ на ѳугодного имъ аггла трафили іb. 23.

XVIII. А ваша милостъ абисте других свят дочекали, а нам волочебноє красноє давали Укр.-Р. Арх. IX, 79.

ВОЛОЧИ, *дс. Див.* **Волокти.**

XV. И волокоша и (Игоря) съ Мьстиславлѧ двора чересъ Бабинъ торжекъ Ип. 352 (1147).

XVII. Владимер... балвана къ хвосту конскому привязавши, казал у Днепръ волочи Крон. Соѳ. 16.

ВОЛОЧИТИ, *дс. 1. Тривала форма від «волокти».*

XV. А плотовъ на низъ не згоняти, ни на берегъ не волочити Ак. ЗР. I, 144 (1494).—За власы волочаху Чет. 1489, к. 9.

XVI. Гдѣ и теперъ бѣсове душъ грѣшныхъ волочатъ до старшыхъ своихъ Вопр. 67.

XVII. Саву... бючи волочили Жит. Св. 175-б. —Тут вас всих, як псов, с того манастыра будем волочыти и в той воде топити Арх. ЮЗР. I, VI, 583 (1627).—По мѣстѣ ихъ волочити и наконецъ головы им оутѧти Гал. М. Пр. 213.—У родича... плечи лупилися... колоды волочачи Прот. Полт. С. II, 304 (1700).

XVIII. Инъших по острому камѣню кон'ми волочили Пам. укр. м. II, 140 (Рк. Тесл).—Не стукай велми ногами о землю, не волочи ногъ за собою Полѣт. 49.—Кара забойцѣ по ринку волочить, клѣщами тѣло торгать Стат. 65-б.

Волочащый животъ, *життя волоцюжне.*

XVI. (Жена моя) опустивши и дом мой собе огидивъши, а волочащый животъ улюбивши, тамъ, где се єй подобало, мешкаєтъ Арх. ЮЗР. I, I, 73 (1579).

2. *Тягти, притягати, мимо волі водити.*

XVI. Непотребне єго на свѣдоцтво за собою волочешъ Хр. Фил. Апокр. 1382.

3.—**озера,** *ловити рибу.*

XVI. Всей о Христе братьи старцомъ Пустынского монастыря там имъ своих людей с неводы посылати озеръ волочити Арх. ЮЗР. I, VI, 17 (1512).—Жаловала намъ... Ленковая из сынами своими... в томъ, штожъ... Пацкевичъ вступается и волочитъ... кгвалтомъ озера наши власныи іb. 38 (1545).

4. *Покривати (тканиною).*

XV. Євангеліє опракос... волочено оловиром Ип. 926 (1289).—Пану Гвоздю (одписую) кожухъ куний, рабою комкою волоченъ Арх. ЮЗР. VII, I, 13 (др. пол. XV в.).

ВОЛОЧИТИСЯ, *дс. 1. Тягтися, сунутися, повзти.*

XVII. Офѣры дым по земли волочилъся Крон. Боб. 5-б.

2. *Іти або їхати поволі.*

XVIII. Що я маю бол'шесѧ за ним волочити и ходити Пам. укр. м. II, 222 (Рк. Тесл.).—Твардовский... болѣзнію... до ложка пригвожденний будучи, не моглъ далѣй за войсками своими полскими волочитися Вел. Сказ. 252.—Волочится (Хмелниченко) зъ многими войсками козацкими, лядскими и ординскими Літ. Вел. II, 21.

3. *Тинятися, тулятися, блукати.*

XVI. Духовные тоє патрыярхии: чернъцы, игуменове уставичне се турчать, бесурмянять

и по окраинахъ чужихъ се волочать Брест. соб. 209-10.

XVII. Будешъ стогнуши и трусячися по земли волочитися Крон. Боб. 5.—(Законники) не маютъ в' свѣтъ з' монастыря выходити, и межы свѣцкими людмися волочити Гал. Кл. Раз. 147.—З яковыми грошми недѣли з чотири волочилася и мешкала в мѣстѣ до ярмарку Десятовского, знаючися з Иваном Кулачком Акт. Старод. кн. 94.—По свѣту волочимо ся и своего мѣсца не маемо Гал. Боги пог. 20.—Пуща... по которой ся сарацины туды и сюды волочат Жив. Св. 124-б.—Волочился по чужих землях на смѣхъ людскій Крон. Соѳ. 95.—Муж твой не вѣдает (того) бо по дорогах завше волочится Прот. Полт. С. I, 165 (1693).

XVIII. Жыдове... волочат ся яко выгнанцѣ Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).—Милостивій наш пане... не дай намъ по розних мѣстахъ волочитись Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 107 (1723).—Законникъ не можетъ... догматовъ вѣры волочачися по домахъ оучити Собр. Прип. 12.—Тіи люде, которыися волочать, маютъ споведатися оу того іерея, где ихъ зайдетъ сповѣдь пасхал'ная ib. 40.—Не волочися, як борысов бык, и як хведкова корова, и як солоный заецъ Клим. Прип. 266.—Блудиме по тому то страшномъ пустомъ морю, волочиме ся без жаднои славы Ал. Тиш. 103.

ВОЛОЧНИКЪ, *рм. Той, хто виміряє рілля волокою.*

XVI. Тые кгрунты в нас отнято за пна Фронцышка Фалчевского старосты Ковельского волоками, а волочникъ на тот час был пан Петръ Фалчевский Ж. Курб. II, 153 (1582).

ВОЛОЧНЫЙ, *прикм. Що тичеться до волочення.*

XVI. Границы стародавные звечыстые от имений нашихъ, которые... панъ отецъ мой, при помере волочной назначилъ и кождому селу отграничилъ, менуемъ Арх. ЮЗР. I, I, 474 (1595).

XVII. Тотъ застѣнокъ змѣренный естъ шнуромъ волочнымъ, который шнуръ въ собѣ маетъ сажонъ тридцетъ Арх. ЮЗР. VI, I, 315 (1606).—Вымѣрившы того кгрунту съ сѣножатью волоку одну доброю помѣрою волочною Ак. ЮЗР. II, 92 (1633).

XVIII. Конецъ же за концемъ черезь пять шнуровъ волочнихъ и близше бил би Стат. 59-б.

ВОЛОЧНЯ, *рж. Ґатунок рогатини, спи а, копії, піки.*

XVII. Ратище: рогатина, оцѣпъ, волочня, стрѣла, болтъ Бер. Лекс. 138.—Оточает агглъ члвка на неприятеля его кидаючи волочнею и стрѣлы Жит. Св. 90-б.

ВОЛОЧОБНОЕ, *рн. Див.* **Волочебное.**

XVI. Коляды и волочобного не маютъ на замокъ нашъ давати Ак. ЗР. II, 91 (1511).

ВОЛОЧОКЪ, *рм. Склянка на шнурку, щоб з барила діставати горілку на спробунок.*

XVII. Пойшли до Букуса и випили по волочку горѣлки Акт. Старод. кн. 31.

XVIII. Андреевъ спрашивалъ еи Софіи где волочокъ, то она Софія ему... отказала: я... не знаю, тиж... самъ частовалъ... взялъ волочокъ на полицѣ Прот. Полт. С. IV, 172-б. (1757).

ВОЛОЧЦА, *рм. Волоцюга.*

XVII. Своволных волочцу и безчинных соблазносѣвцовъ самовладне проважили Гол. П. М. II, 87 (П. Мог. 1635).

ВОЛОЧѢЛНОЕ *рн. (?).*

XVII. Волочѣлное по Въскресеніи зъ мѣстъ и зъ селъ выволокши, утопѣте Ак. ЮЗР. II, 223 (И. Виш.).

ВОЛОША, *рж. Збірне від «волохъ».*

XVIII. Волоша и татарове, которые на том берегу Дону рѣки полунощное, недалеко моря Еуксину мешкают Пам. укр. м. IV, 33 (Сек. Рк.).

ВОЛОШИНЪ, *рм. Мешканець Молдавії.*

XVII. Повѣсть и Мултанская земля волошинъ, якъ ихъ тотъ гетман з своим рыцерством полошил Тит. 45 (Сак. 1622).

ВОЛОШКА, *рж. Родом з Молдавії або з Італії.*

XVII. Цесар послал събѣ по Сибилѣ, котрых было пророкинь 11, Волошки родом Пам. укр. м. II, 113 (Угр. Ев. Уч.).

ВОЛОШКЫ, *рж. мн. Росл.* Centaurea Cyanus.

XVIII. Переходомъ въ чистомъ полѣ заквитлы волошки. а я жъ тебе полюбивъ, що румяна трошки Пер. Укр. Лир. 19.

ВОЛОШНЯ, *рж. Збірне від «волохъ».*

XVIII. Бодай бы ґреци, волошня, волохове, русь... усѣ столпови и подпору столпъ держитъ Іер. Мих. 285.

ВОЛОШЧИНА, *рж. Молдавія.*

XVIII. Москва... всю Волошчину фундитус зруйновала Оп. ст. кн. 9 (1739).

ВОЛОЩАНИНЪ, *рм. Мешканець волости.*

XVII. Видячи мѣсто Коропоеъ, мѣщанъ и волощанъ знищеннихъ и прочъ розишлихъ Оп. ст. Млр. II, 312 (1669).

ВОЛОЪДЪ, *рм. Що їсть воловину.*

XVII. Еси... волоѣдъ Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

ВОЛТАРЪ, *рм. Вівтар.*

XVII. Стѣны въ волтаръ входячие и съ царскими дверми Наука о прот. уп. 13 (1626).

ВОЛТОРНИСТЪ, *рм. Що грає на волторні.*
XVIII. Двори полковихъ музыкантовъ:... волторнистовъ... гобоистовъ Истор. оч. Полт. Луб. 84 (1766).

ВОЛТОРОКЪ, *рм. Вівторок.*
XVI. Даючи з себе початок на завтрый волторок Пам. КК. IV, отд. II,39 (1545).—Матка кнегини... слышала стрелене въ ночи до дня съ понеделка на волторокъ Arch. Sang. VI, 251 (1564).—И коли дей есмо приехали у волторокъ, месяца июля второго дня Арх. ЮЗР. VI, I, 103 (1577).—Вже позно в ночи с понеделъка на волторокъ ib. VIII, III, 388 (1583).

ВОЛУВНЯ, *рж. Див.* **Воловня.**
XVII. Тѧгнемо вола до волувнѣ Пам. укр. м. III. 204 (Перем. Пр.).

ВОЛФЪ, *рм. Див.* **Волхвъ.**
XVII. Ирод царъ... призвавъ оных волфовъ Єв. Реш. 244-б.
XVIII. Волфъ на имѧ Замъбрый Чорнокнижник Пам. укр. м. I, 249 (Рк. Тесл.).

ВОЛХА, *рж. Вільха.*
XVII. Волху витяли з нашим вѣдомом; ...признаки положили на волхахъ Прот. Полт. С. II, 101-б. (1683).

ВОЛХВОВАНЬЕ *рн. Чинність від «волхвовати».*
XV. Єго же (Всеслава) роди мти от волъхвованья Ип. 143 (1044).
XVIII. Творятъ чародѣянія, обваженіе, волхвованіе, ворожство бѣсовское Пам. укр. м. IV, 142 (Яр. Рк.).

ВОЛХВОВАТИ, *дс. Чарувати, чаклувати.*
XV. Таковый родъ много волъхвуєть жены чародѣиствомь Ип. 170 (1071).
XVIII. Запекую васъ и заповѣдую... волхвованымъ словом Угр. Заг. 58.

ВОЛХВЪ, *рм. Чарівник, чаклун, провісник.*
XV. Бѣ бо преже въпрошалъ (Олегъ) волъхвовъ кудесникъ: от чего ми єсть оумьрети Ип. 28 (912).
XVIII. Слухаєте єден другого сусѣд под окном, все єсте на волхвах и вся дѣла диявольская чините Пам. укр. м. IV, 66 (Кал. Рк.).

ВОЛХОВЫЙ, *прикм. Вільховий.*
XVII. Ходилем в лѣсъ по вязя и знайшолем Юрка, волховая вершина вбила, а два дубки небожчик подърубалъ, а дерево отскочило и на бокъ отвернулося Ак. Полт. Гор. Ур. I, 121 (1667).

ВОЛЧИЙ, *прикм. Вовчий.*
XV. И приблвичѣє ихъ волъчье и боръсоуковые ɛездраны быша Ип. 794 (1242).
XVI. Зубы вам волчы укажутъ Берест. соб. 214.

ВОЛЧУРА, *рж. Шуба, підбита вовчою шкурою.*
XVIII. Хутеръ куннѣхъ 2... волчуръ двѣ вовчихъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 97 (1725).

ВОЛШБА, *рж. Ворожіння.*
XVIII. Сухомлин... мнѣмаючи бити якиє волшбы обвѣлъ тоє людми Прот. Полт. С. II, 305-б (1701).

ВОЛШВЕНИЕ, *рн. Чаклування, чарування.*
XV. Волъшвениємь чюдеса творѧшеть Ип. 170 (1071).
XVII. Манасий... ворожилъ и волшвенья чинилъ Крон. Боб. 130.

ВОЛШЕБНИКЪ, *рм. Чарівник.*
XVIII. Призвалъ црь... чорнокнижниковъ, волшебниковъ своихъ Пам. укр. м. I, 249 (Рк. Тесл.).

ВОЛШЕБНИЦА, *рж. Чарівниця, відьма.*
XVIII. Сухомлин... Видричку волшебницею... не звалъ Прот. Полт. С. II, 306 (1701).

ВОЛШЕБНЫЙ, *прикм. Чарівничий.*
XVII. Справами волшебными и кук'глѧрскими подступуючи Пам. укр. м. IV, 390 (Дуб. Рк.).

ВОЛШЕВБА, *рж. Див.* **Волшба.**
XVII. Влъшба: или волшевба, ворожка, чары Бер. Лекс. 21.

ВОЛШЕСТВО, *рн.*=**Волшвение.**
XV. При аплѣхъ быс Симонъ волъхвъ, иже вълъшествомъ творѧше Ип. 170 (1071).

ВОЛШНИКЪ, *рм. Вільховий лісок.*
XVIII. У жытеля скородиского, Якова Шепеля, дворище, волшникъ з грушами, толоками мелниковскою и крутковскою Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 59 (1745).

ВОЛЪ, *рм.* 1. *Віл.*
XV. Аще поѣхати бѧше обрину, не дадѧше въпрѧчи коня ни волу Ип. 9.
XVI. Панъ Иванъ Чапличъ, войский Луцкий, зъ двора Боголюбского взялъ быдла: воловъ чотырнадцать, быковъ чотыри Арх. ЮЗР. I, I, 20 (1570).
XVII. Других же (звірів створив Бог) на работу, яко волове, вел'блюды Транкв. Зерц. 14. —Ноє... научилъ людей волами орати Крон. Боб. 6-б.—Єденъ члвкъ на имѧ Петръ в' свѧто Маріи Маґдалены оралъ, за тоє и плугъ и волы єго перун' спалилъ Гал. Н. н. 47.
XVIII. Починили им Єгиптяне шлеи и закладали в них Жыдовъ яко воловъ Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).—Уже тоє реве, що по волу бере Клим. Прип. 249.
2. *Посуд в подобі вола (на трунки).*
XVIII. Корабликовъ пара сутозлоцѣстих, и вол з накришкою, гривень 6, лотов 2 Літ. Вел. IV, 112.

ВОЛЫКЪ, *рм. Здрібн. від «волъ».*

XVII. Господарѧ добраго таѧ ест' повинност, (а звлаща кому Бъ дасть волыки и коники) засѣвати полѧ, гумна будовати Рад. Він. 953.

ВОЛЫНЬ, *рм. Українська провінція: колишні повіти Володимирський, Луцький, Кременецький і Дубенський.*

XVIII. На Волыню єдын ся ошукалъ неборакъ Клим. Вірші, 24.—Слова и способы ихъ вираженіѧ суть рожніи и не всѣмъ єднаковіи: на Волыню иншіи, на Подолю и на Оукраинѣ иншіи Науки парох. (нр.).

ВОЛЬГОТНОСТЬ, *рж. Див.* **Волготность.**

XVI. Дроугоє (сѣмя) пало на камени и в'зышодши пос'хло д'лѧ того иже не имало вольготности Єв. Пер. 41.

ВОЛЬНО, *присл. Див.* **Волно.**

XVI. Все ми вольно, але не все пожыточно Антир. 853.

ВОЛЬНОСТЬ, *рж. Див.* **Волность.**

XV. Вольности и ласки нижей выписаныи дали єсмо Ак. ЗР. I, 120 (1492).

XVI. Своя воля то, а не вольность Антир. 853.

XVII. Панъ Замойскій... умеръ передъ велѣєю Рускою Христова Рождества, въпредъ казавши до всѣхъ маєтностей попомъ перед себе стати, хотячи имъ права и вольности отобрати, хтобы на унію не позволилъ Літ. Льв.257.

ВОЛЬНЫЙ, *прикм. Див.* **Волный.**

XV. Господине царю, царь вольный Ак. ЗР. I, 210 (1500).

XVII. Любитъ Бга и дѧкованє єму чинитъ душа, коли вол'на и свободна бываєтъ от намѣт'ностій телєсныхъ Єв. Калл. 199.

ВОЛЬШИНА, *рж. Вільховий лісок, вільшина.*

XIV. Ото изьбищьного перевоза поперекъ вольшины ЮРГр. № 2 (1349).

ВОЛѢТИ, *дс.* 1. *Більше хтіти, предкладати одно над друге.*

XVI. А предъся волѣли тоє зелживости мъститися на Богу, или на истинныхъ уставахъ єго церковныхъ, а нижли на уставахъ папѣжскихъ Арх. ЮЗР. I,VII,262 (Кал. Р.н.).—Што волить: чи узнати блудъ свой и оного отступити, чи задати блудъ и фалшъ и небаченье отцем папежемъ Хр. Фил. Апокр. 1214.—Волимо с Павлом на пѧти словах перестати, нижли без пожитку тмами мовы приводити Ист. о разб. Флор. соб. 17 (стдр.).

XVII. Теперъ волятъ померети сами на войнѣ жоны и дѣти свои попалити якъ въ Смоленску учинили, нѣжбы мѣли до згоды якой прійти зъ нами Копист. Пал. 964.—Многіѣ оумерти рачей волѣли, нѣж злую хоробу свою розславити Єв. Калл. 403.—Волѣлъ самъ якъ Кодрусъ кроль в Атенах в Греціи смерть поднѧть Тит. 4 (Сак. 1622).—Зозвалъ Ивоня радных своихъ пановъ и ознаймилъ имъ волю цесарскую, пытаючи ихъ, що волятъ: такъ-ли много дати, чили тежъ боронитися маютъ Крон. Боб. (др.) 277.—Моvсей... не хотѣлъ зватисѧ сном цорки фараоновы, волѣлъ оутрапен'є терпѣти з' братією своєю Гал. Кл. Раз. 350.—Волю быти в' Ґалліи першимъ, а нѣжели в' Римѣ вторымъ Рад. Він. 352.—Абовѣмъ добрый законникъ волитъ оумрети, анижъ смертелнымъ грѣхомъ згрѣшити Домецк. 8.

XVIII. Волить мене острым мечем проразити, а нежели бъ кто иншый оную любити Пер. Укр. Лір. 15.—Волѣлбымсѧ былъ су той днь самъ лютою хоробою розболѣти Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).—Волѣлъ бимъся не родити, нѣжъ у пеклѣ ся смажити на вѣки вѣковъ Укр.-Р. Арх. X, 329.—Волѣли гултая Остранина, а нѣжели кроля єго милости... слухати Літ. Вел. IV, 219.—Волю десѧть лѣтъ терпѣти хоробу, нежели мешкати въ чистцу чрез єдину годину Каз. № 2. к. 1.

2. *Хтіти.*

XVII. Волю, желаю, хочу Бер. Лекс. 16.

XVIII. Волю я собѣ узяти молодицю Укр.-Р. Арх. IX, 67.

3. *В знач. присл.: краще, ліпше.*

XVII. А єсли до твого казанѧ не квадрують (екзордіумъ и конклюзыѧ моя) не тѧгни тамъ силою, волишъ екзордіумъ своє и конклюзыю до своего казанѧ придати Гал. Кл. Раз. 525.—Албо страву, албо хлѣб буду ѣсти, а они рекли: хлѣб волишъ ѣсти. Бо он тылко зѣл'єм суровым контентовался Жит. Св. 499.

XVIII. Прето злобныє, людей хлѣба не збавляйте: ґдыб хто и годен того был волю прощайте Клим. Вірші, 21.

ВОЛѢТИСЯ, *дс. Див.* **Волѣти.**

XVII. Волишся ты члче бгу даяти волею, нежли даяти земному пану неволею Збірн. 1693, к. 115-б.

ВОЛЯ, *рж.* 1. *Можність розсудити чи так, чи инак робити; вільний вибір, хто як волить.*

XV. Оу єдинствѣ воли нашеи Бга и правду знают ЮРГр. № 38 (1404).

XVI. Похочетъ ли панъ Сова, съ того именя потомку моєму служити, то будет на єго воли Арх. ЮЗР. I, I, 114 (1579).

XVII. Граница теды кождого члвка живота єстъ... волѧ и рада Бжаѧ Тр. постн. 40.—(Тот' стый) свѣту и власнымъ волѧмъ оумеръ, же нѣѧкуюсь немаючую розуму и волю здалъсѧ,

мъти дшу ib. 554.—Запрѣвшися власноѣ волѣ и доступивши цвѣченя власного набоженства найболший степен ласки Господнеѣ охотне послушный вступуєтъ Лѣств. 47-б.—Гетманъ... далъ на волю (Ієремии) хочет... нехай ѣдет, а хочет... нехай зостанет Крон. Боб. 136. —Былъ... Константин волею и серцем яко оглашенный христианинъ ib. 274.—Голодный не квапился до хлѣба, але дал на его (Антония) волю Жит. Св. 29-б.—Истотне зъ власной волѣ моєй визнаю и власною рукою моєю виписую Арх. Мот. 120 (1677).—З' власнои волѣ своєи члвкъ грѣшитъ, а Бгъ не побужаєтъ єго до грѣха Гал. Кл. Раз. 278.

XVIII. Царъ єму на волѣ далъ (одімкнути двері) и рад былъ сему Пелгр. Ип. Виш. 15.

Своя воля, *сваволя.*

XVII. Члкъ сам... через свою волю... дшу... тратит Єв. Реш. 11.—Дм. Ив.... не порадившися... по своєй єму воли... послав (пословъ) Кул. Мат. I, 84 (1606).

XVIII. Оумножатъ сѧ блуди великіє пустои розпусти, своєи воли Пам. укр. м. IV, 326 (Тухл. Рк.).

Волею, *вільно, без примусу.*

XV. Ѣха к немоу, зане бѧшеть въ его роуках Ип. 614 (1180).

XVII. Хс снъ бжий... волею страст претерпѣв'ши распѧт сѧ Єв. Реш. 2.

Добрая воля, *добрі мислі, радість, добрий гумор, настрій успособлення.*

XVII. Покою ннѣ земля дочекала,.. всюды межи людми добрая воля Бер. Вірші, 70.—Въ человѣцехъ благоволеніе то єст... межи людми добрая воля то єст радость Єв. Реш. 171-б.

XVIII. Хвала на високости Бгу и на земли покои, а межи людми добрая воля Пам. укр. м. II, 120 (Тухл. Рк.).

Злая воля, *злоба, ненависть.*

XIV. Не приневолени а никоторaѧ зла волѧ примучени ЮРГр. № 20 (1388).

XVI. Панъ Кграєвский... мене обачивши нет ведома для которое причины, єдно наполнившися злоє а непристойноє воли... рикнул на возницу своєго, жебы мя загамовалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 60 (1574).

XVII. Злую волю на него маютъ Транкв. П. Мн. 8.

XVIII. Моѧ то волѧ злаѧ зъѣла лѣта драгаѧ Богл. 275.

2. *Бажання, хотіння.*

XV. (Всеволодъ) рекъ имъ боле не воюєтесѧ съ Мьстиславичи, и они сташа на воли его Ип. 312 (1142).—А быти мнѣ по великого князя Казимировѣ воли Ак. ЗР I, 55 (1442).—Коли ихъ самихъ на то воля, мы того имъ дозволяєм ib. 72 (1456).

XVI. Абы єдностайне во єдну волю во єдну раду приняты были до братства Арх. ЮЗР. I, XI, 3 (1599).

XVII. За злосливымъ бѣсомъ оудавшися, през' роскоши оуслуговалъ оного волямъ Тр. постн. 22.—По своих воляхъ собѣ духовнихъ шукали Літ. Сам. 135.—Терентиян к воли Іуліанови (Івана і Павла)... постинат казал Жит. Св. 484-б.—А ты прошу тым часомъ тут мене почекай, єсли єсть воля и ласка твоя Лѣств. 47-б.—Суд... схилившися на пивоварову волю Прот. Полт. С. II, 297 (1700).—Зъ волѣ и росказаня ясневелможного єго мил. п. гетмана Арх. Мот. 118 (1677).—Ото нам Бгъ народил з своєй бозкой волѣ Эпѣл. 84.

XVIII. Бея Перекопскаго на том єсть воля абы козаки зъ низу Днѣпра для увярованя ся шкодъ были спроважени Літ. Вел. II, 552.—Мазепа... чинячи матеры своєи волю... далъ былъ оной во владѣніє (села Селичовку и Морозувку) Арх. Мот. 141 (1709).—Ити было не по воли на другую (пшеницю) Пам. укр. м. I, 169 (Рк. Тесл).—Дав им (Арон) по их воли ib. 253.—Так єм оучинила, як моѧ волѧ хотѣла ib. IV, 294.

Добрая воля, *охоче бажання, добровільність.*

XIV. Пришедъ предъ наше обличьіє... своєю доброю вольюю ЮРГр. № 33 (1400).

XVI. Далъ и записалъ єму по своєй доброй воли третюю часть имѣня Арх. ЮЗР. I, I, 4 (1526).—Кто хочеть пріяти з доброи волѣ, пръвѣє маєт дати 6 грош личбы полскои, а пріємши братство, мают ся сходити у громаду въ 4 неделѣ ib. I, VI, 51 (1563).

XVII. З' охоты и з' доброй воли своєй на той чинъ позволитъ Стат. Полоцк. Бр. 5.—Нам тяжко и по доброй воли... послужити Творцу Єв. Реш. 23.—Добрая охота и добрая воля єго (мужа), ижбыся поучавъ закону бжому ib. 411-б.—Бгъ прийметъ от тебе и твою добрую волю Жит. Св. 566-б.

XVIII. Козакъ перейшолъ своєю доброю волею зъ Євлашовки у хуторъ монастирский Журавский Арх. Мот. 43 (1740).

До волѣ, *до-схочу, до-сита, скільки влізе, досить, скільки треба.*

XV. Даста ємоу пшеницѣ много и медоу и говядъ и овѣпь до волѣ Ип. 783 (1238).

XVII. Доволѣ бовѣм' и людови мовивши ведлугъ звычаю своєго до показанѧ чуда оудаєт'сѧ Єв. Калл. 547.—Бгъ... пустил... з земли сухои воду такъ иж ся сами (люде) напили и ко-

ни их аж до воли Жит. Св. 574-б.— Чи не зажилъ роскошій телесных на семъ свѣтѣ доволѣ Рад. Він. 754.—Нѣхто оттоль не выйдетъ ненакормлен доволѣ Єв. Вил. 100.—Половцовъ и жонъ их и дѣтей и челяди и стадъ ихъ, такъ много наимали, же всему войску на подѣлъ до воли стало Крон. Соѳ. 158.—Не могу вас доволи нагледѣтися Крон. Боб. 236.

XVIII. Дали минѣ исти и пити до волѣ Укр.-Р. Арх. IX, 69.—Намъ до волѣ виспатиса... то намъ мило Сѣмя Сл. Б. 21.

Къ воли, *на волю, на бажання.*

XVI. Тые особы... тые мамрамы его мил. отца митрополита... не вернули, хотечи снат собе што к воли на нихъ написать Арх. ЮЗР. I, VI, 114 (1596).

По воли мати кого, *мати кого повільним потульним.*

XVII. А за тымъ маючи мене по воли шкриптъ мой прокляли Гол. П. М. I, 319 (Смотр. 1628).

3. *Вільність свобода.*

XIV. Старосты, а любо воеводы имають собѣ свою волю и ставляють собѣ, подлугъ своее воли, мѣстца суду Ак. ЗР. I, 4 (1347).

XV. Пан кметю волю даетъ Ак. ЗР. I, 41 (1420).

XVI. И воли есмо были тымъ, которые тамъ осѣли, дали на десеть лѣтъ Ак. ЮЗР. I,84 (1534).

XVII. Неприятелеи своих и наших на воли держиш Жит. Св. 234.—Господиня мѣе волю во всем Прот. Полт. С. II, 98 (1682).

XVIII. Не дай сердцу волѣ, жебыс не был в неволѣ Клим. Прип. 266.—Ащеб зволилъ богъ волю подати (вітрові), то моглъ бы з долынами и горы зравняти Клим. Вірші, 2.

4. *Влада, право, сила.*

XV. Тогда бо бѧхоуть кнѧзи роусции в воли Татарьскои Ип. 888 (1282).—Єще есмы имъ дали волю, штобы собѣ держяли у Сочавѣ одинъ домъ Ак. ЗР. I, 32 (1407).—Поставы сукна, имають ихъ продати на искладъ у Сочавѣ а у нашихъ торгохъ не имають волю продати их ib. 31 (1407).

XVI. Городки Кіевскіе въ нашой воли Ак. ЗР. II, 34 (1507).—Мочи николи подъ волю мою не будутъ Пам. КК. IV, I, 51 (1597).

XVII. В што ся а ни сынове наши вступовати и разоряти воли... не мають Арх. ЮЗР. I, VI, 90 (1630).

Быти его воли, *коритися йому.*

XV. Кнѧжича два исъ Црѧгорода заточени били Мьстиславомъ великымъ... зане не бѧхоуть его воли и не слышахоуть его Ип. 303 (1140).

5. *Дозвіл, зізволення, позволення, згода на що.*

XV. А не имаеть тои корьчмы от нег отнѧти ни одинъ староста а ни одинъ воевода без нашеи волѣ ЮРГр. № 39 (1407).—Мы сказуемъ, ижь такая дѣвка безъ воли опекалника своего, имѣетъ собѣ мужа узять Ак. ЗР. I, 39 (1420).—Князь Жикгимонтъ Ѳомѣ тое село далъ за волею попоьскою ib. 112 (1489).

XVII. У Волосѣхъ побыто полское войско съ Потоцкимъ, бо безъ волѣ королевской поѣхалъ Літ. Льв. 237.—Ваша цесарская позволила милость царю готскому мѣсце в Гишпаниї мѣти... А он (опекун) панскую вашу волю переставил Др. Ол. Ч. Б. 161.

XVIII. Поляки... начаша над волю и привилея королевскии... Русѣ и Козакам творити обиди Вел. Сказ. 11.—Чаплинский... мимо волю королевскую, отнялъ у Хмелницкого слободу Суботовскую ib. 16.

6. *Наказ, розпорядження, розсуд.*

XIV. И дали ми землю до своеи воли ЮРГр. № 27 (1393).

XV. Єсмъ дали... тую корьчму... до нашеи волѣ ЮРГр. № 39 (1407).

XVII. Жадаемъ, абысь зъ тымъ своимъ товариствомъ до дальшой волѣ нашой оттоля зъ Чигрина не отходилъ Ак. ЗР. V, 148 (1678).

XVIII. Послал указъ до Кречовского полковника Переяславского, жеби его Хмелницкого прибралъ въ руки, и до далшой волѣ подъ арестомъ задержалъ Літ. Вел. IV, 7.—Благоволи вш. м... мене увѣдомити за волею ли вашоѣ мпѣ пна тое дѣлается Кн. Нос. 67.

7. *Замір, намір.*

XVI. Саип-кгирей... зъ многими людми... мають волю до паньствъ нашихъ ити Ак. ЗР. II, 220 (1533).—Маю волю ѣхать до Святоѣ Горы ib. IV, 160 (1597).—Мы то давно волю мели учинит Ж. Курб. I, 295 (1588).

XVII. Мы сего дня... 40 (мчников) выславлят маемъ волю Жив. Св. 16.—Мы маемъ волю зьѣхати на часъ малый до Глухова Ак. ЗР. V, 177 (1684).—Такій былъ Ісавъ, который мѣлъ волю Іакова брата своего забити Гал. Кл. Раз. I, 12.—Братъ... мѣлъ волю з монастира утекти Жит. Св. 48.—Офѣру, которую Бгом тым нѣмым и бездушным маеш волю дати Крон. Боб. 14-б.—Грехом брыдѣмо маючися волю поправит Каз. 32, к. 2.—Потымъ показати маю волю, же молѧт'сѧ (стыи) за насъ Бгу Гал. Кл. Раз. 1.—Пят паръ воловъ... купилем и маю волю зпробовати их Єв. Реш. 171.

8. *Слобода.*

XIV—XV. Опроче волѧнъ, што на воли сѣдѧть ЮРГр. № 18 (1386—1418).

XVI. А што ся дотычетъ людей отчизныхъ и челяди неволноѣ, которые до Шовль и до иншихъ мѣстечокъ и воль утєкають Ак. ЗР. II, 388 (1542).

ВОЛЯНИНЪ, *рм. Мешканець волі, слобожанин.*

XIV—XV. Опроче волѧнъ, што на воли сѣдѧть ЮРГр. № 18 (1386—1418).

ВОЛЯТИ, *дс. Див.* **Волѣти.**

XVI. Ты же что волялъ бы слышати носомъ, або нюхати: сквари ли або запахъ кадила? Сп. прот. Лют. 138.—Волѧлъ апслъ Павелъ незгоду и посварокъ з' волєю бжею, нижли згоду противъ бгу видѣти Отп. кл. Остр. И. П. (стар.) 24.

ВО-МАЛѢ, *присл. Див.* **Вмалѣ.**

XVII. (Многиє книги) с тих бо всѣхъ любо вомалѣ... обачиш... потребнѣйшіє речи собѣ до науки Пер. Иссл. и мат. 107.

ВОМИТОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вомітовати».*

XVII. Робакъ брыдкій до вомитованьѧ побуждающый... впал в келих Наука Ієр. Е.

ВОМИТЪ, *рм.* (лат. vomitus). *Вомітування, ригання, ригачка.*

XVI. Уходячи обжиръства домового, которое не только... до пиянъства, але тожъ часомъ и до вомиту звыкло бывати Отп. И. П. кл. Остр. 1071.

XVII. В которой болести вомиты єму тяжкиє припали Арх. ЮЗР. VIII, III, 585 (1631).

ВОМОВАТИ, *дс. Визнавати.*

XVIII. Усѣ, котрыи вомують мене передъ людми, вомовати и я ихъ буду перед отцемъ моимъ Поуч. Няг. 87.

ВОМѢНЯТИ, *дс. Див.* **Вмѣняти.**

XVIII. Ни во что оную (раду) и насъ вомѣняючи; Літ. Вел. II, 99.—Самого Бга нѣвощо вомѣнѧют Пам. укр. м. IV, 225 (Даш. Рк.).

ВОМѢНЯТИСЯ, *дс. Див.* **Вмѣнятися.**

XVII. Вѣра... вмѣсто дѣлъ... вомѣняєтся чловѣкъ Єв. Реш. 132.

ВОМѢСТИТИ, *дс. Див.* **Вмѣстити.**

XVIII. Не могъ вомѣстити (пшеници) оу сокровища Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).—Колко можетъ вомѣстити створенѧ подлоє лице створытелѧ своєго ib. IV, 317 (Рк. Тесл.).

ВОМѢСТИТИСЯ, *дс. Див.* **Вмѣститися.**

XVIII. Кладица... оузкая, ижъ нѣгде вѣстру тѣжному вомѣстити ся Пам. укр. м. IV, 150 (Яр. Рк.).

ВОМѢТАТИ, *дс. Див.* **Вметати.**

XVII. Всякое древо неплодящеє плода добра посѣкаємо бываєтъ и во огнь вомѣтаємо Єв. Реш. 253-б.

ВОМѢТОВАТИ, *дс. Ригати, блювати, викидати з себе.*

XVIII. На болячки въ горлѣ: дать чого пити или исти, даби вомѣтовалъ Млр. дом. лѣч. 4.—До дому прійшли, где я вомѣтовалъ тяжко Дн. Марк. II, 11.

ВОМѢТЫ, *рм. мн. Див.* **Вомитъ.**

XVIII. Сегодня рано Якубовичъ жестоко захоровалъ на диссентерію, вомѣти и февру Дн. Марк. I, 280.—П. Михайло на вомѣти принималъ прошокъ и 9 разъ вомѣтовалъ ib. II, 48.—Былъ великій поносъ и вомѣты Дн. Хан. 378.

ВОНА, *займ. Див.* **Вонъ.**

ВОННОСТЬ, *рж.* 1. *Добрий запах.*

XVI. Яко гды винная матица квитнетъ зъ надворя на роли, и чуєтъ вонность єи замѣненои въ начиню вино, теды весполъ квитнет и тоє Арх. ЮЗР. I, XII, 471 (1586).—Домъ был напол'нил'сѧ от вон'нос'ти онсєи... мас'ти Єв. Пер. 21.

XVII. Приправа вонности сотворєннєє мѵро Копист. Пал. 1135.—Зъ квѣтовъ и зіолъ вонности наполняєтъ повѣтрє Крон. Боб. 2.—Цвѣтове... доброи вонности... на оутѣху ноздрамъ и всему тѣлу...сътворєнны сєутъ Транкв. Зерц. 17.—Твой Парнассъ лѣторасли в'дѧчныи выдаєтъ, и запаховъ роскошных' вонность выпущаєт' Тит. 300 (Σύχαρ. 1632).

XVIII. Завжди рожѣ цвитут и невиповѣдимою вонностю пахнутъ Пам. укр. м. II, 61 (Др. Рк.).—Домъ цѣлій наполнивсѧ вонности чили запаху от того жъ мѵра Науки парох. 161.

2. *перен. Авреоля, поваб.*

XVII. Выдал самого себе за насъ приношеніє и офѣру Бгу за вонность вдячности Гол. П. М. II, 386 (Кор. Н. 1645).

ВОННЫЙ, *прикм.* (пол. wonny). *Доброго паху, запашний, пахнючий.*

XVII. Бгъ... прибралъ землю... вонными рожами и деревами Кроч. Боб. 2.—Члвкъ о вонные речи стараєтсѧ Гал. Гр. Розм. 11-б.—Млтва єст вдячна яко вонноє кадило Жив. Св. 34-б.

ВОНТПЕНЬЕ, *рн.* (пол. wątpienie). *Сумнів, непевність.*

XVI. Съ того отмѣненья, нѣкако того права Майтборского у вонтпеньи были Ак. ЗР. II, 75 (1510).

XVII. Дхъ стый єстъ Дхомъ Сновскимъ безъ вонтпенѧ, и от вшиткого писма тєє оупєвнено Кн. о Вѣрѣ, 155.—(Иночество) без вонпенѧ

єстъ даромъ нбсным Домецк. 18.—Милостивый, и добрий єстъ Господь... без вонтпеня великую и милостную надѣю зачалъ быс ко нему, и дивне быс веселъ был Рук. № О. 4° 86, к. 50.

ВОНТПИТИ, *дс.* (пол. wątpić). *Сумнитись, вагатись, бути непевним чого.*

XVI. Панъ нашъ милостивый не вонтпитъ въ пріязни вашеє велебности Ак. ЗР. I, 367 (1505).—Блазенъ бы то кождый таковый быти муселъ, єслибы... о речи добре ведомой мелъ вонтъпити Отп. И. П. кл. Остр. 1105.—Ничого не маємо вонътпити о жадной речи Катех. 13.

XVII. Ктобы вонтпилъ, нехай досвѣдчитъ Тит. 151 (Копист. 1625).—Хрстіане... почалися были трвожити и о Хѣ вонтпити Гал. М. Пр. 4.—Ты въ землю тую не войдешъ, бо вонтпилъ у воды сопротивленія Рук. Хрон. 61.—Все такъ вѣрую, якъ црковъ стая Восточная вѣритъ и оучитъ, и ни вчомъ не єстемъ противный, ани вонтплю Тр. П. М. 550.— Гдѣ Хс... не вонтпилъ положити дши своєй для откупеня рожаю людского Кн. Рож. 115-б.—Вонтпити мѣли (люде) о умерломъ Збірн. 1693, к. 145-б.—В чомъ нѣчого не вонтпилъ Хм., бо послалъ по орду Літ. Сам. 14.— (Сынъ) почав собою вонтпити Єв. Реш. 9.

XVIII. Усмотрѣвши несогласія, мусѣлемъ вонтпити Вел. Сказ. 3.

ВОНТПЛЕНЬЕ, *рн. Див.* **Вонтпенье.**

XVI. Недоумѣніє, вонтпленіє Зиз. Лекс. 102.

XVIII. О котором мнѣнии и вонтпленю ханском, когда Хм... зосталъ увѣдомленъ Вел. Сказ. 26.

ВОНТПЛИВЕ, *присл.* (пол. wątpliwie). *Маючи «вонтпенье», сумнячись.*

XVII. Вонтпливе мовилъ Рук. Хрон. 57.—От' якихъ побоєвъ вонтъпливо ежели здоровъ и живъ будетъ Прот. спр. пот. 66.

ВОНТПЛИВОСТЬ, *рж.* (пол. wątpliwość). *Сумнівність, сумнівний стан; сумнів, непевність, вагання.*

XVI. В чомъ бы вонтпливость альбо шкоду бачили, не мають того никому замолчивати Ак. ЗР. III, 81 (1557-8).—В томъ єсть вонтпливость ib. IV, 230 (1600-5).

XVII. Што вонтпливости вынурится Копист. Пал. 602.—Хотѣлъ противникъ правдивую милость розорвавши, тѣмъ снаднѣй церковъ Христову и вѣру правдивую въ вонтпливость подавши, зъ памети и розуму людского вырвати Діар. Фил. 131.—Так без жаднои вонтпливости очекивати повиннисмо часу духовнои весны Рад. Ог. 19.— В недоумѣніи, сіест въ вонтпливости о осщеніи тайны былъ бы Тр. П. М. 244.— А онъ їды в' вонтпливость в'палъ и пыталъ єго, мовѧчи, и якож' то латвая будетъ речъ, абы тыи которыи въ дому недостатни сут того штосѧ на торгу продаєтъ куповати не мѣли Тр. постн. 273.

XVIII. А о таковихъ добрахъ и грунтахъ шляхецкихъ абы вонтпливость жадна не была волно завше со всѣми користми... зоставать должни С. і Р. 3—3-б.—Ѳома стый одлучившисѧ от стого апсловъ товариства, заразъ оупавъ въ вонтпливость, чили въ недовѣрствіє о хрстовомъ воскресеніи Науки парох. 5.

ВОНТПЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. wątpliwy). 1. *Що сумниться, вагається, непевний, хиткий, хвійний, не твердий, не сталий.*

XVII. Вонтпливыхъ въ вѣрѣ не ставити Пам. КК. I, 130 (1621).—Вонтпливому пораду во всем спасенную... подаваймо Єв. Реш. 7.

2. *Сумнівний, непевний, двузначний.*

XVII. Речь вонтпливая и непевная зголя повѣсть Копист. Пал. 610.—Чтомъ зась вонтпливого албо непевного мовилъ Рад. Ог. (пр.) 11.—Александеръ волѣлся вонтпливои вѣрѣ докторовой полецитися, анѣж невонтпливою смертю оумерети Ал. Печ. 171.—Зоставляют... тлумачи тоє слово жидовскоє не прекладаючи єго, иж реч вонтпливая єстъ што тут значит Кн. Рож. 218-б.

XVIII. Надежда о взятю єго (Казикермена) была вонтплива и могла бы надалѣ протянутися Літ. Вел. III, 281.—Где би тож било вонтпливоє право... тогда владѣлци сказуют доводъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 46 (1745).

ВОНТРОТИКЪ, *рм.* (?).

XVII. За вонътротик на ганкер—грош. 13 Арх. ЮЗР. I, XI, 656 (1628).

ВОНХАТИ, *дс.* (пол. wąchać). *Нюхати.*

XVIII. Піенкний мя запах зайшов, почав я вонхати Вірші Різдв. 143.

ВОНЪ, ВОНА, ВОНО, ВОНЫ, *займ. Він, вона, воно, вони.*

XV. А вона два, Михалъ а пан Птръ оузѧли собѣ певныи день розыиздови ЮРГр. № 37 (1404).—Вонъ и єго дѣти Ак. ЮЗР. I, 6 (1408).—ѧ вѣрне служилъ... противу сторонамъ тымъ исъ которыми жъ вонъ нѣшто имѣлъ чинити ЮРГр. № 72 (1435).—Пакъ ли быхъ я самъ а любо жона или щадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогды виноватый я и воны Ак. ЮЗР. II, 206 (1440—92).

XVI. Ино воны готовы были исъ челядю и оповедались передо мною Кн. Гродск. Луцк. 1571, к. 454-б.—Просилемъ возного, абы зо мною до замку пошолъ; вонъ то для мене учинилъ и зо мною пошолъ ib. 1574, к. 102-б.

XVIII. Глядѣте, онъ вон стоит', я на него гляжу Вірші Воскр. 257. — Вона (дівчинка) стоитъ край дороги Рук. К. У. № 21, к. 7.

ВОНЪ, *недосл. Геть, пріч.*

XV. И рече Володимиръ послоу Изѧславлю: «поиди вонъ» Ип. 346 (1147).

XVI. Вы'гнали єго вонь из' мѣста Єв. Пер. 33.

XVII. Ѣжъ ягоды... але не выноси вон з собою Крон. Боб. 60.

XVIII. Видери шкурку зъ середини вонъ Укр. Госп. Пор. 67.—Шануйсѧ якъ вонъ ведуть Клим. Вірші, 264.—Вытрутили Соломона вонъ діѧволы ис пекла Пам. укр. м. I, 293 (Рк. Тесл.).

ВОНѢНЫ, *рж. мн. Ґази, що творяться в шлунку і кишках.*

XVIII. От вонѣновъ частихъ взять мяти... приложить... под ложечку Млр. дом. лѣч. 31.—От вонѣновъ: хрѣнъ терти и пити в горилки ib. 32

ВОНЮЧИЙ, *прикм. Смердючий, що має негарний дух.*

XVII. Аще тако бѣгати вонючои якои речи, а якож стерпиш... вонюю пекелную Єв. Реш. 445-б.

ВОНЯ, *рж. Пах, запах.*

XV. Исполнисѧ црькви блгооуханиа вонѣ блгы Ип. 172 (1072).

XVI. А воня одѣянія твоєго яко воня кадила Ливанова П. П. 53.

XVII. Набери себѣ вонныхъ речій щонайлѣпшой вони Рук. Хрон. 47.—(Щасливи тыє) которыє смакъ твоєй солодкости, и вдѧчне пахнучую аромат твоих воню чуютъ Карп. Каз. Ж.—Якож стерпиш смродливую воню пекелную Єв. Реш. 445-б.

ВОНЯТИ, *дс. Мати запах, пахти, смердіти.*

XVIII. Ваше колѧдованіє, щедрованіє, новолѣтованіє потроху єще вонѧєтъ нѣби забобонами Сѣмя Сл. Б. 7.—Изгноѣвъ бывъ тѣло Лазарево, же юж воняло Пам. укр. м. II, 322 (Рк. Тесл.).

ВОНЯЧИЙ, *прикм. Смердючий.*

XVIII. Подобает бо ми єго млтъ цря Пора навидѣти, вашего нещасного, пустого и гнилого бга инъдийского, бга пустого, бга вонячого, бга мерътвого Ал. Тиш. 56.—Чему жъ свою вонячую главу паршивую, солодивую, ты, псику, не очистишъ отъ блудодѣянія Ієр. Мих. 273.—Ис того оучинилисѧ блощицѣ вонячіи Пам. укр. м. I, 251 (Рк. Тесл.).

ВООБРАЖЕНЬЕ, *рн.* (пол. wyobrażenie). *Образ.*

XVI. Знашли воображенє Христово и другоє воображенє Пречистоє над олтаремъ Сп. прот. Лют. 66.

XVII. Человѣкъ на себѣ воображеніе пресвятой тройцы маєтъ Рук. Хрон. 2.

ВООРУЖИТИ, *дс. Обмислити в оружжа, узброїти; направити, під'юдити.*

XVIII. Пошол бор'зо до Жыдов вооружыти их на Гда Пам. укр. м. II, 319 (Рк. Тесл.).

ВООРУЖИТИСЯ, *дс. Обмислитися в оружжа, узброїтися; настроїтися, успособитися на.*

XVII. Посполство... так вооружилися на Мойсея Крон. Боб. 56-б.—Теды зъ коней позъсѣдавши, войска вооружилися пѣшии Крон. Соѳ. 264.

ВОПАСТИСЯ, *дс. Див.* **Впастися.**

XVIII. Вопалисте сѧ во похот дияволскую Пам. укр. м. IV, 65 (Кал. Рк.).

ВОПИТИ, *дс. Кричати, покликати.*

XVIII. Люде убогіє вопіятъ и ускаржаются Марк. IV, 336 (Пост. Орл. 1710).

ВОПЛЬ, *рм. Плач з криком, лемент.*

XV. И не бѣ лзѣ слышати пѣнья въ плачѣ велицѣ и воплѣ Ип. 193 (1078).

ВОРВАТИ, *дс. Урвати.*

XVI. Бере хто што ворве Кн. Гродск. Луцк. 1573, к. 498.

ВОРВАТИСЯ, *дс. Урватися.*

XVIII. Коли кто струсится или ворвется или упадет Млр. дом. лѣч. 14.

ВОРЕКЪ, *рм.* (пол. worek). *Див.* **Воронъ.**

XVII. Посылаємъ... ворекъ золотый, абысь мѣлъ на страву до дому Рук. Хрон. 162.

ВОРИНА, *рж. Деревина на виря.*

XVIII. Тамо осадил слободу в хуторъ на село а нѣ ворини не далъ Листи Конт. 12.

ВОРКОТА, *рж. Бурчання, ремсть.*

XVIII. Воркоты и злословіѧ того слухаютъ Сѣмя Сл. Б. 348.

ВОРОБЕЙ, ВОРОБЕЦЪ, *рм. Пт.* Passer domesticus.

XV. Даите ми от двора по три голуби и по три воробьи Ип. 47 (946).

XVII. Дайте мнѣ от дыму по голубу и по воробю Жит. Св. 519-б.—Іильтѧне Бгу офѣровали:... горлицы, воробѣ и збожа Гал. Кл. Раз. 225.—Врабій: Воробецъ Бер. Лекс. 16.—Слово выростетъ воробцемъ и уростетъ в вола Бар. Письма, 28.

XVIII. А воробцѣ у срѣбнихъ тамъ панчохах ходятъ Вірші Нищ. 4,37.—Бгъ в' жолобѣ ся народилъ, а воробецъ в' стропѣ Пам. укр. м. IV, 413 (Рк. Н. Д.).

ВОРОГОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «ворогувати».*

XVI. Вражда: ворогованє, неприѧзнь Зиз. Лекс. 96.

XVII. Вражда: ворогованье, гнѣв Бер. Лекс. 16.

ВОРОГОВАТИ, *дс. Ставитися ворожо, чинити ворожо.*

XVI. Враждую: ворогую Зиз. Лекс. 96.

XVII. Земля котрая венцъ пляцомъ была до бою:... и котрая предъ тымъ завше ворогована, тая южъ єстъ покоємъ вѣчнымъ варована Бер. Вірші, 81.

XVIII. Ворогуютъ на правду Поуч. Няг. 82.

ВОРОГЪ, *рм. Неприятель затятий, противник, зломисник.*

XIV. Тъй исный Бекбулатъ, нашь ворогъ, насъ выдалъ и побѣглъ от насъ ЮРГр. № 26 (1393).

XV. Се оу тебе єсть Ітларевичь... то єсть ворогъ нама и Руськои землѣ Ип. 219 (1095).

XVI. Враг: ворог Зиз. Лекс. 96.—Любѣте вороги ваша Єв. Пер. 37.

XVII. Перед тымъ пріятелѣ, то нынѣ вороги Копист. Пал. 1114.—Ворог...бжий...такий кождый члкъ... который в каверзы вѣрует Єв. Реш. 87-б.—Ти гнѣваєшися на брата своєго и ворогомъ єси єму Збірн. 1693, к. 11.

XVIII. Слишалъ похвалки от ворога и на отняте милого живота своєго, а не старал би ся от такого зла унести и охоронити свою голову Вел. Сказ. 21.—Воюй вороги свои Тих. № 8, к. 20-б.—Злои мтре злый сну, вороже ншъ Пам. укр. м. І, 159 (Рк. Тесл.).—Кождый собѣ не ворогъ Клим. Прип. 220.

ВОРОЖБА, *рж. Ворожіння.*

XVIII. Шептаня, замовляня, вѣщебы, ворожбы и инныхъ забобоновъ выстерегалися Собр. Прип. 104.

ВОРОЖБИТСКЫЙ, *прикм. від «ворожбитъ».*

XVII. Ворож'битскою наукою и чарами не бавилъ Гал. М. Пр. 394.

ВОРОЖБИТСТВО, *рн. Заняття ворожбита, ворожіння, чаклування.*

XVIII. Тогда и Вечорченка, ассаула полкового Гадяцкого, поймано и для ворожбитства своєго поганского зъ живого сердце винято и на огонь кладено Літ. Вел. III, 368.

ВОРОЖБИТЪ, *рм.* 1. *Ворог.*

XV. Кто прииметь (князя) по нь тотъ нашь єсть ворожьбитъ Ип. 590 (1175).

2. *Той хто ворожить, чорнокнижник, чаклун.*

XVI. А єсли бы былъ который попъ... ворожбитъ книжный... на таковаго мають быти свѣтъки Пам. КК. III,9 (1586).

XVII. Ворожбитове и чаровники за бога мають діѧволовъ Гал. Гр. Розм. 12-б.—Матѳей... въ своєм Євгліи... показует оных... царей... звѣздочетцев або ворожбитов Єв. Реш. 246.

XVIII. До него (Ха), не до ворожбитов, не до забобоновъ и шептовъ во всѣхъ потребахъ... удавайтесѧ Науки парох. 76.—(Козаки) поймали турка старейкого ворожбита турецкого Рук. К. У. № 21 к. 18.

ВОРОЖБѢТЪ, *рм. Див.* **Ворожбитъ.**

XVIII. Ворожбѣцтво єстъ пророчество непевное, даное от діавола ворожбѣтови Собр. Прип. 105.

ВОРОЖБѢЦТВО, *рн. Див.* **Ворожбитство.**

XVIII. Ворожбѣцтво єстъ пророчество непевное, даное от діавола ворожбѣтови о рѣчахъ пришлых, албо невидомыхъ, которыхъ сатана доходить з' слонца, луны, елементовъ, досвѣдченія и нашихъ инклинацый Собр. Прип. 105.—Жолнѣръ беручій заплату на войнѣ не справедливой, чаровнѣк за ворожбѣцтво не повинни нагорожати ib. 114.

ВОРОЖДА, *рж. Ворогування.*

XV. Ать вороҗдоу про Игорѧ отложать Ип. 365 (1148).

ВОРОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «ворожити», ворожіння.*

XVII. Вороженье єсть грѣхомъ барзо великимъ Ак. ЗР. V, 204 (1687).

ВОРОЖЕНЬКО, *рм. Здрібн. від «ворогъ».*

XVIII. Побиі вороженки за ихъ неправдонки Пер. Мат. I, II, 170.

ВОРОЖИТИ, *дс. Віщувати зі знаків прийдуче.*

XVI. И тогды тая баба на двоє ворожила: былъ бы паномъ, былъ а не былъ Ак. ЗР. III, 171 (1573-4).

XVII. Укралисте чару, которою пнъ мой ворожит и з неи пьетъ Крон. Боб. 29-б.—Вѣщкове ворожили, ижъ той знакъ црской порпуровой фарбы Рад. Ог. 11.—Укралисте кубок єго коханий, которим онъ завше ворожитъ Збірн. 1693, к. 76.

XVIII. Єдна ворожка... так єму ворожила Літ. Вел. IV, 215.—Той кубокъ, оу которыи ворожилъ Пам. укр. м. І, 137 (Ісп. Рк.).

ВОРОЖКА, *рж.* 1. *Жінка що ворожить.*

XVI. А єсли бы... который попъ... самъ до ворожокъ ходилъ... на таковаго мають быти свѣтъки Пам. КК. III, 9 (1586).

XVII. Оудаютсѧ до чаровници, до ворожки и их о помоч в' потребѣ своєй просѧт Гал. Каз. 61-б.—В земли анъґелской была єдна старая ворожка и чаровница Збірн. 1693, к. 140-б.—Абы иныхъ боговъ не хвалилъ єси, и ни ворожкамъ не вѣрилъ Каз. 11.

XVIII. Всякаѧ ворожка з бѣсомъ накладаєтъ Клим. Вірші, 70.

2. *Ворожба, ворожіння, віщування.*

XVI. Посмотратъ... єсли ся Ѳилялетова ворожка не змылитъ Антир. 773.

XVII. Святый... нарѣкаючи на шепты и ворожки бабѣй над болными мовит Арх. ЮЗР. I, VIII, 297 (Кн. о Вѣрѣ).— Зъ балванскихъ оферъ радуючися, чародѣйствомъ вшелякимъ, ворожками и пташимъ вѣщованємъ обходячися, чого напротивъ самого Бога навымышляли Копист. Пал. 836.—Люде за злую то себѣ ворожку маютъ, коли якого ста оурочистого кров' на дому своємъ бачатъ Рад. Ог. 816.—Бавитъсѧ... иногда воски ліючи, иногда по звѣздахъ нощными шептами ворожки справуючи Шумл. Зерц. 35.—Сщенникъ вол'шебникъ, ворожку отправуючій на псалтыри або на звѣздах... іерейства лишаєтсѧ ib. 43.—Отрекостеся всея службы сатанинскія, еже єсть кобы, ворожки, примовки бабія Тр. П. М. 157.

XVIII. Чом то єсте црскую чарку оукради, ворожку єго млсти? Пам. укр. м. I, 171 (Рк. Тесл.).

ВОРОЖЬСТВО, *рн.* 1. *Ворогування.*

XV. За ворожьство с ними (руськ. княз.) Литвоу (заняв Миндовг) Ип. 815 (1252).

XVI. Мудрость телесная ворожство єсть на Бога, и Божему закону не покаряєтся Арх. ЮЗР. I, VII, 250 (к. Р. н.)

2. *Ворожба, ворожіння.*

XVIII. Творятъ чародѣянія, обваженіе, волхвованіе, ворожство бѣсовское Пам. укр. м. IV, 142 (Яр. Рк.).

ВОРОЖѢЛЯ, *рж. Ворожка.*

XVIII. (В напасти) выдъ Бога не просѣме помочи, ани ищеме выдъ жунъ и выдъ баиль, и выдъ ворожѣль, што бы намъ помогали Поуч. Няг. 177.

ВОРОКЪ, *рм. Торбина.*

XVII. (Посылаю) ворок червоных, абысь мѣл на страву до-дому Ал. Печ. 169.—Не подкинули єсте якого ворка пороху Діар. Фил. 148.—Лакомыи в' ворках и шкатулах срдце своє ховаютъ Р. Рад. Ог. 1840.—За ворок на грошѣ грош. 3. Арх. ЮЗР. I, XI, 454 (1657).

ВОРОНА, *рж. Пт.* Corvus cornix, *ґава.*

XVI. Яко ворона однож да одно кракаєшь Отп. И. П. кл. Остр. 1063.

XVII. Сѣдѣла чекаючи якъ ворона на поущи сама одна Лѣк. на осп. ум. 14.

ВОРОНОСТРОКАТЫЙ, *прикм. Вороний з смугами.*

XVIII. Кобыла вороностроката Арх. Вид. м. (1737).—Рано въ Луцѣ дрикгантовъ своихъ легчаниxъ трохъ осмотрувалемъ, гнѣдого, вороностроката и бѣлого Дн. Марк. I, 183.

ВОРОНЪ, *рм. Пт.* Corvus cornix. (*Самець*).

XV. Пришедшимъ орломъ и многимъ ворономъ, яко оболокоу великоу Ип. 802 (1249).

XVI. Не былонъ обидѣ порождено, ни соколу, ни кречету, ни тебѣ чрьный воронъ, поганый Половчине Сл. о п. Иг. 11.

XVII. Воронъ в' ночи вылѣтаєтъ з' гнѣзда своєго Гал. Кл. Раз. 231.

XVIII. Ноч'ный воронъ и лелетъ... то в'се ночныи потята Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).

ВОРОНЫЙ, *прикм. Чорний як ворон (масть коня).*

XV. Коней роботныхъ четверо, а пятый походникъ вороный Ак. ЗР. I, 137 (1494).

XVI. Он проч одыйшолъ и идучи от мене покинулъ... коня вороного Арх. ЮЗР. I, VI, 55 (1566).

XVII. Третій рыцеръ сидѣлъ на конѣ ворономъ Гал. Кл. Раз. 137.

XVIII. Четвертій... возничокъ вороній Ск. о р. Мил. 10 (1739).

ВОРОПЪ, *рм. Напад.*

Пустити на—, *напасти.*

XV. Множество ратныхъ... раздилишасѧ на двоє: єдини сташа оу града рать борющу, а друзии поидоша Кыєву и пустиша на воропъ межи Кыєвъ и Вышегородъ Ип. 212 (1093).—Оттуда же и пустиша на воропъ къ городу ib. 486 (1157).

ВОРОТА, *рн. мн.* 1. *Великі двері до в'їзду на подвір'я, до стодолі, стайні і т. ин.*

XV. Изѧславъ Двдвичь ста межи Золотыми вороты и межи Жидовьскими... а Городеньский Борисъ оу Лѧдьскихъ воротъ Ип. 427 (1151).

XVI. А которымъ милша роскошъ нижъ цнота, предъ такими кажи замыкать ворота Кл. ц. н. 235.—Єго милость... тотъ позовъ... у ворота брамы замку ... уткнулъ Арх. ЮЗР. I, I, 326 (1592).—Простороныи ворота а широкыи поут оуводит на погыбель Єв. Пер. (рк.) 39-б.

XVII. Людъ яко нарыхлѣй ворота́ и бра́мы мѣсцкіи отворивши, до ґрунту всѣхъ позабіалы Тр. постн. 682.—Іоакимъ знашолъ жену свою Анну з' тоєю новиною в' црквы Ієрусалимской, в' золотых Воротах, же она мѣла породити цорку Гал. Н. н. 4.—Поламавши ворота, отчинили брамы Крон. Боб. 214-б.—Выламали ворота въ брамѣ мѣской Рук. Хрон. 206.—Широкиє ворота и просторая дорога... уводитъ члка на вѣчноє затраченье Єв. Реш. 22.

XVIII. Вийди деню за ворота Рук. К. У. № 21. к. 8.

2. *Вільний вхід, приступ, доступ; дорога.*

XVII. Тертулѣан двѣє ворота чинит до одпущєня грѣхов: крщєніє и покуту Каз. № 32 к. 4-б.

XVIII. Одержите себѣ ворота до вшелякои ласки у его Кор. Мил. Літ. Вел. IV, 254.

Отворити ворота, *дати привід.*

XVIII. Жадной претенции и аппелляции не мѣл бимъ ку велможности вашой, кгди би мнѣ Чаплинский, дозорца вашъ Чигринский, не отворилъ воротъ до того Вел. Сказ. 23—24.

ВОРОТАРЪ, *рм. Хто відчиняє ворота, хто при них вартує.*

XVIII. И на воротаров моих болше и на мене не волай Сл. о збур. п. 160.

ВОРОТЕЧКА, *рн. Здрібн. від «ворота».*

XVIII. Поза воротечками а в моімъ дворѣ Тих. № 11, к. 10.

ВОРОТИЛО, *рн. Вал в кроснах на верстаті.*

XVII. Вратило ткущыхъ: Воротило ткацкоє, навой ткацкій Бер. Лекс. 17.

ВОРОТИТИ, *дс. Вернути, повернути.*

XIV. А мы оужды имаємо ты исныі 4 тисѧчи рублиі имо воротити исполна ЮРГр. № 19 (1388).

XV. Ярославъ вороти и (Новгородці) ту к Новугороду Ип. 133 (1021).—А пакъ ли злодѣй не имѣти будеть чимъ платити, ино и лица у дворъ не имать воротити истьцю, у кого украдѣно Ак. ЗР. I, 81 (1468).

ВОРОТИТИСЯ, *дс. Вернутися, повернутися.*

XIV. Коли сѧ воротим сложив тои слюб тогда хочемъ кгодоват королев(и) и іего королици ЮРГр. № 23 (1388).

XV. Оже хощеши послати мужа своєго и воротитсѧ Володимеръ, то вдам ти которыи любо городъ Ип. 239 (1097).

ВОРОТНАЯ, *рж. Що ворота відчиняє.*

XVII. Игумена... призвавши воротнои казала єи (сестру)... выгнат Жив. Св. 275.

ВОРОТНОЕ, *рн. Вина з того, хто відмовляється стерегти замкових воріт (?).*

XVI. Врадники твои на нихъ воротного по грошу бирали Ак. ЮЗР. I, 55 (1516).

ВОРОТНЫЙ, 1. *Прикм. від «ворота».*

XVI. Бабинский, опустывшы староє містце, где перед тым... вежа воротная бывала и где был прыезд до замку простейшый, он тую вежу воротную на иншым местцу... поставыл Арх. ЮЗР. VII, I, 130 (1545).

XVIII. Брами воротніи Сл. о збур. п. 157.

2. *Воротний сторож, воротар.*

XVI. Вратаръ: воротный Зиз. Лекс. 96.—Повинни робити... з деревного мыта, которое на воротнего прыходит Пам. КК. IV, II, 14 (1545).—Будучи мне... воротному замку Луцкого, на местцу его милости Арх. ЮЗР. I, I, 7 (1565).—Воротный ворота и фортку передъ нами замкнул Ж. Курб. II, 3 (1569).—Воротному приказаль абы стерегль (домъ) Єв. Пер. 18.—Вилковский воротный изъ гайдуками, забороняючи ми безпечного и стародавного волного приштья до замку Луцского, до церкви соборноє и до двора моего єпископьего, мене дей толко самого зъ однимъ хлопчикомъ заледво пустилъ Арх. ЮЗР. I, I, 287 (1591).

XVII. Вси вночи заснули, один толко воротный не спал Жив. Св. 18-б.—Воротныи црковныи... водою людей... кропили Крон. Боб. 285-б.—Слышавши то воротный пустил его Збірн. 1693, к. 131.

ВОРОХЪ, *рм. Купа (збіжжа).*

XVIII. (Кметь муситъ) зерно оу ворохъ звозити, сѣно албо ґу пелевнѣ, албо ґу масорнѣ Урб. 54.

ВОРОЧА'НЬЕ, *рн. Вертання, повертання.*

XVIII. Якіи суть причины для которыхъ волныи суть людіє от ворочаня чужих рѣчій Собр. Прип. 114.

ВОРОЧА'ТИ, *дс.* 1. *Вертати, повертати.*

XVI. Тоє все было пани Корсовская у себе в Корсове держить, а нам ворочати не хочет Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 156.

XVII. Товіѧ з' женою своєю барзосѧ оурадовалъ, ґды обачилъ, же сынъ его з посагомъ и отшуканемъ долгу от Рагуила назад' оуже ворочаєть Рад. Ог. 104.—Я єму тепер зновy тии два пѣнязи ворочаю Збірн. 1693 к. 136-б.

2. *Вертатися.*

XVIII. Войска полскіє... надходят над яри и кручи, і з них спускаются зъ великим бѣдствомъ, ворочаючи в тіє кручи и ламаючи вози Вел. Сказ. 39.

ВОРО'ЧАТИ, *дс. Зсовувати, зрушувати з місця.*

XVII. Іліи показалсѧ Бгъ з' огнем и з' вѣтрами великими, которыи горы ворочали, камѣнье крушили Гал. Кл. Раз. 136.—Тойже Сампсо́н дужый домы трѧслъ и ворочалъ ib. 237.

ВОРОЧАТИСЯ, *дс. Вертатися.*

XV. Володимиръ съступилъ хрстьнаго цѣлования и рече тобѣ сѧ оуже не ворочати, ни мнѣ Ип. 454 (1152).

XVI. Народъ людскій... на свѣте побывавши, до общей матере своєє ворочаются а иные на

мѣстца ихъ наступають Арх. ЮЗР. I, VII, 232 (1587).

XVII. Розными часами приражаючисѧ тыи безбожникове до того Бмъ стереженого мѣста. а то шаленое свое выполнѧючи набѣганье, порожне и встыду наполнены ворочалисѧ Тр. постн. 666.—Русь, розумѣючи, же ихъ князь зъ войскомъ ворочается, выйшли зъ крестами Крон. Соф. 225.

XVIII. (Козаки) другие и нѣ щимъ, что не гистарчено било, мусѣли ворочатися Об. Черн. 118.

ВОРОЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «ворокъ», торбинка.*

XVII. I хлѣб дала і сира ворочок Ак. Полт. Гор. Ур. I, 191 (1670).

XVIII. Клим прислал сира ворочокъ Дн. Марк. IV, 104.—В'шак' же що моглъ в' гробѣ знайти пороху... тое забравши на шіи оу ворочку завѣсил Пам. укр. м. III, 117 (Перем. Пр.).

ВОРОШИТИ, *дс. Рухати не міняючи місця.*

XVII. Не хотячи костей небожчика отца моего милого ворошит Ак. Полт. Гор. Ур. II, 78 (1670).—Абы по моей смерти не ворошено костей моѣхъ Прот. Полт. С. II, 174-б. (1686).

ВОРОШИТИСЯ, *дс. Рухатися не міняючи місця.*

XVII. (Мы) на кшталтъ мурашковъ по земли ворошимосѧ, и якъ комари пищимо О обр. 281.

ВОРТЪ, *рм.* (?).

XVII. Винято... два полталярки и вортовъ три битими Прот. спр. пот. 56 (1690). — Далем ему з тихъ грошей сѣмъ таляровъ чехами, абим все ворти да шостаки Прот. Полт. С. I, 208 (1699).

XVIII. Куповаху Ляхи у Козаковъ воду кварту по ворту Літ. Гр. 108.

ВОРУЖИТИСЯ, *дс. Взяти оружжа, узброїтись.*

XV. Видившоу же емоу полкы татарьскыя, приѣхавъ рече: «вороужитесѧ» Ип. 743 (1224).

ВОРЧАТИ, *дс. Бурчати, видавати голос невиразної артикуляції.*

XVIII. Не спатимет молком, все лиш будет ворчати Клим. Вірші. 43.

ВОРЪ, *рм. Загорода, баркан.*

XV. Кнземъ с ракою идущимъ межи воромъ и не бѣ лзѣ вести (XII. везти) от множества народа поламлѧху воръ Ип. 281 (1115).

XVIII. Границя... од воротъ по огородѣ якъ воромъ обнесенна Кн. Мѣск. Полт. 248 (1731).—И в ономъ гаи не чагарникъ, но деревня, какъ би на окладини, ключини и на вор и дубя, какъ би на боковые присушки рубали Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 34 (1745).

ВОРЪ, *рм. Велика торба з полотна або шкури.*

XVII. У Стася сина возовъ шесть... подвику за ползолотого, воровъ чотыри, сермягъ две Арх. ЮЗР. VI, I, 402 (1619).—Вбѣралися сынове израиля постячи и воры на себе кладучи Каз. 32, к. 8.—Торгайте шаты ваши, кладѣте на себе воры, або жалобные убюры ib. 188-б.—Замордовавши и в' воръ зашивши, в' рѣку Лиґеру в'кинули Гал. П. Мн. 386.

XVIII. Нѣґди шило в ворѣ не затаится Літ. Вел. IV. 255.

ВО-СВОЯ, ВО-СВОЯ-СИ, *присл. До-дому, до себе.*

XV. Михалко же и Всеволодъ одаривша Володимѣра Стославича, отпусти и во свояси Ип. 602 (1076).

XVII. Вернулися кождый восвоя Крон. Боб. 100.—Црь... отышли со Даніилом восвояси ib. 152.

XVIII. А чей сѧ вер'нет во свояси Пам. укр. м. II, 325 (Рк. Тесл.).—Пѣхота з лановъ виправленая... волна отийти восвояси Вел. Сказ. 126.

ВОСЕ, *присл. Ось.*

XV. А Половци восе лежать за полъ дне Ип. 654 (1187).

ВОСЕНЬ, *рж. Див.* **Осень.**

XVI. У восень о Покрове на дереве лист не опалъ Кул. Мат. I, 63 (1592).

XVIII. Я... у восени пашню поідаю Тих. № 11, к. 17.

ВОСИМЪ, *числ. Вісім.*

XVII. Стецко... шагов восим дал Кн. Цеху Кр. 13 (1660).

ВОСИЯТИ, *дс. Засяяти.*

XVIII. Восияет звѣзда от Іякова Пам. укр. м. I, 258 (Рк. Тесл.).

ВОСКАКАТИ, *дс. Ускочити.*

XV. И прибѣгоша к Волзѣ и воскакаша во вчаны и тоу абье испровѣргоша оучанъ и тако истопоша боле тысѧчѣ ихъ Ип. 626 (1182).

ВОСКЛАДЫВАТИ, *дс. Вкладати.*

XV. Глѣбъ же слышавъ радъ бысть, аже на него чѣсть воскладывають Ип. 595 (1175).

ВОСКЛОНИТИСЯ, *дс. Підвестися.*

XVII. Разомъ (грѣшникъ) восклонився отъ своего давного до грѣху наклоненья Дм. Рост. 45.

ВОСКОБОЙНИКЪ, *рм. Той що б'є віск.*

XVIII. Воскобойникъ варитъ воскъ Клим. Вірші, 114.—В Павла воскобойника—воскобойня Мат. Полт. Полк. II, 51 (1722).

ВОСКОБОЙНЫЙ, *прикм.* 1. *Що до биття воску.*

XVIII. Казан воскобойный Арх. Вид. м.; економ. спр. (1747).

2.-**ное**, *оплата за биття воску*.

XVII. (Магистратъ владѣетъ) приходами и прибилями... воскобойнымъ... отъ закладу воска по 2 алтина Оп. ст. Млр. II, 55 (1698).

ВОСКОБОЙНЯ, *рж. Місце, де б'ють віск.*

XVI. Беруть мещане на ратушу отъ шинкованья горелъки, отъ воскобойни, отъ ведеръця, которымъ медъ прѣсный мираютъ, за все тое на годъ по шести десяты копъ грошей Арх. ЮЗР. VII, I, 111 (1552).

XVIII. Двѣ воскобойнѣ в Полтавѣ и з тихъ в годъ три рубля Мат. Полт. Полк. II, 43 (1722).

ВОСКОВНИЦТВО, *рн. Ходіння коло воску, труджения воском.*

XVI. Учиненое личбы за два годы зъ восковництва Ак. ЮЗР. II, 123 (1509).

ВОСКОВНИЧЫЙ, *рм. Хто збирає оплати від воску.*

XVI. Листъ даный соляничимъ и восковничимъ Володимерскимъ на учиненье личбы съ коморы соленое и восковое Ак. ЮЗР. II, 123 (1509).

ВОСКОВЫЙ, *прикм. від «воскъ».*

XVI. Восковничіє Володимерскіє Ѳ. Лудовинъ... а жидъ Майко держали комору восковую и солянуюю Ак. ЮЗР. II, 121 (1509).

XVIII. Восковые руки мѣетъ Клим. Прип. 205.

ВОСКОЛѢБАТИСЯ, *дс. Захитатись.*

XVIII. Тогды сѧ землѧ восколѣбает Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Тесл.).

ВОСКОРМИТИ, *дс.* (рос.: вскормить). *Вигодувати.*

XV. Взѧлъ бо єсмь ю от своєє мтри в пеленахъ и воскормилъ Ип. 901 (1287).

XVIII. Уживаньемъ онихъ добръ дочокъ воскормила Мат. Ист. ЮР. 47 (1716).

ВОСКОРѢ, *присл. Вборзі, небавом, незабаром, невдовзі.*

XVII. Оны (ученики) воскорѣ пошовши... нѣкому о том нѣчого не повѣдѣли Єв. Реш. 56-б.

XVIII. Воскорѣ божая помста тых не минаєтъ Клим. Вірші, 20.—Ізійдѣте, архаггелскіє хори, до Гепсиманіи спѣшится вси воскорѣ Укр. Р. Арх. IX, 214.—Слава свѣта сего во малѣ сѧ являєт, а во скорѣ погибает Пам. укр. м. I, 337 (Рк. Тесл.).

ВОСКРАЙ, *присл. Див.* **Узкрай**.

XVIII. Тамо путь къ Виѳлеєму ведущъ воскрай монастира лежить Гр. Барск. I, 370.

ВОСКРЕСЕНИЕ, *рн.* (ц. сл.). *Великдень.*

XVII. Предъ Воскресеніємъ (жолнѣре)... челядника Петра на штуки розсѣкли Літ. Льв. 240.

ВОСКРЕСЕНСКЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Великодній.*

XVIII. Между святи воскъресенскими Вел. Сказ. 26.

ВОСКРЕСИТИСЯ, *дс. Воскреснути, встати з мертвих, ожити.*

XVIII. Всѧкаѧ плоть воскресит сѧ, маліє и великіє, богатыи і убогіи Пам. укр. м. IV, 312 (Рк. Тесл.).

ВОСКРЕШАНЬЕ, *рн. Чинність від «воскрешати».*

XVIII. Читаючїи книги чародѣйскія... о некромансцыи, то єстъ о воскрешанію оумершихъ през діавола... впадаютъ в' клятву Собр. Прип. 128.

ВОСКРЕШАТИ,-СИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Вертати, рнути до життя.*

XVII. Без мысли смѣренныи... хот хто и мертвыя воскрешает восуе... труждается Єв. Реш. 5-б.—Я воскрешу его (члвка) в остатнії ден ib. 9-б.—Азажъ и то в' хрстѣ не єст' оучынокъ Бзскій воскрешати мертвых и живити Гал. Кл. Раз. 51.—Не можешъ воскресити сна мертвого Крон. Боб. 104.

ВОСКРУКУРЛИТИ, *дс. Закричати (про журавля).*

XVIII. Возгласи, воскрукурли журавль на воздусѣ Пер. Мат. I, I, 290.

ВОСКУРЕНЬЕ, *рн.* (ц. сл.) *Пара.*

XVII. Абовѣм' вода морскаѧ въсходитъ (від близькости вогню) на высоту соуптелными вапорами, воскоуренѧмъ альбо мглами Транкв. Зерц. 10.

ВОСКЪ, *рм. Віск.*

XV. Изъ Руси же скора и воск и медъ и челѧдь Ип. 55 (969).

XVI. И знать, же печатью было запечатано, бо еще воскъ на одверкахъ было знати Арх. ЮЗР. I, I, 316 (1591).—Куповати и продавати... подъ тою мѣрою: воски штукою Ак. ЮЗР. I, 136 (1552).

XVII. Яко сено или воскъ от огня, тако грѣшницы погибнут от лица божия Єв. Реш. 445.—Пустил воскъ на теплую воду Ал. Печ. 165.—Чарами... бавится... иногда воски лїючи, иногда по звѣздахъ нощными шептами ворожки справуючи Шумл. Зерц. 35.

XVIII. Може кмѣтъ где хоче, та й кому хоче меду, воску, ленъ, коноплѣ, та й инше што му ся родитъ, продати Урб. 63.

ВОСЛАТИ, *дс. Услати.*

XVIII. Бгъ... бѣса в него вошлетъ Клим. Вірші, 25.

ВОСМѢЯТИСЯ, *дс. Засміятися.*
XVI. Отповѣдаемо, благословени плачоущіеса нынѣ, яко восмѣетеса Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 44.
ВОСНЫЙ, *прикм. (?).*
XVII. Стругъ: Восный ножъ Бер. Лекс. 158.
ВОСПА, *рж. Віспа.*
XVIII. Єжели воспа у дѣтей, свинячим молокомъ мазать Млр. дом. лѣч. 32.
ВОСПАКЪ, *присл. Див.* **Вспанъ.**
XVIII. Не может слнце воспак поити Пам. укр. м. I, 165 (Рк. Тесл.).—Закон ншъ зневажает, и писмо нше воспак обер'тает ib. II, 229 (Рк. Тесл.).
ВОСПАЛЯТИ,-ЛИТИ, *дс. Запаляти,-лити.*
XVII. Яростію... воспалив єго (жидовина) диявол Єв. Реш. 408-б.
XVIII. Всѣ лямпи... воспаляють симъ святимъ огнемъ Літ. Вел. I, прил. 33.
ВОСПАЛЯТИСЯ,-ЛИТИСЯ, *дс. Запалятися,-литися.*
XVIII. По угашенню воспалившагося на себе... огня полского Вел. Сказ. 45.
ВОСПЛАКАТИ, *дс.* (ц. сл.) *Заплакати.*
XVII. Грѣшницы восплачут Єв. Реш. 14-б.
ВОСПЛАКАТИСЯ, *дс. Заплакати.*
XVII. Цареве и монархове... голосом... смутным... восплачутъся Єв. Реш. 13-б.
XVIII. Грѣшники восплачуть са гор'ко погибели своєи Пам. укр. м. IV, 315 (Рк. Тесл.).
ВОСПОВАТЫЙ, *прикм. Подзьобаний віспою.*
XVIII. Лица восповатого (монах) Арх. Сул. ц. 182.
ВОСПОЛОКЪ, ВОСПОЛЬ, *присл. Разом, вкупі.*
XVI. Гдѣжъ князь... К... восполокъ съ земяны Кієвскими на то и листъ подъ печатми своими къ церкви Божьей дали Ак. ЗР. II, 394 (1543).—Пане Боже рачъ доброє здорове вашей милости восполокъ зъ всимъ рожаємъ дому... цѣло ховати Arch. Sang. VII,7 (1554).—И штом з нею, жоною моєю, воспол набылъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 110 (1565).—Смотрѣли єсмо того дѣла восъполокъ с княземъ Федоромъ ib. VIII, IV, 204 (1584).
XVII. Пий... чашу фрасунку своєго воспол из нею (церкою своєю) Крон. Боб. 224.
ВОСПОМЯНУТИ, *дс. Згадати, нагадати.*
XVII. Чадо... воспомяни: иже восціял єси благая Єв. Реш. 11-б.
XVIII. Пришол єсь до мене воспомянути грѣхи моя Пам. укр. м. I, 298 (Рк. Тесл.).
ВОСПОМЯНУТИСЯ, *дс. Схаменутися.*
XV. Да... воспомянемьса от злаго поути Ип. 648 (1185).

ВОСПРИЙМАНИЕ, *рн.* (ц. сл.). *Приймання.*
XVIII. Не справленіе обѣду єстъ и быти может причиною воспріиманія малаго ничто от іерея за даніе парохіи Собр. Прип. 59.
ВОСПЯТЪ, *присл.* (ц. сл.). *Назад.*
XVI. Пріимутъ я воспятъ во послѣднеє издыханіє Сп. прот. Лют. 180.
XVII. Лѣпшей єст стѣни изойти 10 степеней, нежели возвратитися 10 степеней воспятъ Крон. Боб. 129-б.
XVIII. Турковъ воспятъ полки хотящія яко скоти ко брани гоняху ся Літ. Вел. I, прил. 10.
ВОСПЯЩАТИ,-ТИТИ, *дс.* (ц. сл.) *Утримати що, перешкодити чому.*
XVII. Что вам за себе стать воспящаєтъ Літ. Сам. 6.
XVIII. (Єсим.) неприятеля... не мало положивши труном завстидил и воспятилъ Млр. Род. II, 4 (1708).—Дмитро... воспятилъ тому моєму намѣренію Докум. Млр. II, 10 (1728).—Смерть королевская... походъ... воспятила и перемѣнила Вел. Сказ. 52.
ВОСПЯЩЕНЬЕ, *рн. Утримання, перешкода.*
XVIII. Єди з замойских стѣнъ значний и густий отвѣтъ єму учинено, тогди зараз в єго намиреніяхъ... значноє учинилося воспященіе Вел. Сказ. 133.—Для воспящения въ реку Кобонъ води зъ озеръ въ каналъ проринутись мѣючой... (козаки) рови копали Об. Черн. 119.
ВОСТАВАТИ,-СТАТИ, *дс.* (ц. сл.). 1. *Вставати, встати; повстати.*
XV. Кнаже, мы не на та восталѣ єсмы, но не хочемь кланатиса попадьи Ип. 660 (1188).—И сказа (Рюрикъ митрополиту) все, про что же и рать воставаєть со Всеволодомъ ib. 684 (1195).—Не могоу на нь востати ib. 732 (1213).—Нѣмцѣ хотать востати на помощь Тевтивилоу ib. 816 (1251).—Имають тутъ судитъ не востаючи съ суда Ак. ЗР. I, 40 (1420).
XVII. Вторий мертвий востаєтъ Суд Бож. 213.—Іс востав од гроба Єв. Реш. 49.
XVIII. Кгды и въ праздникъ востати до церкви не можешъ Клим. Вірші, 89.—Мают' мртвыи и жывыи всѣ востати Пам. укр. м. IV, 310 (Рк. Тесл.).
2. *З'явитись, появитись.*
XVIII. Востанет члвкъ с поколѣня із' народу жыдовского Пам. укр. м. I, 258 (Рк. Тесл.).
ВОСТАЛЫЙ, *прикм. Хто востав (устав, повстав).*
XVII. Судія до зъ мертвихъ косталихъ мовитъ Суд Бож. 294.
ВОСТАНЬЕ, *рн. Встання; повстання.*
XV. Многиа крамолы и частая востаниа Ип. 750 (1227).

XVIII. О востанію нашемъ на судъ, якъ мают' мртвыи и жывыи всѣ востати Пам. укр. м. IV, 310 (Рк. Тесл.).

ВОСТВОЛИЄ, *рн. (?).*

XVII. Мѣсто восволіѧ возыйдетъ мурта Рад. Він. 133.

ВОСТОКЪ, *рн. Схід.*

XV. Гсь... раи поставилъ на въстоцѣ Чет. 1489, к. 17-б.

XVII. Порушаєтъжесѧ возъдухъ, от чтирохъ частей свѣта справою агглскою; и творитъ переднѣйшихъ четыри вѣтры, от востока и запада, от полоудне и пол'ночи Транкв. Зерц. 11.—От востока походитъ свѣтлость, котораѧ темности розганѧєтъ Гал. Кл. Раз. 91.—Блискавица од востока и до запада показуєтся Єв. Реш. 12-б.

XVIII. От востока слнца и до запада не было такого члвка Пам. укр. м. I, 264 (Рк. Тесл.).

ВОСТОЧНИКЪ, *рм. Сторонники східної церкви.*

XVI. Заходници... з великим усилованям восточниковъ... до силоизмовъ повабяли Рук. Муз. № 513, к. 26.

ВОСТОЧНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Східний.*

XVI. Восточнаа црковъ плачетсѧ чѧдъ своихъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 29.

ВОСТРИЄ, *рн. Гострий кінчик.*

XVIII. Кто... два или три ножевих вострій... соли... сєсть Млр. дом. лѣч. 17.

ВОСТРУБИТИ, *дс. Затрубити, заграти в трубу, трубним голосом дати на знак, навіжки.*

XVII. Єгда твориши милостыню не вострубы пред собою Єв. Реш. 18-б.

XVIII. На отступъ вострубивъ неприятель Літ. Вел. I, прил. 17.—И в тыє то рогы во днь послѣдный вострубѧт агглове Пам. укр. м. IV, 311 (Рк. Тесл.).

ВОСТУПАТИСЯ, *дс. Див.* **Вступатися.**

XV. А при моєм ти животѣ не востоупатисѧ ни во что Ип. 900 (1287).

ВОСТУПИТИ, *дс. Див.* **Вступити.**

XVIII. Не можна было заразъ для наводнения великого въ каналу въ землянную воступити роботу Об. Черн. 118.

ВОСТХНЕНЬЕ, *рн.* (пол. westchnienie). *Зітхнення.*

XVIII. Отдалижесте єдно принаймнѣй сердечноє востхненѧ мукамъ спасителевымъ Науки парох. 292.

ВОСТЯГОВАТИ,- ГНУТИ, *дс.* 1. *Стримувати, повстягати,-гнути.*

XV. И рече митрополитъ Рюрикови: кнѧже, мы єсмы приставлены в роускои землѣ от Ба востѧгивати васъ 'от кровопролитья Ип. 684 (1195).

2. *Витягти.*

XVII. Востягнувши єго (Іосифа) з рову учинили торгъ Крон. Боб. 24-б.

ВОСТЯГОВАТИСЯ,-ГНУТИСЯ, *дс. Стримуватися, повстягатися.*

XV. Бъ... наведе на ны поганыя... да быхом сѧ востѧгноули от злыхъ своихъ дѣлъ Ип. 648 (1185).

ВОСХОДИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Сходити.*

XV. Восходѧщоу же слнцю Ип. 872 (1274).

XVIII. В гору восходити Вел. Сказ. 42.

ВОСХОДНЫЙ, *прикм. Східний.*

XVII. Восходняя церковъ Літ. Густ. м. 44.—Пресличный оболоку, который до заходней и восходней зари приpовненъ быт не может Жит. Св. 594.

XVIII. Иди оттол на восходные стороны и сокрыйся тамъ Пам. укр. м. I, 297 (Рк. Тесл.).—Изъ лѣвого боку земля Анатолійская, восходная Пелгр. Ип. Виш. 23.

ВОСХОДЫ, *рм. мн. Сходи.*

XVIII. Внутръже (дома) повсюду восходи каменни Гр. Барск. II, 212.

ВОСЫЯТИ, *дс.* (ц. сл.). *Засяяти.*

XVIII. Денница пресвѣтлая восыяла Пам. укр. м. II, 71 (Рк. Тесл.).

ВОСЬКО, *рн. Військо.*

XVIII. Гей, панове молодцѣ! Нехай вамъ сердце ся не лякаєтъ, же отъ того Христа восько все повтѣкаєтъ Сл. о. збур. п. 159.

ВОТА, *рн. мн. Див.* **Вотумъ.**

ВОТКНУТИ, *дс. Див.* **Уткнути.**

XVIII. Роспалижъ швайку долгую и воткни єму (коневі) въ конецъ хвоста между шкуру Укр. Госп. Пор. 59.

ВОТНИНА, *рж. Батьківщина.*

XIV. Купил пан Петрашь дѣдицтво в Анъны Радивонъковоѣ дѣднину іеіє и вотнину што по нюй оць далъ ЮРГр. № 5 (1359).

XV. А мене єго милсть и дѣти моѣ и мои същѧдокъ при моюи вотнинѣ при исбаразиской волость... при моюи выслузѣ имаєть мѧ єго млсть оставить ЮРГр. № 71 (1434).

ВОТОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вотовати».*

XVI. Бискупы и владыки и иныє духовныє отстрашить хочете одъ волного вотованья и судовъ ихъ духовныхъ Берест. соб. 202.

ВОТОВАТИ, *дс.* 1. *Подавати голос, голосувати.*

XVI. Литва вотовала на князя московского Кул. Мат. I, 55 (1587).—Въ сеймѣ публичнѣ жадною мѣрою не хотѣли, абы вси сенаторове на то вотовали и декретъ чинили Ак. ЗР. IV, 163 (1597).

XVII. Вшакъ же не як намѣстникъ, поготовю—не якъ легатъ папежскій вотовалъ и соборови тому пресидовалъ Копист. Пал. 655.—Прото который бы хотѣли вотовати, жебы, ихъ (козаковъ) знести Тит. 39 (Сак. 1622).—На зложеніе єпископовъ вотуютъ Гол. П. М. I, 319 (Смотр. 1628).—Хмелницкій... посли до Сенату выправилъ, вотуючи на короля Казимира Літ. Льв. 264.—На смерть ихъ и на душу не вотовали Ак. Бор. 98 (1686).—Вотовали єдны абыс подѣлили паполы, другіи хотѣли абы на речъ посполитую был обернен Ал. Печ. 177.

2. *Шанувати.*

XVII. Мущизны вотовали Нептуна...а невѣсты вотовали Минерву Крон. Боб. 35-б.

XVIII. Ґди Творец виходит, камен уступует, бездушноє створеня як Творца вотуєт Укр. Р. Арх. IX, 75.

ВОТОЛЯНЫЙ, *прикм. Зроблений з вотоли (рід тканини).*

XV. Исакии же... облечеса въ власаницю и на власаницю свиту вотоляну Ип. 186 (1074).

ВОТОРЫЙ, *прикм. ч. Див.* **Вторый.**

XVIII. Второє приказаня Божеє: «не брати имени Господа Бога своєго надаремно» Поуч. Няг. 211.

ВОТПЛИВО, *присл. Див.* **Вонтпливо.**

XVII. Порвавши обухъ билъ немилостиве до смерти и много ранъ шкараднє позадавалъ... и вотпливо, єсли от того побою не пожекгнаєт того свѣта Акт. Старод. кн. 12.

ВОТУМЪ, *рм. мн.* **ВОТА** (лат. votum, pl. vota). *Голос.*

XVI. Ся былъ взялъ о местце и о вотумъ Отп. И. П. кл. Остр. 1117.—Тогды жъ всѣхъ згодныє вота, абы, дастъ Богъ, дочекавши на весну фуртку деревяную... и шкулку муромъ осмотрити Арх. ЮЗР. I, XI, 100 (1599).

XVII. Сполними вотами осудили єго и от єпископства отдалили Копист. Пал. 621.—Звыклисте црковъ Бжїю и отчызну боронити на сеймахъ, сеймикахъ на елекцыахъ, на конвокацыах', и в' покою и в' бою подаючи вота и сентенцыи мдрыи Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.—Гекуба... вотум свой подала Крон. Боб. 78-б.

XVIII. Єдни на Юрася Хмелниченка... другіє на Виговского... свои давали вота Вел. Сказ. 166.—Согласними такъ духовного якъ и мирского чина вотами, избранъ на митрополію Кієвскую... Варлаамъ Ясинскій Літ. Вел. III, 86.—На писмѣ виpаженную изявили волю даючи вотум на... отца архимандриту Новгородскаго ib. 420.

ВОТХНУТИ, *дс. Вдихнути, вдмухнути.*

XVIII. Бгъ... вотхнулъ в тебе дха своєго бжественнаго, дшу чсту Пам. укр. м. IV, 314 (Рк. Тесл.).

ВОТЧИНА, *рж. Вотнина, батьківщина.*

XV. Дали єсмо Брянескъ у вотчину князю И. А. Можайскому Ак. ЗР. I, 67 (1450).

ВОТЧИЧЪ, *рм. Власник вотчини.*

XV. Олижь пришедъ вотчичь далъ свою рѣчь ЮРГр. № 36 (1401).

ВОХОДИТИ, *дс. Входити.*

XV. Єгда выѣхаше на поле (Миндовгъ) и выбѣгнаше заяць на поле в лѣсъ рощѣния не вохожаше Ип. 817 (1253).

XVIII. Солнце презъ скло и въ... церкви воходитъ Клим. Вірші, 108.

ВОХОДЪ, *рм. Вхід.*

XVII. Єст' двоакій воход' от жертовника до олтара, первый съ єvгліємъ... в'торый съ чстными дары Шумл. Зерц. 59.

ВОХТАИКЪ, *рм. Октоих.*

XVI. Стихеры у вохтаику и въ минеи поють не водле типика, а по своєму обычаю Арх. ЮЗР. I, VII, 9 (Письмо Кимб.).

ВОЧ(Е)ЛОВЕЧЕНЬЕ, *рн. Вчоловічення.*

XVI. (Вызнаваємо) Бога Сына и вочловеченє Єго Катех. 9.

XVIII. Року отъ миробытія 7177, а отъ вочеловѣченія Господня 1669 Літ. Вел. II, 177.

ВОШЧИНА, *рж. Див.* **Вощина.**

XVIII. Удри вошчинъ и меду хочъ трохи наготуй Заг. 206.

ВОШЪ, *рж. Комаха* Pediculus.

XVII. З тѣла єго (цра) воши и черви плинули Жит. Св. 581-б.

XVIII. Єстем... богатий, же много мѣю воший Клим. Вірші, 36.—Вошъ от якъ кутка великая Вірші Нищ. 1, 15.—Я козакъ я голякъ, я оу вѣйску не служу, а сидючи воши бю Рук. К. У. № 21, к. 7-б.

ВОЩИЛО, *рн. Вощина.*

XVI. Дани з нихъ: ведро меду а тивунщины ведро меду, за вощило полтора гроша Арх. ЮЗР. VII, I, 637 (1552).

ВОЩИНА, *рж. Суільник без меду.*

XVIII. На опух зашибленои руки... вощинами теплими окладати Млр. дом. лѣч. 33.

ВОЩЪ, *рм. Овіч, фрукт.*

XV. Данилъ же вза дворъ Соудиславль якоже вино и воща и корма и копии и стрѣлъ пристраньно видити Ип. 758 (1229).

ВПАДАТИ, ВПАСТИ, *дс.* 1. *Падати в середину.*

XVI. Мала искра огню до налѣпшого будована впавши, все попалитъ Ѳтп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 7.

XVII. Аще... муха впаднетъ въ стую чашу, да изметсѧ Тр. П. М. 246.—Слѣпыи идучи часто въпадають в'долъ Гал. Кл. Раз. 295.

2. *Западати,-пасти.*

XVII. Очи глубоко впали Жит. Св. 64-б.

XVIII. Словеса въ оушеса намъ сіє впадають Богл. 280.

3. *Попадати,-пасти, діставатись, влучити, опинитись де.*

XV. Аще кто мтри не слушаєть, в бѣду впадає Ип. 52 (955).—Которые люди наши будуть впали въ полонъ Ак. ЗР. I, 125 (1493).—И которыи паны и люди наши тобѣ будутъ въ руки впали тыхъ бы єси опять зася къ намъ отпустилъ ib. 206 (1500).

XVI. А так згола въ безбожіє впадают Катех. 39.

XVII. (Люде) впали в неволю диаволскую Крон. Боб. 4.—Єденъ жыдъ... в'палъ на дорозѣ межы разбойники, которыи єго збили и зо всего злупили Гал. Н. н. 56.—Єслиж... не одпустим... в гнѣвъ бжий впадаєм Єв. Реш. 16-б.—Кгды въ якиє-колвек покусы розмаитыє впадаєте ib. 60.—Которые (речи) въ смысли наши... въпадают ib. 204-б.—Люди... которыи в сѣти діяволскиє в'пали Жит. Св. 44-б.—(Младенец) зненацка впал в ѳебру, розболѣлся зело Др. Ол. Ч. Б. 143.

XVIII. Заховай завше пристойность и помѣркованіе въ словахъ жартовливыхъ..., абысь не впавъ въ непомѣркованіе тихъ, котріи за звичай въ розмовахъ своихъ не мають статку Полѣт. 52.—Лечъ сами въ неволю бѣсурманскую впали Літ. Гр. 47.

Впасти въ болесть, въ болѣзнь, *занедужати.*

XV. А король (Данило) бѧшеть тогда впалъ в болесть великоу, в неиже и скончал животъ свои Ип. 862 (1264).

XVII. Въпалъ въ болѣзнь Данило король Рускій Крон. Соѳ. 293.

Впасти въ грѣхъ, *грішити, згрішити.*

XV. Хотѧ и въ грѣхъ впадемь а не отчаимо своєго спсния Чет. 1489. к. 45.

XVII. Безъ жадного встиду въ грѣхъ всєгда впадаєшъ Суд Бож. 301.

XVIII. По стомъ Крещеніи людіє з' оуломности своєй впадають в' иншыи грѣхи Собр. Прип. 97.

Впасти въ плачъ, *розплакатись.*

XVII. Впали въ великій плачъ Рук. Хрон. 5.

Впасти въ роспачъ, *роспачитись.*

XVII. Онъ в'палъ в роспачъ Гал. Гр. Розм. 27.

Впасти въ страхъ, *злякатись, налякатись.*

XVIII. Повелѣ... тото пис'мо закрыти чорною китайкою, абы єго нѣхто не читавъ, иж бы ся войско єго не з'бояло и в' страхъ не въпало и в роспач Ал. Тиш. 82.—(Поляки) заразъ впали в страх немалий Вел. Сказ. 116.

Впадати, впасти въ хоробу, *захорувати, занедужати.*

XVII. Люде обжирливыє которіє много ядѧть и пютъ в' хоробу в'падають Гал. Гр. Розм. 8.—В'палъ в' хоробу и бачилъ смерть свою Гал. Боги пог. 16.—Адрианъ... впалъ в хоробу Крон. Боб. 254.—Сын... в тяжкую хоробу впал Жив. Св. 51.

4. *Вливатися; входити, злучатися.*

XV. И урочища над рѣчькою Каменицею и от верьховины єє котораѧ впадаєтъ в Днѣстръ ЮРГр. № 93 (1459).

XVI. Аж до устя, где Тетеревка в Бог впала Арх. ЮЗР. VII, II, 18 (1530).

XVII. На тому месту, где впало (смуговина) в озеро Кириловскоє до Єрданского идетъ дорога болоньемъ до конца бискупского Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 58 (1605).—Одъ гырла Романицкого озера, где Чорика рѣчка, зъ Десны идучая, впадаєтъ Ак. Зем. 118 (1689).—Єдьны осѣли тамъ, где Чорное море до Єлиспонту впадаєтъ Крон. Лит. 317.

XVIII. Долина курѣнна... впала в Матничову долину Кн. Мѣск. Полт. 241 (1727).—Конецъпольский... городок... созидати... на томъ мѣстѣ, где рѣка Самара в Днепръ впадаєтъ, началъ Вел. Сказ. 9.—Преходили въ томъ марши розніи рѣчки и долини, зъ степу въ Днѣпръ впадаючіи Літ. Вел. III, 280.

5. *Напасти, вдертись, вломитись.*

XVI. Оный человѣкъ таковоѣ смѣлости николи бы не мѣлъ абы впалъ въ землю освѣцоного пана нашого и такіє шкоды подданымъ єго милости починилъ Ак. ЗР. I, 222 (1501).—Кгвалтомъ острогъ проломивши до манастыра впали Арх. ЮЗР. I, VI, 259 (1599).

XVII. А где запорозцовъ нѣтъ, татаринъ впадаєтъ Тит. 39 (Сак. 1622).—Сатана... впалъ до стороны Гадаринской Дм. Рост. 94.—Впадши до манастыра почалъ крычат: встанте поламар покравши вам што найкоштовнѣйшіє речи утеклъ Рук. № О. 4° 86 к. 55-б.

XVIII. Ляхи впавши въ Бѣлую Церковъ, замкнулися в ней Літ. Черн. 79.

6.=**Упасти.**

XVII. Птахъ якъ летѣвъ презъ мѣсто впалъ и здохъ Літ. Льв. 235.— Охозія впаде от окна, иже в горници єго в Самаріи и разболѣсѧ зѣло Гал. Боги пог. А.—Насѣня... впало межи зѣлско Єв. Реш. 143.—Впала митаѧ

мысль, то єстъ тоє що мышлю Бер. Лекс. 82.— Нове, поймалем Параску в погребѣ; юж то през цалий рокъ шкоды терплю и много-м греха доходил впадаючи на челяд тепер з сметаною поймалем сюю нецноту Ак. Полт. Гор. Ур. I, 201 (1670).—На коня в'павши до орды прибѣгъ Літ. Сам. 55.

XVIII. Церіє... на колѣна впадают пред хрстом Рук. К. У. № 21, 17.

Впадати на ноги, *кульгати.*

XVIII. На ноги коли бидло впадетъ Млр. дом. лѣч. 18.—Бугай старый который в плугу хоживал послѣ на ноги впалъ Арх. Вид. м.; екон. спр., 79 (1754).

ВПАДЕНЬЕ, *рн. Впад у що.*

XVIII. Грѣхъ повшедній стаєт'ся грѣхомъ смртелнымъ... коли кто видитъ же попелняючи грѣхъ повшедній, маєтъ небеспеченство явноє впаденія въ грѣхъ смртелный Собр. Прип. 121. —Не смутѧт'сѧ о в'паденю в' пропасть мужеложства Пам. укр. м. IV, 211 (Осл. Рк.).

ВПАДНЫЙ, *прикм. Що впадає.*

XVII. Нивка съ Хомою пашни въ кутѣ на то, што впадныи польланки, и нивка подъ Зелонкою Арх. ЮЗР. VI, I, 333 (1606).

ВПАДЪ, *рм. Див.* **Упадъ**.

XV. Зъ Божьего допущенья мѣсту ихъ отъ поганьства татаръ впадъ великій кождого году Ак. ЗР. I, 173 (1497).

XVI. Который жо впадъ они по тыи лѣта отъ поганьства татаръ подняли Ак. ЗР. I, 355 (1503).—Отъ таковыхъ позвовъ великая ся трудность и впадъ имъ дѣетъ Ак. ЮЗР. I, 100 (1538).—Присудили... Угриновъскому на въпадъ дъви пятъ сотъ сорокъ копъ чотыри копы тридцат и чотыри гроши Арх. ЮЗР. VIII, III, 62 (1568).

ВПАМЕТАНЬЕ, *рн. Див.* **Упаметанье**.

XIV. Которая вина положона для впаметанья, судьи маєтъ заплатити Ак. ЗР. I, 24 (1388).

ВПАМЯТАТИ, *дс. Див.* **Упамятати**.

XV. Ино мы впамятавши єго къ отцу нашому доброѣ памяти королю єго милости и къ намъ вѣрную службу Ак. ЗР. I, 192 (1499).

ВПАРИТИ, *дс. Взяти в пару.*

XVIII. Руты въ водѣ впаръ добре Млр. дом. лѣч. 23.

ВПАСТИ, *дс. Див.* **Упасти**.

XVII. Узрѣвши крол таблички умлѣвши впал на землю Збірн. 1693 р. к. 129-б.

ВПАСТИСЯ, *дс. Див.* **Упастися**.

XV. Ископа яму и впадесѧ въ ню Ип. 553 (1172).

XVII. В грѣх... през невѣдомост впался Єв. Реш. 230-б.

ВПЕВНИТИ, *дс. Див.* **Упевнити**.

XVI. Которая жъ (реч) николи єстъ впевнена и въ памети тривала Ак. ЮЗР. I, 28 (1502).

ВПЕКТИ, *дс. Див.* **Упекти**.

XVII. Ячний коржъ, тонъко впечений Ак. Полт. Гор. Ур. I, 187 (1670).

ВПЕРВЕ, *присл. У перший раз.*

XVIII. Вперве од васъ чуємъ Хоз. Гетм. II, 194 (1706).

ВПЕРВОЄ, *присл. Вперве, вперше.*

XV. А который впервоє украдеть, а дотоль будеть не крадывалъ: ино за первую татбу виною єго казнити Ак. ЗР. I, 82 (1468).

ВПЕРВОСПЫ, *присл. Див.* **Первоспы**.

ВПЕРЕДИТИ, *дс. Див.* **Упередити**.

XV. И не однокроть за отца нашого преречоного, гдѣ бы первѣй потреба вперeдила Ак. ЗР. I, 122 (1492).

XVI. Непрыятель... не впередилъ втягнути въ паньство єго милости Ак. ЗР. II, 9 (1507).

XVIII. Гетманъ... хотячи впередити Богуново на себе наступленіє... рушилъ на Богуна ку Калниковѣ Вел. Сказ. 97.

ВПЕРЕДУ, *присл. Далі.*

XVIII. Онъ же сказалъ, что впереду многоє число ауловъ єсть Дн. Марк. I, 313.

ВПЕРЕДЪ, *присл.* 1. *Спочатку, перше.*

XVI. Выими в'перед берьв'но зь ока твоєго Єв. Пер. 38.—Скажи ми въперед, на колко се частий они роздѣляют Катех. 9.

XVII. Чехове вперед приняли вѣру хрву нѣжъ Ляхи Літ. Полск. 3.—Николи насъ голодомъ не выморити, сами впередъ зныдѣєте Крон. Соѳ. 18.—Яковым бы... способом... того пріятеля... розсудити не знаю... впередъ нимъ бым єго осудилъ з ним до ласки прихожу Лѣств. 25-б.—З' рукъ в'передъ брудъ оумываємъ, тож до лица приступуємъ Рад. Він. 1194.—Отцъ Терпило раз тилко всего того змерлого затялъ кулакомъ и то вперед межи ними стался посваръ за хлопца Кн. Мѣск. Полт. 2 (1691).—Клим... вперед не казал нам... яким способомъ Гавриловѣ плахта... досталася Прот. Полт. С. I, 124 (1691).—Црков... оуперед оповѣдает о ан'тихристѣ, нѣжли прійдет. И єсли и при тобѣ будет, здаєт ми сѧ лѣп'ше вперед вѣдати о том и змоцнити сѧ Пам. укр. м. IV, 390 (Дуб. Рк.).

XVIII. В сенатѣ... такіє король... вимовилъ... слова: мсцѣ панове... жесмо... утратили... козаков... обачимо... впередъ, що ся намъ без нихъ дѣяти будетъ Вел. Сказ. 96.

2. *Радше.*
XVIII. Впередъ смерти на себе сподѣвався, нѣжъ такой въ серцу вашомъ одмѣны Марк. IV, 224 (Л. Мазепи).
3. *На прийдуче, на-далі.*
XVII. А такъ впередъ абысте занехали насъ своєю суплѣкою турбовати Арх. Мот. 12 (1694).
XVIII. З... мнрховъ полских кождий що... моглъ... Руссомъ и Козакам приболшити правъ... заохочаючи їхъ тимъ и впередъ ку себѣ на приязнь Вел. Сказ. 13.—Вѣчную ганбу навлекъши на цѣлую Корону Полскую о чомъ впередъ на мѣсцу приличномъ ретелне виражено будетъ ib. 28.
ВПЕРЕДѢ, *присл. Попереду.*
XV. И поидоша два впередѣ Ип. 596 (1175).
ВПЕРШЕ, *присл. Перше, спочатку.*
XVIII. Але вперъше школную скажу вамъ пригоду Вірші Різдв. 126.
ВПЕРЯТИ, ВПЕРТИ, *дс. Направляти, устромляти.*
XVII. Розумъ єго мысль ку Богу вперяєтъ Діал. Волк. 75.—И надъдатокъ въ кутѣ надъ ставискемъ, въ вилахъ нивка ку Туриску, тутъ граница Туровицкая вперла Арх. ЮЗР. VI, I, 326 (1606).
XVIII. Коли вмретъ, тамъже впретъ Клим. Прип. 221.
ВПИВАТИСЯ, *дс. Див.* **Уливатися.**
XV. Не впивайтесѧ виномъ Чет. 1489, к. 19.
ВПИНЯТИ, *дс. Див.* **Упиняти.**
XVIII. Не воздержныхъ могу от того впиняти Клим. Вірші, 61.
ВПИРАТИСЯ, *дс. Вдиратися, влазити, впадати в що.*
XVI. Онъ того перемирья статечнѣ держати не будеть, але за всякою погодою впиратися и посѣдати панства єго кор. мил. не перестанетъ Ак. ЮЗР. II, 171 (1571).
ВПИРЪ, *рм. Див.* **Упиръ.**
ВПИРЯ, *рн. Маленький упир.*
XVIII. Отсылаю вѣди и видята, вѣтерницѣ и вѣтерники, и впирѣ и впирята Угр. Заг. 56.
ВПИСАНЬЕ, *рн. Чинність від «вписати».*
XVII. Подали ку вписаню до книгъ головныхъ трибунальныхъ жалобу свою Гол. П. М. I, 183 (Вып. Тр. Кн. 1610).—О въписаню межи святыми св. Өеодосія Печерскаго Крон. Соѳ. 96.
ВПИСНЫЙ, *прикм.* 1. *Що його вписано.*
XVII. (Всѣхъ) в братство вписныхъ, яко и иныхъ сыновъ церкви восточной благочестивыхъ посиланы быти мают Пам. КК. I, 41 (1624).
2. *Вкладка, коли вписуються до братерства.*
XVII. Вступую от серца до сего святого братства... Дал вписного до скринки зол. 32 Льв. Ставр. 8 (1634).
ВПИСОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «висовати».*
XVIII. Должни судіи... за три дни приєхать для вписования позвовь в реєстръ С. і Р. 17.
ВПИСОВАТИ,-САТИ, *дс. Записувати у що, вносити до книжки.*
XV. Число же лѣтомъ здѣ не писахомъ, в задѧя впишемь по Антивохыйскымь Сором Ип. 820 (1254).—По моіємъ животѣ впишют мѧ в синаникъ и мою жену ЮРГр. № 41 (поч. XV в.).
XVII. За тыждень пред зданьем' личбы своєй, всю справу статечнѣ на иншом реєстрѣ споряженую слово въ слово въ головный реєстръ в'писати мают Стат. Полоцк. Бр. 11-б.—(Патріархъ Меѳодій) харту новую взѧвши написалъ на ней всѣхъ єретиковъ царей имена, в' тот' же порѧдокъ и того Феофела имѧ в'писавши Тр. постн. 295.
XVIII. Нихто тѧ вписувати нѣтъ не приневолялъ Клим. Вірші, 28.
ВПИСОВАТИСЯ,-САТИСЯ, *дс. Вписати себе.*
XVII. Хто бы до братства нשего хотѣл' ся в'писати...будеть имя єго в'' реєстръ нשъ в'несеноє Стат. Полоцк. Бр. 5.—Я Хведко... вписався в братство кравецкеє Кн. Цеху Кр. 23 (1696).
XVIII. Кто после кого в реєстръ вписался з позвомъ своимъ С. і Р. 18-б.
ВПИСЪ, *рм.* 1. *Запис куди.*
XV. А хто коли души въ церковъ впишетъ, тые вписы казали єсмо имъ на себе брати Ак. ЗР. I, 175 (1498).
XVII. Хотячій до в'пису (въ братство)... виненъ будетъ... прєнайстѣйшими тѣла и крве спсителя нשго таємницами... тую дорогу побожную посилити Стат. Полоцк. Бр. 5-б—6.
XVIII. При вступованю до братства от впису каждій повинен будет дати грошей 30 Арх. ЮЗР. I, X, 812 (1707).
2. *Вписове, вписне, оплата, що дають при запису.*
XVII. Ваши всѣ вписы главныи изочтены сут Жит. Св. 178-б.
3. *Плата за поминання.*
XVI. Сорокоустъ годовый и вписъ вѣчный дати Ак. ЮЗР. I, 76 (1529).
ВПИТИСЯ, *дс. Див.* **Упитися.**
XVI. А пакъ ли бы се хто впивши и якіє збытки починилъ... тогды старосты таковог

мають первей словы скарати Ак. ЮЗР. I, 104 (1539).

ВПЛАВЪ, *присл. Плинучи, у-плин.*

XVII. Єлен... идѣтъ вплавъ Розн. Коз. 29.

XVIII. Чернецкий... мусѣлъ вплавъ Вислу пребути Вел. Сказ. 152.

ВПЛЕСТИ, *дс. Плетучи втягнути в що, увязати, ввити.*

XVII. Зрайцу, разбойника... в коло вплести Прот. Полт. С. I, 216-б. (1699).

XVIII. Былъ онъ в' колесо вплетеный и гаками желѣзными роздираный Науки парох. 218.

ВПЛОДИТИ, *дс. Народити, створити.*

XVIII. Бестый... на шкоды людямъ... еси вплодилъ Клим. Вірші, 130.

ВПЛОДИТИСЯ, *дс. Повстати, з'явитися.*

XVIII. Злая вплодыла ся речъ и всюда есг явна, же розный людъ заживаєтъ табаку здавна Клим. Вірші, 17.

ВПЛЫНУТИ, *дс. Див.* **Уплынути.**

XVIII. (Войско запорожское) лотками, Конскою и Днѣпромъ мимо Асламъ-Керменъ прокравшися и въ лиманъ Очаковский вплинувши, пристанули тими лотками ку берегу Кримскому Літ. Вел. III, 243.

В-ПЛЫНЪ, *присл. Див.* **У-плынъ.**

XVII. (Попель) мусѣлъ в лодѣ втѣкати, але не помогло, бо в-плин за ними миши пошли Літ. Полск. 2.

XVIII. Рустичъ утекъ черезъ рѣчку вплынь Сб. Лѣт. 36 (Кр. оп. Млр.).

В-ПЛЯСКЪ, *присл. Пляско.*

XVIII. Ростягнувши тот Гліоб въ плясксъ... то будетъ мѣти локтей краковских 15, 168, 222, 000 Літ. Вел. III, 487.

ВПОВАТИ, *дс. Див.* **Уповати.**

XV. Не остав молѣния рабъ своих яко вповахомъ на тѧ Чет. 1489, к. 35.

XVIII. Бог... велит всѣмъ вѣрнымъ на себе вповати Клим. Вірші, 70.

В-ПОВНѢ, В-ПОВНЮ, *присл. В повнім стані.*

XVII. Богородица при яслѣхъ, то—мѣсяцъ молодый, оразъ и вповнѣ Дм. Рост. 81.—Мѣсяцъ оразъ єсть и вповню ib.

ВПОВѢСТИ, *дс. Див.* **Уповѣсти.**

XVIII. Але нѣкому не вповѣмо, будемо мовчати Укр.-Р. Арх. IX, 74.

В-ПОГОТОВѢ, В-ПОГОТОВЮ, *присл. Що готовий,-ва,-ве.*

XVII. Тылко... воєнный людъ... въпоготовю мѣти Єв. Реш. 187.

XVIII. Все войско в-поготовѣ стало Літ. Вел. IV, 251.

ВПОДЛУГЪ, *прийм. Після, по.*

XV. Боронити и щитити въподлугъ всеє нашеє моци Ак. ЗР. I, 74 (1457).

ВПОДОБАНЬЕ, *рн. Див.* **Уподобанье.**

XVIII. Якоє предложенє Хмелницкого яко пришло Портѣ до вподобаня такъ заразъ оная... виправуєтъ ку Хмелницкому в помочъ... емѣра солтанского Вел. Сказ. 80.

ВПОДОБАТИСЯ, *дс. Див.* **Уподобатися.**

XVII. (Гончар)... уробилъ... начинье такоє, якоє єму вподобалося Єв. Реш. 427.

ВПОДОБИТИ, *дс. Див.* **Уподобити.**

XVIII. Кому ж вподобимъ сих злых людей токмо смерти Клим. Вірші, 15.

ВПОДОВЖЪ, ВПОДОЛЖЪ, *присл. Вдовж.*

XVI. Вподолжъ дороги Могиленскоє Арх. ЮЗР. VIII, VI, 252 (1569).

XVII. Моусей... посохом' червоноє море в'подов'жъ оударивши, надвоє роздѣлилъ Єв. Калл. 117.

XVIII. (Лѣсъ) межи лѣсами Ошкаловимъ и Надточивимъ въ подовжъ, а вширъ отъ дороги до болота Арх. Мот. 139 (1707).

ВПОИВАТИ, ВПОИТИ, *дс. Вщепити, всилити, вмовити.*

XVII. Всюды намъ братолюбіє и щирую до всѣх любовъ приказуєтъ, а хотѧчи єѣ в' срдца нашѣ в'поити, и в' томъ євгліи оучитъ насъ и приказует, абыс'мо на жадноє зло не помнѣли Єв. Калл. 59.—То боудетъ знакъ вдячного приймованья, читанье пилноє, оуважанье речи, термѣнованье в память впоєноє Тест. Вас. 45.—В том нас найбарзѣй ошоукивает шатан', абы тот оумыслъ впоил в нас Лѣк. на осп. ум. 3.—Тоє теды все длѧ пожитку душевного в' памѧт собѣ в'поивши, стараймосѧ Тит. 289 (П. Мог. 1692).—(Іоаннъ до образа) зрѣніє своє впоєноє и влѣпленоє мѣлъ О обр. 21.

ВПОИТИСЯ, *дс. Вщепитися, всякти, вкоренитися.*

XVI. (Згода) моцнѣй сталистою ґрафѣєю на камени діѧментовом... в' срдца вѣрных въпоиласѧ Пам. укр. м. V, 214 (1599).

ВПОЙСРІОДКУ, *присл. По-середині.*

XVII. Главы... и... зачала в'пойсрїодку тутъ же въ строку положены суть Єв. Реш. 1.

ВПОКОЙ, *рм.* 1. *Покій, лагода.*

XV. Про то и нынѣ напоминаємъ тебе, абы єси тому городу далъ впокой Ак. ЗР. I, 119 (1492).

XVI. Тоє дворище... извѣчно св. Николи Пустинского манастыра... старіє люде так-же посвѣдчили. И мы тому порозумѣвши, старцемъ Пустинскимъ дали єсмо в томъ имъ впокой Арх. ЮЗР. I, VI, 14 (1508).—То все во впокою маєтъ заховано быти Сб. Мат. Отд. III, 19

(1522).—Рачишъ ваша милость... около того працовать, мыслить и радить яко бы тоє панство вашоє милости... во впокою и въ цѣлости заховалося Ак. ЮЗР. I, 87 (1538).

XVII. Войско Запорожское отъ вѣковъ не мѣло собѣ отъ Ляховъ впокою Ак. ЗР. V, 167 (1682).

2. *Покій, кімната, помешкання.*

XVIII. Имѣли (Наумов и Курбатов) зъ Єго Ясневелможностю секретній розговоръ на впокою панскомъ Журн. Дан. Апост. 62.—Пошовши Іосифъ до в'покою свого плакалъ Пам. укр. м. I, 170 (Рк. Тесл.).—Столоваѧ изба на полудне, а ин'шіє салѣ и в'покои на полунощъ ib. III, 114 (Перем. Пр.).

В-ПОКОНЬЮ, *присл.(?).*

XVI. И там єще ведле слодовнѣ инщую свѣтлонку впоконю збудовал Арх. ЮЗР. I, VI, 122 (1597).

В-ПОЛНѢ, *присл. У-повні.*

XVII. Мцъ в'полнѣ боудучи... через променѣ... мѣшает в тѣлах вшелѧкую мокрость Єв. Вил. II, 57-б.

В-ПОЛЪ, В-ПОЛЫ, *присл.* 1. *На двоє рівно, навпіл.*

XVII. Дивовалися горамъ и пагоркамъ, що пороспадалися вполъ Арх. ЮЗР. I, VI, 712 (1635-6).—Вполъ дѣлити будемо Діар. Фил. 131.—(Роман і Максим) Кобалченка убивши и двѣстѣ золотих грошей... собѣ взявши впол роздѣлили Прот. Полт. С. I, 208-б. (1699).—Сердце ся въ мнѣ вполы роздирает Діал. Волк. 57.

XVIII. А въ тотъ договоръ вполы платить изъ поборовъ Малоросійскихъ городовъ Літ. Вел. II, 197.

2. *На-пів, у-пів.*

XVII. Єсли обачимо кого зраненого... и вполъ мертвого лежачого, не минаймо Єв. Вил. II, 153.

XVIII. Умирають: і изъ свѣта впол вѣковъ своихъ изхождають Клим. Вірші, 209.—Пріидоша ко чистителному огню, то єсть чистителной рѣцѣ, в полъ огнь з водою Пам. укр. м. IV, 152 (Яр. Рк.).—Стали козаки прикро натирати, а за ними болшая еще валила потуга, же мало не впол тую уже перейшли драгонію тогди оная роступилась Літ. Вел. IV, 18.

ВПОМИНАЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Упоминалный.**

XVI. Тедымъ я, заховываючися противко єє милости врядовне, браломъ листъ впоминальный отъ суду земского... и вземши... возного зъ ураду и посылаломъ єго съ стороною шляхтою Арх. ЮЗР. I, I, 36 (1571).

ВПОМИНАНЬЕ, *рн. Див.* **Упоминанье.**

XV. А впоминанья никоторого о тые имѣнья не бывало єму Ак. ЗР. I, 105 (1485).—Тыи послы... намъ не повѣдали, абы о томъ которое слово або впоминанье было ib. 205 (1500).

ВПОМИНАТИСЯ, *дс. Див.* **Упоминатися.**

XV. Нехай онъ (кн. Ф. М.) тую свою отчизну всю сполна держитъ и завидаєтъ по давному, а князь С. Ал. о тотъ делъ не маєтъ єму в то впоминатися Арх. ЮЗР. VII, I, 31 (1498).

XVI. За короля Александра нихто ся о то не впоминалъ Ак. ЗР. III, 4 (1547).

ВПОМИНОКЪ, *рм. Див.* **Упоминокъ.**

XVI. Людей твоихъ впоминки суполными навѣжати Ак. ЗР. II, 51 (1508).—Черезъ тую братю нашу послали єсмо В. М.... впоминокъ нашъ монастырскій Гол. П., М. I, 23 (1587).

XVII. Хустку жонѣ моей отдалъ для впоминку Ак. Полт. Гор. Ур. I, 100 (1667).

ВПОМЯНУТИ, *дс. Згадати.*

XV. Ажъбы єсте впомянули на свои души и на свою вѣру Ак. ЗР. I, 116 (1492).

В-ПОПЕРЕКЪ, *присл. В напрямі, протилежнім довгості; в-шир.*

XVII. От долины... до речки, прозиваемой Гуски, чрезъ Гуску впоперекъ на Дубовую Гряду Сб. Мат. Отд. III, 145 (1607).—Фѣгура квадратоваѧ маєтъ в' себѣ выраженый крстъ, босѧ през знак крста в' должъ и в' поперекъ лѣнѣами роздѣлѧєтъ Рад. Він. 1447.—Признаки положили... просто изомъ впоперекъ острова Прот. Полт. С. II, 62-б. (1679).—(Рѣка) чрезъ море впоперекъ течетъ Дм. Рост. 60.

XVIII. Вскорѣ потомъ Хмелницкого армата зъ пѣхотою настигла и... въздовъжъ и въпоперекъ войско и обозъ лядский начаша рисовати Вел. Сказ. 38—39.—Церковъ... вдовжъ и впоперекъ сажней 90 Путн. Іер. 14-б.

В-ПОРАНУ, *присл. Рано.*

XVIII. Косят травы ввес ден и в порану з росами Клим. Вірші, 180.

ВПОРАТИ, *дс. Див.* **Упорати.**

XVII. Хвала ж Бгу! впоралисмо сѣно въ годину Разг. Паст. 69.

ВПОРНЕ, *присл. Див.* **Упорне.**

XVI. Кгвалтовники... наєхали кгвалтовне, впорне... на имени мои Арх. ЮЗР. I, I, 198 (1585).

В-ПОРОЖНѢ, *присл. Порожнім, порожніми, пусто, без нічого, без нікого.*

XVII. Килко возковъ (до коша)... вырываются, однакъ все впорожнѣ, а борошна не маєшъ нѣчого Эварн. Источн. I, 362 (1692).

XVIII. Я, ганючи єму, что он впорожнѣ присилает оніє (подводи) Дн. Марк. IV, 300.—

Мусѣлъ тіи всѣ мѣстца въ порожнѣ оставити, на якихъ прошлихъ лѣтъ полчане Семеновѣ Палѣєвѣ стоювали Літ. Вел. III, 202.

ВПОРЪ, *рм. Див.* **Упоръ.**

XVII. А кто бы впоромъ своимъ мѣлъ тоє чинити ку шкодѣ монастырской, на такового доворци монастырскіи маютъ скаргу заносити Ак. ЗР. V, 286 (1699).

В-ПОСЕРЕДЪ, *присл. Посеред, по-середині.*

XVII. Константин... впосеред Риму крстъ... поставил Жит. Св. 321.

ВПОСЛѢДИТИ, *дс. Див.* **Упослѣдити.**

XVI. Теперъ тоє звыклости не впослѣдили Ак. ЮЗР. I, 114 (1541).

В-ПОСЛѢДЪ, *присл. Уперед, на-далі.*

XVIII. Маєт быти много нестроєній, болѣзный тѧжкихъ, иж от початку свѣта не было и в' послѣдъ юж не будет такихъ Пам. укр. м. IV, 293 (Рк. Тесл.).

В-ПОСРЕДЪ, В-ПОСРОДКУ, В-ПОСРОДЪ, *присл. Див.* **В-посередъ.**

XVII. Ааронъ з кадилницею в-посред люду скочивши, умолилъ Бога Пам. КК. I, 127 (1621).—Тогды землѧ была посредѣ вод невѣдома, яко желтокъ впосродку яйца Транкв. Зерц. 15.—З... дерева, котороє єст впосрод раю Крон. Боб. 4.—12 камений... внести впосрод Іордану... казал Ісъ ib. 62.—Въ посродъ церкве ставленый былъ столъ Копист. Пал. 699.

ВПОТУЖИТИСЯ, *дс. Піднестися в потузі, стати потужним.*

XVII. Козаки въ великую силу впотужившися, маютъ ити на Низъ Ак. ЗР. V, 156 (1679).

В-ПРАВДУ, В-ПРАВДѢ, *присл. Справді, дійсно, без сумніву, певно.*

XV. Всеволода єсми имѣлъ въ правду брата старишаго Ип. 323 (1146).—В правду бѣ (Бенедиктъ) антихрстъ за скверная дѣла єго ib. 722 (1205).

XVI. В правдѣ жъ инныє п.п. братия бели в гостинах купецких, а инныє в домах, а не ставилися Арх. ЮЗР. I, XI, 164 (1599).

XVII. Вправдѣ, єсли и солнце сияєт всѣмъ незазорно и видити всѣмъ, якъ хотят, волно, однакъ же, єсли хто в час свѣтинія о солнцу повидаєт или що такового хот пред очима єст, хто указуєть, за то за зле на него нихто не маєт Льв. Ставр. 48 (1616).—Вправдѣ, гды зъ ними... бываєтся въ розмовѣ, охотне берутся до книгъ «Правилныхъ» Копист. Пал. 598.—Твердятъ вправдѣ оны: ядохомъ предъ тобою и пихомъ Дм. Рост. 46.—Степанъ не прѣлся: Вправде, пнове, за свой жал вдарилем Петра ручницею Ак. Полт. Гор Ур. II, 113 (1670).—Вправдѣ то видѣлисмо тоє мѣстце Прот. Полт. С. I, 20-б. (1674).—Вправдѣ, людъ воєнній с копіємъ всѣдаєтъ на коня Літ. Сам. 87.

XVIII. I корчму вправдѣ мощно на честный домъ превратить Клим. Вірші, 162.

ВПРАВЛЕНЬЕ, *рн. Див.* **Управленье.**

XVII. На зробленя двохъ табличокъ на выображеня образка святого апостола... и вправленя мощей святого Арх. ЮЗР. I, XI, 443 (1633).

ВПРАВЛЯТИ, *дс. Керувати.*

XVIII. Старшій корабельникъ... самъ на кормилѣ вправлялъ Пелгр. Ип. Виш. 21.

ВПРАВО, *присл. У правий бік, правобіч, праворуч.*

XVII. Лотры... поглядали... вправо и влѣво Крон. Боб. 214-б.

ВПРАВОВАТИ, ВПРАВИТИ, *дс.* 1. *Зробити, справити.*

XV. Великому князю Казимиру того досмотрѣти и въправити Ак. ЗР. I, 56 (1442).—А чого межы себе не въправять, ино положыти на Великого князя ib.

XVI. Того тепер через листы не вправити, але патрить часу лѣпшого Arch. Sang. VII, 95 (1566).—Пан Иванъ Загоровский, у двору его кролевскоє милости мне ничого доброго не вправивши и того хлеба духовного... в пановъ.. не зъєднавши,... ни щимъ приєхалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 59—60 (1570).

XVII. (Ялинскій) до того фарбы друкарской не умѣлъ добре въправовати Черн. Тип. 577.

2. *Вложити, всадити, вставити.*

XVI. Староста Варшавский... съ стайни у манастыри взялъ... ярчаки зъ войлоками и зо всимъ, што до нихъ приналежитъ, въ которыє въправиломъ копъ пять грошєй Арх. ЮЗР. I, I, 33 (1571).—Насъ до тоєижъ матни, въ которую самъ влезъ, супътелне вправити помышливаєтъ ib. 523 (1596).

XVII. На каждом углѣ олтара маютъ быти роги вправлены Крон. Боб. 48.—Вправили тараны мижи пали Рук. Хрон. 233.

XVIII. Чесо ты ради, младенче, вправилъ тугу в своє срдце Пер. Укр. Лир. 24.

3. *Впроваджувати,-дити; викликати в кім що.*

XVI. Бою сѧ абы такаа безстоуднаѧ смѣлост не в'правила кого в личбоу з оными смѣлыми Пам. укр. м. V, 210 (1599).—(Сестра) въ ласку (цес. Тур.) єго (Никифора) вправила Ак. ЗР. IV, 217 (1600—5).

XVII. Кто злому сыну маєтность зоставоуєт, и самъ чинетъ и єго в злоє вправоуєтъ

Пер. Мат. I, II, 146 (1607).—Тыє... всѣ цноты в милость тя вправят' оу подданых Тест. Вас. 37.—(Отца своєго) вправите в смутокъ великий Крон. Боб. 24.—Злоє в собѣ маєт... иж в пыхоу в'правоуєтъ шатанскую Лѣк. на осп. ум. 18.

4. *Скерувати, запровадити.*

XVII. Оумѣй з дитинства вправити єго в цвѣченьє, самъ будь ємоу прикладомъ и наоученьємъ Пер. Мат. I, II, 146 (1607).—Омана сєгосвитная... до... пагубы члка... вправуєтъ Єв. Реш. 178-б.

XVIII. (Пѣхота) труповъ... змерзшіеся брили в полонки втаскивала и подъ людъ вправовала Літ. Вел. II, 363.

5. *Заправляти, цвічити, призвичаювати, принатурювати, втягати до чого.*

XVI. Пана Миколая зась, яко человѣка молодого вправуючи въ працы церковныє Арх. ЮЗР. I, XI, 128 (1599).

XVII. Абысте вы охотно... самыхъ себе... и послушающих вас побужали, взывали и вправовали Пр. Жел. в.—Мѣй на памяти завше насъ родичов' твоих обычає, и до тых живот свой вправоуй с пилностю Тест. Вас. 33.—(Зъ святобливыми людьми конверсація) въ добродѣтель человѣка вправуєтъ Дм. Рост. 59.

Див. **Управовати, Управити.**

ВПРАГАТИ, ВПРАЧИ, *дс. Див.* **Впрягати, Впрячи.**

XVII. Илия... реклъ... до Ахава, впражи оlесницу твою Крон. Боб. 119.—Впрагали код него (таран) полтораста паръ воловъ пЬ. 206.

ВПРАЖИТИ, *дс. Пряжучи дійти потрібної міри.*

XVIII. Ляноє насѣня впражити Млр. дом. лѣч. 31.

ВПРАШАТИ, ВПРОСИТИ, *дс. Див.* **Упрашати, Упросити.**

XV. Король же нача впрашати о здоровьи брата своєго Ип. 857 (1262).

XVIII. Прощенства от Бога за тоє впрашайте Клим. Вірші, 22.—Вимовою своєю у сина цесарского... впросил тоє, чого было потреба Вел. Сказ. 151.

ВПРЕДРЕЧЕННЫЙ, *прикм. Приречений.*

XVIII. Видѣл вшытко впредреченнаѧ Гмъ о Єрусалимѣ и о Жидохь Пам. укр. м. III, 88 (Кузик. Рк.).

В-ПРЕДЪ, *присл. Вперед спочатку, перед тим.*

XVII. Впред... уживал тоє сѣножати Степанецъ Прот. Полт. С. II, 55-б. (1678).—Панъ Замойскій... умеръ передъ велѣєю Руского Хр. Рождества, въпредъ казавши до всѣхъ маєтностей попомъ передъ себе стати Літ. Льв. 257.

ВПРЕКЪ, ВПРЕКЫ, *присл.* 1. *Вперек, наопак; упоперек.*

XVII. Двокротноє тоє оудареніє (посохом) было не в' єдно мѣсце, але впреки накрестъ О обр. 71.— Стый Арсеній... видѣлъ црквъ отвореную, до которои шли два члвки несучи бервено въпреки и длѧ того не могли в'нійти до церкви Гал. Кл. Раз.

XVIII. Оттуду пойдохомъ презъ гору въ прекъ моря Пелгр. Ип. Виш. 102.

2. *На-перекір.*

XVII. Упорным сталес (Алексѣй) тепер... аж нас не слухаєшъ все впреки отмовляєш Др. Ол. Ч. Б. 141.

ВПРИВИЛЕВАТИ, *дс. Див.* **Упривелевати.**

XVI. Єпископью Володимерскую и Берестейскую... єго кор. мил... мне дати и въпривилевати и... до посесии мни подати росказати рачилъ Арх. ЮЗР. I, I, 131 (1580).

ВПРОВАЖАТИ, ВПРОВАДИТИ, *дс. Вводити, ввести; запровадити.*

XVI. (Вы) роспорошили братерство, прогнали приязнь, в'провадили залтренье Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 30.

XVII. Маємъ... з' Едема выгнаными быти, ажъ поки насъ Хс пришедши знову приверпетъ и в'провадитъ до раю Тр. постн. 57.—Розумѣлъ млоденецъ оный, ижъ опрочъ законныхъ сутъ иншіѣ якіѣ приказанѧ, которыѣ до живота вѣчного в'проважаютъ Єв. Калл. 476.—Агглъ хранитель... не допущалъ неприятелеви душевному въ болшіє грѣхи нас въпроважати Гол. П. М. II, 370 (Кор. Н. 1645).—Огородки высокостю своєю в'проважали тѣнь на мѣсто Вавулонъ Рад. Ог. 2.—Люде живыє оумерлого члвка дшу... до нба в'проважают' Гал. Гр. Розм. 6-б.—Схизму в'црков Бжію в'провадилъ Льв. Пал. 26.—В турбаціи мененого отца Хр. впроважають Ак. Нѣж. Бр. 11 (1689).—Фараона посередъ моря непостереглого впровадилъ столпъ облочный и затопилъ Копист. Пал. 348.

XVIII. Тебе впровадилъ до вѣчнои слави Вірші Нищ. 7,56.—Быдло до црквиі впроважаєтъ Собр. Прип. 105.—(Поляки) римскую релѣгію до Інфилянтъ впровадили Вел. Сказ. 247.—Въ Русь подъ короною Полскою зостаючую впровадити Унѣю Літ. Вел. II, 503.—Яко войско воєнливо нас молойцов омилило і в неславу впровадило Укр. Р. Арх. IX, 20.

ВПРОВАЖАТИСЯ, ВПРОВАДИТИСЯ, *дс. Вселятися,-литися.*

XVII. (Гулевичи) в року нинешнемъ... до млынара Серницкого з жоною, зъ детми и съ челядю впровадилися и мешкаютъ до тыхъ часовъ Арх. ЮЗР. VI, I, 354 (1607).

ВПРОВАЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «впровадити».*

XVII. Впроважене уніи Копист. Пал. 1113.—Впроважене в' костелъ свѣтской музыки Льв. Пал. 29.—Крещеніе стоє... єстъ отрожен'емъ от воды и Дха, а въпроважен'емъ до церкве Бжеи Гол. П. М. II. 409 (Кор. Н. 1645).

ВПРОВАЖЕНЬЕ-СЯ, *рн. Чинність від «впровадитися».*

XVIII. Писалисмо до єго атамана Кошового и до всего при немъ будучого товариства, горячо упоминаючи, жеби они яко тимъ военнимъ до Тавани посилаючимся людемъ были довъпроваженняся ихъ въ тотъ городъ поводомъ и помощію Літ. Вел. III, 451.

ВПРОДЪ, *присл.* (пол. wprzód). 1. *Вперед, спочатку.*

XVII. Впродъ дверы колодою... выбилъ Ак. ЮЗР. II, 55 (1609).—Повстануть лжехристи и лжепророцы, не вѣрте имъ, о то впродъ реклємъ вамъ Копист. Пал. 314.—Жолнѣрє до Кієва приѣхали съ тимъ интентомъ, абы впрод козаковъ, а затымъ въ вшиткой Украѣнѣ Русь выстинали ажъ до Москвы Літ. Льв. 239.—Приказали нам отцы стыи поститися и воздержоватися впродъ очима, а потым рукама, а потым ногама и иншими составы телесными Єв. Рєш. 411.—В хоробѣ впрод молитвы а нѣжели лѣкарство и лѣкаров зажієми Пер. Иссл. и мат. 84.

2. *Перше.*

XVII. Хто впродъ по Адамѣ народился Карп. Наука, 129.

ВПРОСИТИСЯ, *дс. Добитися просячи, оселитися.*

XVIII. Впросилися злыднѣ на три днѣ, да и за три недѣлѣ нє хотятъ отходити Клим. Прип. 206.

В-ПРОТИВЪ, *присл. Напроти.*

XVII. В-противъ ити не толки марного єстъ Смотр. Каз. 27.

В-противъ положити, *відказати на що, відперти.*

XVII. Зъ книгъ соборовыхъ правдивыхъ такъ въ противъ положимо Копист. Пал. 649.

В-противъ становитися, *противитися.*

XVII. Чому ся переднѣйшихъ апостолскихъ церквей патриархове впротивъ становятъ Копист. Пал. 692.

ВПРОХАТИСЯ, *дс. Див.* **Впроситися.**

XVIII. До священника может ся в'прохати Клим. Вірші, 31.

ВПРУДЦЕ,-Ѣ, *присл.* (пол. wprędce). *В прудкім часі, невзабарі, невдовзі.*

XVII. Насъ впрудце пошляховавши Семенъ Помазанецъ взятихъ на урядъ запровадилъ Ак. Нѣж. Маг. 54.—През отлеглость мѣстца и невчасности многіє тыхъ часовъ досыть учинити впрудцѣ не моглъ Гол. П. М. II, 53 (П. Мог. 1633).—Іоан... скоро ся с тим (клирыком) росправилъ, впрудцѣ бѣжит в двери вѣщникъ Єв. Рєш. 225.

XVIII. Впрудцѣ ізихал от того мѣсца Пам. укр. м. VI, 149 (Рк. Тесл.).—Всѣми силами (поляки) готуютъ впрудцѣ огнемъ и мечем руйновати Літ. Вел. III, 132.

ВПРУДЪ, *присл.* (*пол.* wprzód). *Див.* **Впередъ.**

XVII. Олекса Волошинъ выпровадивши впруд сна своєго Юска... обєстя на грошѣ звевъши и самъ в тож преч пошол Ак. Полт. Гор. Ур. I, 208 (1671).

ВПРЯЧИ, *дс. Запрягти у що, заложити.*

XV. Велѧше (Обринъ) въпрѧчи 3 или 4 ли 5 женъ в телѣгу Ип. 9.

XVIII. Монастыря того рабъ... въпряжетъ волики Іер. Мих. 236.

ВПУЛЪ, *присл.* (пол. wpół.). *Навпіл.*

XVIII. (Янчаръ) трупи побитихъ впулъ снѣгомъ и кровію смѣшенниxъ Літ. Вел. II, 362.

ВПУСТИТИСЯ, *дс. Проникнути, заглибитися.*

XVII. Не можемо въ глубокость Божію впуститися Копист. Пал. 921.

XVIII. Итак' бѣдніи чловекъ не могу мѣсця доступати, мушу ся в инниє краи впустити Вірші Воскр. 175.

В-ПУСТѢ, *присл. Пусткою.*

XVI. Который монастырь... на сесь часъ впустѣ лежитъ Ак. ЗР. II, 151 (1523).—Тая земля впустѣ лежитъ Ак. ЮЗР. I, 190 (1572).—Нѣкоторые мѣщане владычніе... съ кгрунтовъ церковныхъ розышлися и въ-пустѣ то лежало Ак. ЗР. IV, 14 (1589).

XVIII. Которая (земля) перед тим здавна впустѣ лежала Арх. ЮЗР. IV, I, 51 (1714).—Степъ впустѣ состоялъ Кн. Нос. 58.

ВПУШЦКА, *рж.* (пол. wpuszczka). *Вишивка шлярка.*

XVII. За корунки и впушцки и от роботы швацце зл. 13, гр. 12 Арх. ЮЗР. I, XI, 467 (1664).

ВПУЩАТИ,-СТИТИ, *ґс. Див.* **Упущати,-стити.**

XVII. (Постницы) нѣкоторыи єно кропель килка оливы в' вареніе впущали О обр. 171.—Журавлѣ суть чулыи, ґды снѧт' єдинъ межы ними сторожу отправует, стоитъ на єдной нозѣ, а в' другой держит' кāмѣнь, который ґды впуститъ, на той часъ заразъ очутитъсѧ Гал. Кл. Раз. 292.—Заразъ оны два его, Сemена, впустивши у яму Акт. Старод. кн. 103.

XVIII. Взять яйце... випустить жовтокъ, а бѣлокъ оставить, до которого впустить оливи Млр. дом. лѣч. 42.

ВПЯТЬ, *присл. Знову.*

XVII. Яко бидло траву зидает и впят ростет Єв. Реш. 445.—(Ми) впять отигнали его (Яковенка) з двора Прот. Полт. С. І, 199 (1698).

XVIII. Оттуду пошли впять мимо іcточніки Пелгр. Ип. Виш. 59.—А от видимаго (врага) горшъ, ничим не отмолиш ни крстомъ стым ни теж всякою прозбою: а ни впят же якою твоєю гроз'бою Клим. Вірші. 14-15.

ВРАВИЄ, *рн.* (ц. сл. з гр. βραβεῖον). *Нагорода.*

XVII. (Землѧ) видит его (аггла) мовлю вравіе, албо вѣтку пальмовую з саду и огороду райского в руках державчого Карп. Каз. Ид.

ВРАГИНЯ, *рж. Ворогиня, неприятелька.*

XVII. Не радуйся о мнѣ врагини моя, яко падохъ и востану Копист. Пал. 803.

ВРАГОСІЯТЕЛНЫЙ, *прикм. Що враг (дявіл) посіяв.*

XVIII. Врагосіятелних плевеловъ... викоренити трудно Літ Вел. II, 395.

ВРАГЪ, *рм.* (ц. сл.). 1. *Ворог.*

XVII. О бѣда ж вамъ врази чстного крста О обр. 46.—Вразѣ человѣковѣ домашнѣи его Єв. Реш. 12-б.

XVIII. Хмелницкий... началъ розживатися... чому врагъ ненавидяй добра людского... позавидѣвши, вигналъ билъ... зъ дому... его Вел. Сказ. 7.

2. *Чорт, дявіл.*

ВРАДИТИ, *дс. Див.* **Урадити.**

XV. Порадившися съ паны радою нашою, и врадили есмо такъ и наконецъ тое дѣло такъ поставили Ак. ЗР. І, 72 (1456).

XVIII. А войною нѣчого з смертю не врадимо Вірші Різдв. 140.

ВРАДНИКЪ, *рм. Див.* **Урядникъ.**

XVI. Нашимъ врадникомъ не судить, не редить Ак. ЮЗР. І, 45 (1511).

XVII. И мы врадники земские обыватели и все рыцерство земли Киевское, ознаймуємъ тымъ листомъ нашимъ Гол. П. М. І, 269 (1624).

ВРАДНИЧИЙ, *прикм. Див.* **Урядничий;** *що на уряді.*

XVI. Дьяку врадничому отъ суда записного грошъ одинъ Ак. ЮЗР. І, 253 (1594).

ВРАДОВНЕ, *присл. Див.* **Урядовне.**

XVI. Врадовне в держане того монастыра и всихъ добръ к нему приналежачих вступил Пам. КК. І, 150 (1580).

ВРАДОВНИКЪ, *рм. Див.* **Урядовникъ.**

XVI. Писалъ и присылал до мене... врадовника своего Чорторыского пана Яцка Сушка Арх. ЮЗР. VIII, III, 48 (1564).—Зъ... врадовниками земскими... уфалили Гр. кн. лит. 141 (1568).

ВРАДЪ, *рм. Див.* **Урядъ.**

XVI. Рачилъ его милость (король) дати ему врядъ, то есть староство Жомоитское Ак. ЮЗР. І, 71 (1527).—До враду всее церкви (належало) Огп. И. П. кл. Остр. 1075.

XVII. На врадѣ Мглинскомъ... панъ Іванъ Романовский, сотникъ Мглинский, презентовалъ явне всѣ купчия писма на кгрунта ведле своего футора Акт. Старод. кн. 85.

ВРАЖДА, *рж.* (ц. сл.). *Ворогування.*

XV. И болши вражда быс на Мьстислава от братьѣ Ип. 543 (1170).

XVII. Хто... со враждою або в гнѣву зъ ким, то и офѣра его нѣ защо Єв. Реш. 17.—А мѣла бы... стати вражда и посваръ Прот. Полт. С. II, 284 (1697).

XVIII. Вражди синъ Чаплинский не оставит ихъ (священников) не обезчестивши Вел. Сказ. 23.

ВРАЖДОВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Ворогувати.*

XVII. Хс. Гд... не во вѣки враждуєтъ Єв. Реш. 24-б.

ВРАЖИЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Ворожий; діявольский, чортів.*

XVI. Тутъ мнимамъ лукавство вражіе Ист. о разб. Флор. соб. 438.

XVII. Под час злого приходу проклятого вражого сина Петрика под городи наши з ордою Кн. Мѣск. Полт. 18 (1692).

XVIII. Я теперъ прошу твоей велможности, абис по своей ласце ізволилъ домокъ мой и оставленихъ в нем людей от утисковъ и навожденій вражиихъ Чаплинского в своей... заховати... оборонѣ Вел. Сказ. 21.—І єще пророками сами сѧ называютъ, и през помощъ вражую людей ошукиваютъ Клим. Вірші, 33.

ВРАЖЛИВЫЙ, *прикм. Неприязний.*

XVIII. Слово вражливое члвекъ памятає(т) Вірші Різдв. 139.

ВРАЖНЫЙ, *прикм. від «врагъ», злочинний.*

XV. Кнѧзь же Андрѣй вражное оубийство слышавъ напередѣ до себе, дхмъ разгоре сѧ бжственымъ Ип. 584 (1175).

ВРАЖЬСТВОВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Ворогувати.*

XV. И начаста (Кондратъ и Болеславъ) вражьствовати межи собою и воеватисѧ Ип. 883 (1281).

ВРАЗИТИ, *дс. Див.* **Уразити.**

XVII. Мы тое оруже в' срдце его вразимъ Тит. 14 (Митура, 1618).

ВРАЗКЫЙ, *прикм. Див.* **Вражий.**

XVIII. Хто вразким бабамъ изхотѣлъ вѣровати Клим. Вірші, 70.

В-РАЗЪ, *присл. Разом.*

XVII. Адам и жона его были вразъ наши Крон. Боб. 3-б.—Грѣшникъ сконалъ, тожъ душу нехай на судъ ставитъ, нехай за его дѣла вразъ ся исправитъ Суд Бож. 294.

XVIII. Вразъ зъ руками подносмо и мысль и срдце наше до Бга Науки парох. 52.—Оуболѣваймо щирымъ сердцемъ над болѧщимъ на крстѣ Іисусомъ вразъ съ Пречистою его мтрію ib. 206.—Кураче зѣлля... вари зъ водою вразъ съ корѣнямъ Укр. Госп. Пор. 59.—Архаггели грают, хори вразъ спѣвають: Христосъ воскресъ Укр. Р. Арх. X, 287.—Враз всѧ оздоба согніетъ, истлѣетъ Богл. 267.

В-РАНЦѢ, *присл. Рано, ранком.*

XVII. Колесо млиновое аще и... вернется, а в вечеръ там, где и вранцѣ було Єв. Реш. 445-б.

XVIII. На другой день вранцѣ Прот. Полт. С. IV, 213-б (1757).

ВРАТАРСТВО, *рн.* (ц. сл.). *Воротарство.*

XVIII. Личатъ седмъ чиновъ до каплан'ства належачихъ, меншихъ четыри, то естъ: вратарство, чинъ четца, чинъ екзорцисты и чинъ свѣщеносца Собр. Прип. 52.

ВРАТАРЬ, *рм.* (ц. сл.). *Воротарь.*

XVIII. Оурядъ вратаря естъ двери црковныя одмыкати и замыкати Собр. Прип. 52.

ВРАХОВАТИ, *дс. Рахуючи внести, вписати, зарахувати, вчислити.*

XVII. В едно враховано вшистко Арх. ЮЗР. I, XI, 593 (1664).

ВРЕДИТЕЛНОСТЬ, *рж.* (ц. сл.). *Шкідливість.*

XVIII. Єднакже зъ того собѣ вредытелность мають Клим. Вірші, 135.

ВРЕДИТЕЛНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Шкідливий.*

XVIII. Всей Украинѣ незносной и вредителной (лигѣ) Літ. Вел. II, 32.

ВРЕДИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Шкодити.*

XV. Птица могущи вредити члвкы Ип. 30 (912).

XVIII. Христіянина ничто не вредитъ Іер. Мих. 238.—Вредитъ насъ найпаче грѣхъ во всемъ, противо же тому помогаетъ покаѧніе Сѣмя Сл. Б. 56.

ВРЕДНЫЙ, *прикм. від «вредъ».*

XVIII. Бѣднихъ, вреднихъ, темнихъ, хоромихъ и на одрехъ отнесенних Укр. Р. Арх. X, 434.

ВРЕДЪ, *рм.* (ц. сл.). 1. *Мір, пляґа.*

XV. Казнить бъ... или вредомъ или гусѣницею Ип. 157 (1068).

2. *Веред, болячка.*

XVII. Лѣкареве славныи, уздоровляючіи вреды наши Копист. Пал. 477.—Бо то не будетъ вредъ, если естъ якій, лѣчити, але его розчесовати и ятрити Гол. П. М. I, 307 (1628).

XVIII. Випадетъ з горла вѣредъ Млр. дом. лѣч. 25.

ВРЕЖИВАТИ, *дс. Многораз. ф. від «вредити».*

XVIII. Огонь сѣрчистій виходилъ вгору и никого не вреживалъ Літ. Вел. III, 169.

ВРЕМЕННЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *від «время».*

XV. Повѣсть временныхъ лѣт Ип. 2.

ВРЕМНЯ, ВРЕМЯ, *рн.* (ц. сл.). 1. *Час.*

XIV. В то времѧ коли кнѧзь велебныи Дмитрий... ЮРГр. № 20 (1388).

XVII. Рѣка... в едино время всю землю... наполняет водою Крон. Боб. 170-б.

XVIII. Члвкъ... возврастаетъ оу возрастъ свой и дошедши времени своего такъ оумретъ Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).—Били... обадва... люде довцѣпнии и в рѣчахъ свѣтових бѣглии, прсто временъ своихъ и гонорами... почтени Вел. Сказ. 8.—Гдесь в такое времня залаяла мати, щобъ щастия не мати Укр. Р. Арх. IX, 240.

2. *Година.*

XVIII. Єще где за временемъ злимъ, или за позностію недостиглого збѣжжа... Урб. 57.

ВРЕСЕНЬ, *рм. Вересень, дев'ятий місяць в році.*

XVI. Мѣсяца сентебра по-еврейску елюль, просто вресень Пер. Мат. I, I, 70 (1581).

XVII. Перший (мцъ) бывал септеврій—вресень Кн. Рож. 35.

ВРЕСКЛИВЫЙ, *прикм. Вресchallenging.*

XVIII. Возглагола бридкимъ и врескливимъ гласомъ Літ. Вел. II, 403.

ВРЕСКЪ, *рм.* (пол. wrzesk). *Вереск.*

XVIII. Вшиткы люде ораз' вреском сроґымъ сѧ озывали Пам. укр. м. IV, 238 (Присл. Рк.).

ВРЕТИЩЕ, *рн.* (ц. сл.). *Груба одіж.*

XVII. Всѣ люде в' Ніневіи шаты мѧккіи и коштовныи з' себе скинули, а облеклисѧ въ вретища, в' одѣнѧ грубое, в' волосѧници

Гал. Кл. Раз. 415.—Исъ... лежалъ на земли... и... старшие з ним вложивши вретища на головы Крон. Боб. 63.

ВРЕТЪ, *рм.* (ц. сл.). *Волосіння.*

XVII. Цар... спал на вретѣ, чинячи покуту Жит. Св. 544-б.

ВРЕША, *рж.* (пол. rzesza). *Купа, гурт народу.*

XVIII. Во в'решу нѣмец'кую Пам. укр. м. IV, 293 (Рк. Тесл.).

В-РЕШТѢ, *присл. Нарешті, накінець.*

XVIII. Въ рештѣ не подобаєтъ намъ... и тоей прихилности... оставити Сѣмя Сл. Б. 150.

ВРИЗАТИ, *дс. Див.* **Урѣзати.**

XVI. Подданого моего Ничипора збилъ и бороду єму шаблею вризалъ Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 345.

ВРИНУТИ, *дс.* (ц. сл.). *Вкинути.*

XV. И несъше я (посли деревл.) и вринуша в яму и съ лодьею Ип. 45 (945).

XVII. (Поляки) положились було... посполитымъ народомъ... завладѣвши, не только въ ярмо невольничое ихъ запрягти, но... и въ душевредную... вринути унію Ак. ЗР. V, 80 (1648).

XVIII. В тѣсное туремное... велѣл мя въринути възазене Вел. Сказ. 20.—И аще тіи бомби и гранати и не всѣ внутрь Казикермена впали, обаче въ крайное облеженцовъ єго вринули отчаяніє Літ. Вел. III, 281.

ВРИТИ, *дс. Риючи вгребти, вкопати.*

XV. Станули якъ вритыи Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVII. Такъ имъ (людямъ) гдъ бгъ руки и силу отнялъ, ижъ якъ вриты стояли Жив. Св. 121.

ВРОБИТИ, *дс.* 1. *Зробити.*

XVI. Масть была вроблена з наардового корене Єв. Пер. 21.—Але и змию, которую Мойсий зъ мѣди вробилъ, и тую Соломонъ внесъ во святая святыхъ Сп. прот. Лют. 55.

XVII. Якъ дитину приведу, Процику в хату єго хочъ окномъ вкину ижъ синъ єго Семенъ вробылъ Прот. Полт. С. I, 20 (1673).—Братчики казали вробыти (куну) ib. 64-б. (1689).

2. *Заробити.*

XVIII. Старый що вробив, то бгъ дав, а що зѣвъ, то пропало Клим. Прип. 242.—Що вхопитъ, то вробитъ ib. 257.

3. *Вправити у що.*

XVI. А побой кгонты округлый, якъ въ Миляновской дворной князя Курпского церкви, жебы былъ вробленъ Арх. ЮЗР. I, I, 79 (1579).

ВРОДА, *рж. Див.* **Урода.**

XVII. Магдалина Марія вродою и пѣкностю почала иних перевишати Єв. Реш. 216.

XVIII. Нехай бы на свою каждый позрѣлъ вроду Клим. Вірші, 34.—Благая природа и врода есть благое сердце Сковор. 223.

ВРОДИВЫЙ, *прикм. Дурний, нерозумний, не сповна розуму.*

XV. Анъдрѣя роусина што вродивымъ именованъ Чет. 1489. к. 45-б.

ВРОДИТИ, *дс. Див.* **Уродити.**

XVII. Той змій ставъ пред' женою хотѧщею родити, да єгда в'родитъ, абы пожер сна єа Транкв. Зерц. 53-4.

ВРОДИТИСЯ, *дс. Див.* **Уродитися.**

XVIII. Бог вродился и лежит в яскинѣ Укр.-Р. Арх. IX, 57.—А кто на свѣтѣ без' долѣ вродитъ ся ib. 94.—Посѣю я дрѣбній макъ, а вродитъся ленъ Рук. К. У. № 21, к. 24.

ВРОДОВАТИ, *дс. Удавати нерозумного не сповна розуму.*

XV. Вродовалъ бо хса ради (Андрій) Чет. 1489 к. 45-б.

ВРОДОВАТЫЙ, *прикм. Укритий вродами, болячками.*

XVI. А хъто бы здохлое шаленое и въродоватое на продажу прывозилъ... водьле права того скарати горлемъ Пам. КК. II, 517 (1557).

ВРОДЪ, *рм.* (пол. wrzód). *Веред, болячка.*

XVI. Псы пакь приходѧчи облизовали гнои єго [вроды або болѧчки] Єв. Пер. 61.

XVII. Свой вродъ чешетъ Копист. Пал. 793. —(Вбогий Лазар) лежалъ вродами по всем' тѣлѣ обложенъ Єв. Калл. 598.—Іовъ... не маючи хустъ до стираня ропы з вродовъ оныхъ текучихъ, черепомъ отиралъ Крон. Боб. 37.—Гдь вродами то єст болячками люд увес карал Каз. 32, к. 53-б.

XVIII. А самого Гиртакеѧ окрутныи якіись вроды от верху головы ажъ до ножной стопы осѣли Пам. укр. м. III, 166 (Перем. Пр.).—Болѧчки, скулы, спырщки злыє и в'роды неисцѣлныє ib. IV, 303 (Рк. Тесл.).

ВРОЖАЙ, *рм.* 1. *Див.* **Урожай.**

XVII. Того жъ року врожай великий былъ, и озимина и ярина Літ. Хм. 78.

XVIII. Врожай посередный был Літ. Гукл. 78.

2. *Рід.*

XIV. О шляхетный врожай имѣетъ поводъ имѣти отъ кореня Ак. ЗР. I, 7 (1347).

ВРОЖАЙНЫЙ, *прикм. Див.* **Урожайный.**

XVIII. И не дасть плоду по себѣ врожайного Сказ. ц. Мих. 34.

ВРОЖЕНЫЙ,-ЖОНЫЙ, *прикм. Див.* **Уроженый.**

XVI. А то ся стало предъ вельможными и врожеными князи и паны Ак. ЮЗР. I, 83 (1533). — И таковый (врожоный) довстипъ в ни во што се не обернулъ Отп. И. П. кл. Остр. 1053.

XVII. Самсонови праве врожонсе было милосердіе онсе ку обцимъ Жит. Св. 457.

ВРОЗУМѢТИ, *дс. Див.* **Урозумѣти.**

XV. И мы тому твоему отказу гораздо врозумѣли Ак. ЗР. I, 133 (1493).—Сами в. м. на томъ списку всему добрѣ врозумѣете ib. 160 (1496).

XVI. Мы съ паны радами нашими... тыхъ привилієвъ брата нашого Александра... выслухавши и врозумѣли есмо тому, ижъ братъ нашъ... тую пущу имъ далъ Ак. ЮЗР. I, 53(1516).

ВРОКЪ, *рм.* 1. *Умова.*

XV. Просили насъ, абыхмо дали къ церкви Божьей соборной Пречистой, въ городѣ, на владычнемъ дворѣ, и владыцѣ Смоленскому, врокомъ, колько людей числомъ мѣти Ак. ЗР. I, 166 (1497).

XVI. Абы съ нихъ брали подводы сухимъ путемъ и водою, врокомъ а о корчомныхъ пѣнязехъ не выписано врокомъ Ак. ЗР. I, 227 (1501).

2. *Призначення.*

XVI. А людее врокомъ двадцать человѣковъ на роботу того манастыра идуть на архимандрыта Ак. ЮЗР. I, 65 (1524).

3. *Податок.*

XVI. А которые люди... дани дають а поплатки и вроки платять... тые мають захованы быть по старому обычаю Ак. ЮЗР. I,80 (1531).—Один чоловѣк на вроце седит Пам. КК. IV, II, 221 (1545).

4. *Див.* **Урокъ.**

XVIII. Будѣте мнѣ на помочи вроки излѣчити рабу Божію имрекъ Угр. Заг. 56.

ВРОСЛЫЙ, *прикм. Що вріс.*

XVIII. Кто би имель споръ о борть либо о уходь в' пущу, то судь знамена на деревѣ заколоть и чие старшое и врослѣйшое знамя будеть, то тому борти и входи приказать наказал бы Стат. 63-б.

ВРОСТИ, *дс.* 1. *Див.* **Урости** 1.

XVII. Отот (Єфрем) розмножится и вростет в людъ Крон. Боб. 32.

2. *Див.* **Урости** 2.

XVI. И ничего о томъ не ведаеть съ чего тое бунтованье вросло Арх. ЮЗР. III, I, 3 (1537).

XVII. Овшем зреклася... абы з тых похвалокъ чого злого не вросло в ее домовци Акт. Стaрод. кн. 23.

В-РОСТИЧЪ, *присл. Різно, в різні сторони.*

XVII. Всѣ в-ростичъ, одинъ другого попихаючи Дм. Рост. 51.

ВРОЧИСТОСТЬ, *рж. Див.* **Урочистость.**

XVIII. Всѣ врочистости и публѣчніи дѣла звикли въ церкви катедралной святого Юрія Львовской отправоватися Літ. Вел. III, 252.

ВРОЧИСТЫЙ, *прикм. Див.* **Урочистый.**

XVI. Воеводы Кіевскіе мають только разъ альбо два на врочистые свята на годъ до того манастыря въѣзджати Сб. Мат. Отд. III, 18 (1522).—За свой власный накладъ меды куповали и сычивали на врочистые свята Ак. ЮЗР. I, 103 (1538).

ВРОЧИЩЕ, *рн. Див.* **Урочище.**

XV. Тыи старцѣ... вызнали и вказали старую границю и врочища Ак. ЗР. I, 42 (1421).

XVI. На врочищу, прозываемомъ Брусъ,... (Баркулаб) заложилъ замокъ Кул. Мат. I, 49 (1564).

XVII. Продалем... част лѣса от врочища Прот. Полт. С. II, 70 (1680).—Марія... розмовляла у потока Сухого, так тое врочище звано Єв. Рєш. 308.

ВРОЧНЫЙ, *прикм. Визначений.*

XV. Король Польскій уставилъ ему врочный платъ, десять тисячъ золотыхъ Ак. ЗР. I, 161 (1496).—Тогды на томъ намѣстнику митрополичому хоживала врочная вина ib. 194 (1499).

ВРУБАТИ, *дс. Зрубати певну кількість.*

XVII. Господар сказалъ:... обручовъ первѣй врубаю Прот. Полт. С. I, 20-б. (1674).

ВРУБАТИСЯ, *дс. Рубаючи діставатися де.*

XVIII. Кто ошибкою... въ чужий лѣсъ врубается, таковъ... долженъ присягнуть, что здѣлалъ неумишленно Права, 725.

ВРУБЪ, *рм.* 1. *Вступ до чужого лісу, щоб рубати для себе дерево; право рубати для себе дерево в чужім лісі.*

XVII. Врубъ волный для дровъ Арх. ЮЗР. I, VI, 433 (1613).

XVIII. Апелляція не идетъ... о върубѣ дерева или о порубѣ гаю С. і Р. 26.

2. *Врубане місце; карб.*

XVII. Три врубы мужество... опѣваютъ (вірш на герб) Пер. Отч. Спб. 1912 р. 105 (1627).

ВРУГАНЬЕ, *рн. Див.* **Уруганье.**

XVI. Справамъ Єго святымъ никоторого вруганья не чинѣте Арх. ЮЗР. I, X, 64 (1590).

ВРУЧАТИ, ВРУЧИТИ, *дс. Віддавати,-дати до рук, доручати, віддавати.*

XVII. Тесть его (Івана)... на обитель стую вручилъ ґрунта Ак. Мг. м. 321-б. (1667).—

Короговъ ему в руки вручили Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 98 (1680).

XVIII. Барабашиха... зараз тіє... привилеи... посланному върučила Вел. Сказ. 17.—Самого мя вручаю ласцѣ твоей ib. 21.—Тому... злодюзѣ... вручил еси Чигринское дозорчество ib. 24.—Урядъ вручаютъ глядячи на цноту Клим. Вірші, 202.

ВРУЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вручити».*

XVII. Ігуменъ... подалъ писмо... от Хвеска мелника... на врученя грунтовъ лежачих на Олшаницѣ на монастиръ Ак. Мг. м. 321-б (1667).

XVIII. О врученю от Хмелницкого сина своего хановѣ Вел. Сказ. 27.

ВРУШИТИСЯ, *дс. Зрушитися.*

XVII. Єслы для кривды... которая ся тобѣ... стала... учул быс ся... быт... заздростю врушонымъ... жадной шкоды спасенія своего не однесешъ Рук. № 0.4⁰ 86, к. 49-б.

ВРЫВАТИСЯ, *дс. Вдиратися, впадати.*

XVII. Злодѣи врыватися и красти... приходять Лѣств. 28-б.—Досконалост цнотъ потужною валкою бываетъ доступена, а хотяй... быс... чулъ... неслыханыѣ противъ... Богу... блюзнѣрства, которіѣ бы ся без перестанку до серца твоего вривали Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 48-б.—Коли сє єму (Өеодосию) сонъ на очи вривал, зсѣвши с коня пѣшо шол Жив. Св. 167.

В-РЫХЛѢ, *присл.* (пол. wrychle). *Незабаром, небавом.*

XVI. Не утаитъся шило въ меху, але врыхле натечет съ ковъшом на брагу Огп. И. П. кл. Остр. 1115.

XVII. Другій (синодъ) врихлѣ потомъ и въ той же справѣ зобраный станулъ Копист. Пал. 753.—(Прирекъ) намъ быти зась до насъ або передъ Рожествомъ Христовымъ, або врыхли потомъ Арх. ЮЗР. I, VI, 606 (1627-9). — Искра... если врихли не угаснет... все попалит Жит. Св. 305-б.—Врихлѣ стого выполнилися слова ib. 342-б.—Врихлѣ потым перунъ ударилъ въ образ Іулиановъ Крон. Боб. 287.—Наверніся врыхлѣ отколь выпалесь Лѣк. на осп. ум. 23.

ВРѢЗАНЬЕ, *рн. Чинність від «врѣзати».*

XVII. Выдячи теды мы того зрайцу Курила назначоного на члонку о врѣзаня уха лѣвого, питали: где бы и за що члонка того позбыл? Ак. Полт. Гор. Ур. I, 207 (1671).

ВРѢЗАТИ, *дс. Див.* **Урѣзати.**

XVII. Стая Агафія... хотѣла убогому члковѣ сыра врѣзати Єв. Реш. 316.—Богдай же тобѣ дядко наш бороду врѣзав Прот. Полт. С. II, 186 (1689).

XVIII. От лихого поли врѣзавши утѣкай Клим. Прип. 264.—Врѣзалъ шматъ упеченного быка Діар. Хан. 21.

ВРѢНЬЕ, *рн. Чинність від «врѣти».*

XVII. Кгды желѣзо роспаленоє въ огни вложишъ оу воду, тогда чинитъ шоумъ и врѣніе Транкв. Зерц. 10.

ВРѢТИ, *дс. Кипіти.*

XVII. Кто на твоѣ цноты ведлугъ свѣта и дха, кто ся не здумѣетъ хиба кому ку ближнимъ зазрость въ срдцу врѣєтъ Отр. Зем. 83 (1631).

XVIII. Быстро врѧчые смолы Пам. укр. м. IV, 208 (Осл. Рк.).

ВРЯДИТИ, *дс. Див.* **Урядити.**

XV. Рюрикъ же и Стославъ отрѧдиста Володимѣра Глѣбовича, върѧдиша в наворопъ и Мьстислава Романовича Ип. 635 (1184).

ВРЯДИТИСЯ, *дс. Див.* **Урядитися.**

XV. Не върѧдивъшеса възвратиша с Ип. 306 (1140).

ВРЯДНИКЪ, *рм. Див.* **Урядникъ.**

XV. А мы єсмо выслали врядника нашего пана Ленка на ту границю Ак. ЗР. I, 42 (1421).

XVI. Іоан'на жона врѧдника Иродова Єв. Пер. 41.—Панъ Лавринъ Дрывинский наславъши силою моцю на домъ мой врядника своего... Пашевъского Миколая Стахурского а тивона того ж села А. Рудого, взяли в мене с коморы пят мац жита Арх. ЮЗР. I, VI, 98—99 (1593).

XVII. Рогоза прислалъ... до Киева врядника своего Сб. Лѣт. 79 (Кіев. Лѣт.).

XVIII. Теди многіе люде на Накрашовцѣ мешкаючие стали намъ врядникомъ доносити говорачи Суд. Инкв. 196.

ВРЯДНИЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «врядникъ».*

XVI. Пани дядиная, постерегати маєтъ, абы безъ утиску и лупежства вряднички заховывалися Арх. ЮЗР. I, I, 92 (1577).

ВРЯДОВНЕ, *присл. Див.* **Урядовне.**

XVI. (Томило Ворона) поведил, ижъ мы тоє увязанє не без причины, але слушънє и врядовне в тые имения одержали Арх. ЮЗР. VIII, VI, 33 (1544).

XVII. То-смо, писмомъ врядовне обваровавши, велѣли записати до книгъ мѣских Ак. Полт. Гор. Ур. I, 3 (1664).—Варую врядовне писмом Прот. Полт. С. II, 25 (1676).—Врядовне даровано насъ карностю смертелною ib. 57-б (1678).

ВРЯДОВНИКЪ, *рм. Див.* **Урядовникъ.**

XVI. Кождому врядовнику нашому сусѣдовъ ихъ не судити Ак. ЮЗР. I, 236 (1590).

ВРЯДОВНЫЙ, ВРЯДОВЫЙ, *прикм. Див.* **Урядовный, Урядовый.**

XVI. Врядовного увязаня своего доводечи (показовалъ) Арх. ЮЗР. VIII, VI, 33 (1544).— Выписы.. мають быти даваны подъ печатьми врядовыми Ак. ЗР. III, 33 (1551).

XVII. Признаки врядовые значне сут положени Прот. Полт. С. II, 27-б. (1676).—Высылаем врядовую персону ib. 117-б. (1684).— Квитъ врядувний ib. 138-б (1685).—При подпису рукъ и при печатех врядовихъ видали доброволне Акт. Старод. кн. 85.

ВРЯДЪ, *рм. Див.* **Урядъ.**

XVI. (Владыка) пришедшы на вряд его кр. мил. до мене Петра Хомека... оповедилъ тым обычаемъ...упросивши...маршалка... выправил... был сина его Арх. ЮЗР. I, VI, 59 (1570). —Нѣкоторый часъ тот врядъ пастырства духовного вадовалъ Ак. ЗР. III, 222 (1578).— Дали... ему (еписк.)... врядъ старший въ духовныхъ справахъ ib. IV, 29 (1589).—Який врядъ, таковая и владза Антир. 813.—Врѧдови и моцѣ гетмановои его выдали Ев. Пер. 68.

XVII. Іванъ...просилъ насъ вряду, абы его сознаніе... было актиковано Ак. Мг. м. 92 (1681).— Панове вряде, мѣючи я кгрунтъ под Диканкою... Прот. Полт. С. II, 219-б. (1690).

XVIII. Покладаем... заруки... на врядъ мѣский таляровъ пятъ Рум. купч. 104 (1701).

В-РЯДЪ, *присл. Як показує ряд.*

XVIII. Скасованны сие шевскіи вѣрши, жене вряд писалис Клим. Вірші, 103.

ВСАЖАТИ,-ДИТИ, *дс.* 1. *Посадити в середину чого, у що, до чого.*

XV. Всадити его у казнь и держати до нашого щастного приѣханіа Ак. ЗР. I, 22 (1468).

XVI. Іоан'на (Иродъ) до тем'ницѣ в'садити казаль Ев. Пер. 31. — Учинивши ей тотъ кгвалтъ и мордерство, и всадилъ еи до погреба Арх. ЮЗР. I, I, 396 (1594).

XVII. Брат... мѣл бы... цехмистра и брата зневажить, таковогo кождого в цебер или в колоду всадить Кн. Цеху Золот. 2-б. (1627).— Абы без кары злочинца не зашолъ, хотѣли го в куну при церкви всадити Гол. П. М. II, 90 (1634).—Окрутный былъ Фаларисъ, который члвка живого всадилъ в'вола мѣдѧного роспаленого, жебы волъ мѣдѧный рычалъ, такъ якъ живый Гал. Кл. Раз. 164.—Мене до вязеня того невинне всажено Крон. Боб. 26-б.— Емченко... всадивши в мѣхъ (сорочки) вкинул в яму Прот. Полт. С. I, 181 (1696).

XVIII. Яйце... залѣпить в хлѣбъ, всадить в пѣчъ Млр. дом. лѣч. 42.

2. *Оправити в що.*

XVII. Указал теды ей таб лицу злотую от планет в'слоновую кост всаженую Ал. Печ. 165.

3.—**на що,** *посадити, усадити на чім.*

XV. Кнѧзь Всеволодъ створи постѣгы сыви своемоу Ярославоу и на конь его всади Ип. 674 (1192).

XVII. Самарянинъ... въсадивъ его (ранного) на свой скотъ Ев. Реш. 159.—Слугу на коня всажаемо Каз. 32, к. 140.—И того своего врага на карки свои не всажайте, который шукает згубы душъ вашихъ Гол. П. М. II, 289 (П. Мог. 1644).

XVIII. (Козаки Чаплинского) въсадили на коня и помкнули до Хмелницкого Вел. Сказ. 36.

4. *Устромити, уткнути, всунути, вложити.*

XVIII. Всади заструганy лѣску зъ дерева якого сирого на палецъ грубую во обѣ ноздры Укр. Госп. Пор. 60.

5. *Настановляти, виносити, вивищати.*

XVI. Самъ рукою своею Менну на тоежъ патрыярховство посветилъ и всадилъ Берест. соб. 264.—Аарона на то господарство Волоское всадилъ, теды-мъ то для слушныхъ причинъ учинилъ Ак. ЗР. IV, 162 (1597).

XVII. Цѣръ Андроникъ то всажалъ, то зсажалъ патріарховъ Копист. Пал. 925.—Арадна жона Зинонова всадила на цесарство Анастасія Рук. Хрон. 319.—Турки Петрика, брата воеводы Мултанского на мѣсцe Ивони на господарство Волоское всадили Крон. Боб. (др.) 291.

ВСАЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «всадити».*

XVI. Всаженье Арона на господарство Волоское Хр. Фил. Апокр. 1328.

XVII. Змову таемную мѣлъ (Аларих) зъ Атилею для всаженя на панство Римское сына своего Рук. Хрон. 309.

ВСАЖИВАТИ, ВСАЖОВАТИ, *дс.* 1. *Див.* **Всажати.**

2. *Настроювати, наструнювати, настренчувати на кого.*

XV. Твоя бѣ рѣчь, Яню, яко Данилъ второе всаживаеть Лѧхы на мѧ Ип. 746 (1225).

XVII. Князи Рускіи... отъ царовъ Татарскихъ были всажованы на княжіи столицы Крон. Соѳ. 256.

ВСЕВИДЕЦЬ, *рм. Що все видить, бачить.*

XVII. Всевидцу Богу хвалу дали Льв. Ставр. 71 (1620).

XVIII. Идет яко всевидец от Назарета Галилейскаго крстити сѧ на Іердан Пам. укр. м. II, 188 (Тух. Рк.).

ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДЯЧЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Що все бачить.*

XVII. Але всевидѧчее Бозское Око... брыдкіи преступника на насъ вымыслы роспоропилъ Тр. постн. 273.

XVIII. Камо хощете оубѣжати или сокрытисѧ от всевидимаго ока моего Пам. укр. м. IV, 60 (Біл. Рк.).

ВСЕГДА, *присл.* (ц. сл. вьсегда). *Завсіди, усе, раз-у-раз.*

XV. И молвѧше всегда Ярополку Свѣнгелдъ: поиди на брата своего Ип. 62 (976).

XVII. Мы должны есмы благодарити Бга всегда Тит. 351 (Тріод. 1648).—Убогих всегда з собою мѣете Єв. Реш. 37.

XVIII. Хм... всегда мислилъ о способѣ томъ, чрез который би возмоглъ зъ рукъ Барабашевих привилея... одобрати Вел. Сказ. 16.

ВСЕГДАДѢВА, *рж. Завсіди діва.*

XVII. Невымовное пошанованье... всегдадѣвѣ Маріи Єв. Реш. 251.

ВСЕГДАШНЫЙ, *прикм. Завсідний.*

XVII. Во обителех монашескіе грѣхи през покуту всегдашнюю зглаживаютъ Доменк. 10. —О що и постєкротне просячи, архиерєйское мое благословеніе при залєценъю всегдашныхъ молитвъ... преПосылаю Черн. Тип. 578 (1689).

XVIII. Сармато-козацкихъ продковъ... рицерскіе отваги... без описанія и обясненія чрезъ їхъ власних писаров оставленніе, и всегдашного забвенія нѣкчємнимъ лѣности їхъ плащемъ увидѣхъ покритіе Вел. Сказ. 2.

ВСЕГДЫ, *присл. Завсіди, завжди.*

XV. Мы всегды тако у своихъ дѣлѣхъ уступовали Ак. ЗР. I, 117 (1492).

XVI. И дхъ стый заисте одинъ дхъ естъ и в' томъ трываетъ, што отцъ, всегды отцъ Ист. о разб. Флор. соб. (стдр.) 19.

ВСЕГОСВѢТНЫЙ,-НІЙ, *прикм.* 1. *Що на ввесь світ поширений.*

XVII. Всегосвѣтные звычаи Ак. ЗР. V, 80 (1648).

2. *Відомий на ввесь світ.*

XVIII. Нѣхто так не вбивается за нимъ, якъ всегосвѣтній обманщикъ (нѣгде не видно, єму, навет и до свого Мотренинского монастира) Яковъ ієросхимонахъ Крамаренко Лпсти Конт. 8.

ВСЕГУБИТЕЛСТВО, *рн. Остаточна погибель.*

XVII. Скарбы дочасные глупого члка... на всегубителство привело Єв. Реш. 166.

ВСЕДАРОВИТЕЛНЫЙ, *прикм. Що всім дарує.*

XVII. Іс. Хр. из престым вседаровителным єго Стым дхомъ Жит. Св. 79-б.—Ласки вседаровителного, престого и животворѧщого Дха Смотр. Каз. 25.

ВСЕДЕРЖАЧИЙ, *прикм. Що все держить.*

XVI. Вѣрую во ба отца вседержачего Катех. а вызн. в. 130.

ВСЕДЕРЗЫЙ, *прикм. Без міри відважний, зухвалий.*

XVII. Жидовскій вседерзый рожай, ижъ и до нинѣшнего часу ядъ маєтъ и запалчивость шаленую на Ха Тр. постн. 398.

ВСЕДОБРОТЛИВЫЙ, *прикм. Над усе добротливий.*

XVII. За вседобротливого Бога промысломъ.. южъ то щасливе скутокъ свой взяло Гол. П. М. II, 21 (1633).

ВСЕДУШНЕ,-О, *присл. Цілою душею.*

XVII. Всѣмъ... благословенія святѣйшого престола митрополіи кіевъское вседушне зычимъ и спріяемъ Гол. П. М. II, 21 (П. Мог. 1633).—Шлѧхетный сей мужъ вседушно шукан былъ Смотр. Каз. 39.

XVIII. Обрадовалисмося вседушне Вел. Сказ. 102.—Таковыи овшеки не могутъ вседушно до покути прійти о минувшихъ выступкахъ, анѣ добре сѧ исправити Пам. укр. м. IV, 211 (Осл. Рк.).

ВСЕЄДНАЯ, *прикм. ж.р.* (неділя). *Тиждень, що на нім можна все їсти, тиждень перед масницею.*

XVIII. Януария 28 дня на всеедной ставилемъ обѣдъ Арх. Сул. 58 (1729).—О всеедной послалъ Гетманъ Мазепа старшого канцеляристу Петрика Иваненка Літ. Вел. III, 95.—Ярмарки бываютъ въ годъ... обо всеедной недѣлѣ Оп. ст. Млр. II, 58 (1756).

ВСЕЗЛОБНЫЙ, *прикм. Надзвичайно злобний.*

XVIII. Нам здавна потенція Московская, тое что отъ многихъ лѣтъ въ всезлобномъ своемъ намѣреніи полежила Марк. IV, 217 (Л. Маз. 1707).

ВСЕИДНА, *прикм. ж. р. Див.* **Всеєдная.**

XVII. Корол... теперъ дня вчорашънего, у понедилокъ передъ всеидъною недилею... коморъника своего... з листом своимъ прислал Кул. Мат. I, 25 (1604).

ВСЕЙКЫЙ, *прикм. Всенький, увесь.*

XVIII. Всейко дѣло свое утрачу Укр. Р. Арх. X. 426.

ВСЕКОНЕЧНО, *присл. Остаточно.*

XVIII. Казѣмѣръ Великий... по смерти... отца своего... всеконечно року 1348 взялъ войною Руские землѣ Вел. Сказ. 11.—Не одолѣвши его (короля) всеконечно, (Хм.) скончилъ там войну пактами Зборовскими Літ. Вел. II, 84.

ВСЕКОНЕЧНЫЙ, *прикм. Остаточний.*

XVIII. Року... 1648... бист... малоросияном... от пановъ полских... утѣсненіе... всеконечное знищене Вел. Сказ. 11.—На баталію всеконечную отважитися Літ. Вел. I, прил. 18.

ВСЕКРѢПКЫЙ, *прикм. Над усе кріпкий, міцний.*

XVIII. Богъ... помогши... всекрѣпкою силою своею Літ. Вел. I, прил. 31.

ВСЕЛЕННЫЙ, *прикм. Загальний, з усіх усюд.*

XVII. Того року зобралъся... собор.... єнералный вселеный, вторый Крон. Боб. 293-б.

Вселенная, *а). Увесь світ.*

б) Край, країна, земля.

XVIII. Унѣверсаловъ 60 Хмелницкий... розослалъ... во вселенную Малоросийскую по обоих сторонах рѣки Днепра зостаючую Вел. Сказ. 51.

ВСЕЛЯТИ,-ЛИТИ, *дс. Селити в середину чого.*

XVIII. Непріязненіи вѣтри, хотяшіи славу нашу въ персть вселити Літ. Вел. I, прил. 45.

ВСЕЛЯТИСЯ,-ЛИТИСЯ, *дс. Селитися, поселитися в чім.*

XV. Быша радимичи от рода лѧховъ и пришедше ту сѧ вселиша Ип. 71 (984).

XVII. Вселилъ сѧ во живот' Пречистои Пан'ни Прол. 85.—Спыталъ Авраам Мелхиседека... якъ в тую пущу вселилъся Крон. Боб. 15-б.

XVIII. Козаки... по островахъ Днѣпровых... начаша вселятися Вел. Сказ. 11.—Єлисей... в'селил сѧ во єдину печару Пам. укр. м. I, 303 (Рк. Тесл.).—Іюда познавши свой проступок вдавил сѧ и до безконечных мукъ на вѣки вселил сѧ Клим. Вірші, 13.

В-СЕМЕРО, *присл. В сім раз.*

XVII. Бгъ... тобѣ всемеро болшъ отдаст Єв. Вил. 46-б.

ВСЕМИЛОСТИВЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Над усе милостивий.*

XV. Всемлствая владычице Бце Ип. 532 (1168).

XVII. О всемилостивый Ісусе, якъ же єстес за такъ короткий час так великий стался Лѣств. 48.

ВСЕМИРНО, *присл. Зовсім, цілком.*

XVIII. Такъ всемирно на волѣ и силѣ залежить гетманской власти во всѣхъ десяти полкахъ учредить суддей земских замкових и межовихъ С. і Р. 13.

ВСЕМИРНЫЙ, *прикм. На цілий мир.*

XVII. Ннѣ пастушкове восвѣщенную имъ от аггела всемирную радост голосно оповѣдають Рук. № 0.4° 86 к. 96-б.

ВСЕМОГУТСТВО, *рн. Всеможність.*

XVIII. Покаяніе въ оставленіе грѣховъ Бжіему сопротивляющих'ся всемогутству Собр. Прип. (пр.).

ВСЕМОГУЧИЙ, *прикм. Всеможний.*

XVI. Всемогучого, а справедливого Пана... за помочника беручи Arch. Sang. VII, 81 (1564).

XVII. Онъ называетсѧ Всемогучій Гал. Гр. Розм. 15—15-б.—Махину того свѣта... Бгъ всемогучій створил Тр. П. М. 913.—Все самъ яко єдинъ всемогучій можешъ О обр. 98.

ВСЕМОГЫЙ, *прикм. Див.* **Всемогучий**.

XV. Гси Бе сильныи и всемогии Ип. 875 (1276).

XVII. Богъ всемогій Транкв. П. Мн. 49.

XVIII. Ты же всемогий (Боже) Клим. Вірші, 5.

ВСЕМОЖНОСТЬ, *рж. Можність все чинити.*

XVI. Всеможност, которая всему бозству и всѣмъ а каждым єго персонамъ принaлежит Катех. 57.

ВСЕМОЖНЫЙ, *прикм. Що все може.*

XVIII. Маріе Мати всеможна не презри насъ Богл. 102.

ВСЕМУДРЫЙ, *прикм. Над усі мудрий.*

XVII. Неба и земли всемудрый Спорадитель Гол. П. М. II, 58 (П. Мог. 1634).

ВСЕНАРОДНО, *присл. При всім народі.*

XVIII. Бгъ... злое дѣло єго (лукавого) всенародно обличитъ Клим. Вірші, 20.

ВСЕНАРОДНЫЙ,-НІЙ, *прикм. Всього народу.*

XVII. Неспокойныи засъ и малодушныи головы, которыи безсловными плетками своими всенародный покой нарушають, абы были до крѣпкого вязеня даваны Ак. ЗР. V, 225 (1689).

XVIII. Всенародное... роптаніе Літ. Вел. II, 160.—Всенародний плачъ ib. 225.

ВСЕНОЧНЫЙ, *прикм. Що цілу ніч триває.*

Всеночная,-ное, *цілонічна відправа.*

XVII. Єдиного часу под час всеночного Жит. Св. 203.—Князь... учинивши всеночную перьвѣй... ib. 229.—Не лѣнуймосѧ в'ночи вставати и ходити до црквы на всенощное на полунощницу, на оутрню Гал. Кл. Раз. 233.

ВСЕНЬКЫЙ, *прикм. Увесь.*

XVIII. Що то всенка надыя ты само, мой бже, тая ж мене на вікі во всім споможе Пер. Укр. Лир. 5 (XVIII).

ВСЕПИЛЬНО, *присл. Дуже пильно.*

XVII. О тое всепильно жадаючи и приказуючи, Господу Богу вашу милость поручаємъ Ак. ЗР. V, 232 (1690).

В-СЕРОДКУ, *присл. В середині.*

XVII. Фляша прибраная, всєродку вся злоцѣстая Ак. Полт. Гор. Ур. I, 5 (1669).

ВСЕСВѢТНЫЙ,-НІЙ, *прикм. На ввесь світ поширений; відомий на ввесь світ, всьогосвітній.*

XVII. Оксанъ: всесвѣтнеє море Бер. Лекс. 323.

XVIII. Братство шукали словить и прохворостить, яко бунтовщика и всесвѣтного волоцюгу и нестатка Листи Конт. 20.

ВСЕСИЛНОСТЬ, *рж. від «всесилный».*

XVI. Въсе стало въсесилпостю Божею Катех. 13.—Все бо вѣмъ того всесилностъю справить ib.—Алес то все стало всесилностю бжею Катех а вызн. в. 133.

ВСЕСИЛНЫЙ, *прикм. Над усе сильний.*

XVI. Хвалячи всесилного Бога Арх. ЮЗР. I, XI, 153 (1599).—Нѣякая моц всесилнаа их злучила Катех. 18.—Противъ всесилному и премудрому Богу воюєтъ Ак. ЗР. IV, 227 (1600).

XVII. Чести и хвалы всесилного Бога належачих Арх. ЮЗР. I, XII, 75 (1633).—Гдь и Бог всесилный Єв. Реш. 28.

XVIII. При всесилной помощи Божественной Вел. Сказ. 46.

ВСЕТВОРЕЦЬ, *рм. Що все творить.*

XVII. Цару всетворче, который ангелы... твои посылаєш Жив. Св. 173-б.

ВСЕУСИЛОВНЫЙ, *прикм. Усім усиллям чинений.*

XVIII. Конотопский урядъ... на всенародноє и всеусиловноє прошеніє разсмотрѣния взноситъ Укр. ист. м. 31 (1754).

ВСЕЧЕСТНЫЙ, *прикм.* 1. *Що найвищу честь має.*

XV. И то ти явилъ, оже цѣлова всечстнаго хса, а съступиши, то не будеши живъ Ип. 462 (1152).

XVII. Не повинен... хрстианин... под ноги крест всечестный хвъ топтати Єв. Реш. 28-б.

2. *Епітет прикладаний до игуменів, архимандритів і ин.*

XVII. Оповѣд всечестного гдна... игумена Прот. Полт. С. II, 69 (1680).

ВСЕЩЕДРЫЙ, *прикм. В найвищім ступні щедрий.*

XVII. Удаймося ж до того всещедрого... лѣкара Єв. Реш. 26.

ВСЕЮДСКЫЙ, *прикм. На всю Іудею.*

XVII. За розказом Божимъ всеюдскоє и ізраильскоє царство на каждый годъ набожество отдавати приходити повинно было Гол. П. М. I, 263 (Гр. Бор. 1621).

ВСИЛОВНЕ, *присл. Силоміць, силою.*

XVIII. На насъ накидаєтъ кухвами горѣлку всиловне Млр. Посп. Кр. 40 (1727).—Люде... людей тих... отняли всиловне Кн. Нос. 66-б.

ВСИЛОВНЫЙ, *прикм. Див.* **Усиловный.**

XVIII. О куплѣ всиловной и дешевой двора Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VI, I, 126.

ВСИЛСТВО, *рн. Див.* **Усилство.**

XVI. Што ся дотычеть розбою приличного, кгвалтъ и всилство панское и паней, шляхецкая рана, пожога, обыся злодѣйство не множило Ак. ЮЗР. I, 27 (1501).—Що ся дотычетъ кгвалту, пожоги, розбою всилства, то є.м. на себе взялъ и на урядники свои Ак. ЗР. II, 11 (1507).

В-СИЛУ, *присл. На силу, ледве.*

XVIII. Рѣка (мѣлкая) быстрая велми... всилу переправились Пелгр. Ип. Виш. 6.

ВСИНОВИТИ, *дс. Прибрати за сина.*

XVIII. Лукашевичъ обнадеживалъ (сына моего)... всиновить и дарилъ єму ладовницю Мат. для общ. б. 83 (1752).

ВСИПАТИ, *дс. Див.* **Усипати.**

XVII. Виданъ привилей... позволяючий манастирю всипати греблю на Удаю Оп. ст. Млр. III, 392 (1636).—Вунка... всипала двѣ квартѣ горѣлки на стул Прот. Полт. С. I, 138-б. (1691).

XVIII. Чорнополский... з... горщка всипал теплои води Прот. Полт. С. III, 218 (1750).—Полатный... въ оние (куфи) приказовалъ пиво всипать Арх. Вид. м.; економ. спр. (1753).

ВСІЯТИ, *дс. Див.* **Всѣяти.**

XVIII. Діаволъ всія между чистую вѣру полову свою Ієр. Мих. 291.

ВСКАЗАНЬЕ, *рн. Чинність від «вказати».*

XV. Черезъ нѣкотороє всказанье єго милости отца нашого єсть то вашей милости свѣдомо Ак. ЗР. I, 116 (1492).

— судове, *постанова, вирок.*

XVII. Сестра небощина домовлялася судового всказання Прот. Полт. С. I, 226-б. (1700).
Див. **Усказанье.**

ВСКАЗОВАТИ, ВСКАЗАТИ, *дс.* 1. *Вказувати, показувати, означувати, виражати.*

XV. Казимиръ, король Польскій и великій князь Литовскій, всказалъ Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVI. О послѣхъ нашихъ... всказалъ... єси Ак. ЗР. II, 39 (1508).—Вся шляхта до короля єго милости черезъ васъ всказали о пана воєводу Любельского... ижъ онъ... твердостей на тыє имѣнья опеки своєє передъ паномъ старостою Мельницкимъ положити не хотѣлъ Ак. ЮЗР. I, 101 (1538).

XVII. Для певности... печат притиснути всказалем Ак. Мг. м. 5 (1636).—Магдалена... виправила... поселство за Исусомъ такий лист

пишучи албо вcказуючи Єв. Реш. 219.—Члкъ... будучи вcказаный призъналъся Крон. Боб. 356-б.

2. *Сказати, повідати.*

XVII. Вcказуєш ку мнѣ и ознаймилєсь даючи знати оу сєбе много злота Ал. Печ. 170.—Ерма... вcказал тоє до Александра Папы Жит. Св.80.

3. *Визначити судовно кару, видати вирок, осудити.*

XVI. Копа оного Степана, кухара господарского, Сеньку и Демьяну на жадную муку не вcказовали Ак. Копн. С. 38 (1564).—Позваного на упадъ въ зыску поводови въздать допуща, а по отрыманю зыску, на горло вcказує и выволанє вѣчъноє наказує Арх. ЮЗР. I, VI, 126 (1597).

XVII. Право, в четвертой части Порядку, на листѣ двѣстѣ тридцет четвертом писаноє, на муку их, яко подойзроных, видати вcказуючоє Акт. Старод. кн. 30.—Өеодосий... Евгения... на смерть... вcказалъ Крон. Боб. 298.

ВСКАЗЪ, *рм.* 1. *Розказ, наказ.*

XVI. Што ся дотычеть першого вcказу господарского до пановъ радъ черезъ подскарбего земского Ак. ЮЗР. I, 100 (1538).—Панъ Кандыба... на отправу за тым листом фалшивымъ отославши вcказ и листы отправчие, до имени его милости Кулбачина... ездил Арх. ЮЗР. I, VI, 115 (1597).

XVII. За вcказомъ цесарскимъ на выгнаню Копист. Пал. 725.

2.—**(судовый)**, *вирок, постанова, декрет.*

XVI. Приказуємъ абы єсте... никоторого судовного вcказу, зданя и отправы на маєтностяхъ єго не чинили Ж. Курб. I, 180 (1579).—Хотечи имъ о ихъ справы вчорашъниє вcказ нашъ судовый водъле права посъполитого вделати Арх. ЮЗР. VIII, IV, 190 (1584).—Владыка... позывалъ єго милость... до суду... шостымъ позвомъ о непъравный вcказъ за... Красупкимъ ib. I, I, 333 (1592).

XVII. Суду о злый вcказъ... позывати не маємъ Арх. ЮЗР. VI, I, 289 (1601).

ВСКАКОВАТИ, *дс. Скакати в середину чого.*

XVII. Хто не входит, повѣда (Іоаннъ) двєрми до двору овчого, але инуды вскакуєтъ, тотъ злодѣй єстъ и збойца О обр. 198.

ВСКИСНУТИ, *дс. Скиснути.*

XVII. Өеофілактъ ст. докладаєтъ: пристоитъ бовѣмъ намъ всѣм до конца вскиснути и премѣнитис҄а в' Бозскіи рѣчи Кн. о Вѣрѣ, 259.

ВСКЛАДАНЬЕ, *рн. від «вкладати».*

XVII. Рукоположеніе, алболи въскладаніе рукъ архіерейскихъ въ посвященію священника Гол. П. М. II, 225 (Мvст. 1642).—Єпископи... моц и владзу хву... черезъ вскладанье рук... дали... своим сукцессором Єв. Реш. 51.

ВСКЛАДАТИ,-ДЫВАТИ, ВСКЛАСТИ, *дс.* 1. *Класти, покласти.*

XV. Въскладываше (Володимир на кола) хлѣбы, м҄аса, рыбы Ип. 110 (996).—Холопи єю покралѣ конѣ мьстиславли оу стадѣ и п҄атны своѣ въсклалѣ ib. 541 (1170).

XVI. Боянъ... своя вѣщіа пръсты на живая струны въскладаше Сл. о п. Иг. 4.

XVII. На свою дшу грѣхи єго (брата) въскладаєш Єв. Реш. 5.

XVIII. Лучшей бы им (зводникам) на шіи собѣ сыла вскладати, нежели... плутовати Клим. Вірші, 33.

2. *Доручати, звіряти.*

XVII. Тоє дѣло на короля... вскладати мѣлъ Ак. ЗР. IV, 296 (1608).—Под закладомъ вини на турбатора, вскладаєм заруки на суд єнеральний войсковий, без похиби заплатит талярєй сто Мат. и зам. 165 (1675).

3. *Звертати на кого.*

XVII. Бурмистры єдинъ на єдного вскладаючы презъ килка недель слушного отказу учинити... не хотели Гол. П. М. I, 154 (1610).—Вину вскладати на бога безвинного грѣх єсть Пер.: иссл. и мат. 80.

ВСКОВАТИ, *дс. Скувати.*

XV. И вз҄а (Андр. Богол.) из Вышегорода икону стоѣ Бци... и въскова на ню боле 30 гривенъ золота Ип. 482 (1155).

В-СКОКЪ, *присл. Скоком, скачучи; (що вскокъ) в-мить', духом, зараз, хутко, прудко.*

XVI. А другихъ килка гуфовъ (войска) заразъ до Колодезей и до Губина въ скокъ пославши, тамъ великиє збытки, кгвалты починили Арх. ЮЗР. I, I, 226 (1586).—Восточныи отци... довѣдалися о люду служебном збройном... бѣгли в'скокъ до цесаря Палеолоґа даючи з'нати, просячи о ратунок и о раду Ист. о разб. Флор. соб. 463.

XVII. Дано знати коморникови Голоферновому, абы обудилъ що вскокъ гетмана Крон. Боб. 156.—И пречъ южъ отшедши почалисъмы спѣвати, и з радости оноє гойне выскакати през поле до стад своихъ що вскокъся маючи, в пищалки весело собѣ заграваючи Бер. Вірші, 76.—Другий... прибѣжитъ... понамара обачитъ, велми ся здумѣвши, што вскокъ игуменови... оповѣдаєтъ Рук. № О. 4°86, к. 56 б.—Порвется игуменъ и вся братія, оглядять заразъ где были речи дорожшіє, ижъ их не было, вскокъ выбѣгут, недалеко от манастыра стоячого злодѣя з лицем найшли ib. 56.

ВСКОРѢ, *присл. Незабаром, невдовзі.*

XV. Въскорѣ Ярополкъ с дружиною своею... оустремишасѧ боеви Ип. 297 (1136).

XVII. Кровъ Хва вскорѣ дшу оукрѣплѧет и великою силою ону напавает Кн. о Вѣрѣ, 210. —Дочка моя... вскоре потым... живота своего доконала Прот. Полт. С. II, 27 (1676).

XVIII. Рѣчи... пороздавалем, жебы в мене оних не познано и не витрушено вскорѣ Прот. Полт. С. I, 250 (1705).—Мает' волю взяти Сакраментъ крещенія въскорѣ, былебы найпервѣе моглъ доступити Собр. Прип. 7.

ВСКОСЪ, *присл. На-укос, скісно.*

XVI. Войско... килка гуфовъ... до Губина въскосъ пославши, тамъ великие збытки... починили Арх. ЮЗР. I, I, 226 (1586).

ВСКОЧИТИ, *дс.* 1. *Встати скоком.*

XV. Бляжный же вьскочи, хотѣ взѧти мечь Ип. 586 (1175).

2. *Кинутися куди скоком.*

XVII. Петръ... въскочив межи них (слуг) з мечами Єв. Реш. 191.—Змѣй... на росказане стого вскочити в оный огонь мусил Жит. Св. 110.—Їды еи в' оную яму пхано, сама... в' яму в'скочила Пам. укр. м. III, 46 (Перем. Пр.).

ВСКРАЙ, *присл. Край, узкрай, поузкрай.*

XVII. Пѣсокъ вскрай моря Гал. Кл. Раз. I, 106.—Море широкое вскрай горы онои Жит. Св. 101-б.

ВСКРЕСИТИ, *дс. Віджививити, відновити.*

XVII. Справа, которую теперъ поводове ново вскресили Ак. ЮЗР. II, 26 (1612).

ВСКРОМЛЕНЬЕ, *рн.* **Ускромленье.**

XVII. Для вскромленя неуважнихъ и легкомислнихъ расколниковъ Арх. Мот. 3.

ВСКУПЛЕНЬЕ, *рн. Згромадження, збирання.*

XVIII. Держати сторожу от Бару для перешкоди вскупленю Козацкой чернѣ Літ. Вел. IV, 38.

ВСКУРАТИ, *дс.* (пол. wskórać). *Осягти, зробити, порадити, доказати доп'ястись виграти, добитись, зискати.*

XVII. Противко неи (церкви) вскурати и броны пекелные не подолают Арх. ЮЗР. I, XI, 326 (1607).—Народъ... ратунокъ своимъ отвсюду подали и вскурали противко отцомъ езуитомъ Пам. КК. III, 52 (1608).—И такою своею окрутною и нехристіанскою проповѣдію идучи, гды видѣли, же и тымъ не вскурали, але имъ они суровѣй на людъ и на священники наступовали Копист. Пал. 1065.—Мѣста... казалъ усиловне доставати, еднак того дня ничого не вскуралъ Рук. Хрон. 376.—Яковая надѣя, бы кроткій агнецъ моглъ що зъ страшнымъ тымъ вскурати звѣромъ? Дм. Рост. 99.—А онъ видѧчи здраду свою, же естъ открыта и наганена, и ничого не вскурала... з'нову звичайне продайныи речи на торгу росказалъ предложити Тр. постн. 274.—(Діокл.) з такъ мужественнымъ млднцемъ ничого не вскуралъ Рад. Ог. 64.—Войска кролевскіи любо зпод Орши вернувшися, Смоленска добывали, ничого не вскуравши, отъишли Крон. Лит. 348.—Нѣчого не могли вскурати Літ. Сам. 82.

XVIII. Тіи персфазіи наши мало що вскурали Літ. Вел. II, 468.

ВСЛАВЛЯТИ,-ВИТИ, *дс. Ширити славу про кого.*

XVI. Панъ староста тому умоцованому отца владыки Луцкого мовилъ, абы того попа его такъ не вславялъ, бо и онъ немало ведаеть на отца владыку Луцкого Арх. ЮЗР. I, I, 312 (1591).

XVII. Царъ... молодшого брата пилне намовлялъ и присягалъ ему иж его убогатит и вславит мѣлъ Жит. Св. 580.—Цнотами вславил его (Іоана) гсдь Бгъ Єв. Реш. 222-б.

ВСЛАВЛЯТИСЯ,-ВИТИСЯ, *дс. Заживати, -жити слави.*

XVII. Арсений... вславился былъ по всем свѣтѣ Жит. Св. 261-б.—Барзо ся вславилъ Николае... такими чудами Єв. Реш. 285-б.—Цнота и мудрость его не могла бы ся вславити Рук. Хрон. 27.—Спаситель нашъ на земли съ людми конверсуючи вславився Дм. Рост. 18.—Славный балванъ... Серапис... поклоном вславленый, обваленый и скрушеный ест Крон. Боб. 296-б.

ВСЛАТИ, *дс. Див.* **Всылати.**

ВСЛЫШАТИ, *дс. Див.* **Услышати.**

XV. Кто коли на сеи листь возрить или вслышить его чтучи ЮРГр. № 47 (1415).—Негда то въслышала, то больше вожделѣла видѣти его Чет. 1489, к. 5-б.—Чинимъ знакомито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотрить або чтучи его вслышить Ак. ЗР. I, 146 (1494).

В-СЛѢДЪ, *присл. Див.* **У-слѣдъ.**

XVI. Я иду въслѣдъ тебе, где ты пойдешъ Пер. Отч. Жит. 145.

XVII. Нехай возметъ крестъ свой и вслѣдъ мене нехай идетъ Єв. Вил. 61-б.—Хто хочетъ за мною въслѣдъ пойти Єв. Реш. 26-б.—И поты вслѣдъ его (птаха) слухаючи, ажъ умирает (члвкъ) Крон. Боб. 3.—Бѣда в'слѣдъ ходѧчимъ за тогосвѣтными марностѧми Пам. укр. м. IV, 209 (Осл. Рк.).

В-СОВИТО, *присл. Див.* **Совито.**

XVII. Поженку... завюлъ и продалъ рожоному своему Кузмѣ Юханенкови за золотих шест личби Полское монети доброй, всовито пишучихся Акт. Староп. кн. 73.

ВСОВСТАТИСЯ, *дс. Впасти, влізти, вплутатися.*

XVIII. Покинув жати і посовтавъ до дому всовстався въ лихо Довг. 116.

ВСОЛИТИ, *дс. Посолити.*

XVIII. Имберу з виномъ ростерши и въсоливши... пить Млр. дом. лѣч. 11.

ВСПАКЪ, *присл. Назад, в протилежнім напрямку, в противну сторону, на відворіт.*

XVI. Ухвалу земскую вспакъ єсте оборотили Пам. КК. IV, отд. II, 52 (1545).

XVII. Єднакже тут, яко стый Дамаскинъ мовитъ: вспакъ идутъ тыє рѣки Карп. Каз. (Ид.).—Ты (каже Христос) и мене просишъ оучастником' быти твоєи злости и росказанѧ своѣ вспак' обернути Єв. Калл. 543.—Католики... знакъ креста на собѣ въспакъ кладутъ Наука о прот. ун. 28.—Латинницы оразъ все набоженство албо всю вѣру откинувши, доводѧчи, жесѧ вспакъ албо назад оборочают 0 обр. 208.—Вспак тѣло єго (Петра) на крстѣ висѣло Жит. Св. 476.—Лѣтерацы... в'спакъ писмо бжіє выворочаютъ Транкв. Зерц. 44.—Але гордому, все сѧ то вспакъ обернуло Тит. 47 (Сак. 1622).—Заводит нас в' подивенє Еврипусъ море, гды бѣгъ свой одмѣнѧєтъ к певнихъ часовъ вспакъ плынетъ ib. 358 (1640).—Устидайтісѧ яко лѣтерацы которіи вспак писмо божіє выворочаютъ Богсл. 39.—Вспакъ обернуты науку правдывую патрыѧрховъ и пророковъ ib. 79.

XVIII. Намѣреніє ваше... вспакъ премѣнися Літ. Вел. II, 380.

ВСПАМЯТАТИ, *дс. Спамятати, згадати.*

XVI. И в'спамѧталь Петрь оноє слово гне Єв. Пер. 73.

XVII. Вспамяталъ тежъ Гдь Бгъ на Рахиль Крон. Боб. 20-б.

XVIII. Тогда и грѣхи свои вспамятаєтъ Клим. Вірші, 213.

ВСПАНЯЛО, *присл.* (пол. wspaniale). *Роскішно.*

XVII. (Зигизмунда та Звѣздаръ) тѣшились вспаняло по желанію сердецъ Нов. Бокк. 294.

ВСПАНЯЛОСТЬ, *ржс. Роскішність, величність, винеслість, пишність, виставність, витворність.*

XVI. Але мовѧтъ длѧ поваги и в'спанѧлости костела и великости людей, костелъ римскій костеломъ правдивымъ розумѧн быти маєтъ Огн. кл. Остр. И. П. (стдр.) 43.

XVII. Иустиніанъ... маючи замыслъ... о збудованю црькви... над которую бы вспанялость ввесь свѣтъ не мѣлъ Крон. Боб. 327.—Хочемъ обачити повагу и вспанѧлость кнзей Рад. Ог. 439.

XVIII. Пріидетъ снъ Маріи Двы въ славѣ своєй, то єсть хвалѣ своєй, оточеный множествомъ Аггловъ, оказуючисѧ з' найбѣлшою судіи вспанѧлостію Науки парох. 140.

ВСПАНЯЛЫЙ, *прикм.* (пол. wspaniały). *Роскішний, величній, винеслий, пишний, виставний, витворний.*

XVI. Заразъ запомнѣвши своихъ словъ и такихъ потужныхъ и вспанялыхъ доводовъ... поведаютъ Огн. кл. Остр. И. П. 415.

XVII. Постава вспанялая Копист. Пал. 1136.—В'торого преславного и над'деръ в'спанѧлого... прійстѧ своєго и будущого вѣка образ и фикгуру пред написал Карп. Каз.(ж).—Идеть оная вспанялая вздержливость съ постом и молитвою Льв. Ставр. 60 (1618).—Церквій... было мурованыхъ вспанялыхъ 300 Рук. Хрон. 433.—Костантій... слугъ моглъ бы встыдатися для ихъ вспанялого статку Крон. Боб. 279-б.

ВСПАРЕНЬЕ, *рн. Паруваннй, випари.*

XVII. Єфуръскіи огнь от гуморовъ соуптельныхъ, або въспареніѧ земнаго и воднаго запалѧєтъсѧ Транкв. Зерц. 10.

ВСПАРТЬЕ, *рн.* (пол. wsparcie). *Див.* **Вспертя.**

XVII. Што ся зась аргументовъ на вспартье своєго имъ плонного зданья приводитися отъ нихъ звыклыхъ дотычетъ, тіи ажъ назбытъ марни суть Копист. Пал. 362.—(Храмъ Успенія) за оскудностю людскою ни одколь в потребахъ своихъ, то єсть в реставрованю олтаря стаго, такъ тежъ и в иншихъ аппаратахъ црковнихъ не можетъ засягнути вспартя Мат. и зам. 174 (1673).—Не мѣючи нѣ от кого жадного поратунку и вспартя домового Акт. Старод. кн. 63.

XVIII. Надаємъ єму (Селецкому) ку вспартю домовому село, прозиваємоє Бакаєвку Мат. Вас. I, 123 (1708).

ВСПЕРАТИСЯ, *дс.* (пол. wspierać się). *Див.* **Вспиратися.**

XVII. Пнъ Хс, на которомся стѣны двоякого люду вспѣрают єстъ названый каменемъ угловымъ Кн. Рож. 69-б.

ВСПЕРТЬЕ, *рн. Поміч, спомога, запомога, підсилок.*

XVII. Што ся зась аргументовъ на вспертье своєго имъ плонного зданья приводитися от нихъ звыклыхъ дотычетъ, тіи ажъ назбытъ марни суть Копист. Пал. 362.

ВСПИНАТИСЬ, *дс. Підноситись у гору, п'ястись, лізти в гору.*

XVI. (Папежъ) зъ столицы его (Іс. Хр.) бозское спихаетъ, а самъ ся на его мѣстце вспинаетъ Арх. ЮЗР. І, VIII, 524 (1597 Пол. пр. ун.).—Тежъ клебани, хотя ся вспинають не барзо високо, звлаща не шляхтичи сѣдають Хр. Фил. Апокр. 1724.

XVII. Каждый нижшеѣ кондиціѣ члкъ нехайся на собѣ нєровный станъ не вспинаетъ Пр. Жел. 2-б.—Которая вспиналася до неба, до ада низвержеся Дм. Рост. 104.—Ся не вспинелъ на высоту гордости и великого о себѣ разумѣня, яко порожна тростина іb. 120.

ВСПИНЯТИ, *дс. Спиняти.*

XVIII. Поляки хочай не безъ того мѣли за що козаковъ вспиняти и наказовати, однакъ... Літ. Вел. IV, 5.

ВСПИРАТИ, ВСПЕРТИ, *дс. Підпирати,-перти, підтримувати,-мати; допомагати, спомагати, підпомагати,-могти, поратувати.*

XVI. О вшелякихъ уразахъ, вшелко радою и помочи датком вспиралъ и ратовалъ Арх. ЮЗР. І,ХІ, 86 (1599).

XVII. А ни бѣсъ, а ни жадное тебе створене поневолит не може, поневаж маеш волю волную, которую... Богъ готовъ естъ ласкою своею вспирать Рук. № О. 4° 86, 49.—Поткавшися зъ непріятелями часто кротъ самъ ихъ вспиралъ Рук. Хрон. 215.—Вы не тылко отвагою рыцерскою, але и побожною молитвою своею речь посполитую вспираете Гал. Кл. Раз. (пр.) 4.—Хочай онимъ (козакам) турецкіе войска барзо налѣгали, але оних вспирали гарматами через Днѣпръ з войска козацкого и московского Літ. Сам. 137.— Вспирает дуга нбснаѧ хребтом своим нєбо Рад. Ог. 426.—Всперъ упалую славу люду израильского въ землѣ непріятельской Дм. Рост. 114.—Махину будинка вспирати іb. 122.—Братія (манастирська)... просили нашего себѣ рейментарского респекту чимъ бы могли достатокъ свой вслерти Мат. Вас. І, 109 (1688).

ВСПИРАТИСЯ, ВСПЕРТИСЯ,* *дс.* 1. *Спиратись на чім, грунтуватись, засаджатись.*

XVII. Кождая слабость естъ, котораѧсѧ вспираетъ на Бзѣ Рад. Ог. (пр.) 10.

2. *Підпертись, опертись.*

XVII. Голыи слова надаремно ширятъ, которіи жадной ваги мѣти не могутъ, поневажъ чимъ бы ся вспєрли, не маютъ Копист. Пал. 725.

ВСПЛАКАТИСЯ, *дс. Заплакати.*

XVI. Жены рускія въсплакашась Сл. о п. Иг. 20.

XVII. И въсплачутъсѧ всѣ поколѣнѧ земныи О обр. 47.

ВСПЛЕСКАТИ, *дс. Заплескати.*

XVI. Въстала обида въ силахъ Дажь-Божа внука. Вступилъ дѣвою на землю трояню, въсплескала лебедиными крылы на синѣмъ море у Дону Сл. о п. Иг. 19.

ВСПЛЫНУТИ, *дс. Сплинути, виплинути.*

XVII. Камень зо дна мора, якъ якій пагорок великій, всплынулъ Жит. Св. 274-б.

ВСПОКОИТИ, *дс. Див.* **Успокоити.**

XVII. И такъ трохи вспокоили Украину Літ. Сам. 61.

ВСПОКОЙНЫЙ, *прикм. Спокійний.*

XVII. Мошенскіе жителѣ... за Дорошенковымъ злосливымъ упоромъ, вспокойного не могутъ мѣти помѣшканья Ак. ЗР. V, 135 (1675).

ВСПОЛНЫЙ, *прикм. Спільний.*

XVII. Речєнье тое «тобѣ дамъ ключѣ царства небесного» другимъ зась апостоломъ всполное Копист. Пал. 400.

ВСПОМАГАНЬЕ, *рн. Чинність від «вспомагати».*

XVII. Отъ християнъ обѣтницу мѣлемъ на вспомаганье тоежъ звонницы Гол. П. М. І, 397 (1631).—Артыкулъ 12 о вспомаган'ю сирот, вдов, вязнєв Стат. Полоцк. Бр. 14.

ВСПОМАГАТИ,-МОГТИ,-МОЧИ, *дс. Спирати кого поміччу, до-,за-,під-, помагати кого, підсилювати,-лити кого, поратувати.*

XVI. Всими силами и радами вспомочи не хотѣли Ак. ЗР. І, 221 (1501).—А што поведаешъ о соборе Флорентійскомъ... и то тебе не вспоможетъ Отп. И. П. кл. Остр. 1105.

XVII. Оныхъ млтвами вспоможеный от стго мужа, якъ жадал былъ, принѧтый естъ Тр. постн. 556.—В томъ голодѣ яко бы людей вспомагати и ратовати будетъ іb. 58.—Недостатнихъ вспомагайте Єв. Вил. 48.—Просимо Гда Бга, абы на тотъ часъ ґды непріятель на насъ воюетъ, через пожадливости тѣлесные и свѣтовые, не отступуючи ласкою своею стою, насъ въспомагалъ Гол. П. М. ІІ, 439 (Кор. Н. 1645).—З великою охотою мѣсто збудовалъ и убогихъ вспомоглъ Рук. Хрон. 323.—Человѣкъ хочай что оу себе маетъ, не завше еднакъ другого вспомагаетъ Рад. Він. 694.—Хто зась грѣшного человѣка и недосконалого в' вѣрѣ не вспомагаетъ..., той тросгь съкрушенную ламлетъ и ленъ запаленый гаситъ Гал. Кл. Раз. 228.—Не подопрет справы моее нѣвчом роскошъ моя вѣчная, анѣ мя вспоможет злото О сл. Дав. 29.—Небожчик... щодрою рукою в плачливых потребах вспомагалъ Єв. Реш. 424.

XVIII. Чаплинская... в томъ бѣдствии турѣмномъ вспомогла мя своєю причиною и прозбою Вел. Сказ. 21.—Войсками и скарбами (Мал. Рос.) вспомагати и боронити ib. 95.—(Бг) яко єсть Всемогущій, має способи вспомагати насъ въ тихъ потребахъ нашыхъ и ратовати Нѧуки парох. 48.

ВСПОМАГАТИСЯ,-МОГТИСЯ, *дс. Спомогти себе; підкріпитись, збогатитись.*

XVII. Пойшовши продай, азали бись вспоглъся Єв. Реш. 224-б.

ВСПОМИНАТИ,-МНИТИ, *дс. Згадувати,-дати.*

XV. Не могу с тобою служити ни въспоминати тебе въ стѣи службѣ Ип. 484 (1156).

XVI. Вспомни зас собѣ отче Влдка на онную з'году ефескую о которой в'дѣяніах читаємо Рук. Муз. № 513, к. 5.—Вспомнѣте на нелицемѣрнаго судію ib. 7.

XVII. Ленковая... почала о то вспоминати Арх. ЮЗР. I, VI, 41 (1645).—Иле що єстъ, радосного, тоу вспоминаю, а щобы до взрушеня жалю, опущаю Бер. Вірші, 82. — Кройникари полскіи вспоминають, ижъ панство Руское ажъ до Риму заходило Крон. Соѳ. 4.—Мы братіє имаємъ покорне и плачливе єго стой милости дѧковати, вспоминаючи на єго стоє млсрдіє Єв. Уч. 312.—Вспомнѣвши на него послалъ єму упоминки богатыи Тр. постн. 285-б.—И вспомнѣв Петръ на слово Ісусово Єв. Реш. 42.

XVIII. З конских огонов сыта робят вспомнѣти гидко Клим. Вірші, 112.—И инщихъ сѣмь (городовъ), якихъ не вспомнѣлося Літ. Вел. II, 355.

ВСПОМИНАТИСЯ,-МНИТИСЯ, *дс. Згадувати собі.*

XVII. О томъ не мѣю вспоминатися Прот. Полт. С. II, 234 (1691).

ВСПОМИНЪ, *рм. Спомин, спогад.*

XVIII. Былъ вспоминъ о войске Запорозскомъ Літ. Вел. II, 323.

ВСПОМОЖЕНЬЕ, *рн. Поміч, допомога, запомога.*

XVI. Въ панства єго королевскоє милости о вспоможенє до пановъ шляхты... пошолъ Арх. ЮЗР. I, VI, 119 (1597).

XVII. Шпиталъ (въ Луцку) згорелъ... который жадного вспоможеня (не может мети) абы знову ся збудовать Пам. КК. I, 4 (1617).—Постановили кождый послати на въспоможен'е братіи Гол. П. М. II, 407 (Кор. Н. 1645).—Не мовмо до потребуючихъ вспоможенѧ и ратунку нашого... идѣте в покою Єв. Калл. 520.—Привязалем єго поясом ремѣнъним к вулсѣ, квалту кричачи, просячи о вспоможеня Ак. Полт. Гор. Ур. II, 95 (1671).—Самоилъ... прозвалъ мѣстце тоє: камень вспоможеня Крон. Боб. 89-б.—Єслис на грѣхъ зезволилъ, то можешъ заразъ за вспоможенємъ божіимъ... знову прийти до ласки Господа своєго Рук. № 0. 4° 86, к. 50.

XVIII. Вспоможеня людми или денгами нимало чинити Літ. Вел. II, 128.

ВСПОМОЖИТЕЛЬ, *рм.* (пол. wspomożyciel). *Той що спомагає.*

XVII. Александеръ—вспоможитель мужовъ Бер. Лекс. 227.—Бг... вспоможител наш на вѣк Каз. 32, к. 70.—Такъ ся всюды в' тых книгах прекладаєт susceptor оборонца або вспоможител Кн. Рож. 105.

ВСПОМЯНУТИ, *дс. Згадати.*

XV. Въспомѧноу Миндовгъ, оже Василко кнзь богатыремь воєвалъ землю Литовьскоую Ип. 855 (1262).

XVII. И заледво що годны и именя въспомянути Єв. Реш. 1-б.—Вспомѧнемо поводъ дрижимо Єв. Вил. 37.—Ігоръ... понявши собѣ за жону Олгу, правнуку Гостемиселову, о которомъ вышей вспомянулося, по смерти Олега цѣлымъ монархою Кіевскимъ и всея Россіи сталъ Крон. Соѳ. 10.—Въспомянулисмо выше о згореню мѣста преславного Холма ib. 283.

XVIII. Вспомянул на оного млднца Пам. укр. м. III, 78 (Перем. Пр.).

ВСПОМЯТАТИ, *дс. Див.* **Вспамятати.**

XVII. Вспомни цесару а вспомятай на свои жоны Жит. Св. 241-б.

ВСПОРЪ, *рм.* (пол. wspór). *Те, на чім ще сперто, пертя, підпора, опора, спора.*

XVII. Хто о томъ дальшую вѣдомость взяти хочетъ, якъ вси апостолове заровно зъ Петромъ называни бываютъ твержами, филярами, вспорами церковными, читай листъ Игнатія Богоносца до Филядельфіеновъ Копист. Пал. 369.

ВСПОТИТИСЯ, *дс. Спітніти.*

XV. Мывсѧ бъ в мовьници и въспотивсѧ Ип. 166 (1071).

ВСПРАВЕДЛИВИТИСЯ, *дс. Див.* **Усправедливитися.**

XVII. А гды бы винный оукривжоному пристойнѣ перед Братією не хотѣлъся вспраиедливити, на тот часъ волно єму будет правом чинити Стат. Полоцк. Бр. 15.

ВСПРОВАДИТИ, *дс. Спровадити на що, вивести на що.*

XVII. (Люде) на нѣкую там их (святых) гору вспровадивши Жив. Св. 480-б.

ВСПЫНЯТИ, *дс. Спиняти.*

XVII. Єсли и сам царъ корону носѧчій, а негодне приступаєтъ, вспыни и заборони Кн. о Вѣрѣ. 301.

ВСПѢРАТИ, *дс.* (пол. wspierać). *Див.* **Вспирати.**

XVII. В всѣхъ згола номысл'ностяхъ и любѧщаго Бгъ вспѣраєтъ члка Тит. 349 (Тріодіон, 1648).

ВСПѢТИ, *дс.* 1. *Мати поводження.*

XV. Томъ же лѣтѣ Вѧчеславъ на Дунаи с Фомою Ратиборичемъ... и пе въспѣвше ничтоже, воротишасѧ Ип. 284 (1116).

2. *Встигти, успіти.*

XVII. Роздѣлити потомкомъ якъ потреба отчизную маєтность не вспѣлемъ О сл. Дав. 30.

ВСТА, *рн. Див.* **Уста.**

XV. Жератка насыпати во вста єго Чет. 1489, к. 32-б.

ВСТАВА, *рж. Див.* **Устава.**

XVI. Сорокоустъ годовый и вписъ вѣчный дати, какъ єсть обычай и встава церковная Ак. ЮЗР. I, 76 (1529).—Листъ нашъ первшии, на тую вставу имъ даный, ширей въ собе обмовлєть Арх. ЮЗР. VIII, V, 70 (1551).—О таковій заказъ и вставу нашу господарскую не дбаючи Гр. кн. Лит. 80 (1558).

ВСТАВАТИ, ВСТАТИ, *дс.* 1. *Підноситися з сидження або з лежання, ставати на ноги.*

XV. И на ноги нача вставати акы младенѣць Ип. 186 (1074).

XVI. Встань а поими отрочѧ и матерь єго Єв. Пер. (рк.) 24-б.

XVII. Буд'можъ и мы чулыми, нелѣнуймосѧ вставати опувночи на мтлвы Гал. Кл. Раз. 43.—Кто рано встаєтъ, тому и Бг даєт Рад. Ог. 809.—Встанмо исти, бо сегодня єсть великий праздникъ Жит. Св. 56.—Якъ скоро покусу тую почую, упадаю на колѣна... а не первей встану от молитвы аж непріятель уступитъ Рук. № О. 4° 86, к. 65.

XVIII. Ганна... лежала тихо не вставаючи Прот. Полт. С. III, 218-б. (1750).—Позволь встати съ золотого сего кресла Сѣмя Сл. Б. 523.—Будеш памятати, як пѣду до отца игумена, тогди от нагаив не встанеш Сл. Дон. 1-б (1792).

2.—(*з мертвих, від гроба*). *Вернутися до життя, скреснути, ожити.*

XVII. (Душа) съ тѣмъ же своимъ тѣломъ встанетъ Рук. Хрон. 2.—Мѣлъ Хс. ополночи встати зъ мертвыхъ Гал. Кл. Раз. I, 84.—Встал з мертвых сынъ... вдовы Єв. Реш. 428.—Шчедръ и милостивъ господь долготерпеливый, встанежъ отъ гробъ, а зрѣте, якъ єсть справедливый Суд Бож. 293.

3. *Підноситися, зноситися; настовбурчуватися (про шерсть, волос).*

XVIII. Чуприни на вѣтер вамъ встали Вірші нищ. 6, 7.

4.—**на кого,** *рушитись, піти на кого.*

XV. Аще отселѣ кто на кого вьстанеть, то на того будемъ вси и честьный крстъ Ип. 231 (1097).—Црь на мѧ грецкый въставаєтъ ратью ib. 407 (1150).—Не могу без вины нань въстати ib. 489 (1158).

XVII. На томъ не досит, мыру не просыт Потоцкі здумалы! на войну встає, штурмы готує бо мит встыд немалы Kron. Ierl. I, 116 (1648).—На него (Агамемнона) встали о попову дочку Крон. Боб. 80.

5. *Повставати,-стати, виникати,-кти, починатись,-чатись наступати,-пити.*

XV. Оу сих же печали въсташа и недузи єму Ип. 208 (1093).

XVI. Въстала обида въ силахъ Дажь-Божа внука Сл. о п. Иг. 19.—(Границя) въ рѣчку Студенку, гдѣ встала зъ болота Ак. ЮЗР. I, 59 (1518).

XVII. Встали вѣтры и великиє вали на мору Рук. Хрон. 435.—Встала на мори великая буря Гал. Каз. 146.—Сады которых овоц оуживаютъ, кгды ся старѣют другіє з них вставаютъ Тест. Вас. 45.—С того найболше бунты почали вставати Літ. Сам. 94.

XVIII. Зараз умирают и зараз межи тыми людми повѣтриє встает Пам. укр. м. IV, 31, (Сок. Рук.).—Тоеи нощи встала фортуна барзо великая Пелгр. Ип. Виш. 21.

6.—(*до*), *почати що, приступити до чого, узятись до чого.*

XVII. Отишолъ Пастыръ якого троудно поткати. Е встань, о Пастыру, Црков боронити Бер. Вірші, 89.

XVIII. Потом вставши до млтви приказаня ся бжого оузяла Пам. укр. м. II, 60 (Др. Рк.).

7.=**Оставати.**

XVII. Належитоє к монастиру... що давно позаймали... все при монастиру має встават часы вѣчными Ак. Мг. м. 266-б. (1667).

ВСТАВИТИ, *дс. Див.* **Уставити.**

XV. И взѧша раку Борисову и вставиша и на возила Ип. 280 (1115).— По малѣ же времени почаша въставити Новгородци оу вѣчи на Стослава ib. 307 (1141).

XVI. Войтовство, котороє жъ єго милость... вставилъ Ак. ЗР. II, 76 (1510).

ВСТАВИЧНЕ, *присл. Див.* **Уставичне.**

XVI. Вставичне великиє кривды мне... чинитъ Ж. Курб. I, 70 (1575).

XVII. Яко вѣрный служебник оу пана своего в день и в ночы вставичне чуючій до него Тит. 15 (Митура, 1618).

XVIII. Шаленство, в которомъ вставично полнят на бѣду вшетеченство Клим. Вірші, 70.

ВСТАВЛЯТИСЯ, *дс.*— **за кимъ,** *причинятися за ким.*

XVI. За Антымомъ вставялъсе Берест. соб. 264.

ВСТАГНУТИСЯ, *дс. Див.* **Встягнутися.**

XV. Се же (попесть) наведе на ны Бгъ велѧ намъ имити покаянье і въстагнутис от грѣха і зависти Ип. 26 (1092).

ВСТАЛЫЙ, *прикм. Що встав.*—**зъ мертвихъ,** *що ожив, скрес.*

XVII. Дша Мріи была возвеличена, ґды наперед сна своего з' мертвых' всталого обачила Рад. Ог. 341.

ВСТАНОВЛЯТИ,-ВИТИ, *дс. Див.* **Установляти.**

XVI. Ярмарокъ встановити... на святого Петра день Ак. ЗР. II, 31 (1507).—Мы такъ межи ними встановили, ижъ тыи ихъ судьи одны мають тому всему межи ними конецъ вчинити Ак. ЮЗР. I, 48 (1516).—Встановили собѣ братство свое кушнерское у томъ мѣстѣ Виленскомъ мѣти ib. 103 (1538).

XVIII. Крестъ на церквѣ встановляти Клим. Вірші, 102.—Своеи цѣны не встановити Клим. Прип. 244.—Встановляю тя, злая туче, трема сты аггли от сѣвера Заг. 197.

ВСТАНЬЕ, *рн. Чинність від «встати».*
—**зъ мертвыхъ,** *скресення, ожиття.*

XVI. Вѣра зъ мертвых въстаніе зъ гнилого Катех. 14.

XVII. Боудущее въстаніе из мертвыхъ, бесмертіе Транкв. Зерц. 52.—Хс перемѣнилъсѧ на горѣ Ѳаворской, абы апостоловъ Петра, Іакова Іоанна оупевнилъ и не вонтпливыми оучинилъ о своимъ з мертвых встан'ю Гал. Кл. Раз. 233.—Іовъ... пророковалъ от мертвых встаню Крон. Боб. 38-б.—Показуєт... Хс... иж... з мертвых встане мѣєт... быти Єв. Реш. 36-б.

ВСТЕКЛОСТЬ, *рж.* (пол. wściekłość). *Реч. від «встеклый».*

XVII. Єдалъ вправдѣ... барзо мѣрне... короткостью вправдѣ покарму, нездоровую обжирства встеклость згола трапѧчи Тр. постн. 555.—Нехай встеклость єретицкая зъ кута не щекаєтъ Копист. Пал. 1166.

ВСТЕКЛЫЙ, *прикм.* (пол. wściekły). *Скажений; дикий, шалений, заїлий.*

XVI. Встеклый языкъ Хр. Фил. Апокр. 1096.—Кинулся невстыдливе (яко встеклый) на пастыра Антир. 771.

XVII. Песъ встеклый Ак. ЮЗР. II, 219 (И. Виш.).—Псе встеклый а наядовитший кровопийце Жит. Св. 46.—В'стеклый гнѣвъ братний терпѣніємъ звитѧжает Карп. Каз. 13.

XVIII. На семъ свѣтѣ будущи, горше пса встеклого живущи Богл. 264.

ВСТЕРЕГТИСЯ, *дс. Див.* **Устерегтися.**

XVIII. Домашнего злодѣя не встерегтися Клим. Прип. 209.

ВСТЕРѢГАТИ,-РЕГТИ,-ЕЧИ, *дс. Див.* **Устерегати,-гти.**

XV. Русьстии кнѧзи послаша сторожѣ свои и въстерегоша Алтунопу и объступиша Алтунопу и въбиша и Ип. 254 (1103).

XVIII. А пудчасъ тежъ и жоны той невстерѣгаєтъ, котрая житіємъ своимъ ошукиваєтъ Клим. Вірші, 89.

ВСТЕЧЪ, *присл.* (пол. wstecz). *В цілком противну сторону, вспак, навспак, назад, навідворіт.*

XVII. Всѣхъ валчачыхъ на цноты снадне встечъ обернешъ Тит. 145 (Земка, 1625).—Што слышачи єретикове, яко и оныи Капернаумове встечъ идутъ блюзнѧчи Кн. о Вѣрѣ, 181.

ВСТИГНУТИ. *дс. Див.* **Устигнути.**

XVII. Параска... не встигнувши и кибалок ухватити Прот. Полт. С. I, 188 (1697).

ВСТИДАТИ, *дс. Див.* **Встыдати.**

XVII. Не могу тя болей, душо, вимовляти, но прийдется и минѣ за тебе встидати Суд Бож. 300.

ВСТИДАТИСЯ, *дс. Див.* **Встыдатися.**

XVIII. Мощно нинѣшнимъ папамъ Римскимъ встидатись своего некрѣпкого благословенія и раздрѣшенія Літ. Вел. II, 77.

ВСТИДЪ, *рм. Див.* **Встыдъ.**

XVII. Єсли бы каючийсѧ жадною мѣрою длѧ встиду своего самъ грѣховъ своихъ вымовити не моглъ... нехай грѣхи свои написавши... принесет Гал. Гр. Розм. 26.

XVIII. Бо било би мнѣ за встидъ, гди бимъ ся єму кланялъ, и данѣ дават гди бимъ ся поднѣмалъ Сл. о збур. п. 156.

ВСТИРАТИ, *дс. Тиснути, натискати.*

XVIII. Кречковский... любо з помянутих засѣковъ рушился и военною силою Ляховъ началъ встирати, однакъ... Літ. Вел. IV, 79.

ВСТИРАТИСЯ, *дс. Див.* **Стиратися.**

XVIII. Подъ таборцемъ охотники наши на поединокъ вѣѣздили и зъ нею (ордою) потроху встиралися Літ. Вел. III, 444.

ВСТИРКАТИ, *дс.* **Устремляти.**

XVII. Встиркаю Сипон. сл. р. 12.

ВСТОНАТИ, *дс. Застогнати.*

XVI. А въстона бо, братіе, Киевъ тугою, а Черниговъ напастьми Сл. о п. Иг. 20.

ВСТОСКНѢТИСЯ, *дс. Обриднути.*

XVII. Встоскнѣлъ ему (Арсениеви) дворский животъ Жит. Св. 260.

ВСТОЯТИ, *дс. Див.* **Устояти.**

XVII. А священникъ на ногахъ не встоитъ Ак. ЗР. V, 201 (1687).

ВСТРЕМЕЖЛИВЕ, *присл. Повстримано, повстягливо, пануючи над собою.*

XVII. Іосифъ... прекрасный... встремежливе жил... в працах завше Арх. ЮЗР. I, VIII, 339 (Кн. о Вѣрѣ).

ВСТРЕМЕЖЛИВОСТЬ, *рж.* (пол. wstrzemięźliwość). *Повстриманість, повстягливість, панування над собою.*

XVI. Въздержаніе, воздержливость, встремежливость Зиз. Лекс. 97.

XVII. Прислухайтежъся и уважайте свѣдоцтво, иж постъ и встремежливость от тучных покармовъ не была преложоным ослабѣніемъ и препоною Арх. ЮЗР. I, VIII, 339 (Кн. о Вѣрѣ).—Не покармъ и напитокъ естъ црство нбсное, але справедливость, встремежливость, свѧтобливость и досконалость Єв. Калл. 911.

XVIII. (Єсть цнота) встремежливость, през которую повиненъ кождый чловкъ встрыматися от збытняго яденіѧ, питія, одеждъ богатыхъ и от всѣхъ грѣховъ Собр. Прип. 119.—Постъ чили встремежливость доскональаѧ такъ лѣчащымъ душевную хоробу капланамъ, яко тежъ и хорующымъ естъ конечне потребна Науки парох. 55.

ВСТРЕНТЪ, *рм.* (пол. wstręt). *Див.* **Вструтъ.**

XVII. Встренту жадного не чинили Пам. КК. I, 15 (1620).—Которымъ то омылнымъ повѣстямъ встрентъ чинячи, заразъ преосвященный митрополитъ... листъ аттестаціи выдаетъ в тые слова... Гол. П. М. I, 314 (Ап. Ап. 1628).

XVIII. (Нихто) не вибрался належитого ему Суховѣєвы учинити встренту Літ. Вел. II, 167.

ВСТРИМАНЬЕ-СЯ, *рн. Чинність від «встриматися».*

XVII. Доводъ по перестаня и встриманься отъ... (хулныи рѣчи) впередъ (сподѣваемся) Єварн. Источн. I, 313 (1691).

ВСТРИМОВАТИ,-МАТИ, *дс. Затримувати, повстримувати, повстягати, впиняти, гамувати.*

XVIII. Научѣтесѧ встримати языкъ свой от злосливыхъ на ближнихъ своихъ бесѣдъ Науки парох. 82. — Встримуйможъ очи от видѣніѧ злыхъ и непристойныхъ рѣчей. ib. 205.

ВСТРИМОВАТИСЯ,-МАТИСЯ, *дс. Затримуватися, повстримуватися, повстягатися.*

XVII. Црковъ Хва приказала на час оудержатисѧ и встриматисѧ О обр. 166.

ВСТРИМЫВАНЬЕ-СЯ, *рн. Стримування, повстримування повстягання себе.*

XVII. (Церковъ) постъ, то естъ встримываніесѧ от мѧсъ и иных тлустыхъ и масныхъ потравъ постановила О обр. 148.

ВСТРОМИТИ, *дс. Уткнути, вбити в що.*

XVIII. Батюков... сокѣру в пня встромивъ Арх. Вид. м.; екон. спр. (1752).

ВСТРОСКОТАТИ, *дс. Застрекотати.*

XVI. А не сорокы въстроскоташа Сл. о п. Иг.12.

ВСТРОЯТИ, *дс. Див.* **Устроєвати.**

XVIII. Всяку реч в свой час потребно встрояти Клим. Вірші, 86.

ВСТРУБИТИ, *дс. Затрубити.*

XV. Кликнуша (полци) въ трубы въструбиша Ип. 415 (1150).

ВСТРУТЪ, *рм. Опір. відпір.*

XVII. А же моцъ и ґвалтъ свѣцкихъ велможъ чинитъ вструтъ Копист. Пал. 1080.—Єстесь... сторожем короны и першим вструтом татаринови сѣдѧчи в портѣ Оукраины Тит. 72 (Копист. 1623).—Сотникъ... не толко в' проз'бѣ своей не поблудил, и одмовы ал'бо вструту не однѣслъ, але й надто похвалы от самого Ха Бга нашего доступилъ, и прошеное одержалъ Єв. Калл. 372-3.

ВСТРЫМЫВАТИСЯ, ВСТРЫМАТИСЯ, *дс. Див.* **Встримоватися.**

XVII. Не подобается Гсду Бгу пост, которым тылко тѣло трапит встрымыватися от покармъ телесных Кн. Рож. 172-б.

XVIII. Повиненъ кождый чловкъ встрыматися от збытняго яденія, питія, одеждъ богатыхъ и от всѣхъ грѣховъ Собр. Прип. 119.

ВСТРѢТЪ, *рм. Зустріч.*

XVIII. Ясневельможного почтилъ встрѣтомъ за городомъ г. В. Л. Ш. Діар. Хан. 10.—На встрѣтъ противъ Єго Вельможности выѣздил пан М. Скоропадскій ib. 13.—Двохъ маштальѣровъ висилалъ на встрѣтъ противъ пана до Мценска ib. 66.

ВСТУЖИТИ, *дс. Затужити.*

XV. И въстужиша люде в городѣ Ип. 53 (968).

ВСТУКАТИ, *дс. Зробити, вчинити.*

XVIII. Що се ми встукали такее Довг. 106.

ВСТУПАТИ,-ПИТИ, *дс.* 1. *Ступаючи увійти в що, ступати у що.*

XV. И испи воды я въступи дпа Ип. 235 (1097).

XVI. Тогда въступи Игорь князь въ златъ стремень Сл. о п. Иг. 8.—Просил (Іаир Іса), абы в'стоупиль в' дом его Єв. Пер. 43.

XVII. Чого око не видѣло и оухо не слышало и въ срдце члвчее не вступило, што наготовалъ Бгъ тымъ которыи его любятъ Гол. П. М. II, 427 (Кор. Н. 1645).—Малахія... казав ей (невѣстѣ) во гробъ въступити Єв. Реш. 208.—Души людей оумираючихъ вступуютъ в тѣла инших людей родячихсѧ Гал. Боги ног. 22.

XVIII. Зятнее пиво в пяты вступило Клим. Прип. 215.

2.—**до чого,** *увійти по дорозі, мимохідь, тимчасово, впасти де.*

XVII. О томъ князь вѣдомость взявши до Варшавы вступилъ Літ. Льв. 264.—До церкви як до неба вступуй Пер. иссл. и мат. 83.

XVIII. Певного днѧ идучи Хрстосъ Спаситель до Іерусалиму вступивъ по дорозѣ до села Виѳаніи Науки парох. 240.—Овыхъ противныковъ Мойсеовыхъ землѧ пожерла и живо вступилы до пекла Богл. 68.

3.—**на,** *ступати,-пити на, стати.*

XV. И нача палати пламень оутлизнами, оному же (Исакію) нѣчимь заложити и въступле на пламень ногама босыма Ип. 187 (1074).

4. *Втручатися, вдаватися.*

XVIII. А в права духовніе святѣйший патріярхъ вступати не будетъ Вел. Сказ. 226.—И самъ-бы онъ панъ полковникъ в такіе непорядки не вступалъ Журн. Дан. Апост. 26.—Полковникъ бы Нѣжинскій зъ старшиною полковою, также и майстратъ тамошній въ тіе ихъ (Грековъ) розсудки и справи не вступали Унів. Дан. Апост. 56.

5. (*до якого стану, до якої установи*). *Записатися де, статися чим.*

XVI. Вступилъ еси до манастыря Ак. ЗР. IV, 201 (1599).

XVII. О наоздобнѣйшая межи цнотами... настави нас молитися: юж бовѣмъ вступити прагнемо до тебе Лѣств. 30.

6. *Почати, розпочати, нав'язати що з ким.*

XVI. Выслухавши того листу... Ленковая и сынове ее... з Пацкевичомъ намѣсникомъ митрополита... доброволне право мѣти позволили и в право вступили Арх. ЮЗР. I, VI, 40 (1545).—На року ставши и въ право вступивши ib. VIII, III, 341 (1583).

XVII. Вступили з нею (Медеею) в раду Крон. Боб. 73-б.

XVIII. О чемъ всемъ роз. : 7 і 8 артикули проходить надлежить тому, кто намѣреваетъ вступить в жалобу и доводить еи С. і Р. 5-б.—А зверхъ тихъ случаевъ нѣ в якіе случаи и жалоби нѣ позвами нѣ разсужденіемъ суду замковому вступати не дозволено ib. 9-б.—Рубля 1 и копеекъ 20 долженъ на другихъ срокахъ, нервѣе нежели в судъ вступить. заплатить ib. 19-б.

7.—**подъ,** *надійти до, прийти до.*

XVII. Тогдиж поляки Чигиринъ випаливши, вступили под Корсунъ з войском Літ. Полск, 14.

8. (*про час*). *Почати що.*

XVIII. В'ступивши в' великій пост кто будетъ постити 1 пѧтницу той не умрет' наглою смертію Пам. укр. м. IV, 86 (Куз. Рк.).

9. *Знестись, піднестись, вийти, вилізти* (*в-гору, на вищий ступінь*).

XVII. Подобаєтъ бо хотящому вступити на епископство Вопр. 100.—Абы всѣ высокость стану того знали, и зъ якою годностю на него вступали Пер, Мат. I, II, 150 (1614).—Хс вступилъ на нбса. сѣдит на правици Ба Отца Вседержителѧ Кн. о Вѣрѣ, 52.—А Хвъ Исповѣдникъ Меѳодій вступуетъ на тотъ Престолъ Тр. постн. 293.—(Агглы) дшу еи (Ромули) з музыкою до нба провадили, а гды высоко вступили, не чути южъ было спѣваня Гал. Кл. Раз. 2.—Щсливый естъ Закхей, же вступилъ на дерево фѣговое хотѧчи Христа видѣти ib. 46.—Іосиѳ въступив на ратуш пред Пилата Єв. Реш. 55-б.

10. *Уступити, відступити, відійти.*

XVI. Князь Романъ... мовилъ слугомъ своимъ, абы на сторону вступили и дали покой Arch. Sang. VI, 262 (1565).

XVIII. Королъ полский з войскомъ невеликимъ вступилъ на тотъ часъ от Варшави в сторону Вел. Сказ. 137.

11. *Відступити, віддати що.*

XVIII. Ну вступижъ за повштадцять, дакъ будемъ платити Пер. Мат. III, II, 158.—Въ тихъ уѣздахъ вступленихъ (королю Полскому) Літ. Вел. II, 110.

ВСТУПАТИСЯ,-ПИТИСЯ, *дс.* 1. *Втручатися, вдаватися, вмішуватися.*

XIV. А тивуномъ и слугамъ его въ то не вступатися Ак. ЮЗР. I, 3 (1396).—Въ села и люди святого Іоана не вступатися никому Ак. ЗР. I, 28 (1399).

XV. Увъ отчыну князя Ѳедора Лвовича въ земли и въ воды не въступатися Ак. ЗР. I, 55 (1442).—А кто се слово наше порушит а имѣт в тые имѣніа въстоупати сѧ разсоудит сѧ съ мною прѣд богмь ЮРГр. № 83 (1446).

XVI. Которого ж дей озера они отъ давныхъ часовъ въ супокойномъ держаньи къ тому манастырю были... только дей ты тыхъ часовъ

недавно въ тое озеро почалъ ся вступати Сб. мат. отд. III, 26 (1541).—Жаловала намъ... Ленковая из сынами своими... в томъ, штожъ... Папкевичъ вступается и волочитъ... кгвалтомъ озера наши властныи Арх. ЮЗР. I, VI, 38 (1545).—Намѣстники ваши (лит. княз.) въ справы духовные закону Греческого... вступаються Ак. ЗР. IV, 41 (1592).

XVIII. Протчіе Игумени до нихъ (Грековъ) нѣчимъ бы не вступалися Унів. Дан. Апост. 55. —В суди войсковіе ни бояринъ, ни воевода, ни столникъ не вступался, но от старшинъ своих чтобъ товариства сужени били Вел. Сказ. 224.

2.—**за кого,** *боронити кого.*

XVIII. Для православния... вѣри за вас вступитися Вел. Сказ. 209.

3. *Відступитися.*

XV. Володимеръ же въступисѧ назадъ Ип. 448 (1152).

ВСТУПЕНЬЕ, *рн. Чинність «від вступыти», знесення, піднесення.*

Вступенье боже въ небо, *свято: Вшестя.*

XVI. Онъ самъ до Киева въехалъ передъ вступеньемъ Божьемъ въ небо Арх. ЮЗР. VIII, V, 124 (1560).

XVII. Зступене до пекла хрста... в небо вступене и сѣдѣне на правици Кн. Рож. 112-б.

ВСТУПНОЕ, *рн. Вступні гроші, оплата за дозволений вступ, вписове; вкупне, вкуп.*

XVII. До порядку брацкого кто вступити схочет... вступного до скринки брацькое зараз положити повинен будет грошій шесть Пам. КК. I, 30 (1623).—Панъ Стефанъ Лавришевичъ... далъ вступного до братства золотых 10 Арх. ЮЗР. I, XI, 159 (1645).

XVIII. Приходящихъ не припимать, еще и странноприимничествомъ снабдѣть: вступного сто, а виступного 150 барбаръ и отсилать въ кандалах Листи Конт. 11.

ВСТУПНЫЙ, *прикм.* 1. *Що тичеться до вступу.*

XVII. Листъ вступный, хто хоче ремесла учити Кн. Цеху Кр. 10 (1678).

2. *Зачіпний, напасничий; відкритий, отвертий.*

XVII. Вступнымъ боемъ чинячи зъ ними мужне ся имъ опираютъ Крон. Боб. (др.) 287.

3. *Що починається.*

XVIII. Островъ зъ озеромъ броварковскимъ зъ реки Псла вступнимъ Мат. Ист. ЮР. 59 (1717).

ВСТУПОВАНЬЕ, *рн. Втручання.*

XVII. А мы сами черезъ себе, приятелей, слугъ, бояръ и подданыхъ нашихъ... жадное трудности, перешкоды и вступованя чинити... не маемъ Арх. ЮЗР. VI, I, 286 (1601).—Абы оныхъ (архиреовъ) не труднили въ ихъ порядокъ своимъ вступованемъ, пилно жадаемъ Ак. Нѣж. Бр. 55 (1687).

ВСТУПОВАТИ, *дс.* (пол. wstępować). *Див.* **Вступати.**

XVI. а). Могутъ безпечне въ светое малженство вступовать, не смотрячи по жопахъ великихъ посаговъ Арх. ЮЗР. I, I, 76-7 (1577).

XVII. а). Абы вси хотящіи в тое братство вступовати не иншои вѣры были, тылко православно-каѳолической церкви Стат. Полоцк. Бр. 20.

XVIII. а). (Коронніи) войска въ Украину за границу вступовати нѣгды не маютъ Літ. Вел. II, 229.

XVII. б). Нехай прето слава ихъ дотоль не вступуетъ, поколь мць з звѣздами бѣг свой отправует Тит. 14 (Митура, 1618).—А хто бы сѧ другій головою межи Христомъ а Црквію вступовалъ, теды такого отмѣтуймо О обр. 181.—Иліа, ґды вступовалъ, кожухъ Елисеови спустилъ Ев. Калл. 303.—През тую драбину Агглы вступовали з землѣ до нба, и зступовали з нба на землю Гал. Кл. Раз. 184.

XVIII. б). Смотрѣли пилно в небо, якъ Хс. ишовъ и вступовалъ у гору Пам. укр. м. II, 332 (Униѓв. Рк.).

ВСТУПОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Вступатися.**

XV. Я дей самъ ничимъ ся в ловы господарьскиє не вступую Арх. ЮЗР. VIII, IV, 21 (1475). —А въ тые люди не вступоватися никому Ак. ЗР. I, 106 (1486).

XVI. Я ся въ тыи люди не вступую Ак. ЮЗР. I, 49 (1516).—Ваша милость... въ иншую парафию вступоватися не можешъ Арх. ЮЗР. I, I, 173 (1583).

XVIII. А нѣ до мѣстъ и городовъ тамъ будучихъ вступоватися... не будетъ и не кажетъ Літ. Вел. II, 108.

ВСТУПОКЪ, *рм. Вступ; початок.*

XVI. Тоеся все на вступку панованья небожчика кр. Стефана святой памяти дѣяло Хр. Фил. Апокр. 1086.—Для вступку въ речь надъ инструкцыю черезъ ихъ милость посланую до сполныхъ намовъ порученья не мѣли Ак. ЮЗР. I, 159 (1566).—Панъ Тим. Касиян. и панъ Прокопъ Бѣлдага зъ Белза жадаючи пановъ братий, абы вступокъ могли мѣти въ посредку того святого братства Арх. ЮЗР. I, XI, 72 (1599).

XVII. Линѣя и въступок и одродок их (апостолов), которою право и посланье на проповѣд евангеліи... берутъ Ев. Реш. 271.

ВСТУПЪ, *рм.* 1. *Вступлення, вхід, приступ, доступ.*

XV. Мы въ твою отчизну въ земли и въ воды, не велимъ вступатися грѣ кому изъдавна вступа не было Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVI. Намѣстникомъ Софѣйскимъ нѣтъ жадного вступа въ тое млинище Ак. ЗР. II, 121 (1517).—Нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю, толко нашимъ людем Логозкого повѣта Ак. ЮЗР. I, 59 (1519).—Абы Пан Бог так благословил вступ на тот вряд Вашей Милости Arch. Sang. V, 172 (1567).—Вступъ до братства выконанямъ обѣта того исполнили Арх. ЮЗР. I, XI, 148 (1599).

XVII. Злодѣя и убийцу до кошарнѣ не пускай и не дай ему вступу Арх. ЮЗР. I, XI, 315 (1607). —Иньшому никому до него (гробу) вступу ани приступу недопускаючи Діал. о пр. вѣрѣ 349-б. (1608).—Вступу до церкви замъковое... заборонила Арх. ЮЗР. I, VI, 674 (1633).—Пристоит стеречи абы в него и грѣхи вступу не мѣли Тест. Вас. 39.—Мѣстерная штучность въ богословіи ажъ вступу не мѣла въ дворы Божія Копист. Пал. 323.—До деревя бортного вступу не буду мѣти Оп. ст. Млр. I, 470 (1690). —Певный собѣ до тыхъ млыновъ учинили вступъ Ак. ЗР. V, 271 (1694).—Такій то былъ вступъ того аріана на патріаршество Рук. Хрон. 281.

XVIII. (Християномъ) не дано вступу до жаднихъ урядовъ Літ. Вел. III, 79.—Волно было пну Гамалѣи... в ставъ позволитъ кому вступъ мѣти Ак. Мг. м. 166-б. (1719).—Дабы во оную пущу нѣхто нѣякого вступу имѣти не важился Унів. Дан. Апост. 63.

2. *Місце, що ним вступають, вхід, поріг.*

XVII. То тылько тяжько и нелацно справити естъ, абы мочи прійти до вставу и дверій доткноутися Лѣк. на осп. ум. 18.

XVIII. Вступъ називается Ревучое Вас. 36. Мат. Лівоб. Укр. 73 (1722).

3. *Початок, розпочаток, перший ступінь.*

XVI. Съ тымъ до мене приеждчалъ, скоро на вступе епископства моего Отп. И. П. кл. Остр. 1117.

XVII. До отновы албовѣмъ живота и до збавенноѣ дороги напершій вступъ ест познати самого себе Єв. Калл. 2.—Надъ звычай в силу немовѧтокъ (св. Николай) першій живота своего вступъ зачалъ съ посту и воздержанія Рад. Ог. 627.—Прекладает'сѧ ннѣ... на в'ступѣ до стои Четверодесѧтницы, жебысмо мы... старалисѧ й поспѣшили постъ миле и охотне принѧти Тр. постн. 149.

4. *Вручання.*

XVII. Жадные иные особы ниякого вступу, перенагабаня, перешкоды и трудности ниякое ни въ чомъ чинити и задавати не маютъ Арх. ЮЗР. I, VI, 475 (1619).

ВСТУПЫВАТИСЯ, *дс. Див.* **Вступатися, Вступоватися.**

XV. Князи и попове... въ доходы ихъ церковные и суды духовные вступывалися Ак. ЗР. I. 189 (1499).

ВСТЫДАТИСЯ, *дс. Мати встид, соромитися.*

XVI. Тамъ и Петръ апостолъ былъ, а предся.. пытати і учитися от неи (церкви Антіохійської) не встыдался Отп. кл. Остр. И. П. 423.

XVII. Южъ и сами отцеве наши старшіи въ вѣры православной о помноженю хвалы Бзское не дбаютъ; южъ вси якъ бы ся ее встыдаютъ Копист. Пал. 90.—Хотяй и пошолъ (до сповѣди) то встыдался еси повѣдати того, что учинилъ Діал. о см. 273.—Встыдайможсѧ, братіе, дарованоѣ намъ Бжеѣ ласки Єв. Калл. 944.—Невстыдается онъ нахилитисѧ на землю Рад. Ог. 33.—Адам и Єva встыдаютсѧ грѣха и чинѧт себѣ препоясаніа Рад. Він. 922.—Адам и жона его были нагии, а не встыдалися Крон. Боб. 3-б.—Звѣрове сѧ нагои двцѣ встыдали и очи яко могли крили Пам. укр. м. III, 46 (Перем. Пр.).

XVIII. Многіи худопахолки на обѣтницахъ панскихъ звикли заводится когда панове лгати не встицаются Літ. Вел. III, 371.

ВСТЫДЛИВОСТЬ, *рж. Соромливість.*

XVI. Благоговѣніе, набожность, встыдливость Зиз. Лекс. 94.

XVII. Євангелистове... описуючи встыдливост и молчаніе (Двы Марии) яко то паненскои чистости власную барву... Єв. Реш. 266-б.

ВСТЫДЛИВЫЙ, *прикм.* 1. *Що має встид, соромливий.*

XVII. Маю чистое сердце и встыдливое Тр. П. М. 910.—А оповѣдают, для того Встыдливый названъ, ижъ безъженно весь вѣкъ свой пережилъ Крон. Полск. 371.—Кириллъ... был... тыхий встыдливый Жит. Св. 404-б.

XVIII. Потреба до сповѣды... абы была встыдливая, то естъ, абы члвк встыдался, же образивъ Бга грѣхи своими Собр. Прип. 38.

2. *Гідний встиду, що приносить встид, соромітний, сороміцький, ганебний.*

XVII. Басни звягомыя: вшетечныи, встыдливыи пѣсни, гадки и байки Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Ж. 1642).

Встыдливая заплата, *сором, ганьба.*

Прийде ему еднакъ встыдливая заплата Діар. Фил. 114.

Встыдливое слово, *непристойна лайка.*

Слово неркучи сромотное, але анѣ встыдливое Смотр. Каз. 43.

Встыдливые речи, члонки, *плотеві орґани.* Онофрій в пустынномъ раи своемъ нагій мешкалъ, тылко встыдливыи члонки свои листіемъ и зеліемъ покрывахъ Гал. Кл. Раз. 468.—Патріарху Антиохійского поймавши, отрѣзали его члонокъ встыдливый Гал. М. Пр. 384.—Въ Киевѣ риболовове выволокли сѣтю дитя зъ воды, которому были на обличю речи встыдливые Рук. Хрон. 437.

ВСТЫДНО, *присл. Соромно, сором.*

XVIII. И чернцу встыдно голому ходити Клим. Вірші, 62.

ВСТЫДЪ, *рм. Сором.*

XVI. А яко вамъ не встыдъ пописоватися Антир. 969.

XVII. За встыдом цнота ходит Ал. Печ. 181.—Соборовую речъ за выкладъ безъ встыду удаютъ Копист. Пал. 587.—Жадная чистота анѣ встыдъ предъ тобою безпечніи не были Діал. о см. 272.—Самъ встыдъ свѣтскій и наневстыдлившему ожувеци оуста затамуетъ Смотр. Каз. 44.—(Ты душ') без жадного встиду въ грѣхъ всегда впадаешъ Суд Бож. 301.—Адам и Єvва... жадного встыду межи собою... не знали Єв. Реш. 67.—Кунда присягнувши и за великій встыдъ себѣ тую присягу маючи, затягнулъ Тоглѣя, князя Половецкого, зъ половцами себѣ хотячи своего сорома помститися Крон. Сѳ. 193-4.—А оучневе его (Арія) дл҄ѧ встыду поутѣкали О обр. 16.

XVIII. Стидѣся Юда, яко облуда еще в свѣтѣ ходилъ, потомъ зо встиду на свою бѣду на бзинѣ ся вдавилъ Укр. Р. Арх. IX, 227.—О якій же встыдъ, яка ганьба Науки парох. 16.

ВСТЫДѢНЬЕ, *рн. Чинність від «вститдатися».*

XVII. Встыдѣніе глядитъ въ землю Дм. Рост. 15.

ВСТЯГАТИ,-ГНУТИ, *дс.* 1. *Утримувати.*

XVI. Их самых от своеволенства и пянства невѣрного встѣгал Пам. КК. IV, II, 194 (1545).

XVII. Очи встягай Пер. иссл. и мат. 82.

2. *Затримувати, змушувати, примушувати.*

XV. А нашъ господарь маетъ ихъ встягнути и они ся къ нему маютъ справити Ак. ЗР. I, 135 (1493).

XVI. Естли ихъ годно будетъ задержати, и ваша милость велите их встягнути Ак. ЗР. I, 354 (1503).—А непослушныхъ и выступныхъ истягати ib. II, 82 (1511).

3. *Протягати, витягати.*

XVIII. Іисъ же встягнувши руку, поратовавъ его (Петра), мовл҄ѧчи Науки парох. 51.

4. *Тягти вгору.*

XVII. Венедиктъ... поврозъ спущалъ, а хлѣб собѣ встягалъ Жив. Св. 24-б.

XVIII. Кодолами дерево на гору встягаютъ Клим. Вірші, 178.

ВСТЯГАТИСЯ,-ГНУТИСЯ, *дс. Утриматися.*

XV. Се же (пошесть) наведе на ны Бъ вел҄ѧ намъ имити покаянье і въстагнутис (ХП. въстягноутися) от грѣха і зависти Ип. 206 (1092).—Да быхом с҄ѧ въст҄ѧгноули от злыхъ дѣлъ ib. 603 (1177).

XVI. Абы онъ отъ того своего злого и несправедливого вчинку ся встягнулъ и престалъ Ак. ЗР. I, 221 (1501).

XVII. Свой при томъ листъ докладне пишеть, абы ся въ той фуріеи встягалъ Ак. ЮЗР. II, 30 (1604).

ВСТЯЖЪ, *присл. Вперед, далі.*

XVIII. И для того, же уже было ему и встяжъ ити и назадъ поворочатися небезпечно, пославъ своихъ людей далѣй до добутя певного язика Літ. Вел. IV, 14.

ВСУКАТИ, *дс. Сукаючи втягти.*

XVIII. Възявши блекотное насѣня и всукати оное в восковую свѣчку Млр. дом. лѣч. 53 (1776).

ВСУНУТИСЯ, *дс.* 1. *Сунучись дістатись де.*

XVII. Гора... до пяти локот всунулася в море Жит. Св. 103.

2. *Влізти, закрастися.*

XVII. Обычай опрѣсноковъ в' Римскую црковъ своволнес҄ѧ в'сунул Кн. о Вѣрѣ, 284.

XVIII. (Запрѣщается Іерей) стяйся оукрадкомъ, коли наприклад много будетъ святитися, а непотребный къ посвященію всунется Собр. Прип. 130.

ВСХАПИТИСЯ, *дс. Схопитися.*

XV. Онъ же (Святополкъ) в немощи лежа и въсхапивс҄ѧ глше Ип. 132 (1019).

ВСХИЛЯТИСЯ, *дс. Схилятися.*

XVIII. Комета... на сторону полунощную верхомъ своимъ всхиляючися... ходила Літ. Вел. II, 502.

ВСХНУТИ, *дс. Див.* **Усхнути.**

XVII. И зараз оному црю всхла рука Жит. Петра, 92.

ВСХОДЕКЪ, *рм.* (пол. wschodek). *Драбинка, східці.*

XVII. Два кроли принесли всходекъ золотый... о семи стопняхъ Крон. Боб. 219-б.

ВСХОДИТИ, *дс.* 1. *Виходити, ступати на вище місце. ідучи підноситись.*

XVII. Избранныи Бжіи... од землѣ на небеса... всходили Єв. Реш. 22-б.—Итакъ горы, которіи идоутъ з долѣшнеи страны к намъ то

въсходатъ на высокіе мѣста и горы Транкв. Зерц. 16.

2. (*про світила*) *появлятися на горизонті, вставати, показувати ь.*

XV. Поут въсходити и заходити сотворилъ ему (сонцю Бог) Чет. 1489, к. 22-б.

XVII. Шоломы албо прилбицы, якъ солнце въсходячое свѣтилися Крон. Соѳ. 264.—Тое звѣря, кгды слонце въсходит щос мручит Єв. Реш. 423-б.

XVIII. Службу Бжую можетъ іерей зачати въ той часъ, коли всходитъ заря Собр. Прип. 30.

3. *Стосуватись до кого.*

XVII. Хто ся оуругаетъ тому, што на честь и славу Бу сучинено, то на самого Ба всходитъ О обр. 39.

ВСХОДНІЙ,-НЫЙ, *прикм. Що на сході сонця положений; що на сході Европи знаходиться.*

XV. Сѣдящю ему за столпомъ въсходнымь Ип. 589 (1175).

XVI. С чого можемъ снадне обачити и властне зрозумѣти, же не безъ великихъ явныхъ а слушныхъ причинъ всѣхъ всходныхъ и полуденныхъ сторонъ или церквей пастыреве мусели опустити заходного костела вожа Кл. ц. н. 258.

XVII. Володимеръ... не толко своею Россією всходною, полуденною и полночною владнул, але землею болгарскою сербскою Жит. Св. 561-б.—То суть свѣдоцтво зъ писмъ св. учителей церковныхъ Всходныхъ и Заходныхъ Копист. Пал. 346.—Грецкое всходное старожитное хрстіанство Тит. 127 (Кизар. 1625).—Который празникъ оустановленъ естъ за часовъ цесара всходнего третего Михайла Єв. Вил. 39.—З'явился былъ на сторонах всходных в мѣстѣ Смирнѣ якійсь шалбѣръ Гал. М. Пр. (пр.)3.—Аркадия... посадилъ на всходнем престоле (Ѳеодосий) Др. Ол. Ч. В. 160.

XVIII. Всходных и заходныхъ панствъ и земель Анатоліи и Румеліи Літ. Вел. III, 509.—Дня нинѣшного хрістіане церковь стая всходняя память стыхъ всѣхъ обходитъ Науки парох. 26.

ВСХОДОВЫЙ, *прикм. Див.* **Всходный.**

XVII. Всходовая часть Едема Рук. Хрон. 5.

ВСХОДЪ, *рм.* 1. *Схід, сходження, піднесення вгору.*

XVII. Лунные всходы и заходы и всѣ четыри квадры Рад. Ог. 279.

XVIII. Барабашъ... заледво по всходу слонца... пробудившись... отехалъ... в домъ свой Вел. Сказ. 17.

Всходъ збожа, *зріст.*

XVII. Ничого а ничого всходу зъбожа не знати Арх. ЮЗР. VI, I, 410 (1619).

2. *Східна частина світа; східна сторона, східний край.*

XVII. Которого то великого мчнка добре пред тымъ часом незбожный староста Вриньга, за панованя на Всходѣ кесара Максіміна замордовалъ Тр. постн. 274.—Всюда потужность ихъ (поганства) подняласся в великость, и зе всходу и заходу оурошши розмножиласся іѣ. 666.—Славенскій языкъ... на всход зас слнца надъ Чорнымъ моремъ до Персіи притягает Тит. 75 (Копист. 1623). — А свѣта всего чтыры сут' части: всход, заход, полудне и полноч Єв. Калл. 827.—Ннѣ насъ слнце зе Всходу справедливости, навежает всѣхъ з гойнои добротливости Бер. Вірші, 67. — В тымъ мѣстѣ... тры брамы от всходу, тры от заходу, тры от полудня, тры от полночи Гал. Кл. Раз. 183.—Вѣдай о том, иж сут рури подземніи на всход слнца, которими вода идет' до Херсону Збірн. 1693, к. 176.—Афет... на всходъ слнца и на полночи въ Европѣ пановалъ Крон. Боб. 10.—От всходу слнца былъ приступъ волный іѣ. 47-б.—Наука христова... отъ всходу ажъ и до заходу солнца и до самого Риму зайшла Літ. Густ. м. 40.—Не было ему ровного въ богацтвѣ на всходѣ солнца Рук. Хрон. 36.

XVIII. Ити (до Вифлиему) на всходъ слонца зимнаго Путн. Іер. 8-б. (1704). — Въ той церкви есть двери на всходъ солнца Пелгр. Ип. Виш. 15.

3. *мн. Сходи.*

XVIII. Ясневельможный... встрѣтилъ (Є. И. В.) на всходахъ Діар. Хан. 57.

ВСХОПИТИСЯ, *дс. Схопитися.*

XV. Изяславъ же лежаше раненъ и тако въсхопися, и ту хотѣша и Кияне пѣшці убити Ип. 438 (1151).

ВСХОТѢТИ, *дс. Схотіти.*

XV. А толко хто не въсхочеть правды дати Ак. ЗР. I, 55 (1442).—А хто въсхочетъ женѣ моей и дѣтемъ моимъ служити іѣ. 59 (1446).

XVI. И если же ми што еще то отказовати всхочешъ, смотрижъ, абысь и того не замовъчалъ Огп. И. П. кл. Остр. 1075.

XVII. (Бгъ) въсхотѣвъ славу свою отную, предвѣчную об'явити розоумному створеню Транкв. Зерц. 1.

ВСЦИКАТИСЯ, *дс. Пускати сеч.*

XVIII. Дѣти чтоб в постелѣ не всцикались, не ловили риби... Млр. дом. лѣч. 42.

ВСЧЕПЯТИ, *дс. Див.* **Вщепляти.**

XVII. Таковового привлащають, за которымъ ся во всѣ справы свѣтскіе всчепяютъ Вопр. 34.

ВСЧИНАТИ, ВСЧАТИ, *дс. Починати.*

XVII. Члкъ... инѣ в'збуреня в'счиналъ, по малой хвіли, али єго оплакивают О сл. Дав. 29. —Якійсь Капѣтонъ секту всчалъ, же живо люде в огнь на спалення ишли Літ. Сам. 132.

XVIII. Всчинаєтъ съ Королевскимъ Величествомъ войну Літ. Вел. II, 322.

ВСЧИНАТИСЯ, ВСЧАТИСЯ, *дс.* (пол. wszczynać się, wszcząć się). *Починатися,-чатися.*

XVI. За єго ся Магометъ всчалъ Хр. Фил. Апокр. 1450.

XVII. Погоршеня межи двома церквами всчиналися Копист. Пал. 687.—Шкоду великую на конехъ понесли, бо моръ на коней всчался Літ. Сам. 180.

ВСЫЛАТИ, ВСЛАТИ, *дс.* 1. *Посилати,-слати в середину чого.*

XV. И бысть вечеръ, Воротиславъ Андрѣевъ тысѧчькый и Иванко Вѧчьславъ въсласта отрокы своя в городъ Ип. 293 (1128).—Люди свои моцно въслалъ въ нашу землю Ак. ЗР. I, 183 (1498).

XVI. З себе жадноє речи не починат, в землю єго (неприятеля) никого не всылать Arch. Sang. VII, 126 (1567).

XVII. Кейстут зъ войскомъ своимъ несподѣванне напалъ на Вилно, первѣй своихъ не мало вмѣсто гостей до Вилна въславши Крон. Лит. 334.

XVIII. Вслали въ Чигринъ килко тисяч войска Літ Вел. II, 459.

2. *Вкладати на кого, доручати.*

XVI. Которого обиду узнавши, пристойне нагородѣте, на васъ то всылаємъ Арх. ЮЗР. I, XI, 23 (1599).

ВСЫПАТИ, *дс. Див.* **Усыпати.**

XVII. Мѣщане... попѣл' в' рѣку А'лбу всыпали Гал. Н. н. 42.

ВСЫТЬ, *присл. Досить.*

XVII. Землѧ працею людскою всыть направленаѧ пожитков и садов причинѧєт Єв. Калл. 38, теж Єв. Вил. 19-б.

ВСѢ, *займ. Див.* **Весь.**

ВСѢВАНЬЕ, *рн. Чинність від «всъвати».*

XVIII. Мало мягкой земли на сажденіе лозъ или на всѣваніе зерна Гр. Барск. I, 240.

ВСѢВАТИ, ВСѢЯТИ, *дс. Посіяти в що.*

XV. Си бо всѧ быти отъ дьявола на ны, иже вьсѣваєть въ срдце наше хвалу и гордость Ип. 574 (1174).

XVI. Якоє насѣня в срдцах вѣрных розсѣвачъ Хс всѣялъ того і овоцу потребуєтъ Рук. Муз. № 513, к. 18.

XVII. В срдца нши всѣѧлъ желаніе добръ нбсныхъ Рад. Ог. 286.—Земли... не орем и ничого... в ней не всѣваєм Крон. Боб. 171-б.

ВСѢВАТИСЯ,-СѢЯТИСЯ, *дс. Посіятися де, залізти, загніздитись.*

XV. Дьяволъ... въсѣялъсѧ въ срдца жидовьская Чет. 1489, 23-4.

ВСѢГДЫ, *присл. Завсіди.*

XVII. Всѣгды повиненъ каждый члкъ з боѧзню и любовію дховною чсть и хвалу з глубокости срдца своєго въздавати Кн. о Вѣрѣ, 24.

XVIII. Дѣло их и робота будет тамо всѣгды со агглы Бга непрестанно хвалити Пам. укр. м. IV, 319 (Рк. Тесл.).

ВСѢДАЛНОЄ, *рн. Місце, де всідають.*

XVIII. Там єст проща, который то сѧ камѣнь называєт всѣдалноє Пам. укр. м. II, 125 (Рк. Тесл.).

ВСѢДАТИ, ВСѢСТИ, *дс. Сісти на кого або що.*

XV. Старечь... не можаше ни на конь всѣсти Ип. 340 (1147).

XVI. В'сѣс'ти в лодю Єв.Пер. 17.—На конь вже всѣдати казано Ак. ЗР. III, 124 (1563).

XVII. Зъ оными всѣвши на возъ того Ивана Дурбахи, єхалисмо просто на ту справу Арх. ЮЗР. VI, I, 458 (1625).—Барзо много людей в корабел всѣдаєт Єв. Реш. 305-б.—Всѣлисмо на оныи надутии скори Жит. Св. 94.—Европа ...всѣла на него (вола) Крон. Боб. 65.—Людъ военний с копіємъ всѣдаєтъ на коня Літ. Сам. 87.

XVIII. Висѣли изъ корабля Грецкого и всѣли у фуркатъ (фрегатъ) французскій Пелгр. Ип. Виш. 25.—Пят тисячъ козаковъ... въ суда водніє... въсѣло Вел. Сказ. 33.

ВСѢЛЫЙ, *прикм. Що всів, умістився.*

XVIII. Мѣючи... слободку подъ самимъ Любечомъ на мѣскихъ любецкихъ кгрунтахъ всѣлую Мат. Ист. ЮР. 71 (1716).

ВСѢХМОГУЩИЙ, *прикм. Див.* **Всемогучий.**

XVIII. Тѧ Бгу всѣх'могущому поручаме Пам. укр. м. IV, 238 (Присл. Рк.).

ВСЮГДИ, ВСЮДА, ВСЮДЫ, *присл. Скрізь по всіх усюдах.*

XVII. Гсдь и Бгъ ншъ, который всюда єстъ и всѣми речами владнетъ... порожними надѣи ихъ показалъ Тр. постн. 661.—Знакъ креста всюди ганебною смертю и насромотнѣйшого каранѧ знакомъ былъ Тит. 273 (П. Мог. 1632).—Всюды высокоє о собѣ розумен'є шкодитъ Єв. Калл. 3.—Бовѣмъ всюды межи людми добрая воля Бер. Вірші, 70.—Хс яко Бгъ всюды єстъ протомный Гал. Кл. Раз. 26.—Где мечъ ходит, там всюды плач Рад. Ог. 889.—Былъ тежъ голодъ всюди, куди только пройшли войска козацкіи Літ. Льв. 264.

XVIII. Многий народ тютюнъ всюда зажываєтъ Клим. Вірші, 16.—Всюгди полно злостей, во всѣх полно неправди Пам. укр. м. IV, 327 (Тухл. Рк.).—Всюгді долы нарыкаю, як в світи жыты, незгадаю Пер. Укр. Лир. 4.—По тихъ мѣспяхъ... все арапе водять и всюди платити треба Путн. Ієр. 17.—А Христово Рожество всюда прославляйте Укр. Р. Арх. IX, 60.

ВСЮДЫПРИТОМНОСТЬ, *рж. Буття, приявність скрізь.*

XVI. (Властность), которая всему Бозству и всѣмъ а кождым єго персонамъ приналежит... всюдыпритомность Катех. 57.

ВСЯГДЫ, ВСЯДЫ, *присл. Скрізь; звідусіль.*

XVI. Обыймоут тѧ в'сѧды Єв. Пер. 67.

XVIII. И слуги мои миліи всягды порозганялъ Сл. о збур. п. 162.—Діявол... всѧды позалѣгавъ дороги и позапинал пути людем Пам. укр. м. I, 330 (Рк. Тесл.).—Обышол Іоакимъ всѧды помеже народомъ жыдов'ским ib. II, 66.

ВСЯКО, *присл.* 1. *Всяким способом, як тільки мога.*

XV. Не велить ти братъ починати рати, а всѧко велить ти сѧ воротити Ип. 499 (1159).

XVII. Поссесорови... волно... всяко диспоновати ку своєму пожитъку Прот. Полт. С. II, 97-б. (1682).

2. *Дуже.*

XVI. Весма, всѧко Зиз. Лекс. 96.

XVII. Убрусы и иліонъ на прстолѣ... сущія всяко чсты и цѣлы да будутъ Тр. П. М. 232.

3. *Все-таки.*

XV. Доуму єсми с ними думалъ, а всѧко єго поути не хочю отложити Ип. 344 (1147).

XVII. Заслужил єсми болшей, всякож надѣи тратит не буду Жив. Св. 10-б.—А всяко то все зровнатся з щастьем людей вѣчным не может ib. 17.

ВСЯКЪ, ВСЯКЫЙ, *прикм.* 1. *Кожний, який є.*

XIV. А кнѧзю помагати королеви на всѧкого нєпріятелѧ ЮРГр. № 7 (1366).

XV. Приими молѣние всѧкого члвка Чет. 1489, к. 46.

XVII. Нечистый всяк высокосердный пред Бгом Єв. Реш. 5-б.—Который лакомства матерію згардѣлъ, тотъ звады всякоѣ позбылълѣств. 27.

XVIII. Тогда всякъ домислился, ижъ Хмелницкий... уйшолъ... от гнѣва панского Вел. Сказ. 6.—Ускоряху въ Святую Гору бити в суботу, понеже на всяку суботу тамо на базарѣ торгъ биваєтъ Гр. Барск. I, 219.—Рочки мѣсячніє или суди мѣсячніє должни всякого мця от 1 числа начинатись С. і Р. 6.—Чрез всякіє три днѣ сколко позвовь в реєстрѣ впишется, тии толко и отсужовать справи ib. 17.

По всякъ день, *що дня.*

XVIII. Въ ней же (церкви) и донинѣ по всякъ денъ молитву дѣютъ тамошніи обитатели Гр. Барск. II, 250.

2. *Найрізноманітніший, різний.*

XV. С крънипѧми съ ставы съ озеры съ мочилы со всѧким(и) текучим(и) и стоѧчим(и) водами ЮРГр. № 54 (1424).

XVI. Ты... о скорбехъ наименшихъ и о всякихъ пожитках их вѣдати хочеш Арх. ЮЗР. I, VI, 63 (1578).

XVII. Понамарь... вдячност всякую выбавителцѣ своєй показовалъ Рук. № О. 4° 86, к. 57.—Котрому (Хрсту) идетъ хвала от всѧкаго стана Прол. 86.—От всякихъ перешкодъ волный Лѣств. 27.

XVIII. Стефан Баторий... въ козаках... устроил чинъ... и надалъ імъ... для войскових въсякихъ запасовъ... городъ Терехтемировъ Вел. Сказ. 11.

3. (*в заперечн. речен.*) *Ніякий, жадний.*

XIV. Тотъ миръ держати вѣлми твердо безо всѧкоѣ хитрости ЮРГр. № 3 (1352).

XVII. Кочуненко заразъ без всякоє отмови зо мною и пойшол. Кн. Мѣск. Полт. 26 (1692).

ВСЯЧИНА, *рж. Всяка річ.*

XVIII. Держат' тоту рыбу про всячину: тота рыба добра про злого дха, про черленицю и про зиму и про вымѣтку Пам. укр. м. II, 330 (Рк. Тесл.).

ВТАИТИСЯ, *дс. Див.* **Утаитися.**

XVIII. Не втаитсѧ шыло в мѣшку Клим. Прип. 228.—Бозская сила не может сѧ втаити нѣгди Пам. укр. м. II, 117 (Тух. Рк.).

ВТАЙ, *присл. Потай, криючись, нишком.*

XVII. Который привюзши тютюн на ярмарокъ Зборницкий, безотповѣдне шинковалъ втай Акт. Старод. кн. 26.

XVIII. Втай отъ насъ посилали Хведка для языковъ неприятелскихъ Літ. Вел. II, 174.—Іереи маютъ втай туюжъ форму мовѣти Собр. Прип. 49.

ВТАРЧКА, *рж. Див.* **Утарчка.**

XVII. Исмаилійскіи набѣги и втарчки Тр. постн. 395.—И намъ о втарчкахъ давайте знати Ак. ЗР. V, 148 (1678).

XVIII. Втарчки Бѣлогородскихъ ордъ Літ. Вел. III, 138. — Бѣсурмане... не понехаютъ своихъ поганскихъ отправовати подъ оніє (городи) втарчокъ ib. 437.

ВТАЧАТИ, ВТОЧИТИ, *дс.* 1. *Точачи всувати, всунути, впустити.*
XVII. Хлопум на пиво, що го до шъпихлѣра вточили Арх. ЮЗР. I, XI, 483 (1666).
2. *Точучи вливати, влити.*
3. *Наводити, приточувати, цітувати, пригадувати.*
XVI. На тыхъ соймѣхъ нѣкоторые речи бывають втачаны не такъ нагло потребныи Рѣчи Посполитое Ак. ЮЗР. II, 169 (1571).—Для вымовки тую причину вточилъ Хр. Фил. Апокр. 1230.
ВТЕКАТИ, *дс. Див.* **Втѣкати.**
XVI. Мы дей, спадши съ коней у воду, передъ ними втекали Арх. ЮЗР. I, I, 16 (1569).
ВТЕКАТИСЯ, *дс. Див.* **Втѣкатися.**
XVI. Так далеко за лобами своимы до его милосты господара не втекалыся Арх. ЮЗР. VII, II, 15 (1530).
ВТЕКЛЫЙ, *прикм. Див.* **Утеклый.**
XVIII. Всяких невинных втеклыхъ Боже сохраняй Клим. Вірші, 141.
ВТЕКУЧИЙ, *прикм. Що втікає.*
XVII. Мирон былъ за позволенем мелницким построил для втекучой воды весняныи ступки Прот. Полт. С. II, 800 (1700).
ВТЕКЪ, *рм. Див.* **Утекъ.**
XVII. Значный отпоръ ажъ до втеку его давалъ Ак. ЗР. V, 134 (1674).—Алексѣй... до втеку скочил, якого Алексѣя ледве зимавши... перед судѣ привели Прот. Полт. С. I, 221-б (1700).
ВТЕЛЕНЬЕ, *рн. Див.* **Втѣленье.**
XVI. Не будетъ годилося противитися сему... втелению Антир. 737.
ВТЕЛЯТИ,-ЛИТИ, *дс. Див.* **Втѣляти,-лити.**
XVI. И до единости... костела... приймуемъ... спопваемъ и втеляемъ Антир. 733.
XVII. Под обовязки сего запису ниже помененые самого себе з добрами и потомъками своими доброволне поддаючи и втеляючи, всимъ ознаймую Арх. ЮЗР. I, VI, 434 (1613).
ВТЕЛЯТИСЯ,-ЛИТИСЯ, *дс. Див.* **Втѣлятися,-литися.**
XVI. Зъ имѣнья оного панства втеляються въ присудъ корунный Ак. ЮЗР. I, 90 (1538).—Иж есмо всего князства Литовского з речю посполитою... в корону Полскую не втелилися Arch. Sang. VII, 320 (1569).
ВТЕРПѢТИ, *дс. Див.* **Утерпѣти.**
XVII. Не втерпивъ, вырвался предъ всѣми Дм. Рост. 53.
XVIII. Богме не втерплю, але я вам го вкажу Вірші воскр. 256.
ВТЕРЯТИ, *дс. Втратити, згубити.*
XVII. Мы подъ той же час и купчую втеряли Прот. Полт. С. II, 25-б. (1676).—Яков... тен члонокъ втерялъ за нестатокъ ib. 101 (1683).
ВТЕЧИ, *дс. Див.* **Втѣкати.**
XVI. Хотячи перед нимъ втечи Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 125.
ВТИРАТИ, ВТЕРТИ, *дс.* 1. *Торкатися,-кнутися.*
XVI. Идет (рѣка) с одное стороны втираючи миста и замку Пам. КК. IV, II, 35 (1545).
2. *Витерти.*
XVIII. Нѣколи носа втерти Клим. Вірші, 232.
ВТИРАТИСЯ, ВТЕРТИСЯ, *дс. Див.* **Утиратися, Утертися.**
XVIII. Вийшовши з ванни ничимъ не втиратися Млр. дом. лѣч. 13.
ВТИСКЪ, *рм. Див.* **Утискъ.**
XVI. Отъ тивуновъ Кіевскихъ великіи имъ кривды и втиски и драпежства дѣються Ак. ЗР. I, 355 (1503).—Кождый з нихъ на рейстрахъ своихъ кривды втиски и шкоды свои вписати дали Ж. Курб. I, 257 (1585).
ВТИСНЕНЬЕ, *рн. Див.* **Утисненье.**
XVI. Не мають имъ никоторого втисненья и кривды въ томъ чинити Ак. ЮЗР. I, 132 (1551).
ВТИСНУТИСЯ, *дс. Див.* **Утиснутися.**
XVI. Втиснувшися в церков, стал брони добивати Арх. ЮЗР. I, VI, 53 (1564).
XVII. Дивно изморившому плоть свою... не втиснутися во оній узкій входъ Каз. № 3. к. 122.
XVIII. Запорожци... втиснулися в Чигринъ и Суботов Вел. Сказ. 220.
ВТИСНѢНЬЕ, *рн. Див.* **Утисненье.**
XV. Великіи втиснѣнья и наѣздки и грабежы и кгвалты отъ нихъ дѣються Ак. ЗР. I, 123 (1492).
ВТОЖЪ, *присл. Теж, також, так само.*
XVII. Максим Вороний з Мачох ускаржался на Хведка втож з Мачох Ак. Полт. Гор. Ур. I, 10 (1664).—Моим зятем... мѣет быти... огорожа втож заедно Прот. Полт. С. II, 25 (1676).—Мѣютъ платити... челяди втожъ пополам ib. 38 (1676).—Катря Павловна... от имени сестры своей втожъ вдови Кн. Декр. 8.
ВТОКМИТИ, *дс. Вкласти, втиснути, убгати.*
XVIII. Втокмивъ все розум въ молодицѣ Р. Паст. 70.
ВТОКЪ, *рм. Див.* **Утокъ.**
XVIII. Часом от роботы (ткацькоі) втку немало зостанетъ Клим. Вірші, 99.
ВТОЛИТИСЯ, *дс. Див.* **Утолитися.**

XV. Княгини єго (Володимера) не можаше ся втолити Ип. 927 (1289).

ВТОМИТИСЯ, *дс. Див.* **Утомитися.**

XVIII. Швецъ... перешиваючи (шкуры) втомится Клим. Вірші, 104.

ВТОНУЛЫЙ, *прикм. Див.* **Утонулый.**

XVI. Сказуєтъ... о втонуломъ человѣце Сп. прот. Лют. 128.

ВТОНУТИ, *дс. Див.* **Утонути,**

XV. И хотѣ подхватити (Володимеръ) брата своего мало не втону самъ Ип. 211 (1093).

XVII. Кинопсъ чорнокнижникъ за млтвою Апсла Іоанна втонулъ в морѣ Гал. Кл. Раз. 459.—Покись єще не втоноулъ в таковоє пянство. вырни и поднесися Лѣк. на осп. ум. 18.

ВТОПИТИ, *дс. Див.* **Утопити.**

XVII. А потом в мех скуряний всадивши до него пса, пѣвня, ужа, котьку и тре все посполу в мѣх всадивши и зашит и где найглубей до води втопити Ак. Полт. Гор. Ур. I, 188 (1670).—Отроча... з човна в Днѣпрѣ втопленноє Єв. Реш. 286.

ВТОПИТИСЯ, *дс. Див.* **Утопитися.**

XVIII. Нѣби оу дунаю в бистромъ ся втопили Рук. К. У. № 21, к. 27.

ВТОПТАТИ, *дс. Див.* **Утоптати.**

XVI. Бочку дей мою зъ рыбою солоною на землю звернувши, одну въ болото втоптавши, а лишую рыбу зъ собою побрали Арх. ЮЗР. I, I, 218 (1586).

ВТОРГНЕНЬЕ, *рн. Див.* **Уторгненье.**

XVI. Кгвалтовноє вторгнене неприятелское под замки украинные Arch. Sang. VII, 33 (1558).

XVII. Што было отъ першого вторгненя зостало, то теп решнимъ вторгненємъ попалили Арх. ЮЗР. VI, I, 418 (1619).

ВТОРГНУТИ, *дс. Див.* **Уторгнути.**

XVI. Татарове... в панство наше вторгнути и шкоду вчинити могли Arch. Sang. VII, 21 (1558).

XVII. Вратиславъ ческий кролъ поднес войну противъ Болеслава вторгнулъ до Слїонска пустошачи Літ. Полск. 4.—Муж... вышол на войну против неприятелей который на той час в сторону тую вторгнули были Жит. Св. 161-б.

XVIII. Татари вторгнули подъ Украину Літ. Вел. III, 134.

ВТОРЖКА, *рж. Див.* **Уторжка.**

XVI. Новины приходили єму о кгвалтовныхъ вторжкахъ въ панства Ист. о разб. Флор. соб. 466.

ВТОРКОВЫЙ, *прикм. від «второкъ».*

XVII. Рано в денъ вторковый... горилкою упоили Арх. ЮЗР. I, VI, 494 (1621).

ВТОРНИКЪ, *рм. Вівторок.*

XV. Во вторникъ наканунѣ ржства стыѧ бцѧ ЮРГр. № 71 (1434).

ВТОРОЖЕННЫЙ, *прикм. Одружений у-друге.*

XVI. Также и второженные... таковыхъ святіи богоносніи Отци... вѣчному проклятію отдаєтъ Ак. ЗР. IV, 40 (1591).

ВТОРОЖЕНСТВО, *рн. Одруження у-друге, шлюб у-друге, друге подружжя.*

XVI. А другіи (попове) въ второженствѣ будучи, смѣютъ на ся патрахель брати Ак. ЗР. IV, 39 (1591).

ВТОРОКЪ, *рм. Другий день по неділі на тижні, вівтірковий день.*

XV. Писанъ листъ оу галичи втрк на вилью оушестьѧ свѧтого дха ЮРГр. № 37 (1404).—Въ понедѣлокъ разъ, во второкъ и въ четвергъ, коли того потреба будетъ, службу Божую за умершихъ отправятъ Ак. ЗР. I, 80 (1463).

XVI. Была єсми в дому єго во второкъ Арх. ЮЗР. VII, III, 391 (1583).

XVII. Третему зась дню, то єсть вторку вторую пѣснь (офѣровали) Тр. постн. 9.—Король приѣхалъ до Львова, мѣсяца сентября 16 дня во второкъ Літ. Льв. 249.

XVIII. И бистъ Марта 2 числа заутра въ второкъ тишина велія Гр. Барск. I, 174.

ВТОРЫЙ, *прикм. ч. Другий в ряду інших.*

XV. Повыше манастырѧ свѧтого михаила презъ криничину на втором полку ЮРГр. № 37 (1404).

XVII. Юстиніанъ вторый Носорѣзанъ царъ Константінополскій Кн. о Вѣрѣ, 140.—Вызнаніє вѣры Второго Константинополского Собороу ib. 165.—Перший и вторий нѣчого не знаютъ о покусахъ Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 53.—Вторым нбомъ называєтсѧ Твердь, нбо фѣрмаментовоє Гал. Кл. Раз. 396.

Второє, *у-друге.*

XV. Азъ уже мьстила єсмь мужа своєго... и второє и третьєє Ип. 47 (946).

XVIII. Мѣрялники второє оуже мѣряли землю Літ. Гукл. 78.

Вторый день, *другого дня.*

XV. Пожгоша около єго (города) острѣгъ первый днь, а въторый днь створиша вѣче Ип. 320 (1146).

Вторый-на-десять, вторыйнадцать, *числ. Дванацятий.*

XVI. Водле статуту розделу второгонадцат Ж. Курб. I, 106 (1579).

XVII. Лѣта семъ тисяч ста второгонадесят году Кул. Мат. I, 24 (1604).—Винесли декрѣтъ з роздѣлу второгонадцят артикулу второго о мужебойствѣ Прот. Полт. С. II, 188

(1690).—Артикул вторий надцят іb. I, 179 (1695).

ВТОЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вточити».*

XVI. Вточенье тутъ много такихъ речій, о которыхъ и слухати бридко Хр. Фил. Апокр. 1760.

ВТОЧИТИСЯ, *дс. Дістатися в середину чого; втарабанитися, впасти до чого.*

XVIII. И козаковѣ... который еще в вали бил не вточился, далъ битву Літ. Вел. IV, 241.

ВТРАТА, *рж. Див.* **Утрата.**

XVI. Втраты знаменитыи прыймовавъ Ак. ЮЗР. I, 82 (1531).—Въ чомъ... ку великимъ шкодамъ и накладомъ и втратамъ приходять іb. 92 (1538).—За его невывезенемъ того дерева (онъ) мелъ шкодовати и втрату приняти Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 72.

XVII. Доходили кривдъ и втратъ своих... обыватели полтавскіе Прот. Полт. С. II, 22-б (1676).

ВТРАЧАТИ,-ТИТИ, *дс. Див.* **Утрачати,-тити.**

XVI. Василей... положил перед нами лист митрополита... ему дозволеный о тые озера съ Ленковою... право мѣти... оные озера зыскати и втратити Арх. ЮЗР. I, VI, 40 (1545).—Тыбы ку шкоде их (князів) оныхъ имѣней не пустошила и ничого з нихъ не вътрачала Arch. Sang. VI, 218 (1554).

XVII. Про що право собѣ втратилъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 61 (1665).—Поты будешъ кролемъ, поки того руна не втратишъ Крон. Боб. 74.

XVIII. Не лѣзь в чужое жебыс не втратылъ свое Клим. Прип. 268.—Вишневецкий... далъ бой Кривоносовѣ подъ Константиновомъ, в которомъ втратили козаки товариства своего килконадцят сотъ Вел. Сказ. 55.

ВТРОБА, *рж. Див.* **Утроба.**

XV. Во втробе мтрє своєє... (Іван) поклонилсѧ тобѣ Чет. 1489, к. 48.

ВТРОЄ, *присл. В три рази.*

XVII. Шнуръ любо втрое плетеный еднакъ еденъ шнуръ есть Гал. Кл. Раз. 217.

ВТРОЙЗѢ, *присл. У трох.*

XVII. Правда тое ест... же ми втройзѣ бика Головенкова з левади взяли Прот. Полт. С. I, 205 (1699).

В-ТРОПИ, В-ТРОПУ, В-ТРОПЫ, *присл. У-слід, у-сліди, слідом.*

XVI. Поткали его (Исидора) вперед хрстіане съ крстомъ господнимъ, а за ними в-тро́пи напежницы Ист. о разб. Флор. соб. 440.

XVII. Зараз в тропу занедбалством и злое наступует Єв. Реш. 200.—За мною в-тропы ишло татаръ чоловѣка близко сотця Эварн. Источн. I, 290 (1691).—Такъ ся в-тропи за ферованны декретом и стало Акт. Стaрод. кн. 31.—Гетманство з войсками коронними за ними втропи помалу ишли Літ. Сам. 8.—Войска засъ коронніє...втропу за войскомъ козацкимъ потягнули іb. 26.

XVIII. Граф... отпустилъ жену мою... потомъ... втропы прислалъ денщиковъ своих Зап. Черн. Губ. Стат. Ком. (1726).—По такомъ невѣстки моей тайномъ уѣздѣ посилала (я) вътропи за нею... своихъ подданних Арх. Сул. 271 (1728).—Король... идетъ за нимъ втропи до Кракова Вел. Сказ. 125.—Втропи за ними поехати Літ. Вел. IV, 377.

ВТРОСКОТАТИ, *дс. Застрекотати.*

XVI. А не сорокы встрокоташа. На слѣду Игоревѣ ѣздитъ Гзакъ съ Кончакомъ Сл. о п. Иг. 43.

ВТРУДИТИСЯ, *дс. Змігтись прачюючи.*

XV. И вътрудівсѧ вдах (рогалія) дроугомоу братоу (копати могилу Θєодосія) Ип. 201 (1091).

ВТРУЧАНЬЕ, *рн. Чинність від «втручати».*

XVI. Што разъ то новѣйшихъ речей подъ заслоною апостолской власти въ костелъ Божій втручанье Хр. Фил. Апокр. 1546.

ВТРУЧАТИ,-ТИТИ, *дс. Уштовхнути, укинути де.*

XVII. Проклятыхъ втрутитъ до пекла Діар. Фил. 75.—Которіи были грѣшніи тыи задержоалъ и до пекла втручалъ Гал. М. Пр. 348.—Кореа, Даотана и Авирона живыхъ (Бгъ) втрутилъ в пекло Рад. Ог. 985.—Чему помста Божія... не втрутила ихъ тамъ же посполу зъ княземъ ихъ Люципером до пропастей подземнихъ пекелныхъ Дм. Рост. 52.—Гдь... за бестіалское... житіе... втрутив ихъ ((людей) до пекла Єв. Реш. 168-б.

XVIII. Бгъ по дѣломъ душу с тѣломъ разлучаетъ и втручаетъ в пекло Рук. К. У. № 21 к. 4.

ВТРУЧАТИСЯ,-ТИТИСЯ, *дс.* 1. *Вдиратись, вдертись у що, втиснутись, всунутись, дістатись ґвалтом.*

XVII. Приказуем, абы такъ Степаниха, яко и Грегор Середа, на своем зостали, яко им назначено давно, и не втручали се межи собою в кгрунта свои под виною утраченемъ своего кгрунту Ак. Полт. Гор. Ур. I, 21-2 (1665).—Наливайчиха от сего часу болше иж бы не важилася в тые купление кгрунта втручати Прот. Полт. С. II, 29 (1676).—(Ляхи) неслушне... в села оные (близко Чернѣгова) втручаются Эварн. Источн. I, 23 (1685).

XVIII. А нѣ ми в отведенный і отмежованный ему з селом Недрою степъ не повинни будемъ втручатися Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 4 (1719).—До панства хинского (Петро I) втрутился Літ. Вел. II, 517.

2. *Вмішуватися, вдаватися у що, до чого.*

XVI. Въ таковые суды не втручается Антир. 829.—Для чого ся ти въ речъ втручаешъ за Никифоромъ Арх. ЮЗР. I, XI, 64 (1599).

XVII. Въ другого незалежную себѣ епархію втручатися Копист. Пал. 627.—Писалисмо до полковника наказного вкупи и по майстрату, абы не втручалися в ярмарковій доходъ Ак. Нѣж. Маг. 45.—Которие бы своеволники въ пожитки втручались и перешкоду монастиревѣ чинили, таковіе... срогого караня найдутъ Ак. Зем. 99 (1654).—Инъшие кредиторове не маютъ до того втручатись Прот. спр. пот. 11 (1690).—Не моя реч втручатися в тое Прот. Полт. С. 18-б (1676).—Воеводамъ приказано, жеби нѣ во що не втручалися Літ. Сам. 103.

XVIII. Кондиціи лѣпшъ едной доглядати, нежели въ многіи ся ремесла втручати Клим. Вірші, 121.—До чиненя порядку въ церквах презвитери не втручалися Арх. ЮЗР. I, II, 165 (1766).—Майстрат тамошній въ тіи ихъ (купців грецьких) порядки и росправи втручатися... не повинні Унів. Дин. Апост. 26.

ВТРУЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «втрутитися», втрута.*

XVIII. До оной комори... нѣхто... мѣти жадного интересу и втручення ...толко до стой обители Ак. Мг. м. 165-б. (1717).

ВТЫМЪ, *присл.* (пол. wtym). *Нагло, раптом, аж ось, коли це.*

XVI. Втымъ приехалъ панъ канцлеръ Кул. Мат. I, 67 (1596).

XVII. Въ тымъ козаки одешли, а нѣмци, рекомо, впросилися въ козакувъ до мѣстечка Літ. Льв. 244.

ВТѢКАТИ, ВТЕКТИ, *дс.* 1. *Текучи діставатися, в що, текти у що.*

XV. И инии сѣдоша на Двинѣ и нарекошася Полочане рѣчьки ради яже втечеть (X. течет) въ Двину Ип. 5.

2. *Див.* **Утѣкати, Утекти.**

XV. Едва втече (Олегъ) и бѣжа Тмютороканю Ип. 193 (1078).—Коли бы не втекли отъ насъ не того бы заслужили какъ то здрайцы наши Ак. ЗР. I, 155 (1496).

XVI. Нѣ ѣхалъ съ нимъ, а отъ него втекъ Ак. ЮЗР. I, 35 (1508).—И ледве нагы втекли Сп. прот. Лют. 99—100.—Воевода мултянский втекъ изъ Мигалемъ Кул. Мат. I, 75 (1600).

XVII. (Попель) мусѣлъ в лодѣ на воду втѣкати Гал. Кл. Раз. 2.

XVIII. Мусѣли всѣ нищие з запѣчка втѣкати Вірші різдв. 129.—Хлопецъ, якъ втечетъ отъ майстра, где его майстеръ найдетъ, волно взяти и на чомъ шкодоватиметъ, тое долженъ отслужити Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 79 (1709).—Якъ втѣкъ, як десяти побивъ Клим. Прип. 259.—И всѣ кролеве и царѣ нашихъ рукъ не втекли, але й сами бачите, же естъ они оу пекла Сл. о збур. п. 157.

ВТѢКАТИСЯ, ВТЕКТИСЯ, ВТЕЧИСЯ, *дс. Див.* **Утѣкатися, Утектися.**

XVI. Ремесники... вчинівшы кому... шкоду втѣкаютя до него Пам. КК. IV, II, 155 (1545).—Мает ся панна втечи до вряду Арх. ЮЗР. VIII, III, 128 (1569).

ВТѢКАЧЪ, *рм. Див.* **Утѣкачъ.**

XVIII. Доброму втѣкачевѣ справит много годына Клим. Вірші, 141.

ВТѢЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «втѣлити».*

XVI. Выплощеніе, втѣленье, чловечества прінятье Зиз. Лекс. 97.

XVII. Ведлуг втѣленя Его и с Пречистои Дѣвы нароженяся Арх. ЮЗР. I, XI,326 (1607).—Сынъ Божій мѣлъ одну волю и одно дѣйство по втѣленю своемъ Копист. Пал. 612.—Дай намъ и далей в потѣхах ся дочекати! Пѣснь о втѣленю твоюм з Агглы спѣвати Бер. Вірші,83.—О втѣленю, страсти и смерти Хвой Тр. П. М. 900.—Двдъ... описалъ явне втѣлене сна Бжия Крон. Боб. 107.—Явне втѣлене сына Божія Рук. Хрон. 104.

ВТѢЛЕСНЫЙ, *прикм. Той, що втілився.*

XVII. Богъ правдивый и сынъ его втѣлесный Рук. Хрон. 184.

ВТѢЛЯТИ, - ЛИТИ, *дс. Включати, в що, прилучати до чого.*

XVI. Коруна въ коруну втѣлена быть не може Ак. ЗР. II, 175 (1526).

XVII. Монастыръ Минскій въ помененый манастыръ Виленьскій втѣляемъ Ак. ЮЗР. II, 69 (1613).

ВТѢЛЯТИСЯ, - ЛИТИСЯ, *дс. Прибрати тіло, статися тілесним.*

XVII. Ведлугъ насъ втѣляетъся з Даха Стого и з пречистоѣ Дѣвы, безтелесный Ев. Калл. 869.—Зступилъ зъ неба и втѣлился отъ Духа Святого и Маріи Дѣвы Вопр. 93.—Щасливый животъ в котором ся втѣлити рачил Бер. Різдв. Вірші, 63.

ВТѢХА, *рж. Див.* **Утѣха.**

XVII. Видя жъ отецъ смерть явну дщери своей милой, не плакалъ но ридалъ по той втѣсѣ милой Нов. Бокк. 304.

XVIII. А що жъ ми за втѣха, що зажилемъ свѣта Рук. К. У. № 21, к. 5.

ВТѢШИТИСЯ, *дс. Див.* **Утѣшитися.**

XVIII. Не засмутилемся, але втѣшилемъся на завжди Укр. Р. Арх. X, 246.

ВТЯГАТИ, ВТЯГ(НУ)ТИ, *дс.* 1. *Тягти в середину чого; впроваджувати,-дити.*

XVI. Штожъ твое войско... въ московского землю втягнетъ Ак. ЗР. II, 48 (1508).

2. *Вдаватися, заходити.*

XVIII. Островъ зась Стреличній втягаеть въ самое Чорное море нижей вежи Літ. Вел. III, 483.

3. *Вдертися, впасти де.*

XVII. (Никифоръ) втягнувши до Болгаріи, пострахъ великій оним обивателемъ учинилъ Рук. Хрон. 356.

4. *Наволокти.*

XVI. Великіе долги втягнулъ былъ на Волохы Хр. Фил. Апокр. 1328.

5. *Встигнути.*

XV. А Кианъ тогда много побиша Литва не втѧгли (XII. оутягли) бо бѧху съ кнземъ, но послѣди идѧху по немь особѣ Ип. 294 (1133).—Поѣха кь празнику стую мчнку Бориса и Глѣба и не вьтѧже на канунъ по вечерняи приѣха ib. 569 (1174).

ВТЯЖИТИ, *дс. Див.* **Утяжити.**

XVII. Хс... жадным грѣха тѧжаром не ест втѧжоный Розн. Каз. 8-б.

ВТЯТИ, *дс. Див.* **Утяти.**

XVI. Послалъ есми подданыхъ своихъ до пущи Любецкое пятма возы, хотячи на будованье дерева втяти Кн. Гродск. Луцк. 1576, к. 43.

XVII. Роскazавъ Іс приложити ухо тое втятое слузѣ оному Єв. Реш. 191-б.—Стадницкому козакъ шаблею голову втялъ Літ. Льв. 237.—По квестии велѣлисмо тим розбойником кождому по едной руцѣ и нозѣ втяти Рѣш. Полт. Полк. С. 65 (1689).—Драни вдрати и дров до дому своего втяти Унів. Палія, 159 (1700).

XVIII. До которого столпика главу втяти стой великомученицѣ Екатеринѣ Путн. Іер. 5-б (1704).—Въ томъ городѣ Св. Іоанну Предтечи голову втято Пелгр. Ип. Вип. 31.

ВТЯТЬЕ, *рн. Див.* **Утятье.**

XVI. Втятье члонковъ Ак. ЮЗР. II, 127 (1550).

XVII. Чаленко заслужил былъ собѣ карност на горлѣ втятем шии Прот. Полт. С. II, 147-б. (1678).

ВУГОРКА, *рж. Ґатунок сливок.*

XVIII. Нарвать зеленихъ сливъ вугорокъ Разн. марц. 640.

ВУГОРѢТИ, *дс. Див.* **Выгорѣти.**

XVIII. Лѣто было сухое дуже, сѣвба и трава... вугорѣла Літ. Гукл. 76.

ВУДКИ, *присл. Відки.*

XVII. Тѣло его (Іоана) потим синъ того цесара Өеодосий... до Константинополя препровадил, вудки теж потим до Риму перенесени зостали Єв. Реш. 239.

XVIII. Дивовався барзо Ілия, вудки би так пенкний хлѣбъ и мѧсо такъ доброе брали оние круки Єв. Реш. 336 (1710).

ВУДСИ, *присл. Відси.*

XVII. На него вудси не холодній вѣтеръ вѣетъ Арх. Мот. 125 (1683).

ВУДЪ. *прийм. Від.*

XVIII. Хоть вудъ пишихъ, хоть от воловыхъ кметювъ, дупловану панечину може панъ взяти Урб. 51.

ВУЕЧНЫЙ, *прикм.* (пол. wyjeczny). *Дядьків, матері брата.*

XVII. Звычай был... звати сестрами и братіею... стрыечныи кровныи и вуечныи Кн. Рож. 17-б.—Іаковъ братъ еѣ (Рахили) вуечный Рук. Хрон. 20.

ВУЖЕ, *рн. Вінка.*

XV. Возмше Глѣба въ рацѣ камени и вьставиша и на сани емше за вужа везоша и Ип. 172 (1072).

ВУЖИЩЕ, *рн. Шнур, мірничий ланцюг.*

XVIII. Послалемъ... вужищъ и наралниковъ по 4 пари Дн. Марк. I, 203.

ВУЖКИ, *р. мн. Див.* **Вожки.**

XVIII. Вужками прудко вошъ звязали Вірші. нищ. I, 34.

ВУЗЛИКЪ, *рм. Див.* **Узликъ.**

XVII. Пруска... шерсть спаливши у вузликъ завязала Прот. Полт. С. I, 155-б. (1693).

ВУЙ, *рм. Дядьо, материн брат.*

XV. Послаґшю ему на войну ею съ вуемъ своим Ип. (XII) 815 (1252).

XVI. Отъ Жикгмонта кроля Старого, дѣда короля е. м., потомъ Августа вуя его Ак. ЗР. IV, 219 (1600).

XVII. Добриню вуя своего Володимер на свое мѣсце послал Жит. Св. 526.—Іаков патріарха выправилсѧ до дому вуѧ своего Лавана Рад. Він. 773.—Владимиръ... послалъ тежъ къ Всеволоду, вуеви своему, князю Суздалскому, подданючися ему цале Крон. Сое. 193.—Іяков... просил Лавана вуя а пна своего, абы его отпустилъ Крон. Боб. 21.

ВУЙНА, *рж. Див.* **Война.** Урб. 56.

ВУЙТЪ, *рм. Див.* **Войтъ.**

XVII. Приказуем вуйтовѣ и всей громадѣ Литовской, абы помененному пну Гавриловн

Даценкови, сотникови Стародубовскому належное послушенство и звычайную повинност отдавали Мат. и зам. 156 (1662).

ВУКРЕМЪ, *прийм. Окрім, опріч.*

XVII. Дворы слободни от заимке властвованя постаенныхъ вукрем сего реестру менованихъ... зъ нихъ вшелякіе собѣ привлащати пожитки і ими спокойне властвовати (позволяемо) Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 99 (1687).

ВУЛИЙ, *рм. Див.* **Улий**.

XVI. У Койни бчолъ у вульяхъ осмъ Арх. ЮЗР. VI, I, 205 (1590).

ВУЛИЦА, *рж. Див.* **Улица**.

XVI. Лицемѣрʼници чинѧт в воулицах (милостиню) Єв. Пер. (рк.). 35.—Тогда тамъ у вулици заступивши намъ дорогу Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 112.

XVII. А такъ мерли одны при местахъ, на вулицахъ, по дорогахъ Кул. Мат. I, 79 (1602).

ВУЛХА, *рж. Вільха.*

XVII. Вниз дубка на вулсѣ крстъ Прот. Полт. С. II, 154 (1686).

XVIII. На новом лузѣ меж вулхами Кн. Мѣск. Полт. 141 (1718).

ВУЛЪ, *рм. Віл.*

XVI. А то єстъ подданые... (у попа) Андрій Шило на волоци—кляча и вулъ Арх. ЮЗР. VI, I, 205 (1590).

ВУЛЬКАНЪ, *рм.* (лат. Vulcanus). *Стожкова гора з отвором в землі, з якого виступають матеріяли внутря.*

XVII. Соутъ в'посредку землѣ мѣста огнистыи, реченыи вул'каны Транкв. Зерц. 13.

XVIII. Єстъ у земли нѣкоторые, называют ся вул'каны, тѣсные барзо мѣсця, инъшіе рудыи, инъшіе солоные, инъшіе горькіе, вонячіи инъшіе квасные, скроз которые то проходы якіи кол'векъ вода сѧ тиснучи силою, такова бываєтъ Ал. Тиш. 89.

ВУМѢНОВАТИ, *дс. Вимінювати.*

XVIII. Цър Іосифъ паперовѣ грошѣ свои изганувъ и пять римскых єдним паперовым римскым вуменовал Літ. Гукл. 81.

ВУНТПИТИ, *дс. Див.* **Вонтпити**.

XVI. Недоумѣваюсѧ, здумѣваюсѧ, вунтплю Зиз. Лекс. 102.

ВУСАЧЪ, *рм. Хороба у корів і коней, рід паралїжу.*

XVIII. (Лѣкарство) на вусачъ коневи Укр. Госп. Пор. 64.

ВУСИМЪ, *числ. Вісім.*

XVII. Кузъ Макуриновичъ далъ вусимъ шагувъ Кн. Цеху Кол. (1666).

ВУСПА, *рж. Віспа.*

XVII. А Казѣмѣръ захоровалъ былъ на вуспу и остался ве Лвовѣ Літ. Льв. 250.

XVIII. Напустил Бгъ на Єгиптян коросты, вуспу вонячую Пам. укр. м. I, 251 (Рк. Тесл.).

ВУСЪМНАДЦЯТЬ, *числ. Вісімнадцять.*

XVIII. Волокити, харчи; проторовъ моихъ годъ за вусѣмнадцять якъ право учитъ Быт. мљр. обст. 339.

ВУСЪМЪ, *числ. Вісім.*

XVII. За копъ двадцет вусѣмъ личбы полское Акт. Старод. кн. 111.

XVIII. Покривалъ з хустокъ матеріалних шитыхъ вусѣмъ РКПЛ. 18.—Товариства... вусѣмъ тисячей Вел. Сказ. 42.

ВУТКИЛЪ, *присл. Відкіль.*

XVIII. Возвратися, злая туче, там, вуткилъ еси пришла Заг. 197.

ВУТЛЫЙ, *прикм. Слабовитий, безсилий.*

XVII. Сирку и розмаитые штуки стрелбы побрано а надъ тоє єшче шафу, алиасъ аптичку... добре замчисто розными ароматами и лекарствы для поратованя вутлого здоровя Арх. ЮЗР. VI, I, 542 (1646).

ВУТРИЄ, *рн. Ранкова служба божа.*

XV. В медыцѣ в недѣлю на вутриє стго Луки євангелиста... осудили єсмы и осужѧємъ ЮРГр. № 38 (1404).

ВУТЪ, *рм. Качур.*

XVIII. Вутовъ старых пять, малыхъ утенят двадцать Арх. Вид. м. (1748).

ВУХО, *рн. Слуховий прилад.*

XVIII. Сокъ... тепло каплями пущать у вухо Млр. дом. лѣч. 36.

ВУШКО, *рн. Здрібн. від «вухо».*

XVIII. Отъ пари вушекъ лисѣхъ 2 к. Укр. ист. м. 33 (1725).

ВУШЪ, *рж. Воша.*

XVIII. Такая роскош наша, вуши нас идят, гниди помагают Укр. Р. Арх. IX, 54.

ВХВАТИТИ, *дс. Див.* **Ухватити**.

XVII. А потом Ничипор зхопившис вхватил єго Силку за бороду і мовил такъ доки правѣ ти будешъ мя невинне быти Кн. Мѣск. Полт. 20 (1692).—Жона Пунтефрыя... вхватила єго (Іосифа) за полу Крон. Боб. 25-б.

XVIII. Яков Савенко... вхватил єго Сороку за чубъ Прот. Полт. С. IV, 24-б. (1755).

ВХИБИТИ, *дс. Див.* **Ухибити**.

XVIII. Войска тежъ Румелскии и Силистрийскии в помочъ Хмелницкому тягнувшии, заслишавши о господару старомъ з Волохъ утекшомъ и о взятю Сочави, повернулися назадъ, вхибивши своєй Хм-кому приязни Вел. Сказ. 82.

ВХИЛЯТИСЯ, *дс. Див.* **Ухилятися**.

XVIII. Я долженъ присмотрѣть не вхилялся би хто отъ роботи господской Арх. Сул. 118 (1778).

ВХО *рн. Див.* **Вухо.**

XV. Оусприя (Ярополкъ) благая она іхже ні око не види ни вхо слыша Ип. 199 (1087).—Вшима слышю Чет. 1489, к. 12.

ВХОВАТИ, *дс. Див.* **Уховати.**

XV. Єстли бы Богъ отца нашого, короля Єго милости, не въховалъ Ак. ЗР. I, 115 (1492).

XVI. Чего жъ Боже вховай Ак. ЗР. II, 7 (1507).

ВХОДЖІНЯ, *рн. Вхід.*

XVIII. Показалъ яскиню темну под земліовъ, до которой в'ходжінѧ было округле Пам. укр. м. IV, 236 (Присл. Рк.).

ВХОДИТИ, ВОЙТИ, *дс.* 1. *Іти, дістатися в середину чого.*

XV. Выгонци Галичькыѧ придоша по Днѣпроу и воиидоша в море Ип. 742 (1224).—Бѣ бо лодей тысѧща и воидоша во Днѣпръ іb.—Дьявол... въшолъ в ню (змію) Чет. 1489, к. 23.

XVII. Гдь... по килку днехъ вшолъ в Капернаумъ Єв. Вил. 53-б.—Хороба не єсть речъ якая... которая бы входила и выходила іb. 75.—Въ ровъ... єсмо в'шли Жив. Св. 127.—Души людей оумерлыхъ входят в'бестію чвороногую Гал. Боги пог. 22.—През двери и окна поломень до церкви входилъ Рук. № 0. 4°86, к. 53-б.—Єсли быс пожадливость обжорства зламалъ, мои спуталъ єси ноги, абы во внутръности не могли входити Лѣств. 26-б.—Потом вшолъ Авесаломъ до ложницъ цра Двда Крон. Боб. 105.

XVIII. Врата вшир стопней 6, що входятъ у церковъ Воскресеніє Господне Пелгр. Ип. Виш. 65.

—въ книги, *удатися до книг.*

XVIII. Стали ся спирати велми із собою обидва, и Малахъ жидовин тамже билъ. И войшли во великіє книги Пам. укр. м. IV, 81 (Яр. Рк.).

—въ дѣла, въ наклады, трудности, шкоды, *вдаватися у що, мати, приймати що.*

XVI. Обедве стороне... зволившися из собою и не входячи в болшиє наклады и шкоды,... по доброй воли своєй вгоду... вчинили Арх. ЮЗР. VIII, VI, 250 (1569).—Я не хотечы з ним в далшиє наклады и трудности входити приятелским способом зъ Яцком Осовецким погодилемся Ж. Куп. II, 119 (1583).

XVIII. (Вговскій и Носачъ) будто не хотятъ далѣє в дѣла в неудобь носымиє войсковіє входити Літ. Гр. (рк.) 67-б.—Оніє полки не хотячи в междуусобную бран въходити, разойшлися іb. 69-б.

—въ осѣчь, *починати осінь*

XVIII. (Козаки хотѣли) въ скорѣ опредѣленнии свои дѣлницѣ ку прислузѣ своєй же совершить, чтобъ заранѣє, не входячи въ осѣнь, могли били ку домамъ одпущени Об. Черн. 119.

—у раду, *порадитися.*

XVIII. Оуже напустилъ я на него жидовъ и войшли у раду, аби на него найшли фалшивую зраду Сл. о збур. п. 147.

—въ судъ, *судитися, вдаватися до суду.*

XVII. Маючи за полную а неомылную вѣру въ єго бозскомъ милосердию въ заслузе за насъ мукою сына єго, ижъ онъ не будетъ въ судъ зо мною входити Гол. П. М. I, 396 (1631).

2. *З'явитися, початися.*

XVII. Черезъ єдинаго члка грѣхъ на свѣтъ вшолъ (Рим. 5, 12) Гол. П. М. II, 402 (Кор. Н. 1645).

3. *Підноситися, зноситися в-гору.*

XVII. Нѣхто не въшолъ на нбо, толко, тотъ, который з'шолъ Кн. о Вѣрѣ, 35.—Ярославъ ударилъ на войско Святополково... ꙃди слон'це в'ходило Жит. Св. 564.

4. *Зміщатися, влазити.*

XVIII. На засыпку куфи вѣшневки войшло горѣлки 2 Арх. Вид. м.; екон. спр. 81-б. (1754).

5. *Відходити.*

XVII. Обачивши гетмани и Шемберкъ зраду, почали входити Літ. Полск. 14.

ВХОДНИКЪ, *рм. Той, що має право вільно входити (напр., до лісу).*

XVI. Во входниковъ рыбу куповати они не маютъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 111 (1556).

ВХОДНОЄ, *рн. Могорич, що ставився цеховій братії вступаючи до цеху.*

XVIII. Куплено входного цехового меду гарнец—14 к. Дѣло цеху Гонч. 3-б. (1783).

ВХОДНЫЙ, *прикм. від «вхідъ».*

XVIII. Погребъ входный рублений з шиєю... поверху оного погреба шопа покрита соломою Арх. Вид. м.; оп. двор. Лѣтк. (1767).

ВХОДЪ, *рм.* 1. *Вступ до чого, приступ.*

XVII. Церковъ соборную святого Георгия стрелбою и военним людом осадили, покуй посполитый взрушаючи и хотячи мнѣ кгвалтом боронити входу до церкви Льв. Ставр. 22 (1604).

XVIII. Около раю сут горы великиє, а в них лежат смокове и гадове и дивныє звѣрята, которыє боронят входу, иж жаденъ члкъ до него дойти не может Пам. укр. м. IV, 30 (Сок. Рк.).—Мірскому роду не дают входу Богл. 110.

2. *Частина церкви.*

XVII. На двое црковъ дѣлится: на в'нутрній в'ход', то естъ олтаръ, и зевнутрній, то ест самую црковъ Рук. Црк. 1.

3. *Право входити куди щоб користуватися.*

XV. Со всима входы и приходы с нивами, сеножатми з дубровами з ловы звериными ЮРГр. № 70 (1434).—Люди твои... по рѣкамъ бобры бьють и рыбы ловять, гдѣ изъдавна имъ входовъ не бывало Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVI. Вишепомененый входъ, реку Пьсол зо всим на все яко ся в собе мает М. Байдузе до его живота дали есмо Мат. Вишн. 92 (1589).

XVII. Матвѣй... менених акторовъ... утискует жадного им входу там не позволяючи мѣти Прот. Полт. С. II, 296 (1700).

XVIII. Нѣхто не повиненъ... рибного входу и iсходу забороняти Кн. Мѣск. Полт. 118 (1716).—Уконтентования грунтовъ, лѣснихъ входовъ Літ. Вел. II, 119.

4. *Відхід.*

XV. Данилови же увѣдавшу входъ ихъ, посла на нѣ вое свое Ип. 778 (1237).

ВХОДЯЧИЙ, *прикм. Той, що входить.*

XVII. Хс. дверъ, а мы входѧчыи Гал. Кл. Раз. 312.

ВХОЖАТИ, *дс. Повт. форма від «входити».*

XVI. А коли в'хожали до нѣякого села, срѣтили его десят моужей прокаженыхъ [троудоватыхъ] Єв. Пер. 62.

ВХОЖЕНЬЕ, *рн. Вхід.*

XVII. Абысмо сами себе негодными вхоженя в' прибытки нбсные неоучинили Лѣк. на осп. ум. 7.—Не чекат аж дверѣ непрiятель опануеть, але теж здалегод боронит ему вхоженя Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 65.

ВХОЖИЙ, *прикм. Що ним входять, вхідний.*

XVIII. По сторонамъ вхожія две фортки Оп. им. Дан. Апост. 262.

ВХОПИТИ, *дс. Див.* **Ухопити.**

XVII. Цесар... казав его (Георгия) вхопити Єв. Реш. 261-б.—Теды оный, вхопивши полѣно, мало не забилъ его Акт. Starод. кн. 26. —Вхопилъ стругъ, намѣраючи снымъ на голову ib. 101 (1693).—Я вхопилам шкуру и порѣзалисмо на постоли Прот. Полт. С. I, 229 (1700).

XVIII. (Янчар) на конѣ вхопленно Літ. Вел. II, 361.—Вхопилъ насъ вѣтеръ противный Пелгр. Ип. Виш. 29.

ВХОПИТИСЯ, *дс. Див.* **Ухопитися.**

XVII. Риба... скоро вхопится за оную сладость зараз же бувает ей и смерть Єв. Реш. 445-б.

XVIII. Я... вхопився билъ з Гречкою, леч Гречка з рукъ менѣ втѣкъ Прот. Полт. С. I, 241 (1701).—Хмелницкий... вхопившись за шаблю... отповидѣлъ имъ: если би хто инший, а не они его знаемци и други,.. певне иначей би з ними моглъ поступити Вел. Сказ. 69.

ВХОРОНИТИ, *дс. Див.* **Ухоронити.**

XVIII. Дай мнѣ Боже от того зѣл'я вхоронити Клим. Вірші, 17.

ВЦАЛЕ, *присл.* (пол. wcale). *Див.* **Вцѣлѣ.**

XVI. Ихъ заховуемъ вцале Кул. Мат. I, 61 (1592).

XVII. Вцале заховавши талант тобѣ звѣреный Бер. Вірші, 74.—Iезекія и Iосія... законъ божий заховали вцалѣ Єв. Реш. 197.

ВЦЕЛЯТИ, *дс. Цілком віддавати.*

XVII. Огафія Тышковна... манастыреви Нѣжинскому той же млин... на вѣчніе часы вцеляет, дает, даруетъ Ракуш. 46 (1657).

ВЦУРАТИСЯ, *дс. Відцуратися.*

XVII. Того села зъ млинкомъ ся вцуралъ Ак. Зем. 111 (1660).

ВЦѢЛЕ, ВЦѢЛИ, ВЦѢЛѢ, *присл. Вповні цілком, зовсім, в цілому стані, недоторкнено, неушкоджено.*

XVI. Безъ отмѣны давной зверхности патрiарховъ и церемонѣй вцѣлѣ заховано Хр. Фил. Апокр. 1044.

XVII. Старыи права и звычаи вцѣлѣ зоставили Копист. Пал. 964.—А ти тимъ всѣмъ, неизная (душа) въ цѣлѣ погордѣла, а ко дияволю ся сердцемъ обратила Суд. Бож. 297.—Якие речи вишей помянутие купление рукъ Суличичових от ее вцѣле дойшли, опрочъ суммы, якую сама, вправи, потратила Акт. Старод. кн. 94.—Ирина... балваны выкидала мовячи: еслисте боги, то заховайте себе вцѣли Жит. Св. 293-б.

ВЧАНЪ, *рм. Див.* **Учанъ.**

XV. И прибѣгоша к Волзѣ и воскакаша во вчаны, и ту абье испровѣргоша оучанъ и тако истопоша боле тысѧчѣ ихъ Ип. 626 (1182).

ВЧАСНЕ, *присл. У свій час, у властивім часі, в самий разъ в саму пору.*

XVII. Тым' часом патрiарха в'часне к' нам' завитал Тит. 46 (Сак. 1622).—Такъ прилбіе... твое в'часне вспомагати примышлѧвает' ib. 347 (Трiод. 1648).—Ролники... кгды что посѣют', прагнутъ... абы в'часне могли з' полѧ зобрати Рад. Він. 123.

XVIII. Вчасне панове коммисари намовятъ и опишутъ способъ,... яко би... войска нашѣ... переходить тамъ теди могли Літ. Вел. II, 249.

ВЧАСНИКЪ, *рм. Див.* **Учасникъ.**

XVI. И противко всѣхъ вчасниковъ ихъ отъпоръ чинити и пъравомъ ся росъпирати Арх. ЮЗР. VIII, IV, 184 (1584).

ВЧАСНОСТЬ, *рж. Вигода, догідність, приємність.*

XVII. Вы на славу свѣта сего и на его вчасности смотрите, а я вас на бѣды... взываю Єв. Вил. 80-б.—Вчасность мѣстца, повѣтрѧ, товариства Смотр. Каз. 41.

ВЧАСНЫЙ, *прикм. Що у свій час, в власнім часі саме в пору відбуваєтьс*я.

XVII. През науку вчасную оказію подати до выконанѧ тых дѣл, которіе Хс чинити постановил Рад. Ог. 163.—А на них яко вчасный дождж спадала наука моя Жит. Св. 251-б.

XVIII. Заехавши до Острога, яко-жъ колвекъ тамъ ся рѣчи поводити почнуть, вчасную дадуть вѣдомость Его Кор. Милости Літ. Вел. II, 242.

ВЧАСОВАНЬЕ-СЯ, *рн.* (пол. wczasowanie się). *Чинність від «вчасоватися».*

XVIII. Где фантазіи, где вчасованѧ сѧ, где строи, где маетности? Пам. укр. м. IV, 205 (Осл. Рк.).

ВЧАСОВАТИ, *дс. Оточати вигодами.*

XVII. (Терпеливость) абовѣмъ в'часуючи жалость срдца, перешкажаєтъ же не в'падаютъ в' ненависти Домецк. 79.

ВЧАСОВАТИСЯ, *дс.* (пол. wczasować się). *Уживати вчасу, вигод, спочивати, відпочивати, роскошувати; вилежуватися.*

XVII. Облюбеница Соломонова, поки в'часуючисѧ на ложку своємъ, шукала облюбен'ца, не могла его знайти Рад. Ог. 711.—Мы грѣшницы без'печне сѧ вчасуємъ, а ты за насъ не досыплѧєшъ ib. 777.

ВЧАСЪ, *рм.* (пол. wczas). *Вигода, догода, приємність; спокій, спочинок.*

XVI. Тогды бы его милости вшелякий вчас в дому моемъ вчинен был Арх. ЮЗР. VIII, III, 210 (1570).—Умысливши дей єсми для лепшого вчасу и пожитку своего тые именя мои (я) променяла его милости пану Василю Гулевичу ib. VIII, VI, 280 (1570).— Откладаєть на сторону вшелякій вчасъ и опатриванье здоровья своєго Ак. ЮЗР. II, 169 (1571).—Молитвы и пения отправовати казала, болшей фолькгуючи вчасови своему, аниж порадкови церковному Отп. И. П. кл. Остр. 1061.

XVII. Нарушене вѣры своєй нарушенємъ вчасовъ и достатковъ нашихъ ветовати хотятъ Копист. Пал. 964.—Что за вчас? что за выгода? Рад. Ог. 785.—Ѳермы, то єсть теплицы альбо баня царя Діоклетіана, гдѣ той поганинъ своихъ уживалъ вчасовъ и роскошей Дм. Рост. 100.

XVIII. Помислного заживалъ вчасу и покою Вел. Сказ. 87.—Розгрѣвалъ свои оледенѣвшии кости при домашних вчасахъ и роскошахъ ib.—Єго Кор. Мил... не перве до дядеми албо королевскихъ спѣшился вчасовъ, поки вѣтровъ и рознихъ замѣшателствъ непогоди въ своей имперіи не вспокоилъ Літ. Вел. III, 247.

ВЧАЩАТИ, *дс. Див.* **Учащати.**

XVIII. Где люблят не вчащай, а где не люблят и гостем не бувай Клим. Прип. 263.—Женати звикли по чужих вчащати Тих. № 11, к. 5.

ВЧЕЛОВѢЧЕНІЕ, *рн. Стання чоловіком, людиною.*

XVII. Агглъ вѣдалъ о пришломъ вчлвчені Сна Бжія Гал. Боги пог. 5.

ВЧЕНИКЪ, *рм. Див.* **Ученикъ.**

XV. Ивана дѣлѧ милоснѣйшего вчнка хсва Чет. 1489, к. 40.

ВЧЕНЫЙ, *прикм. Див.* **Ученый.**

XV. Не вченым моудрость (хрест) Чет. 1489, к. 21-б.

ВЧЕПЛЯТИСЯ,-ПИТИСЯ, *дс. Учеплятися,-питися, впиватися,-питися.* Пер. Мат. I, II, 41.

ВЧЕПОВАТИСЯ, *дс. Втручатися.*

XVII. Ограничъ ихъ, жебы они своимъ ся контентуючи, въ чужоє не вчеповали Літ. Густ. м. 48.

ВЧЕРА, *присл. Див.* **Вчора.**

XV. А мы вчера ѣхали, а онъ добръ и здоровъ Ип. 472 (1154).

XVIII. Вчера в дому моємъ было гойне веселя... а нынѣ мене все доброе и веселоє минуло Укр. Р. Арх. X, 241-2.

ВЧЕРАЙШИЙ, ВЧЕРАШНІЙ, *прикм. Див.* **Вчорайший, Вчорашній.**

XV. И тако быста весела паче вчерашнего дни Ип. 504 (1160).

XVII. День вчерайший Гал. Кл. Раз. I, 23.—Котрая не раз юй пакости дѣючи... і вчерайшаго дня... задок Мартинисѣ указовала Акт. Полт. Гор. Ур. I, 61 (1665).—Дхъ стый вчерайшого днѧ видоме на оучениковъ зступивши тоє оповѣдалъ црквы Рад. Ог. 150.

XVIII. Будѣте мнѣ на помочи вроки излѣчити... зарашній, полудешній, вечерѣшній, вчерашній Угр. Заг. 55.

ВЧЕСНЕ, *присл.* (пол. wcześnie). *Див.* **Вчасне.**

XVII. Вчесне и приналежне припомянути великого мудрьца Августина Копист. Пал. 906.

XVIII. Война мается вчесне выказати, абы и неприятель приготовал'ся Собр. Прип. 112.

ВЧЕСНЫЙ, *прикм.* (пол. wczesny). *Див.* **Вчасный.**

XVII. Яко вчесный дожчъ спадала наука моя Крон. Боб. 36.

XVIII. Забеспечаймо вчесне вѣчного жита нашего здорова Науки парох. 6.

ВЧЕСТНОСТЬ, *рж. Див.* **Вчасность.**

XVII. Дѣдъ... казалъ ему (Уриеві) ити до дому учинити вчестност собѣ Крон. Боб. 102-б.

В-ЧЕТВЕРО, *присл. В чотирі рази.*

XVI. Връноу ємоу тоє в,чет'веро Єв. Пер. 65.

XVIII. Въ четверо нагородити... обѣщавается Сѣмя Сл. Б. 609.

ВЧИНЕНЬЕ, *рн. Див.* **Учиненье.**

XVI. Што ся дотычетъ поправленья и вчиненья границъ князству великому Литовскому Ак. ЗР. I, 373 (1506).

XVII. В чомъ Єго млсть виводючис просил нас вишей писаних особ о вчиненне справедливости Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).

ВЧИНИТИ, *дс. Див.* **Учинити.**

XIV. Сама то вчинила безо лъсти и безъ хитрости продала іесть тотъ мунастырь ЮРГр. № 13 (1378).

XV. И тежъ што возмуть и што роздадуть то бы подъ свѣдомомъ было и личьба бы тому вчинена, абы имъ въ томъ шкода не дѣялася Ак. ЗР. I, 72 (1456).—И потомъ оузбудовали ему люди двѣ оградѣ камѣнием вчинили двери Чет. 1489, к. 5.—Вчинимъ хвалоу бжьей мтри іb. 47.—Што хотѣлъ, то его светая милость вчинилъ Ак. ЗР. I, 115 (1492).

XVI. Господаръ пишетъ до насъ, приказуючи, ижъ быхмо им неотволочную а конечную справедливость на обе сторонѣ... вчинили Арх. ЮЗР, I, VI, 39 (1545).—Папежъ нехай съ патриархами ... поразуменье вчинившы, сенодъ зложатъ Кул. Мат. I, 69 (1596).

XVII. Зъ чорного крука бѣлымъ голубомъ вычинити Діал. Волк. 55.—Я, мовитъ, знаю где твоє сѣно, а што мнѣ за тоє вчиниш Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 97 (1666).—На чом згоду вчинили Прот. Полт. С. II, 1 (1671). — Вышемир пошовши з рицерством хорим себе вчинилъ Літ. Полск. 2.—Ганжа з ними (поляками) примире вчинилъ потребовалъ того аби ему жидовъ видано іb. 14.—Олга... умислила... до Цригорода ихати що и вчинила року 955 Жит. Св. 520.—Мѣсто Поляки облегъши, штурмами добывали и подкопами але тоє все ничого не вчинило, бо крѣпко з города боронили и билися Крон. Полск. 394.—Прыамусови... шкоды не вчинено Крон. Боб. 75-б.

XVIII. На свѣтачю знову зъ тих же трохъ штукъ тоє жъ гасло вчинено Вел. Сказ. 29.—Король полский... до варшавских муров штурм приказалъ вчинити іb. 138.—Вчинил его старшим по собѣ над оусѣм дворомъ своимъ Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).—В'чинили его кролем и подали ему оусѣ клейноты іb. 335.—Люциперъ... вчинилъ себѣ во адъ дорогу Богл. 197.—Обочилемъ жемъ вчиненъ из земного гною Рук. К. У. № 21, к. 4-б.

ВЧИНИТИСЯ, *дс. Див.* **Учинитися.**

XV. Вчинился смѣлъ вельми на разбой Чет. 1489, к. 44-б.—Волна морьская вчинится от вѣтра іb. 54.

XVII. Таковий справи вчинилъся конецъ Акт. Старод. кн. 18.—Вчинилося побите и голова пробита Прот. Полт. С. II, 279 (1697).

XVIII. Вязеня оное нбом ему (Іоановѣ) вчинилос, и чекал з охотою смрти Єв. Реш. 334 (1710).

ВЧИННОСТЬ, *рж. Див.* **Учинность.**

XVI. Видячи великую а невыличеную приязнь, зычливость, милость и вчинность братерску ку мне отъ брата своего Кн. Гродск. Луцк. 1570, к. 293.

ВЧИНОКЪ, *рм. Див.* **Учинокъ.**

XV. Только черезъ вашу ясностьосмотрѣнье князя Жикисмонта было бы прекажоно и къ вчинку не пришло Ак. ЗР. I, 161 (1496).

XVI. И за таковые вчинки его и службы Божее предъ нимъ служити не хочутъ Гол. П. М. I, 2 (Гр. 1540).—Иж ся всякие вчинъки цнотливые, которые з обычаевъ людских походят Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 180.

ВЧИТЕЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Учителный.**

XVI. Книгы... вчителныя на нашь словенскій языкь выложеныя вынесены Письмо Кимб. 6.

ВЧИТЕЛЬ, *рм. Див.* **Учитель.**

XVI. Вчитель и пастырь и ктиторъ нашъ достойное памети митрополитъ Іосифъ Солтанъ... его (часослов) надалъ Письмо Кимб. 6-7.

ВЧИТИ, *дс. Див.* **Учити.**

XV. Велѣлъ епскпу штобы его держалъ и вчилъ Чет. 1489, к. 44.

ВЧИТИСЯ, *дс. Див.* **Учитися.**

XV. Вчачися от дха стго Чет. 1489, к. 42-б.

ВЧОРА, *присл. День тому, день перед тим.*

XVII. Вчора на божественной литоргіи во Євангеліи називано Духа Святого водою Дм. Рост. 38.—Вчорасмо были в' жалобах оунылы, а сегодня в цвѣтных шатах роскошны Єв. Вил. 96-б.—Онъ рано ехалъ до замку своего и нашолъ жону, дѣти, сестру и всѣхъ яко былъ ихъ вчора зоставилъ Рук. № 0. 4º 86, 54.

ВЧОРАЙШИЙ, ВЧОРАШНІЙ, *прикм. від «вчора».*

XVI. Дня вчорашнего... рикнул на возницу своего Арх. ЮЗР. I, VI, 60—61 (1574).

XVII. Корол... снатъ ся того довидавши, теперъ дня вчорашънего ...коморника своего... з листом своим прислал Кул. Мат. I, 25 (1604).—Што зъ Ватикану вышло, хоть было вчорайшое, розумѣютъ Копист. Пал. 505.—Слава... сну который вчорайшого днѧ в' огненных языцех на оучнков своих послалъ Дха стого Рад. Він. 265.

XVIII. Сегодня рушили зъ вчорайшого ночлѣгу свѣтомъ Дн. Марк. I, 312.

ВЧУТИ, *дс. Див.* **Учути.**

XVIII. Оны тое вчувши, почали старатися и просити Пелгр. Ип. Виш. 11.

ВЧЫНЕНЬЕ, *рн. Див.* **Учиненье.**

XVI. Мы хотячы... нѣкоторое досыть вчыненье ласки нашое ему вдѣлати... пожаловали есмо его Ак. ЮЗР. I, 82 (1531).

ВЧЫНИТИ, *дс. Див.* **Учинити.**

XV. А што Богъ вчынить надъ нами, ино по нашомъ животѣ Ак. ЗР. I, 78 (1459).

ВЧЫНОКЪ, *рм. Див.* **Учинокъ.**

XVI. Жалех... есть Мышъца прыпоручонъ на ставенье ку праву... и не умкнувшися оного права и вчынку горячого у трох годинах по смерти Arch. Sang. VI, 277 (1565).

ВШАКЪ, ВШАКЪ-ЖЕ, *присл.* (пол. wszakże). *Одначе, про те, адже.*

XVI. Вшакже съ тыхъ же людей... на дворовую потребу по кольку служобъ зоставити Ак. ЗР. II, 196 (1529).—Вшакъ же ему забѣчи не трудно Хр. Фил. Апокр. 1806.

XVII. Соборъ о неспособности проваженья свѣдковъ за море припоминаетъ, вшакъ-же ex sat abundati злишне южъ то чинитъ Копист. Пал. 593.—Вшакъ давно приповѣсть: подъ часъ пригоды дознать приятеля Ак. ЮЗР. II, 96 (1635).—Кгдысѧ оумываемъ вшакъ от рукъ зачинаем' Рад. Він. 1194.—Вшакъ я тебѣ презъ послы твои мовилъ... ничого надъ волю Божію не учиню Крон. Боб. 60.

XVIII. Вшакъ намъ тимъ самимъ не уконтентоватися презъ цѣлий рокъ Літ. Вел. III, 174.

ВШАКЪ, *рм.* (пол. wszak). *Див.* **Ушакъ.**

XVI. Двери и вшаки порубаны и пощеплены Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 13.

ВШЕЛКЫЙ, *прикм. Див.* **Вшелякый.**

XVII. Тымъ и вшелкихъ ерессей муры упадають Тит. 14 (Митура, 1618).—Вшелкій способъ мовы и розуму понѧтіе превышшаетъ Кн. о Вѣрѣ, 192.

ВШЕЛЯКО, *присл.* (пол. wszęlako). 1. *Всяким способом, різно.*

XVII. Камень, мовитъ, дивнои великости, мало оттого было, же мѧ не привалилъ и вшелѧко не скрушилъ Тр. постн. 557.

2. *Одначе, про те, але.*

XVII. Якъ повѣдаете, вшеляко винни были Копист. Пал. 573.—Проступного... вшеляко од грѣха одводимо Єв. Реш. 7.

ВШЕЛЯКЫЙ, *прикм.* (пол. wszelaki). 1. *Кожний, всякий.*

XVII. Вшеляксе створене на свѣтѣ муситъ ся скончати Гал. Кл. Раз. I, 19.—Ижбы в церквѣ Бжой вшелякий и найпростѣйший моглъ що... зрозумѣти Єв. Реш. 1-б.—Вшелякими способами понуждается мудрый мнихъ от Бога устеречися Лѣств. 23-б.—Вшелякои справи конец пред часом унатруй Пер. Иссл. и мат. 81.

2. *Ріжний, ріжнорідний, різного ґатунку, всякий.*

XV. Обѣцуючи ему, дасть Богъ, и опатренье вшелякое, якое значное дати, какъ иншой шляхтѣ Ак. ЗР. I, 49 (1438).—Титулу вшелѣкого заживати ЮРГр. № 76 (1438).

XVI. Всѧчески, вшелѧким способом Зиз. Лекс. 97.

XVII. Церковъ абовѣмъ Христова преслѣдованья вшелякіи пріимуєтъ Копист. Пал. 343. —Ремесники... подачки вшелякіи и побори... повинны будутъ... отдавати Кн. Цеху Кр. 4 (1662).—Бгъ сам през себе, а не от кого иншого вѣдаєтъ вшелѧкіи речи Гал. Кл. Раз. 7.—Напитку вшелякого достаток дат мает Др. Ол. Ч. Б. 146.—А ґды идешъ предстояти пред лицем Господным, нехай будетъ души твоей шата нитками: то ест забитемъ кривдъ вшелякихъ от врагъ твоих сшита Лѣств. 29. — Товсль... былъ ремесником вшелякои роботы Крон. Боб. 7.—Городъ... при вшелякихъ запасахъ, людомъ московскимъ осадили Літ. Сам. 174.

XVIII. Вшелякую щасливость отберай отъ Бога Літ. Вел. III, 10.—Ажъ гостеви бываєтъ вшелякая выгода Клим. Вірші, 77.—Прищепи треба дѣлати вшелякіе въ своимъ часѣ Укр. Госп. Пор. 76.

ВШЕТЕЧЕНСТВО, *рн.* (пол. wszeteczeństwo). *Див.* **Вшетечность.**

XVI. Насѣнье доброты всѣяно человѣку—малженство, для потомства; куколь свой неприятель всѣялъ—вшетеченство Отп. кл. Остр. И. П. 384.

XVII. Которого своеволности и вшетеченства... Римляне вытрвати не могли Копист. Пал. 935.—Нечистота, албо вшетеченство Тр. П. М. 909.—Наша црковъ зась нечистого грѣха телесного, вшетеченства и чужолозства не позволѧет чинити Гал. Кл. Раз. 27.—Цар Двдъ и в двоякій грѣхъ впал, т. е. вшетеченство и забойство Карп. Наука, 136.—Справа

о пополненю вшетеченства Семеномъ... з вдовицею ихъ же служебкою Прот. Полт. С. І, 19-б. (1673).

XVIII. Вшетеченство, неситство... и інїе... мерзкіе дѣянія Вел. Сказ. 31.—Шаленство, въ которомъ вставычно полнятъ на бѣду вшетеченство Клим. Вірші, 72.

ВШЕТЕЧНЕ, *присл.* (wszetecznie). 1. *Зухвало, нахабно, настирливо.*

XVI. Ѳллялетъ подобно своєє цноты не маєтъ, протожъ на людъскую такъ вшетечне торгаєтъся и невыпареною губою своєю, што слина до неє принесла, щекаєтъ Хр. Фил. Апокр. 921.

2. *Нерядно, не по закону, розпусно.*

XVII. Зено цесаръ грецкій, роспустне и вшетечне живучи оу єдной невѣсты взѧлъ дорку на свою роспустность Гал. Н. н. 26.—(Я) питалем при роженю дитини з ким би оная тоє дитя прижила, тєди она сказала, а щожъ батенку Бабичовъ челядникъ Леско Назаренко, з которым през цѣлый рокъ вшетечне жилам тоє собѣ добула Кн. Мѣск. Полт. 30 (1693).—Она Пацпха през ндель чтири гайнуючи, вшетечне з Іваном Кулачком тулялася в Стародубови Акт. Старод. кн. 93. —(Педора) зъ Василем Кибаленкомъ вшетечне живетъ отъ многихъ часовъ Рѣш. Полт. Полк. С. 66 (1694).

ВШЕТЕЧНИКЪ, *рм.* (пол. wszetecznik). *Вшетечний чоловік, розпусник, нерядник, курваль.*

XVII. Незбожный побожности научаєтъ сѧ, вшетечникъ чистоты Тит. 76 (Копист. 1623). —Розмаитыи народы, розмаите вшетечниковъ и чужоложниковъ за грѣхъ телесный нечистый карали Гал. Кл. Раз. 55.—До ней присланыи отъ мучителя вшли два вшетечника Дм. Рост. 23. —Былъ Фока вшетечникъ Рук. Хрон. 336.

XVIII. Онъ Люцинер з діяволи в пеклѣ завше пребываєтъ, вшетечниковъ клеветниковъ тамъ ко себѣ призиваєтъ Укр. Р. Арх. X, 259.

ВШЕТЕЧНИЦА, *рж.* (пол. wszetecznica). *Вшетечна жінка, розпусниця, нерядниця, курва.*

XVI. Тотъ попъ ведаєть на владыку, ижъ до него белую голову вшетечницу водили Арх. ЮЗР. I, I, 313 (1591).

XVII. Хула єсть курва и вшетечница Ак. ЮЗР. II, 234 (И. Виш.).—Римомъ пановали потужніи заровно и шкарадніи вшетечницы Копист. Пал. 873.—Священникомъ быти не можетъ... который вдову жону мѣлъ албо маєтъ, алболи вшетечницу Гол. П. М. II, 226 (Муст. 1642).—Дознала того Маріа єгуптѧнка вшетечница Гал. Кл. Раз. 327.

XVIII. Пришла дщерь чили дочка вшетечницы Иродіади Наукн парох. 226.

ВШЕТЕЧНОСТЬ, *рж.* (пол. wszeteczność). *Нерядне життя, роспуста.*

XVI. Вшетечность безбожная Хр. Фил. Апокр. 1014.

XVII. Пятый... грѣхъ смертелный нечистост, то ест порушство, блуд и вшетечност Єв. Реш. 140-б.—Не стуйте на вшетечности наши Збірн. 1693, к. 150.—За вшетечность жадною карности не чинено Літ. Сам. 135.

ВШЕТЕЧНЫЙ, *прикм.* (wszeteczny). *Нерядний, роспусний, блудний.*

XVI. О вшетечная губо Антир. 875.

XVII. Всѣ справа вшетечніє, котріє (душа) чинила, годна, би зъ ними вѣчне во огнѣ горѣла Суд Бож. 305.—Не моглъ єси вшетечной своєй жаждѣ догодити Діал. о см. 272.—Знову стал мя за шию мовъчком трусит и грѣхъ вшетечный пополнил, где-м рукою зараз сягнула, розумѣючис, ижби то муж Ак. Полт. Гор. Ур. I, 118 (1667).—Не стуйте на порожніе гадки и на вшетечніє мови наши Збірн. 1693, к. 150.—Жона Пунтефрыя... будучи зранена... запаленєм вшетечным Крон. Боб. 25-б.—Сидѣлъ межи вшетечными невѣстами Рук. Хрон. 12.

ВШЕТОЧНЕ, *присл. Див.* **Вшетечне**; *зусім, цілком, сповні, до слова.*

XVI. Борышовский вшеточне тыє слова, яко єму... староста росказалъ мовилъ Арх. ЮЗР. I, I, 313 (1591).

ВШЕХМОЦНОСТЬ, *рж.* (пол. wszechmocność). *Див.* **Всеможность.**

XVI. Изъ вшехмоцности Божеи станула Берест. соб. 186.

XVII. В' воли то и вшехмоцности єго єстъ Тит. 286 (П. Могила, 1632).—Так можетъ тажъ вшехмоцность Бзкаѧ того доказати Гал. М. Пр. 232.

ВШЕХМОЦНЫЙ, *прикм.* (пол. wszechmocny). *Див.* **Всеможный.**

XVII. Але Богъ вшехмоцный, которому всѣ речи можные сутъ Арх. ЮЗР. I, XI, 317 (1607).—Але не маєшъ у Єго вшехмоцной опатрности ничого прошлого ничого пришлого Діар. Фил. 118.

ВШИБИТИСЯ, *дс. Втяти я.*

XV. И оудари и (Изяслава) мечемъ, и тако вшибесѧ шеломъ до лба Ип. 439 (1151).

ВШИКОВАТИ, *дс.* (пол. uszykować). *Див.* **Ушиковати.**

XVII. Выговскій войско вшиковавши козацкоє и полскіє корогви просто на Сосновку рушилъ Літ. Сам. 57.

XVIII. И далъ баталѣю вѣзѣръ на короля полского Яна Собецкого и билъ короля потому-же ишолъ, полки не вшиковавши въ день, імянно четверъ Зап. Мовч. 73.

В-ШИРКИ, В-ШИРЪ, *присл. Завширшки, широкістю, на широкість.*

XVI. Выкопанъ перекопъ... въ ширки шести саженъ Ак. ЗР. II, 332 (1534).—Перекопъ подъ тою стороною горы початъ вширки чотирохъ сажонъ, а глубины выкопано мало болшъ сажня Арх. ЮЗР. VII, I, 78 (1552).—Скринка цуприсовая увышки полтори пяди вшир болшъ пяди Ж. Курб. I, 161 (1578).—Тамъ же... виделъ есми шляхъ немалый до Кодни и синожатей травы потоптанои вдолжъ на милю, а вширъ на полъ мили Арх. ЮЗР. VI, I, 188 (1587).

XVII. Въ которомъ застѣнку есть кгрунту вдовжъ шнуровъ семъ, а вширкы шнуровъ шестъ и десетъ сажний Арх. ЮЗР. VI, I, 315 (1606).—(Церква) вширъ дванадцять сажней и локоть Літ. Мг. м. 41.—Учинишъ... киот... вшир полтора локтя Крон. Боб. 47.—Окопавши ихъ на шѣсть миль въширъ Літ. Льв. 266.—Нашли там печерку... а въ ширъ сажня Сб. Лѣт. 85 (Кіев. лѣт.).—Саранча великая ишла... на сто миль вширъ ib. 99 (Межиг. лѣт.).—Татаре... Азію всю... въдолжъ и вширъ перешли Крон. Сеѳ. 224.—Вширъ тоей землѣ сажень шесть и в длужъ сажень штирнадцять и локоть Ак. Полуб. 13 (1696).

XVIII. (Козаки) рови копали въ ширъ болшъ сажня, а въ глибъ полтора слоя Об. Черн. 119.—На всходъ солнца есть окно, як человѣку стать вшир сажня Пелгр. Ип. Виш. 42.—Плецъ сажень въ ширъ на три а въ довжъ на шесть Арх. Мот. 181 (1754).—От волоки осѣлой людми, то ест от сажней троаршинних вдовжъ 1203, а вширъ сажней 610 по 2 гроша С. і Р. 21-б.—Той то островъ Тендра на нижшой головѣ въ ширъ есть на гоны, а въ инших мѣстцахъ есть на ступеней три Літ. Вел. III, 483.

ВШИСТОКЪ, ВШИТОКЪ, *прикм.* (пол. wszystek, wszytek). *Увесь.*

XIV. Къ тому дворищу вшитци вжиткове, што днесь суть и потомъ могутъ быти Ак. ЗР. I, 20 (1351).—Поедналисѧ о села вшитка ЮРГр. № 28 (1393).

XV. Вшитки оурѧды и зъедналья и записы ЮРГр. № 67 (1433).

XVII. А хто бы вшистокъ законъ раховалъ а згрѣшилъ бы в едномъ, сталъсѧ виненъ вшисткого Кн. о Вѣрѣ, 108.—Сам вшистокъ лист прочитал помалючку, тихо собѣ Льв. Ставр. 89 (1627).—Мы суть присланы на тое, и быхмо Унію приняли отъ вшисткихъ съ посполитой шляхты и отъ священниковъ и отъ людей Літ. Льв. 235.

XVIII. Вашѣ вшит'ки единадцять сноповъ Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

ВШИТКО, *присл.* (ст. пол. wszytko). *Все.*

XIV. Нини то вшитко свидци ЮРГр. № 9 (1370).

XVIII. А Іосиф сѧ вшитко тому чудуетъ Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

ВШКОЖИВАТИ, ВШКОЖАТИ, *дс. Див.* **Ушкожати**.

XVI. Билъ намъ череомъ, абыхмо... домовъ ихъ опустошити ни вшкоживати не велѣли Ак. ЮЗР. I, 108 (1540).

XVIII. В многих рѣчахъ человѣкъ той себѣ вшкожает, который... сну назбыт зажываетъ Клим. Вірші, 89.

ВШМАРИТИ, *дс. Вшкварити.*

XVIII. Сроґый огенъ в оной сали нанѣтили и жолнерѧ до него звѧзавши му руки и ногы вшмарили Пам. укр. м. IV, 239 (Присл. Рк.).

ВШРУБОВАТИ, *дс.* 1. *Всадити шрубуючи, вкрутити, ввертіти.*

2. *Вправити, вложити.*

XVII. Зъ выпалого благочестія зась скорымъ обращеніемъ не вшрубуете Ак. ЮЗР. II, 233 (И. Виш.).

ВШУМѢТИ, *дс. Зашуміти.*

XVI. Князю Игорю не быть: кликну стукну земля въшумѣ трава Сл. о п. Иг. 40.

ВЩЕПИТИ, *дс.* 1. *Защепити.*

XVII. Вщепиш винницу, а ягод з нее не зберешъ Каз. 32, к. 79-б.

2. *Впоїти, влити, защепити, утривалити, зміцьнити.*

XVI. Для вѣры светоѣ хрестіянскоѣ, которая жъ есть тамъ въ земли Литовской вольно вщепена и зъ великою працою и печою Ак. ЗР. I, 222 (1501).

XVII. Бгъ восхотѣлъ... вѣру православную вщепити (Россамъ) Жит. Св. 520.—Въ мѣсто жидовъ насъ Богъ въ матицу Авраамову вщепилъ, понеже они посхли Літ. Рук. 16.—Бгъ... всѣ тамъ (в раю) вщепилъ и уфондовалъ роскоши Крон. Боб. 2-б.

ВЩЕПИТИСЯ, *дс. Уп'ястись, запуститися у що.*

XVII. Жаба... скочила ему (сыну) у твар и такъ се в неи вщепила же жадною мѣрою... могла быт скинсна Жив. Св. 106.

ВЩЕРКЪ, *присл.* (вз-черк). *Ущерть.*

XVIII. Четвертями, а не мѣшками продавать хлѣбъ вездѣ не потрусивая безъ верха, но по гребло въ щеркъ Права, 762.

ВЩИНАТИ, ВЩАТИ, *дс.* (пол. wszczynać, wszząć). *Починати,-чати.*

XVI. Лечъ кгрекове черезъ много летъ свары противъ Рымляновъ вщыняючи, не хотели отцовъского набоженства своего замешать Берест. соб. 290.—А хто бы мѣлъ вщинати тую справу... теды такий мает быти каранъ Арх. ЮЗР. I, XI, 41 (1599).

XVII. Старыи (єреси) вскресили, а другіи новыи вщали О обр. 34.—Который... неприязны вщинати з'выклъ, невчасныи собѣ труды згрожаєтъ Лѣств. 22-б.—Анѣ жадной турбацѣ не вщинати Кн. Мѣск. Полт. 35 (1693).—Каждый день новыи войны вщинаючи Крон. Боб. 235-б.

XVIII. Жаднихъ, приказуємъ, вимисловъ и агграваций не вщинати Унів. Палія, 161 (1709). —Отчизни знищеня абысь отнюдь не дерзнул вщинати Літ. Вел. II, 32.

ВЩИНАТИСЯ, ВЩАТИСЯ, *дс. Починатися, -чатися.*

XVI. Ничого противного ни одъ кого не вщыналося Антир. 719.

XVII. Откол они вщалисѧ и матка их гордынѣ Тит. 15 (Митура, 1618).—Зараз такъ великий дожчъ и блискавицы ся вщали Жив. Св. 29-б.—От кого быся... мѣл вщатися посваръ на таковного талярей пятдесят вкладаєм Прот. Полт. С. II, 36-б. (1676).—Вщлися в жидовъ секты трояких Крон. Боб. 140-б.

XVIII. О войнѣ Хмелницкого... зачну... писати, когда и з яких причинъ... въщалася Вел. Сказ. 8.

ВЩИПЛИВЫЙ, *прикм. Див.* **Ущипливый.**

XVI. Панъ Жолковский слова соромные и вщипливые на князя Романа мовилъ Arch. Sang. VI, 262 (1562).

XVII. Тилко с Пархома звадка стала, перwей на гостя Аврама Козелского насѣдал... (а потім) Хвеска вщипливими слови лозним называл, мовячи: в тебе и дому немаш Ак. Полт. Гор. Ур. I, 211 (1671).

XVIII. У позвахъ земскихъ ничего вщипливого и безчестного не писать би Стат. 41.

ВЩЫНАТИ, *дс. Див.* **Вщинати.**

XVIII. Бунты... вщынаєтъ Клим. Вірші, 43.

ВЪ, *прийм.* 1. *з геніт. Див.* **У.**

XIV. Купилъ панъ Петрашь дѣдицтво в Анъны Радивонъковоѣ ЮРГр. № 5 (1359).

XV. Дядько мой вмеръ, а дѣтей въ него не было Ак. ЗР. I, 112 (1489).

XVI. Отняли де в насъ двѣ нивы, Плоскую и Клиноватую Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).

XVII. Плец... купленний в реченного Шляхтича Прот. Полт. С. II, 27 (1676).—О роде невѣрный, поки в васъ буду, поки васъ терпѣти буду Єв. Вил. 72-б.—Тоє ложко было в жидовъ довго ховано Крон. Боб. 57-б.—Ізяслава догнали въ озера, въ борокъ въежджаючи ib. 152.

XVIII. Патриярхъ в того огню свѣщу засвѣтит Путн. Іер. 17-б.—Въ войска Запорожского въ особливой билъ чести Вел. Сказ. 7.

2. *з акузат.: а). Напрям до чого, в середину, в глиб чого.*

XIV. А в то не надобѣ оуступатисѧ ни оунукумъ ієѣ, ни племеню ієѣ ЮРГр. № 5 (1359).

XV. Не брежаше того, ни въ оуши внимаше (Святослав) Ип. 55 (955).—Оудариша вь конѣ ib. 161 (1068).—А ѧко сѧ замѣнивше селы, тогды панъ Данило и нѧлъ сѧ оубивати оув облазничь дуброву и оу лѣсъ и оу Пысковича дворище ЮРГр. № 43 (1411).

XVII. Пришолъ Іс в дальшій берег Єв. Вил. II, 24-б.—Вдова забѣгла стому Өеодосию в' очи Жив. Св. 169-б.—Братя вси в плачъ ib. 170-б.—Хлопец... желаніє своє цале накеровалъ в ремесло кравецкоє Кн. Цеху Кр. 10 (1678).—В конецъ тоє нивы над рудъкою Прот. Полт. С. II, 84 (1681).—Петрашенко... взял в стан малженский... Ганъну ib. 109 (1683).—Понял я собѣ в стан малженский Гану ib. 213 (1690).—Семена... винеслисмо з хати и в возъ положили ib. I, 145 (1692).

XVIII. Корабль ідет на бѣлоє море и в нашу дорогу Путн. Іер. 3 (1704).—Я досмотровався, в память собѣ тоє беручи якбимъ обокралъ того купцевѣ Прот. Полт. С. I, 250 (1705).—Братъ мой... в Орликъ... приеждждал Хоз. Гетм. II, 188 (1706).—Билемъ з священниками Баришовскими въ Сулимовку Арх. Сул. 59 (1729).—Нехай у тѣхъ мозокъ рвется, кто высоко въ гору дмется Сковор. 273.

б). Час коли відбуваеться чинність.

XVII. В четвертую годину в ночѣ пойшов Іс. Єв. Рєш. 36-б.—Въ той же часъ... Стогнѣвъ... наславъ подстаростого Пудленского Літ. Хм. 77. —В тотъ часъ не було милосердія межи народомъ людскимъ Літ. Сам. 15.—Был... старец приємлючий покарм... раз в тыжден Жит. Св. 154.

XVIII. Тая вода приходитъ з єгипетскоѣ землѣ в спасовку Путн. Іер. 6.—А в ден ясный на печи слонце спочивает Вірші різдв. 131.—В прошлый Филиповъ постъ Хоз. Гетм. II, 194 (1766).

в). По впливі якого часу відбуваеться що.

XVII. Іоанъ... стый до Ефесу... вернулъся в тридцет двѣ лѣтѣ по вознесении Хсвом Крон. Боб. 253.

XVIII. Другому зъизду быти въ пять лѣтъ, то есть въ року 7182 Літ. Вел. II, 117.

г). Въ що, чим.

XVI. Въ безменъ важать и въ локоть мѣрятъ Ак. ЮЗР. I, 58 (1518).—Оболокь его (Іса) въ дѣнѧ свѣтлоє Єв. Пер. 74.

XVIII. Почалисмы Пана в' тые слова витати Бер. Вірші, 72.—Анастасия... в тые слова повѣдавши Прот. Полт. С. II, 4-б (1679).—Сина его Тимоша велѣл в два кія бити Літ. Сам. 6.—Написал лист в тѣ слова ib.

XVIII. Дѣти... въ тотъ ґрунтъ интересоватися не будутъ Рум. Купч. 104 (1701).

ґ). = **Зъ.**

XV. И одолѣ стославъ въ трѣхъ тысѧщах Ип. 161 (1068).

д). = **За.**

XVIII. Хмелницкий... Чаплинскую понялъ въ жену себѣ Вел. Сказ. 7.—Ляхи въ Варшавѣ и князя Вишневецкого поставивши въ гетманы начали короля избырать Літ. Гр. (рк.) 26.

е). = **На.**

XVI. Тоє повидѣвьши в' голось мовиль Єв. Пер. 41.—Кровные мои... оныє именя... въ ровные части межи себе розделити... маютъ Арх. ЮЗР. I, I, 109 (1579).

XVII. На высокій степень великія священическія презвитерскія чести ієромонаха рукоположило и въ потребу церкви Божоє Гол. П. М. I, 291 (Бор. 1627).—Притымъся въ милость и ласку вашихъ мосціовъ, пановъ своихъ, отдаємъ ib. 295.—Всѣ... въ єдинъ возраст и на єдно обличе будутъ Єв. Реш. 14.

XVIII. Сей (члкъ)... поквапившися на червоніє, уведеній лакомством, отдал зараз воду, уважаючи ижъ, хоть прагненнє утерпѣти, а предся аби в червоніє збогатитис Єв. Реш. 354-б. (1710).—В перемѣшку зъ лѣтописними записками Вел. Сказ. 8.

є). З огляду на що.

XVII. Ґды видимо якую житницу рознымъ збожемъ наполненую, мовимъ, же богатаѧ в' плоды Рад. Ог. 720.

XVIII. Чрезъ сію войну отъ християнства велми в скарби и в ясиръ (татаре) обогащалися Літ. Гр. (рк.) 36-б.—(Цюцюра) в хлѣбніє запасы зѣло оскудѣлъ ib. 75.

ж). Вказує, як відбувається чинність.

XVII. Творец и Бгъ и ученик его апостол Павел въ єдно слово учат нас и розказуют нам в розумѣ так, яко люде старые и умныє быти Єв. Реш. 17.—Подѣлимося в ровний дѣлъ Прот. Полт. С. I, 117 (1690).

XVIII. Всѣмъ въ обецъ и кождому зъ особна Унів. Маз. 3 (1708).

3. *З льокативом: а). Де, в середині чого.*

XV. Єму взѧл вепрѣ вь его доубровѣ ЮРГр. № 52 (1421).—(Іванъ) въ Ефесе пожилъ Чет. 1489, к. 45-б.

XVII. Фарисей... такъ въ себѣ моливъся Єв. Реш. 4.—Отцъ твой справивъ веселье в дому своємъ ib. 8.—Завше чтыри речий в серцу мѣймо ib. 39-б.—Реестръ такъ ся в собѣ мѣетъ Прот. Полт. С. II, 2-б. (1675).—В том пнъ полковникъ не могучи тих скаргъ и крику... слухати... ib. 13 (1675).—Признаки положил на волхах в лугу ib. 101-б. (1683).—Кнзьческий и жона его вѣру стую... в чехахъ розширивши Жит. Св. 15-б.—Онъ (Бог) былъ... предвѣки сам в собѣ, нествореный Крон. Боб. 1.—Поиду я и поткаюся въ полю з тыми необрѣзанцами ib. 234.

XVIII. И пных всѣх в радѣ бывшихъ... жителей Кн. Мѣск. Полт. 191 (1722).—Не треба вѣры доймати губѣ; бо як в ней торкнешь ажъ захочется ѣсти Клим. Прип. 233.

б). = **На.**

XVII. Другая заплата в нбѣ знайдуетъся авреоля, тая єстъ великая оутѣха на мысли Гал. Кл. Раз. 331.—Указалися квѣтки в земли (по весні) Жит. Св. 85.—Тѣло єѣ знашовши поховали от Кракова въ мили, могилу высипавши Крон. Полск. 353.—Константинъ... высоко в ринку поставилъ (крстъ стый) Крон. Боб. 273-б.

XVIII. Як ідешъ на Говтву в лѣвой руцѣ до шляху (грунт) Кн. Мѣск. Полт. 181 (1725).

в). Коли, якого часу.

XVII. Копѣя листу наданого на цехъ ремесла кравецкого... от уряду... в року 1662 Кн. Цеху Кр. 3. — Тоє отобралем... на ден двадесят первий в мсцю марту Прот. Полт. С. II, 3-б (1675). — Отповидѣлъ бей: я того не знаю, а в том часѣ пришовъ и Проценко Семенъ небожчик Кн. Мѣск. Полт. 3 (1691).—В которих разех за гуси людий зацнихъ зелживши і на пна Федора Жученка он же Ничипор Жорновый щиплючи славу его милости пна Жученка, явне пред многими людми говорил ib. 28 (1693).—Горелку в ночѣ у жалуючое через три разы потаємне з барила у горшки брали Акт. Старод. кн. 104.—О дочко... послушенства твоєго покора мене в такъ короткомъ часѣ так великого учинила Лѣств. 48.

XVIII. Въ вечерѣ на сумерку рушивши, Ясневелможній... пріѣхалъ въ деревню Избишню Журн. Дан. Апост. 3.—А въ якихъ годахъ начали заборонятъ того степу козакамъ коситъ, того Малецъ не упомнитъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 21 (1735).—Въ остатку и

мене и зелле Государево сожгутъ Літ. Вел. II, 85.

г). По уплиеі (часу), по, за.

XVII. Б. Хм. изъ реєстровими козаками... въ трехъ годинахъ (войско Полское)... живцемъ зо всѣми добрами, оружіемъ и арматою розхватили Літ. Льв. 262.—Упалъ и въ годинъ двохъ умеръ Рук. Хрон. 166.

XVIII. Не в великом часѣ иде знову (Кропива) Прот. Полт. С. III, 240 (1701).

ґ). **Зъ.**

XVII. Ярослав въ малой дружинѣ утеклъ Жит. Св. 563-б.

XVIII. Вправилъ туда въ осми тисячах войска Кганжу полковника Вел. Сказ. 53.

д). **Въ** *(кількох)* **лѣтахъ,** *(кількох) літ.*

XVII. Зосталися по смерти князя Романа два сына єго Данило въ чтирохъ лѣтахъ и Василко во двохъ лѣтахъ Крон. Соѳ. 208.

XVIII. Будет выганѧти отрочат в семи лѣтех на войну Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Тесл.). —Дѣти Италѣянскіє убогіє, въ десяти лѣтехъ и нижче, взлазаху нагіє верху звода онаго моста Гр. Барск. I, 56.

е). Як, яко, в характері чого чи кого, чим.

XVII. Я в тых, которие (люде) лютѣйшими сут што ден согрѣшаю Жив. Св. 117.—Въ головахъ (Аѳанасій) удавался въ той кривдѣ своєй до цесара Копист. Пал. 616.—Ходилисмо в прибишствѣ Прот. Полт. С. II, 135 (1686).—Тыє (люде) и теперъ въ лѣсехъ въ прибишахъ ходятъ ib. I, 70 (1689).

XVIII. Прокупенко... далъ в заставѣ киндяк червоний за таляръ Прот. Полт. С. I, 249 (1705).—Я по чужимъ домамъ скитатся въ сосѣдахъ принуждена Мат. для общ. б. 85 (1752).

є). **Въ чому,** *чим.*

XVII. Людемъ строилисмо шкоды в крадежу коней Прот. Полт. С. II, 135 (1686).— Мы в мовѣ отроческой то вамъ повѣдаемъ Прол. 86.

ж). **Въ чому,** *дотично, що до.*

XVI. Ваша милость рачилъ послать Єска въ справахъ своихъ къ єго корол. милости Ак. ЗР. III, 52 (1556).

XVII. Мнѣ не дали в рѣчи моєй вѣри Прот. Полт. С. I, 146 (1691).

з). **Въ чому,** *з погляду чого, з огляду на що.*

XVIII. Не дивно било... Пуфендорфію и розминутися въ чомъ зъ правдою Вел. Сказ. 9.

и). **Въ чомъ,** *з приводу чого.*

XVII. (Аѳанасій) удавался въ кривдахъ своихъ до Іюдія, папи Римского Копист. Пал. 616.

і).=**Зъ.**

XV. Суть (боги ваши) дѣлани руками въ древѣ сокирою и ножемъ Ип. 70 (983).

к).=**За.**

XVII. Взялисмо в пна Тимоша шкапу в цѣнѣ шестнадцат копъ, а вола в пяти копахъ Прот. Полт. С. II, 81 (1681).

л). **Въ чому,** *на що, на чім.*

XVII. Не будте дѣтми в розумѣ, але в злости дѣтми будте Єв. Вил. 32.—Блсвены... убогіи в духу Єв. Реш. 401.

м). **Бути въ чому,** *бути чим, в якім стані.*

XVII. Хто богу молится въ гнѣву с кимъ, то и млтва єго мерзена ест... ежели не будете в злости своєй якъ маленкие дѣти, то ве доступите небесного царствіѧ Єв. Реш. 17.—Кого в грѣхах простит на землѣ, теды той будет прощен и на небеси ib. 19.—Люде... в клятвѣ сщнической будучи... до того (сакраменту) ся берут ib. 21.—В насъ гнѣву не было... тилко... в посварѣ... вдарилем зятя Прот. Полт. С. II, 188 (1690).—Поневажъ Іванъ Коханенко з Коломийченкомъ Опанасомъ и Гарасимомъ в приличномъ злодѣйствѣ зостали за покрадене пшеницѣ в Каплонского правомъ переконани Кн. Мѣск. Полт. 23 (1692).

н). **Быти въ коханю** *(чиїм), бути коханим.*

XVII. Крменъ... былъ... въ коханю всѣхъ подданыхъ Крон. Боб. 274.

о). **Мѣти въ опѣцѣ,** *опікуватися ким.*

XVII. (Бгъ) нас в опеце мѣлъ Интерм. 81.

п). **Въ богу зешлый,** *померлий, небіжчик.*

XVII. Мы... мѣючи привѣлей от въ Бгу зешлого з сего свѣта... пна полковника Кн. Цеху Кр. 8 (1678).

Въб... *Див.* **Вб...**

ВЪГ... *Див.* **Вг...**

ВЪД... *Див.* **Вд...**

ВЪЄДНАТИ, *дс. Див.* **Уєднати.**

XVI. Ижъ дей змовилъ и въєдналъ семь ихъ (селян) по семидесяти грошей, а они мели привезти сена до Луцка Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 65.

ВЪЄЖДЖАТИ, ВЪЄХАТИ, *дс. Див.* **Въѣжджати, Въѣхати.**

XV. Окаиныи црь... тоут и змолчалъ доколь бы в город въєхалъ Чет. 1489, к. 55-б.

XVII. Ізяслава догнали въ озера въ борокъ въєжджаючи Крон. Соѳ. 152.

XVIII. Юско Коляда... Юхимъ Дружча... як пришли з добичи... и въєхали до сусѣда моєго Юска Бублика Хоз. Гетм. II, 188 (1706).

ВЪЄХАНЬЕ, *рн. Див.* **Въѣханье.**

XV. (Слово) 23 стомоу въєханию Чет. 1489, к. 287.

XVI. Єздилъ къ нему... позываючи владыку ... о непристойное въеханье на владычество Володимерское Арх. ЮЗР. I, I, 13 (1565).

ВЪЖ... *Див.* **Вж**....

ВЪЗ... *Див.* **Вз**...

ВЪИЖДЖАТИ, *дс. Див.* **Въѣжджати.**

XVII. Велизарій з' тріумфомъ в'ижджаєтъ до Рыму Рад. Він. 520.—Цесаръ ґды неґдыс в'ижджалъ до Рыму, четыридесѧтъ слоней возъ єго тѧгнули ib. 1336.

ВЪИЖДНЫЙ, ВЪИЗДНЫЙ, *прикм. Той, де в'їжджають.*

XVII. Одни ворота в'иждные Прот. Полт. С. II, 32-б. (1676).

XVIII. Идѣже обрѣтается дворъ въяздній или гостинній, ради купцовь приходящихъ и инних странних людій Гр. Барск. II, 113.

ВЪИЗДЪ, *рм. Див.* **Въѣздъ.**

XVII. Соломонъ цръ на в'издъ свой до Іерслиму, албо до инших мѣстъ в' дворѣ своємъ ховалъ коней четыридесѧтъ тысѧщъ Рад. Він. 1336.

ВЪИХАНИЕ, *рн. Див.* **Въѣханье.**

XVIII. Минувшу же празднику Въиханія Господня, и наставшей великой седмици, наяхь Аравина съ верблюдомъ, всѣдши отъидохъ въ Сувезъ Гр. Барск. II, 40.

ВЪК... **ВЪЛ**.... *і т. д. Див.* **Вк.. Вл**... *і т. д.*

ВЪѢЖДЖАТИ, -ЗДИТИ, -ѢХАТИ, *дс. Їдучи дістатися до середини.*

XV. Половци въѣздѧху в городъ Ип. 515 (1161).—Стославъ въѣха въ Кыєвъ ib. 578 (1174).—Ольговичь въѣзди въ Кыєвъ ib. 579.—А хто бы мѣлъ во владычную сторону въѣзджати, и мы єму дозволили того боронити и людемъ єго Ак. ЗР. I, 169 (1497).

XVI. Хто бы безмытне хотѣлъ... съ солью въѣзджати Ак. ЗР. II, 185 (1527).

XVII. Ґды Хс до Іерусаліму в'ѣжджалъ Тр. постн. 149.—Кгды Кгрецкіи Цесары на панства в'ѣжджали Тит. 42 (Сак. 1622).—Хс в'ѣжджалъ до Іерслиму на ослици, не в'ѣжджал шестма конми Гал. Кл. Раз. 142.—Спасител... въѣжджает въ Іерусалим... не з помпою Єв. Реш. 38.—Хс на осляти въѣздивъ во Іерусалим ib. 185-б.

ВЪѢЗДЪ, *рм. Їхання до середини.*

XVII. Описуючи євангелистове в'ѣздъ хвъ до Іерусалиму, мовѧтъ: же хс ѣхалъ на ослици и на ослѧти Гал. Кл. Раз. 141.

ВЪѢХАНЬЕ, *рн. Чинність від «въъхати».*

XVII. Казанье на въѣханіе Господне Гал. Кл. Раз. I, 54.—Сей празник зовем въѣханіе Господне Єв. Реш. 38-б.

XVIII. На Въѣханіе у Гроба Господня св. Патріархъ служилъ всю отправу Пелгр. Ип. Виш. 95.—Въ сей день Въѣханія Господня ... обѣдалъ у мене Павелъ Скорунпа Дн. Хан. 199.

ВЪЯВКУ, *присл. Явно.*

XVII. Нас въявку и очевисте діавол о... киваєтъ Єв. Реш. 165-б.

ВЪЯЗЕНЬЕ, *рн. Див.* **Вязенье.**

XVIII. Ґды Хмелницкий... о отдане привилеовъ... упоминался, заразъ билъ... в туремное... посажденъ въязене Вел. Сказ. 16.—За словесное шкалѣованя по доводу присяжному кромѣ глупства и шаленства шесть недѣль въязення терпѣть Стат. 31.

ВЪЯЛЫЙ, *прикм. (про рибу).*

XVII. Десятая рыба въялая завше при нихъ зоставала Арх. ЮЗР. VIII, V, 377 (1611).

ВЪЯНУТИ, *дс. Тратити на життєвости, ядрености, свіжести.*

XVIII. (Я) бачу, ныдовга литъ нашихъ годына скоро цвите и вьяне, якъ у поли былина Кл. Коз. Зап. 462.

ВЫ, *займ. 2-ї особи множини.*

XV. И нынѣ вы єсмь створилъ, оже есте на мѧ пришли Ип. 474 (1154).

XVII. Теды онъ перемѣнился в особу сестри... пришла теды до него и рекла:... если вас тут найдуть на штуки вас розсѣкуть Рук. № 0. 4° 86 к. 52-б.

ВЫБАВЕНЬЕ, ВЫБАВЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выбавити».*

XVI. Прошли также о возного... ку выбавеню его съ того двора владычного Яневицкого Арх. ЮЗР. I, I, 17 (1569).

XVII. То был стый Анъдреи аплъ, котории дле вибавеня твоего в постати старческои показался Збірн. 1693, к. 81-б.—Не маєть человѣкъ вонтпити о своємъ здоровю и выбавеню Рук. Хрон. 208.

ВЫБАВИТЕЛКА, *рж. Та що вибавила.*

XVII. Понамарь... вдячност всякую выбавителцѣ своей показовалъ Рук. № 0. 4° 86, к. 57.

ВЫБАВИТЕЛЬ, *рм. Той що вибавив.*

XVII. Выбавитель—спаситель Синон. сл. р. 13.

ВЫБАВЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выбавити».*

XVII. Євгліє... оповѣдает вѣсти добрыя... справедливость выбавленье Єв. Реш. 199.—Выбавленье от діавола Рад. Ог. 2.

ВЫБАВЛЯТИ, -БАВИТИ, *дс.* 1. *Визволяти, -лити, виратовувати, -тувати.*

XIV. А тогды тотъ жидъ отъ тоѣ рѣчи будетъ выбавенъ Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XV. Выбавили м҃а... моцною рукою свѧтоѣ коруны польскоѣ ис того ѧтсва и с того оусего злого ЮРГр. № 71 (1434).

XVI. Насъ мѣлъ выбавити отъ непріятелей нашихъ Єв. Пер. 27.—Боже отецъ наших, выбавъ нас Катех. 12.

XVII. Всѣ от темностей болвофальских выбавлени были и свѣтом бгоразумным освѣчени Просв. 125.—(Тѣло и кровъ Хр истова) насъ от всѧкого зопсованѧ и згиненѧ выбавлѧлы Кн. о Вѣрѣ, 201.—Сама справедливост... от смерти выбавлѧет члвка Єв. Реш. 68.—Тылко абы от его болѣзней выбавил Рад. Ог. 2.—Пречистая Дѣвица... паламара... з вязеня и злой славы дивне выбавила Рук. № 0. 4⁰ 86. к. 54-б. -Иди пречъ бѣсе я на твои погрозки ничого не дбаю, гды ж той кому служу може мене з рукъ твоихъ выбавить ib. к. 55.—Мене от роспачи выбавилесь Гал. Гр. Розм. 27-б.—Рувимъ старался выбавити его (Іосифа) отъ забитья Крон. Боб. 24.—Збавъ насъ, выбавъ насъ з неволѣ Пане Єв. Вил. 92.

XVIII. (Бгъ) выбавил' мя из руки Фараоновы Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл.). — (Богъ) выбавитъ от всѧкой напасти Богл. 93.

2. *Випровадити, вигонити,-гнати.*

XVII. Игрища... людий з црквы вибавляли Єв. Реш. 237-б.—Выбавлѧлъ Орфеусъ своєю пѣснею з'пустины дикіє звѣрѧта Рад. Він. 37.

ВЫБАВЛЯТИСЯ, - ВИТИСЯ, *дс. Визволятися,-литися, вирятуватися.*

XVII. Боги не могли... сами ся з моих рукъ вибавити Жит. Св. 401.

ВЫБАВЦА, *рм.* (пол. wybawca). *Див.* **Выбавитель.**

XVIII. Витаем тя, гетмане нашъ, с неволѣ выбавцо Укр. Р. Арх. IX, 62.

ВЫБАДАНЬЕ, *рн. Чинність від «выбадати».*

XVI. Єму толко дано єстъ о вере судъ и выбаданье чинить Берест. соб. 256.

XVII. Для достовѣрнѣйшого выбаданя и правди позосталих злочинцовъ... питаючые строгого по другом Акт. Старод. кн. 30.

ВЫБАДАНЬЕ - СЯ, *рн.* (пол. wybadanie się). *Чинність від «выбадатися».*

XVIII. И знаючи, ижъ много всегда на пятю язика для вибаданяся з оних о всякомъ непріятелском поведеніи и поступкахъ до военной оказіи залежит потреба Літ. Вел. IV, 64.

ВЫБАДАЧЪ, *рм.* (пол. wybadacz). *Дослідник, вивідник.*

XVIII. Каждаѧ намѣтност душевнаѧ и кождый грѣхъ особливого мытника маєтъ и выбадача Пам. укр. м. IV, 204 (Осл. Рк.).

ВЫБАДОВАТИ, - ДАТИ,-ДЫВАТИ, *дс.* (пол. wybadywać, - dać). *Досліджувати, - дити, вивідувати,-дати.*

XVII. Онъ всѣхъ насъ оучинки выпытует и онъ всѣх нас рады выбадыгает Єв. Вил. 48-б.—Дхъ выбадуєтъ и глубокости Бозскіи О обр. 211. —О глубокости богатства мудрости и розума Бжго, яко не выбаданы и не понѧты суды его ib. 271.—Гдь наш... срдца и мысли нашѣ выпытуєтъ и выбадыгаєтъ Єв. Калл. 2.

XVIII. Того вибадатися и доискатися не моглемъ Літ. Вел. II, 290.

ВЫБАДОВАТИСЯ, - ДАТИСЯ, - ДЫВАТИСЯ, *дс. Довідуватися,-датися, дізнаватися,-знатися.*

XVII. Продокъ нашъ Адамъ иныи речи зоставивши, о Бозѣ рачей выбадовалъ сѧ, и о его прироженʼю ясне хотячи вѣдати бадливе выпытовалъ Тр. постн. 148.—Цріца... ничого далей не выбадуючися у неи (Өеврисѣ) Жит. Св. 145.—Тотъ о которомъ треба выбадоватисѧ, выпытоватисѧ Бер. Лекс. 62.

XVIII. Не моглемъ того... вибадатися з гисторий книжних, якого... року заложенъ... замокъ Бродский Вел. Сказ. 5.—Тщателно о всяких военних состояніях вибадиваючися ib. 252.

ВЫБАДЫВАНЬЕ, *рн.* (пол. wybadywanie). *Чинність від «выбадывати».*

XVII. Мытарства с розумѣютъ другимъ по славенску мовѧчи, истѧзаніѧ, то єстъ выбадыванѧ Тит. 157 (Конист. 1625).—Таємницы его святыи не потребуютъ великого выбадываня, толко вѣры Діар. Фил. 107.

ВЫБАДЫВА'ЧЪ, *рм. Дослідник.*

XVII. Истѧзатель: испытенъ, выбадывачъ Бер. Лекс. 62.

ВЫБАЛАМУТИТИ, *дс. Баламутством одержати що.*

XVII. Полонѣцкій вашъ баламутъ, выбаламутивъ у мене дѣвку Өеод. Черн. 30 (1693).

ВЫБАЛОВАТИ, *дс. Винести, видобути з трудом.*

XVI. Єдучи мы через Кривый мост до Луцка запал мы был кон у мосту... Я дей просил их (селян) абы мы коня выратовали, обецуючи дат на пиво. То дей они выбаловавши коня моєго, в мосту запалого, скочивши до возу, стали речи мои крамарские брати Кн. Гродск. Луцк. 265 (1564).

ВЫБАЧАТИ, - ЧИТИ, *дс.* 1. *Вигодити, вибрати.*

XVII. Я... выбачивши тому часъ прибѣгну къ вам Єв. Реш. 187.

2.—**(кому),** *дарувати, не уважати, не мати за зле, поблажати.*

XVII. Проси господина своего, абы мнѣ выбачилъ Рад. Він. 990.—Пане милосердний и судіє правдивий, вибачъ, а не зри на єй животъ нецнотливый Суд Бож. 299.—Выбачъ же, святый Моисею, же до землѣ обѣцанной не внійдешъ Дм. Рост. 59.—Отповидѣлъ Лаванъ абы єму выбачилъ (Іяковъ) Крон. Боб. 20-б.

XVIII. Нѣ пане свате, вибачъ мнѣ за тоє моє слово Зап. Черн. Губ. Стат. Ком. 87 (1721).

ВЫБАЧАТИСЯ, *дс. Бути видним, ясним.*

XVII. З' которыхъ всѣхъ історій и наукъ ясне выбачаєтсѧ, же поминки и млтвы и офѣры за оумерлыхъ похвалы сутъ годны Тит. 150 (Копист. 1625).

ВЫБАЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выбачити».*

XVII. Ж быс не была смутна, просим тебе о выбачене Жит. Св. 519.—Завстыдалосѧ все рыцерство и просѧчи о выбачен'е царѧ Рад. Ог. 59.

XVIII. Прошу вашей милости вибачения Вел. Сказ. 19.

ВЫБАЧОВАТИ, *дс. Бачучи вимірковувати, розпізнавати.*

XVII. Мы зъ того поровнаня... зверхность надъ апостолами колигуемо (выбачуємо) Копист. Пал. 430.

ВЫБЕЙКАТИСЯ, *дс. Вибратися, вилізти.*

XVIII. Часть обозу полского зъ помененои твани и грузкости вибейкавшися, дерется кгвалтом на прикрую гору Вел. Сказ. 39.

ВЫБИВАТИ,-БИТИ, *дс.* 1. *Биттям висаджувати, випихати кого або що; висадити, виперти.*

XV. Брате! Ты мене ни на лькоу ялъ, ни коньемь мѧ єси добылъ ни из городовъ моихъ выбилъ мѧ єсь, ратью пришедъ на мѧИп. 900 (1287).

XVI. (Княгиня Курбска) острог мой властный... отняла и спокойного держанья и уживанья... мене выбила Ж. Курб. I, 258 (1585).—Выбивши и вырубавши двери до церкви скарбы церковные... побрали, пограбили Арх. ЮЗР. I, VI, 136 (1597).

XVII. Поставилъ теды Батій пороки къ городу Кієву... и біючи пороки день и ночъ выбили стѣны Крон. Соѳ. 249.—(Настя Сомка) выбила зъ двора своєго при людехъ зацныхъ значне Рѣш. Полт. С. 62 (1683).—Око єдному старостѣ... вибили Гал. Боги пог. 8.—Жолнѣре Ѳеодосієви з'тѣсныхъ мѣсцъ выбили неприятеля и верхи горъ отняли ib. 27.

XVIII. Ратніє люди их (Д. Виговского з войском) побили и из шанцов их вибили Вел. Сказ. 213.—Левчихо, жона моя черевата, то ось я юй дитину вибъю Суд. Инкв. 196.—Конь вибивъ лопатку зъ ґвалтомъ Укр. Госп. Пор. 61.—Кльномъ клина выбиват Клим. Прип. 266.

2. *Толочити, витолочити.*

XVII. Въ нивечъ конъми выбили и вытолкли (поле) Арх. ЮЗР. III, IV, 617 (1651).

XVIII. Сотникъ... вибивал єму (Богдановичу) стадомъ своимъ... пшенъ и травъ Прот. Полт. С. III, 222-б. (1750).

3. *Биттям виробити, виразити, витиснути.*

XVI. Абы (статут) былъ справленъ не писанымъ писмомъ, але выбиваным Ак. ЗР. III, 6 (1547).—Що ся дотычеть звоновъ, ино роскажите учинити два звоны... и щоб на нихъ тоє письмо положоно было, котороє дали єсьмо вамъ на камени выбити во имя наше Ак. ЮЗР. I, 142 (1558).

XVII. Маютъ на себѣ драхмы выбитый образъ црскій и имѧ єго Рад. Ог. 324.—Стояне тых коморъ на чотырох головахъ человѣческихъ, выбитых отъ мудрых ремесниковъ Крон. Соѳ. 283.—Отъ города за поприще постановилъ столпъ каменый и на немъ орелъ каменный выбитый ib. 284.—Болванъ каменный выбитый Рук. Хрон. 52.

XVIII. Чарка болшая, чистѣйшаго сребра, въ квѣтъ выбиваная, зъ двома ручками Быт. млр. обст. 343.—Кубокъ вибиваный на пукляхъ, сребряный ib.—Єсть тамъ церковъ у каменѣ вибыта Пелгр. Ип. Виш. 23.—Мѣдница вибиваная, алембик в горщику Реєстръ, 2.—Статуа в Печерскомъ монастырѣ изъ каменя выбитая лежитъ Літ. Гр. (рк.), 15-б.

Выбитая дорога, *вибоїста, ділкувата дорога.*

XVII. Дороги выбитыи выровняли Крон. Боб. 204-б.

4. *Вигубляти,-бити, винищувати,-щити.*

XVI. Ульєвъ сорокъ со пчолами на голову выбили Арх. ЮЗР. III, I, 20 (1587).

XVII. (Мы) єздили вибивати тихъ пчолъ и вибивши, двѣ куфи и полъбочки привезли Арх. Мот. 131 (1688).—Алтыновцы... мусѣли лозы выбиваючи купья рѣзати и очеретъ сухій выпаливати Оп. ст. Млр. II, 413 (1694).—Хотѣли иного царя наставляти и нѣмчиновъ всѣхъ выбити Літ. Сам. 197.

XVIII. Панове и княжата... короля Владислава на нас... подмовляють... абы со всѣми силами... (он) пришедши на Украину латво нас огнем и мечемъ зъвоєвати... єдних вибити, других в неволю забрати Вел. Сказ. 46.

5. *Бити, пробити, вдарити.*

XVII. В' зеґарѣ биваєтъ звонъ и молотъ, который годины выбиваєтъ Гал. Кл. Раз.

..—Іѡанъ въ нбѣ каждого часу годину выбиваетъ, не таку яко ту цвонъ, але млтву каждой годины до Хрста выбиваєтъ Пам. укр. м. III, 84 (Рк. Самб.).

6. *Покарати биттям.*

XVII. Клима... велѣлисмо з мѣста постронъками вибити Прот. Полт. С. I, 125-б. (1691).—Венедиктъ... розками єго (брата) выбилъ Жит. Св. 57.—Никола... такъ єго (половца) добре выбил, иж през килка дний был хорым ib. 277.

7. *Оббити, вистелити.*

XVIII. Канапи стоячоє набойкою выбитоє Арх. Сул. 116 (1776).

ВЫБИВАТИСЯ, -БИТИСЯ, *дс. Пробиваючись вийти, видобутися, видиратися,-дертись, увільнятися,-нитися.*

XVI. З памяти людской вибиваются Гр. кн. Лит. 47 (1516).

XVII. (Казимеръ) перше драпѣжниковъ ускромилъ, потомъ тих, которие з дани вибилися, знову давати примусилъ Крон. Полск. 4.—Воєвалъ Козаровъ, котріи з моцы єго выбивалися Крон. Соѳ. 14.—Уросши в силу болшую... выбилася Литва зъ Руского подданства Крон. Лит. 319.

XVIII. Ракочий зколлѣґовавшися з Поляки... хощетъ з-под власти турецкой... и от звиклой дани... вибитися Вел. Сказ. 80.

ВЫБИРАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «збирати».*

XVI. Реєстръ выбиранья пѣнязей рочныхъ Арх. ЮЗР. I, XI, 67 (1599).

XVII. Король послалъ къ нимъ Коснятина, названого Положишина, для выбираня дани Крон. Соѳ. 279.—Тепер по вибираню осипа... чомус остро стал дивитися (Олихвѣр) Прот. Полт. С. I, 147 (1691).

2. *Обрання.*

XVII. По смерти Іюлиєвой были... великиє розвици около выбираня цесара Крон. Боб. 182.—Повѣдѣл єму слуга таємную и посполитую раду слугъ на выбиранѧ князя собѣ Ал. Печ. 172.

ВЫБИРАТИ,-БРАТИ, *дс.* 1. *Беручи все вийняти, брати з середини, виймати; забрати все.*

XVII. Аще на олтари проліѧсѧ и прошла животворѧщаѧ кровъ Спасителева... первѣй вусты своими долженъ пролитіе выбрати моцно Шумл. Зерц. 47.—Выбрав цырули̂къ всѣ внутрности єго (члка) Єв. Реш. 179.—Хлѣбъ з печы выбирали, которого тамъ нихто не сажал Крон. Полск. 387.—Мужики.. почали зъ будинковъ то стелѣ збирати то трами рубати, окна вибирати Арх. Мот. 132 (1688).—Однихъ порубали, а другихъ в полонъ выбрали и мѣсто спалили Літ. Сам. 57.—З ласих костей мозок выбрати и тым мозком мазати где гризет ЦАМ. № 32, к. 114-б.

XVIII. Выбрали єму очи з голови Пам. укр. м. IV, 85 (Куз. Рк.).—Возми аґресту великого, выбери зъ него насѣння Разн. марц. 645.—Кого гадіна вкусітъ... молоко сѣлоє жігавков кропівіцевъ маловъ прівівати, щобы ѣдь выбірано Угр. Заг. 222.—Коли ся слнце идетъ черезъ море... то много єго ясностю своєю и променями горячими выбираєтъ Ал. Тиш. 88.—Коритниковъ 4, що попелъ у корыта возятъ, наливаютъ, выбираютъ и сточуютъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 70 (1720).

2. *Зрабувати, облупити, сикрасти.*

XVII. Людъ єдинъ татаре выбрали, другій отъ меча погинулъ Літ. Льв. 264-5.—З гумна оповедаючого, з короба, в котром знайдовалося осмачок три, выбралъ жита Акт. Старод. кн. 118.

3. *Стягати, стягти, позбирати.*

XIV. Казалъ пописати овесъ вшитокъ што іесмы выбрали на землѧнохъ ЮРГр. № 18 (1386).

XVI. Росказалъ врядникомъ своимъ выбрати, якожъ вже и выбрано, податокъ на сесь рокъ шестьдесятъ девятый, со всихъ именей прислухаючихъ къ монастыру Жидичинскому Арх. ЮЗР. I, I, 26 (1570).—Цинши, податки вшелякиє, съ тѣхъ подданыхъ приходячиє, на себе выбираютъ ib. 277 (1590).

XVII. Пріихали выбирати побору от землѣ и от воды Ал. Печ. 167.—Вы, которыи з росказанѧ пановъ своих... податки и повинности выбираєте Єв. Вил. 50-б.—Полковникъ... велѣлъ... и такиє гроши с товариства вибрати Кн. Нос. 5.—Послы... з Персии приѣхали выбирати побору от земли и от воды Крон. Боб. 164.

4. *Обирати,-брати з кого, зміж кого, з-посеред кого.*

XV. Владиславъ выбраныи ку бискупству влоцлавскому ЮРГр. № 67 (1433).—Мы без вашоє милости братьи нашоє милоѣ господаря не хочемъ выбирати Ак. ЗР. I, 116 (1492).

XVI. Дозволили выбирати Лепковои и сыном єє... (по) шести свѣтков, которым би они вѣрили Арх. ЮЗР. I, VI, 43 (1545).

XVII. На апостолство выбравъ гдь некнижныхъ Єв. Реш. 12.—Которого цесара выбирано, теды єму... вѣнцовано Крон. Боб. 253.—Себѣ гетмана выбрали Літ. Сам. 52.

XVIII. Барабашъ... ездилъ до Владислава... и... просилъ... аби волно било имъ з-между себе вибрати гетмана Вел. Сказ. 14.—Мечѣте жребій на двапайцяти особъ выбраных, выбравши собѣ члвковъ дванайцяти Пам. укр. м. I, 335 (Рк. Тесл.).—Старого тестаменту законъ... через тогожъ Моусеа, которого Бгъ вибравъ за виполнителѧ своеи волѣ подане було до захованѧ ісраильтѧномъ Науки парох. 1.

ВЫБИРАТИСЯ,-БРАТИСЯ, *дс.* 1. *Збиратися,-зтягатися.*

XVIII. Святочный ралець било вибирается съ посполитихъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 169 (1722).

2. *Збиратися,-зібратися куди, рушати,-шити, виправлятися,-витися виступати,-пити.*

XVI. Южъ за помочью Божою отправоватися будемъ и въ дорогу възадъ выбиратисе Арх. ЮЗР. I, I, 485 (1596).

XVII. Оселъ съ Л'вомъ едного часу выбралисѧ на прохажку Рад. Він. 29.—Іосифъ... выбралъсѧ въ дорогу Крон. Боб. 31-б.

XVIII. Берыся ты з дому твоего...и выбрав'шися Лотъ пошол Пам. укр. м. I, 332 (Рк. Тесл.).—Сам ся выбираетъ со апостолы своими до Іерусалиму ib. II, 224.—Пожарский... вибрался з даним себѣ войскомъ отъ Конотопу Вел. Сказ. 206.—Выбрався до цря Дария самъ единъ у посел'ствѣ Ал. Тиш. 48.—Алек'сандеръ помалу-малу почалъ ся выбирати з-межи панства с полаты на двор ib. 51.

ВЫБИТЬЕ, *рн. Чинність від «выбити».*

XVI. Мене его милость (князь воевода Киевский) выбилъ, за которым кгвалтовнымъ выбитемъ сталися мнѣ шкоды на тотъ часъ немалые Арх. ЮЗР. I, I, 143 (1580).—А тымъ дей таковым выбитемъ своимъ съ того всего яко се есть впередъ поменило, вделалъ дей шкоды яко шесть тисячий копъ грошей литовских ib. III, I, 26 (1590).

XVII. О зорване ставовъ и о штомъ бы колвекъ якую трудность имъ задавати мели, альбо за выбите збожя отъ граду, за ошацованемъ приятельскимъ заплатити Арх. ЮЗР. VI, I, 288 (1601).—Кгвалтовное выбитье зъ кгрунту и зъ озера Косора спокойного держанья и уживанья его Ак. ЮЗР. II, 21 (1609).—Информацыю, котрая была межи клеросом Лвовским а межи Ісаиею Балабаном о выбитя их от святого Юра и о поиманя намѣстника, тую отискати в канъцелярыи ксендза Щирбича пилно Льв. Ставр. 37 (1609).—Хто би былъ причиною до вибитя тоей пчоли Ак. Полт. Гор. Ур. I, 84 (1666).

XVIII. О гвалтовном вибитѣ з спокойного владѣнія С. і Р. 9.—Доношеніе за причинение гвалти и вибитте Арх. Гал. № 32 (1766).—О вибитю чрезъ Поляковъ зъ Полѣся Палѣювцовъ Літ. Вел. III, 130.

ВЫБЛІОВОВАТИ,-БЛЮНУТИ, *дс. Блюючи викинути з себе.*

XVII. Члвкъ естесь, не выбліовуй яду аспидового Єв. Калл. 543.

XVIII. Зъ сердца своего бунтовничого духу не виблюнешъ Марк. IV, 175 (Л. Мазепи).

ВЫБЛУДИТИСЯ, *дс. Вийти з блуду, вийти на дорогу.*

XVII. Телебугъ же едва въ малѣ дружинѣ выблудися Літ. Густ. 846.—Тыи... выблудившися приѣдуть до людий Крон. Боб. 238-б.

XVIII. Ишли пять днй и заблудили иньшимъ путемъ... и ледво ся выблудили на едино поле Ал. Тиш. 95.

ВЫБЛѢДЛЫЙ, *прикм. Що став блідої цери.*

XVII. Манихейчиков еретиков познавати по подлой сукнѣ, по выблѣдлой твари, по хитрой мовѣ Арх. ЮЗР. I, VIII, 240 (1619).

ВЫБОГАТИТИСЯ, *дс. Збогатитися, набути багацтва.*

XVII. Выбогатитися умыслили суть Ак. ЮЗР. II, 241 (И Виш.).

ВЫБОИСТЫЙ, *прикм. Що має вибої.*

XVII. Дорога вибоиста, горовата и длѧ скал камених барзо тѣснаѧ Збірн. 1693, к. 176-б.

ВЫБОЙ, *рм. Вибиття.*

XVI. Научыти, абы везде з выбоемъ и без ошикул збожья молочены были Пам. КК. II, 521.

ВЫБОЙКА, *рж. Лляна тканина з вибитими взорами на оден колір.*

XVII. Выбойка напрестолная... шовком гаеованая Прот. Полт. С. II, 3 (1675).

XVIII. (У мене взято)... габи три штуки... вибуіокъ три Прот. Полт. С. I, 251 (1705).—Куплено выбойки 3 локтя Дн. Хан. 130.—Одѣяло вибойки красной, подшитое холстомъ Арх. Сул. 116 (1776).

ВЫБОЙКОВЫЙ, *прикм. від «выбойка».*

XVI. Попъ повидил, иж дей... не знашол есми в церкви... рыз двоих: одных коленских белыхъ,... а другихъ выбойковых чирвоных Арх. ЮЗР. I, VI, 65 (1579).

ВЫБОЙНИКЪ, *рм. Що вибиває взори на тканинах.*

XV. Овецъ и свиней по Кіевскимъ дворомъ не зганяти: маютъ то вѣдати клеплинпы а выбойники Ак. ЗР. I, 144 (1494).

ВЫБОЙЧАНЫЙ,-ЧАТЫЙ, *прикм. Див.* **Выбойковый.**

XVIII. На хорахъ на престолахъ чотирох и жертовникахъ антпеди вибойчаніє РКПЛ. 17. —Юпки вибойчаной, бараханомъ подшитой (не віддав) Полт. Полк. Канц. (1753).— Колдра вибойчаная з трема подушечками 2р. Арх. Вид. м. реестр вещ. нам. Іс. (1759).— Сподница выбойчата Кн. Цеху Тк. 19.

ВЫБОРНЕ, *присл. Досконало, чудово, найкраще в своїм роді.*

XVI. Которыє слова и иныє вси апостолове могли выборне о собе мовити Отп. И. П. кл. Остр. 1085.—Выборне тоє ся зыйдетъ Хр. Фил. Апокр. 1074.

XVII. Выборне упасъ єси владыки своєго стадо Копист. Пал. 1151.—В ннѣшній днь з' Бмъ и Тріодь починаєм, которую многіи в' правдѣ з' промежку стыхъ и бгоносных' пѣснотворцевъ нашихъ отцевъ, выборне и якъ пристояло от Стого взбужаємыи Дха в' спѣван'ю вдячномъ оутворилы Тр. постн. 9.— Почало дитя выборне языкомъ грецкимъ мовити Рук. Хрон. 303.

ВЫБОРНОСТЬ, *рж. Досконалість, найкращість в своїм роді.*

XVI. Изѧщество—выборность Зиз. Лекс. 100.

XVII. Изѧщество: знаменитость, превышанье, выборность Бер. Лекс. 56.

XVIII. Несвѣдомымъ здѣшнемъ обывателямъ выборность и величество войскъ своихъ ложне внушили Марк. IV, 264 (Ман. Карла XII, 1708).

ВЫБОРНЫЙ, *прикм. Досконалий, чудовий, найкращий в своїм роді, вибраний, вишуканий.*

XVI. Въизбранный, валечный, выборнѣйший в битвах Зиз. Лекс. 95.—Изѧщный—выборный ib. 100.—Милыи мои бѣлыи а червеныи, выборныи исъ тисячей П. П. 54.—Красна яко мѣсяць, выборна яко сонце ib. 55.

XVII. Для выборного вѣры той вызнанья Копист. Пал. 349.— Я тебе насадилемъ виноградъ выборный, которого кождоє насѣнье єстъ правдивоє ib. 390.—Выборный ораторъ ib. 956.—И назовешъ имя єго Іисъ, абовѣмъ онъ выбавитъ людъ свой от грѣховъ ихъ. От того часу оудѣлноє и выборноє тоє имя зостаетъ Гол. П. М. II, 376 (Кор. Н. 1645). -Тѣло єго (Іоана) стого... в найвыборномъ и в нарочитомъ мѣстѣ поховали Жит. Св. 111.— Казнодѣѧ албо пропобѣдникъ... не повиненъ таких', выборных и ласкавых словесъ... уживати Рад. Він. 18.—На зробен'є ботовъ албо черевиковъ также выборного шукаємъ шевца ib. 122.—В' створеню нншомъ поступилъ Бгъ нибы малѧръ в' отмаліораню якого выборного контер'фєту ib. 267.—Вже полку Миргородского выборная тисяча товариства... въ Чигринъ-Дуброву зтяглися Ак. ЗР. V, 220 (1688). —Ввел Богъ звѣрей выборных в рай Рук. Хрон. 3.—Да принесут ми (бгу)... выборной вони Крон. Боб. 47.

XVIII. За воровство... трохъ лошадей имено коня виборного да кобил двохъ Прот. Полт. С. IV, 31-б. (1756).—Козаковъ оних реестровых виборних и военних... въ суда водніе... въсѣло Вел. Сказ. 33.—Подъ Чолганскимъ Каменемъ... изчислили самои виборной на конъ всѣдшой... шляхти военной болшъ 30000 ib. 57. —Персона отца его Принцъ Владиславова, короля Жигмунта, виборними рубѣнами осаженная, а зъ другой (сторони) былъ орел гербовій корони Полской, найвиборнѣйшими шафѣрами обложенній Літ. Вел. I, прил. 36. —На той горѣ злото найвыборнѣйшеє родится Пам. укр. м. IV, 32 (Сок. Рк.).

ВЫБОРСТВО, *рн. Вибирання.*

XVIII. Тоє выборство рядовыхъ козаковъ въ скорости отмѣнилося Сб. Лѣт. 63 (Кр. оп. Млр.).

ВЫБОРЪ, *рм.* 1. *Вибирання, стягання належности, побір.*

XVIII. За утрачу вновъ очищенного порту імѣет датися указ на мито до вибору роненной сумми Стат. 32-б.

2. *Вибирання між одним та другим, перебір, різниця.*

XVII. Всѣ без выбору правно пред лицем хрстовым станут Єв. Реш. 14.

3. *мн. Вибирання на уряд, на посаду.*

XVIII. Також с полковъ за скудостію искусних к правам людей, депутатовъ по выборамъ не прислано в суд єнералній С. і Р. 28.

4. *Найкраща частина якого загалу, чоло, цвіт, сметанка.*

XVIII. А войска уже зъ цесарскимъ самого выбору з арматою на пятнадцять тисячь мѣючи рушилъ Вел. Сказ. 153.

5. *Вибирання куди, винесення, вирушання.*

ВЫБРАНЕЦЪ, *рм. Піший новозатяжний жовнір.*

XVI. Росказалъ людови и выбранцомъ въ домы закрытися Арх. ЮЗР. I, VI, 140 (1597). —По волости... гайдуковъ до Лифлянтъ выбранцов выбирали Кул. Мат. I, 76 (1600).

XVII. Было при томъ веселью... єго семъ тысящей выбранцовъ коштомъ великимъ выбраныхъ, въ злате и сребре Кул. Мат. I,85 (1606).—Князь Вишневецкій... имѣючи при себѣ килькэнадцять тисячь люду военного

грошэвого, опрочъ драгунѣи и выбранцовъ, которих и подданныхъ своихъ начинилъ былъ... мусѣлъ утѣкати Літ. Сам. 12.

XVIII. Пришло ихъ теди килка выбранцовъ до обозу Літ. Вел. IV, 521.

ВЫБРАНЫЙ, *прикм. 1. Що його вибрано.*

XVII. Семъ тысящей выбранцовъ, коштомъ великимъ выбраныхъ Кул. Мат. I, 85 (1606.)

XVIII. Выбраный будетъ приносить тѣ писма Літ. Вел. II, 196.

2. *Стягнений, виторгований.*

XVIII. Принято от оца ієромонаха Фотія за медовую дань имъ выбрачихъ денегъ двадцять єденъ рубль Кн. пр. 20 (1753).

3. *Виборний, передній.*

XVIII. Забравъши... ветязей выбранъныхъ... пошовъ самъ з войском своимъ Ал. Тиш. 43.—Все у злотѣ, люд выбранный, витяз' у витязя іb. 60.—Мечѣте жребій на дванайцяти особъ выбраных выбравши собѣ члвковъ дванайцяти Пам. укр. м. I, 335 (Рк. Тесл.).—Бгъ... людій Іилскихъ якобы, віноградъ насадивъ вибраный, перше въ Єгvптѣ Науки парох. 62.

Выбраный божий, *чоловік на землі призначений спастися на небі.*

XVI. Застановлѧємосѧ, много єсть поволаныхъ, але мало выбраныхъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 43.

XVII. И зали другиє стыє и выбраныє Бжіє, блгдти дховнои не мѣли Карп. Каз. 12.—Што имъ сказано Меѳодію патріарсѣ и всѣмъ выбранымъ Бжіимъ ознаймили Тр. постн. 293.—Оныє сѣмъ лѣтъ скоротятся для выбраных бжиих Єв. Реш. 13.—Уваж... барзо великую терпливост выбраных Бжих іb. 22-б.

XVIII. Также и у дни вутъцовъ нашихъ імалъ Бгъ людій выбраныхъ своихъ, котрыи вѣровали єму Поуч. Няг. 55.—Прійдѣте, дшѣ праведныи и стыи, выбранныи бжыи Пам. укр. м. IV, 316 (Рк. Тесл.).

Выбран(н)оє начинье, *особа обрана за знаряддя.*

XVI. Оного таинника небесного, «начинье выбраноє», апостола Павла межи собою удушили Отп. кл. Остр. И. П. 402.

XVII. Для того побужаєтъ начинє выбраноє Павелъ стый Тит. 358 (П. Мог. 1640).—Выбраноє начиніє Хво Пр. Жел. 5.—Такій священникъ єсть выбранымъ начинємъ Бозскимъ Гал. Кл. Раз. (пр.) 5.

ВЫБРАНЬЕ, *рн. Чинність від «выбрати».*

1. *Брання з чого.*

XVIII. Купил двѣ бибулы для вибранья воску... с орликов Ризн. Соф. Кн. 124-б.

2. *Стягнення, забрання.*

XVIII. Указъ... о вибранню грошій с товариства Кн. Нос. 5.—Без писма такого пожитки от подъданного можеть взять пакъ возвратно толко подданому для вибраня з нихъ шесть недель имѣютъ датися фристу Стат. 36-б.

3. *Обрання, елекція.*

XV. У Вилни, землямъ всимъ зъѣхатися на день светого Ильи на выбраньє господаря Ак. ЗР. I, 116 (1492).

XVII. Выбранє княжати Рук. Хрон. 163.

ВЫБРЕХАТИ, *дс. Знівечити брехáнням.*

XVIII. Бодай зуби, очи собѣ вибрехали Укр. Р. Арх. IX, 235.

ВЫБРНУТИ, *дс.* (пол. wybrnąć). *Вибрести, вилізти, вибратись, виплутатись.*

XVI. Чили таѧ которая (церковъ римскаѧ), што Синод, што рок, што день, то новинкамисѧ бавѧчи, юж такъ далеко забрнула, же и до судного днѧ выбрнути подобно не можетъ, тѣшитисѧ маєтъ Отп кл. Остр. И. П. (стдр.) 53.—Обачимо, якъ зъ того выбрнешъ Хр. Фил. Апокр. 1022.

ВЫБРОИТИ, *дс. Броячи вчинити що.*

XVIII. Не спецѣфѣкуємъ ретелне тут того, что они Ляхи... аки не христіяне вамъ, православнимъ христіянамъ виброили и учинили Літ. Вел. IV, 136.

ВЫБРЫТВИТИ, *дс. Виголити бритвою.*

XVII. Выбрытвити потылицю Ак. ЮЗР. II, 213 (И. Виш.).

ВЫБУБНЯТИ, *дс. Бити в бубон.*

XVIII. Особно зась довбышъ въ раду выбубняєтъ Клим. Вірші, 185.

ВЫБУДОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выбудовати».*

XVII. Вѣра єстъ фундаментъ, инші засъ цноты нѣзданіѧ, албо выбудованѧ Рад. От. 263.

ВЫБУДОВАТИ, *дс. Будуючи виставити.*

XVII. Іды по знесенью некоторыхъ общыхъ опѣній, што бы въ учениковъ єго умыслахъ вѣра справила, Всевидицъ выбудовалъ самъ за себе и за всѣхъ Конист. Пал. 347.

ВЫБУРКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выбурковати».*

XVII. За 8 фур камѣня плазового до выбуркованя рынштоку пред школою Арх. ЮЗР. I, XI, 443 (1633).

ВЫБУРКОВАТИ, *дс. Виложити, виспелити бурком (бруком).*

ВЫБУРЧЕСТВО, *рн.* (?).

XVIII. Дымитрий... поєднал цехъ... вибурчество и молодчество отбувъ Кн. Цеху Кол. 11-б. (1747).

ВЫБУТВѢЛЫЙ, *прикм. Той, що вибутвів.*

XVII. На той часъ єще древа яко свѣжостворенiє не были спрохнѣлыми и выбутвѣлыми, але здоровыми и цѣлыми жадныхъ дѣръ в себѣ немаючими Рад. Віг. 1443.

ВЫБУТВѢТИ, *дс. Змиршавіти, згнити.*

ВЫБУХНУТИ, *дс.* 1. *Викинутися зненацька; несподівано початись, зірватись.*

XVII. Подъ покритє огонь выбухнулъ и запалилъ Крон. Боб. 304-б.

XVIII. Вибухнулъ огн войни оной козацкой противъ Поляковъ Літ. Вел. IV, 144.

2. *Несподівано показатися, вискочити звідки.*

XVIII. Чернецкий з войскомъ зъ мѣсца скритого вибухнувши, розгромилъ (подезд Шведский) Вел. Сказ. 134.—Ординскіє войска Выговского вибухнувши нечаянно ... вдарили на православних християнов ib. 206—7.—Сила орди зъ єдной (сторони) нашимъ въ очи, а другой зъ заду зъ долинъ вибухнуло Літ. Вел. III, 443.

ВЫБЫВАНЫЙ, *прикм. Див.* **Выбиваный.**

XVIII. С єдной стороны вибывано Распятє Реєстръ Ризн. Соф. 10-б.

ВЫБЫТИ, *дс. Вибути, перебути.*

XVII. (Свинторогъ) двѣ лѣта толко выбывши на княженіи Литовскомъ, спокойнє умерлъ Крон. Лит. 325.

ВЫБѢГАНЬЕ, *рн. Чинність від «выбѣгати».*

XVI. Ристаніе, выбѣганє Зиз. Лекс. 106.

ВЫБѢГАТИ,-БѢГНУТИ,-БѢГТИ,-ГЧИ, *дс. Вийти бігцем, вискочити, випасти.*

XV. Половцѣ же придоша за Рось, Гюргевци же выбѣгоша Ип. 219 (1095).—Идите на нь, ожє передъ вами нє выбѣгнеть станьте же около єго ib. 330 (1146).—Ти въ Бѣлъгородъ въѣхалъ а Борисъ выбѣглъ ib. 415 (1150).

XVII. Порвется игуменъ и вся братія... вскокъ выбѣгут, недалеко от манастыра стоячого злодѣя з лицем найшли Рук. № О. 4° 86, к. 56.—Гургій з Кієва выбегъ, а Iзяславъ въ Кієвѣ сѣлъ Крон. Соѳ. 132.

XVIII. Он вор вибѣгъ на двор Прот. Полт. С. IV, 200 (1757).

ВЫБѢРАТИ, *дс. Див.* **Выбирати.**

XVII. (Семенъ) з' отцемъ Карионом диякономъ... в' селѣ Петровцѣ осипъ вибѣрали Прот. Полт. С. I, 143-б (1692).

XVIII. Старшихъ себѣ на уради судовіє вибѣрать Вел. Сказ. 100.—За силу правъ малороссийскихъ надлежить суду генералному отправляємому быть от депутатовъ з девяти полковъ по єдной персонѣ выбѣраємихъ С. і Р. 28.

ВЫБѢРАТИСЯ, *дс. Див.* **Выбиратися.**

XVIII. За часу з Чигрина вибѣрайся Літ. Вел. II, 35.

ВЫВАБИТИ, *дс. Ваблячи вивести; виманити.*

XVIII. Вывабити Остранина зъ фортєлю Літ. Вел. IV, 206.

ВЫВАЖОВАТИ,-ЖИТИ, *дс. Підважививши висаджувати,-дити.*

XVII. А вночи увидѣлам, же у комори моєй тинина виважена и гроши взяти Кн. Мѣск. Полт. 39 (1698).

ВЫВАЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вывалити».*

XVII. По земли вправдѣ армату до штурму и вывален'ѧ муру способную зближали Тр. постн. 661.

ВЫВАЛЮВАТИ,-ЛИТИ, *дс.* 1. *Валячи виточувати,-чити, викинути; виставити, висадити.*

2. *Висадити, виперти, виламати, вирвати.*

XVII. Статечного въ вирѣ жадныи и найсрожшыи преслѣдованя навалности отъ предсявзятія єго побожного вывалити лечъ ани рушити мочы не будутъ Гол. П. М. I, 393 (1631).

3. *Валянням виробити.*

XVIII. Шаповалъ лямцы вывалюєть, що носят молодицы Клим. Вірші, 101.

ВЫВАЛЮВАТИСЯ,-ЛИТИСЯ, *дс. Валючися випасти.*

XVI. Скоро ихъ (двери) трохи порушоно, зъ гаковъ спали и вывалилися Арх. ЮЗР. I, I, 317 (1591).

ВЫВАРКИ, *р. мн. Рештки по виварі чого.*

XVIII. Оставшиеся же виварки злить Млр. дом. лѣч. 44.

ВЫВАРНЫЙ, *прикм. Що його виварено.*

XVIII. Ґазда... муситъ панови оу годѣ дати... одну ицу выварного масла Урб. 56.

ВЫВАРЮВАТИ,-РИТИ, *дс. Варячи витягти.*

XVIII. Вываривъ з него воду Клим. Прип. 204.

ВЫВДЯЧИТИ, *дс.* (пол. wywdzięczyć). *Виплатити вдячністю.*

XVIII. И неслушна єсть речъ, ажебысмо тимъ цѣлымъ житіємъ нашимъ... єму (Ху), яко найвыжшому выслуговалисѧ и вывдѧчили Панови Науки парох. 162.

ВЫВЕДАНЬЕ, *рн. Див.* **Вывѣданье.**

XVI. Подскарбий... при личьбе маєть отложыти на выведанье ревизора Пам. КК. II, 526 (1557).

ВЫВЕДАТИСЯ, *дс. Див.* **Вывѣдатися.**

XVI. Теды просилъ панъ Ж. на оглядане и на осветченье тыхъ кгвалтовъ морду и шкодъ о возного, передъ которымъ дей выведаюся тамъ всего по достатку и списавши зъ созна-

нем возного до книгъ отдамъ Арх. ЮЗР. I, I, 227 (1586).

ВЫВЕДЕНЬЕ, *рн.* (*пол.* wywiedzenie). *Див.* **Вывѣдованье.**

XVI. На громаду другую зийтысе для лепшого выведеня и опыту приказалъ Ак. Копн. С. 59 (1596).

ВЫВЕДЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вывести».*

XVII. Тут описано розмноженє утискъ и выведенє жидовъ з Єгипту Кн. Рож. 31.

ВЫВЕДОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Вывѣдованье.**

XVII. Полно было всюды здрады, выведованя Жив. Св. 16-б.

ВЫВЕДѢНЬЕ, *рн. Див.* **Выведенье.**

XV. Оучинили есми межи ими завитыи рокъ на выведѣнье граници ЮРГр. № 36 (1401).

ВЫВЕЗТИ, *дс. Див.* **Вывозити.**

ВЫВЕРГ(НУ)ТИ, *дс. Викинути.*

XV. Прочии вои Володимѣрѣ выверженi быша (ХІІ. на) брегъ Ип. 142 (1043).

XVI. Порядки изъ церкви выверглн Ак. ЗР. IV, 226 (1600).

XVII. Єсли якоє слово маєшъ до насъ, єслись єще неконечне все с памяти своєє вывергъ, отписати до насъ постарайся Лѣк. на осп. ум. 28.—Всяку злобу и грѣхъ выверъгли и очистилися Пам. КК, I, 126 (1621).—Ахъ мнѣ южемъ зъ опеки Бозской виверженa Суд Бож. 299.

XVIII. А кости вода вивергла на берегъ Пам. укр. м. II, 340 (Униів. Рк.).

ВЫВЕРГЪ, *рм. Викидень, пороник.*

XVII. Извергъ: Недоносокъ, вывергъ албо дитѧ мертвонароженоє, выпороток Бер. Лекс. 54.

ВЫВЕРЕЧИ, *дс. Див.* **Выверг(ну)ти.**

XV. Вси хощемы и (князя) выверечи псомъ Ип. 590 (1175).

XVII. Єретиковъ пречъ выверечи Копист. Пал. 545.

ВЫВЕРЖЕНЬЕ, *рн. Викид.*

XVII. Хс квасного хлѣба не отвергалъ, кгды онъ о выверженю квасу мовилъ Кн. о Вѣрѣ, 258.—Выверженє оустъ Бер. Лекс. 284.

ВЫВЕРНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вывернути».*

XVII. Выверненя—разсипаніє Синон. сл. р. 13.

ВЫВЕРНУТИ, *дс. Див.* **Вывертати.**

ВЫВЕРТАНЬЕ, *рн. Чинність від «вывертати».*

XVI. Въстлапленіе, вывертанье Зиз. Лекс. 96.

XVII. Богоборецъ такъ мудрую вѣдомость и вывертанє тыхъ словъ апостолскихъ, а не такъ, якосѧ самыи в собѣ маютъ, взѧлъ Тит. 279 (П. Могила, 1632).

ВЫВЕРТАТИ,-РНУТИ, *дс.* 1. *Перекинути, викинути, вивалити, викрутити на другий бік.*

XVII. А потомъ из постелѣ твоєй єли живого вивернутъ и на землѣ голой тебе положат Діал. о см. 268.—Видѣлъ... ногу правую вывернeнную и всю знухлую Акт. Старод. кн. 100.

XVIII. Зо всего панства твоєго виверну тебе Літ. Вел. I, прил. 4.—Дѣжъ ся взяла Днипровая волна, вывернуло дѣвчинонку с човна Пер. Укр. Лир. 34.—Вѣтеръ страшливый був... дерева вивертаты Оп. ст. кн. 6 (1736).

2. *Перевернути на другий бік, на виворот, на опак.*

XVIII. Хмелницкий... не малоє число козаковъ до орди прибравши шталтомъ татарскимъ в бурнусъ и виверненіє кожухи, чимъ обманулъ Поляковъ Вел. Сказ. 57.

3. *Перекласти.*

XVIII. Псаломъ II против єврейского вивернулемъ на славенскій діялектъ Дн. Марк. II, 238.

4. *Збити, повалити.*

XVI. А затымъ твой доводъ вывернувши, такъ замыкаю: патріарха могъ напежа отлучити Хр. Фил. Апокр. 1302.

5. *Хибно тлумачити, викладати, перекручувати, перейначувати, калічити, фальшувати.*

XVI. Єретіцы вывертают по своє воли божественноє писмо Пам. укр. м. V, 173 (1596).

XVII. Тыи слова... они (калвинистове) такъ спросне вывернули Кн. Рож. 112.

6. *Збурити, зруйнувати, знищити, знести.*

XVI. Всѣ права посполитыє вывернуть важилися Ак. ЗР. IV, 183 (1598).

XVII. Монастиръ зо всѣмъ запалили и вывернули Копист. Пал. 1021.—Блудъ и нечистота дом Бжій вывертаютъ, а чинѧтъ єго спроснымъ леговискомъ бѣсовскимъ Єв. Калл. 987.—Ігоръ... пошолъ на Половцы, переправившися черезъ Донъ рѣку, мыслячи ихъ зъ ґрунту вывернути Крон. Соѳ. 187.—За панованѧ Єліуша Адріана Цесарѧ под которым Ірусалим єстъ вывернeный Гал. М. Пр. 54.—Сподѣвалсѧ звѣтѧжити непріѧтелей, и непріѧтелскіи скарбы вывернути, але свои вывернулъ, звѣтѧженный от непріѧтелей Гал. Боги пог. 21.

XVIII. Вѣру хрстіанскую вивернути и избурити хотѣл Пам. укр. м. VI, 149 (Рк. Тесл.).

7. *Витрутити, віддiлити, віднятн, уділити.*

XVIII. Єди у вѣчний подѣлъ прийдетъ, то братия утратившому что брату вивернутъ могуть з отдѣленного єго правне Стат. 54.

ВЫВЕРТАТИСЯ,-РНУТИСЯ, *дс.* 1. *Перевертатися,-рнутися на другий бік.*

2. *Перекидатися,-кинутися, випадати, випасти.*

XVII. Палмовіи дерева з кореня вивернувшис... попадали Жит. Св. 422.

XVIII. В единомъ мѣсцю, припознясь случаемъ нагнали судно на древо... и там всѣ шесть насъ человѣкъ изъ судна вывернулись Автоб. свящ. 327.—Єстъ небезпеченство, абыся келихъ не вывернувъ Собр. Прип. 30.

ВЫВЕРТѢТИ, *дс. Вертінням видобути, викрутити.*

XVII. Яким... не вѣдаю з якое причини... свердломъ око синови моему... вивертѣлъ Прот. Полт. С. I, 158 (1694).—Твой... отчим зятя моего, що его ударил по щоках, з остатное сорочки вивертит, если ты на него отчима не скажеш ib. 171.

ВЫВЕРТѢТИСЯ, *дс. Викрутитися, вимкнутися вислизнути.*

XVII. Мыслилъ о томъ, якъ бы ся зъ того жарту вывертѣлъ Копист. Пал. 1061.—В той час анѣ смертью не одбудемо... анѣ жадными фиглями не вывертимося Єв. Реш. 13-б.—Смерть... од котором нѣхто не вывертится ib. 404-б.

ВЫВЕРШОВАТИ, *дс. Виводити верх.*

XVIII. Цеглу майстрѣ па добромъ мѣстцу кладуть и вивершуютъ... а и впред... цеглу... вивершувано Кн. Нос. 59.

ВЫВЕСТИ, *дс. Див.* **Выводити.**

ВЫВЕТРЕЛЫЙ, *прикм. Вивітрілий, що вивітрився.*

XVI. Електорове твое выветрелые Антир. 887.

ВЫВЕТРЕТИ, *дс. Вивітріти.*

XVI. И листъ тотъ выветрелъ Антир. 669.

ВЫВИКЛАТИСЯ, *дс.* (пол. wywikłać się). *Виплутатися, визволитися, спекатися, збутися.*

XVII. Штожъ теды на то рекутъ противницы правды; якъ и от анаѳематы такъ многихъ и такъ великихъ благословенныхъ отцовъ вывиклатисѧ могут Кн. о Вѣрѣ, 219.

ВЫВИНИТИ, *дс. Див.* **Вывѣнити.**

XVII. Єсли лѣтъ доростуть дочки помененые Насти Васчыхи... мает Омелко сын Антипов оныхъ з маетности отцевской... вывинити Ак. Бор. 14 (1637).

ВЫВИРНУТИ, *дс. Див.* **Вывернути.**

XVIII. Колибъ менѣ кѣлце желѣзное управлено в землю было, тобъ я всю землю вивирнулъ Пер. Отч. Жит. 69.

ВЫВИТИСЯ, *дс. Випасти, вимкнутися з життя.*

XVIII. Вывившисѧ из одежѣ своей... оутѣк Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

ВЫВИХНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вывихнути».*

XVIII. На вивихнение ноги конской Млр. дом. лѣч. 22.

ВЫВИХНУТИ, *дс. Звихнути, скрутити, вибити з суставу.*

XVIII. Остапъ... едному (коневі) ногу вивихнулъ Вид. Ник. м. 5-б. (1734).

ВЫВОДИТИ, -ВЕСТИ, *дс.* 1. *Ведучи вийти з ким, випровадити кого.*

XV. Ту бо оць (Волод. Мон.) далъ ему (Святославові) столъ выведы и и Смоленска Ип. 277 (1114).—Оучинили с даниломъ розъѣздъ и вели облазничеве много добрыхъ людии на дуброву ЮРГр. № 43 (1411).—Хс... Адама от ада вывелъ Чет. 1489, к. 18-б.

XVII. Огець... казалъ еѣ (Касандру) вывести з сенату Крон. Боб. 76.—Знову питалъ бѣсъ старший, если бы хто былъ, штобы его моглъ звести и з церкви вивести Рук. № О. 4°. 86, к. 53.

XVIII. Хс. чи не нарочно от Ляховъ въ Кримъ виправленъ, чтоби обманою вивести орду в Полщу Вел. Сказ. 26.—Коника вивела, сѣделце винесла Рук. К. У. № 21, к. 9.

2. *Зродити, створити; висидіти (з яйця).*

XVII. Кокош вывѣвши з ячокъ своих курчата ґды ихъ добре подкормитъ, оуже по тымъ жадного, о нихъ не маетъ староня Рад. Ог. (Марк.) 35.—Всякую душу живую и рушаючуюся, которую вывели воды Рук. Хрон. 2.

3. *Розповідати, оповідати.*

XVIII. Я трудолюбствуя трудихся для вигоди твоей... вивести простимъ стилемъ и нарѣчіемъ козацкимъ, а частми и раздѣлами расположити гисторію о войнѣ зъ Поляки Хмелницкого Вел. Сказ. 3.—Въ книзѣ Твардовского... самое точію военное.., виводилемъ действіе ib. 4.

4. *Визначати, викресляти, витикати.*

XV. Тогды тотъ, хто купитъ имѣетъ служебникомъ сусѣды того имѣнія позвать, абы при томъ были, какъ тотъ имѣніе ему выводитъ, хто подаваетъ Ак. ЗР. I, 40 (1420).

5. *Вибудувати (в гору), виставити, винести.*

XVIII. Подъ землею зроблено церковъ... а верхи тоеи церкви виведено на двор землѣ Путн. Іер. 4.

6. *Чинити, виконувати.*

—инквизицію, слѣдъ, шкрутинію, *досліджувати,-дити, чинити слідзтво.*

XVI. И шкрутинѣи своее доброе се быть сподеваетъ, бо ее выводилъ людьми народу шляхотского Арх. ЮЗР. I, I, 424 (1594).

XVII. Сторона... просила, ижъ въ той мѣре инквизицыи въ невиности своей не выводила Арх. ЮЗР. VIII, V, 301 (1604).—Послалемъ значного товарипа... жебы моглъ тое крадежи оглядѣти и вивести слѣдъ чи так естъ Прот. Полт. С. I, 13 (1691).

XVIII. О якой справѣ все совершенно прилюдне сюю инквизицию вивювши, предлагаемъ височайшему разсужденію Суд. Инкв. 198.

7. *Доводити, висвітлювати, виявнити, викладати, тлумачити.*

XVII. Выводил ему (философу)... Єпифаній правду вѣри хрстіянской з писма стого Жит. Св. 287.—Павел... невинность свою виводити почалъ ib. 473.—Прокопій... долго выводилъ що то за богове ихъ (болвохвалцев) ib. 510.

XVIII. Мнози бо теоліоѓове дешкирують і оповѣдают і описуют и выводѧт намъ філіозофове о кончинѣ свѣта і о дни судномъ розно и розмаито Пам. укр. м. IV, 309 (Рк. Тесл.).—Прыслухай же сѧ теперъ каждый на семъ моемъ словѣ... як ти выводит писмо стое воскресенію мртвых ib. 312.

8. *Вибрати, винищити.*

XVI. Я тые всѣ справы от мене змышленные... с книгъ выведу и вымажу Ж. Курб. II, 179 (1583).

ВЫВОДИТИСЯ,-ВЕСТИСЯ, *дс.* 1. *Вийти, перейти.*

XVII. Домыслившися Конратъ, вывелся зъ посломъ вонъ. На Дворѣ реклъ ему тихо поселъ «готуй люди» Крон. Ссѳ. 302.

XVIII. Єдни в козаки вывелись, а другіе под ратушею... владѣлцами состоятъ Кл. Місто і тер. 355 (1749).

2. *Усправедливлюватися, -витися, очищатися,-ститися з чого, уневинюватися,-нитися.*

XVI. Хотечи ясне а значне то показат и с того ся вывести Арх. ЮЗР. VIII, III, 379 (1583).

XVII. (Она) выводилася в том помовеню Модзал. 28 (1666).—Он же Ничипор Жорновый щиплючи славу дому его млсти пна Жученка явче пред многими людми говорил... в чомъ Єго млсть выводячись просил нас вышей писаних особ о вчинене справедливости Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).—Сынъ его... питанный, где бы тые побралъ овчины, виводился ижъ зарѣзали двое овечокъ, уже тому рокъ минувъ Акт. Старод. кн. 25.—Ярославъ... словы покорными Володимера ублагалъ и вывелся, же ничего такого никгды не мыслилъ Рук. Хрон. 444.

XVIII. Вы есте шпѣѓи, кимъліове, просмотруєте города моего... Выведѣте сѧ, еслисте добрыи люде Пам. укр. м. I, 168 (Рк. Тесл.).—Нас црь оушитких погубит, бо мы ся выводили Веніямином ib. 169.—Єсли обжалованній до году и шесть недель ġлейтом выведется то все забранное от кого нибудь ему нополнит би Стат. 65.

3. *Бути доведеним.*

XVI. Въ прешлыхъ... роздѣлѣхъ вывелася слушность и повага синоду Берестейского Хр. Фил. Апокр. 1304.

4. *Зникати, переставати бути.*

XVIII. А разбои и до днесь не выводятся Пелгр. Ип. Виш. 11.

ВЫВОДНЕ, - Ѣ, *присл.* (пол. wywodnie). *Довідно, переконуюче.*

XVII. Прѣтелнѣ: выводнѣ, з' довода Бер. Лекс. 132.

ВЫВОДНЫЙ, *прикм.* 1. *Що береться за вивід (з одної посілости в другу).*

XVI. Коли нашъ человѣкъ въ князского человѣка, або въ панского, або в земянского пойметъ дѣвку, ино выводная куница тому государю, в чиего человѣка дѣвку пойметъ Ак. ЗР. I, 35 (1507).

2. *Що його можна вивести, довідно показати.*

XVII. Словопрѣніе: выставнаѧ мова, выводнаѧ мова Бер. Лекс. 149.—Тая натура... розумом не ест выводна Жит. Св. 86.

ВЫВОДЪ, *рм.* 1. *Виведення; (роду) генеальоґія.*

XVIII. Я... понудихся... вивести... гисторію о войнѣ зъ Поляки Хмелницкого. В яком выводѣ, въ книзѣ Твардовского... самое точію военное... виводилемъ дѣйствіе Вел. Сказ. 3.—О навязку за виводомъ шляхетства ведлугъ артикула 50 С. і Р. 12.

2. *Наведення доводів, арґументація, об'яснення.*

XVI. Степанъ Хмара отъ князя старосты пытанъ: если бы онъ мелъ слушный выводъ, ижъ онъ въ томъ обвиненю о забитье дядка своего не есть винный? Чимъ бы ся подле права отъ того отвести мелъ? Ино на то Степанъ Хмара толко поведилъ: «выводовъ жадныхъ иншихъ не маю, толко, иж-ем не виненъ, готовъ есми присягою моею телесною того поправити и от таковаго обжалованя отвестися Кн. Гродск. Луцк. 1573, к. 382-б.—Выводовъ его слухать не хотѣли Ак. ЗР. IV, 161 (1597).—Самъ ставши и того гостя своего ку выводови тое згубы поставилъ Арх. ЮЗР. VI, I, 271 (1598).—Кождый безъ великого выводу снадне бачитъ Хр. Фил. Апокр. 1096.—Дай ми вывод об каждом словѣ Катех. 9.

XVII. Теды на выводъ невинности своее браласе до шкрутиниумъ Арх. ЮЗР. VIII, III,

518 (1606).—Исправитися. правды своеи и выводъ о ссбѣ дати, чого и право всѣхъ народовъ допущаєтъ Копист. Пал. 318.—Предъ нами далъ о собѣ пристойный выводъ, ижъ єсть правдиве и канонне... посвященъ Гол. П. М. II, 53 (П. Мог. 1633).—Не потрєба там (на суду)... анѣ доводу, анѣ выводу Єв. Реш. 29-б.—Мы... дали слушний вывод и атестацію Прот. Полт. С. I, 29 (1676).—Нечистым мыслям абы ся охотне спротивит могло, выводы и способы розмаитіє Рук. № О. 4° 86 к. 65.—Гапоненко ис себе найпервей выводъ далъ, ижъ въ тымъ бою не єсть виненъ Прот. Борз. Рат. 57 (1676).—Богданъ Науменко повидалъ... и пыталъ ихъ: где ночовалисте? Они выводу слушного на тоє не дали Арх. ЮЗР. IV, I, 110 (1683).—Знайшол в ремесника Овчинка чтиры овчыны и пятую козлину, где, домовляючис справедливости, потребовал пред урядом выводу Акт. Starод. кн. 25.—Поручка далъ вивод з того, ижъ купилъ того коня в Якова Іутника ib. 28.—Стого Афанасия без суду и выводу цесар... на выгнанє осудилъ Крон. Боб. 278-б.

XVIII. И так єм слушний господареви виводъ давъ, жемъ нѣгды виннимъ не зоставъ Укр. Р. Арх. IX, 71.

3. *Уневинення себе, уневиннююче об'яснення.*

XVI. Они дей не посылаючися тамъ, ани припускаючися на выводъ єго, одно своєволне єго без лица и кромъ права, поимавши, стали бити Ак. Копн. С. 38 (1564).—Мы... вглянувши въ справы и доводы отца Феофановы... всказали єсмо, водлугъ выводовъ отца Гедиона... отвестисе, то єсть присегнути, самому отцу Гедиону, єпископу Лвовскому, яко о томъ не ведалъ и чинити не казалъ братаничу своєму Арх. ЮЗР. I, I, 271-2 (1591).—Староста самъ на суде седечи, не слухаючи статечне выводовъ ... владыки, сторону слова ущипливые мовити учитъ ib. 313 (1591).

XVII. Іван Бутко... якобы хотѣл з себе вивод дат, кидался до Хвидора Буцкого для признаня з выни таляров ста Ак. Полт. Гор. Ур. I, 7 (1664).—Мнѣ небожчикъ многиє шкоди сгроил, а зособна стерялъ мы овечокъ болшей сорока, конъверсуючи с прибишами, по тых овечкахъ жадного мы виводу небожчикъ не далъ ib. 144 (1669).—Леско... за того овчара жадного з себе виводу не далъ Прот. Полт. С. I, 17-б. (1674).—Татяна, даючи з себе виводъ ставила заводцовъ своихъ, отъ которихъ купном собѣ за одинадцеть шаговъ достала (паніову) Прот. спр. пот. 99.

XVIII. И так ємъ слушний господареви вивод дав, жем нѣгды виннимъ не зоставъ Укр. Р. Арх. IX, 71.

ВЫВОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выводити».*

XVI. И по немалымъ вывоженью неналежности въ той справе судови кгродскому Луцкому до того, тотъ умоцованый отца владики Луцкого показалъ привилей короля Арх. ЮЗР. I, I, 312 (1591).

XVII. Инквѣзиторов... за неумѣєтност в вивоженю инквизицiѣ судъ нинѣшний велѣлъ карати вязенємъ Прот. Полт. С. I, 148 (1691).

ВЫВОЗИТИ,-ВЕЗТИ, *дс. Випроваджувати везучи.*

XV. А до Угоръ и до Бесарабъ свободно имъ вывозити сукна Ак. ЗР. I, 31 (1407).

XVI. Они тотъ погребъ въ Доросыне выпустили, и потесали, и вывезли на красноє Арх. ЮЗР. I, I, 38 (1571).

XVII. Не признавайся нѣкому, що я тебе вивѣзъ Прот. Полт. С. I, 82 (1690).

XVIII. Всѣ армати... повинни королю шведскому отдани бити, опрочъ тихъ, що з собою... Чарнецкий... вивезти мѣєтъ Вел. Сказ. 127.

ВЫВОЗИТИСЯ,-ВЕЗТИСЯ, *дс. Виїздити, виноситися.*

XVI. Со всѣми маєтностями своими мѣли вывозитися съ панства нашого до земли Турецкоє Ак. ЮЗР. I, 107 (1540).

ВЫВОЛАНЕЦЪ, *рм.* (пол. wywołaniec). *Чоловік вигнаний, видалений з краю, вигнанець, баніта.*

XVI. Єпископы выволанцами и выгнанцами зостали Хр. Фил. Апокр. 1434.—Прислала сторона противная... Никифора Тура (выволанца и выклятого) Антир. 535.

XVII. Ихъ, яко выволанцовъ нигдѣ въ иймѣняхъ и въ домехъ своих не переховывали Ак. ЮЗР. II, 34 (1605).—Абы о томъ ведаючи съ пречоныmъ Мартиномъ Межинскимъ, яко банитомъ и выволанцомъ... жадного сполку ани общованя не мели Арх. ЮЗР. VI, I, 367 (1611).—Тая унѣа выволанцемъ церковнымъ... єстъ смачна Наука о прот. ун. 14 (1626).—Єстем тепер яко выволанец в землѣ непрітелском Єв. Реш. 206.

XVIII. Єсли би кому придалося такого виволанца забить, тогда тотъ кто єго убьєть головщизни платить, и жаднои вини за тоє на себѣ поносить не имѣєт С. і Р. 49.

ВЫВОЛАНЬЕ, *рн. Чинність від «выволати».*

XVI. Въ недѣлю по службе Божой было выволанье и проклинанье владыки львовского Кул. Мат. I, 60 (1592).—А позваного на упадъ въ зыску поводови въздать допуща

а по отрыманю зыску на горло всказуе и выволане вѣчъное наказуе Арх. ЮЗР. I, VI, 126 (1597).

XVII. Абы тылко былъ отъ выволаня волнымъ и выгнаня такъ спросного Рук. Хрон. 143.

XVIII. О способѣ выволаня такими словами ȥдижъ учинивши и зверхности государевой и праву учинокъ противной и в отвѣтъ не сталъ того для с панствъ нашихъ выволываемъ Стат. 65.

ВЫВОЛОКАТИ,-КОВАТИ,-ЧОВАТИ, ВЫВОЛОКТИ,-ЛОЧИ, *дс. Волочачи тягти, витягти.*

XV. И почаша прошати Кузмище: кдѣ есть убитъ господинъ? и рекоша: лежитъ ти выволоченъ в огородъ Ип. 590 (1175).

XVI. Они... мя въ голову... вже зъ воды выволокши, также шкодливе зранили Арх. ЮЗР. I, I, 16 (1569).—Мене самую зшарпавши с того двора моего моцно кгвалтомъ взѧвши аж за ворота выволокъ Ж. Курб. II, 260 (1576). —Петръ стый... выволочоваль их (члкы) ис темного морѧ, то есть от грѣховь и темностей от болвохвалства Отч. Пер. Полт. 73-74.

XVII. Трафилося мнѣ пѣшо идучи, теди-м небожчика Івана в его утрапеню видячи, же смертю мѣлъ конати в озерѣ и выволокши, не могълем що чинити, бо-м пѣший Ак. Полт. Гор. Ур. I, 211 (1676).—Мартиніанъ... протѧгнувъ руку и выволоклъ еи з воды Гал. Боги пог. 3.—Люде тамошніи их выволоковали (з озера) и великую зъ них користь брали Крон. Сое. 281.

XVIII. Пси... з двора в кого где що выволокають Клим. Вірші, 137.—Силою агглы бжіи выволокутъ из гроба, хочай бы и не хотѣлъ Пам. укр. м. IV, 312 (Рк. Тесл.).—Трупи онихъ побитихъ янчаровъ виволокши зъ Сѣчи Днѣпровимъ отдати глубинамъ и бистринамъ Літ. Вел. II, 363.

ВЫВОЛОЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выволочити».*

XVI. Отнялемъ людей и выволоченемъ кгвалтовнымъ з двора спокойного держаня выбил Ж. Курб. II, 260 (1576).

XVIII. (Трупи) до виволочення готовати приказано Літ. Вел. II, 363.

ВЫВОЛЫВАТИ,-ВОЛАТИ, *дс.* 1. *Оголосити.*

XVI. Уставу нашу... казали есмо... по всей земли Жомойтской выволати и оповѣдати Ак. ЗР. II, 367 (1540).—Не выволано того по торгахъ Гр. кн. Лит. 95.

XVIII. Заразъ выволано, абы чекановъ нихто не смѣлъ носить Літ. Черн. 75.

2. *Вигнати, видалити.*

XVI. Наконецъ прывелъ его милость люди зъ собою выволаныеи посторонные, всей речи посполитой подойзреные зъ обчихъ неприятелскихъ паньствъ Берест. соб. 190.

XVII. Зо всихъ земель... виволать есмо велѣли (архимандрита) Ак. ЗР. IV, 242 (1602). —Оныхъ поповъ... зо всихъ паньствъ нашыхъ выволать есмо казали Ак. ЮЗР. II, 34 (1605).—Незбожникове и тыи которыи стыхъ иконовъ чести не пріймовали, выволаны суть и анаѳемѣ... выданы Тр. постн. 295.—Выгнали преч кроля Тарквиніуса и весь его народъ и тыхъ, которыи сторону его держали и выволали вѣчне Рук. Хрон. 143.—Монаше, от початку свѣта есть выволаное, яко начало всего злого, порожноване Домецк. 99.

XVIII. О томъ неосѣлом противнику или сколко ихъ будетъ... гетманской власти урядъ ознаимить долженъ, а от тои власти росказано будетъ их виволать, то естъ чести лишить С. і Р. 48-б.—Вигнать з мѣста и виволать за продерзость Стат. 35-б.

ВЫВОЛЫВАТИСЯ,-ЛАТИСЯ, *дс.* 1. *Виявлятися.*

XVI. Шило въ мѣху не затаится, але ся выволываетъ и показуетъ Хр. Фил. Апокр. 1158.

2. *Виганятися,-гнатися.*

XVIII. А при справки ȥлейта самъ справщикъ за подобную своеволю честь и горло, а збѣгши честь дому тратитъ и виволается Стат. 31-б.

ВЫВОЛѢКАТИ, *дс. Див.* **Выволокати.**

XVII. Дѣтем своим... з уст хлѣбъ виволѣкалъ Ев. Реш. 232-б.

XVIII. (Трупи) плитами и брилами виволѣкати Літ. Вел. II, 363.

ВЫВОМѢТОВАТИ, *дс. Виблювати.*

XVIII. Видно зъ молока, которое дитя виссавши хочай би заразъ вивомѣтовало, однакъ уже нерѣдкое будетъ, але въ грудочки зсядется Дн. Марк. II, 252.

ВЫВОРОТНЫЙ, *прикм. Що виверта, перекручує, хитрий, підступний.*

XVII. Выставный и выворотный писаня способъ Копист. Пал. 323.

ВЫВОРОТЪ, *рм.* 1. *Вивороченя, вивернення.* 2. *Вибіг, викрут, хитрість.*

XVII. Вымислы и вывороты и небылицы змышляючи Копист. Пал. 317.

ВЫВОРОЧАНЬЕ, *рн. Чинність від «выворочати».*

XVII. Люде многіи въ вырозумѣнью або рачей въ выворочанью слов его суть ложны Копист. Пал. 355-б.

ВЫВОРОЧАТИ, ВЫВОРОЧОВАТИ, *дс.* 1. *Вивертати, перекидати, валити.*

XVI. Покой... лепший далеко, анижъ война внутръная, которая посполите и панства зъ кгрунту выворочетъ Отп. И. П. кл. Остр. 1057.

XVII. Вѣтеръ выворочаєтъ дерева высокіи Гал. Кл. Раз. 204.—Выворочали обозы Єв. Реш. 82-б.

XVIII. Выворочувать (фіалки з цукром) въ бумажніє коробочки Разн. марц. 241.

2. *Вивертати, руйнувати, нищити.*

XVI. Побожности не виворочаєтъ тая подданость Хр. Фил. Апокр. 1728.

3. *Відкидати, заперечувати.*

XVIII. Остророгъ любо жарливо одозвался выворочуючи тое, же мы Хановѣ не обѣцали отнюдь нѣчого кромѣ королевской приязни Літ. Вел. IV, 74.

4. *Перекручувати, калічити.*

XVII. Црквъ... такъ вѣритъ, такъ вызнаваєтъ и ничого до тыхъ словъ а ни придаєтъ, а ни уймуєтъ, а ни ихъ якъ колвекъ нищуєтъ и выворочаєтъ Каз. Карп. дг.—Злосливыхъ абовѣмъ сукцессоровъ, то єстъ наступниковъ Акиндиновыхъ... (Григор Великий) словами и писмы Богодхновенными презъ многіи способы выворочаєтъ и потлумлѧєтъ Тр. постн. 397.—Новокрщєнцы выворочаютъ тыи слова своими выкладами Кн. Рож. 98.

ВЫВРАЩАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Див.* **Выворочати.**

XVI. Слова листу папежового выврацаєтъ Антир. 713.—И Павелъ апостолъ не для Єрусолима до Петра приходилъ, яко ты вывращаєшъ Отп. И. П. кл. Остр. 1077.

ВЫВЧАСОВАТИ, *дс. Вжити доволі часу, опочити вигідно.*

XVII. Жолнире, тутъ будутъ стали, не барзо ся вывчасуют Арх. ЮЗР. III, IV, 761 (1652).

ВЫВЫЖШАТИ, ВЫВЫСШАТИ,-ШИТИ, *дс. Див.* **Вывышати.**

XVII. Людей понижаєшъ а себе сам вывсшаєшъ Крон. Боб. 165-б.—Маю дочку... през которую... потомство твое може быт вывсшено Жив. Св. 105-б.

XVIII. Самарѧнинъ видѧчи себе оуволненнымъ и очищеннымъ повернувсѧ назадъ вывалѧючи и вывыжшаючи Бга Науки парох. 111.

ВЫВЫШАТЕЛЬ, *рм. Той хто «вывышає».*

XVII. Іоанъ... мѣлъ... слави своєй вивишателя... атченчика поганина Єв. Реш. 233.

ВЫВЫШАТИ, ВЫВЫШШАТИ,-СИТИ,-ШИТИ, *дс. Виносити в гору робити вищим, підносити на вищий ступінь в гідности, величати.*

XVI. Яко вырозумѣли єсмо съ повѣсти ихъ о вывышоной мысли и досыть гордомъ предсявзятьѣ того сусѣда нашого Ак. ЗР. III. 224 (1578).—Вывышайте Господа Бога нашого и кланѧйтесѧ подножкови ногъ Єго Пам. укр. м. V, 158 (1596).—Над звѣздами небесными вывышшу столицу мою Хр. Фил. Апокр. 1408.

XVII. Надъ апостолы вывышшилъ єго (Петра) Копист. Пал. 452.—(Марія Єгvпетская) одошла до пущи и вдала себе в великую повстѧгливость и цноты, и такъ барзо вывышена єстъ безстрастіємъ, же и рѫки воднистыи ногами переходила Тр. постн. 698.—Належитъ мнѣ хвалити и вывышшати Пречистую Дѣву, бо єи вывышшилъ Бгъ на земли Гал. Кл. Раз. 316.—Вывышаючи некгдысь фараонъ царъ єгvпетскій Іосифа знялъ зъ руки своєй перстень Рад. (Марк.) 28.

XVIII. На що себе, богачу, такъ вывышаєшъ, же наддер себе над всѣ маєшъ Бог. и Лаз. 61.—Не понижаючи инших и себе надъ иних не вывышшаючи Полѣт. 53.—Ґди за высокую працу несмертелною памятію кого оздобят и дом єго вывышшают, щасти Боже такое риперство Літ. Вел. IV, 197.

ВЫВЫШАТИСЯ, ВЫВЫШШАТИСЯ,-СИТИСЯ,-ШШИТИСЯ, *дс. Зноситися високо, на високе становище; п'ястись, пишатись, дерти носа.*

XVI. Мѣлъ антіхристъ... поднести и вывыситися сѧ над всѧкого называемого Бога Пам. укр. м. V, 144 (1596).

XVII. Тогды сѧ вывыш'шаєтъ, кгды сѧ понизити стараєт Лѣк. на осп. ум. 25.—Лѣпшая єсть речъ, ґдыся грѣшный наворочаєтъ, анижли ґды цнотливый вывышшаєтся и пышнитъ Тр. постн. 11.—Справедливый зъ своих добрых учинковъ вывышаєтся Єв. Реш. 78-б.—Крол... дабы ся щастям сегосвѣтным не вивишалъ... казал... глати такии слова... памятай кролю, жес человѣкъ смертелний ib. 450-б.

XVIII. Господь Богъ запрѣтилъ пресвятымъ своимъ словомъ, абы не моглъ ся на высоту вывысити и въ широту ширити вшелякій гостецъ Угр. Заг. 55.—Справедливыи вывышают сѧ, а грѣшныи понижают сѧ Пам. укр. м. IV, 207 (Осл. Рк.).

ВЫВЫШЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вывысити».*

XVI. Вывысшенье на владыцтво Ак. ЮЗР. II, 29 (1502).—Ихъ заховуємъ вцале, зъ приможеньемъ ласки нашея и вывышеньемъ учтивости во упокою на тыхъ владычествахъ Кул. Мат. I, 61 (1592).—Не такъ много для пожитковъ своихъ и вывысшенья, яко болшей

для помноженья хвалы Божоѣ Ак. ЗР. IV, 88 (1595).

XVII. Вывышшенє гордых понижоу Лѣк. на осп. ум. 12.—(Душа) в найболшой зась ласцѣ Бжои пыхи и вывышенѧ вшелѧко выстерегаласѧ Тит. 241 (П. Могила, 1630).—Вывшенє фамилій Копист. Пал. 1114.—Дякуємъ за єи оувелбеніе и вывышшеніе над всѣ серафими Гол. П. М. II, 219 (Мvст. 1642).—Обѣцалъ вывышшенє надъ всѣхъ Рук. Хрон. 165.

ВЫВѢДАНЬЕ, *рн. Чинність від «вывѣдати»*.

XVI. Єго милость на вывѣданье... тыхъ кривдъ... послати вже рачилъ посланьцовъ своихъ Ак. ЗР. III, 10 (1547).—Ижъ нѣкоторые розные особы пущи и озера... до имѣньевъ своихъ привлащили: для того єго королевская милость, къ вывѣданью ревизоровъ выслати рачитъ ib. IV, 3 (1588).

ВЫВѢДОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вывѣдовати»*.

XVII. Црь... выслал слуги на вывѣдованє Жит. Св. 430-б.—Судъ для грунтовнѣйшого вывѣдованя правды допустилъ Степановѣ... абы єхалъ Прот. Полт. С. I, 192-б. (1697).

ВЫВѢДОВАТИ,-ДАТИ, *дс. Вибирати,-брати відомости, випитувати,-тати*.

XVII. Нашѣ посланцѣ вывѣдовали, що бы то значило Арх. ЮЗР. I, VI, 711 (1635—6). —(Григор и Настя) як тепер вывѣдалемъ слушними доводами, дитя сплодили Прот. Полт. С. I, 127-б. (1691).

ВЫВѢДОВАТИСЯ,-ДАТИСЯ, *дс. Дізнаватися,-знатися, випитуватися,-татися*.

XVI. Ото возный приѣхалъ изъ шляхтою, вывѣдаючись, хто и для которое причины того жида у вязеня посадилъ Кн. Гродск. Луцк. 1573, к. 278.—О многихъ речахъ... вывѣдатися можемъ Хр. Фил. Апокр. 1018.

XVII. О святомъ символѣ отъ насъ вывѣдовался Копист. Пал. 730.—(Володимир) послалъ своихъ пословъ въ розныи панства, абы вывѣдалися всѣхъ вѣръ, закона и церемоній Крон. Соѳ. 22.—Судъ... вывѣдуючися правди Хвеска Поповича вздаєтъ на трикротную муку Арх. Мот. 129 (1683).—Я вывѣдалася по самій слушности, що Харько Педорченко тоєю жъ крадєжею бавився Ак. Полт. С. 35.—Вывѣдался причины єго шаленства Рук. Хрон. 77.

XVIII. Вывѣдовала сѧ, яко єстъ имено сну их? Пам. укр. м. II, 416 (Літм. Рк.).— —О єго замислахъ... Поляки... не могли истотне вывѣдатися Вел. Сказ. 28.

ВЫВѢДОКЪ, *рм.; мн.* **ВЫВѢДКИ**, *вивідування*.

XVII. Перше завидна припов на вивѣдки Микита Прот. Полт. С. I, 199 (1698).—Онъ то послалъ на вывѣдки, що ся тутъ дѣєтъ Рук. Хрон. 100.

XVIII. Виправилъ справнихъ людей своихъ для вывѣдку о силѣ войска Черницкого Вел. Сказ. 71.

ВЫВѢДЧИКЪ, *чл. Той що вивідується*.

XVIII. Возвѣщаютъ вывѣдчики Полскіи, яко Отоманинъ съ трема стами Турковъ а сотцемъ Татаровъ тисящами близко уже притягаєтъ Літ. Вел. I, прил. 7.

ВЫВѢНИТИ, *дс.* 1. *Усунути від посідання віна (части маєтку, що записав жоні чоловік)*.

XVIII. Женѣ от мужа не вивѣненой до живота єи іли до виходу замуж равная часть з дѣтми Стат. 92.

2. *Випосажити у виправу*.

XVIII. Дѣти жъ нашы, какъ то дочеры, которіє при выданьи въ замуже, совсѣмъ настояще вивѣнены, ни въ чомъ къ оставшомуся имѣнію касатись... не должны Арх. Мот. 108 (1766).

ВЫВѢНШОВАТИ, *дс. Урядити, обмислити у все потрібне*.

XVIII. Пасѣку почасти Пѣтеримъ огородилъ, какъ єсть вивѣншовалъ Листи Конт. 24.

ВЫВѢЯТИ, *дс. Віючи вигнати, вимести, викинути*.

XVII. Протягом часу жадная оказія з сердца велебности твоєй вывѣяти не здола Арх. ЮЗР. I, XII, 567 (1657).

ВЫВЯЗАНЬЕ, *рн. Чинність від «вывязати»*.

XVIII. Єслиб з очевистихъ рѣчей стороны жалобнои з урядомъ неправилное сказаніе... которого уряду показалося, тогда... обѣдженному должно быть вивязаніе дано и імѣніе или грунт отсуженный паки єму привернєнъ С. і Р. 34.

ВЫВЯЗАТИ, *дс.* 1. *Вйняти з увязаня.* 2. *Задоволити*.

ВЫВЯЛЫЙ, *прикм. Що вив'яв*.

XVII. Толко отруби зосталы вывялые во всей спижарни Жив. Св. 168-б.

ВЫВЯНУТИ, *дс. В'янучи висохти, вимокти*.

ВЫГАДКА, *рж. Те що вигадано*.

XVII. Отповѣди своєй росправу... на выгадки ихъ учинивши, до отповѣди ихъ на наши каноны... приступую Копист. Пал. 672.

ВЫГАДОВАТИ,-ДАТИ, *дс. Гаданням вимишляти,-слити*.

XVII. То соут выгаданіи повѣсти о немъ Ал. Печ. 180.

XVIII. Лишнего ничого не выгадуй Клим. Прип. 267.—Чого наши не вигадуютъ ib. 256.

ВЫГАЖАТИ, *дс. Див.* **Выгожати.**

XVII. Ведле поволаня и повинности моеѣ єпископскоѣ оуслуговал и выгажалъ ближнимъ моѣмъ Пр. Жел. Гл.—Доброму жаданю милостей вашихъ выгажаємъ Діар. Фил. 62.—(Люде землю) збогачаютъ цвѣтами пресличными, не тылко выгажаючи потребѣ царей, кн҃зей... але и оубогихъ Рад. Ог. 296.—Лѣпше дбаємо о тѣло, лѣпше єму выгажаємо въ єго пожадливост҃хъ ib. 691.—Выгажаючи имъ, (Новгородцям) Святославъ отослалъ сына своего къ Смоленску Крон. Соѳ. 149.

ВЫГАНИТИ, *дс. Ганячи висловити.*

XVII. Блуди єго въ писмѣ оніє выганилъ Рук. Хрон. 304.

ВЫГАНЯНЬЕ, *рн. Чинність від «виганяти».*

XVII. Отто дар духовный, овый ти достоєнство маючи грѣховъ отпустъ, а овый діаблов выган҃ніе Кн. о Вѣрѣ, 237.—Теды барьзо великых бѣд выганяня и битя рач тръвали Жит. Петра, 81.

ВЫГАНЯТИ, - ГНАТИ, *дс. Женучи випроваджувати,- дити; виперти, усунути, викинути.*

XV. Всеволодъ же... поча слати ко Олговичемь... прос҃ оу нихъ Мьстислава Романовича а Ярополка вел҃ имъ выгнати... и Романа отстоупити Мьстиславича Ип. 700 (1196).—Бъ выгнал Адама и Євгу из ра҃ Чет. 1489 к. 23-б.

XVI. (Гайдуки) кгвалтомъ зъ двора (мене) выбили и выгнали о полъночи Арх. ЮЗР. I, I, 319 (1591).

XVII. Вигналем рано пасти товаръ по стой недели Ак. Полт. Гор. Ур. II, 91 (1671).—Гост҃, приходн҃ и оубогого изъ двора ихъ выган҃етъ Гал. Гр. Розм. 23.—Слугу на коня всажаемо, а пана... пѣшо выганяемо Каз. 32, к. 140.—Не мѣла тои моцы оная музыка абы шатаны выганяти Кн. Рож. 71.—Єсть ли межи нами, который, штобы єго штучне з церкви вигнал Рук. № О. 4° 86, к. 52.—Непріятели вашѣ ударили на замокъ, и взяли все доброе ваше... а мене з дому власного спросне вигнали ib. 53.—За чтожесь Адама выгналъ з раю, азаж не за грѣх? Рад. Він. 154.—Вислалъ орду у Волоскую землю виганяти жолнѣровъ Літ. Сам. 118.

XVIII. Врагъ... вигналъ билъ... зъ дому і осѣдлости... Хмелницкого Вел. Сказ. 7.—А коли ораня, жнива; кузба албо винобраня застане, не буде панумъ слобудно кметя оу таку дорогу выгнати Урб. 53.—Будет выган҃ти отрочат в семи лѣтех на войну Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Тесл.).

ВЫГАНЯТИСЯ, - ГНАТИСЯ, *дс. Бути вигнаним.*

XVII. Выженутся діаволы пречь Рук. Хрон. 135.

ВЫГАПТОВАТИ, *дс. Вишити гаптом.*

XVII. Кирилъ... указалъ запону, на которой выгаптований судъ Бжий Жив. Св. 436.

XVIII. Вигаптовано златомъ изображеніе спасителя Ризн. Соф. кн. 32.

ВЫГАСТИ, *дс. Згаснути цілком; вимерти, зникнути.*

XVIII. Вѣра выгасла Літ. Вел. III, 211.

ВЫГАФТОВАТИ, *дс. Див.* **Вигаптовати.**

XVII. Былъ мистерне выгафтованый страшный судъ Божій Копист. Пал. 975.—(Шата) была ҃сна҃ весола҃, лѣлѣовых квѣтовъ взоромъ выгафтована҃ Рад. Він. 345.

ВЫГАЧОВАТИ, - ТИТИ, *дс. Вистеляти,- лити, викладати,-класти гаттю.*

XVII. Казали-смо Вакулѣ, жеби попрестал уже перешкоды в подтопеню греблѣ Ивановой чинити и подтопливат выгативши Ак. Полт. Гор. Ур. I, 204 (1670).

XVIII. Дозорца... не важился лотоковъ и на єденъ цалъ од скринного бруса вигачовати Ак. Мг. м. 130 (1712).

ВЫГИБНУТИ, ВЫГИНУТИ, *дс. Згинути до щадку.*

XVI. Народове бо и кролеве... выгинуть О єд. вѣрѣ, 612.

XVII. Ихъ (нѣмцовъ) барзо много погинуло и остатокъ бы былъ выгинулъ Літ. Льв. 259.—Хтобы иначей чинилъ... все племя єго выгинет Крон. Боб. 64.

XVIII. Вѣвцѣ на хромоту выгибли Літ. Гукл. 76.—Абы лихы звѣри выгибли Урб. 55.

ВЫГЛАДИТИ, *дс.* 1. *Зробити гладким, рівним.*

XVIII. Столяру что вигладил три дощечки для исправки свѣчъ трикырныхъ... далъ 5 к. Ризн. Соф. кн. 128-б.

2. *Затерти, вимазати, викреслити.*

XVI. Чомоу ихъ имена с книгъ живота выгладити усилуете Огн. кл. Остр. И. П. 422.

XVII. Грѣхи, которыє по окрещенію пополнены бываютъ, през тайну албо мустиріонъ покаянія выглажены бываютъ Гол. П. М. II, 214 (Муст. 1642).

3. *Винищити до щадку.*

XVII. На тоє вси люде плакали, Богу сотворителю молилися, абы таковыхъ своєволниковъ вечне выгладити рачилъ Кул. Мат. I, 81 (1603).—Заправды всѣ тыи (ученыи мужи) и тым

подобныи выглажены сутъ Арх. ЮЗР. I, VIII, 418 (1632).—Нѣгдысь Бгъ... так' сѧ сродзе былъ розгнѣвалъ, же мужчизны и невѣсты, старыѣ и молодыѣ, звѣръ и быдло, згола выгладити былъ спорѧдилъ Єв. Калл. 289.—По-нашому проклящтво значит выгубити, вигладити Кн. Рож. 55.—Валакъ... реклъ до старшихъ... выгладит нас той люд и истребит Крон. Боб. 58.—Всѧ таѧ покуса бѣлоголовскаѧ на тот час ест' мечем виглажона Збірн. 1693, к. 176.

XVIII. Интенція рѣчи посполитой не инная была, толко ускромити козаковъ, але не выгладити Літ. Вел. IV, 221.

ВЫГЛАЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выгладити».*

XVII. Не будутъ воды потопныя къ выглаженью всякого тѣла Рук. Хрон. 8.

ВЫГЛЕДАНЬЕ, ВЫГЛЯДАНЬЕ, *рн. Чинність від «выгледати, выглядати».*

XVI. Выгледанье за некараньемъ и негамованьемъ утисненыхъ Хр. Фил. Апокр. 1800.

ВЫГЛЕДАТИ, ВЫГЛЯДАТИ, - ГЛЯНУТИ, *дс.* 1. *Вихилившись дивитись.*

XVI. Видели есмо отца Гедиона Болобана, который, дверцами съ церкви выглянувши, самъ намъ ся оповедалъ и светчилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 164 (1597).

XVII. Зигисмунда жъ частенько зъ окна виглядала, на всякъ часъ и минуту Звѣздарда чекала Нов. Бокк. 296.

XVIII. А я бынамнѣй на тоє не дбаю, до полудня спячи з ложка выглядаю Пер. Мат. I, I, 161.

2. *Чекати нетерпляче.*

XVII. Оного (царства) въ небѣ вѣчного жадаемо и выглядаемо Копист. Пал. 866.—Я тежъ особливои за послуги мои хути ихъ милостей выгледаю Діар. Фил. 82.—Алексѣя, моего сына выгледаю, ачей чи не явится он зъ якого краю Др. Ол. Ч. Б. 173.—(Я Семенъ Палѣй) покорне выглядаю ординансу панского Эварн. Источ. I, 505 (1693).

XVIII. Сину хентне тя чекаемъ, миле на тя выглядаемъ Укр. Р. Арх. X, 425.—О жалю мой незносный: больше ли чекати? крайней ли погибели еще выглядати? Др. Богд. Хм. 142.

ВЫГНАНЕЦЪ, *рм. Той, що його покарано на вигнання; що живе на вигнанні.*

XVII. З роскоши райскои выгнанцами сталисмо и вывержеными през зазрость вожа злости оужа и непріятеля Тр. постн. 10.—Земля котрая мѣстцемъ была для выгнанцов, тая способна єстъ для нбсныхъ мешканцов Бер. Вірші. 81.—Єстем тепер яко... выгнанец в землѣ неприятелской Єв. Реш. 206.—(Адамъ) мешкалъ выгнанцемъ на землѣ къ восходовой части Едема Крон. Боб. 6.

XVIII. Сумми для уконтентованія шляхти вигнанцовъ з тих воєводствъ и повѣтовъ Літ. Вел. II, 131.—Жидове... волочать ся яко выгнанцѣ Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).

ВЫГНАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «выгнати».*

XV. Стослав же бѣ начало выгнанию братню Ип. 172 (1073).

XVII. Знищеня и выгнаня отъ вшелякихъ обходовъ и до самоє найменшоє иглы и шилца Пам. КК. III, 51 (1608).

XVIII. Врагъ... вигналъ... зъ дому... Хмелницкого, чрез якоє вигнанє... Украинѣ... нанеслъ спустошене Вел. Сказ. 7.

2. *Кара видаленням з краю, з міста.*

XVII. Адамови през тыи жъ страсти з роскоши райскои стало выгнанье Тр. постн. 11.—Мистръ... (Кон-ка) пречъ зъ мѣста на вѣчноє вигнанє висѣдчилъ Ак. Нѣж. Маг. 16.—За тоє маєт быти дан на квестию и вигнанємъ зогнан Ак. Полт. Гор. Ур. I, 66 (1665).—Дали знати о єго выгнаню зъ Риму Рук. Хрон. 143.

3. *Місце, де перебуває вигнанець.*

XVII. На выгнанє до Галіи засланъ Копист. Пал. 619.—Стыє... пришли з выгнаня до отчизны своєй Єв. Реш. 205.—Оумираєтъ на выгнаню великій учитель и красомовца (И. Златоуст) Рад. Ог. 601.

ВЫГНИЛЫЙ, *прикм. Той що вигнив.*

XVII. Сvмеон... другому зубу на выгнилом мѣсцу выарости казал Жит. Св. 356.

ВЫГНИТИ, *дс. Гниючи вийти.*

XV. И зоуби исподнии выгнища вси Ип. 916 (1288).

XVII. Зубы сподніи всѣ выгнили и челюсть сподняя перегнила Крон. Ссѳ. 311.

ВЫГНОИТИ, *дс. Добре угноїти.*

XVIII. Юрко (повинен) кошаркою в рѣзаку выгноеною уступити Ак. Мг. м. 167 (1719).

ВЫГОВОРОВАТИ,-РИТИ, *дс. Проказувати, -зати, вимовляти,-вити.*

XVII. Почавъ іи Ганку выговорувати: сякая-такая нецнотo Ак. Полт. С. 201.—Стала єй (Мартиныси) Олена... все в очи виговорувати Прот. Полт. С. I, 127 (1691).

XVIII. И то выговоривши, знову ся єму пристойне поклонитъ и подалъ єму листъ Ал. Тиш. 48.—Когда жъ уже обѣ стороны поводовая и отпорная станутъ пред судъ, тогда... в три днѣ должни на словахъ заводъ свой виговорити пред судомъ С. і Р. 22.

ВЫГОВЩИНА, *рж. Час гетманування Ів. Виговського.*

XVII. Скоро по Виговщинѣ... взялемъ до зросту своєго сестрѣнца Ак. Полт. Гор. Ур. II, 70 (1670).

ВЫГОДА, *рж.* 1. *Те що людині вигоджує.*

XVII. Стый Николай шукалъ выгоды Бзскои, старалъсѧ, жебы моглъ оугодити Бгу Гал. Кл. Раз. 375.—Не чинила выгоды тѣлу своєму Гал. Кл. Раз. I, 194.—Травлю часу болшъ на Бгомыслности, на млтвѣ, а нежели на выгодѣ тѣла своєго Рад. Ог. 282.

XVIII. I карчмы по шляхахъ зъ всѣми выгодами маютъ Клим. Вірші, 77.—За скарбъ за бѣду, за долегливость, а не за роскошъ и вигоду потрєба сподѣватисѧ царствіѧ нбсного Сѣмя Сл. Б. 60 (1772).—И якой потребуєтъ по насъ вигоди, мы тую ради висвѣдчити Літ. Вел. IV, 15.—На что мнѣ выйдуть роскоши, оуроди, на что пріѧзни и всѧки вигоди Богл. 289.

2. *Догода, вигодження кому, поміч.*

XVII. Позволяємъ однакъ по єдному ремеснику виделити зъ цеху на свою дворовую вигоду п. полковникови Арх. Мот. 136 (1692).—На мост, который в городѣ Полтавѣ на пробитой улицѣ для выгоды всему посполству был робленъ, килка десят цѣвокъ дубыни вытяти Кн. Мѣск. Полт. 8 (1692).

XVIII. Віехалъ Хмелницкий зъ своимъ товариствомъ зъ Сѣчи, будто для лучшой своєй и панской вигоди Вел. Сказ. 25.—Болшъ на пакость, неже на выгоду Клим. Вірші, 2.

ВЫГОДИТИСЯ, *дс. Задоволитися.*

XVI. Во святый великий постъ вступивши, жебъ ся выгодило фундушови и звычаєви старому Арх. ЮЗР. I, XI, 161 (1599).

XVII. До тыхъ часъ не выгодилося священникомъ Діар. Фил. 62.

XVIII. Жебы и въ томъ хотѣнію войска вигодитися могло Запорожского, отповѣдятъ панове коммисари, же его кор. мил., яко кождому поприсяглъ права дотримати, такъ не хочетъ а ни унѣтамъ а ни не унитамъ жадного безправя и несправедливости чинити Літ. Вел. II, 244.

ВЫГОДНЕ, *присл. З вигодою, маючи вигоду.*

XVIII. Що разъ бѣлша народу помножаласѧ лѣчба, же неможна було людемъ вигодне слухати его (Ха) науки Науки парох. 77.

ВЫГОДНЫЙ, *прикм.* 1. *Що має в собі вигоду, повний вигод, догідний, що відповідає потребам і звичкам.*

XVII. Коли гост пріѣдет, то корчмар гостинник, в сторонах политичных, чесно єго витаєт, до изби выгодной приймуєт Рад. Ог. 849.—Имъ одежу давали и станцію выгодную назначили Ак. ЗР. V, 145 (1677).

XVIII. Старался о выгодной господѣ... для Ясневєльможного двору Діар. Хан. 11.—Отвести єму (лѣкару) квартеру... толко бъ была выгодная и недалекая отъ дому Ясневелможного Журн. Дан. Апост. 53.—Каменніє полати велики и вигодни стоятъ ib. 99.—Якобы от вигодныѧ купѣли выйшовъ Науки парох. 239.

2. (*про особу*). *Що з ним вигідно, легко, приємно мати стосунки.*

XVII. Пана Максима... выгодного намъ человѣка Млр. Род. III, 299 (1688).

ВЫГОДОВАТИ, *дс. Годуючи виховати.*

XVIII. З рукава выгодуєтъ Клим. Прип. 216.—Я ти призову жону Жыдовку, которая ти тоту дитину выгодуєтъ Пам. укр. м. I, 247 (Рк. Тесл.).

ВЫГОЄНЬЕ, *рн. Чинність від «выгоити».*

XVII. На вигоєня здоровя моєго от них (отцов) цирулика нанятого мѣлем Ак. Мг. м. 82-б. (1685).

ВЫГОЖАТИ, -ДИТИ, *дс. Догоджати,-дити цілком, робити вигоди, услужити.*

XVI. И церкви и собѣ выгодити можетъ Арх. ЮЗР. I, XI, 134 (1599).

XVII. Выгожаючи недолужности людской з великимъ стараніемъ (єvангеліе) поученіемъ своѣмъ обѧснилъ Тит. 337 (Єв. Калл.).—В' пѧти смыслахъ кохаютсѧ имъ выгожаютъ Гал. Кл. Раз. I, 26-б.—Всѣ свѧтыи Богу выгожаютъ Гал. Каз. 31-б.—Тыи что свѣту выгожают, скоро по их смерти маютъ забвенни (быти) вѣчно Рад. Ог. 852.—Чреву своєму выгожають потравами Гал. Гр. Розм. 12.—Колодязь выкопалъ, добре всему народу выгодилъ Сб. Лѣт. 96 (Межиг. Лѣт.).—Тыи (иноки) будут выгожати немощам твоим Жит. Св. 29.

XVIII. Я прошу м. в. вибачения, в чом не вигодилемъ єму въ убогомъ дому моємъ Вел. Сказ. 19.—Вигодятъ и въ томъ прозбѣ войска Запорожского, аби добра церковніє... волними были Літ. Вел. II, 245.—Зле тамъ, же стравами гостямъ не выгожаютъ Клим. Вірші, 77.

ВЫГОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выгодити».*

XVII. Выгожєне самому пану и приподобанє ся єму Арх. ЮЗР. I, VIII, 413 (1632).

ВЫГОИТИСЯ, *дс. Вилічитися з ран.*

XVI. Я єще с тых ран не выгоился, которыє маю отъ Москвитина Володимеря Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 245.

XVII. Такъ выгоившися, пустилемся межи люде Ак. Мг. м. 82-б. (1685).

XVIII. Москалевъ двохъ пострѣлено, але выгоилися Літ. Черн. 92.

ВЫГОЛИТИ, *дс. Голінням виробити; стяти бритвою.*

XVII. Але могутъ волохове по себѣ знати, ґды бы тамъ у себе въ Римѣ або гдѣ индѣ зъ выголеною потилицею обачили Копист. Пал. 793.

XVIII. Пят волосов з бороди бритвою виголила Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 48.

ВЫГОНЕЦЬ, *рм. Див.* **Выгнанецъ.**

XV. Выгонци Галичькыѧ придоша по Днѣпроу Ип. 742 (1224).

ВЫГОНИТИ, *дс.Див.* **Выганяти.**

XVII. Тыи (люде)... з моцы хвы и з ласки єго взѧли владзу выгонити ихъ (нечистыхъ духовъ) Єв. Вил. 73.—Хорых лѣчѣте, трудоватыхъ очищайте, бѣсы выгонѣте Кн. с Вѣрѣ, 237.

XVIII. Войско зас цесарскоє з поляками з Голсаціи впадши чрез море в дунскую Зеландію... в оной воєвали и шведовъ вигонили Вел. Сказ. 198.—Зводницъ панскихъ и белоглоℓвскихъ по мѣстамъ ловит бы и нос, уши, губи отрѣзавши съ мѣста вигонит бы Стат. 80.—И вас разлучатъ и начнутъ выгонити и провадиты лютіи катовы дѣмони до вѣчнои темносты Богл. 66.

ВЫГОНКА, *рж.* (рос.) *Вигнання.*

XVIII. Я єжеденно сподѣваюсь вигонки з монастира, ибо всюди перехвалки зпразнить монастиръ Лебединскій Листи Конт. 22.

ВЫГОННЫЙ, *прикм. від «выгонъ».*

XVI. Идучи съ Печерского монастыря дорогою выгонною къ Лыбеди Сб. мат. отд. III, 15 (1518).

XVIII. Поузъ жилыє дворы козаковъ Омеляковъ и Качановъ, вигонныє пески по обоимъ сторонамъ до лѣсовъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 218 (1767).—При селѣ Сомовицѣ вигонвое мѣсто ib. 264.

ВЫГОНЪ, *рм.* 1. *Вигонення.*

XVII. Єсли хочеш будоватися... то за грошъ свой наймаючи... а не вигономъ панщанъ Арх. Сул. 25 (1688).

XVIII. Къ селу Чопилкамъ издревле надлежащые три випуста козачие для вигону скота Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 224 (1767).

2. *Кількість вигнаного, гурт.*

XVIII. Отправили въ Глуховъ до правителей листи, зъ объявленіем о выправѣ до канала другимъ выгономъ до роботи городовой Дн. Марк. I, 15.

3. *Пасовисько під селом; майдан коло міста пасти череду.*

XV. З болоты с травами з бортным деревьем, съ выгоны и со всими оуходы ЮРГр. № 69 (1433).

XVI. Придали имъ на садибу и на вигонъ Койтинъ боръ Ак. ЗР. I, 352 (1503).—А другую нивку на левой руце на самом выгоне передней нивки Арх. ЮЗР. VIII, IV, 164 (1517).

XVII. Осмаковцы не допущали Нѣсвѣта на выгонѣ тоє левади займати Прот. Полт. С. II, 71 (1680).

XVIII. Кгрунтъ лѣсовий... з вигоном Кн. Мѣск. Полт. 146-б. (1719).—Близъ города Гадеча у выгону... десятинъ съ семъ (орноі земли) Оп. им. Дан. Апост. 116.

ВЫГОНЯТИ, *дс. Див.* **Выганяти.**

XVI. Ты людей ихъ... ку роботѣ мостовой выгоняєшь и за то ихъ грабишъ Ак. ЮЗР. I, 86 (1535).

ВЫГОРѢЛЫЙ, *прикм. Що вигорів.*

XVIII. Граница... зайшла на вигорѣлий дубовий пенъ Кн. Мѣск. Полт. 248 (1731).

ВЫГОРѢТИ, *дс. Цілком згоріти.*

XVII. Радимка выгорѣла вшитка Літ. Льв. 235.

XVIII. Подолъ мало не ввесь вигоривъ Сб. Лѣт. 53 (Кр. оп. Млр.).—Мало приварити въ побѣленой кострюлѣ, чтобъ не выгорѣло, добре мѣшать Разн. марц. 240.

ВЫГОТОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вытотувати».*

XVIII. Село... Буда въ виготованю палубовъ возовъ на всякіи мѣскіи нужды выгодноє Оп. ст. Млр. I, 179.

ВЫГОТОВАТИ, *дс. Зробити готовим, приготувати.*

XVI. И ты бы... грозно росказалъ, ажъ бы они всею волостію своєю дерева и драницъ на тые ґородки... великій достатокъ выготовали Ак. ЮЗР. I, 116 (1542).

XVII. Сосновото дерева... чотириста колод маем... выготованого Лист Самойл. 76.—Изъ городовыхъ полковъ росказалисмо певную часть войска выготовати Ак. ЗР. V, 234 (1690).—Прошлоє осени выготовалемъ бил... дров с потребу свою Прот. Полт. С. I, 148-б. (1692).

XVIII. Виготовавши оніи судна на Донѣ всѣ были спроважовани до пресечоного гавану Азовского Літ. Вел. III, 386.

ВЫГРАБЛЯТИ, -БИТИ, *дс. Цілком грабувати, пограбувати.*

XV. Людей єго домы выграбили и вси статки домовыи, кони, быдло пограбили Ак. ЗР. I, 160 (1496).—Люди твои пришодъ, городъ нашъ Мценескъ засѣли и пушки и пищали выграбили ib. 204 (1500).

XVIII. Христя... людей за напой виграбляючи, жебы должноє отдали Прот. Полт. С. I, 249 (1705).

ВЫГРАВАТИ,-ГРАТИ, *дс.* 1. *Брати, взяти те, на що була гра, зискати, не програти.*
XVI. Єсли теды хочеш члче выграти поединок на диаволѣ... ускроми поклонами тѣло твоє Рук. Муз. № 513, к. 2.
XVII. Товарыш... их (пѣнези) у тебе картами и костками выгравает Каз. 32, к. 126.—Диавол... мѣти собѣ будетъ тоє за выграную реч Єв. Реш. 415.—А такъ певне я выграю справу Бар. Тр. (пр.) 2.—Той (Арад) кгды рад мѣл битву з людомъ Ізраилскимъ, выгравалъ надъ нимъ щасливо Рад. (Марк.) 47.
XVIII. Теперъ зас по двох оних над ними Поляками виграныхъ битвах наших... они розгнѣвани и розъярени... на нас Вел. Сказ. 46.—Кто бы на комъ что въ карти... виігралъ... Права, 433.
2. *Гранням виконувати.*
XVII. Апли зась на розных музычных инструментах... веселную будут выгравати пѣснь Рад. Він. 653.
XVIII. Я... вам на басу вигравую Тих. № 11, к. 18-б.—Давідъ вигравает, въ гусли ударяетъ Богл. 29.
ВЫГРАНАЯ, *прикм.* (*в знач. реч.*). *Звитяга, гора, перевага.*
XVII. Посполите мовятъ: пред выграною не триумфуй Рад. (Марк.) 44.—Тут з гарцу оных взяти можемо, кому на выграную заграютъ Рад. Ог. 384.
XVIII. Казѣмиръ... увидѣвши певне Хмелницкого з Татарами розбратъ, а своєго з ними союзу заключеніе, мѣлъ у себе за певную виграную над Хмелницким Вел. Сказ. 118. —Хм-му... послужило такоє щастє, же цѣлую надъ Поляками одержал виграную Літ. Вел. IV, 76.
ВЫГРАНЬЕ, *рж. Чинність від «выграти».*
XVII. Дай покой, бо то вабъ на васъ, же быстє не програли за выграня и будетъ встыдъ Літ. Льв. 254.
ВЫГРАТИСЯ, *дс. Збогатитися гранням* (*в карти*).
XVII. Выгратися, выбогатитися, вымудритися умыслили суть Ак. ЮЗР. II, 241 (И. Виш.).
ВЫГРАШЪ, *рм. Те, що виграно, виграна, перевага, гора.*
XVIII. Надежнѣи винному не апелловать; нежели себе приводить упоромъ своимъ к разоренію а суперника своєго к болшои користи и к болшому виграшу С. і Р. 37-б.
ВЫГРЕ(Б)СТИ, *дс. Викопати.*
XV. Выгребена быста 2 князя Ип. 143 (1044).
ВЫГРЕ(Б)СТИСЯ, *дс. Вибратися, винестися, вилізти.*
XVII. Все войско изъ Запорожья выгреблося Ак. ЗР. V, 101 (1658).
ВЫГРИЗТИ, *дс. Гризучи вибрати, видобути; знищити.*
XVI. Ся... межи канонами собору Сардикейского найдуютъ, которыхъ вамъ выгризти трудно Антир. 557.
ВЫГРОЗИТИ, *дс. Грозячи вимусити.*
XVII. Як тому мощно было статься, штобъ въ так маломъ времени мѣлъ то кнегини Марьи выгрозить Ак. ЗР. IV, 284 (1608).—Гды ничого на ней вигрозиты не моглъ казалъ єи обнаженную быти чотиромъ воиномъ Рук. Хрон. 350.
ВЫГРОМАДИТИ, *дс. Громадженням видобути, вигребти, викопати.*
XVII. Єго (матєматика) псы выгромадивши, зѣли Крон. Боб. 252-б.
ВЫГУБЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выгубити».*
XVII. За выгублене подданых своих и за зламане им примѣря... скаран єст Саул Арх. ЮЗР. I,XI, 332 (1607).—Не хотѣлъ живъ быти по выгубленю люду своєго Рук. Хрон. 207.
XVIII. Авреліанъ цесаръ скоро почалъ промышляти о выгубленю хрстіанъ Пам. укр. м. II, 341 (Мах. Пр.).—Вигублениє мишей Млр. дом. лѣч. 44.
ВЫГУБЛЯТИ,-БИТИ, *дс. Винищити, витратити вибити, вигладити.*
XVI. И мовилъ Богъ: выгублю человѣка отъ земли Отп. кл. Остр. И. П. 387.
XVII. Якожъ тамъ тотъ край выгубивши, спустошивши... розъехали се прочъ Кул. Мат. I, 86 (1606).—Пыха всѣ цноты выгубляет Єв. Калл. 12.—Племя Веніаминово за що выгубилъ Бъ мечемъ Рад. Він. 1045.—Амаликъ... намовилъ дѣда своєго Исава... народъ єго (Іякова) ввес выгубилъ Крон. Боб. 23-б.—Усе войско выгублено Літ. Сам. 10.
XVIII. Вивести орду в Полщу и чрез готовии войска лядскии оную вигубити Вел. Сказ. 26.—Выкоренилажъ і оплѣнилам и выгубила славу твою на земли Пам. укр. м. IV, 294 (Рк. Тесл.).
ВЫГУБЛЯТИСЯ,-БИТИСЯ, *дс. Вигубити себе, загинути.*
XVIII. Аби ся витратили и выгубили злиє люде Пам. укр. м. IV, 327 (Тухл. Рк.).
ВЫҐЛАНЦОВАТИ, *дс. Надати ґлянцу.*
XVII. Марко: оугглаженый, выгланцова(ный) Бер. Лекс. 296.
ВЫДАВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выдавати».*
XVII. Хотѣлъ... през выдаванье книгъ црковъ оукраснти Тит. 16 (Митура, 1618).

ВЫДАВАТИ,-ДАТИ, *дс.* 1. *Давати, дати від себе, витрачати.*

XIV. А што пакъ ты іесмы пѣнѧзи выдавали, панъ староста Творъянъ взѧлъ на твоіе потребы 30 гривенъ ЮРГр. № 18 (1386).

XVI. Єсли теды хочеш члче выграти поєдинок на диаволѣ... тоє що быс мѣл был выдати на пiятiки, на своєблю роздай межи убогiи жебраки Рук. Муз. № 513, к. 41-2.

2. *Дати, зродити, виплодити, випустити.*

XVI. Оуже зима поминула... фиником выдалъ єсть первыи овощи свои П. П. 51.

XVII. Винница... годный овоцъ з себе выдавала Гол. П. М. II, 288 (П. Мог. 1644).— Камень не выдаєтъ жадного плоду Гал. Кл. Раз. 175. — Доброє насѣня стои науки и стократный колос выдало Жит. Св. 522.— Сухий посохъ Іосифовъ цвѣтъ... и плодъ презъ єдну ночь выдал ib. 605.—Дерево на зиму... не видает овоцу Єв. Реш. 428.—Дерево оливноє видаєтъ зъ себе оливу Каз. № 3, к. 77.

XVIII. Росквѣтнулся жезлъ Ароновъ, квѣтъ з себе видає Укр. Р. Арх. X, 256.—О писарахъ... що книги готовые преписуют, и выдають з головы якіє новые рѣчи Клим. Вірші, 203.—Славимъ Бога безсмертного... и Матерь єго свѧтую... же на свѣтъ царѧ видала Богл. 9.

3. *Давати з себе.*

XVII. Ґды на лютнѣ струны згожаютсѧ, выдають вдѧчную гармонѣю Гал. Кл. Раз. 258. —Якъ звѣзды нбсныи выдають свѣтлость, такъ чудовныи оучинки Престои Бци свѣтѧтъ всему свѣту Гал. Н. н. (пр.) Ав.—Не может... домыслитися... розум чловеческий... иж бы тобѣ моглъ пѣснь выдати, ведлуг твоеи годности Єв. Реш. 409-б.—Барзо пріємного запаху, который будутъ з себе выдавати тѣла прославленых людей Рад. Ог. 290.—Лев тоє маєтъ до себе, же кого маєт поглотити, не зараз єго поглощаєт але наперед обходит єго и рыкъ выдавши оустрашаєт Рад. Він. 406-7.— Зегаръ єсли вагами не будет попираный, жадного гласу не выдаєтъ ib. 521.—В тыхъ деревахъ души людскіи живутъ, для того человѣчій голосъ выдають Гал. Боги пог. 30.—Выдаваймо гласы радости Транкв. П. Мн. 80.— Всѣ члонки и всѣ жили на крестѣ аки на гуслахъ Двдвых струны тыранско вытягнены будучи, смутній выдавали дзвенкъ Збірн. 1693, к. 161.

XVIII. Великоє множество розного птаства по повѣтрю лѣтаючи и солодко спѣваючи выдавали слова Пам. укр. м. II, 155 (Сок. Рк.).— Звѣрата будутъ страшливе рычати, Древа потъ крвавый з себе выдавати Собр. Прип. 96.— Круглость и ясность слнца, горѧчость з себе выдаєтъ Сѣмя Сл. Б. 4.

4. *Подавати, викладати,-сти.*

XVI. Хлопци мають писати сами на таблицахъ кождый свою науку, выданую имъ отъ дидаскала Ак. ЮЗР. II, 183 (1586).

XVII. Першій онъ (Петръ) тоє вызнанье выдалъ, на которомъ то вызнаню Црковъ мѣла быти збудована Копист. Пал. 360.

5. *Дати від себе.*

XVI. Двухъ кадей за осень прошлую въ року осмьдесятъ четвертомъ не вемъ для чого єсте имъ не выдали Арх. ЮЗР. I, VI, 76 (1584).

XVIII. Чтиромъ ротамъ... видавати провіянтъ Кн. Нос. 8.—Барабашъ... о виданих привилеях... ізвѣстившис, заскорбѣлъ велми Вел. Сказ. 17.—Всякоє довольство єму Хмелниченковѣ з двору ханского на кватиру єго помѣсячно видавано ib. 27.—Аммунѣцию воєнную... видали ib. 65.—Реєстра подписать судіи и видавать сторонамъ писар долженъ без платежа С. і Р. 17-б.

6. *Віддати назад, повернути.*

XVI. Князь Богуш... тую десятину отнял и выдати єє не хочет Арх. ЮЗР. I, VI, 23-24 (1537).

7. *Подати, виповісти, висловити, оголосити.*

XIV. Хочемъ, абы тотъ, который клятву выдалъ, на поруку присягнулъ Ак. ЗР. I, 8 (1347).

XVII. И выдали вырокъ на ввесь свѣтъ злый Лѣк. на осп. ум. 12.—И збожности дѣлъ твоих свѣдоцство выдали Тит. 15 (Митура, 1618).—Скоро декрет погибелный от справедливого судии виданый будет Діал. о см. 278. —Неповиннисмы бы на найболшого непріятеля въ судах свѣдоцства фалшивого пріймовати албо тежъ выдавати Гол. П. М. II, 469 (Кор. Н. 1645).—Кнѧзь выдалъ такій декрет, жебы црковъ на тры дни была замкнена Гал. Н. н. 15.—Артаксерксес 7 року панованѧ своєго выдал' декрет Гал. М. Пр. 54.—Декретъ, виданний от пна... полковника Полтавского Ак. Полт. Гор. Ур. I, 4 (1669).—(Хс) выдал право Маґдаленѣ Єв. Реш. 218.—(Иродъ) выдалъ декретъ таковый абы всѣхъ дѣточокъ, мещизны не живити и вколо Виѳлеєма до щѧду побити Бер. Вірші, 82.—Димитрий... выдалъ на него (Оригена) клятву Крон. Боб. 258-б.—Константинъ цесаръ вирокъ свой видалъ Рук. Хрон. 275.

XVIII. Всѣ подъ присягою вота свои выдавалисмо Літ. Вел. III, 546.—Даби Волощина жила по... правахъ... от Магомета... виданих ib. I, прил. 26.

8. *Оголошувати друком, видрукувати, видати, пустити в світ.*

XVII. Выдалисмо недавно листъ нашъ наноминалный, всѣхъ васъ напоминаючи, абысте инѣ... послушенство отдали Льв. Ставр. 22 (1604).—(Балабаны) розные книги з дроукоувъ на свѣтъ выдають Пер. Мат. I, II, 150 (1614).—Росказалисмо з друкарнѣ нашеѣ Печарскоѣ выдати Євгліє Учителноє Єв. Калл. (пр.) 14.—През' друкъ южъ тому лѣтъ 26 на свѣтъ выдалъ Бер. Лекс. (пр.).—Котрая (книжечка) то презъ дѣтокъ єстъ деклямована, и для оутѣхи на день тотъ з дроуку выдана Бер. Вірші, 66.—Той... выдал зъ тѵпоґрафіи своєи Печерскои Кіевскои короткоє зебранє и науку о Вѣры ст. Православнои артикула Гол. П. М. II, 474 (Зобр. 1646).—В Предмовѣ Номоканона... коштомъ моимъ выданого з Тѵпоґрафіѣ Мехаила Слѣоски Пр. Жел. 3-б.—Сеє наше писанє з притисненемъ печати полковницкоє выдати закалисмо Мат. ист. ЮР. 3 (1667).

XVIII. Єще же вывѣдай... которого она (грммаатика) автора, то єстъ, какъ єму имя, которій оную сконпоновалъ или видалъ Гр. Барск. IV, 63.

9. *Давати, приносити.*

XVII. (Воды) выдают землѣ великий пожитокъ Крон. Боб. 1-б.

10. *Справити, зробити, вчинити.*

XVIII. Иродъ царь въ день рождества своєго справивъ и выдавъ оучту вел'можамъ Науки парох. 226.

11. *Переказати.*

XVI. Яко же соуть намь выдали тыи, которыи соуть сами видѣли Єв. Пер. 25.

12.—**за мужъ,—за кого,** *віддати в подружжя, віддати за жінку.*

XVI. Я тебе за машталѣра своєго выдамъ Ганна Монт. 146.—Ив. Лазк. подъ сумненемъ созналъ, ижъ тую бѣлую голову, которая у него дѣвкою служила, отъ трохъ лѣтъ самъ замужъ зъ дому своєго за подданого пана Цилинского выдалъ Арх. ЮЗР. I, I, 418 (1594).

XVII. Стратонъ за ... своєго слугу выдалъ свою дочку Крон. Боб. 167.

XVIII. Каждій видаючи дѣвицу свою замужъ и даючи за нею посагъ, первиє от зятя своєго взял би... записъ Стат. 49.

13. *Виставляти, наражати.*

XVII. (Христіане) самих себе где идет о честь Бжію и славу єго, отважне на вшелѧкіи выдавали небезпеченства Рад. Ог. 259.

14. *Віддавати.*

XVII. Стыє... тѣлъ своих не жаловали на раны и на муки выдати Єв. Реш. 22.—Ми... велѣли... до рукъ мистру на къвестию видати (Семена) Прот. Полт. С. I, 98 (1690).—Мчнци... животъ свой выдали на различныи моуки и смерти Транкв. Зерц. 83.—Право... на муку их, яко подойзроных, видати всказуючоє Акт. Старод. кн. 30.—Нѣкоторіѣ себе на труды отпущенія грѣховъ видавали Лѣств. 22-б.

XVIII. Сам себе видалъ на смерть Вірші нищ. 7, 54.—(Иоуда) видалъ Иса до фалшивого суду Сл. о збур. п. 147.—Волнихъ людей за виступь и долгъ в вѣчную неволю не видават бы Стат. 73-б.

15. *Віддавати до розпорядку, на поталу.*

XIV. За избѣга можемъ єго добыти и выдати ЮРГр. № 3 (1352).

XV. Цѣловавши к нему хрстъ держиши в толицѣ нужи а и єще хощеши выдати на оубиєство Ип. 488 (1158).—Великій князь такожъ маєть нашого зрадцу намъ зъ своєй земли выдати Ак. ЗР. I, 54 (1442).

XVI. Которуюж я девку... Раинку... горломъ выдалъ Ж. Курб. I, 105 (1579).

XVII. Сына своєго не пощадилъ, але за всѣхъ насъ выдалъ єго Копист. Пал. 807.—Снъ члчский выдан будет в руки злых людей Єв. Реш. 31.—Козаки обачивши, же то ихъ зведено, выдали Павлюка Літ. Льв. 258.

XVIII. Ляхи... в трактатѣ постановили... Жидовъ зась всѣхъ головою видати (Кганжѣ) Вел. Сказ. 53.—Содомлѧне... нарѣкали на Лота, абы то им выдал тых гостей на збыток телесный, Лот же не хотѣлъ их выдати Пам. укр. м. I, 332 (Рк. Тесл.).

16. *Виявити, викрити, дати пізнати; зрадити.*

XIV. Аже побѣгнеть русинъ а любо руска... выдати єго ЮРГр. № 3 (1352).—Тъи исныи Бекбулатъ нашъ ворогъ насъ выдалъ и побѣглъ от насъ ib. № 26 (1393).

XV. А коли злодѣя выдатуть изъ права, а чимъ єго възвелять, казнити по єго дѣламъ Ак. ЗР. I, 82 (1468).

XVII. Пана своєго выдаєтъ зрадливе на смерть Єв. Реш. 188-б.—Коли не выдаси (Даніила), то и тебе... забєм Крон. Боб. 152.

XVIII. Кравця... видано било, толкож оній з-под арешту... утѣкъ Кн. Нос. 13.

ВЫДАВАТИСЯ,-ДАТИСЯ, *дс.* 1. *Бути виданим.*

XVI. Писаря тежъ своєго Юрка тамъ посылаєтъ, абы тамъ былъ и кождий грошъ писалъ на чтобы се выдало Гол. П. М. I, 155 (Л. Ст. 1598).

XVII. Выдалося до друкарнѣ паперу рызъ 385 Арх. ЮЗР. I, XI, 484 (1662).—Ото ест... тѣло мое, которое за вас всѣх на страст и волную муку выдается Єв. Реш. 2.

XVIII. В... необиклих мѣстах при гребляхъ, шляхах, торгахъ, обранню подводъ мандати повинни видавались Стат. 31-б.

2. *Виявити себе, зрадити себе; виявитися, вийти на яв.*

XVI. Выдался самъ, ижъ онъ маєтъ штось на Кирилла Ак. ЗР. IV, 208 (1600).

XVII. Выдался Богъ зъ секретовъ зъ таинств Дм. Рост. 76.

3. *Здаватися, показуватися.*

XVI. Выдашся тымъ, ижесь єсть Хр. Фил. Апокр. 1390.

XVIII. Архiсiнагогъ албо оучитель жидовскiй суд҄чи противне яко бы горливымъ видававс҄ Науки парох. 105.

4. *Виставати, висуватися.*

XVIII. Видался рогъ надъ Бѣлимъ моремъ и Черного моря гирломъ Пелгр. Ип. Виш. 19.—Коли поѣдеш да й на войнонку, та на перед се не выдавай Укр. Р. Арх. IX, 19.

ВЫДАВЛIОВАТИ,-ДАВИТИ, *дс.* 1. *Витискаючи виробити.*

XVIII. Роскотить тоненько и выдавлiовать чаркою, а по серединѣ наперсткомъ выдавить Разн. марц. 241.

2. *Подушити, вигубити.*

XVIII. Сонних и жадной бѣди не сподѣвавшихся, вибыти и видавити Лiт. Вел. II, 379.

ВЫДАВЦА, *рм. Той, що выдаючи, губить, зрадник, доказчик.*

XVI. Выдавцою того монастыра знашолся Арх. ЮЗР. I, X, 110 (1595).—Рiмъского костела оучителѣ сут видавцами Пам. укр. м. V, 138 (1596).

XVII. Уступити не хотѣлъ волячи тисячу смертей подняти, нижли видавцею церкви бити Рук. Хрон. 296.

ВЫДАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «выдати».*

XVII. То самое можетъ кого з старшихъ и оучоныхъ побоудити до выданья намъ пожиточнѣйших и великихъ якихъ речiй Тест. Вас. 45.

XVIII. Хм... послалъ... члвѣка своего в Черкаси... научивши его, аби... пилно... упоминался... о видане себѣ привилеовъ королевскихъ Вел. Сказ. 16.—Полторацкiй просилъ о выданне зъ церкви его скринки Дн. Марк. I, 176.

2. *Видання за кого, заміж, в подружжя.*

XVI. Учинилъ єсми змову о виданъе у малъженство сестру свою стрыечную Арх. ЮЗР. VIII, III, 123 (1566).

XVII. Дочцѣ Михалевой Марии... на виданю в станъ малженский... мають они и повинни будутъ пять осмачокъ жита, корову, овецъ двое и свѣню одну добрую дати Акт. Старод. кн. 113.—Ото час зросту твоего и посполитого замужъ выданя пришолъ Жит. Св. 243.

XVIII. Оушитко справили яко бы на выдан҄ двцѣ своей Пам. укр. м. II, 72 (Рк. Тесл.).

3. *Надрукування, випуск у світ.*

XVII. Первое убо благодаримъ за трудолюбiе в выданю книжки о священстве Арх. ЮЗР. I, VII, 38 (поч. XVII в.).—(Балабаны) розные книги з дроукоувъ на свѣтъ выдаютъ... выданямъ книгъ церкви Божой помагаючи Пер. Мат. I, II, 150 (1614).—Не без надѣи єднакъ же не замешкавши особливое выйдет выданiе книги О обр. 180.

4. *Дання, принесення.*

XVIII. Оное мѣсце не було здатне до видан҄ пожитку Науки парох. 62.

5. (пол. wydanie się). *Видіння.*

XVII. Мѣлъ выданiе во снѣ Рук. Хрон. 322.

ВЫДАТОКЪ, *рм.* 1. *Те що видано.*

XVII. А що ся товару того рогатого, яко и дробыны отъ того выдатку останетъ,... абы въ цѣлости до дальшой воли нашой тое было довано Ак. ЗР. V, 149 (1678).

2. *Видання грошей, розхід, кошт.*

XVI. Иждивенiе—выдаток Зиз. Лекс. 100.—Панъ Захарiаш Андреiовичъ... чинилъ рахунокъ з выдатку Арх. ЮЗР. I, XI, 11 (1599).—Назначено двохъ братий до преслуханя рахунковъ зъ выдатковъ друкарскихъ ib. 106.—На розмаитые мысливства и иные марные выдатки оборочаютъ (пожитки) Хр. Фил. Апокр. 1716.

XVII. На що потреба, выдатки быти маютъ Пам. КК. I, 31 (1623).—Подарки єще надто доброволныи єму приносят (христiане) а дѣло приждивенiя, то єстъ над росказ выдатку, ведлугъ богослововъ полнять Арх. ЮЗР. I, VIII, 414 (1632).—Юж будет выдатку его около з. 500. ib. I, XI, 205 (1656).—Выдаток на справы братскѣie з тоiеи суммы ib. 206. — Дробные выдаткѣ грошные з уторгованя книжного ib. 215 (1657).—(Двдъ) былъ барзо гойным и щедрымъ, бо на будован'є дому Бжого великiє барзо наготовалъ былъ выдатки Рад. Вiн. 1096.

XVIII. Много зъ скарбцу войскового сходитъ видатковъ Лiт. Вел. III, 184.—Якiє видатки много скарбцу убогому войсковому учинили убитку ib. 453.—Лѣчба дѣтей побѣлшаетс҄ потреба що разъ, и выдатокъ помножаетс҄ Науки парох. 48.—Iуда Iскарiотскiй...

жаловавъ выдатку чили кошту на тое дорогое куро ib. 161.

ВЫДАЧКА, *рж. Видання.*

XVI. А о выдачку, коли ся оба выдадутъ и оба шапками вергнутъ, ино то выдачка; а одинъ ся выдастъ, а другій ся не выдастъ ино то не выдачка Ак. ЗР. II, 209 (1529).

ВЫДВИГНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выдвигнути».*

XVIII. О виправѣ от короля войскъ под Каменецъ на видвигнене з небезпеченства комисаров своихъ Вел. Сказ. 84.—Лещинский взивалъ и заохочалъ рѣчъ посполитую противъ ив°ла на видвигнене упадаючой отчизни ib. 131.

ВЫДВИГНУТИ, *дс. Двигаючи витягти, винести, виважити, знести, піднести; вирятувати.*

XVI. Ощовские сами изъ жонами своими и съ приятелъми до Луцка приеждъчали и зъ нею тихо розмовляли, по чомъ добре то было знати, ижъ ее и челядь хотили, якъ могучи зъ замъку выдъвигнути Арх. ЮЗР. VIII, III, 410 (1583).

XVII. Коли якому господареви коникъ албо воликъ з тѧжаромъ якимъ в болото оугрѧзнетъ, скидаетъ з себе бѣдный господаръ обувъ и сукманку, а лѣзет в болото вшелѧкого способу заживаючи, якъ бы могл коника албо волика своего з болота выдвигнути Рад. Ог. 943.—Зъ тих тяжкихъ грѣховъ видвигнути Каз. № 3, к. 39.

ВЫДВОРНЫЙ, *прикм.* (пол. wydworny). *Див.* **Вытворный.**

XVI. Выдворная мудрость Хр. Фил. Апокр. 1022.—Выдворные а вылѣтаючіе думки до такого конца оухова Пам. укр. м. V, 227 (1599).

XVII. Которые бы... выдворными якими або полными филсофіи своее думами... людь Божій... мѣли заражати Вопр. 83.—Црквъ... и в таемницах, вымове, и розумови люд'скому, не подлеглых выдворными дискурсами се не бадает Карп. Каз. Дг.—Вѣра не выдворная фундаментомъ есть кождому въ збавене Діар. Фил. 108.—Маючи тую и простую и не выдворную вѣру о то ся старай... абыс... вдячен был Жит. Св. 86.

ВЫДЕРЖАНЬЕ, *рн. Чинність від «выдержати».*

XVI. И хоть на выдержанье заводити (тыхъ староствъ и державъ) Ак. ЗР. IV, 2 (1588).—Въ которой суме до выдержанья арендою на сорокъ летъ завели и уступили маетностку церковную ib. I, 427 (1594).

ВЫДЕРЖАТИ, *дс.* 1. *Витримати певний час.*

XVIII. Обѣцяли тотъ плод свой Іоаким і Анна, выдержавши при собѣ тры роки, отдати на офѣру Гду Бгу Пам. укр. м. II, 72 (Рк. Тесл.).

2. *Витривати, знести, перенести.*

XVII. Люде в осадѣ сидячіе видять, же трудно видержати Літ. Сам. 81.

XVIII. Покуту, якую за тоты грѣхи выдержыт Пам. укр. м. I, 333 (Рк. Тесл.).

ВЫДЕРКАФЪ, *рм.* (нім. wiederkauf). 1. *Відкуп; запис на певних умовах.*

XVII. Мембрамы... на листы и особливе на квиты од сумы на выдеркафъ у ясневелъможного его милости пана Адама з Брусилова Киселя, каштеляна Черниговского, служачое Гол. П. М. II, 271 (П. Мог. 1643).

XVIII. Приказане естъ, абы людіе отдавали чинши, выдеркафы, десятины и инныи податки належитыи особамъ дховнымъ Собр. Прип. 118.

ВЫДЕРОКЪ, *рм.* (ст. пол. wydzierek). *Видертя, здирство.*

XVII. Жадними причинами, выдерками, фримарками не труднити Пам. КК. I, 76 (1637).

ВЫДЕРСТВО, *рн.* (пол. wydzierstwo). *Здирство, рабування.*

XVII. Своихъ добръ шарпанину и выдерства зносили Пам. КК. I, 129 (1621).—Выдерства и иныхъ зброднїй ближнымъ не выражаютъ Копист. Пал. 858.

ВЫДЕРТИ, *дс. Див.* **Выдирати.**

ВЫДИВИТИСЯ, *дс. Надивуватися.*

XVI. Отче Гедионе Болобане! выдивитися не можем, иж от... Арх. ЮЗР. I, XII, 520 (1590).

XVII. Отступникове, которыхъ ся я направды внутренной слѣпотѣ выдивити не могу Копист. Пал. 380.—Маґдалинѣ албо иннымъ стым выдивитися и выхвалити ихъ не можемо Рад. Ог. 347.—Не могли ся выдивити Турки великому ихъ серцу и смѣлости Крон. Боб. (др.) 291.

ВЫДИДИЧАТИ,-ЧИТИ, *дс. Див.* **Выдѣдичати.**

XVII. Ихъ (сыновъ) был на тестаментѣ выдидичил Кн. Реж. 59.

ВЫДИРАТИ,-ДЕРТИ,-ДРАТИ, *дс.* 1. *Дертям виняти.*

XVIII. Такъ тая сова очи мнѣ видрала Вірші нищ. 2, 15.

2. *Брати, відбирати силою, вириватии, -рвати.*

XVI. Мыто именемъ пана старосты Луцкого брати и безправне выдирати казалъ Арх. ЮЗР. I, I, 298 (1591).—Чому оные книги...

до них писаные... выдираєте Отп. кл. Остр. И. П. 402.

XVII. Въ прю о Болгарію вступивши, выдерти єи собѣ зъ владзы патріархалной не допустилъ Копист. Пал. 604.—Хто кому што выдрал, уряд каже тоє, што выдралъ, вернут Каз. 32, к. 26.—Панове... хлѣбъ убогим выдирают ib. 75-б.—Сами не хочемъ, абы кто намъ что у себе маємъ, выдралъ Рад. Він. 669.—Выдерли моцю и кгвалтомъ зъ вязеня князя Вышеслава Рук. Хрон. 436.

XVIII. Шведъ... що в кого видралъ, вернути не хощетъ Вел. Сказ. 204.—Выдирати мают податки в сирот и вдовицъ и оу духовных становъ Пам. укр. м. IV, 283 (Свідз. Зб.).—Приказуєтъ людемъ абы не крали, не выдирали, не кривдили Собр. Прип. 113.—Розбѣйники по дорогахъ нападаютъ из рукъ власну видираютъ працю Науки парох. 112.

—**пчолы**, *виняти без відома власника з борті сцільник з бджолами.*

XVII. Хто би кому пчоли видрал неподлажоние Прот. Полт. С. I, 214 (1699).

3. *Вишукати, винайти, роздобути.*

XVI. Неприятеле папежские, которые би и съ пекла ради на папежа што таковогo выдрали Отп. И. П. кл. Остр. 1105.

XVIII. Єще єдного выдравъ ремесника: що вапно робит того вапенника Клим. Вірші, 186.

ВЫДИРАТИСЯ, - ДЕРТИСЯ, - ДРАТИСЯ, *дс. Вириватися, випручуватися.*

XVII. Дитя... выдиратся з рукъ до матки почало Жит. Св. 569.—Заледво Сомко видрался през наметъ царскій и допалъ коня Літ. Сам. 75.

ВЫДИРАЧЪ, *рм. Той, що видирає, рабівник, хижак.*

XVII. Я у несправедливыхъ выдирачовъ и непослушныхъ паномъ быти не хочу Крон. Боб. 330.

ВЫДИРКА, *рж.* **ВЫДЕРОКЪ**, *рм. Здирство.*

XVII. (Древляне) почали мислити, щобы мѣли чинити около тыхъ такъ частыхъ поборахъ и выдиркахъ Рук. Хрон. 420.

ВЫДИРСТВО, *рн.* (пол. wydzierstwo). *Здирство, рабунок.*

XVII. Кривдъ жадныхъ найменшихъ и видирствъ и наєздовъ подданимъ, абы никто чинити не важился Ак. Зем. 112 (1660).—Михаилъ гойностю своєго видирства и лакомства переходылъ Никифора Рук. Хрон. 357.

XVIII. Поляки... людскими шкодами и видирствами недоволни будучи, повстали напрасно и безсовѣстно на Руссовъ Вел. Сказ. 47.

ВЫДИРЦА, *рм.* (пол. wydzierca). *Див.* **Выдирачъ.**

XVII. Сутъ тыжъ там (коло моря сірчаного) и ин'шіи тогож цеху люде: гор'деливыи, лакомыи, выдир'цы Транкв. Зерц. 70.—Война люде чинит... забойцы, выдирцы Каз. 32, к. 73-б.

ВЫДКАЗАТИ, *дс. Див.* **Отказати.**

XVIII. Выдкажутъ праведныи: Господи, коли єсме тя видѣли голодного и жадного и стороннoго, мы тя миловали Поуч. Няг. 12.

ВЫДКАЗЪ, *рм. Див.* **Отказъ.**

XVIII. Ну, котрымъ кѣпомъ инно намъ святити недѣлю? Выдказъ: не лише сижѣнюмъ албо охабити тѣло Поуч. Няг. 165.

ВЫДОВБОВАТИ,-БАТИ, *дс. Довбаючи виробляти,-бити, випорожнити.*

XVI. Ваѫю, рию, рѣжу, выдовбую Зиз. Лекс. 96.

XVII. Ваѫю: Рию, рѣжу, выдовбую Бер. Лекс. 12.—На верху того каменя выдовбано счѣлъ Крон. Боб. 192-б.

ВЫДОЛАТИ, *дс. Здолати, подолати, подужати, дати раду.*

XVII. И хтож бовѣм от члкъ выдолати можетъ той єухаристіи свѧтости Кн. о Вѣрѣ,290.—В таковомъ станѣ и на таковомъ оурѧдѣ єдинъ члвкъ не выдолаєтъ Тр. П. М. 916.—Кгдыбы наши єще имъ не змогли выдолати силы, надѣи тратить непотреба Пам. КК. III, 432 (1660).— Овдѣя... могучого нашому дѣлу видолати, углєдивши... приказалисмо... наше дѣло починати Оп. ст. Млр. I, 26 (1686).—Цесаръ, давши бой и не могучи видолати сила .ъ великимъ турецкимъ, в городѣ Вѣднѣ замкнулся Літ. Сам. 158.

XVIII. Противъ ихъ козацкой силѣ Ланцкоронскій самъ видолати не могъ Літ. Вел. IV, 38.

ВЫДОЛБАТИ, *дс. Див.* **Выдовбати.**

XVIII. Цыбулю видолбати, насипать водки, спекти Млр. дом. лѣч. 36.

ВЫДОЛѢТИ, *дс. Див.* **Выдолати.**

XVIII. Єсли би прійшло таковій немѣрній тяжаръ все однимъ людемъ тяглимъ сего часу одбувати, то конечне-бъ до остатку тягліє люде зостали истомленни, да неподобно, аби тому видолѣти могли Літ. Вел. III, 433.

ВЫДОПТАТИ, *дс. Див.* **Вытоптати.**

XVI. Въ виногради все вино виламали, видоптали Арх. ЮЗР. I, VI, 138 (1598).

ВЫДОСКОНАЛИТИ, *дс. Удосконалити, зробити доскональшим.*

XVIII. Хрстосъ Спаситель право нове оустановлѧючи и оутверждаючи старе право видосконалилъ такъ Науки парох. 79.

ВЫДРА, *рж. Зоол.* Lutra vulgaris.

XVI. Ловенье выдры на рѣцѣ Оборовцѣ гономъ Ак. ЗР. II, 192 (1592).

ВЫДРАТИ, *дс. Див.* **Выдырати.**

ВЫДРОЖОНЫЙ, *прикм.* (пол. wydrążony). *Видовбаний, вижолоблений.*

XVII. Дерево... внутръ было выдрожоное Крон. Боб. 206.

ВЫДРУКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выдруковати».*

XVII. Выдрукованье змышленыхъ помовискъ на насъ Ак. ЮЗР. II, 56 (1609).

ВЫДРУКОВАТИ, *дс.* 1. *Вибити в друкарні.*

XVI. Нѣкій же єзуита Виленскій Петръ Скарга выдруковалъ книги о вѣрѣ своей Ак. ЗР. IV, 46 (1592).—Собор Флорент. за часовъ Григория Тринадцетого папежа былъ по Греческу выдрукованъ Отп. И. П. кл. Остр. 1105.

XVII. Листъ выдруковати Копист. Пал. 791.—Сам Бъ на горѣ Сінайской на камени твердомъ законъ, то ест волю свою палцем своим якобы выдруковал Тит. 120 (Копист.).—Казалемъ туюжъ книжку въ типографѣи моей новоспоряженой выдруковати Гол. П. М. II, 474 (Зобр. 1646).—Выдруковалъ тры тысячи книжечокъ Бар. Письма, 243 (1689).

XVIII. (Коммисія) екстрактомъ видрукована Літ. Вел. II, 254.—Митрополитъ Кієвскій таковій нагробокъ написалъ и выдруковати велѣлъ ib. III, 543.

2. *Витовкти.*

XVII. Іону... в прасѣ оной стиснено и кости видруковано Жит. Св. 98-б.

ВЫДУШИТИ, *дс. Винищити душачи.*

XVIII. Хмелницкий... замокъ... не з великимъ... трудомъ доставши видушилъ в немъ шляхту Вел. Сказ. 89.

ВЫДХНЕНЬЕ, *рн.* (пол. wytchnienie). *Відпочинок.*

XVII. Оуфолґоване нѣякоєсь и выдхненье або рачей посилене намъ подаючи Тр. постн. 472.—То на вѣки будутъ безъ выдхненя носити Транкв. П. Мн. 110.

ВЫДХНУТИ, *дс.* (пол. wytchnąć). 1. *Відпочити.*

XVII. Ивоня тымъ часомъ зъ войскомъ своимъ видхнулъ Крон. Боб. (др.) 283.

XVIII. Намѣрилъ... по такъ многихъ працахъ... видхнути що-колвек Літ. Вел. IV, 16.

2. *Віддати з диханням, з душею.*

XVII. Лукян... скоро видхнет тоє, що батко єго бувши войтомъ надравъ Прот. Полт. С. I, 173-б. (1694).

ВЫДЪ, *рм. Див.* **Видъ.**

XVIII. На выд гляда пытайса здорова Клим. Прип. 268.

ВЫДЫБАЛЫЙ, *прикм. Той що видибав.*

XVII. (Михаилъ) выдыбалого албо выплыненого въ болванѣ чорта помоглъ въ водахъ потонити Крон. Сѳ. 27.

ВЫДЫБАНЬЕ, *рм. Чинність від «выдыбати».*

XVII. Названо тоє мѣстце тымъ урочищемъ отъ выдыбаня Выдыбичи Крон. Сѳ. 25.

ВЫДЫБАТИ, *дс. Виходити диблючи.*

XVII. Невѣрніи идучи берегомъ плакали и звали мовячи: «выдыбай нашъ господару, Боже, выдыбай», то єсть, выплыви, а той болванъ выдыбалъ албо выплылъ былъ ажъ тамъ на берегъ, где теперъ монастырь Выдубицкій Крон. Сѳ. 26.

ВЫДЫРЦА, *рм. Див.* **Выдирца.**

XVIII. О видырцахъ подобных... мытаревѣ Клим. Вірші, 16.

ВЫДѢДИЧАТИ,-ЧИТИ, *дс. Вилучити з дідицтва.*

XVII. Который бываєтъ битъ, дѣдицтво ся заховуєтъ, а занеханый зоставаєтъ выдѣдичонъ Копист. Пал. 813.—(Тимошковна) всѣхъ покревныхъ своихъ... записомъ своимъ на вѣчніє часы... выдѣдичаєтъ Ак. Нѣж. Маг. 21.—А реченная продавца, яко вѣчними часы самую себе, прреченнного малжонка и потомковъ своих вѣчне видѣдичила удалила и цале зреклася Акт. Старод. кн. 4.

XVIII. Поповичи... з поссесіи тихъ добръ всѣхъ себе, жени и потомковъ... правнымъ поступком выдѣдичили Ген. сл. Черн. п. 499 (1716).

ВЫДѢДИЧИТИСЯ, *дс. Бути «выдѣдиченимъ».*

XVII. От которого плецу зрекшися и выдѣдичившися, симъ варуєт писанємъ, абы нихто з близких и далеких єго не мѣлъ утручатися Акт. Старод. кн. 43.

ВЫДѢЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выдѣлити».*

XVII. Выѣхавъ на выдѣлене того шмата земли чернцомъ Ак. Зем. 117 (1689).

XVIII. О граниченю албо выдѣленю воєводства Літ. Вел. II, 251.

ВЫДѢЛИТИ, *дс. Ділячи відокремити.*

XVII. Повинни... права и волности на своихъ грунтахъ власныхъ выдѣлити Пам. КК. I, 389 (1615).—Нинѣ на нѣкоторыхъ выдѣленыхъ мѣсцахъ дши справедливыхъ мешкаютъ Тр. постн. 39.

XVIII. Отлучнимъ у чужиє землѣ для науки и служби а братіямъ близкимъ и кревнимъ часть видѣленна вѣчними часи бить имѣєтъ Стат. 45.

ВЫДѢЛНОСТЬ, *рж.* (пол. wydzielność). *Вилучність відрубність, винятковість.*

XVII. Жаденъ зъ ныхъ нѣгды того выдѣлности слова не принялъ и уживати не призволилъ Копист. Пал. 672.

ВЫДѢЛНЫЙ, *прикм.* (пол. wydzielny). *Окремий, вилучний, відрубний, винятковий.*

XVII. Не чинитъ то преложонства и старшенства выдѣлного Копист. Пал. 447.—Часы тыи выдѣлныи, ижъ в црквы Бжой здавна суть постановлены Тит. 159 (Копист. 1625).—Іоаннъ Дамаскинъ... менш писмами своими выдѣлную орацію албо науку... Духомъ Святымъ утворивши вѣрнымъ подаєтъ до упиваня Арх. ЮЗР. I, VIII, 357 (1625).

ВЫДѢЛЪ, *рм. Виділення, поділ.*

XVIII. Войско тоє потребуєтъ того выдѣлу, жебы въ домахъ своихъ безпечность мѣли Літ. Вел. II, 247.

ВЫДѢРАТИ, *дс. Див.* **Выдирати.**

XVII. Заздрост звѣтяжаймо братолюбієм... не выдѣраючи слезъ чужих Єв. Реш. 60-б.

ВЫДѢРСТВО, *рн. Див.* **Выдерство.**

XVII. Аби ся Єзавелѣ в видѣрстви оного саду не уподобилас Єв. Реш. 236-б.—Что суть лакомства, выдѣрства, лихвы Рад. Ог. 28.

ВЫДѢРЦА, *рм. Див.* **Выдерца.**

XVII. Єсли молодіи сут выдѣрцы... и межи старыми знайдеш не мало выдѣрцевъ Рад. Він. 800.

ВЫДЯКОВАТИСЯ, *дс. Віддячити.*

XVII. Якож ся маю видяковати такому добродѣєви Збірн. 1693, к. 101-б.

ВЫЄДНАТИ, *дс. Вистаратися, випросити.*

XVI. Выєдналъ универсалы зъ канцеляріи кор. єго мил. Хр. Фил. Апокр. 1780.

XVIII. Для чого потреба намъ єсть стаго Михаила оборона, аже бы... при исходѣ з того свѣта выєднавъ оу милосердія Бжого благодать насъ оусправедливлѧющую Науки парох. 246.

ВЫЄЖДЖАТИ, -ЄЗДИТИ, -ЄХАТИ, *дс. Їдучи вирушати, виправлятися, вибиратися де.*

XVI. И мы тамъ выєздили на тии нивы Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).—Зложили єсмо были им рок з обу сторон на оныє земли пенныи выєхати и справедливости своєє одному от другого... доводити ib. 45 (1545).

XVII. Теды она, виєздечи з двора єго... приворотницу, перенявши якогос чоловѣка на улици, велѣла топором зтесати Акт. Старод. кн. 107.

XVIII. Войска Запорожского посли... непремѣнно мѣютъ виєхати в пут свой Вел. Сказ. 23.—Виєздить ис панствъ нашихъ до иншихъ панствъ християнскихъ для обучения писма рицерства и лѣкарства... волно Стат. 35.

ВЫЄЗДЪ, *рм. Див.* **Выѣздъ.**

XVII. Постерегаємъ и того, же гдѣ бы который з насъ перед тыми оурочистостями отєжджалъ... теды кождый таковый на выєздѣ своєм в дорогу справу тую бозскую отправити повинен будет Стат. Полоцк. Бр. 10.

XVIII. Вієздъ Хмелницкого зъ войском зъ Сѣчи Вел. Сказ. 5.

ВЫЄСТИ, *дс. Див.* **Выѣсти.**

XVII. Собакъ и кошок выєли Літ. Сам. 21.

ВЫЄХАНЬЕ, *рн. Див.* **Выѣханье.**

XVIII. О виєханню на грунтъ уряду подкоморского и комисарского С. і Р. 10-б.-11.—По вієханю Юрія Хмелниченка зъ Чигрина до Кієва Літ. Вел. II, 36.

ВЫЖАЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выжалити».*

XVI. Зобополноє знищенье, упрацованьеся, высиленье, выжаленье,зубоженьє—звикло такіє войны але не въ часъ гамовати Хр. Фил. Апокр. 1800.

ВЫЖАЛИТИ, ВЫЖАЛОВАТИ, *дс. Досить оплакати, нажалитися.*

XVI. Неприятель... все рыцерство наше... вымордовал, кого ся Пане Боже пожаль и мы николи выжаловати не можем Arch. Sang. VI, 227 (1568).

XVIII. Щоденно жалуютъ бѣдніє яриги и не могутъ вижаловать по Биковскому: ежеденніє били гулки, воля, а теперъ безъ вѣдома (по моєму) нѣчичиркъ Листи Конт. 11.

ВЫЖЕБРАТИ, *дс. Випросити жебранням.*

XVI. Выжебрати пѣнязи Хр. Фил. Апокр. 1602.

ВЫЖЕЙ, *присл.* (пол. wyżej). *Вище.*

XVII. Облаки над иншыи елемента выжей подносѧтсѧ Гал. Кл. Раз. 367.

ВЫЖЕЛЪ, *рм. Ґатунок мисливського пса, леґарт.*

XVII. Твои хорты и выжли сытыє Ак. ЮЗР. II, 211 (И. Виш.).—При немъ мертвомъ двохъ выжловъ, ястребовъ, соколовъ єго любимых живых... спаливъ Крон. Лит. 325.

ВЫЖИВЕНЬЕ, ВЫЖИВЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выживити».*

XVI. На выживенє ихъ корову для молока на кашу зъ дворца моєго Володимерского дати єє милость, пани дядиная, маєтъ Арх. ЮЗР. I, I, 93 (1577).

XVII. Выживенье домовниковъ монастырскихъ Ак. ЮЗР. II, 47 (1608).—(Религія) выживенья слушного мети не можетъ Пам. КК. I, 5 (1617).—Он толко мене предъсе при той

церкви до смерти моее ховати и выживленье слушное на мой станъ належачое, давати маетъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 567 (1620).—Выживене зъ працы тѣлесной Конист. Пал. 902.—Могутъ подъ часъ голоду выживлене мѣти Гал. Кл. Раз. I, 160.—(Хлѣбъ) твой ест который тылко может выстатчити на выживен'е твое, жены твоеи, дѣтей и челѧдки твоеи, а що надто збываетъ, не твое, але людей оутрапленных и убогих есть Рад. Він. 937.—Был Конон до огородов способный и з того мѣлъ собѣ выживене Жив. Св. 7-б.—На выживене чернцовъ в монастырѣ Нѣжинскомъ... надалисмо мѣстечко Дѣвицу Ак. Нѣж. Маг. 35.—Отдайтеж теды дѣти свои в малженство, а той скарб им даите на выживленѧ Ал. Печ. 177.

XVIII. Хочай осмъ копъ... мнѣ в болезни на виживлене дай Рум. Купч. 104 (1701).—Из Полщѣ оугорска земля зерно возила себѣ ради выживленія Літ. Гукл. 79.—Апостоли зась стии не маючи на такъ много людей живности вимовлѧлисѧ, мовлѧчи: нѣсть здѣ точію пѧть хлѣбы и двѣ рыбѣ, а тіи не вистарчатъ длѧ такъ великои людей лѣчбы на виживленіе оныхъ Науки парох. 47.

ВЫЖИВЛЯТИ,-ЖИВИТИ, *дс. Утримувати,-мати живлячи.*

XVI. Люди вси выживити могъ Ак. ЮЗР. I, 150 (1559).

XVIII. Казал ему долги поплатити, а остатком живити сѧ и дом свой выживити Пам. укр. м. III, 79 (Перем. Пр.).—(Царска милость) всегда ихъ спомагаетъ и виживляетъ Літ. Вел. III, 452.

ВЫЖИВЛЯТИСЯ,-ЖИВИТИСЯ, *дс. Утримувати себе живлячи, годуватися.*

XVIII. Когда надолго ему прийдется з иншими бити в обложеню, виживитися буде трудно Літ. Вел. IV, 45.—Не знати що чинити, чимсѧ пріодѧгнути и якимъ бы выживитисѧ способомъ Науки парох. 48.

ВЫЖИГАТИ, *дс. Виказати, висловити, виявити.*

XVII. Сами (жолнѣре) подчасъ выжигали (свой интент) подъ добрую мысль Літ. Льв. 240.

ВЫЖИТИ, *дс.* 1. *Пережити певний час.*

XVII. Таковый вѣкъ выживши, яковый я выжилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 567 (1620).

XVIII. Товариство его нѣмыи звѣрѧта, межы которыми выжывши лѣтъ 26, ишолъ научати люди Пам. укр. м. II, 403 (Літм. Рк.).

2. *Див.* **Выживляти.**

XVIII. (Кроль) пойшол... шукаючи трави аби мог хот мало коней вижити около рожних рѣкъ Єв. Реш. 337 (1710).

ВЫЖИЧИТИ, *дс. Див.* **Вызичити.**

XVIII. Мусѣлъ онъ вижичивши полтори тисячи золотихъ, Марковичу уплачатись Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VI, I, 125.

ВЫЖОГА, *рж. Випалене вогнем.*

XVIII. Срѣбра выжоги 30 зол. Дн. Хан. 173.

ВЫЖУРИТИ, *дс. Журінням одержати що.*

XVIII. Журовъ нашевъ несможеме выжурити, што бесме однымъ лукътюмъ булшовы вудъ возрасту нашего Поуч. Няг. 94.

ВЫЖЫВЕНЬЕ, *рн. Див.* **Выживленье.**

XVII. Убогим одежу давати и збоже для выжывеня Арх. ЮЗР. III, IV, 264 (1649).

ВЫЖЫТИ, *дс.* 1. *Див.* **Выжити.**

2. *Зужити, витратити.*

XVII. Безбожныи... вси добра свои из оным богачомъ Євангелскымъ туть выжыти хотять Льв. Ставр. 55 (1618).

ВЫЗБИРАТИ, *дс. Позбирати все.*

XVIII. Насѣнѧ... не могучи длѧ твердости земли принѧтисѧ, от пташинъ вызбиране зостало и все згинуло Науки парох. 86.

ВЫЗВАТИ, *дс. Див.* **Вызывати.**

ВЫЗВОЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вызволити».*

XVI. Приняла вызволенье отъ кн. К. зъ малженства передъ особами певными духовными Ак. ЗР. III, 229 (1578).—Суд кождый маеть быти близший ку вызволеню ib. 380 (1583).

XVII. Вызволенѧ з неволѣ бѣсовскои Транкв. Зерц. 52.—Гъ... во плоти пришедший... для вызволеня от адовых уз (члка) Єв. Реш. 29.

XVIII. При визволенню или каранню вязенье поланцужное челомбитчикъ уплатил би Стат. 40.—Не могли о визволенію тих людей договору зъ нами учинити Літ. Вел. II, 114.

ВЫЗВОЛОКЪ, *рм. Майстрова плата на відході учня; або навпаки (залежно від умови).*

XVIII. При окончаніи тѣхъ годовъ вызволокъ ввесь мастерскій и одѣяние (дати) Цехи, 50 (1786).—Вызволокъ и одѣяніе безъ зачету майстерское ib. (1790).

ВЫЗВОЛЯТИ,-ЛИТИ, *дс.* 1. *Зробити вільним, увільнити, вирятувати.*

XIV. Єсли бы отъ жида хрестьянинъ заставу свою вызволилъ так какъ бы ему лихвы не заплатилъ... Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XV. Зъ неволи такъ душевъное, яко и телесное вызволени сталися Арх. ЮЗР. I, VII, 194 (1476).

XVI. Отъ всякого нераду и небезпечности Рѣчъ Посполитую вызволялъ Ак. ЮЗР. II, 169 (1571).—Вѣдает Господь Богъ добре цнотливых от напасти вызволѧти Пам. укр. м. V, 58 (1596).

XVII. Хорый вызволеного себе от хоробы видѧчи... подѧкованье оучинилъ Тр. постн. 557.—За великую собѣ мѣлъ то нагороду, кгды з неволѣ вызволилъ кого на свободу Тит. 40 (Сак. 1632).—Вызволь нас з окрутноѣ руки головного неприѧтелѧ креста твоєго Єв. Калл. 259.—Крстъ Хвъ от слѣпоты заблужденіѧ нас вызволилъ Рад. Він. 1442.—Всѣхъ людей от Ада своєю смертію вызволилъ Жит. Св. 189.—Вызволятъ тя отъ грѣховъ смертелныхъ Транкв. П. Мн. (пр.) 3.—Отъ облеженя вызволилъ Рук. Хрон. 64.

XVIII. Вертзъ удавшися ко Жмудѣ визволилъ тамъ з тѣсного нѣтазского облеженя Дугласа Вел. Сказ. 204.—Нарад тому гостеви Люципер пекелний билъ, бо визволеніи вязнѣ от мукъ визволилъ Укр. Р. Арх. IX, 76.—Змилуйсѧ прошу, вызволь мою душу от смерти вичной ЦАМ. № 475, к. 3-б.

2. *Давати, дати вільність, увільнити.*

XV. Єго вызволилъ съ тыхъ обоихъ войтовствъ на войну не ходити Ак. ЗР. I, 146 (1494).

XVI. Вызволяємъ ихъ отъ сторожи Ак. ЗР. II, 77 (1510).—Людемъ... тяжкость и кривда великая ся дѣєтъ отъ подниманья стацыями пословъ Татарскихъ и гонцовъ. . и били намъ чоломъ, ажъ быхмо отъ того людей ихъ вызвовлили Сб. мат. отд. III, 18 (1522).—Од роботы того мосту замкового и од клыковщызны и од десятыны даваня их самых и людей их вызволяєм Арх. ЮЗР. VII, I, 131 (1545).—Єсмо ихъ с того неблагословення и клятви т. м. вызволили ib. I, X, 34 (1551).—Єму ражу, иж бы єи дал покой а єє вызволил з малженьства ib. VIII, III, 282 (1573).—Єго дей млсть... мене з служебъ своихъ вызволилъ Ж. Курб. I, 142 (1578).—Ихъ король Жикгимонтъ Августъ отъ сторожи... гребли вызволилъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 236 (1583).

XVII. (Жидове) на урочистыѣ свѧта должникомъ своимъ отпускали долги, и вызволѧли або окуповали неволников Єв. Калл. 11.—И отъ стояня въ немъ гостей всякого стану такъ при бытности нашой господарской, яко и въ небытности, вызволяємъ и волнымъ чинимъ вѣчными часы Діар. Фил. 70.—Брата своєго зъ єго грѣхов вызволяєшь Єв. Реш. 5.

XVIII. Старшинѣ и урядникам ј никому с подданних наших без дозволенія Цря з войни служивих голословне ј листами вызволят не важится Стат. 33.

Науки вызволеныи,-ліоныи, *вільні науки, загальноосвітні науки.*

XVI. Мѣшканье... для отправованья наукъ вызволеныхъ мѣти хочетъ Ак. ЗР. IV, 213 (1600).

XVII. Въ наукахъ вызволеныхъ цвичила Ак. ЮЗР. II, 70 (1615).—Зацност' и повага гумнов цркве съборнои апостолскои, якая бы мѣла быть... людемъ оумѣєтным и в науках вызволеных цвичонымъ... речь вѣдома и призвоита Тр. Цв. а.

XVIII. I. Виговский... будучи же наукъ визволіоних бил довцѣпним и бѣглим в дѣлех писарских Вел. Сказ. 166.

ВЫЗВОЛЯТИСЯ,-ЛИТИСЯ, *дс.* 1. *Урятуватися, увільнитися.*

XVII. Смерти дшевноє на сем свѣтѣ тылько єст реч можнаѧ вызволитисѧ Лѣк. на осп. ум. 3.

2. *Виходити на волю, ставатися вільним; виходити,-йти з учнів.*

XVII. Вызволялся хлопец имркъ, который при пану Павлу... давъ на годовъ три в послушаніе себе Кн. Цеху Кр. 7 (1678).

XVIII. Чрезъ особную ласку Ханскую великимъ окупом визволились Літ. Гр. 86.—Поляки в неволѣ московской зостаючии стараніемъ королевскимъ вскорѣ мѣють визволитися Вел. Сказ. 126.—Бояре княжескиє, хоружескиє и шляхетскиє от платежовъ... привилеймъ гедрскимъ визволяются Стат. 36.

ВЫЗВУЛОКЪ, ВЫЗВѢЛОКЪ, *рм. Див.* **Вызволокъ.**

XVIII. Иван Стефанов на 8 годъ стане робит от копейки на отходѣ, денегъ рублъ, вызвулок хлопячий записнеє майстерскоє Кн. Цеху Тк. 4.—Визвѣлокъ хлопячий ib. 8-б.

ВЫЗВѢЗДИТИСЯ, *дс. Укритися зорями.*

XVIII. Ночъ около полночи визвѣздилась зъ морозомъ Дн. Марк. III, 58.

ВЫЗДИХАТИ, *дс. Подохти усім, вимерти.*

XVII. Всѣ виздихали, а было ихъ домовъ двадцять Рук. Хрон. 337.—Моръ на коней всчался, и такъ виздихали, же войско опѣшала Літ. Сам. 180.

XVIII. Всѣ (миши) выздихають Млр. дом. лѣч. 44.

ВЫЗДОРОВИТИСЯ, *дс. Одужати, статися здоровим.*

XVII. Казимѣръ захоровалъ былъ на вуспу и остался ве Львовѣ, поки ажъ не выздоровился Літ. Льв. 250.

ВЫЗЕРУНОКЪ, *рм. Див.* **Визерунокъ.**

XVII. Той господаръ... былъ всѣхъ пнотъ вызерункомъ Рад. Він. 388-9.—Латвый можем собѣ вызерунокъ взяти з оного фарисея Єв. Реш. 6.—Дары... не сут самыи живыи особы, але сут их вызерункомъ Рук. Црк. 16.

ВЫЗИНА, *рж. Визове м'ясо.*

XVI. Пану Гербуртови чирвоныхъ злотыхъ 4 и единъ камѣнъ вызины Арх. ЮЗР. I, XI, 53 (1599).

ВЫЗИЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вызичити».*

XVII. (Я взялемъ) готовихъ грошей шестдесятъ золотихъ, полецивши за тое вызиченье грошей в заставу ему п. Иванови Волошинови на мгонах дом мой отчизный Кн. Мѣск. Полт. 5 (1692).

ВЫЗИЧИТИ, *дс. Позичити.*

XVII. Я... у коваля вызичил уля Мазурового Прот. Полт. С. I, 52 (1688).

Вызиченымъ способомъ, *позичкою, позичково.* Взялемъ былъ вызиченым способом на інтерес для подпори своего господарства у п. Ивана Волошина Камянского обывателя готовых грошей шестдесятъ золотихъ Кн. Мѣск. Полт. 5 (1692).

XVIII. Каптенармусъ визичилъ у мене кулбаку Дн. Марк. I, 69.—Обѣщалъ пять осмачокъ жита стародубской мѣры визичити Дн. Хан. 19.—Гроши, якіє в. м. за комѣсарства.. визичил Кн. Нэс. 70-б.

ВЫЗЛОТИТИ, *дс. Покрити золотом, визолотити.*

XVIII. Штофа на пукляхъ, ашпурской работы, болѣе цеховой кварты, з накривкою, зъ середины вызлоченая, сребреная Быт. млр. обст. 343.

ВЫЗНАВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вызнавати».*

XVII. Уперѣдѣмо прето лице его визнаваніемъ грѣховъ Вашихъ Каз. № 3, к. 13.

ВЫЗНАВАТИ,-ЗНАТИ, *дс.* 1. *Признавати,-знати.*

XV. Тоти старци сгодилисѧ с обою стороноу на одино слово вызнали и оуказали староую границю ЮРГр. № 45 (1413).—Вызнаваемъ то симъ нашимъ листомъ Ак. ЗР. I, 41 (1421).

XVI. Я... Дашкевич... вызнаваю сим моим листом... што есьмо выслужилъ... на господарьской службе, селище... Соркланов Арх. ЮЗР. I, VI, 14 (1510).—Князь Иванъ и самъ то вызнал, иж з Березких нив десятина давана была... на манастир ib. 36 (1542).—Во йमя Боже вызнаваю и явно чиню симъ моимъ листомъ кождому, кому вѣдати належить ib. I, I, 22 (1570).—Єдно мусятъ вызнати, же ихъ напежове отъ початку ажъ до того часу за всѣмі своими наследовниками блудили ib. I, VII, 256 (К. Р. н.).

XVII. Не хочете правды вызнати Гал. М. Пр. 41.—Чтож за пожиток вызнати себе грѣшным а срдца сталого не мѣти новых выстрѣгатисѧ грѣхов? Рад. Він. 1024.—Восталь хс жівет и црьствоует, и мы тое ж вызнаваемо ЦАМ. № 608, к. 5.

XVIII. Сами твои поддержавніи визнаютъ вездѣ, яко ласкавшого над тебе ни единого имѣли... властелина Літ. Вел. III, 369.

2. *Зізнавати,-знати, виявляти,-вити, признаватися до чого.*

XV. Мы пана Лелюша спытали, и панъ Лелюша вызналъ, ижъ то ему князь великій Жикгмонтъ далъ тыи озера Леки Ак. ЮЗР. I, 19 (1448).

XVII. И выходила к нему всѧ Жидовскаѧ краѣна и ієрусалимлѧне и крестили сѧ всѣ от него во Іорданѣ рѣцѣ, вызнаваючи грѣхи своѣ Єв. Калл. 884.—Члвкъ повиненъ всѣ грѣхи свои пред сповѣдником на исповѣди вызнати Гал. Гр. Розм. 1-б.—Розбойникъ Петро... доброволне визналъ: я всю петровку сего лѣта ходилъ с прибишами Прот. Полт. С. I, 70-б. (1689).—Припозванний ку отповѣди, Євтушенъко вызнавалъ на брата своего Пилипа, же онъ его попхнулъ и разилъ в голову Акт. Старод. кн. 83.—Оних свѣдковъ привелъ, которие такъ визнали, як в листу написано Збірн. 1693, к. 137.—Сами на себе тотъ ганебный учинокъ вызнали Рѣш. Полт. Полк. С. 68 (1699).—Визналъ докторъ перехристъ... за чиею радою отруено (царя) Літ. Сам. 155.

XVIII. Визнавши на ся вся злости на исповѣди пред сповѣдником и в покутѣ оумерша Пам. укр. м. IV, 232 (Яр. Рк.).—Кара забойцѣ... за дитя годъ и шесть недель увязення сидѣть а потомъ при церквѣ у кунѣ четире раза стоять визнаючи грѣхъ свой прилюдне Стат. 65-б.—Сіѧ нѣмота, длѧ которой злыхъ дѣлъ своихъ визнавати не хощутъ, есть цѣло діавола Сѣмя Сл. Б. 126.

3. *Виповідати,-вісти віру в кого або в що, узнавати,-знати.*

XVI. Мы... яко вѣруем, так и вызнаваем, яко вызнаваем, того и держимся Рук. Муз. № 513, к. 10.

XVII. Оны сна бжего в едной перъсонѣ тилко людской вызнаваютъ, а бзъства его прѧтъ Транкв. Зерц. Да.—Вызнаваю едино крещеніе на отпущеніе грѣховъ Кн. о Вѣрѣ, 167.—Абыс'мо розумом знали, срдцем вѣрили и оустами вызнавали единого правдивого Га ншего Іис Ха Єв. Калл. 318.—Звѣрѧта ему хвалу будутъ отдавати, нбо, землѧ, апли будутъ вызнавати Гал. Н. н. 2.—Рано и вечеръ вызнавати добродѣйство Господне Рук. Хрон. 61.

XVIII. Похожене Животворящого отъ Отца и Сына и Духа Святого усти и серцемъ визнали Літ. Вел. II, 504.—Єго (Христа) быти

Богомъ и человѣкомъ (пророци) вызнавають Сл. о збур. п. 143.—Которого вызнаю лучшаго мене быти Гр. Барск. IV, 62.

ВЫЗНАВАТИСЯ,-ЗНАТИСЯ, *дс. Признати себе; об'явитися.*

XVII. Вси обыватели... вызналися быти християнами Крон. Боб. 254.—Вызнался Нектанав и повидѣл ему свою пригоду всю Ал. Печ. 167.

XVIII. Сотникъ зась вид̾ѧчи тую дл̾ѧ себе такъ велику Хрта Спасител̾ѧ ласку, вызнавс̾ѧ буты негоднымъ съ покорою мов̾ѧчи: не заслуживемъ я на тое Науки парох. 35.

ВЫЗНАВЕЦЬ,-ВЦА, *рм. Той хто визнає.*

XVII. Вызнавца старожитное вѣры нашое Ак. ЮЗР. II, 42 (1608).—Непремѣненый Отцевскій Образе, дл̾ѧ млтвъ Стыхъ Твоихъ вызнавцовъ змилуйс̾ѧ над нами Тр. постн. 295.—Той абовѣмъ православнои вѣры естесь наслѣдовцею и вызнавцею Гол. П. М. I, 316 (1628).—Вызнавца хрстовъ... мукъ не стерпѣвши хрста запрѣлся Крон. Боб. 263.—Єдинъ вызнавца святый именемъ Викторъ Рук. Хрон. 262.

XVIII. Твердіи визнавци Православной Християнской вѣры Літ. Вел. III, 186.—Откровеніе мукъ т̾ѧжкихъ... отъ Геронима Визнавца Пам. укр. м. IV, 135 (Яр. Рк.).—(Хмелницкій) началъ... пословъ отпускати, а в первых до московского... царя... яко единого греческого закона вызнавци писалъ Літ. Гр. (рк.) 28-б.

ВЫЗНАНЫЙ, *прикм.*—**листъ**, *листовне посвідчення, визнання, квит.*

XVI. Ленковая и сынове ее покладали листъ пана Ивана... вызнаный, иж Ленковичи по смерти пана... Немировича, у его милости тые Вишенки окупили Арх. ЮЗР. I, VI, 40 (1545).—Староста... зостал мене винен триддат лиштов попелу якож и листъ Єго милость вызнаный мнѣ на то дал Arch. Sang. VI, 109 (1551).

XVIII. Никто не повиненъ без листу визнаного позичатъ болше десяти копъ грошей Стат. 57-б.

ВЫЗНАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «вызнати».*

XIV. Єстли бы жидъ черезъ вызнанье своего судьи былъ бы позванъ къ суду, первый и другій разъ не пришолъ бы, маєт заплатити вину Ак. ЗР. I, 24 (1388).

XV. Вызнано, тако есть; подлугъ того вызнанья... Ак. ЗР. I, 45 (1422).

XVI. Нейначей ку записованю до книгъ вызнане на письме под печатю своею подавши вделалъ Арх. ЮЗР. III, I, 26 (1590).

XVII. Показует... гь особливую науку о стой исповѣдѣ, то ест о вызнаню грѣхов своих Єв. Реш. 20.—Өедора Горкавиха з притомностю мужа своего Васка сумненемъ обовязанѣ о правдивое визнане... тое жъ посвѣдчали на отца Григория Акт. Старод. кн. 16.

XVIII. По визнанню самого забойци Ромащенка о находѣ ноччу до хати Барабашенковои Прот. Полт. С. IV, 52 (1756).—Ето би хочай и урядникъ в прокураторахъ билъ то самъ без сторони своей жадних записов... или якого визнаня чинити... не силенъ Стат. 44-б.—Наказуе намъ церковъ Хрстова исповѣдь чили вызнаніе грѣховъ чинити Науки парох. 2.

2. *Одна з відмін релігії, віра, церква, обряд.*

XVI. Люди розного вызнаня Хр. Фил. Апокр. 1106.

XVII. Вѣра або вызнанье отъ Петра учиненсе Копист. Пал. 341.—Онъ былъ рымского вызнан̾ѧ Гал. Н. н. 119.—За вызнане Хрстово на колесѣ гвозді̾ѧми набитомъ казано оборочати Рад. Ог. 61.—О Тройци свтой вызнаню научити Бер. Вірші, 92.—Да святится имя твое пресв̾ѧтое презъ ясное и живое вызнанье мое Транкв. П. Мн. 14.

XVIII. Визнане святого Флоренского синоду виполнили Літ. Вел. II, 504.

3. —**вѣры**, *акт, формуля що виповідає зміст релігійного вірування.*

XVI. Катехизисъ албо визнаніе вѣры святое соборное апостолское въсходнее церкви Катех. 9.

XVII. Юстинъ святый, мученикъ Христовъ, пишучи о правомъ вызнаньи вѣры, єдину истность и єдино божество отца и сына и святого духа вызналъ Арх. ЮЗР. I, VIII, 146 (1602).—Дай мнѣ прошу статочное и непорушное твоеи вѣры вызнане в сію годину Рад. Ог. 64.

ВЫЗНАЧАТИ,-ЧИТИ, *дс.* 1. *Показувати знаком.*

XVI. (Христіане) против всякои неправды оного (Хреста) оуживают, кладучи на собѣ и вызначаючи што Христос оучинил Пам. укр. м. V, 158 (1596).

XVIII. Хоружий на войнѣ мѣсто означил би уряду болшому менший прибивши Стат. 33.—Панъ тоты дерева вызначивъ кметамъ Урб. 48.

2. *Мати значення, виражати, представляти.*

XVII. Гдскій праздникъ книга вызначаєтъ Бар. Тр. (пр.) 2 .

ВЫЗОВКА, *рж. Виклик.*

XVII. Мы отъ васъ туюжъ вызовокъ на диспутацію докуку терпимо Копист. Пал. 918.

ВЫЗОРЪ, *рм. Вікно.*

XVIII. Вызоров много будет; горницъ будет на ней (полатѣ) высоких дев̾ѧт Пам. укр. м. III, 112 (Рк. Тесл.).

ВЫЗУВАТИ,-ЗУТИ, *дс.* 1.—**зъ чого**, *позбавляти,-вити чого, відібрати що.*

XVII. Из правдивого имени християнского вызулъ Діал. о пр. вѣрѣ, 319-б.—Вызувати зъ добръ Копист. Пал. 368.—(Письма) зъ власного ихъ сенсу вызуваютъ ib. 504.—Зо всѣхъ цнотъ его законничихъ, якъ зъ шатъ вызуютъ Гал. Кл. Раз. 147.—Маєтностку нашу.. зо всего згола, що мѣла, вызулъ Пам. КК. II, 466 (1671).—Нас хотят з панства вызут, а пановати сами Др. Ол. Ч. Б. 160.—Єго за тоє из єго власнои халупки вызуєтъ Рад. Він. 421.

XVIII. Жителей єго (Миргорода) всѣхъ зо всего имѣнія их визувши и цале голими учинивши до Лубень потягнути изволилъ Вел. Сказ. 186.

2. *Відібрати, відняти.*

XVII. Зиновичъ... червонихъ золотихъ чтири тисячи... вызулъ и вымучилъ с товариствомъ своимъ Ак. Нѣж. Маг. 39.

ВЫЗУВАТИСЯ,-ЗУТИСЯ, *дс.*—**зъ чого**, *позбутися чого, зректися чого, зложити з себе, вибитися.*

XVI. Власти єго, съ которой ся вже пристаньемъ до обчей зверхности самъ вызулъ, на томъ синодѣ подлегати не хочемо Хр. Фил. Апокр. 1040.

XVII. Изъ мира вызулся Ак. ЮЗР. II, 211 (И. Виш.).—Радко Долгий и Калишъ Играшъченя... яко бы тотъ учинокъ зъ себе зложити и съ того се вызути могли, закликали кгвалту на все село Арх. ЮЗР. VI, I, 357 (1609).—Слушне ся повиненъ вызути зверхности неналежной собѣ Копист. Пал. 998.—Члвкъ... покутою грѣхи оучинковыи згладилъ и такій з старого члвка вызулъсѧ, а в нового облекъсѧ Гал. Кл. Раз. 492.—Селяни... усиловали... съ подданства... визутися Арх. Сул. 22 (1677).

XVIII. Король полский... з тоєй єму государевѣ обѣщаной елекции визутися можетъ Вел. Сказ. 172.—Хотѣли по волѣ за тимъ отъ всей противъ него визутися повинности и послушенства Літ. Вел. IV, 82.

ВЫЗЫВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вызывати».*

XVI. А и службѣ тежъ земской оное вызыванье (з Литви) не єстъ на помочи Ак. ЮЗР. I, 93 (1538).

ВЫЗЫВАТИ,-ЗВАТИ, *дс. Виклика'ти, ви'кликати.*

XV. Вызвали єсмы с литовъскоѣ землѣ два братѣныцѧ ЮРГр. № 79 (1443).

XVI. Кгды кого вызовуть (до Польщі), тотъ вжо онего году за недостаткомъ своимъ не можеть быти... годнымъ ку послузѣ земской Ак. ЮЗР. I, 93 (1538).

XVII. Приступѣте к нам близшей, вшакъ нас вызывали єсте Крон. Боб. 233.—Король єму въ своей Венгерской земли обѣцалъ городы дати зъ Нѣмецкои вызываючи Крон. Соѳ. 280.

XVIII. Колѣ Турки єго вызывали на поєдинокъ... агглъ за него поєдинокъ отправилъ Собр. Прип. 32.

ВЫЗЫВАТИСЯ,-ЗВАТИСЯ, *дс.* 1. *Бути визиваним, викликаним.*

XVI. Яко оы ни для которое иньшоє причины подданые вашоє милости зъ великого князства не вызывалися до Польски Ак. ЮЗР. I, 93 (1538).

2. *Викликати оден одного.*

XVII. Потым ся вызвали на руки сам на сам Ал. Печ. 176.—Не хотячи людей губити, сами зъ собою вызвалися быти Крон. Соѳ. 35.

ВЫИЖДЖАТИ, *дс. Див.* **Выѣжджати.**

XVII. Діѧволъ... выиждждалъ на герцъ хотѧчи людъ Іилскій през оных выгубити Рад. Ог. 251.

XVIII. (Шведи) которіє маютъ свои господи в Варшавѣ тии... аби заразъ з нихъ выижали Вел. Сказ. 140.

ВЫИМОКЪ, *рм. Виняток.*

XVI. А што дей тежъ козаки тамъ добудуть, ино, дей здавна некоторый вымок старосте даивали Арх. ЮЗР. VIII, V, 10 (1536).

ВЫИСТИ, *дс. Див.* **Выѣсти.**

XVI. (Трутень) всю працу их (бджіл) выистъ Пам. укр. м. V, 215 (1599).

XVIII. За чим соьце зойдет, а роса очи выисть Клим. Прип. 214.

ВЫИСТИТИСЯ, *дс. Істотно виразитися, в істоті вияснити.*

XVII. Мы готовы єсьмо во всемъся перед єго ц. в. паномъ нашимъ милостивымъ выистити Ак. ЗР. V, 101 (1658).

ВЫЙГРАВАНЬЕ, *рн. Див.* **Выграванье.**

XVII. Выйграванье битвъ над непріятельми тогды тобѣ дасть бгъ Тест. Вас. 34.

ВЫЙГРАВАТИ,-ГРАТИ, *дс. Див.* **Выгравати, -грати.**

XVI. То-смы... за ласкою Божею выиграли над неприятелем битву Arch. Sang. VII, 201 (1567).

XVII. Незбожный Діоклитіанъ и єго наипреднѣйшій сенаторъ Макентій, розумѣючи же оуже выйграли... великимъ голосомъ заволаютъ Рад. Ог. 64.—Такъ бѣсъ где хотѣлъ выиграти шыю зломил Жив. Св. 8-б.—Многіє выиграєтъ битвы Лѣк. на осп. ум. 27.—Выйграных битвъ звѣтязства нѣкгды собѣ непривлащати Тест. Вас. 44.—Ижемъ выигралъ з Троцкого в косты тысяча золотых Докум.

аз. игры, 5 (1672).—Не розумѣй абы ты то выйгравъ Крон. Боб. 128.—Кину я за тебе (костку) и выйграєт Жит. Св. 551.—Єдно албо проиграти албо выиграти Ал. Печ. 169.

ВЫЙМАТИ,-МОВАТИ,-НЯТИ, *дс.* 1. *Видістати*, *видобути*, *вибрати*, *вилупити*, *витягти*.

XV. Глѣбъ же выня топоръ и ростя и (волхва) Ип. 171 (1071).

XVI. Нехай выиму сучець зъ ока твоєго Єв. Пер. 38.—Приходить діаволь и вымоуеть то (слово) зъ их срца ib. 41.

XVII. Двом теселчиком, що выймовали над олтарем кватыру Арх. ЮЗР. I, XI, 421 (1633).— Гроши... мучат єго (члка) абы хто не подглядѣв и не выняв их Єв. Реш. 404.—Шаблѣ с пехов до половини выймали Літ. Полск. 3.—Проскура з котрои агнец выймаєтся, утробу Прчстои Бцы значит Рук. Црк. 8.—Тамъ єму языкъ отрѣзали и руку правую отсѣкли и очи выняли за єго злости и блюзнѣрства Крон. Ссѳ. 163.—Татаре, забивъши Андрея, сердце з него выняли ib. 277.—Осьмачокъ чотири овса з ями злодѣйскимъ способомъ винято Прот. спр. пот. 50.—Сусѣда... знайшла на затилку винятую типину—тамъ розбитую порожнюю скринку. Прот. Полт. С. I, 108-б. (1690).

XVIII. Того жъ часу, якого дитину зъ колодязя винято, утеклъ не вѣсть куда Суд. Инкв. 197.—Правда з дна моря выймаєтъ Клим. Прип. 237.—Тогда (Хмелницкий) винявши (шаблю) зъ пѣховъ пред лицем ханскимъ, поциловал в голое желѣзко Вел. Сказ. 26.—З яблука с середини винять качанъ Млр. дом. лѣч. 47.

2. (*з книжок*, *з актів*). *Зробити випис*, *витяг*, *витягти*, *виписати*.

XVII. Поищѣможъ єще нѣкоторых свѣдоцтвъ, такъ з старого тестаменту, яко и з нового, вынятых на потвержен'є Пречистои Тройци Рад. Він. 263.—Запис... актикованъ до книг, с которих потребуючой сторонѣ екстрактомъ винятий Мат. и зам. 167 (1681).

XVIII. Сумма обоихъ Христіянскихъ и бѣсурманскихъ войскъ... зъ того-жъ діаруша войни Хотѣнской... винята Літ. Вел. I, (прил.) 27.—Сказаніє... винятоє з Библеи Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).

3. *Вилучити*, *виключити*, *виділити*.

XV. Помагати противу каждого неприятеля, никого не выимуючи ЮРГр. № 67 (1433).—А коли мы также отъ нашого прыятеля старшого будемъ какоѣ помочы на нашы непрыятели жедати, не выймуючы никого Ак. ЗР. I, 54 (1442).—И тыє вси люди выймуємъ отъ права городского и боярского ib. 180 (1498).

XVI. Тыє имѣнья зъ рукъ выняти Ак. ЗР. II, 41 (1507).—Мѣщанъ и все поспольство... выймуємъ отъ права замку нашого ib. 91 (1511).—А на што былъ передъ тымъ повиненъ, мы и теперъ єго съ того не выймуємъ Ак. ЮЗР. I, 66 (1524).—Мамъ я листъ короля єго милости, ижъ єго милость выняль мя съ права, яко отъ пановъ радъ великого князства Литовского, такъ отъ земского взялъ мя въ присудъ свой съ тыми имѣньи ib. 90 (1538).—А тотъ артыкулъ особливымъ привильємъ своимъ зъ статута казалъ выняти Ак. ЗР. III, 5 (1547).—Оноє село єго Чеконъ из ставом и з млыномъ з моцы твоєє выняти Арх. ЮЗР. VIII, IV, 109 (1578).—Отъ платовъ... мѣстскихъ выймуємъ Ак. ЗР. IV, 38 (1591).—Имѣня свои одъ тыхъ записов высвободити и з доживоття моєго выняти Арх. ЮЗР. VIII, III, 463 (1594).—Попов зъ... владзы... митрополита выймуєте Ак. ЗР. IV, 177 (1597).—Тожъ и овыє слова єго вобецъ о всѣхъ никого не выймуючи речоныє показують Хр. Фил. Апокр. 1408.

XVII. (Св. Вас.) мовитъ и пишетъ до всѣхъ посполите жадного не выймуючи Арх. ЮЗР. I, VIII, 246 (Кн. о Вѣрѣ).—Тотъ манастыр зо всими... мытами и зо всими и вшелякими пожытъками, ничого не выймуючи, водлугъ инвентару... подали в моцъ ib. I, VI, 512 (1621).—Будованьє дѣялося отъ всѣхъ апостоловъ не выймуючи жадного Копист. Пал. 355.—Вшелякий невѣрный... чловєкъ... будетъ вынятий з-промежку вѣрных Єв. Реш. 253-б.—Ужєм тебе два разы напоминал, абыс отдал за себе окупъ... а мене с поруки вынял. Жит. Св. 277.

XVIII. Ничего не прыкладаючи и не виймуючи буду судити Стат. 38.—(Млинъ) по смерти чисто вынятъ будетъ изъ заставы Мат. Ист. ЮР. 50 (1716).

Выймуючи, вынявши, *з виняткам кого*, *чого*, *опріч кого*, *чого*.

XIV. Тогды пороженъ єго и долгу єго, вынявши злодѣйскый долгъ, иже имати за все платити Ак. ЗР. I, 3 (1347).—Тогды єго имѣньє дѣдичьство, вынявши вѣно женскоє имѣєть быти вѣчно на насъ узято ib. 19 (1347).—Вынявши одноѣ кривавоѣ мокроѣ хусты светоѣ костелноѣ, которыхъ жаднымъ обычаємъ ни одинъ (жидъ) приймовати (в заставу) не можетъ ib. 24 (1388).

XV. Такая невѣста имѣєтъ изостать при животинѣ и при вѣнѣ и при возникахъ, кото-

рыми вожена при мужи, вынявши кони у цѣнѣ трехъ гривенъ Ак. ЗР. I, 39 (1420).

XVII. Игуменъ... соборне Божію литургію отправовал вынявши припадки и препоны якіи значныи Пам. КК. I, 39 (1624).—З седми бовѣмъ тыднівъ вынѧвши суботы и ндли стаетъсѧ днiй тридцать и пѧть Тр. постн. 149.—Отъ М. В. не тылко зычливыи помочи вынявши одного албо двохъ, але еще отъ нѣкоторыхъ малоуважных нѣщо и зневаги дозналемъ Гол. П. М. II, 203 (П. Потас. 1642).—Пишутъ натуралистове, же вынѧвши діѧмент', над всѣх каменій найдорожшій єстъ карбункулъ Рад. Ог. 641.—Роздѣливши кгрунт... на шесть частей ровно, выймуючи єденъ млынокъ Прот. Полт. С. II, 72 (1680).

4. *Визволяти, увільняти, вибавляти.*

XV. Города имъ не имати, а своѣ бояры вынимати Ип. 878 (1277).

XVI. И съ тивунскихъ рукъ тымъ то листомъ нашимъ ихъ выймуемъ вѣчно Ак. ЗР. I, 355 (1503).—Тыхъ людей єго всихъ съ тюремъ казали єсьмо выняти ib. II, 193 (1528).

XVII. Не выймутъ мя войска, не выбавит мя маєтность рухомая О сл. Дав. 29.—Гроши людей з вязеня выймуютъ Рад. (Марк.) 58.

XVIII. Мыслил оу ночи потайцѣ выняти Іосифа оттол и пустити Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).

Выняти на свои руки, *взяти на свою відповідь.*

XIV. Поручились князь великому Скирьгайлу за Гридка за Костянтиновича, выняли єго на свои руки за побѣгъ и за все лихоє Ак. ЮЗР. I, 2 (1390).

5. *Взяти, здобувати.*

XVI. Только не далъ имъ Господь Богъ єго (замок смоленьский) достати альбо выняти Кул. Мат. I, 51 (1580).

XVII. А Ордѣ плата полономъ городовъ двадцяти, которіє могут випяти Літ. Сам. 22.—Запорожскоє войско ходили под Перекопъ и тамъ надъ Бѣлимъ моремъ вежу виняли ib. 184.—Орда назадъ повернули от Говтви, жадного городка не винявши ib. 187.—Безчисленноє множество мѣстъ татаре повыймали Літ. Хм. 81.

ВЫЙМАТИСЯ,-НЯТИСЯ, *дс. Випадати,-пасти, припасти.*

XV. И вынѧсѧ жребии Двдовъ и Олговъ Ип. 281 (1115).—Розъгноувъ же книги и вынѧсѧ ємоу прручьство Исаино ib. 875 (1276).

XVI. А на потребу на дорогу имъ с тоєжъ сумы вынялося на коня и на страву Арх. ЮЗР. I, XI, 25 (1599).

ВЫЙМЕНО, *рн. Вим'я.*

XVIII. Прикликую и призываю въ ихъ кости, въ ихъ тѣла, въ ихъ сердце, въ ихъ жылы, въ ихъ выймена Угр. Заг. 60.

ВЫЙМОВАНЬЕ, *рн. Виймання; вилучення; крадіжка.*

XVI. Принемъши... того замку Володовского в той суме... кромѣ каждоє перекази и выймованя з моцы от ихъ милости брати... не маючи Arch. Sang. VI, 19 (1555).

XVII. Теды до выймованѧ з тыхъ якои частки, тыи слова не належат Тит. 218 (П. Мог. 1639).

XVIII. Хтоби тоє злодѣйство вчинилъ тоест зрадливоє виймованіє чужихъ речей Прот. Полт. С. I, 249 (1705).

ВЫЙМОВАТИ, *дс. Див.* **Выймати.**

ВЫЙСКАНЬЕ, *рн. Чинність від «выйскати».*

XVI. Такъ дей я для выйскання єго (выростка) самого и тоє маєтности через него ускоженоє, слугу моєго до Литви и до пана митрополита посылалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 120 (1597).—Которые єще здалека мнє обачивши, назадъ заразомъ вернули и о выйскане маєтности своєє... просили ib. VI, I, 276 (1600).

ВЫЙСКИВАТИ,-СКАТИ, *дс.* 1. *Вишукувати, -кати.*

XVI. И весь грабежъ, котораго доходити и выискиват, водле часу и потребы своєє, маютъ Арх. ЮЗР. I, I, 35 (1571).

2. *Вивести, випровадити.*

XVII. Зрадивъши Бга и стан малженский (жона) втекла была до отца своєго... теды-м слушного часу ожидалъ и так, угледѣвши час, выйскалем жону мою з наказаня вряду и старшины Ак. Полт. Гор. Ур. I, 100 (1667).

ВЫЙСТЬЕ,-СТЄ,-СТЯ, *рн.* (пол. wyjście). 1. *Вихід, чинність від «выйти».*

XVI. До выйстя изъ єпархіи... примушани Хр. Фил. Апокр. 1496.

XVII. Выйстьемъ подъ именемъ моимъ з друку выданои Апологією отитулованои книжки Гол. П. М. I, 308 (1628).—Войту и присяжником за выйстя уряду в домъ Я. Афендика... злот. 4 Арх. ЮЗР. I, XI, 377 (1631).—По выйстю зъ ковчега Ное, якъ землю сыномъ своимъ роздѣлилъ Літ. Густ. 233.—По выйстю татар Болеславъ кролъ вернулъся Крон. Полск. 5.—Привожу тут зъ ветхого завѣта о выистю Израилевомъ исторію Дм. Рост. 2.—А по третем дню выисъстя их (жидов) зрозумѣлъ фараон... Крон. Боб. 44.—Выйсте зъ Єгvпту Рук. Хрон. 42.

XVIII. Въ гаванѣ до вийстя способной погоды не было Дн. Хан. 59.—О війстю єго зъ Чигрина на жите до Корсуна Літ. Вел. II, 79.

2. *Скінчення, виповнення* (*про час, термін*).

XVI. По выистьи лѣтъ того перемирья валку ...почати мѣли Ак. ЗР. II, 344 (1537).—Єго милости самому и потомкомъ єго милости... по выйштю аренды заплатити повинъни будемъ Арх. ЮЗР. I, I, 429-30 (1594).—По выистью перемирья... оборону... выконывати повинны будутъ Ак. ЗР. IV, 169 (1597).

XVII. Лешко четвертый... былъ под опекунами до выйстя досконалого возрасту своєго и лѣтъ зуполныхъ Крон. Полск. 357.

XVIII. Треба, абы арендаръ... по выйстю змовы или контракту арендовного без спустошеня оуступилъ Собр. Прип. 124.—По війстю засъ чтирохъ дней Літ. Вел. I, прил. 35. —За которую (важницю) онъ Расенокъ... по віистю году держаня... по рощчоту до скарбу войскового мѣєтъ уплатити Унів. Дан. Апост. 60.

ВЫЙТИ, *дс. Див.* **Выходити.**

ВЫЙЩУВАТИ, *дс. Недокон. від «выискати»*.

XVII. Мария... просила на майстратѣ менованого Сидора на дрѣ раты оный длукг єму вийщувати Прот. спр. пот. 6.

ВЫКАЗАТИ, *дс.* 1. *Показати, виявити.*

XVII. Шведскій губернаторъ албо намѣсникъ... выказалъ послушенство кролевѣ и коронѣ полской Крон. Полск. 396.

2. *Виповісти, оголосити.*

XVII. Выказати войну Пріамови Рук. Хрон. 78.

ВЫКАЗАТИСЯ, *дс. Показатися, виявитися.*

XVIII. Война мается вчесне выказать, абы и непріятель приготовался Собр. Прип. 112.—Своєму пану привести дерева, где ся выкаже мѣсто Урб. 54.

ВЫКАЗИТИ, *дс. Попсувати, перейначити.*

XVII. Єсли бы шляхтич шляхтичу границу сказил, албо вирубал, албо... инакше виказил... Прот. Полт. С. II, 225-б. (1691).

ВЫКАПНУТИ, *дс. Капаючи вилитися.*

XVII. Можетъ... в хоусту влити кровъ хву так, же бы ничого не могло выкапнути Наука Іер. 5.

ВЫКАСОВАТИ, *дс. Касуючи знищити.*

XVII. Тыє протестации въ книгахъ кгродскихъ Луцкихъ вымазаны и выкасованы были Арх. ЮЗР. I, VI, 319 (1602).

ВЫКАЧОВАТИ, *дс.* (рос.). *Виточувати.*

XVIII. (Люди), которыи выкачовали колодки, на могоричи 40 к. Расх. тетр. рыбн. ц. 4-б. (1790).

ВЫКИДАТИ,-КИНУТИ, *дс.* 1. *Кидати надвір.*

XVI. Выкиньте и вы тыє вси речи Антир. 947.

XVII. Өеофилъ выкидалъ и псовалъ образы, называючи ихъ болванами Гал. Кл. Раз. 25.—Непотребноє зеліє з огороду выкидаєт Жит. Св. 236.—Ирина... болваны выкидала вонъ оконцемъ ib. 243-б.—Которую курту тиє-ж будищане знайшли выкиненую на улицю под двором Милашенковим Ак. Полт. Гор. Ур. I, 56 (1665).—Выкинь... первѣй зъ своєго ока трѣску Єв. Реш. 6.—Кажу... тѣло... выкинути на покормъ птахом Крон. Боб. 223.

2. *Виняти, вилучити, виключити.*

XVII. Выкинул Саломон Авнарара, жебы не был капланом Кн. Рож. 74-б.—Того прорка... жиды теперешныи... з личбы... книгъ стых выкидают ib. 182-б.

XVIII. С пѣснѣ слова не выкинути Клим. Прип. 244.

3. *Вимазати, викреслити.*

XVIII. (Кадуки) зъ книгъ выкенени были Літ. Вел. II, 227.

4. *Висадити в повітря.*

XVII. Турки... мѣста Уманя, подложивши порохы подъ валъ Уманскій и валъ порохомъ выкинувши, достали Крон. Полск. 429.—Порохи в цекгавзу запалились, где много замку викидало Літ. Сам. 114.

5. **—зъ себе**, *випустити, видати.*

XVII. (Члвче грѣшный) который шпетныи блевотины грѣховныи з серца своєго на исповѣди стои выригнувши и выкидавши, потымъ знову тыи блевотины пожираєшъ Гал. Кл. Раз. 62.

6. **—на очи**, *показувати, виставляти, вказувати.*

XVII. Павелъ Дзевалтовскій розумѣлъ, же єму на очи оумыслне грѣх єго казнодѣѧ выкидалъ Гал. Н. н 127.—Слухачу православный, выкидаєт кто з вас кому на очи якій грѣхъ, иначей не можетъ оустъ єму загамовати, тылко хиба якъ Заккей през поправу житіѧ своєго Рад. Він. 1125.—Калинникъ... безпечне то (балвохвалство) имъ (поганом) на очи выкидалъ Жит. Св. 574-б.—Ідь на очи выкидаєт злост и превротност... жидом Єв. Реш. 118-б.

XVIII. И не указуй жартуючи, анѣ на очи не выкидай (недосконалости другихъ) Полѣт. 54. —Бѣсъ... при смерти началъ на очи викидати всѣ єго (Фарисея) дѣла Сѣмѧ Сл. Б. 47.—Належало бы мнѣ таѧ от васъ поперевертанаѧ слова Бжіѧ здесь воспомѧнувши, на очи вамъ выкинути ib. 327.—З жаломъ Хрстосъ викидавъ жидамъ на очи преступленіе приказань Бжіихъ мовлѧчи... Науки парох. 60.

ВЫКИДАТИСЯ,-КИНУТИСЯ, *дс.* 1. *Виступати на шкірі, на волосі.*

XVII. Уже сивызна в головѣ ся викидала Жит. Св. 435.

2 —**зъ чого,** *не признаватися до чого.*

XVI. А хто дей выкинется съ десяти рублей, тотъ вины маєтъ дати рубль грошей Ак. ЗР. II, 368 (1540).

XVII. Выкидаючися Павленки з десяти таляровъ такъ мовячи Прот. Полт. С. II, 110-б. (1685).

XVIII. Продавци... в том спорѣ викидалися з ста талярий на винного Кн. Мѣск. Полт. 140-б. (1718).

ВЫКИДЩИНА, *рж. Непотріб* (?).

XVII. За тую викидщину взял атаман в Логвина корову Прот. Полт. С. I, 19 (1674).

ВЫКЛАДАНЫЙ, *прикм. Інкрустований.*

XVIII. На два викладаные кресты... сишло сего пузаменту 11 локотъ Ризн. Соф. Кн. 14-б.

ВЫКЛАДАНЬЕ, *рн. Чинність від «выкладати».*

XVII. Павловѣ светому вдячне было єго (Іоаново) викладаніе Єв. Реш. 235.—Мы Гадару въ мистичномъ выкладанью разумѣймо быти миръ сей окаянный Дм. Рост. 98.

ВЫКЛАДАТИ, - ЛОЖИТИ, *дс.* 1. *Виняеши класти.*

2. *Спорожняти, викрадати.*

XVII. Всюдисмо комори розбигали и выкладали Рѣш. Полт. Полк. С. 64 (1689).

3. *Видавати, витрачати.*

XVII. Єсли що и болшей выложиш на потребу єго... все... оддам тобѣ Єв. Реш. 12.

XVIII. Лучше... готовое куповать: певне менший станеш коштъ на що колвек выкладать Клим. Вірші, 153.

4. *Тлумачити, виясняти, висвітлювати, коментувати.*

XVI. Отожъ и ты: гдебысь слова мое такъ выкладалъ, албо ихъ лепей зрозумелъ, не клопоталъ бысь такъ головы Отп. И. П. кл. Остр. 1057.—Вылож ми тое описане тайны Катех. 48.

XVII. Мытаря и фарісеа приповѣсть нам выложили Тр. постн. 10.—Нѣкоторыѣ выкладаютъ вел'блюда того (євангельського) быти лину грубую в корабли, на которой котвы спусчаны бываютъ Єв. Калл. 480.—Бгъ... сонъ вложилъ в Адама, который сонъ отцеве стыи выкладаютъ быти захвицен'єм оума до речій нбсныхъ Тр. П. М. 929.—Мѣлемъ сны, а не машъ кто бы ихъ виложилъ, слышалемъ, же ты велми мудре выкладаешъ Рук. Хрон. 27.—Поганскимъ слухачомъ писмо выкладалы іb.287.

XVIII. Кды обудил сѧ, теды выкладал собѣ той сон, иж мал за Христа мученый быти Пам. укр. м. VI, 150 (Рк. Тесл.).

5. *Подавати.*

XVI. Вчынкя цнотливыи... на письмѣхъ выложеныи Ак. ЮЗР. I, 82 (1531).

XVIII. От грома оуродилсѧ Іоанови розумъ, выложыти свое євангеліе Пам. укр. м. III, 69 (Рк. Тесл.).—Предъ образомъ симъ там Св. Іоаннъ Дамаскинъ виложилъ акаѳистъ Пр. Богородици Пелгр. Ип. Виш. 62.

6. *Перекладати.*

XVI. Книги четырех евангелистовь выложеныи изь языка блъгарского на мовоу роускоую Єв. Пер. 22.—Семдесят выкладачевъ, которые Птоломею царю выкладали библию зъ еврейского языка Катех. 25.

7. *Висадити чим, інкрустувати.*

ВЫКЛАДАТИСЯ, *дс. Тлумачитися, значити, перекладатися.*

XVI. Шатаюсѧ, шумлю и тыж якъ лев ричу, так з грецкого викладаетсѧ Зиз. Лекс. 110.

XVII. Просфора выкладается «приносъ», то естъ хлѣб упеченый и до жрътвенника проскомидіи принесеный Арх. ЮЗР. I, VIII, 270 (Кн. о Вѣрѣ).—Петръ такъ ся выкладаетъ... петра—камень Копист. Пал. 381.—Євангеліе ест слово грецкое, по словенску выкладаетсѧ Благовѣстіе Єв. Калл. 827.—Хрстосъ выкладается помазанецъ Гол. П. М. II, 377 (Кор. Н. 1645).—Іс, имя ест еврейское... словенским же языком выкладается спасъ або спасител' Єв. Реш. 196. — Аггей выкладается утѣшный Кн. Рож. 208.—Галилея выкладается ползкость, нестатечность Дм. Рост. 98.

XVIII. «Вонми глас або голосу млтвы моеѧ», то сѧ по просту выкладает: «Похвали голос, Папе, млтвы моея Пам. укр. м. I, 329 (Рк. Тесл.).

ВЫКЛАДАЧЪ, *рм.* (пол. wykładacz). *Той що викладає, коментатор, товмач, тлумач, перекладач.*

XVI. Звычай который есть выкладачемъ правъ, свѣдчитъ Хр. Фил. Апокр. 1286.—Хотелъ быти справедливымъ выкладачомъ писма Антир. 909.—Потреба вѣдати, ижъ семдесят выкладачевъ, которые Птоломею царю выкладали Библию Катех. 25.

XVII. Ово дамъ тобѣ интерпретатора, то есть выкладача тыхъ словъ доктора Арх. ЮЗР. I, VII, 274 (Отп. 1616).—Уважай, православный, сего такъ давныхъ вѣковъ пожилого писемъ комментатора, выкладача Копист. Пал. 401.—Року отъ початку свѣта 3184 ведлугъ сѣмдесяты выкладачовъ уродилъся Авраамъ Літ. Рук. 10.—Учоныи люде... намовили его (Птоломея), абы далъ жидовскую Быблию

преложити на языкъ грецкий семидесятем выкладачомъ Крон. Боб. 179.

XVIII. Авторъ або теж выкладач вѣршовъ сих Клим. Вірші, 169.

ВЫКЛАДНЕ, *присл.* (пол. wykładnie). *Ясно, зрозуміло, вирозумінно.*

XVII. Сказателне: выкладне Бер. Лекс. 146.

ВЫКЛАДЪ, *рм.* 1. *Викладання; тлумачення, виясненння, коментар; значення.*

XV. Туто умыслили есмы положити чересъ выкладъ письма явнѣ Ак. ЗР. I, 74 (1457).

XVI. На тые слова выкладъ отцы стіи съборне всѣ чинѧтъ такъ Отп. кл. Остр. И. П. 25.—Приступим до выкладу апостолъского и никейского вызнаня Катех. 9.

XVII. Которого сноу выклад Даніиловъ могбы былъ и каменную змякчити душу Лѣк. на осп. ум. 4.—Нашолъ (в лаврѣ)... бесѣды выкладу на стыи с верховного Апостола Павла листы Тит. 69 (Копист., 1623).—Прочитати повинни з выкладом по обычаю науки школное Пам. КК. I, 51 (1624).—(Гедиминъ) сказалъ своимъ дворяномъ сонъ и выкладу его потребовалъ Крон. Лит. 330.—Сказалъ... Іосифъ; сну того таковый естъ выклад Крон. Боб. 26.—Выклад библіи жидовской ib. 179.—Вѣрный можетъ обачыты понѧтый выкладъ словъ пророчесѓыхъ Богсл. 55.—Лексикон або трудныхъ словъ выкладъ ib. 76.

XVIII. Зважте пилно викладъ чили тлумаченіе Науки парох. 62.

2. *Видаток, наклад, гроши на видатки.*

XVI. (Князь староста Луцкий) не мало выкладу з скарбу нашого вземши, на себе то принял Арх. ЮЗР. VIII, VI, 218 (1568).

XVII. За той свой выкладъ у скрыни тратитъ четвертую часть Мат. Ист. ЮР. 8 (1671).—Заразъ, абысь пану Сулимѣ выкладъ вернулъ и що тобѣ ручено выни таляровъ двадцятъ Арх. Мот. 12 (1694).

XVIII. Абы п. сотникъ ни у кого збитных выкладовъ не вытягал Оп. ст. Млр. II, 200 (1719).

Выкладъ правный, *судовий видаток.*

XVII. Помененый панъ... за все намъ и церкви Божой досыть учинилъ шкоды и выклады правные нагородил Арх. ЮЗР. I, VI, 453 (1617).—Вынайшли-смо декъретъ, абы Іванъ Говоруха угодил Артюха, пополнивши ему всю утрату правных выкъладов, з негороженем нам выни врядовой Ак. Полт. Гор. Ур. I, 214 (1671).—З правнимъ викладомъ отдалъ и во всемъ погодилъ Прот. спр. пот. 43.

ВЫКЛИКЪ, *рм. Чинність від «вы́кликати».*

XVIII. Которій би шляхтичъ неосѣлій за учинокъ свой смерты достоинъ на урядѣ не росправившисъ утѣкъ такого прежде на брамахъ писмами и викликомъ а послѣ виволатъ Стат. 71-б.

ВЫКЛИНАНЬЕ, *рн. Чинність від «виклинати».*

XVI. Тое выклинаніе его неважное быти бы мусѣло Ак. ЗР. IV, 218 (1600).

ВЫКЛИНАТИ, - КЛЯ(С)ТИ, *дс. Кидати на кого клятву, клятвою викидати з суспільности вірних; клятвою відзначити неправовірність думки, писання то-що.*

XVI. На соборе Берестейскомъ... ихъ... съ церкви Божое выкляно Арх. ЮЗР. I, VI, 117 (1596). — Од сполку и обцованя людей выклялъ вечною клятвою ib. 192 (1597).—Владыковъ судити а поготову выклинати не могли Хр. Фил. Апокр. 1264.—Смѣли есте людей цнотливыхъ... которые на вашу схизму не позволяли, выклинать Ак. ЗР. IV, 183 (1598).

XVII. Еретиковъ выклинати Копист. Пал. 638.—Мы тыхъ которыи што-колвекъ прикладаютъ ал'бо одыймуют от церкви выклинаемо Ев. Калл. 82-83.—(Церковъ) можетъ наиболшыхъ Архіепископовъ на сынодѣ повшехномъ судити, карати, деґрадовати и выклинати Гал. Кл. Раз. 29.—Никейский собор недавно тую ересь осудил и выклял Жит. Св. 125-б.—Герезѣѧ Несторіанскаѧ от церкви хрстіанской выклѧта Гал. М. Пр. 112.

XVIII. Соборъ Медіоламскій выклинает' тых который дѣтяте любо здороваго до дня девятаго крещеніе превлачаютъ Собр. Прип. 7.—Пышный и сердитый и гнѣвливый выклѧтый естъ от Бга Пам. укр. м. IУ, 210 (Осл. Рк.).

ВЫКЛИПАТИ, *дс. Вибити, розбити.*

XVII. Скриню замурованую непорожнюю, але зъ скарбами выклипавши, выламавши стѣну, своими власными руками выналъ Ак. ЮЗР. II, 93 (1609).

ВЫКЛЮЧАТИ, - ЧИТИ, *дс. Вилучати, -чити. виймати,-няти.*

XVII. Взбранялъ, повѣдаючы же ораз суммы не может за все дати, але... ему п. Габрыел предложылъ, же немал до року ратами выключати будетъ Гол. П. М. II, 162 (Пр. Сес. 1638).

XVIII. Виключивъ толко причины Права, 500.

ВЫКЛЮЧАТИСЯ, - ЧИТИСЯ, *дс. Бути виключеним.*

XVIII. Жалованними на маетности грамотами от владѣнія всѣхъ безупустно и безпремѣнно всегда виключаются С. і Р. 41-б.

ВЫКЛЮЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «виключити»*.

XVIII. Оба артикули 30 і 42 роздѣлу 4 из генералног артикула 18 роздѣлу 4... імѣютъ свою ексцепцію и выключеніе С. і Р. 13-б.— Меншому брату... село Кустичи.. со всею околичностью без виключеня Арх. Сул. 227 (1754).

ВЫКЛЯТИ, *дс. Див.* **Выклинати.**

ВЫКЛЯТЬЕ, *рн.* (пол. wyklęcie). *Чинність від «выкляти»*.

XVI. Отсуженье уряду албо выклятье статися не мѣло Хр. Фил. Апокр. 1268.

XVII. Признаваемо, же на его выклятю не южъ досить было Копист. Пал. 659.

ВЫКОВАТИ, *дс. Куючи виробити; вибити, витесати.*

XVII. Іосифъ... положилъ его (Ісуса) в гробѣ, который былъ выкованъ з камени Єв. Вил. 115-б.

ВЫКОЛОТИ, *дс.* 1. *Колоттям вибити, вибрати, вилупити.*

XVII. Єденъ теды іерей цркве за подущеніємъ діяволским подвигшисѧ, взѧл копіе и выколол правое око Апостола О обр. 30.

XVIII. Хочъ око выкол, так темнаѧ ночъ Клим. Прип. 252.

2. *Колоттям винищити, вибити.*

XVII. Пѣхоту нѣмецкую въ чолнахъ будучую викололи и покидали въ Днѣпръ Літ. Сам. 9.

XVIII. Всѣхъ Нѣмцовъ виколото и нуртам днѣпровимъ отдано Вел. Сказ. 35.—Козаки (пѣхоту прускую) списами... викололи ib. 117.— Що было въ Сѣчи ляховъ, нѣмцовъ, всѣхъ выкололи козаки Літ. Черн. 77.

ВЫКОЛОТЬЕ, *рн. Чинність від «выколоти»*.

XVIII. Осинскій зъ позосталою чотъ виколотя въ шанцахъ подъ Пѣлявцами пѣхотою... свободно уйшолъ Літ. Вел. IV, 29.

ВЫКОНАНЬЕ, *рн. Чинність від «выконати»*

XVI. Вступъ до братства выконанямъ обѣту того исполнили Арх. ЮЗР. I, XI, 148 (1599).— Пришло выконане або выполнене часу Катех. 11.

XVII. Вдячне пріймуемъ тое напоминан'е хутливымисе ставимъ на выконан'е того росказанѧ твоего Карп. Каз. Ав.—Выконанье христіянскихъ милосердныхъ учинковъ Пам. КК. I, 392 (1616).—Выконанье выроковъ Копист. Пал. 546.—Конецъ кождои речи, якъ Фусікове пишутъ, першимъ есть в оуваженю, хоть послѣднимъ в выконаню Тит. 168 (Копист. 1623).—През науку вчасную оказію подати до выконанѧ тых дѣл, которіе Хс. чинити постановил Рад. Ог. 163.—На терминѣ выконаня одъ Менянъ присяги, тоесть дня 26 ноеврия Ак. Зем. 123 (1689).

XVIII. Востребовалъ ханъ от Хмелницкого виконання обѣщанной присяги Вел. Сказ. 26.— Такое виконан'е и исполненіе в правахъ малороссійскихъ называется екзекуціею, отправою и увязываніемъ С. і Р. 38-б.

ВЫКОНАТЕЛЬ, *рм. Той що виконує, виконавець.*

XVI. Хто его парърывыхъ декретовъ выконателемъ будетъ Антир. 769.

ВЫКОНТЕРФЕТОВАТИ, **ВЫКОНТЕРФОВАТИ**, *дс.* (пол. wykonterfetować,-fować). *Зробити чий контерфект, спортретовати, вималювати.*

XVII. В вѣдомости его (Бога) всѣ речи, нимъ еще створеныи были, выконтерфетованы и предоувѣдѣны сутъ Тит. 281 (П. Могила, 1632).—Кроль Вэфаленскій... в звычаю былъ положилъ часовъ певныхъ свѣчу запаленую подданымъ своимъ высылати на знак того, абы горѧчост мисти своеи ку онымъ выконтерфетовати моглъ ib. 292 (Ебхар. 1632).— Послала маляра абы тваръ Александрову потаемне выконтерфовал Ал. Печ. 177.

ВЫКОНЫВАТИ, - КОНАТИ, *дс.* 1. *Зробити, доконати чого, викінчити, виготувати.*

XVI. Црь... з окрутными бестіами... вышол неотмѣнным срдцем и зрѣницею ока хотячи выконати над ними горкую и страшную смрть Рук. Муз. № 513, к. 1.

XVII. Өеодор... роботы з великою охотою виконивал Жит. Св. 314.—Бгъ... выконал погрозку свою Літ. Рук. 5.

XVIII. Памѧти, розуму сами не випрацовалисмо, не выорали, анѣ выконали Науки парох. 112.

Выконати присягу, *зложити присягу.*

XVI. Самъ на ней присегу, на чомъ вся справа стоитъ выконывалъ Арх. ЮЗР. I, I, 414 (1594).

XVII. Богданъ Хмельницкій... выконалъ присягу зо всею старшиною въ церкви Переяславской Крон. Полск. 410.—Присягу на вѣрность выконали Ак. ЗР. V, 170 (1682).— Межи собою присягу з обоихъ сторонъ виконали на Низу Літ. Сам. 7.

XVIII. Козаки реестровии... пойдутъ... противъ Поляковъ войною... не дбаючи на тую присягу, которую гетманамъ... подъ оружіемъ виконати мусѣли Вел. Сказ. 35.—Король новоизбранній Августъ виконалъ Рѣчи Посполитой присягу на захованье древнихъ правъ и волностей шляхетскихъ Літ. Вел. III, 471.— Цару Московскому присягу выконалъ Дн.

Марк. I, 2.—Старшина... выконали присягу Дн. Хан. 35.—Ні чом Удовикъ и присягу виконат готов Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 24 (1735).

2. (*певний час*). *Вибути, пережити.*

XVII. Укрѣпи мя млстию своєю выконати муки сиѣ Збірн. 1693, к. 37-б.—Выконавши 110 лѣтъ Іосифъ умер Крон. Бсб. 33.—Умерлъ, выконавши на цесарствѣ лѣтъ 23 Рук. Хрон.193.

3. *Сповнити, виповнити, здійснити.*

XVI. Хотечы дей мысль свою надо мною по воли своей выконати... моцно кгвалтомъ наслалъ подстаростего своего... и иныхъ слугъ... на манастырь Арх. ЮЗР. I, I, 190 (1584).—А старший всего того не можетъ учинити, бо не своє, але пана своего отъ которого самъ право выконываєтъ Отп. И. П. кл. Остр. 1095.

XVII. Спорѧдилъ, справилъ, и выконалъ Смотр. Каз. 22.—Скутки, которые на насъ выкониваютъ, высвѣдчаютъ ихъ таковыхъ быти Копист. Пал. 1114.—Таковый теды замысл мой ласкою Божею хотѧчи щасливе выконати Тит. 331 (П. Мог. 1637).—(Яким та Ганна) охотне выконывали волю єго (Бога) Єв. Кълл. 755.—Павла пустелника учень, ґды єму учитель росказалъ абы три лѣта молчалъ, то выконалъ Лѣств. 23.—Справедливост болше учинком, нежели словом выконывай Пер. иссл. и мат. 79.—В кого з непонѧтых нам своих судебъ Бжіих Бгъ всылаетъ бѣсовъ, в том жиючи великоє своє над ним выконивают окрутенство Рад. Він. 406.—Почало моцъ свою выконывати Карп. Наука, 132. — Выконалъ (Бгъ) погрозки свои Крон. Боб. 5-б.

XVIII. Отправу урядъ в том времяни вишезамѣренном виконывать имѣетъ С. і Р. 44-б.

ВЫКОНЫВАТИСЯ, - КОНАТИСЯ, *дс. Виповнитися, сповнитися, здійснитися.*

XVI. Абы се щчастливе (єдъность) выконать могла Берест. соб. 198.

XVII. Чудо знаменитоє надъ нимъ ся выконало Копист. Пал. 771.—Тамъ заисте выконалосѧ мовленоє Тр. постн. 662.—Моцъ моя выконываєтся въ слабости Гол. П. М. II, 439 (Кор. Н. 1645).—Поки ся малженство злученьєм телесним не выконаєтъ, поты и по шлюбѣ малженство розвязатися можетъ Єв. Реш. 239-б.

ВЫКОНЫВАЧЪ, *рм. Той що виконує.*

XVII. Помочниковъ воли и завзятья вашого выконывачовъ Ак. ЗР. V, 74 (1645).

ВЫКОПАНЬЕ, *рн. Чинність від «выкопати».*

XVII. Ускаржалися оба на Дмитра Кулѣвару... о выкопаня щепъ дерева садового таємним способомъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 129 (1668).

ВЫКОПУВАТИ,-ПАТИ, *дс.* 1. *Копанням зробити.*

XVII. (Образоборцы) явне ровъ под церквою Бжею выкопавши, сами в него впадаютъ О обр. 38.—Апостолъ Іоанъ казалъ собѣ гробъ выкопати и в томъ гробѣ живый положилъсѧ Гал. Кл. Раз. 460.

XVIII. Антоній Печерскій... ушовши з' Кіева одъ гнѣва Изѧслава... жилъ и выкопалъ пещеру Руно Ор. 1-б.

2. *Добувати, діставати копанням.*

XVII. Іосія... болвохвалцовъ велѣлъ кости... выкопуват з землѣ Єв. Реш. 197.—Якъ з роли, с которой ся терня выкопаєтъ Жит. Св. 56-б.

ВЫКОРЕНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выкоренити».*

XVII. Выкоренене унеи Діар. Фил. 115.—Преєднанє божіє... показаніємъ надѣи... гнѣву выкорененємъ Лѣств. 29.—Чтосѧ зась ткнет способу выкорененѧ з серца амбѣціи, той перший єстъ, если члвкъ будетъ оуважовалъ, же єст землѧ и пепелъ Рад. Він. 1330.

XVIII. Не старайтеся о выкоренеціе єрессй Собр. Прип. 69.

ВЫКОРЕНЮВАТИ, - КОРЕНЯТИ, - КОРЕНИТИ, *дс.* 1. *З коренем вириватu, викопувати винищувати; переносно: зовсім, цілком винищувати, виглажувати.*

XVI. Веру повшехную Рымскую и рускую загубили и выкоренили Берест. соб. 324.

XVII.Выкоренилъ заразу фалшу Кн. о Вѣрѣ, 133.—Народъ весь зъ земли выкоренилъ Літ. Рук. 20.—Отцевская клятва высушаєтъ, а материнская выкореняєтъ Крон. Боб. (др.) 324.—Домѣнѣканы мечь посвящовали... на то поганство на Русь, жебы их викоренити Літ. Льв. 246.—Выкоренить Гдь Богъ домъ твой Рук. Хрон. 111.

XVIII. (Поляки задумали) козаков вигубити и викоренити Вел. Сказ. 47.—Такихъ Гь Богъ вынищуєтъ и выкорешоєт из их племенемъ Пам. укр. м. II, 100 (Єв. Уч.).—Всѧды болвохвалство выкореновалъ и поганскии божницѣ розбуровалъ ib. III, 85 (Кузик. Рк.).

2. *Викидати, виганяти.*

XVII. Ахара злого казалъ Бгъ ізраилтѧнамъ з посродку себе выкоренити Гал. М. Пр. 361.

ВЫКОРЕНЯТИСЯ,-КОРЕНИТИСЯ, *дс. Винищуватися.*

XVIII. Можетъ кго робити въ дни стыя... з звычаю крайнаго, але таковый звычай повиненъ выкоренятися Собр. Прип. 109.—Боязнь Хмелницкомъ уставичная выкоренитися могла Літ. Вел. IV, 34.

ВЫКОРМИТИ, *дс. Вигодувати.*

XVII. Матка... его в науцѣ и законѣ господнем также в стомъ писмѣ выкормила и выховала Тр. постн. 387.

ВЫКОТЕЦЪ,-ТЦА, *рм. Той, хто викотив або викочував.*

XVII. Шли въ домъ исъ тыми бояры княжатъ ихъ милости до оного Радка Долгого, выкотъцы власного... Радко Долгий и Калишъ Играшъченя зъ отцемъ своимъ, выкотцы будучи, видячи учинокъ у выкоченъю своемъ, которого не переставаючи... закликали кгвалту на все село Арх. ЮЗР. VI, I, 356-7 (1609).—Въ ночи, праве о полночи, килкадесятъ чоловика выкотцовъ зъ рознымъ оружемъ... знатъ откулсъ зъ Украины, не ведати съ чиего росказаня, приехавши до маетности ее милости панее Чолганское Колесницкихъ; яко же подданыхъ ее милости пяти Колесницкихъ зъ жонами, зъ детми и зо всими ихъ маетностями тые выкотцы выкотили и зовсимъ забрали ib. 438 (1623).—Смерть выкотца роду нашего, на персоны взгляду нѣмаючій О сл. Дав. 30.

ВЫКОТИТИ, *дс. Вивезти, випровадити, виселити.*

XVII. Савку Баевича подданый ихъ милостей на йме Кгерешко, зо всею маетностию выкотилъ... Часть села Считиня, одного Буковича, а другого Сергея, зо всею ихъ маетностю выкотили и сами за ними прочъ пошли Арх. ЮЗР. VI, I. 453 (1625).

ВЫКОХАНЬЕ, *рн. Чинність від «выкохати».*

XVIII. Истцы в викоханю тамо гаю старателство имѣлы Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 41 (1745).

ВЫКОХАТИ, *дс. Старанно виростити, виплекати.*

XVIII. Викоханим дубником стали... владѣт Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 40 (1745).

ВЫКОХАТИСЯ, *дс. Вирости в добрих умовах, роскішно вирости.*

XVIII. Чрез 15 лѣтъ на той нивѣ дубникъ викохался Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 40 (1745).

ВЫКОЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выкотити».*

XVII. Радко Долгий и Калишъ Играшъченя зъ отцемъ своимъ, выкотцы будучи, видячи учинокъ у выкоченъю своемъ... зъ иншими помочниками... закликали кгвалту на все село Арх. ЮЗР. VI, I, 356-7 (1609).

ВЫКРАДАТИ,-КРАСТИ, *дс.* 1. *Крадучи вибирати, витягати, виносити.*

XVI. Приехали есмо зъ Затурецъ умыслне... хотечи комору выкрасты Хаца Панковича Арх. ЮЗР. VI, I, 102 (1577).

XVII. Прибравши ключ до комори моеи и викравъ скриню, в котрой было жупановъ три фалендишових и курта жоночая Ак. Полт. Гор. Ур. I, 73 (1666).—Люде... частокротне церкви божіе викрадали Єв. Реш. 219-б.—Всюдисмо комори викрадали и розбивали Прот. Полт. С. I, 70 (1689).—Злодѣи выкрали домовъ 5 Літ. Льв. 260.

XVIII. Викралъ былъ (Дроздъ) булаву Дорошенкову Літ. Вел. II, 136.—Огчича и челядника неволного кто бы у кого выкраль маеть правомъ по доводу якъ злодей казнится Стат. 74.

2. *Вивести крадькома, потай.*

XV. Выкрадше первое Стослава и потомъ оубиша Китана Ип. 218 (1095).

XVI. Кнгня... писала листы до сына своего... штобы ее подехавши выкрал Ж. Курб. I, 98 (1578).

XVII. Ігора Лаварь... выкралъ и вывелъ зъ половецкой неволи Крон. Соѳ. 188.—Викрал мнѣ Кудра жону мою за ведомом и порадою Юсипоғою Ак. Полт. Гор. Ур. I, 197 (1670).

ВЫКРАДЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выкрасти».*

XVII. Справа Хведорова Лытвинова о викраденю жони его от Кондрата Кудри Ак. Полт. Гор. Ур. I, 197 (1670).

XVIII. По викраденю тоеи комори Кн. Нос. 28.

ВЫКРЕСАТИ, *дс. Крешучи добути.*

XVI. Мысмы огонь выкресавши владни небожъчика... въ клети спалили Ж. Курб. I, 294 (1588).

XVII. Я... огню у губку викресавши... пошолемъ ку атаманской хатѣ Прот. Полт. С. I, 135-б. (1691).

ВЫКРЕСТИТИСЯ, *дс. Перехриститися.*

XVI. Потомкове княжатъ зъ вѣры православной на Римскую выкрестилися Ак. ЗР. IV, 205 (1600).

ВЫКРИВЛЯТИСЯ, *дс. Вигинатися криво.*

XVIII. Єдва слово прикрое оуслышавши от господарѧ... другій (слуга) цѣлое пекло на него... обрушитъ, прерѣкуетъ, викривлѧетсѧ Сѣмя Сл. Б. 390.

ВЫКРИКАНЬЕ, *рн. Чинність від «выкрикати».*

XVII. На трубахъ мѣдяныхъ выкрикане Транкв. П. Мн. 148.—Починают... пташки весело з викриканем спѣвати Жив. Св. 57.

ВЫКРИКАТИ, *дс.* 1. *Кричати на різні способи, на різні голоси.*

XVI. Въсклицаю—выкрыкаю Зиз. Лекс. 96.—Голосно выкрикаетъ Хр. Фил. Апокр. 1202.

XVII. Хвала на высокостяхъ Богу, выкрыкають Бер. Різдв. Вірші, 68.—Зъ аггелы жъ и мы на радощахъ выкрикаймо и веселыми голосы

з ними спѣваймо Хр. Пасх. 174.—Выкрикати будем хвалу твою Каз. 32, к. 41.—Дѣти выкрикаютъ: осанна сыну Давидову Дм. Рост. 88.—Которіє перемагали, выкрикали зъ радостію Рук. Хрон. 239.

XVIII. Викрикаєтъ птацтво на повѣтру смиле Вірші воскр. 50.

2. *Покрикувати, гукати на кого.*

XVIII. Не слышимъ ли... якъ слуги на господарей своихъ викрикаютъ? Сѣмя Сл. Б. 390.

ВЫКРИЧАТИ, *дс. Одержати що криком.*

XVII. Слуги ваалови... кричачи: ваале выслухай нас, але ничого не выкричали Жит. Св. 543.

ВЫКРОТНЫЙ, *прикм. Див.* **Выкрутный.**

XVII. Своихъ выкротныхъ монарховъ злость окрыли Копист. Пал. 735.

ВЫКРОЧАТИ,-ЧИТИ, *дс.* (пол. wykroczyć). 1. *Виступити, висунутись; збочити з ряду, переступити що, нарушити що.*

XVI. Чим колвек з сего постановеня выкрочили правнымъ або неправнымъ обычаємъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 221 (1570).—Против листовъ нымъ обетницамъ своимъ выкрочыли Антир. 515.—Они... ничого нового въ той справѣ... ани противъ стародавному звычаю не выкрочили Ак. ЗР. IV, 237 (1600).

XVII. Мы, суд, также ся светчили, же над право ничого не выкрочили Арх. ЮЗР. VIII, III, 516 (1605).—Тажко былъ выкрочилъ противко Бгу Адам Рад. Він. 576.—Стережи закону, а не выкрочай противо мнѣ Крон. Боб. 61.—Который надъ волю Божую выкрочитъ, умретъ Рук. Хрон. 50.

2. *Сходити, збочувати (з дороги обов'язку).*

XVI. Єсли бы што зъ нихъ (артикуловъ вѣры) выкрочалъ, строфованью судови, направѣ и накараню подлегаєтъ Копист. Пал. 646.—Зъ ухвалъ соборовыхъ не выкрочали ib. 701.—Ѳєофанія днь опровожали... з волѣ Бжеи нѣвчомъ не выкрочаючи Бер. Вірші, 95.

XVIII. Спитаются—чему по транзакціи Подгаєцкой викрочили? Літ. Вел. II, 242.

ВЫКРОЧЕНЬЕ, - ЧИВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выкрочити», «выкрочивати».*

XVI. Выкрочене стороны противнои Хр. Фил. Апокр. 1014.

XVII. И в держаню и вживанью оттоль всяких пожитков ниякоє перешкоды затрудненя и над сес запис мой никоторого выкрочиваня чинити не маємъ и не будем мочы Арх. ЮЗР. VIII, VI, 272 (1670).

ВЫКРОЧНОСТЬ, *рж.* (пол. wykroczność). *Виступність, переступність.*

XVIII. Постановилисмо не вертатис до давныхъ выкрочностей наших Науки парох. 2.

ВЫКРОЧНЫЙ, *прикм.* (пол. wykroczny). *Виступний, переступний, грішний.*

XVII. Памятай и на тоє, абысь... выкрочныхъ каралъ Рад. Він. 1004-5.—Челядь выкрочную судили Ак. Нѣж. Бр. 43 (1657).

ВЫКРУТАРСКЫЙ, *прикм. Викрутний, хитрий, підступний.*

XVII. Мовы выкрутарскіи Кн. о Вѣрѣ, 196.

ВЫКРУТАЦСТВО, *рн. Викрути, перекрути.*

XVI. Выкрутацство святого писма Хр. Фил. Апокр. 1364.

ВЫКРУТАЧЪ, *рм. Крутій, вивертач.*

XVI. Мовятъ выкрутачи: а чинилъ то съ послушенства Птръ и съ покоры, а не съ повинности Арх. ЮЗР. I, VIII, 524 (1597 Пол. прот. ун.).—Называєтъ людей учътивыхъ выкрутачъми Антир. 495.

ВЫКРУТИТИ, *дс. Вирвати крутінням.*

XVIII. Я... кинулся до него (зятя) и ручницю в него викрутил Прот. Полт. С. I, 238 (1701).

ВЫКРУТИТИСЯ, *дс. Здихатися, спекатися, видертись, відбутися.*

XVI. Прото ся тыми фрашками хотятъ выкрутити Антир. 528.

XVII. Мене... сотникъ... у вязеню... держал... и я ледви викрутился от него Прот. Полт. С. I, 215-б. (1699).

ВЫКРУТНЕ, *присл. З викрутами, хитро.*

XVII. Не ка латинскихъ силогисмахъ, а ни на выкрутне през нѣ перегетоненых писмах вѣшатися а не обучатися имъ Пам. КК. I, 133 (1621).—Кто выкрутне мовитъ, обрыдлый єсть Домецк. 109.

ВЫКРУТНЫЙ, *прикм. Повний викрутів, хитрий, підступний.*

XVI. Додасть себѣ матерыи и выкрутныхъ доводовъ своихъ противъ папежа Унія гр. 146.—Звягливыми а выкрутными словы твоими... собѣ самому въ сумнѣнью досыть не учинишъ Хр. Фил. Апокр. 1348.—Слова конѳирьмацыи... выкрутными выклады своими превратилъ, сфалшовалъ Антир. 701.

ВЫКРУТЪ, *рм.* 1. *Викручення з чого, хитра вимівка, маневр.*

XVI. Наслѣдуючи въ томъ явныхъ геретыковъ и выкрутовъ писма ихъ Унія гр. 117.—Слухайже, єсли ся стосуютъ зъ єго выкрутами, што онъ написалъ Антир. 721.

XVII. Але... тотъ выкрутъ... явне єстъ неслушный и противный євангелисту Іоанну Арх. ЮЗР. I, VIII, 164 (О обр.).—Софістією, то єстъ выкрутами не перемогутъ противныи

Кн. о Вѣрѣ (пр.).—Софистовъ то выкрутъ—з Новгорода листами доводити въ Вилни, а зъ Литвы въ Москвѣ Копист. Пал. 1127.

2. *Крутійство, обдурення.*

XVI. Обѣцилъ отдати по ярмарку Львовскомъ близко пришлимъ безъ вшелякихъ выкрутовъ Арх. ЮЗР. I, XI, 71 (1599).

XVII. Отцы... всѣм их (Аріян) выкрутом забѣгаючи учинили вызнане вѣры Жит. Св. 25-б.

3. **Чинити выкруты (надъ кимъ)**, *знущатися, вивертн робити.*

XVIII. Дробязка... над добродѣем своем чинит викрути Прот. Полт. С. I, 238-б. (1701).

ВЫКРУЧАТИ, *дс. Робити викрути, лукавити.*

XVI. Сего ради толь далеко отстоимъ лукавствовати или выкручати О єд. вѣрѣ, 667.—Все по геретическу выкручаючи Антир. 713.

ВЫКРЫКАНЬЕ, *рн. Див.* **Выкриканье.**

XVI. Въскликновеніє—выкрыканье Зиз. Лекс. 96.

XVII. Выкрыканя Рапсака папи Рымского Ак. ЮЗР. II, 208 (И. Виш.).

ВЫКРЫКАТИ,-КОВАТИ, *дс. Див.* **Выкрикати.**

XVI. Въсклицаю—выкрыкаю Зиз. Лекс. 96.

XVII. Выкрыкалъ Събор тыми словы: Тая єстъ всѣх нас вѣра Кн. о Вѣрѣ, 131.—Хвала на высокостяхъ Бгу, выкрыкають, а на земли покой с потѣхою спѣвають Бер. Вірші. 81.—По винѣ кто не выкрыкуєтъ? Рад. Ог. 129.

ВЫКУПАНЬЕ, *рн. Чинність від «выкупати».*

XVII. У них (жидов) на вѣчност не моглъ ничого продати... тилко або на выкупане Крон. Боб. 53.

ВЫКУПАТИ,-ПИТИ, *дс.* 1. *Одержати заплативши належність.*

XIV. Аже не выкупить єго на тотъ рокъ имѣєть держати то село ЮРГр. № 16 (1386).

XV. Коли жь быхомъ хотѣли тыи двѣ Селищи любо сами оуз ѧти оу него или кому приволили быхомъ выкупити и тогды имѣемъ дати єму... шестьдесѧть копъ ЮРГр. № 61 (1429).

XVII. У них нихто не могл на вѣчност ничого продати, тилко ал'бо на выплат або наймом, або... пріател близкій выкупит Літ. Рук. 38-б.

2. *Визволяти,-лити давши окуп.*

XV. Промышлѧйте, чимъ выкупити кнѧгиню и дѣтѧ Ип. 579 (1174).

XVII. Хс. насъ выкупил от клѧтвы законьюи О обр. 85.—Збавитель нашъ... вылян'ємъ крве своєи выкупилъ насъ з неволѣ Тр. П. М. 554. — Вязня выкупити ib. 909.—Хс... кровію своєю выкупив нас Єв. Реш. 47.

XVIII. Хмелницкий... викупилъ... Виговского у Татарина за цену невеликую Вел. Сказ. 167.

ВЫКУПАТИСЯ,-ПИТИСЯ, *дс. Визволятися давши окуп, окупитися.*

XIII. Коунами сѧ выкоупати Русск. Пр. Ист. Хр. Бусл. 393.

XVII. Грошми махометанѣнъ з неволѣ сѧ выкупилъ Гал. Боги пог. 29.

ВЫКУПЕНЬЕ,-ПЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выкупити».*

XVI. До выкупенѧ добръ єго королевскоє млсти Ж. Курб. I, 272 (1585).

XVII. Дворъ нашъ власный... въ поссессию и власть єго завѣдуючую до викупення подали Прот. спр. пот. 15.—Ярославъ... на выкуплене жоны своєи и сына податки вложилъ на Кіанъ Крон. Сеѳ. 171.—(Продати) на выкупене Рук. Хрон. 52.

XVIII. (Єдучи) до Криму для викупленя з неволѣ бѣсурманской своихъ кревнихъ... купилъ в насъ... трохъ татариновъ Вел. Сказ. 94.

ВЫКУПЛЯТИСЯ, *дс. Див.* **Выкупатися.**

XVIII. Кто з нихъ не оправдится, то з вини викупляєтся бъ Стат. 76-б.

ВЫКУПНО, *рн. Викуп.*

XVI. Кондицыя зъ стороны выкупна добръ нашихъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 474 (1579).—При той суме пенезей, выкупна того манастыра... все огуломъ, яко власность нашу... даемъ, даруємъ ib. I, I, 474 (1595). — При выкупнѣ заплатити отъ ста по осми золотыхъ ib. I, XI, 125 (1599).

XVII. До выкупна тоє маєтности Ак. ЮЗР. II, 28 (1603).—Тотъ дом огород зараз пану Михайлови, малжонце, потомком єго, албо тому, на кого бы он тоє право своє с тою сумою влил и отдал, аж до выкупьна, въ моц, держане и спокойноє уживанє пустил и поступил Сборн. стат. II, 74 (1618).

ВЫКУПОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выкуповати.»*

XVI. Выкупованье вязневъ Хр. Фил. Апокр. 1716.

ВЫКУПОВАТИ, *дс. Див.* **Выкупати.**

XVI. Абы лицо злодѣйскоє великоє зъ двора выкуповано было полтиною грошей Ак. ЗР. III, 36 (1551).

XVII. (Добра) от них волно было выкуповати, яко власныє свои русскиє намъ ку одержаню належныє Льв. Ставр. 32 (1609).—Выкупуючи их з вѣчнои неволѣ пекелнои Гал. М. Пр. 149.—Вязни выкуповала Рук. Хрон. 352.

XVIII. Хто... заставу свою у кого выкуповати будетъ Прот. Полт. С. III, 50 (1748).

ВЫКУПОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Выкупатися.**

XVII. Члкъ, абы... бозкоє каранє над собою упережал, из него ся выкуповал Каз. 32, к. 28.—Вязни будуть выкуповатися Крон. Боб. 332.

ВЫКУПЪ, *рм. Викупання, викуплення.*

XVII. До року моглъ той хто продал (домъ) выкупити: а если року ом шкалъ, то уже и в рокъ отпустителный не моглъ тылко домы сщеннические, на которые засъ приходило лѣто млстивое без выкупу Літ. Рук. 38-б.

XVIII. Тот, кому таковіє добра подадуть, ничего болѣє над повинность в реєстру описанную взимать не имѣет под награжденіємъ всего того сторонѣ противнси щоби зверхъ того реєстра взялъ по викупѣ таковаго имѣнія и людєй С і Р. 43-б.

ВЫКУРОВАТИ,-РИТИ, *дс.* 1. *Виганяти димом.*

XVIII. Всѣхъ викуритъ дымомъ Літ. Вел. IV, 57.

2. *Виганяти, висаджувати, вируговувати, витісняти.*

XVIII. Король полский з Кракова Шведов викурувалъ Вел. Сказ. 154.

ВЫЛА, *рн. мн. Див.* **Вила.**

XVIII. Вылами то єще тоє писано Клим. Вірші, 205.

ВЫЛАЗИТИ,-ЛѢЗТИ, *дс.* 1. *Виходити, вийти.*

XV. Аще кто вылазѧще ис хоромины хотѧ видѣти і абье оуязвенъ бѧше Ип. 206 (1092).—Пришедшю же єму отъ церкви и леже потомъ вонъ не вылазѧ, но болми нача изнемогати ib. 917 (1288).

2. **—зъ,** *лізти звідки, лізучи виходити, видобуватися.*

XVIII. (Гусеници) по водѣ плавлют, а єсли з воды вылѣзут, то зараз умирают Пам. укр. м. IV, 31 (Сок. Рк.).—З сорома очи не вылѣзутъ Клим. Прип. 215.

3. **—на що,** *лізти вгору.*

XVIII. Затьхей вылѣзъ на садовоє дерево Пам. укр. м. II, 323 (Рк. Тесл.).

ВЫЛАЗЪ, *рм. Вилазіння.*

XVII. Тамъ нѣчого было и бувати, бо вилазу не было за хмызами Оп. ст. Млр. II, 413 (1694).

ВЫЛАМОВАНЬЕ-СЯ, *рн. Чинність від «выламоватися».*

XVI. Непослушенства и выламованья ся зъ владзы єпископскіє є. м. панъ мой... терпѣти не (хотів) Ак. ЗР. IV, 72 (1594).

ВЫЛАМОВАТИ,-ЛАМАТИ, *дс.* 1. *Ламаючи висаджувати,-дити, виважити, виняти.*

XVI. Иулиянъ цръ нечестивый послалъ камен'носѣч цовъ, дабы выламали образы тыє Сп. прот. Лют. 65.—А другиє выламавши острогъ, уломилися у манастыръ и дворъ мой Жидичинский Арх. ЮЗР. I, I, 164 (1583).

2. *Вламуватися у що.*

XVIII. Црковъ выламуєтъ, обаляєтъ, запаляєтъ, окрадуєтъ, шпетитъ Собр. Прип. 105.—Выламляющій Црковъ опрочъ грѣху, впадаєтъ в клятву ib. 106.

3. *З усиллям визволяти, виривати.*

XVII. И послушенства тутъ тежъ и даваня чого зъ свѣтскоє зверхности выламують Вопр. 34.

XVIII. Окрутне єго замордовалъ, и виламавши вязнѣ, взялъ на себе пурпуру Літ. Вел. IV, 236.

ВЫЛАМОВАТИСЯ,-ЛАМАТИСЯ, *дс.* 1. *Визволятися,-литися, вириватися,-рватися, вибиватися,-битися.*

XVII. З подданства ся ихъ выламалъ и иншого собѣ цесаря поднеслъ Копист. Пал. 760.—Не выламуючысе зъ овчарни Вашой Святителской Милости, хочемо, яко пастыреви своєму, карки наши подъ благословеніє отцевскоє накланяти Гол. П. М. II, 496 (Л. Вил. Бр. 1646).—Чему ся зъ той неволи не выламлемъ Рук. Хрон. 145.—Ярополкъ выламавшися зъ вязеня, утѣкъ до Києва ib. 447.

2. *Ухилятися, викручуватися, скидати з себе що.*

XVI. Князи... з тоє роботы выламуются Пам. КК. IV, отд. II, 203 (1545).—И съ тоѣ ся повинности своєє выламывають Ак. ЗР. III, 14 (1547).—Мыто звычайноє повинни давати, а съ того за тымъ листомъ не мають ся ничимъ выламовати Ак. ЮЗР. I, 131 (1551).—Желехъ... тымиж толко, не раз поменеными причинами зъ суда выламовался Arch. Sang. VI, 278 (1565).—Суму пенезей замерати, не выламуючися от сего запису моєго и обовязковъ в нем описаных Арх. ЮЗР. VIII, III, 186 (1569).—Обачивши то, ижъ тыє мещзне выламуются съ присуду моєго, то судили копным правомъ ib. VI, I, 155 (1586).—(Христіане) нового архіерея прагнете, с кресу границъ отцев'скых выламуєтесѧ Пам. укр. м. V, 217 (1599).—Римскіе прелаты, которыє ся отъ всякого розсудку свѣцкого, фалшуючи писмо фортелне, выламуютъ—нехай Богъ судитъ Хр. Фил. Апокр. 1728.

XVII. Особы, которые выламуючисе з юриздикции владыки Луцкого... сваволне церков

в школу... заложили Пам. КК. I, 17 (1620).—С послушенства ся выламать и прешкоды чынити не важился Гол. П. М. II, 58 (П. Мог. 1634).—Князь судерманскій, стрій кроля Жигмунта зъ подданства кролевского выламалъся и учинился кролемъ Шведскимъ Крон. Полск. 397.

XVIII. Посполитые люде... хотячи з посполитой выламатися тяглости Оп. ст. Млр. II, 327 (1709).

ВЫЛЕГЛЫЙ, *прикм.* (пол. wylęgły). *Що вилупився, виеівся, виклюнувся.*

XVII. На што и всѣ иншіи христіанскіи зъ того жъ самого Римского костела вылеглые секты, розумѣемо Копист. Пал. 718.

ВЫЛЕГТИСЯ, *дс. Вивестися, виклюнутися.*

XVII. На той вежи потымъ вылегласѧ была чаплѧ Гал. М. Пр. 66.

ВЫЛЕЖАТИ, *дс. Лежанням видобути, здобути, придбати, заробити.*

XVII. Мы же... лежачи яко вепрѣ в баръгогу, в роскоши свѣта того хочемо вылежат црство нбсное Транкв. Зерц. 83.

ВЫЛЕЖАТИСЯ, *дс. Досить належатися.*

XVII. Не вылежавшис... от того такъ тиранского збитя с тым светом пожегнати мусел Арх. ЮЗР. III, IV, 557 (1651).

XVIII. Выспавсѧ да не вылежавсѧ Клим. Прип. 206.

ВЫЛЕКНУТИСЯ, *дс. Див.* **Вылѣкнутися.**

XVII. Попъ Зоремовскій въ ночи потаемне вылекнувшись... о томъ всемъ далъ знати Гол. П. М. II, 592 (Жит. Вып. 1630).

ВЫЛЕТАТИ, *дс. Див.* **Вылѣтати.**

XVI. Видите, ижъ не потреба з розумами вылетати, але так вѣрити, яко написано Ист. о разб. Флор. соб. 22.

XVII. Высоко вылетаютъ, а низко падаютъ Копист. Пал. 903.

ВЫЛЕТЪ, *рм. Вилітання.*

На вылетъ, *наскрізь.*

XVII. През шыю на вылет прострелено Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 65 (1649).

ВЫЛИВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выливати», «выливатися».*

XVI. Истуканіе—выливанье Зиз. Лекс. 100.

XVII. Рѣка велми много прилежачим людем шкоды выливанем своим безмѣрным чинила Жит. Св. 183.—Бавятся забобонами и оным вѣруют, яко то бабѣм шептам, выливаню воску и олови Тр. П. М. 907.—Презъ весь постъ великій кождой недѣли причащался Пречистыхъ Таинъ Христовыхъ зъ стогнанемъ и з выливаньемъ слезъ многихъ Крон. Соѳ. 156.

ВЫЛИВАТИ,-ЛИТИ, *дс.* 1. *Литтям випускати; розливати, проливати.*

XVI. Истукаю—выливаю Зиз. Лекс. 100.—Кръви вылитое за животъ всего свѣта Арх. ЮЗР. I, VII, 259 (1589).—Мѣлъ Христосъ офѣроватис и кров свою вылити за збавене всего свѣта Катех. 48.

XVII. Выливати рознится барзо от реченіа выпущати Вѣра каѳ. 51.—Оболокъ выливаетъ з себе дожчъ и землю покропляетъ Гал. Кл. Раз. 202.—Не треба намъ смутитисѧ и слезъ выливати ib. 496.

XVIII. То мовячи гойне слезы выливала плачучи Пам. укр. м. VI, 289 (Рк. Сок.).

2. *Виявляти, унадвірнювати.*

XVII. Добротливост его (Бога)... на Сынѣ рожденнем... зезволилъ звнутръ вылити Крон. Боб. 1.—Щос выреклъ перепросити ихъ (Бговъ), абы не вылили гнѣву своего... на нас ib. 14-б.—Члкъ... все срце свое... приятелем... вылеет Каз. 32, к. 18-б.

3. *Виступати з берегів, повеніти.*

XVII. Лѣсы зеленѣютъ, быдло играетъ, рѣки выливаютъ Ев. Вил. 114.

4. *Литтям виробляти,-бити, улити.*

XVII. Истуканъ: вылитый болванъ Бер. Лекс. 62.—(Богъ) росказал оучинити образы подобенствомъ двох херувимовъ вылитыхъ з золота О обр. 2.

ВЫЛИВАТИСЯ,-ЛИТИСЯ, *дс. Витікати, розливатися, переливатися, виступати з берегів; окошитися на кім.*

XVI. У Днепре вода прибывала и зъ береговъ выливалася Кул. Мат. I, 55 (1588).—Увесь гнѣвъ Божий на люде си вылилъ Арх. ЮЗР. I, I, 502 (1596).

XVII. Валы морскіе нехъ ся лякаютъ и зъ бреговъ своих широко выливаютъ Хр. Пасх. 161.—Оный ся яд на землю вылил Жив. Св. 26.

ВЫЛИЗАТИ, *дс. Лижучи виїсти, вибрати (язиком); вичистити, вимити (язиком).*

XVII. Зпал зараз огон з нба и спалыл офѣру и воду коло неи вылизал Жит. Св. 543.

ВЫЛИЗНУТИ, *дс. Уникнути.*

XVII. Тые... свещеники, хотечи... реляций розныхъ вылизнути... важилися... такий квитъ дати Арх. ЮЗР. I, VI, 400 (1611).

ВЫЛИТЬЕ, *рн. Чинність від «вылити».*

XVII. Іустын был... оборонца правди... аж до крове вилиття Жит. Св. 385.

XVIII. По вилитю зъ канала води, земляная постала работа Об. Черн. 118.—Леонтію... за вилитте арматъ штукъ чотирохъ—46 р. Оп. ст. Млр. III, 111 (1725).

ВЫЛИХВИТИ, *дс. Взяти, одержати лихвою.*
XVII. Єслись у кого що вылихвилъ, того не давай на ялмужны Рад. Він. 1114.
ВЫЛИЧАНЬЕ, *рн. Чинність від «выличати».*
XVI. Але не хочу ся долгимъ выличаньемъ бавити Отп. И. П. кл. Остр. 1099.
ВЫЛИЧАТИ,-ЧОВАТИ,-ЧИТИ, *дс. Перелічувати,-чити.*
XVI. Которыхъ шкодъ я тепер, будучи барзо хорымъ, выличити не могу, бо ся велми на здоровю плохо маю Кн. Гродск. Луцк. 1571, к. 398.—Выличили на томъ сеймe невинне забитыхъ семъ сот головъ Кул. Мат. I, 55 (1587).—Перше нѣкоторыи имена Божіи выличу, потом и доводы буду чинити въ еврейскомъ языку Катех. 25.
XVII. Але хтожъ бы вси тыє образы албо фиґуры выличилъ Карп. Каз. 10.—Розныи стопни выличаєтъ Копист. Пал. 364.—Всего поєдинком выличать непотреба Арх. ЮЗР. I, VI, 624 (1631).—Тыи... добродѣйства... подробну выличаючи, барзѣй бы мнѣ на часѣ зходило, нижъ на оныхъ Тр. Цв. (пр.). Мд.—Абовѣм щире бо зливый оный ловецъ Сvріанинъ мѣсто рыбноѣ ловитвы, такъ много тисѧчій людій оуловилъ, же и выличити речь єсть неподобнаѧ Єв. Калл. 55.—Девят сот золотых, що пан Иван Захаръкович с продажѣ книгъ виличылъ Арх. ЮЗР. I, XI, 479 (1663).—Такіижъ выличает шкоды Себастіанъ Перфыцій Гал. М. Пр. 377.—Сѣм грѣхов... писмо стоє выличает Єв. Реш. 60-б.
XVIII. Много бы спросныхъ и христіянскимъ народамъ мерзостныхъ тиранства московского родовъ выличити моглося Марк. IV, 267 (Ман. Кар. XII, 1708).—Ракочий виличилъ дванацать бочок червонихъ на войско полскоє Вел. Сказ. 155.
ВЫЛИЧИТИСЯ, *дс. Одужати лічучися.*
XVI. И инших наших товаришовъ не мало єє не выличило, которые дей также неведомо, будут ли живы Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 235.
ВЫЛІОТЪ, *рм.* (пол. wylot). *Див.* **Вылетъ.**
XVII. Всю землю на выліотъ проходити Гал. Кл. Раз. I, 143.
ВЫЛЛЯНЬЕ, *рн. Чинність від «вылляти».*
XVII. Григорий... трафил на великий потопъ з вылляня рѣки Тигру Жит. Св. 49.—Выллянiе зоветъ помазанiем Кн. о Вѣрѣ, 209.
ВЫЛЛЯТИ, *дс. Див.* **Вилити.**
XVII. (Тѣло) яко вода на землю выллѧная, высыхаєтъ Льв. Ставр. 53 (1618).—Хс. на крстѣ з ногъ и з рукъ и з боку кровъ выллѧлъ Кн. о Вѣрѣ, 201.—Образы херувiмовъ казалъ (Богъ) Мойсеови з золота выллѧти Гал. Кл. Раз. 25.—Об ази з³сь херувимов казалъ Бгъ Моусеовѣ з злота вылляти Гал. Боги пог. В.—Духъ от самого отца през Сна выллѧный Вѣра кѳ. 51.—Море з береговъ выллѧло и мѣло затопити мѣсто Каз. 6.
XVIII. Выллѧти седмъ чашъ гнѣву бжого Пам. укр. м. IV, 303 (Рк. Тесл.).—Марiа, другаѧ сестра Лазарева, взѧвши літру нарда пістіка намазала нимъ ноги іисусовы, а решту на главу єго выллѧла Науки парох. 161.
ВЫЛЛЯТИСЯ, *дс. Див.* **Вылитися.**
XVIII. Що сѧ выллыет оу том огни, тому сѧ будемо кланѧти... И там сѧ выллѧла телѧчаѧ голова Пам. укр. м. I, 253 (Рк. Тесл.).
ВЫЛЛЯТЬЕ, *рн. Див.* **Выллянье.**
XVII. Хвеска... зъ напомненємъ боязни Божои, жебы на свою душу не взялъ, выллятємъ крови души Думитрашковой, питали Арх. Мот. 127 (1683).
ВЫЛОВЛЮВАТИ,-ВИТИ, *дс. Ловлячи вибирати,-брати.*
XVIII. Почалесь насъ... виловлювати Літ. Вел. II, 344.—Кто би чиі лови звѣрніє виловилъ, то ґвалту дванадцять рублей Стат. 63.
ВЫЛОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выложити»*
XVII. Щирєє и без наганы будучи выложеніе вѣры от трохъ сотъ и осмънадцати отцовъ стыхъ Кн. о Вѣрѣ, 134.—Пойдѣможъ южъ до другого выложенѧ имени Мріи Рад. Ог. 445.
ВЫЛОМАТИСЯ, *дс. Див.* **Выламатися.**
XVII. Стрий кроля Жиґмунта с подданства кролевского виломалъся и учинилъся кролем шведскимъ Літ. Полск. 11.
ВЫЛОМИТИСЯ, *дс. Див.* **Выламатися.**
XVI. Нѣкоторые зъ них съ права Нѣмецкого выломившися, под присудъ городскій далися Ак. ЗР. II, 75 (1510).—Которыи дей мѣщане выломилися зъ ихъ права майтборского ib. 179 (1527).
ВЫЛОМОВАТИ,-МИТИ, *дс. Див.* **Выламовати,-мати.**
XV. И тако народъ двиноушасѧ и выломиша ворота и тако побишѧ Ип. 352 (1147).
XVI. Почал двери у той господе выломывать Ж. Курб. II, 31 (1572).
ВЫЛУЖАТИ, *дс.* (пол. wyłużać). *Видурювати, виманювати, вициганювати.*
XVI. Гроши баламутными повестьми собираютъ, голятъ и на людей вылужаютъ (гроши) Лист И. П. 1023.
ВЫЛУЖАТИСЯ,-ДИТИСЯ, *дс. Лудженням визволятися, викрутитися, вимкнутися.*
XVII. Розумѣлъ фараонъ, яко бы жидове проч тѧгнут а на офѣру сѧ от него вылудили Літ. Рук. 32-б.

ВЫЛУПЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вылупити».*
XVII. Цр Седекія... по вылупеню очий... много лѣтъ живъ былъ Крон. Боб. 236.

ВЫЛУПОВАТИ, ВЫЛУПАТИ,-ПИТИ, *дс.* 1. *Луплячи видирати,-дерти, вирабувати.*
XVI. Онъ... хотечи имение моѣ Сутѣсские ведьле звыклости свое першое выплондровать, вылупити и вывоевать... на йменъе мое... ударилъ Арх. ЮЗР. III, I, 58 (1593).—Маетность всю мою отъ мала до велика вылупили и побрали ib. I, VI, 159 (1597).
XVII. Зноснѣйшіи сут злодѣи, которыи сукнѣ и иншіи наши добра вылупуютъ, анижели клеветници Рад. Він. 1055.
2. *Луплячи випорожнити.*
XVI. Маетность его мил... скрыни вылупавши, вылупалъ и побрал Арх. ЮЗР. I, VI, 125 (1597).
3. *Видовбати, виколоти, виняти.*
XVI. За злото вылупилъ бы собѣ очи Ист. о разб. Флор. соб. 461.
XVII. Нерон... казал стым очи вылуповати Жит. Св. 114.—Єму и очи вылупили и языкъ урѣзали Копист. Пал. 761.—Нехай мовчитъ Дамада, бо длѧ еи мовы Самсонови очи вылуплено Гал. Кл. Раз. 314.—Два муринове махометане... добувши ножовъ очи собѣ вилупали Збірн. 1693, к. 205-б.—Всеволодъ самыхъ княжатъ поймавши, казалъ имъ очи вылупити Рук. Хрон. 452.
XVIII. Канчукъ концемъ своимъ и око вылупилъ оному Літ. Вел. IV, 138.

ВЫЛУПОВАТИСЯ,-ПИТИСЯ, *дс.* 1. *Відлупитися, відпасти.*
XVII. Не вѣдаю хто... почал бити... аж оконницѣ шмат з середини вилупилося Прот. Полт. С. I, 173 (1694).
2. *З'явитися, народитися.*
XVI. Зъ двох Холмскихъ бискуповъ толко ся по одномъ совитомъ бискупѣ вылупитъ Хр. Фил. Апокр. 1074.
XVIII. Що сѧ наклюнуло, тое мѣет вылупити Клим. Прип. 207.—Сарана на весни зъ земли вийшла, вилупилася и пашню поила Лѣт. Новор. 61 (1781).

ВЫЛУПЯТИ, *дс. Див.* **Вылуповати.**
XVII. Божественные свѣтители... отлѣтели якъ орли крылатые, которые пазногтми своими вылупѧли очи тым, которые неправо смотрѣли вочеловеченье Христово Просв. 144.

ВЫЛУЧАНЬЕ, *рн. Чинність від «вылучати».*
XVI. Вылучанье отъ зборовъ Хр. Фил. Апокр. 1286.

ВЫЛУЧАТИ,-ЧИТИ, *дс. Винявши відділяти, виключати, виймати,-няти, виосібнити.*
XVI. Хотячи... милосердье надъ тыми поддаными нашими вчинити вылучивши нѣкоторые волости Ак. ЗР. II, 199 (1529).—Вылучивши с тое череды тридцятеро быдла рогатого Кн. Гродск. Луцк. 1565, к. 192.—Од церкви Божое вылученъ Арх. ЮЗР. I, VI, 195 (1597).—Панове братство вылучили съ посредку себе на имя Стефана коваля ib. I, X, 71 (1599).
XVII. Отъ сполку и обцованья людей учтивыхъ вылучаемъ Ак. ЮЗР. II, 34 (1605).—При зебраню всѣхъ вылучити го (непокорного) с посродку сполечности вѣрных Арх. ЮЗР. I, XII, 535 (1613).—Члвкъ... змежи иншого створеня естъ вылученъ Єв. Вил. 2-б.—Моє и твое, злыи бовѣмъ сут тыи слова, вылучают нас з любви Жит. Св. 493-б.—Абы (тупографъ) мѣлъ зъ добръ его пастырской милости на выживленъя вылученый млынъ Черн. Тип. 575 (1679).—З тих овецъ що там било Сидорових вилучилисмо пятдесят овецъ Прот. Полт. С. I, 192 (1697).—Александер... нѣкоторых жолнѣровъ... вылучалъ от войска Крон. Боб. 259-б.

ВЫЛУЧАТИСЯ,-ЧИТИСЯ, *дс. Відділятися, віддалятися, відходити, зривати, зірвати з ким.*
XVI. Смѣли (Ип. Потій і ин.) выклинать и от церкви отлучать съ которой ся сами первѣй вылучили Ак. ЗР. IV, 183 (1598).—От участництва старожитной сполечности вылучаетсѧ Пам. укр. м. V, 217 (1599).
XVII. Прето ж ся жаденъ от него (христа) нехай не вылучает до проклятыхъ сектъ Кн. Рож. 117.—Нехай любъ на правицу або на лѣвицу вылучается Діар. Фил. 114.
XVIII. Зъ реестру живихъ на земли вилучитися муситъ Літ. Вел. I, прил. 47.

ВЫЛУЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вылучити».*
XVI. Власть вылученья (зъ костела) Хр. Фил. Апокр. 1282.
XVII. Вылучене отъ церкви Рук. Хрон. 261.

ВЫЛУЩОВАТИСЯ, *дс. Випадати з лупини, з луски.*
XVIII. Із середіны вилущуется кагве Пелгр. Ип. Виш. 40.

ВЫЛЬ, *недосл. від «выляти».*
XVIII. Сюды выль, туды выль, аж за пят миль Клим. Прип. 244.

ВЫЛЬЛЯТИ, ВЫЛЬЯТИ, *дс. Див.* **Вылити.**
XVI. Ты бо мо еши Волгу веслы раскропити, а Донъ шеломы выльяти Сл. о п. Иг. 28.—Розбивши бан'ьку выльяла на главоу его Єв. Пер. 18.
XVII. Гойная ласка ннѣ всѣмъ ся показала... котрую на насъ обфите выльляти рачилъ Бер. Вірші, 67.

ВЫЛѢКНУТИСЯ, *дс. Вибратися, винестися, втикти.*

XVII. Чернъцовъ старихъ при церкви... съромотити и зъбивати почалъ, жебы се яко з манастира вылѣкнулъ и брата попова дяка Ивана... невинне киємъ у голову забилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 366 (1605).

ВЫЛѢПИТИ, *д. Виробити ліпленням.*

XVII. Якъ з воску вылѣпивъ Гал. Кл. Раз. 200.

ВЫЛѢТАТИ,-ТОВАТИ, *дс. Виноситися на крилах; вириватись, вискакувати.*

XVI. Видите, иж непотреба з розумами вылѣтати, але так вѣрити, яко написано, а выше себе и над писмо не ї́мырати Рук. Муз. № 513, к. 28.

XVII. Скоро єдно отворятъ оуста, заразъ вылѣтуєтъ с тѣла душа Лѣк. на осп. ум. 5.

XVIII. Искры... разъ вылѣтовали, другой раз впадали Пам. укр. м. IV, 241 (Присл. Рк.).

ВЫЛѢЧАТИ, *дс. Див.* **Выличати.**

XVII. Грѣхы буду вылѣчати, єсли якій грѣхъ оучинилесь, мовъ: так Гал. Гр. Розм. 26-б.

ВЫЛЯГТИ, *дс. Вывести, з яйка на світ.*

XVI. Пчолы... вылѧгут троутнѧ Пам. укр. м. V, 215 (1599).

ВЫЛЯНЬЕ, *рн. Чинність від «вылятн».*

XVII. Збавитель нашъ... вылян'ємъ крве своєи выкупилъ насъ з неволѣ Тр. П. М. 554.— А возлюбилем вас аж до вылѧнѧ крове Рад. Він. 597.—Без вылѧнѧ крови Домецк. 75.— Выляня водъ было барзо велико Сб. лѣт. 239 (Добр. лѣт.).

XVIII. Для которой (отчизни) ратунку не жалуєтъ остатка выляня кровѣ и своєй голови положеня Літ. Вел. IV, 45.

ВЫЛЯТИ, *дс. Див.* **Вылити.**

XVI. Росказали тежъ есьмо пану Малхеру; абы звонъ росказалъ ульяти у тую жъ форму, у которую и первый былъ выльянъ Ак. ЮЗР. I, 143 (1558).

XVII. Телца собѣ зъ злота выляти Гал. Каз. 47.—Ласка которую вылиет на жиды хс... зровняет з ласкою, которую вылял на поганы Кн. Рож. 211.

XVIII. Вылѧла тую воду до збана Пам. укр. м. II, 416 (Літм. Рк.).

ВЫЛЯТИСЯ, *дс. Див.* **Вылитися.**

XVII. Иж ся шклянииа... не розбила ани ся олѣй вылял Жит. Св. 60-б.—Яко вода, вылялися и розсыпалися вси кости мои Кн. Рож. 115.

ВЫЛЯТЬЕ, *рн. Чинність від «выляти».*

XVII. З каменѣ цѣны, котрои зостало от вылятя дзвона Арх. ЮЗР. I, XI, 433 (1633).

ВЫЛЯШОВАТИ, *дс. Вислідити, вистежити.*

XVIII. Искали такого члвка, котрый бы выляшовал, де Хс. сам без оучениковъ и без людій ночує Пам. укр. м. II, 221 (Єв. Уч.).

ВЫМАВЛЯТИ, *дс. Див.* **Вымовляти.**

XVII. Сулвестръ, єпископъ Римскій, ижъ на томъ соборѣ презъ (вымавляютъ єго историкове церковныи) старость не моглъ бити Копист. Пал. 538.

ВЫМАВЯТИСЯ, *дс. Див.* **Вымовлятися.**

XVII. А они вѣру ихъ обачивши, хоть то сѧ вымаврѧли, однакъ зезволили Тр. постн. 294.

ВЫМАГАТИ,-МОГТИ,-МОЧИ, *дс. Усильно жадати, домагатися.*

XVII. Чого не могутъ напомнен'ѧ казнодѣйскіє... вымочи, то вымагаютъ... скорби по члвку Рад. Ог. 501.—(Руфинъ) листъ у молодого цесара до него (Стилликона) зъ великимъ уприкренемъ вымоглъ Рук. Хрон. 300.—Абы Ивану Мазуру жадных вимисловъ в подводехъ не било вимагано Прот. Полт. С. II, 191 (1688).

XVIII. Єсли при упорѣ станутъ (мельники)— не вимагай Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 168 (1722).— Голля и скореня не брать би ис тихъ уходовъ... и на будовлю дерева не вымагать би Стат. 63-б. —Кровъ кровю платитъ бы а головщизни и навязки не вимагать ib. 66-б.—Товариство з людми ажебы не було прикре и обридливе вымагаєтъ конечне щирости въ житіи Науки парох. 190.—Єлена... то обѣтницами, то грозбами вымогла на жидах же мѣсто показали оное ib. 232.

ВЫМАГАТИСЯ, *дс. Бути вимаганим.*

XVII. Цеховая братія... просили у насъ... аби одъ того, що надъ давній звичай на нихъ вимагается... цехъ ихъ былъ волнимъ Оп. ст. Млр. III, 96 (1692).

ВЫМАЗАНЬЕ, *рн.* (пол. wymazanie). *Чинність від «вымазати».*

XVII. По вымазаню зъ символу вѣры того придатку, такій декретъ єсть ферованъ Копист. Пал. 733.

ВЫМАЗОВАТИ,-ЗАТИ, *дс.* (пол. wymazywać). *Викреслити, вилучити, виняти.*

XVI. Новые Кгрекове такие речи съ книгъ своихъ старыхъ выкидаютъ и вымазуютъ Берест. соб. 274.—Нехай Панъ Богъ... вымажетъ съ книги живота вѣчного Ак. ЗР. IV, 191 (1599).—Зъ книгъ своихъ вымазуютъ Хр. Фил. Апокр. 1508.

XVII. Трепетъ... смерти грѣховъ власность, которіє жадною покутою не бываютъ вымазованы напевнѣйшимъ поводом єст Лѣств. 27.— Для горшой неславы зъ реєстру козацкого

будеть вымазанъ Ак. ЗР. V, 219 (1688).—Тыи книги вымазуют геретици... з реєстру книг своих Кн. Рож. 154-б.—Вымажъ мене исъ книгъ своих, в которыи вписалес Крон. Боб. 50.

XVIII. Вас теж вскрсилъ от згинен҄а ку збавленю, и дши ваши, котріи сут с книг живота вымазаны, знову ихъ навернул Пам. укр. м. III, 81 (Перем. Пр.).

ВЫМАЛЕВАНЬЕ,-ЛІОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вымалевати,-ліовати».*

XVII. Вымаліоване образовъ Гал. Кл. Раз. I, 143.

ВЫМАЛЕВАТИ, - ЛЬОВАТИ, *дс. Малюючи зробити.*

XVI. Икону великую... охендожне казавши вымалевать, тамъ поставити Арх. ЮЗР. I, I, 80 (1577).—Гербъ... въ полю блакитномъ... вымалевати есьмо... казали Ак. ЗР. III, 297 (1585).

XVII. Ярославъ... поставил великую... церковъ... и вымаліовалъ всю Жит. Св. 229.—Архитектонъ, хотячи якій коштовный и превежный кгмахъ албо палацъ выставити, первей его образъ и фикгуру въ оумѣ и на мысли своей изобразивши, потомъ и видомыми знаками нарысуєтъ албо вымалюєтъ Карп. Каз. 3г.—Кроль... звѣрята казал вымаліовати на гербѣ Єв. Реш. 423-б.—Фарбою вымаліованоє подобенство Пресвтои Бцы Гал. Боги пог. В.—Обачила образ вымалованый Александровъ подобный єму Ал. Псч. 177. — Кандилиса... послала маляра, абы твар Александрову... вымалевалъ Крон. Боб. 175-б.

XVIII. На томъ столпѣ вымаловали Александра и црцю єго Ал. Тиш. 58.—Церковъ... въ верху до низу вималіованая Пелгр. Ип. Виш. 94.

ВЫМАНЮВАТИ,-НИТИ, *дс. Манячи чим видобути, одержати, манячи випровадити.*

XVIII. Виманилъ у мене и привилея королевскиє Вел. Сказ. 20.—Козаки... виманивши ляховъ в степноє мѣсто... множество ихъ побили тамо Літ. Гр. (рк.) 13-б.—А междy тѣм... и остатніє имѣнія у короля виманюєте ib. 61-б.

ВЫМАХЛЕВАТИ, *дс.* (пол. wymachlować). *Махлюванням одержати.*

XVI. Подписъ... у владыковъ... собѣ вымахлевалъ Хр. Фил. Апокр. 1318.

ВЫМЕЛОКЪ, *рм. Оплата збіжжям за мелення.*

XV. Пожаловали єсмо єго и дали єму городъ Мстиславль и городъ Мглинъ... и зъ млыны и зъ вымелки Ак. ЗР. I, 196 (1499).

XVI. С того млына вымелковъ от всякого збожья и от солодов приходит на замок две мерки, а третяя на млынаря Кн. Гродск. Луцк. 1562, к. 129.—Панъ... жита и иного збожъя вымелку, мне приходячого, кгвалтовне въ тыхъ млынехъ... пограбити... росказалъ Арх. ЮЗР. I, I, 341 (1593).—Съ тыхъ обудвухъ млыновъ вымелки на манастыръ Мелецкий идуть ib. 370 (1593).

XVII. Маєтность нашу церковную... з млынами, з ступами, фалюшами и з них вымелками и пожытъками прыходячыми... арендовали єсмо их мил. пану В. Стан-му Сборн. стат. II, 77 (1621).

ВЫМЕНЯТИ, *дс. Див.* **Вымѣняти.**

XVII. Сказалъ, же выменялъ (коня) в чоловѣка нѣякогос Мглинъского Акт. Стaрод. кн. 28.

XVIII. Хмелницкий... викупилъ... Виговского у Татарина за цену невеликую, албо по старихъ людей повѣсти, за єдну вименялъ шкапу Вел. Сказ. 167.

ВЫМЕРАТИСЯ, *Див.* **Вымѣрятися.**

XVI. Первей вымерятися рачилъ Антир. 597.

XVII. Кгды о то строфовали з небожкою свекровою нашою, теды она, дѣвчина, вымералася, мовячы: я то, прави, сама не знаю, што чинила Акт. Стaрод. кн. 78.

ВЫМЕРЕТЬЕ, *рн. Вимертя.*

XVI. Вымова не будетъ пущена на съпустошене, згоренье, вымеретье Пам. КК. II, 530 (1557).

ВЫМЕРИТИ, *дс. Див.* **Вымѣрити.**

XVII. Лановъ дванадцат, то єст в кождую руку лановъ четыри вымерити и межами означыти мают зараз Гол. П. М. II, 234 (Фунд. Чтв. 1642).

ВЫМЕРТИ, *дс. Вигинути смертю.*

XVI. Єстли бы хто повѣтреємъ вымеръ Ак. ЗР. III, 41 (1551).

ВЫМЕРЪ, *рм. Див.* **Вымѣръ.**

XVII. Пречоному священнику чергу во млыне... то єсть день пятничный отъ годины до годины въ кождомъ тыдню для браня вымеровъ и пожитковъ вшелякихъ придалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 519 (1622).

XVIII. Даєтся вино за выдачею куфы до вымеру Оп. им. Дан. Апост. 237.

ВЫМЕТАНЬЕ, *рн. Чинність від «выметати».*

XVII. Кесар приписалъ єму Дха стго и раду єго о выметаню образовъ прин҄алъ Тр. постн. (II) 283.

ВЫМЕТАТИ, *дс. Див.* **Вымѣтати.**

XVI. Князь Александръ Пронский... кости тѣло небожчицы братовоє моєє, такъже и сына моєго Петра... за манастырь прочь выметать казалъ Арх. ЮЗР. I, I, 191 (1584).

XVII. Платонъ, славный оный монахъ Студитскій, явне цареви грѣх якъ Іоанъ Креститель, выметалъ Копист. Пал. 652.—Никита... его (короля) злые справы... на очи выметал Жит. Св. 373-б. — Образоборство... образы з церквей бжихъ... выметало Жив. Св. 95-б.

ВЫМЕТНЫЙ, *прикм. Що надається до викидання; що не входить в повинне.*

XVI. А вины малыи и великіи выймуемъ на насъ из господаря, кромѣ повинного и выметного, хто ся на него (державцу) а любо на врядника нашого чимъ выкинетъ Ак. ЗР. II, 113 (1514).

ВЫМЕТОВАТИ, *дс. Многораз. форма від «выметати».*

XVI. Такіе речи съ книгъ своихъ выметуютъ и вымазуютъ Хр. Фил. Апокр. 1508.

XVII. Нимъ убозство на очи выметуютъ Копист. Пал. 829.

Див. **Вымѣтовати.**

ВЫМЕТЪ, *рм. Виймок.*

XVI. Вымѣтъ того листу што далъ архіепископъ Аѳанасій Ак. ЗР. IV, 32 (1590).

ВЫМИВАТИ, *дс. Див.* **Вымывати.**

XVIII. Не выстерѣблюй зубовъ, анѣ вимивай устъ при столѣ Полѣт. 49.

ВЫМИНАТИ, *дс. Старанно мяти; розминати.*

XVI. Оученицы в день соуботный колосы выминають роуками Єв. Пер. 35.

XVIII. На тих мѣсцехъ Турки шевци шкуры выминаютъ Пелгр. Ип. Виш. 74.—Іосифъ бравъ пшеничное колося красное, выминав и давал то оущитким людем Пам. укр. м. I, 164 (Рк. Тесл.).

ВЫМИСЕЛЪ, *рм. Див.* **Вымыселъ.**

XVII. Вымислы и вывороты и небылицы змышляючи Копист. Пал. 317.—Своими вимислами змацалъ еси гори, яскинѣ, пропасти Діал. о см. 271.

XVIII. Всякому полку моего товариству проходячому през тое вижей выраженое мѣстечко Княжичи, якимколвекъ способомъ жаднихъ приказуемъ вимисловъ и aggравацій не вщинати Унів. Палія, 161 (1709).

ВЫМИСЛНЕ, *присл. Див.* **Вымыслне.**

XVII. Вимислне надъ всѣ церкви на свѣтѣ будоване казалъ робити Рук. Хрон. 276.

ВЫМИСЛНИКЪ, *рм. Див.* **Вымыслникъ.**

XVII. Всѣхъ блудовъ и незбожностей вымислникъ Рук. Хрон. 362.

ВЫМИСЛНОСТЬ, *рж. Див.* **Вымыслность.**

XVIII. Гдѣ... Кочубей полковникомъ, то на плечахъ изъ собою нѣчого готового не принесетъ, тилко хиба новую... вымислность людемъ бѣду Вас. 36. Мат. Лівоб. Укр. 94 (1714).

ВЫМИСЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Вымыслный.**

XVIII. Шляхту вимислними побоями и смертми... губили всѣ Літ. Вел. IV, 11.

ВЫМИСЛЪ, *рм. Див.* **Вымыслъ.**

XVIII. И если вам не допекли их збиточніи... вимисли о корми и напитки Літ. Вел. IV, 140.

ВЫМИТЬЕ, *рн. Чинність від «вымыти».*

XVIII. На мило до вимитя кунтуша 2 к. Дн. Хан. 77.

ВЫМИШЛЯТИ,-СЛИТИ, *дс. Див.* **Вымышляти.**

XVII. Здирства вшелякими способами вимишляли Літ. Сам. 169.

XVIII. Вымисливъ и той в горохвинах спати Клим. Прип. 206.

ВЫМОВА, *рж.* 1. *Вислів, спосіб вимовляння, дар слова, хист мовити, красномовність.*

XVI. Жебы кождый свою рѣчъ самъ справовалъ: хиба... для недостатку вымовы, не могъ къ тому снаднѣй прийти, абы свою рѣчъ могъ на судѣ предложити Ак. ЗР. III, 14 (1547).—Иному розсудокъ, другому вымову, то все справоуетъ одінъ и той же Дхъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 4.—(Богъ человѣка) словомъ вымовы над всѣ животные украсил Пам. укр. м. V, 215.

XVII. То ест мова а вымова французска Розп. Каз. 24-б.—Тая вымовы моеи моць в короткихъ словахъ была Смотр. Каз. 47.—Той же свят. учитель золотою своею вымовою широце выводитъ Церкви будованье Копист. Пал. 368.—Реторика оучитъ словъ а вымовы Тит. 295 (Еѵхар. 1632).—(Греки мѣли бога) вымовы Меркуріуша Гал. Кл. Раз. 91.—Изъ речъю самою вымова сравнятися не может Єв. Реш. 264.—Потомъ уже великимъ гды Моусей уреслъ, не мѣлъ достатечней вымовы Рук. Хрон. 39.—Бца... даетъ... казн дѣзмъ вымову Рад. Ог. 366. — Дивуючися теди епископъ зацнои уродѣ и сличности тѣла и такои гладкои вимовѣ Збірн. 1693, к. 80-б.

XVIII. Осолинский... в военной справѣ, ораторской вымовѣ... над всѣхъ былъ найбѣглѣйшимъ Літ. Вел. IV, 64.

2. *Вимовляння себе, усправедливлювання.*

XVII. Посла изобидѣвши, нѣтъ вымовы, и нихто оправданья не пріиметъ Ак. ЗР. IV, 299 (1608).—Что за вымову знайдетъ, если его в томъ гнѣвѣ смерть заскочитъ Арх. ЮЗР. I, VII, 32 (поч. XVII в.).

3. *Вимовляння чим.*

XVI. Сеосбщизну платити безъ каждое вымовы Ак. ЗР. II, 94 (1511). —Вси ихъ милость

каютъ... кромъ жадныхъ вымововъ..., передъ судомъ... стати Арх. ЮЗР. I, I, 108 (1579).—Маешъ имъ свящ нника благословити... кромѣ всякои вымовы и проти вности ib. I, X, 71 (1591).—Съ усердиемъ просячи абы безъ жадныхъ вымовъ той рядъ церковный и правление братства любезнѣ на себе приняли ib. I, XI, 89 (1599).

XVII. Велено мнѣ, ижби Жадко Жученко без жадних вымовъ зостал платним сто зол. Ак. Полт. Гор. Ур. I, 104 (1667).—Взявши до своей уваги ихъ вымову неслушную, тое въ семъ листѣ нашомъ выражаемъ Ак. ЗР. V, 213 (1687).

XVIII. И той без жадной вымовы, оставивши дѣти и отца, ишолъ во слѣдъ Хвъ Пам. укр. м. III, 21 (Літм. Рк.).

4. *Мова до кого, промова.*

XVII. Игорь... спомянул собѣ оную дивную мудрую Панну, которой... ушима своима мудрую вымову слышал Жит. Св. 518-б.

XVIII. По якой Хмелницкого вимовѣ читани там же в радѣ зпораженние... того союзу пакта Вел. Сказ. 95.—Кочубей... поляковалъ гетману и всей старшинѣ за урядъ свой писарский хочай краткою, але красною и разума полною вымовою Літ. Вел. III, 553.

5. *Нагана.*

XVIII. Посланъ толмачъ... з такою вимовою и картою до поляковъ, же неславно и безчестно тое королевѣ Полскому и пану валечному, ижъ от худой и голой Орди окопался Вел. Сказ. 84.

ВЫМОВЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вымовити», вимовлення, вимова.*

XVI. Всѣмъ намъ зъехатися до митрополіта без всякого вымовенья и замешканья Вил. соб. 16.

XVII. По вымовеню тых словъ оуже не ест хлѣбъ але тѣло хво Рук. Црк. 19.

ВЫМОВКА, *рж. Вимовляння, вимова; уневиненння; претекст.*

XVI. Никоторое вымовки не мѣйте Ак. ЗР. II, 5 (1506).—Єпископъ... маєть имъ благословити кромѣ всякои вымовки и, противности Пам. КК. III, 18 (1589).—Для вимовки тую причину вточилъ Хр. Фил. Апокр. 1230.

XVII. Своее жоны нехай не отступуєть, якобы вымовкою благовѣрія Вопр. 87.—Адамови не помогло до вымовки жето вкладал на жону Лѣк. на осп. ум. 25.—Глупыи вымовки зъ причинъ помененыхъ оставити Арх. ЮЗР. I, VIII, 264 (Кн. о Вѣрѣ).—Вымовокъ твоих не приймую Жит. Св. 92.—Такого (попа) без вшелякои вымовки и милости... убивали ib. 530.—Несучи на очах своихъ бреніе (єванг. слѣпець) без жадной вымовки пошол до купели силоамскои Рад. Ог. 519.—Того права... ани для жадной вымовки гвалтити члкъ не маєть Кн. Рож. 14.—Звалъ Хс до себе людей на вечеру, то ест до ласки и славы, ано вси оудалися до вымовки Рад. Він. 275.—Чи можетже роскошный богачъ якую по себѣ пред Авраамомъ стымъ внести вымовку, же не показалъ млсрдіа убогому Лазарю ib. 854.—Не добрая то вымовка, бо не твоа то рѣчъ обигати работу самъ собѣ Домецк. 102.

XVIII. Пану полковниковѣ Гадяцкому безъ жадной спреки и вымовки отдавали належитое послушенство Мат. Ист. ЮР. I, 30 (1709).—Дѣло возного без вимовки укази судовіє и людские позви возить листи упоминателніє и присяжние Стат. 39-б.—(Молитва Отче нашъ) короткая зась для того єстъ, абы єи вси людіє лацнѣй научилися и вымовки не мѣли Собр. Прип. 98.—Чи можетъ быти якая вымовка пред Богомъ з грѣху телесного ib. 112.

ВЫМОВЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вымовити».*

XVI. Неслушное вымовлене Зиз. Лекс. 102.

ВЫМОВЛЯТИ, -ВИТИ, *дс.* 1. *Висловити, видати мовою, виповісти.*

XIV. И тежъ могъ бы жидъ взяти, именемъ заставы, всякіе речи, которые бы были ему заставлены, которымъ колвекъ именемъ были вымовени Ак. ЗР. I, 23 (1388).

XV. А то вымовивши, списки обидные подать Ак. ЗР. I, 107 (1486).

XVI. Єще онь того слова не вымовиль, коурь запѣл [або пѣвень] Єв. Пер. 73.—Он не чинячи зо мною жадное розмовы, заразъ ми поведил: нецнотливый же, чому то служишъ павечерню?.. и вымовивши то вдарил... мя по виденю Арх. ЮЗР. I, VI, 55 (1566).

XVII. Неможная заправды реч не толко словы вымовити, але анѣ помыслити Кн. о Вѣрѣ, 2.—Вымовъ мнѣ слова: такъ, нѣ Гал. Гр. Розм. 26-б.

XVIII. Король з жалостію вимовил... слова: жесми утратили Украину Вел. Сказ. 96.—Якій страхъ ихъ опановалъ выписати и вимовити невозможно Літ. Вел. IV, 28.

2. *Робити вимівку, давати догану.*

XVII. Турчинъ... видячи нестатечность козацкую, же жадному монарсѣ слушного подданства не додержують, и тое онимъ посломъ вимовлялъ Літ. Сам. 104.

3. *Застерігати,-регти умовою, виняти умовою.*

XVI. Єє милость, пани дядиная, запродати маєтъ, то есть вымовити запродаючи, абы въ кождый годъ на въбогиє къ тому шпиталю, муки житноє... давано было Арх. ЮЗР. I, I, 82—3 (1577).

XVII. (Панъ гетманъ Конецполскій) о примире просилъ, и що хотѣли козаки, то собѣ вымовили: же знову козаковъ хоть сто тысячей Літ. Льв. 245.—Шиянъ... просилъ отпа Ігумена, же бы жерело могл собѣ прокопати, вымовляючи ще... нехай тилко до живота моєго буду... жерело держати Ак. Мг. м. 321 (1681).

XVIII. Оурядъ авдыторства єстъ быти при єпископѣ и судѣти справы задворныи, которыи.. собѣ вымовилъ до своєго суду єпископъ Собр. Прип. 72.—Єстъ теды лихва, коли кто пожичаєтъ грошей, а за тоє подарки беретъ, албо послугу собѣ вымовляєтъ ib. 113.

4. *Усправедливлювати, вибачати.*

XVI. Єслибы зблудили (што єстъ неподобно), вы бы есте были вымовени, а они бы были прокляты Берест. соб. 242.—Ку тому смеєшъ єще ихъ вымовляти съ казни Божоє Отп. И. П. кл. Остр. 1099.

XVII. И люди стыи не бывают от кламства вымовены Кн. Рож. 21-б.—Не оборонит тамъ царъ и воєвода найможнѣйший, не вымовит нас там прокураторъ и наймовнѣйший Єв. Реш. 13-б.—Истинная любовъ... вспомагаєтъ ближнѧго и вымовлѧєт недостатки єго Домецк. 67.

XVIII. (Шереметъ) просилъ будто, даби єго изволилъ (кардиналъ) вимовити предъ закономъ Римскимъ, же не привиталъ єго Літ. Вел. III, 502.

5. *Відмовляти,*

XVII. Єго будит и спанѧ єму вымовлѧєт Тр. постн. 557.

ВЫМОВЛЯТИСЯ, -ВИТИСЯ, *дс.* 1. *Сказатися, висловитися, виповістися.*

XVII. Рыхлѣй нѣжли вымовитисѧ можетъ Тр. постн. 395.

2. *Мовленням визволятися, викручуватися, вививатися.*

XIV. Духовныи имѣнія держать, а намъ ся тымъ вымовляютъ, а нашей службы на войнѣ не чинять Ак. ЗР. I, 3 (1347).

XVI. А кгдымъ ся дей вымовлялъ агнецемъ, службою Божею, тогды грозилъ ми за то турьмою Арх. ЮЗР. I, I, 320 (1521).

XVII. Але они (жиды) вымовилисѧ вымовками непристойгыми Єв. Калл. 495.—Абы невѣдомостью, которая ведлугъ посполитого прислов'я грѣху не чинитъ, не вымовлялся Стат. Полоцк. Бр. 5.—Вымовлѧлсѧ (Моусей) неспособною мовою своєю Гал. Кл. Раз. I, 212.—Не признатись до учинку и вымовлятись непамяттю Ак. Полт. С. 184.—Очий през три дни до пана судѣ не показовал і не хотѣлъ, вымовляючися тим, же мы с паном полковником Полтавъским не гнѣваємся Ак. Полт. Гор. Ур. II, 21 (1666). —Не поимуєтъ того ученикъ, якъ то взыти на небо, вымовляєтся тяжкостью тѣла Дм. Рост. 14.

XVIII. Князи оніє вимовилися в томъ настоявшею тогда нощною добою Вел. Сказ 201.—Невидомостю о декретѣ вимовлялся С. і Р. 49.

3. *Мовленням усправедливлюватися, викручуватися, визуватися з чого.*

XIV. Которыи ся вымовляють о нѣкоторыє проступкы приказаніємъ пановъ своихъ Ак. ЗР. I, 5 (1347).

XVI. Вымовитисѧ не могоут от грехоу своє Єв. Пер. (рк.). 417.

XVII. И хотѣлъ бы єси якъ вимовитися (на страшному суді), и то не вѣдаю, яким способомъ Діал. о см. 269.—Не вимовитися (від смерти) філіософъ суптелностю мови своєи Збірн. 1693, к. 145-б.—Тутъ по части Адамъ вымовляєтся, а по части вызнаєт, вымовляєтся зле Рук. Хрон. 4.

XVIII. Хочайбы кто былъ найвиннѣйшимъ, от кары всѣми способами завше вимовлѧєтсѧ Сѣмя Сл. Б. 412.—Оный человѣкъ вимовлѧвсѧ, же той, который мене оучинивъ здоровымъ, той мнѣ розказавъ: «Возми одръ твой и ходи» Науки парох. 11.

4. *Мовленням, вимівкою ухилятися, усуватися, відмовлятися.*

XVI. Опираюсѧ, вымовлѧюсѧ Зиз. Лекс. 106.—Не вѣдаю, што чинити и якося съ тоєй дороги вымовитися маю Хр. Фил. Апокр. 1068.—Я-м ся имъ вымовлял, боячися якого подступку спромежку их; они ми прирекши слово и руки давши, смовили:... будемъ тобѣ на твой грош єден десет грошей нагородей нагородити Арх. ЮЗР. I, VI, 122 (1597).

XVII. Вакула... вимовлялся от гачення гребли Прот. Полт. С. II, 15 (1675).—Пѣхота вымовляєтся ити въ Каневъ Ак. ЗР. V, 150 (1678).—Вымовлялся Саулъ, кгды єго обирано на царство Рад. (Марк.) 17.—Отъ чого Думитрашко вимовляєтся, що я, мовитъ, не знаю, не вѣдаю Арх. Мот. 126 (1683).—Вымовлялися долго, не хотячи брати (чирвоных), але онъ ихъ просилъ, абы взяли Крон. Боб. (др.) 278.—Наложники свои зъ любви стинала (Семирамисъ), также и тых, которыє ся єй зъ того вымовляли Крон. Боб. 12-б.

ВЫМОВНОСТЬ, *рж. Чистість, виразність вимови; красномовність.*

XVII. Науки и вымовности не учимся Рук. Хрон. 168.

XVIII. Судія долженъ имѣть... статечность и милость для всѣхъ равную, знаніе правъ, важность, статечность и вимовность Стат. 1.

ВЫМОВНЫЙ, *прикм.* 1. *Чистий в вимовлянні що легко вимовляє, виразний в слові.*

XVI. Не той бо мнѣ, который въ словахъ мудръ, мудрымъ єсть, ани тотъ, который языкъ маєтъ вымовный, а душу ненаучену Отп. кл. Остр. И. П. 378.

XVII. Нѣмый отца своєго ѧзыкъ вымовный оучинилъ Рад. Ог. 165.

2. *Мовний, красномовний.*

XVII. Сава... был... зацного роду сенаторского, вимовний Жит. Св. 205.—Кириллъ... будучи учоным и вымовнымъ... казання и науку горячую до людей чинилъ ib. 405.—Вымовныи въ писмѣ святомъ Копист. Пал. 1132.—Вымовный ораторъ през вымову свою ажъ под нбо выносилъ трiумфуючого Рад. Він. 47.

3. *Виразистий, що промовляє до переконання.*

XVII. Стый Григорій Бгословъ сладкою и вымовною своєю наукою гамовалъ въ людех гнѣвъ Рад. Ог. 883.—Люде зъ словъ вымовныхъ ...берутъ ползу Дм. Рост. 126.

4. *Усправедливлений.*

XVI. А єсли бы и зблудили, што єсть неподобна, тогда бы слухаючіє были вымовни, а они осуждени Хр. Фил. Апскр. 1224.

5. *Що вимовляєтся, що відмовляється.*

XVII. Але не хотѣли люде ити на тую вечерю, єдинъ мовилъ: село купилемъ, мушу обачити оноє, мѣй мене за вымовного Гал. Кл. Раз. 102.—Ходѣте на банкетъ, ото южъ все готово єстъ. И почали посполу всѣ вкупѣ отмовлѧтисѧ: первый рече єму: купилем кгрунта и маю пилную потребу оглѧдѣти их; прошу тебе, мѣй мене за вимовного Єв. Реш. 171.

ВЫМОВЦЯ, *рм. Чоловік вимовний, речник, оратор, красномовець.*

XVII. Не вымовит нас... жаден вимовця наймовнѣйший Єв. Реш. 29-б.

ВЫМОГТИ, *дс. Див.* **Вымагати.**

ВЫМОЖЕННЫЙ, *прикм. Що вимігся, змігся.*

XVIII. Конѣ имѣлъ барзо виможеніє Літ. Вел. IV, 17.

ВЫМОКНУТИ, *дс. Вистоятися в плині і через те втратити певні складові частки.*

XVIII. Пшеници... дать... накрывши немалій часъ вымокнути Млр. дом. лѣч. 23.

ВЫМОЛВА, *рж. Див.* **Вымова.**

XIV. А будеть ли виноватъ, имѣєтъ быти казненъ виною, а жадноѣ вымолвы не имѣєтъ Ак. ЗР. I, 5 (1347).

ВЫМОЛОТИТИ, *дс. Молотячи вибити, зовсім змолотити.*

XVI. Пашню готовую молочоную зъ шпихлирами побрали, гумна вымолотили и иншихъ шкодъ и кривдъ незносныхъ починили Арх. ЮЗР. I. I, 277 (1590).

XVII. Руфъ... ꙁды вымолотила, было ячменю два съпуды Крон. Боб. 71.

ВЫМОЛОТОКЪ, *рм. Те що вимолочено.*

XV. И то єсмо дали на вѣкы вѣчныи... и съ лозами... и сь млины и с тых млиновъ вымолотки ЮРГр. № 80 (1445).

ВЫМОЛОЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вимолотити».*

XVII. За вымолоченє тридцяти овинъ збожя належной не отдалъ нагороды Акт. Старод. кн. 14.

ВЫМОРДОВАТИ, *дс. Мордуючи вымучити.*

XVII. Иншіє далекимъ поѣздомъ вымордовавши(ся) ледво живыє назадъ вернувши возы и хомуты забирають Ак. ЗР. V, 223 (1689).

XVIII. Єдно нещастє єго (Ракочого) проминуло, другоє наступило, же конѣ в войску... вимордованни... начали... гинути Вел. Сказ. 155.

ВЫМОРЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выморити».*

XVI. Шкоды зопсованємъ кола и выморенємъ рыбъ двѣсти золотыхъ собе шкоды шацуєть Арх. ЮЗР. I, VI, 138 (1597).

ВЫМОРИТИ, *дс. Вигубити, витратити.*

XVI. Вѣдаючи о великомъ достатку живности и людей, которых ани въ порохъ, ани въ живность довгимъ часомъ выморить не могъ Ак. ЗР. III, 143 (1568).

XVII. Николи насъ голодомъ не выморите, сами впередъ зныдѣете Крон. Соѳ. 18.

XVIII. Трудно било Камянцу, всесилною бжією десницею уфундованному що сотворити, развѣ би гладомъ виморити Вел. Сказ. 65.

ВЫМОЧАТИ, *дс. Мочаючи вибрати.*

XVIII. Мочаючи вымочаєшъ Клим. Прип. 225.

ВЫМОЧИТИ, *дс. Витримати в плині, щоб видалити небажані части, або щоб змягчити.*

XVIII. Мастысъ въ водцѣ рожевой вымочивши, потомъ до купы всыпали въ лембикъ Разн. марц. 643.

ВЫМУДРИТИСЯ, *дс. Вийти, вибитися на мудрого.*

XVII. Вымудритися... умыслили суть Ак. ЮЗР. II, 241 (И. Виш.).

ВЫМУДРОВАТИ, *дс. Хитро підійти, переважити мудруючи.*

XVIII. Я хочу сам ити до Дария у посел'ствѣ. Хочу его спробовати и вымудровати во всем Ал. Тиш. 47.

ВЫМУРОВАТИ, *дс.* 1. *Муруючи виставити.*

XVI. Позволили братия... вымуровати склепъ коштомъ братскимъ Арх. ЮЗР. I, XI, 105 (1599).

2. *Обкласти цеглою.*

XVII. (Запорозці) ровъ увесь вымуровали каменемъ Эварн. Источн. I, 310 (1691).

ВЫМУСИТИ, *дс. Мусом вимогти.*

XVII. Взяли и вымусили полтей мяса чотыридесят Гол. П. М. II, 47 (П. Мог. 1633).

ВЫМУЧИТИ, *дс.* 1. *Висилити муками, змучити.*

XVII. Пред судею... стою, не скажу ему, штом провинѣл, если мене... не вымучит Каз. 32, к. 18-б.

2. *З мукою, з усиллям дістати.*

XVII. Мы... вимучили в его (пасѣчника) сѣмъдесят золотих грошей Прот. Полт. С. I, 228-б. (1700).

ВЫМУШТРОВАТИ, *дс. Муштрою навчити, видресувати.*

XVIII. Вымуштровану маргу на забитя не слобудно буде панумъ дати Урб. 65.

ВЫМЫВАТИ, -МЫТИ, *дс. Миючи вичистити, охайочити.*

XVII. Протожъ и раны загнилыи и трудныи ку оулѣкованю ростворивши тымъ (медомъ) вымывают О обр. 184.—Овцы на офѣру Бу... вымывани були (в озері) Єв. Реш. 58.

XVIII. Вона (дѣвчинка) стоитъ край дороги вимивает обѣ ноги Рук. К. У. № 21 к. 7.

ВЫМЫКАТИ, *дс. Швидко вибігати, тікати.*

XVII. Иначей не уйду, єдно мушу окномъ оттол вымыкати Крон. Полск. 389.

ВЫМЫКАТИСЯ,-МКНУТИСЯ, *дс. Вислизати,-знути, викручуватися, викрутитися; вириватись,-рватись, висуватись,-сунутись.*

XVI. Тыломъ черезъ двери сенные з слугами своими тихо вымкнувшися, на верхъ церкви... ушолъ Арх. ЮЗР. I, VI, 129 (1597).

XVII. Однакъ хотячи, абы за скваплывостю не нарушился порядок яко тое добре сталося, що ваша мил. влегцѣ не вымыкался Ак. ЗР. V, 161 (1680).—Жадаемъ в. м. жебысь, остерегши себе и Рубана, нигдѣ въ поле не вымыкался зъ товариствомъ ib. 232 (1690).—Вымкнулся ему (Камбизови) с поховъ мечъ Крон. Боб. 156-б.

XVIII. Але колибъ мнѣ Богъ далъ вимъкнутися з школи Вірші різдв. 141.

ВЫМЫСЛНЕ, *присл. від «вымыслный».*

XVII. Константинъ... вымыслне над всѣ цркви... будованые казал робити Крон. Боб. 276-б.

ВЫМЫСЛНИКЪ, *рм. Що вимишляє, вигадує.*

XVII. Братъ Феодоры... всѣхъ блудовъ и незбожъностей вымыслника пречъ выпхнулъ Крон. Боб. 362.

ВЫМЫСЛНЫЙ, *прикм.* 1. *Спритний, дотепний.*

XVII. Але сам тылко, яко наддер вымысльный будовничий... церков свою Богъ будует Арх. ЮЗР. I, XI, 326 (1607).

2. *Вигаданий.*

XVII. Все то есть от самого наивышшаго Бога, а не от якоис тамъ вымыслной Юноны Др. Ол. Ч. Б. 133.—Тыє речи нѣкоторые суть вымыслныи отъ поетовъ Грецкихъ Рук. Хрон. 74.

XVIII. Прочая... вымыслною инвенціею въ огняхъ показовано Діар. Хан. 23.

3. *Незвичайний, вишуканий.*

XVII. Люде обжирливыи... кохаются в вымыслныхъ потравахъ Гал. Кл. Раз. 416.

ВЫМЫСЛЪ, *рм.* 1. *Вигадливість, дотеп, сприт.*

XVII. Теды Богъ церков свою над домыслъ и вымыслъ людский... заложити рачил Арх. ЮЗР. I, XI, 326 (1607).—Игуменъ... новое з вымыслу и вынале́зку власного привносилъ Пам. КК. I, 36 (1624). —Гелгогабаль... что чинил не з недостатку, але з вымыслу и з зухвалства Рад. Ог. 108.

2. *Вигадка, новість.*

XVI. Безъ кождыхъ вымысловъ от мытниковъ маютъ пропусканы быти Ак. ЮЗР. I, 129 (1551).

XVII. Але всевидячее Бозское око... брыдкіи преступника на насъ вымыслы роспорошилъ Тр. постн. 273.—Абы Ивану Мачуру жаднихъ вимисловъ в подводех... не было вимагано Прот. Полт. С. II, 191 (1688).—Чего не звикла была Украина терпѣти, вимисли великіе были от старостовъ и отъ намѣсниковъ и жидовъ Літ. Сам. 5.—Плату дати тридцять тисячъ червонихъ и инныхъ не мало вимисловъ ib. 131.

XVIII. Много ест велми всяких вымыслов на свѣтѣ Клим. Вірші, 115.—Не есть... индулгенцыя вымыслъ недавный папы Римскаго, але есть давный звычай цркве Бжія Собр. Приш. 47.

ВЫМЫСЛЯЧЪ, *рм. Той що вимишляє, вигадує.*

XVII. Ларій... почав... болваны и их вымыслячовъ проклинати Жит. Св. 522-б.

ВЫМЫШЛЯТИ, - МЫСЛИТИ, *дс.* 1. *Мислячи винайти, вигадати, видумати.*

XIV. Земляны утекають... новыи права на нихъ вымышляють, безъ вины въ судъ ихъ позывають Ак. ЗР. I, 5 (1347).

XVII. Для тогожъ и вымыслилъ тую дочасную муку Вопр. 59.—Много натура вымыслила покармєвъ на посилєнє тѣла члвческого Рад. Ог. 13.—Нинус... найпервѣй воєвати вымыслилъ Крон. Боб. 12.—Вымыслити букштабы Рук. Хрон. 62. — Четвертую злость вымысливъ (діаволъ) оубыйство Богсл. 25.

XVIII. Той прь Неврод вымыслил човны и кораблѣ правити Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.)

2. —**на кого,** *вигадувати, брехати, казати неправду на кого.*

XVII. Старшиє жидовскиє... межи собою вымышляли на ха гда Єв. Реш. 39.—Фалшивыє свѣдоцтва вымышляли на Іса ib. 42-б.

ВЫМЫШЛЯТИСЯ,-МЫСЛИТИСЯ, *дс. Бути вимишленим, вигадуватися,-датися.*

XVII. Чтож вышшого вымыслитисѧ можеть, яко же члвкъ єсть Бгомъ? Рад. Ог. 972.

ВЫМѢНЯТИ, *дс. Вилучати, виймати, виключати.*

XV. Мы сами нашому прыятелю маємъ быти со всѣмъ жывотомъ до помочы, вымѣняючы то, чого Боже не дай, нижьли будемъ имѣти какую налогу на нашу землю Ак. ЗР. I, 54 (1442).—Со всѣми правы со всѣми пожитки нічого собѣ не вымен ѧючи ЮРГр. № 85 (1451).— Абы княжата, рытери, шляхтичи, боярѣ, добровольно имѣли бы моць выѣхати... толко вымѣняючи стороны непріательскоѣ Ак. ЗР. I, 75 (1457).

ВЫМѢРА(Я)ТИ,-РИТИ, *дс.* 1. *Визначати, -чити міру.*

XVII. Вымѣрилисмо воду и признаки положили Прот. Полт. С. II, 26 (1676).

2. *Визначати, показувати.*

XVII. Щербина невинност свою вымѣралъ повѣдаючи Прот. Полт. С. I, 142 (1691).

3. —**себе,** *виводитися, уневинюватися, усправедливлюватися.*

XVIII. Закриваючи свой встидъ, всѣ вимѣрали кождій себе, же не онъ былъ до утѣчки поводомъ, але увидѣвши и иншихъ утѣкаючихъ и самъ мусѣлъ утѣкати Літ. Вел. IV, 31.

ВЫМѢРА(Я)ТИСЯ, - РИТИСЯ, *дс. Виводитися, усправедливлюватися, - витися, уневинюватися.*

XVI. Съ присягами и заклинаньемъ вымѣрялися зъ того розумѣнья Хр. Фил. Апокр. 1222.

XVII. Стрѣтилисмо у суботу у вечер Думитрашка, єдучого на Бакумовку, а не такъ якъ вимѣряєтся въ четверъ Арх. Мот. 126 (1683).—(Сергѣй) обачилъ за своє значноє преступство вымѣритися нѣлзя Прот. Полт. С. I, 130 (1691).—Листъ вашей милости, въ якомъ вимѣраєтеся зъ того поступку Ак. ЗР. V, 253 (1692).—Онъ тимъ вимѣрался, же тилко на хана и султановъ зъ жалобою посилалъ Літ. Сам. 103.

XVIII. Пасербъ Агриппининъ... вимѣрался будто єй мачосѣ своєй... статку небожчикового удѣливъ Прот. Полт. С. II, 318-б. (1704).—Гетманъ предъ всѣмъ войскомъ козацкимъ явно и зъ плачемъ вимѣрался Літ. Вел. III, 73.

ВЫМѢРНИКЪ, *рм. Той, що вимірює.*

XVII. Архімедесъ на сферы нбо роздѣлѧетъ: лечъ найвышшый Вымѣрникъ з под землѣ выходит, и вѧзневъ своихъ множство з собою приводитъ Тит. 297 (Еѵχар. 1632).

ВЫМѢРЪ, *рм. Вимірення.*

XVIII. Доводится: на Плетюнцѣ за кухву гор. остатку, сколко по вымѣру покажется, бо далъ уже 15 Дн. Марк. I, 79.—Лугъ, что называєтся плавнѣ, съ лозами и дубниками... по вымѣру веревокъ въ 25. Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 214 (1773).

ВЫМѢТАТИ, *дс.* 1. *Викидати.*

XVII. Вшелякіє марности... з серца твоєго вымѣтай Єв. Реш. 221-б.—Потом ґды вода уступила в' свои мѣста знову, вымѣтала зброю єгvпетскую на береги Літ. Рук. 33.

2. *Викидати мітлою; замітати.*

XVII. Домъ кролевскій ґды хотѧть вымѣтати, поливають єго водою Гал. Кл. Раз. 476.

ВЫМѢТАЧЪ, *рм. Той що вимітає.*

XVII. За васъ прысягъ и вымѣтачами, пепухами, прокураторами, секутниками того дому нерядного кгосподарами зоставилъ Арх. ЮЗР. I, VII, 275 (1616).

ВЫМѢТКА, *рж.* (?).

XVIII. Тото была мурава повѣтрна, и с того то повѣтря ся стало, а то по просту вымѣтка, що люде оумирают Ал. Тит. 101.—Держат тоту рыбу про всячину: тота рыба добра про злого духа, про черленицю, и про зиму и про вымѣтку Пам. укр. м. II, 330 (Рк. Тесл.).

ВЫМѢТОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вымѣтовати».*

XVII. Жадноє примовы и уруганя з вымѣтованємъ єму на очы грѣху... ни от кого не терпѣлъ Іол. П. М. II, 142 (Грам. 1618).

ВЫМѢТОВАТИ, *дс. Многоразова форма від «вымѣтати».*

XVII. Росказуй теды, яко нарыхлѣй ихъ (балвановъ) з посріодку вымѣтовати Тр. постн.

38-б.—Тыхъ особъ... з монастырей и з спокойного ихъ иноческого мешканя вымѣтуєте Гол. П. М. II, 87 (П. П. М. 1635).—Тоє писмо... Аріанове, же их кололо, вымѣтовали Вѣра каѳ. 6.—Вимѣтуютъ во море ис корабля что за фанти добриє ли или злиє Збірн. 1693, к. 91-б.

ВЫМѢТЫ, ВЫМЮТЫ, *рм. мн. Бомiти, ригання.*

XVII. Песъ, который сѧ ворочает до своихъ вымѣтовъ, брыдкимъ єстъ Лѣк. на осп. ум. 21.

XVIII. Треба... дати піти молока сѣменьного, щобы вымюты были Заг. 222.

ВЫМЯ, = **Въ имя.**

XVIII. Нехай ідет вымѧ, голову ломѧ, минувши звонницу хоч на шибеницу Клим. Прип. 234.

ВЫНА, *рж. Див.* **Вина.**

XVII. Вражникъ... попадет у выну... гетъманови таляров сто Прот. Полт. С. II, 14 (1675).—Врядови мѣскому платил выну належную Ак. Полт. С. 11 (1683).

Вына панская, *дохід за судження на користь повковника.*

Теди-смо вислухавъши пристойне мовы обох сторон, схыливъшися, наказуем декретом, абыс Хведко за проступъство своє нагородилъ выни панской копъ три з нагороженєм Максиму правъних накъладовъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 11 (1664).

ВЫНАЙДЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вынайти».*

XVI. Малжонка моѧ... водлугъ вынайденя и померкованя приѧтелского поступила мне имене своє Ж. Курб. I, 116 (1578).—Не мозку своєго плохого вынайденя, але волю Божую овцамъ приносятъ Хр. Фил. Апокр. 1248.

ВЫНАЙДИТЕЛЬ, *рм.* (пол. wynajdziciel). *Винахідник, той що винайшов.*

XVII. Авторъ: то єст першій вынайдитель каждои речи Бер. Лекс. 170.

ВЫНАЙДОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вынайдовати».*

XVII. Вынайдованя—возискание Синон. сл.-р. 14.

ВЫНАЙДОВАТЕЛЬ, *рм. Той що винайдує.*

XVI. Вынайдователей... анатемѣ... передаємъ О єд. вѣрѣ, 775.

ВЫНАЙДОВАТИ, -НАЙТИ, *дс.* 1. *Винаходити, -найти, вишукувати, -кати, дошукуватись, -катись.*

XVI. Взыскую, вынайдую Зиз. Лекс. 96. —Почалъ собе дивные причины вынайдовати Арх. ЮЗР. VIII, III, 264 (1572). — Все ведле потребы было вынайдено Хр. Фил. Апокр. 1 206.—Сродки мают быти вынайдованы Катех. 45.

XVII. Лѣпшост єму Христос вынашол таковую Арх. ЮЗР. I, XI, 316 (1607).—Братя вынайдуть, хто бы ся того важилъ Пам. КК. I, 33 (1623).—Тоє все, в чомъ ти ся найлучше кохалъ, и найскритшіи рѣчи всѣ твои винайдутъ Діал. о см. 268.—Вынайдоу ранам моим перед выхоженєм якоє оулѣченье О сл. Дав. 30.—Црь... послал... шукати Варлаама и не винайшедши єго, инших... помордовали чернцов Єв. Реш. 447.—На возѣ єго вынайшлисмо мѣшокъ Прот. Полт. С. II, 257-б. (1694).—Вынайшолъ (діаволъ) лакомство и тымъ прелстыв Єву Богсл. 25.

XVIII. Чуйчиха вынайшла плахту Кн. Мѣск. Полт. 73 (1705).

2. *Вигадувати, -дати, вимислити, змислити, виявити.*

XVI. Мы заправды, яко вѣры змышленои собѣ не оутворѧли, такъ и цркви новои не вынайдовали Отп. кл. Остр. И. П. (рк.) 38.—Вынашли способъ, абы догодити сумою певною церковною до року Арх. ЮЗР. I, XI,, 92 (1599).—Кто єст выналезца креста, албо кто вынайшолъ крестъ Катех. 40.

XVII. Розмаитыхъ выдовъ утрапленя и мордованя заживаютъ и вынайдуютъ Копист. Пал. 317.—Стаѧ четверодесѧтница през стыи апостолы єст вынайдена и оузаконена Тр. постн. 147.—Кадмусъ... вынайшолъ литеры грецкие до писаня и читаня Крон. Боб. 64-б. — Богоносецъ Игнатій вынайшолъ антифоны Рук. Црк. 12.—Бгъ не иншій способъ ку ратованю одпадлого члвка вынайшолъ, тылко воплощеніе сна своего Рад. Ог. 991.

XVIII. Хмелницкий новый... ку оборонѣ свата своего... винайшовши способъ послалъ до Порти Вел. Сказ. 80.—Петръ єздилъ в Алонецъ, гдѣ новіє лѣчителніе води винайшолъ Дн. Марк. I, 8.

3.—**вырокъ, декретъ,** *видати, установити.*

XVII. Мы теды, урад вишей реченний, зозвавши на такую справу... всѣх особъ зацних старожитного товариства... такий декретъ винайшли-смо Ак. Полт. Гор. Ур. I, 65 (1665).—Урадъ запобегаючи далшому заводу ихъ, такий межи ими винайдуєтъ вирокъ Прот. спр. пот. 29 (1690).—Виписавши всѣ доводи, а стосуючися правамъ посполитимъ винайшлисмо декретъ в роздѣлѣ одинадцятомъ Кн. Мѣск. Полт. 17.

ВЫНАЙДОВЦА, *рм.* (пол. wynajdowca). *Винахідник.*

XVII. А где жъ суть непреподобных наукъ вынайдовцы, которые мнимають знати сына, кто єсть, и не признают єму предвѣчности Арх. ЮЗР. I, VIII, 138 (О обр. 1602).

ВЫНАЙДЧИНА, *рж. Винайдення.*

XVIII. Послано бурмистра... для вынайдчины рѣчей Кн. Мѣск. Полт. 73 (1705).

ВЫНАЛЕЗЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вылазти».*

XVI. Теды такый маєтъ быти каранъ ведлугъ вылезеня тыхъ особѣх которыи были при слуханю личбы пана Григория Арх. ЮЗР. I, XI, 41 (1599).

XVII. Инвенци албо выналезене того мысленного дому Бжого Мрiи Рад. Ог. 750.

ВЫНАЛЕЗТИ, *дс. Див.* **Выналѣзти.**

XVII. Такоє выналезла емблема Рад. (Марк.) 3.

ВЫНАЛЕЗЦА, *рм. Див.* **Выналѣзца.**

XVI. Кто ест выналезца креста Катех. 40.

ВЫНАЛѢЗОКЪ, *рм.* (пол. wynalazek). 1. *Те що винайдено.*

XVII. Не нарушает хитрого выналѣзку тых непрiятелей, але все в цѣлости зоставивши, справил же тоє все не мѣло моци Лѣк. на осп. ум. 5.—Якъ хитрый выналѣзокъ дiаволскiй, же єсли человѣку самому шкодити не можетъ, то на добрѣ єму шкодити усилует Рад. Вiн. 869.

XVIII. О новомъ виналѣзку Лядскомъ на бѣду тогобочной Украинѣ Лiт. Вел. II, 236.

2. *Вимисел, вигадка, уроїння.*

XVII. Выналѣзками зовет писмо вси рады и мысли и справи людскiи Кн. Рож. 159.

3. *Вирок, декрет, резолюцiя.*

XVI. Ведле выналѣзку братского карали єго сѣдѣнямъ на вежи Арх. ЮЗР. I, XI, 59 (1599).

XVII. З выналѣзку братского и зъ владзы пресвитерскои за... выступокъ братъ... вылученый былъ Пам. КК. I, 33 (1623).—Ведлуг артикуловъ правних мѣли-смо єго осудити, леч прозба людская на тоє наступила, же без выналѣзку судового М. Авраменко поєднал тещу свою Солоху i тестя своєго Iосифа Ак. Полт. Гор. Ур. I, 66 (1665).—Контентовался тим судовим выналѣзком пнъ Иванъ Прот. Полт. С. II, 55-б. (1678).

ВЫНАЛѢЗТИ, *дс.* (пол. wynaleźć). *Винайти.*

XVII. Жадной причины инной выналѣзти не могу, тылко волю Бозскую Рад. Ог. 233.

ВЫНАЛѢЗЦА, *рм.* (пол. wynalezca). *Винахiдник, автор.*

XVII. А гдежъ суть неправдивых наукъ выналѣзцы Кн. о Вѣрѣ, 35.—Я єстем... вшеляким злостем выналѣзца Жит. Св. 244.—През пророки и апостолы єсть Дхъ стый выналѣзцею писма стого Гол. П. М. II, 395 (Кор. Н. 1645).—Билъ Кацехъ мистромъ и першимъ того блуду выналѣзцею Крон. Боб. 277.

ВЫНАЛЯЗОКЪ, *рм.* (пол. wynalazek). *Див.* **Выналѣзокъ.**

XVI. Панъ подсудокъ... с посланцы нашими з выналязку своєго застановят суд правне Ж. Курб. I, 251 (1585).

ВЫНАЛЯЗЦА, *рм.* (пол. wynalazca). *Див.* **Выналѣзца.**

XVII. Маляр был доскональый, сей перший выналязца образов стых Жит. Св. 479.

ВЫНАПАСТОВАТИ, *дс. Одержати, зискати що напастуючи.*

XVIII. Повторне прошу тя, Iсе, не напастуй пекла (мого), анѣ мене, бо не винапастуєшъ нѣчого Сл. о збур. п. 160.

ВЫНАХОДИТИ,-НАЙТИ, *дс. Див.* **Вынайдовати.**

XVII. Що за пѣснь; празникъ тотъ нынѣ обходячих; и що за слова радости вынаходячихъ Бер. Вiрш, 81.—В томъ вшелкий способъ вынаходити и старанє о том мѣти Арх. ЮЗР. I, XI, 301 (1607).—А же не перестаєтъ своим куколемъ непрiятель шкодити, доброму насѣню правды вынаходячи завше блуды Кн. о Вѣрѣ, 132.—Давши теды тому знаку покой, иншiй вынахожу Дм. Рост. 6.—Вимовки передъ нами въ той мѣрѣ вынаходишъ Ак. ЗР. V, 279 (1696).

XVIII. Государство Московскоє вынаходячи розныхъ способовъ до знищенья оного (войска Запорожского), построило на власныхъ войсковыхъ кгрунтахъ и угодiяхъ, то городы Самарскiє, то фортецы на Днѣпрѣ Марк. IV, 324 (Пост. Орл. 1710).—А еще намъ... проклятiй родъ жидовскiй новiє дачи и здирства винаходятъ Лiт. Гр. (рк.) 91-б.

ВЫНАХОДИТИСЯ,-НАЙТИСЯ, *дс. Знайтися, виявитися.*

XVI. Которые (пожитки) теперь єсть и которые ся еще и напотом вынайти и постановити могутъ Арх. ЮЗР. I, I, 45-46 (1574).

XVII. Якъ много зарутовъ превротныхъ и невѣрства потваровъ вынайтися мочи будетъ Копист. Пал. 346.—Чоботи в дому єго (Паска) схована в бочцѣ вынайшлися Прот. Полт. С. I, 23-б. (1674).

XVIII. Которыхъ старожиловъ кгды роспитовалисмо, якъ бы они давно тутъ у подданствѣ монастыря Кирилского стали жити, теды жаденъ таковый зъ ныхъ не вынашолся, абы моглъ памятiю своєю осягнути бытiє в сихъ

мѣстцахъ людское предъ войною Сб. Мат. Отд. III, 128 (1701).—Поля... якъ розмѣрили вынайшлося волокъ сто Зап. Черн. Губ. Стат. Ком. 301 (1719).—Сколкоб могло где Ярмолувѣского винайтися поля, то все на мнстиръ Сб. Мат. 6 (1720).—Барабашъ... гетманску елекцію зволѣкалъ всує (чи то домишлялся, же... і на полковничество... лутший от него винайтися можетъ) Вел. Сказ. 15.—На той часъ тысѧчніи перешкоды вынаходѧтсѧ до виполненіѧ оуслуги и послушенства волѣ Бжои Науки парох. 109.

ВЫНЕНЪ, *прикм. Див.* **Виненъ.**

XVIII. Чортъ тому вынень, хто дурень Клим. Прип. 256.

ВЫНЕСЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вынести».*

XVI. Ани троха вынесенья своєго не уґрунтовавши, и отъ маленькихъ неласкъ вѣтровъ обваленья боятся Хр. Фил. Апокр. 1010.

XVII. Бойсѧ рачей вынесеня, а нижели люби Рад. (Марк.) 48.

ВЫНЕСЛОСТЬ, *рж.* (пол. wyniosłość). 1. *Піднесеність незвичайність, шляхетність.*

XVI. Я пришолъ до васъ, братіє, не в вынеслости оздобныхъ словъ або мудрости Отп. кл. Остр. И. П. 377.

XVII. Вынеслость анѣмушу Копист. Пал. 412.—Так правѣ в нем (Іоаннѣ) великаѧ вынеслость была, же онъ самъ почитаный былъ за Хрста Рад. Ог. 171.

2. *Пиха, надутість, зарозумілість.*

XVII. З роскоши райскои выгнанцами сталисмо и вывержеными през зазрость вожа злости оужа и неприятеля внѣвечь оберненого для вынеслости Тр. постн. 10.—Руина ангелская... стала... през вынеслость думного ангелского чина, люцифера ангела Др. Ол. Ч. Б. 126.

ВЫНЕСЛЫЙ, *прикм.* 1. *Що виноситься над чим, що горує над чим, високий.*

XVI. Окрикъ вынеслымъ, а неприятелеви належнымъ голосомъ учинили Арх. ЮЗР. I, VI, 259 (1599).

XVII. Але часъ южъ рушитисѧ до штурму на збитіє вежъ вынеслыхъ О обр. 189.—Скалы каменныи, якъ двѣ стѣнѣ утесаныи и зверху на долъ и з долу на верхъ сут вынесліи Крон. Полск. 428.—Кто сѧ тут на земли, слухачу православный, ровнаєтъ до высокихъ и барзо вынеслыхъ кедровъ Рад. Ог. 683.—На каждомъ углѣ олтара маютъ быти роги вправлены вынеслыє отъ олтара Крон. Боб. 48.—Замокъ также на вынесломъ пагорку Рук. Хрон. 137.

2. *Знеслий, піднеслий, високий, шляхетний.*

XVII. Кролевскій маєстатъ завше єстъ вынеслый Рук. Црк. 3.—Титулы чести вынеслыи єму приписуєтъ Копист. Пал. 495.—Не выстарчилъ бы мнѣ ввес час живота моего... если бым хотѣлъ блаженныхъ... цноты аж под небеса вынеслыѣ... виличати Лѣств. 21.—Не з словъ вынеслыхъ и вспанялыхъ, але з досвѣдченя познана бываєтъ милость Пр. Жел. Гл.

3. *Думний, пишний, надутий, зарозумілий.*

XVI. А мудрованье вынеслоє то, што перескакати грніци отцевскіє Отп. кл. Остр. И. П. (рк.) 6. От того вихроватого або в думѣ своєй вынеслого Марка Ефеского идетъ найболше Рук. Муз. № 513, 33.—Вынеслый Домитіанъ Хр. Фил. Апокр. 1640.

XVII. У пышного мысль єсть надута и вынеслаѧ Гал. Кл. Раз. 119.—Ово з Пречстои Двы родитсѧ в оубогом вертепѣ не в палацу яком царском, а нѣ в вынесломъ сенаторскомъ покою Рад. Ог. 86.—При помочи божой вынеслую єго (бесурмена) гордость изнищите Эзарн. Источн. I, 28 (1685).

ВЫНЕТИ, *дс. Див.* **Выняти.**

XVII. И вынявши с коробки жменю грошей, в чом били не личечи, знову комору замкнула Акт. Препод. кн. 8.

ВЫНИКАНЬЕ, *рн. Чинність від «выникати».*

XVII. Розными способами выниканѧ рознѧтсѧ межи собою Снъ и Дхъ стый Гал. Кл. Раз. 215.

XVIII. Ой чомужъ такъ противъ нашой речи вѣры, от коєй виниканє невѣри Літ. Вел. III, 16.

ВЫНИКАТИ, -НИК(НУ)ТИ, *дс. Починатись, -чатись, показуватись, -затись, виступати, -пити, брати, взяти початок, єиявитись, народитись, повстати.*

XV. Стрѣлы ратьныхъ не дадѧхоуть ни выникноути изъ забороль Ип. 886 (1281).

XVI. Отца и Сына зоветъ єдинымъ жереломъ, съ которого Духъ Светый выникаетъ Унія гр. 127.—Темные хмары съ Чорного выникаючи морѧ заразливыми мглами землю окрыли Ист. о разб. Флор. соб. 433.

XVII. Єресь выникла у отступниковъ Ак. ЮЗР. II, 275 (И. Виш.).—Видѣлъ абовѣмъ Бгъ, мовитъ писмо стоє, ижъ все штоколвекъ створилъ, было добро, а злость грѣха, же по тымъ выникла: бо з выступку Адамового сталъ сѧ грѣхъ Єв. Калл. 20.—Не з натуры онои опоки вода выникала Кн. Рож. 37-б.—Цвѣтъ не нарушаетъ розщки ґды от неи выникаетъ Гал. Кл. Раз. 227.—Стрелами били на городъ чотыри дни, не даючи зъ города ни выникнути Крон. Соф. 288.

XVIII. Спод земних краєвъ слонце виникаєтъ Укр. Р.-Арх. IX, 78.—Лучи из-за горъ выникаютъ Сковор. 146.—Ясность з того слнца,

которое на нбѣ видимъ, всегда виникаєтъ, и въ томже слнцѣ пребываєтъ Сѣмя Сл. Б. 2.—З неи (брюйны) выникнулъ запахъ такъ вдѧчный, иж бы сѧ з нимъ не поровналъ запахъ жаденъ того свѣта Пам. укр. м. IV, 242 (Присл. Рк.).—(Вода) из землѣ на свѣтъ выникаєтъ Ал. Тиш. 89.

ВЫНИКЛЫЙ, *прикм. Той що виник.*

XVI. Голова ново выникълаѧ єст змієва ѥресь Пам. укр. м. V, 38 (1596).

XVII. Бгомъ спорѧженои причины збавенне выниклый скутокъ Смотр. Каз. 22.

ВЫНИМАТИ, *дс. Див.* **Выймовати.**

XV. Продали... половину дѣдьнины... ничьго собѣ не вынимаючи, ни заставляючи Ак. ЮЗР. I, 6 (1409).

ВЫНИСТЬЕ, *рн. Вихід.*

XVII. Жебы въ жадномъ святомъ писмѣ депурґаторіумъ не было, который по выниствю съ тѣла душамъ быти маєтъ Вопр. 56.

ВЫНИЦОВАТИ, *дс. Вивернути; перекрутити, перейначити.*

XVI. Вѣру выницовавши первыхъ святыхъ напєжевъ своихъ всѣ порядки изъ церкви вывергли Ак. ЗР. IV, 226 (1600).

ВЫНИЩАТИ, - НИЩОВАТИ, - НИЩИТИ, *дс. Знищувати, знищити до ґрунту, цілком, витратити, вигладити, викоренити.*

XVI. Тиранство поганьскоє и неволя черезъ такъ долгій вѣкъ все вынищила, ижъ теперъ чого у себе не маємъ Ак. ЗР. IV, 99 (1595).—По тотъ часъ тымъ болшиє утиски... за... потужностью неприятелскою, которыє фалу Божую вынищити всими силами стараються Арх. ЮЗР. I, I, 502 (1596).

XVII. Не въ мудрости слова, абы не былъ вынищенъ крестъ Христовъ Копист. Пал. 905.—О тяжкость которая силы вынищаєтъ Діал. Волк. 61.—Нехай всю свою власную ролю отрѣжетъ и вынищитъ Тит. 282 (П. Мог. 1632).—(Бог) тогды южъ розгнѣвавшисѧ вынищилъ ихъ, злыхъ зле потративши и помордовавши, якъ не сулѣчоне хоруючихъ Єв. Калл. 499.—Вынищилъ самого себе, принявши постать слуги Гол. П. М. II, 380 (Кор. Н. 1645).—Унея проклятая вынищєна Діар. Фил. 74.—Царъ розгнѣвавшисѧ вынищалъ ихъ (жидов) Єв. Вил. 81.—Ляхи цѣле вынищуютъ и якъ духовного чину особъ, такъ и свѣцкихъ людей до унѣѣ приневолюючи Эварн. Источн. I, 20 (1685).—Такъ насъ улюбилъ Богъ, же вынищилъ себе Дм. Рост. 85.

XVIII. Саранча.. нашедши... въ землю полскую, всѣ трави и зъбожжа въ ней позъидала и винищила Вел. Сказ. 31.—Таких Гь Бъ вынищуєтъ и выкоренюєт из их племенемъ Пам. укр. м. II, 100 (Єв. Уч.).

ВЫНИЩЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вынищити».*

XVI. Стараимыся о нѣкоторыхъ артикуловъ вынищєнє Посл. до Лат. 1134.

XVII. Нѣґдысь Бгъ о вынищен'ю людского рожаю былъ помыслилъ Єв. Калл. 289.

XVIII. Корони Полской зъ войскъ винищенє и обезсиленіє Літ. Вел. II, 102.

ВЫННИЦА, *рж. Див.* **Винница.**

XVII. Внизъ выннаци ставокъ Прот. Полт. С. II, 69-б. (1680).

ВЫННЫЙ, *прикм. Див.* **Винный.**

XVIII. А дѣтей за подмовку вѣрнихь в басурменство огнемь карат бы вынного Стат. 73-б.

ВЫНО, *рн. Див.* **Вино.**

XVII. Оуважайте єретику, яко без мѧ и вына постъ отправовали стыи О обр. 150.

ВЫНОВАТЪ, - ТЫЙ, *прикм. Див.* **Виноватый.**

XVII. Сынъ члчскій ... великіє долги людемъ выноватымъ отпущаєтъ Рад. Він. 579.—Семенъ знался доброволне до того длукгу, же єстъ выноватъ єму копъ шестнадцет Акт. Starод. кн. 74.

ВЫНОСИТИ,-НЕСТИ, *дс.* 1. *Переносити,-нести з середини на-двір.*

XV. (Имѣєтсѧ) 10 мужь одиного конѧ мнѧще яко конь вынесеть ны (з озера) Ип. 840 (1258).—Никита вынеслъ боги их на соудище и... разбилъ их на порохъ Чет. 1489, к. 31.

XVII. Рече отцъ слугам... вынесѣте єму (сынови) одежу єго першую Єв. Реш. 7-б.—Делфинове двѣ рибы морскіи... взѧли єго на хребты свои и ва берегъ вынеслы Гал. Боги пог. 3.—Взял з москалемъ скриню и винесъ за ворота стоячому батку своєму Акт. Starод. кн. 30.

XVIII. Панъ... велитъ покоєвому своєму вынести себѣ... палашъ Вел. Сказ. 6.—По смерти... трупа з хаты чимъ борзѣй выносѧтъ Сѣмя Сл. Б. 480.—И вынѣсъ их кесаръ Августъ того плоду до свого панъства и росплодил той овоц Пам. укр. м. II, 70 (Рк. Тесл).

2. *Розголосити, розповсюджувати, розповідати.*

XVII. Кождый з братства нашего штоколвекъ в зобраню братіи въ справахъ до спасенья душъ нашихъ належачихъ намовлено будеть, того до вѣдомости людей не належачихъ виносити не маєтъ Стат. Полоцк. Бр. 7.—И якъ мовитъ, почую, що ти где о тихъ листахъ кому вынесъ то самъ тобѣ шіи утну Арх. Мот. 126 (1683).

3. *Зносити, підносити вгору.*

XVIII. Конь... шіи вынесеной и крутой Млр. дом. лѣч. 18.

4. *Поставити, двигнути; вихваляти, виславляти, величити.*

XVI. Ихъ (суды неслушныи) самъ хвалитъ и выноситъ Антир. 811.

XVII. Похвалами чтятъ ихъ и выносятъ Копист. Пал. 475.—(Аггелы) Бога творца своего хвалили, и имѧ его голосом всѣ выносили хвала на высокостѧхъ Богу спѣваючи Бер. Вірші, 72.—Милосердье твое словами выносимъ Тр. постн. 670.—Себе выносит (хто) и лѣпшим чинит, зле той молитсѧ Гал. Кл. Раз. I, 203.—Вѣру моцную... хс снъ бжий... любовне выносит и выхваляет Єв. Реш. 107-б. —Михаилъ стый брань чинѧчи з Люципером в нбѣ имѧ Бжіє выносилъ Рад. Ог. 53.—Іерусалимъ зневажаютъ, а Рымъ выносятъ Крон. Боб. (др.) 322.

5. *Вистачати,-чити.*

XVI. А чого бы имене и стадо не вынесло, тогды сыны повинни лѣтъ доросши, додати Арх. ЮЗР. VIII, III, 103 (1566).

XVIII. Борода выросла да ума не вынесла Клим. Прип. 203.

6. *Становити, чинити, творити, виходити на що, бути за великим.*

XVI. Того всего срѣбра вага вынесла шестдесят гривен и гривна Arch. Sang. VI, 5 (1550).— Часомъ добрымъ вынесе одное зимы рыбъ ловленье полтораста и двесте копъ грошей або и далей а часомъ меншъ Арх. ЮЗР. VII, I, 621 (1552).—А сума того выносситъ тысячу триста сорокъ и сем копъ грошей ib. VIII, III, 61 (1568). —Которые упоминки ижъ по дваkроть сто тысячей золотыхъ выносятъ Ак. ЮЗР. II, 172 (1571).

XVII. Чого зъ помѣры у Свистолскихъ шаховницахъ земли до ровной половицы не доставало, а въ Поддубскихъ рѣзахъ надъ то выносило Ак. ЗР. IV, 522 (1631).—Личьба сем тисечей людей выносила Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 62 (1649).—Вага всего лихтаря того зъ начинямъ вынеситъ либру злота Літ. Рук. 36.

XVIII. Єсли ж би и тоє все присуженои сумми не винесло, тогда по такои отправѣ посилних из шляхтою... долженъ и в двор и в будован'є дворовоє и въ пляцъ, оценя все строеніє, чего будеть стояты, увязать С. і Р. 43.

ВЫНОСИТИСЯ, - НЕСТИСЯ, *дс.* 1. *Випроваджуватися з своїм рухомим добром, виселятися, виїздити, виходити,-йти.*

XVI. Съ того замку старого... до замку нового вынестися не хочешъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 52 (1551).—То все есми ему в держане подал, и рокъ жоне того пана Максима третий ден з оного дому выноситися зложил ib. VIII, VI, 204 (1567).

XVII. (Конецполский) людей много стратилъ и самъ ледве ся вынѣсъ Літ. Льв. 239.

XVIII. Татаре, которіи въ Молдавіи поосѣдали, аби конечне вынеслися на свои давніи мѣстца Літ. Вел. III, 513.

2. *Розійтись, рознестись, розголоситися.*

XVII. Якобовѣм то на свѣтъ вынести сѧ можетъ, ґды вшелѧкаа его праца таємне и без свѣдка справлена ест Тр. постн. 555.

3. *Підноситися, зноситися у гору.*

XVII. Вихоръ вынесется О сл. Дав. 28.

4. *Виноситися, вивищати себе; бути вищим, підноситися; пишатися, гоноруватися.*

XVI. Выноситсѧ гордостью, пыхою над оувесь свѣт Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 28.

XVII. Не выносимся въ нашихъ казнодѣяхъ Вопр. 84.—Кгды дшею выносимсѧ и виличаемъ яко частію бжією, тогда позрѣвше, к тѣлу разумѣемсѧ быти от калу и праху Транкв. Зерц. 23.—А впакъже противницы нехайсѧ не выносѧтъ в своихъ блюзнѣрствахъ Кн. о Вѣрѣ. 10.—Абымъ ся не выносилъ, даный ми естъ пакостникъ тѣла аггелъ сатанинъ Копист. Пал. 877.—Оказуетъ теды приповѣсть, же жаденъ не мается выносити, хоть будет добрыи оучинки полнячій, але завше знижатися и корити Тр. постн. 11.—Покорне о собѣ розумѣютъ, а не выносятся над другихъ зъ оуроженя, зъ маєтности зъ оумѣєтности, зъ побожного житія Гол. П. М. II, 443 (Кор. Н. 1645).—Не будмо пышными, не выносѣмосѧ над людей иншыхъ, не погоржаймо ими Гал. Кл. Раз. 52.—Фарисей... выносився або выхвалявся з того Єв. Реш. 18.

XVIII. Мѣсто Іерусалим, нинѣ виносися, и горний Сіоне, ликуй, веселися Укр.-Р. Арх. IX, 79.—Друга для насъ наука, ажебысмо въ гордости над иншихъ не выносилисѧ Науки парох. 126.

ВЫНОШЕНЬЕ, ВЫНОШОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «виносити, виношовати».*

XVI. Черезъ таковое выношенье пенязей съ панства могло бы въ короткомъ часу оное панство... ку субоженью... прійти Ак. ЮЗР. I, 93 (1538).

XVII. Якій иный достойности и выношованя можетъ быти достойный титулъ и поважность апостолства, якъ Павлови апостолови Копист. Пал. 475.

XVIII. Мытарства заздрости и запалчивости и порожней хлюбы и выношенѧ сѧ.

надутости и гнѣва Пам. укр. м. IV, 204 (Осл. Рк.).

ВЫНУЗДАТИ, *дс. Визволити з узди; розпутати.*

XVII. Маєшъ вздати вынузданого сумленѧ и ѧзыка жидовине Гал. М. Пр. 235.

ВЫНУРИТИ, *дс.* 1. *Добути з глибу; вияти, виповісти.*

XVI. Увесь ядъ свой вынурилъ Антир. 715.

2. *Показатися з глибу.*

XVII. Вынурил з моря кит Жив. Св. 194.

ВЫНУРИТИСЯ, *дс. Показатися, виплинути з глибу; виявитися.*

XVII. Єсли што вонтпливости вынурится Копист. Пал. 602.—Їды люде почали крстъ стый шановати и ємусѧ кланѧти, на той час вынурилисѧ на верхъ з' грѣховъ своихъ, въ которыхъ были утонули Гал. Кл. Раз. 344.

XVIII. (Зрада) которая есть противъ Богу пану и покоєвѣ винуритися мусить Літ. Вел. IV, 255.

ВЫНШТАКЪ, *рм.* (нім. Windestock). *Качалка (у гарбарів).*

XVIII. (Шевское начине) стырачѣ, молотки, вынштаки Клим. Вірші, 103.

ВЫНЫРНУТИ, *дс. Винуритись.*

XVIII. Далеко отъ того мѣсца винирнула вода Пелгр. Ип. Виш. 90.

ВЫНЬЗТИ, *дс. Добути з піхов.*

XV. И вынза мечь свой и нача и (Изяслава) сѣчи по шелому Ип. 438 (1151).

ВЫНѢТИ, *дс. Вийти.*

XVIII. Онъ, абы цалой службы Бжой выслухалъ вынѣти з Церкви не хотѣлъ Собр. Прип. 32.

ВЫНЮХАТИ, *дс. Почути нюхом, нюхом довідатися; почути.*

XVIII. Скиданъ между забитими знайденій живъ, до Чигирина одосланій, але внетъ то винюхали реєстровіи Літ. Вел. IV, 234.

ВЫНЯТНЕ, *присл.* (пол. wyjętnie). *Винятково.*

XVI. (Христос) отишолъ на небо не зоставуючи жадного вынѧтне вмѣсто себе головою Пам. укр. м. V, 89 (1596).

ВЫНЯТНЫЙ, *прикм.* (пол. wyjętny). *Винятковий.*

XVII. Удѣлный пастырь и апостолъ вынятный Копист. Пал. 455.—А смерть не чекаючи часу и отвертя дверей звычайных, вынятным якимсь своим правомъ не смотритъ ни на лѣта, уроду, кондыцію, святобливость живота, и такъ людей губитъ Тр. П. М. 937.—От людского змыслу нѣѧко вынѧтна Смотр. Каз. 47.

ВЫНЯТЬЕ, *рн. Чинність від «вынятu».*

XVI. А то єсмо учинили для того, ижъ дей тая церковъ Бжія от вынятья Кієвского опустѣла и хвалы Божьи на ней не было Сб. Мат. Отд. III, 21 (1523).

XVII. По вынятю частокъ нащо заразъ кадило ? Рук. Црк. 10.—Вынятье видимусу съ книгъ кгродскихъ Ак. ЮЗР. II, 60 (1610).

ВЫОБРАЖАТИ,-ЗИТИ, *дс. Давати, дати образ, в образі чого; описати, змалювати, виставити.*

XVI. Тыє артыкулы при поправованю статуту, меновите єго милость выобразити вамъ кажет, о што маєте быти позываны до духовного права Ак. ЗР. III, 12 (1547).—На которой (дощці) то єсть выображен'но распѧтіє га бога Єв. Пер. (рк.) 443.

XVII. Діскосъ иногды гроб Хвъ, иногды ясли выображаєтъ Рук. Црк. 10.—Єдиним перстом на себѣ крстъ виображаютъ Льв. Пал. 30.—Хрстіане... двоѧкую войну точат, єдну з непріателем душным, которого през смока выображают Тит. 74 (Копист. 1623).

ВЫОБРАЖАТИСЯ,-ЗИТИСЯ, *дс. Даватися образом; відмальовуватися,-люватися.*

XVII. На той бовѣм горѣ... въскрсеніѧ выобразилсѧ образ Карп. Каз. Ав.—(Хс.) самъ оучинилъ образъ, тоєстъ приложилъ до лица своєго хусту и выобразилъсѧ на ней образъ єго О обр. 9.—В третій бовѣмъ днь выображаєтсѧ срдце, в девѧтый засъ зростаєтсѧ в тѣло Тр. постн. 41.

XVIII. Черезъ нѣкоторіи постановленіи Сакрамента віображаласѧ тилко ласка Бжаѧ Науки парох. 1.

ВЫОБРАЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выобразити»; виобраз, образ, визерунок, подобизна, портрет.*

XVI. Чиє то єсть выображеня и написаня Єв. Пер. 17.

XVII. Изображеніе: выображенє, власност твари, вымалiованє Бер. Лекс. 56.—Чого нѣякій визерунокъ и выображенье в самых оучинкахъ Хвыхъ оказатисѧ можетъ Карп. Каз. Дд.—Всѣ в несказителность перетворѧтъсѧ и одно выображенє мѣти будут Тит. 181 (Земка, 1627).—Злых, хитрых и превротных людій бѣсовскоє выображеніє Єв. Калл. 314.—Рачте в. м. выображеніе честнаго крста на лица свои положити Єв. Реш. 159.—По завѣсахъ и опонахъ полно было видѣти херувимовъ выображенье Дм. Рост. 65.—Учинимо члка на выображенє наше и подобенство Літ. Рук. 2-б.

XVIII. Хрістіане любиміи оный люнатикъ чилѣ на новѣ мѣсѧцѧ бѣснующійсѧ, кождого грѣшника єсть віображеніємъ Науки парох. 54.

ВЫОРАНЬЕ, *рн. Чинність від «выорати».*

XVII. Мы позволяем, абы отць Михайло далъ покой той нивѣ, кром половини за виораня в року 1667 Ак. Полт. Гор. Ур. I, 111 (1667).

ВЫОРУВАТИ,-РАТИ, *дс.* 1. *Орючи видобувати,-бути.*

XVII. Казалъ ими поля орати и корчи на новинахъ выорувати Крон. Соѳ. 167.—Было выорано скрыню з книгами чорнокнижскими Крон. Боб. 142-б.

XVIII. Памѧти, розуму, сами невипрацовалисмо, не выорали анѣ выкопали Науки нарох. 112.

2. *Оринням прирядити.*

XVIII. Нив три на горѣ к Лубнам.. виоралем Млр Род. I (пр.) 50 (1715).

ВЫОСТРЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выгострити».*

XVII. Алеть добро и заисте годитьсѧ кохатисѧ в науцѣ писм свѣцких, єнож тылко ку цвиченю справне мовити и ку выостреню и выполерованю довтѣпу О оор. 203.

ВЫОСТРИТИ, *дс. Зробити гострим, нагострити.*

XVII. Іеронимъ... застарѣлую латинскую мову на него (сщеника) выострилъ Жит. Св. 435-б.

XVIII. Языкъ якъ бритва выостреннаѧ Пам. укр. м. IV, 203 (Осл. Рк.).

ВЫОЧКОВАТИ, *дс. Вигаптувати в кілка, в дірки.*

XVII. Выочкуєшъ албо справиш шату очковатую Кн. Рож. 45.

ВЫПАДАТИ,-ПАСТИ, *дс.* 1. *Падати з середини, падати з чого, упасти.*

XVII. Землягся трясла... же изъ окенъ шибы выпадали, шклянницѣ изъ столувъ спадали Літ. Льв. 238.—Пара сухаѧ, ґды запаливши сѧ на землю з оболока выпадаєтъ, на той часъ перуномъ стаєтьсѧ Гал. Кл. Раз. 203.—Огонь (з гроба) выпавши двох слуг єго спалилъ Гал. М. Пр. 174.

XVIII. З оустъ єя жабы на землю выпадали Собр. Прип. 42.—Выпавши с тоеи печи... оген оувес попалив тых невѣрных Пам. укр. м. I, 317 (Рк. Тесл.).—Снѣгъ великий випал Путн. Іер. 1.

2. *Виходити, елімінуватися.*

XVIII. Ледве теди на тоє згода стала, ажъ третой сесіи зъ голосами випадати почали контралиценти Літ. Вел. III, 253.

3.—**зъ чого,** *втратити, позбутись.*

XVII. (Адамъ) зъ ласки єго (Бога) выпалъ за свой выступокъ Літ. Рук. 4.—Адаме, Адаме, где єси ужемъ тебе нижей постановилъ, выпалесь з щастя, утратилъ дары тебѣ данныи ib.—(Хс) удостоил нас роскошей... зъ которых юж былисмо выпали Єв. Реш. 10.—Адамъ, кгды выпалъ з раю, речено ємоу, яко землѧ єси, и в землю засъ пойдеши Транкв. Зерц. 25.—З которого (небесного царства) выпали злыи агглове Крон. Боб. 3-б.

4. *Вибігати,-бігти раптом, вилетіти, вискочити, кинутись, вирватись.*

XVI. Выпавши съ табору, козаки єго самого розсекали Кул. Мат. I, 64 (1595).

XVII. (Войско полскоє) выпавши изъ замку забрали оныє подводи козацкіи Літ. Льв. 256.—Лвица на него (слугу) выпала Жит. Св. 94-б.—Видѧчи тоє (замѣшанє) Пелаґій гетман выпадает з своими воинами з вертепу, непріѧтелей своих доганѧєт Рад. Ог. 949.—Не давши поля козакамъ, Поляки заперлися въ Збаражю, чатами выпадаючы Крон. Полск. 405.—Воли орали і ослицы на пущи... были, але выпали сабейчикове и побрали все и слуги мечемъ побыли Гал. Боги пог. 1.—Я з людомъ... з засадзки випавши до мѣста поспѣшу Крон. Боб. 217-б.—За которыми (валами) три дни боронилися, и килка кротъ выпадаючи, Турковъ били Крон. Боб. (др.) 289.

XVIII. Зъ травъ и терновъ випадаючи знагла, кого напали—Турковъ чили Татаровъ хватали и крали Літ. Вел. IV, 4.—Там же гдес сѧ трафив лютый звѣръ левъ, выпавши з лѣса розоръвав того злого и збычочного чванъчого Пам. укр. м. III, 119 (Рк. Тесл.).—А коли увойшли королѣ... в середину, тут Патоломей выпав напротивъ нихъ изъ войском Ал. Тиш. 61.—И ту з моря выпавши рыба страшная, великая, гонила за Александромъ ib. 92.

5. *Випливати, витікати, брати початок.*

XVII. На вверхъ тои саги, откол она зВорскли випадаєтъ Прот. Полт. С. II, 303-б. (1700).

ВЫПАДНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выпаднути», випад.*

XVII. В сей днь припоминан'є чинимъ выпадненѧ з роскоши райской в продъ створеного Адама Тр. постн. 146.

ВЫПАДОКЪ, *рм.* 1. *Те що випало, трапилось, сталось, трапунок.*

2. *Пригода, нещастя.*

XVIII. Пошло пнюй старуй на выпадокъ Клим. Прип. 240.

ВЫПАЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выпалити».*

XVII. Для выпаленья города Орла Ак. ЗР. V, 258 (1692).

XVIII. Іскра поле зъпаляет, а послѣ выпалила и сама погибаетъ Клим. Вірші, 74.— Ѡ випаленю пожарами степовъ Літ. Вел. III, 5.

ВЫПАЛЫЙ, *прикм. Той що випав.*

XVII. Выпалое благочестіє Ак. ЮЗР. II, 233 (И. Виш.).—И воз'несеніемъ своим' на небеса на мѣсце выпалого діавола, запрошати Тит. 242 (П. Мог. 1631).

ВЫПАЛЯТИ,-ЛИТИ, *дс.* 1. *Винищувати огнем, спалити до щадку, попалити все.*

XVI. Я... непріятеля в. м. панство звоевалъ, выплѣнилъ, выпалилъ, вывелъ люди и статки, шкоды великія починилъ Ак. ЗР. II, 378 (1541).

XVII. Іетманове обадва коронные тое повыпаливши, Чигиринъ выпаливши, уступили под Корсунь Крон. Полск. 402.—Козаки Межибожъ достали и выпалили Літ. Хм. 80.—Бороды обрѣзовалъ и головы, очи выпаливалъ, языки урѣзовалъ Крон. Соѳ. 162.

XVIII. Випалено... на предмѣстю доми всѣ Кн. Мѣск. Полт. 167 (1710).—Слнце... горячестю своєю вес свѣт выпалило Ал. Тиш. 88.— (Немѣричъ) Лютенку и Миргород випалилъ Вел. Сказ. 202.

2. *Зробити палінням.*

XVII. Лѣтеры якійсь антіхріст кажет выпалити на правой руцѣ Гал. М. Пр. 133.

3. *Палінням довести до належного стану.*

XVI. Такъ цеглу, яко и вапно выпаливши, в тую звязь, цвинтарь цеглою объмуровати Арх. ЮЗР. I, I, 80 (1577).

XVII. Гончари... от горна выпаленого нашим поголовъя шестеро мают давати до монастыра Гол. П. М. II, 235 (Фунд. Чтв. 1642).

4. *Палінням видобути.*

XVI. К. Острозъкий... дозволил в пущи... выпалити попелу сто лаштов Arch. Sang. VII, 72 (1562).

5. *Вистрелити, дати вогню.*

XVIII. Безгрѣшно єсть... із огненных оружий часом выпаляти Клим. Вірші, 211.— Козаки зъ оружья выпалили Дн. Хан. 74.— По приказу атамана кошового... зо всѣхъ армат... випалено Вел. Сказ. 29.

ВЫПАРСФѢДОВАТИ, *дс.* (пол. wyperswadować). *Персвазією вибити кому що з голови персвадуючи вимогти на кому.*

XVIII. Принамнѣй тое випарсфѣдуютъ козакомъ, аби яко предъ войною тоєю козацкою, нераздѣлно церкви, монастыри и добра до нихъ належитіе держали унѣти и не унѣти, такъ и теперъ зоставали Літ. Вел. II, 243.

ВЫПАРЪ, *рм. Пара, визів.*

XVIII. Кастролкою заразъ навернути, чтобы выпаръ не зійшолъ Разн. марц. 241.

ВЫПАСЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выпасти».*

XVIII. Матвѣй... взялъ корову... за випасене капусти Оп. ст. Млр. III, 305 (1719).

ВЫПАСОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выпасовати».*

XVIII. Толко чтобъ каждому волно было... сѣно около Журавки на степу косити и для випасовання и викормлення товаровъ своихъ всякому свободно было тамъ загоняти Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 132 (1763).

ВЫПАСОВАТИ,-ПАСТИ, *дс.* 1. *Спасувати товаром, зуживати рослину на пашу.*

XVII. Испасаю: выпасую... вытравлѧю Бер. Лекс. 59.

2.—*(звірята). Вигодовувати на паші.*

ВЫПАСТИ, *дс. Див.* **Выпадати.**

ВЫПАСЪ, *дс. Випасення.*

XVIII. За выпасъ степу... с лошади и съ вола по двѣ коп. Оп. им. Дан. Апост. 234.

ВЫПАТРОВАТИ, *дс.* (пол. wypatrować). *Додивитись, дошукатись, дізнатись, вивідати.*

XVI. Срдца и мысли людскіе с пилностью выпатровати Отп. кл. Остр. И. П. 385.

ВЫПЕЛНИТИ, *дс.* (пол. wypełnić). *Виповнити.*

XVIII. Аби уконтентованемъ въ грунтахъ и лѣсахъ городовимъ и монастирскимъ людемъ такъ отъ околичнихъ, яко и отъ христіянскихъ людей випелнено было Літ. Вел. II, 108-9.

ВЫПЕРЕДИТИ, *дс. Перегнати, залишити за собою.*

XVII. Где єсть прудкій Иппоменесъ? который прудкую Аталѧнту в бѣгу выпередилъ, и того смерть достигнула Гал. Кл. Раз. 504.

ВЫПЕЧАТОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выпечатовати».*

XVIII. О випечатованю книгъ правъ Малороссійскихъ Журн. Дан. Апост. 24.

ВЫПЕЧАТОВАТИ,-ТАТИ, *дс. Видрукувати.*

XVIII. От книги историка нѣмецкого С. Пуфендорфія... з латинского на руский язикъ переведенной и року 1718 випечатанной Вел. Сказ. 3.

ВЫПИВАТИ,-ПИТИ *д. П'ючи витягати,-гти.*

XVII. Єсли кто з вѣрою невонтпливою въ имѧ хво выпіетъ ядъ албо трутизну, нѣчого єму тое не зашкодитъ Гал. Кл. Раз. 127.

XVIII. Випій же свату до дна, щобъ воли орали Пер. Мат. III, II, 158 (Некр).—Гуляли розмовляли за здоровля випивали Рук. К. У. № 21, к. 12.

ВЫПИРАТИ,-ПРАТИ, *дс. Перучи вичищати,-стити.*

XVII. Третеє крещеніе закономъ Мойсеовымъ поданое, где вшелѧкій нечистый омы-

валъсѧ водою и выпиралъ одѣніе Єв. Калл. 901.—Выправши шаты и сам ся умывши, былъ здоровъ Літ. Рук. 39.—Сумленье выперѣмо въ слезахъ Гал. Кл. Раз. I, 186.

ВЫПИРАТИ,-ПЕРТИ, *дс. Пертям випхнути, викинути, висадити.*

XVI. А кгды мещанове до себе пришли и до стрелбы почали ихъ зъ места выпирати вонъ иншие козаки... фолварки почали коло места палити Арх. ЮЗР. III, I, 19 (1587).

XVII. Рыцерство иншое до коней и до оружа кинулисѧ и выперли запорозцов з обозу своєго Гал. Н. н. 135.

ВЫПИРАТИСЯ,-ПЕРТИСЯ, *дс. Вибитися, виламатися.*

XVIII. Такъ додавали серця, что не тилко брамами зъ обозовъ випиралися, но чрезъ вали и рови прескакующи, близко с Турками въ чудеснѣ силѣ потребу отправляли Літ. Вел. I, прил. 17.—Сѣрко... осаженъ въ Бужинѣ,... выпершися з Бужина и много ляховъ поколовши, въ степи войшолъ Сб. лѣт. 22 (Кр. оп. Млр.).—А царѣ выпершися з войском выбранънымъ сто тисячъ, из жонами, из дѣт'ми, утѣкати у горы высокіє Ал. Тиш. 85.

ВЫПИСАНЬЕ, *рн. Чинність від «выписати».*

XVII. Правдивоє выписане прошлыхъ речый Бер. Лекс. 283.—Тупый языкъ на выписанъе нѣкгды непокаляного паненства Єв. Реш. 264.

ВЫПИСКА, *рж. Те що виписано.*

XVIII. Виписка з лѣтописа: для знанія Стат. 28.

ВЫПИСОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выписовати».*

XVI. Панъ Иванъ Шпаковский а панъ Матфей Рогозенский подали до виписованя до книг кгродскихъ Луцкихъ интерцизу Арх. ЮЗР. III, I, 38 (1593).

ВЫПИСОВАТИ,-САТИ, *дс. Виразити письмом, вилічити на письмі, описати вичерпно.*

XVI. Всю науку на томъ листѣ моємъ выписалъ Ак. ЗР. III, 23 (1551).—Вамь коу вырозумленю означити и выписати главы, зачала, початки Єв. Пер. (рк.) 443.

XVII. Для памѧти тоє (чудо) на таблици выписано, и на фѣлѧру в цркве... завѣшено Гал. Н. н. 16.—Болших шкод посполитому мирови трудно виписати Ак. Полт. Гор. Ур. III, 41 (1675).—(Сынъ єдиного царѧ) на слугахъ всю азбуку выписалъ, єдного назвавши А, другого Б Рад. Ог. 288.—Моисей... и битийские книги выписал Жит. Св. 89.

XVIII. Не виписую тутъ працъ и трудовъ моихъ для общого добра корони Полской Вел. Сказ. 22.—Який страхъ всѣхъ ихъ опановалъ, виписати и вимовити невозможно Літ. Вел. IV, 28.—(Ст. Іоаннъ) выписалъ тамъ Апокалипсис Пам. укр. м. III, 87 (Кузик. Рк.).

ВЫПИСОВАТИСЯ,-САТИСЯ, *дс. Усунутися з записаних.*

XVII. Виписался Логвинъ з десяти талярей, же будто не онъ бувъ тому дѣлу истцею Прот. Полт. С. I, 19 (1674).

ВЫПИСЪ, *рм. Винятох виписаний з діла; документ з книг урядових.*

XV. И билъ намъ чоломъ митрополит Іосифъ, абыхмо тую уставу великого князя Ярослава, то єсть свитокъ, выписъ съ правъ духовнихъ греческихъ... потвердили Ак. ЗР. I, 189 (1499).

XVI. А єстли бы ся по сказаньи кому кривда видѣла, тотъ маєть взяти выписъ поступу оного права Ак. ЮЗР. I, 93 (1538).—Выпис с книг... старосты Луцкого Арх. ЮЗР. I, VI, 47 (1547).—Взявши теперешнеѣ уставы выписъ Ак. ЗР. III, 34 (1551).—Я и выписъ собе того сознанля съ книгъ земскихъ взялъ Арх. ЮЗР. I, I, 36 (1571).—Панове депутаты и писаръ маютъ... в Луцку два дни мешъкати для выймованя выписовъ съ книгъ судовыхъ ib. II, I, 22 (1574).

XVII. Випись з книгъ мѣскихъ права Майдебурского ратуша Чернѣговскаго Ак. Полуб. 3 (1674).

XVIII. Осщаємый повѣненъ мѣти выписъ з метрыки, подписаный от іерея Собр. Прип. 56.—За фалшованнє печатей виписовъ урядових тестаментовъ... цереграфовъ вещъ кревстную, горло тратит Стат. 32.

ВЫПИТАНЬЕ, *рн. Чинність від «выпитати».*

XVII. Повторе і подесятє питан... злочинца... доброволне признал... По том випитаню декретом ствердивши, приказуєм Ак. Полт. Гор. Ур. I, 33 (1665).

ВЫПИТАТИСЯ, *дс. Див.* **Выпытатися.**

XVII. Выпитавшися о томъ добре, казалъ ихъ стинати Рук. Хрон. 370.

ВЫПИТЬЕ, *рн. Чинність від «выпити».*

ВЫПИХАТИ,-ПХАТИ,-ХНУТИ, *дс. Пхаючи викидати, виштовхувати, випирати,-перти.*

XVI. Єго самого збилъ, а сторону з дому выпхалъ Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 112.—Моцью ихъ съ тыхъ добръ, яко они насъ, не выпихаємо Хр. Фил. Апокр. 1290.—И сполечности зъ Рымъскимъ костеломъ не выпыхали Антир. 733.

XVII. Зъ лона Авраамова ґвалтомъ выпхнути Вопр. 95.—Ихъ... зъ церкви выпхано Ак. ЗР.

І, 24 (1637).—Звѣзды значать ангеловъ пышныхъ, котрыи зъ люциперомъ выпхнены зъ неба до пекла Гал. Кл. Раз. I, 10.—Владимиръ того гетмана копією зъ коня выпъхнулъ Крон. Соѳ. 106.

XVIII. Ізгоняєтъ, випихаєтъ, со всѣми слугами во адъ істручаєтъ Укр.-Р. Арх. X, 333.—Прошу, нехай нихто.. нашихъ хочъ малихъ заслугъ якъ кокошъ не загребаєтъ и въ вѣчноє нехай насъ не випихаєтъ поруганіе Літ. Вел. III, 419.—Мы... выпхали обохъ Савенков з хаты Прот. Полт С. IV, 24 (1755).

ВЫПІЯКЪ, *рм. Той хто випиває, пияк.*

XVII. Не треба набывати чрева грубого и статуры желати высокои, то ест не треба быти жарлокомъ и выпіѧком добрым Рад. Ог. 311.

ВЫПЛАКАТИ, *дс.* 1. *Впросити плачем, виблагати, вимолити.*

2. (*очи*). *Плачучи стратити.*

XVIII. Я свои выплакала чорненкиє очи Пер. Мат 1, II, 163-4.

ВЫПЛАТЪ, *рм. Виплачення.* **На выплатъ,** *з можністю виплачувати частками.*

XVII. У них нихто не моглъ на вѣчност ничого продати, тылко ал'бо на выплат, або наймом Літ. Рук. 38-б.

ВЫПЛАЧАТИ,-ЧОВАТИ,-ТИТИ, *дс. Виличивши гроші заплатити, заплатити готівкою платячи частками, ратами заспокоїти.*

XVII. Две тисечы золотыхъ ихъ мл. будутъ повинни, а по их мл. потомство их, выплачати таким способом Сб. ст. II, 78 (1621).

XVIII. Кождый епископъ за сакру повиненъ и долженъ єстъ Римови певную сумму выплачати Собр. Прип. 58.—Велѣли (суд) Кирилѣ... и Микитѣ... спадаючую на них часть... Литвиненку виплачоватъ Прот. Полт. С. III, 156 (1749).—Долги всѣ Шведи краковянамъ пред своимъ отходомъ виплатити повинни Вел. Сказ. 156.

ВЫПЛАЧАТИСЯ,-ПЛАЧОВАТИСЯ,-ТИТИСЯ, *дс.* (*з чого*). *Все заплатити.*

XVII. Тепер зас, яко небожчикови цнотливе виплатился, не єстемъ ни в чом виноватъ Акт. Старод. кн. 21.

XVIII. Чимъ бы ми могли з упомянутихъ долговъ своихъ виплатитися Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 72 (1728).—Єсть еще третеє мѣстце (крім раю та пекла) где до часу души Бгу виплачуютсѧ но на страшномъ судѣ Бгъ скасуєтъ тоє Сѣмя Сл. Б. 470.—Ажебысмо пріѧтіемъ тихъ знаковъ милости вдѧчностію виплачовалисѧ за милость къ намъ Божую Науки парох. 201.

ВЫПЛАЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «виплатити».*

XVII. И за кождим виплаченємъ повиненъ Михайло Хомутенко брати квитанцию Акт. Старод. кн. 31.—Выплаченнє церквамъ долговъ Рук. Хрон. 341.

ВЫПЛЕВЕНЬЕ, *рн.* (пол. wyplewienie). *Винищення, вигублення.*

XVII. Копѣю тогожъ права Димидецкого на выплевеня народа руского с привѣсистою печатю... кравцы Лвовъские подали Льв. Ставр. 33.

ВЫПЛЕНДРОВАТИ, *дс.* (пол. wyplondrować). *Плюндруючи винищити.*

XVII. Места, замки малыє выплендровали Кул. Мат. I, 88 (1607).

ВЫПЛЕСТИСЯ, *дс. Плетучися вийти, вибратись, виплутатись.*

XVI. С которой (дороги) якобы ся выплести и самъ не знаю Хр. Фил. Апокр. 1068.

ВЫПЛИВАТИ, *дс. Див.* **Выплывати.**

ВЫПЛІОВОВАТИ,-ПЛІОВАТИ,-ПЛЮНУТИ, *дс. Плюнучи викинути що; перен.: відкинути від себе.*

XVII. Выплюй сии свары и спиранѧсѧ и новоє набоженство и вѣру О обр. 274.

XVIII. Душѣ не выплюнути Клим. Вірші, 210.—Костокъ з фруктовъ людь, що колвекъ не виплиовуй на тарѣлку Полѣт. 48.

ВЫПЛОНДРОВАТИ, *дс. Виплюндровати.*

XVI. Онъ... хотечи именне моѣ Сутѣские, ведле звыклости своє першоє выплондровать, вылупити и вывоєвать... на йменьє моє... ударилъ Арх. ЮЗР. III, I, 58 (1593).

ВЫПЛУТАТИСЯ, *дс. Видобутися, вилізти з заплутанини.*

XVII. Грѣшникови зъ налоговъ грѣховныхъ выплутатися трудно Дм. Рост. 45.

ВЫПЛЫВАТИ,-ПЛЫНУТИ, *дс.* 1. *Витікати,-текти, вибігти.*

XVII. На крстѣ з боку Хвого выплынула кровъ и вода Гал. Кл. Раз. 106.—Не кровъ але молоко зъ шии єго (Павла) выплынуло Єв. Реш. 397-б.—Ударишь в скалу, а выплынєт з неи вода Кн. Рож. 37-б.—Жолнѣръ... Ісу копиєм бокъ пробилъ з которого кровъ и вода выплынула Крон. Боб. 193.

XVIII. Жидове невѣрныи агнецъ стый кололи ножами, а в той часъ кровъ з тогожъ выплывала Собр. Прип. 21.

Съ памяти выплывати, *забуватися.*

XVII. Вси речи, которыє не сутъ писмомъ обварованы, на тымъ свите звыкли съ памяти людскоє выплывати Арх. ЮЗР. IV, I, 142 (1683).—Речи писмом не потвержении... с па-

мяти людской... випливаютъ Прот. Полт. С. II, 222 (1690).

2. *З'явитися як наслідок, виникнути.*

XVI. Не от заходу выплынулъ законъ и фундаментъ а тверяка всеи въры Ист. о разб. Флор. соб. 435.

XVII. Той образъ пробито копією, з которого кровъ и вода выплынула Каз. № 2, к. 5.

XVIII. Зневага ласкъ Бжіхъ съ поворотy до грѣха яко съ власного випливаетъ початку Науки парох. 8.—Зъ тихъ двохъ от Іиса оучиненыхъ чудовъ двоѧка длѧ насъ випливаетъ наука ib. 45.

3. *Пливучи вийти, винуритися, вирнути.*

XVII. Товіѧ з рѣки названои Тітрисъ вытѧгнулъ рыбу великую и забилъ оную, котораѧ была выплынула на берегъ и хотѣла пожерти его Гал. Кл. Раз. 116.—Той балванъ выдыбалъ албо выплылъ былъ ажъ тамъ на берегъ, где теперъ монастырь Выдубицкій Крон. Соѳ. 26.

XVIII. Той камѣн по росказу Бжому выплынулъ из глубины Пам. укр. м. II, 180 (Рк. Тесл.).

ВЫПЛЫНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выплынути».*

XVII. Іеронѣм покуту зовет второю дашкою до выплыненя избавеня Каз. 32, к. 1-б.—Ннѣ... таемница пред всѣми вѣками урожоная обявленная есть: з которой окритой таемници виплиненя вдячне нбо з землею ся веселитъ Рук. № 0. 4° 86, к. 94-б.

ВЫПЛѢНИТИ, *дс. Позабирати всіх чисто в полон.*

XVI. Я... непріятеля в. м. панство звоевалъ, выплѣнилъ, выпалилъ вывелъ люди и статки, шкоды великіи починилъ Ак. ЗР. II, 378 (1541).

ВЫПОВЕДАТИ,-ВЕСТИ, *дс. Див.* **Выповѣдати,-вѣсти.**

XVI. Службу самъ себе выповедилъ, будучи на онъ часъ немоценъ Арх. ЮЗР. VII, I, 30 (1552).—Противко нему декретъ, послушенство ему выповедаючи и юрисдикцию одтинаючи, приступилъ ib. I,I, 513 (1596).

XVII. Не поеднокрот обител стая шкодует от зависливых людей чого не могу и виповести Ак. Полт. Гор. Ур. I, 94 (1671).

ВЫПОВНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выповнити».*

XVII. Через... выповненье покуты ѣднается человѣкъ... зъ господемъ Богом своим Ев. Реш. 20-б.

ВЫПОВНЯТИ,-НИТИ, *дс. Див.* **Выполняти.**

XVII. Блсловены всѣ тые, которые слова Бжого слухают и выповняют его Ев. Реш. 6-б.

ВЫПОВНЯТИСЯ,-НИТИСЯ, *дс. Див.* **Выполнятися.**

XVI. Ажь до того днѧ которого сѧ тыи рѣчи выпльнѧть Ев. Пер. 26.

XVIII. Що ся самим скуткомъ подлугъ мислѣ Хмелницкого и виполнило Вел. Сказ. 18.

ВЫПОВѢДАНЬЕ, *рн. Чинність від «выповѣдати».*

XIV. О выповѣданью, кого выповѣдають съ права Ак. ЗР. I, 8 (1347).

ВЫПОВѢДАТИ,-ВѢДѢТИ,-ВѢСТИ, *дс.* 1. *Вимовляти,-вити, висловляти,-вити; вичерпати оповіданням, вичерпати словами.*

XVII. Жадная мова выповѣдѣти намъ того не может Лѣк. на осп. ум. 13.—Що за пожитокъ в собѣ маетъ (учит. еванг.) пюро в короткой той предмовѣ выповѣсти не может Ев. Калл. (пр.) 14.—(Вдова) обачивши сына своего всталого з труны, кто выповѣст якъ сѧ на онъ час оувеселила Рад. Він. 791.—На всемъ широкомъ округу свѣта нынѣшного знайтися таковый члвкъ не можетъ, который бы... великост.. свята нынѣшного... сло[illegible] выповѣсти моглъ Рук. № 0. 4° 86, 94-б.—Хт[illegible] можетъ выповѣсти такій жаль, якъ тамъ стался за малій час Літ. Сам. 44.

XVIII. О, з якою жалостю смотрѣл на муку научителѧ своего, кто выповѣсти може Пам. укр. м. III, 76 (Перем. Пр.).

2. *Відмовити кому чого.*

XIV. О выповѣданью кого выповѣдають съ права Ак. ЗР. I, 8 (1347).

XVI. Покль вамъ служба не будетъ выповѣдана Ак. ЗР. III, 235 (1578).—Послушенство патріархомъ Восточнымъ выповѣдати Хр. Фил. Апокр. 1018.

XVII. Послушенство свое ему выповѣдѣлъ Ак. ЗР. IV, 242 (1602).

ВЫПОВѢДѢТИСЯ, *дс. Бути виповідженим.*

XVII. Тепер не может ся то выповѣдѣти словом Лѣк. на осп. ум. 13.

ВЫПОГОЖАТИ,-ГОДИТИ, *дс. Учиняти погідним, вияснити.*

XVII. Свѣтлость добродѣтели от замешанѧ темностей ясностю выразной вымовы своеи выпогожаетъ Рад. Ог. 882.

ВЫПОГОЖАТИСЯ,-ДИТИСЯ, *дс. На погоді ставати, стати, вияснитися.*

XVII. Коли дождъ з облаков падает, она (крилата риба) такъ долго по повѣтру лѣтаетъ, аж сѧ выпогодитъ Рад. Він. 482.

XVIII. Морозъ сталъ и випогодилося Дн. Марк. III, 15.—Сей день былъ зъ ранку дожчеватъ мало, а потомъ випогодился, также и ночь випогодилась однако жъ студена ib. 33.

ВЫПОЗНАНЬЕ, *рн. Чинність від «выпознати».*

XVI. Кгды пришло выконане албо выпознане часу, зослал Бгъ сына своего Катех. звызн. вѣры, 131.

ВЫПОЗОВЪ, *рм. Вимушення, виправа позвом.*

XVII. Мѣстечко Карпиловку зъ двома присeлками... отъ антецессора нашего... над иными и третимъ выпозвомъ вновь от насъ гетмана наданнымъ... и людей при ней (греблѣ)... тяглихъ въ послушенство надаемъ Ак. ЗР. V, 264 (1693).

ВЫПОКУТОВАТИ, *дс. Виповнити покуту, витерпіти кару за що.*

XVII. Злые духове на повѣтру дшу члвчую задержуют... для того же за грѣхи смертелные невыпокутовала, которихъ высповѣдалася Гал. Гр. Розм. 6.—(Михайло семый) тутъ на землѣ выпокутовалъ Рук. Хрон. 372.

ВЫПОЛЕРОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выполеровати».*

XVII. Ку заостреню розуму а выполероваию его Вэпр. 107.—Алеть добро и заисте годитъся кохатися в науцѣ писм свѣцких, єнож тылко ку цвиченю справне мовити и ку выостреню и выполероваию довтѣпу О обр. 203.

ВЫПОЛЕРОВАТИ, - ЛІОРОВАТИ, *дс. Надати полір, вигладити; огладити, вишліхувати, позбавити грубости, шерскости.*

XVII. Котрый (языкъ словенскій) намъ якъ и писмо от Бога даролванъ, и ту в нашомъ краю барзѣй выполерованъ Пер. Мат. I, II, 150 (1614).—Жебы з бисеров были кшталтные брамы, треба абы вперед досвѣдчило и выполеровало ихъ дѣланіе ремесничее Рад. Ог. 312.—(Людей стыхъ) Бгъ на свѣтѣ якъ в печѣ золото выполіоровалъ Гал. Кл. Раз. 183.

ВЫПОЛНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выповнити».*

XVII. Гдь Бгъ ласку свою в выполненіе доскопалого взросту тѣла хвого вѣрнымъ давати зезволяєть О обр. 96. — Готово срдце мое до выполненя заповѣдей твоихъ Рад. Ог. 25.—Мрія до всякихъ цнотъ выполненя насъ порушаєть ib. 940.—Ото найсолодший мой Ісусе... для виполненя послушенства отхожу Лѣств. 47.

XVIII. Лечъ когда пришло до самого тоей обѣтницѣ и дарунку виполненя Літ. Вел. IV, 32.

ВЫПОЛНИТЕЛЬ, *рм. Виконавець.*

XVII. Поминаймо отческихъ преданій выполнителя Тит. 107 (Копи т. 1625).

XVIII. Старого тестаменту законъ... черезъ тогожъ Моусеа, которого Бгъ вибравъ за виполнителя своей волѣ, подане было до захована ісраильтяном Науки парох. 1.

ВЫПОЛНѢНЬЕ, *рн. Див.* **Выполненье.**

XVIII. Мѣлъ тыж Петр стый и смѣлость великую до выполнѣня послуги Хвои Пам. укр. м. III, 22 (Літм. Рк.).

ВЫПОЛНЯНЬЕ, *рн. Чинність від «выполняти».*

XVII. Рачей вести кождого до заховываня и до выполняня (постовъ) О обр. 168.

ВЫПОЛНЯТИ, - НИТИ, *дс.* 1. *Наповняти ущерть.*

XVII. Незнать откуля узялася вода и тотъ колодязь выполнила Літ. Сам. 33.

2. *Вирівняти, заокруглити.*

XVII. Мойсей... умерлъ... выполнивши живота своего лѣтъ 120 Крон. Боб. 61.

XVIII. Король... велѣлъ тамошнему духовенству значную собѣ сумму изложити, котории гды за небитностью готових грошей не могли виполнити, тогда... рушилъ от Кгнезна ку Конѣну Вел. Сказ. 124.

3. *Виконувати, здійснювати.*

XVI. Звычаювъ хрестіянскихъ не выполняєте Ак. ЮЗР. I, 144 (1561).—Зношеньемъ бо одинъ другому тяжаровъ выполняемо законъ хвъ, которому слава и честь навѣки Отп. кл. Остр. И. П. (рк.) 3.

XVII. И хтож бовѣмъ того бы собѣ не зычылъ, абы тые всѣ слова скуткомъ выполнити могл Карп. Каз. Ав.

XVIII. Єго шатанскую волю выполняли Пам. укр. м. I, 318 (Рк. Тесл.).—(Іс. Хс) пошовъ, выполнывши отцевское приказаня ib. II, 331 (Унґв. Рк.).

ВЫПОЛНЯТИСЯ, - НИТИСЯ, *дс.* 1. *Наповнятися цілком.*

XVII. Мѣсяцъ кгдыся ясностю выполняєтъ, промени свои з себе выпускаєтъ Єв. Вил. 74.

2. *Вирівнюватися, компенсуватися.*

XVIII. Гдыби и тими вещми присуженная земля не виполнилася, тогда скот, бидло всякого рода... отдавать С. і Р. 43.

3. *(про час). Вийти, минути; надійти, прийти.*

XVII. Южъ выполнилъся часъ порожения Смотр. Каз. 23.—Смерти наносятся, ґды границы живота выполнятъся Тр. постн. 40.—Тое зрозумѣвши, будемо оуважати, чи выполнилися тыи всѣ лѣта Гал. М. Пр. 51.

XVIII. А то ся юж той часъ выполнивъ, юж нам часъ тую обѣтницю отдати Пам. укр. м. II, 72 (Рк. Тесл.).

4. *Виконуватися, - натися, здійснюватися, -нитися, справдитися.*

XVI. (Євангеліе) еще сѧ было выполнило тисѧча лѣт от вочеловеченѧ Христа Пам. укр. м. V, 99 (1596).

XVII. Єсли сила и моць Христова в немощи ся выполняетъ: заправды не завстыдитъ Господь смиреннаго Лѣств. 28.—Выполнилося тоє пророцтво Гал. Кл. Раз. I, 222.—Выполнилосѧ тоє что на тайной своєй вечери (Христос) до нихъ (до учнів) вырекл Рад. Він. 77.—Слова Коріолановы выпо́лнилися Рук. Хрон. 146.

XVIII. Тогды сѧ выполнило слово и пророцство Пам. укр. м. II, 135 (Рк. Тесл.).

ВЫПОЛОКОВАТИ, *дс.* (пол. wypłokać). *Виполіскувати.*

XVI. Рыболове... выполоковали мрѣжу Єв. Пер. 34.

ВЫПОЛОТЬЕ, *рн. Чинність від «выполоти».*

XVII. Братия, яко чистая пшеница по выполотю куколю лѣпшими зоставали Жив. Св. 225.

ВЫПОЛЮРОВАТИ, *дс. Див.* **Выпоперовати.**

XVII. (Церква Христова) выполюрована бо єстъ огнемъ духа стого Транкв. Зерц. 51.

ВЫПОРОЖНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выпорожнити»; евакуація.*

XVIII. Випорожнене Каменца мается зачинати отъ 1 марта Літ. Вел. III , 512.

ВЫПОРОЖНЯТИ,-НИТИ, *дс.* 1. *Робити порожнім від змісту.*

XVII. Выпорожни, что маєш наполнити Рад. Ог. 814.

2. *Видалити, витягти з тіла.*

XVII. Сынъ божый себе самого випорожмылъ изъ панѧнского тѣла Богсл. 85.

3. *Евакувати.*

XVIII. Блускъ в Курляндіи випорожненъ зостанетъ Вел. Сказ. 250.

4. *Зробити неважним, недієним, марним.*

XVII. Єдинъ другому лгоучи, всѣ присяги выпорожнили О сл. Дав. 30.

ВЫПОРОТИ, *дс. Порячи видобути, вирізати.*

XVIII. Рибу достанъ... и випори икру оу живои Заг. 205.

ВЫПОРОТОКЪ, *рм. Дитина випорота з лона матері по її смерти; ягня завчасно уроджене.*

XVII. Извергъ: недоносокъ, вывергъ, албо дитѧ мертвонароженое, выпороток Бер. Лекс. 54.—Кіесаръ, лат.: цѣсаръ, выпороток, от выпоротѧ матки з живота назван єст ib. 286.

XVIII. Почему то сѧ тот Іродъ называет випоротком? а то для тои рѣчи... Дитина сѧ метала живаѧ у чревѣ єѧ. Видѣвши то пнове казали єи роспороти и дитину винѧти живую... потому то сѧ онъ називает випоротокъ Пам. укр. м. II, 339 (Унѣв. Рк.).

ВЫПОРОХНЯЛЫЙ, *прикм. Що випорохнів.*

XVII. Убогіи... в лѣси одном в выпорохнялом деревѣ сукнѣ свои зоставивши, милосердія и сукен яких на покрыте тѣла своєго просили Жит. Св. 379.

ВЫПОРЪ, *рм.* 1. *Виперття.*

XVIII. Мировича... облегъ самъ король шведскій и многіе акціи для выпору козаковъ зъ замку отправовалъ Сб. лѣт. 45.

2. *Випад відділу обложенців з твердиі, з обозу.*

XVIII. Подъ Ригою... противъ выпору зъ Риги на баталѣи билъ Зап. Мовч. 78.—Пушкаръ випоромъ зъ города... не токмо обозъ и армати, но и булаву гетманскую взялъ Літ. Гр. 165.—Однакожъ килко кротно какъ з города турки випоромъ вибѣгая, такъ из поля орди на козацкій обозъ нападая козаковъ поражали ib. (рк.) 97-б.—Юля 1 числа... учинился зъ Очакова сильний выпоръ Сб. лѣт. 67 (Кр. оп. Млр.).—(Турки) отчинивши ворота, випоръ учинили ib. 68.—Козаки бо учинивши випоръ съ конца обозовъ... многочисленія полки чуждихъ въ бѣгство обратиша Літ. Вел. I, прил. 9.—Взаемне и от облеженцовъ Чигринскихъ чрезъ витѣчки и випори сильній встрентъ относитъ ib. II, 430.—Ляхи нележитій давали отпоръ, опрочъ тоєй своєй шкоди, которую значне отнесли в вїездившихъ своихъ охотникахъ для доказаня слави, на випоръ зъ окоповъ и для привезеня конямъ трави, понеже всѣ тіе не возвратилися ib. IV, 53.—Хто охочій до военной оказіи на випоръ ib. 58.

ВЫПОСАГЪ, *рм. Виправа з посаном.*

XVII. Випосаг єи (дѣви) веселгий расторгнула єси Єв. Реш. 450.

ВЫПОСАДИТИ, *дс. Див.* **Выпосажити.**

XVII. А невѣстєе плоти випосадити в станъ малженский Акт. Старод. кн. 48.

XVIII. Завѣщаю... випосадить єи (дочку), такъ какъ и дочеръ моя Иулияна випосажена Оп. ст. Млр. I, 415 (1748).

ВЫПОСАЖЕНЬЕ, *рн.* (пол. wyposażenie). *Чинність від «выпосажити».*

XVI. Выпосаженье убогихъ паненекъ Хр. Фил. Апокр. 1716.

XVII. Выпосаженье дщерей Рад. (Марк.). 85.

XVIII. Дочокъ... з випосаженьемъ повидавала Мат. Ист. ЮР. 47 (1716).

ВЫПОСАЖИТИ, *дс.* (пол. wyposażyć). 1. (*невісту*). *Виправити з посагом.*

XVI. Мають... стрыеве... посагомъ пеняжнымъ ее (панну) выпосажити Ак. ЮЗР. I, 88 (1538).

2. *Виділити частину майна, щоб сам господарював.*

XVIII. Сынъ еще не випосаженый власного отца своего зневажалъ, побилъ, съ хати вигналъ Сѣмя Сл. Б. 157.

ВЫПОСТИТИ, *дс. Пропостити певний час до кінця.*

XVIII. (Жидове) тое выпостивши знову ся збунтовали Пам. укр. м. I, 253 (Рук. Тесл.).

ВЫПОТВАРЯТИ, *дс.* (пол. wypotwarzać). *Добувати «потварю».*

XVI. Єсли бым в кого выпотварял, връну ему тое в четверо Єв. Пер. 65.

ВЫПОЧИНЕНЬЕ, *рн.* (пол. wypoczynienie). *Чинність від «выпочити».*

XVII. Войска коронние на випочинене в килку, нѣмъ замерзнетъ Днѣпръ, поставити Пам. КК. III, 438 (1660).

ВЫПОЧИНУТИ, *дс. Відпочити, спочити.*

XVII. Татарове не прійдутъ до порадковъ и випочинутъ лѣто сее пришлое Эзарн. Источн. I, 234 (1691).—Недель двѣ тилко виночинувши... гетманъ Іванъ Мазепа на Москву пойшовъ Літ. Сам. 177.

ВЫПРАВА, *рж.* 1. *Виготування гарбарське, кушнірське (шкури).*

XVIII. За виправу лисицѣ Дн. Хан. 109.

2. *Виправляння, висилання, експедиція.*

XVII. Іды тебе Бгъ отцъ твой при самой выправѣ твоей на сей свѣтъ... прибралъ в вѣнецъ Рад. Він. 5.

XVIII. Не скорая тамъ полкамъ учинилася виправа Дн. Гетм. Канц. 51 (1723).—Виправа Хмелницкого до Запорожжа и в Крим подарунковъ Вел. Сказ. 5.—О виправѣ отъ Ромодановского войскъ зъ Сомкомъ за Днѣпръ Літ. Вел. II, 21.—По виправѣ тоей грамоти на Москву, вскорѣ прибули отъ Палѣя посланники до гетмана Мазепи ib. III, 208.

3. *Те, що кому дано на дорогу.*

XVI. На выправу и на розные потребы подорожные... абыхмо зъ именей церковных... арендами до часу певъного завели с себе тымъ на тую потребу опатрили Арх. ЮЗР. I, I, 428 (1594).—Королевская милость коштомъ своимъ онымъ до Риму выправу далъ Ак. ЗР. IV, 212 (1600).

4. (*той що заміж виходить*). *Те що дається відданниці в хустах, убранні, спрятах і ін. опріч посагу.*

XV. Узялъ есми по своей женѣ... ино дѣй полтораста коп широких грошей ческои монѣты, а полтораста коп выправою Пал. Изб. I, 3-4 (1450).

XVI. Маетъ... съ тыхъ имѣній... сестру свою... замужъ выдати и выправу слушную ей дати Ак. ЗР. II, 192 (1528).—Яко готовыми грошьми, такъ клейноты, золотомъ, сребром, перлы, шаты и иншими речми слушную выправу далъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 42 (1537).

XVIII. Еслибъ братъ и кто либо виправу сиротъ дѣвокъ стратилъ, имѣетъ какъ долгъ платить сестрамъ Стат. 50.

5. *Від'їзд, експедиція.*

XVI. Той облуды заживали не толко передъ выправою до Риму, але и по выправеню Хр. Фил. Апокр. 1176.

XVII. Хо снъ Бжій з всеи Російской земли хотѣл мѣти експедицію албо выправу подъ нбо Рад. Ог. 335.—Выправа Константина на Максентія Рук. Хрон. 270.

XVIII. Шумейкова виправа для добивания Кодаку Вел. Сказ. 5.

Выправа военная, *кампанія.*

XV. И слуги путныи, которые жъ завсегды зъ мѣщаны на выправу военную звыкли ходити Ак. ЗР. I, 180 (1498).

XVI. У справе выправы военное против неприятелю нашому Ж. Курб. I, 190 (1580).

XVII. Была негдысь валная зо всеи Греческои земли под Трою военная выправа Рад. Ог. 325.

ВЫПРАВЕНЬЕ, -ВЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выправити».*

XV. Тежъ тыи боярове не маютъ быти повинни, а ни поступовать жадныхъ роботъ замковыхъ, а ни тежъ къ выправеню земскому Ак. ЗР. I, 121 (1492).

XVI. Зась о выправеню его старатися Арх. ЮЗР. I, XI, 129 (1599).

XVII. Просил о узычене дыляцыи до пришлых рочковъ на выправене теж своего шкрутынѣумъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 516 (1605).—З едного мѣстца матерію глеюватои землѣ зносилъ для веселного выправеня огородца и ярицъ Тр. постн. 556.

XVIII. (Єпископы) берутъ субсидіумъ харитативумъ... на выправленіе въ Римѣ сакрыни епископство, коли той, который маетъ быти епископомъ естъ оубогій Собр. Прип. 58.

ВЫПРАВЛЯТИ,-ВОВАТИ,-ВИТИ, *дс.* 1. *Допроваджувати,-дити до нормального або належного стану; вириватu, визволяти, викупати.*

XVI. Коли буду с тобою тыми имени меняти, тогды ты мни маеш тыи именя Тарговицкии завести и ото всих кривдъ выправивши, мнѣ подати Арх. ЮЗР. I, VI, 24 (1537).

2. *Показувати, строїти, клеїти.*

XVII. На одну чудовную штуку... Іс. Хс. выправилъ Єв. Реш. 280.

XVIII. Умѣемъ... комедіи виправляти Літ. Вел. III, 370.—Мы на семъ свѣтѣ такъ имѣемсѧ як тіи, що комедію виправлѧютъ Сѣмя Сл. Б. 65.

3. *Доводити до жаданого стану, виробляти, обробляти.*

XVII. Якъ ослы працовитыи мѣли ролю выправовати, орати, сѣѧти, жати Гал. Кл. Раз. 404.—До оурожевѧ пшеници... потреба теж и зерна на выправленую ролю вкинеснаго Рад. Він. 438. — На кождомъ пру ѣ галки з' квѣты яко лилѣѧ выправлены Літ. Рук. 36.

4. *Правити, розправляти, викладати, розповідати, розводитися.*

XVI. И не ку речи перед судом выправовали Арх. ЮЗР. VIII, III (1583).

XVII. О марности ли того свѣта, о богатствахъ и о роскошах зрадливых выправовати буду Тит. 112 (Копист. 1625).

5. *Висилати,-слати.*

XV. Тыи послы выправили къ вашой милости Ак. ЗР. I, 188 (1492).

XVI. И ты бы еси... не наймитовъ, одно жъ сыновъ мужскихъ... къ той роботѣ выправилъ Ак. ЮЗР. I, 116 (1542).—До оріенталныхъ єпископовъ послы выправили Хр. Фил. Апокр. 1432.

XVII. Ходи ж в дом мой; слугъ выправлю оттуду, бы Алексѣя шукали повсюду Др. Ол. Ч. Б. 159.—(Цесаръ) к тому озеру, з которого смок выходилъ, норку свою выправилъ Рад. Ог. 57.—Григорий... таемный лист до него (Маврикія) выправил Жит. Св. 49-б. —Куликъ... досталъ языка трехъ Татариновъ, зъ которыми татарами выправилъ отъ себе козаковъ Ак. ЗР. V, 217 (1688).—(Люде) выправили до него велікое и зацное поселство Збірн. 1693, к. 171.—Погоничи... выправлени были на поле орати Прот. Полт. С. I, 209-б. (1699).—Зараз с подъ Тиници подѣздъ добрій виправили Літ. Сам. 57.

XVIII. Урадило все войско Запорожское виправити пословъ своихъ до королевского влчства Вел. Сказ. 23.—Наперед выправил Антиоха з войском Ал. Тиш. 43.—Гостивъ их пристойне и дав им всего доволно... и выправил их рядно Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.).

6. (*дочку*). *Дати виправу з оказії виходу заміж.*

XVI. А хотечи ихъ (дочки) достаточне а добре выправити и даровати Арх. ЮЗР. VIII, IV, 97 (1578).

XVIII. По смерти отческой зоставшись дѣвки з имѣня отчизного подлугъ тестаменту били бъ виправованни Стат. 49-б.

7. *Виєднати, вистаратись.*

XVI. Выправилъ былъ собѣ отъ короля его милости привилей Пам. КК. III, 23 (1590).

XVII. Абы такъ они, яко и за часомъ будучіе священники жадного дѣдицтва на тую церковъ братскую не выправовали и права собѣ не претендовали Гал. П. М. II, 19 (П. Мог. 1633).—Собѣ выправил мандат у кроля его милости Арх. ЮЗР. I, XI, 668 (1636).—Ф. Л... выправивъшы собе прапнортъ у Гуляницького ib. III, IV, 72 (1649).—На друкарню церковную выправлено право кадучное ib. I, XI, 176 (1650).

XVIII. Кирило... виправивъ собѣ фермань у царя Пелгр. Ип. Виш. 60.—N. подасть жалобу свою 10 априля в судъ и виправитъ позовъ за владѣніе землями его по куплѣ продками его владѣнными, а истцу наслѣдственно спадаючими С. і Р. 18-б.—Жалобливый виправляетъ повторний позовъ по тогожъ своего суперника ib. 19-б.

ВЫПРАВЛЯТИСЯ, - ВОВАТИСЯ, - ВИТИСЯ, *дс.* 1. *Виказувати свою правість, усправедливлюватися, уневиннюватися.*

XVI. Достаточнѣ зъ листу в. м. читаючи, вырозумѣлъ есми, абы-мъ се выправилъ в. м. въ отпорѣ моемъ Ак. ЗР. IV, 149 (1596).

XVIII. Люди къ свидѣтелству принимании быть не имѣютъ... пока зъ обвиненія своего не выправится Стат. 88.

2. *Виставлятися, гратися.*

XVIII. Пистолети, когда виправлялася интермедія... невѣсть де подѣлися Дѣло Бых. 21 (1722).

3. *Вибиратися,-братися, вирушати,-шити.*

XV. Изяславъ же того не улюби, ни посла того поусти, и выправисѧ весь из города и ста на болоньи Ип. 380 (1149).

XVI. Въ тотъ часъ тежъ Рымляне християне выправилисе на Турки Берест. соб. 278.

XVII. Въ томъ часѣ выправился Володимеръ кроль зъ великимъ войскомъ на Греки Копист. Пал. 975.—Кгдыся на войну... выправовавъ цар Константин Єв. Реш. 272-б.—Зобравши войско руское великое, Владимиръ выправился до Таврики албо Перекопу Крон. Соф. 24.—Мѣста ґрецкіи поддалися персом... против которым выправился Александеръ Ал. Печ. 168.—Жидове... выправилися збройно Крон. Боб. 200.

XVIII. Тои-жъ весни моглъ виправитися отъ Константинополя короанъ военній на море Чорное Літ. Вел. III, 431.

ВЫПРАВНЫЙ, *прикм. Що його виправлено, вироблено (про шкури).*

XVI. Лисицъ выправных дванадцать Ж. Кугб. II, 130 (1582).

XVII. Скур яловичых выправных семнадцать Арх. ЮЗР. III, IV, 49 (1649).—Вовчіи шкури выправные носили Рук. Хрон. 466.

XVIII. Шкуръ яловичихъ выправныхъ три Быт. млр. обст. 348.—Медвежихъ шкуръ двѣ, выправная една, другая ни Літ. Вел. IV, 122.

ВЫПРАВОВАНЬЕ-СЯ, *рн. Чинність від «выправоватися».*

XVI. Ку выправованъю ся невинности єє было до пришлыхъ рочковъ дано Арх. ЮЗР. VIII, III, 379 (1583).

ВЫПРАВОВАТИ, *дс. Див.* **Выправпяти.**

ВЫПРАВОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Выправпятися.**

ВЫПРАВЯНЬЕ, *рн. Див.* **Выправпянье.**

XVII. Винница... болшой працы потребует в выправяню Кн. Рож. 135-б.

ВЫПРАГАТИ,-ГТИ, *дс. Див.* **Выпрягати.**

XVI. Она казала кони выпрагчи Арх. ЮЗР. VIII, III, 380 (1583).

ВЫПРАТИ, *дс. Див.* **Выпирати.**

ВЫПРАЦОВАТИ, *дс. Працею добути.*

XVIII. Памяти, розуму, сами не випрацовалисмо, не выорали, анѣ выкопали Науки парох. 112.

ВЫПРИСКОВАТИ, *дс. Приснувши викидати.*

XVIII. Тыи корости часомъ по всемъ коню бываютъ роскиданы, а часомъ тол'ко на карку ал'бо на ногахъ, ал'бо на удахъ и чрезъ ноздры виприскуєтъ часто, когда по шыи понадъ горломъ ґул'окъ или коростъ нема Укр. Госп. Пор. 60.

ВЫПРИХНУТИ, *дс. Приснувши викинути.*

XVIII. Умочивши часто зъ гусячого скрила перо, воткни въ обѣ ноздры (конеґі) щобъ виприхнув Укр. Госп. Пор. 59.

ВЫПРОВАЖАТИ,-ВАДИТИ, *дс. Провадити з середини, виводити, вести.*

XVII. Панюю Корсаковую за руки взявши, за ворота выпровадили Гол. П. М. I, 534 (К. Вып. 1633).—Бабу самъ власный Гаврило выпровадилъ зо всѣми рупесками за Днѣпр, подобно к Жаботину Ак. Полт. Гор. Ур. I, 12 (1664).—Геркулесъ вишедши до тоеи яскинѣ, самого Какуса забилъ булавою, и быдло своє оттоль выпровадилъ Гал. Кл. Раз. 169.—Выпроважает а поджигает оного (чоловѣка) діяволъ... на горшое... мешканье свинѣйское Єв. Реш. 9.—А старшину 4 панувъ въ поле выпровадили Літ. Льв. 237.—З Єгvпту выпровадилъ Моvсей людъ Жидовскій Рад. Ог. 127.—Он же, Кулачокъ, випровадилъ єє, Пациху, в Коропъ до матки єє Акт. Старод. кн. 93.

XVIII. Коли выпроважали Александра до войска, дала єму Кондакія коня Ал. Тиш. 100.—И выпровадил Ірод тых трох кролей з великою честію Пам. укр. м. II, 130 (Рк. Тесл.).—Випроважено воєводу зъ людми ратними до Рубловки Літ. Вел. II, 161.—Ажъ его мужикъ єденъ выпровадилъ на дорогу Літ. Черн. 86.

ВЫПРОВАЖАТИСЯ,-ДИТИСЯ, *дс. Виноситися, виїздити, вибиратись.*

XVI. Абы он от сего часу за двѣ недели совсимъ з двора выпровадился Арх. ЮЗР. VIII, VI, 166 (1565).—Панъ... там до тое господы ся выпровадил и еже там был Ж. Кутб. II, 36 (1572).—Позволяемъ допущаем з имеией церковныхъ владыцства Володимерского и Берестейского зо всими ихъ властными маєтностями... доброволне выпровадитися и выехати Арх. ЮЗР. I, I, 60 (1576).

XVIII. Кроль новый на свѣтъ юж ся выпроважаєтъ Укр.-Р. Арх. IX, 159.

ВЫПРОВАЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выпровадити».*

XVII. Тыи книги по-кгрецку... выст'є або выпрогажет'є могуть Кн. Рож. 30-б.

ВЫПРОВОЖАТИ,-ВОДИТИ, *дс. Див.* **Выпроважати,-вадити.**

XIV. Тогды тотъ староста имѣетъ его выпроводити до границы земскоѣ Ак. ЗР. I, 19 (1347).

XVII. Кгды бы нашъ якій купець мѣлъ именемъ своимъ з товарами чужоземского купця з нашой землѣ выпровожать, а досѣдчилъ би ся того дозорца нашъ, тогди позволяемъ ему той увесь товаръ забѣрать Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 61 (1654).—Княгиня... убрала Витолда въ єдное панны своєѣ одежу, а панну въ Витолдову одежу, которую въ вязенью зоставивши, Витолда за собою выпроводила въ паненской одежи Крон. Літ. 335.

XVIII. Обѣщахуся мя випроводити честно оттуду безъ утрати єдиной аспри Гр. Барск. I, 213.

ВЫПРОДАТИ, *дс. Продати все.*

XVIII. Єсли би кому похотѣлося вийти для жития на иную сторону... то волно єму будетъ учинити випродавши своя имѣнія в Полщѣ Вел. Сказ. 126.

ВЫПРОСИТИ, *дс. Просивши одержати.*

XVII. На рынку оубогій члвѣкъ, если чого не выпроситъ, без' грошa нѣчого не достанет' Рад. Ог. 923.—(Цесарѣ) окрутенствомъ

над хрстіанами военное собѣ от богогъ своихъ... щасте выпросили Гал. Боги пог. 26.

XVIII. Кто бы много за мало випросилъ, албо без надачи побрал, таковых рѣчъ наданную і побранную тратит Стат. 32.—Не мож анѣ заробити, анѣ выпросити Пам. укр. м. I, 298 (Рк. Тесл.).

ВЫПРОСИТИСЯ, *дс. Прозьбою увільнитися, визволитися.*

XVIII. Зъ которого (вязеня) Хм. випросился чрез Чаплинскую Вел. Сказ. 20.

ВЫПРОСТОВАТИСЯ, *дс.* 1. *Бути витягненим проведеним просто.*

XVI. Где без землянъскихъ кгрунтовъ не выпростуються, таковые земли беручы, нашыми кгрунъты мають отдавати Пам. КК. II, 533 (1557).

2. *Витягтися просто.*

XVIII. И въ томъ разѣ словомъ Бжіимъ вѣрующа невѣста випростоваласа и такъ латво от хоробы... оулѣчена зостала Науки парох. 104.

3. *Статися простим.*

XVII. Посполитого лѣкара и збавителѧ Іса Ха проводника предъ себе беручи ку вышалѣзку правды и абы простою мовою мова выпростоватисѧ могла О обр. 191.

ВЫПРУЧАТИСЯ, *дс. Пручаючися визволитись.*

XVIII. Которого (зятя) повалѣломъ былъ, леч онъ як молодшій випручавшися з-под мене... Прот. Полт. С. 1, 238-б. (1701).

ВЫПРЯГАТИ,-ПРЯГТИ, *дс. Увільняти з запрягу.*

XVIII. Велѣлъ коней випрягати Літ. Вел. II, 82.

ВЫПРЯТНУТИ, *дс. Випорожнити, вичистити.*

XVII. Грунтаром, гды Андрѣй грунтаръ выпрятнул трансит звонничный, тогды решты з горѣлкою и на пиво далем всего злот Арх. ЮЗР. I, XI, 385 (1630).

ВЫПСОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выпсовати».*

XVII. За выпсоване саду... протестуючие жадного пожитку с того двору и з саду мети не могутъ Арх. ЮЗР. III, IV, 493 (1650).

ВЫПСОВАТИ, *дс. Псуючи винищити, вигубити.*

XVII. Конечне были быхмо и до-щетку выпсованы и выкоренены Діал. о пр. вѣрѣ, 318-б.

ВЫПУДИТИ, *дс.* (пол. wypędzić). *Вигнати.*

XVII. И не найдетъ ли ся которий што бы его моглъ выпудит з церкви Рук. № 0. 4° 86, к. 54.—Длѧ злостей своих з Царигороду выпужены сут Гал. М. Пр. 214.—Тирус воевалъ а в кождои потребѣ звитяжество отримал и все поганство из царства... випудил Збірн. 1693, к. 133.

XVIII. Если кого ґвалтомъ кто з державя випудитъ, яко ґвалтовник мает бит каранъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 47 (1745).

ВЫПУЛЕРОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Выполеровати.**

XVIII. Мает изгорѣти землѧ и вычистити сѧ и выпулеровати от всѣх нечистотъ и скверни Пам. укр. м. IV, 306 (Рк. Тесл.).

ВЫПУСКАТИ,-СТИТИ, *дс.* 1. *Дати, дозволити вийти, не боронити вийти.*

XV. И поволѣ (Ростиславъ) выпустити я ис погреба и розвести я по городом Ип. 511 (1161).

XVI. Якъ... будуть выбирати... цехмистра... (то) еслибы немощнымъ быль, и то слушне, если его братя выпустять, змовившисе, то можетъ быти воленъ с того Арх. ЮЗР. I, VI, 52 (1563).

XVII. (Гетманъ Конецпольскій и козаки) тогды ся съ собою на шесть годинъ били, кгды бы не дощъ окрутне великій перешкодилъ, снать бы вшиткихъ и ноги не выпустили Літ. Льв. 241.—Послалъ мя... жебымъ выпустилъ на волность оутрапленыхъ Гол. П. М. II, 378 (Кор. Н. 1645).

XVIII. Випускай пщели свои на стаго Олексея Загов. 211.—Войско розгнѣвавшися на комисаровъ... не хотѣло випустити ихъ зе Львова, поки би имъ заслуги ихъ не били заплачени Вел. Сказ. 244.—Взять яйце... випустить жовтокъ Мир. дом. лѣч. 42.

2. *Видавати з себе.*

XVII. Мѣсѧцъ... промени свои з себе выпускает Ев. Вил. 74.—З млѧ траву выпускаетъ ib. 114.—Воздухомъ отдыхаемъ душником привлачимъ воздухъ; то ест плюцами, яко мѣшками ковалскими и в себе вбираемъ изасѧ выпускаемъ Транкв. Зерц. 11.—Благословеные языки, которые оные слова выпустили Жит. Св. 34.—Отць з истности своея сына оуродилъ и з тожъ Дха стого выпустил Кн. о Вѣрѣ, 16.—Слезу з очий сердечъных выпустилъ Карп. Наука, 140.

— **на свѣтъ,** *породити.*

XVII. Матка... осмого дня выпустивши его (Никиту) на свѣтъ умерла Жив. Св. 94.

3.—**(кому що).** *Видати до вживання.*

XVIII. Випустилемъ бочку меду и куфу горѣлки Кн. Мѣск. Полт. 73 (1705).

ВЫПУСКЪ, *рм.* 1. *Див.* **Выпустъ.**

XVIII. Мы... (добра свои) з озерами, уловами рыбными и звериными поплавами и выпусками (продали) Мат. и зам. 169 (1708).

2. *Випускання, дозвіл вийти.*

XVII. В. ц. в. цѣловалъ хрест на выпускъ вязней Ак. ЗР. V, 25 (1637).

ВЫПУСТОШЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выпустошити».*

XVII. Въ выпустошеню дубовъ Арх. ЮЗР. III, IV, 60 (1649).

ВЫПУСТОШИТИ, *дс. Спустошити до-щадку.*

XVI. Села вельми выпустошили Кул. Мат. I, 50 (1580).

XVII. А надто тыежъ мешчане борокъ... вырубали, выпустошили подъ тотъ часъ и въ нивечъ обернули Арх. ЮЗР. VI, I, 564 (1650).

XVIII. Выпустошат всю землю и осквернят ю Пам. укр. м. IV, 287 (Сiдз. Зб.).—Гай выпустошилъ Мат. Ист. ЮР. 47 (1716).

ВЫПУСТЪ, *рм. Місце, де випускають товар пастись, пасовище, вигон.*

XVI. Не вольно им коней и быдла их на звычныи выпусти их месткiи пускати Пам. КК. IV, II, 153 (1545).

XVIII. Посвѣдчилъ... Iаковъ Молодецкий, же... на Оболоню для выгоды мещаномъ Кiевскимъ, жебы отъ бакшти Воскресенской и отъ бакшти Бискупской, мѣли випустъ своим конемъ и быдлу, попущено было мѣстце Сб. мат. отд. III, 130 (1701).—Дубровка... з люкою сѣнокосною и з пристаню, где на пѣски и для бидла випустъ волный Кн. Мѣск. Полт. 120 (1716).—Къ селу Чопилкамъ издревле надлежащые три выпуста козачие для вигону скота Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 224 (1767).

ВЫПУЩАТЕЛЬ, *рм. Той що «выпущає».*

XVII. Якожъ реченый тобѣ Дхъ Сыновскiй, вмѣсто якобы мѣлъ Сынъ причиною и выпущателемъ назватисѧ, черезъ тебе в порѧдокъ выпущеного и причину маючого и з сына потѧгненый єсъ (Дхъ Стый) Кн. о Вѣрѣ, 263.

ВЫПУЩАТИ, *дс.* (пол. wypuszczać). *Див.* **Выпускати**.

XV. Язъ тѧ и бес таче выпущаю Ип. 337 (1146).

XVII. Выливати рознитсѧ барзо от реченiа выпущати Кн. о Вѣрѣ, 93.—Тварь єго (Мойсея)... променя выпущала Кн. Рож. 47-б.—Їды вложатъ тѧтиву на лукъ, выпущаютъ зъ него стрѣлы, которые людей поражаютъ Гал. Кл. Раз. 76.—Магдалина... солодкiє слезы из очей своих випущала Єв. Реш. 217.—Бгъ... росказалъ землѣ и древамъ рожай свой выпущати Крон. Боб. 2.—Рече зѣлiю и древамъ плодъ свой выпущати Рук. Хрон. 2.

ВЫПУЩЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выпустити».*

XVII. Павлюка, що былъ перше въ Варшавѣ, коли Сулиму загублено, упрошено, якожъ былъ въ Замостю по випущеню Літ. Льв. 258.—Оповѣдалъ вязнюмъ выпущен'є Гол. П. М. II, 378 (Кор. Н. 1645).

ВЫПЫТАНЬЕ, *рн. Чинність від «выпытати».*

XVII. Абыс мѣлъ науку хрестiянскую выпытанемъ и бадане м ани вѣрою зрозумѣлъ Жит. Св. 82-б.—Маε быт пилное оних (грѣхов) самого себе выпытанε Каз. 32, к. 20.

ВЫПЫТОВАТИ, -ТЫВАТИ, -ТАТИ, *дс.* 1. *Питаннями вивідувати, розпитувати.*

XVII. Пилно выпытовалъ Иродъ (волхвів) и довѣдовалсѧ о часѣ, в который сѧ им звѣзда онаѧ оказала Єв. Калл. 856.

XVIII. (Козаки) поймали турка... ворожбита... стали его выпитовати отколь Варни доставати Рук. К. У. № 21, к. 18.

2. *Випробовувати.*

XVII. Который знову прійти маєтъ судити его и выпытовати Тр. постн. 57.—Гдь... срдца и мысли нашѣ выпытуєтъ и выбадываєтъ Єв. Калл. 2.—На то маєм ту свѣдецтво с писма светого... абы геретиков таємнихъ выпытоват, искат и словом божъим перепирати Просв. 150.

ВЫПЫТОВАТИСЯ, -ТЫВАТИСЯ, -ТАТЬСЯ, *дс. Розпитуватися добре, розвідувати, дізнаватися чого.*

XVI. И онъ самъ маєть моцъ о вере и о капланстве выпытывать се Берест. соб. 258.

XVII. Пилно сѧ выпытовалъ патрiархъ, ктобы онъ былъ, который людъ хрстоименитый оутѣшает и имъ сѧ пѣклуєтъ Тр. постн. 274.—Идѣтежъ и доскональе выпытайтеся об оном дитяти Єв. Реш. 244-б.

XVIII. О новонарожденомъ королѣ жидовскомъ въ мѣстѣ столечномъ Iерусалимѣ выпитовалисѧ трiє царiє Науки парох. 122.

ВЫПЫТЪ, *рм. Випитування, розпитування.*

XVII. Мы... чинили слушний випитъ и довод о убытю Стефана Прот. Полт. С. I, 62-б. (1689).

ВЫПЫХАТИ, *дс. Див.* **Выпихати**.

XVIII. Млстыню нищим и оубогiим давайте а з дворовъ своихъ не выпыхайте Бог. и Лаз. 76.—Святыхъ з неба выпыхаютъ Богл. 51.

ВЫРАБОВАТИ, *дс. Рабуючи випустошити.*

XVII. Домы богатыхъ вырабовати Рук. Хрон. 144.—Церкви и монастыри попалили и вырабовали ib. 461.

ВЫРАЖАНЬЕ, *рн. Чинність від «выражати».*

XVII. Хотѣлъ теды Ісусъ Христосъ презъ тое своихъ овецъ выражанья Петра постановити особливымъ апостоломъ народомъ Копист. Пал. 334.

ВЫРАЖАТИ,-ЗИТИ, *дс.* 1. *Звихнути, вибити з суставу.*

XV. И падес под нимь (Ростиславом) конь, и вырази собѣ плече (Ростиславъ) Ип. 801 (1249).

2. *Вибивати,-бити, відбити, витиснути; віддати.*

XVII. Монархове... звыкли на хоругвахъ розличныи свои выражати гербы Рад. Ог. 94.—Хочетъ кто фиґуру печати згачне выразити, мусит печать тиснути ib. 513.—На томъ перстеню до печатованя листовъ выразила рыбу и хлѣбъ Рад. (Марк.) 26.—Печать, которую Бг выражаєтъ на душѣ члвчой през крещеніє свое, споминаєтъ апстолъ Павелъ Гал. Кл. Раз. 111.—Хс... образъ твари своєй на нем (полотнѣ) выразил над вшелякоє мистерноє малеванє Жит. Св. 609.—Хс... обрусъ до своєи твари приложивши... свою тваръ выразилъ на нем Крон. Боб. 192.

XVIII. Тѣнь человѣческую или образъ чій на стѣнѣ бѣлой или на обрусѣ различными цвѣтами виражевій Літ. Вел. III, 370.—Тот Каріонъ... привезлъ тогда жъ... кграмотку для ученія дѣтей потребную, славенским и греческимъ языкомъ, виразивши въ ней всѣ литери Рускіє фиґурами и лицами человѣческими ib. 417.

3. *Виповідати,-повісти, висловити, описати; означити, показати.*

XVII. И отворятся єму двери до црствія нбсного, яко сам Хс выражаєт мовячи: ктося не отродитъ от воды и Дха, той невнійдетъ до црства небсного Тит. 215 (П.Мог. 1639).—И там мешкаючи розьныє шкоды выражали, подданыхъ мучили Арх. ЮЗР. III, IV, 176 (1649).—То на писму виразивши Прот. Полт. С. II, 1 (1673).—То на реєстру не виражено ib. 42-б. (1676).—Непослушенство котороеся старшимъ выражаєтъ, Бгуся выражаєтъ Рад. Ог. 1127.—Добре тлумач... тыє слова переложилъ, не такъ слова личачи, яко рѣчъ самую выражаючи Кн. Рож. 92-б.—Писала скаржачися на антипара... иж ней много злости выражал Ал. Печ. 178-9.—Ставши Михайло Гавриленко выразил явне, доброволне а непримушоне Кн. Мѣск. Полт. 5 (1692).—Оного (Петра) барзо приймовано з великимъ коштомъ, якъ царя и почесть виражививано великую Літ. Сам. 195.—Црсу обраному, любо єще не будет коронован, якъ црсу чест выражаємъ Рук. Црк. 16.—Жалобу, которая виражала примовку от Давыда Скабуртины Акт. Старод. кн. 105.—Чому мнѣ тую ганбу виражаєшъ Рук. № 0. 4° 86, к. 55.—Люд... образови честь великую выражалъ Крон. Боб. 11.

XVIII. Данило... мусит... вшелякую оному тестю почтивост яко добродѣю своєму выражати Прот. Полт. С. I, 239 (1701).—А єжели... и записалъ хто памятствованія годноє... дѣяніє, то записалъ тилко для себе... жадних—зъ якихъ причинъ що повстало...—не виразивши околичностей Вел. Сказ. 2.—Не выражаю тут подробну того, яковимъ провиянтомъ Хмелницкий от хана на дорогу вспоможенъ ib. 27.—Не занєхалъ выразити похвали Літ. Вел. IV, 3.

ВЫРАЖАТИ,-РАДИТИ, *дс. Див.* **Вырjжати, -рядити.**

XVI. Почтивость и повагу послу ваш. мил... тамъ в Ордѣ выраднлъ (цар Перекопский) Ак. ЮЗР. I, 8 (1538).—Ого ж маєшъ, што-мъ тобѣ обѣцалъ: вирадилес мнѣ наругане, мѣй же за то Рук. № 0. 4° 86, к. 56.—Анонъ посломъ хотячи легкость вырадити, оголилъ имъ бороды Рук. Хрон. 100.

ВЫРАЖАТИСЯ,-ЗИТИСЯ, *дс.* 1. *Відбиватися, виявлятися.*

XVII. Мѣста засьтые и знаки... въ листѣ граничномъ не показуются и не выражаются Ак. Зем. 123 (1689).

2. *Вимовлятися, виповідатися, витлумачуватися.*

XVII. Толкіи теды и такъ великіи иле вкоротце моглыся выразити великого того стго звѣтязства и тріумфы Тр. постн. 398.—Прокураторъ... написалъ тестаментъ, на котором би ся виразило Єв. Реш. 227-б.—Імена тыхъ особъ, которые попродали свои кгрунта, такъ выражалися:... Дмитро, Иван Мартиновичи, Верезубенки, Андрѣй Глупко Акт. Старод. кн. 85.

XVIII. О... всемъ... напредѣ... въ семъ лѣтописцу виражается Вел. Сказ. 8.

ВЫРАЖАТИСЯ,-РАДИТИСЯ, *дс. Див.* **Выряжатися,-рядитися.**

XVIII. Тетера, гетманъ, съ Чигирина до Полщи выражался Літ. Черн. 84.

ВЫРАЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выразити».*

XVII. Которых (пенезей) выраженьє доводне, кгды того час и мѣстце буде, покаже Арх. ЮЗР. VIII, III, 486 (1602).

XVIII. Водлугъ своєго звычаю маютъ люде, якобы свойственный свой языкъ и иншій способъ бесѣды и словъ выраженія Науки парох. (пр.).

ВЫРАЗНЕ,-О, *присл. Так що легко розрізнити, розпізнати, зрозуміти, ясно, зрозуміло; явно, не ховаючись.*

XVI. Того довод маєшъ у тогож апостола выразне до Коринтов Рук. Муз. № 513, к. 3.—Смотри, яко тутъ выразне даєт знати, же Духъ Светый маєть бытность а истность одъ Отца и отъ Сына Унія гр. 125.

XVII. На кождых местцахъ явне и выразне абы научали Пам. КК. I, 127 (1621).—Сей учитель... выразне особу Петрову выймуєтъ и мовитъ, же не на Петрѣ збудована єсть церковъ Копист. Пал. 343.—Яко далѣй выразне стоит в томъ же реєстрѣ Арх. ЮЗР. I, XI, 700 (1650).—Що выразне может члкъ познати зъ сии приповѣсти Єв. Реш. 4-б. —Нехай теди тоє (писмо) передъ вами выразне будетъ вычитано и выслухайте... якъ мы на тыє омани отвѣтуємъ Эварн. Источн. I, 10 (1682).—А якій початокъ и конецъ суду того будетъ, тоє маєть быти виразно записано Арх. Мот. 125 (1683).—В послушанїи заповѣди бжїи выразне замыкаютсѧ Домецк. 44.—Маючи двор свой власний, никому ни в чомъ непенный и незаведенний, явне и виразне купчим правом набытий Акт. Старод. кн. 34.

XVIII. Ласку свою государскую виразне вашъ-милостям обяснѧєтъ Літ. Вел. II, 490.—Правія убо стопи не токмо мѣсто но и палцовъ изображенія вгразнѣ даже до-днесь показуєтся, лѣвія же не тако Гр. Барск. I, 326.

ВЫРАЗНЫЙ, *прикм. Що легко розрізнити, розпізнати, зрозуміти; що легко прочитати, читальний.*

XVII. То выразными словы вызнаютъ Копист. Пал. 365.—Такъ достатечнои и выразнои науки, бымъ жадного на то не мѣлъ свѣдоцтва Тит. 153 (Копист. 1625).—Маємо теж и приkладъ выразный в писмѣ стом ib. 278 (П. Мог. 1632).—Напитки вымыслные, противъко выразному праву, куповати собе казали Арх. ЮЗР. III, IV, 350 (1649).—Научителѣ... во всем досконалую и выразную науку нам... подаютъ Єв. Реш. 20-б.—Выразнаѧ вымова Рад. Ог. 882.—Сотник... писалъ до пна полковника своє выразноє писмо Прот. Полт. С. II, 138 (1685).—О якомъ дѣлѣ выразную засылаючи информацію, жадаєм Ак. ЗР. V, 233 (1690).—Не показалъ жадного права, а иле выразного, жебы то явне, ясне было єму продано Акт. Старод. кн. 60.

XVIII. Королей полских... премѣнися 14, которих зде... виразная хронология полагается Вел. Сказ. 12.—Послалъ онъ же, панъ полковникъ Полтавскій, выразного указу Дн. Хан. 34.

ВЫРАТОВАТИ, *дс. Ратуючи вирвати з небезпечности.*

XVII. Тебе з ланцуховъ виратую Прот. Полт. С. I, 224 (1700).

XVIII. Єдиного-сме сына мали, подпору старости нашой, и той оутонулъ юж тому мѣсць. Але выратуй и нашего сына Пам. укр. м. III, 73 (Рк. Тесл.).—Пана Миколая Потоцкого... виратовали Літ. Вел. IV, 193.—Богъ виратуєтъ отъ потопа Богл. 93.

ВЫРАХОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выраховати».*

XVII. Выраховацье — сочетаніе, разсужденіе, сочисленіе Синоп. сл.-р. 14.

ВЫРАХОВОВАТИ,-ХОВАТИ, *дс. Рахунком доходити чого, вилічити.*

XV. Десят коп грошей приданую выраховати Пам. КК. I, 138 (1490).

XVII. Съчислѧю, исчитаю: переличую, выраховую Бер. Лекс. 168.

ВЫРАХУНОКЪ, *рм. Вирахування, що вираховано.*

XVIII. По томъ вирахунку (колко въ якомъ селѣ людей тяглихъ вынаходится), жеби зъ десятка человѣка одна подвода была назначенна Літ. Вел. III, 432.

ВЫРВА, *ржс.* 1. *Діра зроблена вирванням; яма, вижолоб, вимул (що зробила вода).*

XVII. Усе наутеки скочилъ з города, обачивши войско турецкоє на той вирвѣ, где подкопи вирвали Літ. Сам. 144.

XVIII. Єсть у мори океанъском двонадцять вѣкенъ, выровъ или пуповъ, которыє аж до самои преисподнеи глубиною Ал. Тиш. 88.

2. *Особа злослива, обмовна, що хто його зна звідки вирвалася.*

XVII. Блудникъ: випетечникъ, вырва, лотръ Бер. Лекс. 8.

ВЫРВАНЕЦЪ, *рм. Дрантус, голодранець.*

XVII. Вырванцовъ вашихъ... каразіями одѣваєте Ак. ЮЗР. II, 230 (И. Виш.).

ВЫРВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вырвати».*

XVI. Хрустицкий почалъ ся нами осветчать и вырванє бороды оказывать Arch. Sang. VI, 262 (1565).

XVII. Игор... сам там (у Древлян) зосталъ мислячи о болшом вырваню (дани) Жит. Св. 518-б.—Вчинилося побитє... и волосовъ вирваня Прот. Полт. С. II, 279 (1697).

XVIII. По вирваню подкоповъ Літ. Вел. II, 460.

ВЫРВАСЪ, *рм. Той що вирвався звідкись.*

XVI. Во смирении и у згоде тамошнии учители пребываютъ, на мѣстницы Петровы. Одно толко оденъ папежъ изъ послѣднее столицы (вырвасомъ сталъ и) дмется помпою своєю Посл. до Лат. 1142.

ВЫРВАТИ, *дс. Див.* **Вырывати**.

ВЫРЕЗАТИ, *дс. Див.* **Вырѣзати**.

XV. Моуж... вырезавъ ис книги (слова) Чет. 1489, к. 50.

ВЫРЕКАТИ,-РЕЧИ,-КТИ, *дс. Вимовляти,-мовити, виповідати,-повісти, сказати.*

XVI. Вси посполите вырекаємъ... и право наше здаємъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 383 (1535).—Слова Христовы... не такъ суть выречены. якъ ихъ онъ преложилъ Хр. Фил. Апокр. 1314.

XVII. Хс. Гъ выреклъ: всяк возносяйся, смирится Єв. Реш. 6.—То вырекши, вийшла з келіѣ Лѣств. 47.—То вирекши отворилъ колодки у желиз и от вязеня и казал ему што рыхлѣй виходить Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 56.—Добрый законникъ варуєтсѧ и жартовного кламства выречи Домецк. 110.—Євдокіа недопустивши єму далей такихъ спросных словъ выречи, заразъ дунула на тварь єго смѣле Жит. Св. 5.

XVIII. Слово отъ Дорошенка Бруховецкому сказанное вирекши Літ. Вел. II, 163.

ВЫРЕКАТИСЯ,-РЕЧИСЯ,-РЕКТИСЯ, *дс. Відрікатися, зрікатися,-ректися; відступати.*

XVI. Отецъ архимандритъ доброволне се вырекъ и поступилъ тую ниву изъ сеножатми игумену Кирилскому Арх. ЮЗР. I, VI, 29 (1539).—Князь Богуш листом своим с тых поль и дубров ся вырек ib. 35 (1542).—Сами мещане володимерские (кгрунтовъ и права своєго) отступили и вечными часы выреклися ib. VIII, VI, 250 (1569).—Онъ патрыярховъ своихъ вырекъся Антир. 705.

XVII. Ся... найменшои претенсіи часы вѣчными вырекаю Арх. ЮЗР. II, 79 (1632).—Кто любитъ Ха Спситлѧ, повиненъ длѧ него всего отступити и вырєчисѧ на семъ свѣтѣ Рад. Він. 1522.—Ты выреклсѧ богатствъ и я тежъ не маю нѣчого на свѣтѣ и богатствъ не прагну Гал. Боги пог. 35.

XVIII. Отецъ синовъ или дочокъ виректись можетъ по причинамъ, єслибъ кто з гнѣву отца пхнулъ либо вдарилъ Стат. 58-б.

ВЫРЕЧЕНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «выректи».*

XVII. На остатку декретъ страшный якъ слово вымовити злому будетъ за выреченємъ слова Діар. Фил. 99.—Заразъ катовє по выреченю того декрету до своєго сѧ ремесла брали Збірн. 1693, к. 156.

2. *Вирок, постанова, декрет.*

XVI. Вышло єсть выречене от цесара Августа, абы быль пописань весь свѣтъ Єв. Пер. 28.

ВЫРЕЧЕНЬЕ-СЯ, *рн. Зречення, відречення, відступ.*

XVII. Нарушити што наменше з науки вѣры албо отмѣнити єстъ велми великихъ рѣчій выреченіесѧ и живота вѣчного страта и отпадненіе О обр. 196.—Доброволноє выреченєся самого себе и всѣхъ марностей свѣтскихъ... заховати повинни Арх. ЮЗР. I, VIII, 414 (1632).

XVIII. Опрочъ того, жаль имѣвъ Іисъ длѧ виреченіѧсѧ Петрового Науки парох. 276.

ВЫРЕЧИ, *дс. Див.* **Вырекати**.

ВЫРИВАТИ, *дс. Див.* **Вырывати**.

XVI. Также и мещанъ Луцкихъ, людей хрестиянскихъ, до хвалы Божоє не пущаютъ, вириваючи на нихъ якиєсъ пожитки собе Арх. ЮЗР. I, I, 288 (1591).

XVIII. (Малороссіяне) на болотахъ... паль убывали тож в знакъ своєи займи, і уже нѣхто тамъ другои палѣ не силен был забыватъ, а забитои виривать С. і Р. 5. —При чужомъ столѣ не вырывайся краяти мяса албо частовати иншихъ Полѣт. 48.

ВЫРИГАНЬЕ, *рн. Чинність від «выригати».*

XVI. Отриганіє, выриганье Зиз. Лекс. 109.

ВЫРИГАТИ,-ГНУТИ, *дс. Вибльовувати,-блювати.*

XVI. Отригаю, выригаю Зиз. Лекс. 109.

XVII. Потребно здаломисѧ о дивный Θеодоре, повстати з Бгомъ на збитіе Николаєвыхъ щитов и словъ, которыхъ противъ правды незбожне выригнулъ О обр. 235.—Шпетныи блевотины грѣховныи з серца своєго на исповѣди стой выригнувши и выкидавши, потымъ знову тыи блевотины пожираєтъ Гал. Кл. Раз. 62.—Яко іону рыба вирігнути мусіла, также и адь из гроба сна члвчского задержити не мусит ЦАМ. № 608, к. 5-б.

XVIII. (Своволенство козацкоє) знову противку войскомъ єго кор. мил. и тому постановленю виригнули Літ. Вел. IV, 281.

ВЫРИКАТИ,-РИКТИ, *дс. Див.* **Вырекати, -ректи**.

XVII. Хлопец... доброволне, а не з мусу вирикши далъ слово на годовъ три Кн. Цеху Кр. 7 (1678).

XVIII. Барзо розгнѣваний и началъ тяжко вздихаючи, вирикати тіє слова Літ. Вел. IV, 17.

ВЫРИКАТИСЯ, *дс. Див.* **Вырекатися**.

XVIII. Вырикаюся того плецу Арх. Мот. 15 (1703).

ВЫРИНАТИ,-РНУТИ, *дс. Випливати,-нути на верх; видобутися з чого.*

XVII. Покись єще не втонулъ в таковоє пянство, вырни и поднеси сѧ Лѣк. на осп. ум. 18.—Выринаю—происхожду Синон. сл.-р. 14.—Іоан Наперстник Христовъ, по нагу,

вырнувши з шат, утѣкает Арх. ЮЗР. I, XI, 307 (1607).

ВЫРИНУТИСЯ, *дс. Випасти вискочити, вибігти, кинутися.*

XV. И пѣшцѣ выринувшасѧ на нѣ из города Ип. 442 (1151).

ВЫРИСОВАТИ, *дс. Виразити в рисунку, нарисувати.*

XVII. Образъ Пречистои вырисованный Пам. КК. I, 122 (1627).—Все теды то на памѧти своей яко по твердомъ діамѳнтѣ вырисовавши спситела нашего оукрижованого просѣмъ Тит. 280 (П. М г. 1632).—Црки наши яко углы вырисованыи обычаемъ цркви Кн. Рож. 151.—Лицем обернувши (агнца) к горѣ, где соут слова вырисованыи, прободаетъ Рук. Црк. 9.—Вырисовано на томъ златнику вѣры голубицу Дм. Рост. 29.

XVIII. Бляха на которой вирисовано архирея Дѣло о реп. Ак. 15.—Кровію своею и шаблею на каркахъ козацкихъ вирисовали, що написалъ Духъ Святій Літ. Вел. IV, 197.

ВЫРИТИ, *дс. Див.* **Вырыти.**

XVII. (Папа Левъ) нашолъ двѣ таблици, которыи писмомъ и мовою грецкою выритее мѣли второго Констaнтинополского Събору вызнаніе правдивои вѣры Арх. ЮЗР. I, VIII, 212 (Кн. о Вѣрѣ).—(Символъ) на двох таблицахъ вырити Копист. Пал. 735.—На силу имени Бжого на жезля Моvсеовомъ выритого, розступилисѧ воды морскіе Рад. Він. 1261.—Нз червоныхъ золот хъ тварь свою вирити... казал Рук. Хрон. 300.—Адриан... свиню з мармуру вырити... росказалъ Крон. Боб. 254.—Мѣл на митрѣ золотую блѧху, на которой выриты были слова: «свято Господеви» Гал. Кл. Раз. I, 32.

ВЫРКО, *рн.* (пол. діал. wyrko). *Рід скрині до спання, топчан.*

XVI. Сребра и злота и фундушовъ также и вырокъ светительскихъ на реестръ переписали есмо Арх. ЮЗР. I, I, 338 (1593).

ВЫРОБЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выробити».*

XVII. Пол. зол. вынен ему зостал за выроблене горѣлки кадки едной Ак. Полт. Гор. Ур. I, 171 (1669).

ВЫРОБЛЯТИ, -БИТИ, *дс.* 1. *Робляча виформовувати, витворювати, робити, готувати.*

XVII. Ему пищу и одежу выробляла Дм. Рост. 65.

XVIII. Тое же слуги найпаче въ той часъ господаремъ своимъ выроблѧютъ, когда бываетъ дешево, таніи роки Сѣмя Сл. Б. 390-1.

—хлѣбъ, *хліба робити, займатися хліборобством.*

XVII. Мужи поганы живутъ, а хлѣбъ собѣ выробляютъ Копист. Пал. 636.

—шкуры, *виправляти шкури.*

XVI. Чамбуръ лосиный, ползолотого далемъ, скура яловича выробленая Арх. ЮЗР. I, I, 32 (1571).

XVIII. Въ вѣдома цехмистрового... у купцовъ для вироблення бѣлки и протчего звѣру брать не повиненъ Унів. Дан. Апост. 76.

2. *Обробити, опрацювати вповні.*

XVIII. (Козаки) не змогли сами за слабостю въ здоровю и своихъ дѣлницъ виробити Об. Черн. 119.—Стариннiе поля, или виробленнiе ниви, отчини, гумна... (пани) видираютъ Літ. Гр. (рк.) 91-б.

3. *Робити на всякі способи, витворяти, строїти, доказувати.*

XVIII. Ахъ, фортуно нещаснаѧ, що ти выроблѧеш Укр.-Р. Арх. IX, 141.—(Син) который бы на родителей своихъ плювалъ былъ и ранилъ ихъ. Воистину отреклибысѧ сына таковогo родители. Мы же все тое... Господу Богу вироблѧемъ Сѣмя Сл. Б. 280.

4. *Виснажувати роботою.*

XVI. И тыми конми виделъ есми, дрова вожоно и велми тые кони выроблены были Кн. Гродск. Луцк. 1574, к. 341.

ВЫРОБОКЪ, ВЫРОБЪ, *рм. Виробляння, вироблення.*

XVII. Кунеида... ести хлѣба без ручного выробку не хотѣла Жив. Св. 241.—Поневаж Иванъ от злосников прибишов... речей крадених вживал... жона и дѣти повинни будут шкоды нагорожати, а в недостатку и на выроб, а самого злодѣя и на горле карати Ак. Полт. Гор. Ур. I, 192 (1670).—Процикъ... за шкоды... не будет... мѣти чимъ заплатити то на вироб быти мает (взятий) Прот. Полт. С. I, 185 (1696).

ВЫРОДИТИСЯ, *дс. Втратити силу, знікчемніти, вияловіти.*

XVI. Ослабѣла вѣра, выродилася побожность Рук. Муз. № 513, к. 13.

ВЫРОДНЫЙ, *прикм. Що виродився в своїм роді, нікчемний, підлий.*

XVII. Аза не покрушыла матка безъ личбы заслоны с паучины зробленые, лементуючи васъ сыновъ выродныхъ Арх. ЮЗР. I, III, 271 (1616).—Зъ тыхъ выродныхъ легацій монарховъ в Церкви Христовой становити естъ мало уважныхъ отступниковъ зась, а не людій правъ сvнодалныхъ вѣдомыхъ повага Копист. Пал. 559.—За выроднымъ обʼюродѣнемъ, блговѣствовані мъ родити Смотр. Каз. 22.

ВЫРОДОКЪ, *рм. Що уродився не в свій добрий рід, огида, ганьба свого роду.*

XVI. Большей выродъ овъ, а нижъ правдивыхъ сыновъ Антир. 519.

XVII. Снове обцыи або снове чужого то єстъ злого ложа выродкове Кн. Рож. 113.—Згинь выродку Жит. Св. 244-б.

XVIII. Выродки отчизни нашея Літ. Вел. II, 98.

ВЫРОДСТВО, *рн. Властивість виродка, нікчемність, підлість.*

XVII. Єсли ся не обачитъ и при церкви, єдиней матери своєй не знайдетъ, не обявитъ и выродства єго ясне укажетъ Гол. П. М. I, 266 (Гр. Бор. 1623).

ВЫРОЗУМЕЛЫЙ, *прикм. Що вирозуміє, що входить в чиє положення.*

XVII. Всимъ людємъ вырозумелымъ... объволалъ Арх. ЮЗР. VI, I, 557 (1649).

ВЫРОЗУМЕНЬЕ, *рн. Див.* **Вырозумѣнье**.

XVI. Не тыє суть слова моє и вырозумене ихъ Отп. И. П. кл. Остр. 1055.—Оную єсмо справу на розмыслене и вырозумене... взяли Арх. ЮЗР. VIII, III, 406 (1583).

XVII. Не закрыте пишем до вас, анѣ округло, под тѣню скрываючи вырозумене речи Арх. ЮЗР. I, XI, 310 (1607).

ВЫРОЗУМЕТИ, *дс. Див.* **Вырозумѣти**.

XVI. Оповедала, ижъ то вырозумела с повести жон старыхъ статочныхъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 217 (1570).

ВЫРОЗУМЛЕНЬЕ, *рн. Див.* **Вырозумѣнье**.

XVI. Людємь коу добромоу вырозумленю (наука Христова) Єв. Пер. (гк.) 335.

XVII. Для славнѣйшого вырозумленя и потверженя крѣпчайшого печат полковую росказалем приложити Мат. и зам. 164 (1670).

XVIII. Стиль гисторіялный кождому до вирозумленя снаднѣйший Вел. Сказ. 253.—Для латвѣйшого простыхъ людей и неуковъ вырозумленія Науки парох. (пр.) Д.

ВЫРОЗУМѢВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вырозумѣвати».*

XVI. Мудрованіе: вырозумѣване Зиз. Лекс. 102.

ВЫРОЗУМѢВАТИ, -МѢТИ, *дс.* 1. *Розуміти, зрозуміти добре, грунтовно.*

XVI. З листу владыки вырозумѣвши, иж люди... сами ся сознали... росказомъ єсмо архимандриту князя Мсалского ку выроку нашому позвати Арх. ЮЗР. I, VI, 45 (1545).—Писмо святоє дает нам знати, абыхмо вырозумѣвали справы Божіи Катех. 21.

XVII. Хочете вырозумѣти, якъ Хс всталъ от мртвыхъ Рад. Ог. 41.—Не вырозумѣв того бездушный, ижъ панъ... ноги єму (Юдѣ) покорне умывает Єв. Реш. 189-б.—Хто бы то видѣль, хто бы вырозумѣть мѣлъ, поеѣжъ мнѣ Лѣств. 26.—Нашолъ листы... зъ которыхъ вырозумѣлъ все Рук. Хрон. 151.—Судъ нинешний досконале справу вирозумѣвши и контроверсий Василевих и жоны єго... за неслушниє уваживши, заховует дворъ увес при дочцѣ Коптевой Євгении Акт. Старод. кн. 83.

XVIII. С. Палѣй оного солтанского писма ко мнѣ не прислалъ, теди не могу въ томъ вирозумѣти, чи то зъ припомненя тоє у єго сталося, чили зъ якой опасности Літ. Вел. III, 239.

2.—**кому, чому,** *бути вирозумілим, поблажним, вибачним, узгляднити.*

XVI. Выслухавши з обу сторон свѣтков, вырозумѣли єсмо тому, иж Лепковая и сынове єє маютъ привилея... короля на Вишенки Арх. ЮЗР. I, VI, 43 (1545).—И мы тымъ жалобамъ... вырозумѣвши... зъ розсудку нашогс господарского то промежку нихъ знашли Ак. ЮЗР. I, 122 (1546).

ВЫРОЗУМѢВАТИСЯ, -МѢТИСЯ, *дс. Розуміти себе.*

XVII. Истязанія, то єсть выбадываня албо теж, иле ту на томъ мѣсцу вырозумѣватися даєть, препинанія, перешкоды и турбѡваня душамъ Арх. ЮЗР. I, VIII, 361 (Копист. 1625).

ВЫРОЗУМѢННЫЙ, *прикм. Що дасться вирозуміти, зрозумілий.*

XVII. Панове старшіи мают того перестерѣгати, абы читаны были артикулы, повинны ихъ слухати, а не розходитися, языком вырозумѣнным Арх. ЮЗР. I, XII, 75 (1619).—Зъ которого выкладу, опачне вырозумѣного, монархію церковную на Петрѣ будують отступникове Копист. Пал. 341.

ВЫРОЗУМѢНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «вырозумѣти», розуміння.*

XVI. Фолкгуючи вырозумѣнью людскому Хр. Фил. Апокр. 1020.—На пят частий их роздѣлю для снаднѣйшого вырозумѣня Катех. 34.

XVII. Трудность словъ и назвискъ нѣкоторых, а иле от иных языковъ спотребы взятыхъ, до вырозумѣня темных, немало всобѣ мает Бер. Лекс. (пр.). — Мы прето... велѣли порядки, от нихъ же самых на тоє братство оустановленных для лѣпшого вырозумѣнія перед собою читити Стат. Полоцк. Бр. 4.—Другий талантъ вырозумѣнє, иж вшелякую речъ зрозумѣти Єв. Реш. 128.—Всѣ тыи учителей церковныхъ выклады пріймуємо, кождый з своимъ єму належнымъ и власнымъ вырозумѣньемъ Копист. Пал. 341.

2. *Внутрішнє значіння, сенс, зміст, виклад, тлумачення, виясненння.*

XVI. О артикулахъ вѣры выклады чинити и вырозумѣтья спасителные давати Хр. Фил. Апокр. 1224.—Тые доводы, которыхъ и мы не примо и овшемъ признаваемо, але з-ынакшимъ вырозуменьемъ, а не съ такимъ, яко ты ими керуешъ Отп. И. П. кл. Остр. 1057.

XVII. В Кіеви подъ часъ того Латинского шкрипту и вырозумѣнья барзо мене, Афанасія, турбовано Діар. Фил. 78.—Хочу... пят слов... проповѣсти... а нежели тма словъ без вырозумѣтья и пожитку Єв. Реш. 1.

ВЫРОКОВАТИ, *дс. Видавати вироки; вирікати становчий суд.*

XVII. Богъ... што єму любо радитъ, вырокуєтъ, справуєтъ и кончит Смотр. Каз. 26.

ВЫРОКЪ, *рм.* (пол. wyrok). 1. *Виречення, слово.*

XVII. Ждали вироку моего и молчачи глядѣли рады моей (люде) Жит. Св. 251-б.—(Законникъ) болшый възглядъ маєтъ на права бжіє, нежли на выроки злосьливого свѣта сего Домецк. 1.

2. *Присуд, постанова.*

XVI. Господаръ вырокомъ своимъ тотъ рокъ зложилъ Ак. ЗР. II, 211 (1529).—Князь Костентин... выроком своим всказалъ княгини Корецкой до права ма кождого лѣта на церковь светого Н колы десетина давана быть Арх. ЮЗР. I, VI, 23 (1537).—Росказали есмо архимандриту князя Масалского ку выроку нашому позвати ib. 46 (1545).—Панъ Романовский... тую справу на вырокъ его кролевской милости отослалъ и тутъ на вряде тои справы судовне не кончалъ ib. I, I, 150 (1580).—Святымъ ясности нашей вырокомъ велебный синодъ потвержаемо Хр. Фил. Апокр. 1538.

XVII. Всѣ цноты християнские без любви єднои, водлугъ выроку апостольского, нѣ за що сут Арх. ЮЗР. I, XI, 327 (1607).—Вселенскій великий соборъ, который, водлугъ ласки Божеи и выроку найпобожнѣйшихъ и христолюбцевъ нашихъ королювъ Маркіана и Валентиніана царов... нижей положеныи рѣчи ухвалилъ ib. I, VIII, 204 (Кн. о Вѣрѣ).—А судія зась недуфай собѣ мовит Кондрате: бо цесарскіє выроки таковы сут Жит. Св. 54-б.—Нехай такъ будетъ водлугъ вашего выроку, у которого найдется (чара), той будетъ неволникомъ Рук. Хрон. 29.—Домиціанъ цесаръ выроком постановилъ, абы его за бога мѣли Рад. Він. 371.—З таковымъ самого его, Савки, вирокомъ: если бы в день понеделковый не моглъ отдати, то маєтъ вязенъє засѣсти Прот. спр. пот. 13.

XVIII. Юже декрет подписует, Пилатъ вирокъ южъ готуетъ Укр.-Р. Арх. X, 466.

Вырокъ божий, *воля божа, призначення.*

XVII. Сынъ намилшый чинячи досыть воли и выроку Бга Отца своего на муку и смерть за збавен'є и откупен'є людское ся готуєтъ Карп. Каз. Вг.—За Бзкимъ выроком великое помазанье сщенства принялъ Тр. постн. 396-б.—Кровю обляный постръломъ Турскимъ кончишъ живот, вырокомъ Бозскимъ Тит. 41 (Сак. 1622).—(Пророки) до люду жыдовского выроки Бжіи приносили Рад. Ог. 1115.—Трудно людем ухронитис бозкого выроку Ал. Печ. 167.

3. *Оречення суду, декрет.*

XVIII. Вирокъ видалъ судя, аби били страченни (Варвара и Уляна) Єв. Реш. 348-б. (1710).—Сподѣватися... вироку смерти Літ. Вел. III, 19.—Ктоби противо вирокамъ и указамъ нашимъ прирекалъ, таковий шесть недель вязеня терпѣть имѣєтъ безопустно Стат. 31-б.—Цедулу самого вироку... писарь долженъ написать, а после вироку... туюжъ цедулу до писара отдадутъ С. і Р. 22-б.

ВЫРОСКОШОВАТИ, *дс. Опровадити в роскоші.*

XVII. Пастыре нынѣшній вѣкъ... выроскошовати умыслили суть Ак. ЮЗР. II, 241 (И. Вш.).

ВЫРОСТАТИ, -РОСТИ, *дс.* 1. *Ростучи виходити, вийти.*

XVII. З єдного кореня двѣ лѣторосли выростаютъ Гал. Кл. Раз. 215.—Пазногти... обрѣзаныи знову выростают Єв. Реш. 428.—Видѣлъ єсмы пред собою винный щепъ, на которомъ были три рощки, и знагла выростаючое кьѣте Літ. Рук. 22.

2. *Ростучи більшати.*

XVII. Абы далѣй ихъ злость и злосливая воля не выростала Тр. постн. 558.

3. *Виникти, вийти.*

XVIII. Уважъ сама, щобъ с того виросло. Першая: щобъ твой родичи по всѣмъ свѣтѣ розголосили Марк. IV, 220 (Лист Маз. до Коч.).

ВЫРОСТИТИ, *дс. Дати, помогти вирости.*

XVII. Земля выростила терние и глугъ колючій Крон. Боб. 5.—Абы зацвитши (срца наши) выростили овоцы справедливости Єв. Вил. II, 25.

ВЫРОСТОКЪ, *рм.* 1. *Великий хлопець, недоросток, молодик, підліток.*

XVI. Господь... у выростку Данїилу духа побужаєтъ Отп. кл. Остр. И. П. 380.—Младенецъ—дитя и теж выростокъ Зиз. Лекс. 102.

XVII. Огрокъ выростокъ, пахолѧ Бер. Лекс. 200.—Мы... видячи на его молодие лѣта, оного Хвеска виростка... наказалисмо симъ нашимъ декретомъ... Прот. Полт. С. I, 88-б. (1690).—Урядъ... подаєтъ тихъ дѣтєй, виростка и дѣвку Данилу в опеку Прот. спр. пот. 25.—Выростокъ учень, прозвискомъ, албо рачей именемъ Яковъ... утюкъ гдес без вѣсти Акт. Старод. кн. 58.

2. *Хлопець до послуги, пахолок.*

XVI. Тамъ не мало пахолят и выростков моих псы сынех моих єстъ Arch. Sang. VII, 240 (1568).—(Владыка) иншиє (речи) слугамъ, хлопятомъ, выросткомъ небожчиковскимъ розшарпати допустивши, сами съ тыми всѣми речами... прочъ отъєхали Арх. ЮЗР. I, I, 363 (1593).—Служилъ у мене выростокъ именем Єрмогєнъ Полюховичъ ib. I, VI, 120 (1597).

XVII. Панасови, выросткови, що с Стефаном єздил до Варшавы далисмо грошій 18 Арх. ЮЗР. I, XI, 343 (1612).—(Гриценки) прикладали скаргу на Василя Волошина, виростка пана Василева Золотаренкова и помощниковъ его о ґвалтъ Вовдѣ Ак. Нѣж. Маг. 23.

ВЫРОСЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вырости»; те що виросло.*

XVI. Яко от дховного и нематеріалного добра, срдчнои добротливости, выросли свѣтове, которые в' нем' і в себѣ самых (бжствах) з'обополне вѣку истого мешканьѧ выросченьємъ або плодомъ трыгают Ист. о разб. Флор. соб. (стдр. 19).

ВЫРОЧНИЦА, *рж.* (пол. wyrocznica). *Місце, де видають вироки; найсвятіше місце в святині, де Єгова об'являє юдеям свою волю.*

XVII. Тут оцѣщеліем называєтсѧ ублагал'нѧ иначєй выровчница Гал. Боги пог. В.—В книгах исход читаємо оучинивши по обох сторонахъ выровчницу херувимовъ єдинъ буде на єдномъ боку а другій на другом Збірн. 1693 р. к. 190.

ВЫРОЧНЫЙ, *прикм. від «вырокъ».*

XVI. Отца архимандрита его милость ведлугъ... листа вырочного при той земли зоставили Арх. ЮЗР. I, VI, 35 (1542).

ВЫРУБАНЬЕ, *рн. Чинність від «вырубати».*

XVIII. Орда неволниковъ даромъ мѣла дати Хмелницкому на вирубанє Вел. Сказ. 64.

ВЫРУБАТИ, *дс.* 1. *Рубаючи висадити, вибити, вивалити.*

XVI. А потомъ выбивши и вырубавши двери до церкви, скарбы церковные... побрали, пограбили Арх. ЮЗР. I, VI, 136 (1597).

2. *Рубаючи виробити, висікти, витяти.*

XVII. Тамже тот птах (дятел) вырубаєт собѣ дѣру Пам. укр. м. II, 221 (Угр. Єв.).

3. *Рубаючи витеребити, витяти.*

XVII. Гедеонъ... лѣсъ вырубалъ Крон. Боб. 66.

4. *Рубаючи позабивати, витяти в-пень.*

XVII. Жолнѣре... людей вырубали у миргородскомъ полку Літ. Сам. 29.—Олга Деревлянъ, ихъ медомъ попоивши, вырубать казала Крон. Ссѳ. 11.

XVIII. Кганжа... жидовъ зъ замку вигнаних и много боронившихся всѣхъ вирубаєши, поворочалъ до Хмелницкого Вел. Сказ. 53.

ВЫРУБАТИСЯ, *дс. Бути вирубуваним.*

XVIII. Порціѧ сѧ оу селѣ по правдѣ розмитовала тай безъ всѧкой Гамиства вырубала Угб. 70.

ВЫРУБОВАТИ, *дс. Недоконана форма від «вырубати».*

XVIII. Огорожи... кгвалтомъ вирубовати... велиш Кн. Мѣск. Полт. 75-б. (1702).

ВЫРУБЪ, *рм. Вирубання.*

XVIII. За гвалтъ и вирубъ истцевого займища 69 руб. Сб. Мат. Лівоб. Укр. 49.

ВЫРУГОВАТИ, *дс. Виперти, викинути.*

XVII. Игумена изъ манастыря вырукговавши, на томъ мѣстѣ самъ осѣлъ Ак. ЗР. V, 22 (1635).

XVIII. Вѣра Римска... зъ Швеціи вируговання, знову была тамъ принята и впровожена Вел. Сказ. 247.—Полковникъ вырукговалъ пана Асаула зъ двору его Дп. Хан. 67.

ВЫРУМОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вырумовати».*

XVI. Потомкомъ ихъ о выкупенє для вырумованя маю дати знати Арх. ЮЗР. VI, I, 134 (1583).—На вырумованье с того острова Котошни всихъ пожитковъ... узычаємъ єму А. Д. часу отъ даты сего декрету нашого двадцать недѣль Ак. ЗР. III, 314 (1596).

XVII. Учинено, абы река Варта была навикгабилисъ и воєводства Великополскиє на вырумованє тоє реки поборъ зложили Арх. ЮЗР. II, I, 64 (1606).

ВЫРУМОВАТИ, *дс.* (пол. wyrumować). *Винестися очистити що.*

XVI. (Григорий Болобанъ) зъ маєтностью своєю съ того манастыра Жидичинского вырумовалъ и выпровадился Арх. ЮЗР. I, VI, 118 (1597).

ВЫРУТНЫЙ, *прикм.* (пол. wyrzutny). *Гідний викиду, поганий.*

XVII. Нѣкоторые вырутные пакостники хвы.. празнику апостолов... пакост выряжают Єв. Реш. 397-б.

XVIII. Черезъ вирутного и шаленого товариша своего Геродовского подвигнули на нѣбъ противъ себе и войну войско запорозское Літ. Вел. IV, 291.

ВЫРУЧАТИ, - ЧИТИ, *дс. Ручачися визволяти, виратовувати, видобувати з чиїх рук.*

XV. Изяславъ же съ женою своею выручиста Стослава в Половець и инѣхъ рускои дружины многых выручиста Ип. 475 (1154).

XVII. Мати Курилова много перед симъ виручала и окупоеала ... злого сина от карности Прот. Полт. С. I, 80-б. (1690).

ВЫРЫВАТИ, - РВАТИ, *дс.* 1. *Ревучи витягати,-гти, видобути, витягти.*

XVI. Я за оказованем у того попа звышпомененого видел есми бороду с правое стороны вырваную Арх. ЮЗР. I, VI, 75 (1582).

XVII. Стыи Отцеве... таковую приповѣсть тутъ по первой спорядили отчаянія страсти з корене вырываючи Тр. постн. 21.—Переяславецъ, боронячися отъ вола, порвалъ за бокъ и шкуру зъ мясомъ зъ него вырвалъ Крон. Соѳ. 20.—В пятницю вирвало подкопъ под замкомъ Літ. Сам. 144.

XVIII. Злоби вражди синъ Чаплинский не оставит ихъ не обезчестивши, волосовъ и бороди не вирвавши Вел. Сказ. 23.

2.—**кого зъ чого, одъ чого,** *увільнити, визволити, вибавити.*

XVII. Ангелъ, который мене вырвалъ отъ всего злого Копист. Пал. 426.—Кіевляне... похватили Ігора молячогося. Владимиръ, прибѣгши, вырвалъ былъ Ігоря отъ нихъ и умчавъ въ домъ матки своеи Крон. Соѳ. 122.—Братя... зараз дѣтя з воды вырвали Жив. Св. 31-б.—Хс... вырвавъ нас зъ пащекъ адовых Єв. Реш. 10.

XVIII. Розлучу сѧ от вас, вырвет бо мене смрть... ис того свѣта марного Пам. укр. м. I, 338 (Рк. Тесл.).—Хочет у вовка з зубовъ вырвати Клим. Прип. 252.

ВЫРЫВАТИСЯ, - РВАТИСЯ, *дс.* 1. *Видиратися,-дертися силою.*

XVI. Я-мъ дей коли от него з рукъ вырыватися почал, ино дей опъ самъ рукою своею мене збил и змордовал и до когда ся на мене порывалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 61 (1574).—Бо што за подобна сѣдинамъ уступовати, а молодости в лѣтехъ и розумѣ вырыватися Отп. кл. Остр. И. П. 380.

XVII. Хотѣлъ ей о недавно мимошедшыхъ Рождественских свтах кгвалтовное вчинити насилие, если бы была не вырвалас Акт. Старод. кн. 15.

XVIII. Такъ тая сова очи мнѣ видрала и сама ся з рукъ моихъ фортельне вирвала Вірші Нещ. 2, 16.

2. *Випадати,- пасти, вискакувати,- скочити, вимикатись,-мкнутися.*

XVII. Ово вырвалися савейчикове и побрали все и слуги мечем побили Жит. Св. 253.—Цар... погѣдает... и вырвалься одинъ двоглянинъ его Максенті й и реклъ ib. 401.

XVIII. Не виривайся первшій з своимъ зданіемъ въ той матеріи, которая до розмовы подана есть Полѣт. 54.—Сперва стал маленкий снѣжокъ вириватьс Дн. Марк. IV, 11.

ВЫРЫГАТИ, - РЫГНУТИ, *дс. Ригаючи викинути, виблювати.*

XVI. Ядъ свой проклятый вырыгнули Антир. 895.

XVII. Кликунъ ихъ (Сараценовъ)... спадши на долъ, нендзне и мизерне безбожную свою душу вырыгнулъ и выкинулъ Тр. постн. 667.

ВЫРЫСОВАТИ, *дс. Див.* **Вырисовати.**

XVII. Вырысовати любовъ и глубоко упоити на сердцу велебности твоей Арх. ЮЗР. I, XII, 567 (1657).—Казалъ Стеразбанъ на сокирѣ Лудской вырысовати з едной стороны Весну Гал. Кл. Раз. 508.

ВЫРЫТИ, *дс.*—**на чому,** *рильцем вирисувати, виритувати, вирізати.*

XVII. На нагробку слова такіе вырыто Тит. 48 (Сак. 1622).—У того Павзаного... былъ на мечу воз вырытый Крон. Боб. 164-б.—На пенѧзахъ бывают слова вырытыи Гал. Кл. Раз. 307.—Семирамис царица Ассирійскаѧ на тарчи своей мѣла вырытую голубицу Рад. Ог. 94.—На брамѣ оного мѣста Геліс з мармуру казал свиню вырыти и тамъ поставити Гал. М. Пр. 339.

ВЫРЫТЬЕ, *рн. Чинність від «вырыти».*

XVI. Изваѧніе—вырѣзоване, вырытѧ Зиз. Лекс. 100.

ВЫРЫХТОВАТИ, *дс. Випростувати.*

XVII. Бляховни кови... од тоей ж бляхѣ, що ем вырыхтовал—35 Арх. ЮЗР. I, XI, 430 (1657).

ВЫРѢЗОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вырѣзовати».*

XVI. Изваѧніе—вырѣзоване Зиз. Лекс. 100.

ВЫРѢЗОВАТИ, - ЗАТИ, *дс.* 1. *Різанням видобути, витяти.*

XV. І оубьенъ бысть (Андрей) и сердце его вырѣзаша Ип. 829 (1285).

XVII. (Агнецъ) звнутръ хлѣба цѣлого вырѣзанъ Рук. Црк. 9.

XVIII. Вирѣжъ дернукъ земли ис травою посредѣ пасѣки Заг. 211.

2. *Виробляти ріжучи, рити, вирити.*

XVI. Изваѧю—рию, вырѣзую Зиз. Лекс. 100.
XVIII. Можна всякіє мукстра вырѣзовать Раз. марп. 240.

ВЫРѢКАТИСЯ,-РѢКТИСЯ, *дс. Див.* **Вырекатися.**

XVI. Подъ клятвою зо всего вырѣкаючися... вѣчный покой заховати обѣщался а не заховалъ Арх. ЮЗР. I, X, 102 (1594).

XVII. Простилася з сестрою своєю Палажкою, вырѣкаючися з мужем и з дѣтми своѣми того кгрунъту Ак. Полт. Гор. Ур. II, 48 (1669).—От тихъ двохъ ставидлъ... вѣчне вирѣкаюся Ак. Мг. м. 22 (1681).

XVIII. (Петръ) трижды Хрста вирѣксѧ Науки парох. 5.

ВЫРЯДЪ, *рм. Випосаження, виправа.*

XVI. Тыи люди... маютъ служити пану Серафиму... и податки чиншовыи, волоещизны и выряды вечныи маютъ пану Серафиму давати Арх. ЮЗР. VI, I, 41 (1562).

XVII. А подданые тые жъ маєтности вырядъ дати повинни будуть Арх. ЮЗР. VI, I, 287 (1601).

ВЫРЯЖАНЬЕ, *рн. Чинність від «выряжати».*

XVII. Хотѣлъ тоды I. Хр. презъ тое своихъ овецъ выряжанье Петра постановити особливымъ апостоломъ Жидомъ, а Павла особливымъ апостоломъ народовъ Копист. Пал. 434.

ВЫРЯЖАТИ,-РЯДИТИ, *дс. Робити, чинити, показувати, свідчити, віддавати, виміряти.*

XVI. Нѣкоторыє зъ васъ сами и слуги и намѣстники ваши прикрости имъ, станомъ духовнымъ, выряжаютъ, бьютъ, грабятъ, до везснья сажаютъ Арх. ЮЗР. I, I, 268 (1590).—Але онъ чим далей, тымъ болше прикрости противко братству выряжалъ ib. I, XI, 63 (1599).

XVII. (Замойскій) рыцерству в Мултанѣхъ заказал, жебы жаденъ з них прквам крывды не вырѧжал Тит. 45 (Сак. 1622).—Честь му вырѧжали ib. 43.—Ввесь дворъ царскій великую єму почесть вырѧжали ib. 71 (Копист. 1623).—Несправедливости выряжалъ Копист. Пал. 1088.—Оучтивост и ошанован'є пристойнєє взаємне малжонкове повинны собѣ выряжати Тр. П. М. 932.—Вырѧжайможъ мы тую честь Пречистей Дѣвѣ, хвалѧчи єи и вывышаючи Гал. Кл. Раз. 325.—Мы коли кому хочемо учтивость якую вырѧдити, шапку пред нимъ здоймуємъ Рад. Він. 363.—Непамятозлобіє: тоест непамятати згола на жадную злост, хто нам выряжает въ чомколвекъ Єв. Реш. 16.

ВЫСАДОКЪ, *рм. Корінь рослини, що переховується через зиму, щоб на весні висадити.*

XVI. Цыбули высадковъ грядъ чотыри Арх. ЮЗР. VIII, VI, 352 (1571).

ВЫСАЖАТИ,-САДИТИ, *дс.* 1. *Давати, дати вийти, випускати,-пустити того, хто сидить помогти вийсти.*

XV. Поидемь высадимь дружину ис погреба Ип. 110 (1068).

XVI. Которые дей слуги, або дружина Путошинского, высадивши его вечоромъ на печунку вечерат, того козака зарѣзали Арх. ЮЗР. III, I, 9 (1579).

2. *Визначати,-чити; настановляти, виносити, вивишати.*

XVI. Сами служебника своего шляхтича абы не судили, алижъ высадивши на то стороных людей, вѣры годныхъ Ак. ЗР. III, 27 (1551).—Съ кола рыцерского было высажоно депутатовъ чтири Кул. Мат. I, 69 (1596).—Присылали до мене... отъ его милости... Михаила Рагозы на справы духовные высажоного Ак. ЗР. IV, 158 (1597).

XVII. Межи нашими повинностями... тая ест найпреднейшая, абы людей тых, которые цнотою и наукою горячою жерливостю в помноженю хвалы Божее над иньшие сут обдарены... на годности и преложенства духовные таковых высажали Арх. ЮЗР. I, VI, 423 (1613).—(Св. Аѳанасій) на съборѣ Прѣзом Никейскомъ былъ высажоным на розмову противъ Аріеви, не меншаа вправдѣ рады оного Синоду часть Кн. о Вѣрѣ, 104.—Перед нами Яковом Завадовскимъ, асауломъ полковим Старод., от боку его милости пна М. Миклашевского... на суди справъ ярмаркових висажоним Акт. Старод. кн. 69.

XVIII. А справи криеди приватне маютъ быти сужони чрезъ коммисаровъ отъ обохъ сторонъ висажоныхъ Літ. Вел. II, 245.

3.—**чимъ,** *насадити, обсадити, набити.*

XVII. Престолъ коштовный, дорогимъ каменьемъ высаженій Копист. Пал. 776.—Иконы.. камѣнми дорогими и свѣтячимися высажоны Крон. Соѳ. 173.

ВЫСАЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «высадити».*

XVII. За высаженемъ околичныхъ суседовъ на горло, ижъ се до злочинства доброволне признали, сужоны быть мели Арх. ЮЗР. VI, I, 444 (1623).

ВЫСВАРИТИ, *дс. Сваренням одержати.*

XVII. Ледве-м их (грши) на нем (Єпифанію) высварил Жит. Св. 287-б.

ВЫСВАТОВАТИ,-СВАТАТИ, *дс. Сватаючи видавати, одружувати.*

XVIII. О сватахъ, що дѣвицъ высватуютъ за младенцовъ Клим. Вірші, 94.

ВЫСВЕДЧАТИ, ВЫСВЕТЧАТИ,-ЧИТИ, *дс. Див.* **Высьѣдчати,-чити.**

XVI. Ку тому самая [мова и] ѳрэзисъ... въ греческомъ екъземпляру праеду высведъчитъ Отп. И. П. кл. Остр. 1107.—Того жаденъ на мене высветчити не може Арх. ЮЗР. I, I, 307 (1591).

ВЫСВЕТЧЕНЬЕ, *рн. Див.* **Высвѣдченье.**

XVI. И показуючи то, же бэзъ ручныцъ... вышолъ, подалъ на писме... высветченье двохъ возныхъ Арх. ЮЗР. I, I, 307 (1591).

ВЫСВОБОЖАТИ,-БОДИТИ, *дс. Робити свобідним, визволяти, увільняти.*

XVII. Рувим... пришолъ до онои ямы хотячи его (Іосифа) высвободити Крон. Боб. 25.—Вас не раз высвобожалъ от рукъ неприятелей ib. 200-б.—Мэсия... людъ свой з неволѣ висвободилъ Интерм. XVII. 81.

ВЫСВОБОЖАТИСЯ,-ДИТИСЯ, *дс. Виходити на волю.*

XVI. Для ихъ (стыхъ) оубозства многіе добрыми дѣлы и вѣрою забагатѣли, и абы ихъ неволею многіе от грѣхоу высвободилися Отп. кл. Остр. И. П. 46.

ВЫСВОБОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «высвободити».*

XVI. С певныхъ причинъ, звлаща з высвобоженю вязней на Полоцку побраныхъ... прото до того року... перемире отдалили есмо Arch. Sang. VII, 79 (1563).

XVII. Козакъ... чинитъ здровю своему часто одважена, бы толко неволникъ моглъ мѣть высвобожена Тит. 39 (Сак. 1622).—(Ѵилтане) взывали до бга о высвобожене з неволи онои Літ. Рук. 51.

XVIII. Ездилемъ до полковника объ высвобожэнню братовемъ Дн. Марк. II, 267.

ВЫСВОБОЖОВАТИ, *дс. Див.* **Высвобожати.**

XVI. Чловѣка отъ множества бѣсовъ высвобожуе Ев. Пер. 10.

ВЫСВѢДЧАТИ,-ЧИТИ, *дс.* 1. *Виказувати,-зати, доводити,-вести свідоцтвом.*

XVII. Але якъ продки, тіи много помагают (славѣ), такъ не менше и дѣлности высвѣдчают Пер. Мат. I, II, 148 (1612).—И будет кролевати... якож и напис при смерти его высвѣдчаетъ: Іис Назарянин, црь Іудейскій Гол. П. М. II, 379 (Кор. Н. 1645).—Што высвѣдчаетъ овое отъ Христа по воскресеніи до апостоловъ реченее: «якъ мене посла отецъ, такъ я посылаю васъ» Кпист. Пал. 420.—Тотъ же Рославцовъ челядникъ... приходилъ до мене о тое жъ просечи, що бымъ жадной рѣчи не висвѣдчалъ по нихъ Арх. Мот. 121 (1677).—Христе Спасителю! всѣ створена высвѣдчаютъ, жесь барзо добрый Рад. Він. 580.—Высвѣдчати фалшиве и душу свою зломити Ев. Реш. 116.

XVIII. Превротно и непостоянно звикло свою висвѣдчати пріязнь Літ. Вел. II, 29.

2. *Вияснити.*

XVII. Всю справу высвѣдъчивъши небожцѣ забитое отца... склонился до згоди Прот. Борз. Рат. 59 (1689).—Жидъ... наконец высвѣдчилъ праеду О обр. 27.

3. *Показати, виявити, зробити.*

XVII. Вѣрность... которую намъ войску запорозкому... обѣцуют высвѣдчати Ак. ЗР. V, 171 (1682).—Завшесь мнѣ гойные при любвѣ своей отческой высвѣдчати рачилъ доброчинности Рад. Ог. (пр.) 6.

XVIII. Дякую велце за ласку мнѣ в Криму... висвѣдченную Вел. Сказ. 44.—Вамъ передъ двома лѣтами высвѣдчалъ доброчинность Літ. Вел. III, 149.—Якой потребуетъ по насъ вигоди мы тую ради висвѣдчити ib. IV, 15.

4. *Ствердивши вину свідоцтвом, вигнати.*

XVII. Мистръ... (Кон-ка) пречъ зъ мѣста на вѣчное вигнане висвѣдчилъ Ак. Нѣж. Маг. 16.—Жоби тому Иванови члонокъ врѣзанъ и з города преч высвѣдчонъ, ижби болшей людем шкодъ не строилъ Ак. Полт. Гор. Ур. II. 95 (1671).

ВЫСВѢДЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «высвѣдчити».*

XVII. За высвѣдченьемъ имъ милосердного учинку Ак. ЗР. V, 135 (1675).—Тиди мы впред написаний уряд тое высвѣдчене особъ зацних казалисмо при людех зацних записати Кн. Мѣск. Полт. 14 (1692).

XVIII. При висвѣдченю подорожной живности Унів. Дан. Апост. 130.—Унѣверсальная ассекурація... на высвѣдчене ему ласки Королевской Літ. Вел. II, 90.

ВЫСВѢТЧАТИ,-ЧИТИ, *дс. Див.* **Высвѣдчати,-чити.**

XVI. У корчмита естли медъ краденный найдутъ, того корчмита зъ войска высвѣдчити Ак. ЗР. II, 28 (1507).

XVII. До него нихто не пріѣзжалъ и не высвѣтчалъ его правдивымъ Дмитромъ Ак. ЗР. IV, 266 (1608).

ВЫСИДѢТИ, *дс.* 1. *Сидженням набути, придбати, заробити що.*

XV. Тыхъ досыть людей, которые еще воли не выседели, а коли выседять, и они также будуть платити платъ Арх. ЮЗР. VII, II, 4 (1471).

XVI. Дома того не висидимо Арх. ЮЗР. I, X, 117 (1596).

2. *Пересидіти, перебути певний час.*

XVIII. Для святобливости и роспознання плоду каждая вдова по смерти мужней шесть мѣсяцій не висидѣвши замужъ не йшла бъ Стат. 51.

ВЫСИДѢТИСЯ, *дс.* (*від кого*), *сидячи вратуватися.*

XVII. Владимиръ... розгромленъ отъ Печениговъ, ледве самъ подъ мостъ скрился и и тамъ отъ нихъ высидѣлся Крон. Соѳ. 28.

ВЫСИЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «высилити».*

XVI. Само ажъ зобополное знищенье, упрацованьеся, высиленье выжаленье, зубоженье— звикло такіе войны але не въ часъ гамовати Хр. Фил. Апокр. 1800.

ВЫСИЛЯТИ, - ЛИТИ, *дс. Позбавляти, - вити сили, виснажити.*

XVI. Христіянства сили высилити и ослабити Хр. Фил. Апокр. 1752.

XVIII. Короною Шведскою уже поврежденою и висиленою завладѣет Вел. Сказ. 149.

ВЫСИЛЯТИСЯ,-ЛИТИСЯ, *дс.* 1. *Вибиватися,-битися з сил, виснажуватися,-житися, вичерпуватися,-патися.*

XVII. (Братство) ся высилило южъ охороняючи и церкви пилнуючи святои цалости през рознге невыпоредимые напасти Гол. П. М. II, 270 (П. Мог. 1643).

2. *Добувати, останніх сил, витужуватися, напинатися до останку.*

XVIII. Що по томъ жиды оучинили, высилѧлисѧ єдинъ надъ другого противко Спасителеви: «Тогда заплеваша лице его и пакость ему дѣѧху» Науки парох. 284.

ВЫСИПАТИ, *дс. Див.* **Высыпати**.

XVII. Оучинишъ около него (мѣста) облѧженіе, збудуешъ башти, висиплешъ валъ Каз. 9.

XVIII. Видѣхъ... пустіе вали нѣgдис трудами людскими, аки гори и холми висипаніе Вел. Сказ. 3.

ВЫСИПЛЯТИСЯ, *дс. Див.* **Высыплятися**.

XVIII. Поляки... з похмѣля дрижиполского по кватерах висиплялися Вел. Сказ. 119.

ВЫСИТИСЯ, *дс. Підноситися вгору; пишатися.*

XVII. Абы оною манною выситися занехали Вопр. 51.

XVIII. Не можетъ ся ширити и въ высоту висити вшелякій боль и гостецъ Угр. Заг. 55.

ВЫСКАКАТИ, *дс. Скакати на різні способи, виробляти скоки, гайсати.*

XVII. И пречъ южъ отшедши почалисьмы спѣвати и з радости оное гойне выскакати Бер. Вірші, 76.

XVIII. А блихи як козаки вискакаютъ Укр.-Р. Арх. IX, 54.

ВЫСКАКОВАТИ, - СКОЧИТИ, *дс.* 1. *Скакаючи випасти, вибігти вскок; вимикатись,-мкнутися, випадати,-пасти, виходити,-йти.*

XVI. Уже бо выскочисте изъ дѣдней славы Сл. о п. Иг. 34.

XVII. Якъ бо вѣмъ вода, огнемъ знѧта забывши, ку земли склонное натуры своее к горѣ выскакуетъ Карп. Каз. Ев. —Былъ Владимиръ силенъ въ войнѣ и радъ напередъ выскаковати Крон. Соѳ. 188.—Собейко вилами желѣзными ударилъ пана своего Жигмунта въ голову такъ, ажъ мозокъ зъ кровю на стѣну выскочилъ Крон. Лит. 342.

XVIII. (Муж) подскочивши вдарилъ ногами противъ серца; такъ у мене кровъ ротомъ и носомъ полинула и дитина, тилко що памятаю, вискочила Суд. Инкв. 197 (1713).—Ускочивъ и выскочилъ Клим. Прип. 248.

2. *Див.* **Выскакати**.

XVIII. Холми найвишшии играли яко ягнятка овчии и яко барачки весоло вискаковали Пам. укр. м. II, 189 (Тух. Рк.).

ВЫСКРОБОВАТИ, - СКРОБАТИ, *дс. Скробанням усовувати, нищити, знищити.*

XVI. Изъ евангелия некоторые фундуши, и ймення це ковные вписаные, выскробаны Арх. ЮЗР. I, I, 59 (1576).

XVII. Лисимахъ... кровъ еи (Февроніи) абы псы не лизали землю, выскробати казал Жит. Св. 455-б.—Обрязы псовали замазовали, выскробовали Гал. М. Пр. 212.

ВЫСЛАВЕНЬЕ, ВЫСЛАВЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выславити».*

XVII. Костъ мучениковъ выславенье Рад. Віп. 1261.—Приими ж од нас... тую недолужность нашу на выславенье... имени твоего Єв. Реш. 264-б.

XVIII. А тое захованіе оучнѣвъ въ милости Бжои мало бути с выславленіемъ Сына Бжого Науки парох. 21.

ВЫСЛАВЛЯТИ,-ВИТИ, *дс.* 1. *Славлення вивищати, вихваляти, величити.*

XVI. Приказалъ... абы его не выславлѧли Єв. Пер. (рк.) 56.—И добродѣйство пана Касперово еще въ змилованью его надо мною выславлять Арх. ЮЗР. VIII, III, 335 (1582).

XVII. Въ... святой Лаврѣ... пожилыи иноцы отцемъ своимъ и началникомъ памяти чинячи и ихъ выславляючи спѣвали Арх. ЮЗР. I, VIII, 378 (Кн. о Вѣрѣ).—Вшеляко рожай той выславляти прислушаетъ Копист. Пал. 1135 Церкв... естъ видомая и выславеная Кн. Рож. 158-б.—Господь еи (Магдалины) скруху и еи лю-

бов и еи млстиню выславыл Жит. Св. 553-б.—Бца мѣла дха пророцкого, вѣдала пришлыи речи, вѣдала же еи всѣ люде на свѣтѣ мѣли выславлѧти Гал. Н. н. 12.—Бога христіянского виславляли Рук. Хрон. 270.

XVIII. Цревичъ выславляет Хрста и молит сѧ Пам. укр. м. VI, 132.—Уже там нѣхто тебе виславити не можетъ Літ. Вел. IV, 261.

2. *Уславляти, розславляти.*

XVI. Въ томъ часе дознала-мъ такъ великои ласки, добротливости, милости и учинности ихъ милостей, которое я не могучи такъ далеце выславити, только о заплату Пана Бога просити повинъна Кн. Гродск. Луцк. 1571, к. 58.

XVII. Мы... сегодня... 40 (мучеников) выславлят маемъ волю Жив. Св. 16.

ВЫСЛАВЛЯТИСЯ,-ВИТИСЯ, *дс. Уславити себе.*

XVII. Выславитися умыслили суть Ак. ЮЗР. II, 241 (И. Виш.).

ВЫСЛАВОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Выславлянье.**

XVII. Члвкъ... вдѧчнымъ выславованем добродѣѧ своего бга выславуючи ...собѣ у него бжественныи дары едналъ Єв. Вил. II, 174.—Обрати схочешъ выславованье и дякчиненье отъ рода Роского Копист. Пал. 1141.

ВЫСЛАВОВАТИ, *дс. Див.* **Выславляти.**

XVI. Хс. выславуеть оубогоую вдовицоу Єв. Пер. 69.

XVII. Выславуй его ревность Копист. Пал. 1089.—Выславуйте... въскрсшаго отъ мртвих Хрста Рад. Ог. 41.—Давид найбарзѣй бывъ выславованъ од народу жидовского Єв. Реш. 195-б.

XVIII. Учинил хс... казаня о Іоанѣ виславуючи его Єв. Реш. 333-б. (1710).

ВЫСЛАВОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Выславлятися.**

XVI. Надъ всѣми... вѣруется и выславуется Ист. о разб. Флор. соб. 457.

ВЫСЛАНЬЕ, *рн. Чинність від «выслати».*

XVI. Князь мистръ не могъ въ часъ мѣти къ высланью пановъ радъ своихъ Ак. ЗР. I, 373 (1506).

ВЫСЛАТИ, *дс. Див.* **Высылати.**

ВЫСЛИЗИТИСЯ, *дс. Вислизнути, умкнутися.*

XVIII. Зъ смѣлой руки е. м. папа воеводи краковского и Лащовой вислизился и под окопъ о полъночи прійшолъ Літ. Вел. IV, 259.

ВЫСЛИЗНУТИСЯ, *дс. Утекти, уникнути, виверпутися з чого.*

XVI. А панъ Гуляницкій забѣгаючи тому, абы тамъ на трибуналѣ съ таковогo переводу права выслизнулся,... приповѣдуется ту зъ якимись дей позвами Ак. ЗР. IV, 72 (1594).—Стережитися того, абы... вси ся в. мстямъ свободы не выслизнули Хр. Фил. Апокр. 1796.

ВЫСЛОВИТИ, *дс. Виразити словами.*

XVI. А што ест идоли, которых светыи апостолове и святии отци высловили Арх. ЮЗР. I, VIII, 12 (Пол. прот. прот.).—О ты едина прекрасная сладкая любы, чюдная милости Божіа! откуду тя похвалю... каковымъ ли тя языкомъ высловлю П. П. 62.

XVII. Кто висловити можетъ, якіи болезни, якіи муки Марія подъ крестомъ на сердцу терпѣла Каз. № 3, к. 38.

ВЫСЛУГА, *рж.* 1. *Укінчена служба.*

XVII. (Мѣсто) имъ бгъ дарова за подвиги и выслуги ихъ Транкв. Зерц. 66.—Татаромъ за вислугу позволилъ кроль много мѣстъ на Подолю (побрати) Літ. Полск. 16.

XVIII. По росправѣ з имѣнія вязневого панъ его сумму винную уплатил би а без имѣнія на вислугу заложил би за него Стат. 40.

2. *Те що вислужено, нагорода, заплата що на неї вислужено.*

XV. Се ѧ кнзь... што есми выслужил оу бга и оу великого кнзѧ... даю от своее выслуги вѣрное по своеи души ЮРГр. № 58 (1427).—И отписалъ есмь своеи женѣ... свою выслоугу, иже есмь выслоужил на своих гсдарехь своею вѣрною слоужбою ib. № 83 (1446).—А в то ся имѣнъе не мают вступовати... бо то естъ моя вѣрная выслуга Арх. ЮЗР. VIII, IV, 154 (1476).

XVI. Продалъ есми землю бортную, мою вѣрную у господаря выслугу, шчо есми выслужилъ у короля Ак. ЮЗР. I, 36 (1508).

XVII. Выслуги в повете Овруцком князя Дмитра Сенскаго, село Гладковичи выслуга Арх. ЮЗР. IV, I, 44 (1684).—Бридунка дивци выслугы не заплатила Ак. Полт. С. 432.

XVIII. По смерти отцовъ, матокъ... дѣтей ихъ и потомковъ близких же от дѣдизни и спадковъ вислуги и всякого набутку не отдалят би Стат. 35.

ВЫСЛУЖИТИ, *дс. Набути, придбати службою.*

XV. Што есми выслужил оу бга и оу великого кнзѧ... даю от своее выслуги вѣрное по своеи души ЮРГр. № 58 (1427).

XVI. Я... выслужилъ селище... Соркланов Арх. ЮЗР. I, VI, 14-15 (1510).

XVII. Небожчикъ выслужил собѣ... хутор в... приятеля своего Теремъка Ак. Полт. Гор. Ур. I, 212 (1671).

XVIII. Дѣла и труды свои Христосъ... до того способилъ, дабы небо людемъ самъ вислужилъ Сѣмя Сл. Б. 14.—Кто колвекъ вислу-

живши имѣние лежачое сходил би на сторону тогда волній єго со всѣми єго пожитками отходъ Стат. 36-б.

ВЫСЛУЖНЫЙ, *прикм. Хто вислужив свої літа; заслужений.*

XVI. Хочемъ заховати князей и пановъ и людей отчизныхъ и выслужныхъ Ак. ЗР. II, 210 (1529).

ВЫСЛУХАНЬЕ, *рн. Чинність від «выслухати».*

XVII. До выслуханя присеги и выконаня декрету нашого Арх. ЮЗР. VIII, III, 519 (1606).—Фома, помененъный посполитий, оскаржившис змежи нас пну сотникови, в прошлую недѣлю одержалъ жалобы выслухане Акт. Старод. кн. 105.

XVIII. Для выслухапя присяги Хмелницкого и чаусъ уже от Порти присланъ Вел. Сказ. 75.—Іерей... маєтъ.. по выслуханю исповѣды повернути до црквe Собр. Прип. 32.

ВЫСЛУХИВАТИ,-ХАТИ, *дс. Слухати, переслухати все до кінця; вислухати чиєї мови.*

XVI. Абы есте рачили пословъ... зъ доброю волею и веселымъ окомъ приняти и охотно выслухати Ак. ЗР. I, 345 (1502).—Ино мы, выслухавши того листу князь Юрьєва, пожаловали єсмо за єго вѣрную службу Ак. ЮЗР. I, 39 (1509).—Паны... земли Волынской... выслухавши того запису... так знашли Арх. ЮЗР. I, VI, 34 (1542).—Справу всю выслухавши, реляцыю на письме... подали ib. III, I, 62 (1593).

XVII. А цесаръ мовит:... давайте толко имъ мѣсце нжъ ихъ выслухаєм Жит. Св. 176.—Выслухаєтъ Богъ молитвы нашеи Гал. М. Пр. 47.—И выслухалъ Бгъ прозбы Двдовои, отвернулъ повѣтре от народу Ізраилского Гал. Кл. Раз. 127.—Насъ Бгъ выслухиваєтъ, ґды єго о что просимо Рад. Ог. 503.—Тебе в часъ сей призываю єдиного Бга правдивого, выслухай мене Крон. Боб. 15.—Южъ и сповѣди святой выслухалемъ Прот. Полт. С. II, 20 (1684).—Выслухай... мовы моєи ЦАМ. № 608, к. 7-б.

XVIII. Хмелницкого самъ ханъ вислухивалъ Вел. Сказ. 25.—И зараз выслухал Бгъ мол'бу стого Іліи Пам. укр. м. I, 300 (Рк. Тесл.).—Вислухалши тие слова от Анектанава Александеръ и розгнѣвалсѧ на него Ал. Муз. № 417, к. 3-б.—Ясновелможній... вислухавши службы (у манастирі), былъ тамъ в Єя Вел. Журн. Дап. Апост. 13.—Іерей... маєтъ оумѣрающаго члка выслухати исповѣды Собр. Прип. 32.

ВЫСЛУШАТИ, ВЫСЛЫШАТИ, *дс. Див.* **Выслухати.**

XV. Мы єсмы выслушали лиcть пан воитковъ што єму писал ЮРГр. № 44 (1412).—Тогда єсмо выслышали рѣчь обою зо обоу сторону и прибкову и воиткову ib.

ВЫСЛѢДИТИ, *дс. Вистежити, слідом дійти слідячи викрити.*

XVI. Мудрост кто выслѣдит Катех. а вызн. в. 137-б.

XVII. Лвица боячися и бачачи, иж выслѣжено, выносячи лвята своєю пащекою, господи нам уступила Жит. Св. 95.

ВЫСЛѢЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выслѣдити».*

XVII. И длѧ насъ речей (Бозскихъ), розезнаніе ку выбаданю и ку выслѣженю трудноє Павелъ стый показалъ О обр. 292.

ВЫСМАЖИТИ, *дс. Усмажити, вишкварити; виробити, викінчити.*

XVI. Тутъ Ѳилялетъ ничого не высмажитъ ку помочи Антир. 705.

ВЫСМАЖИТИСЯ, *дс. Смажачися висохти; усмажитися.*

XVIII. Взят рожи вложит в казанок и смажит, покол висмажится Дн. Марк. IV, 254.

ВЫСМЕНИТЫЙ, *прикм.* (пол. wyśmienity). *Виборний, досконалий.*

XVII. Тыи двѣ корони великими и высменитымисѧ называют Рад. Ог. 593.

XVIII. А кардиналъ... даровалъ єму Шеремету лѣску висменитой работы, рукоятіє, суто діяментами насаженноє имущую Літ. Вел. III, 502.

ВЫСМОТРИТИ, *дс. Вигодити.*

XVIII. Висмотривши часъ, гди пошол Никита на молитву, зараз дал знати цреви Пам. укр. м. VI, 126 (Рк. Яр.).

ВЫСОВАТИСЯ,-СУНУТИСЯ, *дс.* 1. *Витикатися, виткнутися, вийти.*

XVIII. Поляки зъ своихъ висунулися окоповъ Вел. Сказ. 39.

2. *Усуватися.*

XVII. Я... съ того острова... млына и иныхъ... угодій высуваюся и зрекаюся Ак. ЗР. V, 71 (1644).

ВЫСОКО, 1. *Присл. від «высокый».*

2. *Багато, дуже, надзвичай, в високім ступні.*

XVII. Фарисей, который высоко о собѣ розумѣвъ... погибел вѣчную дшѣ своєй сам през высокоумиє собѣ (справил) Єв. Реш. 4-б.

ВЫСОКОДУМНЫЙ, *прикм. Гордий, пишний, що високо несеться.*

XVII. (Ангелы) з гордого чинѧть покорнымъ, зъ высокодумного мало о собѣ розумѣючимъ Рад. Ог. 583.

XVIII. Высокодумная... шляхта Полская Вел. Сказ. 13.

ВЫСОКОЛЕТНЫЙ, ВЫСОКОЛІОТНЫЙ, *прикм. Що високо літає; винеслий, знеслий.*

XVII. Тебе о отче цнот высоколетных, которого облоки пречъ минают Тит. 15 (Митура, 1618).—Побѣдитель птицъ орелъ єстъ высоколіотный Гал. М. Пр. (пр.) 12.—Не до высоколіотного орла, але до земнои прировнывает себе кокоши Рад. Ог. 32.

ВЫСОКОМОВНЫЙ, *прикм. Що має високу мову.*

XVII. Высокомовныхъ наукъ заживаючи Бер. Вігші, 90.

ВЫСОКОМЫСЛЕНОСТЬ, *рж. Див.* **Высокомыслность.**

XVI. П. братия были зафрасованы съ такъ гурпого (?) єго слова и въ высокомыслености езволили єго призвати до посродку себе Арх. ЮЗР. I, XI, 142 (1599).

ВЫСОКОМЫСЛЕНЫЙ, *прикм. Див.* **Высокомыслный.**

XV. Высокомысленымъ отцемъ ревнуя Ип. 204 (1091).

ВЫСОКОМЫСЛИТИ, *дс. Пишатися, величатися.*

XV. Пришли бо бѧху высокомыслѧще, а смирении отъидоша в домы своя Ип. 578 (1174).

ВЫСОКОМЫСЛНОСТЬ, *рж. Високодумність, гордощі.*

XVII. Над высокомысл'ность бовѣмъ и пыху нѣчого шкодлившого не єст Єв. Калл. 3.

ВЫСОКОМЫСЛНЫЙ, *прикм. Високодумний, гордий.*

XVII. Былъ єси... в посидѣню високомисльный Діал. о см. 270.—Оный фарисей зухвалый або высокомыслъный... загубивъ... дшу свою Єв. Реш. 5.—Дхъ стый выворочает и выкоренѧєтъ з свѣта людей пышных, надутых и высокомыслных Гал. Кл. Раз. 205.

ВЫСОКОНОГЫЙ, *прикм. Що високі ноги має.*

XVII. Высоконогымъ и низкосытымъ слугамъ Ак. ЮЗР. II, 215 (И. Виш.).

ВЫСОКОПАРНЫЙ, *прикм. Див.* **Высоколетный.**

XVII. (Хс) прировналъ былъ себе на онъ часъ до высокопарного орла Рад. Ог. 31.—Высокопарный умъ Транкв. П. Мн. (пр.) 1.

XVIII. Горе, братие, высокопарнымъ, пышным, гордым и надутымъ Ал. Тиш. 64.

ВЫСОКОПОВАЖНЫЙ, *прикм. Що на високій повазі.*

XVII. Королевскіє высокоповажные привилегіи Ак. ЗР. V, 78 (1648).—Мы зуполный урядъ засѣлий до високоповажного суду єнералного... доносимъ Прот. Борз. Рат. 59 (1689).

XVIII. Упадаючи до високоповажныхъ стопъ велможности вашей Літ. Вел. III, 418.

ВЫСОКОПОРОДНЫЙ, *прикм. Високої породи.*

XVII. Але и отъ высокопородныхъ и знаменитыхъ особъ узнаємъ Ак. ЗР. V, 225 (1687).

ВЫСОКОРЕЙМЕНТАРСКЫЙ, *прикм. Що високого рейментарства.*

XVIII. Єго ясновельможность... опредѣлилъ ...отъ козацкого двора по алтину обнадежуючи своєю високорейментарскою милостію учинить намъ опредѣленіє Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 71 (1728).

ВЫСОКОРОДНЫЙ, *прикм. Що високого роду.*

XVII. Бояръ високороднихъ побито Літ. Сам. 200.

XVIII. До пятидесят тисяч войска полского з... високородними панами полскими... прибили на Украину Вел. Сказ. 32.

ВЫСОКОСЕРДНЫЙ, *прикм. Гордий, що високо несеться.*

XVII. Нечистый всяк высокосердный пред Бгом, то єст мерзеный и брыдкий єст пред Богом вшелякий зухвалный человѣк, пышный або надутый Єв. Реш. 5-6.

ВЫСОКОСТЬ, *рж.* 1. *Довгість в напрямі з долу до гори; відлеглість від землі вгору.*

XVI. Выспръ—высокость и высоко Зиз. Лекс. 96.—Вступлю над высокость облаковъ Хр. Фил. Апокр. 1408.

XVII. Єднаково нбо высокостю и далекостю от землѣ отстоитъ Транкв. Зерц. 14.—Нѣ высокость, нѣ глубокость... ухвалъ церковныхъ отвести не можетъ Копист. Пал. 923.—Огородки... своєю высокостю тѣн впроважали на мѣсто Вавvлон Рад. Ог. (пр.) 2.—Учинишъ... кнот... на высокост также полтора локтя Крон. Боб. 47.

XVIII. Палату ти будую на високости горы Пам. укр. м. III, 122 (Рк. Тесл.).—Звѣзды сут сами в собѣ барзо велики, а про самую высокост от земли до нба здают ся нам барзо малыми ib. IV, 35 (Сок. Рк.).—Єгда же кто отъ верху високихъ келій низу смотритъ, тому душа униваєтъ отъ великой високости Гр. Барск. I, 243.

2. *Високе місце, надземні обшири.*

XVI. Боуди хвала Бгоу на высокостѧхъ Єв. Пер. 28.

XVII. Все доброє з высокости маємъ Тит. 282 (П. Мог. 1632).—Слава на высокости Бгу, а на земли покой в людехъ добраѧ волѧ Єв. Калл. 300.—Мѣлъ бы быти дымъ барзѣй въ

купинѣ, гдѣ хворостъ... а нѣжъ на горѣ той, где а не стебля єдинаго якового могло быти на безмѣрной высокости Дм. Рост. 3.—Слнце возсiѧваетъ з высокости Рад. Ог. 363.—З высокости неба... на землю до насъ пониженых пришолъ Бер. Вiршi, 67.—Лучи оныхъ елементовъ на высокость взносилися Крон. Боб. 1.

XVIII. Зараз сѧ стал от Бга з высокости голос Пам. укр. м. I, 326 (Рк. Тесл.).

3. *Значнiсть, пiднеслiсть.*

XVI. А то єстъ властнаа высокость Латинскоє хоробы О ед. вѣрѣ, 665.

XVII. А єжели хто высокост и повагу в Речи посполитои презацного дому Вмсти моєго пана видѣти хочетъ, нехай заглѧнетъ до поважного сенату Полского Єв. Калл. (пр.) 7.

ВЫСОКОУМIЄ,-МЬЕ, *рн. Гордощi, висока думка про себе.*

XV. Останисѧ высокооумья своего и проси си мира Ип. 301 (1139).—Андрѣй... исполнивьсѧ высокооумья разгордѣвьсѧ велми ib. 572 (1174).

XVII. Людє впадают в высокоумiє, пыху и прожную славу Тр. П. М. 910.—Не розумѣй... iжбы то сяя... книга... зложена для якои о себѣ гордынѣ або высокоумiя Єв. Реш. 1-б.

XVIII. (Ты) гордость и высокоумiє имѣєшъ Макк. IV, 175 (Л. Мазепи).

ВЫСОКОУМЛИВЫЙ, ВЫСОКОУМНЫЙ, *прикм.* 1. *Що високої думки про себе.*

XVII. Севиръ: высокоумливъ Бер. Лекс. 308. —Не вспоминаю фарисея оного высокоумного Льв. Ставр. 57 (1618).—Гды зосталъ Скиргайло княземъ Литовскимъ, Витолдъ высокоумный того не улюбилъ Крон. Лит. 335.

2. *Що високий розум в собi має.*

XVIII. С того казаня о стой высокоумной гословiи Пам. укр. м. I, 327 (Рк. Тесл.).

ВЫСОКОУМЪ, *рм. Високоумний чоловiк.*

XVII. Гдь пышному высокоуму або гордому члковѣ спротивляется Єв. Реш. 60-б.

ВЫСОКЫЙ, *прикм.* 1. *Не низький, значної високости.*

XV. То єсмо опѧтъ привернули к Склиню по высокую могилу ЮРГр. № 81 (1445).

XVI. Пояль єго дiаволь па гороу вел'ми высокоую Єв. Пер. (рк.) 28.

XVII. Сяд на высоком якомъ мѣсцу Лѣств. 28.—Восходѧтъ на высокiє мѣста и горы Транкв. Зерц. 16.

2. *Великий (про голос, про розум, якiсть яку).*

XVII. Высокимъ голосом заволаєт Рад. (Марк.) 65.—Соломонъ... барзо высоким голосом мовити почал Розн. Каз. 3.—Повставши слухаймо тоѣ цнот царици, високимъ до нас голосомъ волаючи... Прийдѣте ко мнѣ которiѣ трудитеся Лѣств. 29.—Козляне высокiй розумъ маютъ, не можно ихъ города хитрими словами взяти Крон. Соѳ. 246.—Духъ злый маєтъ въ собѣ гордость высокую Гал. Кл. Раз. 116.

3. *Що переважає iншi ступенем, ґатунком, значiнням, гiднiстю.*

XV. А для того высокiи княжата радою уставили Ак. ЗР. I, 187 (1499).

XVI. Всѣ обыватели земли Волынское почавши отъ высокого ажъ до нижчого стану однымъ тымъ статутомъ маютъ быти сужоны Арх. ЮЗР. I, I, 423 (1594).—Видѣлем Бога, сѣдячего на столици высокои и поднесенной Катех. 19.

XVII. Высокiй єстъ Бгъ ведлугъ годности Гал. Кл. Раз. 332.—Црква хрства єсть высока над вси иншыи Кн. Рож. 158-б.

XVIII. Оучисѧ оу школахъ высоких и розных, то будеш знати Пам. укр. м. II, 181 (Рк. Тесл.).—Послана отвѣтная въ высокiй Сенатъ грамота Журн. Дан. Апост. 75.—По высокому велможности вашей разсмотрѣнiю Вас. Зб. Мат. Лiвоб. Укр. 109 (1727).

4. *Винеслий, пiднеслий.*

XVIII. Мовити о рѣчахъ... субтелныхъ и высокихъ Полѣт. 53.

5. **Высокая мысль, высокоє розумѣнье,** *гордiсть, пиха, дума.*

XV. Богъ бо не любитъ высокоiя мысли нашия возносѧщаго смирѧєтъ Ип. 615 (1180).—А твоя милость можешъ и самъ по нем вѣдати, каковоѣ онъ высокоѣ мысли єсть, коли онъ господару нашому, зятю своєму, докончанья и присѣги не здержалъ Ак. ЗР. I, 210 (1500).

XVII. Высокосердный: поважный, высокои мысли чловѣкъ Бер. Лекс. 25.—До чого... и сего фарисея высокая мысль... привела Єв. Реш. 4-б.—Напоминаючи насъ, абысмы през Фарiсея в' правдѣ пыхи и высокого о собѣ розуменя выстерѣгалися Тр. постн. 11.

ВЫСОПЪ, *рм. Виспа, острiв, отока.*

XVII. Доминикия... упросила, абы на высопъ Понтѣи выволана была Жит. Св. 299.

ВЫСОТА, *рж. Високiсть.*

XV. Вода сошедши с высоты горнѧ Ч... 1489, к. 12-б.

XVII. Крстъ стый маєт широту, долго... глубину и высоту Гал. Кл. Раз. 333.

XVIII. Господь Богъ запрѣтилъ... абы не моглъ ся на высоту вывысити и въ широту шырити вшелякiй гостецъ Угр. Заг. 55.

ВЫСОЦЕ, *присл.* (пол. wysoce). 1. *Див.* **Високо.**

2. *Багато, велико.*

XVII. Высоце важити Копист. Пал. 405.

ВЫСОЦЕБАЧНЫЙ, *прикм.* (пол. wysoce-baczny). *Високобачний.*

XVIII. По своей высоцебачной премудрой увазѣ Літ. Вел. III, 20.

ВЫСОЦЕПОВАЖНЫЙ, *прикм.* (пол. wysoce-poważny). *Високоповажний.*

XVIII. Онъ (Павленко)... важился высоцеповажныхъ особъ хитрою прозбою... турбовати просячись на сотництво будто за нимъ весь народъ суплѣкуєтъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 106.

ВЫСОЦЕПРЕВЕЛЕБНЫЙ, *прикм. Високопревелебний.*

XVII. Архимандритѣ належитъ титулъ Высоцепревелебный Гал. Кл. Раз. 479.

ВЫСОЧЕНКЫЙ, *прикм. Здрібн. від «высокый».*

XVIII. Роструханчикъ сребреный, высоченкий, московского дѣланя, подъ смалчемъ 1 Быт. млр. обст. 343.

ВЫСПА, *рж.* (пол. wyspa). *Острів, отока.*

XVI. Грекове, яко в Кретѣ, Корцире, Зацинте и по иншихъ выспахъ весполъ з римл҄ѧны, набоженства оужигаютъ Отп. кл. Остр. И. П. 407.

XVII. Салверія на выспу Палмаріи завезли Копист. Пал. 739.—И было на што смотрити, по всѣхъ выспахъ, по берегахъ, по пристанехъ и по зотокахъ, то єст купы и громады поганоєъ поздыхалыхъ выкиненыхъ лежачіи Тр. постн. 668.—Єстъ выспа Куба названная Єв. Реш. 321-б.—На выспѣ Крытской жыдъ єденъ ходѧчи от мѣста до мѣста намовлѧл жидовъ Гал. М. Пр. 69.—На виспѣ Милитѣ єстъ црковъ Жит. Св. 203.—Всѣ... до высопъ далеких запроваженыи... верталися Крон. Боб. 273-б.— (Александеръ) тягнул до Индіи, где ся єму тамъ доброволне мѣста и выспы поддавали Ал. Печ. 176.

XVIII. И съ того-жъ мѣсця выдно на мори выспи Пелгр. Ип. Виш. 16.

ВЫСПАТИСЯ, *дс. Див.* **Высыплятися.**

ВЫСПОВѢДАНЬЕ, *рн. Чинність від «высповъдати».*

XVII. Высповѣдане грѣховъ з жалостю повинною пред ереєм Каз. 32, к. 3-б.

ВЫСПОВѢДАТИ, *дс. Взяти на сповідь.*

XVII. Не дано и священика жебы его высповѣдати Літ. Сам. 173.—Ярмоленко юж висповѣдан и сакраментъ принял Ак. Полт. Гор. Ур. I, 187 (1670).—Стал просити єпископа... жебы єго висповѣдал Збірн. 1693 р. к. 80.

XVIII. Повѣренного... уже высповѣдать ни засакраментовать было невозможно Оп. ст. Млр. III, 336 (1755).

ВЫСПОВѢДАТИСЯ, *дс. Визнати гріхи перед сповідником.*

XVII. Вячеславъ... призвавши сщеника высповѣдался Жит. Св. 17-б.—Напередъ высповѣдайтесѧ грѣховъ своихъ Рад. Ог. 1016.—Оумѣраютъ высповѣдавшисѧ грѣховъ своихъ Гал. Боги пог. 24.—Спытай самого себе, то єст высповѣдайся Єв. Реш. 207.

XVIII. Высповѣдалася и в законѣ оумерла Пам. укр. м. IV, 232 (Яр. Рк.).—Тепер, не висповѣдавшися гдѣ у скітку, не пустятъ в Сінай гору Пелгр. Ип. Виш. 51.

ВЫСПОЧИВАНЬЕ, *рн. Чинність від «выспочивати».*

XVIII. В зѣми мисто пре себе и пре маргу на выспочиваня панъ єму довженъ дати Урб. 50.

ВЫСПѢВАТИ, *дс. Співом виславляти.*

XVII. Милосердіа Господня навѣки выспѣвати буду Кн. Рож. 138.

ВЫСПѢВАТИ,-СПѢТИ, *дс. Встигати, встигти.*

XVIII. Я... выправилъ сына... для купленя подаровъ... надѣючися же къ тому часу можетъ виспеть Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 86 (1721).

ВЫСПѢВЫВАТИ, *дс. Виспівувати, співати на різні способи.*

XVII. Погребовыи собѣ пѣсни... выспѣвывали Тр. П. М. 940.

XVIII. Турка долго на насъ, какъ мы одинъ предъ другимъ выспѣвывали, смотрѣлъ съ сожалѣніемъ Сковор. 154.

ВЫССАТИ, *дс. Див.* **Высысати.**

ВЫСТАВЕНЬЕ,-ВЛЕНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «выставити».*

XVII. Жебы мелникомъ Подаловскимъ жадное перешкоды черезъ выставленя того млына не було Мат. Ист. ЮР. 1 (1662).—Абы з выставеня того млына... шкоды не было ib. 4 (1667).

2. *Нараження на що.*

XVI. З выставленьемъ здоровья нашего противъ непріятелеви стараємося Хр. Фил. Апокр. 1116.

ВЫСТАВЛИВАТИ, ВЫСТАВЛЯТИ, ВЫСТАВОВАТИ,-ВИТИ, *дс.* 1. *Видобувши ставити.*

XVI. Чомоу ж отче владыко, такъ смѣле и безпечне замыдлѧешъ очи и на ножки выставити а праве всему свѣту свою несхвалную оцкровати оусилуєшъ згоду Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 28.

XVII. Хоруговъ... которую звыкли монархове выставовати часу примирѧ Рад. Ог. 96.

2. *Висувати, витикати.*

XVII. Іаковъ... камень, на котором головою спалъ выставилъ и назначилъ Літ. Рук. 17.
XVIII. Коли стоишъ, ноги передь ногу не виставляй Полѣт. 47.
3. *Показувати, перекладати,-класти, висувати,-сунути.*
XVII. Новый законъ пред очи выставуютъ Гал. М. Пр. 372.—Васъ выставилъ стыми и непокаляными и не обвинеными пред обличностю своєю Гол. П. М. II, 386 (Кор. Н. 1645).—Бгъ... добродѣйство тоє перед очи имъ выставуєтъ: ижъ ихъ зъ неволѣ Єгvпетскои вывелъ ib. 459.—И въ старом Законѣ херувимове, которыи были выставленыє въ прибытку Господнемъ, не были заказаныє ib. 463.—Прикладомъ солнца силуєтся выставити таємницу Трци Вѣра каѳ. 311.—Зерцало сіє... на свѣтъ тvпомъ з друкарнѣ Уневскои выставити ку пожиткови посполитому потрудилемся Шумл. Зерц. (пр.).—Гетман знакъ покою выставилъ и перестали (битися) Літ. Льв. 242.—Обжирства... прожная хвала... над нещасливым мнихомъ... взаємъ валчитъ... абы цноту воздержанія позвѣрховне выставлялъ Лѣств. 23.
XVIII. И намъ тот свой небесный триумфъ виставуютъ Вірші Різдв. 133.
4. *Вибудувати, збудувати, поставити.*
XVII. Архитектонъ, хотячи якій коштовный и преважный кгмахъ албо палацъ выставити, перѳей его образъ и фикгуру въ оумѣ и на мысли своєй изобразивши, потомъ и видомыми знаками нарысуєтъ албо вымалюєтъ Карп. Каз. Зг.—Церковъ ...напротивъ всѣхъ єресей той свой выставуєтъ фундаментъ Копист. Пал. 346.—Ґды бы обѣцалъ будовничій якому кролеви, цреви, монарсѣ выставити коштовный палацъ, а потымъ бы выставилъ браму албо иншый будынокъ, розгнѣвал, бысѧ той монарха на будовничого Гал. Кл. Раз. 513.—Выставовати луки тріумфалныи ib. I, 112.—Богъ выставилъ свѣтъ сей якъ коло Рад. (Марк.) 61.—Теперешныхъ часов на гробах хрстіане выставуютъ крсты Рад. Ог. 473.—Своим панским коштом мурованую церковъ совсѣм выставил Літ. Густ. м. 60.—Отцъ... вежу велми коштовную выставил, маючую сходовъ и ґанковъ тринадцет Жит. Св. 242.—Друкарню выставити Бар. Письма, 243.—Ажъ тую друкарню не на свою якую привату... постарался выставити Ак. ЗР. V, 206 (1687).—Ворота... мѣю пристойне виставити Прот. Полт. С. II, 32-б. (1676).
XVIII. Мосту такъ прудко выставити не поспѣшили Літ. Вел. IV, 202.—И кафлевыє печи выставуютъ Клим. Вірші, 98.

5. *Виготувати, постачити.*
XVII. Из маєтностей монастирскихъ и боярскихъ з человѣка двадцати пяти салдата виставливано зо всѣм нарядомъ, оружемъ, харчу и одежею Літ. Сам. 198.—О хлѣбѣ квасномъ ту хочу выставити слово Кн. о Вѣрѣ, 256.—Выставити вашмостям маєт бочку соли (пан Єреміяв) Др. Ол. Ч. Б. 145.

ВЫСТАВЛЯТИСЯ,-ВОВАТИСЯ,-СТАВИТИСЯ, *дс.* 1. *Показувати, виявляти себе.*
XVII. Найбарзѣй ґвалтомъ и мечемъ (Римскій бискупъ) выставляєтся свѣтови Копист. Пал. 325.
XVIII. Кимъ ся выставуєтъ... праведникомъ Клим. Вірші, 14.
2. *Виступати.*
XVII. Ієрей за ввесъ свѣтъ выставляєтся и бога проситъ, абы всѣмъ людемъ... грѣхи отпущалъ Гол. П. М. II, 219 (Мvст. 1642).

ВЫСТАВНОСТЬ, *рж.* (пол. wystawność). *Пишність, богацтво, сутість, панськість, показність.*
XVII. Неухищрено: Без жадной выставности Бер. Лекс. 96.

ВЫСТАВНЫЙ, *прикм.* (пол. wystawny). *Пишний, богатий, сутий, панський, показний; вихвальний.*
XVII. Збытная и выставная языка быстрость Копист. Пал. 323.—Выставный писаня способъ ib.

ВЫСТАНОВЛЕНЬЕ, *рн. Див.* **Выставленье.**
XVII. По выстановленію млина и осаженю людей на той слободцѣ Ак. Зем. 111 (1660).

ВЫСТАНОВЛЯТИ,-НОВИТИ, *дс.* 1. *Виняти з завіс; висадити, виламати, вибити, вивалити.*
XVII. Мы... хотѣли сокѣрою двери коморниє вистановляти Прот. Полт. С. I, 169 (1694).
2.—**вонъ кого,** *вигнати, скинути з уряду, викинути, виперти.*
XVI. Мощни вси посполу таковогo игумена выстановити вонъ Ак. ЮЗР. I, 41 (1509).—Обрати годного... а того нерадного выстановити Ак. ЗР. III, 24 (1551).
3. *Виставляти,-вити.*
XVII. Жидове коштовный гробъ выстановили на памятку его добродѣйства Рук. Хрон. 130.—Которую то церковъ они власнымъ коштомъ и старанемъ своимъ въ Нѣжинѣ оздобне не тылко деревомъ выстановили, але и мурами выстановити стараются Ак. Нѣж. Бр. 55 (1687).
XVIII. Отецъ игуменъ зъ братією не маєтъ въ тии цегельнѣ и винницѣ подъ тоєю горою будучии, втручатися, и жадныхъ собѣ бу

ринковъ на той Кіевской по потокъ землѣ выстановляти Сб. мат. отд. III, 129 (1701).

4. *Виняти, виключити, заборонити.*

XVI. И тежъ повѣдили передъ нами, ижъ воеводы Кіевскіе часто кроть до того манастыря въѣзджають на годъ колькодесять разовъ, а архимандритъ и старцы его честують и даруютъ, какъ же за тымъ частымъ ихъ выѣзджаньемъ, къ немалому убозству тотъ манастырь приходитъ, и они намъ били чоломъ, ижъбыхмо то имъ выстановили Сб. мат. отд. III, 18 (1528).—Тые дороги... казати выстановити и показати: которыми дорогами на тые менованые мѣсца не мають через то жадные купцы наши, а ни чужоземцы ѣздити и товаровъ своихъ провозити, а встановили и положили есмо двѣ дорозѣ купцомъ нашимъ и чужоземцомъ до Прусъ съ куплями своими ѣздити Ак. ЗР. II, 366 (1540).

ВЫСТАРЧАТИ,-ЧИТИ, *дс.* 1. *Вистачати, бути в достатній кількости, не бракувати.*

XVIII. Нѣсть здѣ точію пѧть хлѣбы, и двѣ рыбѣ, а тіи не вистарчатъ длѧ такъ великои людей лѣчбы на выживленіе оныхъ Науки парох. 47.—(Многимъ) и часу найменшого на молитву щоденную одложити не выстарчае ib. 160.

2.—**кому, чому,** *подолати, настачити, дати раду.*

XVI. Мовячи, ижъ тому не зможетъ такъ выстарчити Арх. ЮЗР. I, XI, 121 (1599).

XVIII. Коли кто неможетъ выстарчити, можетъ долгъ продолжити Собр. Прип. 114.

3. *Постачити в достатній кількости.*

XVII. Велѣли знову на мѣсяцей два харчи грошовые выстарчити Ак. ЗР. V, 262 (1693).

XVIII. Просимъ... абы козаковъ... належащое число старался вистарчити Кн. Нос. 14-б.

ВЫСТАРЧАТИСЯ,-ЧИТИСЯ, *дс. Задоволятися, обходитися.*

XVII. Не могучи далей южъ для удобства своего сами достатками своими выстарчитис... просили насъ Гол. П. М. II, 270 (П. Мог. 1643).

ВЫСТАРЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выстарчити».*

XVIII. По выстарченню (грошей) репортовали об их помянутую... канцелярію Кн. Нос. 11.

ВЫСТАРѢТИ, *дс. Втратити, позбутися чого від старости.*

XVIII. Зашумѣлъ между ними споръ: конечно, ты выстарѣлъ умъ?... А ты и родилась безъ него Сковор. 90.

ВЫСТАТИ, *дс.* (пол. wystać). *Встати, вийти, з'явитися.*

XVII. Выстанетъ человѣкъ отъ Ізраиля и погубитъ князя Моавля Рук. Хрон. 59.

ВЫСТАТЧАТИ,-ЧИТИ, *дс.* 1. *Бути достатнім, бути досить.*

XVII. На сей новотинѣ еще фундации такои нѣмашъ, котрая бы ихъ достатку выстатчити могла Пам. КК. I, 41 (1624).—Не выстатчилъ бы мнѣ ввесь час живота моего Бгопріятное згромажене если бым хотѣлъ блженныхъ оныхъ цноты... виличати Лѣств. 21.

2. *Постачити в достатній кількости.*

XVII. Пнъ Вакула Колосенъко повиненъ будетъ во всемъ старання в майстерствѣ пылно прикладат, клѣтъки строит, камѣня и желѣза к тим млыномъ выстатчат Ак. Полт. Гор. Ур. II, 51 (1669).—(Хлѣбъ) твой ест, который тылко может выстатчити на выживене твое, жены твоеи, дѣтей Рад. Він. 937.—Тихъ талярей тридцати самъ не могъ выстатчити Арх. Мот. 3 (1688).

XVIII. Державци духовніе и свѣцкіе... потребное число подвод зъ маетностей... безъ всякого огурства и противности... вистатчили Журн. Дан. Апост. 58.—Которій окупъ... вистатчити и до насъ на кошъ прислати Літ. Вел. II, 382.—И дано намъ отъ господара начертаніе дабы всюда давано намъ всякое довольство... такъ и выстатчали... всюда противъ его указу Пелгр. Ип. Виш. 4.—58 подводъ, жебы выстатчено подъ вещи ей Дн. Хан. 27.

3.—**що,** *обмислити всім як треба.*

XVII. Панъ Сумеонъ Ялинскій, тупографъ друкарнѣ нашой поднявшися досконале намъ друкарню выстатчити... оное презъ такъ много лѣтъ еще не выстатчилъ Черн. Тип. 573 (1679).

4. *Виконати, доконати.*

XVII. Ведле наказаного от уряду, далем коров самовтор з четвертакою, лемѣш, косу, сокиру, вистатчаючи декрет наказаный Ак. Полт. Гор. Ур. II, 9 (1665).

XVIII. Ірод... присяг вистатчити обѣтницу свою Єв. Реш. 334 (1710).

ВЫСТАТЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выстатчити».*

XVII. Пустілисмо... Токалскому... на кухенное выстатчене мѣстечко Стайки Пам. КК. II, 454 (1659).—Панъ Сумеонъ Ялинский... възявши на то (друкарню) золотыхъ чотиры тысячи и иншіи належачіе до выстатченъя того дѣла рожные потребы Черн. Тип. 573 (1679).

XVIII. О вистатченню для починки лагеровъ лѣсу и очерету Унів. Дан. Апост. 109.—Грамота о вистатченю 800 людей для рубки лѣсу Дн. Хан. 91.—Вистатчение камѣння, лою, сталѣ, желѣза и о нанятіи коваля, тому

всему быть обополному отъ обоихъ братовъ Арх. Сул. 227 (1754).

ВЫСТАЧАНЬЕ, *рн. Чинність від «выстачати».*

XVIII. Доходи... на вистачане всякихъ потребностей до артилерiи енералной употребляно Унів. Дан. Апост. 61.

ВЫСТАЧАТИ,-ЧИТИ, *дс. Див.* **Выстатчати.**

XVII. Ткачѣ з черги десятковой такъ тяглость посполитую всякую, яко належитую сторожу мѣскую отбуваютъ, теди... з цеху... не повинни будутъ особливой сторожи на мѣсто вистачати Вас. 3б. Мат. Лівоб. Укр.78 (1687).

XVIII. Вистачити должни естесми державцѣ своему вишреченному готовою сумою монети доброй Млр. Посп. Кр. 36 (1703).—Подводи оніе старайтеся вистачати такимъ способомъ: отъ всякого десятка чоловѣка по едной подводѣ Літ. Вел. III, 433.—Которие заможнѣйшие, тѣ должни дерево и протчие матеріали вистачат Права, 766.

ВЫСТАЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выстачити».*

XVIII. Прилука... въ вистаченью и отбуваню повинностей... не малые дознаетъ трудности Оп. ст. Млр. 90 (1730).—Послалемъ въ сотнѣ указъ о выстаченню деревъ еще такого числа, якъ прежде у Веремѣевку Дн. Марк. I, 63.—По вистаченню (провиянта) коммисари... оний отправуют до... полку олонецкого Кн. Нос. 71-б.

ВЫСТЕРЕГАНЫЙ, *прикм. Що його дасться вистерегти.*

XVII. Абовѣмъ тежь вшелѧкаѧ бжаѧ образа бы тежь маетъ быти выстереганаѧ Домецк. 110.

ВЫСТЕРЕГАТИ,-РѢГАТИ,-РЕГТИ, *дс.*—що, *стерегтися, уникати.*

XVII. Прошу и напоминаю народъ нашъ, абы ихъ (Зизаніев), якъ пекелного вроду выстерегалъ Гол. П. М. I, 321 (Л. Смотр. 1628).

ВЫСТЕРЕГАТИСЯ,-РѢГАТИСЯ,-РЕГТИСЯ, *дс. Стерегтися, уникати.*

XIV. Жидове посполитые маютъ утягати и выстерегаться отъ посполитое крови Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVI. Панове наши, выстерегаючися того, абы для своихъ пріятелей не мусили быти тобѣ неприятельми Ак. ЗР. I, 221 (1501).—Купци наши не выстерегаючися, къ вамъ ѣздили іb. II, 46 (1508).—А если бы ся есте выстерегали, абы намъ не пущено того звона о томъ вѣдайте, ижъ маемо листъ короля Ак. ЮЗР. I, 143 (1558).—Выстерегайтесѧ и ховайтесѧ от всѧкого лакомства Єв. Пер. 52.—Также, абы... ереси всякое, яко одное трутизни душевное и телесное, пилне ся выстерегали и отъ нее ся отгребали Арх. ЮЗР. I, I, 74-5 (1577).—И ни въ чомъ се ихъ тамъ не выстерегано іb. III, I, 24 (1590).

XVII. Але ты правовѣрный писм и слов оных выстерѣгайсѧ Тит. 35 (Кн. о Вѣрѣ, 1620).—Пыхи и высокого о себѣ розумѣня выстерѣгалисѧ Тр. постн. 11.—Ся выстерегалъ науки латинскои Копист. Пал. 772.—Повиннисмо выстерѣгатисѧ и словъ злих Гал. Гр. Розм. 20.—Новых выстерѣгатисѧ грѣхов Рад. Він. 1024.—Ся тамъ выстерегалъ кождый ѣхати Рук. Хрон. 73.—Законникъ маетъ выстерегатисѧ языка своего Домецк. 107.—Гордынѣ, яко найпилнѣй абысмо ся выстерѣгали Єв. Реш. 6-б.

XVIII. От пянства выстерѣгайтеся Клим. Вірші, 55.—Вистерѣгай. сѧ пилно рухати раменами, лопатками Полѣт. 47.—Жебысмо оупадку грѣховного, а особливе повороту по исповѣди до грѣховъ давныхъ выстерѣгалисѧ Науки парох. 13.

ВЫСТЕРѢБЛЕВАТИ, *дс. Вичищати.*

XVIII. Не вистерѣблюй зубовъ, анѣ вимивай устъ при столѣ Полѣт. 49.

ВЫСТИГАТИСЯ, *дс. Бігати наввипередки.*

XVII. Выстигаюся—ристаю Синон. сл.-р. 15.

ВЫСТИГАЧЪ, *рм.* (пол. wyścigacz). *Той що бігає з ким наввипередки.*

XVII. Стадіодром: заводникъ, выстигач Бер. Лекс. 312.

ВЫСТИЗНУТИСЯ, *дс. Вислизнути втекти.*

XVII. Идетъ... о оборону украины, съ которое бы се каждый бояринъ радъ выстизнул и одприсяглъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 392 (1613).

ВЫСТИЛЫЙ, *прикм. Той що вистиг.*

XVIII. Зерно з пивом вистилим увертѣти и на чоло приложит Млр. дом. лѣч. 4.

ВЫСТИНАТИ, *дс. Постинати всіх.*

XVII. А до того, кгды быхъ мелъ справедливость ретелную чинитъ муселъ быхъ тыхъ хлоповъ всихъ выстинать, чого учинить не могу Арх. ЮЗР. VI, I, 526 (1640).—Въ неволю Мултановъ мало що взяли— всѣхъ выстинано Крон. Боб. (др.) 281.—Жолнѣре до Кієва пріѣхали съ тимъ интентомъ, абы впродъ козаковъ, а затымъ въ вшиткой Украинѣ Русь выстинали Літ. Льв. 239.—Мѣсто оное достали и вистинали Літ. Сам. 26.—Татарове взяли преславный городъ Кієвъ и всѣхъ выстинали и спустошили до конца Крон. Соѳ. 249.

XVIII. Въ самую Азію заежджали, вистинали Трапезунт, Синоп з кгрунту знесли Літ. Вел. IV, 4.—Король... пришолъ до Дѣ-

вици города, и черезъ мѣчъ досталъ и всѣхъ людей выстиналъ и городъ спалилъ Зап. Мовч. 72.

ВЫСТИРАТИСЯ, *дс. Зужиÿватися тертям.*

XVII. Яко шата выстирается и псується Гал. Кл. Раз. I, 67.

ВЫСТОЯЛЫЙ, *прикм. Той що вистоявся.*

XVIII. Пить... пиво бѣлоє и вистоялоє Млр. дом. лѣч. 17.

ВЫСТОЯТИ, *дс.* 1. *Вибути стоячи певний час.*

XVIII. Намъ тѧжко цѣлоє набоженство въ церкви вистоѧти Сѣмя Сл. Б. 21.

2. *Стоячи видобріти.*

XVIII. Дать стоять, чтобъ выстоялы (макароны) в печы или в долгой сковородѣ Разн. карц. 245.

3. (*про час*). *Вийти, минути, виповнитися.*

XVIII. Коли выстояло полчетвер'та року той карности, рекъ Бгъ Пам. укр. м. I, 299 (Рк. Тесл.).—А коли выстояло времѧ, породила Єлисавеѳа отроча ib. II, 108.—Коли выстоѧл третій рок пришол Ѳома до црѧ Сав'ра ib. III, 122.—Стоявъ потопъ на земли 13 мѣсяцій, а коли выстояло 13 мѣсяцій, тогда повелѣ Бгъ тымъ китомъ великим отступити Ал. Тиш. 89.

4. *Визволити.*

XV. Рогъволодъ же стоя около города 6 недѣль, и створи миръ с Ростиславомъ по своєи воли, и выстоя Володшю ис поруба, а Брѧчислава изъ желѣзъ Ип. 505 (1160).—Тогда же князь Глѣбъ мертвъ бысть июня въ 30, а Романа сына єго одва выстояша ib. 606 (1177).—Снвця своєго быхомъ выстояли и правдоу свою налѣзлѣ ib. 695 (1196).

ВЫСТРАШИТИ, *дс. Страхаючи вигнати.*

XVI. Тым кнзя пна моєго и мене с Ковля не выстрашите Ж. Курб. II, 5 (1569).—Тымъ мене, пане Лве Верховский, не страши: изъ Єсеничъ (маєтку) ты мене не выстрашишъ Кн. Гродск. Луцк. 1573, к. 17.

XVII. Тамъже челядъ и винника протестуючихъ сє съ тоє винницы выстрашивши и выгнавши, взялъ и кгвалтовне пограбилъ статковъ протестуючихсє Арх. ЮЗР. VI, I, 389 (1618).—Убогихъ законъниковъ з манастыра выстрашити, вытиснути (хотѣл) ib. I, VI, 698 (1635).

XVIII. Вигнаний и вистрашеній... чрез Чаплинского з власного дому моєго, зостаю тепер в Сѣчи Запорожской Вел. Сказ. 24.—Не могли Лацедемончиковъ выстрашити отъ спустошення Аттики Літ. Вел. IV, 246.

ВЫСТРЕЛЮВАТИ,-ЛЯТИ, *дс.* 1. *Стріляючи випотрібувати.*

XVI. Виделъ єсми... стрел немало выстреляныхъ и крывавых по тому полю Ж. Курб. I, 62 (1575).

2. *Стрілянням вибити.*

XVII. Зубовъ четыры выстрелено Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 65 (1649).

3. *Винищувати,-щити стріляючи.*

XVIII. Коляда... вмѣсто дикихъ коней и своих выстрелюєтъ Хоз. Гетм. II, 188 (1706).

ВЫСТРИХОВАТИ, *дс. Приспособити, приготувати.*

XVIII. А такъ гди зближилася череда оная, крѣпко ричащая и нуждею гнанная до рову Чигринского, тогда зо всѣхъ стѣнъ и арматъ Чигринскихъ, за часу добре на тоє вистрихованнихъ, крѣпкіи пущено перуни Літ. Вел. II, 433.

ВЫСТРОИТИ, *дс. Зробити, втяти.*

XVIII. Штучку вистроили Максимецъ зъ Назарцемъ—ключи сховали Дн. Марк. II, 193 (1727).—Не мало и таковыхъ... котории когда имъ пощаститсѧ кого з'ѣсти или обидити, или иноє зло якоє вистроити,... хвалѧщесѧ говорѧтъ... Сѣмя Сл. Б. 423.

ВЫСТРУГОВАТИ,-ГАТИ, *дс.* 1. *Стругаючи вигладити.*

XVII. Помостъ... моцно выстружетъ Шумл. Зерц. 46.

2. *Стругаючи винищувати,-щити.*

XVI. Иулиянъ царъ нечестивый послалъ каменосѣчцевъ, выстругуваючи образи тыє Сп. прот. Лют. 66.

ВЫСТРѢЛЮВАТИ,-ЛЯТИ, *дс. Див.* **Выстрелювати,-ляти.**

XVIII. Колядка... займаєтъ конѣ и выстрѣлюєтъ Хоз. Гетм. II, 194 (1706).—Выстрѣляли ми зѣницѣ из очій моих Пам. укр. м. VI, 152 (Рк. Біл.).

ВЫСТУПАТИ,-ПИТИ, *дс.* 1. *Ступаючи виходити наперед; вирушати.*

XV. И поча выступати стѧгъ от Бголюбого Ип. 593 (1175).—Начаша (Русь) выстоупати ib. 671 (1185).

XVII. Єстъ ли тоу кто с пастухов, ͨнех сѧ озывает: и о тыхъ то речахъ с повѣстю выступает Бер. Різдв. Вірші, 60.—Многіє теж ис тых, которыє ся запрѣли Ха... знову выступали на пляцъ Лѣк. на осп. ум. 23.—Доброволне выступивши Іс рече Єв. Реш. 41.—Абы... зараз з козами своими выступил (паламар) Прот. Полт. С. II, 172-б. (1686).

XVIII. Выступивши той члвкъ Єфтай оубогій почнет им говорити Пам. укр. м. I, 335 (Рк. Тесл.).

2. *Виходити поза обруб, з власних границь.*

XVII. Єсли бо вѣмъ что мало выступимо, выше прироженого розума, тогда смыслы нашѣ не могутъ того понѧти Транкв. Зерц. Ад.

XVIII. Войско цесарскоє по указу королевскомъ... рушило... под Межибожъ, однак знову на свои кватери повернувши, не хотѣло з них виступати Вел. Сказ. 191.

3. *Вийти з середини чого, покинути, опустити.*

XVI. С которого дей страху свещеник... с церкви выступил Арх. ЮЗР. I, VI, 53 (1564). —Крстився Іс и борзо выстоупиль єст из воды Єв. Пер. (рк.) 27.—Владыка Луцкий Кирило Терлецкий... казавши слугамъ выступити и запершисе зо мною въ коморе, мене уцьтивую дѣвку зкгвалтилъ и змордовалъ Арх. ЮЗР. I, I, 397 (1594).

XVII. По вислуханю Бѣлчиного свѣдоцтва велѣлисмо юй виступити, а третего свѣдка призвати Кн. Мѣск. Полт. 3 (1691).—Душа маєтъ виступити с тѣла Каз. № 3, к. 7.—Єгудъ всѣм з полаты казалъ выступити Літ. Рук. 51-б.

XVIII. Велѣлъ оушиткимъ слугамъ своимъ выступити вонъ ис полаты Пам. укр. м. I, 172 (Рк. Тесл.).

4. *Нарушати, -шити що, відступатися, -питися від чого.*

XV. А хто бы хотѣлъ то възрушить, а съ того выступать, въ том дѣлѣ закладаємъ на насъ вины десять тысячъ рублевъ Ак. ЗР. I, 73 (1456).—Руку дали собѣ с того не выступити Arch. Sang. I, 58 (1463).—Бо тотъ исъ права земьского выступилъ а надъ право сягнулъ Ак. ЗР. I, 82 (1468).—Ино отецъ нашъ отцу твоему и тобѣ присягу свою полну дерьжалъ, ажъ и до живота своєго а николи съ неє не выступилъ ib. 119 (1492).

XVI. Которого листу и обовязку своєго ваша милость выступилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 636 (1559).—Тотъ игуменъ обраный... выступуючи зъ нихъ (правилъ светыхъ) нерядьне въ томъ манастырѣ жилъ ib. I, I, 495 (1596).

XVIII. Люди... почнут буяти, из закону бжого виступати Пам. укр. м. IV, 332 (Тухл. Рк.).

ВЫСТУПНИКЪ, *рм. Той що виступив з чого.*

XVII. Маючы мы видомость... черезъ нѣякогось Антонія рострригу, выступника зъ стану мнишецкого Ак. ЮЗР. II, 59 (1610).

ВЫСТУПНЫЙ, *прикм. Що виступив з закону, з права, переступний, каригідний, неправий.*

XVI. Єстлибы ихъ милость нашли брата своєго противъ тебе выступного, приведуть брата своєго на то, ижбы онъ тебе собѣ зася переєдналъ Ак. ЗР. I, 221 (1501).—Поповъ выступныхъ по имѣньяхъ своихъ карати ib. II, 135 (1522).—Одно яко противъный а выступный тоє згоды нашоє Арх. ЮЗР. VIII, IV, 384 (1535).—Єсли бы былъ который клирошанинъ выступный напротивъ владыцѣ, не маєть єго жадною казню владыка карати Ак. ЮЗР. I, 106 (1539).—Тогды будет сторона выступная повинна заплатити королю єго мил. триста рублевъ грошей Арх. ЮЗР. VIII, VI, 31 (1553).

XVII. Который бы братъ вѣдалъ брата выступного, не маєтъ єго таити, але маєтъ єго оповѣстити въ братствѣ, жебы былъ каранъ Арх. ЮЗР. I, X, 123 (1602).—Карности заразъ за то подпадати маєтъ, якую братя на выступного вынайдут межи собою Пам. КК. I, 32 (1623).—Выступного направити, неумѣєтного научити Тр. П. М. 909.—Єдинъ царъ... речъ посполитую змоцнилъ, вѧзенѧ выставилъ, барзо много в мѣстах и полѧх, крстовъ, колъ и пробъ выставилъ, абы тымъ способомъ выступнымъ и оупорнымъ страхъ задалъ Рад. Ог. 1118.—Каралъ Іезекіиль словами выступный людъ Ізраилскій противко Богу Рук. Хрон. 133.

XVIII. Приходящихъ не принимать, еще и страннoприимствомъ снабдѣть: вступного сто, а виступного 150 барбаръ и отсилать въ кандалах Листи Конт. 11.

ВЫСТУПОВАТИ, *дс. Див.* **Выступати.**

XVII. Мы слоугъ своихъ частокроть намъ выстоупоуючихъ, єсли обецаются быти лѣпшими пріймоуємо Лѣк. на осп. ум. 17.

ВЫСТУПОКЪ, *рм. Вчинок гідний кари, переступ, неправість, гріх.*

XVI. Могла єє милость... за выступок або злый учинок ихъ карать Ж. Курб. I, 299 (1588). —Билъ єсми єго милости чоломъ, абы є. м... ласкаве выступокъ мой пробачити и мне тоє караньє... отпустилъ Арх. ЮЗР. I, I, 264 (1590).—Єму данъ позовъ духовный отъ отца Никифора... абы передъ нимъ становился на заутреє для усправедливенья въ таковыхъ выступкахъ Кул. Мат. I, 66 (1596).—Тамже широко предложоно ихъ вины, выступки и причины, для которыхъ тот декретъ противку нимъ слушне єсть учиненый Хр. Фил. Апокр. 1028.—Такъ фолкгуючи по виноватству... того выступку не каралъ Арх. ЮЗР. I, XI, 110 (1599).—Богъ цвичит вѣрных своих, абы не толко жаловали за прошлые выступки, але абы и вперед... Катех. 44.

XVII. Казнь всѣмъ посполитая, за выступокъ який колвекъ,—на звоници сидѣти Арх. ЮЗР. I, X, 123 (1602).—А если отпускаєте лю-

јемъ выступки ихъ, отпуститъ и вамъ Отцъ вашъ нбсный выступки ваши Єв. Калл. 948.—За тяжкій свой выступокъ лзы горкіи точит Діал. Волк. 54.—Сторону винную и оупорную Братству волно карати будетъ ведлугъ оуваги и ваги выступку Стат. Полоцк. Бр. 15.—У людей той обычай єст, ижъ скарбы своѣ и... маєтности тогды сыном своимъ открываютъ, гды обачатъ, же доросли въ лѣтехъ и выступковъ дѣтинои роспусты позбылы Арх. ЮЗР. I, VIII, 418 (1632).—Дай намъ от грѣховныхъ виступковъ погамовен'є Збірн. 1693, к.155.—Невѣста оная.. за недобрыи свои, кары достойныѣ выступки правомъ єстъ переконаная и пред часы каранная Акт. Старод. кн. 16 (1693).—Понашому выступокъ тож значит посполите што и пеккатум албо грѣх Кн. Рож. 50.—Вызволил с кутов тѣсных, до которих за выступки их были засланы Ал. Печ. 176.

XVIII. Частокротными своими беззаконными выступками ображаємо майстат бжій Пам. укр. м. III, 21 (Літм. Рк.).—За той нашъ выступокъ надвередили правъ и волностей нашихъ Літ. Вел. IV, 279.

ВЫСТУПСТВО, *рн. Виступ, виступок.*

XVII. Я о єго нѣ о якомъ выступствѣ не свѣдомъ Ак. Нѣж. Маг. 56.—Декретъ справи сужоноє о Дмитрашку Раичи, за єго виступства противъ ясновелможному є. м. пану I. Самойловичу Арх. Мот. 123 (1683).

ВЫСТУПЦЫ, *рж. мн. Пантуфлі.*

XVIII. Службу Божію слухалъ я босій или у сукняних выступцахъ Пелгр. Ип. Виш. 45.

ВЫСТУПЪ, *рм. Див.* **Виступокъ.**

XV. Тыхъ князей Вяземскихъ и Мезецкихъ нашъ господаръ є. м. не казнилъ за ихъ выступы Ак. ЗР. I, 136 (1493).

XVI. Панове рада... за таковый выступъ хотѣли єго (Глинского)скарати Ак. ЗР. II, 39 (1508).—Онъ тежъ... въ жадномъ выступе и переказе речи посполитоє николи не дознанъ єсть Арх. ЮЗР. III, I, 3 (1537).—Кождый за свой выступъ маєть каранъ быти зъ розсудку справедливого Ак. ЮЗР. I, 108 (1540).—Каранье... они за свой выступъ приняли Арх. ЮЗР. VIII, V, 467 (1545).—Винныхъ карати подлѣ выступу ихъ Сб. мат. отд. III, 49 (1586).

XVII. За который выступъ встягнення во всякихъ дѣлехъ и въ судехъ духовныхъ справоватися и рядити, подле давного обычаю и вставы ихъ закону греческого (могли) Арх. ЮЗР. I, VI, 354 (1604).

XVIII. Волнихъ людей за виступъ и долгъ в вѣчную неволю не видават бы Стат. 73-б.

ВЫСТЬЕ, *рн.* (пол. wyjście). 1. *Вихід.*

XVI. Светые Божыє вжо въ небе заразъ по выстью съ тела гледятъ на лице Божиє Бер. соб. 284.

XVII. Не маючи долного выстя зъ местечка Арх. ЮЗР. VI, I, 378 (1611).—А к той пѣсни нехай приложатъ и пѣснь Ізраилеву спѣвауую от него под часъ выстья з Єгупту Тр. постн. 668.—Тыи книги по кгрецку... выстє або выпроважене зовутъ Кн. Рож. 30-б.

2. *Закінчення, виповнення (про термін часу).*

XVI. Которые то именя до выстя тыхъ трохъ летъ, маютъ тыє справцы держать Арх. ЮЗР. I, I, 238 (1588).—До выстя аренъды Пам. КК. I, 168 (1596).

XVII. По выстю назначеного часу въ декретѣ отдати неотвлочне Софію за законную малжонку Ѳеодорови поводови наказали Льв. Ставр. 116 (1639).—По выстю единого мсца Наасъ... облеглъ мѣсто Крон. Боб. 90-б.

ВЫСТЯГАТИ, *дс. Вимагати.*

XVII. Христіянская повинность того по насъ... выстягаєтъ Ак. ЗР. V, 110 (1664).

ВЫСУМОВАТИ, *дс. Вирахувати.*

XV. Высумовавши што болшъ не стоит за третию част всих именей моихъ Arch. Sang. I, 72 (1475).

ВЫСУШАТИ,-ШИТИ, *дс. Сушачи витягувати,-гти вохкість.*

XVI. Слнце невидимых мѣстєць осіаєт и теплою зарею всю мокроту высушаєт Пер. Отч. Жит. 143.

XVIII. Огонь... воду висушил Єв. Реш. 337 (1710).—Слнце... горячестю своєю вес свѣт выпалило и рѣки высушило Ал. Тиш. 88.—Іоаннъ Кр... высушавъ постами и прикростами тѣло своє невинноє Науки парох. 125.

ВЫСУШИТИСЯ, *дс. Себе висушити.*

XVIII. В срѣбру кохана сѧ высушѣмъ Пам. укр. м. IV, 212 (Осл. Рк.).

ВЫСХЛОСТЬ, *рж. від «высхлый».*

XVII. Зопсованье або высхлость Бер. Лекс. 322.

ВЫСХЛЫЙ, *прикм. Що висох.*

XVII. Прошу на оный час мѣймо себѣ поратунокъ... не насыщатися вдовол хлѣба языкъ высхлый поочи вмѣру Лѣств. 24.

XVIII. Маємъ твари висхлиє каждъий из голоду Вірші Нищ. 7, 33.

ВЫСХНЕНЬЕ, *рн.* (пол. wyschnienie). *Чинність від «высхнути».*

XVII. Изсѧкновеніє: высхненє Бер. Лекс. 56.

ВЫСШАТИ, *дс. Робити вищим.*

XVII. Людей понижаєшъ, а себе самъ высшаєшъ Рук. Хрон. 162.

ВЫСЫЛАНЬЕ, *рн. Чинність від «высылати».*
XVII. И за высыланьемъ отъ боку ихъ судейского мяновите панов Мат. Ист. ЮР. 5 (1671).
ВЫСЫЛАТИ,-СЛАТИ, *дс. Посилати,-слати, виправляти,-вити.*
XV. Бославъ же Глѣбъ и рече Изѧславоу: яко мнѣ Гюрги оць тако мнѣ и ты оць Ип. 395 (1150).—А мы есмо выслали врядника нашего пана Ленка Ак. ЗР. I, 42 (1421).
XVI. Архимандрыт... рек... Богуилу...Я маю выехати, або кого выслати на мое месце... и показати тое земли... границу Арх. ЮЗР. I, VI, 24 (1537).
XVII. Василій цесаръ ґрецкій выслалъ Андреѧ воеводу до Ѳарсу на Сарацены Гал. Н. н. 23.—Осе ж вамъ и музыку пан наш высылает Др. Ол. Ч. Б. 152.—Турчинъ... пославъ в Кримъ до хана, аби зараз виславъ орду... виганяти жолнѣровъ Літ. Сам. 118.
XVIII. Приказую, абы в. м. належное... число козаковъ... висилалисте Кн. Нос. 15.
ВЫСЫЛАТИСЯ,-СЛАТИСЯ, *дс. Бути висиланим.*
XVIII. Тогожде року многіи зѣло декрета от царя Іосифа втораго висилалися по орсаґу Літ. Гукл. 78.
ВЫСЫЛОКЪ, ВЫСЫЛЧИЙ, *рм. Висланий в якій справі урядник; посланець, гонець.*
XVII. Высылчимъ залогомъ нашимъ доносилъ до вѣдомости Ак. Нѣж. Бр. 44 (1658).—Из висилковъ нашихъ и вшелякои кондиціи людей крывды чинити не важился ib. 46 (1559).—Висилчие и иншие своеволники крывды онымъ чинятъ ib. 49 (1665).—Высылчимъ нашимъ и полковницкимъ въ якихкольвекъ справахъ отъ насъ и до насъ ѣдучимъ, и кождому, кому одно о томъ вѣдати належитъ, до вѣдомости доносимъ... Высылчіе наши отъ насъ и до насъ зъ листами въ справахъ войсковыхъ ѣдучіе Ак. ЗР. V, 111-112 (1665).
ВЫСЫПАНЬЕ, *рн. Чинність від «высыпати».*
XVII. На высыпане концовъ выѣхалисмо Ак. Зем. 124 (1689).
ВЫСЫПА'ТИ, ВЫ'СЫПАТИ, *дс.* 1. *Розсипати.*
XVII. Много скарбовъ на убогихъ и уломныхъ висипала Рук. Хрон. 276.
2. *Насипати.*
XVII. Высыпленъ валъ Гал. Кл. Раз. I, 73.—Тѣло еѣ знашовши, поховали отъ Кракова въ мили, могилу высыпавши Крон. Полск. 353.—Первый конецъ на грунтѣ Гостыцкого высипати велѣлемъ Ак. Зем. 124 (1689).—Ольга... могилу великую высипати казала Крон. Ссѳ. 9.
XVIII. Козаки въ поляхъ кладутся и могилы высыпаютъ Клим. Вірші, 207.
3. *Виливати,-лити.*
XVII. Помазуютъ... царей... священицы... на голову... олѣекъ высыпавши Єв. Реш. 196.
ВЫСЫПАТИСЯ, ВЫСЫПАТИСЯ, *дс.* 1. *Сипатися з чого.*
XVII. Яръ почала высыпатися о Святомъ Петрѣ Кул. Мат. I, 77 (1601).
2. *Поростати.*
XVIII. Ус толко начал висипатся Арх. Сул. ц. 143.
ВЫСЫПЛЯТИСЯ,-СПАТИСЯ, *дс. Спати до схочу, до потреби, доспати.*
XVII. (Лінивство) свой покой, проживоване, темъность улюбило, на ложку особливе висипляючися Діал. о см. 273.—Як собѣ на сем свѣтѣ умираючи постелемо: такся по смерти и выспимо Єв. Реш. 404-б.
XVIII. Старайсѧ высипляти, лиш не назбыт спати Клим. Вірші, 151.—Виспався да не вылежався Клим. Прип. 206.
ВЫСЫПОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Высыпатися.**
XVI. Тогды позная ярица высыповалася за недѣлю предъ святымъ Ільею Кул. Мат. I, 65 (1596).
ВЫСЫСАТИ,-ССАТИ, *дс.* 1. *Ссучи видобувати,-бути.*
XVIII. Не виссай шпѣгу з костей Полѣт. 48.—Мы ишли до того имрекъ, его сердце розкравати, и его кровъ выпити, изъ его сердца вызсати Угр. Заг. 56.
2. *Витягти, узяти.*
XVII. Што есть щирый фалшъ, и нѣгды того отступникове не выссутъ зъ жадныхъ словъ тыхъ святыхъ епископовъ Копист. Пал. 594.
ВЫСЫХАТИ,-СХНУТИ, *дс. Ставати, стати сухим, висхлим; втратити вільгість, зникнути втративши вільгість; схуднути.*
XVI. Не дивъ теды, коли источники высхнутъ Ак. ЗР. IV, 89 (1595).
XVII. Тут... тылко манна, уже душа наша высхла от неи Крон. Боб. 54.
XVIII. Море высхнет Пам. укр. м. IV, 306 (Рк. Тесл.).—Всякое изобиліе оскудѣть и высхнуть какъ озеро можетъ Сковор. 159.
ВЫСѢВКИ, *рж. мн. Що лишилося після пересівання.*
XVIII. Насипать пшеничних висѣвокъ Млр. дом. лѣч. 31.—Запарити висѣвки, чтобы гораздъ обмочились и всолодали Разн. марц. 252.
ВЫСѢДАТИ,-СѢСТИ, *дс.* 1. *Зсівши виходити,-йти.*
XV. И пѣшьци из лодѣи высѣдавше идоша в поле Ип. 253 (1103).—Повелѣ Изѧславъ

Ростиславоу высѣсти ити в шатеръ ib. 372 (1149).

XVII. Небыло... пристани, где высѣдати хотѣли Крон. Боб. 21.—Высѣвши з корабля отъ людей тыхъ грубых принятый былъ Панемонъ за князя Крон. Лит. 318.

XVIII. Оу городѣ Родосѣ висѣли ізъ корабля Грецкого Пелгр. Ип. Виш. 25.—Є. И. В., висѣвши зъ карети, изволил Ясневелможного поцѣловати въ голову Журн. Дан. Апост. 33.

2. *Здобути сидінням.*

XVI. Тыє вси рѣчи давати будуть повинны люди тыхъ селъ, кгды волю высѣдятъ до лѣтъ имъ на волю даныхъ Ак. ЗР. III, 286 (1584).

ВЫСѢДѢТИ, *дс. Пересидіти певний час.*

XVI. Не маєтъ быти на свѣтъ выпущанъ до того часу, алиж сполна высѣдитъ Ак. ЗР. III, 35 (1551).

ВЫСѢДѢТИСЯ, *дс. Утриматися сидячи; насидітися доволі.*

XV. Самъ тому порозумѣй, какъ бы твоя милость могъ со впокоємъ на своємъ царствѣ ся высѣдѣти Ак. ЗР. I, 211 (1500).

ВЫСѢКАТИ,-СѢКТИ,-СѢЧИ, *дс. Вирубати, витинати,-тяти; вирубавши видобути.*

XV. Людье же высѣкоша Всеслава ис поруба Ип. 161 (1068).

XVI. Всѧкоє древо, которое не чинить доброго плодоу высѣчено боудетъ Єв. Пер. 30.

XVII. Жидове... дамащановъ мечем высѣкли Крон. Боб. 200.—(Гетман Польськ.) казалъ мѣсто козацкоє высѣчи; жонокъ и дѣтей, абы єдно былъ Русинъ, казалъ губити Літ. Льв. 256.—(Поляки) мѣста и мѣстечка высѣкали на Подолю, добываючи Острополя, Полонного, Красилова ib. 265-6.—Гедєонъ вставши в' ночи зопсовалъ олтаръ ваaловъ и садъ єго высѣкъ Гал. Кл. Раз. 351.

XVIII. Вилно... добувши, многоє множество народа в нем противившагося, висѣкли Вел. Сказ. 123.

ВЫСѢСТИ, *дс. Див.* **Высѣдати.**

ВЫСѢЧЕНЬЕ, *дс. Чинність від «высѣкти».*

XVIII. Выпис... о высѣчене лѣска Оп. Док. 48.

ВЫТВЕРЕЗИТИСЯ, *дс. Статися тверезим.*

XVIII. Худолѣй сегодня два стихи видалъ и наконецъ вытверезился Дн. Марк. II, 39.—Тіи, которіи вчера были піѧни, нынѣ же витверезилисѧ Сѣмя Сл. Б. 326.

ВЫТВОРНОСТЬ, *рж. Привереда, пересада, вигадка.*

XVIII. (Людям) солодша злости и вытворности пекелныѧ незбожность нежели оучинковъ хрістіанскихъ цнота Науки парох. 16.

ВЫТВОРНЫЙ, *прикм. Виборний, досконалий, вишуканий.*

XVII. Былъ єси... в мовѣ витворный Діал. о см. 270.—Діаволъ тогда иле могъ вымислити на свѣтъ мукъ вытворныхъ, фортелныхъ, то вымышлѧл все на апостолов а мучениковъ Транкв. Зерц. 56.—Кто добра свои оборочаєтъ на марнотравства, на піѧтики, на строй вытворный, на музики, вѣдайте, же той скарбъ свой сокрываєтъ в земли Рад. Ог. 320.

XVIII. А ежели зъ самихъ тилко шанцовъ стрѣлбою ручною доходитися прійдетъ, тому конецъ ажъ зъ витворною приходитъ Літ. Вел. IV, 201.

ВЫТВОРЪ, *рм. Витворність, привереда, витівка, вигадка.*

XVIII. Поляки забиша витворовъ на людехъ убогихъ искати Літ. Гр. 80.

ВЫТЕГАТИ,-ТЕГНУТИ, *дс. Див.* **Вытягати,-тягти.**

XVI. Абы отъ... гиблыхъ и немаючихъ людей платъ на врядникахъ не былъ вытеганъ Ак. ЗР. III, 41 (1551).

XVII. Больше податки вытегають, нижъ прошлый староста Арх. ЮЗР. VIII, V, 295 (1604).—Староста листи царские указал и послушенство вытегал Жив. Св. 16-б.—Венедикта... бѣсъ... за сукню з церкви вытегаєт ib. 26.—Невѣсты... вытегнувши шию... похожали Каз. 32, к. 80.

ВЫТЕКЛЫЙ, *прикм. Що витік.*

XVII. (Кров) зъ боку Христова вытеклая Копист. Пал. 377.

ВЫТЕКТИ, *дс. Див.* **Вытѣкати.**

ВЫТЕРПѢНЬЕ, *рн. Чинність від «вытерпѣти».*

XVII. Дай ми моцноє срдце ку вытерпѣню муки тои Жит. Св. 332.

ВЫТЕРПѢТИ, *дс. Терплячи перебути, пережити що.*

XVII. Вытерпѣвши прикрости... повиненъ члкъ... подяковати Єв. Реш. 27.

XVIII. Іовъ оушитко тоє вытерпѣвъ для Бга Пам. укр. м. I, 266 (Рк. Тесл.).—Кто бъ таковому шаленому брони додалъ или ко єго убийству словомъ спомоглъ шаленого ко ранѣ самъ за него витерпитъ Стат. 69.

ВЫТЕРТИ, *дс. Див.* **Вытирати.**

ВЫТЕРѢБЛЯТИ,-РЕБИТИ, *дс. Вичищати.*

XVIII. Не витеребляй зубовъ, анѣ вимивай устъ при столѣ Полѣт. 49 (1790).

ВЫТЕСАТИ, *дс. Тешучи зробити.*

XVI. (Положилъ Іосифъ тѣло Ісуса) в гробѣ который былъ в камени вытесаный Єв. Пер. 76.

XVII. Розница в образѣх з древа вытесанных Льв. Пал. 30.—Мовилъ... Бгъ до Мойсея вытеши собѣ двѣ таблици каменныи Крон. Боб. 50.

XVIII. Столпъ... с твердого каменя витесаний Путн. Іер. 3 (1704).—Погане, маючи бговъ своихъ з камене, или з древа, или з чего ли будь, витесаныхъ... всю надѣю свою не въ богахъ, но въ силѣ своей покладали Сѣмя Сл. Б. 89.

ВЫТЕСЪ, *рм. Те що витесано, бовван.*

XVI. Границы певные межи кгрунтов Псоченских и ...именя моего... межами до вытеса и до хмелища Arch. Sang. VII, 101 (1566).

ВЫТЕЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вытекти».*

XVII. Єсли ж запаленємъ и вытеченемъ мозку єи умерти не могла (Акилина) Жит. Св. 424.

ВЫТЕЧКА, *рж. Див.* **Вытѣчка.**

XVII. Олимпійскіи гонитвы строятъ и на вытечки пускаются Копист. Пал. 915.—На витечку... вѣежати Рук. Хрон. 375.—Французы... перщей на вытечку або герцы выєжджаючи... Крон. Боб. 375-б.

ВЫТИ, *дс. Видавати голос протягом і смутно.*

XV. И начаша мнози волци выти Ип. 245 (1097).

XVII. Пси коло него (Гордияна) выючи... Жив. Св. 137-б.—Сплючи въ снѣ видѣлъ волка желѣзного выючого, въ которого волка чересъ сто волковъ было Крон. Лит. 330.—Прошу вас (мужеве) болшей як волки не выйте Др. Ол. Ч. Б. 151.—Оучинили на пущи крикъ великій, почали рычати, щекати, выти Гал. Боги пог. 33.

XVIII. Пий да не вый, то знай Клим. Вірші, 44.—Не спѣвати але вити якъ собацѣ Літ. Вел. II, 252.

ВЫТИКАТИ, *дс. Див.* **Вытыкати.**

ВЫТИНАТИ,-ТЯТИ, *дс.* 1. *Вирубувати, -бати, висікати,-сікти, вирізувати,-зати.*

XVI. А если не навернетесь, вытнутъ васъ Берест. соб. 296.

XVII. Косою лукавствомъ вытинаютъ квѣты Арх. ЮЗР. I, VII, 266 (Отп.).—Фикговоє дерево... господар вытяти казал Каз. 32, к. 50.—Або руку оттѧлъ, або око вытѧл Шумл. Зерц. 31.—Волху витяли з нашим вѣдомом Прот. Полт. С. 101-б. (1683).—Отчаянія корень оувес вытявши, противноє показати старанє Лѣк. на осп. ум. 22.—Вытнет Господь вшелѧкіѣ оуста лестныѣ, ѧзыкъ велерѣчивый Єв. Калл. 952-3.—Сотникъ... килканадцать дубовъ велѣлъ вытяти Ак. ЗР. V, 222 (1683).

XVIII. Нѣмецкую пѣхоту у брамъ, на стражи бывшую, на голову витяли Літ. Вел. IV, 21.

2. *Бити, вдарити.*

XVII. Муринъ... витне єго (млоденца) по челюсти Жит. Св. 193.—По щокахъ паламарка Дмитруху витинала Прот. Полт. С. I, 84 (1690).

XVIII. Витну єи кийкомъ Вірші Різдв. 127.

—поличекъ, *бити, вдарити по виду.*

XVII. Громогласный поличокъ пану вытинаєтъ Діал. Волк. 53.—(Єретики) з єдной стороны сына бжего по лицу гласкают, а з другои яко потреба полички вытинаютъ Транкв. Зерц. 69.—На Соборѣ Нікейскомъ Арієви вытялъ поличокъ пастыръ добрый Ніколає стый Рад. Ог. 709.—Капфанѣ зъ Аннашемъ до него речъ правят и поличок му, ах, мнѣ ахъ, вытинают Хр. Пасх. 163.

ВЫТИНКОВАТИ, *дс. Тинкуванням вигладити, вирівнати.*

XVII. Браму мурованую докончили и въ серединѣ витынкогали Літ. Мг. м. 48.

ВЫТИРАТИ,-ТЕРТИ, *дс.* 1. *Тертям видобувати,-бути.*

XVII. (Апслы) голодными будучи, рвали колосы и ѣли вытираючи руками О обр. 175.

2. *Тертям вичищати, чисто обтирати; вишаровувати,-рувати.*

XVIII. Не чини великого шуму витираючи носъ Полѣт. 47.—Шпетна єсть зливати россолъ з полумиска в ложку, а витирати хлѣбомъ єсть знакъ лакомства іb. 49.—Лице олѣйками намазуютъ и полички витираютъ и набѣлюютсѧ Пам. укр. м. IV, 210 (Осл. Рк.).

3. *Тертям знищити, стерти щоб не було, викреслити, уморити (справу).*

XVII. Справа тая витерта за вѣдомостю вряда меского Полътавъского и за вѣдомом товариств Ак. Полт. Гор. Ур. I, 8 (1664).—Вытертъ сый записъ, а записан в сих же книгах на листѣ 31-м іb. III, 3 (1673).—Сия справа витерта єст по указу... пана... Шийкевича, засланого от... гетмана Прот. Полт. С. I, 129 (1691).

XVIII. По розиску обжалованній отприсягтися уволнится и з книгъ вину єго витрутъ Стат. 68-б.

4. *Тертям нівечити, зужити.*

XVII. Моихъ вытертых шатъ и трохъ книжокъ не потребуєшъ Крон. Боб. 290-б.

5. *Усувати, віддаляти.*

XVII. Єжели бы ся болшей важили такую перешкоду чинити и оних от тоей луки витирати, леч якъ который сполне косил межи Старосанджаровцами, такъ и тепер не упере-

жаючи, але разом жебы косили и дубровою як ске, так и тие на дрова пожитковали без жадного свару и упору Ак. Полт. Гор. Ур. II, 55 (1669).—Потомки мои... Тимоша... не повинни... с той части витирати Прот. Полт. С. 22-б. (1676).

ВЫТИРАТИСЯ,-ТЕРТИСЯ, *дс. Зуживатися,-житися, стиратися, стертися.*

XVII. Шата вытирается и псуєтсѧ Гал. Кл. Раз. 149.—Шаты наши и обувъ вытерлисѧ Гал. Каз. 92.

ВЫТИСКАТИ,-ТИСНУТИ, *дс.* 1. *Тисненням видобувати, видушувати, вигнітати.*

XVI. И опоранився Гедион на завтрее и вытиснилъ руно Катех. 47.

XVII. Зверхность пепезкую приводити єстъ зъ кременя воду вытискати Копист. Пал. 634.—Взялем тыи ягоды и вытиснулъ вино з нихъ въ кубокъ Крон. Боб. 26.

XVIII. Іоанъ... з котрих (квѣток) витискалъ мед Єв. Реш. 331 (1710).—Сокъ з редки витиснути Млр. дом. лѣч. 5.—Натовчи раковъ, а сок з нихъ витисни ib. 27.—Взят рожи в казанок и смажит, покол висмажится вся влажност, перецѣдит и витиснут Дн. Марк. IV, 254.—Выбѣрала курява очи, порох нѣтил прагнене, солнце витискало сили Літ. Вел. IV, 216.—С' киемъ фарбѣрским, которым фарбу вытискають Пам. укр. м. III, 188 (Перем. Пр.).—Солонини... пашкробай добру приготщъ и вимочи въ водѣ чистой добре, а витиснувши з неи воду, придай сѣрки Укр. Госп. Пор. 65.

2. *Випирати,-перти, висаджувати,-дити, виругoвувати,-гувати.*

XVI. Абы... от брата и от кровных є. м. не была вытиснена (княгиня) Arch. Sang. VII, 53 (1559).—Абы... з двора мене самоє не вытискали самъ у дворе не мешкал Ж. Курб. II, 260 (1576).—Єпископъ Мекгленский... великие кривды... отъ владики... и сына єго... терпитъ, такъ ижъ ся на то насадили, якобы оного съ того монастыра нашого Жидичинского витиснути могли Арх. ЮЗР. I, I, 154 (1581).—Вытискають Ляхове народъ рускій отъ волностей ib. I, XI, 5 (1599).

XVII. Оныхъ самыхъ зъ покойного уживанъя всего вытискають Арх. ЮЗР. VI, I, 354 (1607).—Рутъского митрополита и капитулу с того всего выбили и кгвалтовне вытиснули Гол. П. М. I, 534 (Киев. Вып. 1633).—Абы нихто не важился их (жону и потомков) з кгрунтовъ вытискати Прот. Полт. С. II, 139 (1686).

XVIII. Уставуємъ єстлибь которие... особи... хотел би одинъ другого... озера и сѣножати и бобровнiє гони отнимати хотячи єго с того имѣнiя або грунту... витиснути, тогди укривжонаѧ сторона маєтъ ото противную свою сторону до суду належного... позвати Стат. 60.—Пани Ляхове почали на Палѣя наступовати и єго товариство зъ Полѣся витискати Літ. Вел. III, 125.

3. *Вимушувати, витягувати.*

XVII. Гдь... єє (покуту) поневолне не вытискает Каз. 32, к. 10-б.

4. *Виражати,-зити тисненням, відтискувати,-тиснути, вибивати,-бити, видрукувати.*

XVII. Витискати на нихъ (грошахъ) знаки королевскiе Рук. Хрон. 386.

XVIII. Иконъ на паперахъ много вытискають Клим. Вірші, 214.

ВЫТИСКАТИСЯ,-ТИСНУТИСЯ, *дс.* 1. *Бути витисканим.*

XVII. Всѣ (вина) которые з грона винного вытискаютсѧ Наука Iер. Г.

2. *Протискаючися вийти; вибратись.*

XVI. Бачечи то... мѣщане... и забѣгаючи тому розмаитыми фортельми и способами, абы тую справу въ ни во што обернути и съ неи ся вытиснути Ак. ЗР. IV, 74 (1594).—Тѣсными ся стежками вытиснулъ ib. 225 (1600).

ВЫТИСКЪ, *рм. Утиск.*

XVIII. Невѣдомо почему въ пахатное і сѣнокосноє поле і степъ... чинятъ им вытискъ в противность правъ малороссійскихъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 156 (1765).

ВЫТИСНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вытиснути».*

XVII. Къ розмноженю хвалы Божіей през тvпографiю вытисненямъ книгъ Богоугодных Льв. Ставр. 102.

ВЫТКАТИ, *дс.* 1. *Тканням виробити.*

XVII. Штобы не вѣм яко насубтелнѣй ткали, теды не вытчут О обр. 179.

2. *Виснувати, вивести.*

XVII. (Баронѣушъ) не маючи бовѣмъ доводу певного, з конъектуръ нѣкоторыхъ выткати усилуєть, якобы Осій Легатомъ былъ Сильвестровымъ Копист. Пал. 539.

ВЫТКНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выткнути».*

XVII. Харлинский слуги усѣ и челядь до везеня побралъ, в которомъ за выткненєм певным кгды се неякий А. Рожковский до тое роботы признал, внет зараз и панюю сестру в. м. в той же роботе злой виновал Арх. ЮЗР. VIII, III, 509 (1605).

ВЫТЛОЧИТИ, *дс.* (пол. wytłoczyć). *Витиснути, вичавити.*

XVII. Вытлочена была праса за мѣстомъ, з которои прасы вышла кровъ ажъ до удилъ конскихъ Гал. Кл. Раз. 362.

ВЫТЛУМАЧАТИ,-ЧИТИ, *дс. Виясняти, -нити, викладати,-ложити.*

XVII. Хс... оному пытаючому... вытлумачаєтъ Єв. Реш. 162-б. — Видѣлисмо сны... а немашъ кому ихъ вытлумачити Крон. Боб. 26. —Чаровникъ вытлумачилъ що сѧ през тоє значит Збірн. 1693, к. 183-б.

XVIII. Которих гисториковъ не тилко вытлумачити, и на козацкий язик перевести трудно, але і достати... невозможно Вел. Сказ. 2.— Витлумачивъ чили обѧснивъ оную приповѣсть самъ же Хрстосъ Спаситель Науки парох. 86.

ВЫТЛУМАЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вытлумачити».*

XVII. Авторовъ чужихъ не вкидано у вытлумаченю Єв. Реш. 2-б.

ВЫТОВКТИ, *дс. Див.* **Вытолкти.**

XVIII. Любо то я мало що вмѣю, а предця щом витовкъ, то и розумѣю Укр.-Р. Арх. IX, 51.

ВЫТОЛКОВАТИ, *дс. Витлумачити, виясннити, виложити.*

XVII. (Книги жидовскии) грецким языкомъ были переложены и вытолкованы Гал. М. Пр. 374.

XVIII. Сну не могъ єму нѣхто вытолковати Пам. укр. м. I, 164 (Рк. Тесл.).

ВЫТОЛКТИ, *дс.* 1. *Товчучи вибити, вивалити, виламати.*

XVII. Зубы єму вытолкли Копист. Пал. 740.

2. *Товчучи видобути, видушити, вичавити.*

XVII. Скорки ягодъ винныхъ, з которых вино вытолчено Кн. Рож. 218.

ВЫТОЛМАЧИТИ, *дс. Витлумачити, виясннити, виложити.*

XVII. Тоє бовѣмъ оупрошу вмѣсто оумолю, стыи отцы вытолмачили О обр. 255.

ВЫТОЛОЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вытолочити».*

XVII. Маютъ... подъ городъ приступъ для спаленья посадовъ и для вытолоченья пашень учинити Ак. ЗР. V, 234 (1690).

ВЫТОЛОЧИТИ, *дс. Толочачи вибити, витовкти.*

XVIII. Ктоби... хлѣбъ... скотомъ своимъ витолочилъ Права, 667.

ВЫТОНЧИТИ, *дс. Зробити тонким; змалити.*

XVIII. Непріятельскіє сили барзѣй витончени быти не можутъ Літ. Вел. IV, 188.

ВЫТОПИТИ, *дс. Топлячи винищити, потопити всіх.*

XVII. Въ Нѣмцехъ повод великая вытопила людей шестнадцать тисячей Крон. Соѳ. 306.

XVIII. Єдныхъ оружієм вибилъ, а другихъ въ тамошней рѣцѣ Вартѣ витопилъ Вел. Сказ. 145.

ВЫТОПИТИ, *дс. Напалити.*

XVII. Казала лазню вытопити Крон. Соѳ. 11.

ВЫТОПТАТИ, *дс.* 1. *Топчучи винищити.*

XVIII. Ктобы ѣдучи в полѣ пашню чію вытопталъ или выпаствилъ... в суд должен заплатить сторонѣ тры рублѣ и шкоды Стат. 85.

2. *Топчучи уторувати.*

XVIII. Выходивъ я вси дороженʼки, вытоптавъ я вси стеженʼки, не знайшовъ я миленʼкои Пер. Укр. Лир. 21.

ВЫТОПТОМЪ, *присл. Витопчуючи.*

XVIII. Козачая же сторона... съ умыслу въ травахъ никакихъ шкодъ опустошеніємъ и витоптомъ чинить не должна Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 240 (1773).

ВЫТОРГАТИ,-ГНУТИ, *дс. Виривати, вирвати, вибирати,-брати, видобути.*

XV. Тогда въздвигнувсѧ Ярополкъ, выторгну исъ себе саблю Ип. 197 (1087).

XVI. Болобанъ старался спод зверхности нашеє... той манастыр выторгнути Арх. ЮЗР. I, X, 108 (1595).—Выторгаючи плевелы выторгнете с німи и пшеніцю Єв. Вол. 7.

XVII. Выторгнено мнѣ волосы Жит. Св. 236-б.

ВЫТОРГАТИСЯ,-ГНУТИСЯ, *дс. Виривatися,-рватися.*

XVII. Кон... зарзавши велми выторгся Жит. Св. 245.

ВЫТОРГОВАТИ, *дс.* 1. *Торгуючися одержати за можливо низьку ціну.*

2. *З труднiстю виєднати.*

XVIII. Посланники о смерти короля Шведского увѣдомившися и надѣючися... що болшей себѣ на Шведахъ виторговати, повернули назад до короля своєго полского Вел. Сказ. 247.

ВЫТОЧАТИ,-ЧИТИ, *дс.* 1. *Точінням витягати,-гти, висунути; виткнути, висунути, показати.*

XVI. Яко былъ тежъ зготовался и дѣла выточилъ, яко бы мѣлъ на завтрей пойти на непріятеля в. м., на Москву Ак. ЗР. II, 377 (1541).

XVIII. Єсли въ гнѣви Аране, то нельзя и голови виточити заразъ убєтъ Пелгр. Ип. Виш. 49.

2. *Дати виплинути, витекти; виляти, випустити.*

XVI. Ткноувшисѧ оу око, выточит слезу, и ткноувшисѧ в срдце, выточитъ чювство Отн. кл. Остр. И. П. (стдр.) 4.

XVII. А то з оного виденѧ або объѧвенѧ, где єденъ монах видѣл дитѧ през презвитера на олтари закланоє, и кровъ з него выточаную Кн. о Вѣрѣ, 250.—Кровъ зъ тѣла Христового виточили Гал. Кл. Раз. I, 81.

XVIII. Горѣлки полкуфи виточено Кн. Мѣск. Полт. 203-б (1718).

3. *Виробляти точенням.*

XVIII. Токарѣ... ложкы выточають Клим. Вірші, 118.

4. *Вносити, внести.*

XVII. Выточити апеляцію Ак. ЮЗР. II, 23 (1609).—Тую справу через апеляцію на трибунал термину теперешнего роком завитим без припозву выточил Арх. ЮЗР. VIII, III, 539 (1616).

ВЫТОЧАТИСЯ,-ЧИТИСЯ, *дс.* 1. *Точачися висуватися,-сунутися; вийти, витарабанитися.*

XVII. Якосѧ онъ страшный Голіадъ з обозу своєго узброєний ку войску Іилскому выточилъ, вси рыцеры и герцовники Сауловы з поля до обозу уступовали Рад. Він. 1551.

2. *Вноситися, внестися.*

XVI. Выточилася за тымъ справа передъ Константина цесара Хр. Фил. Апокр. 1518.—Справа не єсть скончона и за апеляциєю отъ насъ се выточила Арх. ЮЗР. I, I, 408 (1594).—Отъ... комисаровъ выточилася тая справа передъ єго кор. мил. Ак. ЗР. IV, 153 (1596).—Тая ихъ справа съ комисіи до суду в. к. м. за дворомъ выточилася ib. 194 (1599).

XVII. Жидъ вступуєтъ въ право зъ христіаниномъ, и справа ся выточаєтъ предъ самого солтана Солимана Рад. (Марк.) 85.

XVIII. Предъ судомъ... єнералнимъ виточилася справа межи отцемъ А. Дубинкою... и А. Бутурлимомъ Мат. Ист. ЮР. 45 (1716).

ВЫТОЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выточити».*

XVII. Венедикта... през выточеня крови своєи яду оного збыв з сердца Жит. Св. 56-б.—Справа... о виточенню... бочки меду Кн. Мѣск. Полт. 72 (1700).

ВЫТОЧКА, *рж. Виточення.*

XVIII. По виточцѣ куколю (зосталося)... пшеницѣ... дойниц шесть Арх. Вид. м.; екон. спр. (1752).

ВЫТОЧУВАТИ, *дс. Див.* **Виточати.**

XVIII. (Горожане) армати на валъ виточувати стали Літ. Вел. IV, 15.

ВЫТРАВИТИ, *дс. Стравити до щадку.*

XVII. Оныє месчане Бондаровские (фольварок) копъми, быдломъ свинями вытравили и въ нивечъ обернули Арх. ЮЗР. VI, I, 392 (1618).

ВЫТРАТИТИ, *дс. Вигубити, винищити.*

XVI. Чому всѣхъ вытратити хочешъ? Хр. Фил. Апокр. 1236.

XVII. Вышедши зъ мѣста, вытратили все єго войско Рук. Хрон. 24.

ВЫТРАТИТИСЯ, *дс. Вигинути.*

XVIII. Аби сѧ витратили и вигубили злиє люде Пам. укр. м. IV, 327 (Тухл. Рк.).

ВЫТРВАНЬЕ, ВЫТРИВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вытрвати, вытривати».*

XVII. Христіане... през... терпливоє въ напущеныхъ от Бога досвѣдченях вытрванє, душѣ свои очищали Арх. ЮЗР. I, VIII, 361 (1625).—Стый Кондрат просил... Гда Бга, жебы имъ (людям) далъ вытрван'є Жит. Св. 45-б.—Бгъ не допустит покус над силу вашу и вытрван'є ваше ib. 548.—Стый Іоанъ крститель можетъ написати на коронѣ своєй тыи слова: Вѣнецъ вытрванѧ на пущи Гал. Кл. Раз. 425.

XVIII. Для чого оупоминаєтъ насъ апостолъ Павелъ стый и до витрванѧ въ постановленіи добромъ взбужаючи мовитъ Науки парох. 3.

ВЫТРВАТИ, ВЫТРИВАТИ, *дс.* (пол. wytrwać). 1. *Триваючи вичерпати певний час.*

XVII. В нбѣ не тых коронують, которыи начинают, але тых которые ажь до смерти вытривають Домецк. 21.

2. (*в чому*). *Виявитися сталим, статечним, вірним, дотривати.*

XVII. Если... витриваєшь в покорной прозьбѣ и молитвѣ, упросишъ безъ вонтпеня што спасенію твоєму єстъ пожитечно Рук. № 0. 4° 86, к. 51.—Днес утратили єсмо одного пріятеля нашего... быле одно вытръвалъ в той покутѣ, которую єму назначоно ib. к. 52.

3. *Витримати, знести, стерпіти.*

XVII. О Пречистаа Панно, якъ можешъ вытрвати, на окрутност мукъ сына як можешъ взирати Діал. Волк. 56.—Сатанаилъ... не моглъ вытрвати, же чявкъ... всѣмъ справовалъ Крон. Боб. 3-б.—Войско, осаженноє будучи в степахъ, не могучи витривати, рушило таборомъ Літ. Сам. 9.—Не могли витривати турки—почали просити узгоду ib. 186.—Тамже козаки не вытрвали, уступили Сб. лѣт. 96 (Меж. лѣт.).

4. *Бути терплячим, почекати.*

XVII. Святополкъ, яко хитрій, послалъ послы свои до него, просячи, абы вытривалъ троху, обѣцуючися єму незадолго ставити из даню Крон. Полск. 369.

XVIII. Ты мене... хочешъ ув опѣку узяти, претож вытривай ми мало нехай ся одоръву от цицьки матери своєи Ал. Тиш. 40.

5. **—кого,—що,—чому**. *Витримати, знести, перенести, перетерпіти; опертися чому.*

XVI. Не могучи болшей суровству его вытрывати, торгнулися на его Римляне Ист. о разб. Флор. соб. 462.

XVII. Уживалисмо з рукъ господних доброго, чемуж вытриват не маем и злого Жит. Св. 255.—Великіи муки за Христа вытривали Рук. Хрон. 261.—Немоглъ вытривати потугамъ его царского величества Літ. Сам. 45.

XVIII. (Хм.) не моглъ болшъ вытрвати голоду и зимна Літ. Черн. 80.

ВЫТРЕЗВЕНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Витверезення.*

XVIII. Оузброймо сѧ на вытрєзвенѧ мыслей Пам. укр. м. IV, 212 (Осл. Рк.).

ВЫТРЕЩАТИ,-ЩИТИ, *дс. Див.* **Вытрѣщати.**

XVIII. Очи витрещчив, якъ жыровий тузъ Клим. Прип. 236.

ВЫТРЕЩАТИСЯ,-ЩИТИСЯ, *дс. Витріщати, вилуплювати очи.*

XVIII. Не вытрещайсѧ ни на кого, якъ коза на резника Клим. Прип. 268.

ВЫТРИВАТИ, *дс. Див.* **Вытрвати.**

XVII. Сатанаилъ... не моглъ вытривати ижъ члкъ тѣломъ земнымъ будучи обложоный лучшій сѧ справовалъ нежели онъ без' тѣла Літ. Рук. 4.

ВЫТРИВЫВАТИ, *дс. Многоразова форма від «вытривати».*

XVII. Тыи што здоровы быт хочут... секаня, паленя вытривывают Жит. Св. 39-б.

ВЫТРИКУШЪ, *рм.* (пол. wytrykusz). *Доглядач церковних річей.*

XVII. На схадцѣ головнои брацкои маетъ быти... обобране... двохъ строителей церковныхъ, то есть пономаровъ албо вытрикушовъ Гол. П. М. I, 240 (Уст. Вил. Бр. 1620).

ВЫТРИМОВАТИ,-МАТИ, *дс. Видержувати,-жати, зносити, знести, терпіти, стерпіти.*

XVII. Якъ насилнѣйшимъ и накгвалтовнѣйшимъ турецкимъ штурмом отпоръ валечный давали и вытримовали Копист. Пал. 1111.

XVIII. Державши В. М. у себѣ, я бымъ не моглъ жадною мѣрою витримати, да и В. М. такъже: мусѣли бисмо из собою жити такъ, якъ малженство кажетъ Марк. IV, 221 (Л. Маз. до Коч.).

ВЫТРИШКИ, *в виразі:* **Вытришки продавати**, *роздивлятися без цілі, ґави ловити.*

XVIII. А ти старе заткало, що тутъ поробляеш? Чи витришки продаешъ, чи куньми мѣняеш? Догг. 109.

ВЫТРУБЛЯТИ, *дс. Трубити на різні способи.*

XVIII. Тренбачѣ в тренбы вытрубляютъ Клим. Вірші, 184.

ВЫТРУСИТИ, *дс. Трусячи, обшукуючи знайти.*

XVII. Витрушено (пщоли) в его ж (Тимоша) лѣску Прот. Полт. С. I, 18 (1674).—Староста ж стал зараз трусити Вениамина брата, и витрусил в него кубокъ Збірн. 1693, к. 76.—Горѣлку въ байдаку и на иныхъ мѣстцахъ витрушеную и до ратуша несеную, отбилисте Ак. ЗР. V, 270 (1694).

ВЫТРУЧАТИ,-ТИТИ, *дс.* 1. *Трутивши вибити, випхнути, викинути.*

XVI. Дочка моя тому ксендзу и книги з рукъ вытрутила и оному Балцеру жадного приспособеня не чинила Арх. ЮЗР. VIII, III. 435 (1585).

2. *Вибити, випхнути, виперти, вигнати, викинути.*

XVIII. Діяволы... порвавши Соломона вытрутили его с пекла Пам. укр. м. I, 293 (Рк. Тесл.).

3. *Затримувати,-мати, виймати, винятѝ з загальної суми.*

XVI. Огдаючи грошей, з суми вытручати не маемо, але суму сполна отдати будемо повинни Арх. ЮЗР. VIII, VI, 435 (1575).—Вытрутивши то, што на мою часть сумы откладати прийдетъ, оные именя Боровую и Яровую въ ровные части межи себе розделити и въ держане свое взяти маютъ ib. I, I, 109 (1579).—Што ся дотычет решты, то ест золотих деветсот семдесят и шесть, которые би нам ведлугъ аренды еще зоставали винни, теды и тое вытрутити им маем взглядом долгу давнейшого Пам. КК. I, 162 (1591).—А тые три до датку посполу с вами ровно повинни, якъ иные з ухвали давали, давати узнаваемъ, не вытручаючи собѣ теперешнеи дороги Арх. ЮЗР. I, XI, 23 (1599).—Чыншѣ отъ его мешкане из сумы записовои вытрутити ib. 159 (1599).

XVIII. Семенъ Комасенко яко доброволне з поссессіи тоеи продажи себе жону потомство и всѣхъ покревнихъ своихъ правнимъ поступкомъ видѣдичилъ вѣчними часи витрутилъ Ак. Полуб. 21 (1707).

ВЫТРЫВАНЬЕ, *рн. Див.* **Вытрванье.**

XVII. Уживане тѣла и крвѣ... Хрстовы... ест... подпора и вытрыване в предсявзятю Єв. Рсш. 73-б.—Скромное вшелякого болю вытрыване ib. 208-б.

ВЫТРЫВАТИ, *дс. Див.* **Вытрвати.**

XVII. Малого есмы посту вытрывать не хотѣли Літ. Рук. 5.

ВЫТРЫМАТИ, *дс. Див.* **Вытримати.**

XVII. Мы часом и єдной години лѣнуемся вытрымати Єв. Реш. 190-б.

ВЫТРЫСНУТИ, *дс.* (*пол.* wytrysnąć). *Випустити струменем.*

XVII. Але толко она (азбука) вытрыснула манѣю Арх. ЮЗР. I, VII, 267 (Отп. 1616).

ВЫТРѢЩАТИ, *дс. Пильно дивитися широко відкривши очи, вилупльовати очи.*

XVII. На мирское щастя очи вытрѣщаєтъ Ак. ЮЗР. II, 217 (И. Виш.).

ВЫТРЯСАТИ, *дс. Витрушувати.*

XVII. Пазухи их вытрѧсаючи, захованыи балванки понаходилъ О обр. 106.

ВЫТУРГНУТИ, *дс. Див.* **Выторгнути.**

XVII. Але и самого книгочію народонаставника пана Юрка зъ логовиска мирского бы вытургнути не моглъ Арх. ЮЗР. I, VII, 31 (поч. XVII в.).

ВЫТХНЕНЬЕ, *рн.* (пол. wytchnienie). *Випочинок, спочинок.*

XVII. Не допустивши имъ (Руси) вытхненя зъ дороги далекои, татаре на спрацованыхъ и дорогою ослабѣлыхъ ударили Рук. Хрон. 458.

XVIII. Росказалъ въ оніе (окопы) своимъ вступити полкамъ и знову безъ витхненя... штурмовати началъ Літ. Вел. IV, 58.

ВЫТХНУТИ, *дс.* (пол. wytchnąć). *Відпочити, спочити.*

XVII. Іосифъ... вытхнет собѣ з морских працъ Крон. Боб. 220-б. —По тыхъ земныхъ трудахъ и працахъ вытхни собѣ в горныхъ палацахъ Тит. 42 (Сак. 1622).—Гедиминъ на завтрешній день освинувши собѣ, и войску своєму по працы вчорашой далъ день єденъ вытхнути Рук. Хрон. 474.

XVIII. Такъ охотно и весело виходило рицерство, любо не витхнувши себѣ ку Путивлцевѣ Літ. Вел. IV, 215.

ВЫТЫКАТИ,-ТКНУТИ, *дс. Висувати,-сунути, виставляти,-вити.*

XVI. Хиба быстe собе знову якого Филялета змыслили, але и мы тежъ окажемъ не одного Еленхопсевда, которые єго выткнутъ и покажутъ быти Филопсевдомъ Отп. И. П. кл. Остр. 1105.

ВЫТЫКАТИСЯ,-ТКНУТИСЯ, *дс. Висунутися, показатися.*

XVI. Ся тая злость явила и выткнула Хр. Фил. Апокр. 1060.

ВЫТЫНАТИ,-ТЯТИ, *дс. Див.* **Вытинати.**

ВЫТЫСКАТИ, *дс. Див.* **Витискати.**

XVI. А ты дей хочеш ихъ судыты и с того имения купленого их вытыскаєшъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 392 (1536).

ВЫТЬ, *рж.* (?).

XVI. Вольно тамъ Черкасцомъ, боярамъ и мещанамъ зверь бити ажъ до Дмитрева жъ дня, а выти с того отъ нихъ не бирано Арх. ЮЗР. VII, IV, 86 (1552).

ВЫТЬЕ, *рн. Чинність від «выти».*

XVI. Лѧніє, вытье, бреханье Зиз. Лекс.101.

ВЫТѢКАНЬЕ, *рн. Чинність від «вытѣкати».*

XVI. Ристаніє, выбѣгане, вытѣкане, гарцоване Зиз. Лекс. 106.

ВЫТѢКАТИ,-ТЕКТИ,-ТЕЧИ, *дс.* 1. *Текучи виплинути.*

XVII. Єуглъскихъ жроделъ солодкіи воды зась намъ вытѣкают Єв. Вил. II, 24-б.—З єдного жродла два струменѣ вытѣкаютъ Гал. Кл. Раз. 215.

2. *Вибігати, вилітати, випадати, вискакувати.*

XV. Ятвеземь вытекъшимъ на нь (на кн. Льва) изо осѣка, сущии же с нимь сноузници возбѣгаша Ип. 827 (1255).

ВЫТѢКАТИСЯ, *дс. Випереджувати оден одного, бігати наввипередки.*

XVII. Іпподромъ: мѣстце, где сѧ конми вытѣкают Бер. Лекс. 282.

ВЫТѢЧКА, *рж.* 1. *Екскурсія.*

XVII. Конное ристаніе: вытѣчки, гарцованье, бѣганье коньми Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Ж. 1642).

2. *Випад відділу обложенців з тверджі, з обозу.*

XVII. Шастаюс, якъ конь на вытѣчку Лекс. Бер. 205.

XVIII. На вытѣчкахъ частихъ єдныхъ Турковъ въ шанцахъ забивали, а другихъ зъ шанцовъ живцемъ за власіи хватали Літ. Вел. II, 430.

ВЫТЯГАНЬЕ, *рн. Чинність від «вытягати».*

XVII. Жадной задавать... становисками, послугами, покормами и вытяганємъ стацій... кривди не важился Ак. Зем. 109 (1659).

ВЫТЯГАТИ,-ГНУТИ,-ГТИ, *дс.* 1. *Тягненням видістати, видобути, вийняти.*

XVI. (Вівця) впала в ямоу... чи не досѧгнет ли еи и вытѧгнет... члкь Єв. Пер. (рк.) 56.

XVII. Товіѧ з рѣки названои Тігрисъ вытѧгнулъ рыбу великую и забилъ оную Гал. Кл. Раз. 116.—Слнце оустаичне ходѧчи надъ моремъ окиѧнскимъ, вытѧгаєтъ променьми своими, пареюю суптелною або мглами, сладость водную Транкв.Зерц. 15.—Горчица... флегму пречъ вытягаєтъ Рад. Він. 532.—В онии кладяз оную... душу вкинули... але якъ желѣзо роспаленую... витягнули Збірн. 1693, к. 79.—Іс... вытяг єго (Петра) з воды Єв. Реш. 31-б.

XVIII. Я пошовши зъ єю швакгровою икъ колодезю, тую дитину витягъ Суд. Инкв. 196.—Зъ каналу вода витягнена Об. Черн. 118.—Тыє ноздрами пахають (табаку), а тыє вытягають Клим. Вірші, 17.—Вытѧгнѣм мы знову с тоєи ямы Іосифа Пам. укр. м. I, 160 (Рк. Тесл.).—Инъшимъ жывым языки клѣщама вытягали ib. II, 140 (Рк. Тесл.).

2. *Упоминатися чого, стягати, вибирати, вимушувати.*

XVI. А то ни для чого иного то намъ вчинилъ, хотячи на насъ подачки якиє собе вытягнути Арх. ЮЗР. I, I, 163 (1583).

XVII. Неслушне податки на подданыхъ вытягають Тр. П. М. 908.—Датковъ... домогаются и на нихъ вытягають Ак. ЗР. V, 112 (1665).

XVIII. Отцеве законники монастыра Кириловского на мостахъ... от людей всякихъ Кієвскихъ, по дрова и по сѣно собѣ и до млыновъ єздячихъ, вытягають небывалии мита Сб. мат. отд. III, 130 (1701).—(Хс.) от тихъ которымъ бѣлше оужичивъ талантовъ, бѣлше тежъ зиску витѧгати будетъ Науки парох. 72.

3. *Жадати, вимагати, потрібувати.*

XVII. Повинность самая з насъ того витягаєт... абысмо отоль утѣху духозбавенную могли отримати Арх. ЮЗР. I, XII, 77 (1619).—Яко власный отецъ во всем ласкаве и зычливе ставился на кождом мѣстцу, где того потреба и слушност вытягала Тр. цв. 80.—Єсли бы нужда и кгвалтъ вытягалъ, можетъ и непосвященною водою окрестити кого сщенникъ Гол. П. М. II, 214 (Муст. 1642).—Римскій папа по ныхъ аппелляцій вытягати не мѣлъ, а оны до него аппеловати не были повинни Копист. Пал. 591.—Лечъ и розумъ самъ и скутокъ тоєи таинои справы хочет и вытѧгаєтъ Кн. о Вѣрѣ, 259.—Абысмо жекгліовали вытягаєтъ по насъ того потреба, а же бысмо жили не вытягаєтъ Рад. (Марк.) 41.—Вытѧгаєтъ то по Чесностѧхъ Вашихъ станъ іерейскій... абысте слово Бжіє проповѣдали Єв. Калл. (пр. до чит.) 15.—(В справі з поляками) жебысте... такъ справилися, якъ цнота и поприсяжоная вѣрность ваша по васъ вытягиваєтъ Эварн. Источн. I, 10 (1682).—Вѣдомость... о смерти... не листовнихъ пріятельскихъ отвѣтовъ, але великого по мнѣ вытягаєтъ плачу Ак. ЗР. V, 185 (1685).—Даровалем... мещаном... будинъки... не витягаючи на пнохъ мещанох Полтавских отнюд нѣчого Прот. Полт. С. II, 128-б. (1685).—Вытягало на нем (Марку) поганство, жебы... грошей... много... положил Жит. Св. 99-б.—Якои... любвѣ по нас законъ божий вытягаєтъ Єв. еш. 159-б.

XVIII. Вяговский скрито старался о поставленю гетмана, якожъ и власная того на тотъ час витягала потреба Вел. Сказ. 167.—От васъ любыміи бѣлше Іисусъ Спаситель не вытѧгаєтъ якъ тил'ко, жебысте в зупелности Бжіл заховали приказанѧ Науки парох. 60.

4. *Визискати, виексплюатовати, нап'ясти, наразити.*

XVI. Хотѣлъ мя вытягнуть на тыє чотыри кодыцыи... Тутъ рачте зычливость обачить, которую онъ противъ коронѣ оказывалъ, вытягаючи мя на такіє неслушныє кондыцыи, а предъ ся удаєтъ зычливымъ коронѣ Польской Ак. ЗР. IV, 161 (1597).

5. *Випростувати,-стати, видовжувати,-жити, простягати,-гти.*

XVIII. Шкуры тебѣ дерти, главы будуть терти, шіи вытягати Др. Богд. Хм. 143.—Иначей... и сами будемъ мусѣти витѧгати руку и ходити просѧчи кавалка хлѣба Науки парох. 49.

6. *Напинати,-п'ясти, натягати,-гти.*

XVII. Жидовинъ... вытягнулъ, як много єму было сили (лук) Жит. Св. 390-б.

XVIII. Наложивши на свой црскій лукъ двѣ стрѣлки каменковыхъ, вытягнувъши по рицеръски, пуститъ ихъ за рѣку Ал. Тиш. 52.

7. *Відбирати, відібрати, віднімати,-няти.*

XVI. От того, который бы твои рѣчи побраль не вытѧгай Єв. Пер. 37.—Тои то ночи дшоу твою вытѧгнуть от тебе ib. 53.

8. *Вирушити, вийти.*

XV. Царь Перекопскій Мендли-Кгирей вытягнулъ съ Перекопа со всими моцами своими Ак. ЗР. I, 122 (1492).

XVII. А такъ Ивоня не зрозумѣвши непріятеля, вытягнулъ зъ войскомъ своимъ въ поле Крон. Боб. (др.) 286.—Противъ которому (Коріолану) Римляне вытягнули Рук. Хрон. 145.—Мѣсто обороны... до которого ся было зешло... сто тысячий муровъ... ґды з Єгипту вытягнули Кн. Рож. 31.—(Ханъ) неуличоними силами витягнулъ на веснѣ до Хмелницкого Літ. Сам. 18.

9. *Виснажити, висилити.*

XVIII. Однакъ-же тиє конѣ били весма вимордованиє и вытягнениє Об. Черн. 118.

ВЫТЯГАТИСЯ,-ГНУТИСЯ, *дс.* 1. *Випростуватися,-статися вдовж, видовжуватися,-житися.*

XVII. (Лінивство) свой покой, прожнованє, темность улюбило, на ложку особливе висипляючися і витягаючися Діал. о см. 273.

2. *Намагатися на що.*

XVI. Самому на то вытягатися непотреба, юго на сесь часъ не потребують Ак. ЗР. III, 147 (1568).

ВЫТЯГИВАТИ, *дс. Див.* **Вытягати.**

XVII. О злая честь Даніилу... холономъ го называютъ и дани отъ него вытягиваютъ Крон. Сѳ. 262.

ВЫТЯГНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вытягнути».*

XV. Селянѣ и подданные княжатомъ... отъ всего даніа и заплаты, собранья, вытягненіа серебщизны... будуть вольни овшейкы Ак. ЗР. I, 76 (1457).

XVIII. По витягненю води, вступивши козаки другимъ разомъ въ земляную работу... (хотѣли) свои дѣлницѣ ку прислузѣ своей же совершити Об. Черн. 119.

ВЫТЯТИ, *дс. Див.* **Вытинати.**

ВЫТЯТЬЕ, *рн. Чинність від «вытяти».*

XVI. Неплодное ѳиковое дерево до третего року заховати казалъ, кгды господаръ вжо былъ секиру на вытятье наготовилъ Бер. соб. 296.

XVII. Далемъ пану Фескови слушную нагороду готовых грошей таляровъ десять за вытяте деревнѣ на мост в его кгрунтѣ лѣсовом Кн. Мѣск. Полт. 9 (1692).

ВЫУЗДАНЫЙ, *прикм. Розпущений, розбещений.*

XVII. А остатокъ (справъ и мунинетъговъ) выузданое гултайство на ладунъки розобрало Арх. ЮЗР. III, IV, 128 (1649).—А кгды юж ют пожар выузданое своеволи козацкое... шыритисе почало, и воеводство Волынское таковоюж сваволею заражатис почало Арх. ЮЗР. III, IV, 426 (1650).

ВЫУЧИТИ, *дс. Научити зовсім, докладно.*

XVII. Который смыслъ правдиве ся молити выучилъ: тіѣ з богомъ лицемъ в лице розмовляютъ Лѣств. 28.

ВЫУЧИТИСЯ, *дс. Навчитися добре, зовсім, докладно.*

XVII. Єсли же ся штуки моленія выучилъ што-смо мовили, лацно улѣдати можешъ Лѣств. 28.

ВЫФАЛШОВАТИ, *дс. Фальшуючи зробити.*

XVI. Жадного патрыарха не маеть, который бы се на еи столицу выжебраными и выѳальшоваными часомъ пенезми не вкупилъ Берест. соб. 308.

ВЫФИҐЛІОВАТИСЯ, *дс. Через фиґлі викрутитися, вислизнути.*

XVIII. И ти ся не вифиґлюешъ, хоч бис якъ фиґліовалъ Сл. о збур. п. 152.

ВЫФОЛІОРОВАТИ, *дс. Виполерувати.*

XVII. Выфоліоровали срѣбро которое на евангелія зостаетъ Пер. Отч. Жит. 15.

ВЫФОРМОВУВАТИ, *дс. Надавати форму.*

XVII. Выгворѧю, выформовую Бер. Лекс. 57.

ВЫФУТРОВАТИ, *дс. Оббити, обложити; виложити деревом, тафлями, обшалювати, вимазати глиною (піч).*

XVI. Тая скрыня выфутрована вся въ коло зеленымъ сукномъ Арх. ЮЗР. I, I, 317 (1591).

XVII. Антонови, що выфутровал пяц в школѣ—грош. Арх. ЮЗР. I, XI, 457 (1657).

ВЫХАЛУПИТИ, *дс. Викинути з халупи.*

XVII. То все зъ двора и зъ дворца выбравши, вылупивши, выхалупивши, дворъ запалили Арх. ЮЗР. VI, I, 430 (1622).—(Козаки) спрятъ домовый такъ въ замку яко тежъ по подворкахъ въ месте и по селах побрали... выхалупили, розные кгвалты людемъ убогимъ починили іb. III, I, 380 (1638).

ВЫХАНДОЖАТИ,-ЖИТИ, *дс.* (пол. wychędażać,-dożyć). *Вичищати,-чистити, вишаровувати,-рувати, охаючити.*

XVII. Церковъ выхандожилъ Рук. Хрон. 125.

XVIII. Мощноб было чимъ інымъ хусты выхандожати Клим. Вірші, 183.—Фузѣю слюсаръ вихандожилъ належите Дн. Марк. I, 97.

ВЫХАНДОЖЕНЬЕ, *рн.* (пол. wychędożenie). *Чинність від «выхандожити».*

XVII. За выхандоженя табличок на образах—грош. 6. Арх. ЮЗР. I, XI, 467 (1664).

ВЫХВАЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выхвалити».*

XVII. На самомъ выхваленю и подяковаию Господу Бгу тотъ днь травити повиннисмо Гол. II. М. II, 465 (Кор. Н. 1645).

ВЫХВАЛЯТИ,-ЛИТИ, *дс. Хвалячи виносити,-нести, виславляти, величити.*

XVI. Великого Леонътия ... соборъ четвертый вселеньский Халькидоньский выхвалаетъ Отп. И. П. кл. Остр. 1081.

XVII. Възхвалѧю: выношу, выхвалѧю Бер. Лекс. 25.—Ха Ба в нбѣ вѣчне выхвалѧти Тит. 48 (Сак. 1622).—Працы многоплодные нехай выхвалѧютъ Пан. Коф. 13.—Магдалинѣ албо иннымъ стым выдивитисѧ и выхвалити ихъ не можемо Рад. Ог. 347.—Апслъ Павелъ выхвалѧетъ кретъ стый Гал. Кл. Раз. 333.—Вѣру моцную... хс снъ бжий любовне... выхваляет Єв. Реш. 107-б.—Авва стий мойсей... вернулся до своеѣ келиѣ, дякуючи и вихваляючи... силу Гсда ншего Збірн. 1693 р., к. 14-б.-15.

XVIII. Востани Давиде, и в струни вдарай, а Творца своего и Бга вихваляй Сл. о збур. п. 151.—И ми днесь Рожденаго весело вихва-

ляймо, яко Богу безсмертному честь и хвалу отдаймо Укр.-Р. Арх. X, 257.—Абы его яко Бга величали и выхваляли Пам. укр. м. I, 316 (Рк. Тесл.).

ВЫХВАЛЯТИСЯ,-ЛИТИСЯ, *дс.* 1. *Бути вихваляним.*

XVII. Справедливый зъ своих люб и добрых учинков выхваляется Єв. Реш. 5-б.—Справедливыи возносят и выхваляются ib. 14-б.

2. *Хвалитися, виноситися.*

XVII. Єсли члкъ... выхваляючися творит... жаднои заплаты од господа... не получитъ Єв. Реш. 18.

XVIII. Постой Іоане, еще ся своимъ (Ісомъ) не вихваляй, и того Іса не прославляй Сл. о збур. п. 151.

ВЫХЕЛЗНЕНЫЙ, *прикм.* (пол. wychełzniony). *Розгнузданий, розпущений.*

XVII. Выхелзненая владза папезская Копист. Пал. 917.

ВЫХЕНДОЖИТИ, *дс.* (пол. wychędożyć). *Див.* **Выхандожити.**

XVIII. Кровлю всего коня помажъ и нехай такъ осхне добре, а потомъ его вихендожишъ, а зачне линяти Укр. Госп. Пор. 67.

ВЫХИЛЯТИ,-ЛИТИ, *дс.* 1. *Перехиливши виллятц, висипати; перехиливши випити, випити одним духом.*

XVIII. О витайте, бабусю щебетухо, бачу, низько ся хиляеш, ци тим, що на арендѣ кватирку добре вихиляеш Укр.-Р. Арх. IX, 66.

2. *Висунути, виткнути, показати, виставити.*

XVIII. Не мощно бо бѣ Ляхомъ ни голови вихилити зъ обозу Літ. Гр. 108.

3. *Викривляти, вигинати.*

XVIII. Блюдо сребрное з крисами вихиляними Реестръ Ризн. Соф. 11-б.

ВЫХИТРИТИ, *дс. Хитрощами одержати.*

XVII. Самъ не знаетъ що головою своею выхитритъ Ак. ЗР. V, 137 (1676).

ВЫХОВАЛНИКЪ, *рм. Той що виховує.*

XVII. Имъ надѣѧ на такъ старомъ а заслужономъ приѧтелю и выховалнику царскомъ до милосердіѧ гинула Жит. Св. 262-б.

ВЫХОВАЛЫЙ, *прикм. Доброго хову, вигодований.*

XVI. Тотъ взявши передъ себе злый умыслъ... то естъ у мене укралъ:... коня рослого и выховалого Арх. ЮЗР. VI, I, 273 (1599).

ВЫХОВАНЕЦЪ, *рм. Той що його виховано.*

XVI. Который ест е. м. кнегини выхованцом Ж. Курб. I, 205 (1581).

XVII. Яко выхованец дому зацного вашей милости, служити готов Арх. ЮЗР. I, VI, 342 (1603).—Питомецъ: выхованецъ Бер. Лекс. 104.—Вѣры Рымское наслядовцою и выхованьцомъ Ак. ЮЗР. II, 50 (1608).—Азаж не за тою (філософією) латинскіи выхованки и дѣти оуганѧютсѧ теперъ и переворочаютъ апостолскую правду О обр. 201.

XVIII. Всѣ выхованцы тую рѣчъ уважайте и за благодѣтелей... Бога благайте Клим. Вірші, 96.

ВЫХОВАНЬЕ, *рн.* 1. *Те що служить до вижиелення, утримання, хліб.*

XVI. Я не могучи мѣти достаточъного выхованя своего с того именейца моего Бранъ. попаломъ былъ у великий недостаток Арх. ЮЗР. VIII, IV, 410 (1540).—А я того имени пискупего капитулного, которое мне на выхованє до часу, яко врянднику дано, не поступлю ib. VIII, VI, 124 (1562).—Зъ доходозъ, которіе властнѣ на выхованье столу е. к. м. приходять, тую суму заплатити могъ Ак. ЮЗР. II, 172 (1571).—На выхованье учителей въ той школѣ и дѣтей... умыслили есмо села... прилучити Ак. ЗР. IV, 176 (1597).

XVII. Приняли его гишпанове и до Неаполю съ честию великою заслали, даючи ему шѣсть тысячей таляровъ на рокъ на выхованье Кул. Мат. I, 165 (1624).—Южъ ся и довѣдали одъ пана Голенского, намѣстника гродского, въ якомъ онъ тутъ титули и выхованю Діар. Фил. 97.—Чотыри пущаю вам збожа части на насѣнє на выхованє ваше Крон. Боб. 31-б.

XVIII. (Вэйска) вихованє въ живности мѣли Літ. Вел. II, 230.

2. *Цілокупність середників до виховування фізичного і духовного.*

XVII. Абысь прикладомъ людей побожныхъ ходилъ в выхованью дѣтокъ, еслись их сплодилъ Пер. Мат. I, II, 145 (1607).—Якъ дховнымъ, такъ и телеснымъ выхован'емъ пѣстованы суть Тит. 118 (Копист. 1625).—Не на роспустусѧ якоую оудали з выхованьѧ доброго Бер. Вірші, 88.

XVIII. Не въ колотнѣ и сварахъ, але въ милости и любвѣ хрістіанской, въ згодѣ и спокойности, дѣти повинни от васъ родичовъ своихъ мати выхованѧ Науки парох. 76.—Одаю тебѣ сина своего Александра на вихованѧ Ал. Муз. № 417, к. 2.

ВЫХОВАНЬЕЧКО, *рн. Здрібн. від «выхованье».*

XVII. Яко тежъ и на выхованье свесченику церкви тое листомъ своимъ варовала, з чого се выховат мае, так тежъ и на шпитал дала выхованъечко Кн. Гродск. Луцк. 1613, № 1488.

ВЫХОВОВАТИ,-ХОВАТИ, *дс.* 1. *Давати поживу, утримувати, годувати.*

XVII. А тому священику, хто там от них позволенъ и усмотренъ будетъ литоргисати, з манастыра вашего платили, як иных священиков выховуєте, такъ гроши, яко сукно и кожух до року даючи Пал. Изб. I, 10 (1603).

2. *Вигодовувати,-дувати.*

XVI. Въ манастыри (взяли)... журавлювъ осмь выхованыхъ, заправленыхъ, съ пирми билыми Арх. ЮЗР. I, VI, 138 (1597).

3. *Ховаючи розвивати умислові сили.*

XVII. Матка... єго... в науцѣ и законѣ господнем также в стомъ писмѣ выкормила и выховала Тр. постн 387.—Выхован в вѣрѣ Цркви всходней з лѣт дѣтинских Тит. 44 (Сак. 1622).—(Отчизна) васъ уродила, она васъ выховала, она васъ всѣми добрами збогатила Рад. Він. 1537.—Арефий... от того стого выхованый Жит. Св. 373.—(Анфиса) сиротъ виховувала Рук. Хрон. 352.—Нѣкоторіи хрстіане... в'зѧли дитѧ оное... виховали єго Жит. Св.(1678) 53.—Я з дитинства естем вихована в роскошах Збірн. 1693, к. 80.—(Церков) воспытана и выхована многыми дарамы духа свѧтаго Бэгсл. 93.

ВЫХОВОВАТИСЯ,-ХОВАТИСЯ, *дс.* 1. *Годуватися, живитися, утримуватися.*

XVI. Нѣкоторыми причинами не вымовляючися... беручи живность якобыстеся через всю зиму выховатися могли Arch. Sang. VII, 79 (1563).

2. *Одержувати виховання, розвиватися тілесно і духовно.*

XVI. Кроль нашъ... скарбы свои... зоставилъ, то єсть... Назаретъ, где ся выховалъ Отп. кл. Остр. И. П. 425.

XVII. Дитѧ... якосѧ уродило, в лѣсъ было вынесеноє, и тамъ межи волками выховавшисѧ ихсѧ набрало обычаєвъ Рад. Він. 800.

XVIII. Весь вѣкъ якъ звѣзду неба видно... якъ родилсѧ виховалсѧ, якъ послѣдныхъ лѣтъ дождалсѧ Бэгл. 276.

ВЫХОВЫВАТИ, *дс. Див.* **Выхововати.**

XVII. Пред пришествіємъ хвымъ на сей свѣтъ мнози родителѣ зле сновъ своих выховывали Рад. Він. 1392—3.

ВЫХОДЕНЬ, *рм. Той що вийшов з краю, покинув вітчину.*

XVIII. Тако жъ велено охотникамъ не рекгулярнимъ, по вѣдомостямъ виходніовъ, вдарить на пожитки татарскіє Дн. Марк.I, 326.

ВЫ'ХОДИТИ, *дс. Ходячи здобути, одержати.*

XVIII. Тому, що выходилъ зъ Ямской пашпортъ, дано 20 к. Дн. Хан. 45.

ВЫХОДИТИ,-ВЫЙТИ, *дс.* 1. *Ідучи видалятися, виступати, вирушати.*

XV. И выиде Олегъ из города хотѧ мира Ип. 221 (1096).—Коли бы ся ємоу пригод.о выти исъ земли молдавскоєи перед каким натискомъ ЮРГр. № 87 (1454).—Стая же двица ис црква не выходѧчи была Чет. 1489, к. 17-б.

XVI. Приказалъ ємоу іс рекоучи оумолькни и выйдижь из него Єв. Пер. 33.

XVII. Хороба не єсть речь якая... которая бы входила и выходила Єв. Вил. 75.—Вѣдаю, жем з границ того листу вышолъ, але мя тым дароуй Лѣк. на осп. ум. 28.—Татаре вишли били и Галичъ спалили Літ. Льв. 235.—Дша з тѣла вышовши заразъ идеть до нба Гал. Гр. Розм. 5-б. —Выходѧчи на войну противъ неприятелей, пыталъ діаволовъ о повоженю войны тоєи Гал. Боги пог. 19.—Хм. вийшолъ с луговъ в поле Літ. Сам. 6.—То вирекши, выйшла з келіѣ Лѣств. 47. — Выйдѣтѣ що рихлѣй, а пойдѣмо до замку Рук. № 0. 4° 86, к. 52.—Спѣшѣмос выйти в чужую сторону ib. 55.

XVIII. Шляхта зачувши о побѣдѣ... Хмелницкого... вийшла спѣшно... до полскихъ (границъ) Вел. Сказ. 66.—Хм... виправилъ... Богуна полковника своєго... и самъ в тропи за нимъ виходити прибѣрался ib. 71.

Выйти зъ наукъ, *закінчити науки.*

XVII. Абы... въ друкарнѣ дѣтемъ єго, єсли з наукъ выдуть, без платы во весь вѣкъ до килка десять аркушовъ позволили и записали Бар. Письма, 245 (1689). —Поки (ученъ) зъ науки не выидетъ, не потреба єму жадноги платы за роботу Черн. Тип. 575 (1679).

Выходити противъ кому, *виходити на зустріч.*

XVII. Хс. з неба, всѣж против нему выходѣмо Бер. Вірші, 68.

2. *Показуватися, з'являтися.*

XVI. Крстившисѧ Іс выходилъ от воды и ото отворилисѧ єму нбса Ист. о разб. Флор. соб. (стдр.) 12.

XVII. Слце под землю заходит и знову з'под землѣ выходитъ Гал. Кл. Раз. 501.

3. **—зъ чого,** *утрачувати що, вuростати з чого, переходити в новий стан; випадати.*

XVII. Онъ, сторона позванная, вишедшы з лѣтъ дитиных... довѣдалься Акт. Старод. кн. 60.

4. *Оголоситися, бути виданим.*

XVII. Єще судъ не минул и декретъ не вышол О обр. 94.

5. *Випливати, зачинатись, брати початок, виникати, повставати.*

XV. А тот лист вышол єсть з рукъ Ивашка ЮРГр. № 54 (1424).

XVI. Вже тоє мѣстечко людми осѣло, и воля

оная десеть лѣтъ вжо имъ вышла Ак. ЮЗР. I. 85 (1534).

XVII. Отъ насъ вышли, але не были зъ насъ Копист. Пал. 317.—З малого жродла выходитъ великаѧ рѣка Гал. Кл. Раз. 513.

Выйти на свѣтъ, *народитися.*

XVIII. Авраамовы и Давідовы обѣцѧвъ Бгъ, же от ихъ поколѣнѧ мав выйти на свѣтъ Хрстосъ Спаситель Науки парох. 120.

6. *Поширитися, піти.*

XVII. И вышла слава о немъ (Ісѣ) по всей Сѵріи Єв. Вил. II, 6-б.

7. *Видобуватися, долітати.*

XVII. От тыхъ костей выходил смутный голосъ Гал. Гр. Розм. 4-б.—З образа благовонность барзо утѣшная и теперь выходитъ Гол. П. М. II, 84 (П. Ант. 1635).

8. *Одержатися.*

XVII. Килко печей цегли такоє вышло, якая кречка будучи ни на що нам не здалася Лист Самойл. 69 (1682).

9. **—на що,** *обернутися на що, скінчитися на чім.*

XVII. Будете слухати моєй рады, выйдет вам на доброє Крон. Боб. 199.—Вшелякіи справи марніи нѣ на что доброє не виходятъ Каз. №3, к. 11.

XVIII. На что мнѣ выйдут роскоши, оурди? Богл. 289.

10. *Виповнюватися,-нитися, кінчатися, скінчитися, минути.*

XVI. Под тым часом перемире выходити будеть Arch. Sang. VII, 79 (1563).—Оумерети маєт, бо му вышли лѣта Пам. укр. м. V, 81 (1596).—А кгды отъ даты, нижей въ семъ листе написаноє, три лета выйдутъ... тыє вси именя єпископу тамошнему до рукъ отдать будутъ повинни Арх. ЮЗР. I, I, 238 (1588).—Именье потомъ, кгды аренда выйдетъ (абы) в целости до церкви Божоє вернулось ib. 428 (1594).—А ґды терминъ будетъ выходити, повинни панове братове знову инших колякговъ своихъ презентовати ib. I, XI, 84 (1599).

XVII. Войны з Турчином мѣти не зезволили, бо єще примѣря не вышло Літ. Льв. 261.—Ґды вышолъ рокъ, здалося всѣмъ, же лѣпше выбрати кроля Рук. Хрон. 139.—Вышли дни, которіє себѣ на розмыслъ упросила Жит. Св. 243-б.

XVIII. Федоръ... з женою... десятъ копъ... пріймутъ якъ вийдетъ годъ Вид. Ник. м. 15 (1734).

11. *Витрачатися.*

XVII. На Євангеліє кармазіну купили за тинфов девять, бо не вишов увесъ кармазинъ, решту продалося Пер. Отч. Жит. 15.

XVIII. До одного казана много потреба всякого посудку и много на одну виходитиметь гуту грошей на майстра и на челядь селѣтру родячихъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 68 (1720).—Сколко вишло кошту на сватання Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 292 (1744).

ВЫХОДИТИСЯ, *дс. Визволитися, викрутитися.*

XVIII. Не знаю, чи вихожусь теперь от Совенкових рукъ Прот. Полт. С. IV, 24-б. (1755).

ВЫХОДОКЪ, *рм. Превет, кльоака, вигоди, потрібна комірка.*

XVI. Двери на завесахъ и з защепъкою до выходка Арх. ЮЗР. VII, II, 27 (1552).

XVII. Афедронъ: выходок, закрет, преветъ, заднїй проходъ, потребная коморка Бер. Лекс. 240.—Єденъ жидъ... в суботу впал до выходка и длѧ оучтивости субботы не хотѣл абы его вытѧгнено Гал. М. Пр. 183.

XVIII. Отъ того до виходка презъ двери стопней 42 Целгр. Ип. Виш. 68.

ВЫХОДСКЫЙ, *прикм. Що ним виходять.*

XVI. Полоса Усенская зъ выходскимъ бокомъ Ак. ЮЗР. II. 192 (1592).

ВЫХОДЪ, *рм.* 1. *Вихід, вирушення.*

XV. (Бояры) хотѧще ити к Данилови, оувѣдѣв, же Ростиславль выходъ... идоша к немоу на помощь Ип. 800 (1249).

2. *Місце, отвір що ним виходять.*

XVI. Князь Ярославъ... пошолъ былъ для потребы своєє на покойноє мѣстце до выходу Arch. Sang. VI, 231 (1564).

3. *Виходок.*

XVI. Аѳедрон, выход, закретъ Зиз. Лекс. 93.

XVII. Володимеръ... казал волоса болвана в выходъ посполитий вкинути и в нечистотах утопити Жив. Св. 437.

4. *Данина, плата за право виходу.*

XIV. Абы то вѣдали вы, што межи твоєѣ землѣ суть кнѧжниѧ волости давали выходъ Бѣлои Ордѣ ЮРГр. № 26 (1393).

XV. Выходъ отдавши, волно єму поити гдѣ хочет Пам. КК. I, 137 (1490).

XVI. Вохна... жаловала, иж пан Василий... выпустивши... взял выход три гропи Литовских Arch. Sang. VII, 42 (1558).

ВЫХОЖАТИ, *дс. Виходити.*

XVI. Съ таємнои рады выхожали Хр. Фил. Апокр. 1732.—Выхожали к немоу изъ іеруслима Єв. Пер. (гк.) 26.

ВЫХОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «виходити».*

XVI. Выхоженье водъ Зиз. Лекс. 100.

XVII. Отправивши оныи (таємницы) дается волност выхоженя з црквй Рук. Црк. 25.—Ста-

роста... волное им (хрстианам) дал выхожене з темници Жив. Св. 80-б.

ВЫХОЛОДИТИ, *дс. Дати прохолонути.*

XVIII. С печи винявши виходить Млр. дом. лѣч. 44.—Яблока попекти, выхолодить, на подситокъ потерти Разн. марц. 641.

ВЫХОНДОЖИТИ, *дс. Див.* **Выхандожити.**

XVII. Хто дом дшебъны выхондожит на принятие цря новорожденнаго Карп. Наука, 133.

XVIII. Фузѣю... слюсаръ вихондожилъ належите Дн. Марк. I, 97.

ВЫХОПИТИСЯ, *дс. Вирватися, вибігти, вирушити швидко, вилетіти, вискочити.*

XVII. Федоръ... обачивши Олексу... вихопившися с погреба, поймал Олексу Прот. Полт. С. I, 122 (1690).—Вихопится з-межи них (убогихъ) единъ убогий Єв. Реш. 228-б.

XVIII. Я вихопившися зъ хижки, почала кришити зѣлье Суд. Инкв. 197.—Андрѣйченковъ зят оного Івана Дымыденка... по головѣ... ослоновою бабкою (ударилъ), от чего в его Івана мозокъ ротом и носомъ выхопылся Прот. Полт. С. III, 27 (1747).—(Маховский) вихопился зъ Браилова Літ. Вел. II, 135.

ВЫХОРЪ, *рм. Див.* **Вихоръ.**

XVII. Аггловъ вѣтрами, выхрами... справуючих... учинил Літ. Рук. 1-б.

ВЫХТЪ, *рм.* (пол. wiks,—вакса?).

XVIII. Выхты клейстра писачки (шевське начиниє) Клим. Вірші, 103.

ВЫХУДИТИ, *дс. Зробити худим.*

XVII. Абы душа... и голодомъ без душокормнои ... науки... выхужона и оуморена не зостала Пр. Жел. 2-б.

ВЫЦВИЧЕНОСТЬ, *рж. Вправність, вимуштрованість.*

XVII. Коварство: оухищрене,... выцвиченость Бер. Лекс. 65.

ВЫЦВИЧИТИ, *дс. Див.* **Выцвѣчити.**

XVII. Мѣлъ князь Жигмунтъ у себе медведицу, змалу выцвиченую, которая вмѣсто собаки лежала подле его ложа Крон. Лит. 342—. Отцъ... поручилъ его (Пантелеймона) докторови оному абы его добре и вѣрне выцвичил Жит. Св. 571.

ВЫЦВИЧИТИСЯ, *дс. Цвіченням навчитися.*

XVII. Всѣхъ наукъ вызволеныхъ выцвичившисѧ... мнишеское приналъ житіе Тр. постн. 619.

ВЫЦВѢЧАТИ,-ЧИТИ, *дс.* 1. *Цвіченням учити, вправляти, заправляти; муштрувати.*

XVII. Бѣсове... в катованю... выцвѣченые Єв. Реш. 13-б.—В милости твоей отцевской выцвѣчъ нас Каз. 32 к. 52-б.—Въ законничомъ животѣ выцвѣчены Копист. Пал. 1056.

XVIII. Въ боязни... божзской выцвѣчала (дытя) Клим. Вірші, 74.—Іродіада... послала... в плясах... барзо вицвѣчоную дочку свою Єв. Реш. 334 (1710).

2. *Вибити, вишмагати, вихльостати.*

ВЫЦВѢЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выцвѣчити».*

XVIII. Звлаща гды мѣетъ от них якое выцвѣченѧ, таким и по смертех нехай нечинит забвенѧ Клим. Вірші, 96.

ВЫЦѢЖАТИ,-ДИТИ, *дс. Цідячи виливати, виточувати, спорожняти.*

XVIII. Фляши з лѣкворами остантіи вицѣжаетъ Літ. Вел. IV, 60.

ВЫЧАКНУТИ, *дс. Вискочити, показатися.*

XVIII. Хто тилко зъ нихъ неосторожне вичакнулъ заразъ готовими козацкими пострѣлами зосталъ убитій Літ. Вел. IV, 56.—Лишъ я куди вычакнувъ, то вѣнъ к чорту грянув Довг. 111.

ВЫЧАСТОВАТИ, *дс. Вичерпати частуючи.*

XVII. Господаръ бѣдный таксѧ охочо ставил, же что мѣлъ в лїошку своемъ вина, все вычастовалъ Рад. Ог. 924.

ВЫЧЕРПАТИ,-ПНУТИ, *дс.* 1. *Черпаючи вибирати, брати.*

XVIII. Нѣгды тоты стопнѣ не дают висихати водѣ и нѣхто не может вичерпати ей Пам укр. м. II, 332 (Унґв. Рк.).

2. *Черпаючи набирати, брати.*

XVII. Тутъ снадне в. м. мой млст. панъ вычерпнути можешъ солодкость вѣчного небесного блаженства Тит. 333 (П. Мог. 1637).

3. *Зачерпнути, переняти, засягти; запозичити; вивідати, витягти.*

XVI. Съ писма светого то вычерпнули, же антихристъ маетъ народитисе зъ Жидовъ Унія гр. 160.

XVII. Глубоко той богословъ о небесномъ и о церковномъ священноначаліи сягалъ, а не вычерпнулъ того, абы единому бискупови по Христѣ належати мѣло найвышшое пастырство Копист. Пал. 466.—Читаемъ: вычерпнетъ збавене от господа Кн. Рож. 96.

XVIII. Из него (діаріуша) потрѣбнѣйшіе... вичерпнувши и понотовавши рѣчи, потрудихся в сей моей книзѣ оніе положити и виразити Вел. Сказ. 31.

ВЫЧЕСТИ, *дс. Вичитати, прочитати.*

XVI. А потомъ листы его кролевское милости вычетши, повидилъ Арх. ЮЗР. I, I, 14 (1565).—Росказавши тот артикул вычести матъце ее за князя Януша ее выдат позволитъ рачили ib. VIII, III, 128 (1569).

ВЫЧИНКА, *рж. Виправляння, вироблення*

XVIII. За вичинку лисицъ и зайцевъ Чубѣ 15 к. Дн. Хан. 129.

ВЫЧИНЯТИ,-НИТИ, *дс.*1.*Виконувати,-нати.*

XVII. Ихъ обополную прозбу вичинилисмо Прот. Полт. С. II, 229 (1691).

2. *Виправляти, вироблятu (шкури).*

XVII. Приговор учинили... лупинныхъ кожей в руки не примат... и не вичинятъ Кн. Глух. ц. 8-б. (1664).

XVIII. (Шевцеві) потреба козлины изъ бѣтою вычинять Клим. Вірші, 104.

ВЫЧИСЛЯТИСЯ, *дс.* **—зъ чого,** *вилічуватися, вираховуватися, вийматися.*

XVIII. Шляхтичъ, которой би въ городѣ осѣдлость принявшы торгомъ, шинкомъ люб крамомъ за скудость бадался з волносты шляхетской не вичислялся бъ Стат. 35-б.-36.

ВЫЧИТАНЬЕ, *рн. Чинність від «вычитати», прочитання, відчитання..*

XVI. По вычитаню того позву положилъ тежъ... выпис с книгъ кгродскихъ Ж. Курб. II, 19 (1572).—А по вычитаню таковогo листу, велможный... панъ... оповедался въ тые слова Арх. ЮЗР. I, VI, 120 (1597).

XVII. По вичитаню и вписаню до книгъ отъ ясновелможного є. м. пана гетмана приватного листу... чинена была отъ насъ... пробація тоеи инквизиціи Арх. Мот. 127 (1683).—(Мы) зсилали... хоружого атаманного... для вичитаня запису и узнаня розности кгрунтовъ Прот. Полт. С. II, 297 (1700).

XVIII. О чемъ мы всѣ городяне, отобравши на оного Василя в заводци его списокъ сказаніє декрета, посылаємъ для вычитання до рукъ вашихъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 106 (1723).—А по вичитаню таковыхъ обширне написанныхъ въ правѣ артикуловъ, всѣ подъ присягою вота свои выдавалисмо Літ. Вел. III, 546.

ВЫЧИТОВАТИ,-ТАТИ,-ЧЕСТИ, *дс. Відчитувати, прочитувати, перечитувати,-тати.*

XVI. Мы казали книги отворит и тое речи... перед є. м. владыкою Луцким... вычести Арх. ЮЗР. I, VI, ib, 25 (1537).—И казалъ єго (лист) передъ нами достаточне вычитати ib. I, I, 28 (1570).—Тестамент...покладаю и прошу, абы был вычитан и в книги кгродские луцкие уписан Ж. Курб. II, 282 (1574).—Тотъ универсалъ, передъ нами судом вычитаный, до книгъ головныхъ трибунальскихъ єсть записано Арх. ЮЗР. I, I, 536 (1596).

XVII. Моцъ и оздобу божественную въ нихъ (небесахъ) вычитовалъ Крон. Боб. 1-б.—Мы, урадъ,... первей перед собою в голосъ велѣли вичитати, а по вичитаню до книг записати Акт. Старод. кн. 62.

XVIII. Сіи листи наши между собою вичитуйте Літ. Вел. IV, 142.—Я его велѣвши призвати пред себе казалем листъ панск'й єму вичитати Млр. Род. I, (прил.) 54 (1716).—Перед нимъ, заступцею велит вичитат тот позовъ Стат. 90-б.

ВЫЧИЩАТИ,-ЧИСТИТИ, *дс. Робити, зробити як треба чистим.*

XVII. Раны... онъ (Аѳанасий) своими руками вычищал и смывал Жит. Св. 495-б.—Вычисть первѣй з внутра шклѧницу Єв. Вил. 46.

XVIII. Коноплю зелену сотри и приложи на рану, то ѣдь вычістітъ Заг. 222.—Вычистивши носъ, не зазирай въ хустку Полѣт. 47.

ВЫЧИЩАТИСЯ,-ЧИСТИТИСЯ, *дс. Вичистити себе, бути вичищеним.*

XVIII. Маєт изгорѣти землѧ и вычыстити сѧ и выпулеровати от всѣхъ нечистотъ и сквернъ Пам. укр. м. IV, 306 (Рк. Тесл.).

ВЫЧУХАТИ, *дс. Чухаючи видобути.*

XVIII. Отець мой... поихалъ на завтрешний день, а хмелю еще не вичухавши Арх. Сул. 35 (1720).

ВЫШАЛВИРОВАТИ, *дс.* (*пол.* wyszalbierować). *Шальвірством виробити, вишахрувати.*

XVII. (Янко пономарь и єго жона нецнота) хвалшивыми, наймаными небогобоячымыся свидками вышалвировалы неслушный декрет Ак. Полт. С. 419.

ВЫШАРОВАТИ, *дс. Шаруючи вимити.*

XVII. Вышаровати мыломъ Ак. ЮЗР. II, 212 (И. Виш.).

ВЫШАРПАТИ, ВЫШАРПНУТИ, *дс. Шарпаючи, шарпнувши видерти.*

XVI. Раину... с-под пахи моєє вышарпнули Арх. ЮЗР. VIII, III, 266 (1572).

XVII. Реляцію... зъ книгъ вышарпано Ак. ЗР. IV, 519 (1630).

ВЫШЕ, *присл. 2-й ступінь від «высокый».*

XV. И тако шедъ ста (Изяславъ)выше королѧ на другомъ бродѣ Ип. 448 (1152).—Чюли єсте што писах вамъ выше Чет. 1489, к. 51.

XVII. Малая купа вскорѣ пошла выше гребли Чигринское через Тясминъ у поле Ак. ЗР. V, 255 (1692).

Див. **Вышше.**

ВЫШЕЗАМѢРЕННЫЙ, *прикм. Вище визначений.*

XVIII. Тую отправу урядъ в том времяни вишезамѣренном викониватъ имѣєтъ С. і Р.44-б.

ВЫШЕЙ, *присл. Див.* **Више.**

XV. Ижъ што вышей написаны въ семъ листу Ак. ЗР. I, 58 (1443).

XVI. Вышей криласа левого гробъ єй бысть Кул. Мат. I, 64 (1594).

XVII. Пановалъ Коммодъ лѣтъ 12 и щос вышей трохи Крон. Боб. 256.—Млынъ строити на рецѣ Ретѣ вышей мисковое греблѣ Мат. Ист. ЮР. 9 (1672).

ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, *прикм. Вищеозначений, вищезгаданий.*

XIV. Дали права и вольности всей Жидовѣ вышеймененой Ак. ЗР. I, 23 (1388).

ВЫШЕОЗНАЧОНЫЙ, *прикм. Що вище означено.*

XVI. Надаемо тыи имѣнья вышеозначоныи зо всѣми данинами грошными и тыж землею бортною и даниною медовою Пер. Отч. СПБ. 34 (1556).

ВЫШЕПИСАНЫЙ, *прикм. Що вище написано.*

XV. Имаемы ему то заплатити одину тисѧчю рублевъ фрѧзьского серебра от сего дни выше писаного за два рокы ЮРГр. № 42 (1411).—Не заплатили пану Михаилу на тоты дни вышеписанныхъ ib. № 92 (1458).

ВЫШИБИТИ, *дс. Вибити.*

XV. Небра ѧзви (Данило) четырма ранами, древо же вышибе копье из роукоу его Ип. 751 (1227).

ВЫШИВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вышивати».*

XVIII. Къ тому же сутъ искусни въ вишиванію квѣтъ на платнѣ Гр. Барск. II, 182.

ВЫШИВАТИ,-ШИТИ, *дс. Шиючи виробляти на чому взори.*

XVI. Яко скинія, отъ розныхъ мастей вышиване шолкомъ Сп. прот. Лют. 55.

XVII. На орарахъ вышивано овыи слова три Рук. Црк. 6.—Другие опоны або завѣсы гаеарским дѣлом вышиваны Крон. Боб. 47-б.

XVIII. Хитони, же (жены) обикоша многими шелковими квѣтами вишивати и оздоблятч Гр. Барск. II, 182.

ВЫШИНКОВЫВАТИ,-КОВАТИ, *дс. Шинкуючи випродувати,-дати.*

XVI. Медъ по петнадцати пудовъ сычивали и безъ плаченья побору доброволне вышинковывали Ак. ЮЗР. I, 259 (1596).—Позволяемъ... сто мѣдницъ меду... вышинковати Ак. ЗР. IV, 168 (1597).

XVIII. Козаки тотъ медъ вишинковали Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 234 (1754).

ВЫШИНКОВЫЙ, *прикм. Що на вишинк продається.*

XVIII. З дехтю з вишинкового... с куфи по 1 р. Укр. ист. м. 34 (1727).

ВЫШИНКЪ, *рм. Продаж трункiв на роздріб.*

XVI. Оный (медъ) на вышинкъ выдавати Ак. ЮЗР. I, 260 (1596).

XVII. Которому Моройченку на вишинкъ куфу горелки простое, на вимер, кварту по два гроши дал Акт. Статрод. кн. 92 (1693).—Мѣскую на вышинкъ давать горѣлку безъ плаченя покуховной повинности Оп. ст. Млр. II, 57 (1698).

XVIII. Мед питний дат на вишинкъ, якого осталос тепер полтори бочки Дн. Марк. IV, 164.—Много розданной... горѣлки куфъ по селахъ ратушныхъ на вышинкъ Дн. Хан. 43.

ВЫШКА, *рж. Підвишене місце; забудування під дахом.*

XVII. Инстикгатора... дяка схопившогося на вишку поймали Прот. Полт. С. I, 194-б (1698).

XVIII. Гой, гой (Максим) влѣзъ на вишъку, скинувъ кишъку Укр.-Р. Арх. IX, 57.—Ілія извѣлъ его (сына) из вышки Пам. укр. м. I, 298 (Рк. Тесл.).

ВЫШЛЫЙ, *прикм. Що вийшов.*

XVI. Листы наши передъ тымъ вышлыи ширей омовляють Ак. ЗР. II, 338 (1535).

XVII. Діаволи... душамъ з тѣлъ вышлымъ чинѧтъ трудность Тит. 157 (Копист. 1625).—А матце тых вишей виражаючих іменами сирот, замужъ вишлой за его, Гришка, всей осѣдлости част третяя Акт. Стород. кн. 75.

XVIII. О другой тримѣсячной зъ типографіи Кіево-Печерской вишлой книзѣ Літ. Вел. III, 263.

ВЫШМАРИТИ, *дс. Викинути, винести.*

XVIII. Зараз го поломѣнь на верхъ вышмарилъ Пам. укр. м. IV, 24 (Присл. Рк.).

ВЫШМАРОВАТИ, *дс. Шмаруючи витерти, натерти.*

XVIII. Коня... теплимъ пивом вишмаровати Млр. дом. лѣч. 21.

ВЫШМЕНЕННЫЙ, *прикм. Вище названий.*

XVIII. До кончины... Владислава вишмененного Четвертого... бяше Рус... в неудоботерпимомъ от Поляковъ... утѣснении Вел. Сказ. 12.

ВЫШМЕНИТЫЙ, *прикм. Див.* **Высменитый.**

XVII. Вышменитые покармы могутсѧ зопсовати Рад. Ог. 13.

XVIII. На одежды кожы їхъ (звірів) вышмениты Клим. Вірші, 134.

ВЫШМЕНОВАНЫЙ, *прикм. Що вище меновано.*

XVII. Що для памяти есть записано року и месеця вышменованого въ Полтавѣ Рѣш. Полт. Полк. С. 54 (1674).—Дмитрашко... на скаргу вишменованнихъ обжалованнихъ на термѣнъ не сталъ Арх. Мот. 134 (1688).

ВЫШМЕНѢТЫЙ, *прикм. Див.* **Вышменитый.**

XVIII. Пославши... королевѣ... трох коней вишменѣтих турецких Вел. Сказ. 121.

ВЫШНАМЕНЕННЫЙ, *прикм. Що вище намено.*

XVII. Властiю моею полковницкою вишнамененной старшинѣ приказую Унів. Старод. 172 (1689).

ВЫШНЕВЫЙ, *прикм. Див.* **Вишневый.**

ВЫШНИЙ, *прикм. Високий, вищий, горішній.*

XV. Князю Семену спустити вышній ставъ Arch. Sang. 1, 58 (1463).

XVII. Каждая дша нехай будеть поддана вышнимъ звѣрхностямъ Гол. П. М. II, 466 (Кор. Н. 1645).—Млынъ... на Ворсклу стоячий вишей его (Суботовского) греблѣ, своими нижними млынами, то ест греблею, подтопив мою вышнюю Ак. Полт. Гор. Ур. I, 203 (1670).

XVIII. Не одимѣтеся Христу Богу служити, аби и вас сподобил съ вышными жити Укр.-Р. Арх. IX, 59.—(Даниилъ) родил ся оу вышней Выфсагдѣ Пам. укр. м. I, 312 (Рк. Тесл.).

ВЫШНИНА, *рж. Вишневе дерево; ломака з вишнини.*

XVII. Ми вышниною вдарилисмо по килка разов (Дениса) Прот. Полт. С. I, 233-б. (1700).

XVIII. Рахуба древам розныхъ:... вышнина, ялына, малына Клим. Вірші, VI.

ВЫШПЕҐОВАТИ, *д. Див.* **Вышпѣговати.**

XVI. Который (Кгочовскій) вышпекговавши тамътое именъе мое... на йм нъе м е сутѣску былъ ударилъ Арх. ЮЗР. III, I, 58 (1593).

ВЫШПИРАТИ, *дс.* (пол. wyszprytać). *Збагнути, вислідити, вирозуміти.*

XVII. Василій стый все еже есть Дха Стого вышпиралъ Рад. Ог. 798.

ВЫШПИСАНЫЙ, *прикм. Що про нього вище писано.*

XVII. Мы теж, вишписаний уряд... наказуем декретом нашим Ак. Полт. Гор. Ур. I, 41 (1665).

XVIII. Предъ вишписаною войною Літ. Вел. I, прил. 29.

ВЫШПОКАЗАННЫЙ, *прикм. Що показано вище.*

XVIII. Судъ полковий Полт... по вышпоказаннимъ мунитентамъ от истца представленнимъ... присужуетъ оніе землѣ истцу С. і Р. 20-б.-21.

ВЫШПОЛОЖЕНЫЙ, *прикм. Що вище положено.*

XVII. Вписано року и дня вишъположеного Прот. Полт. С. II, 101-б. (1683).

ВЫШПОМЕНЕНЫЙ, *прикм. Що поменено вище.*

XVII. Що зъ вышпомененныхъ причинъ естъ видѣти Копист. Пал. 430.

XVIII. Старшина... вислушавши подлинно громади чегеткорской мови Сб. Мат. 7 (1725).

ВЫШПОТИТЕЛЬ, *рм.* (пол. wyszpocicie). *Той хто звичайно «вышпочує», себ-то перекручує, перейначує.*

XVII. Вышпотитель—навѣтникъ Синон. сл.-р. 15.

ВЫШПОЧАТИ,-ТИТИ, *дс.* (пол. wyszproczać, -cić). *Перекручувати, перейначувати, викривляти.*

XVI. Не зможетъ выроки святыхъ отцовъ вышпотити Хр. Фил. Апокр. 1706.

XVII. Всенародное христіанское набоженство и волности вышпотити усілуютъ Арх. ЮЗР. I, XII, 528 (1608).—Чему вышпочаешъ о Николаю Еуангелскій розум: чему не вызнаваешъ правды О обр. 259.—Слова писаній вышпотити можетъ Копист. Пал. 961.—Што иначей положеное в святомъ евангеліи... вышпотивши хитре Вѣра каѳ. 313.

ВЫШПОЧЕВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вышпочевати».*

XVI. Вѣры старожитной греческой вышпочеванье Хр. Фил. Апокр. 1792.

ВЫШПОЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вышпотити».*

XVII. Слова влдки всѣхъ сына Бжого щире захоровати и без вышпоченя О обр. 231.

ВЫШПѢҐОВАТИ, *дс. Шпігуючи вистежити, вислідити, викрити.*

XVII. Вышпѣґовали его (Іелисея) в Дотаимѣ и пришло на него войско Жит. Св. 429-б.

ВЫШПѢРОВАТИ, *дс.* (пол. wyszperować). *Див.* **Вышпирати.**

XVII. Слушно бовѣмъ первѣй сопротивныхъ полки звѣдати, вышпѣровати и силы ихъ зрозумѣти Дм. Рост. 95 (1697).

ВЫШРЕЧЕННЫЙ, *прикм. Вище сказаний.*

XVIII. Все вышреченное також изробляетъ Клим. Вірші, 188.

ВЫШТЬЕ, *рн. Див.* **Выстье.**

XVI. Жадная речь на конецъ не положона, которымъ бы обычаемъ по выштьи оного перемирья мѣла оборона чинена быть тому непріятелю Ак. ЮЗР. I, 87 (1538).—(Арендари мают) накладом своим очищати и свободными чинит ажъ до выштя аренды Пам. КК. I, 169 (1596).

XVII. От самого выштя з Египту Кн. Рож. 28.

ВЫШУКАНЬЕ, *рн. Чинність від «вышукати».*

XVII. Я... присланий от е. м. митрополита Бѣлгородского гедле вишуканя вещей манастирских Прот. Полт. С. II, 3-б. (1671).

ВЫШУКИВАТИ, - КОВАТИ, - КАТИ, *дс. Старатися шукаючи, шукаючи знайти, викрити.*

XVI. Але ихъ, яко за держаня ихъ, такъ и потомъ, правомъ доходити и вышукивати сами маємо Арх. ЮЗР. I, I, 464 (1595).

XVII. И тиє грошѣ з дому Буткова вышукал Кузма Семененко Ак. Полт. Гор. Ур. II, 105 (1671).—Тую знаходку... вышукавши урядовно... отдали нам Прот. Полт. С. II, 138 (1685).

XVIII. Мы не ходили вже бош вышлукувати (коней) Хоз. Гетм. II, 194 (1706).

ВЫШШЕ, ВЫШШЕЙ, *присл. Другий ступінь від «высоко».*

XV. Вышше писанных рѣчей Arch. Sang. I, 58 (1463).

XVII. Тотъ... розумѣтися маєтъ, который тѣло от всякоѣ... змазы очиститъ, смыслъ зас вышше сотвореня вшелякого подносячи Лѣств. 29.—Пристоит также вѣрити и тоеи науки слухати, а не бадатисѧ о рѣчи вышше розуму нашего Кн. о Вѣрѣ, 196.—Отъ 20 лѣтъ и вышше Крон. Боб. 55-б.

XVIII. Знесѣте єго вышше звѣздъ нбсных Пам. укр. м. I, 325 (Рк. Тесл.).—Приказалисмо єму (Дан. Апостолові) стояти таборомъ вишшей городовъ О...ских Літ. Вел. III, 437.

ВЫШШЕСПЕЦЪФѢКОВАННЫЙ, *прикм. Вище виличений, переличений.*

XVIII. Мы теди вишшеспецъфѣкованний урядъ батуринскій Мат. Ист. ЮР. 53 (1717).

ВЫШШЕУМНЫЙ, *прикм. Що понад ум, умисел, розум.*

XVII. Вышшеумныхъ оучастниками статисѧ даровъ Пр. Жел. 5-б.

ВЫШШИЙ, *прикм. Другий ступінь від «высокый».*

XVI. А естли бы того межи ними не угодили, мели им то дати до вышшого права Арх. ЮЗР. I, VI, 46 (1545).

XVII. Абы... и вышшимъ и побочнымъ млыномъ шкоды не было Мат. Ист. ЮР. 4 (1667).—З вишшой гребли... нашу греблю... подтопилъ (Паско) Прот. Полт. С. II, 13-б. (1675).

XVIII. Вишшая голова Каири Літ. Вел. III, 474.

ВЫШЪ, *присл. Див.* **Вышше.**

XVII. И якъ нам агглъ оный, вышъ о томъ повѣдалъ, каждый з нас тамъ очевисте тое огледал Бер. Вірші, 72.—Монастирьска сторона вышъ вгору Прот. Полт. С. II, 62-б. (1679).

XVIII. Яко виш изобразис Вел. Сказ. 12.

ВЫЩВАТИ, *дс.* (пол. wyszczwać). *Цкуючи вигнати.*

XVI. Видишъ, якъ єси выцвалъ волка зъ лѣса Хр. Фил. Апокр. 1506.

ВЫЩЕПИТИ, *дс. Винищити, викоренити.*

XVII. Всенародноє христіанскоє набоженство и волности выщепити усилуютъ Пам. КК. III, 52 (1608).

ВЫЩИРАТИ, - ЩЕРИТИ, *дс. Виставляти показувати.*

XVIII. Не смѣйся голосно; не вищирай зубовъ Полѣт. 53.

ВЫѢЖДЖАНЬЕ, *рн. Чинність від «выѣжджати».*

XVI. Воєводы Киевскіє частокроть до того манастыря въѣзджаютъ... а архимандритъ и старцы єго честуютъ и даруютъ, какъ же за тымъ частымъ ихъ выѣзджаньемъ къ немалому убозству тотъ манастырь приходитъ Сб. мат. отд. III, 18 (1522).

ВЫѢЖДЖАТИ,-ЗДИТИ,-ѢХАТИ, *дс. Їдучи висунутися, виточитися; їдучи видалитися. вирушити, виправитися, вибратись.*

XV. И выѣха Володимиръ и поклонисѧ Всеволодоу Ип. 316 (1144).—И выѣздѧче из города бьяхоусѧ крѣпко ib. 317.—Тогды ѧ пан староста на тои рокъ своимъ животомъ выѣхалъ на тоу границю ЮРГр. № 36 (1401).

XVII. Выѣжджалисмо посполу з' вышмяноваными выслаными Мат. Ист. ЮР. 5 (1671).—Але геретику невѣрный, и тутъ выѣжджаєшъ ты на герцъ противъ Бозства христового Гал. Кл. Раз. 49.

XVIII. Когда віѣздилъ Єго Велможность зъ города Журн. Дан. Апост. 1.—На встрѣтъ противъ Є. В. Виѣздил панъ М. Скоропадскій Дн. Хан. 13.

ВЫѢЗДИТИ, *дс. Об'їхати у всяких напрямках*

XIV. Выѣздилъ ту землю Ходоръ Чеолчи тотъ обьѣздил от пана Оты старосты ЮРГр. № 9 (1370).

ВЫѢЗДЧИЙ, *рм. Той що виїжджає.*

XV. Маєтъ ихъ судити и рядити старецъ ихъ, а любо выѣздчій нашъ Ак. ЗР. I, 171 (1497).

XVIII. А недай Боже, въ вину якую хочъ малую попастися, то съ ногъ до головы отъ выѣзджихъ ярмарковых ободранному быти прыйдется Марк. IV, 337 (Пост. Орл. 1710).

ВЫѢХАНЬЕ, *рн. Чинність від «выѣхати».*

XVI. По выѣханью козаковъ и Литвы было Кул. Мат. I, 65 (1595).

ВЫѢХАТИ, *дс. Див.* **Выѣжджати.**

ВЫЯ, *рж.* (ц. сл.). *Шия.*

XVII. Исавъ... облапилъ выю єго (Іякова) Крон. Боб. 22.

XVIII. Турки преклонивши своя вія съ ними

же и воинская знаменія, Поляковъ жегнають Літ. Вел. І, прил. 27.

ВЫЯВЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від «выявити».*

XVIII. Таковыя суть ворожбѣцтва о выявленію скарбу или вещи украденныя Собр. Прип. 105.

ВЫЯВЛЯТИ, - ВИТИ, *дс. Виводити, вести на яв, зробити явним, викрити, виказувати.*

XVI. А ни того ни передъ кимъ не выявлять Арх. ЮЗР. VIII, III, 335 (1582).—Они (сусіди) дей его (шкодника) выявити и на слѣдъ выходити не хочутъ Ак. Копн. С. 45 (1583).

XVII. Златоустый святый выявляєтъ ихъ внутрную болячую рану Дм. Рост. 52.—Васко, мужъ еи, виявилъ, же о. Григорий, будучи висланимъ в Бакланѣ, далъ єму тры чехи грошей перед собою жаловатис Акт. Старод. кн. 16.—Мужебойство... через Лукяна... бгъ виявивъ такимъ подобенствомъ Прот. Полт. С. I, 223 (1700).

XVIII. Не выявляй того, от кого чувесь то, що кажешъ Полѣт. 53.—Не споминаючи юй (матери) о тыхъ грошахъ, щобъ кому не виявила Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 83 (1713).—Оразъ и безбожность богатого слова его власни показуютъ и выявлѧютъ Науки парох. 102.

ВЫЯВЛЯТИСЯ, - ВИТИСЯ, *дс. Виходити, вийти на яв, викриватися, критися.*

XVII. Того часу которого сѧ махометъ на свѣт з своєю сектою виѧвил... видѣна была на нбѣ комета Збірн. 1693, к. 184-б.—Єднымъ словомъ выявилися секрета Божіи Дм. Рост. 77 (1698).

XVIII. А что де донесено, то все отъ зависности и ненависти учинено... Правда виявится Листи Конт. 7.—Король тими вѣдомостями (про татари) застрашений, положилъ стояти неподвижне тамъ подъ Жванцемъ, нимъ тіє вѣдомости или виявятся или утихнутъ Вел. Сказ. 82.

ВЫЯСНЯТИ,-НИТИ, *дс. Робити ясним.*

XVII. Шафѣръ взрокъ выѧснѧєтъ Гал. Кл. Раз. 128.

ВЫЯСНЯТИСЯ, - НИТИСЯ, *дс. Ставати, стати ясним, ясно.*

XVII. Выясняюся озаряюся Синон. сл.-р. 15.

ВЬ... *Див.* **ВЪ...**

ВѢ, *займ. 1-ос. двоїни.*

XV. И рече имъ Стославъ: вѣ послевѣ кь брату своєму Ип. 163 (1069).

ВѢВЕРИЦЯ, *рж. Зоол. Вивірка.* Sciurus.

XV. Имаху (Варяги дань) по бѣлѣ и вѣверицѣ тако от дыма Ип. 14 (859).

ВѢВСИСКО, *рн. Поле, де був посіяний овес.*

XVIII. Въ поле ихъ (овець) виганяючи, нѣгди на вѣвсиску не пасти Укр. Госп. Пор. 70.

ВѢВЦЯ, *рж. Зоол. Вівця.* Ovis.

XVIII. Вѣвцѣ на хромоту выгиблы Літ. Гукл. 76.—Коли-мъ єще вѣвцѣ пас з своимъ братом рѣднимъ Укр.-Р. Арх. IX, 70.—(Сынъ) пасъ не оуже волы албо вѣвцѣ, але свиніѧ Науки парох. 137.

ВѢВѢДАТИСЯ, *дс. Див.* **Вывѣдатися.**

XVIII. Посилалемъ я теперъ въ Хвастовъ умислного козака Батуринского, вѣвѣдаючися о томъ певности, если такъ дѣется Літ. Вел. III, 220.

ВѢДА, *рж. Відання, відомість, відомо.*

XVII. (Михайленко) презвѣджоный в своей речи през вѣды повода своего Веремѣя Ак. Бор. 62 (1661).

ВѢДАНЬЕ, *рн. Чинність від «вѣдати».*

XIV. Тогда єсмь послалъ былъ к вамъ Асана и Катлубугу вамъ дати вѣданиє ЮРГр. № 26 (1393).—Мы великій князь Витовтъ даємъ вѣданье всѣмъ, кто на сей листъ оузрить Ак. ЗР. I, 28 (1399).

XV. Сынъ мой не моимъ вѣданиємь се оучинилъ... но своємь молодымъ оумомъ оучинилъ Ип. 930 (1289).

XVI. Вѣденіе, свѣдомость, вѣдан'є Зиз. Лекс. 95.—Княгиня... вѣданье давала Ак. ЗР. II, 64 (1509).

ВѢДАТИ, *дс. Мати відомість, знати.*

XIV. Вѣдай то каждый члвкъ, кто на тыи листъ посмотрить ЮРГр. № 3 (1352).

XV. Богъ вѣдать (ХП. вѣдаєтъ) Ип. 765 (1231).—Тако єсмо подлугъ приказанья королѧ нашего господарѧ выѣхали и земѧны самборьскими и статьци, што же о томь добре вѣдають ЮРГр. № 53 (1422).—Мы великий кнзь Швитрикгаилъ... даємъ вѣдати симъ нашимъ листомъ ib. № 65 (1433).—Вѣдаєши ли приподобниче, кто єсмь азъ Чет. 1489, к. 12.

XVI. Чуйте жь, коли не вѣдаєте, которои годины господинь вашь пріидет Єв. Пер. (гк.) 104.—Даємъ вамъ вѣдати Ак. ЗР. II, 4 (1506—7). —Княже Богушу, коли твоя милость будеш заводити князю Ивану тыи имена Торговицкии.. дай мнѣ вѣдати Арх. ЮЗР. I, VI, 24 (1537).—А панъ мой вѣдатиме, што з тымъ учинит Кн. Гродск. Луцк. 539 (1570).

XVII. Самъ не видаю, за що умираю от тебе Кул. Мат. I, 29 (1604).—Коли зась тоє прист'є будетъ жаденъ не вѣдает Тр. постн.57.—(Дежурныє хлопци) у дверей мают сидѣти, а которыє выходят и входят, о всѣхъ вѣдати Пам. КК. I, 52 (1624).—По инших пана писаровых повинностях ономужъ будетъ винно вѣдати

о всѣхъ непритомныхъ братуяхъ Стат. Полоцк. Бр. 10.—О чом вѣдаю, то и поведаю Ак. Полт. Гор. Ур. I, 104 (1667).—Нехай вѣдаєтъ певне иж хоробою діяволскою хоруєтъ, который в мовѣ не єстъ смыренным Лѣств. 21-б.—Не будеш вѣдала, одкул прийдет на тебе утискъ Каз. 32, к. 78-б.—Тутъ же маєшъ вѣдати, же двѣ казаньѧ въ єдну нділю могутъсѧ побѣдати Гал. Кл. Раз. (пр.).—Доходитъ нам вѣдати, же многіє... люде на тое о арендахъ постановлене ваше неуважнѣ шемруютъ Ак. ЗР. V, 189 (1686).—И рєклъ... Бгъ до Каина, где єст брат твой Авель, отказалъ, не вѣдаю Крон. Боб. 5-б.—Дѣвчина... завивала на загонѣ, не вѣдат чием, жито Акт. Стаpод. кн. 18.

XVIII. Барабашъ... держачи в себе... привилея королевскіє (о которих Хм... вѣдалъ) от Хмелницкого билъ возбуждаєм при... правах... стояти Вел. Сказ. 15.—Донеслося є. велможности вѣдати, же козаковъ... разбираютъ старшина полковая Журн. Дан. Апост. 26.

ВѢДАТИСЯ, *дс. Порозумiватися, мати до чину, росправлятися.*

XIV. А кто поступить на моіє слово вѣдаєтьсѧ тотъ передъ богомъ не моєю душею ЮРГр. № 14 (1385).

XV. Ты сѧ с моимъ отцемъ самъ вѣдаєшь, а мене поусти къ отцю Ип. 395 (1150).—Князь великій Моск. маєтъ съ ними вѣдатися, а нашъ господаръ въ нихъ не будетъ ся вступати Ак. ЗР. I, 145 (1493).

ВѢДЕЛКА, *рж.* (пол. wideľka). *Кухенне або толове знаряддя, щоб на його брати потраву.*

XVIII. Даны въ дѣло ножи и вѣделки Дн. Хан. 29.—Хустокъ двѣ, вѣделки одны Быт. млр. обст. 347.—Взять... ладану грудочку положить на вѣделки Млр. дом. лѣч. 43.

ВѢДЕНЬЕ, *рн. Відомість, віда, відомо.*

XVIII. Писалемъ до п. сотниковъ о присланню вѣденя о сборахъ ратушнихъ Дн. Марк. I, 34.—И от книги гисторика нѣмецкого С. Пуфендорфія... получилем доскопалшоє о... запустѣнии украинскомъ вѣденіє Вел. Сказ. 3.

ВѢДЕРКАФОВЫЙ, *прикм. від «вѣдеркафъ».*

XVI. (Пять сотъ и 40 золотих) п. Андрей при собѣ держитъ способомъ вѣдеркафовымъ Арх. ЮЗР. I, XI, 119 (1599).

ВѢДЕРКАФЪ, *рм. Див.* **Выдеркафъ.**

XVI. П. Андрей... далъ тоеи сессіи вѣдеркафу зол. 8. Арх. ЮЗР. I, XI, 119 (1599).

ВѢДЕРКО, *рм. Здрібн. від «вѣдро».*

XVII. Меду прѣсного чтири вѣдерка Прот. Полт. С. II, 132 (1686).—Манны вѣдерко назбиравши, замкнулъ Ааронъ в' скрыню золотую Літ. Рук. 33-б.

XVIII. Купил вѣдерко сивухи Ризн. Соф. кн. 126 (1741).

ВѢДЕРКОВОЄ, *рн. Оплата від відерка.*

XVIII. Священники... просили, абы...ваговоє, скатноє и вѣдерковоє... было отбирано ку употребленню церковному Оп. ст. Млр. III, 199 (1709).

ВѢДЕРКОВЫЙ, *прикм. від. «вѣдерко».*

XVIII. Вѣдерковихъ шинковъ 46, с которихъ берется платежу отъ вѣдерка оковитой горѣлки по пяти алтинъ безъ копейки Мат. Полт. Полк. II, 42 (1722).

ВѢДЕРЦЕ, *рн. Здрібн. від «вѣдро».*

XVII. Пасѣчникъ... принѣсши вѣдерце риби Прот. Полт. С. I, 222-б. (1700).

XVIII. Уксусу на доливанніе осятрини куплено вѣдерце Арх. Вид. м.; екон. спр. (1760).

ВѢДЕЦЪ, *рм. Той що відає, знавець.*

XVII. Поневажъ не єстъ Бгъ слухачемъ голосу, але срдца вѣдцемъ Тит. 350 (Тріод. 1648).

ВѢДКИ, ВѢДКИЛЬ, *присл. З якого місця, з якого боку, сторони.*

XVIII. И вхватило и помчало бгъ знає вѣдки Тих. № 11, к. 22.—Хочъ и дивыся на на мене та ба не вгадаєшъ, вѣдкиль родомъ и якъ зовутъ не скажешъ Кл. Коз. Зап. 461.

ВѢДМИНЪ, *прикм. Що до відьми належить.*

XVIII. Скорѣй вѣдминого пива Клим. Вірші, 245.

ВѢДОКЪ, *рм. Див.* **Видокъ.**

XVII. Зачимъ на вѣдоку речь, же той аргументъ отступниковъ въ своєй головѣ уплетеный маютъ Копист. Пал. 391.

ВѢДОМО, *рн. Відомість, відання, знання.*

XV. На лепшую справедливость и свѣдоцтво зъ вѣдомомъ мы судьи, листъ єсмо свой судовый пану Юрью дали зъ нашими печатьми Ак. ЮЗР. I, 23 (1491).

XVIII. Мимо волю и вѣдомо наше Літ. Вел. II, II.—Якого листа своєго списокъ онъ отецъ митрополитъ для вѣдома прислалъ въ канцелярію ib. III, 63.

Вѣдомо дати, *дати знати.*

XIV. Вѣдомо даємъ нашему брат ажъ єсмь сѣлъ на столѣ великого црства ЮРГр. № 26 (1393).

XVI. Даючи тобѣ вѣдомо Ак. ЗР. II, 40 (1508).—Рачилъ бы твоя милость тымъ паномъ коммисаромъ до каждого повѣту вѣдомо дати Ак. ЮЗР. II, 131 (1523).—На замокъ маєтъ вѣдомо дати ib. I, 66 (1524).

XVII. Маютъ... дати вѣдомо старостѣ Ак. ЗР. V, 8 (1633).

Вѣдомо творити, чинити, *оголошувати, сповіщати.*

XVI. Вѣдомо творимъ вашему благочестию Арх. ЮЗР. I, X, 85 (1592).—Вѣдомо чинимъ всему духовенству ib. 89 (1593).

XVII. Вѣдомо чиню през тое мое писаніе Рук. Хрон. 191.—Чинимо вѣдомо тымъ листом нішим Кн. Цеху Кр. 3 (1662).—Я, Семионъ, Лыко, вѣдомо чиню тымъ моимъ листомъ Літ. Густ. м. 47.

За вѣдомомъ, зъ вѣдомомъ чыимъ, *так що відомо кому.*

XV. Про то напоминаемъ тебе съ твоимъ ли вѣдомомъ то будутъ люди твои вчинили Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVII. За вѣдомомъ ихъ царскихъ величествъ Літ. Сам. 162.—Волху витяли з нашим вѣдомом Прот. Полт. С. II, 101 (1683).

XVIII. За вѣдомомъ Солтанскимъ Ракочій зъ Венграми вторгнулъ въ державу ихъ Полскую Вел. Сказ. 151.

Мимо вѣдома, *в назнавки кому.*

XVIII. Прибыло къ нему (Шереметові) въ совокупленіе, мимо вѣдома гетмана своего Хмелниченка, нѣсколько тисячъ войска доброго козацкого Літ. Вел. II, 14.

У вѣдомѣ держати, *держати на увазі.*

XVI. Ино бы в. м. казали есте держати ихъ у вѣдомѣ певномъ до науки нашое Ак. ЗР. II, 396 (1544).

У вѣдомѣ мѣти, *знати, тямити.*

XVI. Ажъ бы кождый зъ нихъ къ тому року ся зготовилъ и дѣло свое у вѣдомѣ мѣлъ Ак. ЮЗР. II, 131 (1523).

ВѢДОМО, *присл. Знано.*

XV. Всѧко не ворочюсѧ оуже есмь пошелъ Ип. 499 (1159).—Вѣдомо да есть всѣмъ Арх. ЮЗР. I, I, 1 (1481).

XVII. О любви слово самым ангеломъ... вѣдомо ест Лѣств. 30.—А отколь бы то вѣдомо?... Сами подчасъ выжигали подъ добрую мысль Літ. Льв. 239.

XVIII. Еще прошлого року вѣдомо намъ, войску низовому Запорожскому, учинилося Літ. Вел. II, 31.—Зъ певного донесеня вѣдомо Его Ясновелможносты учинилось Журн. Дан. Апост. 72.—Того ради боуди вѣдомо вѣжам и невѣжамъ: кадильница—Бца Пам. укр. м. IV, 427 (Рк. Н. Д.).

ВѢДОМОСТЬ, *рж.* 1. *Відання, віда, відомо, знання.*

XIV. А на лѣпшую вѣдомость печать нашу казали есмо привѣсити Ак. ЗР. I, 22 (1383).

XVI. Тыи вси листы и тежъ нашъ листъ на тотъ островъ... безъ вѣдомости згинули Ак. ЮЗР. I, 84 (1539).—А такъ я припустивши то ку ведомости своей, у книги урядовые записати казал Арх. ЮЗР. I, I, 12 (1565).—Пытали жоны его, Ганны, естли бы што краденыхъ речей у дому своемъ мела за видомостью і за ключом своимъ? ib. VI, I, 62 (1568).—А такъ теперъ, якъ мене вѣдомость заходитъ, же отецъ владыка Луцкий на тыхъ мамрамехъ што иншого написавши, и иншие поселства до его королевское милости... отправовалъ ib. I, I, 455 (1594).

XVII. В который часъ будете пожывати из дерева вѣдомости доброго и злого, смертю помрете Льв. Ставр. 56 (1618).—Великій Стый... молилъся Богу, жадаючи вѣдомость взяти, еслибы пожитокъ якій былъ оттоля впродъ зешлымъ душамъ Тр. постн. 38.—Жаден жадной речи звлаща межи собою так внутръ школ, якъ и знадворя ничого становити, гандлїовати, куповати, продавати без вѣдомости учителя не мает Пам. КК. I, 45 (1624).—Каждый з братства нашего штоколвекъ в зобраню братіи въ справахъ до спасенья душъ наших належачихъ намовлено будеть, того до вѣдомости людей не належачихъ выносити не маєтъ Стат. Полоцк. Бр. 7.—Што писар при нихъ и за их вѣдомостю все... вписати повиненъ будетъ ib. 10.—Доносимо до вѣдомости... а жебы жаденъ по мѣстахъ гандле отправуючихъ, альбо перемѣшкиваючихъ до права полковницкого... потягать не важил Ак. Нѣж. Бр. 43 (1657). —Справа тая... витерта за вѣдомостю вряду меского Полтавского и за вѣдомом товариств мног Ак. Полт. Гор. Ур. I, 8 (1664).—Хто о томъ дальшую вѣдомость взяти хочеть... читай листъ Игн. Богоносца Копист. Пал. 369.—Насадилъ Бгъ...древо вѣдомости доброго и злого Крон. Боб. 3.—Богословіа же есть вѣдомость и зрѣніе невидимыхъ бытностей Транкв. Зерц. Ад.—Бгъ... нас без вѣдомости нішеи з нѣчого сотворилъ Рад. Він. 108.—Написанъ сей тестаментъ... за вѣдомостю отца протопопи, тут при смертелной диспозиціѣ будучихъ Тест. Ад. 170 (1688).

XVIII. Не дерзнулемъ того писати, о чомъ певнои не моглемъ доискатися вѣдомости Вел. Сказ. 2.—Що любо и самимъ воеводамъ прийшло до вѣдомости, однакъ они того не вароналися Літ. Вел. II, 160.—Не належало было имъ панамъ управляющимъ мимо вѣдомости Ясновелможного о томъ провіантѣ писать Журн. Дан. Апост. 71.—Чародѣе през

стану старатися звыкли о вѣдомость рѣчей потаємныхъ Собр. Прип. 105.

2. *Вість, звістка, новина.*

XVII. И святѣйшій патриарха зхоче мѣти вѣдомость, о што станула клятва Гол. П. М. II, 89 (П. Мог. 1646). — О томъ князь вѣдомость взявши, до Варшавы вступилъ Літ. Льв. 264.—А гдѣ якую-кольвекъ о непріятелю отберете вѣдомость, давайте намъ знати якъ найскорѣй Ак. ЗР. V, 151 (1678).

XVIII. Слуга... одержалъ... вѣдомость, іжъ Хмелницкий... рушилъ Вел. Сказ. 6. —Я з великою сердечною тескницею жду отъ В. М. вѣдомости Марк. IV, 224 (Л. Маз. до Коч.).— О Хмелницкого замислах и оборонѣ не било вѣдомости Вел. Сказ. 33.—Зъ дому жаднихъ вѣдомостей нѣтъ Дн. Марк. II, 11.—Перскіє послове вѣдомость дали Укр.-Р. Арх. IX, 60.— Вѣдомость мнѣ прийшла о филиповомъ сину Ал. Муз. № 488, к. 22-б.

3. *Завідування, розпорядження.*

XVI. Сады манастырскіє... у ведомости и в моцы своей мети Арх. ЮЗР. I, X, 56 (1582).

ВѢДОМЦА, *рм.* (пол. wiadoma). *Знавець.*

XVII. Свѣдѣтель; вѣдомца Бер. Лекс. 144.

ВѢДОМЫЙ, *прикм.* 1. *Той, що відає, знає, має відомість, обізнаний, знаючий.*

XIV. Про то мы хотячи имѣти вѣдомыи судьи, уставляємъ Ак. ЗР. I, 3 (1347).

XVII. Вѣдоми єсмо того, же нѣкоторіє ваши и патріархов мало слухали Льв. Ставр. 20 (1604).—Товариства пильне о то просилъ, абы го о речахъ вѣдомымъ оучинили Бер. Вірші, 70.—(Єпископъ Корсакъ) справъ духовныхъ добрѣ вѣдомый єсть Ак. ЗР. IV, 529 (1632).

XVIII. Тріє царіє... люде були оученіи и вѣдоміи писма Науки парох. 257.

2. *Що про його відають, знають, знаний.*

XVI. Пути имь вѣдоми (курянам) Сл. о п. Иг. 8.

XVII. Єдно каждый в сумленю своємъ Бгу самому вѣдомъ быти хотѣлъ Жит. Св. 165-б.

XVIII. Вѣдомый запевне, бо вмѣю добре стрѣляти с пузака Вірші Рідзв. 128.

3. *Див.* **Видомый.**

XVII. Бгъ... премудрій будовца всѣх речій, вѣдомыхъ и не вѣдомыхъ Транкв. Зерц. 1. —Бгъ... вѣдаєт якую моцъ дивную и вѣдомую тот овоцъ маєт Літ. Рук. 4.

ВѢДРО, *рн. Дерев'яне або бляшане начиння звичайно на воду; міра плинів, що рівна відру.*

XV. Ходыка вѣдро меду даєть Ак. ЗР. I, 37 (1415).

XVI. А тыи мнѣ люди давали осмъ вѣдеръ меду кієвское мѣры Арх. ЮЗР. I, VI, 10 (1507).—Двѣ ведрѣ меду Ак. ЗР. II, 103 (1512).

XVII. Поставивши невѣста она вѣдро своє в колодязя, ишла зараз в город Єв. Реш. 62-б.— Въ скрини не тылко таблицы але теж вѣдро манны и лѣска Ааронова быти мѣла Кн. Рож. 84-б.

XVIII. Встачати по три вѣдри сира Літ. Вел. IV, 137.

ВѢДТИЛЬ, *присл. Відти.*

XVIII. Якіи би вѣдтиль шкодливіє добру посполитому секвенціи походить могли Літ. Вел. II, 247.

ВѢДЦА, *рм. Див.* **Вѣдомца.**

XVII. Вѣдца справца тыхъ речій Транкв. П. Мн. 177.

ВѢДЬ, *рж. Відьма.*

XVIII. Спереченый гостець и рушенный гостець отъ нечистого духа и отъ нечистой вѣди, лукавой лукавицѣ, упирѣ, упирѣцѣ и дюгъ, дюговицѣ... укладаю тихо, легко Угр. Заг. 54.

ВѢДѢНЬЕ, *рн. Див.* **Виденье.**

XVII. Пят смысловъ... то єст вѣдѣніє, слышаніє Єв. Реш. 172-б.

XVIII. Вѣдѣніємъ очесъ Собр. Прип. 151.

ВѢДѢТИ, *дс. Див.* **Видѣти.**

XVII. Люде идучи вѣдѣли великую купу костей Гал. Гр. Розм. 4-б.

ВѢДѢТИ, *дс. Див.* **Вѣдати.**

XVIII. Где ся той ексцессъ станетъ, дати вѣдѣти (воєводам) Літ. Вел. II, 126.

ВѢДЯ, *рн. Відьмина дитина.*

XVIII. Тамъ вамъ єсть допущенный всякій гостецъ со густицею и со гощаты, съ вѣдми и съ вѣдята Угр. Заг. 54.

ВѢЖА, *рж. Див.* **Вежа.**

XVI. У вѣжу ихъ не сажати Ак. ЗР. II, 65 (1509).

XVII. Стоялась єднакъ яко вѣжа Давыдова и столпъ мармуровый Карп. Каз. 1б.

XVIII. Предъ пристанищемъ же сѣмо и овамо двѣ вѣжи стоят утвержденни арматами Гр. Барск. I, 271.

ВѢЖА, *рм. Відомець, знавець.*

XVIII. Того ради боуди вѣдомо вѣжам и невѣжамъ Пам. укр. м. IV, 427 (Рк. Н. Д.).

ВѢЖДБЯРСТВО, *рн. Див.* **Вѣщбарство.**

XVIII. Читаючіи книги чародѣйскія... о гидромантии, то єст о вѣждбярствахъ... впадають в клятву Собр. Прип. 128.

ВѢЖДЖАТИ, *дс. Див.* **Въѣжджати.**

XVII. Іс... з великою скромностю и покорою вѣжджаєтъ (в Іерусалим) Єв. Вил. 94.—Хсъ вѣжджалъ до Іерслиму Гал. М. Пр. 118.

ВѢЗЕРУНОКЪ, *рм. Див.* **Визерунокъ.**

XVII. Вѣзерунокъ цнотъ превелебного в Бзѣ є. м., господина отца Є. Плетенецкого Тит. 14 (1618).—Девѧтнадцать теды лѣтъ такъ жилъ и бл҃женного послушенства вѣзерунком всѣмъ зостаѵши Тр. постн. 554.—З вѣзерунки среднеѣ банѣ на паперы рысовалъ Амброжий и Якубъ Арх. ЮЗР. I, XI, 646 (1628).—Кости людей стыхъ при собѣ мѣймо, жебысмо поглѧдаючи на тыи смертелности вѣзерунки, смрть собѣ припоминали Гал. Кл. Раз. 498.—(Воскрснское ячко) вѣзерунком есть надѣи по общєм воскрсеніи Рад. Ог. 11.—Бл҃женнаго послушанїѧ вѣзерункомъ всѣмъ зоставши Жит. Св. 1678 р. 155-б.

XVIII. Прикладаючи имъ къ тому боразци и вѣзерунки з древнихъ гисторій и незгодъ людскихъ Літ. Вел. II, 332.—Макарій видѧчи его (аггла) молодого у вѣзерунку чернечом мовит ему Пам. укр. м. IV, 219 (Даш. Рк.).

ВѢЗИТА, *рж. Відвідини.*

XVIII. Писалъ листъ до... енерала фонъ-Вейзбаха зъ вѣзитою и зъ прошеніемъ лѣбертаціи на домъ ясновелможного зятя... дабы въ ономъ станціи не было Журн. Дан. Апост.82.—Отдалъ (Хмелниченко) ему боярину належитую вѣзиту Літ. Вел. II, 13.

ВѢЗИТОВАТИ, *дс. Відвідувати.*

XVIII. Рано вѣзитовали мене Ограновичъ и сотникъ березанскій Дн. Хан. 153.

ВѢЗІЯ, *рж.* (пол. wizja, лат. visio). *Урядові оглядини.*

XVII. Уряд вышол на вѣзию до кгмахов брацких под час шкоды Арх. ЮЗР. I, XI, 203 (1657).

ВѢЗЪ, *рм. Див.* **Возъ.**

XVIII. Кѣсцѣмъ оу добрѣ кѣсници не маи было можно накосити на еден вѣз сѣна Літ. Гукл. 79.

ВѢИСТИТИ, *дс.* (пол. wyiscić). *Виповнити справді, справдити, сповнити.*

XVII. Повиненъ... все сполна вѣистить и обѣдъ, яко то есть, братѣ всей справить Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 77 (1667).

ВѢЙКА, *рж. Здрібн. від «вѣя».*

XVII. Вѣйка—повѣка Синон. сл.-р. 15.—Обачили... товариша... слѣпого... ижь ни вѣйками рушити моглъ Жит. Св. 234.

XVIII. Тимъ коло вѣекъ мазати Млр. дом. лѣч. 9.

ВѢЙНА, *рж. Див.* **Война.**

XVIII. Изведи ис тми, от вѣйни смертнія Укр.-Р. Арх. IX, 220.

ВѢЙСКО, *рн. Див.* **Войско.**

XVIII. Я козакъ я голякъ, я оу вѣйску не служу Рук. К. У. № 21, к. 7.

ВѢКАРІЙСТВО, *рн. Уряд вікарого.*

XVIII. Єпископове Римскіи не разомъ посщаютъ и парохіи роздаютъ але первѣе посщаютъ на вѣкарійства, или алтаріи посылаютъ а посемъ по мнозѣхъ лѣтехъ даютъ парохіи Собр. Прип. 58.

ВѢКАРІЙСТВОВАТИ, *дс. Бути за вікарого.*

XVIII. Аще где инокъ іеромонахъ или діаконъ при мірской Црквѣ вѣкарійствуетъ и служит... о сих всѣхъ намъ извѣщати Поуч. о сакр. 30.

ВѢКАРИЙ, *рм.* (лат. vicarius). *Намісник, заступник, помішник на духовнім уряді.*

XVII. У мене былъ лѣтъ 6 за вѣкарого, але якъ панна справовался Ак. Полт. Гор. Ур. I, 163 (1669).

ВѢКНО, *рн. Вікно.*

XVIII. Єсть у мори окіянъском дванадцятъ вѣкенъ Ал. Тиш. 88.—Соловейко моя ненко к вѣкну прилѣтае Тих. № 11, к. 9.

ВѢКО, *рн.* 1. *Покришка, накривка; верх накривати начиння, що здіймається або на завісах.*

XV. Отъ пресного меду съ посудины съ вѣка по полугрошку Ак. ЗР. I, 145 (1494).

XVI. В скрыни великой, которая в сѣнях стоит, вѣко зверху порубали Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 236.

XVII. Таблица золотая над скринею была яко бы вѣко Кн. Рож. 43.

2. *Кіш.*

XVIII. Вѣвса вѣко было по два семакы Літ. Гукл. 77.

ВѢКОПОМНЕ, *присл. від «вѣкопомный».*

XVII. Муситъ то быт валечный домъ, котрому з неба, вѣкопомне фортуна сличность дала Феба Тит. 307 (Еѵф. 1633).

ВѢКОПОМНЫЙ, *прикм.* (пол. wiekopomny). *Пам'ятний до віку, славний, безсмертний.*

XVII. Анѣ моеѣ интенціѣ есть вѣкопомнымъ пюромъ онную (славу продкову) цыркліовати Тит. 332 (Єв. Уч.).—Вѣры христіянской и вѣкопомной славы Ак. ЗР. V, 178 (1689).—(Слава) не угашаючи на вѣкопомную хвалу... велможности вашей, всегда в очахъ нашихъ сіяла и просвѣтлялася во вѣчніе роды Ѳварп. Источн. I, 771 (1698).

XVIII. Нехай станется на вѣкопомную войска запорожского и всего народу Малороссійского славу и памятку Марк. IV, 315 (Пост. Орл. 1710).—Патріаршая похвалная грамота прилична была здѣ для вѣкопомной войску козацкому слави положитися Літ. Вел. III, 385.

ВѢКОПОТОМНЫЙ, *прикм. Потомного віку, прийдучий.*

XVII. Старожитность хотѧчи вѣкопотомнымъ часомъ залецити в станѣ малженском згоду такое зоставила гієроґлифікон албо подобенство Рад. Ог. 1125.

XVIII. Я... теперъ и на вѣкопотомные часи... чиню извѣстно Арх. Мот. 23 (1712).

ВѢКТОВАТИ, *дс.* (пол. wiktować). *Годувати утримувати на своїм столі.*

XVIII. Мы... жолнѣръ царского величества вѣктуємъ Оп. ст. Млр. I, 120 (1719).

ВѢКТОРІЯ, *рж.* (лат. victoria). *Звитяга, побіда.*

XVIII. Козаки вѣкторію свою Богу вописавъ, начали користи полскіє брати Літ. Гр. (рк.), 21.

ВѢКТЪ, *рм.* (пол. wikt з лат. victum). *Стіл, життя, щоденна страва, цілоденне утримання.*

XVIII. Коня з возом і вѣкту з потребу, грошей таляровъ двадцать Докум. Млр. V, 117 (1717).

ВѢКУИСТЫЙ, *прикм.* (пол. wiekuisty). *Що існує чи триває через віки, вічний, безсмертний.*

XV. Про тожъ, къ вѣкуистой тоѣ-то рѣчи памяти Ак. ЗР. I, 179 (1408).

XVII. Жродло вѣкуистыхъ щасливостей до срдца сѧ вливает Карп. Каз. Гв.—За што прокляцтву вѣкуистому и зъ помочниками и наслѣдниками ихъ отданы Гол. П. М. I, 262 (Гр. Бор. 1621).—Зготована от Ха Пана корона заплаты вѣкуистоѣ в. м. моєго мил. пана очекиваєтъ Тит. 333 (Єв. Калл. 1637).—(Христос) насъ радости вѣкуистои набавитъ Бер. Вірші, 67.—Таѧ доброта далеко єст сотворенаѧ подлѣйшаѧ, нижели доброта вѣкуистаѧ Гал. М. Пр. 97.—На нбѣ зась жадное зло непримѣшаєтсѧ добрамъ вѣкуистым Рад. Ог. 14.—Я... вѣдомо чиню сим вѣкуистим писмом моим Прот. Полт. С. II, 7-б. (1674).—Записаємося... жеби... и дѣтям нашим у вѣкуистий час волно ремесло кравецкоє... робити Кн. Цеху Кр. 18 (1682).—В пущи нашой и державѣ вѣкуистой войсковой жадныхъ городовъ в Самарѣ ставити не позволяємъ Эварн. Источн. I, 108 (1688).—Теперъ часъ намъ и пришолъ позискати несмертелную славу и вѣкуистую Рук. Хрон. 378.

XVIII. Леваду... отдаю въ потомній вѣкуистый часъ є. м. пану Сулимѣ Арх. Сул. 16 (1703).—Поузъ шляхъ переясловскій, въ праву сторону взявъ отъ брамы, общественній вѣкуистій вигонъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 218 (1767).

ВѢКЪ, *рм.* 1. *Сто літ, століття.*

XVIII. И мы въ ннѣшнемъ вѣку жыючи..., отпадаємо ласки Хвои Пам. укр. м. III, 2 (Літм. Рк.).—От давных вѣков (землѧ) осквернена и споганена ib. IV, 307 (Рк. Тесл.).—Сармато-козацкихъ продковъ... въ воинскихъ случаях давних временъ и вѣковъ бившіє рицерскіє отваги Вел. Сказ. 2.

2. *Вічність, вічні часи.*

XVIII. Ден той, вѣкъ той Клим. Прип. 209.

Въ вѣкъ, въ вѣки, на вѣкъ, на вѣки, до вѣку, *на завжди.*

XIV. Далъ єсмь (ловища) Иванови оу вѣкъ ЮРГр. № 2 (1349).—Оу вѣки вѣкомъ аминь ib. № 5 (1359).—Дали іесмо на вѣки тои млинъ и мѣсто оу млина ib. № 10 (1375).

XV. Се азъ Пегфурии... далъ іесмь землю... в вѣкы ЮРГр. № 41 (поч. XV в.).—А то не имаєть николи порушено быти на веки вѣчныи ib. № 47 (1415).—Рекоучи в начале єсть слово как бы до вѣка и пережь вѣка Чет. 1489, к. 41.

XVI. Зношеньемъ бо одинъ другому тѧжаровъ выполнѧємо законъ хвъ, которому слава и честь на вѣки Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 3.—Оукажемо ижъ выбралъ Господь Сіона и оуподобалъ єго ку мешканью собѣ, то єсть покой єго на вѣкы вѣка ib. 40.

XVII. Скоро я встану съ тои хоробы, я тоє поганьство знесу, а ежели умру, на вѣки имъ нѣхто ничого невчинитъ Літ. Льв. 257.—Гди... помилуй насъ во вѣки вѣком Єв. Реш. 4.—(Праотца) дявол лютий... до неласки бозкой на вѣки былъ привѣл Прол. 85.

XVIII. Ми будемо с тобою жити на вѣки безпечне Сл. о збур. п. 154.—Оутратили ласку бжую на вѣки вѣч'ныи Пам. укр. м. I, 326 (Рк. Тесл.).—Хс маєт царъствовати во вѣки вѣка ib. 314.—Ми сѧ подпиши до вѣку вѣч'ного. Дай ми такій запис на вѣки вѣч'ныє ib. II, 178.

Зъ вѣку, зъ вѣковъ, отъ вѣку, *з непам'ятних часів, з давніх давен, споконвіку, від початку світа.*

XIV. А мыта не примышлѧти, но какъ из вѣка пошло а по старимъ дорогамъ гостем поити куда хочеть ЮРГр. № 7 (1366).—Дали єсмо и даємъ наше село... со всѣмъ оужиткомъ како к нему из вѣку прислушало ib. № 32 (1399).

XV. Тучнѧк Иван ис панею Росовою... сѧ замѣнили селы... со всѣми границами вѣчистыми што изе вѣка к тои дѣднинѣ прислушало ЮРГр. № 48 (1418).—И тотъ монастырь Печерский былъ зъ вѣковъ... самъ въ собѣ ставропикгия Арх. ЮЗР. I, I, 1—2 (1481).

XVI. Тотъ монастырь далъ єго милость самому князю Федору... со всимъ съ тымъ,

что зъ вѣку къ тому монастырю прислухало Арх. ЮЗР. I, I, 3—4 (1526).

XVII. О чудо надъ всѣхъ дивне з вѣку дивнѣйшее Бер. Вірші, 69.—Спыталъ: если сутъ ловцы албо дань у Берести? Рекли: отъ вѣка нѣтъ Крон. Соѳ. 314.—Лѣсы и пасѣки отъ вѣку Менские были Ак. Зем. 117 (1689).

XVIII. Королевство Полское отъ вѣку естъ волне Літ. Вел. III, 513.—Великаѧ радость от вѣковъ неслыханнаѧ Пам. укр. м. II, 65 (Рк. Тесл.).—Степъ отъ вѣку волный Арх. Мот. 41 (1740).

Предъ вѣки, *перед початком світу.*

XVIII. Знаю творца еще пред вѣки Сл. о збур. п. 144.

3. *Життя.*

XV. Да будуть раби и в сии вѣкъ и будущий Ип. 36 (945).

XVII. Ест инший вѣкъ, где котории Бога любят, без конца живут Жит. Св. 520-б.—А который хулитъ на Дхъ стый, не мает прощеніа анѣ в том вѣку, анѣ в пришлом Кн. о Вѣрѣ, 25.

XVIII. В нинѣшномъ и будущомъ вѣцѣ Літ. Вел. IV, 268.

4. *Протяг життя людського від народження до смерти або до певного часу, взагалі життя, літа, дні.*

XVII. Абысте по долгом и щасливомъ вѣку, на том свѣтѣ в прибытках небесних вѣчне царствовали оупрійме вамъ зычу Тр. П. М. 906.—Бгъ дасть вѣку продолжати и записати у сюю книгу Кн. Цеху Кр. 14-б (1660).—До премирного живота предложенъ бываетъ, поживши всего вѣку своего шестьдесѧтъ три лѣта Тр. постн. 399.—Тарквиниусъ... вѣку своего маючи лѣтъ 37 забитый Крон. Боб. 144.—В окомгненю мя провадитъ вѣкъ мой к старости Рук. № 0.4° 86, к. 65-б.

XVIII. Да щожъ за утѣха в свѣтѣ человѣку, коли марне тратитъ лѣта свого вѣку Укр.-Р. Арх. IX, 233.

До вѣку, *до мерти, до кінця життя.*

XVIII. Отожъ тобѣ, козачен'ку, дѣвчина до вѣку Пер. Укр. Лир. 38.

5. *Певна доба, пора життя.*

XVII. Обачила теды наймилшого Господа своего в доскональомъ вѣку Лѣств. 48.

Молодый вѣкъ, *молодість.*

XVII. На науцѣ ввесь вѣкъ свой молодый стравилъ и дны свои з людми оучеными забавилъ Бер. Вірші, 87.—Хочешъ абысь при такъ піенкной твоей оуродѣ в молодомъ вѣку не згинула Рад. Він. 1527.

XVIII. От бога дарованій ему сей даръ, же такъ въ млодомъ вѣку... Ал. Муз. № 417, к. 2-б.—Фалшивая юност, зрадлива фортуно, служиш человѣку во молодомъ вѣку Укр.-Р. Арх. X, 244.

Старый вѣкъ, *старість.*

XVIII. Быв оу старом вѣку единъ члвкъ... на имя Аврамъ Пам. укр. м. I, 330 (Рк. Тесл.).

6. *Час.*

XV. Да не роздрушитсѧ дондеже слнце сияет и всь миръ стоить вь нынѣшнѧя вѣка и в будущая Ип. 42 (945).

XVI. Были вѣчи Трояни Сл. о п. Иг. 14.

ВѢЛҐОТНОСТЬ, *рж.* (пол. wilgotność). *Вода в стані тонкої пари, що проникаючи тіла, робить їх більш або менш мокрими, відволожує їх; прикмета того, що «вѣлґотне», вохкість.*

XVII. Дерево... жебы могло приносити овоцы... для того маешъ корѣне в земли ку высыханю вѣлготности на зрожене овоцовъ и листье Арх. ЮЗР. I, VIII, 380 (1625).—Бо ґдыбы то хороба была з замѣшанѧ злых вѣлґотностій повстаючаѧ, не рекл бы Хс: я тобѣ пригрожую Єв. Калл. 452.—Хороба мѣсѧчная... бывает з загнилой мокроты або вѣлкготности Єв. Вил. 74.—Другое (насѣнѧ) пало на камени, которое вышовши оусхло, бо не мѣло в собѣ вѣлґотности Гал. Кл. Раз. 383.

XVIII. Подавал сам тому дѣвчатку осщенной воды для вѣлґотности срдца прироженного Пам. укр. м. II, 73 (Рк. Тесл.).

ВѢЛҐОТНЫЙ, *прикм.* (пол. wilgotny). *Вохкий.*

XVII. Пара вѣлґотнаѧ, котраѧ выходить з' воды подноситъсѧ на повѣтре Гал. Кл. Раз. 202.

XVIII. Ночъ (была) недожчевата а вѣлґотна Дн. Марк. II, 334 (1729).

ВѢЛМИ, *присл. Див.* **Велми.**

XIV. Мы ислюбуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо ЮРГр. № 3 (1352).

ВѢЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Волный.**

XVIII. Ту наука длѧ насъ хрістіане... жебысмо вѣлними були от тыхъ хоробъ душевныхъ Науки парох. 55.

ВѢЛЧУРА, *рм. Див.* **Вилчура.**

XVIII. Кандѣйка мѣдная, вѣлчура чорная, матерацъ блакитный Укр. ист. м. 16 (1720).—Лґовано... вѣлчуру лямпартовую, подшитую песками зъ ґудзиками Ск. о р. Мил. 3 (1726).—Вѣлчура лямпартовая и шлафрокъ блакитного штофу мнѣ покраяно Дн. Марк. I, 23.

ВѢЛѢЯ, *рж.* (пол. wilja). *Див.* **Вилія.**

XVII. Земля ся трясла на вѣлѣю панны Маріи Громницѣ Літ. Льв. 255.

ВѢНА, *рж. Див.* **Вина.**

XVII. Теды мы, яко уряд будучи, ведлугъ права стого горлом даровали, тылко вѣною панскою и мискою, яко злочинцу, карали Ак. Полт. Гор. Ур. I, 43 (1665).—Єсли за прєйстем термина не мѣли-бъ отдати и оплатитися пну бурмистру, то правной вѣнѣ, то ест в совитостѣ, подлегати мают Акт. Старод. кн. 112.

XVIII. Сакраментъ покуты тылко отпущаєтъ самую вѣну, тоєстъ грѣхъ, але караня за грѣхъ не отпущаєтъ Собр. Прип. 35.

ВѢНЕЦЪ, *рм.* 1. *Великий округлий вінок.*

XV. Красѧшесѧ лестью паче вѣнца Ип. 748 (1226).—Язъ сомиреныи єпископь Олксѣи... застали єсмо оу стго спса на красном 4 иконы кованых, а 3 иконы з вѣньци ЮРГр. № 63 (1429).

XVI. Дворяне... вѣнец изъ терну зложили на голову єго Іса Єв. Пер. 42.

XVII. Девица... вѣнецъ з листѧ оливного оуплетєный на головѣ своєй мѣла Гал. Кл. Раз. 38.—Образы єретиков... не маютъ овых вѣнцов и кругов на головах О обр. 4.

XVIII. Коруну црскую з вѣнцем золотымъ црскимъ Пам. укр. м. I, 166 (Рк. Тесл.).

2. *Дівство, панянство, чистість, вінок.*

XVIII. Однакожъ мужній домъ вдовѣ шляхтянцѣ замужъ знову идучой за вѣнецъ паненства 30 копъ грошей или четвертую часть мужнего имѣнія во владѣніи до смерти єи хотя и за другимъ мужемъ будучой дал би... а по смерти безвѣновной жени хочъ и на части мужней сидѣвшей вѣнца никому не доходит би Стат. 49-б.—Вдова... ꙋды замужъ пойдетъ и тая часть дѣтямъ спадаєтъ и вѣнця єй платить не будутъ ib. 50-б. — Леско... давши... Агафии дядинѣ своєй за вѣнецъ копъ триццять... Кн. Мѣск. Полт. 237-б. (1721).—За вѣнецъ, юйже, женѣ моєй, золотихъ сто, и ложокъ срѣбрнихъ шѣстъ одказую Арх. Мот. 30 (1725).

3. *Круг, коло.*

XVIII. Вѣнцемъ неприятеля оточено Літ. Вел. IV, 210.

ВѢНЕЧНИКЪ, *рм.* (ст. сл. вѣньчьникъ). *Вінценоша.*

XVII. Апостол Іоанъ небєсный вѣнечникъ Вірші праздн. 87.

ВѢНИКЪ, *рм. Мітла з гілок з листям.*

XV. Видѣхъ банѣ древѧны и пережьгуть я велми и съвлекутсѧ... и возмуть вѣникы и начнуть хвостатис(ѧ) Ип. 7.

XVII. Князю Роману вѣники, лыка и шкуры звѣриныи вмѣсто дани Литва давала Крон. Соѳ. 208.

XVIII. Не шелести якъ вѣникъ по хатѣ Клим. Прип. 264.

ВѢНКЕЛЯКЪ, *рм.* (пол. winkielak). *Рід металевої шкатулки, де бракує одного з подовжних боків і прикривки; в ній складач уміща черенки, складані в слова* Арх. ЮЗР. I, XI, 426 (1633).

ВѢННИЦА, *рж. Див.* **Викница.**

XVII. Вѣнниц не щепѣте, а ни мѣйте Каз. 32, к. 59.

ВѢНО, *рн.* 1. *Окуп, що давав молодий за жоною її родичам або їй самій.*

XV. (Володимер) вдасть же за вѣно Корсунь Грѣкомъ црцѣ дѣлѧ Ип. 101 (988).—По смерти мужнѣ женѣ только вѣно узять Ак. ЗР. I, 39 (1420).—Ажь первый мужь у предреченомъ имѣньи своємъ женѣ нѣкоторое вѣно запишетъ ib. 75 (1457).

XVI. Третюю часть (имѣня Барсанъ) на Барсановую зосътавилъ у вѣни Арх. ЮЗР. VIII, IV, 199 (1584).

XVII. Жених (Христос) облюбеници (церкві) своєй даєтъ вѣно Транкв. Зерц. 52.—Дала у вѣнѣ Мирониха сну своєму Савѣ Прот. Полт. С. II, 152 (1676).—Отобралем у отца Іродиона... вѣна внесенного невѣсткою ib. 265 (1695).

XVIII. Малія дѣти чести вѣна и внесеня не тратятъ Стат. 31.—Мужъ меновалъ жонѣ вѣно Мат. Ист. ЮР. 49 (1716).

2. *Посаг, внесок.*

XIV. О невѣстѣ мужьнѣ, которая дѣдичьство имаєтъ у вѣнѣ Ак. ЗР. I, 8 (1347).

XVI. Отецъ ихъ князь... Мстиславскій записалъ имъ вѣно на замку своємъ Ак. ЗР. II, 166 (1525).—Взялъ по ней вѣна тысячу золотыхъ ib. 191 (1528).—Єпископъ тотъ замокъ... за дочкою своєю вѣ вѣни отдалъ пану Жоравницкому Арх. ЮЗР. I, I, 209 (1589).

XVII. Все... кгрунта... в вѣнѣ за єго Антона женою отданы Млр. Род. III, 301 (1693).

XVIII. Дав єму вѣна вязочку сѣна и куль соломы и мѣхъ половы Клим. Прип. 211.—За вѣномъ дѣвци не седѣти ib. 216.

ВѢНОВАТИ, *дс. Записати на жінку частину маєтности (в характері віна).*

XIV. Пришедъ передъ насъ панъ Гервасъ и вѣновалъ и оправилъ своюи женѣ Варварѣ сто гривенъ ЮРГр. № 31 (1398).

XV. Записую и вѣную женѣ моєи княгинѣ Ѳєдцѣ... двѣ тисячи золотих Арх. ЮЗР. VIII, III, 4 (1487).

XVI. Я напротивку посагу єє (княгиню) вѣную и записую выслугу мою, которую жъ єсми выслужилъ Ак. ЗР. II, 130 (1520).

XVIII. Вѣнованная тая жена имѣючи дѣти по смерти мужней пойшла за другого мужа Стат. 49-б.

ВѢНОВНЫЙ, ВѢНОВЫЙ, *прикм. від «вѣно».*
XVI. Тотъ листъ вѣновный потвердили Ак. II, 192 (1528).—Имѣнье вѣновное Ак. ЮЗР. 8 (1538).
XVIII. Дочкамъ моимъ... за вѣновіє денги... лекговала купленій млинъ Оп. ст. Млр. II, 492 (1725).

ВѢНОКЪ, *рм.* 1. *Кільце плетене з квітів.*
XVII. Другая сибилла Либика... ходила в вѣнку з зеленого квѣтя Крон. Боб. 183.
XVIII. Тоты горы, якъ вѣнокъ, увесь свѣтъ обгорънули Ал. Тиш. 91.
2. (*цибулі, часнику, грибів то-що*). *Певна кількість нанизаного або сплетеного.*
XVIII. Цыбулѣ два вѣнки за 8 к. Укр. ист. м. 33 (1756).—Часнику вѣнок Арх. Вид. м.; екон. спр. (1756).

ВѢНУТИ, *дс. Однораз. форма від «вѣяти».*
XVIII. Вѣтеръ вѣнет, волни подиймет, корабли ся разъбиваютъ Укр.-Р. Арх. X, 261.

ВѢНЧАЛНА ЖОНА, *жінка формально перед шлюбом заручена.*
XVI. Маючи жону свою вѣнчалъную Вл. Буд. 79 (1540).
XVIII. Дасть Господь благословенъства тымъ, котрыи чисто живутъ изъ своими жонами вѣнъчалными Поуч. Няг. 223.

ВѢНЧАТИ, *дс. Оздобляти вінцем, коронувати.*
XV. Ты правдою бѣ оболченъ... смысломъ вѣнчанъ Ип. 924 (1289).
XVII. И видѣте цар҄ Соломона въ вѣнци, имъ же вѣнча єго мати Рад. Ог. 775.
XVIII. Упованіе наше... будетъ безсмертия іcполненно и страдалческими вѣнцами отъ бга вѣнчано Вел. Сказ. 49.

ВѢНЧАТИСЯ, *дс. Оздоблятися вінцем.*
XV. Стии пророци, апостоли съ мученикы вѣнчашас Ип. 350 (1147).
XVII. Вѣнчаймося рожею, поки не звянеть Льв. Ставр. 54 (1618).

ВѢНЧОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Вѣншованье.**
XVI. П: старшие принели вѣнчованя веселия вѣчного Арх. ЮЗР. I, XI, 153 (1599).

ВѢНЧОВАТИ, *дс. Див.* **Вѣншовати.**
XVIII. Я вам колядую, а рожеством христовим пенкне вѣнчую Укр.-Р. Арх. IX, 52.

ВѢНШОВАНЬЕ, *рн.* 1. *Зичення кому чого.*
XVII. При веншованю всего доброго поклонъ мой архиерейскій отдаю Гол. П. М. I, 322 (Смотр. Л. 1628).—Хамовъ народ нигды с подданства не выйшолъ для злого вѣншованя отцевского Крон. Боб. 10.
2. *Виявлення кому радости з приводу того, що йому сталося.*
XVII. Не маютъ бовѣмъ въ звычаю патріархове дочасныхъ заліотовъ заживати въ писанью, якъ тутъ видимо «здоровья»—свѣцкимъ обычаємъ вѣншованьемъ Копист. Пал. 1125.—Якоє жъ то будет сеє вѣншоване ко мнѣ Єв. Реш. 240.

ВѢНШОВАТИ, *дс.* (пол. winszowanie, з нім. wünschen). 1. *Зичити кому чого.*
XV. Ввесь народъ выйшолъ противъ неє, вѣншуючи собѣ такого щастя Ак. ЮЗР. II, 113 (1494).
XVII. Теды ихъ всѣ з трыумфомъ в мѣсто впроважали, долгощасливого имъ царства вѣншуючи Тит. 42 (Сак. 1622).—Онъ кому зле вѣншовалъ былъ проклятъ, а кому добре, то былъ блсвенный Літ. Рук. 44-б.
XVIII. Щастя чили нещастя наступуючого вѣншовати мѣємъ Літ. Вел. II, 98.
2. *Виявляти радість кому з приводу чого.*
XVII. Благопривѣтствую: вѣншую Бер. Лекс. 6.—Корону зъ титуломъ кролевства послалъ (папежъ) Даніилови, вѣншуючи Копист. Пал. 1109.—На лѣта многіи молитъ, зычитъ и вѣншуєтъ Смотр. Каз. 21.—Велможность вашу, рейментара своєго, и теперъ вѣншуємъ и всего добра... соусердно зичимъ Эварн. Источн. I, 247 (1690).—Того... пожаданого гостя и я... годным стался... витати... вѣншую и я таковогo гонору Рук. № 0. 4⁰86, к. 94.
XVIII. Єздилъ Ясновелможній до... графа... Головкина, вѣншуючи єго сіятелству патрона въ сеє число бывшого Журн. Дан. Апост. 27.—Потомъ вѣншовалъ (король) имъ завартого з шведомъ покоя Літ. Вел. II, 40.

ВѢНЪ, *займ. Він.*
XVIII. Вѣнъ мовивъ, що єму въ очехъ блищится Укр.-Р. Арх. IX, 65.

ВѢПАРЪ, *рм. Див.* **Выпаръ.**

ВѢРА, *рж.* 1. *Вірення, приймання за праву.*
XV. С вѣрою бо целующе єго Чет. 1489, к. 24.
XVIII. Святии... подаютъ приходящимъ къ нимъ с вѣрою іcцѣленія, и дивная истачаютъ чудотворенія Вел. Сказ. 23.

Дати вѣру, *повірити.*
XVII. Дали намъ в томъ вѣру Діар. Фил. 59.—(Хлопцу) везде в семъ вѣра абы была дана Кн. Цеху Кр. 7-б. (1678).—Мени не дали въ ричи моій вѣры Ак. Полт. С. 192.
XVIII. Их свидѣтелству дана вѣра Літ. Вел. II, 304.—А ми сюда аггеловъ недопускаймо и вѣри имъ не даймо Сл. о збур. п. (В) 147.

Доймати вѣры, няти вѣру, *вірити.*
XV. Олговичем вѣры не ими Ип. 344 (1147).

XVII. Я не иму вѣры, пытаю Луки святого Дм. Рост. 88 (1698). — Ледаплетъним речам у людси вѣри не ими Збірн. 1693, к. 44.

XVIII. Люде бѣдные злымъ сынамъ вѣры доймають Клим. Вірші, 33.—Не ймай коню вѣры в полю, а жонѣ в двору Клим. Прип. 262.

2. *Признання існування Бога і його поваги.*

XVII. Євномій мовилъ, же єдна вѣра безъ оучинковъ можетъ збавити Гал. Кл. Раз. 24.

3. *Визнання, религія.*

XVI. Дванадцат артикулов вѣри християнское Катех. 63.

XVII. Що ж у вас за вѣра Интерм. 82.—Всѣхъ речей нагота... естъ... смутку отдалене, в приказанях вѣра Лѣств. 27.—Также и у вѣри руской помѣшка великая била от унѣятъ и ксендзовъ Літ. Сам. 11.—Іяковъ же послуша цра и отвергася хрста и вѣри єго и стал кланятися болваном и служити стал вѣрѣ паревой Збірн. 1693, к. 34.

XVIII. Поляки... многии у них храми греческія вѣри отняли Вел. Сказ. 9.

4. *Вірогідність, кредит, важність, вага, повага.*

XIV. А мы слюбоуемо єму при нашей вѣри... тѣхо 4 тисѧчи рублий воротити исполна ЮРГр. № 19 (1388).

XV. Иныхъ велѣ при томъ добрыхъ было, им же честь и вѣра лежить ЮРГр. № 44 (1412).

XVI. Привилея... згинули... коли Киев был от неприятеля... збурен, але маю на то слушный доводъ людей добрых, а вѣре годных Арх. ЮЗР. I, VI, 41 (1545).—Для лѣпшое вѣры до сего нашого листу печати есмо приложили Ж. Курб. I, 251 (1585).

XVII. Гостем и послом вѣра мает быти хована Крон. Боб. 74.

Брати на вѣру, *брати на кредит, брати на-бір.*

XVIII. Заплачено за два гарци вина Кримского, що передъ симъ на вѣру брали, 80 к. Дн. Хан. 105.

5. *Вірність, сталість, певність, ретельність, словність.*

XV. Воевода з дѣтми и намѣстки и с паны и єго подданными нам и дѣтемъ нашимъ и намѣсткумъ и корунѣ вѣрою пристанеть яко єго передъкове вѣрни были и служили ЮРГр. № 66 (1433).—А у Черновци возы не стрясти, але купець дасть свою вѣру, аже не имаєтъ заповѣданый товаръ на свой возъ Ак. ЗР. 31 (1407).

XVI. Первая (кондиція) абы воевода Єреміяшъ вѣру держать цесарови Турецкому присягнулъ Ак. ЗР. IV, 161 (1597).

XVIII. Вѣру теж малженскую зломилъ Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 47.—Поляки воинство свое приводятъ на Украину, с которим Козаки... всегда... въ вѣри и въ области іхъ быти обѣщалис Вел. Сказ. 9.

6. *Присяга.*

XVI. Не заховали жолнѣрове гетманови вѣру Катех. а. вызн. в. 167.

XVIII. Кто є. ц. в.... вѣри не учинитъ... тѣхъ людей по войсковому праву казнить смертью Вел. Сказ. 235.

7. *Народність.*

XVIII. И се обрѣтеся тамо нѣкій человѣкъ капитань, сербской вѣри, именемь Вуколя Гр. Барск. I, 174.

ВѢРЕНЬЕ, *рн. Чинність від «вѣрити».*

XVII. Залежит грѣхъ балвохвалства... не в чиненю ритины... але в вѣреню в нихъ Кн. Рож. 144-б.

XVIII. Суноди єнералныи или соборныи... что намъ до вѣренія зоставили? Собр. Прип. 93.

ВѢРИТИ, *дс.* 1. *Приймати за правду, бути переконаним в правдивости чого, не сумнитися, узнавати.*

XVI. Кгды мовлю вѣру, яко бымъ реклъ знаю Катех. а визн. в. 130.

XVII. Христа самого розумѣютъ отъ Петра апостола Сыномъ Божіимъ вѣреного и вызнаного Копист. Пал. 361. — О што колвекъ просити будете на молитвѣ, вѣрте, же одержите Рук. № 0. 4°86, к. 51.—Якъ же ти не вѣришъ, же бы то син бжий был, жиде Интерм 81.

XVIII. Моавитяне... не вѣрыли нбсному Бгу Пам. укр. м. I, 257 (Рк. Тесл.).

2. *Мати за правду, що бог об'явив, признавати існування чого, мати віру в що.*

XVI. Вѣрачи въ Него, любити и славити Єго повиннисмо Катех. 12.

XVII. Хто ся... осуженя боитъ, а преже добре жити... усилует... потреба невонпливе писму святому вѣрити Рук. № 0. 4°86, к. 50.—А ви перст, в кого вѣрите, згола не знаю Интерм. 80.

3. *Довіряти, давати віру кому, спускатися на кого, бути певним чого.*

XV. Он же (король Угорский) тоя ради вины не смѣѧ ити в Галичь, яко вѣрѧшеть волъхвомъ Ип. 748 (1226).

XVI. Дозволили вибирати Ленковои и сыном єє... по шести свѣтков, которым би они вѣрили Арх. ЮЗР. I, VI, 43 (1545).

XVIII. А же споминаешъ Калгу Салтана зъ Ордами, будто на помощь тебѣ будучого, то ми тому не вѣримо, и того не сподѣваемся Літ. Вел. III, 115.

ВѢРНЕ, -О, -Ѣ, *присл. Певно, незрадно, віддано.*

XIV. Мы кнѧзь Володиславъ... то іесмы вчинили взозрѣвши на нашего вѣрного слугу, што же іесть намъ вѣрно послужилъ ЮРГр. № 12 (1377).

XV. Иже есмь то вѣрнѣ выслужил оу своих господареи ЮРГр. № 83 (1446).

XVII. Огцъ... поручил его (Пантелеймона) докторови оному абы его добре и вѣрне выцвичил Жит. Св. 571.—И, вѣрне отслуживши, в сем же настоящем року волно будет, где хотя, отийти Акт. Старод. кн. 24.

XVIII. Был єму слуга и служыл Іліи вѣрне Пам. укр. м. I, 301 (Рк. Тесл.).

ВѢРНИКЪ, *рм. Той що йому щось повіряють, повірник.*

XVIII. А то были тоты хлопцѣ, оба браты собѣ, вѣрники Александрови Ал. Тиш. 78.

ВѢРНОСТЬ, *рж.* 1. *Певність, незрадність, відданість.*

XIV. Корунѣ польской голдовали іесмо вѣрно и право неизрушеною вѣрностью слюбили іесмо и слюбуємъ ЮРГр. № 21 (1388).

XV. Про тожъ мы Казимиръ... познавши вѣрность... прелатовъ духовныхъ и свѣтьскыхъ княжатъ Ак. ЗР. I, 73 (1457).

XVII. Козаки вѣрность присягли кролеви Літ. Полск. 13-б.—Дванадцат плодов дха стого члковѣ од бога дарованных, яко то: милость... вѣрность (то естъ въ словѣ неотмѣнная и завше щирая) Єв. Реш. 213.—До Вакули приставши килка лѣтъ мешкаючи в наймѣ и у вѣрности зостаючи, такъ ся нецнотливе зневѣрилъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 65 (1665).

XVIII. Жывет... Іосифъ... в побожности і у вѣрности, оу щирой правдѣ Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).—Вмѣсто вѣрности и любосги отдалъ ми еси злостю Ал. Тиш. 107.

2. *Певність, правдивість, нефальшивість.*

XVII. Два баши... для вѣрности и постороги подступку якого в запаляню того огня сами первѣи... до гроба господняго входят Діал. о пр. вѣрѣ 349 (1608).

ВѢРНЫЙ, *прикм.* 1. *Незрадливий, певний, щирий, відданий.*

XV. Хочете ли быти вѣрни мнѣ, да изииду на враги моє Ип. 763 (1231).—А вонъ не досмотрѣвши моѣ вѣрноѣ службы и велѣлъ былъ мѧ горла моего избавити ЮРГр. № 72 (1455).—Слюбуємъ и съ паномъ Михаиломъ оу вѣрнои приязни до нашего живота ib. № 92 (1458).

XVII. Я-мъ єсть вѣрная приятелка твоя Рук. № 0. 4° 86, к. 55.—Слуго добрый и вѣрный, внийди в радост Гда своего ib. 94.—Гдь... реклъ имъ: чому слугу моего найвѣрнѣйшого нѣ за що важит? Літ. Рук. 42.

XVIII. (Іосифъ) былъ тихій и покорный, вѣрный во всемъ Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.). —Привилея королевские на тие добра за вѣрніе є. к. в... службы наданіє Вел. Сказ. 20.—В. м. даби по вашно присилали своего вѣрного з вашим шафаремъ Кн. Нос. 54-б.

2. *Справжній, дійсний, правдивий.*

XVIII. Вѣрное з мртвых въскресеніе Пам. укр. м. III, 76 (Перем. Пр.).

3. *Що вірить, має віру, правовірний.*

XV. Слышьте вѣрнии, што пишеть стый апостолъ Павелъ Чет. 1489, к. 22.

XVII. Мтка Бжаѧ межи людми вѣрными и невѣрными... чуда чынитъ Гал. Н. н. (пр.) Ав.—Намже вѣрнымъ своимъ в тихости тонкого и свѣтовидного Дха явисѧ Бгъ Транкв. Зерц. Аг.

XVIII. Скажи правосуде, где кто з вѣрныхъ буде Боггл. 25.

ВѢРОВАТИ, *дс.*—**кому, къ кому, въ кого.** *Мати віру в кого; вірити кому.*

XV. О крте чтный понеже к тобѣ вѣровахъ, избави мѧ от рова сего Ип. 161 (1068).—Молодець... началъ вѣроват чисто и молитис хсоу Чет. 1489, к. 44.

XVII. Вѣрмо во хрста, бо кождый, хто вѣрует во сна бжія, имает животъ вѣчный Єв. Уч. 304-б.

XVIII. Заправды той ест Бгъ мощный над оусѣми Бги и вѣруем єму оушитки Пам. укр. м. I, 300 (Рк. Тесл.).

ВѢРОГОДНЫЙ, *прикм. Віри гідний, що йому можна вірити.*

XVIII. Сей запис чинился... з притомностю людей вѣрогодныхъ Рум. купч. 104-б. (1701).

ВѢРОЛОМЦА, *рм.* (пол. wiarołomca). *Що ламає віру заприсяжену, зрадник.*

XVII. Амурат... мовилъ... помстисѧ над хрестіяны твоими вѣроломцами, котории тобѣ вѣру зломили, а мнѣ помагай на войну Збірн. 1693, к. 181-б.

XVIII. Они вѣроломци Поляки... Бѣлоцерковскіе пакта сами власне нарушили и искасовали Вел. Сказ. 77.—Єжели того постановленѧ недотримаємъ скутечне вѣроломцами станемсѧ Бгу зрадливыми Науки парох 2.

ВѢРОЯТИЕ, *рн.* (ц. сл.). *Правдоподібність, няття віри.*

XVIII. Хмелницкий от Барабаша для знаку и вѣроятия, взявши шапку и хустку... послалъ зъ тимъ до Барабашихи Вел. Сказ. 16.

ВѢРУТНЫЙ, *прикм. Справжній, чистий, явний, правдивий.*

XVII. Дамасъ папежъ умеръ, насталъ якийсь вѣрутный зброденъ Арх.ЮЗР. I, VII, 274 (1616). —Тоеся власне теперъ стало надъ смертію что звыкло потикати збойцу вѣрутного Рад. Ог. 4.

ВѢРУЩИЙ, *прикм.* (пол. wierzący). *Що йому можна вірити, вірогідний, вірчий.*

XVI. Водле писаня листу вѣрущого и словне пан Марко городиский за тым зрадцею мене просил Ж. Курб. II, 275 (1574).

ВѢРЧАЯ, *прикм. Див.* **Вѣрущий.**

XVIII. Послал ли он челобитную до Ярофѣя и вѣрчую Дн. Марк. IV, 305.

ВѢРША, *рж. Див.* **Вѣршъ.**

XVIII. Поздоровляємо васъ вѣршею такою Пер. Мат. III, II, 168 (Некраш.).

ВѢРШИКЪ, *рм. Здрібн. від «вѣршъ».*

XVII. Ариянe... учинили то вѣршики, в которих тройци святой чести унѣмали Єв. Реш. 235.

ВѢРШОВНЫЙ, ВѢРШОВЫЙ, *прикм. Уложений віршом.*

XVIII. Я за вѣршовное се обличеніе прошу всѣхъ о прощеніе Клим. Вірші, 22.—О гончаряхъ слово вѣршовое похвалное ib. 98.—От книги зас С. Твардовского вѣршовой... получилем досконалшое о... запустѣніи украинскомъ вѣденіе Вел. Сказ. 3.

ВѢРШОПИСЕЦЪ, ВѢРШОПИСЪ, *рм. Той що вірші пише.*

XVII. А первый зо всѣхъ то вымыслилъ, три, мовлю, пѣсни на выображен'є мнѣмаю стои и живоначалнои Тройцы, великій вѣршописъ Косма Тр. постн. 9.—Овѣдіушъ вѣршописецъ... написалъ о престой Бци вѣрши Гал. Н. н. 51.—Іосиф... читал... учителей церковных, а не поганских вѣршописцов Жит. Св. 129-б.

XVIII. Лист... до вѣршописовъ Клим. Вірші, 169.—Кто вѣршописецъ зволит сию книгу читат' ib.

ВѢРШЪ, *рм.* 1. *Одна з малих часток, що на них діляться розділи св. Письма.*

XVII. Оздѣ мовятъ, же отцеве собору четвертого о ровности Константинопольского зъ Римскимъ до Леона нѣчого не писали; а въ десятомъ вѣршу вышей тоежъ рекши Копист. Пал. 696.—Григорій Назіянскій на плягу мѣста вѣршъ тринадцатый пишетъ: «тутъ ся полеруемо отъ Бога навѣженемъ и бѣдами Вопр. 57.

2. *Ряд складів, що йдуть по собі в певнім порядку, пов'язаних з собою ритмом і римою, або тільки ритмом відповідно до такого ж другого ряду.*

XVII. Потым наособливѣй пѣсни спорядивши и вѣршем написавши Тр. постн. 9.

XVIII. Въ книзѣ Твардовского, вѣршомъ... составленной... самое точію военное... виводилемъ дѣйствіе Вел. Сказ. 3.

3. *і мн. Віршований утвір, поезія.*

XVII. Вѣршѣ на жалосный погребъ зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного Тит. 37 (Сак. 1622).—Вергилий... найшолъ у Сибилли... тыи вѣрши Крон. Боб. 183.—Сүбѣлла Персика... такіи слова о Пречистой Дѣвѣ в своихъ вѣршахъ написала: Прійдетъ на свѣтъ Великій Пророкъ, з высокихъ краинъ през оболокъ Гал. Н. н. 1.—Піяный, посполитѣ мовимо, вѣршовъ не складаетъ Ак. ЗР. V. 201 (1687).

XVIII. Звичаи тии з давних школяров бували, же по вѣршахъ коляди ся упоминали Укр.-Р. Арх. IX, 50.—З вѣршем з двадцят хат обѣгну, мало що достану ib. 51.—Орацiї вѣрши складать добре Тих. № 11, 56.—При винних и невинних равно приняли плягу и гнѣва бжія испили чашу, що такимъ єдного риѳмотворца малоросийского подтверждается вѣршом Вел. Сказ. 32.

ВѢРЫТИ, *дс. Див.* **Вѣрити**.

XVI. С которым (Микитою)... рачил бы в. м. свободне... розмовити и єму вѣрыти Arch. Sang. VII, 225 (1568).

ВѢРЮЩИЙ, ВѢРЯЧИЙ, *прикм. Що йому можна вірити, вірогідний, вірчий.*

XV. Тежъ панъ маркграбя Фридрихъ прислалъ къ в. м. зъ вѣрющимъ листомъ Ак. ЗР. I, 160 (1496).

XVI. А опослѣ поклоновъ подалъ грамоту вѣрющую Ак. ЗР. I, 229 (1501).—Вѣрячій листъ собѣ зъ Володимерскимъ владыкою до Римского папѣжа написалъ Хр. Фил. Апокр. 1318.

ВѢСКЪ, *рм.* (?).

XVIII. Вонности... цыперыкъ, зерна вѣску, шпиканард Собр. Прип. 16.

ВѢСКЫЙ, ВѢСНЫЙ, *прикм. Важкий.*

XIV. Далъ имъ панъ В. 6 копъ грошъ вѣского срѣбра Ак. ЗР. I, 20 (1351).—Коупилъ панъ Петръ Радпѣовьский... за сто гривент вѣснихъ ЮРГр. № 6 (1366).

ВѢСПА, *рж. Віспа.*

XVIII. Лѣкарство овцамъ на вѣспу Укр. Госп. Пор. 71.

ВѢСТИ, *дс. Відати, знати.*

XV. Вѣжьте яко приялъ мѧесть Богъ Ип. 178 (1074).

XVI. Того не вим, зачим до них не шолъ пить там князь Ярославъ Arch. Sang. VI, 245 (1564).

XVIII. Такъ перехвалки нашѣ, вѣмъ, же юж смерть знает Вірші Різдв. 139.—Не вѣмы, на что южъ подобенъ Клим. Вірші, 3.

ВѢСТНИКЪ, *рм. Що розносить вісти.*

XVII. Пришол потым вѣстникъ до Вавилону Крон. Боб. 137.

ВѢСТНО, *присл. Відомо, знано.*

XVII. Вѣстно, же яко от сеа недѣли начинаем чести... [діалектом домашним] по отпустѣ литіи в' притворѣ Тр. постн. 15.—Вѣстно буди всѣмъ іереомъ, яко... ни единому от вас не достоитъ предварити началствующаго Тр. П. М. 244.

XVIII. Зъ нѣкоторого донесеня вѣстно Ясневелможному... учинилось Журн. Дан. Апост. 93.—Зъ дому жаднихъ вѣдомостей нѣтъ, толко тое вѣстно, что генералъ Роппъ стоитъ теперъ на линѣи Дн. Марк. II, 11.

ВѢСТНЫЙ, *прикм. Відомий, знаний.*

XVIII. Токмо всѣ наши дѣйства самому Богу вѣстны Клим. Вірші, 93.—О попѣ же Феодорѣ... буди вѣстно В. Св., яко Феодоръ попъ Троецкій, не слишашеся въ Нѣжинѣ Літ. Вел. III, 232.

ВѢСТОВАТИ, *дс.* 1. *Давати вість.*

XVIII. Вѣстуєтъ Бгъ нбсный тобою и нами якоюсь великою радостю и потѣхою Ал. Тиш. 28.

2. *Розмовляти, балакати.*

XV. Оному же (князю Данилові) много смѣавъшоуса и много вѣстовавшоу с ними, и поа отъ них 2 мужа Ип. 757 (1229).

ВѢСТОНОША, *рм. Вісник, вістун.*

XV. Идоут к ней два вѣстоноши поведаючо еи Чет. 1489, к. 15-б.

ВѢСТРА, *рн. Вістря.*

XVIII. Кладица... оузкая, ижъ нѣгде вѣстру нѣжному вомѣститися Пам. укр. м. IV, 150 (Яв. Рк.).

ВѢСТЬ, *рж.* 1. *Відомість, звістка, новина.*

XV. И Ярославу же сущоу в Новѣгородѣ и приде єму вѣсть, яко Печенѣзѣ обьємь стоять Кыєвъ Ип. 138 (1034).—И прииде вѣсть к Володимироу..., оже Игора оубили іb. 355 (1147).

XVII. Тамъ князь Даниилъ жилъ потолѣ. покол ажъ вѣсть взялъ ижъ вышли Татарове зъ земли Руской Крон. Соѳ. 253.—Скажешъ мени вѣсть о смерти его Ак. Полт. С. 15.

XVIII. А о томъ Хрстѣ и разъ не знаю, но вѣсти певной еще ожидаю Сл. о. збур. п. 143.

На вѣстяхъ держати, *тримати вістоношою.*

XVI. Старосты в. м. Путивльскихъ людей у себе на вѣстяхъ держатъ Ак. ЗР. II, 186 (1527).

2. *Поголоска, чутка, непевна звістка.*

XVII. Венгринъ пустилъ вѣсть, же князи Рускіи идутъ на Ляховъ Крон. Соѳ. 110.

XVIII. О королю Шведскомъ розніе... носилися вѣсти Вел. Сказ. 138.

3. *Відомо, відомість.*

XIV. А намъ у тыи часы вѣсть давати, што быхмо пособляли Ак. ЗР. I, 23 (1388).

XVII. Нѣтъ вѣсти где ся подѣло манисто Прот. Полт. С. I, 159-б. (1693).

XVIII. Кметюмъ безъ панской вѣсти не буде слобудно ортованя чинити Урб. 67.

Безъ вѣсти, *а). Несподівано, зненацька.*

XVII. Москва... вночи безъ вѣсти... грозно вдарила на палацъ самого царя Кул. Мат. I, 85 (1606).

б). Невідомо де.

XVIII. Мойсей... тут нас лишив, ходит без вѣсти Пам. укр. м. I, 253 (Рк. Тесл.).

в). Не сповістивши.

XVII. И пошол гдес без вѣсти из моего дому, не сказался ни мнѣ, ни матцѣ і никому Др. Ол. Ч. Б. 163.

ВѢСТЬНИКЪ, *рм. Див.* **Вѣстникъ.**

XV. И се пригна к нему вѣстьникъ Ип. 510 (1161).

ВѢСТЬНО, *присл. Див.* **Вѣстно.**

XV. Вѣстьно бысть ємоу яко не внидеши во град ономоу рекшоу яко се былъ град нашь Ип. 788 (1240).

ВѢСЧОЄ, *рн. Оплата від ваги.*

XV. А ни вѣсчого, ни помѣрного, ни повозного, никакихъ пошлинъ нашимъ заказникомъ съ тыхъ людей монастырскихъ не имать Ак. ЗР. I, 88 (1443).

ВѢТА, *рж. Голузь, гілка.*

XVII. Народ стрѣтили его (Христа)... с ваиами а вѣтми пред мѣсто выходячи Єв. Реш. 39.

ВѢТЕРНИКЪ, *рм. Дух вітру м. р.* (?).

XVIII. Отсылаю вѣди и вѣдята, вѣтерницѣ и вѣтерники, и впирѣ и впирята Укр. Заг. 56.

ВѢТЕРНИЦЯ, *рж. Дух вітру ж. р.* (?).

XVIII. Отсылаю вѣди и видята, вѣтерницѣ и вѣтерники Угр. Заг. 56.

ВѢТЕРЪ, *рм. Повітря в русі, пруд повітря.*

XV. Вѣтроу же напрасно вѣющоу на градъ, а град же елинью створенъ бы Ип. 825 (1285).

XVI. Кгды дей вѣтер сукман одвѣял, и я видел у того свещенника книгу, яко бы полдесть Арх. ЮЗР. I, VI, 78 (1586).—Повстали вѣтры Єв. Пер. (рк.) 41.

XVII. Кто вѣтровѣ служитъ, тому дымомъ платать Гал. Кл. Раз. 285.—Порушаетъжеса возъдухъ от четирохъ частей свѣта справою

аггелскою, творитъ передпѣйшихъ четыри вѣтры Транкв. Зерц. 11.—Темнымъ абовѣмъ вѣтромъ и навалностю страшливою и огнистою море взбурившисѧ и закуривши, оныи тысѧчныи окруты погубило Тр. постн. 668.

XVIII. С полѧ вѣтер, з лѣса гост Клим. Прип. 243.—От вѣтру валяетсѧ так немощен ib. 253.—Цесар... видѣл, иж на вѣтер слова его ишли Єв. Реш. 347 (1710).—Сіе онъ сказалъ на вѣтеръ Сковор. 241.—(Сукня) рѣдким вѣтром подшита Укр.-Р. Арх. IX, 49.

ВѢТКА, *рж.* 1. *Здрібн. від «вѣта».*

XVIII. Якъ за вѣтку взявс Клим. Прип. 261.

2. *Розгалуження річкове.*

XVIII. Атаманъ... кошовий... зтягнулъ зъ луговъ, вѣтокъ и рѣчокъ все войско Низовое Запорожское Вел. Сказ. 28.—(Войско) въ острови и вѣтки свои розсхалося Літ. Вел. II, 364.—О ревизіи и реестрѣ вѣтокъ и урочищъ Днѣпровихъ ib. III, 427.—Ставидло одно у Павла Ярошенка прежде бывшого мелника и жителя Батуринского на вѣтцѣ зъ прієзду Батурина Мат. Ист. ЮР. 57 (1717).

ВѢТКИ, *присл. Звідки.*

XVIII. Правда, часом рад дяк щире дати, тилко бѣда, же нѣ вѣдки взяти Укр.-Р. Арх. IX, 51.

ВѢТОВАТИ, *дс. Див.* **Ветовати.**

XVI. Хочеть (царь Перекопский) самъ своєю головою у панство наше ити а обложитися подъ которымъ замкомъ нашимъ украинныимъ, и тое шкоды своее вѣтовати Ак. ЮЗР. I, 116 1541).

ВѢТРАКЪ, *рм. Вітраний млин.*

XVIII. Нива гдѣ млинокъ вѣтракъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 335 (1757).

ВѢТРАНЫЙ, *прикм. Див.* **Вѣтряный.**

XVIII. Мелницѣ гребелніе и вѣтранніе Арх. Мот. 106 (1766).

ВѢТРЕНЫЙ, *прикм. від «вѣтеръ».*

XVIII. Охватъ вѣтреный познается з того, же конь раптомъ западаєтъ на ноги и боки єму западутъ Укр. Госп. Пор. 60.

ВѢТРЕЦЬ, ВѢТРИКЪ, *рм. Здрібн. від «вѣтеръ».*

XVIII. Обаче не имѣхомъ чрезъ весъ денъ благополучія, все бо является вѣтрець или противенъ или страненъ Гр. Барск. I, 216.—Ледечы гадае о мнѣ не вѣдае, з вѣтрыком розмовляе Укр.-Р. Арх. IX, 14.

ВѢТРИЛО, *рн.* (ц. сл.). *Парус.*

XV. И по комаромъ (церкви) поткы золоты и кубъкы и вѣтрила золотомъ устроєна постави Ип. 583 (1175).

XVII. Вѣтрила низложивше (в укр. перекладі: парусы споущають) и анкѵры ниспоустивше... спати начинають Лѣк. на осп. ум. 28.—Вѣтрило: жаґель, парусъ, полотно кораблю длѧ вѣтру Бер. Лекс. 26.

XVIII. Вѣтрило же єдва не роздрашася отъ великаго дменія вѣтра Гр. Барск. I, 215.

ВѢТРНЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Вѣтряный.**

XVII. Ходитъ ногами своими Хс на крылахъ вѣтрныхъ Гал. Кл. Раз. 154.—От того вѣтрнего импету и порушенѧ, землѧ рушаєгъсѧ и трѧсетъсѧ ib. 206.

XVIII. Заразъ вѣтрнаѧ оутишиласѧ бурѧ Науки парох. 51.

2. *Легкомисний, нестатечний, пустий, порожній.*

XVII. Доводы о предвѣчном и ипостасном исхоженю Дха Прстого от самого толко отца не голыми и не вѣтрными словы але, автентиками Кн. о Вѣрѣ, 164.

ВѢТРОВЫЙ, *прикм. Що належить вітрові.*

XVIII. Запретилъ и запечатовалъ... всякому духу нечистому, перуновому и громовому и вѣтровому Угр. Заг. 61.

ВѢТРОГОЛОВЪ, *рм. Легкомисний чоловік.*

XVII. Яко то вѣтроголовъ на показанья духомъ прожной хвалы звыкли чинити Копист. Пал. 323.

ВѢТРОНОГЫЙ, *прикм. Швидкий, прудкий як вітер.*

XVIII. Войско вѣтроногими конми своими внутръ селеній Кримскихъ нечаянно вшедши... весь Кримъ собою наполнилы Літ. Вел. II, 373.

ВѢТРЪ, *рм. Див.* **Вѣтеръ.**

XVI. Духъ, вѣтръ Зиз. Лекс. 98.

XVII. Пригналъ ихъ вѣтръ до береговъ Мисъсіи Крон. Боб. 78.

ВѢТРЯНО, *присл. від «вѣтряный».*

XVIII. Коли єст тихо и не вѣтряно, тогды идут через него (море), а коли вѣтряно, тогды не ходятъ Ал. Тиш. 93.

ВѢТРЯНЫЙ, *прикм. від «вѣтеръ».*

XVIII. Лѣто тогдашное барзо было сухое и вѣтряное Літ. Вел. III, 13.

Вѣтряный млинъ, *вітряк.*

Видѣхомъ... ровній брегъ морскій и на немъ много млиновъ вѣтряних Гр. Барск. I, 268.

ВѢТЪ, *рм. Війт.*

XVIII. Ище ми и до вѣта еи суку попремо Довг. 95.

ВѢТЪ, *рм. Див.* **Ветъ.**

XVIII. Печать для печатанія въ платеже индукти и вѣтовъ Унів. Дан. Апост. 81.

ВѢХАНЬЕ, *рн. Див.* **Въѣханье.**

XVII. Казанье на в'ѣханье Господне Гал. Кл. Раз. 133.—Слово первое на вѣханіе Господа нашего Ісъ Христа Рад. Ог. 1010.

XVIII. Воскресеніе Лазарево, Вѣханіе, Умиваніе ногъ Гр. Барск.II, 209.

XIX. 3. пѧтницѧ постъ передъ Вѣханіемъ Пам. укр. м. IV, 88 (Яйк. Рк.).

ВѢХАТИ, *дс. Див.* **Въѣхати.**

XVIII. С колесами в ротъ не вѣхати Клим. Прип. 243.

ВѢХОРЪ, *рм. Див.* **Вихоръ.**

XVII. Посѣютъ вѣгеръ, а пожнутъ вѣхоръ Гал. Кл. Раз. I, 183.

ВѢХОТЬ, *рм. Жмут соломи або сіна.*

XV. Мывсѧ Бъ в мовьници и вьспотивсѧ, отерьсѧ вѣхтемь Ип. 166 (1071).—Вѣхоть соломы далъ ib. 912 (1288).

XVII. Хотяй бым и соломы вѣхот тебѣ отказалъ, и того не давай Крон. Сѳ. 310.

XVIII. Ѣхат, ѣхат, да в зубах вѣхот Клим. Прип. 258.

ВѢХРЯЧИЙ, *прикм. Що крутить віхром.*

XVII. Нєбомъ и землею вѣхрѧчой своєи апостасіи смерть быти Смотр. Каз. 50.

ВѢЧЕ, *рн. Народні збори.*

XV. И створиша вѣче вь град(ѣ) Ип. 112 (997).

ВѢЧИСТО, *присл.* (пол. wieczyście). *Вічно, на віки.*

XV. А дали есмо сесь нашъ листъ на потверженіе вѣчисто и непорухомо Ак. ЗР. I, 104 (1483).

ВѢЧИСТЫЙ, *прикм.* (пол. wieczysty). *Вічний, віковічний, одвічний, довічний.*

XIV. Придали іесмо к церкви бжои пречтои бгомтри вѣчистоіе села Стрижово, Слепче, Космово ЮРГр. № 11 (1376).

XV. Продали и дѣдьнину... со всѣми границами вѣчистыми Ак. ЮЗР. I, 6 (1409).

XVI. А на святыхъ мученикъ Бориса и Глѣба по десяти копъ грошей, на вѣчистую память Ак. ЗР. I, 170 (1506).

XVII. Вѣчистіе добра оному (Хмелницкому) кгвалтомъ видрано Літ. Сам. 6.—Того жъ року стала згода ихъ царскихъ величествъ зъ королемъ полскимъ вѣчистая ib. 163.—Покарм еи (дши) ест... вѣчистый и безсмертный Єв. Реш. 102-б.—Нехай будет ко вѣчистой памяти тая речъ Прот. Полт. С. II, 221 (1690).—Взялисмо з егожъ Михайлового доброволного призволенъяся домъ с плецом... за тот увес долгъ у вѣчистое держанье Кн. Мѣск. Полт. 6 (1692).

XVIII. Другій общій вольній вѣчистій вигонъ между дорогами идучими въ Баришевку и въ село Бакумовку Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 218 (1767).

ВѢЧКО, *рн. Здрібн. від «вѣко».*

XVII. Дѣжечка липовая з вѣчкомъ з водою Прот. Полт. С. I, 215-б. (1699).

XVIII. Гаврило в вѣчку ослови сѣчку, а Стахъ волови принесъ полови ЦАМ. № 33, к. 20-б.-21.

ВѢЧНЕ,-О, *присл. Завжди, повсякчас.*

XV. Дали есмо тому предречоному пану Ходьку оусѧ таѧ села оу верьху именованаѧ мѣста ему самому вѣчно и непорушно до его живота ЮРГр. № 82 (1446).—Еретици погибли и вѣчно мучатсѧ в невгасимом огни Чет. 1489, к. 48-б.

XVI. Тое имѣнье Суско и Кольнятичъ, третюю часть, потвержаемъ симъ нашим листомъ, вѣчно и навѣки непорушно, самому князю Федору Арх. ЮЗР. I, I, 4 (1526).

XVII. Що кому вказано... тимъ каждый повинен будет вѣчне владѣти Прот. Полт. С. II, 1-б. (1673).

XVIII. В замковихъ же претенсіяхъ, если по одному позву не станетъ, тот часъ в самомъ иску обвиняется вѣчно С. і Р. 17.—Тамо из нимъ жыти и его вѣчне хвалити Пам. укр. м. I, 329 (Рк. Тесл.).—Хмелницкий, оставивши вѣчне службу свою, уйшолъ... от гнѣва панского Вел. Сказ. 6.

ВѢЧНОИСТЫЙ, *прикм. Що вічно існує.*

XVII. Мы... вѣдомо чинимъ... кому толко буде потреба указовала нашъ цехъ кравецкий въ вѣчноистый часъ собѣ мѣти ховати Кн. Цеху Кр. 8 (1678).

ВѢЧНОСТЬ, *рж.* 1. *Буття без початку і кінця; вічне життя.*

XVII. Вѣчность початку и конца не маетъ Гал. Кл. Раз. 507.—Лѣта его (Бога) суть вѣчность Рад. Він. 636.—А поки есть вѣчности, тамъ будеши жити, весполъ въ пекелномъ огнѣ изъ тѣломъ горѣти Суд. Б. 297.

XVIII. Такова будет жызнъ будущаго вѣка, которой то жызни або вѣчности и нас грѣшных сподоби цру превѣчный Пам. укр. м. IV, 320 (Рк. Тесл.).

2. *Вічне право, дідичне право, доживіття.*

XV. Рѣчи которыи жъ к часу бывають аж бы не проминулы съ проминучими часы подобно есть имѣлы ли бы приити къ будущои знаемости аж бы вѣчностью листовъ былы потвержены ЮРГр. № 54 (1434).

XVIII. Возній на всякомъ урядѣ для вѣчности волними голосами вибиранъ бить долженъ Стат. 39.

Вѣчностью, на вѣчность, у вѣчность, *на віки, до живота.*

XVI. И то его милость... князю Федору на вѣчность потвердилъ Арх. ЮЗР. I, 1, 4 (1526). —Ино я князю Василью тую осмъ сотъ грошей отпустилъ на вѣчность Ак. ЮЗР. I, 83 (1533). —(Я) тую четвертую часть двора князю Василю и князю Марку Солтановичам Соколскимъ вичностю пустил (на што лист свой дал) Арх. ЮЗР. VIII, VI, 61 (1559).

XVII. Кгрунт... пустилам мененному пану полковникови у вѣчность Прот. Полт. С. II, 6 (1674).—У них нихто не моглъ на вѣчност ничого продати Літ. Рук. 38-б.

XVIII. Сіє все грунта описаніє въ семъ правѣ на вѣчность даю брату моєму Арх. Мот. 140 (1707).—Продалисмо островъ Гусинецъ у вѣчность є. м. пану Василию Томарѣ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 3 (1719).

ВѢЧНЫЙ, *прикм.* 1. *Що триває віки, що не має кінця.*

XV. Што изе вѣка к тои дѣднинѣ прислушало со всѣмъ ис тѣмъ оуздал Росовои на вѣки вѣчныѣ ЮРГр. № 48 (1418).—Приворочаємъ симъ нашимъ листомъ на часы вѣчныє и потомныє Ак. ЗР. I, 57 (1443).—Даи єи имѧ именито и вѣчно во всѣх родѣх Чет. 1489, к. 17.

XVII. Мтка Бжаѧ от вѣчныхъ мукъ мене пекелныхъ боронитъ Гал. Гр. Розм. 4-б.

2. Изъ вѣку вѣчного, *з-покон-віку.*

XIV. Оуздала ієсть тотъ мунастыръ... Иванови Губцѣ... со всѣми оужитки, яко изъ вѣка вѣчного слушало к тому мунастыреви ЮРГр. № 13 (1378).

XV. При всемъ при том, што прислушало и слушаєть из вѣку вѣчно(го) ЮРГр. № 47 (1415).

3. *Довічний.*

XIV. Дѣдичь вѣчный землѧмъ тѣмъ ЮРГр. № 12 (1377).—На вѣчнаѧ крѣпость к сему листу печати нашѣ велѣли ієсмо привѣсити ib. № 20 (1388).

XV. Тыхъ селъ и всеи волости Залѣскоѣ держѧнке вѣчноє... присудили ієсмы ЮРГр. № 38 (1404).—Оучинил єсмъ вѣчную границю и закопали по перехрестный путь ib. № 49 (1419).

XVII. Кvрилъ такъ вѣрил, вѣчнаа памѧть Кvрилови Кн. о Вѣрѣ, 131.—Наклали камѣня... на вѣчную памятку Крон. Боб. 53-б. —То тежъ фиґура власнаѧ нашег уживанѧ великои вечери гсда ха, на памѧтку тую, иж нас з' неволѣ вѣчнои свободилъ Літ. Рук. 38-б.

XVIII. Вѣчній миръ... М. Ф. з королемъ Владиславомъ Вел. Сказ. 106.

Вѣчный листъ, *лист на довічне володіння.*

XVII. Дали есьмо слузѣ нашому... сесь наш вѣчный листъ Ак. ЗР. V, 2 (1633).

ВѢЧУМЪ, *рн. Див.* **Вѣче.**

XVII. Народъ нашъ Руский маєт своє вѣчум и церковъ набоженства своєго во Львовѣ Льв. Ставр. 36 (1609).

ВѢШАТИ, *дс. Чепляти щоб висіло; карати повішенням (на шибениці).*

XV. Коли первоє украдеть, ино єго не вѣшати, а заплатити бондою єго Ак. ЗР. I, 82 (1468).

XVII. Індійчикове (чужоложниковъ) вѣшали Гал. Кл. Раз. 55.—Тых людей... горлом... карают: яко то вѣшают Єв. Реш. 11.

XVIII. (Козаків) на гаках за ребра вѣшали Кр. оп. Млр. (рк.) 166.

ВѢШАТИСЯ, *дс.* 1. *Вішати себе, завдавати собі смерть через повішання.*

XVIII. Сами себе забиваютъ или вѣшаются Собр. Прип. 135.

2. *Спіратися на що.*

XVII. Не на латинскихъ сvлігисмахъ ани на выкрутне през нѣ перевернеexisting писмахъ вѣшатися а не обучатися имъ Пам. КК. I, 133 (1624).

3. *Вагатися, бути в непевности.*

XVII. Ханъ... идучи коло войска вѣшался, которого з гарматъ бито мопно Літ. Сам. 176.

ВѢШНЕВКА, *рж. Див.* **Вишневка.**

XVIII. На засыпку куфи вѣшневки войшло горѣлки 2 Арх. Вид. м.; екон. спр. 81-б. (1754).

ВѢЩАТИ, *дс. Казати.*

XV. Вѣща ємоу (Давидови теща його), яко не можешь оудержати града сего Ип. 765 (1231).

ВѢЩБА, *рж.* (*пол.* wieszczba). 1. *Віщування.*

XVII. Птиче влъхованіе: вѣщба, вѣщенє с птахов Бер. Лекс. 132.—До вѣщковъ мовилъ: ото вѣщба ваша, не хотѣлъ бымъ, жебы такая смерть васъ поткала Гал. Боги пог. 16.

2. *Заняття віщуванням.*

XVII. Вѣщкове... ся справовали вѣщбою Рук. Хрон. 185.

ВѢЩБАРСКЫЙ, ВѢЩБЯРСКЫЙ, *прикм.* (пол. wieszbiarski). *Що стосується до «вѣщбарства».*

XVII. Немашъ мнѣ ровного въ науцѣ вѣщбарской Крон. Боб. 29-б. — Не вѣдаете ли, ижъ мнѣ подобного в' науцѣ вѣщбѧрской не машъ Літ. Рук. 24-б.

ВѢЩЕБА, *рж. Див.* **Вѣщба.**

XVIII. Шептаня, замовляня, вѣщебы, ворожбы и инныхъ забобоновъ выстерегалися Собр. Прип. 104.

ВѢЩИЙ, *прикм. Що має дар віщування; пророчий.*
XV. И прозваша Ольга вѣщии Ип. 23 (907).
XVI. Аще и вѣща душа въ друзѣ тѣлѣ, нъ часто бѣды страдаша Сл. о п. Иг. 36.
ВѢЩКА, *ржс. Ворожка, пророкиня, знатниця.*
XVII. Любусса кролевна ческая служачи болваномъ вѣщкою през науку діаволскую зостала Гал. Боги пог. 18.—Никострата... кролевая Аркадийская... была названа вѣщкою або пророкинсю Крон. Боб. 68.
ВѢЩНИКЪ, *рм. Див.* **Вѣстникъ.**
XVII. Бѣжит в двери вѣщник албо поселъ Єв. Реш. 225.
ВѢЩОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «вѣщовати».*
XVII. Зъ болванскихъ оферъ радуючися, чародѣйствомъ вшелякимъ, ворожками и пташимъ вѣщованємъ обходячися, чого напротивъ самого Бога навъмышляли Копист. Пал. 836.
ВѢЩОВАТИ, *дс. Вгадувати прийдуче, пророкувати; давати на віжки.*
XVII. Птица сорока... вѣщуючи штось виразного єи вирекла Збірн. 1693, к. 140-б.
XVIII. Якая ихъ поганская ворожка, ижъ недобре имъ поганцом вѣщовала, теди збоявшись... назадъ зъ Украини утѣкали Літ. Вел. III, 368.
ВѢЩОКЪ, *рм. Той, що має здібність віщувати прийдуче, ворожбит, знатник.*
XVII. Иродъ потаємне призвавши вѣщки пыталсѧ оу нихъ часу оуказанѧ сѧ звѣзды Єв. Калл. 852.—Мовили єму вѣщки през науку духовъ злыхъ, от того коня будет смрть тебѣ Гал. Боги пог. 16.—Вѣщкове ворожили ижъ той знакъ царкой порпуровой фарбы Рад. Ог. 11.—Вѣщкове и звѣздочетцѣ пришли з востоку Єв. Реш. 244-б.—Был єденъ вѣщокъ оу нашой земли перской, которому имѧ было Валаам; знаєте, якъ о том пророковалъ Пам. укр. м. II, 114 (Уч. Єв.).
XVIII. И так я перечувши за вѣщка Нектанава, который то тебе през craраня своє и мудрость свою през бѣг нбсныи оучинив Ал. Тиш. 33.
ВѢЯ, *ржс. Волосся на повіках.*
XVII. Вѣжда: вѣя, повѣка Бер. Лекс. 26.
ВѢЯЛНИЦА, *ржс. Метелиця, завія.*
XVII. Трусъ: трѧсѣнє землѣ або вихеръ, вѣѧлница, вѣтръ гвалтовный Бер. Лекс. 173.
ВѢЯЛО, *рн.* (ц. сл. вѣяло). *Те чим віють збіжжа, віячка.*
XVII. Ты єстес Ликиний гоест вѣяло, а я єстемъ Феодоръ то єст дар Божий Жит. Св. 401-б.
ВѢЯНЬЕ, *рн. Чинність від «вѣяти».*
XVIII. На вѣян'я збожа помѣрный надобенъ (вѣтр) Клим. Вірші, 3.
ВѢЯТИ, *дс.* 1. *Рухатися, дути (про вітер).*
XV. Повелѣлъ... вѣтромъ вѣяти Чет. 1489, к. 22-б.
XVI. Коли оуздрите, иже вѣтръ с полоудне вѣє, тогды мовите тепло боудет Єв. Пер. 54.
XVII. Вѣтеръ маєтъ такую власность, же вѣючи отлучаєтъ полову от доброго насѣнѧ Гал. Кл. Раз. 204.
XVIII. Вѣтръ вѣєтъ и дерева шумят Пам. укр. м. II, 175 (Рк. Тесл.).
2. *Підкидати збіжжа в-гору, щоб вітер відлучив від нього полову.*
XVI. На Нѣмизѣ снопы стелютъ головами, молотятъ чепи харалужными, на тоцѣ животъ кладутъ, вѣютъ душу отъ тѣла Сл. о. п. Иг. 36.
XVII. Стоги збожа в полѧх... стали которих молотити и вѣѧти мѣли Збірн. 1693, к. 175.
ВѢЯТИСЯ, *дс.* 1. *Носитися, літати.*
XVIII. Поголоски по Криму вѣются Літ. Вел. II, 499.
2. *Іти, летіти, мандрувати.*
XVIII. За часу зъ Чигрина вибирайся и где хочъ вѣйся Літ. Вел. II, 35.
ВЮКЪ, *рм. Див.* **Уюкъ.**
XVIII. Хмелницкий... що било... при немъ... на вюки зложивши рушилъ... въ пут Вел. Сказ. 6.
ВЮННЫЙ, *прикм. від «вюнъ».*
XVIII. Павел Сахненко имѣлъ... на ставку изковъ нѣсколко для рибной и вюнной ловлѣ Арх. Вид. м.; спр. П. Сахн. (1740).
ВЮНЪ, *рм. Риба.*
XVIII. П. Сахненко... засталъ подданыхъ Видубецкого мнстра... в єго изкахъ ворующихъ вюни Арх. Вид. м.; спр. П. Сахн. (1740).
ВЮРЪ, *рм. Див.* **Виръ.**
XVIII. Тамъ васъ отсылаю, где чорный вюръ недорегочетъ, где чорный куръ недопоєтъ Угр. Заг. 58.
ВЮСЮМЪ, *числ. Вісім.*
XVIII. Числомъ дворовъ двадцять вюсюмъ Оп. им. Дан. Апост. 279.
ВЯЗАНКА, *ржс. Вязка.*
XVIII. Казалъ Гуня вязанку сѣна принести Літ. Вел. IV, 247.
ВЯЗАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «вязати».*
XVIII. До винограда солому кметѣ на вязаня не будутъ давати Урб. 64.
2. *Залежність, зобов'язання.*
XVII. Кгрунтик... пустилем предреченому пану полковникови истотне в вязанє и держанє Прот. Полт. С. II, 36 (1676).

3. *В'язення, в'язниця.*

XVI. Оузы, ланцухи, поворозы, вѧзанє Зиз. Лекс. 104.

XVII. Духъ бжий ознаймуєтъ мнѣ там (в Іерусалимі) вязанє и преслѣдованє Жит. Св. 472.—Ланцухи адъского вѧзанѧ крушитъ Транкв. Зерц. Гд.

XVIII. Присмотрѣмъ бетѣжныхъ и тыхъ. которыи у вязаню сидятъ Поуч. Няг. 215.

4. *Сполучення кінців довших штук дерева.*

XVI. Ино всего мосту немаш чого хвалити, бо простым обычаєм робен, не клѣтками, ани вязанєм моцным, одно на простом столпи без подворов Пам. КК. IV, II, 120 (1545).—Сердце основанно на совѣсти разума... яко вѧзанє и бал'ки в будованю моцне знѧтые Пам. укр. м. V, 203 (1589).

ВЯЗАТИ, *дс.* 1. *Зв'язуючи робити.*

XVII. Руѳь... вышла на ниву... збирати и вѧзати сноповъ Єв. Вил. II, 255-б.

2. *Зв'язувати, сполучати, споювати.*

3. *Обв'язувати, зв'язувати вузами.*

XV. И не бысть помилования никомуже... крестьяномъ оубиваємомъ, другымъ вѧжемымъ Ип. 545 (1171).

XVII. Великою бовѣм и прикладаючою и оуймуючою мукою вѧжутъ Кн. о Вѣрѣ, 129.—Сщники... мают моц... хву вязати и розвязати грѣхи людские Єв. Реш. 51.—Всюды хрстиян забивано, мордовано, вязено Жив. Св. 19-б.

Вязати свѣтъ, *псувати собі життя, ставлячи в безвиглядне становище, перетинати собі в житті дороги.*

XVIII. Єсли прежде хотѣла (до монастира) не вязать было свѣтъ (віддаючися) Клим. Вірші, 75.

4. *Прив'язувати.*

XVIII. На вносливыхъ коняхъ, чтобъ не ростручали звоники вязанно бъ Стат. 76.

ВЯЗАТИСЯ, *дс.* 1. *Сполучатися з чим, бути у звязку.*

XVIII. Найпервѣй Малороссійского края вяжется въ семъ потреба Літ. Вел. III, 128.

2.—**до иого, до чого,** *прилучатися, горнутися до кого; встрявати, втручатися у що.*

XVII. Явтухъ... през тот увес час своєволи козацъкоє тръвалъ до жадъных бунътовъ и розруховъ не вяжучисє Арх. ЮЗР. III, IV, 194 (1649).—Хмелницкій розослалъ былъ полковниковъ на всѣ стороны... зъ козаками до которыхъ найвєнцей хлопства вязалося Літ. Льв. 262—3.—Вѣдалъ ввесь Израиль, же преслѣдуєтъ (Авесалом) отца своего абы ся до него вязали люде Крон. Боб. 105.

3. *З'єднуватися, зв'язуватися.*

XVII. Шол грѣх за грѣхомъ, а один другого притегалъ: и огнива того пекелного ланцуха одно ся до другого вязало Жит. Св. 552.

4.—**при кому,** *триматися кого, приставати до кого.*

XVIII. Кадуки всякіє, такъ подъ тыми, которіє отъ зглонковъ войска Запорожского, яко подъ шляхтою котораяся при войску Запорожскомъ вязала... аби скасовано и внѣвечъ обернено Літ. Вел. II, 227.

ВЯЗЕНСТВО, *рн. Вязення.*

XVI. Князь Богданъ... будучи на Москвѣ у великого князя у вязенствѣ, Богу душу отдалъ Ак. ЗР. II, 100 (1511).

ВЯЗЕНЬ, *рм. Той, що його тримають у в'язенні, у в'язниці, арештант; (воєнний) невільник бранець, полоняник.*

XVI. А што ся дотычет наших вязней, которыи в твоей земли сѣдять, мы для того... посылали пословъ нашихъ Ак. ЗР. II, 213 (1529). —Никифора за вязня... отослали ib. IV, 220 (1600).

XVII. Памятайте на вязни, яко быстe тежъ зъ ними веспол были вязнями Вопр. 86.—Узникъ: вѧзень Бер. Лекс. 178.—Єсли ты вѧзнѧ выкупишъ длѧ любви Хвы, выкупитъ тѧ Хс з вѧзенѧ пекелного Рад. Він. 479.—Вѧзнѧ навѣдити и потѣшити Гал. Кл. Раз. I, 209.—Тіє вязнѣ третєє ночи виламалися з вязеня поутекали Ак. Нѣж. Маг. 54.—Вязнев зъ вшелякого вязеня.. вызволяймо Єв. Реш. 7.—Казалъ его вести до темницы, гдѣ вязнѣ царские седѣли Крон. Боб. 26.—Ничого не можетъ вѧзневи, когда из дверей вѧзенѧ вышелъ, а єсли веровки не отсѣчетъ, которымъ єстъ до колоды привѧзанъ Домецк. 97.—Видячи то приставник темничный... дал єму волю в темници и началство над вязнями Збірн. 1693, к. 73.

XVIII. Въношу єднак мою причину за всѣми оними въ Кримъ посилаємими вязнями, даби ваша ханская ясность заховалъ іхъ в своєй ласцѣ Вел. Сказ. 44.—Що далѣй зъ вязнями великороссійскими тут въ Ромнѣ пойманними, чинить? Дн. Марк. I, 13.—Ратуєтъ вязня ис тимници, дасть помощъ сиротѣ и вдовици Укр.-Р. Арх. X, 252.

ВЯЗЕНЬЕ, *рн.* 1. *Тримання у в'язах, тримання невільне де, в'язниця.*

XVII. Вывели ихъ исъ тми и сѣни смертной, и вязенє ихъ розорвалъ Вопр. 67.—А самого пана Сандомирского не згубили и з дочкою его до вязенья посадили Кул. Мат. I, 85 (1606). —Хорый былемъ и навѣдилисте

мѧ. В вѧзеню былемъ и пришлисте до мене Тр. пэстн. 59.—Цесаръ отложивши декретъ на долшій часъ, казалъ ю дати до вѧзен'ѧ Рад. Ог. 109.—А протестанта... до смродливого вязенья взявъши... до табору запровадили Арх. ЮЗР. III, IV, 127 (1649).—Чуючи мы ихъ Богу мерзское дѣло, казалисмо до вязеня дати Рѣш. Полт. С. 54 (1674).—Взяли єго и посадили въ порубѣ, то єсть въ вязеню Крон. Ссѳ. 53.—Мя до вязеня того невинне всажено Крон. Боб. 26-б.—Пречистая Дѣвица паламара... з вязеня и злой славы дивне вибавила Рук. № 0. 4º86, к. 54.—Сомко взято до вязення Літ. Сам. 77.—Ивана... до вязеня полтавского давши оного, уморили Прот. Полт. С. II, 255-б. (1694).

XVIII. Хмелницкий... заледво... випущенъ зосталъ зъ вязення туремного Вел. Сказ. 16.—Имѣєть быть пойманъ чрез урядъ замковий и до вязеня замкового, или дворового осаженъ С. і Р. 44.—Алексѣй... терпѣлъ туремноє вязеннє Прот. Полт. С. II, 306-б. (1701).—Самойловича... неотпустно держитъ (Хрущовъ) освободивши от арматного вязеня Оп. ст. Млр. II, 115 (1732).—Загорский... у вязенню в Прилуцѣ... седѣлъ Кн. Нос. 65.—Отнялъ у Б. Хм. Суботово и самого въ вязеннє осадилъ Дн. Марк. I, 243.—При визволенню или каранню, вязенье поланцужное челомбитчикъ уплатил би Стат. 40.

2. *Плетіння.*

XVIII. Оздоба єго была чистоє и покорноє срдце, робота и праца вѧзенѧ сѣтей Пам. укр. м. III, 21 (Літм. Рк.).

3.—**вѣры**, *артикули віри.*

XVII. Вязеннє вѣры Никейского собору читанно Рук. Хрон. 311.

ВЯЗИЛИЩЕ, *рн. В'язниця.*

XVIII. Всякый яко дознанній упорникъ и алтеркаторъ... по заплаченю на урядъ грошовои вини черезъ недель шесть трапитися въ вязилищи туремномъ повиненъ Арх. Мот. 138 (1707).

ВЯЗИТИ, *дс.* 1. *Бути ув'язненим, бути в полоні.*

XV. Нынѣ же, брате, и моємоу снови и твоємоу Мьстиславоу тако сѧ потъкло ажь вѧзить оу Волговичь абы не стрѧпа всѣлъ на конѧ Ип. 695 (1196).

2. *Сажати до в'язниці, ув'язняти.*

XVII. Порываючисе на него (посълапъца) быти и вязити Арх. ЮЗР. III, IV, 584 (1651).—Гетманове ихъ самыхъ напежовъ вязили и судили Копист. Пал. 926.—Вѧзилъ Иродъ стого Іоанна предтечу за правду Рад. Ог. 383.

ВЯЗКА, *рж. Пучок.*

XVII. Пят вязокъ всего там было (шовку) Прот. Полт. С. I, 236 (1700).

XVIII. На поправу дубовъ становыхъ и паровыхъ купилемъ желѣза вязокъ двѣ по вусѣмъ гривенъ вязка Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 75 (1721). — Репортъ о посилкѣ риби язѣв и щукъ в вязках Арх. Вид. м. (1770).

ВЯЗКОВЫЙ, *прикм. Той, що у в'язках.*

XVIII. З деревни Рожнов вязковои посилаєтся рыби вязокъ шесть Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ВЯЗНЕВЪ, *прикм. Що належить до в'язня.*

XVIII. По росправѣ з имѣния вязпевого панъ єго сумму винную уплатил би а без имѣнія на вислугу заложил бы за него Стат. 40.

ВЯЗНУТИ, *дс. Стрягнути, так що важко вилізти, видобутися.*

XVII. В... силах бѣсовских тыи вязнут, которыє тѣлу и волѣ служат Жит. Св. 241-б.

XVIII. Много... овецъ Хрстовыхъ въ зубахъ душєтлѣннаго волка вѧзло Сѣмя Сл. Б. 534.

ВЯЗНЬ. *рж. Див.* **Вазнь**.

XVI. Што хочетъ князь Михайло, то можетъ мовити, вязнь на мене маючи за то, штожъ єсми не ѣхалъ съ нимъ а от него втекъ Ак. ЮЗР. I, 36 (1508).

ВЯЗОВАТИ, *дс. Повторна форма від «вязати».*

XVI. И вѧзовали єго оужищами Єв. П р. 38.

ВЯЗОВОКЪ, *рм. В'язовий лісок.*

XVIII. А оттоль поворотя прямо на товстую могилу и на вязовокъ, гдѣ галагановъ токъ былъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 247 (1773).

ВЯЗОВЫЙ, *прикм. від «вязъ».*

XVII. Третій клинъ (поля) у вязового колку Мат. и зам. 153 (1661).

XVIII. А межи пашу галузки зъ дерева мѣшати Укр. Госп. Пор. 68.

ВЯЗОКЪ, *рм. Здрібн. від «вязъ».*

XVIII. Лука... межою... по липку и по вязка Кн. Мѣск. Полт. 165-б. (1717).

ВЯЗОЧКА, *рж. Здрібн. від «вязка».*

XVII. (Дорофей) ядяше... дробного зелия вязочку Збірн. 1693, к. 84-б.

XVIII. Минѣ дай.... хочай принамнѣй из вязочку сѣна Клим. Вірші. 36.

ВЯЗЪ, *рм. Дерево* Ulmus.

XVIII. Граница взявши од лозъ од старого вяза Кн. Мѣск. Полт. 227 б. (1727).

ВЯЗЪ, *рм. В'язання.*

XVI. Вязэм оного мосту не казалъ робити Пам. КК. IV, II, 121 (1545).

ВЯЗЫ, *рм. мн. Анат. Шийні хреби.*

XVIII. І на вязы тяжко єст нахиляючис Клим. Вірші, 203.

ВЯЗЫНА, *рж. В'язове дерево.*

XVIII. Рахуба древам рознымъ: Калына, вязына, лозына Клим. Вірші, VI.

ВЯЗЫТИ, *дс. Див.* **Вязити.**

XVIII. Мучили и вязыли Науки парох. 57.

ВЯЗЬЕ, *рн. Збірне від «вязъ».*

XVII. Ходилем в лѣс по вязя Ак. Полт. Гор. Ур. I, 121 (1667).

ВЯЗѢНЬЕ, *рн. Див.* **Вязенье.**

XVIII. Не звѣдуючи єго цръ о вязѣню станет єму говорыти Пам. укр. м. I, 164 (Рк. Тесл.).—През своє вязѣня моцъ дябла стираєтъ Укр.-Р. Арх. IX, 198.

ВЯЛИТИ, *дс. Робити в'ялим.*

XVI. Гуси чиншовые тые выбирати, а укор-мивши вялити их мають Arch. Sang. VII, 119 (1567).

XVIII. (Розлука) нудитъ, вялитъ сердце тѣло знобит велце Пер. Укр. Лир. 22.

ВЯЛЫЙ, *прикм. Що зів'яв; в'ялений.*

XV. А коли рыбы привозять (козаки) просолныи и вялыи до мѣста Кієвского, тогды маєтъ осмъникъ воєводинъ то осмотрѣти и обмытити Ак. ЗР. I, 194 (1499).

XVI. Щука вялая Ак. ЮЗР. I, 229 (1589).—Рибы розмаитыє вялыє Арх. ЮЗР. I, I, 362 (1593).

XVII. Мясо вялоє зъ хлѣбомъ сухимъ въ полю илъ Крон. Соѳ. 14.

XVIII. От воза риби донской вялой двадцать коп. Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 63.

ВЯНУТИ, *дс. Тратити на живітности, на снагі, свіжости, марніти.*

XVII. Тыи квѣты люде вѧнутъ и схнутъ, гды оумираютъ Гал. Кл. Раз. 365.

XVIII. Ажъ волосы вянутъ Клим. Прип. 200.—Нехъ сердце не вянетъ Укр.-Р. Арх. X, 426.

ВЯТЕРЪ, *рм. Стожкуватий або вальцюватий кіш ловити рибу в озерах або річках.*

XVI. Рыбы ловити забороняєтъ, сети и вятери побираєт Кн. Гродск. Луцк. 1564, к. 90.

XVII. Єще пред Влговщєною покрал в мене вятерѣ сей же Иванъ Скибенко Ак. Полт. Гор. Ур. II, 94 (1671).—Волно и мужикамъ ставити вятерѣ было Ак. Мг. м. 320-б. (1671).

Г

ГАБА, *рм.* (ар. ʿabā'). 1. *Біле грубе сукно.*

XVII. На четвертомъ... року мѣю ему (хлопцеви) дати штуку габи Кн. Цеху Кр. 10 (1678).—(Ряса) повинна быти... принамнѣй темнолязуревая, альбо тежъ у убожшого изъ габы зробленая Ак. ЗР. V, 207 (1687).—Купи... габы штукъ пять Ак. Нѣж. Маг. 45.

XVIII. Слугамъ дано... машталѣрамъ лутшимъ сукно и по 5 зол. подлѣйшимъ габы и по 4 зол. Дн. Марк. I, 216.—Покупается оная габа за зборные замковые денги Оп. им. Дан. Апост. 153.

2. *Сувій цього сукна.*

XVIII. Далъ я... брату п. Яну 9 черв. на куплю... штуки каруну двохъ габъ, двохъ сафянов Дн. Марк. III, 268.

ГАБАНОВЫЙ, *прикм. Див.* **Гебановый.**

XVIII. Габанова патерица чорная Реестръ Ризн. Соф. 14.

ГАБАНЬЕ, *рн.* (пол. gabanie). *Чинність від «габати».* 1. *Займання, турбування.*

XVII. Бѣсъ еще другий разъ еи ночнымъ габанем скусил Жит Св 568-б.

2. *Судове упоминання о каранення, позов.*

XIV. О тыхъ-то речехъ жадного габаня не чинечи, вынявши одноѣ кривавоѣ мокроѣ хусты светоѣ костелноѣ, которыхъ жаднымъ обычаемъ ни одинъ (жидъ) приймовати (в заставу) не маєтъ Ак. ЗР. I, 23 (1388).

ГАБАТИ, *дс.* (пол. gabać). 1. *Займати, турбувати, непокоїти.*

XIV. Пригожается, ижь зъ гнѣву, а любо зъ зависти того-то пана габають кметы Ак. ЗР. I, 4 (1347).—Служебникъ не имѣетъ никого габать безъ приказанья судей ib. 5.

XVII. Належу: выполнѧю, готую... габаю принаглѧю Бер. Лекс. 86.—Перешкажаю... задаю, дручу, наприкрѧюся, габаю... страшу, мучу ib. 101.—Нєвѣдалъ нещасный ижь для того габаный... от бѣса былъ абыся брати сщенства не важилъ Жив. Св. 28.—Ґды обачит статок твой... перестанет тебе неприятел твой габат Жит. Св. 568-б.—Иная речь естъ быт габаным от мыслей злыхъ, а иншая быт от ных звѣтьжонымъ Лѣств. 48.

2. *Оскаржувати, позивати.*

XIV. Ест ли бы черезъ упадъ, пожоги або злодѣйства... речи свои (жидъ) съ заставлеными заставами утратилъ бы, а хрестьянинъ, который ему заставилъ, всякій не маєтъ жида габати Ак. ЗР. I, 24 (1388).

XV. Ижь оу тои половици дѣднины... нь можьт габати филь а ни его братьѧ ЮРГр. № 40 (1409).—Коли вышелъ тотъ рокъ, тогды

няли его габать о границахъ Ак. ЗР. I, 40 (1420).

ГАБАЧЪ, *рм. Кожух критий габою.*

XVII. Три сувои полотна и кожухъ одинъ габачъ Прот. Полт. С. I, 191 (1697).

Див. **Габякъ.**

ГАБЕЛО, *рн.*-**ЛОКЪ,** *рм.* (пол. habelek з сер. лат. abellus). *Виправлена теляча шкіра.*

XVIII. Помаранскому писару сотенному грошей чтири золотихъ... габело 1 Быт. млр. обст. 338.—(Швецъ) пойдет... козлыны и бараницы, хоч и габелки окрашати Клим. Вірші, 104.—Привезли зъ Сухоносовки габелковъ 10, шкуръ товарачихъ стар.—6 Дн. Марк. III, 143. —Габелокъ чинный — 1 Арх. Вид. м.; оп. дв. Яросл. (1758).—Два маліи габелки ib. (1770).

ГАБЕНЕТИКЪ, *рм. Здрібн.* (фр. cabinet). *Див.* **Кабинетъ, Габінетецъ.**

XVIII. До жени ключикъ отъ габенетику послалемъ Дн. Марк. II, 196.

ГАБИНЕТСКЫЙ, *прикм. від «габинетъ».*

XVIII. Былъ (Ханенко) у бунчучного и зъ секретаремъ габинетскимъ видалъся въ церквѣ Дн. Хан. 248.

ГАБИТУАЛНЫЙ, *прикм.* (лат. habitualis). *Звичайний.*

XVIII. Интенцыя габитуалная естъ на той часъ коли кто передъ тымъ мѣвалъ интенцыю, даючи Сакрамента, иннымъ людемъ, але наприклад теперъ, крестя, любъ мvропомазуя, жадной воли не маетъ Собр. Прип. 5.

ГАБИТЪ, *рм.* (пол. habit з лат. habitus). 1. *Чернеча одіж.*

XVII. Антоний росказалъ его (Өеодосия) Никонови в габит иноческий оболочи Жив. Св. 163-б.—Свѣт... и самого Пана не познал, обачывшы его в'одмѣнном габите, в' пелкгрымскомъ оубѣре Карп. Каз. Б. Б.

2. *Закон, шлюб чернечий.*

XVII. Законника... старец называл негодным габиту мнишеского Жив. Св. 32.—Венедиктъ папѣжъ девятий разрѣшил Казимера от габита и позволилъ бити кролемъ полскимъ Літ. Полск. 4.

XVIII. Принялъ (Хмелниченко) тамъ на себе габитъ иноческій Літ. Вел. II, 36.

Див. **Габѣтусъ, Габѣтъ.**

ГАБІНЕТЕЦЪ, *рм. Здрібн.* (пол. gabinet, з фр. cabinet). *Див.* **Кабинетъ, габенетикъ.**

XVIII. Купилъ у англичанъ... габінетецъ съ зеркаломъ Дн. Хан. 352.

ГАБОВАТИ, *дс. Підкладати, підшивати габою.*

XVIII. Плащеница на златой парчи жемчугомъ... накладная, кругомъ лиштва червона аксамитная габована РКПЛ. 20.

ГАБШАСЪ, *рм.* (?).

XVII. Едвабница бѣлая по берегахъ габшасъ злотый Арх. ЮЗР. I, X, 172 (1637).

ГАБЫ, *р. мн. Одежа, хусти.*

XVIII. Отъ каждой кипи габихъ по леву Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 61 (1654).

ГАБѢТЪ,-ТУСЪ, *рм.* 1. *Див.* **Габитъ 1.**

XVII. Десѧтое остатнее Предикаментум' есть габѣтусъ, одежда Гал. Кл. Раз. 461.

XVIII. Черницѣ... покинувши габѣтъ стій мантію отлучиша ся от монастира ст своего Пам. укр. м. IV, 139 (Яр. Рк.).

2. *Див.* **Габитъ** 2.

XVIII. Арсеній... просилъ мене, жебы у святой обители Киево-печерской габѣтъ моглъ приняти Докум. Млр. V, 117 (1717).—В Волощинѣ бралъ габѣтъ увесь; а после виявилось, что он у унѣятовъ малій габѣтъ принималъ, а великій у катедрѣ Переясловской Листи Конт. 20.

ГАБЯКЪ, *рм. Див.* **Габачъ.**

XVIII. Ѣхалъ Ясневельможный... съ... полковниками (одягненими) въ габяки козацкимъ строемъ зъ рогами устроенными Діар. Хан. 24.—За роботу жупана и габяка (надр. габяна) блакитного... 20 к. Дн. Хан. 130.—Жалдаковъ—10... на кождого по габяку Оп. им. Дан. Апост. 153.

ГАБЯНЫЙ, *прикм. Пошитий з габи.*

XVIII. Жолдакамъ по 1 руб. въ годъ, да по габяномъ бѣляку Оп. ст. Млр. II, 221 (1722).—За службу въ годъ дается габяная барма Оп. им. Дан. Апост. 153 (1734).—Кулбака зъ покровцемъ бѣлимъ габянимъ Літ. Вел. IV, 117 (Реестръ Пал. 1704).

ГАВАНЪ, *рм.* (гол. haven). *Місце відгороджене від морських хвиль, де б можна приставати судном.*

XVIII. Вси (судна) были спроважовани до поречоного гавану Азовского Літ. Вел. III, 386.

ГАВЕНДА, *рж.* (пол. gawęda). *Вигадка.*

XVI. Духовные... пожитки съ тыхъ маетностей... на роскоши, на помпы на непотребные гавенды... оборочаютъ Хр. Фил. Апокр. 1716.

ГАВРАНЪ, *рм.* (ц. сл. гавранъ). *Гайворон. Зоол.* Corvus frugilegus.

XVI. Милыи мои... черны яко гавранъ П. П. 54.

ГАВТОВАТИ, ГАВХТОВАТИ, *дс. Див.* **Гафтовати.**

XVI. Зняли съ того ж тела небожчиковского полицу не малую отъ боку, коштовъную, золотомъ гавхтованую Арх. ЮЗР. I, I, 348 (1593).

XVII. Орар гавтованый злотоглавовый Арх. ЮЗР. I, XI, 186 (1656).

ГАВТЪ, *рм.* (ст. пол. hawt, нім. Heft). *Гачок, застібка.*

XVII. Склярови Шымонови... що поправлял своим склом и гавтами своими грош.—15 Арх. ЮЗР. I, XI, 457 (1657).

ҐАҐАТОКЪ, *рж.* (гр. γαγάτης). *Див.* **Ґаґатокъ.**

XVII. Ахатісъ: Гаґатокъ Бер. Лекс. 244.

XVIII. Намисто зъ дробнихъ перелокъ гагатками перенизованое Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 118 (1746).

ГАДАНЬЕ, *рн.* (ц. сл. гаданиє). *Диспута, розправа, за'гадка.*

XVI. Гаданіе: розмова, гадан'є, загадка Зиз. Лекс. 97.—Ку тому гдебысь ваша... Милость еще што противныхъ вонтъпливостей... упатровалъ... для того розъмова и гаданье... абы тымъ лепей правда оказалась Лист И. П. 1027.

XVII. Гаданїе... трудное, а хитроє пытанье, загадка, розмова... закрытыи слова Бер. Лекс. 27.—Прикровеніе: Гаданіє загадка ib. 125.—Пытанє, розважанє, розбиранє, гаданє ib. 159.

XVIII. Хто би ю (Єкатерину) гаданнєм... премоглъ Єв. Реш. 350 (1710).

ГАДАТЕЛСТВОВАТИ, *дс.* 1. *Диспутувати.*

XVI. Котороє (правды) мы не бегаємъ и овшемъ с кождымъ мовити и гадательствовати хочемо Лист И. П. 1027 (1598).

2. *Гадати, говорити про щось таємниче, невідоме.*

XVII. Гадателствую:... загадую, тайну значу, таємныи речи задаю Бер. Лекс. 27.

ГАДАТИ, *дс.* 1. *Думати, загадувати.*

XIV. А на лихо єму королев не гадати, но служит єму королеви верно ЮРГр. № 22 (1388).

XV. А я... пакы гадаю с тобою, а како боудеть обѣима нама годно, годно ли ти миръ Ип. 365 (1148).—А ты брате... старѣи єси насъ а доумаи гадаи о роускои земли ib. 686 (1195).

XVII. Гадаю—належу, насилую, насилствую насиліє творю принуждаю, пакощу Синон. сл.-р. 16.

XVIII. Жывий живоє гадаєтъ Клим. Прип. 213.—Не гадай украсти... пѣнязѣ другого Поуч. Няг. 19.—Дуже грѣшаютъ... котрыи... не гадаютъ за другымъ свѣтомъ... гадають, ажъ не є лѣпшого нѣчого выдъ сего свѣта ib. 123-4.—Стали (Адамъ и Єва) гадати, гдеся ховати Пер. Мат. I, I, 119.—Жаль в' сердечку, що тя невидаю, вдень и вночи о тобѣ гадаю Рук. К. У. № 21, 24.

2.—**на кого**, *вважати.*

XVIII. А она нѣчого на тоє не гадаючи своє безстудноє дѣло веде Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).—Я на твою надутую горъдост не гадаю нѣчь и о твою ласку нѣ кусъ не стою Ал. Тиш. 49.

3. (пол. gadać). *Говорити, повідати.*

XVIII. Архаггли воспѣваютъ чстую панну... о которой здавна проруци гадали Рук. К. У. № 21, к. 1-б.

ГАДЖІЙ, *прикм. Гадячий.* **Зѣло гадже.** *Бот.* Orchis maculata.

XVIII. Зѣломъ гадъжѣмъ наріти тото мѣсце вкушеное Заг. 222.

ГАДИНА, *рж.* 1. *Зоол.* Reptilia. *Плаз, вуж, гадюка, змій.*

XVI. (Өилялетъ) таитъся, яко гадина подъ травою Антир. 517.

XVII. Оуж', Гадина, змїѧ... змїй... смокъ Бер. Лекс. 46.—Керастъ: Гадина, рогатаа ib. 286.—Велѣлес ми мужеви гадину дати для отрути Ак. Полм. Гор. Ур. I, 187 (1670).—Гадина—змія Синон. сл.-р. 16.

XVIII. Кто... такый члвкъ коли проситъ сынъ єго... рыбу... што бы давъ єму гадину? Поуч. Няг. 22.—Великая змия лютая гадина Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл.)

2. *Те саме що гадюка.*

XVII. Смокъ со многи ужами и гадінами ящурками выгнаный ест Єв. Реш. 221-б.

XVIII. От гадини, когда коня вкусить Млр. дом. лѣч. 21.—Называется змием полозъ и гадина і ящоръ толстый і аспид дол'гій Пам. укр. м. II, 175 (Рк. Тесл.).

ГАДКА, *рж.* 1. *Суперечка, диспут.*

XVI. Новыє гадки першихъ не скончивши починалъ... тотъ же ляикъ Хр. Фил. Апокр. 1208.

XVII. Гадка, гаданіє или и притча—стязаніє, возисканіє, вопросъ, предложеніє Синон. сл.-р. 16.—Выпытоване... Діспутацїѧ, гадка, спиранє, пытанє Бер. Лекс. 159.—Року Фг вщалася гадка и спор межи правовѣрным дияконом а попом єретиком Жив. Св. 288-б.

2. *Балачка, мова, вигадка, плітка.*

XVII. Магдалина допущала... уха на злые розмовы позычатъ, язык на гадки роспущат Жит. Св. 552.—Албо тыжъ и то приводѧтъ... яко бѣсовъ нѣмашъ въ пеклѣ... але слабаѧ то ваша гадка Транкв. Зерц. 46.—Басни... вжетечныи встыдливыи пѣсни Гадки и Байки Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Ж. 1642).

XVIII. Научайте ся хрестіане коли постити, абы ся сокотѣтъ выдъ всякыхъ дѣлъ лихыхъ найперво выдъ гадокъ лихыхъ Поуч. Няг. 18.

3. *Думка.*

XVIII. Хочъ оу тебе самого слугъ тисящъ (зо) сто чемусь мнѣ гадки великие голову здоймаютъ Сл. о збур. п. 146.

Гадку мати, *клопотатися, думати про що.* Я теперъ ани гадки маю, Богъ мой надѣя, в немъ ся потѣшаю Укр.-Р. Арх. X, 427.

4. *Загадка.*

XVII. (Самсонъ) будучи там на учтѣ, задалъ млднцомъ гадку, еслп ю згадаютъ, обѣцалъ дати им шатъ 30 Літ. Рук. 53-б.

ГАДКА, *рж. Кадка (?).*

XVI. У олтару... банка глиненая зъ виномъ, банечка и гадка миденая, што воду носятъ маленкие Арх. ЮЗР. I, I, 183 (1583).

ГАДЪ, *рм.* (ц. сл.). *Зоол.* Reptilis. *Плаз, рептилія, робацтво.*

XV. Жабы и мыши и всѧкъ гадъ Ип. 188 (1074).—Гади нечистии живѧху Чет. 1489, к. 4.

XVII. Гады жаднои шкоди єму (Єпифанию) не чинили Жив. Св. 208-б.—Ходятъ чаплѣ и буслѣ по болоту гадъ хапаючи Наука о прот. ун. 18.—Зараз ввес гад померлъ Жит. Св. 246.—Там полно ест смоковъ и всякого гаду Крон. Боб. 170-б.

XVIII. В той пустыни много там' было гаду Пам. укр. м. I, 253 (Рк. Тесл.).—В Цариградѣ умножилося било гаду много Путн. Іер. 3-б.—Мури... змієвъ и розниxъ гадовъ и червей содержащіє Вел. Сказ. 3.

ГАДѢЙ, *прикм. Гадячий.*

XVIII. Ядъ гадѣй Пам. укр. м. IV,149 (Рк. Яр.)

ГАДЮКА, *рж. Зоол.* Vipera berus. *Змія отруйна.*

XVIII. Не грѣй гадюки за пазухою Клим. Прип. 264.—Єжели гадюка укусить... надъ ранкою завязать Млр. дом. лѣч. 40.

ГАДЯЧИЙ, *прикм. Що тичеться гадюки.*

XVIII. Сѣм' голов змиєвых, то єст гадѧчих Пам. укр. м. II, 177 (Рк. Тесл.).

ГАЄВИЩЕ, *рн. Місце, де був гай.*

XVIII. Третій... выгонъ, взявъ отъ вышеписанной мѣской гребли... по гаєвище козаковъ Ловущенковъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 218 (1767).

ГАЄВНИКЪ, *рм.* (пол. gajownik). *Сторож гаєвий, побережник.*

XVI. Коли ся шкода станетъ дереву нашому бортному, тогды на тоє дѣло маютъ выѣхати гаєвникъ Arch. Sang. II, 80 (1511).

Див. **Гаєвый.**

ГАЄВЩИНА, *рж. Оплата, чинш, що брали за користування з гаю.*

XVIII. Догтю одобрано у Коноплѣ по контракту вѣдер 10, а гаєвщини десят же Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ГАЄВЫЙ, 1. *прикм. від «гай».*

XVIII. Зъ другой (стороны выпусту) отъ гаєвыхъ мѣстъ сотника Терехтемировского Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 228 (1767).

2. *рм. Див.* **Гаєвникъ.**

XVII. Малжонка моя... у певъного хлопа не йме Якуба Бакулы гаєвого, мешкала Арх. ЮЗР. VIII, III, 617 (1649).

ГАЗОФИЛАКІЯ, - ФѴЛАКІА, *рж.* (гр. γαζοφυλακιον). *Скарбниця.*

XVI. Газофілакіѧ, съсудохранил'ница Зиз. Лекс. 97.

XVII. Туркове... подъ своєю владностью маютъ... въ Константинополю газофилакію царей Грецкихъ, а другую... зъ мощми святыми и зъ книгами Копист. Пал. 891.—Газофѵлакіа: Сосудохранил'ница, скарбница... скрыпѧ Бер. Лекс. 262.

ГАЗУКА, *рж.* (пол. hasuka). *Верхня сукня, з довгими рукавами.*

XVI. Жупан и газука соболми подшита Arch. Sang. VI, 214 (1558).—Урвали... газуку муравскую шарую Ж. Курб. II, 26 (1572).—Газука аксамиту взористого, белоголовская... коштовала копъ двадцать чотыри Литовскихъ Арх. ЮЗР. III, I, 82 (1596).

ГАЗУЧКА, *рж. Здрібн. від «газука».*

XVI. Газучка отласовая бурнатная Ж. Курб. II, 219 (1590).

ГАЗЪФОУЛАКИЯ, *рж.* (гр. γαζοφυλακιον). *Див.* **Газофилакія.**

XV. Во газъфоулакию бо кнѧжения твоего любовь и хотѣнье ввергъше, акы вдовица ѡна двѣ мѣдницѣ Ип. 712 (1199).

ГАЙ, *рм.* (нім. Hain). *Лісок, діброва.*

XIV. Хто кому шкоды чинятъ у гаи а любо въ лѣсѣхъ Ак. ЗР. 13 (1347).—И со всѣми границѧми и землею... и зъ гаими и зъ дубровами ЮРГр. № 13 (1378).

XV. Тучнякъ далъ пани Марекарѣтѣ Росовой своє село... съ луги и съ гаи и съ лѣсы Ак. ЮЗР. I, 7 (1418).—А великою рудою што идеть... к уткину гаю ЮРГр. № 91 (1458).

XVI. Дали... єму дворъ нашъ... и съ боры и съ и лѣсы дубровами и гаи и хворостники Ак. ЗР. I, 366 (1505).—Служебники... под гай сосновий стадников порозганяли Arch. Sang. VII, 39 (1558).—Служебниковъ моих хотячи забити, которые... до гаю втекли Кн. Гродск. Луцк. 271 (1564).—И мы дей тоє ночи... въ гаи ночовали Арх. ЮЗР. VI, I, 103 (1577).

XVII. Веселыми гаѧмі и высокими горами... оукрасивъ (Бог) падвиментъ в дому члка Транкв. Зерц. 14.—В' лѣсах', в' гаѧхъ дровъ...

красти негодит'сѧ Рад. Він. 1052.—Ахиллес... приѣхалъ... до костела, который былъ... въ гаю Крон. Боб. 82-б.

XVIII. Як у иншой землѣ гаи великиє, так в египетской землѣ финиковъ Путн. Іер. 6-б.—(Хутор) зъ полями, сѣножатми, ставомъ, пасѣкою изъ гаємъ Унів. Маз. 5 (1708).—Абы... гаєвъ и лѣсовъ... не пустошили Кн. Нос. 51.—Гай на зрубъ наняли Дн. Хан. 172.

ГАЙ, *недосл. Вигук здивування, жалю.*

XVII. Гай, гайгай—задивованѧсѧ словко тое Бер. Лекс. 197.—Гай, Гай—словоужасіє, оль огъ Синон. сл.-р. 16.

XVIII. Гай, гай, Грицку братухо, іосъ пожалсся Боже, що то за мѣсце було от близку пригоже Довг. 104.

ГАЙВОРОНЪ, *рм. Зоол.* Corvus frugeleus. *Птах з родини круків.*

XVII. Ворон', крук', гайворон Бер. Лекс. 16.

ГАЙДА, *недосл.* (тур. hajda). *Рушай, посувайся.*

XVIII. Пришов к нам турчин говорит: гайда два попа; выпустил с темницы Путн. Іер. 2.

ГАЙДАЙ, *рм.* (від тур. hajda). *Погонич волів, що гналися десь далеко на продаж.*

XVIII. Єще за гетмана Самойловича (Иван) былъ... гаидаємъ при Андрущенку и ходилъ за гайдая съ волами єго Оп. ст. Млр. II, 198.—Гайдаямъ ходившимъ въ Царичинъ заплатилемъ 48 зол. додатнихъ Дн. Марк. I, 53 (1724).

ГАЙДАМАКА, *рм.* (тур. haidamак—гнати). 1. *Розбишака, розбійник.*

XVIII. Пойманы в городѣ Прилукѣ... три человѣка гайдамакъ... (кои по их допросѣ сознани били в Полщи на грабителствѣ и розбои) Арх. Вид. м. (1752).—По дѣлу о... гайдамацѣ Тимошу Недишлу Прот. Полт. С. III, 34 (1756).—Противъ 5 числа... нѣякихсъ гайдамакъ шесть человѣкъ на єго ґерґеля на полѣ... гвалтовно розбоинически напавъ (пограбили) Арх. Вид. м. (1760).

2. *Повстанець проти польських дідичів на Правобічній Україні 1768 р.*

ГАЙДАМАЦКЫЙ, *прикм. від «гайдамака».*

XVIII. Розбойникъ Мамай атаманъ гайдамацкий Літ. Новор. 60 (1749).

ГАЙДАМАЩИНА, *ржс. Часи повстання селян на Вкраїні проти польських панів, в якім брали участь запорозькі козаки (1789).*

XVIII. Зализнякивщина, то есть, гайдамащина была на Вкраини Літ. Новор. 61 (1768).

ГАЙДАРЪ, *рм. Див.* **Гайдай.**

XVIII. Слушано выписки з дѣла... гайдара Павла Рябокучмы Прот. Полт. С. III, 192 (1749).

ГАЙДУКЪ, *рм.* (уг. hajdü, тур. hajdūd). *Пiший жовнір мадьярський, що наймався за гроші у Польщи при кінці XVI і першу пол. XVII в.* (з *1579 р.*); *пізніше служники одягнені у мадьярське убрання.*

XVI. Сенатори... спокойне без почтовъ безъ гайдуковъ безъ арматы прыєхали Антир. 881 (1593).

XVII. Року 1601... гайдуковъ до Выфлянтъ вь бравцов выбирали Кул. Мат. I, 76 (1601).—О забитье... гайдука Михала именем, венъкгрина Арх. ЮЗР. VIII, III, 521 (1606).—Гаидуком албо слугамъ бурмистровым за двома разы... грош 6 ib. I, XI, 403 (1635).—Изъ обозу польского два гайдуки ся до козаковъ передали Літ. Льв. 241.

XVIII. На той часъ при пану Киселю гайдукомъ зоставалемъ Оп. ст. Млр. II, 513 (1702).—Я... при животѣ небожчиковскомъ служилъ за гайдука Літ. Вел. II, 461 (1678).—Імена служителемъ дому єго свѣтлости:... гаидуки: Василий Оглоблин Докум. Млр. II, 144 (1720).—Нижкимъ способомъ не слободно панскимъ гайдукомъ, албо яґромъ оубоги людъ здирати Урб. 65.

ГАЙДУЦКЫЙ, *прикм. від «гайдукъ».*

XVII. Янушъ... служил службу гайдуцькую велможному пану Миколаеви Глебовичови Арх. ЮЗР. VIII, III, 521 (1606).

ГАЙДУЦТВО, *рн. Життя і стан гайдука.*

XVII. Того ткача... у протестуючихъ се кгвалтовне зъ держаня одняли и въ гайдуцтво оного собе обернули Арх. ЮЗР. VI, I, 388 (1618).

ГАЙДУЧКА, *ржс. Жінка гайдука.*

XVII. Гайдучка умерла на Кривом полѣ Арх. ЮЗР. I, XI, 403 (1635).

ГАЙНОВАТИ, *дс. Переводити, нищити.*

XVII. Сынъ лотруеть и гайнуеть отчизну свою Єв. Реш. 8-б.—Дша... тутъ не покутовала... роскошовала гайновала, о смерти и о грѣсехъ своих нѣґды не помятала Збірн. 1693, к. 122.

ГАЙНЫЙ, *прикм.* (пол. gajny). *Правно відкритий, леґально початий (про суд).*

XVII. Чоловѣка зацного... на ратушъ мѣстьский Виленьский до суду гайного запозвавшы Веляминъ Руцькій инстикговалъ... утисковъ и уразовъ Ак. ЮЗР. II, 50 (1608).—Перед нами і гайным судом нашим Полтавъским Ак. Полт. Гор. Ур. I, 73 (1666).

ГАЙСТЕРЪ, *рм.* (пол. hajster з нім. Heister). *Зоол.:* Ciconia nigra. *Чорний боцян, чорногуз.*

XVIII. (Птица еродій) у поляковъ боцянъ у малороссіанъ гайстеръ, схожа на журавля, Сковор. 69.

ГАИТИ, *дс.*—**судъ**, *відкривати, розпочинати судові посіди, справувати суд, відбувати суди.*

XVI. Тамъ же судъ потребный ведле права ихъ майдеборского былъ гаенъ, передъ которымъ судомъ загаснымъ балверчикъ... и Ганна... были поставлены Арх. ЮЗР. VIII, III, 473 (1596).

ГАІОКЪ, *рм. Здрібн. від «гай». Маленький лісок.*

XIV. От Бреховича дубья по долѣшьнии коньць деречину гаику ЮРГр. № 2 (1349).

XVI. В середнемъ гайку... показовалъ немало дерева свиже порубаного... а потомъ показовалъ... третий гаекъ Кн. Гродск. Луцк. 367 (1574).

XVIII. Гребля... з дворомъ... з гайком Оп. Док. 58.—Показанное... поле... и частъ гайку Прот. Полт. С. III, 40-б. (1756).—Село... съ двома гайками Арх. Сул. 93 (1756).

ГАКОВНИЦА, *рж.* (пол. hakownica). *Рід довгої на дерев'яній підставці рушниці, що вживалася по фортецях.*

XVI. Гаковниц семъ Arch. Sang. VI, 13 (1553).—Князь... Збаражский... збройно з гаковницами з ручницами... въехалъ моцю у дворъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 149 (1567).—Было козаковъ 2000, делъ 14, гаковницъ... Кул. Мат. I, 64 (1595).

XVII. Люде... з гаковницами... стрелбу выпустивши Мат. Вишн. 158 (1639).—Магметъ... з гармат бурячих и гаковницъ... казалъ стреляти Крон. Боб. 375-б.—Дѣлъ що найбольших три взяли и гаковницъ двѣ Літ. Льв. 241.

XVIII. Гаковниця една Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1767).—Тимоша... мултяне... зъ гаковницы убили Сб. лѣт. 13 (Кр. оп. Млр.).

ГАКОВНИЧНИЙ, *прикм. від «гаковница».*

XVI. Пороху гаковничного... 4 бочечки Арх. ЮЗР. VII, I, 80 (1552).—Пороху гаковничного с фунт, кулек гаковничных десят Arch. Sang. VI, 13 (1553).

ГАКЪ, *рм.* (пол. hak з сер. гор. нім. Häkc). 1. *Залізний прут закривлений, щоб хватати або тримати що.*

XVI. Я виделъ семи гаки, на которыхъ двери зъ завѣсами были Арх. ЮЗР. I, I, 316. (1591).—Сергий... папа... (тѣло) Формоса... зачепивши гакомъ до реки Тибру волокъ Посл. до Лат. 1130.

XVII. Вилица: крукъ, гакъ Бер. Лекс. 14.—Хищникъ... гакъ котрымъ обручѣ заводѧтъ на фасы ib. 185.—Цесар... росказал в дошки набити желѣзных гаковъ Єв. Реш. 261-б.—Вижу гакъ на яблока Гал. Кл. Раз. 362.

2. *Завіса.*

XVII. Мулярчыкови... що тые дверѣ осадил и гакѣ и скобли позаливал оловом добре. далем... з. 1. Арх. ЮЗР. I, XI, 453 (1658).

3. *Рід тортур.*

XVII. Рабинъ Акива желѣзными гаками росторганый Гал. М. Пр. 60.

XVIII. Былъ онъ (Пантелеймонъ) в' колесо вплетеный и гаками желѣзными роздираный Науки парох. 218 (1794).

4. *Шибениця.*

XVIII. Остряницу иГуню убили въ Варшавѣ... а иныхъ на гакахъ... вѣшали Кр. Оп. Млр. 218 (1638).—(Ляхи) другихъ (козаков) на желѣзнихъ гакахъ за ребра вѣшали Літ. Гр. (рк.) 13-б.

5. *Загнутий гвіздок.*

XVIII. На грудяхъ два синѣе знаки какъ би подковою гакомъ вдарено Прот. Полт. С. III, 126 (1757).

6. *Біда, нещастя, критичне становище.*

XVII. Тріумфуетъ же ся зъ такъ трудного на себе гаку зорвалъ Копист. Пал. 1060.—Слухалем злои рады моих товарышов, длѧ которои-м на гак' барзо страшный прішол Тит. 49—50 (Сак. 1622).—Ляхи... затягами своими людей наших... на згубный гакъ... приправили Ак. ЗР. V, 179 (1684).—(Ляхи) братью нашу ошукивали и на гакъ згубы выдавали ib. 184 (1685).

7. *Фортель, штучка, підступ.*

XVII. Оѡ згола куды колвекъ, трегачную овую намѣтность (пиху) кинешь, завше в'згору тквѧчій єѣ гакъ найдешъ Єв. Калл. 6.

XVIII. И власнее товариство гакъ ему... зготовало Літ. Вел. IV, 215 (Діар. Ок. 1638).

ГАЛАСАТИ, *дс. Див.* **Галасовати.**

XVIII. Начну бѣдна галасати Пер. Мат. I, II, 167.—(Поп) в церквѣ що день съ дьякомъ галасае Діал. Прозба, 410.

ГАЛАСНИКЪ, *рм.* (пол. hałas'nik). *Швидкий до галасування, крикун, колотник, розбишака.*

XVII. А на остатокъ тот-же галасникъ чинилъ такие якобы перехвалки, же не уйдешь, мовит, рукъ моих Акт. Старод. кн. 26.

ГАЛАСОВАНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «галасовати».*

XVII. Колядники... зобравшися... зъ крыкомъ и з галасованіем Єв. Реш. 249.

ГАЛАСОВАТИ, *дс.* пол. (hałasować) *Робити галас, кричати, репетувати.*

XVII. Єзуиты... до мене пришли строфовати же такъ беспечне галасую Діар. Фил. 143 (1646).—Чуючи оного Мартина таковии

слова: що правѣ галасуешъ? Прот. спр. пот. 113 (1690).

XVIII. Тіи ж предерзники въ дому п. Гамалѣи на дверъ штурмовали и галасовали Дн. Гетм. Канц. 33 (1723).

—на кого, *кричати на кого.*

XVIII. Начнетъ котораѧ (жонка) отмовлѧти молитвы... а въ томъ же часѣ... галасуетъ на дѣти Сѣмя Сл. Б. 459.

ГАЛАСОВАТИСЯ, *дс.* (пол. hałasować sie). *Битися.*

XVII. Ваша милость... доносишъ намъ же т...полку вашей милости галасовалися зъ татарами Ак. ЗР. V, 261 (1692).

XVIII. Межъ козаками не машъ жадного княжати, сенатора, воеводи зъ которими ся въ потребѣ жолнѣръ галасовалъ Літ. Вел. IV, 203 (Діар. Ок. 1638).

ГАЛАСТРА, *рж.* (пол. chałastra). *Чернь, мотлох, наволоч.*

XVIII. Стрвожиласѧ на той часъ всѧ онаѧ роспустнаѧ галастра Науки парох. 280.

ГАЛАСЪ, *рм.* (пол. hałas). *Крик, врава, буча, ґвалт.*

XVII. Розными окриками, галасами мене въ ратушу опримовали Ак. ЮЗР. II, 90 (1633).—Нескоро той галасъ ускромился Літ. Сам. 75 (1663).—Єго въ такое мѣстце заслалъ, же бы въ немъ не моглъ жадныхъ галасовъ робити Діар. Фил. 142 (1646).—Окрык и галас стався Єв. Реш. 75. —(Ничипор) галаси там учинивши... злодѣйство наносячи за гуси Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).

XVIII. Ве Львовѣ... еще не престали... жолнѣрскіе галаси Вел. Сказ. 244. — Юско зъ Грицкомъ Берченкомъ, туда жъ... на галасъ пришедшимъ, оборонили (жену) Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 249.—Иноци грѣхъ публичный или галасъ попелняющіи внѣ оуду монастыря мають быти сужоныи Собр. Прип. 71.—Грицювскіе люде учинивши между собою галас Кн. Нос. 66-б.

— учинити на кого, *накричати на кого, криком вилаяти кого.*

XVII. В' избахъ сенаторскихъ и поселскихъ гды сѧ якій галасъ з' противныхъ гласовъ и сентенцій оучинит на кого... виновайцу... выдаютъ на смерть Рад. Ог. 615.

ГАЛГАНОВЫЙ, *прикм. Настояний на ґалґані.*

XVIII. Горѣлки... шпиґинаровой и галгановой по равной части змѣшавши Млр. дом. лѣч. 9.

ГАЛГАНЪ, *рм. Див.* **Ґалґанъ.**

XVII. Галгану кадила що найсвѣтлѣйшого (треба взяти) Крон. Боб. 47.—От фунта галгану по грошу одному (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).

ГАЛЕЛЫ, *рж. Див.* **Ґалеры.**

XVIII. Неимущихъ Вѣденскаго патента берутъ на галелы Гр. Барск. I, 31.

ГАЛЕРА, *рж. Див.* **Ґалера.**

XVIII. Петр... з войском ходил на галерах (въ) Стокголм Лѣт. Ю.Р. 92 Кр. лѣт. оп.

ГАЛЕРНЫЙ, *прикм. від «ґалера».*

XVIII. Флотъ корабелній и галерній нѣгди предъ тимъ въ царствѣ Московскомъ небывалій Літ. Вел. III, 550 (1699).

ГАЛЕРЪ, *рм.* (пол. halerz з нім. Heller). *Дрібна монета що її почали бити за Вацлава в Польщі (1300—1305); 12 штук галерів ішло на 1 широкий польський гріш.*

XVI. Чи не пят ли п'таховь продають за два пѣнезѣ [або два галерѣ] Єв. Пер. 52.

Див. **Галѣръ, Гарель, Гарѣлъ.**

ГАЛЖБАНТЪ, *рм.* (нім. Halsband). *Рід окраси, що носили на шиї заможні жінки у Польщі й на Вкраїні (XVI—XVII).*

XVI. Серебро всякое ламаное... на рядехъ, галжбантахъ, шабляхъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 351 (1583).

ГАЛИЛЕАНЪ, ГАЛИЛЕЙЧИКЪ, *рм. Мешканець Галілеї.*

XVII. И ты галилейчик естес Єв. Реш. 192.

XVIII. Таѧ свѣтлость (Ха) перше оу галилеановъ розсѣватисѧ зачала Науки парох. 128.

ГАЛИРА, *рж. Див.* **Ґалера.**

XVIII. За кораблемъ везена галира Діар. Хан. 24.

ГАЛИЦИНЪ, *прикм. віар. «галиця».*

XV. Щепановичь Илия возведъ и (Мстислава) на галициноу могилоу Ип. 722 (1206).

ГАЛИЦКЫЙ, ГАЛИЧКЫЙ, *прикм. від «Галичь».*

XV. Володимеръ Галичкой... волость мою взѧлъ Ип. 405 (1150).

XVII. Єго млсть панъ Павелъ Желѣборскій, подсудокъ земскій Галицкій Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.

ГАЛИЦЯ, *рж.* (ц. сл.). *Зоол.* Corvus monadula. *Галка.*

XV. Соколъ галицѣ збиваеть Ип. 246 (1097).

XVI. Галици стады бѣжать къ дону великому Сл. о п. Иг. 7.

XVII. Птаковъ галицъ потонуло до килка сотъ Сб. лѣт. 95 (Меж. лѣт. 1633).

ГАЛИЧАНИНЪ, *рм.* 1. *Мешканець Галича.*

XV. Послашасѧ Галичане по Ивана по Ростиславича въ Звенигородъ и въведоша к собѣ в Галичь Ип. 316 (1144).

2. *Мешканець Галицького передмістя.*
XVII. Галичане, съ передмѣстя Галицкого просили его кролевской милости о свободу Літ. Льв. 250.
ГАЛИЧАНКА, *рж. Мешканка Галича.*
XV. Женоу поусти (Романъ) во Вроучій с галичанъками Ип. 661 (1188).
ГАЛИЧЬ, *прикм. від «галиця».*
XVI. Говоръ галичь убуди Сл. оп. Иг. 10.
ГАЛІОНОКЪ, *рм. Здрібн. Див.* **Ґаліонъ.**
XVIII. Пояс... з галіонками золотими Дѣло о реп. Ак. 17.
ГАЛІОНЪ, *рм. Див.* **Ґаліонъ.**
XVIII. (Возницивъ) либерію... золотыми галіонами шемерованную убранные Діар. Хан. 24.
ГАЛІОТЪ, *рм.* (фр. galiote). *Легка ґалера, судно плаѕкоденне вітрилове.*
XVIII. Другое судно морское, т. е. далѣе моремъ отъ береговъ ишло зовемое галіотъ Дн. Хан. 30 (1722).
ГАЛКА, *рж.* (пол. gałka з нім. Galle). *Кулька, галька, щось кругле, як куля.*
XVII. На каждом прутѣ галка з квѣтами Крон. Боб. 48.—Под крестом галка взорыстая зе шмелцем и з гузиками Арх. ЮЗР. I, X, 146 (1637).
XVIII. Кубковъ два на галкахъ з накривками пестрозлоцѣстихъ Арх. Сул. 57 (1729).—Бунчукъ тожъ велце модний зъ позлоцѣстою галкою и древцемъ Вел. Сказ. 29. —За деланье на кришѣ звоници пять галокъ мѣдних и мѣсѣца з... мѣдѣ Арх. Вид. м. 25; (Реестръ прих. рас. Арх. Анис. (1752).—Хлѣба житного, соли... змѣшавши уробит(ь) з того галку вложит(ь) в око Млр. дом. лѣч. 20.
Мушкатова галка. Nux moschata. *Горіх з дерева* Myristica moschata.
XVII. Отъ мушкатовыхъ галокъ отъ фунта по пѣнязей пять (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).
XVIII. Мушкатовую галку скришивши грызти Млр. дом. лѣч. 16.—На корѣння разное як то: гвоздики, шафранъ, галка... вишло денегъ 5 р. Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 294 (1744). — Взять циномону, гвоздиковъ, мушкатовой галлы Разн. марц. 637.
ГАЛЛА, *недосл. Див.* **Алла.**
XVIII. Хмелницкій .. повелѣ (козакамъ) во утріи крикнути: «гала, галла» и страхъ пусти Ляхомъ въ очи Літ. Гр. 54.
ГАЛО, *рн. Болото чисте, не заросле.*
XVIII. До болотъ галамы называючихся Оп. ст. Млр. II, 512 (1702).—ib. 47, 508.
ГАЛОНОКЪ, *рм. Здрібн. Див.* **Ґаліонъ.**
XVIII. Кунтушъ штофовій... изъ золотимъ галонкомъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 292 (1744).
ГАЛОЧКА, *рж. Здрібн. від «галка».*
XVII. Повиненъ буду... митру... вернути братству... з крестиком на окрушок галоцѣ до верху митры належачом Льв. Ставр. 120 (1641).
XVIII. Помѣшай тоє (салѣтру) з медомъ прѣснимъ, щоб галочку можна зъ того зробити Укр. Госп. Пор. 63.
ГАЛТЪ, *рм.* (нім. Halt). *Зупинка, держа.*
XVIII. Суд ему за разомъ в держаню и къ тому галту двадцят копъ грошей сказати мает Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 47 (1745).
ГАЛУЗИСТЫЙ, *прикм. Що має багато гілля; розложистий.*
XVII. Дерево галузистое и широколиственное тѣнь великую чинѧчее Тр. постн. 472.
ГАЛУЗКА, *рж. Здрібн. від «галузь». Гілка.*
XVII. Колосокъ... галузка, голцѧ Бер. Лекс. 161.—Бгъ... якъ отецъ чинит и садовничий около галузок же их очемхует Діал. о пр. вѣрѣ, 318-б.
XVIII. Межи пашу галузки зъ дерева вязового мѣшати Укр. Госп. Пор. 68.
ГАЛУЗЬ, *рж. Те саме що «голь». Віта.*
XVII. Росчка, галуз, голь, или голца з' листѧм Бер. Лекс. 26.—Іды теды древо... добрых народитъ овоцѡв чилисѧ рощками и галузѧми своими нехилит на долъ? Рад. Він. 1130.
XVIII. Выросло двѣ галузѣ предивные Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).—Въ верболозовихъ галузяхъ зъ листомъ вареныхъ въ водѣ купайся Укр. Госп. Пор. 75.
ГАЛУЗЬЕ, *рн. Збірне. Гілля, віти.*
XVII. Єдни розумѣютъ презъ пружіе зеліѧ албо древъ и галуз'ѧ вершки Рад. Ог. 492.
XVIII. Іоан збирал волоси по галузъзю и дубахъ Єв. Реш. 331 (1710).
ГАЛУНЪ, *рм. Хем.* Alumen. *Ґатунок земної соли.*
XVII. Отъ каменя галуну по грошей полтретья (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).
XVIII. О пекущых хлѣбы... фалшыве з галуномъ Клим. Вірші, 29.—Медъ зъ галуномъ замѣшать и тымъ шмаровать (бородавки) Млр. дом. лѣч. 3.
ГАЛУШЕННЫЙ, *прикм. Приготований на галушки.*
XVIII. Взять муки молокомъ подколотивши, такъ какъ на галушенное тѣсто Разн. марц. 242.
ГАЛУШКА, *рж.* (пол. haluszka). *Варений круглий шматочок тіста (страва).*
XVIII. Натасовался другий (человѣк) галушокъ як соли мажку Укр.-Р. Арх. IX, 53.—

Селъ онъ Бовтуренко с... Бурлакою галушокъ вечерати Прот. Полт. С. III, 21 (1747).

ГАЛЫЙ, *прикм. Не зарослий, чистий.*

XVIII. Сеножать на Галомъ болотѣ Оп. им. Дан. Апост. 86 (1734).

ГАЛѢОСЪ, *рм. Див.* **Гапясъ.**

XVIII. Галѣосу полтора фунта Разн. марц. 477.

ГАЛѢРЪ, *рм. Див.* **Галеръ.**

XVII. Оному (члку) панъ весь долгъ отпустилъ а онъ товарышеви своему нѣ галѣра Єв. Вил. II, 64-б.—Трепулній... дешевый, о трех галѣрахъ Бер. Лекс. 172.—Галѣръ—мѣдница, лепта, сикль Синон. сл.-р. 16.

ГАЛѢЯ, *рж.*(гр. γαλῆα, іт. galia). *Човен у п'ять рядів весел.*

XV. Высѣдъ на брегъ и тоу оставиша всѣ носады и галѣѣ и Бѣлозерьский полкъ Ип. 625 (1182).

ГАЛЮБАРДА, ГАЛЯБАРДА,*рж.* (ст. нім. Hellebarthe, пол. halabarda).*Див.* **Алябарда.**

XVII. Дреколь Алѧбарта, Галѧбарда Бер. Лекс. 38.—Галюбарда або рогатина—дреколъ Синон. сл.-р. 16.

ГАЛЯ, *рж.* (?).

XVIII. Єстъ одно звѣря, которое зовутъ галя и маетъ два роги каждый рогъ ест на два ступнѣ Пам. укр. м. IV, 31 (Сок. Рк.).

ГАЛЯБАРТНИКЪ, *рм.* (нім. Hellebardier, пол. halabartnik). *Узброєнний в алябарду.*

XVII. В'ѣжджал (Христос в Ієрусалим)... не маючи з' собою жадного жолʼнѣрства, жадных Галѧбартниковъ Єв. Калл. 182.

Див. **Алабартникъ.**

ГАЛЯБАСТЕРЪ, *рм.* (гр. ἀλάβαστρος). *Див.* **Алавастръ, Алябастеръ.**

XVII. Пирамиды... ставляете з камѣня розного мармуровъ галябастровъ Крон. Бсб. 172-б.

ГАЛЯНТЕРІЯ, *рж.* (фр. galanterie). *Прикраси до убрання, артикули шику.*

XVIII. Хмелницкій... что въ риштункахъ сукняхъ... галянтеріяхъ, коняхъ и ридванахъ (взялъ)—то жеби оную добичъ ошацовати—такового на землѣ нѣтъ человѣка Літ. Гр. 262.

ГАЛЯСЪ, *рм. Бот. Горішок, що з нього роблять чорнило* galla.

XVIII. Не мѣючи... куповати за що паперу, смолки, воску и галясу Оп. ст. Млр. III, 131 (1728).

ГАМАЛІЯ,-ЛѢЯ, *рж. Ґатунок шаблі.*

XVII. Пограбили... пулгакъ шаблю гамалѣю з ладунъками Арх. ЮЗР. VI, I, 357 (1609).—Шаблю... гамалію зъ серебромъ за золотых 15... взяли Кн. Гродск. Луцк. 1060(1624).

ГАМАЛКА, *рж.* (пол. gomółka). *Див.* **Гомолка.**

XVIII. Кладутъ булъку и гамалку и до того масла много Укр.-Р. Арх. X, 436.

ГАМАЛѢЙКА, *рж. Здрібн. Див.* **Гамалія.**

XVIII. Гамалѣйка старая сутогаѳованая Літ. Вел. IV, 114 (Реєстръ Пал. 1704).

ГАМАНЪ, *рм. Шкуратяний капшукъ на гроші кресало то що.*

XVIII. Гаманъ юхтовий Арх. Вид. м.; реєстръ річ. без заг.

ГАМИСТВО, *рн.* (уг. hamis—фальшивий, неправдивий). *Шахрайство.*

XVIII. Добре дѣло буде... што бы порція ся оу себѣ по правдѣ розмитовала тай безъ всякой гамиства вырубала Урб. 70.

ГАМЛѢТЪ, *рм. Див.* **Камлотъ.**

XVII. Рызы фелон гамлѣту червоного Арх. ЮЗР. I, X, 167 (1637).

ГАМОВАНЬЕ, *рн.* (пол. hamowanie). 1. *Затримання.*

XVI. Маютъ мѣщане Городенскіи тою дорогою... ѣздити безъ всякого гамованья Ак. ЮЗР. I, 53 (1516).—Мает нам пан Ян Загоровский того именя поступити без кождого гамованя Арх. ЮЗР. VIII, III, 13 (1538).—По смерти его волно, безъ всякого гамованья з ыменей церковныхъ выехати ib. I, I, 58 (1576).

XVII. Без вшелякого гамованя и зачепъки людемъ приездчим отеждчати (дозволяемъ) Мат. Вишн. 110 (1605).

2. *Стримування, повстягання, тамування.*

XVI. Княз Булыга з слугами... за тым моим гамованемъ прочь пошол Ж. Курб. II, 31 (1572).

XVIII. Вишневецкий... неудержаній наветъ прошеніемъ и крѣпкимъ гамованемъ княжни... постановилъ ити Літ. Вел. IV, 43.

3. *Спинення, перестання.*

XVIII. О гамованню хоженія и стрѣлянія непотребного з ручницъ и зъ луковъ при дворѣ нашомъ Стат. 31-б.

ГАМОВАТИ, *дс.* (пол. hamować з нім. hemmen). 1. *Затримувати, гальмувати, зупиняти (силою).*

XVI. И кгды бы дей на тот час не люди его гамовали... мог мене до смерти забити Арх. ЮЗР. VIII, III, 122 (1566).—Справа деи справы не гамуетъ, але каждая поступкомъ своимъ правнымъ отправана быти маетъ ib. I, 1, 408 (1594).—А иныхъ гултяевъ...(абысте) гамовали, поскромяли ib. III, I, 131-132 (1596).—Гамуй рукы, языкъ уложи на удило Рук. Муз. № 513 к. 57.

XVII. Сеймъ... позву теперешнего до шкрутынѣумъ выданого гамоват не може Арх. ЮЗР. VIII, III, 515 (1605).—Пѣсок зас дробный великое море гамует' Гал. Кл. Раз. I, 206-б.—Вѣрныи хвы... же покуты не выповнили гамованы... бывают Єв. Реш. 402.—Злии духове на повѣтру дшу члчую задержуют и гамують и не допускають до неба. Збірн. 1693, к. 203.

XVIII. Чрезъ стебло любистковое трунки уживать—слину гамуетъ Млр. дом. лѣч. 26.

2. *Стримувати, спиняти, заспокоювати.*

XVI. Ревность правды дому Божого грызла мя, простота а неумѣетность зась... наболше мя гамовала Отп. кл. Остр. И. П. 379.—(Я Лукиана и Андрѣя) упоминалъ гамуючи ихъ отъ сваровъ Арх. ЮЗР. I, XI, 60 (1599).

XVII. Гамую—сопрятоваю Синон. сл.-р. 16.—Былъ Лавзнъ гамованъ от аггла, абы Іакови ничого прикрого не мовилъ Літ. Рук. 18.

XVIII. Хмелницкий... орду своимъ старанемъ... гамовалъ и упинялъ Вел. Сказ. 67.

ГАМОВАТИСЯ, *дс. Стримуватися.*

XVI. Але пане Ѳиляплете, гамуйся Антир. 927.—Гамуйся для Бога Ѳиляплете ib. 947.

XVII. Гамуйся од запалчивости Єв. Реш. 17-б.—Ослица... прудко бежит и никды ей не погамует, такъ ты не дасися в грѣхах гамовати Кн. Рож. 174-б.

ГАМОНЪ, *рм.* (пол. gamoń з гоц. gamaids—недолуга). *Роззява, дурень, пришелепуватий.*

XVIII. Бють якъ гамона Клим. Прип. 203.

ГАМРАТКА, *рж.* (пол. gamratka з фр. camarade). *Коханка, підложниця; роспусниця.*

XVII. Меселина.. великая была гамратка Крон. Боб. 195.

ГАМРАТЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. gamratliwy). *Схильний до «гамрацтва», кохливий, пристрасний.*

XVII. То естъ народъ гамратливый Крон. Боб. 60.

ГАМРАЦТВО, *рн.* (пол. gamractwo). *Роспуста.*

XVII. Знайшли жону Тарквинія молодого на гамрацтвѣ Рук. Хрон. 142.—Крон. Боб. 60.

ГАМЪ, *рм. Гельм.*

XVII. Гамъ або мисурка—шлемъ Синон. сл.-р. 16.

ГАМѢСТВО, *рн. Шахрайство.*

XVII. (Человѣк) вѣр'ный а фал'чоу и гамѣства в' собѣ не мае Пам. укр. м. II, 221 (Угр. Уч. Єв.).

ГАМѢШНИКЪ, *рм. Шахрай, ошукач.*

XVIII. Црь рек к нему со гнѣвом: так єс ми гамѣшнику збудовал' полату Пам. укр. м. III, 122 (Рк. Тесл.).

ГАМѢШНЫЙ, *прикм. Фальшований, неправдивий.*

XVIII. Оучинили собѣ бги фалшивые, поганые, гамѣшные Пам. укр. м. I, 258 (Рк. Тесл.).—Хитрый и гамѣшный лисъ ib. II, 129 (Рк. Тесл.).

ГАНБА, *рж.* (ч. hanba, пол. hańba). *Сором, неслава, зневага, наруга, публіка.*

XVI. И мѣнили бы ихъ милость нѣкако то (перемирьє) собѣ въ ганьбу Ак. ЗР. I, 221 (1501).—Жедаємъ... ажъ бы єси посломъ нашимъ тоѣ ганьбы и соромоты... не казалъ чинити ib. II, 145 (1522).—Хула ганба блюзнърьство Зиз. Лекс. 109.—Абы жаднои наганы и ганбы (мѣсце тоє святоє) не поносило Арх. ЮЗР. I, XI, 109 (1599).

XVII. Ганба—безчестіє, гажденіє, поносъ, поношеніє, укоречіє, укоръ, злохуленіє, обличеніє, смущеніє, сьмѣшеніє Синон. сл.-р. 16.—Оукоръ: злореченїє, ганба, пригана Бер. Лекс. 178.—Строфованє, каранє, ганба, лаѧнє, поганбенє, зганенє ib. 192.—Въ сих словах велце скрытая ганба и гнѣв Бжий... познатися может Єв. Реш. 107-б.—Пред тым Крстъ Хв былъ ган'бою и неславою Рад. Він. 50.—Отишолъ оный з ганбою діяволъ и вернулъся до оного, што єго послалъ Рук. № 0. 4° 86, к. 53.—Не цля жаднои здрады тую ганбу отношу Жив. Св. 132.—Теперъ єси собѣ ган'бу, вѣчную неславу з'єдналъ Збірн. 1693, к. 153-б.

XVIII. Якій поступокъ Вашъ нетилко ганби, но и клятви єсть достоинъ Літ. Вел. II, 225.—Сромота нам велика будет, ганба и поруганѧ Пам. укр. м. II, 16 (Тухл. Рк.).—О якій же встыдъ, яка ганба Науки парох. 16.

ГАНБИТИ, *дс. Див.* **Гакити**.

XVII. Досаждаю, порицаю, оускаржаюсѧ, порокую, ганю, злоречу, ганблю, осмѣвую Бер. Лекс. 179.—Єсиє... на Асипа... почалъ при обѣдѣ негодними словами ганбити Прот. спр. пот. 120 (1690).—Ганблю—злословлю, обличаю Синон. сл.-р. 16.—Билъ єго по щоках и ганбил Акт. Старод. кн. 5.

ГАНДЕЛЬ, *рм.* (нім. Handel). *Торгівля, торг комерційні справи, купецтво.*

XVI. Дозволяємъ... гандли всякие вести... речами вшелякими шинковати Мат. Вишн. 100 (1591).—Люди купецкіє... безпечнѣ ся въ гандли свои затегнули Ак. ЗР. IV, 186 (1598).

XVII. Отправуєтъ купецъ до разныхъ краєвъ гандлѣ Рад. Він. 1581.—То правъ за гандел, кождому доброволный, же-мъ куповалъ пенку Акт. Старод. кн. 114.—Инакшая милость, а з'влаща которая часови служит, ган'дель власне єстъ а не власная милость Тест. Вас. 37.

XVIII. Гандлѣ купцам... будут свободни Вел. Сказ. 250.—Сынъ расточи все своє имѣніє... не чрезъ непомыслный гандель Науки парох. 137.

ГАНДЛЕВАТИ, ГАНДЛІОВАТИ, *дс.* (нім. handeln). *Займатися гандлем, торгувати, купцювати, продавати товари.*

XVI. Здалъ... князь... своимъ врядовнымъ сознаньємъ княгини... даній медовыхъ... и к тому пущъ... гандлюючи ими Arch. Sang. VII, 52 (1559).—Даємы волность тымъ подданымъ нашимъ... гандлевати Арх. ЮЗР. VIII, V, 233 (1582).

XVII. Жаден (учень) жадной речи... ничого становити, гандліовати... без вѣдомости учителя не маєт Пам. КК. I, 45 (1624).—Мы... позволяємъ... вшелякими товарами... гандліовати безмытне ib. III, 396 (1659). — Земля в моцы вашой єст, справуйте гандлюйте и осажуйте єѣ Крон. Боб. 22-б.

XVIII. Да се жъ ты... тѣлко праштикуєшъ... а досыть добре й ты гандлюєшъ Пер. Мат. III, II, 158.—Аби купцамъ волно было гандліовати Літ. Вел. III, 513 (1698).

ГАНДЛЮВНИКЪ, *рм. Той що гандлює, купець, крамар.*

XVII. Купец або Гандлювник Бер. Лекс. 321.

ГАНЕБНЕ,-О, *присл. Соромітно, безчесно.*

XVII. Для якои причини... сина... такъ ганебне вдаривши, о смерт приправив Прот. Полт. С. II, 186 (1690).—Христа Месію своєго ганебне замордовали (жиди) Гал. М. Пр. 46.

XVIII. (Люде)... будут ганебно головами накладат' Клим. Вірші, 29.

ГАНЕБНОСТЬ, *рж. від «ганебный».*

XVIII. Чи заслуговался я на такую язвами болѣзними скриваючую мя ганебность Марк. IV, 173 (Л. Коч.).

ГАНЕБНЫЙ, *прикм. Соромітний, підлий, безчесний.*

XVI. Тотъ царъ Констянтинъ укинулся у... распущенство ганебноє Сп. прот. Лют. 58.—Гермогенъ... въ дорозє... смертью ганебною животъ свой скончалъ Кул. Мат. I, 76 (1600). — Максиміанъ цесаръ... ганебною хоробою былъ зараженый Пам. укр. м. II, 341 (Мал. Пр.).

XVII. Тирана... Гсдь Бгъ ганебною з'губою скаралъ Жит. Св. I 178 1678 р.—Смерт ганебную поносили стыє пророкове Єв. Реш. 82-б.—Злодѣи... мѣютъ ганебною смертю на шибеници скарани бути Прот. Полт. С. I, 87-б (1690).—Подалъ ихъ Богъ до ганебного смислу чинити что не належитъ Каз. № 3, к. 12.

XVIII. (Сулимко всѣх своих помощников) до ганебнои препровадилъ згубы Літ. Вел. III, 107 (1692).

ГАНИТИ, *дс. (кого, що). Неславити, лаяти, доріками, соромотити, блюзнити.*

XVI. Яковій поступокъ и звичай мы ганимъ Гр. кн. Лит. 50 (1516).—Хулю, ганю, блюз'ню Зиз. Лекс. 109 (1596).—Филялетъ, щытившися єю (конфедерацією) не разъ,... а потомъ єє ганитъ Антир. 847.—(Вы) имѣнья церковные до своєє владзы побрали, чого не ганю Ак. ЗР. IV, 197 (1599).

XVII. Негань нашей вѣры Жит. Св. 388-б.—Десят шпеговъ... Люду посполитому ганили землю обѣцаную Крон. Боб. 55-б.—За великую єпитємію Хс фарисеовъ ганилъ Гал. Гр. Розм. 3-б. —Ваценко... пред судом оного (Лукяна) ганит якося не годит Прот. Полт. С. I, 174 (1694).—Мы ганимъ вамъ тотъ поступокъ неслушний Арх. Мот. 12 (1694).—Ганю—хулю, порицаю, посрамляю, укоряю, соменьшаю, попираю, пятвю, постиждаю, досаждаю, поємлю Синон. сл.-р. 16.

XVIII. На той Хмелницкого листъ...отписалъ король до него, не вѣрачи и ганячи єму килкократніє облудніє ласки Вел. Сказ. 72.—И я гетманъ... ганилемъ ихъ въ той мѣре непорядокъ Літ. Вел. III, 453.— (Я) ганил єго в писмѣ за тупіє єго отозви Дн. Марк. IV, 222.—Дубовикъ... позаочне и въ очи ганилъ (Бутовича) Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 109 (1715).

Див. **Ганбити.**

ГАНИЧКОВЫЙ,-ШКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ганусновый.**

XVIII. Єго императорскоє величество... горѣлку ганичковую кушалъ Дн. Хан. 34 (1722).—Водки ганишковой 8 ведер Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 294 (1744).

ГАНИШЪ, ГАНЫШЪ, *рм. Див.* **Ганусъ.**

XVII. Отъ камєня ганышу по грошей полтретья (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).

XVIII. Слугѣ п. судиной далисмо копу на купленє ганишу в Кролевцѣ Дн. Марк. II, 174. —Взымаєтся вагового съ воску, лою, ганишу Оп. им. Дан. Апост. 151.

ГАНКЕРЪ, *рм.* (пол. ankier, з нім. Anker). *Скріпа, стягач, залізна клямра, що в'яже з собою части стін, муру або бальок.*

XVII. Єздили з отцем Василієм до Руды ганкры єднаты Арх. ЮЗР. I, XI, 342 (1612).—Пану Габрыєлю Лангишу, ганкер, то єст желѣза церковного штукъ 8... продалем ib. 368 (1622). — Въ ночѣ гром срогій ударил... там запалил посред муру ганкры древесныи ib. 378 (1630).

ГАНКРОВЫЙ, *прикм. від «ганкеръ».*

XVII. Желѣза ганкрового єзуиткам отважилем Арх. ЮЗР. I, XI, 370 (1627).

ГАНОКЪ, *рм. Див.* **Ґанокъ**

XVI. Розсудили непотребный быти ганокъ такъ до самыхъ образовъ, который входъ образамъ заступаєтъ Арх. ЮЗР. I, XI, 132 (1599).

XVII. Абы п. Михалъ на ганку в церкви надъ притворомъ зъ поранку до вечернѣ не отходячи трвалъ Арх. ЮЗР. I, XI, 101 (1611).—Іеремѣя... мовил смѣле до люду всего в ганку церковном Жит. Св. 217-б.

XVIII. Ткачня зъ двома чуланами при єдних сѣняхъ и ганку Арх. отр. 5 (1766).—При самой землы окрестъ основанія суть хоры или ганки Гр. Барск. I, 19.

ГАНОЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «ганокъ».*

XVII. Двом теслам, що робили сходы и ганочок... далем зл. 3. Арх. ЮЗР. I, XI, 665 (1635).

ГАНТВАСЪ, *рм.* (нім. Handfass). *Начиння мити руки.*

XVII. Выдатки до дому священнического и до ганътваса до цинового... з. 9. Арх. ЮЗР. I, XI, 396 (1633).

ГАНУСКОВЫЙ, ГАНУСОВЫЙ, ГАНУШКОВЫЙ, *прикм. Настояний на ганусі.*

XVIII. Ганусовой оковитой горѣлки сѣмъ квартъ Укр. ист. м. 32 (1756).—Горѣлки ганусковой пол чарки Млр. дом. лѣч. 16.—Взять.. горѣлки ганушковой доброй два гарця Разн. марц. 638.

ГАНЧАРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Гончарскый.**

XVI. Глина ган'чар'скаа Пам. укр. м. V, 215 (Кл. Остр. 1599).

ГАНЧАРЪ, *рм.* (пол. garnozarz). *Див.* **Гончаръ.**

XVIII. Василеви казалемъ, жебы Матвѣй ганчаръ переробилъ печи Дн. Марк. I, 138.

ГАНЧИРКА, *рж.* (нім. Handscheure?). *Шматок тканини, щоб витирати що, онучка, стирка.*

XVIII. Ганна... вдарила разъ ганчиркою мокрою по вуху (Чорнополского) Прот. Полт. С. III, 218 (1750).

ГАНЪ, *рм. Див.* **Ханъ.**

XVII. Татаръ съ царемъ ганомъ и беємъ было по три кроть сто тисячей Літ. Сам. 80 (1649).

ГАНЯТИСЯ, *дс. Бігати (за ким).*

XVIII. Ганяючися не нацѣловатися Клим. Прип. 208.

ГАПЛА, *рж. Гаплик.*

XVII. Феско отдалъ... гаплы штучни Ак. Бор. 26 (1638).

ГАПЛИКЪ, *рм.* (пор. нім. Haftel). *Гачок, щоб застібати одіж, або на прикрасу.*

XVI. Федко Кравецъ... гапликов взялъ тузиней пять Ж. Курб. I, 312 (1579).—Тамже взяли въ ворку полотняномъ зготованыя кольца... яжовыє, позлотистыє зъ брайцарками зъ гапликами и пряжками позлотистыми Арх. ЮЗР. III, I, 109 (1596).

XVII. Третий (ланцушокъ)... з гапъликами Прот. Полт. С. II, 3 (1675).

XVIII. (Кабат) з гапликами позлоцѣстими Літ. Вел. IV, 125 (Реєстръ Пал. 1704).—На нитки, гаплики и шнурокъ—7 к. Дн. Хан. 40.

ГАПТАРЪ, *рм. Див.* **Гафтаръ.**

XVII. Тимко, гаптаръ Полтавскій Прот. Полт. С. I, 226-б (1700).

XVIII. За шесть крестовъ гаптованых златомъ и сребромъ гаптарю Василию... рубли 3 Ризн. Соф. кн. 126-б.

ГАПТОВАТИ, *дс. Див.* **Гафтовати.**

XVIII. Отдалисмо... воздуха гаптованого на плащеницу Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 6 (1722).—За шесть крестовъ гаптованих златомъ и сребромъ гаптарю Василию... рубли 3 Ризн. Соф. кн. 126-б.—Чепецъ на атласѣ гаптованый злотомъ Быт. млр. обст. 347.

ГАРАЗДЪ, *присл. Див.* **Горараздъ.**

XVI. И слышав єсми, иж того хлопца тоє ночи страчено и я дей мовилъ, иж то не гараздъ чинять Кн. Гродск. Луцк. 337 (1565).—Виделъ слугъ Монтовтовыхъ, которыхъ я гараздъ знаю ib. 18 (1571).

XVII. Которого я... поцѣлую... наложѣте на єго кіями гараздъ Єв. Реш. 191.—Як присмеркло гараздъ Прот. Полт. С. I, 198-б. (1698).—(Шинкарка) впавши на землю гараздъ и духа пострадала ib. 226 (1700).

XVIII. Андруша... не... гараздъ дочуває Кн. Нос. 24-б.—Здоров'ли єст старушокъ отецъ вашъ?—Гаразд, живъ єст Пам. укр. м. I, 170 (Рк. Тесл.).—Лѣпшъ гараздъ, неже негараздъ Клим. Прип. 224.—Дожчъ превеликий ишолъ по сторонамъ... и насъ гаразда зачепилъ Дн. Марк. I, 240.—Ночъ... тиха и гараздъ холодна ib. III, 142.—Гараздъ будутъ жыти Тих. № 11, к. 53.

— **въ ночъ,** *пізно вночі, улягома.*

XVI. Я... вже гараздъ въ ночъ... до дома... єсми приєхалъ Кн. Гродск. Луцк. 24-б. (1574).

ГАРАПЪ, *присл.* (пол. Harab з нім. herab). *Лови, полювання.*

По гарапѣ (пол. po harapie). *Запізно.*

XVIII. Виговский... прибилъ на Украину для усмиреня тоєи козацкои ребеллѣи, но уже по гарапѣ, ибо всѣхъ засталъ єго отступивших и до Хмелниченка над сподѣване єго прилпнувшихъ Вел. Сказ. 244.

ГАРАСОВЫЙ, *прикм. Див.* **Гарусовый** 1.

XVII. Фартухъ чорный гарасовый за зол. 1 гр. 20 Арх. ЮЗР. I, XI, 433 (1633).

ГАРАСЪ, *рм. Див.* **Гарусъ.**

XVII. Стихаръ поддіаконский гарасу пъстрого Арх. ЮЗР. I, XII, 17 (1619).

ГАРАЧИЙ, *прикм. Див.* **Гарячий.**

XVIII. Стали лагеромъ при водѣ и лѣсахъ у право будучихъ, а въ передъ колодязь гарачій Дн. Марк. II, 53.

ГАРАЧКА, *рж. Див.* **Горячка.**

XVIII. Коли волъ на гарачку хоруе, нѣчого ѣсти не хочетъ Укр. Госп. Пор. 69.—Харко... поехавши з отцемъ архимандритомъ... з гарачки оумеръ Вид. Ник. м. 4-б. (1734).

ГАРАЧЪ, *рм. Див.* **Гарачъ.**

XVII. Для гарачу Турки поприсягли ему (Ивонѣ) тые кондыціи Крон. Боб. (др.) 289.

ГАРБА, *рж.* (тур. araba). *Татарський віз.*

XVIII. Пожитки ихъ (татар) на гарбахъ въ лѣсу лежачіе отбили Дн. Марк. I, 327.—Ибраимъ... велѣлъ... многое число приспособыти и подъ мури Чигринскіе провадити гарбъ повстянихъ... зъ внѣ и зъ внутръ... зъ смолою, толсто увитихъ и уклееныхъ Літ. Вел. II, 431.

ГАРБАРКА, *рж. Гарбарева жінка.*

XVII. У пани Сачковои гарбарки узялос подпоръ дубовых до плоту Арх. ЮЗР. I, XI, 421 (1654).

ГАРБАРСКЫЙ, *прикм. від «гарбаръ».*

XVII. Протестацыю гарбаръскую... потреба еи завше на памяти и в руках про контроверъсии готовую мѣти Льв. Ставр. 37 (1609).

ГАРБАРЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «гарбаръ»* (пол. garbarczyk). *Підмайстер у гарбара.*

XVII. Василий Ивановичъ гарбарчик... отдал котелъ мѣдяный Арх. ЮЗР. I, XI, 365 (1622).—Штожъ бы я мѣлъ чинити неидзный чловѣкъ простакъ гарбарчикъ Діар. Фил. 101.

ГАРБАРЪ, *рм.* (пол. garbarz з нім. gärber). *Ремісник, що чинить шкіри, чинбар.*

XVI. Дано было позволенье... але не гаръбаромъ, не шевъчыкомъ Антир. 829 (1599).—Петръ гарбаръ (дал)—зол. 1. Арх. ЮЗР. I, XI, 31 (1599).

XVII. Усмаръ: Гарбаръ, скорник' Бер. Лекс. 182.—Зостаетъ онъ Василю Максимовичу гарбару... виннимъ Прот. спр. пот. 34 (1690).

ГАРБАТИ, *дс. Рабувати, забирати, видирати.*

XVIII. Пришовъ гарбат, да все загарбавъ Клим. Прип. 240.

ГАРБОВКА, *рж. Дубова вода в діжці, щоб чинити шкіри.*

XVIII. (Швець) поидет до гарбовки у човнѣ хитати: козлыны и бараницы... окрашати Клим. Вірші, 104.

ГАРБУЗЪ, *рм. Бот.* Cucurbita. *Огородня рослина.*

XVIII. Матвѣй... взялъ у него (Каленика) корову за стравлене гарбуза свинею Оп. ст. Млр. III, 305 (1719).— Огородины... гарбузовъ... сѣять доволно Арх. Сул. 117 (1778).

ГАРБЯНЫЙ, *прикм. від «гарба».*

XVIII. Войско Московское и козацкое дробную стрелбу тому гарбяному штурму невредителную густо випустивши, вдарило зо всѣхъ арматъ Літ. Вел. II, 432.

ГАРВАТЪ, *рм. Мешканець Хорватії.*

XVII. Иллирикъ: Словак'... з' ческа Гарватъ Бер. Лекс. 277.

ГАРДЫЙ, *прикм.* (пол. hardy). *Пишний, бучний.*

XVIII. Отдаетъ ему... шаты дорогие и потравы гардые, препышные Ал. Тиш. 33.—Учинивъ Александеръ гостину гардую братіи своей ib. 100.

ГАРЕЛЬ, *рм. Див.* **Галеръ, Гарѣль.**

XVII. Оттол не выйдеш, поты поки... не зыстишъся и до наименшого гареля Ев. Реш. 16-б.

ГАРЕЧЕ, *присл. Див.* **Горяче.**

XVIII. И сюды гарече и туды болече Клим. Прип. 217.

ГАРКАБУЗЪ, *рм. Див.* **Аркабузъ.**

XVI. Желехъ... з гаркабуза чотырма кульями подстрелилъ (князя Ярослава) Arch. Sang. VI, 237 (1564).—А за двадцат пят гаркабузов коротших с костми (заплатити) по копе, двадцат пят коп грош'й Арх. ЮЗР. VIII, VI, 184 (1566).

ГАРКАВЫЙ, *прикм. Що вимовляє «р» горлом.*

XVIII. Мова тиха гаркава Арх. Сул. ц. 145.

ГАРЛА, *р. мн.* (пол. gardło). *Див.* **Ґарла.**

XVIII. За гарла лисѣи заплатить 3 р. 60. Дн. Марк. III, 318.—Кунтушъ червоній суконній... на гарлахъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 292 (1744).

ГАРЛОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ґарловый.**

XVIII. Хутеръ... лисичихъ 3, между якими гарловое одно Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 97 (1725).

ГАРЛѢТОВЫЙ, *прикм. З гамліту зроблений гамлітовий. Див.* **Гамлѣтъ.**

XVII. Рызы гарлѣтовые кармазыновые Арх. ЮЗР. I, XI, 186 (1656).

ГАРМАСКЫЙ, *прикм. від «гармашъ».*

XVIII. Дворы гармаскіе: дворъ Івана Овчаренка, Кирика Никитова Мат. Полт. Полк. I, 2 (1735).

ГАРМАТА, *рж. Див.* **Армата.**

XV. Всюду по мѣстахъ бито зъ гарматъ Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVII. Мы не фолкгуючи... Леску Черкесу, ижбы на гармату осажон (наказали) Ак. Полт. Гор. Ур. I, 109 (1667).—Магметъ... з гармат бурячих... казал стреляти Крон. Боб. 375-б.—Банкетъ учинивши з гарматъ били Літ. Сам. 54 (1658).

XVIII. В тих городах... гармат велми много Пути. Іер. 4-б.—(Наказано) абы (сотникъ)... оного Кутневского всадилъ на гармату Дн. гетм. канц. 23 (1722).

ГАРМАТКА, *рж. Здрібн. від «гармата».*

XVII. Заразъ у Турков полныи гарматки отняли а самъ Ивоня одно порвалъ и утягнулъ єго къ собѣ Крон. Боб. (др.) 288.

XVIII. Листъ короля... до п. Пива о отдане гарматокъ межигорскихъ Оп. Док. 40.

ГАРМАТНЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Арматный** 1.

XVII. Овса єще прислать для коней гарматныхъ Ак. Нѣж. Маг. 62.

XVIII. (Звонники) и гарматные штуки отливаютъ Клим. Вірші, 109.

2. *Див.* **Арматный** 2.

XVIII. Писарь гарматній, войсковій Літ. Вел. II, 185 (1669).

3. *Див.* **Арматный** 3.

XVII. Повѣдали, же єще не было... въ купѣ войска польского и такъ гарматного Літ. Льв. 249 (1634).

ГАРМАШЪ, *рм. Див.* **Армашъ**.

XVIII. Яко писалас іным ремесникамъ хвала так тымже... пишет сѧ похвала... довбышам, гармашамъ и овчарямъ Клим. Вірші, 122.—На послузе при гарматѣ заставати... пушкаровъ осмъдесятъ члвковъ, гармашовъ также Вел. Сказ. 226.

ГАРМОНѢЯ, *рж.* (гр. ἁρμονία). *Згідність звуків, що робить приємне слухове враженння.*

XVII. Гды на лютнѣ струны згожаютсѧ выдаютъ... гармонѣю Гал. Кл. Раз. 258.

ГАРНЕНКО, *присл. Здрібн. від «гарно»; добренько, любенько.*

XVIII. I овечки гарненко въ кошару загнали Разг. Паст. 69.

ГАРНЕЦЪ, *рм.* 1. *Див.* **Горнецъ**.

XVII. Быстє... были чорны, як тыи што межи чорными гарнцы легают Кн. Рож. 131.—Єлисей взявши гарнецъ новый всыпалъ в него соли Крон. Боб. 122-б.

2. (пол. garniec). *Одиниця міри на горілку, пиво, мед або пашню.*

XVII. Як хлопец визволяєтся... цебер пива, гарнецъ горѣлки Кн. Цеху Кр. 40 (1678).

XVIII. Крупъ гарнецъ 1... овса гарцевъ 60 Дн. Марк. III, 160.

3. *Той посуд, що ним міряють.*

XVIII. Вѣдра гарнци, кварти... должны бить вездѣ праведниє, а не фалшивиє Права, 762.

ГАРНИЗОНЪ, *рм.* (фр. garnison). *Див.* **Ґарнизонъ**.

XVIII. Миклашевскій... гарнизонъ или залогу... осадилъ Сб. лѣт. 43. (Кр. оп. Млр.).

ГАРНѢТУРА, *рж.* (фр. gros de Tours). *Груба шовкова тканина.*

XVIII. 14 локоть гарнѣтури попелястой по 6 гривенъ 5 к. за локоть Дн. Хан. 31.

ГАРОВАТИ, *дс.* (пол. gwarować). *Пильнувати, стерегти.*

XVII. Лисувчиха... посродку ночи гаровала дом Іванишин Прот. Полт. С. I, 26-б (1674).

ГАРТА, *рж.* (нім. Herd). *Стоп олива з сурмою; іноді вживається на друкарські літери.*

XVII. За гарту 2 каменѣ без чверти... зл. 49. Арх. ЮЗР. 1, XI, 664 (1628).

ГАРТОВАТИ, *дс.* (пол. hartować з нім. harten). 1. *Ро палений метадь остуджувати в холодній воді, щоб надати йому більшої твердости.*

XVII. Стрѣлы гартовано острыи без' мѣры Тит. 50 (Сак. 1622).—Гартовано золото Дм. Рост. 29.—(Ми цыкліопы) мечи и стрѣлы в иудейски пределы готуємъ, гартуємъ Дм. Тупт. 100.

2. *Робити щось міцним, тривким, твердим.*

XVII. Частокроть гартовалесь кровю непріѧтелскою... шаблю твою Єв. Калл. (пр.) 8.

XVIII. И так будут ти стусом гартовати кожух. обертаючи на оба боки Укр.-Р. Арх. IX, 74.

ГАРТОВНЫЙ, *прикм. Гартований, загартований, твердий.*

XVII. Найгартовнѣйшєє зброѣ и всеоружества, на вшелѧкїѣ противности снадне, латво и пристойне зажити можем Тит. 313 (Парам. 1634).—Гартовни... зубы на мармуръ трафятъ Дм. Рост. 108.

XVIII. (Krew) гартовную всю зброю обфито брочила (?) Осв. Иер. 189.

ГАРТЪ, *рм.* (пол. Hart з нім. Herd). *Див.* **Гарта**.

XVII. Швагер мой за гарт за розные трубъки барановому челяднику—зл. 2 Арх. ЮЗР. 1, XI, 394 (1635).

XVIII. Пятий майстеръ поливач, що поливаєт у печи у гарту дрова лугомъ (надруковано помилково—«лучом») Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 70 (1720).

ГАРУСОВЫЙ, *прикм.* 1. *Зроблений з гарусу.*

XV. Ризы гарусовыи бурнатныи Ак. ЗР. I, 136 (1494).

XVI. Раска гарусовая за штучку две копе юшей даломъ Арх. ЮЗР. 1, 1, 34 (1571).

XVII. Знайшли кунтушъ зелений гарусовий рот. спр. пот. 32 (1690).

XVIII. Кунтушъ гарусовый, баранками подщитый Быт. млр. обст. 346.

2. *Шерстяний, плетений з вовняного прядива.*

XVIII. Чулки гарусовіє Дн. Марк. III, 15.

ГАРУСЪ, *рм.* (від франц. міста Arrus, пол. arus). 1. *Вовняна тканина з суканого пофарбованого прядива.*

XVII. Недостаєтъ моихъ грошєй... и штучки арусу немашъ Прот. Полт. С. I, 87-б. (1690).

XVIII. От штуки гарусу шагов шесть Вас. б. Мат. Лівоб. Укр. 66 (1727).—Куплено гарусу на лиштви до опанчи лѣтной Дн. Хан. 87.

2. *Вовняне сукане прядиво.*

XVII. Велели побрать, которые при ней ресы зостают:... гарусу чырвоного моток Тр. ерн. Арх. Ком. VIII, 102 (1666).

ГАРФА, *рж.* (нім. Harfe з лат. harpa). *Струнний музичний інструмент.*

XVII. Брѧцало... цимбал, гарфа Бер. Лекс. 0.—Гарфа, цітра ib. 32.—Гарфа—брящало, усль Синон. сл.-р. 16.

ГАРЦОВАНЬЕ, *рн.* (пол. harcowanie). *Чинність від «гарцовати».*

XVII. Конноє ристаніє: Вытѣчки, гарцованьє, бѣганьє коньми Гол. П. М. II, 211(1642).—ристаніє: выбѣган'є, вытѣкан'є, гарцован'є Бер. Лекс. 140.

ГАРЦОВАТИ, *дс.* (пол. harcowac'). 1. *Скакати на коні в різних напрямках, грати конем.*

XVII. По полю на конех гарцуючи и бегаючи засєвки розные ярые выбили Кн. Гродск. Луцк. 190 (1638).—Петръ напередъ... гарцовниковъ выправилъ и гарцовали доволи такъ долго же вже болшъ козакамъ терпѣти не хотѣлось Крон. Боб. (др.) 298.

XVIII. Козаки... обачили и самого Хмелницкого на стройном турецкомъ конѣ гарцуючого Літ. Вел. IV, 74.

2. *Виправляти герці, гуляти, буяти.*

XVI. Чтырей кролеве малеваные по столу з ами гаръцують Антир. 685.

XVII. Нечистых духов гурты по печере гарюват завзяли были Жив. Св. 164-б.

ГАРЦОВНИКЪ, *рм.* (пол. harcownik). *Той, що гарцює на бойовищі, що справляє герці на коні.*

XVII. Кго з' Гарцовников земных оузброѧтсѧ в шишак' Рад. Ог. 384.—Рицеры и гарцовники Сауловы з' полѧ до обозу уступовали Рад. Він. 1551.—Петръ напередъ... гарцовниковъ выправилъ и гарцовали до воли такъ долго же вже болшъ козакомъ терпѣти не хотѣлось Крон. Боб. (др.) 298.

XVIII. Зъ обохъ сторонъ чрезъ гарцовниковъ поединковихъ военное зачинали дѣло Літ. Вел. II, 82.

ГАРЦЪ, *рм.* (пол. harc). 1. *Початок битви, перше зіткнення поодиноких верхівців.*

XVII. (Члвкъ) поединковъ або гарцовъ на брата... не чинивъ Єв. Реш. 414.—(Копист.) поступовалъ з' Татары и турки гарцы зводѧчи Тит. 84 (Бер. 1623).

XVIII. Болше того дня наступовати на нихъ (татар) не кусилися опрочъ гарцовъ, которими до самого вечера забавлялися Літ. Вел. IV, 45.—Козаки и поляки... первого того дня гарцами зежджалися Дн. Марк. III, 9.

2. *Боротьба, змагання, поєдинок, двобій.*

XVI. Прыгледисяж... тому Ѳилялстови...што съ тоєю конъѳедерацыєю такъ часто на гарцъ выєжджалъ... а тутъ самъ єє зганилъ Антир. 849.

XVII. Єсли бо... помощнык и спротивныкъ, заступникъ и навѣтникъ. Єсли бываєтъ в' пошанован'ю, гарцы зводытъ Лѣств. 25-б.

Див. **Герцъ.**

ГАРѢЛЬ, *рм. Див.* **Галеръ, Гарель.**

XVI. Ассарій, пѣнѧз, гарѣль Зиз. Лекс. 93.

XVII. Дробный пѣнѧз' або гарѣль Бер. Лекс. 83.

ГАРЯЧЕ, *присл. Див.* **Горяче.**

XVIII. (Слѣпорожденій) что то огнь не знаєт, тылко слышит гаряче Клим. Вірші, 155.

ГАРЯЧИЙ, *прикм. Див.* **Горячий.**

— **часъ,** *пекучий час, спека, пал; невідволочний, пильний час.*

XVIII. З гарячого часу (абы) збѣгъ Клим. Прип. 217.

—**трунокъ,** *міцний, спіритуовий трунок.*

XVIII. Трунковъ гарячихъ незаживать Млр. дом. лѣч. 2.

ГАРЯЧОСТЬ, *рж. Див.* **Горячесть.**

XVIII. Подъ часъ гарячости люде умираютъ Дн. Марк. I, 274.

ГАРЯЧЪ, *рм.* (тур. harg). *Данина, що мають платити всі не магометане, які мешкають у Турції.*

XVIII. А на Дунаю отъ законніка и попа по червоному и гарячъ по десятъ левовъ Пелгр. Ип. Виш. 11.—Гарячъ вѣчне скасованній Літ. Вел. III, 513.

Див. **Гарачъ.**

ГАСАТИ, *дс. Бігати, скакати по всіх усюдах.*

XVIII. Жена его Дорошенка чрезъ плоть съ молодшимъ гасае (то есть по простореченію въ гречку зъ молодшимъ отъ него по лѣтам скакае) Сб. лѣт. 26. (Кр. оп. Млр.).

ГАСИТИ, *дс.* 1. *Не давати горіти, припиняти горіння.*

XV. И не бѣ двора идеже не горѧше и не бѣ льзѣ гасити, вси бо дворѣ взгорѣшасѧ Ип. 48 (946).

XVII. Проклятіе читано пастирское... и свѣчки гашено на проклятіе Літ. Сам. 136 (1677).—Кухликъ в котором огарки гасят Крон. Боб. 48.

XVIII. Не треба огню гнѣтити, есть его досыть, ничимъ гасити Пер. Укр. Лир. 17.

2. *Припиняти, заглушати, здушувати.*

XVII. Не гаси своеѣ горливости ку Цркви Восточной Єр. Калл. (пр.) 9.—Євтльскихъ жроделъ солодкіи воды зась намъ вытѣкают не гамуючіи и не гасѧчіи прагненье Єв. Вил. II, 24-б.

ГАСЛО, *рн.* (пол. hasło). 1. *Умовлене слово, що дають на розпізнання своїх від чужих, пароль.*

XVIII. Гасло было у насъ: Марія Дн. Марк. I, 241.

2. *Знак, сиґналь.*

XVII. Знакъ, пѧтно, знамѧ, цѣха, также гасло Бер. Лекс. 52.—Яцко гасло такое давалъ: якъ вовкъ завиетъ люб стрѣлитъ з ручници Ак. Полт. Гор. Ур. I, 199 (1670).—Єлиазаръ... казалъ в трубы трубити даючи гасло своим Крон. Боб. 198-б.

XVIII. Вдаренно... на котлахъ, даючи гасло войску прибѣратися Літ. Вел. I, прил. 35.—Король... велѣлъ... з... армати болшой дати войску гасло на остатний приступъ Вел. Сказ. 140.

3. *Символь, девіза.*

XVII. Православныи певного гасла сполечности своей нѣколи бы мѣти не могли Копист. Пал. 736.—На том' стомъ соборѣ сей стый Сумвол', або гасло... зложено было Єв. Калл. 310.—Ведлугъ гасла, албо вызнаня вѣры... дванадцать естъ Артикуловъ вѣры Гол. П. М. II, 362 (Кор. Н. 1645).

ГАСНУТИ, *дс. Переставати палитися; переставати світитися; меркнути.*

XVII. Рвеніе же подобно огню в' губцѣ скритому... должей горит не гаснучи Бер. Лекс. 209.

XVIII. Гасне ясност свѣчи при слонцу Пам. Укр. м. IV, 243 (Присл. Рк.).

ГАСТРИМАРҐЪ, *рм.* (гр. γαστήρ — шлунок + μάργος — жадібний). *Прожора, ласун, роскішник.*

XVII. Гастрімарґове: Чревобѣсници Бер. Лекс. 262.—Гастримаргωве и роскошники свѣта того не маютъ О обр. 171.

ГАТАЛОМЪ, *рм.* (уг. hatalom). *Ґвалт, насильство.*

XVIII. И по тумъ каравъ Господь Бгъ нарудъ увесь Веніаминувъ дѣля гаталму жоны едного попа жидувского Поуч. Няг. 222.

ГАТИТИ, *дс. Хмизом та землею або чимсь подібним задержувати течію води; робити гати, направляти греблю.*

XV. Велѣлъ былъ имъ ставъ сыпати и гатити Ак. ЗР. I, 175 (1498).

XVI. Люди... маютъ... мости мостити, гати гатити Ак. ЗР. III, 44 (1551).

XVII. Самъ, безъ людзской помочи греблѣ... гатити маетъ Мат. Ист. ЮР. 16 (1690).

XVIII. Козаки... ручаи зъ болотъ въ каналъ текучіи гатили Об. Черн. 118 (1722).—Ростановили греблю гатить общимъ коштомъ Дн. Хан. 210.

ГАТИТИСЯ, *дс. Пасив від «гатити».*

XVII. Старая гребля... будет ся гатити Рѣш. Полт. Полк. С. 74 (1700).

ГАТКА, *рж. Здрібн. від «гать».*

XVIII. Козаки... гатки во вся дни поправляли и гатили Об. Черн. 118.—Лѣсъ... близъ села Сулимовки отъ гатки изъ села идучой... до ...греблѣ Арх. Сул. 89 (1756).

ГАТКА, *рж. Див.* **Гадка.**

XVIII. Добре дѣло... абы Панове гатку... мали, штобы порція ся оу селѣ по правдѣ розмитовала Урб. 70.

ГАТЛАСНЫЙ, ГАТЛАСОВЫЙ, *прикм. Див.* **Атласный, Отласный.**

XVII. Рызъ двое гатласовыхъ Арх. ЮЗР. I, X, 520 (1610).—(Жупан) еден гатласовій блакитний Ак. Мг. м. 105 (1669).— Двѣ (выбойки) гатласових Прот. Полт. С. II, 3 (1675).

XVIII. Крсти... пришити к омофору блакитному гатласному Ризн. Соф. кн. 31-б.

ГАТЛАСЪ, *рм. Див.* **Атласъ, Отласъ.**

XVII. Плащеница на бѣломъ гатласѣ Пам. КК. I, 118 (1627).—Старый крестъ бѣлый друкованый на бѣломъ гатласѣ Арх. ЮЗР. I, XI, 187 (1656).

XVIII. За лоскутки зеленого гатласу... 29 к. Дн. Хан. 248.

ГАТОНКА, *рж. Здрібн. від «гатка».*

XVI. Почавши отъ частки Жабецкое ажъ до дворища Пушкаровское долины, противко гатонки Илковское Арх. ЮЗР. I, I, 435 (1594).

ГАТЬ, *рж.* 1. *Поміст з хмизу, галуззя, соломи то що, щоб затримувати воду.*

XV. И повелѣ имъ Всеволодъ чинити гати, комоуждо своемоу полкоу Ип. 315 (1144).

XVII. Притягнулъ тутъ же и Всеволодъ и казалъ гати чинити Крон. Соѳ. 115.

XVIII. Оужѣ ядовитые... которые оу зем'ли оу гатех... бывают Пам. укр. м. II, 174 (Рк. Тесл.).—(Я) усмотрѣлъ весьма плохо здѣланные мосты и гатѣ Дн. Хан. 236.

2. (?).

XVIII. Гать котцовои риби по 24 коп. С. і Р. 43.

ГАФАРСТВО, *рн.* (пол. Haftarstwo). *Ремесло шити золотом і сріблом.*

XVIII. Гафарство честное ремесло на свѣтѣ Клим. Вірші, 122.

ГАФАРЪ, *рм. Див.* **Гафтаръ.**

XVIII. О гафаряхъ. (Гафари) пномъ кулбаки гафуютъ и подушки Клим. Вірші, 122.

ГАФОВАТИ, *дс. Див.* **Гафтовати.**

XVIII. (Гафари) пном кулбаки гафуютъ и подушки Клим. Вірші, 122.

ГАФТАРКА, *рж. Жінка, що шие золотом і сріблом.*

XVI. Касюта гафтарка з двема дочками, которые дочки такъ добре робят золотом, як и она сама Ж. Курб. I, 133 (1578).

ГАФТАРСКЫЙ, *прикм. від «гафтаръ».*

XVI. Завеска злогоглавовая гафтарское роботы Арх. ЮЗР. I, I, 366 (1593).

XVII. Наперсникъ... гафтарскою роботою з злата, з гиацинту, шарлату и кармазину Рад. Ог. 875.—Заслона... гафтарскимъ дѣломъ роблена Рук. Хрон. 47.

ГАФТАРЪ, *рм.* (пол. Haftarz). *Ремесник, що шие золотом та сріблом, гаптує.*

XVII. От пана Григэрия гафтаря з. 3 Арх. ЮЗР. I, XI, 420 (1654).

Див. **Гаптаръ.**

ГАФТКА, *рж.* (нім. Haft, пол. haftka). *Гаплик з бабкою, запона, щоб застібати одіж.*

XVIII. Кабатовъ два... в обоихъ гафтокъ сѣмъ Літ. Вел. IV, 127 (Реестръ Пал. 1704).—Гафтокъ паръ 2 Быт. млр. обст. 346.

ГАФТОВАНЬЕ, *рн.* (пол. haftowanie). *Чинність від «гафтовати».*

XVII. Кунеида... ручную працу... умѣла в... гафтованю золотом, перлами Жив. Св. 241.

ГАФТОВАТИ, *дс. Шити золотом і сріблом.*

XVI. Митро... золотомъ гафтована Ак. ЮЗР. 263 (1596).

XVII. Послали... запону зе злотомъ гафтованую Копист. Пал. 975.—Воздухъ гатласовый вишневый з лиштвами гафтоваными Пам. КК. I, 117 (1627).

XVIII. Воздухи два меншие гафтование РКПЛ 20.—Чепець на атласѣ червонимъ злотомъ гафтованій Літ. Вел. IV, 126 (Реестръ Пал. 1704).

Див. **Гаптовати, Гафовати, Гаѳовати.**

ГАЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «гатити».*

XVII. Пна писара уволнивши от гаченя гребли Прот. Полт. С. II, 15 (1675).—Позволили... десять дворовъ поселити для помочи гаченья тоей же... гребли ихъ Ак. ЗР. V, 231 (1690).

ГАЧОВАТИ, *дс. Повторна ф. від «гатити».*

XVII. Жители... саги... и перед сим гачовали Прот. Полт. С. II, 304 (1700).

XVIII. Греблѣ зъ млынами гачованы и поправлюваны были прежде Унів. Дан. Апост. 5.

ГАЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «гакъ».*

XVII. (Хто) на гачокъ блещачого шкла роскоши... тые такъ дорогоцѣнные клейноты префримарчати зезволитъ Карп. Каз. Б. в.

ГАШЕНЬЕ, *рн. Чинність від «гасити».*

XVII. До осмотреня и запалеваня и гашеня свѣчъ в церкви святого Онофрия... Іоанна Щипу слюсаря (приставить) Арх. ЮЗР. I, XI, 72 (1608).

ГАЯТИ, *дс. Проволікати, тягти (час, справу).*

XVI. Тамъ же судъ потребный ведле права ихъ маидеборского былъ гаенъ передъ которымъ судомъ загаенымъ балверчикъ... и Ганна... были поставлены Арх. ЮЗР. VIII, III, 473 (1596).

ГАѲА, *рж.* (нім. Haft). *Закріпа, цвяшок.*

XVIII. Четвертое (лубя сагайдачное) старое подъ бляхмалъ оправніе штучки вколо гаѳъ Літ. Вел. IV, 116 (Реестръ Пал. 1704).

ГАѲАРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Гафтарскый.**

XVII. Опоны... гаѳарским дѣлом вышиваны Крон. Боб. 47-б.

ГАѲКА, *рж. Див.* **Гафтка.**

XVIII. Кунтушъ... цекглястій, гаѳки тилко въ поясѣ злоцѣстіе Літ. Вел. IV, 119 (Реестръ Пал. 1704).

ГАѲОВАТИ, ГАѲТОВАТИ, *дс. Див.* **Гафтовати.**

XVI. Колнер гаѳътованый Ж. Курб. I, 119 (1578).

XVII. Выбойка... шовком гаѳованая Прот. Полт. С. II, 3 (1675).

XVIII. Сакосъ... з лиштвою... гаѳованою... на едамащцѣ Реестръ Ризн. Соф. 1-б.—Постѣль на швабскомъ полотнѣ золотомъ и зеленимъ шолкомъ гаѳованную Арх. Сул. 280 (1744).

ГВАЛТИТИ, *дс.* 1. *Див.* **Ґвалтити** 1.

XVIII. Ракочий... шляхту и людей кгвалтячи ...прибрался ажъ до самого Кракова Вел. Сказ. 150.

2. *Див.* **Ґвалтити** 2.

XVII. Гвалтити жаденъ ксiонже нехай не допущаєтъ (набоженства) Тит. 269 (П. Мог. 1632).—(Люде) гвалтѫт присѧги свои и обѣтницы Доомецк. 21.

ГВАЛТОВНЕ, *присл.* 1. *Див.* **Ґвалтовне.**

XVII. Законниковъ... гвалтовне забравши... священноинокови бороду урѣзалъ Дiар. Фил. 96.—Василь незбожный учинокъ гвалтовне зъ нею (Вовдею) виполнилъ Ак. Нѣж. Маг. 25.

XVIII. Отцовъ и братiю нашу... подъ тую-жъ схизматическую область и ярмо зъ собою ґвалтовне притягаєшъ Лiт. Вел. II, 31.—Ктобы кому у гаях... шкоду в порубаню дерева гвалтовне учинилъ... маєтъ заплатити Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 48 (1745).

2. *Конечнг.*

XVII. Ижъ кто мудрости навыкнути хочет треба єму гвалтовне з мудростю предвѣчною... през причастие... єдность... мѣти Пам. КК. I, 46 (1624).

ГВАЛТОВНИКЪ, *рм.* *Див.* **Ґвалтовникъ.**

XVII. Они, гвалтовники, при оружiи, а я зъ голими руками Ак. Нѣж. Маг. 24.—Крупскiй... удалъ єго (єпископа) за гвалтовника Лiт. Льв. 253 (1636).—Много укривжоних особ ...ускаржаючися на тихъ своихъ гвалтовниковъ, убойцовъ... предъ судомъ (шкоди) подавали Арх. Мот. 131 (1688).

XVIII. Ми дому твоєго стѣни розметаємъ, яко гвалтовника и разорителя отчизни нашея Лiт. Вел. II, 35.

ГВАЛТОВНЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Ґвалтовный** 1.

XVII. Я... видѣлемъ Василя надъ тою невѣстою на гвалтовномъ учинку Ак. Нѣж. Маг. 24.

XVIII. Гвалтъ или гвалтовноє сполкованiє Собр. Прип. 113.—О гвалтовноє взятє дѣвки вдови Стат. 66.

2. *Див.* **Ґвалтовный** 2.

XVII. Той... мужъ часу такъ гвалтовной потребы... такъ до папежа Римского мовитъ, як до одного зъ пяти преднѣйшихъ архiереевъ Копист. Пал. 568.—Половцы... гвалтовъною потребою примушены, прибѣгши, помочи... жадали Крон. Ссѳ. 224.— Ґды бы братъ, который мѣлъ гвалтовную пилную потребу свою... повиненъ до старшихъ прiйти Гол. П. М. I, 243 (Уст. Вил. бр. 1620).—(Моисей) повѣдалъ єму о томъ, иж барзо гвалтовную покусу терпѣлъ Збiрн. 1693, к. 14-б.

XVIII. Єслибы мѣло на него быти якоє гвалтовноє напередъ наступленнiє, во всякой поготовости найдоватися розказалъ Лiт. Вел. IV, 18.—О наиздѣ гвалтовномъ на домъ С. i Р. 7.

ГВАЛТОМЪ, *присл. Див.* **Ґвалтомъ.**

XVII. Троцкого стали гвалтомъ тягти (люде) Докум. аз. игры, 6 (1672).—Гвалтомъ гетманство дано Бруховецкому Лiт. Сам. 75.

XVIII. Вичалковского присланiи козаки гвалтомъ взяли Арх. ЮЗР. I, II, 138 (1766).—Козаки... на старшину свою гвалтомъ кинувшися... передалися до Хмелницкого Лiт. Вел. IV, 8.

ГВАЛТЪ, *рм. Див.* **Ґвалтъ.**

XVII. Староста... мещан на ратушъ позывалъ, повѣдаючи, жесте гвалтъ учинили на манастыри и пана Руцкого хотѣлисте забити Арх. ЮЗР. I, XI, 345 (1615).—Не надѣйсѧ на тестаментъ, бо и тому гвалтъ оучинѧтъ Тит. 179 (Копист. 1625).

XVIII. Гвалтъ или гвалтовноє сполкованiє Собр. Прип. 113.—Которая присяга при гвалтѣ твердо устоитъ и якъ той не зрадитъ, кто всегда боится? Лiт. Гр. 32.—Кто би... греблю к чужому берегу присипалъ, то по доводу за то гвалту дванадцять рублей уплатил би обѣжденному и шкоди нагородил би слушне Стат. 61-б.

На гвалтъ. *Див.* **Ґвалтъ, на ґвалтъ.**

XVIII. Въ дзвони на гвалтъ вдаренно Лiт. Вел. II, 338.—А в селѣ великая тривога здѣлалася: звонили на гвалтъ, даби село вшло ратовать от гайдамакъ 120 человѣкъ Листи Конт. 28.

ГВАЛТЪ, *недосл. Крик на поміч: ратуйте!*

XVIII. Адъ кричитъ: Гвалтъ, гвалтъ панови: врата ломѧтъ Сл. о збур. п. 160.

ГВАРДІАНЪ, *рм.* (лат. guardianus). *Старший над кляштором у деяких законах, напр. у Францисканів, Бернандинів, капуцинів.*

XVII. Все новоє подавалъ и вносилъ в кляшторъ Преоръ и Гвардианъ або опатъ или бискупъ Гол. П. М. II, 35 (П. Леонт. 1633).

ГВАРНИЗОНЪ, ГВАРНѢЗОНЪ, *рм. Див.* **Ґварнизонъ.**

XVIII. Глуховского гварнѣзону салдати Унiв. Дан. Апост. 128.—Въ силу съ тысячи найтить одно сердце, чтобъ оно не было занято гварнизономъ нѣсколькихъ ескадроновъ бѣсовскихъ Сковор. 106.

ГВАРНѢЗОННІЙ, *прикм. від «гварнѣзонъ».*

XVIII. Полки гварнѣзоннiє на лiоду собраннiє стояли а имъ обявили о представленiи iмператорскомъ Дн. Марк. I, 202.

ГВЕРСЪ, *рм.* (?).

XVIII. Гаврилу на гверсъ далемъ єще 70 р. Дн. Марк. II, 84.

ГВИНТОВКА, *рж. Див.* **Ґвиктовка**.
XVIII. Леґовано... гвинтовку тулской роботы Ск. о р. Мил. 3 (1790).
ГВИНТОВНЫЙ, *прикм. Див.* **Ґвинтовный**.
XVIII. Фузѣя и мушкетъ гвинтовній Мат. для общ. б. 88 (1752).
ГВОЗДИКА, *рж. Бруньки квіток рослини* Caryophyllus aromaticus, *що кладуть у страву щоб дух мала.*
XVI. Мушкаты, гвоздики (продавати) копемъ Ак. ЮЗР. I, 136 (1552).
XVIII. Борщь из гвоздиками, бураки з лоєм Укр.-Р. Арх. IX, 49.—На корѣння разнеє яко гвоздики шафран—вишло денегъ 5 р. Зап. Чрн. Губ. Ст. Ком. 294 (1744).—О гвоздиках... кто их ясть весма мозгъ утверждаєтъ Млр. дом. лѣч. 56.
ГВОЗДИКОВЫЙ, ГВОЗДѢКОВЫЙ, *прикм.* 1. *Зроблений з гвоздики.*
XVIII. Єлей гвоздыковый Собр. Прип. 16.
2. *Що має колір квітки гвоздика,* Diantus caryphyllus.
XVI. Однорѧдок адамашки гвоздиковое Ж. Курб. II, 25 (1572).—Четвертоє євангеліє крыто отласомъ гвоздиковымъ Арх. ЮЗР. I, VI, 109 (1594).
XVIII. Гвоздѣковий (кунтушъ) на зайцахъ Быт. млр. обст. 355.—Сакосъ гвоздиковий златоглавый Реєстръ Ризн. Соф. 2-б.—Кунтушъ гвоздѣковий Оп. ст. Млр. II, 168 (1727).
ГВОЗДИКЪ, ГВОЗДОКЪ, *рм. Здрібн. від «гвоздъ».*
XVII. Отъ фунта гвоздиковъ... по пѣнязей пять (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).
XVIII. Дани с покоєвъ гвоздки желтыє Ризн. Соф. Кн. 132.
ГВОЗДИКЪ, *рм. Квітка* Dianthus caryophyllis.
XVIII. У иноземца сторговалемъ гвоздики болшіє розниxъ коліоровъ, всякій гвоздикъ по 10а. Дн. Марк. II, 229.
ГВОЗДИННЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Зроблений гвоздем.*
XVII. Єсли не обачу на руках его (Іса) ранъ пробитых гвоздинных Єв. Реш. 51-б.—Аще не вижу на руку его ѧзвъ гвоздынныхъ и не вложу пръста моєго в' ѧзвы гвоздынныѧ... не йму вѣры Рад. Він. 73.
ГВОЗДЪ, *рм. Шматок дерева або металю з одного кінця з головкою, з другого загострений, що служить до вбивання, цвях.*
XV. Ихъ же ємъше... гвозды желѣзны посредѣ головъ въбивахуть има Ип. 33 (941).
XVI. (Христос) былъ... тернямъ коронованый гвоздами прокопаный Рук. Муз. № 513, 57.
XVII. Три спицы грубыи желѣзныи на кшталтъ гвоздов Діал. о пр. Вѣрѣ, 351 (1608).—Цесар розказалъ... гвоздов желѣзных в подошвы набити Єв. Реш. 262.—Колца... гвоздами... прибитыи Крон. Боб. 205-б.
XVIII. Юрый мосты мостит, а Никола гвоздемъ побиваєт Клим. Прип. 258.
ГВОЗДЬЕ, *рн. Збірне* (ц. сл. гвоздье). *Цвяхи.*
XVI. Латноє и кгонтовоє гвоздя побрано Арх. ЮЗР. I, VI, 161 (1597).
XVII. В чоботы... набили острого и довгого гвозд'я Жит. Св. 329-б.—(Єлена) взѧвши гвоздіє, которыми Гдь нашъ на крстѣ прибит былъ ѣхала до Константінополѧ О обр. 61.—Петр... подав руки и ноги... на срокгоє гвоздъє ко кресту прибити Єв. Реш. 397.
ГВОЗДЯНИЦЯ, *рж. Ковальце кувати гвіздки.*
XVIII. Ковалскоє начиня: клѣщи... гвоздяница Дѣло Бих. 2 (1722).—Оп. ст. Млр. II, 314 (1738).
ГВУЗДЬЕ, *рн. Див.* **Гвоздье**.
XVII. За фаску гвуздя кгонтового далем злот. 3 и грош. 5 Арх. ЮЗР. I, XI, 347 (1617).—За гвуздя побѣліованоє до бляхи дали таляри пятьдесять Літ. Мг. м. 21 (1688).
ГДАНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Ґданскый**.
XVIII. За два штофа гданской водки 3 р. Дп. Хан. 92.
ГДЕ, *присл.* 1. *В якім місці.*
XV. И помыслилъ єсмь помалѣ и нам тамо поити где отци и братіа нашѧ ЮРГр. № 83 (1446).
XVI. Мене... у светлочку малую до везеня осадил... гдем великого зимна и недзы и голоду уживала Арх. ЮЗР. VIII, III, 135 (1567).—Тот лист мой веновный... касую... иж хотя бы сѧ где, на котором местцу и в якого колвекъ вряду и права... показал (лист) тогды вжо жадноє владзы и моцы мѣти не маєтъ ib. 306 (1578).
XVII. Осмоє предикаментумъ єстъ оубѣ где, тоест' на якомъ мѣстцу що сѧ дѣѧло Гал. Кл. Раз. 460.—Где бо єст скарбъ ваш, там будет и серце ваше Єв. Реш. 16.
XVIII. Не ходи где лихо Клим. Прип. 265.—Господарь Остапецъ... не знать где дѣлся Дн. Марк. I, 101.—Хмелницкий вийшолъ... на кватеру свою... где лутшіє конѣ свои побравши... рушилъ въ путь Вел. Сказ. 6.
2. *В тім місці, в котрім.*
XVI. Пришъли до изъбы, где тотъ врядникъ изъ жоною своєю мешъкане мелъ Арх. ЮЗР. VI, I, 62 (1568).
XVII. Не збирайте собѣ скарбовъ на землѣ где ржа и мол псуєт Єв. Реш. 38-б.

3. *Куди, на яке місце, де (запитуючи або ні).*
XVI. ѧ иду вслѣдъ тебе где ты поидешъ Пер. Отч. Жит. 145 (Уч. Єв.).
XVII. Госпи где идешъ? а Хс отповѣдѣлъ: иду до Риму Жит. Св. 467.—Поидеть небожата, присталь тую (свиней приставили)... берѣть... гдесмо оразъ и пойшъли Ак. Полт. Гор. Ур. I, 127 (1668).—Взявши... дитину (Яцко и Мартыниха) од мене повезли я не вѣдаю где Прот. Полт. С. I, 126-б (1691).
XVIII. Так зайшло далеко, где люде не заходят Пам. укр. м. II, 66 (Рк. Тесл.).
Див. **Гдѣ, Де.**
4. *Див.* **Гдесь** 2.
XVII. Люде... просили (Іса)... иж бы одишов от них где въ иншую краину Єв. Реш. 92-б.
5. *Що, як.*
XVIII. Где далѣй в лѣсъ то болшъ дровъ Клим. Прип. 208.
6. *Див.* **Ґды.**
XVII. Єще засвѣтла ...і в печи огон горѣл где напавъши москалѣ обшарпали Семена Ак. Полт. Гор. Ур. I, 82 (1666).
ГДЕ-БЫ, *присл. Див.* **Ґды-бы.**
XVI. Отожъ и ты: гдебысь слово моє такъ выкладалъ... не склопоталъ бысь такъ головы Отп. И. П. кл. Остр. 1057.
ГДЕ-КОЛВЕКЪ, *присл. Див.* **Ґдѣ-колвекъ.**
XVI. Церъковь Восточная и єє преложоныє и все духовенъство... гдекольвекъ мешкаючиє Антир. 961.
XVII. Абы где колвекъ любо в городѣ любо на хуторах... хто майстромъ ремесла нашего знайдовался... такового... забрати и зграбити кождому брату... позволяємъ Кн. Цеху Кр. 9 (1668).—Где-колвекъ знайшлася шляхта Літ. Сам. 12.
XVIII. Гдеколвякъ золза чарадится помазуй дѣгтемъ добрим Укр. Госп. Пор. 63.
ГДЕ-КОТРЫЙ, *прикм. Деякий, дехто.*
XVIII. Бги... лежат на земли и покрушили ся на порох: где котрому голова... где котрому колѣно Пам. укр. м. II, 128 (Рк. Тесл.).
Див. **Где-якый, Где-некоторый.**
ГДЕ-НЕБУДЬ, *присл. Десь.*
XVIII. Коня пусти, щобъ волно по стайнѣ або гденебудь ходивъ Укр. Госп. Пор. 62.
ГДЕ-НЕКОТОРЫЙ, *займ. Див.* **Где-котрый, Где-якый.**
XVIII. Пси въ господарствѣ потребніи суть: для чого лѣкарства тутъ для них где некоторіи прилучаються Укр. Госп. Пор. 72.
ГДЕСЬ, *присл.* 1. *Десь, на якомусь місці, невідомо де.*
XVII. Король... дал, кажеть єму там гдесь у Полщи помистъинцъко Кул. Мат. I, 24 (1604).—Папирусъ... сховавшися гдес... чулъ о чом радилъ сенатъ Крон. Боб. 151.
XVIII. Гдес' ем стоял на высокомъ мѣсцы Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).—Дронтгеимъ гдесь в Норвегдей (знаходиться) Вел. Сказ. 191.
2. *Кудись, будь куди, куди-небудь, десь, невідомо куди, на якесь місце.*
XVII. Онъ умчислне з жоною з двора, гдесь скрился Прот. спр. пот. 144 (1690).—(Ничипоръ) справедливости стой недоставши гдес збѣгъ из дому Кн. Мѣск. Полт. 29 (1693).
XVIII. Що ти ломишъ мои врата безпечне? гдесь вязней моихъ хочешъ взяти конечне Сл. о збур. п. 161.—Подобно Буг ваш спит... чи изѣхавъ гдес Єв. Реш. 337-б (1710).—Може оу поселствѣ гдесь идете Пам. укр. м. II, 129 (Рк. Тесл.).—Тамъ показалось коней 17, а одинъ гдесь забѣгъ Дн. Марк. I, 97.
3. *Звідкись, не знати звідки.*
XVII. Агглъ знагла гдесь ся взявши Бер. Вірші. 71.
ГДЕ-ЩО, *займ. Дещо, трохи, якась частка.*
XVII. Матка моя... гдещо того меду продала Прот. Полт. С. I, 42-б (1676).
ГДЕ-ЯКЫЙ, *займ. Див.* **Где-котрый, Где-некоторый.**
XVIII. Бги... лежат на земли и покрушили ся на порох: где котрому голова, где якому рука, где якому ребро Пам. укр. м. II, 128 (Рк. Тесл.).
ГДЫ, *присл. Див.* **Ґды.**
XIV. А гды рана будетъ єму (жеребяти) на хребтинѣ то (платить) полторы гривны Ак. ЗР. I, 18 (1347).
XVII. Гды ся вернемо, вшиткихъ васъ въ пясти мѣти будемо Літ. Льв. 245.—Гды скончится 1000 лѣтъ розвязаный будетъ сатана отъ темницы своєй Копист. Пал. 315.
ГДЫ-БЫ, *Див.* **Ґды-бы.**
XVII. Гдыбы то ся показало на Тимоша Караку, тогды... Тимошъ... повиненъ будетъ вини платити Ак. Полт. Гор. Ур. I, 130 (1668).
ГДѢ, *присл.* 1. *Див.* **Где** 1.
XV. Пан Григорей стречепович имаеть служити... и гдѣ будеть нам потребно ЮРГр. № 74 (1437).
XVIII. Потоцкий... прибилъ до Бродовъ... гдѣ слишалъ... себѣ похвали Вел. Сказ. 6.
2. *Див.* **Где** 2.
XVI. (Марина) дѣти небожчика... не ведома гдѣ зы йменя от себе отослала Арх. ЮЗР. VIII, III, 311 (1580).
ГДѢЙ, *присл. Див.* **Ґды.**

XVI. Але гдѣй дей твоя милость того злодея... не ознаймишъ, то дей твоя милость того вола єму заплатити мусишъ Ак. Копн. С. 42 570).

ГДѢ-КОЛЫ, *присл. Див.* **Коли.**

XIV. Гдѣ-коли на войну идуть, абы нигдѣ у своей земли у селѣхъ не стояли Ак. ЗР. I, 13 (1347).—Имають намъ служит... копиємъ гдѣ коли намъ будетъ надобно ЮРГр. № 32 1399).

ГЕБАНОВЫЙ, *прикм. від «гебанъ».*

XVII. Мощи суть отданыє въ сосудѣ гебановомъ въ которомъ и срѣбрная пушечка єсть въ которой мощи суть Арх. ЮЗР. I, XI, 101 (1633).—Шкатулка гебановая з шуфлятками ib. I, X, 154 (1637).—Аптечка гебановая єдна ib. I, XII, 28 (1666).

XVIII. Патерица чорная гебанова Реєстръ Ризн. Соф. 5.—(Шабля) оправа срѣброзлоцѣстая... ренкоисть гебановая чорная Літ. Вел. IV, 114 (Реєстръ Пал. 1704).—Патерица гебановая с пугвицами сребропозлащенными РКПЛ. 10.

Див. **Габановый.**

ГЕБАНЪ, *рм.* (гр. ἔβενος). *Дерево* Ebenus.

XVII. Дерево гебанъ Крон. Боб. 159.—Маючи розку в руках от древа гебану Ал. Печ. 165.

XVIII. За ручку до молочника изъ гебану здѣланную дано 20 коп. Дн. Хан. 305.

ГЕБРАИСМУСЪ, *рм.* (лат. hebraismus). *Вираз природній гебрайській мові.*

XVII. Єст то власный гебраисмус, який ся часто в писмѣ стомъ трафляют Кн. Рож. 23.

ГЕБРЕЙСКЫЙ, *прикм. від «гебрей».*

XVI. Мсца сентебра по гебрейску елюль, просто вресень Хрон. Рымши, 217.

XVII. То не єст обычай моры гебрейской Кн. Рож. 16.

ГЕВЪ, *присл. Сюди.*

XVIII. Каждый кмѣтъ... мусить... єденъ днь панови робити... такъ што бы ся и хожиня его на пансчину гевъ и тамъ... оу тото абы ся раховало Урб. 49.

ГЕЄННА, *рж.* (гр. γέεννα з гебр. gē-hinnōm—сад Гінномова сина). *Пекло.*

XVII. Погане были в' геєннѣ огнепной где терпѣли муки Гал. Кл. Раз. 187.—Геєнна... осужденіє... мука або огень пекелный Бер. Лекс. 263.

ГЕЄНСКЫЙ, *прикм. від «геєнна».*

XVII. Етна... а Везвіон... горы... з которыхъ огонь геєнскій выходит О обр. 141.—Предъ смертю видѣлъ панъ Замойскій пекло отвореноє и огонь геєньскій Літ. Льв. 258.

XVIII. Тамже виражена давная якоби смерть єго... при зрѣніи лица богоматерного також и радостю вѣчной и мукъ геєнскихъ Дн. Марк. I, 17.

ГЕЄРОГЛЕФИКЪ, *рм.* (гр. ἱερογλύφος). *Гієрогліфічний напис.*

XVII. Єгупчикове... таким ю геєроглефиком албо подобенством выражали образъ слнца Рад. Ог. 255.

ГЕЗЕЛЬ, *рм.* (нім. Gesell). *Учень, підмайстер (аптекарський).*

XVIII. Писанъ листовний указ... дабы... гезелю Ейтерту, хотящому завести в Нѣжинѣ аптеку... жадной обыди не чинено Журн. Дач. Апост. 100.

ГЕЙ, *недосл. Вигук, щоб звернути увагу.*

XVIII. Гей, панове воєводи, ти пане Трубаю и ти Венеро Сл. о збур. п. 149.—Гей у полі вишня Пер. Мат. I, I, 291.—Гей, спогадай, человѣче на далшеє часи, когда твоє грѣшноє тѣло положатъ на марахъ Укр.-Р. Арх. X, 424.—Коли...поселъ выпивъши такимъ обычаєм гей я пивъ то єму волъно тоты чашѣ три узяты собѣ Ал. Тиш. 58.—Множество слугъ и джуровъ... крикнувши гей, гей чого мѣємъ дожидатись... устремилися на базари Вел. Сказ. 141.

ГЕЙ БЫ, *присл. Як би.*

XVIII. Здало ми ся быти гей бы на городѣ Пам. укр. м. I, 164 (Рк. Тесл.)

ГЕКТИКА, *рж.* (гр. ἑκτική). *Гарячка* Febris hectica.

XVIII. Король... умеръ зъ болезни гектики Сб. лѣт. 9 (Кр. оп. Млр.).

ГЕЛБЛИКЪ, *рм. Див.* **Гибликъ.**

XVIII. Гелбликов три четвертый шляхтак Арх. Вид. м. (1748).

ГЕЛИТИ, *дс.* **Мудре гелити,** *мудрувати.*

XVI. Златоустый о Святѣмъ Дусѣ въ казанью... не мовитъ «родится», бо чого не писано, не годится мудре гелити Ист. о Разб. Флор. соб. 451.

ГЕЛІОТРОПІОНЪ, *рм. Рослина* Heliotropum peruvianum.

XVII. Геліотропіонъ значить послушенство Гал. Кл. Раз. 365.

ГЕЛІОТРОПОВЫЙ, *прикм. від «геліотропъ».*

XVII. Квѣтами геліотроповыми суть люде послушныи которыи слухають Бга Гал. Кл. Раз. 365.

ГЕЛМЪ, *рм.* (нім. Helm). 1. *Шишак, прилбиця.*

XVII. Шлемъ; шишак', прилбиця, мисурка, гелмъ Бер. Лекс. 205.—Кролевычъ... значился на гелмѣ орломъ Збірн. 1693, к. 161-б.

2. *Частина гербу в постаті шишака над тарчою.*

XVII. И мѣчъ (на гербѣ) вашъ на концу приламачый, который на гелмѣ держит рука оузброєнна Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.

XVIII. Въ корогви древка и гелми золотіи Літ. Гр. 55.

ГЕМИСФЕРІУМЪ, *рм.* (гр. ἡμισφαίριον). *Півкуля.*

XVII. Дуга... розмаитыхъ фарбъ ясностію наше освѣщаєт' гемисферіум албо пол'небе Рад. Ог. 425.

ГЕМОРГОИДАЛНЫЙ, *прикм. від «геморрой».*

XVIII. Пявици до геморгоидалной жили приставлялъ двѣ Дн. Марк. III. 377.

ГЕНВАРЬ, *рм.* (лат. Ianuarius). *Січень, перший місяць в році.*

XV. В недлю по Водохрщахъ мсца геньваря въ 5 днь Ип. 368 (1148).—Писана грамота... у четвертокъ мѣсяца генъваря у 21 день Ак. ЗР. I, 45 (1422).—ЮРГр. № 53.—Писанъ у Вилни генваря в 21 день Ак. ЗР. I, 148 (1495).

XVI. Року тисеча 595 генъвара дня 5 Берест. соб. 186.

XVII. Року Бжия 1679 мсця генъвара 24 дня Прот. Полт. С. II, 62-б (1679).—Было тепло такъ великое же въ генвару и февралю квитнули древа Крон. Полск. 383.

XVIII. Хмелницкий чрезъ два м(ѣся)цѣ генваръ и феврал промешкалъ въ Сѣчи Вел. Сказ. 25.

ГЕНДЕЛЬ, *рм. Див.* **Гандель**.

XVIII. (Купцы) за всякими товарами и гендлями своими... за границу проѣздили Літ. Вел. III, 559.— Жиди такъ же до своихъ гендліовъ вернутся на Украину знову Літ. Гр. 110.

ГЕНДЛЕВАТИ, *дс. Див.* **Гандлевати**.

XVIII. Отъ чумаковъ... зъ мѣлкими товарами гендлюючихъ... всего брали отъ ста золотыхъ Унів. Дан. Апост. 67.

ГЕНДЛІОВЫЙ, *прикм. Що займається торгівлею (гендлем).*

XVIII. Мѣщанъ... безгрунтовыхъ гендліовыхъ—17 дв. Оп. ст. Млр. I, 335 (1723).

ГЕНЕАЛОГІА, *рж.* (гр. γενεαλογία). *Родовід, порядок наступства предків якої родини.*

XVII. З' монархов Росских' на Кієвѣ ѳронуючыхъ идучая генеалогіа Тит. 69 (Копист. 1623).

ГЕНЕРАЛНЫЙ, *прикм. Головний, загальний, вальний.*

XVII. Се приточила справа з реєстру судового за триволанемъ возного генералного шляхетного Яхима Пристановского Арх. ЮЗР. VIII, III, 507 (1605).—Гетманъ Бруховецкій съ генералною старшиною и полковниками ездили въ Москву Літ. Сам. 265.

XVIII. Для того... оная комиссія генералной ревизіи... таковы ихъ козаковъ намѣренія отвратить Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 204 (1767).—Сіє... доношеніє... въ бѣлую генералную опись включить ib. 205 (1768).—Слѣдствія... прибившой генералной войсковой канцеляріи имѣются ib. 221 (1767—8).—Висшеписаний Кочубей обозним генералним пожалованъ Стат.29.—Судія генералный Ѳ. Лисенко Дн. Хан. 175.

ГЕНЕРАЛСКЫЙ, *прикм. від «генералъ».*

XVIII. Винчался зъ генералскою дочерю Дн. Хан. 17-б.

ГЕНЕРАЛЪ, *рм.* (лат. generalis). *В Росії: военна особа перших чотирох кляс.*

XVIII. Обѣдалемъ у генерала Дебринея Дн. Марк. II, 109 (1727).—И надъ самимъ генераломъ Потоцкого сыномъ смерть триумфуєтъ Літ. Гр. (рк.) 90.

ГЕНСІОРЕКЪ, *рм.* (пол. gęsiorek). *Колода що накладається на шию й на руки злочинцеві; в'язення; арешт.*

Оддати подъ генсіорекъ, *віддати до в'язення, до арешту.*

XVII. Казалъ челяди своєй оддати мене до отца Шицика подъ генсіорекъ Діар. Фил. 95.

ГЕНУАРЪ, *рм. Див.* **Генварь**.

XVI. Мсця генуара, по гебрейску тебет. просто стычень Хрон. Рымши, 217.

ГЕНЪ, *присл. Онде.*

XVIII. А чи въ є пакъ ты продавъ воли генъ онъ тїи? Пер. Мат. III, II, 158.

ГЕОҐРАФІЯ, *рм. Див.* **Ґеоґрафія**.

XVII. Геоґрафїа: Землѣописане Бер. Лекс. 263.

ГЕОДЕЗИСТЪ, *рм. Той хто робить мапи.*

XVIII. Встрѣтились два геодезисти изъ адмиралитейства Дн. Хан. 46.

ГЕОМАНЦІЯ, *рм.* (гр. γῆ—земля+μαντεία—вороження). *Вороження землею, піском.*

XVIII. Читаючїи книги Чародѣйскія, о Геоманціи, то єсть о чарахъ... впадають в' клятву Собр. Прип. 128.

ГЕОМЕТРА, ГЕОМЕТРЕСЪ, *рж. Див.* **Ґеометра**.

XVII. Геометра в' Познаню правдивомъ о Богу южъ будучи, такую дасть пересторогу Тит. 297 (Поч. 1632).—Кто хочетъ землю нбо и всѣ Елемента познати Геометресъ подаст' документа ib.

ГЕОМЕТРІА, *рж. Див.* **Ґеометрія**.

XVII. Геометрїа: землемѣрїє Бер. Лекс. 263.

ГЕРАДА, *рж.* (пол. gierada з сер. лат. gerada). *Рухоме добро, що надавалося у віні.*

XVIII. Дочери... при виданию в замуже доволно и знатно голими денгами и полною герадою награждени Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 280 (1749).

ГЕРБА, *рж.* (лат. herba). *Трава.*

XVII. Быліє: зѣлье, герба Бер. Лекс. 10.

ГЕРБАРІЯ, *рж. Зілля.*

XVIII. Демянъ... зъ Алексѣємъ отпустилъ... сюда: гербарій 8, борошна куховъ 7, тютюну куховъ 2 и кулей 7 Дн. Марк. II, 29.

ГЕРБОВНЫЙ, *прикм.* (пол. herbowny). *Що належить до одного гербу.*

XVI. Прошу ясновельможного княжаты Юрья на Слуцку пана брата моєго гербовного Арх. ЮЗР. VII, I, 19 (1569).

ГЕРБЪ, *рм.* (пол. herb з нім. Erben). 1. *Символичний знак, що належав певній родині шляхецькій; почесний знак місцевости, будівлі, інституції.*

XVI. Оксамитъ черленый, ритый, крестъ перловый, а гербъ сребреный Гол. П. М. I, 9 (Оп. 1554).—Сыгнет... на котором властный гербь єго (князя) был Arch. Sang. VII, 27 (1558).—И таковогo жъ гербу печать тому мѣсту надаємъ... и въ семъ листѣ нашомъ вымалевать єго єсмо казали Ак. ЗР. IV, 167 (1597).

XVII. Монархове... звыкли на хоругвахъ различныи свои выражати гербы, яко сvмволѧ албо знаменіѧ Рад. Ог. 94.—Лехъ... собѣ за гербъ взялъ орла Літ. Полск. 1-б.

XVIII. Казалъ запечатати... печатию, на которой было дванадцять геръбовъ Ал. Тиш. 40.—Ложокъ двѣ тузнѣ шлїонскихъ срѣбнихъ подъ гербомъ Палѣєвимъ гривенъ 7 Літ. Вел. IV, 112 (Реєстръ Пал. 1704).—Коновочка зъ гербомъ Арх. Люб. 21 (1764).

Бути великого гербу, *належати до славнозвісного роду.*

XVIII. Великого гер'бу будутъ ї єдиного отца и мтре снове Пам. укр. м. IV, 297 (Рк. Тесл.).

2. *Знак, символь.*

XVII. Брацтво Луцькоє крестъ Христовъ за гербъ маєтъ Пам. КК. I, 124 (1618).—(Складъ вѣры) єсть хоругвъ и гербъ православныхъ христіан Кн. о Вѣрѣ, 168.—Гербъ—знаменіє Синон. сл.-р. 16.—Язык выславити может и... похвалу воздаст... тому... гербу... нашего Бога Єв. Реш. 275.

ГЕРЕЗА, ГЕРЕЗІЯ, ГЕРЕЗѢЯ, *рж.* (гр. αἵρεσις). *Відкидання або відступ від деяких доґматів офіційно прийнятого віронавчання.*

XVI. Агапитъ папа Антимия... для герезы самъ до Царогороду приєхавши зъ столицы зложилъ Берест. соб. 264.—Наслѣдниковъ о тоѣ герезыи... въ клятву святыхъ Апостолъ влагаємъ Ак. ЗР. IV, 126 (1596).

XVII. А хтожъ... мѣлъ перво вѣдать о герезыи Арх. ЮЗР. I, VII, 270 (1616).—Жадной герезѣи и найменшои тутъ (в книзѣ) немаєшъ Єв. Реш. 2-б.—Настала герезія самотсатская ib. 315.—Гал. Н. н. 42 (помилк. 44).

XVIII. Слышачи о герезїи Геринта и Евиона ...написал предивную Єvглїю Пам. укр. м. III, 77 (Перем. Пр.).

ГЕРЕЗІАРХА, *рм.* (гр. αἱρεσιάρχης). *Чоловік, що заложив яку секту.*

XVII. Єденъ герезіарха на имѧ Германъ в' Феразѣ был' погребленый Гал. Н. н. 60.

ГЕРЕТИКЪ, *рм.* (гр. αἱρετικός). *Чоловік, що визнає герезію.*

XVI. Я прагнулемъ... ласки, которую панъ твой... и геретикомъ звыкъ показовати Отп. И. П. кл. Остр. 1055.—(Болобанъ) отлучившися одъ церкви Божоє, з геретиками переставалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 191 (1597).

XVII. Староста... котрий бил марцѣоновой науки геретикъ Єв. Реш. 234.—Филипъ Мелянктон геретикъ Рад. Ог. 138.—Много єстъ людей, которыи в Ха не вѣруютъ и живота вѣчного не доступуютъ такїи сутъ геретыки невѣрныи Гал. Кл. Раз. 22.

XVIII. О наказаніи геретиковъ (книга) РКПЛ. 58.—Хвала Божія въ церквахъ православнихъ нашихъ... отъ тихъ... геретиковъ леховъ хощетъ и усиловуєтся премѣнити Літ. Вел. IV, 140 (Остр. 1638).—Стый Никола з мечем малїованъ биваєтъ котрый невидимо горетиковъ посѣцаєтъ Клим. Вірші, 123.—Геретики зловѣрныє Ал. Тиш. 88.

ГЕРЕТИЦКЫЙ, ГЕРЕТИЧЕСКЫЙ, *прикм. Що має в собі герезію.*

XVI. Филялетъ... геретическоє баламутии своєє скрыте боронитъ Антир. 517 (1599).

XVII. Не маютъ (учні)... книжокъ иновѣрскихъ и геретицкихъ... ховати Пам. КК. I, 45 (1624).—Чи не читалъ книгъ геретицкихъ заказаныхъ Гал. Гр. Розм. 9-б.

ГЕРЕТИЦСТВО, *рм. Від ступництво від догматів, офіційно прийнятого віронавчання, герезія.*

XVII. Поликарпъ Єпископъ много людей от геретицтва отвел Кн. о Вѣрѣ, 159.—Сщеникъ... таємне єму (Ієронимови) геретицство закидалъ Жит. Св. 435-б.—Жона розгрѣшенія от геретицства... просила Єв. Реш. 234.

ГЕРЕТЫЧКА, *рж. Жінка-геретик.*

XVIII. Окаѧннаѧ геретыч'ка Пам. укр. м. IV, 294 (Рк. Тесл.).

ГЕРЕЦЪ, *рм. Див.* **Гарцъ.**

XVII. Святополкъ... почалъ на герецъ... вызыват... Ярослава Жит. Св. 563-б.

ГЕРМАНЪ, *рм.* (кельц. gerimani). *Германець, німець.*

XVII. Неприятел поганин... або герман, або крол пустошит церквѣ Каз. № 32. к. 78-б.

XVIII. Навертав на вѣру Хву многих народов невѣр'ных... Мидовъ... Першанъ... Германовъ Пам. укр. м. III, 118 (Рк. Тесл.).

ГЕРМАФРОДИТЪ, *рм.* (гр. ἑρμαφρόδιτος). *Людина, що має ознаки музького й женського природження.*

XVIII. Гермафродитъ, то єстъ маючій мужескій полъ и женскій Собр. Прип. 135.

ГЕРМЕСЪ, *рм.* (гр. ἑρμῆς). *Четверогранний стовп з головою на нім.*

XVIII. Гермесовъ одинадцетъ цѣни сто зол. Кч. Мѣск. Полт. 131 (1717).

ГЕРОИНА, *рж.* (гр. ἡροίνη). *Жінка, що зробила щось надзвичайного.*

XVII. Кто сїѧ приникающи яко оутро... якаѧ то (героина) приходитъ якъ ютренка Гал. Кл. Раз. 300.

ГЕРПѢТУРОВЫЙ, *прикм. Ґарнітуровий.*

XVIII. Кунтушъ герпѣтуровий подшитій черними сибѣрками Мат. для общ. б. 86 (1752).

ГЕРСТНИКЪ, *рм. Борець.*

XVII. Герстникъ—изящникъ, съоружникъ, подвижникъ, страдалецъ, оружникъ Синон. сл.-р. 16.

ГЕРСТЪ, *рм.* (пол. herst). *Отаман, ватажок голова.*

XVII. Староста нашъ... васъ позываєтъ абы.. переднейшыми тыхъ бунтовъ герстами ведали Арх. ЮЗР. VIII, V, 349 (1606).—Спросталъ бы тыхъ герстовъ папезскихъ заустити одинъ самъ Грегорасъ Копист. Пал. 939.

ГЕРЦЕВНИКЪ, ГЕРЦОВНИКЪ, *рм. Див.* **Гарцовникъ.**

XVII. Всѣ збилися посполу герцовники Крон. Боб. 99-б.—Ґанджа полковникъ уманскій... от нѣкотораго... герцовника убитъ Літ. Сам. 222.

XVIII. Ѳанджа... килканадцатъ герцевниковъ Полскихъ забилъ Літ. Гр. 54.

ГЕРЦИКОВЪ, *прикм. Що належить герцикові.*

XV. Пошли ми сна Романа да вдамъ за нь сестроу герциковоу Ип. 821 (1254).

ГЕРЦИРЪ, ГЕРЦЫРЪ, *рм.* (пол. hercerz). *Борець.*

XVI. Щасливый будет тот которій... маючи аглов герцыров из отцем будучи єдиной столицы Пам. укр. м. V, 154 (Зиз. 1596). — Оружник, герцир Зиз. Лекс. 103.

XVII. Даровникъ почести... тот' который даєтъ нагороду запаснико' албо герцыромъ Бер. Лекс. 32.—Страдалецъ, шырмѣръ, борец, герцыръ или мчникъ ib. 156.—Оружник:—Герцир ib. 198.

ГЕРЦОВАТИ, *дс. Див.* **Гарцовати.**

XVII. Ґанджа полковникъ уманскій герцуючи... на поєдинкѣ съ поляками... убитъ Літ. Сам. 222.

ГЕРЦЪ, *рм. Див.* **Гарцъ.**

XVII. На герцу боюю, валчу... борусѧ, шырмую Бер. Лекс. 156.—Поляки розне подѣздами, герцами и чатами урывали войска Турецкіи Крон. Полск. 399.—Выйшло на герцъ з обудвухъ сторон по ВІ особъ Крон. Боб. 99-б.

XVIII. Лиз... быто на герцу Сб. лѣт. 9 (Кр. оп. Млр.).

ГЕРЦЮКОВЪ, *прикм. Див.* **Герциковъ.**

XV. Мѧтежю же бывшоу межоу силними людьми о чсть и о волость герьцюковоу Ип. 820 (1254).

ГЕРЦЮКЪ, *рм.* (нім. Herzog). *У старовинних германців особа, що стояла на чолі війська.*

XV. Герцюкъ бо оуже оубьєнъ быс Ип. 814 (1252).—По оубьєньи же герьцюковѣ рекомаго Фридріха ib. 820 (1254).

ГЕРШТЪ, *рм. Див.* **Герстъ.**

XVIII. Тѣло до всего злого и до всѣхъ грѣховъ нашихъ предводителемъ єст' и герштомъ Сѣмя Сл. Б. 80.

ГЕСПЕРУСЪ, *рм.* (гр. ἕσπερος). *Так звалася у греків планета Венера, вечірня зірка.*

XVII. Другаѧ звѣзда зъ которои Пречста Два корону собѣ оучинила называєтсѧ Гесперусъ зорѧ вечернѧѧ Гал. Кл. Раз. 253.

ГЕТМАНЕНКО, *рм. Теж що «гетманичъ».*

XVII. А с тоєю вѣдомостю и по Якова гетманенка посилано Літ. Сам. 172.

ГЕТМАНИТИ, *дс. Див.* **Гетмановати.**

XVII. Гетманове... знамените гетманили и валечне воєвали Тр. постн. 132.

ГЕТМАНИХА, *рж. Теж що «гетманова».*

XVIII. Леґація от Сомковни гетманихи сумы триста и тридцят золотых Оп. Док. 29.—Табаку гетманиха тре Літ. Вел. IV, 37.

ГЕТМАНИЧОВЪ, *прикм. від «гетманичъ».*

XVIII. Которій то листъ Гетманичовъ по вичитаню у Голицина отданъ отъ него старшинѣ єнералной Літ. Вел. III, 21.

ГЕТМАНИЧЪ, *рм. Гетманів син.*

XVII. Игуменъ... основаніє тоєя церквѣ... закладавъ и зъ велможними гетманичами... камень зъ мощами... подъ фундаментъ покладъ превелъ Літ. Мг. м. 42 (1684).—Вѣдомость... о смерти... пана Симеона гетманича Ак. ЗР. V, 185 (1685).

XVIII. О якомъ низложеніи тая жъ старшина гетманичу ознаймуючи Літ. Вел. III, 17.—П. Петру Апостолу гетманичу родился синъ Яковъ Дн. Марк. II, 234.

ГЕТМАНОВА, *рж. Гетьманова жінка, гетьманиха.*

XVII. *Аннѣ* Могил*я*нцѣ Потоцкой... вел*и*кой гетмановой, короннои... *а*воръ *ласки*... зычитъ Гал. Н. н. (пр.) Ав.

XVIII. Єздилисмо до п. гетмановой Дн. Марк. III, 17 (1730).—Денги всѣ панѣ гетманова одибрала Оп. ст. Млр. III, 125 (1734).—Рызи сутозлотоглавніє гетмановой Скоропадской РКПЛ 25.

ГЕТМАНОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «гетмановати»*.

XVIII. Которихъ (старшинъ) онъ (Бруховецкій) наступця на гетманство и за своего уже гетманованія погубивъ Літ. Гр. (рк.) 84-б.

ГЕТМАНОВАТИ, *дс. Бути гетьманом, мати над військом найвищу команду*.

XVII. Над которими (військами) южъ гетмановали ксіонже Острожкій Домѣнѣкъ и панъ Сенута Літ. Сам. 14.

XVIII. Лист... до комисара полского на Украинѣ гетманововавъшаго Вел. Сказ. 20.—Прилично би тому Гетманишку єще гусѣ пасть, а не гетмановать Літ. Вел. II, 13.—Гетмановалъ Наливайко, гетмановалъ Подкова іb. IV, 195 (Дн. Ок.).

ГЕТМАНОВЪ, ГЕТМАНСКЫИ, *прикм. від «гетманъ»*.

XVI. Ваша милость будешъ рачилъ зрозумѣти зъ реистровъ... пана гетмановыхъ Ак. ЮЗР. I, 91 (1538).

XVII. Духом своим владычнѣмъ, то єстъ гетманскимъ духомъ... абы насъ провадил(Гсдь) Льв. Ставр. 62 (1618).—На гетманскую годность кандидата утратил Др. Ол. Ч. Б. 166.

XVIII. Сакосъ алтембасовій гетманскій Реєстръ Ризн. Соф. 1.—Самоилъ... Величко, бивий иногда въ єнералной войсковой Гетманской канцеллярии Вел. Сказ. 4.—Обадва... били люде довцѣпнии... прето... и гонорами гетманскими... били почтени іb. 8.—Подъ часъ бытности гетманской в Санктпетербурхе Дн. Марк. I, 6.—Жену гетманскую... отослано Сб. лѣт. 34 (Кр. оп. Млр.).

По гетмансну, *як гідно гетьманові, подібно як гетьман*.

XVIII. Гетманичъ... хвалился... ѣхати въ Украину по гетманску, позлащенною каретою Літ. Вел. III, 21.

ГЕТМАНСТВО, *рн.* 1. *Гідність, уряд гетьманський*.

XVII. Владычество, Иґемонґа, самодержство, гетманство, цесартво Бер. Лекс. 211.—Гетманство—игемонія, владычество, самодержство Синон. сл.-р. 16.—Юрій Хмел... поручил Івану Выговскому писару єнералному гетманство Крон. Полск. 414.—Знову для в'збунтовавшагося Хмелницкого козакамъ гетманство привернено в концѣ 1647 годо Літ. Сам. 220.

XVIII. Молод на гетманство Клим. Прип. 226. — 1647 года козакамъ гетманство привернено... и учинено гетманомъ...' Барабаша Сб. лѣт. 7 (Кр. оп. Млр.).

2. *Час тривання гетьманського уряду*.

XVIII. Юрий... по гетманствѣ Виговского былъ мало щос гетманомъ Вел. Сказ. 8.

3. *Територія підлегла гетьманові*.

XVIII. Доходи... которие на антецессоровъ нашихъ по гетманству збыровалися Унів. Дан. Апост. 32 (1728).

4. *Збірне. Особи вищої влади, представники гетьманської влади*.

XVII. И сами гетманство з войсками коронними за ними втропи по малу ишли Літ. Сам. 8.

ГЕТМАНУНКО, *рм. Здрібн. від «гетманъ»*.

XVIII. Oy ne odyn k z czenko chetmanunka prosit pustyz mene chetmanunku za mora Укр.-Р. Арх. IX, 10.

ГЕТМАНЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «гетманъ»*.

XVIII. Hetmanczyku nebcze, netuda na zaporoze Пер. Мат. I, 1, 103.

ГЕТМАНЧИНОВЪ, *прикм. від «гетманчикъ»*.

XVIII. Видѣлъ хату заложенную на гетманчиновомъ пляцу Дн. Марк. III, 303.

ГЕТМАНША, *рж. Див.* **Гетманова**.

XVIII. Владѣніє... тоєю жъ волостію гетманшою Скоропадскою Оп. им. Дан. Апост. 258.

ГЕТМАНЪ, *рм.* (нім. Hauptmann). 1. *Вож, найстарший над військом*.

XV. Гетманъ, намѣстникъ Браславскій и Винницкій, князь Костентинъ... Острозскій Ак. ЗР. I, 198 (1499).

XVI. Панъ Гетманъ хотячи люди за часу справить... шиховалъ войско ихъ Ак. ЮЗР. I, 91 (1538).

XVII. Всякои правди и справедливости вожъ и гетманъ снъ БжійГдь нашъ Іс Хр О обр.196.—Писмо святоє Павла въ Дѣяніяхъ Апостольскихъ вожемъ або гетманомъ зоветъ Копист. Пал. 458.—Стратиг': Жолнѣрскій воєвода, панъ гетман цѣсаръ, вож'... полковникъ Бер. Лекс. 313.—Гетманъ—стратигъ, воєвода, тисящникъ, вождъ Синон. сл.-р. 16.—Моvсей гетманъ люду ·илского Рад. Ог. 417.—Касандра... учувши, же Парис идет гетъманом до Греціи почала... волати Крон. Боб. 76.—Мѣлъ тежъ Ігоръ гетмана именемъ Свельдельда Рук. Хрон. 420.

XVIII. Велможний м(о)сцѣ п(а)нє комисаръ и гетмане н(а)шъ украинский Вел. Сказ. 20.—

Іс Навин гетман жидовский Пам. укр. м. I, 260 (Рк. Тухл.).—О наш милый приятелю Юдо, мы тебе юж дав'но ждеме, як своего гет'мана ib. II, 228 (Рк. Тесл.).—Царей и королей и гетмановъ стинаю Тих. № 8, к. 85.

Гетманъ коронный, *або* **великый коронный,** *найвищий вож всього війська Польського.*

XVII. Гетманъ корунный Фарлѣй Літ. Хм. 80 (1649).—Гетманъ... полный Потоцкій.. пріѣхавши до обозу позволеніем Гетмана великого Коронного Конецпольского росказалъ валечному войску абы за Днѣпръ... пошлы Літ. Льв. 255—256.

XVIII. Комисар... ізвѣстилъ тоє наскорѣ Потоцкому, гетману великому коронному Вел. Сказ. 17.—Турки гетмана коронного Жолковского на Цоцорѣ зъ Войскомъ єго збили Літ. Черн. 75.

Гетманъ наказный, *той, що правив за гетьмана під час його небутности.*

XVII. Ишолъ Богунъ наказнимъ гетманомъ с козаками Літ. Сам. 80 (1664).

XVIII. По зложеню теди гетманства от Безпалого, поставляєтся наказнимъ гетманомъ Якимъ Сомко Вел. Сказ. 219.—Дорошенко... оставивши наказнимъ гетманомъ... Многогрѣшного... отъехалъ Сб. лѣт. 26 (Кр. оп. Млр.).

Гетманъ полный, *спочатку отаман військ, що оберегали кордони польські від татар; пізніше заміняв коронного гетьмана.*

XVII. Въ том же року (1636) гетманъ польный... Казановскій умеръ въ обозѣ Літ. Льв. 254.—Панове гетманове... коронній... и полній Літ. Сам. 7—8.

XVIII. Тебе велможній гетмане полній... мнѣ славити потреба Літ. Вел. IV, 261 (Діар. Ок. 1638).

2. *Спочатку тільки отаман* (dux)] *українських козаків, починаючи з Богдана Хмельницького управитель* (praefectus) *усієї України, представник вищої влади на Україні.*

XVII. Тотъ ихъ (козаков) Гетман Петръ Конашевич былъ Тит. 39 (Сак. 1622).—Богданъ Хмелницкій гетманъ запорозский побилъ ихъ (поляковъ) Літ. Хм. 79 (1648).—(Хмелницкий) до того часу гетманомъ не звался, ажъ покуля обоихъ гетмановъ коронних знаки войсковіе... у свои руки узялъ Літ. Сам. 12.

XVIII. Прибиттє Хмелницкого до Сѣчи; постановленє єго тамъ гетманом Вел. Сказ. 5.—За гетмановъ такъ скоро отправлялась росправа, что нѣчего было и судить С. і Р. к. 27-б.

ГЕТЪ, *присл. Зовсім.*

XVIII. Люде в недостатку соломы хыжѣ, стодолѣ геть подерли Літ. Гукл. 75.

ГЕЦОВАТИ, *дс.* (ст. пол. heczwać, нім. wetzen). *Шліхувати, полірувати.*

XVI. (Въ скрыни взято) пулгаковъ костю оправных гецованыхъ деветь Арх. ЮЗР. III, I, 82 (1596).

ГЕШПАНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Гишпанскый.**

XVII. (Отступники) в' нѣмецких' влоских' и гешпанскихъ краинахъ бывали Тит. 73 (Копист. 1623).

ГЗИМСЪ, *рм.* (пол. gzyms з нім. Gesims). *Виступ муру в поземому напрямі.*

XVIII. (Церковь Св. Марка) различними гзимсами мраморними украшенна Гр. Барск. I, 158.—Гзимсъ, гдѣ будетъ надобно подправить Арх. Вид. м.; Спр. тесел. цехм. (1760).

ГИБАНОВЫЙ, *прикм. Див.* **Гебановый.**

XVIII. Гетманъ... велѣлъ зискати зъ скарбцу лѣску судейскую чорную гибановую Літ. Вел. III, 554.

ГИБЕЛЬ, *рж. Згуба, загибель, страта.*

XVI. А чого лицомъ не доищуться котороѣ татьбы ино истьцу съ татицого дому жоною єго и дѣтми заплатити єго гибель Ак. ЗР. I, 352 (1503).—Гибель, утрата, погибѣль Зиз. Лекс. 97.

XVII. Гибель, моръ, повѣтрьє, ал'бо з'губа, погибель Бер. Лекс. 27.

XVIII. Рѣчь посполитую Украино-Малоросійскую въ крайную привели гибель и разореніє Літ. Вел. II, 8.—Чтобъ чрезъ тогдашноє недопусканіє... кошенія сѣна, въ овцахъ гибели... не учинилось Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 150 (1764).

ГИБЛИКЪ, *рм.* (нім. Hebel). *Рубанок.*

XVII. Гиблик—грош. 6. Арх. ЮЗР. I, XI, 664 (1635).

ГИБЛІОВАТИ, *дс.* (пол. heblować). *Гладити, вигладжувати геблем.*

XVII. Тесли за 3 дни, що тертицѣ фукговал, албо гибліовал—з. 3. Арх. ЮЗР. I, XI, 447 (1657).

ГИБЛЫЙ, *прикм.* (блр.). *Що загинув, пропав.*

XVI. Ижьбы того съ пильностью въ скарбѣ при личьбѣ доглѣдано, абы отъ таковыхъ гиблыхъ и немаючихъ людей платъ на врядникахъ не былъ вытеганъ Ак. ЗР. III, 41 (1551).

ГИБНУТИ, *дс. Див.* **Гикути.**

XV. Абы правыи не гибли, а виноватыи кажьнены были Ак. ЗР. I, 71 (1456).

ГИБѢТИ, *дс. Скніти, нидіти.*

XVIII. Малыи (малжонки) килко рокъ гибѣют без приплодку Клим. Вірші, 86.

ГИДИТИ, *дс.* **-чимъ, що,** *чинити гидкимъ,—мерзити, зневажати.*

XV. Не вспоминаю розмаитыхъ потварей, которыми насъ до людей гидили и теперь гидити не переставають Гр. Митр. Мис. 193—194.

XVI. Єсли ся кто за святого удаєть, а насъ гидить, вшакъ не єсть ничого... тайного, жебы то напотомъ не было явно Ак. ЗР. IV, 89 (1595).—Антир. 607.

XVII. Новокрщенцы хлюбѧчис понуреньємъ своимъ а гидѧчи крестъ Кн. о Вѣрѣ, 80.

ГИДКО, *присл. Бридко, огидно.*

XV—XVI. Гидко и омерзено положилъ єси нас посрединє языков Плачи, 34.

XVIII. О здешномъ нашомъ поведѐніи не освѣдчаю бо гидко и освѣдчати Арх. Сул. 48 (1726).—З' конских оґонов сыта робят, вспомнѣти гидко Клим. Вірші, 112.—Гидко быти нагимъ Сѣмя Сл. Б. 467.

ГИДРОМАНЦЫЯ, *рж.* (з гр. ὑδρομαντεία). *Вороження водою.*

XVIII. Читаючїи книги чародѣйскія... о Гидромацыи то єсть о вѣждбярствахъ... впадають в' клятву Собр. Прип. 128.

ГИМНА, *рж. Див.* **Гѵмна.**

ГИМНИСТА, *рм. Той, хто пише або співає гимнів.*

XVIII. Пише гим'ниста стый оу днешней пѣсни Пам. укр. м. II, 72 (Рк. Тесл.)

ГИМНЪ, *рм.* (гр. ὕμνος). *Пісня написана на чиюсь хвалу.*

XVII. Гимнъ—пѣснь, пѣніє Синон. сл.-р. 16.—Братія... отпочили для наступуючих ночных млтвъ и гимнов Жив. Св. 166.

ГИНУТИ, *дс.*—**чимъ, зъ чого.** 1. *Обертатись в нівець, переставати існувати, пропадати, зникати, нищитись, марнуватись.*

XVI. Наданя, давные и теперешные и скарбы... за справою ихъ не ведати, где ся подевають и гинуть Арх. ЮЗР. I, I, 247 (1590).—Мало не всѣ рѣчи створеныє отъ початъку свѣта... преходити єдины по другихъ и пременятися и гинути мусять Кл. ц. н. 232.

XVII. Квасъ в' муцѣ закрытый не гинеть, але в' натуру свою муку отмѣнѧєтъ Кн. о Вѣрѣ, 259.—Мало не всѣ речи створеніє... премѣнятися и гинути мусять Сб. ЮР. 83 (1679).

XVIII. Говоры Климе, нехай твоє не гине Клим. Прип. 208.—Пархи овчіи... сѣркою зъ оливою намащующи, гинуть Укр. Госп. Пор. 71.—Ляхи... увидѣли, же...корогви ихъ гинуть ратовати оних не смѣли Літ. Вел. IV, 26.

2. *Умірати, тратити життя.*

XIV. Пожегъци имають злою смертію гинуть Ак. ЗР. I, 11 (1347).

XV. Нехай бы лихіи, которыи то чинили, на обѣ сторонѣ сказнены были, а добрыи бы не гинули Ак. ЗР. I, 155 (1496).

XVII. Гину—изнемогаю, истаєваю, погиблю Синон. сл.-р. 16.—Я тут голодом гину Єв. Реш. 7-б.—Ратуй насъ гинемо Єв. Калл. 614.—Чого ся ти таишъ... мене не губы и самъ не гинь Арх. Мот. 126 (1683).—Ратуйте мя гинучого Крон. Боб. 326.

XVIII. Другіє з голоду гинуть Укр.-Р. Арх. IX, 179.—Ляхи от морозовъ гинули Сб. лѣт. 7 (Кр. оп. Млр.).

3. *Зникати, губитися, минати безповоротно.*

XVII. Смерть бо вѣм концем всим речом, а долг тот никгды не гинет Пам. КК. I, 82 (1641).—Проклѧтство наше гинет, грѣхи тают Жит. Св. 124-б.

XVIII. О всесуєтного свѣта мимо идуть нашѣ лѣта гинуть якъ роса утрняя Укр.-Р. Арх. X, 243.

ГИПЕРДУЛІЯ, *рж.* (гр. ὑπερδουλεία). *Надневільництво, стан між невільництвом і службою.*

XVII. Третѧѧ єсть честь середнѧѧ Гипердулія, котораѧ належить Хвѣ, яко члвкови Гал. Кл. Раз. 324.

XVIII. Гипердулія єсть честь середняя межи Лятрією и Дулією, которая належить Двѣ Мріи Собр. Прип. 101.

ГИПОКРИСОВАТИ, *дс. Поступувати нещиро, облудно.*

XVII. Гипокрисую—лицемѣрствую Синон. сл.-р. 16.

ГИПОКРИТА, *рм.* (гр. ὑποκριτής). *Чоловік фальшивий, облудник.*

XVII. Гипокрита—лицемѣръ, лицемѣритель, притворитель, притворникъ Синон. сл.-р. 16.—Пришли гипокриты и лицемѣрники Крон. Боб. 185-б.

XVIII. Гипокрита, то єсть чинячійся члвкомъ святобливым' Собр. Прип. 116.

ГИПОКРИТСКЫЙ, *прикм. Облудний.*

XVII. Оу инших людей сумнен'е єсть гипокритское, котрымъ малыи поточныи грѣхи барзо в собѣ албо в другихъ ганять и карають, а великіи смртелныи в легкомъ оуваженю мають Тр. П. М. 945.

ГИППОКЕНТАѴРЪ, *рм.* (гр. ἱπποκένταυρος). *Байковий потвір напів людина, напів кінь* (з *грецької мітольоґії*).

XVII. В' Вавѵлонѣ мешкали звѣры дикіи гиппокентаѵри, сїрени Гал. Кл. Раз. 135.

ГИППОХОНДРІЯЧНЫЙ, *прикм. від «гиппохондрія»* (гр. ὑποχονδρία). *Умисловий настрій, що в нім горує обава за власне здоров'я.*

XVIII. Ускаржалемся єму (доктору)... въ болю моємъ гиппохондріячномъ, пускать ли

часто кровъ совѣту искалемъ Дн. Марк. II, 267 (1728).

ГИРА, *рж. Голова з коротко стриженим волоссям.*

XVIII. (Козаки) пѣхоту...одъ окопу отстрихнули другихъ... добре реймента разили бо заледво гири ихъ при привалку зъочили прудшей еи зъ мушкету, нѣжли болвѣръ ножицами устриглъ Літ. Вел. IV, 257 (Діар. Ок.).

ГИРАГРА, *рж.* (гр. χειράγρα). *Гостець в руках; артритизма в руках.*

XVIII. На подагру и гирагру... попелу насыпать и на ногахъ носить Млр. дом. лѣч. 10.

ГИРОКЪ, *рм. Огірок.*

XVIII. Васильевна твоя оплакиваетъ постигшую кончину отъ морозовъ несчасныхъ гирковъ Арх. Люб. 148 (1795).

ГИСАРНЯ, *рж.* (пол. gisernia). *Майстерня, де виливають літери до друку.*

XVII. Пановка до гисарнѣ—з. 6. Арх. ЮЗР. I, XI, 426 (1654).

Див. **Гицерня.**

ГИСАРСКЫЙ, *прикм. від «гисеръ».*

XVIII. Лукашъ многое множество знайшолъ по улицѣ... валяючогося шляку матеріи гисарской Черн. Тип. 577 (1701).

ГИСАРЪ, ГИСЕРЪ, *рм.* (нім. Giesser). *Виливач різних виробів з металю, напр. черенків друкарських.*

XVII. За мѣд през Ивана гисара—зл. 1. Арх. ЮЗР. I, XI, 664 (1635).—Отцу дяконови, гисерови... яком его затягал до роботы друкарской на страву—з. 4 гр. 6. ib. 425 (1654).

ГИСТОРИКЪ, *рм. Той, що пише історію.*

XVII. Ачъ бы ся могло о том широце з докторовъ святыхъ и гисториковъ церковных писати Арх. ЮЗР. I, VIII, 178 (1602).—Вѣри годные гисторикове свѣдчатъ Карп. Каз. ИД.—Іосифъ Гисторик жыдовскій Рац. Ог. (пр.) 2.

XVIII. По свѣдителству Феодосія Зигомала гисторика Греческого Літ. Вел. II, 77.

ГИСТОРІОГРАФЪ, *рм.* (гр. ἱστοριογράφος). *Див.* **Гисторикъ.**

XVIII. Аще же что... продкомъ нашимъ козакорускимъ похвали годного... обрѣстися можетъ, то... въ іностранныхъ греческих, латинских, нѣмецких и полских гисториографахъ Вел. Сказ. 2.

ГИСТОРІЧЕСКЫЙ, *прикм. Історичний.*

XVIII. Обаче проходя лѣтописная и гисторіческая іностранних народовъ писанія и дѣянія, видѣхъ... их славу Вел. Сказ. 2.

ГИСТОРІЯ, *рж.* (гр. ἱστορία). 1. *Опис минулих подій.*

XVI. Маешъ... прикладъ зъ... Рымляновъ, есличжесь коли давные гистории и справы Рымские читалъ Отп. И. П. кл. Остр. 1057.

XVII. Чоловѣкови читанье гисторыи естъ барзо потребно Літ. Густ. м. 233.

XVIII. Я... понудихся... вивести простимъ стилемъ... гисторію о войнѣ зъ Поляки Хмелницкого Вел. Сказ. 3.

2. *Діло історичне.*

XVII. Самуил Калвинъ и Михелш' турчинъ в своей гисторіи споминаютъ Збірн. 1693, к. 205-б.—Другая част Гисторыей Іосафовой о обложеню... Іерусалима Крон. Боб. 213-б.

3. *Оповідання, повість.*

XVII. Слышалем... нѣякуюс гисторію о той Прчстой Паннѣ Єв. Реш. 265.

XVIII. В гисторїах' читай о образѣ Престой Бци Пам. укр. м. III, 212 (Самб. Рк.).—Трапезу имать такождо прекрасну... всю иконописанну лѣпими притчами и гисторіями Гр. Барск. 1, 228.

ГИСТОРІЯЛНЫИ, *прикм. Що пасує до історії.*

XVIII. Уконтентовал преложеніемъ всеи книги, Твардовского на стиль гисторіялный Вел. Сказ. 253.

ГИЦЕЛЬ, *рм.* (нім. hitzel). *Той, що ловить бездомних собак.*

XVIII. Не могутъ тежъ быти Капланами... Катове и Гицелїове Собр. Прип. 55.

ГИЦЕРНЯ, *рж. Див.* **Гисарня.**

XVII. На пиво и до гицерни выдалос з. 83. Арх. ЮЗР. I, XI, 592 (1664).

ГИЦОВАНЬЕ, *рн.* (від нім. giessen). *Виливання (з металю).*

XVII. Любо на книги—прикладки, любо на роботу гицованя Арх. ЮЗР. I, XI, 593 (1664).

ГИЧКА, *рж. Стебло в огородньої рослини.*

XVIII. (Дати) три листки листя бѣбкового, гички зъ трохъ порѣвъ Укр. Госп. Пор. 68.

ГИШПАНЕЦЪ, ГИШПАНЪ, *рм. Мешканець Іспанії.*

XVIII. Прежде Гишпане обладаху имъ (Неаполемъ) Гр. Барск. I, 101.—Авероссъ, Гишпанецъ родомъ свѣдчитъ, то есть духи Дн. Марк. II, 253.

ГИШПАНСКЫЙ, *прикм. від «Гишпанія».*

XVI. Черезъ жолнѣрство короля его милости Гишпаньского Ак. ЗР. IV, 195 (1599).

XVII. Дозналъ того Пелагій кроль гишпанскій Гал. Кл. Раз. 264.

XVIII. Взяти воску гишпанского червоного Млр. дом. лѣч. 2.—От Портуґалїи, то ест от кролевства гишпанского Пам. укр. м. IV, 33 (Сок. Рк.).—Его величество... купилъ у посла гишпанского Дн. Марк. II, 230.

Див. **Гешпанскый.**

ГИЯЦИНТОВЫЙ, *прикм. від «гияцинтъ».*
XVII. Был нараменник... золотий и гияцинтовый Кн. Рож. 43-б.

ГИЯЦИНТЪ, *рм. Синій єдваб.*
XVII. Гафтарскою роботою з злата з гиѧцинту шарлату и кармазину двокроть фарбованого Рад. Ог. 875.
Див. **Гуацинтъ.**

ГІАЦИНТЪ, *рм.* (гр. ὑάκινθος, лат. hyacinthus). *Дорогоцінний камінь жовтого або жовтогарячого кольору, з роду циркона і шпинели.*
XVII. Цвѣты... одѣваютсѧ фарбою, яко Гіацинт Рад. Ог. 21.

ГІЕРАРХІЯ, *рж.* (гр. ἱεραρχία). *Устрій, де представники влади, підлягаючи ступнево оден одному, становлять машину, що рядить.*
XVII. Нбсну гієрархію, девят чинов Агглских... на части роздѣлила Тр. П. М. 922.—Агглы... мешкають в' високихъ гієрархіѧхъ Гал. Кл. Раз. 333.

ГІОМЕТРИЦКЫЙ, *прикм. від «ґеометрія».*
XVII. Николай и єго товариство фѣкгурами гіометрицкими землемѣрными скритоє (объясняютъ) О обр. 211.

ГІШПАНЪ, *рм. Див.* **Гишпанецъ.**
XVII. Там... Гі́шпан' пилный мармуровый поставилъ столпъ Тит. 297 (Поч. 1632).

ГІЯЦИНТЪ, *рм. Див.* **Гіацинтъ.**
XVII. Стый Макарій... продавал два каменѣ дорогіи гіѧцинтъ и шмараґдъ Гал. Кл. Раз. 37.

ГЛАБЦИ,-Ы,-Ѣ, *р. мн. Лубки в возі, або в санях.*
XVI. Виделъ в гаю... возы порубаные: колеса, глабцы, насады оси Кн. Гродск. Луцк. 113 (1574).
XVIII. (Погорѣли) в конюшнѣ коляси, будки, глабци, тарадайки Літ. Мг. м. 72 (1736).—Возовъ конскихъ оглобелних глабцовъ двоє возъ недавно эдѣланий глабцѣ єдни Арх. Вид. м.; економ. спр. 67-б (1754).

ГЛАБЧАСТЫЙ, *прикм. Що має глабці (віз або санки).*
XVIII. Пять возовъ глабчастых, два возы воловихъ Оп. им. Дан. Апост. 170 (1734).—Колѣсъ треба... к возамъ глабчастымъ Клим. Вірші, 184.—Санки єго (сотникові) глабчастіє я... съ... двома человѣками дней чотири оковалъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 236 (1755).

ГЛАВА, *рж* (ц. сл.). 1. *Див.* **Голова.**
XVIII. Самую войска того главу князя Пожарского живцемъ взято и ханови представлено Вел. Сказ. 207.
2. *Розділ, відділ (у книзі).*
XVII. Глава, Роздѣлъ Бер. Лекс. 27.—Главы теж, и нѣкоторыє зачала... тутъ же въ строку положены суть Єв. Реш. 1.—Нехай же днес и от нас тому будетъ слава, якъ предвѣчному Слову, речетъ моѧ глава Прол. 86.

ГЛАВЕННЫЙ, *прикм. від «главня».*
XVII. Да неослабѣетъ дша твоѧ... от двою древесу главенную курѧщуюсѧ Гал. М. Пр. 162.

ГЛАВИЗНА, *рж.* (ц. сл.). *Див.* **Глава,** 2.
XVII. Дамаскин в главизнѣ о тайнахъ... пишетъ Кн. о Вѣрѣ, 201.—Главизна: Сумма, короткоє замкненье, початокъ книг Бер. Лекс. 27.

ГЛАВНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Див.* **Головный.**
XVIII. Розгром повторний главний под Корсуном Поляковъ зъ гетманами їхъ Вел. Сказ. 5.—Хмелницкий... зловилъ Чаплинского главного ворога своєго іb. 7.

ГЛАВНЯ, *рж.* (ц. сл.). *Див.* **Головня.**
XVII. Изѧтъ єсть (Люциферъ) от огнѧ яко главнѧ чернаѧ Транкв. Зерц. 7.
XVIII. (Козаковъ) ажъ страшно вспомнѣти, аки главню опалили Літ. Вел. II, 460.

ГЛАГОЛАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Мовити, говорити.*
XV. Он же оусмѣявьсѧ рече то, что могоу же г(лаго)лати Ип. 790 (1240).
XVI. Гедеонъ Львовскій... о єпископѣ Луцкомъ Кирилѣ вещи неключимые глаголалъ Ак. ЗР. IV, 28 (1589).
XVIII. Іды строха горло промочило (пивом) до людей выразнѣйшей будетъ глаголати (чоловік) Клим. Вірші, 172.

ГЛАГОЛЬ, *рм.* (ц. сл. Глаголь—літера Г). *Шибениця, що має форму літери Г.*
XVIII. Голову... на спицахъ желѣзныхъ на глаголяхъ на площади въ самомъ городи заткнено Сб. лѣт. 47 (Кр. оп. Млр. 1708).

ГЛАГОЛЯ, *рж.* (?).
XVIII. Виговскій... ко украденнимъ депгамъ приложи єще украсти и клейноти войсковіє, булаву, глаголю и бунчукъ Літ. Гр. 157.

ГЛАДИТИ, *дс.* 1. *Затирати, стирати, нищити.*
XVII. Милосердный учинокъ грѣхи гладит Єв. Реш. 11-б.—И людій и ихъ памяти пречь гладили зъ свѣта Дм. Рост. 108.
XVIII. Сакраментъ стаго Крещенія... гладитъ грѣхъ первородный Собр. Прип. 97.
2. *Водити злегка рукою по чомусь.*
XVII. Гриву гладил Ал. Печ. 166.
XVIII. Туды глад, куды шерст лежит Клим. Прип. 247.

ГЛАДИТИСЯ, *дс. Затиратися, стиратися, нищитися.*
XVIII. Присяга... гладит'ся, коли єсть неподобная Собр. Прип. 106.

ГЛАДИШЪ, *рм. Череп'яний високий глек без вушка.*

XVIII. Клим прислал сметани гладишъ Дн. Марк. IV, 104.—Въ четвертомъ гладишу осѣмсотъ талярей битихъ Літ. Вел. IV, 130 (Реєстръ Пал. 1704).

ГЛАДКО, *присл.* 1. *Рівно, без везерунка.*

XVIII. Первая (шабля) гладко въ срѣбро оправная Літ. Вел. IV, 113 (Реєстръ Пал. 1704).—Коминки у стѣнахъ подѣланніє гладко и мѣстерно Дн. Марк. I, 306.

2. *Без зупинки, гарно, поправно.*

XVIII. Гладко ляхъ зъ страху бреше Літ. Вел. IV, 30.—До людей выразнѣйшей будетъ глголати: и в црквѣ на крылосѣ гладшей заспѣвати Клим. Вірші, 172.—Треба всѣми жыли добре сѧ надуват': жебы гортан моглъ гладко и голосно спѣват ib. 199.—Якъ рѣпу грызетъ, так гладко говорытъ Клим. Прип. 260.

ГЛАДКОСТЬ, *рж.* (пол. gładkość). *Врода краса, гарність.*

XVII. Царство нбсное... где ест гладкост и урода, которая нѣкгды не згрибѣетъ Єв. Реш. 205.

ГЛАДКЫЙ, *прикм.* 1. *Рівний не шерсткий, що не має взорів.*

XVI. Оден (саян)... оксамиту рытого... третий... оксамиту гладкого чирвоного Арх. ЮЗР. VIII, III, 245 (1573).

XVII. Прудный острый, хроповатый, не гладкій Бер. Лекс. 132.—Пояс... срѣбний, гладкий, цѣлий Ак. Полт. Гор. Ур. I, 78 (1666).

XVIII. Землѧ будет гладка, ровна, чстаѧ Пам. укр. м. IV, 319 (Рк. Тесл.).—Гладкое дерево (повинно бути для маляра) Кн. Мѣск. Полт. 232 (1727).—Горы... гладки и прикры... яко стѣны тесаные Ал. Тиш. 86.—Ложокъ сребныхъ гладкихъ 16 Арх. Люб. 21 (1764).

2. *Стертий до рівности.*

XVIII. Тылко, жеб гладкими (гропми)... небраковали Клим. Вірші, 163.

На гладкихъ стати, *зійтися за для диспуту на рівних підставах.*

XVI. (Владыка Львовский) нехай одно зъ... аръцыбискупомъ... (о томъ) мовитъ!.. Альбо зъ братствомъ Львовскимъ нехай где на гладкихъ станетъ,—покажутъ и тые вси справы его... яко давно он патрыаръховъ своихъ вырекъся! Антир. 705.

3. *Гарний на вроду, ладний.*

XVII. Макрина... была сличнои и гладкои уроды Жив. Св. 448-б.—Чему (Христос) невозрѣлъ на гладкихъ Авесоломов? Рад. Він. 317.—Вибравши млоденцовъ... гладких велми, казалъ... (Александер) вбирати в шаты Крон. Боб. 159-б.

4. *Товстий.*

XVIII. Наѣвсѧ, напивъсѧ, да на бок, да небуд члкъ гладок Клим. Прип. 234.

ГЛАДУШЪ, *рм. Див.* **Гладишъ**.

XVII. У мене пропал гладуш сметаны Прот. Полт. С. II, 256-б. (1694).

XVIII. Масла половина гладуша Дн. Марк. III, 248.—Налій тое корення въ черепяномъ гладушу Разн. марц. 646.

ГЛАДУЩИКЪ, *рм. Здрібн. від «гладушъ».*

XVIII. Орѣхи въ горщикъ гладущикъ зъ пескомъ всипъ, будутъ добрыи и свѣжіи аж до новыхъ Укр. Госп. Пор. 77.

ГЛАЗОВНЫЙ, *прикм. Зроблений з тканини ґлясе* (фр. glacé).

XVIII. Парчевий глазовний кунтушъ Вѣн. Реєстръ, 46 (1786).

ГЛАЗОКЪ, *рм. Кулька.*

XV. Єгда будеть туча велика находять дѣти наши глазкы стеклѧныи и малыи, великыи, провертаны Ип. 277 (1114).

ГЛАПЦЫ, *р. мн. Див.* **Глабцы**.

XVIII. Глапцовъ безъ колесъ десять Оп. им. Дан. Апост. 115 (1734).

ГЛАСКАНЬЕ, *рн.* (пол. głaskanie). *Підлещування, підроблювання.*

XVII. Нас... послушенства и едности, мусом и доброволне гласканем, лагодностю обетницами... до скутку провадят Арх. ЮЗР. I, XI, 329 (1609).

ГЛАСКАТИ, *дс.* (пол. głaskać). *Гладити, милувати.*

XVII. З' єднои стороны (єретики) сна бжого по лицу гласкают', а з другои, яко потреба по личка вытинаютъ Транкв. Зерц. 69.

ГЛАСОХВАЛНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Що ним у голос хвалять, величають.*

XV. И спрѧтавше тѣло єго... съ пѣньи гласохвалными и положиша тѣло єго Ип. 559 (1172).

ГЛАСЪ, *рм.* (ц. сл. гласъ). *Див.* **Голосъ**.

XVI. Ярославнынъ гласъ слышитъ Сл. о п. Иг. 37.

XVII. Адам... в раи глас и пѣсни Аггския слышав Єв. Реш. 171-б.—Гласъ: голос, дзвенк', бренк' Бер. Лекс. 28.

ГЛАУТСКЫЙ, *прикм.* (?).

XVIII. Перелъ шесть шнуровъ, три урянскихъ, а три глаутскихъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 292 (1744).

ГЛЕВКО, *присл. від «глевкый»; недопечений, напів сирий (про тісто).*

XVIII. Бери Левко, хочъ и глевко Клим. Прип. 202, 263.

ГЛЕДАТИ, *дс. Рядити, порядкувати.*

XVI. Который (богъ) богатствами гледаєтъ Катех. 15.

ГЛЕДАТИСЯ, *дс. Див.* **Глядѣтися.**

XVIII. Як орсацкимъ правомъ ся заказує, штобы лыпинь єденъ з дачимъ ся гледавъ, а другихъ не допусчавъ Урб. 64.

ГЛЕДѢТИ, *дс. Див.* **Глядѣти.**

XVI. В каждой тайнѣ на две речи треба гледѣти Катех. 50.

ГЛЕЄВАТЫЙ, *прикм. Див.* **Глеіоватый.**

XVIII. Оное поле мнѣ извѣстно, на которомъ земля пѣщаная и глеєватая Арх. Люб. 201 (1790).

ГЛЕЗНА, *рж.* (ц. сл.). *Щиколотка. Анат.* Malleolus.

XVII. Глезна: костка над стопою ноги чловечеи нижеи голени Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Жел. 1642).

ГЛЕЗНО, *рн.* (ц. сл.). *Див.* **Глезна.**

XVI. Глезно, голѣнь Зиз. Лекс. 97.—Одежду носи долгу до глезна, одноличну Ак. ЗР. III, 116 (1562).

XVII. Глезно: голѣнь, голѣнка Бер. Лекс. 28.—Глезна: Голени конец костій голенныхъ, которіиса опирают кости в' стопѣ и в' боки са оудаютъ выпуклы іb.

XVIII. Єдни поверха онои рѣки преходятъ, інія посродку глезній, а інія по колѣна Пам. укр. м. IV, 152 (Яр. Рк.).

ГЛЕІОВАТЫЙ, *прикм. Мергелюватий.*

XVII. З єдного мѣстца материєю глеїоватои землѣ зносил (Іоан) для лѣпшого выправленія огородца Жит. Св. 108.—Тр. постн. 556.

ГЛЕЙТОВАТИ, *дс. Див.* **Ґлейтовати.**

XV. Мы Стефанъ воєвода... пану Михаилу глейтуємъ и глейтовали єсми єго правимъ глейтомъ христіанскимъ Ул. Мат. 96 (1460).

ГЛЕЙТЪ, *рм. Див.* **Ґлейтъ.**

XV. Мы Стефанъ... боіарину пану Михаилу... глейтовали єсми єго правимъ глейтомъ христіанскимъ Ул. Мат. 96 (1460).

XVII. Философъ о глейтъ просилъ, которым бы от смерти боронилъсаТит. 44 (Сак. 1622).

ГЛЕЙЦАРНЯ, *рж. Див.* **Крейцаръ.**

XVIII. Глейцарня, что дороги чистятъ одна Арх. Вид. м.; оп. двор. Лѣтк. (1767).

ГЛЕКЪ, *рм. Високий горщик з вушком, горня'.*

XIII. Десять глекъ вина Св. и зам. XII, 294 (Панд. Н. Черн.).

XVI. В збаноу або в' глекоу Єв. Пер. 71.

XVII. Я... вкрал... меду глекъ Прот. Полт. С. I, 212 (1699).—Найдено єи (св. голову) в' глеку Жит. Св. 523 (1678).

XVIII. Єсть и в глкеу молоко, да голова не влѣзет Клим. Прип. 213.—Глек цѣнованій и корцей два мѣдяных Дѣло Бих. 2 (1722).—Какъ сищешъ мураву, оной набери в глек Млр. дом. лѣч. 45.—Єдинъ глекъ квартъ какбы в чотире Арх. Вид. м.; екон. спр. (1760).

ГЛЕЧИКЪ, ГЛЕЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «глекъ».*

XVIII. Глечикъ шлёнскій Літ. Вел. IV, 130 (Реєстръ Пал. 1704).—Марія... взявши глечокъ пойшла по воду Прот. Полт. С. III, 77 (1748).—Санки...я...окововалъ, за якую оковку далъ мнѣ (сотникъ) глечокъ горѣлки Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 236 (1755).

ГЛЕЧИЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «глечикъ».*

XVIII. Глечичковъ лымоннихъ тры Арх. Люб. 24 (1764).

ГЛИБА, *рж. Див.* **Глубина.**

XVII. (Душа) вѣрность оутративши, пабывает' собѣ нещасной глибы Стат. Полоцк. Бр. 8.

ГЛИБОКЫЙ, *прикм. Див.* **Глубокый.**

XVIII. Видѣхомъ два рови великіе и глибокіе Гр. Барск. I, 339.—Нива дней на чтири... въ глибокой долини Арх. Мот. 77 (1752).

ГЛИБЪ, *рм. Див.* **Глубина.**

XVIII. Отийшовши отъ деревнѣ Перавль въ глибъ въ гори верстъ у 5 стали на ночлѣгъ Дн. Марк. I, 324 (1725).

ГЛИВА, *рж. Бот.* Pirus communis, Citrus Aurantium Bergamia. *Рід грушового дерева.*

XVIII. Розокъ зъ гливы нарѣзавши послалъ въ Глуховъ щепити Дн. Марк. I, 75.

ГЛИВНЫЙ, *прикм. від «глива».*

XVIII. Одолжите... присылкою ко мне для прививокъ черенковъ то єсть розокъ гливн... Пер. Пол. 168 (1781).

ГЛИНА, *рж. Глиновий крем'ян; він творить разом з кварцом, ще не розкладеним ортоклязом і иншими мінералями глину* (Ton). *Проста глина* (Lehm) *має в собі багато піску і забарвлена залізовим окисом; взагалі земля.*

XVI. И... кажешъ ихъ посылати... городню глиною мазати Ак. ЮЗР. I, 55 (1516).—Глиною шпорунки полепити Арх. ЮЗР. I, I, 79 (1577).—Бреніє, глина, болото Зиз. Лекс. 94.—Ми глина, дѣла рук твоих всѣ Катех. а вызн. в. 132.

XVII. Глина—бреніє, скудель Синон. сл.-р. 16.—9 возов гліны для облѣплене школки древеной по гр. 4 воз Арх. ЮЗР. I, XI, 376 (1630).—Мы збанки глинаныи, тѣла... которыи суть з' глины оучыненыи Гал. Кл. Раз. 200.

XVIII. Поварня глиною обмазана Оп. им. Дан. Апост. 117 (1734).—За глину—10 к. Дѣло Цеху Гонч. 25-б. (1787).

ГЛИНАРЬ, *рм. Той що ліпить з глини, добуває глину.*

XV. А глинарюмъ што лѣпѣли около дому а клепачь наіемалъ 7 ieхъ лѣпило ЮРГр. № 18 (1418).

ГЛИНАСТЫЙ, *прикм. Див.* **Глинястый.**

XVII. У Осовика (взято) клячь деи: одна карая,... другая глинастая Арх. ЮЗР. III, I, 228 (1618).

ГЛИНИЩЕ, *рн. Місце де копають глину.*

XVI. Нива... у глинищъ Арх. ЮЗР. I, VI, 29 (1539).

XVII. Пришедши напротивъ глинища... заразъ пойти нагору Арх. отр. 37 (1680).

Див. **Глиннинъ.**

ГЛИНКОВАНЬЕ, *рн. Обкладання дерев'яної будівлі глиняними грудками.*

XVIII. За глинкованне новыхъ избъ—20 к. Расх. тетр. рыбн. ц. 9 (1792).

ГЛИННИКЪ, *рм. Див.* **Глинище.**

XVI. Двиною въ рѣку Турову, а Туровью у верхъ по глинникъ Ак. ЮЗР. I, 39 (1509).

ГЛИНЯНКА, *рж. Хата зроблена з глини.*

XVI. Напротивко зъ сеней кухня глинянка Арх. ЮЗР. I, I, 56 (1576).

ГЛИНЯНЫЙ, *прикм. Зроблений з глини.*

XVI. Брен'ный глинѧный, болот Зиз. Лекс. 94.—Скудель, глинѧный збан ib. 108.—Мис глиняных две Арх. ЮЗР. VIII, VI, 351 (1571).

XVII. Скудель: Глинѧный збанъ или горнецъ Бер. Лекс. 148.—Глиняный—бренный, скуделничій Синон. сл.-р. 16.—Возми горнецъ глиняный Крон. Боб. 135.—Горнецъ глинѧный розбилем Гал. Гр. Розм. 28.—(Инокентій) найшол сосуд глиняный Жит. Св. 364-б.—Камен... балвана з'теръ и покрушил, от головы золотоѣ, ажъ и до ног глиняных Рук. № 0. 4° 86 к. 95-б.

XVIII. Штопка зъ накривкою ценованою, глиняная Быт. млр. обст. 345.—Въ Сварковѣ заложили изби людскіе противъ глиняного имбару Дн. Марк. III, 294.—Шапокъ глиняныхъ на казани—10 Арх. Вид. м.; екон. спр. (1755).

ГЛИНЯСТЫЙ, *прикм. Що на масть як глина.*

XVII. Глинястых коней пару (забрали) Арх. ЮЗР. III, IV, 68 (1649).

ГЛИПАНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Чинність від дс. «глипати».*

XVII. Глипаніе: Поглѧдан'е Бер. Лекс. 28.

ГЛИПАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Оглядатися навкруги.*

XVII. Ты инамо глипаеши и ино бесѣдуеши Бер. Лекс. 28.

ГЛИСТЪ, *рм. Робак* Ascaris lumbricoides.

XVII. Кому глисты, волну овечу омочи в желч волову и положи на пуп ему спящу ЦАМ. № 32, к. 55-б.

XVIII. Ганусу часто уживати отъ глистовъ и робацтва Млр. дом. лѣч. 25.—Куколь зѣля... глисти в животѣ морит ib. 33.

Глистъ земляный, *перстневий робак, що мешкає в землі, дощовик* (lumbricus).

XVIII. Глисты земные въ оливѣ варити Млр. дом. лѣч. 24.—Возми... глиствъ земляних, то есть робаковъ довгихъ Укр. Госп. Пор. 66.

ГЛІОБЪ, *рм.* (лат. globus). *Виображення земної кулі.*

XVIII. Ростягнувши тотъ Гліобъ въ пляскъ, которій мѣетъ миль Нѣмецкихъ пляскихъ 9.277 .200. Літ. Вел. III, 487.

ГЛОБА, *рж.* (болг. глоба, серб. глоба, словин. glóba). *Пеня грошева.*

XV. За... глобу... Журжъ далъ... свою чясть от села от Тамръташинци слугам нашим Балотѣ и Оанчѣ Ул. Мат. 34 (1431).—(Слуги) его (Журжа) искупили от тои глобы ib.

ГЛОВИЗНА, *рж.* (пол. głowizna). *Головування, перевишання.*

XVII. Жаденъ нехайсѧ не встыдает честными збавенѧ нашего образы и главизною благих О обр. 76.

ГЛОГОВСКЫЙ, *прикм. Що зроблено в Ґлогові (місто в Шлйонську).*

XVII. Отъ штуки полотна глоговского... по грошу (мыта) Ак. ЗР. IV, 250 (1605).

ГЛОГОВЫЙ, *прикм. від «глогъ». Див.* **Глугъ.**

XVII. Чудо... оказалосѧ в' кусту албо в' глоговомъ деревци О обр. 273.

ГЛОДИНА, *рж. Бот.* Crathaegus monogura. *Глодове дерево.*

XVII. Знакъ на глодинѣ, крест нарубан Ак. Полт. Гор. Ур. III, 36 (1675).

XVIII. Рахуба древам рознымъ:... глодина Клим. Вірші, VI.

ГЛОДОВЫЙ, *прикм. Що тичеться до рослини глоду.*

XVIII. Кореня глодовое, корѣня терновое... оттопит(и) Млр. дом. лѣч. 34.

ГЛОДЪ, *рм. Бот.* Crataegus.

XVII. Землѧ израстила терніе и глод бодучій Літ. Рук. 5.

ГЛОССА, *рж.* (гр. γλῶσσα). *Увага побіч тексту, коротке об'яснення на марґінесі, товмачення трудного місця або слова, коментар, дописка.*

XVII. На которыи то слова в той же розум Латинскаѧ глосса пишетъ Кн. о Вѣрѣ, 226.

ГЛОТА, *рж. Купа, юрба, натовп.*

XVIII. Бгъ... ангелъсковъ глотовъ объгородивъ (людей) дѣля того, што бы дявулъ не мугъ зло учинити нѣкому Поуч. Няг. 68.

ГЛУБИНА, *рж.* 1. *Глибоке місце (у воді), глибокість.*